DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

resimli
motifli

türk edebiyatı tarihi

SEYİT KEMAL KARAALİOĞLU

4

CUMHURİYETTEN
GÜNÜMÜZE

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

IV.
CİLT

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

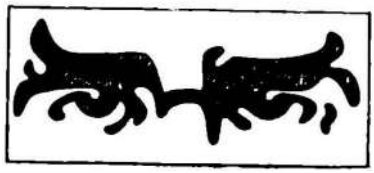

Türk milleti büyük bir arslandır. Biz hepimiz onun tüyleri arasına sıkışmış ve sığınmış göz ile görülmez küçük varlıklarız. O arslanın büyük hareketleri ve hamleleri ise devrim hareketleri ve hamleleridir. Bu arslanı tahrik edebilmek... İşte bizim için iftihar edilebilecek rol budur... Bu memleket, dünyanın beklemediği, asla umut etmediği bir müstesna varlığın yüksek görüntüsüne, yüksek sahne oldu. Bu sahne 7 bin senelik, en aşağı, bir Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgârlariyle sallandı; beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı; o çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından önce korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı; onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu. Türk budur : Yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir... Ben Batı milletlerini, bütün dünyanın milletlerini tanırım. Fransızları tanırım, Almanları, Rusları ve bütün dünyanın milletlerini şahsen tanırım ve bu tanışmam da savaş alanlarında olmuştur, ateş altında olmuştur. Ölüm karşısında olmuştur. Yemin ederek size temin ederim ki, bizim milletimizin manevî kuvveti bütün milletlerin manevî kuvvetinin üstündedir.

ATATÜRK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SEYİT KEMAL KARAALİOĞLU

RESİMLİ — MOTİFLİ

TÜRK edebiyatı TARİHİ

CUMHURİYETTEN
GÜNÜMÜZE

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Tic. A.Ş.
İstanbul Ankara Cad., No. 95

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kapak Kompozisyonu
Derman Över

Resimlerle motifler: A. Galip Batu, İsmail Tunç. Bu Kitabın birinci basımı 1982 de yapıldı.

İNKILÂP ve AKA BASIMEVİ
İSTANBUL

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

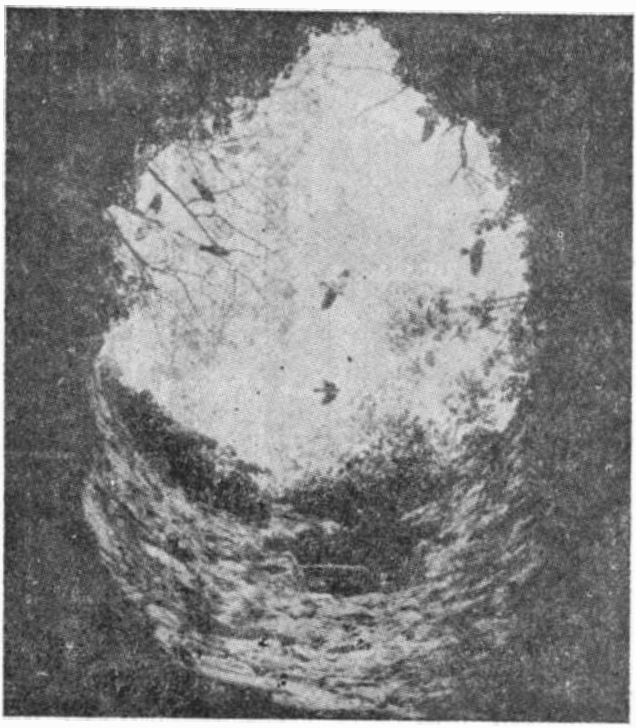

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DOĞRU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Anadolunun ruhu, bütün mukavemet feyzini tarihindeki büyüklerden almıştır. Bize bu kutsal feyzi yayan ecdat ruhları arasında Namık Kemal'in pek büyük yeri vardır. Yaralı vatanın kurtuluş ve bağımsızlığı için ölmek yolunda bugünkü nesle fedakârlığı öğreten o'dur... Ben, edebiyatı ve şiiri severim... Şairlerimiz, kökü çok büyük olan, dalları ondan daha büyük olacak olan bir ırkın çocuğu olarak, bağlı bulunduğu millete layık şiirler yazacaklar... Şiirler şen, şâtır, faal Türk milletinin sürur, şetaret, faaliyet, his ve hareketlerini terennüm edecektir.

ATATÜRK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE

Türk Edebiyatı kendine göre bir yol takip ediyor, nehir gibi akıyor. Nehir kanalize edilir de bu gibi cereyanlar kanalize edilemez... Edebiyatımızın şimdilik izlediği akım, sosyal meseleleri ön plana alması, bu konuları işlemesidir. Edebiyatımız halka doğru gidiyor. Ama bu, nereye kadar devam eder, bunu kestirmek epeyce zordur.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE gelirken, edebiyatımızın bizi biz yapan kaynaklara doğru gittiğini, toplumun gelişmesine yardımcı olduğu ölçüde değer kazandığını görüyoruz. Edebiyatımız her şeyden önce gerçek olmayanlardan, boşuna övülmüş bulunanlardan kurtulmakta, geleceğimizi ilgilendiren, ileride toplumsal üstünlük sağlayacak konular işlenmekte, bayat bilgilerden uzak, çağdaş dönemin sorunlarına yakınlık duyulmaktadır.

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, edebiyatımızın tüm olanakları bir bir araştırılmakta, çağdaş dünya edebiyatına giden yollar, gelişme damarları inceden inceye incelenmektedir. Türk edebiyatı Batı'ya yönelmekle, dünyaya açılmakla yepyeni bir Türkiye'nin temellerini de atmış oluyordu. Edebiyatımız Batı'ya yönelmemiş olsaydı, yeni bir dünya görüşünü hazırlayan fikirler işlenmeyecek, belki de Atatürk'ü hazırlayan bir ortam doğmayacaktı. Sabahattin Eyuboğlu'nun deyimiyle :

Mustafa Kemal'i fazla Batı hayranı görerek eski Doğu kültürü alışkanlıklarına dönüveren devrimci liderler er geç yanıldıklarını anlayacaklardır bence. Çünkü, Mustafa Kemalden daha ileri sosyalist ülkülere yönelmiş de olsalar, Batı kültürü konusunda, akıldan çok duygudan yana gidiyorlar; halklarının baskı yoluyla benimsediği bir takım mutlu azınlık inançlarını ve modalarını, gericilerin ekmeğine yağ sürerek sürdürüyorlar. Sömürgen Batılılara kızıp Batı'nın hem daha bilimsel, hem daha halkçı türlü eğitim yollarını, örneğin Lâtin harflerini, sayı işaretlerini, ölçü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

biçimlerini tutmayıp Doğu saraylarının donmuş alışkanlıklarını zorla yaşatmaya çalışmak ve dünyadan habersiz halka bir milliyetçilik gibi göstermek, bir zaman için ne kadar başarılı sonuçlar verirse versin, gülünç, zararlı ve insanlığın ileriye gidişini durdurucu davranışlardır... Bütün bunlar bir yana, Batı dediğimiz kültür yolu ne belli bir milletin malı, ne de artık bizim yalnız batımızdadır. Japonyaya göndereceğimiz bir öğrenci orada Batı kültürünü edinmeğe gidecektir. Doğu kültürünü değil... Batı kültürünün Batı imperializminin âleti olduğu, sömürücülerin ekmeğine yağ sürdüğü düşüncesine de katılmıyorum. Batı devletleri imperializmin de, sömürgeciliğin de daniskasını kurmuş olmakla beraber her ikisini kökünden sarsıp yıkacak düşünce de yalnız Batı'da gelişmiş ve dünyaya oradan yayılmıştır. Bütün bağımsızlık savaşlarının başında Batı kültürüyle uyanmış, hattâ Batılı aydınlarca desteklenmiş önderler vardır. Din gibi kültürü de kötüye kullananlar insanlığın yüz karasıdırlar, ama Batı kültürünün temsilcileri olmaktan çok uzaktırlar. Batı'nın tek dişi kalmış canavarı kültürü değil tam tersine, bu kültürün bilim ve sanat yoluyla dişlerini söktüğü para babalığıdır. Başka bir uyanma yolu bulmadan Batı kültürüne karşı kuşku uyandırmak, bu kültürü insan sömürenlerin bir yemi gibi görmek ne kazandırır bize? Biz ki kendi sömürgenlerimizi bile ancak Batı gözlükleri taktıktan sonra görebilmeğe başlamışız, biz ki Mustafa Kemal'in ağzından Batılı sömürgenlere karşı Batılı bir dünya görüşüyle, Batılı hak ve adalet anlayışıyla seslenmişiz.

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, varolan edebiyatımız halk çıkarına uygun olarak gelişmekte, öteki dünyaya bel bağlamaksızın bu dünyadaki yaşamımızı daha iyi duruma getirecek sorunlara ağırlık verilmekte. Zamanın politikası edebiyatı etkisi altında tutmak isterken, edebiyat zamanın politikasını etkisine alabilecek bir güç kazanmaktadır.

> Anadolu ekolü, bütün edebiyat türlerinde kendisini belli etmektedir. Şiirde Cahit Kulebi, modern düşüncelidir. Romanda Yaşar Kemal ön plândadır. *Armand GASPARD.* Türkiyede dünden bugüne ne değişti? diye sorarız. Ben bugün bir tanesini söyleyeyim: Türkiyede edebiyatçı dediğimiz adam değişti. Nasıldı dünkü edebiyatçı? Meselâ bir Abdülhak Hâmit var. Londra salonlarının fesli diplomatı... Osmanlı aristokrasisinin şair-i âzâmı. Aldım Yaşar Kemal'i, Abdülhak Hâmit'in yanına koydum. Yaşar Kemal, Anadolu toprağının bir parçası. Bu ikisi arasındaki fark, Türkiye'nin nereden gelip nereye gittiğini en kör gözlere bile sokacak kadar büyüktür. *İlhan SELÇUK.* Avrupa'da eğitim gören birçok Türk gençleri, şimdi kolayca Batı'nın modern yazarlarının etkisi altında kalmaktadırlar. Sürrealizm ve modern Amerikan, Fransız, Rus ve İngiliz ekollerinin etkisi altında bulunan bu genç yazarların bazılarının yapıtlarında henüz bir kararsızlık görülmektedir. Bugün Ankara ve İstanbul, T.S. Elliot, Ernest Hemingway veya Jean Paul Sartre'a benzemek ve yazmak isteyen genç hikâyecilerle doludur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fakat onlar ancak kendi yöresel havalarını teneffüs ettikleri zaman diğer ülkelerin ilgisini üzerlerine çekecek yapıtlar yaratmaktadırlar. Türkiye'de bugün tamamen yeni ve modern bir şiir mevcuttur. Atatürk tarafından başarılan Kemalist devrimin sonucunda yapılan yenilikler, Türkiye'yi Batının en seçme şiir ve edebiyat örnekleri ile karşılaştırmıştır. *Derek PATMORE.* Bugünkü Türk Edebiyatı ve onun bir kolu olan Türk Hikâyeciliği, bir yandan büyük tarihi birikimin mirasçısı olmuş, öbür yandan bu mirasın üstüne burjuva ve sosyalist ülkeler edebiyatı da aşılanarak, yepyeni bir canlılık, gürlük ve orjinallik kazanmıştır. *Aziz NESİN.*

Piramitin Tepesinden Tabana

Cumhuriyetten günümüze gelen Türk edebiyatı, halkın diliyle halkın sorunlarını işlemekle kalmaz, çözümlemeye girişir. Geleceğe dönüktür. Hayalden çok somut bir anlam kazanır. Zamana uyarak gerçekler, gerçekçilikle geçerli olur.

Cumhuriyetten günümüze gelirken edebiyatımız, bilim alanında olduğu gibi, evriminden aldığı kuvvetle devrimini yaratmaktadır. Bu yüzden karnından çıktığı eski niteliklerin bir çoğunun damgasını içeriğinde taşır. Geleceğin neler getireceğini de, Cumhuriyetten günümüze gelen edebiyatımızdan, açık seçik öğreniyoruz.

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, edebiyatımızın henüz piramitin tepesinden tabana indiğini, halkımızın günlük yaşamına karıştığını göremiyoruz. Bu ise edebiyatımızın gelişmesini önlemektedir. Halka edebiyat sevgisi aşılanmadıkça, halk istenen büyük sanatçılarını yetiştiremiyecektir.

Türk edebiyatının ilgi çekici bir edebiyat olduğuna inanıyorum. Ulusal bir şöhrete erişememesinin nedenini de öncelikle Türkçe'nin işlek bir dil olmamasına bağlıyorum. Halk edebiyatçıyı omuzdaşı olarak gördüğü, buna inandırıldığı gün, sorun kendiliğinden çözümlenmiş olur. Kesin olarak sorunun çözümü, soyut ve kuramsal alanda değil, somut olarak eylemseldir. Edebiyatçılarla okurların arası açık.. Hikâyesini, şiirini olaylara, halkın sorunlarına eylemci bir görüşle açmak istemiyen bir edebiyatçının elbette okurla arası açıktır. *Adnan ÖZYALÇINER.* Tanzimat ve Meşrutiyette fikir ve edebiyat hayatı gerçi daha canlı idi. Fakat uzun süren bu hazırlayıcı hareket Cumhuriyet devrinde bilhassa yeni yazı ve Türkçeleşme cereyanlarından sonra olgun yemişlerini vermiştir. Cumhuriyetten beri gittikçe olgunlaşan Türk seviyesi, ne Meşrutiyet, ne Tanzimat ile kıyaslanamaz. O devirler eserlerini şimdi çocukça bulmamak için pek Şark saygılısı olmak lazım. *Falih Rıfkı ATAY.* Türk edebiyatında bugün toplum ve toplum meseleleri ön plânda geliyor. Bilhassa köylü, işçi prob-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lemleri, köylüler ve şehirlilerle beraber ele alınıyor... Ulusal (1908 - 1920) edebiyat ile 1920'den itibaren Kemalist edebiyat arasındaki ayrılık belirdi. Ulusal edebiyat İstanbul demekti. Kemalist sürede ise, edebiyatın gelişmesinde Anadolu yer alıyordu. Buna bir Anadolu ya da, edebiyatta düşünsel bir Anadolu'ya açılış denebilir. *Otto SPIES.* Türkleri Asya bozkırlarına göndermekten söz etmek yerine, aksine Türklerin uygarlığın düşmanları değil, özellikle uygarlığın temel direkleri ve savunucuları oldukları gerçeği anlaşılmaya çalışılmaktadır her yerde. *UBİCİNİ.*

Büyük Toplumsal Sorunlar

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken edebiyatımız Atatürkçülük, ulusculuk, toplumculuk akımlarına açılır. Edebiyatsız edebiyata gidilir. Yapmacıksız, özentisiz, zorlamasız, metafizikten uzaklaşan gerçekçi bir edebiyat olacaktır bu.

Cumhuriyetten günümüze gelirken, en güçlü aşamayı Türk şiiri yapacaktır. Yaşama sevinci, günlük acılar, küçük üzüntüler, büyük toplumsal sorunlar, seviler, kavgalar gittikçe derinleşerek, yaygınlaşarak şiirimize girer. Şairanelik özentisi yıkılıp doğallığa varılarak, yaşamın türlü boyutları işlenir. Anadolu, köylerile kentlerile edebiyatımızın her türüne konu olurken, Türk halkının her kesimi edebiyatımıza girer.

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, Türk edebiyatçısının ilk görevi; edebiyatımızın temel ilkelerini saptamak, gelişme olanaklarını hazırlamak; gerçekci felsefesiyle eleştirisini yapmak, çağdaş yeni yeni değerler kazandırmak yolundadır.

> Türkiye halkı Anadolu kültürünün imbiğinden geçmiştir. Bütün yozlaşmalara ve ikiyüz yıllık yabancılaşmalara rağmen bu kültürün köklü etkilerini halk hâlâ taşımaktadır. Dinsel inançların özünde, meseleler karşısındaki genel tutumunda ve türlü geleneklerinde bu kültürü yaşatmakta, korumaktadır. *İsmail CEM.* Tanzimattan bu yana aklı başında sanatçılar Batılı sanatı memlekete sokmağa çalışıyorlar. Bu çaba benim anladığıma göre hâlâ sona ermiş değil. Batılı sanatı tamamile kavradığımızı sanmıyorum. Biz de (yani ben, Melih Cevdet, Orhan Veli) Batılı şiirin memleketimize girmesi için çalıştık. Yeni şiir kısadır, çünkü duyu, bünye itibarile bir anda idrak edilen, bir anda elden kaçırılan küçücük bir intibadır. Bugünkü gençlerin şiirleri eskilerin şiirlerine pek benzemiyor. Servet-i Fünûncular da kendilerinden önceki şairlere pek benzemezlerdi. Yeni şairlerin şiirleri kısadır; vezinsiz, kafiyesizdir. Sebebine gelince: Bunlar çoğu zaman birer «duyu - sensation» şiiridir. Duyu dediğimiz şeyi şiir halinde tesbit ederken klâsik şairin yaptığı gibi akla başvurmak veznin, kafiyenin de işe

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karıştığı akla uygun bir mimari hazırlamak, bir şimşek gibi çakıp sönen duyunun elimizden kaçıp gitmesine mal olabilir. *Oktay RİFAT.* Edebiyatımızın muhtelif devre ve kolları hakkındaki düşüncelerimi kısaca anlatayım: İslâmiyetten önceki edebiyat hakkında bilvasıta malumât sahibiyim. Onun tabiatı terennüm eden bir edebiyat olduğunu okudum. Bu edebiyat'ın çevresini ancak tasavvur edebiliyorum. Fakat bu edebiyatın muhtevasını teşkil eden insan ruhunu bütün detayları ile tanımıyorum. Maamafih Orta Asya'daki helenistik devrinin sanat eserlerindeki hususiyetleri taşıyan plâstik eserlere kıyas ederek vüzuhu serahati, ölçülü zevki kendine rehber edinen bir edebiyat devresinin yaşanmış olduğunu sanıyorum. *Sadri ERTEM.* Cumhuriyetten beri büyük bir gelişme gösteren tarih çevresindeki hareketlere, zaman zaman resmî hayata hâkim olan tarih mistiğine rağmen, bugünkü edebiyat nesilleri kendilerini âdeta tarihin dışında görmektedirler. *Ahmet Hamdi TANPINAR.*

Cumhuriyetten Günümüze Gelirken

Cumhuriyetten günümüze varırken kalkınmanın, gelişmenin, insanlığı anlamanın düşünsel engellerini edebiyatımızın geniş ölçüde kaldırabileceğini biliyoruz. Ürünler verilirken yazar kendi zevkini değil, bağlı bulunduğu ulusunun zevkini ön plana almaktadır. Çağımızın sanatçılarına, zamanımıza ayna tutan metinlere öncelik tanınmaktadır.

Edebiyat, ulusun en önemli sorunlarına değinmekte, bunların çözüm yollarını göstermektedir. Zamanın politikası edebiyatı etkisi altında tutmakta, edebiyat zamanın politikasını etkisine alabilecek bir güçte bulunmaktadır. Melih Cevdet şu görüştedir:

Türkiye tarihinden Cumhuriyet döneminin yerini, bütün anlamı ve kapsamı içinde ortaya koymanın belki de günü gelmemiştir daha; bunu gerçekleştirebilmek için önce geçmişi iyi kavramak gerekir, bu ise sağlam, çağdaş, bilimsel bir toplum görüşünün varlığına bağlıdır. Gününü ve geleceğini açık - seçik belirlememiş bir toplumun, daha da ileri giderek, geçmişi yoktur diyebiliriz. Çünkü geçmiş, yoruma bağlı, yaratılan bir şeydir ve bugün düşün yaşamımızdaki çatışmanın, bu anlamda, geçmişe ve geleceğe dönük iki yüzü bulunması, gerçekte özdeş bir çabanın iki yansımasından başka bir şey değildir. Tarih «ölüyü sorguya çekme» biçiminde tanımlanabilir, bu ise bizim ondan ne yanıt istiyorsak onu alacağımızı gösterir; şimdi geçmişten beklenecek o belli yanıt için ilk koşul, geleceğin kurulmasına gerekli temeldir. Türkiye tarihinde Cumhuriyet döneminin başlıca karakteri olarak, işte bu geçmişle hesaplaşmak ve geleceğe ışık tutmak eylemi gösterilebilir. Bu bakımdan Cumhuriyet kendini anlamlandırma ve oturtma süreci içindedir daha. Aydınlar buna kendi güçlerince katkıda bulunmak durumundadırlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gerçi başka toplumların bundan daha kısa süreler içinde, çok büyük başarılara erdikleri çok haklı olarak ve sık sık ileri sürülmektedir; ancak bunun bizde uluslaşma, sosyalleşme, çağdaşlaşma çabalarının birarada yürütülmek zorunluluğu ile açıklanması yanlış olmaz sanırım. Bunu ayrıntılı olarak aşağıda daha iyi görmenin olanağını bulacağız. Başka bir deyişle, burjuva reformları dönemi ile halkın özgür isteminin kendine tarih yaratma dönemi bizde iç içe bulunmak durumunda olmuştur. Bu yüzden ortaya çıkan çatışmalar dışında, uluslaşma, sosyalleşme ve çağdaşlaşma süreci şu genel aşamaları göstermiştir

Ulus kendine ilk kez ad bulmuştur, bu bakımdan ilk olarak kendi devletini kurmuş olmaktadır. Bunun en özlü görünüşünü dil devriminde aramak yanlış olmaz. Türk Dil Kurumu'nun ortaya koyduğu Derleme ve Tarama sözlüklerinin anlamını bu açıdan değerlendirmelidir; halkın yazısız dili ile, tarihsel zorunluluklar yüzünden halklaşamamış bir kültürün unutulan sözcükleri biraraya getirilerek, kendini yaratan ulusal dili bulunmuştur. Bu yönde yaratmalar, ulusu bir ad olmaktan çıkarıp bir kültür bütünü durumuna getirmektedir. Dil devrimi, buna karşı olanların söyledikleri ve sandıkları gibi, geçmişle ilişkinin koparılması değil, tam tersine artık sürekli ve tutarlı bir dil ve kültür gelişimi kurmanın, böylece de geçmişi yaratmanın başlangıcıdır. Bir Halit Ziya Uşaklıgil'in iki kez Türkçeleştirilmiş olması, onun dilinin halk dilinden iki kez uzak doğduğunu gösterir.

Türk folkloru ve halk sanatları ilk olarak Cumhuriyet döneminde değer kazanmış ve bilimsel araştırmalarla, yaratıcı esinlenmelere yol açmıştır. Türk folklorcuları dünyanın dikkatini kendi üzerlerine ve dolayısiyle Türk halkına çekmişlerdir. Tarih boyunca kendi başına bırakılmış ya da, doğru olarak, halkı ile başbaşa bırakılmış olan âşık - ozan, ilk kez bu dönemde saygılı yerini almıştır. Dahası, köylümüzün sesi olan halk şiiri, ulusumuzun malıdır artık. Bir zamanlar Namık Kemal'in «Şu derviş Yunus'muş» diyerek Sahaflar Çarşısı'nda elinden yere attığı şiirler demeti, bugün yazınımızın baş tacıdır. Çağdaş ozanlarımız, Pir Sultan Aptal'ın, Karacaoğlan'ın v.b. dilinden esinlenmektedirler. Şurasına parmak basmadan geçmeyelim ki, Divan şiiri ilk kez modern bakışla bu dönemde değerlendirilmiş, böylece eskiden bir sözcük oyunu sayılan bu şiirdeki ulusal ses yakalanabilmiştir.

Türk tiyatrosu, Anadolu'daki seyirlik oyunlar, Karagöz, Ortaoyunu ilk bu dönemde bilimsel olarak incelenmiş ve yalnızca bizim aydınlarımız için değil, bütün dünya için ilginç yönleriyle ortaya konabilmiştir. Bu yüzden değil midir, çağdaş tiyatromuz konusunda, «kendimize bir temel bulunduğu» savının ortaya çıkması? Doğrudur, değildir, kimi uyar,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atatürk, olamaz gözüyle bakılan, bir dizi devrimleri yapmış, sonunda yepyeni bir Türk Ulusu ortaya çıkarmıştır. «Harf Devrimi» bunların en önemlisidir. Okuma oranı çok az olan bir toplumu, ileriye, daha da ileriye götürme çabalarına, büyük bir başarıyla erişmiştir. Edebiyatımız bu devrimle şaşılacak bir gelişme içerisine girmiş, geniş bir okuyucu kitlesiyle karşılaşmıştır. Erkek yazarlarımızla birlikte kadın yazarlarımızın da geniş ölçüde edebiyat alanına atılması Atatürk'ten sonradır. Atatürk; edebiyatı, toplumu uyandırıcı, amaçlandırıcı, yürütücü bir güç olarak görmektedir.

kimi uymaz, ama böyle bir tartışmanın açılması olanağı, sanatta bütün yönleriyle halkın yaratışlarını arayıp bulma çabasından doğmadır.

Türk halk resminin araştırılması, Türk minyatürünün incelenmesi, resim sanatı alanında kimi yönelişleri esinlemiştir. Bunun gibi halk müziğinin değerlendirilmesi, uygarlık müziğimizde olsun, halk türkülerinin çağdaş biçimde (üslûpta) okunması yolu ile olsun, yeni yaratışlara kapı açmıştır. Halk ile bütünleşmeyi doğuran bu sanatsal yönelişleri, eğitim ve tarih çalışmaları alanındaki yeni buluşlarla bir arada ele alınca, Cumhuriyet döneminin bir «ulus yaratma», bu açıdan bir «kendini arama ve bulma» süreci olduğu açıkça ortaya çıkar. Nitekim özgün Köy Enstitüleri uygulaması, bilgisiz bırakılmış bir halkın nasıl ulus katına geçirilebileceğinin eşsiz kanıtlarından biridir. Türk köylüsü okulunu kendi yaparak okutmuştur çocuğunu ve o çocuk Türk yazınında ve kültüründe kendini göstermiştir.

Kendini arama ve bulma süreci, bu dönem içinde, dünyaya açılma ve çağdaşlaşma süreci ile koşut gitmiştir. Dünya klâsiklerinin dilimize çevrilmesi, Tanzimat Batı taklitçiliğinden dünyanın çağdaş çizgisi hedefine geçilmesi, düşünlerde, sanatlarda tüm dünyanın hizalanması tutumu bunun ürünüdür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Böylece Cumhuriyet döneminde yalnızca «ulus» kavramı oluşmakla kalmamış, onun zorunlu ve ayrılmaz parçası olarak «yurt» kavramı da sınırlarını ve tarihsel boyutlarını yakalamıştır. Bütün ırkçı direnişlere karşın Türk ulusunun yeri ve bu yerin tarihi saptanmıştır. Türk Tarih Kurumu'nun özgün araştırmaları, kazıları ile, Anadolu'nun geçmişine katkılarda bulunulmuş ve bu toprağı benimseme akımının sonucu olarak da düşün ve sanat alanında yaratıcılara geniş çalışma alanları açılmıştır.

Gerçi bir «kültür değişimi» adı verilebilecek nitelikte olan bu olayları, burjuva karakterli bulmak, göstermek isteyenler yok değildir; fakat Avrupa burjuvazisinin anamal biriktirme ve işletme yöntemini, yaratıcılığından soyutlanmış, yozlaşmış ve çok kısa bir süre içine sıkıştırılmış olarak uygulamak isteyen Türk burjuvazisinin, bütün bu kültür ve sanat yenileşmelerine karşı olması, sözgelişi dünyaca ünlü Profesör Pertev Naili Boratav'a «Türk Folklor Kongresi»nde yer, Türkülerimizin özgün okuyucusu Ruhi Suya pasaport vermemesi, dilin yenileşmesini engellemeye kalkması, Anadolu tarihini benimsemeyi korkunç bulması, Köy Enstitülerini kapatması, yabancı başyapıtların çevrilmesine karşı durması... gibi olaylar, Cumhuriyet dönemindeki kültür devrimlerinin burjuvaziye mal edilemeyeceğini gösterir. Oysa bugün sosyalist döneme geçmiş olan ulusların çoğunda, ulusal kültür devrimleri daha önceden yapılmış bulunuyordu. Toplumumuz, kendi yarattığı kültür içinde, geleceğinin sosyal yapısını kurma tasarıları ardındadır. Bir bakıma Cumhuriyet'in ülküsü ancak o tasarılar gerçekleştiğinde tümlenecektir. İşte yazımın başında Cumhuriyet'in yargılanmasının erken olduğunu bu yüzden söyledim. Zamanı çok uzun bulanlar olabilir, ancak ne yapalım ki, toplumların yaşı, insanların yaşına benzemez.

Türk edebiyatı, dünya edebiyatları arasındaki gerekli yerini nasıl alabilir? Türk edebiyatı mı, Türkiye edebiyatı mı? Türk edebiyatının güçlü, güçsüz yanları, Türk edebiyatının nerden nereye geldiği? İnsanlarımıza en yüksek, en doğru, en güzel duygularla görüşleri edebiyatımızla vermenin yolları? Türkçemizin en son sınırlarını zorlayan yapıtları, dilimizin mimarlarını, söz ve yazı dehalarımızı tanıtmak; edebiyat kaynaklarımızdan yararlanarak zamanımızın en güzel diline varmak hiçbir an gözden uzak tutmadığımız ana hedeflerdir.

Türk Edebiyatının dünkü, bugünkü durumunu gözden geçirmek, yarınki edebiyatımızın olanaklarını araştırmak, edebiyatımızın geri ve ileri yanlarını bulmak, çağdaş dünya edebiyatına götüren gelişme damarlarını göstermek başlıca ülkümüz olmalı.

Türk Edebiyatı güçlü bir edebiyattır. Halkla bağı kuvvetlidir. Halkın derin duygularına inebilen gerçekçi bir edebiyattır. Türk yazarlarının Sovyetler Birliği'nde sevilme nedeni Türk Edebiyatı'nın bu demokrat yanı ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SULTANAHMET MEYDANI

yazarlarının ustalığıdır. Nâzım, yirminci yüzyılın en büyük şairlerinden biridir. Ama ne kadar büyük olursa olsun bir şairle bir ülkenin şiiri temsil edilemez. Onun için biz başka Türk şairlerini de tanımak istiyoruz. Başka bir örnek verebilirim: Bizde Yaşar Kemal'in İnce Memed'i de çok sevildi. Bizim de İnce Memed gibi birkaç romanımız vardır. Fakat Aziz Nesin ayarında bir mizah yazarımız ne yazık ki yoktur. *Konstantin SİMONOV.* Son yirmi yılda Türk edebiyat hayatının en belirgin yönü, eleştirici - realizme eğiliminin gelişmesi ve güçlenmesidir. 1950 yıllarında Türk edebiyatının en karakteristik yanı, kötülükleri açığa vurma akımının güçlenmesidir. Bu, yalnız gerçeğin çirkin yanlarının sınırlı olarak aydınlatılmasında değil, aynı zamanda bunların açıkça protesto edilişinde de kendini göstermektedir. *UTURGAURİ.* Türk yazarları hakkında övücü şeyler duydum. Fakat en çok değer ve önem verdiğim kitap; Yaşar Kemal'in «İnce Memed» adlı romanıdır; bu eseri İngilizcesinden okudum ve çok beğendim. *William SAROYAN.*

Millî Edebiyatçılar ve Sonrası

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, edebiyatımız önce dilde, sonra türde değişmeye uğrar. Atatürk'ün devrimleri geniş ölçüde edebiyatımızı etkiler. Kalıplaşmış görüşlere karşın, düşünce özgürlüğü toplumu gerçekçiliğe

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yönetir. Halkla bütünleşen bir senteze gidilir. Ulusal edebiyatla halk edebiyatı kaynaşır. Fatma İrfan Serhan'ın «Mütareke Devri Edebiyatı»nda belirttiği gibi :

Edebiyatımız Mütareke devrinde de, 1908 hürriyet devrimi sırasında olduğu gibi gafil avlandı. Halkın umutlarını, istek ve dileklerini göremedi. Kendi içine kapandı, bireyci kaldı.

Bu devrede okuyan kitlenin eğilimine ister istemez uyularak yalnız dilde sadeliğe doğru gidildiğini görüyoruz ki; bu da gerçekten büyük bir kazançtır. Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi ile başlayan sâde dille yazı, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri ve Refik Halidde olgunlaştı. Fakat düz yazıda dil bir yandan sadeliğe giderken, korku ve kâbus edebiyatçılarımız şiirde bilinmezliğe ve karanlığa doğru kaydılar. Sembolist Ahmet Hâşim bu akımın kuvvetlenmesine yardım etti. Hâşim, gerçekten kaçıp gerçeği görmek istemiyenlerin şairi oldu. Devrin ikinci şiir zirvesi sayılan Yahya Kemal umutsuz çevrelerin geçmişe özlemini yansıttı. Oysa ki yurdu içine düştüğü felâket çukurundan tek bir inanç ve hamle kurtaracaktı. Bunu o sıralar birkaç genç şair; Kemalettin Kâmi, Halil Vedat ve birinci, ikinci, üçüncü kitap diye çıkan edebiyat dergilerinde yazan şairler, Süleyman Nazif, Falih Rıfkı ile Mehmet Akif kavradı. Ötekiler kendi havalarına dalmışlardı. Rıza Tevfik, Bektaşi nefesleri yazıyor, Refik Hâlid, hürriyetin ilânından beri rahatı kaçmış çelebi İstanbul efendilerine eski, sâkin ve kolay günlerin patlıcan tavası kokan uyuşuk yaz öğelerini anlatıyordu. Dâhî Türk şairi Abdülhak Hâmid, Viyanada eski lâstiklerini sürüyerek, vaktiyle ünlü «Mir» terzisinde yaptırılmış köhne ceketinin partallığından -sadece bunların böyle oluşundan- dertli dertli yakınıyordu.

Kısaca devir korku, kâbus ve huzursuzluk edebiyatı için en uygun alan olmuştu. O zaman okuyucu kitlelerini sarmış olan ünlü kitaplara bir göz gezdirmek korku ve umutsuzluk eğilimlerini bütün genişliği ile gösterir. Başta Peyami Safanın : Mahşer, Cânan, Sözde Kızlar'ı gelir. Salâhattin Enisin : Zâniyeler, Bataklık Çiçeği.. Halide Edibin : Handan, Mevut Hüküm.. Hâlit Fahrinin : Baykuş, Sönen Kandiller, Nedim.. Ercüment Ekremin : Kopuk, Gün Batarken, Sâbir Efendinin Gelini.. Suat Dervişin : Ne Bir Ses, Ne Bir Nefes, Kara Kitap, Fatmanın Günahı adlı kitapları birçok baskılar yapmış ve kapışılmıştır. Gene bu sıralar baskı rejiminden, kadının tutsak sayıldığı devirden söz eden ve içinde çıplak kötü romantizmin bütün yıprattıcı çizgileri bulunan «Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrûkesi» «Münevver» ve «Verter» çevirisi ile Verterin kabataslak ve başarısız bir özentisi olan «Zavallı Necdet» romanları ellerde dolaşmıştır. Çeviri eserlerde ise polisiye romanlar birinci sırayı almıştır O devirde tutmuş oyunların başında sosyal bir çöküntüyü hikâye eden «Renkli Fener» «Cehennem» «İhtilâl» ve İbsenin «Hortlaklar» «Halk Düşmanı» gelir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

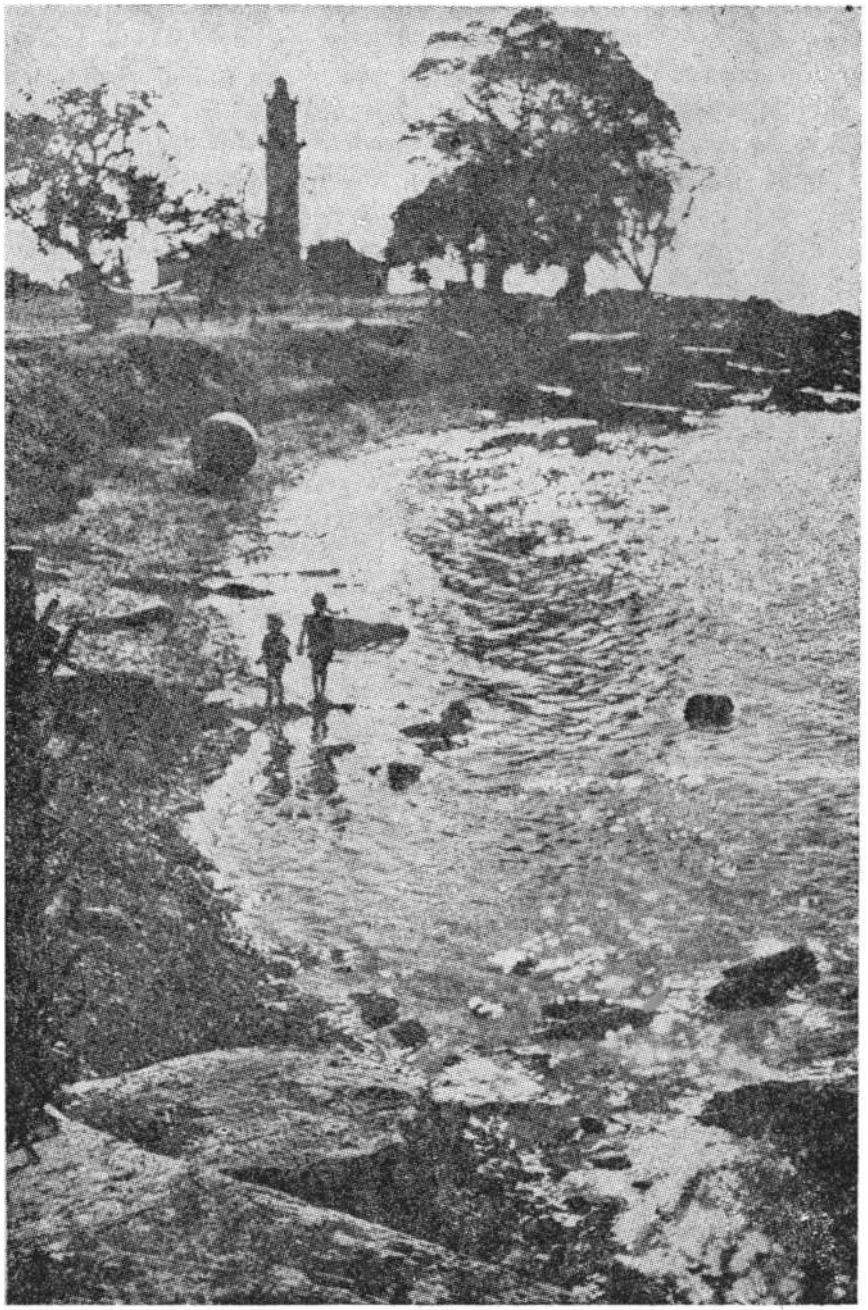

KALAMIŞ KÖRFEZİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Korku ve kâbus edebiyatçısı, İngiliz terrörü altında Anadoluya silâh kaçıran vatanseverlerle anavatanda yapılan ölüm kalım savaşına sırtını dönerek, «İngiliz Muhipleri Cemiyeti», «Amerika Mandası» taraftarları ve Halife ile beraber İstanbulda kaldı. Beyoğlu pasta salonlarına, Sirkeci pansiyonlarına, Cağaloğlu ve Beyazıt kahvelerine sığındı. Kendi iç dünyasında korkusuna, kâbusuna, huzursuz düşlerine, geçmişe özlem duygularına daldı. Yahya Kemalin aruz şarkıları dilden dile geziyor, Faruk Nâfizin «Şarkın Sultânları» umutsuz gönüllere, geçmiş günlere dair yumuşacık ve rahat sözler fısıldıyordu.. Bunlar uyuşturucu ilâçlar gibiydi. Devrin en gözde şairi - bunun böyle olduğunu Vasfi Mahirin edebiyat kitapları savunur - Halit Fahri :

«Akbabalar geldi gene
Göklere haykırmaları
Akbabalar geldi gene
Korkudan eller yukarı.»

diye ortalığa korku ve kâbus saçıyor, saldırgan düşmana pes demek gerektiğini öğütlüyordu. Sonraları «Ateşten Gömlek» «Dağa Çıkan Kurt» gibi millî eserler yazan Halide Edip bile o devirlerde tek kurtuluş yolunu Amerikan mandasında arıyanlardandı.

İşte bizim korku ve kâbus edebiyatımızın temeli böyle bir devirde atıldı. Ve bugünedek memleketin duygusuzluğundan, Türk milletinin anlayışsızlığından, «dehâ»lara değer vermemesinden yakınıp ellerindeki umutsuzluk bayrağını Halit Fahriden Peyami Safaya, ondan Necip Fâzıla, ondan da daha yenilere geçirerek «icra-i hüner» ettiler. Halit Fahri

«Baykuşum, ben de korku vermeliyim,
Ben de artık bugün gebermeliyim
Bana zulmette lâşe lâzım
Ben şeametlerimle mümtazım.
Beni kim görse kız, melike, melek
Bir karanlıkta korkudan sinerek
Daima haykırır, inilderler
Bana baykuş, ölüm ve kan derler.»

diye haykırırken, Necip Fazıl :

«Bir göz gibi süzüyor beni camlardan gece
Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce
Fırıl fırıl, fırıl fırıl!»

diye sayıklıyordu.

Anadolu zaferinden sonra da korku ve kâbus edebiyatçılarımızla geçmişe özlem duyan şairlerimiz oldukları gibi kaldılar. Geçmişe özlemcilerden Yusuf Ziya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Çalkanır ismini andıkça denizler, karalar
O masal yüzlü Oğuzlar, Hüseyin Baykaralar.»

diye eski defterleri yoklarken, Yahya Kemal:

«Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.»

sözleriyle günü bırakıp düne bakıyor, Halit Fahri

«Ne peri yüzleri tül yaşmakta
Ne de üç çifte kayıklar Halici
Geçerek sessiz uzaklaşmakta
Ne gazeller ne de saz sesleri var.»

şiiri ile geçmişin, örtülü yaşmaklı, tutsak ve süs kadınını arıyor, omuzunda mermisiyle Mustafa Kemalin ardına düşen Anadolunun İnsan kadınını görmüyordu.

Peyami Safa ise: «Mahşer»den «Sözde Kızlar»dan sonra «Bir Akşamdı» romanını yazıyordu. Bu romanda kadın erkek cinsi düşmanlığı son ölçüsüne varmıştır. Aynı yazar «Server Bedi» imzasiyle Natpinkerton ve Arsen Lüpen hikâyelerini «Cingöz Recai» ismiyle millileştirdi. Ve yine Server Bedi imzasıyla Paris şoförleri ve hizmetçi kızları için yazılan serüven romanlarını Türk isimleriyle adapte etti.

Halit Fahri «Paravan» adlı kitabında topladığı şiirlerle korkusunu ve kâbusunu sürdürdü.

Yahya Kemal inatla gazel yazdı.

Faruk Nâfiz «Suda Halkalar» ve «Çoban Çeşmesi» adlı kitaplarında bir süre tarafsız göründü, sonra sönük millî şiirler yazmayı denedi, ardından yine eskiye döndü. «Mezâmir»lerini ve «Yıldız Yağmuru»nu yazdı.

İşte bu sıralar, sosyal ve ekonomik durumu sarsılmış bir Anadolu derebeyinin oğlu olan Necip Fâzılın, huzursuzluk, korku ve yalnızlıkla örülmüş umutsuz şiirleri ortalığı sardı.

Anadolu bozkırında, Ankara çekirdeği çevresinde yeni Türkiye olgunlaşır ve doğarken, huzursuz ve umutsuz edebiyatçılarımız, duygusuz İstanbul şehrinin Beyoğlu kaldırımlarında Necip Fâzılın «Kaldırımlar» şiiri ile sarhoş, kolkola dolaşıyorlardı..

«Ne seni kaldırımlar kadar anlayan olur
Ne senin anladığın kadar kaldırımları.»

Cumhuriyetten günümüze doğru gelirken, edebiyatımızın cumhuriyetini «Millî Edebiyatçılar»ımız yaratırlar. «Türk Edebiyatı Tarihi»mizin üçüncü cildinde verdiğimiz Millî Edebiyat Akımı, günümüze dek etkisini sürdürür *Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Âkif Ersoy, İbnürrefik Ahmet Nuri, Ziya*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gökalp, İhsan Raif Hanım, Ali Ulvi Elöve, Ömer Seyfettin, Yahya Kemal Beyatlı'dan sonra : *Halide Edip Adıvar* (1884 - 1964), *Mithat Cemal Kuntay* (1885 - 1956), *Aka Gündüz* (1885 - 1958), *Ali Canip Yöntem* (1887 - 1967), *İbrahim Alâettin Gövsa* (1889 - 1949), *Reşat Nuri Güntekin* (1889 - 1956), *Orhan Seyfi Orhon* (1890 - 1972), *Halit Fahri Ozansoy* (1891 - 1971), *Enis Behiç Koryürek* (1892 - 1949), *Falih Rıfkı Atay* (1894 - 1971), *Yusuf Ziya Ortaç* (1896 - 1967), *Şükûfe Nihal* (1896 - 1973), *Ali Mümtaz Arolat* (1897 - 1967), *Faruk Nafiz Çamlıbel* (1898 - 1973) Millî Edebiyatımızın en önemli şair ve yazarları olurlar.

Kurtuluş Savaşı'ndan Cumhuriyet'e dili temiz, şekli derli toplu, dediği hemen anlaşılıp duyulur bir şiirle geçtik. Bu şiir için yolu hazırlıyan; Yeni Kalemler'in açık dil mücahitliği ile Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy gibi şairlerin heceyi günün edebiyatına yerleştirmek gayretidir. Bu telkinlerle yazıya başlayan Faruk Nafiz Çamlıbel yeni devir şiirinin ilk şairi oldu. Uyanık bir zekâsı olan bu şair, havada dolaşanları toplayıp şiirine koyabildi. *Orhan BURİAN*. Bizim istediğimiz millî edebiyat teknik bakımdan öteki milletlerden, Avrupalılardan yani bunların edebiyatlarından farksız olacak, fakat yine onların edebiyatları gibi, belirli bir kişiliğe sahip olacak. Tıpkı Alman romantizmi gibi köklerini millî maziden, halktan alan taklide, yabancı zevklere isyan eden, kişiliğini arayan bir hareket. *Fuat KÖPRÜLÜ*. Türkiye, Avrupa karşısında, yüzyıllarca, Avrupa'nın siyasal düzenini altüst ettikten sonra bütün bu uygarlığı bile değiştirebilecek bir istilâ tehlikesi göstermekteyken, girdiği memleketlerden hep adım adım kovulmuş, hayattan eser kalmamış bir gövde gibi kendi üzerine yıkılmış bulunuyordu. *UBİCİNİ*.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HALİDE EDİP ADIVAR

(1884 - 1964)

Yazmayı, yazmak için sevdim. Bir insanın, nasıl sesi olur da söylerse, ben de bir kuş öter gibi yazdım. Yazmak hayatımın en büyük hazzıdır. Ve katiyyen şöhret düşünmezdim. Çocukluğumdan beri içimden çıkmak isteyen bir sanat arzusu vardı. Çocukken de hikâyeler tasarlar, o vakit hikâyelerimi bir aktris gibi kendim oynardım. Hiç bir gaye düşünmezdim... Ben iki türlü yazıcıyım Bir romancı, bir de küçük hikâye, küçük mensur şiir muharriri.

İSTANBUL'da Beşiktaş'ta «Mor Salkımlı Ev» de doğdu. Bu ev «Ihlamur'a inen uzun caddeye inen birbirine muvazi dik yokuşlardan birinin hemen hemen tepesindedir. Tepenin solu koyu yeşil çamlar, nazlı söğütler arasında Abdülhamit'in beyaz saraylarını görürken, sağ tarafı Adalar Denizi'nin mavi sularına bakar.» Bu evde bir «küçük kız» vardır. «Bu küçük kızın kafasında çakan şimşekler inanılmayacak kadar erken başlar, fakat çok fasılalıdır.» «Evin kendisi, çocuğun hafızasında «Mor Salkımlı Ev» yaftasını taşır. Bu ev yarım asırdan ziyade bazan da her gece bu küçük kızın rüyalarına girmiştir.» Babası. Bursa Reji Müdürü Mehmet Edip Bey'dir. Kemahlı'dır. Halide Edip, annesini hayal meyal hatırlamaktadır; kendisi üç - dört yaşlarında iken, bu veremli kadın -adı Bedrifem'dir- bir doğum yaparken ölmüştür. Bedrifem Hanım, önce Bedirhan ailesinden Ali Şamil Bey'le evlidir; ondan bir kızı da olmuştur. Bu çocuk iki yaşında iken, Bedrifem Hanım'ı eşinden ayırırlar. Halide Edib Adıvar'ın babası, ikinci eşidir. «Mor Salkımlı Ev»deki küçük kız, Halide Edip Adıvar'dır. Bu anılar kitabından öğrendiğimize göre

> *Anneannesi Nakiye Hanım, okuma yazma bilen, zamanına göre ileri kültürlü bir kadındır. Bilgi yönünden kocasına üstündür. Şiir ve hikâye de yazar. «En bahtiyar zamanı bir tarafa çekilip birtakım aşk hikâyeleri veya şiirler yazdığı saatlerdir». Yazı yazmak tarafı'nın «haminne»den geldiği kanısındadır Halide Edip. Babası onu, İngiliz eğitim yöntemle-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

larına giydirdikleri esvapları, verdikleri gıdayı kızına tatbik etmek istirine göre yetiştirmek düşüncesindedir. Bunun için de onların «çocukyordu.» Küçük Halide ise bunlardan hoşlanmıyordur. Çevresinde gördüğü, tanıdığı öteki çocuklar gibi giyinmek, onlara benzemek, onlar gibi her aklına gelen şeyi yapmak özlemi içinde yanıp tutuşmaktadır. «O günlerde hayatımın en büyük emeli: İstediği kadar kiraz ve patlayıncaya kadar mısır ve hıyar yemekti.» Beş - altı yaşlarında iken, küçük Halide'yi Kiria Eleni adlı, yaşlı bir Rum kadınının yönettiği, bir çeşit çocuk yuvasına verirler. Yuvadaki Türk ve Müslüman tek çocuk küçük Halide'dir. İyi bir eğitimci olduğunu söylediği Kiria Eleni ona yalnızlığını duyurmaz, iç dünyasına yaklaşır, güven aşılar. Küçük Halide, içine kapanık, oyundan hoşlanmıyan, garip yaratışlı bir çocuktur. «Bu ihtiyar hoca onun iç hayat temasını ilk defa hissettirmişti. Biraz anormal, biraz herkesten fazla uzak duran mahlûk artık oynuyor, sıçrıyor, koşuyor ve yaşıyordu. İhtiyar Eleni'nin varlığı ve huzuru ona sonsuz bir emniyet veriyordu.» Bir yandan da evlerine gelen bir hocadan Kur'an öğrenir. Onda okuma hevesinin uyanmasına ve gelişmesine, evlerinde kalan, fakat akrabalıkları bulunmayan bir Saraylı Hanım öncülük eder. Bu hanımın zengin bir kitaplığı vardı. Bir bayram günü küçük Halide'ye bir «Afrika Seyahatnamesi»nden parçalar okur, resimler gösterir. «Bana, herhalde bu seyahatname yepyeni bir dünya açtı. Ondan sonra okumak için içimde müthiş bir heves uyandı.»

Annesinin ölümünden sonra babası, birbiri üstüne, iki kez daha evlenir. Doğan yeni çocuklar, hizmetçiler, uşaklar ile ev kalabalıklaşmıştır. Bu arada dedesi de ölür. Küçük Halide, anneannesiyle birlikte, Beşiktaş'taki Mor Salkımlı Ev'den, Üsküdar'da bir kiralık eve taşınır. Lala Eğinli Ahmet Ağa da yanlarındadır. Romancı Halide Edip, Ahmet Ağa'nın kişiliğini, üzerindeki uyarıcı rolünü şu satırlarla belirtir: «Okur yazar, kurnaz, efendilerini parmağının üstünde çevirecek bir zekâya malikti. Muhayyilemin inkişafında o başta gelen âmillerden biridir. Herhalde içtimaî sanat tarafımın inkişafında o büyük bir rol oynadı. Bana Türk'lerin halk edebiyatını açan odur. Bundan dolayıdır ki, daha fazla Garp usulü talime ve yabancı lisana ehemmiyet verilen bir sınıfın muharrirlerinin herhangisinden fazla Türk edebiyatının ruhunu kavrıyabildim.» Ahmet Ağa ona dinsel nitelikte destanî hikâyeleri: «Battal Gazi», «Eba Müslim Horasanî» *gibi halk hikâyelerini okur; kahramanlık destanları anlatır, saz şairlerinin şiirlerini tanıtır. Birlikte geçen üç yıl, Halide Edip'in görüş çevresinin genişlemesine, özellikle halk edebiyatımıza karşı ilgisinin artmasına yarar. Lala Ahmet Ağa, onu, ramazan gecelerinde Karagöz ve kukla'ya da götürüyor. Karagözü ve kukla'yı görmesi, geleceğin romancısına «cemiyetimizdeki yerli karakterleri daha çok doğal olarak ve realist bir şekilde sezdirebilme» gücünü kazandırır.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

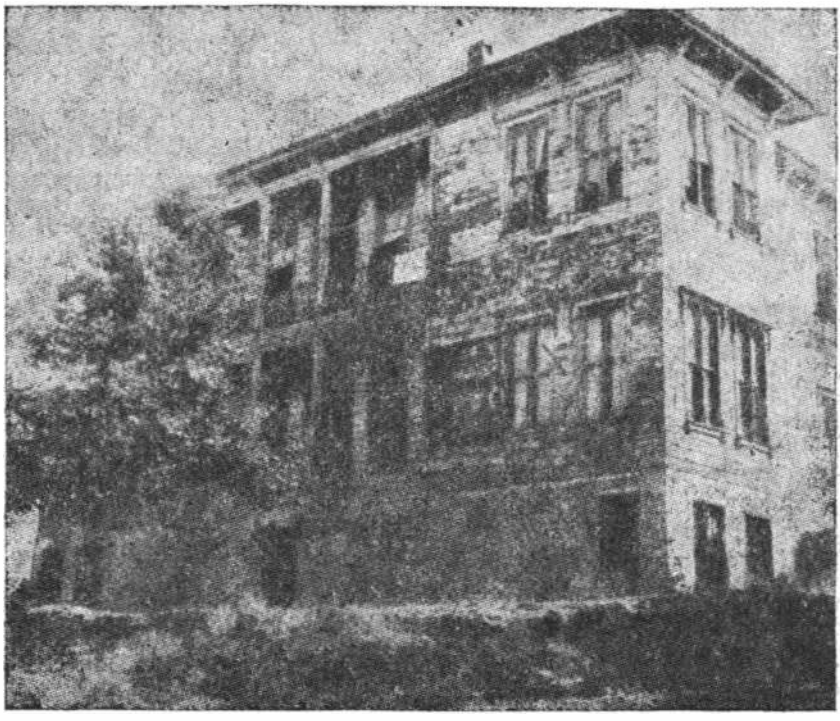

MOR SALKIMLI EV

«Sinekli Bakkal»*daki «Kız Tevfik» tipinin yaratılmasında, çocukluk çağındaki anılarının payı büyüktür. Kendisi de bunu saklamaz:* «Sinekli Bakkal'*daki 'Kız Tevfik' bu akşamların bende bıraktığı intibalardan bir hayli şey almıştır.*»

Halide Edip, yedi yaşına girince, babası onu, Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne yazdırmak ister. Fakat kolej, 11 yaşından küçükleri kabul etmez. Yaşını büyülterek koleje verirler. Bir yıl kalır orada. Babasının üçüncü evlenişinden sonra, aile hem kalabalıklaşmış, hem de geçimsizlik başlamıştır. Edip Bey, aileyi ikiye ayırır: İkinci eşini, ondan doğan çocuklarıyle birlikte, Mor Salkımlı Ev'e gönderir. Geride kalanlar da İcadiye'de bir eve taşınırlar. Küçük Halide de İcadiye'deki evdedir. Burada, Şükrü Efendi adındaki bir hocadan özel Arapça dersleri almağa başlar. Babası onda müzik yeteneği olduğu kanısındadır. Bunun için, müzik yeteneğini geliştirme fırsatlarını kaçırmaz, özel öğretmenler tutarak müziğe çalıştırır. Babasının düşüncesinin tam tersine, küçük Halide, müzik alanında kendisinde olumlu bir güç görmez. «Zavallı babam kendisi musikiye hayran olduğu için benim o sahada yaratıcı bir istidadım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olmadığını bir türlü anlıyamamıştır.» der. Yaşamının bu başlangıç döneminde bağlandığı, kişiliğinin etkisinde kaldığı birisi de, kısaca Nuri Bey diye andığı Menapirzade Nuri Bey'dir. Nuri Bey, Yeni Osmanlılar'ın ileri gelenlerinden ve Namık Kemal'in en yakın arkadaşlarındandır. Saray muzikasına girerek orada müzik öğrenimi yapmıştır, yabancı dil bilir; Yeni Osmanlılar'ın arasına katılmış, Fransa'da Namık Kemal'le «mücadele arkadaşlığı» yapmıştır. Geniş kültürlü bir kişidir. Evi, müzikseverlerin ve edebiyatçıların toplantı yeridir. Babası, küçük Halide'yi de bu toplantılara götürür. Yaşlı ve olgun adamla küçük çocuk arasındaki bağlantılar, bu gidiş - gelişler sırasında kuvvetlenir, bir «dostluk» havasına bürünür. Romancı olarak hazırlanışında öncülük yapan da, İngilizce dersi aldığı, fakat adını bildirmediği, bir İngiliz kadınıdır. «Romancı olarak ihtisasımın kurumlarını bu kadın atmıştır.» yargısı onun içindir. Bu İngiliz kadınının yardımı ile, Mother *adlı bir eserden çeviriler yapar. Bu çevirileri Mahmut Esat Efendi düzeltir. Çeviri* «Mader» *adıyla bastırılıp 1897 Türk - Yunan savaşı şehit ailelerine yardım için açılan sergiye gönderilir; yazara «Şefkat Nişanı» verilir. Şair Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Halide Edip'e hocalığı bu sıralardadır. Hocasına hayrandır; «Rıza Tevfik Hoca, edebiyat ve sanat unsurlarının mistik taraflarına temayül eden bir zihniyet» taşıyordu. Öğrencisini ilgilendiren de bu yanıdır: «Beni asıl alâkadar eden ve olgunlaştıran onun şark edebiyatını ve felsefesinin mistik tarafını izahı olmuştur.»*

Halide Edip, 1900 yılında, ikinci kez, yatılı olarak koleje verilir. Kolej yaşamının, üzerinde olumlu etkileri olduğunu açıklar: «Kolejde bilhassa geceli olmak, ve ayda bir eve çıkmak, beni muhitimin yeknesak ve ekseriyetle acı olan hakimiyetinden kurtardı. Talebe hayatının çeşitli olayları ve hayat tarzları daha serbest ve daha tabiî bir şekilde şahsiyetimin inkişafına yol açtı. İçimde kapalı kalmış olan fikrî temayüller önlerinde yeni ve geniş sahalar bulabildiler.» İncil'in İngilizce çevirisi de yazarın edebî gelişmesinde etkili olur. Bu çevirinin, «İngiliz edebiyatının ve sanatının inkişafında, klâsiklerden fazla müessir» olduğu düşüncesindedir. Üstelik, «Süleyman Dede'nin Mevlid'i *ile Hazret-i İsa'ya atfedilen İncil'in bazı pasajlarında ancak bir kadının duyabileceği muhabbet ve rikkat»i bulmuştur.* Mevlid'in «Velâdet» *bölümü, yazarın en çok ilgilendiği yerdir. Kolejin zengin kitaplığında bol bol okur, dinler hakkındaki bilgisini artırır. Genel kültürü arkadaşlarından ileridir. Evdeki özel hocalarının ve okuldaki çalışmalarının sonucu, «edebî mevzularda hattâ fikrî bakımdan» arkadaşlarına «hocalık edebilecek» duruma gelmiştir. Ancak, öteki derslerine göre matematikten zayıftır. Özel ders alması gerekir. Zamanın ünlü matematik bilgini Salih Zeki Beyden özel dersler almağa başlar*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ne zaman sanatçılar biçim kaygısından kurtulurlarsa, ne zaman kalıplaşmış bir biçime doğru gitmek çemberinden kurtulurlarsa, o zaman içlerinde belirli bir şey doğabilir, yaşayabilir... Gerçek romanı saptamanın olanağı yoktur. Çünkü roman bütün yazı biçimlerini içine alır. Birey, toplum, olay ya da salt kafanın içinde geçen yaşam da birer roman konusu olabilir... Bir romancı, yaşamın herhangi bir yanını alıp yazdığı zaman, eğer o yan karanlık ve kötü ise, bu, romancının mutlaka kötümser olduğunu kanıtlamaz. Ben kendim, tersine, iyimser bir insanım. Ama insanların kötü yanlarını da özellikle değil bizim, bütün dünyanın son çeyrek yüzyıl içinde düştüğü garip ve belki de bozuk yanı, bir romancı pekâlâ kullanabilir. *Halide Edip ADIVAR*. Amerikan Kız Koleji'nde henüz 17 - 18 yaşlarında öğrenci iken.

Halide Edip Adıvar'ın küçük yaşta annesini kaybettikten sonra, eğitim ve öğretiminde en etkili olan kişiler «Mor Salkımlı Ev» deki anılarından öğrendiğimize göre Salih Zeki'yle Rıza Tevfik'tir. Sonradan evlendiği (1901) Salih Zeki için şöyle diyecektir «İlim ve felsefe mevzularında ifade ettiği çetin ve daimî alâkası daha fazla müsbet ilimlere saplanmıştı. Bu devirde en fazla Auguste Comte ile meşgul oluyordu. Ona göre, hakikî insan dünyasının realitesini yalnız ilim adamları anlamış ve onların sayesinde insanlar vahşetten kurtulmuştu. Fikir sahasına girmiyen herhangi görüşle alay ederdi. Ona göre sadece bir milletin değil, bütün insaniyetin tek yüksek sınıfı, tek insanları sevk ve idare edebilecek sınıfı âlımlerdi. «Bu tutumu ile, öğrencisinde, edebiyat, sosyoloji, felsefe dersleri veren Rıza Tevfik'ten daha fazla etkili olmuştur. O kadar ki, bu etki evlilik derecesine varır.»

«Mor Salkımlı Ev» deki küçük kız, geleceğin büyük romancısı Halide Edib Adıvar'dır; içinde doğup büyüdüğü, nice anılarını sakladığı ev ise, yıllar sonra yazacağı bir kitabın adı olacaktır. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nı yazarken, 1918 - 1923 arasındaki olayları anlatmıştı. Yani anılarına, hayatının gelişigüzel bir döneminden başlamıştı. *Mor Salkımlı Ev* böyle değil 1918 yılına değin uzanan sürenin hikâyesidir. (Gerçi her iki cilt, İngilizce'sinde kronolojik sıraya göre yayımlanmıştı. Biz burada, Türkçelerini söz konusu ediyoruz.) Birincisinde kişiliğini bulmuş, ününü yapmış sanatçının ardından gittiğimiz halde, ikincisinde oluşumunu tamamlamamış, gelişim çizgisinin başlangıcında olan kişiyi izlemekteyiz. Hikâye -siz buna anılar diyebilirsiniz-, Mor Salkımlı Ev'deki «küçük kız» ın çocukluk anıları ile başlıyor. Babası Edip Bey'in adı, anılarının birçok yerlerinde geçer; fakat görevleri hakkında hiç bir bilgi vermemektedir. Önceleri sarayda önemli görevleri olduğu için bunu söylemekte kendisince bir sakınca mı görmüştür bilmiyoruz, sonraları saraydan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ayrıldığına göre üstü kapalı geçişini anlamlandırmak zor. Ne olursa olsun, *Mor Salkımlı Ev*, yazarın soy kütüğü ile ilgili ayrıntılar konusunda bizi yine de aydınlatmaktadır. Artık biliyoruz ki, romancımız, baba tarafından Kemah'lıdır. Büyük babası Ali Ağa, Kemah'tan İstanbul'a gelmiş, önceleri Kahvecibaşı'lık yapmış, sonra Hamallar Kâhyası olmuştur. Arap harflerinin bir cilvesi olarak, okur, fakat yazmasını bilmezdi. *Hikmet DİZDAROĞLU.* Üniversite öğrenciliğimin Halide Edip Adıvar'la ilgili anısı, profesörlüğü, dersleri hattâ edebiyat eserleriyle değil; bir tramvay raslantısıyla ilgili. Duraktan önce atlayıvermek istemiştim; vatman sahanlığının kapı dibindeki başörtülü, bastonlu, gözlüklü, ufacık, yaşlı bir kadın engelledi hareketimi. Çekip kapadı demir parmaklığı, «Atlayamazsınız» dedi, gerildi önümde. Öğüt vererek, ana şefkatiyle, tehlikelerden korunmak niyetiyle, yumuşak değil, sert ve kesin bir tavırla, bir kuralı savunanların katı disipliniyle. Kişiliğinin en belirgin yanıydı bu sanırım. En küçük yaşlarında bile «Söyleme» diye tembihlendiği zaman hep «Söyliyeceğim» diye direttiğini anılarında anlatıyor. İstibdat devrinde sarayda, meşrutiyet döneminde rejide görev alarak rahat dokunulmazlıklarda yaşayan bir babanın kızı olma talihinden yararlanır Halide Edip; annesiz çocukluğunun, küçük yaşlarda yatılı okula sığınan yalnızlığının acısını; zamanının gerekli öğrenimini yaparak giderir. İngilizce öğrenir, eğitim işlerine adanır, siyaset dünyasının büyük başları arasında tek kadın olarak onurunu ve değerini korur. «Mor Salkımlı Ev» adlı anıları, bu konuda en güvenilir kaynaktır. *Rauf MUTLUAY*

Sultanahmet Mitingi

Halide Edip Adıvar; Üsküdar Amerikan Koleji'ni bitirdikten sonra (1901), Mısır'ı İngiltere'yi gezdi (1909). İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda, Kız Lisesi'nde, Vakıf Okulları'nda öğretmenlik; Beyrut, Lübnan, Şam'da Türk Kız Okulları Genel Müfettişliği yaptı (1910 - 1917). Üniversitede Batı Edebiyatı okuttu (1918 - 1919). İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine «Fatih» ve «Sultanahmet» (6 Haziran 1919) mitinginde ünlü konuşmasını yaptığı gün Sultanahmet Meydanı yüz binlerce insanla doludur. Şerefelerinden uzun, kara mâtem bayrakları sarkan minarelerin hepsinden salâ verilmekte. Türkiye'nin kalbi bu büyük meydanda çarpmaktadır. Bir aralık jandarmaların açtığı yoldan siyah çarşaflı genç bir kadın ortadaki kürsüye yaklaşır. İşte bu suretle, Millî Mücadele Tarihimizdeki ünlü «Sultanahmet Mitingi» başlamış olur. 6 Haziran 1919'da «Sultanahmet Meydanı'nda bir kadın 200 bin kişiyi ayaklandırmıştı» başlıklı, 29 Ekim 1967 tarihli Akşam gazetesinin «Kurtuluş Savaşının Kahraman Kadınları»nı anlatan, Halide Edip Adıvar'la ilgili Ertan Ünal'ın yazısı, edebiyat tarihimiz için dikkate değer :

> 1919 yılının 6 Haziran günü düşman çizmelerinin kara birer leke gibi sokaklarında dolaştığı işgal kâbusu altında inleyen İstanbul tarihi günlerinden birini yaşıyordu. Günlerdenberi kulaktan kulağa, dudak-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

AYASOFYA CAMİİ ve SULTANAHMET MEYDANI

tan dudağa dolaşan miting haberini duyan İstanbullular sabahın erken saatlerinden itibaren Sultanahmet Meydanına toplanmağa başlamış, kalabalık kısa bir süre içinde ikiyüzbini aşmıştı. Vatanperver İstanbullu genci ihtiyarı, çoluğu çocuğuyla padişahın hafiyelerinden İngilizlerin kendilerine dönük her an ölüm kusmağa hazır silâhlarından çekinmeksizin tek kalb, tek vücut halinde sessizce, kanayan, kırılan millî gururlarının acısını dindirecek hatiplerin konuşmasını bekliyordu. Meydanı çevreleyen binalar, ağaç üstlerine varıncaya kadar her yer bu insan seliyle dolup taşmıştı. Kalabalık birden titredi. Ayasofya ve Sultanahmet camilerinin kara bayraklar sarkan minarelerinden yanık ve güzel sesli hâfızlar salâ vermeye başlamıştı. Salâ bitince hâfızların başladığı tekbir iki yüz bin insanın dudaklarından olanca güçleriyle dökülen tekbir sesleriyle karışarak meydanda bir gök gürültüsü gibi patladı, kubbelerde yankılanarak ötelere, uzaklara, Yıldız Sarayına kadar ulaştı.

Siyahlar Giymiş Bir Kadın

Şimdi kürsüde kara ipek çarşafı içinde heyecandan tir tir titreyen güzel ve genç bir kadın konuşuyordu :

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«... Kardeşler, vatandaşlar... Yediyüz yılın şerefi göğe yükselen bu minarelerinin tepesinden Osmanlı tarihinin yeni faciasını seyrediyor, bu meydanlardan çok zaman alay halinde geçmiş olan büyük atalarımızın ruhuna sesleniyor, başımı bu görünmeyen ve yenilmez ruhlara kaldırarak diyorum ki, ben İslâmiyetin bedbaht bir kızıyım ve bugünün talihsiz, fakat aynı derecede kahraman anasıyım...»

Siyah ipek çarşafı rüzgârda dalgalanan genç kadın, siyah bir örtüyle örtülmüş kürsüde tepesinde dolaşan İngiliz uçaklarının tehditkâr dalışlarına köşebaşlarını tutan makineli tüfekli İngiliz askerlerine gıcırtıları az da olsa duyulan tanklara aldırış etmeden konuşuyor, konuşuyor, o konuştukça meydandaki kalabalık tek kalb halinde aynı heyecanla sarsılıyor, vatanı işgal altında bir vatanperverin elem ve ıstırabını bütün acılığıyla duyuyordu.

«... Kardeşler, evlâtlar beni dinleyiniz. Sizin iki dostunuz vardır. Müslümanlar ve haklarımız için seslerini bir gün yükseltecek olan medenî milletlerin sesleri. Birincisi bugün sizinle beraberdir. İkincileri bizim şaşmaz olan gayemizin hakkını er geç anlayacak olan fertlerdir. Hükümetler düşmanımız, milletler dostumuz ve kalbimizdeki haklı isyan kuvvetimizdir. Bütün milletlerin haklarını kazanacağı gün çok uzak değildir. O gün geldiği zaman bayraklarınızı alınız bu maksat için canlarını veren kardeşlerimizi ziyaret ediniz.

Şimdi yemin ediniz ve benimle beraber tekrarlayınız: Yüreğimizdeki mukaddes heyecan milletlerin hakları ilân edilinceye kadar devam edecektir.»

Kalabalık tek bir ses halinde gürledi

— Yemin ediyoruz.

Halktaki heyecan son haddini bulmuştu. Kürsünün yanında duran bir adam «Milletim, zavallı milletim» diye haykırarak bayılırken ötelerde, binler onbinler gözyaşlarını tutamıyor yüreklerinden yükselen hıçkırıkları bastırmak için dudaklarını ısırıyorlardı.

— Bekirağa Bölüğüne!.. Bekirağa Bölüğüne!..

Birden coşan kalabalık köşebaşlarını tutan askerlere, tanklara, uçaklara aldırış etmeden siyasî tutukluları hapsedildikleri Bekirağa Bölüğünden kurtarmaya koşuyordu. Yaptığı konuşmayla iki yüz bin kişiyi birden ayaklandıran onları millî Türklük şuuru içinde tekvücut hale getiren bu kadın kimdi? Bu kadın Halide Edip Adıvar'dı. Diğer adıyla Kurtuluş Savaşının ünlü Halide Onbaşısı...

Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmişlerdir. Olay memlekette bir bomba etkisi yapar. İnsanlarımız isyan duygularile ayaklanırlar. Bu arada İstanbul âdeta kaynıyordur. Akın akın meydanlara doluşan insanlar işgali protesto etmekte, vatansever nutuklar söyleyen aydınları alkışlamaktadırlar. Bu sırada en büyük miting Sultanah-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halide Edip Adıvar'ın, «halk ruhunu tanıyan, benimseyen bir dünyası vardır.» Halk sanatlarına, halk sanatçılarına, halk kaynağından gelen her şeye ilgi duyar. Karagöz ve Ortaoyununu bunun için sever ve romanlarında «Sinekli Bakkal», «Tatarcık» eserlerinde olduğu gibi, bunlara geniş yer ayırır. Onun gözünde halk, «bir kudretin timsali»dir. Bu nedenle de halkı «yaratıcı, bakir ve ilham kaynağı olarak çıkarır karşımıza.»

met Meydanında yapılır. Konuşan, o zaman 35 yaşlarında bulunan romancı Halide Edip Adıvar'dır. O gün Halide Edip Adıvar Sultanahmet Meydanını dolduran insanları öylesine coşturmuştur ki yaşanan heyecan yarım yüzyıl hafızalardan silinmemektedir. Halide Edip Adıvar, «*Türkün Ateşle İmtihanı*» adlı Kurtuluş Savaşı anılarında Sultanahmet mitingini şöyle anlatır:

«Türkün Ateşle İmtihanı»

Sultanahmet meydanına Fuat Paşa Türbesi sokağından girdim. Yanımda kaç kişi vardı, beni kim götürüyordu, bilemiyorum. Kalbim o kadar atıyordu ki, yürürken sallanıyordum. Fakat meydanın başına gelip de kalabalığı görünce bana sükünet geldi. Sultanahmet Camiinin minareleri mavi boşluğa yükselen ilâhi bir sanatkarın elinden çıkmış beyaz neyler gibiydi. Minarelerin dar şerefelerinden siyah bayraklar havada dalgalanıyordu. Camiin önünde, yerde, yüksek bir kürsü vardı. O da siyah bir örtüyle kaplıydı. Kürsünün önünde Wilson'un onikinci prensibini temsil eden bir yazı vardı[1]. Sade meydan değil, tâ Ayasofya'ya kadar insan doluydu. Halk o kadar sıkışmıştı ki, hareket edemiyecek bir halde idi. Askerler kalabalığın iki yüzbin kişi olduğunu söylüyorlardı.

Bu kımıldanamıyacak kadar sıkı olan kalabalıktan başka, camiin demir parmaklıkları, damlar, cami kubbeleri dahi insanla doluydu. Nasıl o kürsüye yaklaşabildim, farkında değildim. İki yanımda, iki önümde dört süngülü asker, bana yol açıyordu. Bunların gösterdiği bir kardeş sevgi ve itinasını ömrüm oldukça unutmıyacağım. Acaba, bunlardan beni oraya götürmeleri istenmiş miydi? Yoksa, kendi kendilerine mi gelmişlerdi, bilmiyorum. Kürsünün önüne geldiğim zaman hayatımın en önemli dakikalarından birini yaşadığımı hissettim. Vücudumun her zerresi elektriklenmiş gibiydi. Bu hal her-

(1) Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk unsurunun hâkimiyeti temin edilmeli fakat onların idaresinde olan azınlıkların da her nevi inkişafları emniyet altında olmalıdır. Çanakkale bütün milletlerin gemilerine ve ticaretlerine milletlerarası teminatla açık bulundurulacaktır. *Wilson'un onikinci PRENSİBİ.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hangi başka bir zamanda beni derhal öldürebilecek kudretteydi. Fakat o an benim için unutulmaz bir tecrübedir. Çünkü hiç sesi çıkmayan bu iki yüz bin kişinin ıstırabını bana aşılamıştı.

İnanıyorum ki, Sultanahmet'teki Halide hergünkü Halide değildi. Bazen en mütevazi ve tanınmamış bir insanın büyük bir milletin büyük idealini temsil edebileceğine inanıyordum. O günkü Halide'nin kalbi bütün Türk kalplerinden gelen hisle atıyor ve Halide'ye gelecek yılların faciasını duyuruyordu.

Minarelerden gelen seslere kalabalık arasındaki yüzlerce ulema müslümanlığın bir nakaratı olan «Allahu Ekber, Lâilâhe İllâllah, Vallahu Ekber, Allahu Ekber Velillâhilhamd» ile bu seslere katılıyordu. Halide bu harikulade terancyi dinlerken kendi kendine şunları söylüyordu :

«İnsanların kardeşliğini ve barışışını ifade eden İslâmiyet ebedidir Batıl inançlar ve dar görüşler İslâmiyet değil. Allahtan gelir gerçek İslâmiyet. Ben bugün onun en yüksek noktasını ifade etmeye mecburum. Türkiye, benim zülme uğramış milletim de ebedidir. O öteki milletlerde olan kusur ve faziletlere sahip olmakla beraber, hiç bir maddi kuvvetin yok edemiyeceği manevi bir kudrete de sahiptir. Ben bugün onun zirvesini anlatmalı, insanlığın kardeşliğini ifade eden ruhunu vermeğe çalışmalıyım.»

Halide'nin sesinin belli bir noktadan öteye gitmediğine eminim. Bu yüzbinlerce halk için, o sadece kara bir noktadan ibaret kalmıştır. Fakat, bu insan denizi içinde insanı ürküten mutlak bir sükût vardı. Belki herkes kendi içinden gelen sesi dinliyordu. Halide ise, o günün kelimesiz gelen bir mesajının bir medyomundan ibaretti.

Önce minarelere hitab ederek onlardan şanlı tarihimizin devam ettirilmesini istiyordum.. Bu konuşmanın bir cümlesi millet arasında vecize yerini aldı. «Milletler dostumuz, hükümetler düşmanımızdır.» Bunu söylerken Halide, demokrat esaslara bağlı hakiki bir müslüman milletin hissini ifade ediyordu. Nihayet Halide, onların aşağıda söyleyeceğim esaslara bağlı kalacaklarına iki defa yemin etmelerini teklif etti.

1. İnsanlık ve adalet esaslarına sadık kalmak,
2. Herhangi şartlar altında olursa olsun, hiç bir kuvvete boyun eğmemek.

Binlerce ses, bir uğultu halinde «Yemin ediyoruz» diye cevap verdi. Gök gürlemesini andırır insan sesleri yükseliyor ve Halide'nin ayaklarının altındaki kürsüyü sarsıyordu. Aynı zamanda, itilâf kuvvetlerine bağlı uçaklar minarelerin arasında uçuyor, kalabalığı teftiş eden bir polis vazifesini görüyordu. Adeta bir dev arı gibi vızıldıyan bu makineler bizi korkutmak istiyordu. Fakat hiç kimse maddi bir kuvvetten haberdar değildi. Herhangi hal-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halide Onbaşı «millî mücadele ruhu» ile katılmıştı savaşa. «İstiklâl mücadelesi hissi bende bir çeşit mukaddes cinnetin bir parçasından ibarettir.» diyordu. Romanlarındaki kadınların bir bölüğü, bu «mukaddes cinnet'e tutulmuş yaratıklardır. «Vurun Kahbeye». «Ateşten Gömlek», ötekilerindeki kadınlar. Özellikle «Vurun Kahbeye» nin Aliye'si. «Aliye, benliğini bu kutsal amaca vermişti. Türk ordusunun Afyon'a girmesi için bu genç kadın nasıl çırpınıyorsa, başka kasabalarda Ayşeler, Zeynepler öyle çırpınıyordu. Zeynepler orada ümitli idi, Aliye burada...» Çizdiği milliyetçi kadın tipleri hep onunu inancındaki ideal arkadaşlarından başkası değildir.»

kın, yüreğine ölüm korkusu üstünde bir his gelebilir. Inanıyorum ki o gün, şayet uçaklar ateş açmış olsaydı, bu yeni mücadele ruhuyla kendinden geçen halk bundan haberdar olmıyacaktı.

Nihayet, Halide, kürsüden aşağı baktığı zaman, önünde bir sakat asker kalabalığı gördü. Hepsi itina ile giyinmişlerdi. İçlerinden bir genç gurup kürsünün önünü almış, kalabalığın oraya girmesine mani oluyordu. Bu kürsüye en yakın olan yarım insan dairesinin arasında Fransız üniformalı, yakışıklı, ince yüzlü bir adam vardı. Bu, general Foulon'du. Fransız doğan bu adamın yüreği o gün Türk'tü ve bütün Türk gençleriyle beraber onun da gözlerinden yaşlar akıyordu.

Bu gerginlik, aşağıdaki genç bir Darülfününlunun sesiyle kırıldı. Birden bire: «Milletim zavallı milletim!» diye bağırarak hıçkırmaya başladı ve birden düşüp bayıldı. Bu, Halide'yi içine düştüğü vecitten çıkardı ve kürsüden inerek o da yardımına koştu...

☆

Nutku hazırlamamış ve yazmamıştım. Bir hafta geçtikten sonra tesadüf ettiğim hocam Miss Dodd bana çıkıştı ve dedi ki: «Sultanahmet'teki mitingde senin hıristiyanları öldürmeleri için halka yemin ettirdiğini söylediler.» Ben de buna karşılık olarak bu nutkun bazı parçalarını alan gazetelere ve hafızama dayanarak onları İngilizceye tercüme edip gönderdim. Yani burada vereceğim, sadece o nutkun özüdür. Şimdi okurken biraz drama kaçtığını görüyorum

«Kardeşler, Vatandaşlar,

Yedi yüz yılın şerefi göğe yükselen bu minarelerin tepesinden Osmanlı tarihinin yeni faciasını seyrediyor, bu meydanlardan çok zaman alay halinde geçmiş olan büyük atalarımızın ruhuna hitabediyor, ba-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şöhret? Bu kısa süren bir zevk. Para? O bir gaye değil, fakat sarfetmeyi sevdiğim bir şey. Onun için biraz kıymeti var. Düşünüyorum. Eğer yazmaktan para ve şöhret gibi iki geçici kıymet ve zevk elde edemezsem acaba yazı yazar mıydım? Evet. Benim sanatımın başlı başına bir gayesi yok gibi. Bence yazmak yaşamakla bir. Tıpkı baharda yapraklanan ağaçlar, tomurcuklanan çiçekler gibi. Tabiat, kış günleri için hayat toplıyarak, onu, baharda etrafına saçıyor. Yazıcı da öyle. İçinde biriken hayat bazan taşacak kadar çok oluyor, onlar şekil verip içinden çıkarmazsa boğuluyor. Herhalde ben yazı odamın kapısını kapayıp mevzuumla başbaşa kalınca yükünü atacak yer bulan bir hamal gibi seviniyor, rahat ediyorum. *Halide Edip ADIVAR.*

şımı bu görünmeyen ve yenilmez ruhlara kaldırarak diyorum ki «Ben İslâmiyetin bedbaht bir kızıyım. Ve bugünün talihsiz, fakat aynı derecede kahraman devrinin anasıyım. Atalarımızın ruhları önünde eğiliyor, onlara bugünün yeni Türkiyesi adına hitabediyorum ki, silâhsız olan bugünkü milletin kalbi de onlarınki gibi yenilmez kudrettedir. Allaha ve haklarımıza iman ediyoruz.

Kardeşler, Evlatlar, size dünyanın verdiği hükmü dinleyiniz: Avrupalı itilâf devletlerinin tecavüz siyaseti bazen hiyanetle ve daima haksız olarak Türkiye'ye çevrilmiştir. Eğer ayda ve yıldızlarda da Türkle Müslüman bulunduğunu söyleseler oralara da istila orduları gönderilirdi. Nihayet hilâli parçalamak için ellerine bir fırsat geçmiştir. Bu kararlarına karşı bizi tutacak hiç bir garplı kudret yoktur. Bu meselede bu insanî olmayan karara katılmıyanlar da aynı derecede belki daha da mesuldurler. Onların hepsi, insan haklarını, ve millet haklarını müdafaa için bir mahkeme kurmuşlar, fakat orada yenilenlerin parçalanması hükmünü vermişlerdir. Türklere günahkâr diyen bu kimselerin kendileri o kadar günahkârdırlar ki Okyanusların suları onları temizliyemez.

Bir gün gelecektir ki, daha büyük bir mahkeme, milletleri tabii haklarından mahrum bırakanları mahkûm edecektir. O mahkeme bugün bizim aleyhimizde olan devletlerin fertlerinden teşekkül edecektir. Çünkü, her ferdin içinde ezeli bir hak duygusu vardır ve milletleri meydana getirenler de fertlerdir.

Kardeşler, evlâtlar, beni dinleyiniz. Sizin iki dostunuz vardır: Müslümanlar ve haklarımız için sesini her gün yükseltecek olan medeni mil-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

letlerin fertleri. Birincisi bugün sizinle beraberdir. İkincilerse bizim şaşmaz gayemizin hakkını er geç anlayacak fertlerdir. Hükümetler düşmanımız, milletler dostumuz ve kalbimizdeki haklı isyan kuvvetimizdir. Bütün milletlerin haklarını kazanacağı gün çok uzak değildir. O gün geldiği zaman, bayraklarınızı alınız, bu maksat için canlarını veren kardeşlerimizi ziyaret ediniz. Şimdi yemin edin ve benimle beraber tekrarlayın.

Yüreğinizdeki mukaddes heyecan milletlerin hakları ilân edilinceye kadar devam edecektir.»

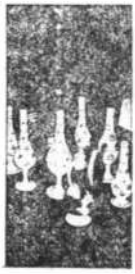

Ünlü romancı Halide Edip, Kurtuluş Savaşına başından sonuna değin katılmış, çeşitli karargâhlarda bazan da cephede ateş altında vatanın kurtuluşu için çalışmıştır. Halide Edip'i önceleri mütareke yıllarında İstanbul'da millî şuuru ayakta tutan ve bağımsızlık fikrini aşılıyan mitinglerde konuşurken görüyoruz. Güzel konuşma kabiliyetiyle hür vatan fikrini sinesinde bağdaştıran genç kadın çeşitli mitinglerde yaptığı millî hisleri uyandırıcı konuşmalardan sonra, İstanbul'da yapacak birşey kalmadığını görünce kocası Dr. Adnan Adıvarla birlikte Kurtuluş Savaşına katılmak üzere bağımsızlık ateşinin yer yer tütmeye başladığı Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir. «Yerimizi haber verenlere 500 İngiliz lirası vadedilmişti. Bundan başka İstiklâl Mücadelesine karışanlara yardım edeceklerin idam edileceği, işgal kuvvetleri kumandanının imzasıyla bütün sokaklara asılmıştı. İstiklâl Mücadelesini Anadolu'da sürdürmek istiyorduk. Adnan bir hoca kıyafetine büründü. Ben de bol çarşafım, açık peçem, çenemin altına iğnelenmiş pelerinle, tam bir hocaefendi ailesi. Küçük bohçamı koltuğumun altına aldım. Araba çağırmak tehlikeli olacağı için Nuruosmaniye'den Köprü'ye yaya yürüdük. Sonra Üsküdar... Yalnızselvi, Şamandıra ve ver elini Anadolu...» diyen Halide Edip Adıvar «Millî Mücadele Hâtıraları»nda durumu açıklar: Mart ayının soğuk bir akşamı, karanlıktan istifade ederek, Boğaziçindeki düşman zırhlılarının arasından bir vapurla Üsküdar'a geçerler. Emin bir adam onları, Sultantepesi'ndeki bir tekkeye götürür. Tekke, Anadoluya geçeceklere sığınak vazifesini görmektedir. Tekke şeyhinin odası, Anadoluya geçmek istiyenlerle doludur. Onların tekkede konukladıkları gün, İstanbulda, İşgal Kuvvetlerinin duvarlara yapıştırdıkları büyük afişlerde, Anadolu millîcilerine yardım edeceklerin ölüm cezasına çarptırılacakları yazılmaktadır. Halide Edip Adıvar, tekkede geçen geceyi, tekrar İstanbul'a dönüşlerini şöyle anlatır:

KORKUNÇ GECE

Şeyhin odasında Adnanla bana yere yatak serdiler. Ötekiler hemen çekildi. O gece hareket ettiklerini haber aldım. Ben kendim İstanbulda bir gece daha kalmak tehlikesini göze alıyordum. Fakat, bir saat için bile emniyette olmadığımızı biliyordum. Dr. Adnanı yatırdıktan sonra ben o gece uyumadım,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bekledim. En küçük tehlike işaretine karşı tekkenin arkasındaki kapıdan çıkıp, geniş ve ıssız arsadan kaçmağa karar vermiştik. Pencerede oturmuş, uzaktaki ışıkları ve Sultantepesinin karanlık evlerini, aynı zamanda tekkeye çıkan dar ve küçük yokuşu gözden geçiriyordum. Önce hiçbir hareket gözüme çarpmadı. Fakat gece yarısı bu ıssız küçük yokuşta bir ışık belirdi. Kendi kendime: «Acaba M. N. bizi ele mi verdi?» diyordum. Gözlerim yokuşa dikilmişti. Bir tek adam, elinde bir cep feneri ile yolunu bulmaya çalışarak yokuşta yürüyordu. Acaba herkesi uyandırıp kaçmalı mıydı? Hayır! Başka bir ışık veya gölge görmeden beklemeğe karar verdim. Bu, hayli güç bir durumdu. Işık sağa sola çevriliyor, ben de nihayet herkesi uyandırmağa karar veriyorum. Fakat tam o anda, fener tutan adam tekkenin yanındaki büyük evin bahçesine girdi. Garip olarak, sonradan, adamın Salih Zeki olduğunu öğrendim. Anlaşılan, tıpkı, ben Sultantepesinde onunla evli olduğum zamanki gibi, orada tutmuş olduğu bir evden çıkıp geceleri komşuya gidiyor ve geç vakit eve dönüyordu. O gece, o sokaktan o saatte geçmesi ne kadar garip bir tesadüftü!

Sabahleyin erkenden giyinerek yokuştan indim, ıssız ve kimsenin bulunmadığı taraflardan Üsküdar iskelesine gittim. Şimdi, yıllar yılı tanıdığım bu yerde bir takım siyah kalpaklı adamlar (Emniyetin adamları) geleni geçeni gözden geçiriyorlardı. Gerçi, orada herkes kabahatli imiş gibi bu tetkikten ürkmüş görünüyorduysa da ben korku gösteremezdim. Çünkü, iki gün daha orada kalmaya, bu tehlikeye göğüs germeye mecburdum. Her halde, yakalanmaktan çok, bu meselede muvaffak olmak kararım kuvvetliydi. Yine Boğaziçi vapurunun soğuk ve dondurucu rüzgârlara açık güvertesinde oturdum. İstanbula geçince tekrar Nigârların evine gittim. Orada Abdülmuttalibi görecektim. O da beni, bazı dostlarla temasa getirecekti. Bu, beyhude oldu. O, Cami Beyden başka kimse ile irtibat kuramamıştı.

Cami beyin bulunduğu yer Abdülmuttalibe söylenmemişti. Fakat, kendisini nasıl göreceğim hususu kararlaştırılmıştı. Rıfkı (Pasin) Bey isminde bir arkadaşı beni ertesi gün Üsküdar iskelesinde bulacak ve ona götürecekti. Bu adamı hiç tanımıyordum. Bana bir resmini verdiler. O da beni kıyafetimden ve bilhassa elimin üzerine atılmış lâcivert bir şaldan tanıyacaktı. Beni tanır tanımaz yanıma gelecek

— Nasılsınız, Fatma Hanım? dedikten sonra Cami Beyin evine götürecekti.

Ertesi gün, benim İstanbuldaki son günüm olacaktı. Çünkü, daha bundan sonra başkalarını aramamağa karar vermiştim. İşittiğime göre, Parlâmento İngilizler tarafından basılmış, Rauf Beyle Kara Vasıf Bey alınıp götürülmüştü. Gerçi, Parlâmentonun 30 kişilik muhafızı olan cesur askerler mukavemet etmek istemişlerse de, orada böyle bir mücadelenin uygun olmayacağını bazı mebuslar söylemişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Romanın çerçevesini, ilk öğesini kuran şey, «hikâye»dir. Hikâyeyi doğuran şey ve hikâyenin konusu nedir? Hikâyenin yaratıcısı, imgelemdir; konusu, insanın içinde yaşadığı evren ve insanın kendisidir, yani yaşamdır. O'Neil'in «garip bir durak» dediği, yani doğmadan önceki ve ölümden sonraki iki sonsuz bilinmezin arasındaki yaşam denilen garip bir geçici konukluk sırasında, hepimizin içinde bilinçaltı bir rahatsızlık vardır. Sanat, sanatın her biçimi, işte bu huzursuzluktan kurtulmak için, bazen vakit geçirmek, coşkulanmak isteriz, bazen de içimizdeki huzursuzluğu ve soru imini anlatmaya çalışırız... Sonsuzluğu saptayan ne eleştirmen, ne sanat ve düşün toplulukları, ne de kendi başına halk kalabalığıdır. Bunların hepsinin bir sanatçıyı sonsuzlaştırmakta etkileri vardır. Ama şunu söylemek doğru olur ki, sonsuza dek yaşayacak sanatçı, insan ruhunun her zaman için az çok etkinlikte ve yaşayacak yanını saptamış olandır. ***Halide Edip ADIVAR.***

Ben Mahmure ablanın Gedikpaşadaki küçük evine gittim. Ablam, ailesiyle birlikte benim evimde oturuyordu. Bakiye Hanımla Mahmure abla benim yanımdaydılar. Gerçi, bu büyük bir tehlikeydi ama, oğullarımdan bir tanesini olsun görmeden ayrılmak istemiyordum. Büyüğünü istedim. Çünkü küçük heyecanlıydı ve Rober Kolej'deki azınlıklara, arkadaşlarının taarruzlarına mukavemet edemeyerek kendisini tehlikeye atabilirdi. O gün, sokaklarda asılı olan büyük harflerle yazılı ÖLÜM başlığı altında afişler mütemadiyen gözüme çarpıyordu. O gece Üsküdara döndüm.

Cumartesi sabahı tekrar iskeleye indim. Siyah kalpaklılar çoğalmıştı ve herkes gibi beni de gözden geçiriyorlardı. Sükûnla ben de onlara baktıktan sonra yavaş yavaş yoluma devam ettim.

Biraz sonra birisi arkamdan:

— Nasılsınız Fatma Hanım? diye seslendi.

Sarışın bir adamla karşı karşıya geldim. Beşiktaş vapuruna binmemiz gerektiğini söyledi. İskele hıncahınç doluydu. Ben kendime bir paket tütün ev sigara kâğıdı, biraz da Şam fıstığı alarak vapura girdim. Hava o kadar soğuktu ki, güvertede oturamadım.

Kamarada, denize bakan pencerenin önünde bir genç kız oturuyordu. Benim üniversite talebelerinden biriydi. Yalnız onun profilini görüyor, denizi seyrettiğinin farkına varıyordum. Tütün paketini, üzerine vurarak açtım, bir sigara sarmağa başladım. Bu sınıf halkın tavrını ne kadar iyi taklit ettiğimi düşünerek koltuklarım kabarırken, karşıdaki genç kızın dönüp bana

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

baktığının farkına vardım. Sigara sarmakta devam ettim ve nihayet kibriti çakıp sigarayı yakarken, yüreğim ağzıma geldi. Çünkü bu defa tanınmıştım. Çok şükür, bugün artık ellerim sosyete hanımlarının ince, manikürlü elleri değil, çalışan alelâde bir kadının elleridir. Yapılacak tek şey, onun yüzünde beliren korku ve aynı zamanda sevinci görmemiş gibi davranmaktı. Halinden, yerinden fırlayıp bana gelmek istediğini hissettim. Ama ben bu ara bir taraftan sigarayı tellendiriyor, bir taraftan da onu görmemezlikten geliyordum. Yavaş yavaş yüzündeki heyecan uçtu, gözleri yaşardı, aynı zamanda şüphe ve yeis hâsıl oldu. Sigara biter bitmez, fıstık külâhını açarak içindekileri yiyip kabuklarını yere tükürmeğe başladım. Bu, ona benim Halide Edip olmadığım kanaatini vermiş olacak ki, yüzünü tekrar denize çevirdi. Gerçi beni hiçbir zaman ele vermiyeceğini biliyordum ama, bana yardım eden ve tanıyanlar ölümle tehdit edildiği için beni tanımamazlıktan gelmesini kendi menfaati bakımından uygun buldum.

Beşiktaştan bir arabaya binerek doğru Nişantaşına çıktık. Rıfkı bey dedi ki

— Beni uzaktan takibedin. Bir kapının önünde durup ayaklarımın tozunu alıp çekildikten sonra siz o kapıdan içeriye girin, Cami Bey üçüncü kattadır. Bir saatten fazla durmayınız. Ben sizi köşe başında bekliyeceğim.

Cami Bey beni görünce iki dakika kadar hayret içinde bana baktı. Derhal hareketimizin plânını hazırladık. Kendisi aynı gün, öğleden sonra Bebeğe inecek, Beylerbeyine geçecek, orada Abdülmuttalip onu bekliyecek, tekkeye götürecek. Ertesi güne kadar hazırlık tamam olacak, ben ertesi sabah tekkeye geldiğim zaman da yola çıkacağız.

Cami Bey sordu:

— Bu geceyi İstanbul'da geçirmeniz tehlikeli olmaz mı?

Öyleydi. Fakat benim için bu bir mecburiyetti. Cami Bey de çok üzgün görünüyordu. Çok güzel, genç bir karısı, en büyüğü 15 yaşında, en küçüğü 9 aylık olmak üzere 5 çocuğu vardı. Onları bir hafta geçindirecek kadar bile parası da yoktu. Hemen o gün, bir dosttan borç almaya karar verdik. Başını iki elleri arasına alıp sıkışını hiç unutmam.

Ben tekrar Rıfkı Beyi köşe başında buldum. Osmanbeye kadar yürüdük. Zenci bir arabacının arabasına binmeğe karar verdik. Fakat arabaya binerken iki üniformalı İngiliz polisi ile bir sivil memurun arabaya binenleri gözden geçirdiğine dikkat ettik. Arabanın önünde durarak konuştuk. Ben diyordum ki:

— Ben buraya bugün efendi hazretlerini görmeğe geldim.

O da cevap veriyordu:

— Ben de inşallah yakında kendilerini ziyarete gideceğim.

Ben arabaya yalnız bindim. O, yerden alaturka bir temennahtan sonra

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ATATÜRK'LE HALİDE EDİP ADIVAR

ayrıldı. Arabacıya beni köprüye götürmesini söyledim. Her halde, Mahmure ablaya gidinceye kadar belki üç defa araba değiştirecektim. Zencinin garip bir surette bana baktığını ve Beyoğlundan lüzumundan fazla ağır gittiğini hissettim. Belki beni İngiliz polisine teslim edip etmiyeceğini düşünüyordu. Ilân edilmiş olmamakla beraber, beni haber verenlere 500 veya 1000 İngiliz lirası verileceği söylentilerini duymuştum. Bu para zavallı için oldukça mühimdi. Bununla beraber arabacı beni köprüye kadar götürdü.

1921 yılı Ağustos'unda düşman ordusu Haymana Ovası yakınlarına kadar sokulmuş, Ankara'yı tehdide başlamıştır. Hükümet merkezini Kayseri'ye taşıma yolunda hazırlıklar görülmektedir. Bu durumda Ankara'da kalmak istemeyen Halide Edip, Sakarya cephesindeki Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek, cephede gönüllü olarak savaşmak istediğini bildirir. Mustafa Kemal, isteğinin kabul edildiğini, ilk vasıta ile cepheye gelmesini cevap olarak Halide Edip'e yazar. Bu bölümde Halide Edip. cepheye gidişini ve Mustafa Kemal'le buluşmasını anlatmaktadır :

ATATÜRK'LE KARŞILAŞMA

«Cephe karargâhı gizli tutulduğundan, nereye gideceğimi bilmiyordum. Malı istasyonunda trenden indim. Bana, cepheye gitmekte olan, genç bir yüzbaşı refakat ediyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Şimdi artık Ankara'dan Sarıköy'e kadar uzanan küçük bir saha, Türkler'in elinde kalmıştı. Kömür hemen hiç yok gibiydi. Hemen yalnız askerlerin ihtiyacı için kullanılan trenler odunla işliyordu. Vagonlar hep üçüncü ve çok eskiydi. Oturacak yerler hep tahta, pencereler kırıktı. Her yer tahtakurusuyla doluydu. Dişsiz bir ihtiyar kadının ağzından çıkan iniltileri hâlâ duyar gibiyim. Trendeki erkekler birbirleriyle konuşuyor, nereli olduklarını soruyorlardı. İçlerindeki büyük kudrete rağmen pek de ümitli göünmüyorlardı. Ümidi yalnız, tanınmamış genç subaydan alabiliyordunuz. Evet bu, ateşle imtihanın son safhasıydı. Malı'ya gelmeden önceki son istasyondayken ay doğdu. Sol tarafta gayet muntazam küçük bir süvari birliği gidiyordu. At nallarının akisleri kulağımıza geliyordu. İki adam, benim kırık pencereye tırmanarak ellerini uzattılar.

— Ne istiyorsunuz hemşeriler? diye sorduğum zaman:

— Biz Nâzım Bey'in fırkasındayız, senin elini öpmeye geldik, dediler. Elimi öptüler, ben de onlara başarı diledim. Bir çaresini bulup, Şehit Nâzım'a, askerlerinin bu sonsuz muhabbetini bildirmek isterdim.

Malı istasyonunda genç yüzbaşı geldi, kapımı açtı. Aşağıda mutlak bir sükûnetle oturup bekleyen hayli asker vardı. Kısa boylu bir subay bana doğru gelerek, İsmet Paşa'nın yaveri olduğunu ve Paşa'nın, arabasını gönderdiğini söyledi. Atımla seyisim yanımda olmakla beraber, hiç ses çıkarmadan, itaatle onu takip ettim Evet asker artık bir fert değil, ordu birliğinin bir noktasından ibaretti. Anadolu'nun çorak topraklarını istilâ eden insan selinin bir parçası.

Sessiz, sarı bir boşluk. Nihayet otomobil dar bir yoldan geçti. Uzaktan çoban köpeklerinin havlaması işitiliyor ve yer yer, birer kocaman ateşböceği gibi ışıkları yanan çadırlar görünüyordu. Köyde ahşap bir evin önünde durduk. İki süngülü asker kapıda nöbet bekliyordu.

Açık kapıdan, zeminleri toprak iki oda ve orada çalışan subaylar görünüyordu. Evin ikinci ve son katına çıktığını zaman Kaymakam Tevfik beni, köşesinde kocaman bir masa ve yanında portatif bir karyola bulunan odaya götürdü. Burası Ismet Paşa'nın odasıydı. Ayakta bir binbaşı ile konuşuyordu. Genç binbaşı odadan çıkınca, bana döndü ve tahta bir iskemle gösterdi

— Artık benim ordumda bir nefersin, dedi. Ben de çok askerce bir tavır aldım.

— Evet Paşam, dedim.

Bana, küçük, bir odalı bir ev vereceklerini, bir de nefer bulacaklarını söyledikten sonra:

— Başkumandanı ziyaret ettiniz mi? diye sordu.

— Hayır Paşam! dedim.

— Şimdi hemen gitmelisiniz, sizi bekliyor. Döner dönmez sizi vazifenize tâyin edeceğim, dedi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halide Edip Adıvar; Doğu - Batı ilişkilerinde, kültür ve uygarlık konularında, gelenekten kopmama yanlısıdır. Batılılaşma adına «garipleşme»yi istemez: «Şark milletlerini garplılaştıracağız diye garipleştirdiler, kökleri koptu gitti.» Hümanist görüş yanlısı yazarın bu yargısını bir çelişki saymamalı. Çünkü her hümanist gibi o da bir yetkeyi (otorite) kabul etmez, «ama geleneğe karşı saygılıdır.» Halide Edip Adıvar, eşi Adnan Adıvar'la.

Yine bir subay beni Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhına götürdü. Solda toprak yığınlarının altında birkaç evin ışığı yanıyordu. Bir tek ses karanlıktan geliyordu. O da, telefon servisini yapan bir askerin: «İnler katrancı, İnler katrancı» diye bir köye muhaberesiydi. Sağ taraf bir çukur, içinden bir su geçiyor. Arkasında üç ev daha var. Bu evlerin arkasında yine ışıkları yanan çadırlar, uzun ve sivri bir direk. Telsiz tesisatı. Köy yolları karanlık, çamur içinde. Ay batmış, gece yarısı oluyor. Küçük bir tahta köprüyü geçerek, öbür taraftaki eve gittik. Mustafa Kemal Paşa'nın muhafızları kapıda. Onlardan biri beni yukarı çıkardı. Paşa'nın yaveri Muzaffer Bey, beni onun odasına götürdü. Çok aydınlık ve tek lüks lâmbası olan bir Anadolu odası.

Mustafa Kemal Paşa, oturduğu koltuktan güçlükle kalkmaya çalıştı; çünkü kaburga kemikleri hâlâ ağrılar içindeydi. Yanında, kendisinin ikiz kardeşiymiş gibi, ona çok benzeyen bir miralay ayakta duruyor. Mustafa Kemal Paşa'ya doğru, kalbimde mutlak bir hürmetle gittim. O, mütevazi odada, bütün gençliğin «Bu millet yaşasın» diye ölmeyi göze alan kararını temsil ediyordu. Ne saray, ne şöhret, ne herhangi bir kudret onun bu odadaki büyüklüğüne yaklaşamazdı.

Gittim, elini öptüm.

Sefa geldiniz hanımefendi, dedikten sonra, yanındaki subayı «Miralay Arif» diye takdim etti.

Tasavvur edilemeyecek derecede Paşa'ya benziyordu. Zahirî nezaketine rağmen, benim orada bulunmamdan memnun olmadığı belli oluyordu. (Sonradan öğrendim ki, beni çizmelerim ve asker elbisemle çok fazla genç bulmuş. Bu yaşta bir kadının ordunun içine girmesini doğru bulmadığını bir arkadaşına söylemiş. O, benim orta yaşlı olduğumu bildirince, rahatlamıştı. Miralay, ancak bundan sonra bana karşı çok daha samimî bir vaziyet almaya başlamıştı.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ben oturduktan sonra, Mustafa Kemal Paşa, Ankara hakkında havadis sordu. Aynı zamanda tahta masanın üzerindeki bir haritaya eğilerek durumu, dört yaşındaki bir çocuğun bile anlayabileceği kadar açık ve sade bir ifade ile anlattı: İşte Sakarya, kıvrılarak gidiyor. Etrafında birtakım toplu iğneler üzerinde kırmızı ve mavi kâğıtlar konulmuş: Birer kelebeğe benzeyen iğneler. Eğer askerî durum hakkındaki duygularımı Mustafa Kemal Paşa'ya söylesem mutlaka gülerdi. Yunan ordusu, kocaman bir canavar gibi, Ankara'ya yaklaşmış görünüyordu. Buna muvazi olarak Sakarya'nın doğusunda, Türk ordusu da kıvrılarak bu canavarın Ankara'yı yutmasına mani olmasına çalışıyordu. Siyah canavar o kadar kocamandı ki, insana yeis veriyordu.

«— Eğer Ankara'ya gider de bizi geride bırakırsa ne yaparız?» diye sordum.

Korkunç bir kaplan gibi güldü, şu cevabı verdi

«— İyi yolculuklar beyler!... derim; arkalarından vurarak onları Anadolu'nun boşluğunda mahvederim.»

«Mustafa Kemal Paşa'nın hususiyeti bambaşkaydı, zaferden emindi. Aksi takdirde, bütün arkadaşlariyle birlikte, ölmeye hazır görünüyordu...»

Halide Edip'in Anadolu'ya geçtiği aylarda bağımsızlık ateşi yanmaya, tütmeye başlamıştır artık. Bütün güçlüklere, önüne çıkan engellere yiğitçesine tek başına karşı koyan gözüpek bir yiğit adam, Mustafa Kemal ve çevresine toplanan kalbi vatan aşkıyla çarpan, sayıları gün geçtikçe çığ gibi çoğalan vatanperverler. Halide Edip gerçek yerini bulmuştur şimdi. Onu Ankarada Genelkurmay'daki çalışmalarından sonra Garp Cephesinde görüyoruz. İşte Halide Onbaşı efsanesi burada doğdu. Saltanat hükümeti tarafından kurulan Kürt Mustafa Divanıharbi onun ve kocasının da içlerinde bulunduğu 6 kişinin idamı için hüküm verirken o cephede ateş altında yaralıların acısını dindirmeye çalışıyor, kimileri son nefesini onun kucağında veriyordu. Halide Onbaşı adı asker arasında dilden dile dolaşıyor, onun varlığı askerler arasında manevî bir kuvvet kaynağı oluyordu. Burada bir noktaya işaret etmek gerekir. Bazı yazarlar Halide Edip Adıvar'ın cephede silâhlı çarpışmaya katılmadığını, yani düşmana kurşun atmadığını ileri sürerler. Bu iddianın doğruluğu veya yanlışlığı bir yana, Halide Edip salt karargâhtaki görevleriyle dahi vatanın kurtuluşnna büyük katkıda bulunmuştur. Bu hiç bir zaman inkâr edilemez bir gerçektir. Daha sonraları başçavuşluğa kadar yükselen Halide Edip, vatanı için erkeğinin yanında çarpışan fedakâr Türk kadınlarından yalnız birisidir. Ankara'nın en tehlikeli gecelerinden birini şöyle anlatır

BÜTÜN TELLER KESİLDİ

Mustafa Kemal Paşa, Meclis Reisi olacaktı ve aynı zamanda da hükümetin başı. O akşam, Çiftliğe biraz daha erken indik. Garip bir ruh haleti içindeydik. Başımızdan bir kurşun geçmesini bekliyorduk. Bizi büyük çoban köpeği Karabaşın havlaması karşıladı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nazan Güntürk'ün Halide Edip'in batılılaşma hareketi karşısında ki tutumunu şöyle özetlemektedir. «O, benliğimizi, özümüzü koruyarak yenileşme dileğindedir. Türk tarihinin, bir parçasını yapan, Türk halkının ölmez yanını ortaya koyan gerçeklerin de unutulmaması dileğindedir.» Bu anlayışın ürünü olarak, romanlarında insan tipi görülür. Bir bölüğü Batıda yetişmiş. Batıyı tanıyan, kültürce ve davranışça tam Batılı olanlardır. Bunlar bilinçlidirler, gösterişi sevmezler, dengelidirler. Gelenekten kopmamışlardır, ulusal duyguyu canlı olarak içlerinde duyarlar. Bunların karşısında, «snob» tipler yer alır. Kökten kopmuş, günlerini gün eder, biçimsel gösterişe kapılmış kişilerdir bunlar. Üçüncü tip tam batılılaşmamış olan, fakat Batıya dönük tiplerdir. Bunlar Batı anlayışına yatkındırlar. Batıda yetişmiş kişilerle dostluk ve arkadaşlık kurarlar. Halide Edip Adıvar, bilinçle batılılaşmış kişilerin yanında yer alır, onları destekler, onları örnek gösterir.

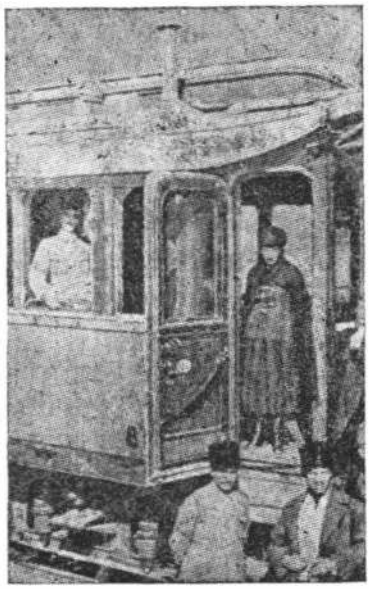

Yüksek akasyaların arkasından yarım ay görünüyordu.

Karargâhta, dıştan sakin görünmekle beraber, güç anlar yaşıyorduk. Ben daima büromda tercüme ve makine ile meşguldüm. Bazan Mustafa Kemal Paşa gelir, bir kahve ısmarlar, azıcık otururdu. O günlerde bütün enerjisiyle aynı maksat uğruna çalışan dağınık kuvvetleri idare etmeğe çabalıyordu. Aynı zamanda hastaydı ve ateşi vardı. Bu günlerde Dr. Refikle, Dr Adnan âdeta endişeyle etrafında dolaşır, onunla meşgul olurlardı.

Büyük odadaki manzara hâlâ gözlerimin önündedir. Mustafa Kemal Paşa, lâmbasının ışığı altında kâğıtları karıştırır. Miralay İsmet Bey mütemadiyen dolaşır Cami Bey, dizinde kâğıtlarla konuşmak fırsatını beklerdi. İç işlerinde meseleler gittikçe çoğalıyordu. Her yarım saatte bir Hayati Bey gelir, muhtelif telgrafhane memurlarından gelen telgrafları getirirdi. Bunların arasında şöyleleri vardı: «Hilâfet ordusunun yaklaştığını görüyorum. Halkın onlara iltihakından endişe ediyorum. Onlar girip telgraf tellerini kesmeden evvel emirlerinizi bekliyorum.»

Bunlardan biri okunduktan sonra, Hayati Bey askerî selâm vererek ekseriya «Teller kesilmiştir.» derdi. İşte ihtilâlin manzaralarından biri.

Yahut başka bir telgrafta meselâ şöyle denilirdi: «Ben kasabamın dışında muhabere merkezi tesis ettim. Kaymakam Hilâfetçilerle anlaşmak üzere. O, bir vatan hainidir.»

Her gece etrafımızdaki merkezler ve kasabalardan böyle telgraflar alı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yorduk. Bu ihtilâl günlerinde zavallı ve fakir telgrafçıların cesaret ve vatanseverliklerini, yaptıkları hizmeti takdir etmek imkân dışındadır.

Bu durum, her gece şafak sökünceye kadar devam eder, hepimiz yorgunluktan bitkin bir hale gelirdik. Mustafa Kemal Paşanın o günlerdeki kadar yorgun ve bazan da ümitsiz olduğunu görmüş değildim.

Umumiyetle birkaç saat uyuduktan sonra sabahın erken saatlerinde aşağıya inerdik. Fakat, rahat uyumak da pek mümkün değildi. Çünkü, Hilâfet Ordusu mensuplarının ne zaman bizim yerimizi de basıp, yatağımızda boğazlıyacaklarını tahmin edemiyorduk. Bu günlerde, bu vatan hainleri Bolu hastanesinde yatan bazı zabitleri de yataklarından sürükleyip hastanenin önünde kafalarını taşla ezmişlerdi.

Yine bu sabahlardan birinde idi. Çiftliğe girerken, Karabaşın sesini duymadım. Ertesi sabah, meçhul bir adam tarafından kurşunla öldürülmüş olduğunu öğrendik. Aynı hafta içinde altı aylık yavrusunu da meçhul bir adam zehirlemişti. Tabiî bizim durumumuzun da ne olacağı belli değildi.

Bir sabah, kendimi hasta hissettiğimden, karargâhtan erken ayrıldım. Dr Adnan geldiği zaman dedi ki: «En tehlikeli geceyi geçirdik. Hemen bütün teller kesildi. Yakından silâh sesleri geliyor. Ortalıkta bir panik havası var.»

O günlerde, karargâhın etrafına bir sürü at getirildiğini gördüm. Bunların ne için olduğunu sorduğum zaman, «Belki Ankarayı terketmeğe ve Sivasa gitmeğe mecbur oluruz. Senin için bir araba hazırlatıyoruz» dediler. Ben, araba istemediğimi ve gitmiyeceğimi söyledim. Fakat bu, sırf cesaretten ibaret değildi. Bütün vaziyeti düşünmüştüm. Eğer yüzde bir şansımız varsa, da Ankaradaydı, Orada kalmakla sadece ölümden kurtulabilirdik.

O akşam Dr. Adnan, Mustafa Kemal Paşanın kendisine beni araba ile göndermek teklifinde bulunduğunu söyledi. Ben: «Parçalanmaktansa, zehir alır ölürüm» dedim. Dr. Adnan, üstünde daima kuvvetli bir zehir taşıyordu.

Bir sabah karargâhtan çıkarken, Binbaşı Şükrü Beyle, Mülâzım Bekiri gördüm. Odama geldiler. Onlar İzmitten gelip bize katılmışlardı. Binbaşı Şükrü, tabancam olup olmadığını sordu. Ben, tabancanın sesine bile tahammül edemiyeceğimi ve o günlerde kurşun bulmanın mümkün olmadığını, yalnız, karargâhtan bir mavzer edinebileceğimi, fakat onun da yerinden kaldırılmasının güç olduğunu söyledim. Binbaşı Şükrü güldü, cebinden bir parabellum çıkararak uzattı ve o günden itibaren çiftliğin arkasında silâh sesine alışmam için atış tâlimleri yapmamı söyledi.

Çiftlikten birkaç yüz metre ötede, bir küçük kulübe vardı. Kulübe çökmüş ve kapısının yarısı meydanda kalmıştı, içinde kimse yoktu. Kapıyı hedef yaptık ve atış talimlerine başladık. Silâh sesinden sıçrıyan ben, bu sese alıştım. Eğer, bugün çiftliğin arkasında hâlâ o kulübe varsa, bizim kurşunların izlerini görmek kabildir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halide Edip Adıvar Kurtuluş Savaşı yıllarında cephede.

Binbaşı Şükrü, kapıya bir beş kuruşluk para yapıştırdı. Paraya nişan alıyor, ateş ediyordum. Dostlar da bana o günlerde epeyce kurşun getirdiler. Cami beyle, oturduğumuz küçük yerin stratejik noktalarını konuşurduk. Cami Bey, mavzeri ile merdiveni tutacak, ben de pencereden ateş edecektim. Yani bir hücuma mâruz kalırsak.

Miralay Refet de İzmir dağlarından üç yüz zeybek ile geldi. Bir müddet sonra Mudurnu'ya gidecekti. Halk arasında aleyhimize cereyan her halde vardı. Bizleri öldürmek istedikleri muhakkaktı. Aynı zamanda, bütün traşlı ve gömleklilere de kâfir nazariyle bakıyorlardı. Hareketimden önce bir akşam yemekten sonra, büyük odada otururken, Miralay Refet'le sakin sakin konuşuyorduk. Kendisine Kalaba kadınlarının zeybeklerden şikâyet ettiklerini anlatıyordum. Kalaba köyünün önündeki derede kadınlar çamaşır yıkarken, zeybekler gelip kızlara bakıyorlarmış. Her halde zeybeklerin kılıkları acayipti ve hepsi silâhlıydı. Kadınlara, bunu Miralay Refet Beye söylemeyi vadetmiştim.

O aralık Hayati Bey tekrar kötü haberlerle geldi. Askerî selâmını verdikten sonra :

— Bütün teller kesildi, dedi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bunu söyler söylemez, dışarıdan tüfek sesleri gelmeğe başladı. Önce, herkes heyecanlandı. Mustafa Kemal Paşa dolaşarak emirler veriyor, hemen herkes ömrünün son dakikasını yaşadığına inanıyordu.

«Bütün Cepheleriyle Halide Edip»ten alınan şu parça da romancının bir başka anısıdır: «30 Ağustos»un bir gün öncesini pek canlı anlatmaktadır. «Halide Onbaşı, Mustafa Kemal Paşa'ya der ki:

«— Az daha Yunanlıların arasına düşüyordum.

— Ben de bugün Yunanlıların arasına düşüyordum.

Bunu söylerken yine gülüyordu.

— Sizin düşmeniz çok büyük bir felâket olurdu, dedim.

Yine bir kahkaha:

— Gelin hanımefendi, yemek yiyelim.

Fevzi Paşa karşımda oturuyor ve memnun olduğu anlarda yaptığı gibi sağ eliyle göğsüne vurup gülüyordu. İsmet Paşa da oradaydı. Geçmiş günlerde neler yapmış olduğunu düşünerek. Mustafa Kemal Paşa'nın neşesi insana ferahlık veriyordu. Dedim ki

— İzmir'i aldıktan sonra artık biraz dinlenirsiniz Paşam. çok yoruldunuz.

— Dinlenmek mi? Yunanlılardan sonra birbirimizle kavga edeceğiz. Birbirimizi yiyeceğiz.

— Niçin? O kadar yapılacak iş var ki!

— Ya bana muhalefet etmiş olan adamlar?

— Bu, bir Millet Meclisinde tabiî değil mi?

— Bu mücadele bitince vaziyet sıkıntılı olacak. Başka heyecanlı bir iş bulmalıyız hanımefendi, dedi.

Bu sözler, Mustafa Kemal Paşa'nın mizacının anahtarıdır. Büyük kudrete erişenlerin hepsinde bu vardır.»

DUATEPE

Atlarımızın etrafında bir toz bulutu var. Sağdan, soldan uzun cephane kolları geçiyor. Sağda yamaca sığınmış mütevazi bir hastane çadırı! Biraz sonra bir parıltı, müthiş bir gümbürtü dağlara uzanıyor. Karapınar'ın arkasındaki toplarımız faaliyete geçti, diyorlar. Bu uzun ve müthiş inilti, dağlarda birbirine karşılık vererek uzayan dev sesleri... Buna top faaliyeti diyorlar.

Karapınar'dan geçerek arkasındaki tepenin gözetleme yerine gidiyoruz. Atları aşağıda bırakmak lâzım, kimse konuşmuyor. Yalnız köyün arkasında bir alev, korkunç bir top gürültüsü!

Şimdi tepedeyiz. Etrafta daha az sert, fakat daha alçak perdeden top sesleri vadilerde ve tepelerde dolaşıyor. Derin bir siperin içinde kürklü bir gölge var. Telefonda kalın sesle emirler veriyor. Bu, grup kumandanıdır. Duatepe'ye onun tümenleri hücum ediyor.

Başkumandan ayakta, arkasına geniş bir pelerin, uzaklara bakıyor. İsmet Paşa daha iyi dinlemek için başını telefona doğru eğmiş. Biraz uzakta Fevzi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Büyük Taarruza hazırlanıldığı günlerde; Atatürk'ün solunda zamanın İçişleri Bakanı, Halide Edip Adıvar'ın eşi Doktor Adnan Adıvar ve sağında Millî Savunma Bakanı Kâzım Özalp.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Paşa'nın geniş omuzları görünüyor, dağlara bakıyor. Etrafta gelen giden yaverler, siperin içinde harekât işini devam ettiren subaylar var.

Önümüzde bir ova, karşımızda çepeçevre, içiçe sarı, kızıl, mor ve dumanlı dağlar... En batıda sarı, iki yüksek tepeli bir dağ, işte o Duatepe ve biz ona hücum ediyoruz.

Güneşin en yüksek, rüzgârın en kuvvetli olduğu an kavga azıyor. Duatepe'nin üstü birkaç ağızlı yanardağ gibi, dumanlar ta gökte!

Yanındaki sırtlardan ve arkasındaki Kartaltepe'nin dargın ve siyah zirvelerinden topraklar, dumanlar fışkırıyor. Coşkun ve ebedî bir gümbürtü ortasından renk renk dumanlar, beyaz kandiller gibi uçuşan şarapneller görünüyor. Bu bir dev dünyasına benziyor. Dağdan dağa devler birbirine eski günlerde böyle haykırırlarmış.

Bu cehennemî dumanlar arasında şu karınca gibi ilerleyen avcılar, bir sırası düştükçe öteki sırası koşan ve tırmanan kardeşlerimiz devlerden mitoloji kahramanlarından çok daha büyüktürler.

İşte artık bir yer görünmüyor. Topların köpüren, azan, çıldıran gürültüleri arasında hiç bir şey işitilmez oldu. Bakıyorum, Fevzi Paşa'nın omuzları dua eder gibi bütün bütün eğilmiş. Başkumandan'ın mavi gözleri yükseklere bakıyor, göğe akıyor gibi. İsmet Paşa'nın siyah gözleri sabit birer ateşe benziyor, biraz ileride neferlerin yanık yüzlerinde kalbimi buran bir bekleyiş, bir ıstırap var.

Artık plan, kumanda, sanat, her şey söyleyeceğini söylemiş, sıra Mehmet'e ve alay, hatta tümen komutanlarına kadar Mehmet'le omuz omuza döğüşen subaylardan meydana gelen iman ordusuna gelmişti.

Ne ıstırap, ne bekleyiş! İçimizde, ölümle yüz yüze, ateşler içinde boğuşan kardeşlerimiz için derin ve insanî bir dua var.

Hangi an bilmiyorum, uzaktan bir dörtnal sesi... Bir subay arkadaş yanımıza geliyor: bir tümenimiz arkadan Çekirdeksiz'e girdi. Duatepe'deki düşmanın arkası çevrildi. Bunu kumandanlara ve Duatepe'nin üstünde döğüşen diğer tümen karargâhına duyurmak için koşan arkadaşlarla ben de koşuyorum. Otomobil uçuyor!

Karşımızdan kumandanların otomobili, etrafında uçan süvari yaverlerle toz içinde görünüyor. Harekât şubesi müdürü atlıyor, selâm veriyor, anlatıyor, onlar uçup gidiyorlar; biz de ileriye!

Duatepe'yi döğen topları geçiyoruz. Bir subay haykırıyor

Hepimiz teker teker koşarak tümen kumandanının siperine atlıyoruz. Kumandan başından miğferini, göğsünden zırhını çıkarmış, on beşinci asırdan bu sipere atlamış tunçtan bir heykele benziyor. O kadar bülent, o kadar muntazam ve sert hatlarla oyulmuş bir kafası var.

Hepimiz birden müjde veriyoruz. Cehennem içinde boğuşan tümeninin kurtuluşu demek olan bu haber onun tunçtan yüzünü değiştirmiyor. Bize yumuşak, fakat kuvvetli bir sesle

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÇANAKKALE SAVAŞI

— Siz artık gidin, diyor ve beni birçok kuvvetli asker kolu siperden dışarı atıyor. Fakat dönüp onun elini sıkmadan gitmiyorum.

— Allaha ısmarladık kumandan bey, Allah muvaffak etsin!

Kendi sesim bana topların arasından bütün Türk kadınlarının duasını tekrar eder gibi oldu. Evet, şimdi bütün kadınlar, kumandan, subay, nefer hepsi için derinden dua ediyorlar. Şimdi topçuların, ihtiyarların, nakliyenin önünden geçerken hep gözden göze, kalpten kalbe selâmlaşıyoruz. Bütün ordunun kalbini Duatepe'den çıkan kurtuluş ışığı aydınlatmış, bütün ordunun ruhunu Duatepe'den çıkan kurtuluş ışığı örmüş gibi.

Tepede kumandan, subay, nefer hepsinin bakışları! Duatepe'de; toplar susmuş, duman dağılmış, düşmanın kaçan kollarından çıkan toz bulutlarını ufuklarımızın ışığı parlatıyor. Duatepe'nin üstünde bir tek adam ayakta duruyor... O, çıkanlardan ilk sağ kalan neferdir. Belki de dua ediyor:

— Allahım! Türk milletini daima koru!

«Ateşten Gömlek» Halide Edip'in ilk eserlerinden, belki de en başarılı olanlarından biridir. Kudret ve değerini yaşanmışlıktan alır. Onun için canlı, daima ayakta kalmıştır. Ayrıca ilk Türk filmine konu olması bakımından önemlidir Konusu: «İstanbul çocuğu olan Peyami, geçirdiği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir ruh değişimi sonu, dışişlerindeki tembel, süslü yaşamını bırakarak Millî Mücadele hareketine katılır. Bunda sevdiği Ayşe'nin de büyük payı vardır. İzmir'in işgalinde evi barkı yıkılan, kendisi de yaralanan Ayşe, bizzat katıldığı yurt savunmasında bütün tanıdıklarına bir kuvvet ve cesaret kaynağı olmuştur. Genç, yakışıklı bir subay olan İhsan'a karşı da ayrıca temiz bir aşkla bağlıdır. Mücadele sırasında roman kahramanlarından Ayşe, Cemal, İhsan ve başkaları şehit düşerler. Peyami çok ağır yaralı olarak Cebeci hastanesine kaldırılır. Roman, bacakları kesilmiş olan Peyami'nin bu hastanede yatarken defterine yazdığı notlarla başlar, öylece devam eder. Sonuçta, beynine saplanmış olan kurşunun çıkarılması için yapılan bir ameliyat sonunda, yazarın «Ateşten Gömlek» diye adlandırdığı cezbeli mücadele ruhu içinde, hayatlarını seve seve vermiş kahramanların yanına gitmekte o da gecikmez.

Millî Mücadele Yıllarından Sonra

Halide Edip Adıvar; İngilizlerin öfkesini kabarttığı için, başta Mustafa Kemal olmak üzere, altı kişiyle birlikte, o da idama mahkûm edildi. Anadolu'ya kaçtı (1920). Millî Mücadele'ye katılarak Sakarya ve Dumlupınar Savaşlarına iştirak etti; Ankara'nın binbir güçlüklerle yoksunluklarla pençeleştiği günleri yaşadı. Cepheleri dolaştı. Hastabakıcılık yaptı. Rütbesi başçavuşluğa kadar yükseldi. Genelkurmay karargâhı'nda yazı ve çeviri işlerinde çalıştı. Bu günlerdeki anılarını «Türk'ün Ateşle İmtihanı»nda duyarak anlatır. «Bayrağımız Altında» başlıklı yazısında Hatine Nine'nin yüzünü bir türlü unutamaz:

Zafer yolunda unutamıyacağım yüzlerden biri, Hatine Nine'nin yüzüdür. Salihli'de nasılsa yangın harabeleri ortasında, kurtulmuş kalmış beş on evden birinde idim. Halk, bir türlü kâbusun geçtiğine inanmıyor, bir türlü uyuyamıyordu.

Ortalık ağarıyor, hâlâ kadınlar gelip gidiyor, hâlâ birbirimizin boynuna sarılıp koklaşıyor, hâlâ geçen günleri konuşuyorduk. Hatine Nine en son gelenlerdendi. Ben artık yatağa uzanmıştım. Ev sahibesi ile çıktı, geldi. Boynuma sarıldı ve bana öyle geldi ki bu zafer sırasında bütün Salihli'deki kadınların alınlarında uçan siyah endişe gölgesi Hatice Nine'de yoktu. Halbuki en fakiri, en ihtiyarı ve en halsizi idi. Yanıma gelmek için duvara dayanmıştı. Ama kıymetli esmer bir kösele gibi buruşuk yüzündeki ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı.

— Nine, senin evin yandı mı?

— Hey oğul, ben beş defa muhacir oldum; beş defa evim yandı. Ben Üsküp'ten beri beş defa düşman bandırasından bizim bayrağa kaçtım. Bunlardan evvelisi gün ümidi kesince bir tek oğlumu aldım, size, bizim bayrağa kaçtım.

— Bayrağımızı çok mu seversin, Nine?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Her romana başlarken içimde üstüste yığılmış şeyler arasında şaşırmış kalmış olan kafam, kendisine yeni bir yol buluyor, etrafımı alan hırdavatı tekmeleyip dışarıya atıyor ve bazan onlar yeni ve güzel kıyafetler de buluyor. Artık hayat bana değil, ben hayata hükmediyorum. Diyorum ki, sanatın şairane ifadesi hilkatin hayatı dünyaya saçtığı gibi, sanatkârın kalbinde ve kafasında biriken hayatı kitap sayfalarına dökmesi, alelâde tâbirle: hamalın taşımaktan yorulup yükünü bir tarafa fırlatıp atması. *Halide Edip ADIVAR.*

Birdenbire buruşuk yüzü üzerinde bir gözyaşı seli aktı: kurumuş ellerini kaldırdı; avuçlarında muhayyel aziz bir şeyi öptü

— Sevmek ne demek, oğul? Ben elli senedir onu kovalıyorum. Dünyada oğlumdan başka dikili ağacım kalmadı. Bayrağımız nereden çıktı ise ben de oradan çıktım. Birgün buradan kaçıp size gelmek istiyordum. Her gün, burda ölüverirsem, mezarım yabancı bandıra altında kalırsa, diye çıldırıyordum. Ama düşmanlar bırakmıyorlardı. Öteye kaçmak için bizim de ne atımız, ne arabamız vardı. Nihayet, baktım ben ihtiyarlıyorum, siz gecikiyorsunuz, sürüne sürüne size kaçmağa karar verdim. Yolda ölürsem, oğlum sırtiyle, ölümü bizim bayrağın olduğu yere götürecekti. Nihayet bizimkiler geldiler. Hep deli gibi fırladık, fakat az imişler, arkadan daha çokluk gelsin diye, çıktılar. Ben de arkalarından çıktım, gittim, tâ onların yanına. Ayaklarım şişti, dilim dışarı çıktı, ama onları buldum, «Bayrağımız Salihli'ye büyük ordu ile girdi, artık çıkmaz» dediler. Beni oğlum, askerlerden aldığı bir eşekle buraya getirdi.

Döndü, sıkı sıkı bir daha boynuma sarıldı. Ne yangın, ne facia, ne zarar ve ziyan, ne de işkencenin onca mânası vardı. Hayatta bir tek mühim şeyi vardı: Öldüğü zaman cesedinin düşman bandırası altında kalmaması. Basit ve sade.

— Ah yavrum, dedi, artık Allah emanetini istediği dakika alsın; toprağım bizim bayrağın altında olacak!

Halide Edip Adıvar; Cumhuriyetin ilânından sonra, ilk kocası matematikçi Salih Zeki'nin ölümüyle evlendiği (29 Nisan 1917) doktor Adnan Adıvar'la Avrupa'ya gitti (1924). Fransa, İngiltere, Amerika, Hindistan Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz dili ve edebiyatı profesörü oldu (1940).

İzmir milletvekili seçildi (1950 - 1954). Ömrünün son yılları yine İstanbul Edebiyat Fakültesi profesörlüğü ile edebî çalışmalar arasında geçti. İstanbul'da öldü (9 Ocak); Merkezefendi Mezarlığında toprağa verildi.

Halide Edip Adıvar'ın büstü, Türk milletine ilk defa erkek gibi istiklâlin yolunu haykırarak gösterdiği, Sultanahmet meydanına dikildi... Şimdi hatırlıyorum 7 yaşında bir çocuktum, annem beni Halide hanımı dinlemek üzere elimden tutarak Sultanahmet meydanına götürmüştü. Gördüğüm kalabalık hayatımda nâdir hatırladığım kalabalıklardan biri ve ilki idi. Genç bir kadın, Bizans'a agoralık etmiş, Fatih'in Ayasofya'da namaza giderken ayaklarının altına halılar serdikleri, Sultanahmet Camiinin şerefelerinden selâların verildiği, tarihî at oyunlarında leventlerin boğazlaşdığı bu meydanda, antikite ile Ortaçağı sırtında taşıyan bu alanda, bunların hepsinin, hâtıralarının üzerine yükselerek bir kadın bağımsızlığın lezzetini, dudaklarındaki kelimelerle Türk milletine içirmişti. Bu Halide hanımdı. Mustafa Kemal, Palandöken eteklerinden yükselttiği sesine, Sakarya boylarında silâhların da gürültüsünü kattığı zaman, ayağında çizmeleri, cephelerde Mehmetçiğe moral vermek için dolaşan bir kadın vardı. Ulusal savaşa kocası Dr. Adnan beyle beraber atılmıştı; Anadolu steplerinde dolaşan bu kadının ismi Halide Onbaşı idi. Sultanahmet meydanında millete bağımsızlık şerbetini içiren Halide hanım. *Cihat BABAN. Halide Edip Adıvar;* Türkçülüğün ve bu memleketin en büyük kuvvetlerinden biridir. Ve ona malik olmak büyük bir talih eseri olarak sayılsa yeridir. «Yeni Turan»ını birkaç defa, git gide artan bir tesir altında kalma duygusu ile okudum. Bir kadın ruhunun nasıl yaratıcı bir kudreti olduğunu orada hayretle seyrettim. *Hamdullah Suphi TANRIÖVER.*

Roman Sanatı

Halide Edip Adıvar; «Millî Edebiyat» ile «Yeni Lisan» tartışmaları sırasında sade, yeni bir dille ortaya çıkar. Romantizmden realizme doğru bir gelişme gösterir. Çeşitli dergilerde çıkan inceleme ve hikâyeleriyle tanınmış; sonraları romanlarile dikkati çekmiştir. Romanlarında ilkin aşk temasını, kadın psikolojisini işler; sonra Türkçülük, milliyetçilik ve memleketçilik konularına yönelir; daha sonra kişileri içinde yaşadıkları olay çevresinde, geleneklere, göreneklere, dönemlerle törelere, nesillere bağlıyarak anlatır. Roman üzerine görüşü :

On sekizinci yüzyıldan başlayarak bugüne dek edebiyatta salt egemenliğinin son aşamasına varmış olan roman, modern edebiyatın en özel, en yeni bir koludur. Salt egemenliği diyorum, çünkü dünya okuyucularının her sınıfını, her yaştasını bu denli sarmış, günlük hayatlarının —öyle ki, gezide bile— ekmek ve su kadar gerekli bir öğesi olmuş herhangi edebî bir sanat göstermek, tarihte hiç bir çağ için kolay olmamıştır. Belki son aşamasına varmış, diyorum, çünkü bu kadar başat olmak, özellikle bu kadar yayılmak, gücünden yitirmeye başlamış gibi gö-

Halide Edip; 1908'den sonra dergilere yazdığı yazılarda Halide Salih imzasını kullandı. 1919'da Halide Edip imzasıyla yazmağa başladı. Ünlü edebiyatçılar, kadın hakları üzerine yazılar ve hikâyeler yayınladı. 1919'da Şehbal dergisinin başyazarı oldu. İngiliz edebiyatının etkisinde, o yıllar için yeni sayılan romanları tanıttı. İlk romanlarında aşk ve kadın psikolojisi üzerinde durdu, sonraları gerçekçi romanlar yazmağa başladı. Edebiyata Halide Salih imzası ile Tanin gazetesinde yayınladığı hikâyelerle giren yazarın ilk eserlerinin dönemin edebiyat çevrelerinde geniş ilgiyle karşılandığı görülür. Örneğin Yakup Kadri ilk kitapları üzerinde çözümlemeler yaparken şöyle yazar: «Halide Salih Hanım, kuru bir sahraya benzeyen ve her hatvemizde çoraklığı ve kuraklığı ile dizlerimizi büken Türkçe edebiyat lisanında birçok keşifler icat etti... Senelerden beri sadeliğe susamış olan lisana, menbaları değilse bile, menbaların yolunu gösterdi...»

rünüyor. Bu, bu denli ünü büyük olan bir sanatın sömürülmeye gidilmesinden ileri gelmiştir. Çünkü bugün, bütün dünyada roman biçimi arkasında okuyuculara yenmez yutulmaz bilgiçlikler, anlamsızlıklar ve saçmalar sunulmaktadır. Bugün bilim, siyaset, ideoloji, kısaca herhangi bir düşünüyü ya da değeri insanlara aşılamak isteyenler, bu biçimin arkasına saklanmışlardır.

Son zamanlarda, az duyulmakla birlikte, dram, biyografi, romance, tarihe doğru, belki roman kadar bir eğilim doğmuştur. Dar, belki köhne insanlığın gençliğe doğru taze bir atılımını, biyografi, bireye karşı yeniden uyanan ilgisini, romance, tarih de belki, insanlarda vakit vakit doğan geçmişe özlem içgüdüsünü temsil ediyor. Belki de, bütün bunların azçok roman tekniğiyle yapılması, onlara bu kadar büyük bir ilgi sağlıyor. Ama bütün bunlara karşın, gene zaman zaman bir roman, dünyanın her kıtasında, sayısız dillerde kendini okutabilecek bir güç gösteriyor. Niçin?

Çünkü, modern edebiyatın bu kadar uzun zamandan beri, başat bir kolu olan roman, geçmiş günlerde de, başka adlar altında insanları

en çok ilgilendiren bir sanat kolu olmuştur. Çünkü masal, efsane, romance, hep romanın geçmişteki birer ilkel biçimidir. Çünkü roman, her şeyden önce, iyi söylenmiş, iyi yazılmış bir hikâyedir. Ve sonunda, bu sanatı doğuran şeyler, insanların her çağda vakit geçirmek, heyecan duymak gereksemeleridir. O halde, mademki insanlarda daima vakit geçirmek ve heyecan duymak gereksemesi olacaktır, yarınki dünyada da, adı ne kadar değişirse değişsin, gene bir tür roman bulunacaktır.

Romanın çerçevesini, ilk öğesini kuran şey, hikâyedir, diyoruz. Hikâyeyi doğuran şey ve hikâyenin konusu nedir? Hikâyenin yaratıcısı, imgelemdir; konusu, insanın içinde yaşadığı evren ve insanın kendisidir, yani hayattır. E. O'Neil'in «Garip bir durak» dediği, yani doğmadan önceki ve ölümden sonraki iki sonsuz bilinmezin arasındaki bu hayat denilen garip ve geçici konukluk sırasında, hepimizin içinde bilinçaltı bir rahatsızlık vardır. Sanat, sanatın her şekli, işte bu huzursuzluktan kurtulmak için, bazen vakit geçirmek, heyecan duymak isteriz, bazen de içimizdeki huzursuzluğu ve soru imini anlatmaya çalışırız.

Gerçi imgelem, bütün insanların derece derece sahip oldukları bir şeydir, ama imgelemin en büyük bir güçle saltanat sürdüğü yer, eski Doğu'dur. Belki bundan dolayıdır ki, W. Raleigh, İngiliz Romanı adlı eserinde, romance'ın Doğu ile Batı'nın birleşmesinden doğduğunu söyler. Haklıdır. Çünkü, Doğu hikâyenin hayal öğesini, Batı hayalleri bir araya uyumlu toplayabilecek yolları bulduğu zaman hikâye, yalnız geçmişi anlatan bir masal döneminden çıkmış, her çağın hayatını kendine özgü biçim ve görünüşleriyle anlatacak ve çizebilecek bugünkü romanı doğurmuştur. Bundan başka da, Batı romancılığı, XVIII. yüzyıldan başlayarak, hikâye denilen roman kütüğüne bir sürü başka dallar ekledikten sonra, romana bugünkü insanlığın hemen bütün düşünü ve ruh devinimlerini kavrayabilecek binbir biçimi verebilmiştir.

Batı'nın romanı, bizi özellikle son yarım yüzyıl içinde kavramıştır. İmgelem bakımından Doğu'dan çok şey alan, teknik bakımdan Batı'yı temsile çalışan bizlerin, her halde, roman denilen sanat biçimini çok dikkatle incelememiz gerektir. Alanının genişliği, hayatla sıkı bağı, dâhi romancılarının sayısı, hiç bir ada, ya da klasik kurala softa anlayışıyle bağlanmaması bakımından, Batı romancılığının başında hiç kuşku yok ki, İngiliz romancılığı —Amerika da içinde— gelir. Oluşunun ilk dönemlerinde, İtalya, İspanya, özellikle Fransa'nın ardında yürüyen İngiliz romancılığı, son bir buçuk yüzyıl içinde, bu sanatın başına geçmiştir denilebilir. Gerçi, Fransızların bütün dünyaya örnek olacak roman ve romancıları yok değildir. Ama, gereç zenginliği, yayıldığı hayat alanı, daima köklerini hayattan alması, yani yaşam karakterini koruması ba-

kımından, İngiliz romancılığının başta geldiği genellikle kabul edilmiş bir gerçektir. Bugün İngiliz romancılığına, belki kural ve topluluk bakımından Fransızlar; insan içinin daha yakası açılmamış yönlerini, özellikle bilinçaltını anlatma bakımından eşleri bulunmayan Ruslar, rakiptirler. Ama roman, sadece hikâye döneminden tutup da, içine başka hayat öğelerini almaya başladığı günden beri, İngilizlerin romanda yayıldığı alana ve ortaya attıkları üstün eserlerin sayısına, daha hiç bir Batı romancılığı ulaşamamıştır.

Halide Edip Adıvar; romanlarında canlı, kuvvetli karakterler yaratır. Kadın kahramanları sembol derecesinde yüksek; bir yanlarile çarpıcı, etkileyicidir. Roman yazmaktaki gayesini şöyle anlatır «Romanda hiç bir gayem olmadı. Sanatın hizmete alınması ve rejimlerin emrinde çalıştırılmasına taraftar değilim. Herhangi bir izmin hedefi, geniş mânada insaniyetin saadeti ise, tabiî olarak, onun sanata ve fikriyata tesiri kuvvetli oluyor. Fakat herhangi izm, bir tek sınıf veya milleti, bütün dünyanın sırtına bindirip, âlemi kendi hesabına istismar etmek, bütün mütefekkir ve sanatkârları seferber edip kendi türkü'sünü çağırtmak isterse, ona şiddetle aleyhtarım. Romancılıkta mutlak, zihnimde mevzuumun plânını yaparım. Bütün vakayi tekarrür eder; meselâ hâkim vasıflar nasıl olacak? Ötekiler etrafında nasıl yaşıyacaklar. Bazan bab, fasıl tertibatını bile zihnimde yaparım. Ondan sonra, kolayca yazarım.» Roman olayları, çoğunlukla İstanbul'da, kendi yaşadığı zamanlarda geçer. Ü lûbu pek akıcı değildir; alışılmışın dışında bir cümle yapısı, tutuk, bazen bozuk bir anlatımı vardır. Şivesindeki aykırılığa rağmen, düşüncelerin sağlam olmasına dikkat eder. «Byron'u tapınır gibi severdim... Bende en çok tesir yapan Shakespeare ve İngilizce İncil'dir... Hikâyecilerden en fazla Dickens'i beğenirim... Kime benzemek isterdin deseler, Zola'ya derdim... George Sand'ı zaman zaman severim. Tamamiyle çok sevdiğim Daudet ile Maupassan'dır» der.

Edebiyata Halide Salih imzası ile Tanin Gazetesinde yayımladığı hikâyelerle giren yazarın ilk eserleri dönemin edebiyat çevrelerinde geniş ilgiyle karşılanmıştır. Yakup Kadri Karaismanoğlu, Halide Edip'in ilk kitapları için şöyle yazmıştır: «Halide Salih Hanım, kuru bir sahraya benzeyen ve her hatvemizde çoraklığı ve kuraklığı ile dizlerimizi büken Türkçe edebiyat lisanında bir çok keşifler icat etti... Senelerden, senelerden beri sadeliğe susamış olan lisana, menbaları değilse bile, menbaların yolunu gösterdi... «Yeni Turan romanına değin, bireysel konuların dar çerçevesine sıkışırken, Edebiyat-ı Cedide'nin, özellikle Halit Ziya'nın sınırladığı dil geleneğinden kurtulmaya çalışan yazar, bu eseriyle Türkçülük akımını benimsemenin yarattığı yeni bir pencereden bakarak -bu yıllar Türk Ocağı üyesidir- öz yönünden yeni dönüşümlere açılır, giderek de toplumsal konuları işleme eğilimleri duyar. Daha sonra güçlü bir gözlem gücü kazanarak kendine özgü bir gerçekçi anlayış doğrultusunda «Ateşten Gömlek» ve «Vurun Kahpeye» gibi Kurtuluş Savaşımızı yansıtan bir anıt niteli-

ğinde eserler verir.» (Vedat Günyol.) «Sinekli Bakkal» ise genellikle ifade edildiği gibi bu sürecin en güçlü halkasıdır; kendi sanatında olduğu kadar Cumhuriyetten sonraki gerçekçi roman çizgisinde görülen önemli dönemeçlerden biri sayılır... Sinekli Bakkal, frenklerin «nehir roman» dedikleri nev'e dahildir. Bu itibarla bir ferdin hikâyesi değildir. Daha ziyade bir cemiyetin muayyen bir devrinin, kendisine has üslûp ve modaları, hatta çok hususî talihi olan bir hayatın romanıdır. *Ahmet Hamdi TANPINAR.* Zamanının en tanınmış şair ve yazarlarını dolaşarak edebiyatımızda röportajın ilk başarılı örneklerini veren Ruşen Eşref Ünaydın 1918'de yayımlanan «Diyorlar ki» isimli kitabında bize Halide Edip Adıvar'ı şöyle tanıtır:

HALİDE EDİP'LE RÖPORTAJ

Dört köşe küçük bir odaydı: Koyu tirşe kâğıtlı duvarlarından birinde uzun ve geniş bir sedir, ötekinde halı örtüsüyle kısa bir divan, karşısında bir piyano ve bir duvarında da yeşil çini soba...

Sedirle divanın ortasında kitap dolu, döner dolap şeklinde bir duvar ve Amerikan biçimi bir koltuk.

Öbür köşede, üzerine zarif bir Acem seccadesi serpilivermiş basık, yayvan bir koltuk daha var. Sağında bakır arabesk vazosu ile burma burma mermer sütun, solunda Anadolu çevresi örtülü küçücük siyah masa!.

İşte Halide Hanım, o loş ve serin köşede, bu sade ve kibar şark dekorunun ortasında oturuyordu. Beyaz pırıltılı mavi Bursa bezlerinden çıkan ince hurmalar titrek ve geniş yapraklarını, birer yelpaze gibi, bu sanat kraliçesinin sarışın başına eğiyorlardı.

Tavandan sarkan pembe âvizeye, kafes aralıklarının ölgün ışık süzüntüleri çarptıkça, başımızda billur bir demet kıpırdanıyor; mavi, kırmızı akisleri duvarlarda, hurma dallarında mini mini eleğim-sağmalar titretiyor ve altın saçlı, ince ve uzun kaşlı, iri ve parlak gözlü, muntazam burunlu, dolgun ve ateşli bir yüze sahip bulunan bu kadını bütün bütün hayâlleştiriyordu.

Şark odalarının mahrem, sanki dili bağlıymış gibi sessiz, uysal ve cana yakın ruhu o köşede; yenileşmiş şark kadınlarının heyecanlı, asil ruhu da ipek seccade içindeydi.

Önce vilâyetlerdeki mekteplerden, köylü terbiyesinden bahsetti. O zaman Yahya Kemal'i hatırladım. Bana demişti ki «Ziyaretine gidersen eğer, bu sefer pedagog bir Halide Hanım bulacaksın!» Doğru. Fakat öyle canlı konuşuyordu ki, cümleleri birer ilim ve terbiye mevzuu açıklamasından fazla, yakından gören ve güzel gören bir edibin tasvirlerine benziyordu.

Kahvelerimiz geldi. Ufak sessizliğimiz sırasında yine «Handan»ı düşündüm. Bilmem neden, az evvel odaya girdiğim vakit de «Handan» hatırım-

HALİDE EDİP ADIVAR GENÇLİK YILLARINDA

dan geçtiydi. Handan'ın Londra'daki salonunu tarif etseydi Halide Hanım, mutlaka böyle bir oda tasvir edecekti. Çünkü burada İngiliz terbiyesi görmüş ve ondan aldığı kuvvetle memleketine dönmüş bir kadın odası zevki vardı. Süsten, gösterişten fazla sadeliğe, âhenge ehemmiyet veren bir kadın zevki.

Son zamanlarda Suriye'ye yapmış olduğu seyahatın kendinde ne gibi izler, tesirler bıraktığını sordum. Bana Arap leylerini, ışıklar ve çöller diyarının saydam ve serin gecelerini, yanık kubbelerle nakışlı minarelerin müezzin sesleriyle, bizde maval şeklini almış, me'vâl iniltilerinin bu uzak ve dinî ülkelere verdiği sade, bâkir, esrarlı hayatını anlattı.

Halide Hanım; kitaplarının dolambaçlı, ihmalli, üslûbundan büsbütün başka bir edâ ile konuşuyor.

Altın kadar pürüzsüz, nazik ve âhenkli sesinde kısa ve tok cümleler, çok açık seçik ve belagatlı bir şekilde çınlıyor. Onlarda ne yıpranmış sözler ve kelimeler var, ne de herkesin görüp söylediği çok tekrarlanmış, tadı kaçmış duygu ve düşünceler!. Konuştuklarının hepsi yeni ve hepsi tamamen kendine, şahsına ait şeyler...

— Yazarken de cümleleriniz hatırınıza böyle kolaylıkla gelir mi hanımefendi, yoksa kelimelerinizi çok mu ararsınız?

«— Hiç aramam, konuştuğumdan daha kolay yazarım.»

— Tabiî sonra tekrar gözden geçirir ve düzeltirsiniz; kelimelerinize ve cümlelerinize son, kesin bir şekil verirsiniz?

«— Pek az okur, pek az da düzeltirim; «aşk efsâneleri» gibi, yazılarım arasında en düzgün olanlarını bile bir daha okumam.»

Halide Hanım da biz okuyuculara, öyle tuvaletlerini bitirmiş, kıyafetlerini düzeltmiş süslü, şık cümleler vermek merakında değil. O da, Hâmid gibi, yazdığını olmuş bitmiş farzedenlerden. Kelimeler üzerinde kuyumculuk etmiyor. Onun için Halide Hanım'da da birtakım ne demek istediği kolay anlaşılmayan sözler, yorucu dönemeçler, karanlık karanlık köşeler var. Yakup Kadri gibi, temiz kelime ve ahenkli cümle meraklısı nesir yazarlarını çok zaman itirazlara sevk eden bir üslûp...

— Mevzularınızı da, kelimeleriniz gibi, kolay bulur musunuz hanımefendi?

«— Büyük mevzular aklıma kolaylıkla gelir. Ve hep şimdiye kadar da öyle olmuştur. Ben iki türlü yazıcıyım: Bir romancı, bir de küçük hikâye, küçük mensur şiir yazarı... Romancılıkta, mutlaka, zihnimde mevzuumun planını yaparım. Bütün olaylar zihnimde kararlaştırılmış olur. Meselâ hâkim vasıflar nasıl olacak, ötekiler bunun etrafında nasıl yaşayacaklar?.. Bazen, ana bölümün, ikinci derecedeki bölümlerin tertiplerini bile zihnimde tasarlarım; ondan sonra kolayca yazarım. Yalnız kitabın ortalarına gelince karakterler bana hâkim olurlar, ben onlara değil. Meselâ ilk satırdan o sahifeye kadar benim hükmüm altında yürüttüğüm, idare ettiğim şahsın, bana karşı isyan ettiği zamandan sonraki gidişini, yaşayışını bazen beğenmem; fakat o hareketler artık o kadar öyle olmuşlardır ki, o şahıslar da yapacaklarını yaparlar.

Son romanım müstesna, yazdıklarımı, bir hastalığın buhranlarını geçirir gibi, hiç ara vermeden, durup dinlenmeden yazdım. En çoğu bir buçuk ay sürdü. Herkesten uzak, yalnız bir köşeye çekildim; orada mütemadiyen yazdım.»

— Pek iyi hatırımda değil hanımefendi; bu kadar taşkınlıkla kalem koşturan romancı bir kadın daha var. Galiba George Sand olacak. O kadar coşup taşarak yazarmış ki, tekrar okuduğu zaman cümlelerinin üçte ikisini çizer, hatta çıkarırmış. Sizin de, meselâ, sabahı tercih etmek, sükûnetten hoşlanmak falan gibi âdetleriniz var mıdır?

«— İlk yazmaya başladığım zaman, çocuklarım daha pek küçüklerdi. Hizmetçi filan gelir; durmadan şunu bunu sorarlardı. Onlara cevap verir-

«Döner Ayna» isimli romanının konusu şöyledir: «Zulümleri, haksızlıkları, dalavereleri ile köylüyü yıldırıp sindirdiği kadar da tiksindirmiş bir medreseli ağadan hıncını almak için onun kızını, evleneceği gece, vaktiyle o ağanın zorla koynuna almış olduğu karısının kurduğu bir planla kaçıran ve sonra bu hınçı hoyrat bir sevdaya dönen, gözleri şaşı fakat aklı tam uyanık bir köy delikanlısı: Mürsel bu romanın ünlü kahramanıdır. Hacı Murat'ın kızı Hanife ki ağanın sonradan kızı olduğunu kabullendiği fakat yüzünü görünce yumuşadığı bir kapatma kızıdır; kaçırılan kız; romanın kadın kahramanıdır. Anadolu köyünün bütün özelliği, saflığı yanında bütün kurnazlığı içine kapanıp kendini savunması kadar teslim olup boyun büker halleri bu romanda gözle görünürcesine yansıtılıp anlatılır.» Baştanbaşa köyde geçer. İstanbul'a gelince de gecekondularda gelişir. Bütün kahramanları köy halkından. Köy aşkı, köy âdeti, kız kaçırma, toprak davası, köye giren yersiz ve çarpık zevkler, hepsi bu romana ustalıkla serpiştirilerek incelenir. Döner Ayna'dan önce, Çalıkuşu, Zeyno'nun Oğlu, Yaban gibi romanlarımızda köy ve köylü vardır. Ama, hep şehirden oralara giden bir aydının ağzından, kaleminden, onun yaşamı çevresinde anlatılırdı.

dim; kalemimi de kâğıttan ayırmazdım. Fikirler beynimde o kadar şiddetle yer tutmuş olurlardı ki hiç bir yabancı ses onların yoğunluğunu dağıtamazdı. Fakat şimdi yalnızlık ve sessizlik arıyorum. Meselâ romanlarımı herkesten uzak bir yerde yazarım ve son derece titiz, sinirli olurum. Yanımda çok kahve, çok sigara olmalı. Hem birkaç kutu sigara üst üste durmazsa rahat edemem. Kâğıtlarımın büyüklükleri de hep aynı ölçüde olmalı. Daima ince ve uzun kâğıda yazarım; yazdığım yer de alıştığım yer olmalı. Masam, hokkam, kalemim falan...»

— Eserinize başlamadan evvel, yazı seyahatına çıkar gibi, bütün bir, birbirlerini tamamlayan hazırlıklarınız, türlü türlü hazırlıklarınız var hanımefendi.

Güldü.

— Bu hazırlıklarınız tamam olduktan sonra kaç günde kaç sahife yazabilirsiniz?

«— Bazan yirmi, bazan elli; bazan da ancak sekiz.»

Eliyle çenesini tuttu ve biraz düşündükten sonra:

«— Mübalağa olmasın; ama dedi. Yazdığım zaman bir haftada elli altmış cümle bile söylemem ve bu sıralarda bana bir şey söyledikleri zaman son derece titizlenirim. Yazdığım şeyi o kadar severim ki, başından sonuna kadar, bende ve ruhumda o eser ihtiraslı bir hummâ olur.»

— Fakat sanat, bu sıkı bağlılığınızın mükâfatını size bilhassa biz okuyuculara verir. Çünkü eserlerinizin en kuvvetli ve en şahsî kısımları da vakalarla yarattığınız tiplerdeki ruhun birbiriyle gayet sıkı bir şekilde birlik göstermesidir. Bu ise edebiyatımız için tamamiyle yeni bir şeydir. Çok zaman ayrıntılar uğruna esas ruhla olan bağlantıyı kaybeden romancılarımız, hikâyelerimiz de az değildir.

«— Her eseri bitirdikten sonra artık yeni bir şey yazamayacağım hissine kapılıyorum. Bütün yaratıcılık kudretimi, sanatımı yazdığım kitaba harcadım ve tükettim sanıyorum. İçimde dolu olan o eseri dışarı vermek için âdeta kendimi boşaltıyorum. Ve ikinci bir şeye başlayacağım zaman bir halecana kapılıyorum. «Mevzu var; fakat artık ben bir şey yapamıyacağım; bende sanat ve sanatkârlık öldü.» diye şüphe ve endişe ediyorum. Ancak, başladıktan sonra da o hararet, o humma beni tekrar sürükleyip götürüyor. Hemen sabahleyin, kalkınca yazmaya başlarım ve bilhassa gece vakti, el ayak çekilince, çok yazarım ve heyecanlı yazarım.»

— Sanatın bu asil heyecanını küçük yaşınızdan beri duyar mısınız hanımefendi?

«— Zannederim; on iki yaşımdan beri! İlk parçalarım hiç basılmadı. Herkes gibi evvela günlük hatıralarımı karaladım. On dört on beş yaşlarındaydım. Bazı mevzuları alıp bunları genişletmeye çalışırdım. Hocam Rıza Tevfik Bey beğenirdi. Meselâ «Harap Mâbetler» deki «Eller» i o vakit yazdım.»

Böyle birkaç roman falan da tercüme etmiş. Yalnız evdekilere okurmuş, onlar da ağlarlarmış. Tabiî bunlar neşrolunmamış.

— Evvelâ yazmakta bir gayeniz oldu mu?

«— Hiç bir gayem olmadı. Yazmayı, yazmak için sevdim. Bir insanın, nasıl sesi olur da söylerse, ben de bir kuş öter gibi yazdım. Yazmak hayatımın en büyük hazzıdır. Ve katiyyen şöhret düşünmezdim. Çocukluğumdan beri içimden çıkmak isteyen bir sanat arzusu vardı. Çocukken de hikâyeler tasarlar, o vakit hikâyelerimi bir aktris gibi kendim oynardım. Hiç bir gaye düşünmedim.

Eserlerimi de, yazıp bitirdiğim andan itibaren, artık onlar bence bir değer taşımaz hale gelmişlerdir. Çünkü içimdeki ruhî mahiyette olan ihtiras maddileşince artık ehemmiyeti kalmıyor. Kabuğunu değiştiren bir yılan gibi, eskisine bakmıyorum bile; o kadar onlara yabancı kalmak isterim. Yazılarımın epey bir kısmı böyle mahvolup gitmiştir.»

— Hangi sanatkâr sizin gibi hissetmemiştir hanımefendi? Kelimeler ve sahifeler haline dökülen her mevzu, manevî hayatımızın cennetinden kovulmuş bir Havvâ sefilliği ile sürünüyor. Bâkirliğinden, seçkinliğinden ve yüksekliğinden o kadar kaybediyor. Yazmak bana bir günah işlemek gibi gelir. İşleyince de korkak, pişman, darmadağın olmuş bir halde!.. Sanatkârla yazısı, Âdem'le Havvâ gibidir.

Cümlelerimi başının işaretiyle tasdik etti. Düşünceli düşünceli gülümsedi.

— Fransızlarla İngilizlerden kimleri okudunuz ve hangilerini tercih buyurdunuz? diye sordum.

«— İngilizler için kendime ait duygu ve düşüncelerim Evvelâ Byron'u tapınır gibi severdim. Tabiî bugün benim için biraz eskimiştir. Simâ olarak bende en çok tesir yapan Shakespeare ve İngilizce İncil'dir. Shakespeare'le İncil, bana daima arkadaş oldular. Bunları, bir tiryaki alışkanlığıyla sever, beraber bulundurur ve okurum. Hareket olarak da en fazla Pre' Rafalitleri severim. Benim sanat duygularıma en fazla yaklaşan bunlardır.

Hikâyecilerden en fazla Dickens'i beğenirim. İnsanlığı için çok beğenirim.

Fransızlardan, aynı derecede, Zola'yı pek üstün, pek değerli bulurum. Fakat sanatkâr olarak değil, insan ve gerçeklerin adamı olarak. Zola kadar büyük insan göremem. Kime benzemek isterdin deseler, Zola'ya derdim. Bütün büyüklüğüne rağmen Balzac'a tahammül edemem. George Sand'ı zaman zaman severim. Tamamiyle çok sevdiğim Daudet ile Maupassan'dır.»

— Bizde, sizden evvelkilerden, sizi en çok duygulandıran ve tesirleri altında bulunduran şair ve edibler hangileridir?

«— İlk Türk şairleri hakkındaki duygu ve düşüncelerim, İngilizleri okuduktan sonra Türklere dönmek suretiyle oldu. Ve en çok Hâmid'i sevdim tabiî. Eserleri içinde, evvelâ «Makber» i ve «Ölü» yü okudum. O vakitler on beşle on yedi arasındaydım. Hâmid'i bana Rıza Tevfik Bey açıklar, tanıtırdı. Sonra kendim sıra ile okudum. Meselâ «Târık» a bayılırdım. Eşber'den o kadar hoşlanmadım. «Tarık» bana çok üstün değerde bir eser olarak görünüyordu. Bazı yerlerinde hakikaten «hébraïque» şeyler var : Sonra Hâmid'in «Fatih Türbesinde» adlı şiiri gibi epik bir hava taşıyan şeylerine de bayılırdım. O vakit benim nazarımda en büyük adam Rıza Tevfik Bey, en büyük şair de Hâmid idi.

Halide Edip Adıvar; romanlarında, mimarlık, heykel, resim, tiyatro, yazın konularına değinmiş, sırası geldikçe düşüncelerini ya doğrudan, ya da kişileri aracılığı ile ortaya koymuştur. Halide Edip için sanat «dinlendirici» bir öğedir. «Ruha sükûnet veren» bir alandır. Kötümserlik ve karamsarlık, onun aracılığı ile, iyimserliğe, ve yaşam sevgisine dönüşür. Sanata ilgi gösteren kahramanları, yaşama dönük, dengeli kişilerdir. Sanat, insanı huzura kavuşturan tek kaynaktır onca. «Hayat denilen garip ve geçici konukluk sırasında, hepimizin içinde bilinçaltı bir rahatsızlık vardır. Bu rahatsızlığın giderilmesi, sanatla, onun verileriyle olur.» görüşündedir.

Halide Hanımın Hâmid hakkında duyguları düşüncemi daha da kuvvetlendirdi: O şairin Halide Hanım üzerinde büyük tesirleri görülüyor. «Handan» da aşk tahlillerindeki ihtiraslı cümleler, tezadlar, tereddütler bana birçok yerde Hâmid'i hatırlattı. Yalnız Halide Hanım, terkiplerinde ve tahlillerinde Hâmid gibi derin ve dağınık değil. Daha düz ve daha derli toplu. Bilmem neden, Hâmid'le Halide Hanım arasında ortak noktalar var İçten gelen kuvvet mi, o geniş cevelânlar mı, şekilden ruha ehemmiyet veriş mi nedir?

Halide Hanım sözlerine devam ediyordu

«— Bir de ölmüşlerden bence değeri en fazla olan Namık Kemal'dir, dedi. Ama, eserlerini sevdim diye değil; eserlerinin arkasındaki Kemal beni alâkadar ederdi. Merd, cesur, fedakâr bir idealist, kahraman ruhlu bir millet adamı!. Daha eskileri; divan bir elimde sözlük bir elimde, aylarca okudum. Onlar benim üzerimde belirli tesirler bırakmadı. Hepsini, tabiî olmaktan uzak, yapmacık buldum. Ben Hâmid'leri, Kemal'leri okuduğum zaman Fikret daha o kadar büyük yazılarını yazmamıştı. «Sis» i ile benim üzerimde yıldırım gibi âni ve müthiş surette sarsıcı bir tesir yaptı. Fikret, çocukluk hayatımın kahramanı değildir. Ben onu okuduğum zaman yaş ve kafa bakımından epey olgundum; fakat son derece üstün ve büyük şahsiyetinin kudretini uzaktan duyardım. Bununla beraber, doğrusunu söylemek lâzımsa, «Rübab-ı Şikeste» baştan sona kadar benim üzerimde aynı kuvveti sürdürüp giden pek büyük bir eser tesiri bırakmadı. Fakat içinde öyle ölümsüz parçalar var ki, bir daha hiç bir büyük kalb tarafından tekrar edilemeyecek kadar cidden nefis, eşsiz benzersiz ve sırf Fikret'e mahsus temiz, ince ve güzel şeyler!..

Karşıda yeşil duvarların koyu gölgeleri arasından Fikret'in maskı beyaz mermer köpük gibi kabarıyor; geçmiş günlerin karanlıklarından doğmuş bir ay ihtişamı ile bu sözleri, sakin ve ağırbaşlı bir halde, dinliyordu.

Halide Hanım düşündü :
«— Meselâ "Hicran-ı Muvakkatten Sonra"

Bir iki manzume ismi daha saydı. Bu sırada kapı aralandı. Türk işleme örtüsüyle küçük bir çay masası getirildi.

Halide Hanım zihninde Fikret'in birkaç şiirini daha arıyordu. «Ve meselâ, ve meselâ... Meselâ çayımızı içelim» dedi, güldü.

Ve her yudum çay arasında yine anlatmasına devam etti. Sorduğum bir suale cevap olarak dedi ki :

— Eski devre ile Tanzimat arasındaki farkı, Tanzimat'la bizim devre arasındaki farktan daha çok büyük görüyorum. Meselâ «Tabsıra» sahibiyle Kemal'in Nef'î'den ve Nedim'den bu yana atladıkları uçurum, bizim Kemal'den filân bu tarafa atladığımız uçurumdan daha büyük. Onun için onları, yani Tanzimat'ın başlangıcını daha fazla severim. Tanzimat başındaki şair ve ediblerimizi, eserleri bakımından değil, zihniyet bakımından daha yüksek bulurum. Onlar daha kuvvetli ideal sahipleri. O vaktin, zekâ bakımından, çevresi ve kavrayışı da daha yüksek.»

— Sizi suallerimizle pek yoruyorum ihtimal, hanımefendi. Müsaadenizle sorabilir miyim? Yeni şairlerimizle yeni nesircilerimiz sizin üzerinizde ne gibi tesirler bırakmaktadırlar?

«— Siz dinlemekten yorulmazsınız, benim için edebiyattan konuşmak bir zevk. Yenilerin arasında meselâ Mehmet Emin'i alalım. Bilhassa mevzu, dil ve zihniyet bakımından en yeni ve en son derece büyük şeyler yapan adam.

Tevfik Fikret de son derece üstün ve seçkin adamdır. Fikret'in bende bıraktığı tesir, zamanın devamıyla eskiyip küçülmekten uzak olan bir tesirdir. Meselâ Fikret'in şiirde ve sanatta, hatta dil ve ifadede meydana getirdiği çok büyük yeniliği Halit Ziya Bey nesirde gösterememiştir. Halit Ziya Bey'in, kendi başına, nesrimizde bir ilerleme ve geliştirme yaptığı kanaatinde değilim. Bu hususta, ona yardım eden, yanında daha pek çok kimseler vardı.»

Mehmet Raufları, Hüseyin Cahitleri, Ahmet Hikmetleri kastediyordu.

— Ee Cenab?

«— Cenab, çok güzel bir iki aşk şiirinin dışında, güzel ve sağlam yazan bir nesirci. İyi bir yazış tarzı olan bir sohbetçi ve esprisi olan bir adam.»

— Ya en genç nesir yazarlarımızla şairlerimiz?

«— En gençlerden bir kısmının tesiri gayet iyidir. Ahmet Haşim, Emin Bülent, Halit Fahri. Bu üçü, bilhassa şiirde çok büyük yenilikler yapabilecek diye tasavvur ettiğim gençlerdir. Nesirde Yakup Kadri ve Refik Halit benim için çok sıcak, çok mühim birer kimsedir. Yakup'u çok mükemmel bu-

lurum. Ömer Seyfettin, mizahı çok olan ve ancak zaman zaman artistleşen bir hikâyecidir ve böyle dakikalarında edebiyatımıza epeyce güzel şeyler vermiştir.»

— Yahya Kemal'den bahsetmeyelim mi?

«— Şimdi bendeniz söyleyecektim. Yahya Kemal, saydığım gençlerin hepsinden enteresandır. En büyük Türkçe şiiri yazacak diye beklediğimiz ve yazmasını özlediğimiz adam.»

— O özleyen sadece siz değilsiniz hanımefendi. Ben de öyle, bütün gençler de öyle. Zavallı Fikret de öyle idi. Fikret de, herkes gibi, Yahya Kemal'in tek tük mısrâlarını duymuş ve onları Eski Yunan'ın az rastlanır birer tunç madalyonu gibi sevmişti. «İçinde son derece güzel olanları var» derdi. Yazık ki bu pürüzsüz dille Yahya Kemal çok bir şey yazamayacak; kendisinin en büyük katili yine kendisi olacak. Çünkü sanatta bu kadar aşırı derecede titiz olanlar ya yarım ve tamamlanmamış büyüklükler meydana getirmeye, yahut da sessizlik içinde kaybolup gitmeye mahkûmdurlar. Çok zor beğenir olmayıp yazmalı. Varsın «Trufe»sini sonraya yavaş yavaş hazırlasın. O kadar temiz yazıyor ki, bir eser sahibi olursa, ondan günde beş şiir okumak o gün için insanı yoracak! Öyle işlenmiş, öyle incelmiş şeyler! Şimdi iki saat için beni Louvre müzesine bıraksalar, iki saat gezdikten sonra, buradaki bütün o ölmez eserler hakkındaki fikrimi sorsalar, kaleidiyoskop seyreder gibi bu kadar az vakitte gördüğüm bir güzellikler sergisi hakkında ne söyleyebilirim? Günlerce ağır ağır gezip, dikkat edip o zevki ağır ağır tatmalıyım. İşte Yahya Kemal de bir eser vücuda getirirse ağır ağır okunan, her mısrâında dakikalarca dinlenilen bir şair olacak.» derdi.

Muhakkak ki hanımefendi, Yahya Kemal makaleleri ile değilse bile, eski ve ilk devirlere ait bir çoban - şair gibi, sözleriyle gençlerin mühim bir kısmının üzerinde hatırı sayılır tesirler yarattı. Kalın, gürültülü ve sert sesi, sanatın asil yüceliğini bizim kulaklarımıza daima bir kâhin kudretiyle haykırıyor. Şimdiye kadar bu adamın daha tek bir şiiri bile basılmadı. Halbuki mısrâları ağızlarda. Ve okuyanların o kadar ruhuna girmiş ki, Yahya Kemal onları bastırmayacak olursa, o tek tük mısrâlar gelecekte kimin tarafından söylendiği belli olmayan millî ve umumî, anonim bir mal gibi kabul edilecek. Onun için Yahya Kemal edebiyatımızda hiç bir kimseye benzemeyen bir şahsiyet. Kâğıtlarda değil, ağızlarda ve kulaklarda neşredilen, yazılı değil, sözlü bir şair. Onu beğenmeyenler, ortaya eser koyamadı, diye ona bir varlık vermemek isteyebilir; fakat bunların var oluşları bile Yahya Kemal'in var olduğunu ispat etmez mi?

Düşüncelerime katıldığını göstermek istermiş gibi başını salladı ve gülümsedi.

— Şu halde hanımefendi, son bir sual: Edebiyatımızın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce edebiyatımızın gelişmesi, ilerlemesi ne suretle olmalı?

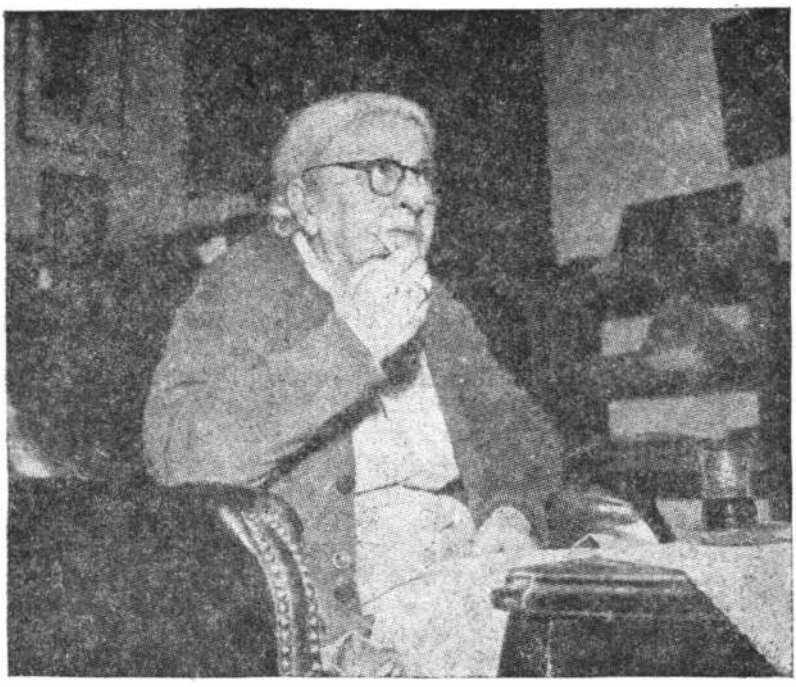

HALİDE EDİP ADIVAR SON YILLARINDA

«— Bugünkü hale bakarak pek de ümitli görünemiyorum. Bugünkü gençlerin sanat hesabına ateşi ve coşkunluğu, bana öyle geliyor ki, eksiktir. Bir hareket arkasından giden bir gençlik görüyorum, bu iyi. Fakat sanata doğru giden pek az. Belki Yahya Kemal gidecek; yüzü o tarafa dönüktür. Bir de beni ümitsizliğe düşüren şey, gençlerde lüzumundan fazla gurur görüyorum. O gurur sanatla aralarında maddî bir duvar gibi kalıyor ve onlara gerçekleri hakkıyle göstermiyor, örtüyor. Sanat bence ilâhedir. Ona çıplak ruhla gitmeli, derim. İşte öyle ruha sahip bir genç göremiyorum.

Benim, sanatın istikbâli için istediğim kalıplaşmış bir şekil yok; fakat istediğim bir ruh var. O ruh da belirli değil: Meselâ Rus, Fransız olsun diyemem. Herhalde çok hür, çok ateşli, çok yeni olsun.

Ve bunu tam bir kanaatle söylüyorum ki, ne zaman sanatkârlar şekil kaygısından kurtulurlarsa, ne zaman kalıplaşmış bir şekle doğru gitmek çemberinden kurtulurlarsa, o zaman içlerinde belirli bir şey doğabilir, yaşayabilir.»

Akşam karanlığı odaya siniyordu. Şu son heyecanlı cümleler loş bir mâbette geleceği haber veren bir kâhin kadının âhenkleri kadar uzak ve hayâlî idi.

Halide Edip Adıvar'ın romanları hâlâ aranıyor, hâlâ okunuyor, hâlâ yeni kuşakların zihnini ve kalbini kurcalıyor, çünkü, Türk romancılığında ilk beş isim kimdir? derseniz, bu büyük beşler arasında Halide Edip'in mutlaka yeri vardır. Sultanahmet meydanının hatibi; Anadolu steplerinde ölüme giden kahraman Mehmetlerin şefkatli bacısı, geniş kültürü ile alabildiğine engin hassasiyetiyle erişilmez eserler yarattı. Öyle eserler ki, yalnız bir tanesi bile onu ebedîleştirmeğe, hâtırasını taşa, tunca nakletmeğe yeterdi. Halide Edip Adıvarla 1950 de aynı seçim bölgesinden milletvekili seçildik. Ne kitaplarının ona verdiği yüce itibarlı şöhrete, ne geçmişteki erdemli hayatına güvenmedi. Gezdi, seçmenle temas etti; erdemli bir milletvekili olmak istedi ve oldu!.. Kocası Adnan Adıvar'ın ölümünden kısa bir süre evvel ziyaretine gitmiştim; Adnan bey konuşamıyordu, rahat nefes alsın diye yastığını yükseltmişlerdi. Yaklaşan âkıbetin acısını gizlemeğe çalışan bizlerle Halide Edip hanımefendi, kocasına telâşını belli etmeden konuştu... Sonra kalktı karyolanın arkasına geçti, avuçlarıyla kocasının çenesini okşar gibi tuttu, başını duvara dayadı ve gözlerinden ip gibi yaşlar aktı. Tablo ihtiyar sevgisinin, iyi günde ve kara günde, dostluğu karı - kocalığı, biribirinden ayrılması mümkün olmayan insanların gün geçtikçe gökten yere inen bir ihtiyar aşkını tasvir ediyordu?. Bu göz yaşlariyle bu duruş ne kadar güzel ve ulvî bir tablo idi, tasavvur edemezsiniz. *Cihat BABAN.* Yaşamının son günlerini hastalığın pençesinde büyük acılar içerisinde geçiren Halide Edip Adıvar, yakınlarının söylediklerine göre özel mektuplarının pek çoğunu yakmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıb Tarihi Enstitüsü arşivinde bulunan, Adnan Adıvar'a yazılan, İnci Enginün'ün yayınladığı mektuplar dikkate değer. Mektuplardan biri:

Sevgili Adnan, *30 Mart 1931*

24 tarihli mektubun geldi. Hemen yazıyorum. Ders meselesinin seni memnun etmesi beni de biraz müteheyyic etti. Herhalde Columbia'da «most fascinating course» nâmıyla benim kurun nâm ve şânı hasıl oldu. Yalnız geçen ay eşeklik ettim, çok konferans kabul ettim, hem de parasız. Gerçi kütüphanecilere vermek bir nevi kitapların satışını da tezyid etmek oluyor. Sen o İlhan'cığın kitabını al, zarar yok. Snobizm olsun. Ben bugün çıkıp senin kitapları göndereceğim. Şükür dün akşam «Sulh» (a) ait konferansı verdim. Bu ay Seymour kız kolejinde (16 sında) bir konferansım var ki, eskiden angaje idim. Onun haricinde, hariçte konferans kabul etmeyeceğim. Zamanımı ansiklopedi için «Feminizm» makalesi ve derslere hasredeceğim. Fakat ziyafet ve davet, entellektüel ve profesör gruplarını kabul etmek mecburiyetindeyim.

Ayet'in inşallah banka işi olur. Gelir gelmez sen beni orada bir deniz kıyısına ucuz bir yere götürmek için şimdiden hazırlan. Beni biraz fazla zayıf ve saçları (mı) beyazlanmış bulacaksın. Fakat sıhhatimde, bir şey yok. Zayıflık hasbaya yaraşıyor da, yalnız yatıp dinlenmek, açık

havada başbaşa, uzun uzun oturmak ihtiyacı var. Şimdi geçen hafta vekayiini sana bir raport edeyim.

Alkus'lerde (?) bir ziyafet, zavallı paralitik ve yürekler acısı, fakat beni görmek istemiş. İki uşak kolunda odaya ve sofraya getirdiler. Bizim tarih şubesi «colleague» leri ve bir meşhur ressam ve karısı vardı. Yemekten sonra konsere götürdüler.

Evvelsi akşam Seligman'nın kardeşi iyi ve akıllı bir kocakarının evinde, Felix Adler, Seligman'lar, Metropoliten Operası primadonnalarından harikulâde iki beyaz omuza sahip, güzel bir kadın, Columbia profesörleri vesaire. Adler buranın entellektüel muhitinde bir nevi küçük peygamber. Sekseninde bir ihtiyar. Küçücük vücut, kocaman kafa, kocaman burun, içine gömülmüş iki küçücük göz. Çenesinin altında beş altı kıl, ihtiyar, müstehzi, mutaarrız bir keçiye benziyor. Bununla beraber, nâdiren bu kadar olgun kafalı şayan-ı dikkat bir insan gördüm. Sofrada yanımda idi. Çok iyi ihtiyar bir karısı var. Hemen herşey konuşuldu. Adler'ler otomobillerinde beni mektebe bıraktılar. İki ihtiyarın bir boynuma atılmadıkları kaldı. Herhalde «Ethical Culture» «entelekya» sını tamamen zabtetmiş gibi görünüyorum. Bu muhitten bir hayli davet var.

Dün akşam Park Lane Hotel'in Ball Room'unda mâhut «Sulh» konferansı. Yediyüz kişi, bir sürü adam ayakta. Ben konferansın şimdiye kadar verdiklerimin en iyisi olduğuna kaniyim. Gerçi, her beş on dakikada alkışlar oluyordu. Hâzirûnu pek karışık, pek santimantal, haylisini sulu buldum. Acem, hintli, fransız, suriyeli, rus, bir lord, karışık halk vardı. Tabiî hepsi Bahaî. Bahaîler, Ethical Culture halkı beni muhitlerine kazanmak için çok gayret ediyorlar. Zekâ nokta-i nazarından Ethical Culture halkı fâik görünüyor. İşte sana upuzun bir mektup, sevgili. Bugün yine Ferara'nın karısı ile bir öğle yemeği ve yarınki derslere hazırlanmak var. Mektep kaçkını çocuklara hak veriyorum. O kadar bugün tembelliğim var. Eski dünyayı ve seni çok göreceğim geldi. Muhabbetle, hasretle yanaklarından öperim, sevgili Adnan'ım.

Halide

— Bir havadis duydum. Bilmem ne kadar doğru. Herhalde kimseye bahsetme. Bazı profesörler bana doktor unvanı vermek için teşebbüs etmekte imişler. Bana öyle geliyor ki, Salem Efendi mutlak Felix Adler'e benzer olmalı.

Halide Edip végéter edecek, bitkisel bir yaşantıya düşecek yaradılışta bir insan değildi. Ruhuyla kafasıyla yaşayacaktı elbet. Dr. Adnan'ın anısına adanan bir kitap bir kaç aylık bir duraksamadan sonra, ona ilk çalışma atılışını vermişti. Bu büyük adamın hayatını bir solukta yazdı. Bunun hemen ardından Hindistan üzerine uzun bir inceleme çıktı or-

taya. Sonra sıra romanlara gelmişti: Âkile Hanım Sokağı, İstanbul'da Bir Yabancı, Hayat Parçaları vb. Çoğu bir takım olaylarda kalıp derine inmeyen bu romanlar Sonsuz Panayır çeşnisinde toplumsal yergiye kaçan eserlerdi. Topluma şöyle bir ayna tutuveren, Aksaray'ın yoksul insanlarıyla Topağacı türedilerini aynı potada karıştırıp garip, şaşırtıcı olay örgüleri içinde birbiriyle karşılaştıran bu romanlar ona sonsuz bir haz veriyordu. Yakından tanıdığı kimseleri, dostluklarını yitirme bahasına, alaya alacak kadar ileri gittiği oluyordu bu romanlarda. Zengin koca avcısı, kürk, apartman delisi bir takım boş kafalı kadın tiplerini o yer yer acılaşan humour'uyla gülünçleştiriyordu... Halide Edip rahat bir insandı. Düşündüğünü söyleyen, söylemekten çekinmeyen bir insanın rahatlığı vardı onda. Otuz yaşın toyluğunda ölümden umduğu rahatlığa, seksen yaşının olgunluğunda çoktan varmıştı Halide Edip. *Vedat GÜNYOL.* Halide Edip Adıvar'la ölümünden kısa bir süre önce, Sermet Sami Uysal'ın yaptığı son görüşme, edebiyat tarihimiz için yararlı olmuştur.

SON GÖRÜŞME

Vaktiyle, öylesine dinç, öylesine enerji kaynağı olan «romancı - profesör» aziz hocam Halide Edip'in yaşlılıktan ve hastalıktan dolayı, ziyaretçi kabul edemeyecek hale düşmüş olması, eski günlerini bilenler, görenler için gerçekten üzücü bir durumdu...

Kapıyı açmış olan kadıncağız neden sonra gelip de

— Buyrun sizi merdiven başında bekliyor; yalnız lütfen az konuşturun da fazla yorulmasın; ne zamandır kimse ile görüşmüyor, dedi.

Hemen merdiven başına koştum... Aman Yarabbi! on, onbeş yıl önceki o enerji dolu Halide Edip kaybolmuş, şimdi karşımda, çok zayıflamış son derece bitkin, yaşlı bir kadın duruyordu... Elimi sıkarken, eski kuvvetini kaybetmiş ölgün bir sesle:

— Evlâdım, hasta olduğum için fazla konuşamıyacağım, doktorlar menettiler; onun için de kusura bakmayın, dedikten sonra çalışma odasını göstererek ilâve etti: «Gel şurada biraz görüşelim; belki yalnızlığımı unutmak bana da iyi gelir.»

Girdiğimiz oda, bir salon kadar genişti. Duvarlarda boydan boya kalın ciltli kitaplar vardı... Pencere önünde güzel bir çalışma masası bulunuyordu... Halide Edip, kapıdan girince hemen soldaki deri koltuğa otururken bana da karşısındaki yeri gösterdi... Onun önünde ufak bir masa vardı ve üzerinde açılmış iskambil kâğıtları duruyordu... Herhalde, vakit geçirmek için falına bakmıştı!

Hal hatır sormadan sonra, söz, son zamanlarda okuduğum «Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri» adlı eserinden açılınca:

— Bu kitap üzerinde, dedi, 15 sene kadar çalıştım. «Amerikan Tesiri» kısmı hariç, eser daha önce İngiltere'de basıldı.

— Bu kitapta «Halide Edip'in idam ilâmı pek mudildir ve muhayyile

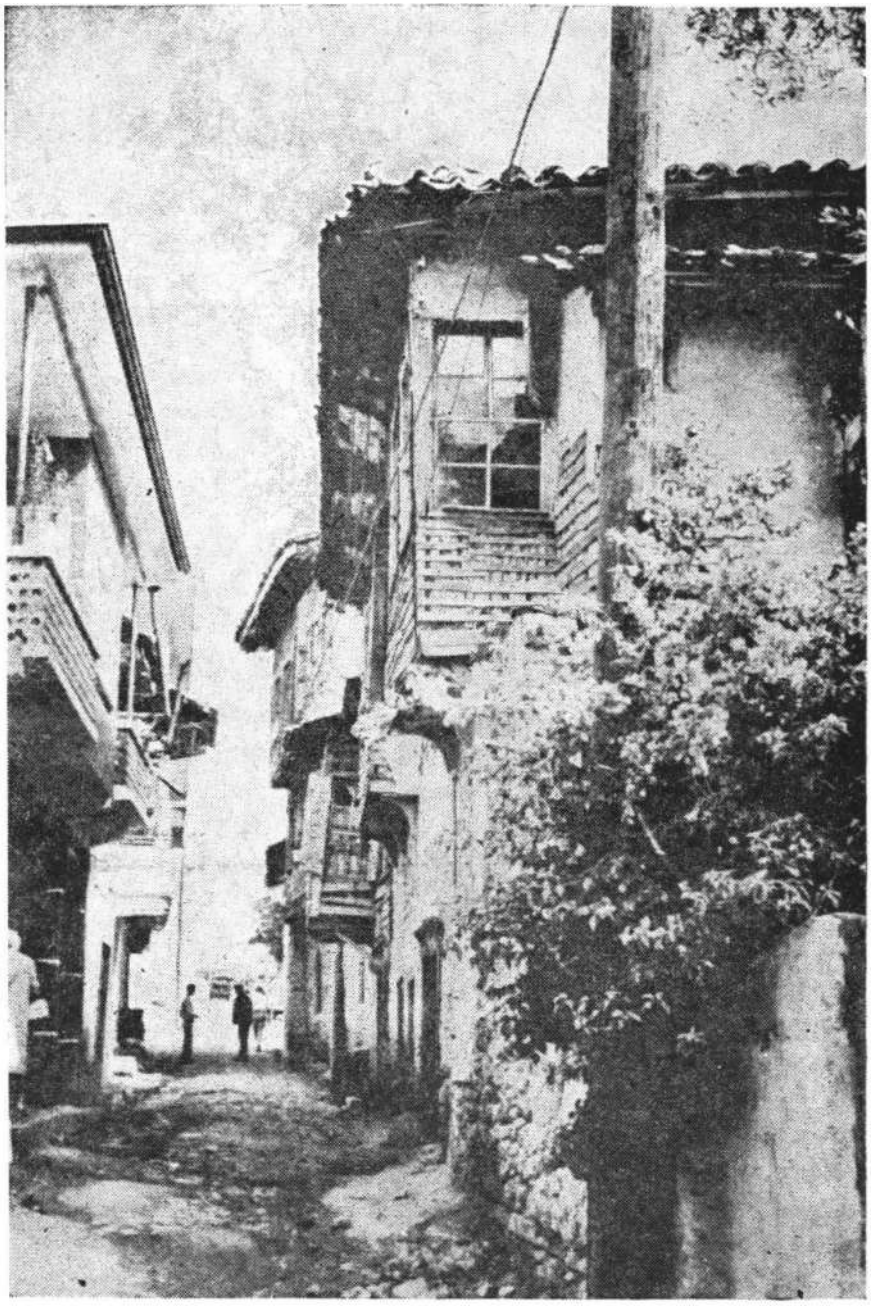

ESKİ BİR İSTANBUL SOKAĞI

mahsulü olan çok garip hücumlarla doludur.» diyorsunuz. Neden idama mahkûm olmuştunuz?

Halide Edip, bir an düşündü. Sonra hayretle sordu:

— O kitapta böyle mi yazmışım?

Demek o müthiş hafızası bu kadar zayıflamıştı? Yeni bitirdiğimden çantamda olan bu eserinin 128 inci sayfasını açarak:

— Evet, dedim, işte burada öyle yazıyor.

Kitabı alıp o satırları okuduktan sonra:

— Ha şimdi hatırladım, dedi, Padişah'a karşı geldim diye... Zaten aynı listede Atatürk'ün de adı vardı.

— Millî Mücadele'de başkanlığını yaptığınız «Tetkik-i Mezalim» heyetinin gayesi ne idi?

— Yapılan zarar ve ziyanı bir rapor halinde İsmet İnönü'ye bildirmek. O da mı eserimde yazılı?

— Evet, ayrıca aynı kitabın 184 üncü sayfasında Abdülhamit devrindeki bir kadın gazeteciden bahsediyorsunuz. Acaba o gazeteci kimdi?

— Benden önce Üsküdar Amerikan Koleji'nde okuyan bir kadın. Galiba ismi İsmet'ti.

Halide Edip, sigarasından derin bir nefes çekerken başka bir konuya geçtim

— Milliyet gazetesinde tefrika edilen «Kerim Usta'nın Oğlu» adlı romanınız, önceki eserlerinizle kıyaslanınca hayli farklı kalıyor. Sizde teknik, romana başladığınızdan bu yana hep kuvvetlidir. Fakat, bu eserinizin son bölümünde ölçü aksıyor gibi geldi bana; sanki o bölüm «özet» olarak bırakılmış. Bunun sebebi ne acaba. İstiyerek mi öyle yaptınız?

— Hayır, yazılışı öyle. Bunu bir teknik hata olarak öğrencilerinize anlatabilirsiniz. Bilmem benden birşeyler okutuyor musunuz? Geçenlerde, Galatasaray Lisesi'nde bir edebiyat hocası benim hayatım ve sanatım üzerine bir vazife vermiş yeğenime.

Gülümseyerek sormaktan kendimi alamadım

— Yusuf'a mı?

— Evet ona; fakat adını nerden biliyorsunuz yeğenimin?

— Çünkü Yusuf'a o ödevi ben vermiştim de...

Halide Edip birden duraladı... Yüzü sevinçle aydınlandı. Ve çok duygulu bir sesle:

— Ben yalnız, dedi derslerimi çok sevdiğini bilirdim. Demek eserlerimi ve sanatımı da seviyorsun? Yeğenim derste benden bazı parçalar okuttuğunu da söyledi... Ama o vazifeyi hazırlayıncaya kadar da canımı çıkardı. Ne afacan, ne zeki bir çocuktur; öyle değil mi?

— Okulda zeki, fakat afacan değil. Kendisini, sekiz on yıl önce, İnönü'lerin Maltepe'deki evinin yanında bir raslantı sonucu tanımış, o küçücük

HALİDE EDİP ADIVAR

çocuğun büyük adam gibi akıllı uslu konuşması, terbiyesi ve nezaketi dikkatimi çektiğinden, ayrılırken kendisine, içimden gelerek: «İnşallah bir gün öğrencim olursun!» demiştim. Tuhaf değil mi yıllar sonra okulum değişti ve o benim öğrencim oldu. Fakat daha tuhafı; yıllar, yalnız okulumu değil, beni de çok değiştirmiş olacak ki, bir gün derse kaldırdığım dal gibi narin, munis bakışlı öğrencinin Yusuf olduğunu ben hemen anladığım halde, o benim yıllar önce rastladığı genç hoca olduğumu birden hatırlayamadı; kendisine epey sonra söyledim.

— Evet, bütün bunları bana büyük bir heyecanla anlattı. Sonra da o vazifesini yanımda hazırladı.

— Onun için de çok güzel olmuştu.

Sonra söz, Handan adlı romanından açılınca sordum:

— Bu romanınızdaki kadın kahramanla aranızda birçok benzer yönler var sanılıyor. Özellikle kendi tipinizin etkisi yer yer seziliyor. Acaba hayatınızla, Handan arasında herhangi bir ilişki var mı?

— Hayır, fakat bunu birçokları böyle sanırlar. Hatta Yakup Kadri bile Handan'ı otobiyografim zannetmiştir. Halbuki hiç alâkası yoktur... Gayet tabiî hakiki romancı kahramanlarına kendisinden bir şeyler katar... Ah bu romanım da ne berbattır. Bir de üstelik Almancaya çevirdiler.

— Sinekli Bakkal'ı önce, «Soytarı ve Kızı» adı ile İngilizce olarak yazdığınızı biliyoruz. Ayrıca «Turkey Faces West» (Türkiye Garbe Bakıyor), Memoire of Halide adlı iki ciltlik anılarınız olduğunu biliyoruz. Yabancı dillere çevrilen başka eserleriniz var mı?

— Yine önce Sinekli Bakkal'dan başlamak gerekecek. Bunun ilk ismi «Shodow Play» «Gölge Oyunu» idi. İngiltere'deki tabi bu ismi beğenmeyip değiştirdi. Daha sonra eser 13 dile tercüme edildi. Fransızcaya karı koca Corben'ler çevirdiler. Ve esere, Türkçedeki Sinekli Bakkal karşılığı olan «La Rue de l'Epicerie au mouche» ismini koydular. Zaten daha evvel mektuplaşırdık. Esere asıl ismini verirlerse telif hakkı almıyacağımı bildirdim. Onlar da kabul ettiler. Şunu itiraf edeyim ki, mistik olan Corben, eserimdeki mevlevi şeyhini benden daha iyi anlayıp anlatmış. Buna çok memnun oldum. Sonra Ateşten Gömlek arapçaya ve ingilizceye çevrildi.

— Kenan Çobanları adlı eserinizin opera olarak oynayışı doğru mu?

— Evet, Vedii Sabra isimli bir Arap besteledi. Beyrut'ta oynandı. O sırada Beyrut'ta bulunuyorduk. Mızıkasından kulağım şişmişti... Sonra bir defa da İstanbul'da Kolej'de oynandı.

— Sizce, Amerikan Kolejinde okuyuşunuz ve İngilizce bilişiniz eserleriniz üzerinde derin etkiler bıraktı mı?

— Hayır, yalnız ben Amerikan mektebine gitmeden de İngilizce biliyordum. Evde mürebbiyem vardı.

— Hazırlayıp da yayınlamadığınız yeni eserleriniz var mı?

— Hazırladığım yok, fakat kafamda tasarladığım iki üç eser var. Sıhhate yeniden kavuşursam onlar üzerinde çalışacağım.

Romancımızı epey yormuştum... Kalkmak istedim:

— Yok, dedi, daha yeni geldiniz; hem görüyorsunuz ki hiç yorulmadım.

Gerçekten de konuştukça açılmış, merdiven başında gördüğüm Halide Edip'le şimdiki arasında, lehine hayli fark olmuştu... Âdeta, yeniden canlanmış, dinçleşmiş gibiydi... Belki de yorulmadığını göstermek için hemen yeni bir konu açtı. Sözünü bitirince sordum:

— Romanlarınızda bütün yönleriyle en beğendiğiniz kahramanlar? Me-

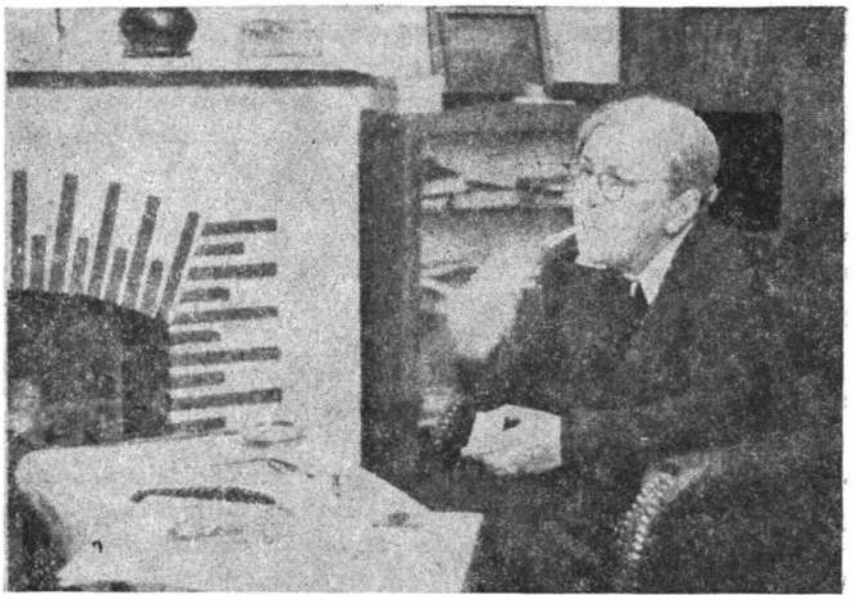

HALİDE EDİP ADIVAR
«Akile Hanım Sokağı» romanını yazdığı günlerde.

selâ Tatarcık'la Recep idealizme edilmiş iki kahramandır. Herhalde bunlarla, topluma gençlerin neler kazandırabileceğini anlatmak istediniz.

Halide Edip, bir an düşündükten sonra sordu

— Recep hangi eserimdeydi?

— Tatarcık'ta.

— Ha evet öyle olacak... Eserlerimde her yönden beğendiğim kahraman hatırlamıyorum. Ben zaten ya devri, ya şahsın psikolojisini alırım. Yazarken de bir çarpık yazarım. Türkçem de çarpıktır, İngilizce yazılarım da çarpıktır; kaideye uymaz. (Halide Edip'in, 1908'de Tanin'de çıkan yazılarını Tevfik Fikret'in uzun uzun düzelttiği! bu «çarpıklıkları» gidermeye çalıştığı herkesin malûmudur.)

— Başka romancılarımızın eserlerinde en beğendiğiniz kadın ve erkek kahramanlar?

— Vaktiyle yerli romanlar okumuştum, fakat şimdi isim söyleyemem.

Aklıma, kalkmadan önce bir soru daha geliverdi. Fakat bir hanım romancıya sormaya çekiniyordum. Ama, her halde edebiyat hocalığı yanım ağır basmış olacak ki:

— Bazı yerlerde, dedim, doğum yılınız 1883, bazı yerlerde de 1884 olarak yazılı. Acaba hangisi doğru? Öğrencilere hayatınızdan bahsederken insan tereddüde düşüyor.

Halide Edip bir an düşündü. Sonra gülümseyerek şöyle dedi :

— Doğrusunu isterseniz doğum yılımı ben de bilmiyorum. Çünkü üç dört tane nüfus kâğıdım var. Hepsinde de tevellüdüm değişik. Sebebine gelince : Amerikan Kolejine girmek isteyince yaşım küçük gelmiş. Babam iki yaş büyütmüş... Öylece mektebe kabul edilmişim. Ama her halde doğruya en yakını 1884 olsa gerek.

— Sonra Kolej'den uzaklaştırıldığınız doğru mu?

— Evet, babam sarayda vazife gördüğü halde, Padişah'ın «irâde-i seniyesi» ile Türk kızlarının yabancı mekteplerde okutulması doğru bulunmadığı için mektepten uzaklaştırıldım. Fakat sonra 13 - 14 yaşında tekrar girdim. Ve 1901 yılında bitirdim.

Halide Edip'ten daha öğrenmek istediğim pekçok şey birikmişti. Fakat kendisini daha fazla yormamak için iznini, yeniden isteyince, eli ile oturmamı işaret ettikten sonra sözlerine şöyle devam etti : «1901 yılında mektebi bitirir bitirmez, vakanslarda bana zayıf olduğum için, matematik dersleri veren babamın arkadaşı Salih Zeki ile evlendim. Dokuz yıl birlikte yaşadık. Ondan iki oğlum oldu... Bakın Salih Zeki'den ayrılışım tuhaf olmuştur. O, benim üstüme başka kadın aldı. Ben, «taaddüd-ü zevcata» tahammül edebilecek mizaçta bir kadın değildim. Hemen ayrılmak istedim... İyi iki üstüme evlenmiş!

Hayretle sordum :

— Niye?

— Çünkü, benden sonraki karısından da iki tane kıymetli oğlu oldu. Allah ona rahmet eylesin... Oğullar ara sıra ziyaretime gelirler... Sonra, 1917'de Abdülhak Adnan'la evlendim. Bilmem kendisini tanımış mıydın?

— Evet, İslâm Ansiklopedisi'nde başkan olduğundan, ders çalışmaya gittiğim Türkiyat Enstitüsü'nde sık sık karşılaşırdık. Yazık ki artık o incelikte, o zerafetten ve o kültürdeki insanlarımız parmakla sayılacak kadar azaldı... Kendisine bir şey sorduğum zaman hemen yanıma çöker, aramızdaki büyük yaş ve bilgi farkını unutturmaya çalışarak tatlı tatlı öyle bir anlatışı vardı ki hâlâ gözlerimin önünde. Ölümüne, ailemden çok yakın birini kaybetmiş kadar üzülmüştüm... Allah rahmet eylesin... Yazık ki yeri hep boş kalacak.

— Haklısın... Hele onun kaybı benim için en büyük üzüntü oldu; havatta yapayalnız kaldım. Meğer o benim herşeyimmiş.

Sonra söz Millî Mücadele'den açıldı. Nasıl eşi Abdülhak Adnan'la Anadolu'ya kaçtıklarını, orada nasıl çalıştıklarını uzun uzun anlattı. Sözünü bitirince, nice zamandır zihnime takılan bir soruyu sormaya cesaret ettim

— Millî Mücadele'ye pek çok yararınız dokunduktan sonra, Atatürk'le aranız açıldığı için 1928'te yurt dışına çıktınız. Çeşitli Batı Üniversitelerinde ve ayrıca Hint Üniversitesi'nde profesörlük yapıp, ancak Atatürk'ün ölümünden sonra, 1939'da yurda döndünüz. Ve İngiliz Filolojisi'ni kurup başına geç-

Halide Edip Adıvar; «sanatı, güzellik gereksinmelerine bir karşılık saydığı içindir ki», ancak yararlı olanın güzel olduğu savında değildir; pragmacı felsefenin ilkelerini benimsemiştir. O, «Sanatı» bir bütün olarak benimsemiş ve duyduğu derin ilgiyi bilinçaltı temellere dayamıştır. Çeşitli yargılara varması da çoğunlukla roman kişileri yoluyle olur. Resimde Halide Edip Adıvar; İzmir'de bir açıkhava toplantısında.

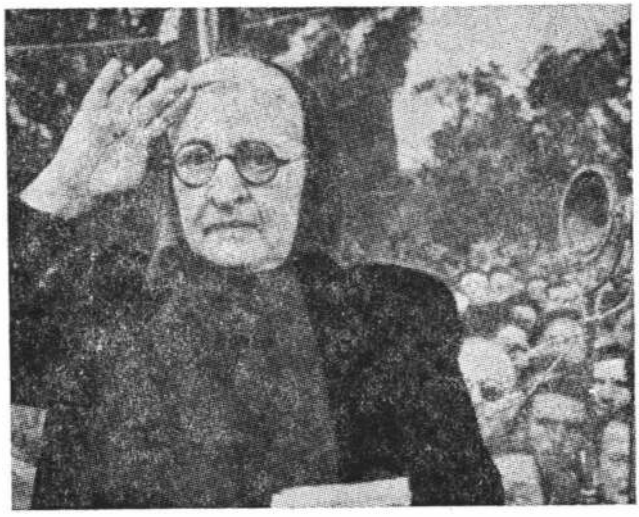

tiniz... Ülkü birliği ettiğiniz Atatürk'le neden aranız açılmıştı. Bu konuda çeşitli söylentiler var. Acaba hangisi gerçeğe daha uygun?

Halide Edip, o başlangıçtan sonra, böyle bir cümle ile sözümü bitireceğimi sanki tahmin etmiş gibiydi. Onun için de hiç şaşırmadı. Yalnızca bir süre düşündükten sonra:

— Bu çok politik bir sual, dedi, en iyisi şimdilik bunu açıklamamak... Evet, bu suale cevap vermeyeyim daha iyi.

Ve hemen ardından sözü piyeslerine aktardı. Adlarını sayarken:

— Yolpalas Cinayeti de vardı değil mi? diye sordu.

Yavaşça:

—Hayır, dedim, o polisiye bir romanınızdır.

Birden şaşırdı

— Allah Allah ben onu piyesim zannediyordum.

Sonra, ufak masa üzerinde duran «Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri» adlı kitabını eline alıp, ilk sayfasına benim için bir şeyler yazarken

— Bu kitabı, dedi, bilhassa gençlerin dikkatle okumasını çok isterdim.

— Yazık ki galiba en az gençler okuyor. Onlar şimdi başka «tür»deki eserlere kaptırdılar kendilerini.

Bir gün Halide Hanımı Vedat arkadaşımla ziyarete gittik. Çok sinirli, öfkeliydi. Milletvekilliğinden yeni ayrılmıştı. Demokrat Parti kodamanlarından biri, Halide Hanım için, «Bırakın şu Amerikan mandacısını» demiş. Bu söz de kendisinin kulağına gelmiş. Aynen şöyle konuştu Halide Hanım: «Köpekoğlu köpekler, 1919 yıllarının o meş'um günlerini biliyorlar mı? Hepimiz bir çıkar yol arıyorduk. Herkes

mandacıydı. Amerika uzaktır belki bir gün kurtuluruz diye düşünüyorduk. Mustafa Kemal sordu, böyle cevap verdik. Sonra dedi ki Mustafa Kemal Paşa, «Hayır döğüşeceğiz, kalkın Ankara'ya gelin!» Kalktık koşa koşa Ankara'ya gittik, İstanbuldan kaçtık, döğüştük. Ben, Mustafa Kemal miydim ki bu kadar uzağı göreyim? Öylesine Mustafa Kemal'den yanaydık ki, bizi de İstanbul hükûmeti onunla birlik idama mahkûm etti. (Demokrat Partilileri kast ederek) Biz bunlar kadar Amerikan mandacısı değildik!. *Samim KOCAGÖZ.* Çok yönlü bir ünü olan Halide Edip Adıvar için de sözümüz olacaktır. Bir çok romanları yanısıra 'Vurun Kahpeye' ile 'Ateşten Gömlek' gibi eserleri sinemaya aktarıldığı için ilgi uyandırabilmiştir. Oysa, her iki roman, politik ve devrim uğraşlarının zor havası içinde, aşk tutkuları, ülke kavgasiyle birleştirilerek idealize edilmiştir. 'Sinekli Bakkal' romanı çevresinde epi gürültü koparıldıydı. Bence, bu roman, Halide Edip Adıvar'ın sanatında bir aşama değildir. Gerçek durumda roman, eski İstanbul'un ta kendisidir ya, çelişkilerle doludur. Romanda insancıl düşünce, bir kararıp, bir aydınlığa kavuşmaktadır. Bu çelişki, toplumsal görünse de, yazarın kafasındadır. Romanın baş kişisi 'Rabia', anasının tabutunu pencereden seyredecek kadar taş yüreklidir. Ama bir hristiyandan olan çocuğunu, kendi yaşamı pahasına da olsa, kürtajla aldırmıyacak kadar da dinsel etkilere, insancıl düşüncelere bağlıdır. Bir de şu var. Rabia, kulağına küpe takdırmayacak kadar bağnazdırya, bir hristiyanla evlenecek kadar da özgür düşüncelidir! Bence, bu roman İngilizce yazıldığı için, yabancı okurlarca ilginç karşılanacağı hesaba katılmıştır. *Orhan KEMAL.* Halide Edip, tabiat gibi insanları da statik değil, dinamik olarak tasvir ediyor. Varlığı, kendi izlenimlerine göre, keşfedebildiği nisbette canlandırıyor ve öbje karşısında seyirci kalmayarak duygu ve hayalleriyle ona sarılmak istiyor. Yazar ile dünyanın, süje ile objenin kaynaşmasından doğan bu üslûp, Halide Edip'in hikâyesine başka bir hava veriyor. Dil bakımından aksaklıklarına rağmen, üslûptaki şahsîlik, onu beylik ve basmakalıp ifadeler kullanmaktan kurtarıyor. *Mehmet KAPLAN.*

Halide Edip Adıvar'ın Eserleri

Halide Edip Adıvar; anı, hikâye, eleştiri, inceleme, makale, mensur şiir, roman, tiyatro edebiyat tarihi ve çeviri türlerinde eserler vermiştir. En tanınmış romanları: Aşk temasını işleyenler *Seviyye Talip* (1909); *Raik'in Annesi* (1910); *Handan* (1912); idealize edilmiş bir kadının aşk, düşünce, ülkü serüvenlerinden doğanlar *Yeni Turan* (1912); *Son Eseri* (1912); *Mev'ut Hüküm* (1918); İstiklâl Savaşımızı, Yunan zulümlerini anlatanlar *Ateşten Gömlek* (1922); *Vurup Kahpeye* (1926); Türkiye'nin toplum yaşantılarını yansıtanlar *Sinekli Bakkal* (1936, son 30. baskısiyle satış rekoru kıran bu roman 1942 C.H.P. roman birinciliğini kazandı). Bedi Arbel'e göre:

İstanbulun arka mahallelerinde umulmadık dirseklerde insanın karşısına ansızın öyle hücra bir dükkân, çitlembik dalları arasında öyle bir cumba çıkar ki hayal, hayatın bu yarı kaybolmuş izlerine iştiyakla

Halide Edip Adıvar; yarattığı tiplere kendi beğenilerini aşılar. özelliklerini katar. «O kadar ki ayrı dönemleri ayrı toplumları yansıtsalar bile, sanat görüşlerinde bir aynılık buluruz.» Batıyı fazlaca «maddî» bulur. Tanzimatla başlayan Batılılaşma, istenen amaca ulaşmamıştır. Çünkü ortada bir ikilem vardır. Bundan kendimizi kurtaramamışızdır. Ne tam Batılı olabildik, ne de Doğuda kalabildik, Tanzimat bizi, «Doğudan alıp Batı yakasına geçiremedi. Bir yandan Batıya öykünme, öbür yandan geçmişimize dört elle sarılmak; ikilem bundan doğuyordu. Bundan da Doğu - Batı, bir başka deyimle eski - yeni çatışması ortaya çıkar. Oysa, Halide Edip Adıvar, Doğu ile Batının «ölçülü bir gelişme içinde» birleşmesi tezini savunur. Ölümünden sonra yayınlanan «Kubbede Kalan Hoş Sada» eserinde bunu açıkgörürüz.

dalar gider. Sinekli Bakkalın ıssız sokağında bir ahşap çatı altındaki küçük bakkal bana bu köşe bucakları özletti. Arka bahçede asma çardakları altında hasıra uzanıp aralarında konuşan insanlar, soğuklarda mahalle halkının sığındığı ılık kahve, avlusunda çocuklar oynayan mescit, meydan, serviler, çeşme.. hikâyenin belli başlı sınaları, hâdisesiz, günlük, yarı anonim hayattan tüten büyülere sarılı bu çerçevede yaşamaktadırlar; henüz terakki kalabalık kanunlarından uzakta, imparatorluğun durgunluk devresinde kocamış bir çerçeve. Bu âlemin başlıca temeli, ana baba ocağının aynı dam altında bir kararda kalmasıdır. «Ne mutlu o kimseye ki çocukken emeklediği ağaçlık yollarda ihtiyarlığında âsasına dayanarak gezinmek müyesser olur!» (Clodius) Ötedenberi yaşadığımız yerlerde oraların gizli perileri türer, ve onlara, kendini dinlemesini seven verimli ruhlar bir kat daha müştaktırlar. Tasiste'lere göre «arif o kişidir ki eşiğinden dışarı çıkmaz.» Halide Edipin kadın kahramanı böylece Sinekli Bakkaldaki Hakir sokağına daima bağlı kalmak isteyecektir. Rabia, bu kız, nefis san'atkâr kabiliyetlerinden bihaber bir sokak soytarısı ile nemrut huylu bir mahalle imamının kızından dünyaya geliyor. Yani doğuşundan zengin bir hassasiyete ve nef-

sini terbiye edecek sert seciyelere maliktir. Daha küçük yaşında babasile mahalle kahvesinde oynattığı karagöz perdelerinde, mevlûtlarda, hatim dualarında beyaz şamdanlar arasından yükselen sesinde, ince mevhibelerinin belirdiği bir ışık, deha gibi bir şeyler var. Kendisi bu sayede bazı güzidelerle tanışıp onların halkasından yükseliyor, ve nihayet bir mühtedi piyaniste varıyor. Bu evlenme biraz kozmopolit gibi gözüküyorsa da, müellifin bu kız hakkındaki emeli, esas benliğinde bilâkis görgülerine, imanına, yurduna sadık kalması, muhitile uzun ve zengin bağlarını koruması, seve seve serpildiği toprağın feyiz ve bereketini kendinde yaşatmasıdır. Rabia başörtüsünü takar, beş vakit namazını kılar. Bu türlü hayatında ona kemalini bulmak için duygu, telkin, seçtiği insanlar ve nihayet an'aneleri, abideleri, sayıklayıcı peysajları, ruhaniyeti içinde yaşayan koca İstanbul kâfi. Kendi kendini tam bir insan olarak yetiştiren bu kız, görünürde, herhangi bir mektepte bile okumuyor. Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth malûmatla kültürün başka başka şeyler olduğunu, kadınlarda malûmatın kültürü öldürdüğünü söylemiş. Böylece Sinekli Bakkalın havasında, tasvirlerinde, terakki, tahsil, irfan mefhumlarının melez şekillerine bir ihtar manası yok değildir. Yarı münevver tabakanın tazyiki karşısında, temkin dairesinde derinlerden gelen bu ikazın menzili bir kat daha uzamaktadır. Prévost - Paradol der ki: «Yaşasın tazyik! Tazyik düşünceye bütün kudretini, kıymetini verir; üslûbu mazbut bir kuvvete, dokunaklı nüktelere, münekkah, çelikli bir ifadeye alıştırır.»

Halide Edip Adıvar; ünlü matematikçi Salih Zeki ile evlendiği zaman kolejin son sınıfındadır. İlk evlilik yılları kocasının çalıştığı Rasathane'de geçer. «Halide Salih» imzasını kullanır. Oğullarından Ayetullah (1903) ile Hikmetullah (1904) yıllarında dünyaya gelir. Beş altı yıl sonra, edebiyat kişiliğini yaratan eserlerini vermeye başlıyacaktır. 1908 Meşrutiyet sonrası «Şehbal», «Yeni Mecmua», «Vakit», «Tanin», «Akşam» ilk yazılarının yayınlandığı kaynakları olur. «Sinekli Bakkal»ı izleyen eserleri: *Tatarcık* (1939); *Sonsuz Panayır* (1946); *Döner Ayna* (1954); II. Dünya Savaşı ile psikolojik yanlarımızı anlatan *Âkile Hanım Sokağı* (1958); bunlardan başka *Sallan Yuvarlan, Cıbıl Gız, Kızıl Hançerler, Sevda Sokağı, Çâresiz* dergi yapraklarında kalan romanları; *Harap Mabetler* (1911); ile *Dağa Çıkan Kurt* (1922); hikâye kitapları; *Kenan Çobanları* (1918); ile *Maske ve Ruh* (1945); tiyatroları; İstiklâl Savaşı yıllarını anlatan *Türkün Ateşle İmtihanı* (1962); çocukluk günlerini dile getiren *Mor Salkımlı Ev* (1963) *anıları; İngiliz Edebiyatı Tarihi* (3 cilt, 1940 - 1949); *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* (1956); adını taşıyan incelemeleri; telif, çeviri, İngilizce ve daha birçok eserleri vardır.

SİNEKLİ BAKKAL

Halide Edip Adıvar'ın İngiltere'de «The Daughter of Clown» (Soytarının Kızı) adıyla yazıp yayınladığı bu roman, yurda dönünce

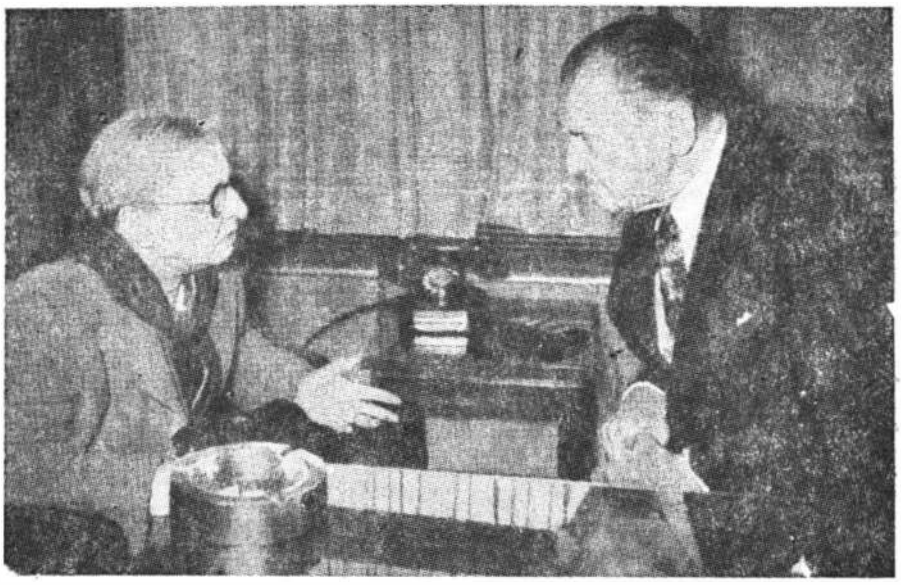

HALİDE EDİP ADIVAR'LA SOMERSET MAUGHAM

«Sinekli Bakkal» olarak, genişletilip yayınlanır. İkinci Abdülhamit dönemi İstanbul'unun bir semtindeki yaşamı yansıtması, törelerimizden kaynaklanması ilgiyle karşılanır. Bu roman üzerine, yabancı ülkelerin basınında yayınlanan eleştirilerden, dikkate değer görüşler çıkarabiliriz: Morning Post 15 Ekim 1935: «Bir kitabın en büyük cazibesi karakterlerin orijinal bir biçimde yaratılışında. Bize yeni gelen sahnelerin üstünde ince elle tutulamıyan fakat hayatla dolu bir ışık var.» New English Weekly 6 Şubat 1936: «Yirminci yüzyıl İstanbul'unun ilk yıllarını gösteren bu eser ilk defa bize vaktiyle Batı muhayyilesinin tahrif ettiği yabancı simaları, kadınıyle, erkeğiyle bizim gibi insanlar olduğunu keşfettiriyor.» Times Literary Supplement 7 Aralık 1935: «Bu romanda Batı romancılarının «Beyoğlu» sundan ve uydurma Doğu'sundan eser yok. Fakat Abdülhamit Türkiyesinin en gerçek bir hayat örneği var. Teferruat zengin ve doğru, karakterler son derece canlı, en hâkim ihtiraslardan en küçük zaaflarına kadar gerçek romanın önemli olayları insana doğal heyecanları hissettiren bir yetenek gösteriyor.» Glasgow Herald 21 Ekim 1935: «Romancı sadece Abdülhamit döneminin çürüklüğünü ve zulmünü tasvir eden bir realist olmakla kalmıyor. Roman Batılı yazarın Doğuyla karıştırdığı «romantik» biçimde değil, bizlerin Batılı yazarın felsefesi farkı diye yazdığımız hayat ve âdi şeylerden çok başka ve yeni bir şekilde bir farkı bize hissettirmesi bu romanın ne kadar gerçek bir eser olduğunu bize isbat ediyor.» Catholic Herald 17 Ocak 1936: «Bir Türk yazarınca yazılmış İstanbul hayatına dair birinci sınıf bir roman bulmak çok hoş bir his. Yazarın genç Türkiye devrimine taraftar olduğu

söyleniyor. Fakat bu roman siyasi hareketleri göstermek için değil, halkı göstermek için yazılmış. İyi ve kötü her şeyin portresi insanî ve şahsî olmayan bir kudrette çizilmiş.» Western Daily Press Bristol 16 Ocak 1936: «Bu romanın yazarı beynelmilel başlıca tanınmış müellifler arasında yazılariyle mevki almıştır. Bu kitabın sahifelerinde yüksek ve aşağı tabakadan insanlar bir üstat kudreti ve parlaklığiyle hakikat oluyor, zulüm devrinin iki oyuncağı olan nazırından soytarısına kadar.» Aberdeen Press and Journal 30 Ekim 1935: «İyi yazılmış bir roman bir düzine tarihten ve seyahat eserinden daha iyi insana bir yabancı memleketi tanıtır. İşte savaştan önceki İstanbulu tasvir eden bu kitap böyle bir eserdir. Karakterler, âdetler, vak'alar panoraması, fakat öyle bir kudretle birbirine meczedilmiş ki ortaya tam bir san'at eseri çıkmış.» Romanın konusu

«Sinekli Bakkal», Aksaray'ın fakir, arka mahallelerinden birinin, bir sokağın adıdır. Sokak, İstanbul'un kenar semtlerinin tüm özelliklerini taşır. Mahallenin, cennet'le cehennemden başka lâf etmeyen softa ruhlu bir imamı vardır. İmam, kızı Emine'yle beraber yaşamaktadır. Fakat Emine, ötedenberi sevişiği orta oyuncu Tevfik'e kaçınca, imam mahalleli huzurunda kızını evlâtlıktan reddeder. Orta oyununda kadın rollerine çıktığı için «Kız Tevfik» adıyla anılan Emine'nin kocası, karısının ısrarları üzerine, dayısından miras kalan bakkal dükkânını işletmeğe razı olur. Fakat doğuştan sanatçı olan Tevfik için bu yaşam çekilmez olur. Bir gece eski oyun arkadaşlarına, karısının taklidini yaparken Emine tarafından görülür. Bunun üzerine Emine her şeyi göze alarak bohçasını kaptığı gibi babasının evine döner. Boşanma dâvasında Tevfik, davayı kaybettiği gibi, bir süre Gelibolu'ya sürülmesi uygun görülür. Bu olaylardan bir kaç ay sonra Emine'nin bir kızı dünyaya gelir, adını Rabia koyarlar. İmamın evinde cennet, sevap, günah, cehennem, âhiret sözcüklerini bol bol duyan, çok sıkı dinî baskı altında yetişen Rabia, kendi yaşının çocuğu olmasına izin verilmediği için ağır ve içine kapanık bir kız olur çıkar. Rabia'yı hâfız yapmaya karar verirler. Bir zaman sonra tüm İstanbul halkı bu güzel sesli küçük hâfızın hayranı kesilir. Zaptiye nâzırı Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım bir vesileyle Rabia'nın sesini dinler, çok beğenir. Bunun üzerine konak, Rabia'yı himâyesine alır, kendisine Vehbi Dede adında bir mevlevî'den alaturka musiki dersi aldırırlar. Vehbi Dede ağır başlılığı, olgunluğu ile çevresinde etki yaratmış bir adamdır. Rabia da kendisine karşı bir baba şefkati gösteren Dede'ye çarçabuk ısınır, derslerine devam eder. Selim Paşa'nın Hilmi Bey adında, ileri fikirli bir oğlu vardır. Padişaha körü körüne sadık olan Paşa ile oğlu arasında derin bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hilmi Bey, memlekette devrim yapmak isteyen, «Jön Türkler»e bağlıdır. Babası ise Padişahın emniyeti için her türlü işkenceyi yapmaktan çekinmeyen, yüzlerce insanı uzak diyarlara süren, görevine

Türk Ordusu'nun İzmir'e girişinden sonra gelen yabancı iki savaş muhabirine Halide Edip Adıvar'la Falih Rıfkı Atay, Kurtuluş Savaşı ve zafer izlenimlerini anlatırken.

son derece bağlı Zaptiye Nazırıdır. Hilmi Beyin, konağa gelip giden arkadaşları içersinde Peregrini adında bir de yabancı vardır. Peregrini bir müddet hristiyanlığa bağlı kalmış, sonra inancını kaybetmiş dinsiz bir adamdır. Kendisi belli bir dine bağlı olmamakla beraber, iman sahibi olanlara karşı da büyük bir saygı besler. Aynı zamanda müzisyen olan Peregrini dinlediği Rabia'nın sesine hayran kalır. Tevfik sürgünden döner, eski arkadaşlarından cüce Rakım'la dükkânın üzerindeki odaya yerleşir. Rabia annesinden de, dedesinden de ayrılmış, babasiyle birlikte yaşamaya başlamıştır. Dükkân, Rabianın idaresinde eskisinden daha iyi işler, üç kişi mutlu bir yaşam sürerler. Tevfik, sanatçı olarak büyük itibar görmeye başlamıştır. Karagöz oyununda yarattığı tipler, bütün İstanbulda tanınır. Tevfiğe göre sanat, yazıda değil, her an değişen yaşamdadır. Rabia gelişmektedir. Mahalle delikanlılarının yüreğini hoplatan bir güzel olmuştur. Vehbi dedeyle piyanist Peregrini bu küçük ailenin en yakın dostlarıdır. Sık sık gelirler. Rabia, Peregriniye karşı gizli bir ilgiyle bağlanmaktadır. Selim Paşa her zamanki gibi sert ve padişaha sadıktır. Oğlu Hilmi Bey ise «Jön Türk» lerle gizliden gizliye haberleşmektedir. Bir gün Avrupadan gelen bazı mektup ve gazeteleri alması için Tevfiği kadın kıyafetinde postahaneye gönderirler. Tevfik, kendisini izleyen memurlar tarafından yakalanarak hapse atılır. İşkencelere

karşın arkadaşını ele vermez. Tevfik sürgün olarak ve Hilmi Bey de sözde vali muavini sıfatiyle Şam'a gönderilirler. Rabia, Vehbi dedenin ve Peregrinin devamlı tesellileriyle, avunarak, yaşamına yeni bir düzen verir. Bir yandan özel derslerine devam ederken, bir yandan da İstanbulun ünlü camileriyle konaklarında Kur'an ve Mevlid okur. Ölen annesinden kalan mirası almak üzere, iki ay için memleketine giden Peregrini, döndükten sonra, ilk iş olarak Rabiaya evlenmek teklifinde bulunur. Bu sanatçı ruhlu adam artık Rabiasız yapamayacağını anlamıştır. Rabianın ve çevrenin etkisiyle Müslüman olur; Osman adını alır. Rabia ile Osman bir Mayıs günü evlenirler. Sinekli Bakkal mahallesi bu yeni aileye büyük bir yakınlık gösterir. Osman mahallenin eniştesi olmak şerefini kazanır. Tevfik arada bir Şamdan mektuplar yollamaktadır. Rabia, uzun zamandanberi gitmediği Selim Paşanın konağına uğrayıp Tevfiğin, oradaki acıklı yaşamını anlatan bir mektubunu Paşaya okuyunca, Zaptiye Müşiri'nin kalbinde hafif bir burkulma olur ve bunca yıldır uzak diyarlara sürdüğü insanları düşünerek bir acıma duyar. Paşa az sonra görevinden ayrılacak, alelâde bir insan gibi mahallenin kahvesine devama başlayacaktır. Osman, el altından kayınpederine para yardımları yapmaktadır. Bir süre sonra inam da ölür Rabia, hamile kalır. Zaman zaman Osmanla aralarında, başka âlemlere bağlı insanlara özgü, bazı anlaşmazlıklar olursa da, birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını bilirler. Emine de ölür, memlekette büyük bir devrim olur. 1908 devrimi üzerine sürgünler dönmektedir. Bütün Sinekli Bakkal mahallesiyle dostları Tevfiği bir kahraman gibi karşılarlar. Tevfiğin mahalleye dönüşüyle «Sinekli Bakkal» bir bayram havasına girer. Romanın kahramanlarından Tevfiğin sürgüne gönderilişi ve sürgün dönüşü şöyle anlatılır:

Birbiri ardınca bir sıra kapalı araba geldi, durdu. Siyah esvaplı adamlar araba kapılarını açtılar; içlerinden kara çarşaflı, eli bohçalı, çocuklu, çocuksuz kadınlar, birçok ihtiyar erkek ve bir mevlevi dedesi çıkardılar. Arabalardan çıkanlar birbirlerine sokuldular, elleri dolu olanlar omuz omuza, boş olanlar el ele, birbirlerine yapışıp kuvvet almak isteyen, canlı bir ıstırap kümesi gibi sandallara, salapuryalara bindiler.

Rıhtımda ayak sesleri kesildi. Kayıklar kurşuni suların üstünde yayıldı, açıldı... Selimiye önünde demirleyen Şevket-i Derya'ya doğru yol aldılar.

Sandal, salapurya filosunun ortasında en büyük salapuryada Rabia, çocuğuna meme veren bir genç kadınla yan yana oturuyordu. Ayaz vardı. Vehbi Dede'nin harmanisi ikisini birden sarmıştı. Rabia, harmaninin altında çocuğun «gluk, gluk!...» diye sütü yutuşunu duyuyordu. Karşısında sivri, beyaz sakallı, tatar yüzlü zayıf bir ihtiyar, korkulu bir rüyadan uyanmış gibi gözlerini açtı:

Sanat dalları arasında kesin bir ayrıma gitmekten yana olmamakla birlikte, müzik ve resim ağır basar yapıtlarında. Hatta müzik baş köşeyi tutar. «Müziğin içe dolan sihri, yazardan, roman kişilerine, onlardan yazara gidip gelen bir tutkudur. Bu tutku nedeni iledir ki, hemen bütün eserlerinde yer alan güzel sanat dalları arasında, baş köşeyi musikiye bırakmıştır. Resim de Halide Edip'in yapıtlarında önemli sanat dallarından biridir. «Son Eseri»nde ve «Handan» da bunun belirgin izlerini buluruz. «Sonsuz Panayır» da resme yöneldiğini görürüz. O, biçimden çok ruhu benimseyen bir yazardır. «Resmin sadece dışı değil, içteki realiteyi de verebilen bir güçte olması gerektiğini savunur.»

Adıvar için pul

— Torunum, torunumu sürüyorlar; kâfirler, ocaklarına incir dikilesiler! diye bağırmaya başladı.

Aradaki sandalda bir erkek çocuk, bir kurt yavrusu gibi uluyordu

— Baba!.. Baba!.. Babamı isterim!..

Gene herkes sustu. Beyaz sakallı ihtiyarın çenesi oynuyor, içine çöken dudakları kımıldıyor, kürekçiler kürek çekiyor... Sonu gelmeyen bir gidiş...

Güvertede kargaşalık ve gürültü ayyuka çıkıyordu. Rabia biraz şaşkın, salapuryada arkadaş olduğu çocuklu tazenin kocasiyle buluşmasını seyrediyordu. Genç, fakir bir memurdu galiba... Üstü başı düşük, zayıf bir adamdı... Kayıkta çocuğu uyandıran tatar yüzlü, beyaz sakallı adamın sakalı havada, sayıklıyor gibi gene bağırıyor:

— Ocaklarına incir dikilesiler!..

Genç bir tıbbiye talebesi, ihtiyarın ellerini aşağı çekiyor, sağır kulağına:

— Efendi Baba, bayrama bizi affederler; bayrama olmazsa cülûsa!.. diye bağırıyordu.

Bu kıyametin ortasında acaba Tevfik neredeydi?

Nihayet Rabia'nın gözleri onu da buldu. Kocasına güvertede yer yapmaya uğraşan şişman bir kadının çocuğunu kucağında oyalamağa çalışıyordu. Rabia'yı görünce çocukla koştu. Baba kız, aralarında çocuğu ezerek, çığrışarak birbirlerini kucakladılar. Kadın koştu, çocuğunu kaptı.

Tevfik'in sakalı çıkmış, yanakları çökmüş, gözlerinin etrafı mosmor olmuş. Baba kız konuşmaya vakit bulamadan, kaptan köprüsünden, kaptanın sesi bir borazan gibi öttü:

— Çabuk olun!... On dakika sonra kayıklara!

Rabia, Tevfik'in göğsüne mendilden toparlak bir çıkın yerleştirdi. Bu, dükkânın bir aylık kazancı idi. Sonra o da babasına, şişman kadının kocası-

nın yanında, güvertenin ortasında bir yer yapmaya başladı. Rakım'ın terleyerek sürüklediği sepeti yerleştirdi.

— Dolma var, zeytin, peynir, söğüş var... Şam'a varınca bize yaz.

— Vay, ben Şam'a mı gidiyorum?

Kimse henüz nereye sürüldüğünü bilmiyordu. Herkesin zihninde klâsik menfa yerleri, Yemen ve Fizan heyulâları dolaşıyordu.

Vapura bir çatana yanaştı. Kaptanın sesi bir daha hücum borusu gibi öttü

— Haydi kayıklara!..

Siyah esvaplar güverteye geldiler. Siyah çarşaf kümesini bir daha ittiler, kaktılar.

Memedeki çocuk gene viyakladı. Küçük oğlan kurt yavrusu gibi uludu, ihtiyar bedduasını sayıkladı. Kız çocuklar sümüklerini çeke çeke ağlaştılar Güvertedeki insan dalgası kabardı; çalkalandı. Gene o ıstırap kümesi el ele, omuz omuza, sırt sırta salapuryalara, sandallara indiler.

Güvertede erkekler canlı bir ehram gibi birbirinin üstüne yığıldı, açılan salapuryalara rengârenk mendil salladılar.

Tevfik'in sırtı güneşte onları dinledi. O vapurda «Siyaset Mağdurları» cemiyetine yazılması teklif edilmeyen bir Tevfik vardı. Herif bir soytarı! Artık ondan da meb'us olmaz ya...

Nihayet limana girdiler.

İstanbul şehri kollarını açtı, şevk içinde kahramanlarını sardı. Ve Tevfik İstanbul'u görür görmez bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

Ruhuma nasıl çıktı? Bunu kendi de fark edemedi. Bir insan denizinde yüzüyor gibiydi.

Kalabalığın arasında gözüne Sabit Beyağabeyin yüzü ilişti. Arkasına Sinekli Bakkalın bütün aşina simaları toplanmıştı. Bütün Sinekli Bakkal sokağının hürriyet kahramanını karşılamaya gelmişti. Tevfik sağa sola omuz vurarak onlara yanaştı.

Ağabey onu görür görmez emir verdi. Sinekli Bakkal, boğazını yırtarak bağırmaya, alkışlamaya başladı: «Yaşa şa şa...» nara, nara üstüne...

Tevfik bu tezahürattan o kadar ürkmüştü ki, saklanacak yer arıyordu. Şimdi Sinekli Bakkal delikanlılarından şişman bir adamı tuttular, omuzlarına kaldırdılar. Bir ayağı omuzda, öteki ayağı başka bir omuzda, elinde bayrak bir adam... Ihtilâl günlerinin düzine düzine ortaya çıkardığı sokak hatiplerinden biri. Sabit Beyağabey onu Beyazıtta dinlemiş, yeni rejimi en çok hararetle, taşkın ve coşkun şakşakladığı için çok beğenmişti. Bugün de tutmuş, Tevfik'in şerefine nutuk etsin diye getirmişti. Mahalleli hatibe on sarı altın vaat etmişti. Hatip

Halide Edip Adıvar; ilk romanlarında bireysel konuların dar çerçevesinden çıkamaz. Giderek toplumsal konulara açılır. Kurtuluş Savaşı'na katılmasıyla belirgin gözlem gücü kazanır. «Ateşten Gömlek» le «Vurun Kahpeye» Kurtuluş Savaşımızı yansıtan anıt eserlerdir. Hikâyeleri de çoğunlukla konularını savaş yıllarında Anadolu izlenimlerinden alır. Resimde «Vurun Kahpeye» romanı sinemada.

— Ben, hürriyet âşıkı Sinekli Bakkalın yetiştirdiği bir halk kahramanını alkışlamaya geldim, diye başladı. Sesi gürdü, kuvvetliydi.

Sinekli Bakkal grubunun dışındaki kalabalık bile yanaştı, durdu, dinledi :

— Geçen istibdat ve zulüm devrinin mazlumu olan bu kahraman bizleri kurtaran şanlı hürriyet kahramanlarından biri (eliyle Tevfik'i gösteriyordu) sen ey hürriyet ve adalet âşıkı! Senin huzurunda yemin ediyorum ki, hürriyetimizin senedi olan meşrutiyete kim el uzatırsa, ben onun bu ellerle gırtlağını sıkar, anasını ağlatır, iki gözünü birden patlatırım!

Hatip, hürriyetin gönüllü muhafızı pençelerini halka uzattı. Kısa parmaklı, geniş, kıllı ve korkunç iki el... Tevfik, «Göz Patlatan Muzaffer» in ellerini tanıdı.

Sendeledi. Hapishanede, gözlerinin önünde binbir yıldız uçuran bu eller hâlâ kulak tozunda saklıyor, tepesini yumrukluyormuş gibi geldi.

Sinekli Bakkal kafilesinden iki kişi arkasından geldiler. koluna girdiler. Biri Velibi Dede, öteki Osmandı.

— Bu herif burada ne arıyor?

— Meşrutiyet hatibi... Yeni idareyi alkışlıyor.

— Ne, ne?..

Osman kolundan çekti

— *Kalabalıktan çıkalım.*

— *Rabia nerede?..*

— *Torununu süslüyor... Ana oğul Sinekli Bakkal kahramanını bekliyor.*

— *Torun, torun...*

Tevfik'in gözlerinden iki yaş yanaklarına damladı. Vehbi Dede dedi ki:

— *Hayal takımına bir çocuk ilâve edersin, Tevfik!*

Halide Edip Adıvar'ın «Tatarcık» romanı, Cumhuriyet döneminde yetişen gençlerle eski nesle bağlı insanları karşılaştırmalı bir biçimde anlatır. Eserin temelini olay değil, şahıslar yaratır. Bir yaz tatilinde İstanbul civarında Poyraz köyünde kamp kurmak isteyen, dünya görüşleri, mizaçları, yetişme tarzları birbirinden farklı yedi genç, Feridun Paşa korusuna yerleşirler. Köyde bu gençlerin yaşıtı, Cumhuriyet'in ideal genç kız tipini temsil eden «Tatarcık» adıyla tanınan Lâle ile onun zıddı, gösteriş meraklısı, süslü Zehra yaşamaktadır. Bu gençlerin dost oldukları «Helen Berkley» adlı bir Amerikalı da Lâle'nin misafiri olarak bulunmaktadır. Bu gençlerin karşısında eskinin iyi ve kötü özelliklerini benliklerinde toplamış eski nesle bağlı insanlar da vardır. Bunlar Poyraz köyünün yaşlıları, Feridun Paşa ailesi ve Sungur Balta'dır. Üniversiteli gençler koruda kamp yaparken, köyde yaşayanlarla tanışırlar ve görüşürler. Eserin sonunda bu gençler kendi hayat görüşlerini paylaşabilecekleri hayat arkadaşlarını da bulurlar. Esere adını veren Tatarcık'ın hayat arkadaşı, Halide Edip Adıvar'ın daha önce yayımladığı «Sinekli Bakkal» romanının kahramanlarından Rabia ile Osman'ın oğlu Recep'tir. Bunlar çağdaş Türkiye'nin ideal tipleri olarak görünürler.

MİTHAT CEMAL KUNTAY (1885 - 1956)

Bir fecrolarak doğmadadır her dağımızdan.
Düşmez yere hâşâ o, bizim bayrağımızdır,
Ay yıldız o mazideki bir süstür, emin ol,
Atide güneşler doğacak bayrağımızdan.

Altında yatarken de bizimdir yerin üstü,
Bir kal'a olur toprağımız vecde gelir de;
Dağlar, kayalar göğsümüz üstünde tepinse;
Düşmanları biz rdm ederiz kan kesilir de

İSTANBUL'da dünyaya geldi. İşkodra eşrafından Selim Sırrı Bey'in oğludur. Ilkokulu Aksaray'da Mekteb-i Osmani'de okudu. Sonra altı ay kadar Galata'da Alman Mektebi'ne devam etti. Vefa İdadisi, Mekteb-i Hukuk öğrenimlerinden sonra Adalet Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda görev aldı. Öldüğü zaman Beyoğlu 4. Noteri bulunuyordu (30 Mart). Mithat Cemal Kuntay; vatan, millet, tarih temalarını işleyen, aruzla yazdığı epik - lirik şiirlerile tanındı. Başlıca eserleri : *Kemal* (mensur tiyatro, 1912); *28. Kânunuevvel* (manzum tiyatro, 1918); *Üç İstanbul* (roman, 1938); *Mehmet Âkif* (monografi, 1939); *İstiklâl Şairi Mehmet Âkif* (1944); *Namık Kemal* (monografi, 2 cilt, 1944 - 1949); *Türk'ün Şehnâmesinden* (şiirler, 1945); *Sarıklı İhtilâlci Ali Suavi* (monografi, 1946). Şiirlerinden sonra, en önemli yapıtı «Üç İstanbul» dur. İkinci Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerini anlatan bu roman, Sinekli Bakkal geleneğini sürdürmeye çalışır.

> Saltanat Türkiyesinin son yılları esaslı sarsıntılar içinde üç devre ayrılmıştır : Abdülhamit devri, İttihatçılar zamanı ve Mütareke devri. *Üç İstanbul,* bu üç devrin psikolojik hususiyetlerine, bir tarihçi sadakati ile bağlanarak kaleme alınmıştır. Romanın başlıca kahramanı olan Adnan, her devrin kalıbına girmesini bilmiş, karakteristik bir tiptir. Saltanatın ve İttihatçıların en gizli hususiyetlerine vakıf olduğu anlaşılan Mithat Cemal süslü ve esprili bir üslûbun akışında, sayısız vakaları birbirine, hiç belli etmeden eklemesini bilmiş, bazı vesikalara istinat eden hadiseleri olgun bir idrâk seviyesinde inceliyerek bu uzun romanı vücude getirmiştir. *Üç İstanbul,* Osmanlı İmparatorluğunun çökme sebeplerini gerçekten bitaraf bir zihniyetle izah eden nadir bir kitaptır. *Ömer Faruk TOPRAK. Üç İstanbul,* insan gerçeğini de toplum gerçeğini de başarılı bir biçimde yansıtır. Temeldeki sebeplere inemeyişi, gerçeklere bilimsel bilgiyle beslenen bir görüş açısından

yaklaşamayışı pek o kadar önemli görünmez. Önemli olan, Mithat Cemal'in görgü tanıklığıdır; bildiklerini anlatmasıdır. Roman, Mithat Cemal'e rağmen başarılıdır; onun o çok önem verdiği süslü ifadeler olmasaydı belki daha da başarılı olacaktı... *Üç İstanbul*'da o pek ilkel tesadüfler, durmadan veremden ölmeler, kaldırılan cenazeler, gereksiz ayrıntılar, süslü ifadeler, vecize ve paradoks çabaları romanın güçsüz yanları. Ama bunlara rağmen, üç ayrı dönemin toplum gerçeğini yansıtması, Adnan'la Belkis gibi unutulmaz iki roman kişisi yaratması bakımından Mithat Cemal'in bu romanı bugün de ilgiyle okunmaktadır... Emekçi halk yoktur onda, olsa olsa 'fakir insanlar', acınacak insanlar vardır. Mithat Cemal, çürüyen toplumun içinde serpilip gelişmekte olanı göremez... Hiç bir romanımızda *Üç İstanbul*'da olduğu kadar bol roman kişisi yoktur. Adnan'la Belkis'in çevresinde gelişip genişleyen romanda irili ufaklı kırk kadar insan var. *Fethi NACİ*. Yusuf Ziya Ortaç, Mithat Cemal'in portresini yaşanmışlığın verdiği bir ustalıkla çizer.

Mithat Cemal Kuntay'ın Portresi

Birinci Dünya Savaşının yoksul günlerinde, perişan günlerindeydık. Kadıköy vapurundaydım. Yanımdaki arkadaşım yavaşça kolumu dürttü:

— Mithat Cemal!...

Karşımızdaki sırada oturuyordu. Güzel yüzlü, gür sesli, alımlı bir genç adamdı: Otuz yaşında ancak... Elbisesi temiz, ama soluktu. Gömleği ütülü, ama yıpranmıştı. Hele siyah iskarpinleri, sağlı sollu, makine dikişiyle yamalıydı!... Mithat Cemal'di bu, Mithat Cemal

Ölmez bu vatan, farz-ı muhal, ölse de hattâ,
Çekmez kürenin sırtı o tâbût-u cesîmi!

Mısralarını yazan şair!...

Büyük ve saltanatlı sözün çok beğenildiği o yıllarda, bu iki mısra bütün bir edebiyata bedeldi. Sonra, bu iki mısraı, Birinci Büyük Millet Meclisi kürsüsünden Mustafa Kemal bile okuyacaktı!

Aradan kaç yıl geçti, sayamıyacağım. Bir akşam, onun Mısır apartmanındaki dairesinde çaya dâvet edildim: Eski ve seçme eşya ile döşeli, kibar bir salondu bu... Artık, Adliye veznesinden maaş bekleyen Mithat Cemal'in değil, Galata Noteri Mithat Cemal'in evindeydim!

Bu çayda Abdullah Cevdet vardı, Süleyman Nazif vardı... Başka, kim vardı, bilmiyorum. Güzel konuşuyordu, bol konuşuyordu, süslü konuşuyordu.

Aradan bir kaç ay geçti, onu tekrar gördüm: Halil Nihat Boztepe'nin evinde: Şıktı, gümüş pırıltılı saçları, beyaz benekli neftî papiyonu ile pek şık. O akşam, galiba daha çok sevdim onu... Ama, dostluğumuz tesadüflerin dostluğuydu: Bir öğle üstü Abdullah Efendi Lokantasında, bir akşam üstü Lebon'da... Hepsi o kadar.

Asıl dostluğumuz, bir yaz günü başladı: Büyükada'da, Anadolu Kulübü bahçesinde... Başını, siyah yapraklı, sert gövdeli bir ağacın gölgesine saklamış, geniş koltukta güneşleniyordu. Beni görünce, sesi sahiden sevinçli, elini telâşla sallayarak çağırdı:

— Buyurmaz mısınız?...

Yandaki masadan bir koltuk alacaktım. Durdurdu:

— Sakın haaa... Musaaa!... Beyefendiye şu koltuğu getir!

Daha otururken söze nasihatle başladı:

— Ağır kaldırmayınız... Maddî ve mânevî yükümüz bize kâfi!..

Sonra, oturduğu, hayır, daha doğrusu yattığı koltukta biraz yana dönerek gülümsedi:

— Sizi bizim cemiyete âza yazalım... Bilmiyorsunuz, değil mi? Ben burada bir cemiyet kurdum: Ayağa kalkmıyanlar Cemiyeti!... Aman birader, rahat mı edeceğiz bu bahçede, yoksa gelene, geçene selâm mı duracağız?

Sonra, garsonun getirdiği küçük acem bardağındaki çaya şeker atmaya başladı: Bir, iki, üç... Tam sekiz şeker!

Ne dalgınlıktı bu?...

— Aman beyefendi, dedim, sekiz şeker attınız...

— Ne yapayım, dedi, daha fazla getirmemiş ki!...

O güldü, ben güldüm ve karşılıklı iki kahkaha ile anlaştık!

Artık birbirimizin tiryakisi olmuştuk. Konuşmamız, sizli değil, senliydi

Bir akşam, yemek salonunda, baktım, masasından alevler yükseliyor. Tutuşmuş bir meyva tabağıydı bu: Kayısılar, şeftaliler, erikler yangın!...

Yarım saat sonra, bahçede kahvelerimizi içerken öğrendim Tifo'yu yakıyormuş!

Meraklıydı, çok meraklı. Vapurda bir pencere açılsa telâşla yalvarırdı

— Aman ne yapıyorsunuz, zâtürree giriyor içeri!...

Biraz bencildi, biraz vehimliydi, ama servete eğilmez, kuvvete eğilmez, yalnız... Yalnız güzele eğilirdi: İster ağaç olsun, ister ipek olsun, ister kadın!

Kadında, güzellik anlayışı başkaydı onun: Kemik güzeli derdi, çizgi güzeli derdi, renk, ışık güzeli derdi... Eğer ucu bir şeytan fiskesiyle hafifçe havaya kalkmış bir burun görürse, yahut ince bilekli iki kılıç bacak, yeterdi ona Bu güzel kadındır!... Yaşa bakmaz, ellilik bir «şûh-u güzeşte» ye

— Hayat var onda, hayat... Mektep kokmuyor!

Diye âdeta iç çekerdi...

Şairdi. Güzel şair, gür sesli şair. Kelimenin de tadını alırdı, kafiyenin de... Adı şarlatan bir şöhretle kanatlanmadıysa, edebiyatın siyasetini yapmadığı

içindir. Biraz da elindeki kalem, vatanını, milletini, tarihini konuşmaktan, kalbini konuşmaya pek az vakit bulduğu için!

Kitabının adı bile bunu söylüyor bize: Türk'ün Şehnâmesi!

Son sahifede sıralanan şiirlerin isimlerine bakınız: Yurt Duyguları, Atatürk'ün Heykeli Önünde, Gazi'ye, Atatürk'ün Cenazesi Ankara'da Karşılanırken, Büyük Ölü'ye, Millî Hâkimiyet Şarkısı, Talât'ın Tabutu Önünde, Topkapı Müzesinde, Fatih'e, Kolu Kesik Asker'e, Meçhul Asker'e, Rüstem Paşa Camii, Çanakkale, Gençlerin Şarkısı...

Ister acı olsun, ister sevinç, her büyük günde onun sesi vardır. Cumhuriyet'in onbeşinci yıldönümünde yazdığı şiirden dört mısra alıyorum

Asrın yaşamak hakkını vermez sana kimse,
Sen asrını, üstünde izin varsa benimse!
Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır!

Atatürk'ün tabutu önünde hangi kalem, Mithat Cemal'den başka, ona yaraşan şu büyük sesle konuştu:

Yine onbeş sene evvel gibi Gazi geliyor,
Yine onbeş sene evvelki kadar yükseliyor.
Yine başlarda oturmuş, yine göklerde başı,
Yıldırımlar yine bir eski silâh arkadaşı.
Ölümün bitmeyen ufkunda yatarken yine sağ,
Bir avuç toprak olurken yine yüksek, yine dağ.

Rüstem Paşa Camiini gezerken, Fatih'in türbesine bakarken, Çanakkale'yi düşünürken, Mithat Cemal, hep bu Mithat Cemal'dir. Millî Hâkimiyet Şarkısında da bu

Bir tek saray on bin evi, yüz bin evi yerken,
Bir nazlı kadın on köyü bir günde giyerken,
Sen toprağa artık «vatanımdır» diyemezsin!

O, eşine, çocuğuna, evine de daima otuz altı buçuğun üstünde bir ateşle âşıktı. Kadınlarımızı, yabancı kadınların saltanatını kıskanarak sever

— Bizim Ayşelerimiz, bizim Fatmalarımız bunların giydikleri kürklerin, sürdükleri kokuların adlarını bile bilmezler!

Diye sesi ağlayarak iç çekerdi.

Karısı Nâile hanıma yazdığı şu mısralarda onun âşık kalbini görürsünüz

Her hamleme bir başka kanad, başka ufuksun,
Koptukça kanadlar gibi azmimden ufuklar
Yırtılmış, atılmış o kâğıtdır ki hayatım
Her parçası, her büklümü üstünde adın var!

Hayat arkadaşının öleceğini duyduğu gün hayat ona ölüm oldu. Aylarca, iki lokma yemeğini tabağına damlayan gözyaşlariyle karışık yedi.

Ömrünün son yıllarında bir kadına âşık olduğunu biliyorum. Ama ne aşk, ne umutsuz, ne kıskanç aşk... Aşağıdaki şiir onun için yazılmış ve hiçbir yerde çıkmamıştır

O KADİNA

Kendi aşkımda ben vefâ aradım,
Bana siz verdiniz o hârikayı.
Uçurumsuz bir irtifa aradım,
Sizde buldum bugün o şâhikayı!

İstemem vuslatın hakikatini,
Yetişir vuslatın hayali bana.
Bahtiyar olmak istemem, yetişir
Bahtiyar olmak ihtimali bana!

Ömrünün günleriyle birliktir
Gecelerden uzun tahayyülünüz.
Talihim gülmemişse kendi bilir,
Bana âlemde sade siz gülünüz!..

Bu kadın da Mithat Cemal'i seviyordu. Ona varmağa hazırdı. Ama, Mithat Cemal almadı. Gözlerinden yaşlar akarak

— Almam Yusuf Ziyacığım, dedi, alamam... Kadın zengin, ben züğürdüm. Parası için aldı derler!

Sevdiklerine yazdığı mezar taşları, dostlarına verdiği fotoğraflara yazdığı mısralar içinde de sahiden güzelleri vardır, acıları vardır, nüktelileri vardır. Bir gün, Galatadaki Dördüncü Noterlik dairesinde, Nihat Erim'e:

— Baş kâtibim, baş arkadaşım, baş belâm!

Diye takdim ettiği Süreyya Ormancı'ya hediye ettiği fotoğrafın üstünde şu kıt'a var:

Sen gıyaben de huzurumdasın Ey mihr-i zekâ,
Seni, zannetme, gözüm sadece gördükte arar.
Yerin üstündeki yıldızları bilmezse adam,
Yedi kandilli Süreyyayı, gider gökte arar!

Doğrusunu isterseniz, Süreyya onun değil, o Süreyyanın baş belâsı idi. Dairenin bütün sorumluluklarını, bütün yükünü bazı bembeyaz dişleriyle gü-

lerek, bazı gözbebekleri çıldırarak taşırdı... Taşırdı, çünkü Mithat Cemal'i yalnız seven değil, duyan, anlayan, tadan adamdı!

Mithat Cemal Kuntay, tanıdığım insanların en çalışkanlarından biridir. Güçlükten yılmazdı. Fransızcayı kendi kendine ve sahiden öğrenmişti. Zengin ve zarif kitaplığında, kalemle okunmamış tek kitap, kenarına not yazılmamış tek sahife bulamazsınız.

Namık Kemal, Mehmet Âkif, Türk edebiyatına büyük emeklerinin iki armağanıdır.

Bize bir de Tevfik Fikret verecekti: Bilmediğimiz şiirleri, hicivleri, mektupları, öfkeleriyle bir Tevfik Fikret...

Kaplan gücü ve karınca sabriyle topladığı bir sandık dolusu vesika acaba nerede, ne oldu şimdi?...

Hiç kimse, bu yazılmamış eseri onun büyük sabriyle yazamaz... Ama ne olursa olsun, Mithat Cemal'i kaybettik, vesikaları kaybetmesek!

Kuntay, bütün hayatınca güzel, ama daima parasız yaşadı. Maçka'da eski ve seçme eşya ile döşeli iyi bir apartmanda otururdu. Otomobilden başka taşıta binmezdi. Yalnız Abdullah Efendi Lokantasında bol ve pahalı yerdi. Daima en büyük terzilerde giyinirdi... Ve meteliksiz gezerdi!

Ne zarif insandı, ne hazır cevap insandı bilseniz... Nükteyi, kendisine karşı bile olsa feda etmezdi.

Bir gün, Kolaro'nun camında pek şık bir mendil gördü: Koyu lâcivert üstüne kibar desenli, büyük, ipek bir mendil... Telâşla beni de sürükledi içeri

— İki gözüm, kaça o camekândaki mendil?...

— Otuz beş lira beyefendi... İki tane kaldı: Biri gördüğünüz, biri de onun bordosu...

Çıkardı. Sahiden güzeldi ikisi de...

— Peki, lûtfen sarınız, bağlayınız!

Sardılar, bağladılar...

— Şimdi, lûtfen masanızın gözünde dursun... Param olduğu gün gelip alacağım!

O, mağazanın kırk yıllık müşterisiydi. Adam yalvardı

— Beyefendi, alınız... Rica ederim... Ne zaman emrederseniz o zaman verirsiniz parasını...

— Hayır Kolaro'cuğum, olmaz!

— Canım Mithat Cemal Bey, ben sizi bilmez miyim?

Bu söze, Mithat Cemal, zehir gibi bir kahkahaya zehir gibi bir nükte katarak cevap verdi:

— Her halde benim kadar bilmezsin!...

Üç dört gün sonra mendillere kavuştuğu zaman çocuk gibi seviniyordu

Mithat Cemal Kuntay; Atatürk'le ilgili anılarından birinde şöyle der: «Hattâ o yapılan heykellerini de istemedi. Yalnız «heykel» istedi! Memlekete heykel mefhumu girsin, diye! Bu güç mefhumu memlekete, ancak O'nun heykeli sokabilirdi, sağlığında yapılan heykellerine onun için razı oldu. Burada bir vakayı yazmadan geçemiyeceğim Taksimdeki heykeli-yapan Kanokiya'ya yazdığım şiiri, Atatürk'e okumuşlardı. Kanonika'yı kastederek mûtadı olduğu üzere gülerek bana sordu: «— Ne istedin ondan?» «— Sizi istedim Paşam, dedim.» «— Öyle ise, şiirini oku bir de senden dinleyelim; dedi.» O zaman yüzüm sevinçle dolarak okuduğumu, bugün sesim yaşlarla dolarak tekrarlıyacağım.

Yine bir gün, otomobil bulamamış, Maçka'dan otobüse binmiş. Arkasında cam açmışlar. Hemen biletçiye emretmiş:

— Camı kapayınız...

Buna, dik bir erkek sesi karşılık vermiş:

— Hava alacağız...

Mithat Cemal bu, hemen cevabı yapıştırmış:

— Burası Çamlıca tepesi değil!

1951 yılında ilk defa Avrupaya gitti. Paris'ten «İki gözüm, canımın içi Süreyya» diye yazdığı mektuptan bir kaç satır alıyorum:

«Mektubunda bana fazla, çok fazla şeyler yazıyorsun. Utanıyorum.»

«Bizim aramızda ancak ağabey ve kardeş sevgisi sokulup girebilir.»

«Başkalarının arasında güzel, çok güzel olan hürmet bile bizim aramızda sevimsizdir.»

«Paris denilen yer paraya doymayan bir canavar. Hep cüzdanım mütemadiyen açılıp kapanmadan on günde birkaç senelik eskidi!»

Yazın, Ada'da, Anadolu Kulübesinde —Eyvaaah o da ölen— Ressam Kenan Temizan'la tavla oynamış. Kırk lira kaybetmiş. Yine başkâtibine gönderdiği mektupta bakınız, nasıl özür diliyor:

«Bu muvafık değil. Fakat kırk lirayı altmış üç seneme taksim edersen her yıla yetmiş beş kuruş bile düşmez!

Ömrümde ilk defa olan bu hâdiseyi hoşgörüver!»

Nasıl?... Koca adam, yaptığından, başkâtibine, başdostuna karşı çocuk gibi utanıyor, değil mi?.

1955 yılının yazında yine Adada, yine Anadolu Kulübü bahçesindeydik. Gittikçe durgunlaşıyor, donuklaşıyordu neş'esi... Az yiyordu. az konuşuyordu, az gülüyordu. Henüz mevsim sonu gelmeden İstanbul'a dönmeğe karar verdi ansızın. Bıkkın bir sesle:

— İlk defa Ada'dan sıkılıyorum. dedi... Kış için damarlarında. kemiklerimde biriktirdiğim güneş bile bana soğuk geliyor bu yaz...

Kışa doğru yatağa düştü. Önce soğuk algınlığı sandı, sonra astım, daha sonra da verem... Asıl hastalığı, kanser, aklına gelmiyordu bir türlü!...

Vefalı dostu, büyük doktorumuz Ekrem Şerif'in göğsünden kalkan geniş alnına hayranlıkla bakıyor:

— Başı kafasına sığmıyor, diyordu.

Bir gün, on yıldır kapısını açmadığı eşinin yatak odasına geçmek istedi. Onun hayata gözlerini yumduğu yatağa uzandı ve bir daha uyanmamak üzere uyudu.

Mezar taşını kendisi yazmıştır:

«Yolcu! Burada bir karı, koca yatıyor. İkisine bir Fâtiha yeter!»

Yusuf Ziya ORTAÇ. «Türkün Şehnâmesinden» aldığımız «Vatan Hisleri» ve diğer şiirlerinden örnekler:

UYUMAK YOK

Üç yüz sene evvel yanılıp esnemesiyle,
Üç asrı uyutmuştu deden kendi sesiyle...

Dünya uyanıkken, uyuyan gözdeki perde
Korkunç oluyor üç denizin aktığı yerde.

Yüksel de ışıklar uçuşan memleketinden
Sök at o siyâh uykuyu rûhundan, etinden!

Artık güpegündüz uyuyan hastaya hak yok,
Yurdun güneşin doğduğu yerdir, uyumak yok!

YURT DUYGULARI

Dedemiz kolları, biz başları ettik teshîr,
Koptu mâzî, o karanlıktan örülmüş zencîr
Öyle hürrüz ki ne bir kavme, ne bir ferde esîr;
Hürr olan başlara gök tâc oluyor, yer de serîr.

BATI ANADOLU ZEYBEKLERİ

Açtı târîhi aşan, asrı geçen şanlı yolu,
Irkımın titremiyen tunç eli, âzâde kolu;
Toprağın üstü de uğrunda ölenlerle dolu...
Koptu mâzî, o mezarlardan örülmüş zencîr;
Biz o kavmiz ki, ne bir kavme, ne bir ferde esîr!

Gölgemiz sırtını asrın ezer, edvâra yüküz;
Şühedâmızla yerin kalbine hep mahkûküz;
Bizi eyyâma sorarsan sana söyler: Türküz!
Biz ne bir kavme zebûnuz, ne de bir ferde esîr;
Hürse bir millete gök tâc oluyor, yer de serîr!

Çekicin satveti, çiftin, sabanın dârâtı,
Sa'yın al saçlı, alev saçlı kanatlanmış atı;
Fikrin efsersiz olan, çıplak olan saltanatı,
Gitsin etsin bizi milletlere bunlar tasvîr,
Koptu mâzî, o cesedlerden örülmüş zencîr.

İki üç oğlunu bin bir ana birden gömeli;
Vatanın körpe kemiklerden ibâret temeli;
Köylünün tutmuş o bünyâdı kadîd olmuş eli;
Bu büyük mâtemi ay yıldız ederken tenvîr,
Yaşarız her birimiz bir kanayan kabre esîr.

"Türk" e: «Tek bir heceden başka nedir sanki?» deme;
Öyle hor bakma ki ismimdir o sessiz kelime!
Vâkıf olsan onun uğrunda neler verdiğime!
Ben ne bir kavme zebûnum, ne bir insâna esîr
Hür başım var, ona gök tâc oluyor, yer de serîr!

ANLAMADIKLARI KADINA

Ba'zı bir damla yaştım enginde,
Ba'zı toprakta bir avuç terdim;
Didinir, çırpınır, kadınlardan
Bir nebâtî güzellik isterdim.

Sende buldum nihayet ey mechûl,
Şekli, sîmâsı olmıyan güzeli.
Rûhunun bir devâmıdır sanki
Bu vücûdun ne alnı var, ne eli.

Anlasın anlıyorsa başkaları,
Bana bîgânedir o et, o yığın.
Gözlerim ömrünün dakîkaları!
Benim olmuştur anlaşılmadığın.

Ba'zı zulmetlerinde hep boğulup,
Sonra bir şimşeğin içinde bulup,
Seni bir anda, birden anlıyorum.

Mübhemin âsumânısın kat kat;
Ba'zı veznimle, kafiyemle fakat
Seni ben anlatırken anlıyorum.

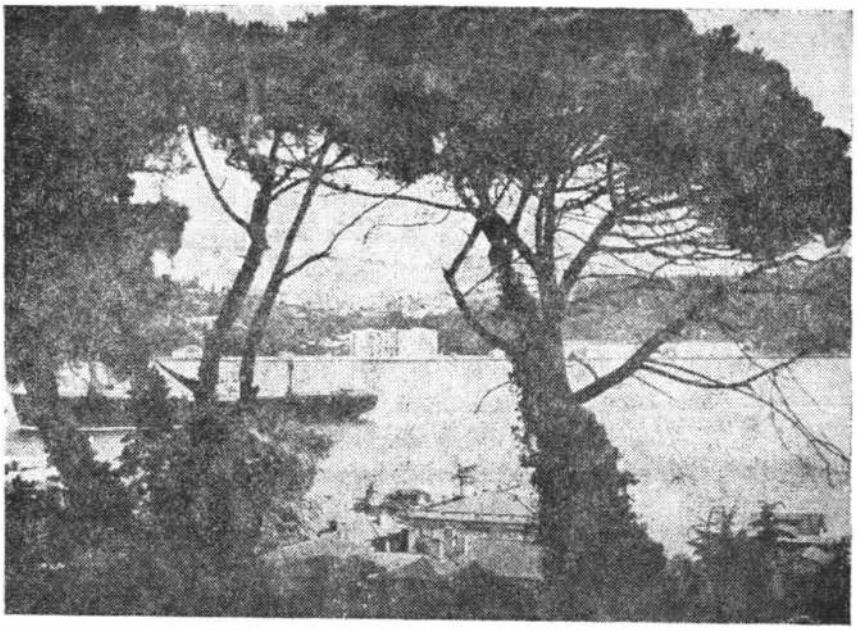

ESKİ BOĞAZİÇİ

Siz şimdi inanmazsınız amma bu serâbın,
Sâhilleri var, ayları, yıldızları vardı.
Ben böyle değildim, bu deniz böyle değildi:
Bambaşka bir âlemdi, kımıldardı, akardı.

Meh-tâbını yaktıkça, erittikçe hayâlim,
Toprakları mâviydi, semâvâtı gümüştü,
Yıldızları alnımda, nigâhımda birikmiş,
Sâhilleri ömrümde berâber yürümüştü.

Vaktiyle bu hicranlı perîler masalında
Her gölge bir insan kadar inceydi, derindi.
Ormanlarının, dağlarının saltanatıyle
Her âlemi gönlüm gibi bir der-be-derindi.

BEYAZ KADIN

Bir misline rast gelmedi, dünyâları gezdi,
Renginde, hayâlinde, hutûtundaki âhenk.
Zîrâ, bu beyâz alnını nakş eylimezdi,
En kalbi vuran mermere en duygulu bir renk.

Leylâkları, cildinde bu süt rengi beyâzlık,
Emmiş acebâ hangi bahârın nefesinden?
Sîmâna, bu rengindeki tozpenbesi allık
Düşmüş acebâ hangi gülün titremesinden?

Taştan da güzel hâle komuş çizgiyi göğsün;
Çehrende de rengin gözüken kısmı azalmış;
Heykellere gitsin de bu hâliyle görünsün:
İnsan eti mermerlerin ilhâmını almış.

GAZİ'YE

— Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde —

İnsan kanının yazdığı târîhi açarsak,
Sîmâsı dökülmüş, eli titrek, kolu sarsak,

Binlerce hayâlet ebediyyet dilenirler;
Heykellerinin can çekişen taşları titrer

Bir an unutulmaktan, o bir damla yosundan...
Her âbide kıpkırmızıdır kan kokusundan.

Bir âbidesin sen de fakat her tarafın nûr;
Toprak gibi pek sâde, fakat dağ gibi mağrûr!

Târîh ebediyyetlere insan diye versin:
Sen hissi olan, göğsü vuran taak-ı zafersin!

Hisler uçuşur kaskatı tuncunda, taşında!
Şeb-nemleri var merhametin taş bakışında!

Tunç olmana rağmen de çiçek gördün, eğildin;
İnsan yaratırken bile insan kalabildin.

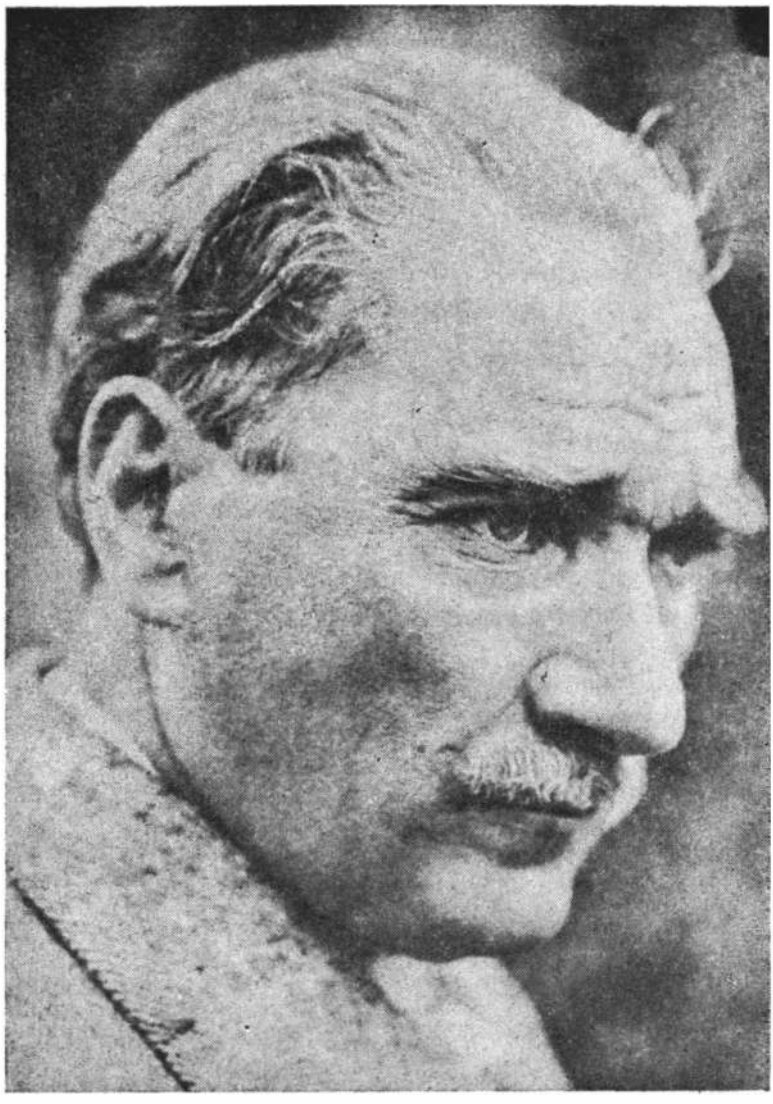

Çıksan göğe "Buldum!" diyerek gökyüzü saklar;
İnsen yere, ay yıldız iner, yerde kucaklar;

Gözlerde, gönüllerde kurulmuş, otursun;
Hislerde, göğüslerde, nabızlarda vursun;

On yıldır, omuzlardaki başlar da başındır,
Ak saçlı, siyah saçlı olanlar sarışındır.

Zîrâ bu alev parçalanırken de tamamdır;
Zîrâ bu yığınlarla adam tek bir adamdır

Zîrâ içi hep senden ibâret derimizle,
Sensin tutan âtîyi bizim ellerimizle.

VARSIN

Buna yirminci asır derler, oturmak olmaz:
Kalk, şu topraklara bas hem de "benimdir" diye bas!

Yere hakkıyle basarsan sana âittir yer;
Doğacak nûra da hâkimsin ayaktaysan eğer!

Dimdik ol, kimse başın nerde biter bilmemeli;
Asrın öpmez kopayıp kırmadan âciz bir eli.

Ne kadar varsan o nisbette vurup sarsarsın:
Eziyorsan, yıkıyorsan, yakıyorsan varsın!

Varsın âlemde sesin varsa, gurûrun varsa;
Varsın insanlar adından bile korkarlarsa!

AKA GÜNDÜZ (1886 - 1958)

Kültür, edebiyatın hem kalorisi, hem vitaminidir... Ben ilk şiirimi neşrettiğim gün on altı yaşında idim. Devrimin üstatları hemen kolumdan tuttular ve beni sille tokat kapı dışarı ettiler. On yedi yaşımda da ilk nesrimi Sabah gazetesinde neşrettim.

SELÂNİK'e bağlı Alasonya'nın bir dağ köyü olan Katerina'da doğdu. Çocukluğu Balkanlar'da geçti. «Hüseyin Avni» asıl adıdır; yazılarında ise «Emin Avni» olarak kullandı. Arkadaşı Ömer Seyfettin'in etkisile daha sonra «Aka Gündüz» takma adını aldı. Serez'le Selânik ilk öğrenimlerinden sonra, babası Binbaşı Kadri Bey'in 1896 - 1897 Yunan Harbi'ne gitmesi üzerine Eğrikapı Sırp Rüştiyesi'nde, İstanbul Galatasaray Sultanisi'nde, Edirne ve Kuleli Askerî İdadi'lerinde okudu. Harbiye'nin ikinci sınıfında okurken hastalandığı için Fransa'ya gönderildi. Paris'te iki yıl Güzel Sanatlar okuluna, Hukuk fakültesine devam etti. Öğrenimini yarım bırakarak İstanbul'a döndü. Sürgün olarak Selânik'te bulundu. Hareket Ordusu'na katılarak 31 Mart Olayı üzerine İstanbul'a geldi. Gazetecilik hayatına atıldı. İlk «gösteri yürüyüşleri»ni düzenlemekle kalmadı, ateşli yazıları, heyecanlı söylevlerile dikkatleri üzerine çekiyordu. İşgal kuvvetlerince tevkif edilerek Malta'ya sürüldü (1919). Millî Hükûmetçe kurtarılarak Ankara'ya geldi. 1932 - 1946 yılları arasında Ankara milletvekilliğile birlikte yazarlığını sürdürdü. Gırtlak kanserinden Ankara'da öldü (7 Kasım).

Aka Gündüz, bir zamanların en çok okunan yazarlarından biriydi. Bizler onun çok ünlü yazılar yazdığı döneme yetişemedik. Bizim masasına oturduğumuz yıllarda üstad bir «siyasal menkûp» görünümündeydi. 1946 seçimlerinde mebusluk listesinden CHP adını silmiş, 1950 de Demokratlar geldiğinde de elinden tutmuşlardı. Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu üyeliği bile onun geçimini sağlamasına yetiyordu. Siyasette insan bir kez düşmeye görsün, debelendikçe kuyunun dibine

doğru batar. Alaturka siyasetçide vefa yoktur. Aka Gündüz, çocuksu mavi gözlerinin ardından bakan yumuşacık bir insandı. Balkanlardan bir çığ gibi kopup gelen siyasetçilerle birlikte Anadolu bozkırına inmişti. Artık ne geldiği yerler bizimdi, ne de oralara dönebilirdi. Ankara bağlarında, önce Dikmen'de, sonra Keçiören'de oturdu. Dikmen'de otururken, bağ kuyusunun önünde bulduğu yaralı bir yılanla dost olmuş. Sofra artıkları ile beslediği yılan öylesine dolanırmış. Avcılığa meraklı üstad, tavşan yerine yılan besler olmuş. Aka Gündüz, değerli bir yazar olduğu kadar, güzel konuşan bir sofra adamıydı da. *Mehmed KEMAL.* Aka Gündüz'ün sanatı; ama bunu anlamadan önce düşünmeli ki Aka yirmi küsûr yıldır, yalnız kalemiyle geçinmektedir. Yalnız kalemiyle geçinebilmek için sürekli yazmak, hem de edebiyatın her alanında kalem oynatmak zorundadır. O, şairlik, yaptı, nâşirlik yaptı, küçük hikâyecilik, büyük hikâyecilik, mizahçılık, romancılık, muhasebecilik (söyleşi yazarlığı), genellikle yazarlık yaptı. Serkenkebin imzasıyla okurlarını güldürmeye çalıştı. Sanatta her alana karıştığı için onun sanatında da karışıklık vardır. *İsmail Habip SEVÜK.* «Eşlerine Göre Ediplerimiz» başlığı altında 20 Eylül 1954'de «Cumhuriyet» gazetesinde yayımlanan Sermet Sami Uysal'ın röportajı, edebiyat tarihimiz için aydınlatıcı bilgilerle doludur :

Bayan Zehra Aka Gündüz'ü Anlatıyor

Bir akşam Aka Gündüz'le Karpiç'te buluştuk... Konuşurken, lâf arasında bu eski romancımız :

— Vallahi beni anlatacak eşim yok ama, eşimden daha iyi anlatacak evde bir filim var, dedi.

Belki yanlış anlamışımdır düşüncesile sordum

— Filiniz mi var?
— Evet, hem de kocaman.
— Ama ben filce bilmem ki.
— Merak etme Sermed Bey, o bizim lisanı biliyor.
— O halde bu filinizle ne zaman teşerrüf edebiliriz?
— Isterseniz yarın sabah buyrun.
— Hay hay.

Aka Gündüzün, Keçiörendeki evinin yerini ısrarla tarif etmesi evvelâ tuhafıma gitti. Fakat ertesi gün bunun hikmetini anladım Meğer onun evi de bazı Ankaralılarınki gibi ancak tarifle bulunabilen cinstenmiş. Kapıyı Aka Gündüz açtı. Mütevazi misafir odasına girip de bir koltuğa oturunca merakla etrafa bakınmaya başladım. Her şey insanların ihtiyacına göre tertiblenmiş. Öyle filin vesairenin oturması için hiç bir yer yok. Sonra fillerin konuştuğunu ne görmüş, ne de işitmiştim. İstanbulda Medrano ve Apollo sirklerinde fillere türlü hünerler yaptırıldığını görmüştüm. Fakat konuşan bir fil asla... Zaten

böyle bir şeyin tasavvuru bile insanın tuhafına gidiyor. Aka Gündüz, merakımı anlamış olacak ki :

— Fil kendisini hazırlayıp, süslüyor, biraz sonra gelecek, dedi.

Süslenen fil': duyulmuş şey değil. Gerçi Aka Gündüzün hayli orijinal tarafları olduğunu duymuştum. Fakat bu kadar enteresan bir hayvana sahib olacağı hiç aklıma gelmemişti. (Gerçi Ankara'da bazı acaib meşhur aileler var. Meselâ birisi sıpasını evin içinde besleyip, dışarı çıkarken de otomobilinde taşırmış.)

Vakti boş geçirmemek için Aka Gündüze yazı hayatına nasıl girdiğini sordum. Gülerek şöyle anlattı : .

— Şiir yolu ile edebiyata girdim. O zamanlar henüz 17 yaşında idim. Aruz veznini arkadaşım Ömer Seyfettinden öğrendim ve kendisinden çok teşvik gördüm. Ayrıca Ömer Naci de beni hayli destekledi.

— En kısa ne kadar bir müddette eser meydana getirdiniz?

— 1,5 günde bir roman yazdım.

— Aman nasıl olur? Bir buçuk günde ancak üç sütunluk hikâye yazılabilir

— İnsan sıkışınca bir günde bile roman yazabilir.

— Demek sizi sıkıştıra sıkıştıra roman yazdırdılar.

— Evet ama sıkıştıran pek sevdiğim bir dostumdu.

— Kadın mı, erkek miydi?

— Erkek.

— Kim?

— Kemal Salih Sel. Vaktile bu arkadaşım, beni Cumhuriyet gazetesinde bir odaya kapatıp bir roman yazmamı istedi. Her yarım saatte de, bir ara penceresinden kahve gönderiyordu. Ben de bu şart altında bir buçuk günde «İki Sungü Arasında» yı yazdım.

— O günden bu yana da boyuna yazıyorsunuz galiba?

— Evet.

— Günde kaç saat çalışırsınız?

— Asgarî beş.

— İki gün evvel bir Ankara gazetesinde Kanseristandan Geliyorum isimli bir yazı serinizin ilânını gördüm. Kanseristan da neresi?

— Doktorlar boğazımda kanser olduğunu söylediler. Ben de İstanbula gidip muayene oldum. Ankaraya dönünce gördüklerimi, «Kanseristandan Geliyorum» başlığı ile yazdım.

— Sizin ilk romanınızı yazdığınızdan bugüne kadar aradan epey zaman geçti. Onun için eserlerinizin cemiyet üzerindeki tesirlerini müşahede etmek imkânını bulmuşsunuzdur.

— Evet, romanlarımın bilhassa genç kızlar üzerinde tesiri oldu.

— Ne gibi?

— Onları müsbet yollara sevketti.

— Eserlerinizi kolaylıkla yazabiliyormusunuz?

— Evet, 300 sahifelik bir roman yazdım, içinde bir silik bulamazsınız. Ama daha evvel yazacağım romanın fasıl başlarını ve fasıl sonlarını bile bilirim.

— Galiba siz yazı yazarken renkli mürekkeb kullanırmışsınız?

— Evet, böyle yaptığımdan yazı yazarken yorulmuyorum.

— Başka edebiyatçıların tesiri altında kaldınız mı?

— Bir tarihte Edebiyat-ı Cedidenin tesiri altında kaldığımı hatırlıyorum. Ama uzun sürmedi.

— Bir bütün olarak en beğendiğiniz eseriniz?

— Üvey Ana.

— En beğendiğiniz kahramanınız?

— Dikmen Yıldızı.

— Eserlerinizde en çok kime acıdınız?

— Üvey Anaya.

— Beğendiğiniz edibler?

— Nesirde Hüseyin Cahid, sonra Atayın romanı da ne güzel romandır. Mevzuu yok. Fakat roman var. Sonra Refik Halidi çok severim.

— Hikâyecilerden?

— Eskilerden Ahmed Hikmet ve Ömer Seyfettin.

— Yenilerden?

— Isimlerini bilmiyorum, ama iyi hikâyeciler var.

Edebiyat üzerinde hayli konuştuktan sonra sordum

— En komik hatıranız?

— 1886 da, Osmanlı - Yunan seferberliğinde asker aileleri cephe yakınlarından geriye çekiliyormuş. Katerinaya gelirken yolda anamın ağrısı tutmuş. Beni kolayca doğuruvermiş. Yol arkadaşları arasında, çoğunun analık bilgisi yokmuş. Göbeğim dışarıda kalmış. Baytar Rıza Bey gelmiş, göbeğimi bağlayıp kesmiş. Hayatımda bir takım falsolarım olmuşsa zannederim bu göbek meselesindendir.

— Sizin hazırcevab olduğunuz malûm. Buna bir misal verir misiniz?

— Bir gün Atatürk bana: «Sen nesin?» diye sordu. «Anarşistim» dedim. Atatürk de: «O halde sen hiç korkulmıyacak insansın» dedi.

Belki Aka Gündüz Atatürk'e ait başka şeyler de anlatacaktı. Fakat tam bu sırada, kapı vuruldu ve içeriye çok şişman, güleryüzlü bir kadın girdi Aka Gündüz zaptedemediği kahkahaları arasında

— İşte bizim fil nihayet gelebildi, dedi.

Aka Gündüz; babası Rizeli Fincioğulları'ndan binbaşı İbrahim Kadri Bey'in eşkiya takibinde bulunduğu sıralarda, Alasonya civarında bir dağ köyünde doğdu. Çocukluğu Balkanlarda geçti. Bu hayatın ve çocukluk muhayyelesinde yer eden canlı ve hareketli manzaraların, onun heyecanlı mizacında da, eserlerinde de derin akisler bıraktığı söylenebilir. Önce Serez, Selânik Askeri Rüştiyelerinde okumuş, sonra İstanbul'a getirilerek Eyüp'teki Askerî Baytar Rüştiyesine verilmişti. Bu okulun subay çocuklarına mahsus bölümünde ünlü hikâyeci Ömer Seyfettin ve Paşa Kâzım (Kâzım Çanakkale) la birlikte okumuştu. Buradan Ömer Seyfettin'le birlikte mezun olarak Edirne Askeri İdâdisine gitmiş, Harbiye'yi de hastalığı yüzünden ikinci sınıfında bırakarak Parise tahsile gönderilmişti. Orada Güzel Sanatlar okuluna ve Hukuk fakültesine iki yıl devam ederek bitirmeden döndü.

Telkin neticesi mi nedir ben de yüzünden iyi bir insan olduğu anlaşılan şişman kadıncağızı biraz file benzettim. Aka Gündüz şişmanlığından dolayı, uzun zamandanberi yanında bulunan Bayan Zehraya «fil» adını takmış. İhtiyar romancı onu okşayarak:

— Artık yetmiş yaşına gelen bana, eş dost, kardeş, derd ortağı velhasıl herşey bu, dedi.

Bayan Zehra, vücudünü, iki yanından taşıran sandalyeye bıraktıktan sonra, bu sefer ona sormağa başladım:

— Aka Gündüz Bey ne zamanlar yazı yazar?

— Gündüzleri.

— Nelere sinirlenir?

— Sakız çiğnemeğe ve kapıların çarpılmasına. Çalışırken sükûnet ister. Ama başka zaman top atılsa duymaz.

— En çok hangi huyunu beğenirsin?

— Sinirlenmemesini.

Aka Gündüz gülerek söze karıştı:

— Kız arasıra dövdüğümü unuttun mu?

— Yok canım şaka onlar.

— Zehra Hanım, Aka Gündüzün en çok hangi huyuna sinirlenirsin?

— Bir yere gidince mektub yazmayışına.

— Romancımızın elinden başka işler gelir mi?

— Güzel yemek yapar. Sonra mükemmel avcıdır.

— Evde size yardım eder mi?

— Evet, yemek yaparken. Zaten ondan başka ev işile de kat'iyyen alâkadar olmaz. Hele çalışırken bir görseniz, şaşarsınız haline Şurdan kibriti almaz.

— Başka hususiyetleri?

Meşrutiyetle birlikte devamlı olarak yazı yazmağa başlıyan Aka Gündüz'ün asıl adı Hüseyin Avni'dir. Bunu yazılarında Enis Avni kılığına soktu ise de o devrin ünlü askerî şahsiyetlerinden Hüseyin Avni Paşa ile bir benzerlik olmasın diye takma ad kullanmak gereğini duydu; arkadaşı Ömer Seyfettin'in tavsiyesi ile «Aka Gündüz» takma adını aldı. Sanat hayatında kullandığı takma adların sayıları pek fazla olduğu halde bu ad hepsini, hattâ kendi asıl adını bile unutturdu. 31 Mart olayı üzerine Hareket Ordusu'na katılarak İstanbul'a gelen Aka Gündüz, ateşli yazıları ve söylevleriyle o dönemin siyasal hayatında önemli roller oynadı, memleketimizde ilk önce «gösteri yürüyüşleri»ni o düzenledi. Meşrûtiyet döneminde kısa bir süre devlet memurluğu yapıp ayrılmış, gazeteciliği ve yazarlığı meslek edinerek ölümüne kadar bu alanda çalışmıştır.

— Üstünde kat'iyyen anahtar gezdirmez.

— Neye?

— Gelince beni evde bulmak için.

— Eli açık mıdır, size hediye falan alır mı?

— Onu çok bilir, kendisine bir şey almaz, hep bana alır.

— Galiba romancımızın bir oğlu olacak. Gelini de zannedersem Devlet Tiyatrosu sanatkârlarından Nermin Aka Gündüz.

— Evet.

— Onlar şimdi neredeler?

— Avrupadalar.

Aka Gündüz söze karıştı

— Oğlum Doğan Et-Balık kurumunda çalışıyor. Eşi Nermin Aka Gündüz tetkik için Londraya giderken oğlum'da izin aldı. Birlikte gittiler. Oğlumu okutabilmek için bir bağım vardı, onu sattım. Almanyada ve Fransada tahsil gördü.

Baktım saat 12.30. 13 te Kasım Güleğe, öğle yemeğine davetli olduğum için müsaade istedim.

İçinizde belki Aka Gündüzün böyle yetişkin oğlu bulunduğuna göre vaktiyle evlenmiş olması icap eder, acaba eşi ne oldu? diye bir sual gelebilir. Ona da ben cevap vereyim : Seneler evvel ayrılmışlar...

Aka Gündüz'ün eserlerinde mahallî renk çok canlı, olaylar çok heyecanlıdır. Mutlaka bir kusur bulmak gerekirse diyebiliriz ki bu altın ocağında arasıra kömür kırıntılarına da rastlanır... Bizdeki hafıza nankörlüğünden korkuyorum artık : Aka Gündüz'ü unuttuk! (...) O yıllarda, büyük satış yapan, Alay adında bir mizah dergisi çıkardı Aka Gündüz : Yalnız politika, yalnız yergi, yalnız taşlama idi yazıları da, karikatürleri de..., Sadrazam Sait Paşa, kendisine yazdığı açık mektuba fena halde öfkelenmişti «Aka mıdır, kaka mıdır, kimdir bu herif?» demişti. Aka, bir başka açık mektubunda, Osmanlı vezirinin duy-

maya alışmadığı bir pervasızlıkla: «Aka'dır ama, senin ağzına kaka daha lâyık!» demiş, herkese parmak ısırtmıştı... Akbaba çıkmaya başlayınca, bize Ankara'dan manzumeler, mektuplar göndermiştir. 1923 - 1924 kolleksiyonlarımızda başlar bunlar. Çoğunda «Serkenkebin» imzasını kullanırdı. *Yusuf Ziya ORTAÇ*. Aka Gündüz Milli Edebiyatın kurucuları arasında yer almış, sade dille yurt sorunlarını, yurt gerçeklerini ortaya koymuş bir sanatçıdır. Sanat titizliğini, biçim kaygısını her zaman gözetmemiş, duygusal - gerçekçi bir halk yazarı olarak kalmıştır. Ancak edebiyatın, sanatın, düşüncenin hızlı ilerleyişi gibi halk da onun yapıtlarını aşmıştır bugün. Bu yüzden Aka Gündüz'ün romanları, öyküleri artık okunmuyor. Ama çağdaş yazı dilimizin kuruluşundaki payı, yurdun karanlık günlerinde kalemiyle verdiği savaşım unutulmamalıdır. *Konur ERTOP*.

Aka Gündüz'ün Eserleri

Selânik Çocuk Bahçesi (1905) ile Genç Kalemler (1911) dergilerinde tanınan Aka Gündüz; gerçekçi bir gözlemle, arınmış durunmuş bir dille, ulusal, toplumsal konulara sık sık değinmesile, aranan, sevilen bir halk yazarı oldu. Diyaloglarda canlı bir anlatıma varmasına karşın, yapıtlarının bütünlüğünde aynı canlılığı gösteremez. İlk hikâyelerinde Türkçülüğün yanısıra, içtenlikli bir idealizm görülür. Popüler bir roman anlayışı içerisindedir. Toplumsal bozukluklara, haksızlıklara saldırır. Devrimlerin savunmasını yapar. Cumhuriyet edebiyatımızı bir dava edebiyatı yapmak ister. Ulusal sorunlarımıza, ateşli bir kalemle, ışık tutmaya çalışır. Romantizmden natüralizme varır. Yetmişi aşkın eserlerinin en tanınmışları *Aşk ve İstibdat* (oyun, 1908); *Bozgun* (şiirler, 1913); *Türkün Kitabı* (hikâyeler, 1913); *Türk Kalbi* (hikâyeler, 1913); *Muhterem Katil* (oyun, 1914); *Yarım Türkler* (oyun, 1919); *Kurbağacık* (hikâyeler, 1919); *Bu Toprağın Kızları* (hikâyeler, 1927); *Dikmen Yıldızı* (roman, 1928); *Odun Kokusu* (roman, 1928); *Tang Tango* (roman, 1928); *Bir Şoförün Gizli Defteri* (roman, 1928); *Hayattan Hikâyeler* (1928); *Hicran* (roman, 1928); *İki Süngü Arasında* (roman, 1929); *Yaldız* (roman, 1930); *Çapkın Kız* (roman, 1930); *Aysel* (roman, 1932); *Köy Muallimi* (oyun, 1932); *Üvey Ana* (roman, 1933); *Onların Romanı* (1933); *Üç Kızın Hikâyesi* (1933); *Yarım Osman* (oyun, 1933); *Mavi Yıldırım* (oyun, Gazinin Gizli Ordusu 1934); *Kokain* (roman, 1935); *Aşkın Temizi* (roman, 1937); *Çapraz Delikanlı* (1938); *Zekeriya Sofrası* (roman, 1938); *O Bir Devirdi* (oyun, 1938); *Mezar Kazıcılar* (roman, 1939); *Giderayak* (roman, 1939); *Yayla Kızı* (roman, 1940); *Bebek* (oyun, 1941); *Bir Şoförün Gizli Defteri* (roman, 1943); *Eğer Aşk* (roman, 1946); *Sansaros* (oyun, 1946); *Bir Kızın Masalı* (roman, 1954).

Aka Gündüz, Kurtuluş'tan sonraki yıllarda bir süre sevilen bir halk yazarı olarak romanlar yayımlamış, ün kazanan «Dikmen Yıldızı» (1928), «Bir Şoförün Gizli Defteri» (1943) gibi yapıtları sonradan filme de alınmıştır. «İki Süngü Arasında» da filme alınan yapıtları arasındadır. İlerleyen yıllarda edebiyatımız başka bir çizgide, toplumcu -

gerçekçi doğrultuda gelişirken Aka Gündüz'ün yapıtları artık unutulmuş, savruklukları, «safdilliliği» yüzünden edebiyat tarihlerinde de anılmaz olmuştur. Onun Kurtuluş Savaşı'nı anlatan ve son yıllarda bu konuyla ilgili edebiyat ele alınırken arka arkaya eleştirilen «Dikmen Yıldızı» romanı bu tür yergilere hak kazandıracak niteliklerden hiç de uzak değildir. Savaş yıllarının gerçeklerine, o dönemin Ankara'sında ışık tutan sayfalar yanında olmadık rastlantılar, yapmacıklı dolantılar yer alır. Bunlar yanında asıl eleştiriye açık olan yönlerden biri de öndere, yazarın belki içtenlikle yönelttiği, fakat okuyucu üzerinde «yapmacıklı» izlenimi uyandıran ölçüsüz övgülerdir. Önderin «Dikmen Yıldızı»nda yer verilen portresi, «Mavi Yıldırım» (1934) türünden oyunlar bu örneklerdendir. Bugün Aka Gündüz'ün dikkat çeken yazıları arasında yönetime yakın çevrelerde yer alan, her dönemde çıkarlarını korumasını bilen birtakım tipleri canlandırdığı bir dizi anılabilir. Bu dizinin kahramanlarından biri «Almanak Bey»dir.

ALMANAK BEY'İN HİKÂYESİ

Hafif göbekli, kırmızı yanaklı, sarışın, ince altın kordonunu şahadet parmağına sararken serçe parmağında beş yüz liralık tek taşı pırıl pırıl, görüyorum; fakat hiç tanımıyorum. Kırk yıllık değil de altı yüz seksen asırlık ahbap gibi:

— Vay efendim. Siz buralarda?..

— Evet, e...h, işte buralarda...

— Çoluk çocuk iyidir inşallah?.

— İyi diyelim de iyi olsunlar.

— Salih ne yapıyor?.. Nuri'nin müzmin bronşiti geçti mi? Hele tombul Ayşem ne âlemde... Hatice Hanım hemşiremiz gene sinirli mi?

Olur şey değil yahu, silsilemi sayıyor. Çocuklarımın, kızımın, kadınımın adını biliyor, hastalıklarıma, huylarıma bile vâkıf.

— Affedersiniz Efendim, ben sizi tanıyamadım... demeğe vakit bulamadım. Derhal çenesine dayandı:

— Ya, gece gündüz amcanız Mehmet Beyle beraberdik. Ne günler, ne günler?. O zaman yenge Hayreddin'e gebeydi. Hemşiresi Saffet Paşanın oğluyla evlenirken İspanyoldan yatmıştı. Dayınız Mustafa Beyle damadı Cafer Paşazade Murat Beyin arası bulundu mu bari? Geçende bizim Hariciye Nazırına uğramıştım. Bizim Maliye Nâzırı Faruk Bey de oradaydı. Sizden iyi olmasın ablası Nazikter Hanım Süleyman Paşadan ayrılmış. Çok rica ettim barıştıramadım. Zikr-i Cemiliniz çok geçti. Meclis reisi sanisi bizim Ahmet Beyle kayınpederinizden bahsettik. Nasıldırlar?. İyidirler inşaallah? Geçen sene sol tarafındaki dişlerinden muztariptiler. Dahiliye Nâzırı bizim İhsan Beyle bugünlerde görüşmez oldular.

Ay çıldıracağım: «Bizim yeni doğan çocuğun kaç kundak bezi var? Sübeği sırçadan, mı, kamıştan mı? Sütninesinin amcasının gelininin komşusu kaç

Aka Gündüz; İstanbul'un işgâli sıralarında Millî Mücâdele'yi tutan yazıları, mitinglerdeki heyecanlı konuşmaları üzerine işgal kuvvetlerince tevkif edilerek Malta adasına sürüldü. Millî Hükûmetin aracılığıyla kurtarılarak Ankara'ya geldiğinde yeniden basın hayatına döndü. Selânik'te çıkan «Çocuk Bahçesi» ve «Genç Kalemler» dergilerinde şiirleri yayınlandı. Trablus ve Balkan savaşlarının felâketlerini açık, Arapça - Farsça tamlamalardan arınmış bir Türkçeyle dile getiren bu şiirler, «Tanin» gazetesine yazdığı heyecanlı hitâbelerle adını çabuk duyurmasına neden oldu.

yaşındadır?» desem, adamcağız tıkır tıkır sayacak. Geçen kış kadınla bir rob yüzünden biraz şekerrenk olmuştuk. Onu da söylemesin mi?

— O meselede siz haksızdınız, hemşireniz Turfanda Hanımın ilk çayına evvelki ropla gidilmezdi ya.

Yo... Bu kadar içli dışlı malûmata gelemem, ne de olsa eski kafalıyım. Fakat Almanak Bey oralı değil. Yalnız beni mi, Türkiyede seçeresini bilmediği aile yok. Hele biraz bu çok ricalı ve kibar sınıfındansa hapı yuttu. Söyler mi söyler? Çünkü biliyor musibet! Ahbap, dost, hattâ akraba olmadığı yok ki...

— Aman! Efendim. Müsaade ediniz, ilk defa teşerrüf ediyoruz. Maatteessüf bütün kabahat bende. Şimdiye kadar ailece akrabadan ileriyizdir de bir türlü müşerref olamadım... Garson! Rica ederim müsaade ediniz! Garson.. Bir cin koktey! Arzu etmezseniz bir şampanya getirsin...

Pat! Şampanya açıldı, vallahi âlâ! Bir merhabaya bir şampanya! ne iyi aile dostu?

— Gene görüşelim Efendim.

— Hay, hay...

Düşüne düşüne eve!

— Yahu! Hanım! Sen Almanak Beyi tanımıyor musun?

— O da nasıl isim?

— Ne bileyim ben! Herkes Almanak Bey diyor. Ben de diyorum. Ahmet mi, Mehmet mi, kimsenin bildiği yok amma o herkesi biliyor.

Derken akşam sofrada kayınpedere

— Almanak Beyin selâmı var.

— Ne münasebet?

— Şey, hani sizi pek tanıyor, bizim ortancanın bronşitini bile söyledi.

— Kah! kah! kah! Oğlum ona adla sanla Almanak Bey derler. Hiç kimsenin dostu, ahbabı, samimîsi değildir. İşi gücü memleketin kalbur üstündekilere ait en teferrüatlı malûmatı toplamaktır. Onun için adı Almanak kalmıştır. Dikkat edersen bu Almanaklardan irili ufaklı, pek çoktur. Almanak Beyi ben sana anlatayım. Almanak Bey kimdir? Herkesten birisi. Nerede otu-

rur, ne yapar, işi gücü nedir? Kimse bilmez. O dakikada bulunduğu yer neresi ve muhatabı ne meslekteyse Almanak Bey oralı ve odur. Almanak Beyin esasen yüzü kırmızıdır, onun için herhangi haricî bir tesir ile kızarmağa muhtaç değildir.

Almanak Bey on bin kişiyi tanır. On bin kişi içinde senede on tanesini kafese koyup bir imza, bir tavsiye, bir iltimas, bir telefon, bir şifahî emir koparsa binerden işte sana on bin lira. Hesap meydanda. Almanak Beye bunu vermemek imkânı yoktur. Sana şampanya mı ısmarladı? Alâ, Ne verdi? On beş lira. Seni bırakır... Sonra öyle bir yerde yakalar ki mutlaka kartdövizitini imzalı olarak alır ve netice malûm.

— Döverim bu adamı!

— İmkânı yok. Çünkü Almanak Bey aile dostudur. Haticenin kızamığında hangi doktor geldi, doktorun teyzesi kocasiyle kaç defa kavga etti, hep bilir. Sonra güme gidersin, bunları bir bir anlatır da etrafındakilere

— İşte böyle azizim, bu kadar yakın akrabayız da bana hakaret etti!.

Derse, dinleyenler hiç bir şey söylemeseler bile bak hesap et sonra dövmeğe kalk.

Almanak Bey müteahhitleri de bilir. İş adamlarının şeceresi de yan cebindedir. Dünya yıkılır. Almanak Bey dimdirektir. Dünya yanar Almanak Bey İsviçre'de kar eğlencelerine gider. Almanak Bey bir âfettir. Almanak Beyin Almanak Bey olduğunu anlayıncaya kadar kırk dairenin kazanç dosyaları iç cebine yerleşir.

Almanak Beyi bir gün yakaladım :

— Almanak Bey! dedim. Sen nerden meydana çıktın?

Şeytan gözlerini, salak gözlerime dikti

— Ben mi? dedi. Cemiyetin içinden...

— Nasıl çıktın bakayım?

— Gayet basit, şirazesinin bir köşesi yırtılmıştı, şöyle bir sıyrılınca çıkıverdim.

— Aferin be Almanak Bey! Senin zarafetin de varmış.

— Paşacağızım! dedi. Siz şunu bunu bırakınız, başımda ateşler var. Aile dostuyuz. Benim de sizin gibi bir ev dolusu çoluk çocuğum var. Şu levazım genel müdürüne bir telefon etseniz de verdiğim malları reddetmeseler...

Kayın babam amma akıllı şeymiş. Dediği çıkmasın mı? Şampanya, iltifat, aile samimiyeti filân hep aklıma geldi. Mukavemet edemedim

— Allo! Kuzum müdür bey, bizim Almanak Beyin işini yapmak mümkün mü?

— Sözleşmeye uygun mal vermediklerine dair rapor vardır.

Almanak Beye söyledim, kulağıma fısıldadı :

— Raporu tashih ettirdim, amma aksilik ediyor.

— Raporu tashih ettirmiş.

— Evet efendim. Bu ikinci rapor üzerine mümkündür.

— Çok rica ederim.

Almanak ortanca oğlumun burnundan, küçüğün yanaklarından, kayın babamın eteklerinden, karımın ellerinden öptü. Büyük kızın köşedeki odasını değiştirmemi tavsiye etti. Nasıl da biliyordu hınzır herif! Havalar bozuk gidiyormuş da...

Geçti gitti bu iş. Unuttum bile, bir akşam kayın babamda surat!.

— Haberin var mı?

— seher, kâkülü cananımdan...

— Şakanın sırası değil...

— Öyleyse haberim yok.

— Senin aleyhinde müthiş bir cereyan var.

— Borçlarımı hâlâ ödeyemediğim diye mi?

— Hayır! Gûya sen levazıma verilen Avusturya yapısı eşyadan yirmi beş bin lira anafor almışsın!

— Ben mi?

— Evet, sen... Öyle diyorlar.

— Böyle bir şeyden haberim yok.

— Fakat Almanak Beyin haberi var.

Anladım! Seni mel'un seni! Seni Almanak Bey seni!

Dedim ve ertesi sabah sokağa fırladım. Tepeliyecektim, yezidi. Ateşlenmiş arayıcı fişeği gibi dört döndüm. Almanak Bey şurada, Almanak Bey burada, Almanak Bey yok! Almanak Bey sırrolmuş... Ve nihayet bir yerde buldum ki orada adım atmamın sittin sene ihtimali yok. Almanak Bey Paris'e sezon yapmağa gitmiş...

Eserlerinin sayısının yetmişe yaklaştığı saptanmıştır... Millî Edebiyat akımının ilkelerine uygun biçimlerde, ama basit ve ilkel ürünler verdikten sonra romantik - realist özellikleri birlikte taşıyan çalakalem popüler hikâye ve romanlara geçer. Yalnızca güncel ihtiyaçlara koşulan bu gibi emeksiz eserlerin edebiyat sanatı bakımından çeşitli zayıflıklar taşıdığı, kısa sürede okunmaz, aranmaz, anılmaz olduğu bir gerçektir. Halk yanılmaz. *Rauf MUTLUAY*. Malta sürgünlüğünden dönünce Ankara onun yeni çevresi olmuştur. Üst üste yayınladığı romanlarda bu çevrede Kurtuluş Savaşı gerçeklerini, halkın yeni kurulan devlet yönetimince de kolayca dindirelemeyen acılarını, yeni yönetimin ortadan kaldıramadığı çıkarcı tiplerini konu edinmiştir. İsmail Habip onu eleştirirken, «yalnız kalemiyle geçinebilmek için mütemadiyen yazmak, hem de edebiyatın her sahasında kalem oynatmak ıstırarında (zorunluluk» olmasını söz konusu etmiştir. Buna, temeldeki duygusallığını, içinde yaşayan safyürekliliği de eklemek gerekir. Toplumda ezilen, hakkı çiğnenen insanların sorunlarına el uzattığı zaman bile gerçekleri bir tür «masallaştırarak» ele alması onu Milli Edebiyat akımının beslediği gerçekçilikten uzaklaştırmıştır. Bununla birlikte hikâye ve romanlarında yer yer gerçek yansımalar da yok değildir. En çok işlediği konulardan biri çileli kadınlar, düşmüş genç kızlardır. «Bu Toprağın Kızları» (1927) adlı öykü kitabında toplumun

türlü kesimlerinden gelen genç kızların kendilerini çevreleyen koşullar arasında birbirinden ayrı nedenlerle kötü yollara sürüklenmeleri anlatılır. Bu tür yapıtlarında romantik çizgiler arasında gerçekçi görüntüler de kendini belli eder. «İki Süngü Arasında» (1929) nın hapisane sahneleri böyle örneklerdendir. *Konur ERTOP.* Selânik'te yayımlanan «Genç Kalemler» dergisinin ilk yazarları arasında bulunan Aka Gündüz, Millî Edebiyat akımının da ilk temsilcileri arasındadır. «Yeni Lisan» görüşünü benimsemekle kalmaz, Cumhuriyetten günümüze gelen Türk Edebiyatı'na dikkate değer olanaklar hazırlar. Yazılarıyla şiirlerinden diğer örnekler

UZUN MEHMET

Zonguldak Bölgesindeki taş kömürünü ilk defa bulan Uzun Mehmet, askerliğini bahriye emrinde yapmıştı. Bahriyenin her sene terhis ettiği askere, vaktin iyi düşünen bahriye subayları, donanmanın yaktığı İngiliz kömürlerini nümune olarak gösteriyorlar ve memleketlerine döndükleri zaman bu taşkömürünün benzerini aramalarını, bulanların mükâfatlandırılacağını söylüyorlardı. Gene bu deniz komutanlarının fikir ve teşvikleriyle de padişalı II. Mahmut bir irade çıkarmış, memleketin her tarafında taşkömürü aranmasını emretmişti.

Bahriye neferi Uzun Mehmet, köyüne döndükten sonra yılmaz bir azimle, nümunesini beraber getirdiği taşkömürünü aramaya koyulmuş ve nihayet kör talihinin eseri olarak değil, bir araştırma aşkının hayırlı neticesi olarak ilk maden damarını bulmuştur.

Uzun Mehmet, mevsimin hasat sonu olması sebebiyle tarlasından kaldırdığı zahiresini öğütmek için Ereğli'de Köseağzı denilen bir mevkideki değirmene gitmiş ve o gün değirmenin çarklarını çeviren derenin kenarında gezerken sel sularının sürüklediği moloz yığınları arasında taşkömürü parçalarına rastlamıştır.

Uzun Mehmet, değirmenin ocağında, bulduğu bu taşları yakarak kömür olduğunu iyice anladıktan sonra, dere boyunda, günlerce süren zahmetli bir araştırma sonunda Zonguldak bölgesinin ilk taş kömürü damarını bulmuştur.

Uzun Mehmet, bu damardan aldığı nümuneleri karadan yürüyerek İstanbul'a götürmüş ve bahriye idaresine vermiştir. Uzun Mehmet memlekete toprak altında gömülü bir servet hazinesinin anahtarlarını bu keşfiyle hediye ettikten sonra vaktin hükûmetinden elli altın mükâfat almış ve küçük bir maaş yardımı görmüştür.

Zonguldak havzasında ilk kömürün Uzun Mehmet tarafından bulunuşu 1848 senesinin sonlarında oluyordu.

Bu sıralarda, Ereğli'de padişah namına hüküm süren Hacı İsmail Ağa isminde bir derebeyi vardı. Bu derebeyi Uzun Mehmet'in ilk maden damarını buluşunu kuduz bir öfke ile karşılamıştır. Çünkü padişahın iradesi üzerine o da birçok araştırıcı takımlarıyle her tarafta kömür araştırıyordu.

Ereğli'nin derebeyi, Uzun Mehmet gibi memleketine hizmet aşkiyle bu işe sarılmamıştı. O, maden kömürünü bulduktan sonra bu buluşunu padişaha birçok yeni ve zengin imtiyazlar karşılığında haber vermeyi tasarlıyordu. Onun için Uzun Mehmet'in, kömürü kimseye haber vermeden İstanbul'a götürüşü, derebeyinin büyük menfaatlerini baltalamıştı. Ereğli derebeyi, Uzun Mehmet'e beslediği gayzı zavallı kömür kâşifini öldürmekle aldı ve sarayının cellâtlarına, Uzun Mehmet'i, İstanbul hanlarından birinde boğazlattı.

Bugün sanayiin ekmeği demek olan maden kömürünü bize ilk bulan millî kahraman bu suretle keşfini kaniyle suladı. Millî servetimizin başlıca kaynaklarından biri olan kömür hazinelerimizin kâşifi, Uzun Mehmet adlı Türk çocuğu milyarlar değerindeki buluşunu hayatiyle ödemiş oldu.

HAFİYELER

Nâmûs u hamiyyet ile hürriyet-i âlem
Yıllarca sürüklendi, didiklendi, ezildi.
Zahmın yetişir ey kara sîmâlı cehennem!
Korkaklığın, alçaklığın en sonra sezildi.
Vicdanları zindanlara, gayyâlara attın;
En sonra da, lânet! Yine kendin, yere battın.

En sâkin ocaklar bile gölgen ile nâgâh
Bir mezbaha-i kalb ü fazîlet oluyordu.
Gördükçe, düşündükçe ve duydukça da eyvâh
Erler, analar, tâze gelinler soluyordu.
Vicdanları zindanlara, gâyyalara attın;
En sonra da lânet yine kendin yere battın.

Binler yaşa gayret, yaşa cem'iyyet ü millet!
En sonra çamurdan bu beyaz ufka çıkıldı
En sonra yine - ey ulu Allah ne adâlet!
Millet seni pâbende-i hürriyeti kıldı.
Vicdanları zindanlara, gâyyalara attın;
En sonra da lânet yine kendin yere battın

EN TEHLİKELİ MESELE

— Vakit gazetesinin açtığı bir güzellik anketine cevap —

Size buna dair ne yazabilirim ve ne söyliyebilirim. Gençlerin ve dostların çıkardıkları Vakit, dünyanın öyle en tehlikeli meselelerinden birine temas etmiş ki ne Sinyor Mussolininin nutuklarına, ne Mister Çemberleynin palavra-

Galiba 1906. Hapisten çıktıktan sonra ve Karaferyeli Sarım beyin oğlu, mektep ve sınıf arkadaşım Nesimî Sarım'la Selânikte ikamete memur edildikti. İkamete memur tâbiri dübedüz sürgünlüğün hükûmet tarafından konulmuş sahte adı idi. Her Pazartesi ve Perşembe günü polis merkezine gidip bir yere sıvışmadığımızı ispat ve deftere imza ederdik... Bir ay sonra idi. Beni yine yakaladılar. Hükûmet konağının siyasî tevkifhane yapılan bodrumuna attılar. Burası tahta bölmelerle loca loca ayrılan berbat, nemli, karanlık bir yerdi. Büyüklüğü ancak tek kişilik bir ot minderin sığacağı kadardı. Kapısında ve bir boy yükseklikte çorba tası girebilecek birer deliği vardı ki, ekmeğimizi, tütünümüzü oradan verirlerdi. Bazı gün duman, koku yapıyormuş diye tütün de vermezlerdi. Solumdaki loca benimkine göre cennetti. Çünkü avluya bakan kalın demir parmaklıklı küçük bir penceresi vardı. *Aka GÜNDÜZ.*

larına, ne de yaklaşan ikinci harbi umumiye benzemez. Daha tehlikeli ve daha müthiştir. Hele Ruşen Eşref'in «Diyorlar ki...» dediğine rağmen hep kendisinin dediği «edebiyat anketi» bile bu derece chemmiyetli değildi. İşin inceliğine, tehlikesine ve falan ve filânına bakınız ki Halide Adnan Hanım gibi diplomat edip, Halit Ziya Bey gibi edip diplomat ve adını unuttuğum mektebin müdürü Türkân hanım gibi âlim edibler bile bu dalganın önünde birer tek kürekli piyadeler halinde yaya kalmışlardır.

Kadına tâallûk eden meselelerde fikir, noktai nazar, hissiyat, kanaat olur mu hiç? Kadına taallûk eden meseleler, kadının iradei seniyesine tâbidir. Kadın, dişi Hazreti İbrahim'dir. Nemrudun ateşini püf diye gülistan eder. Kadın, Neron'un hanım cinsidir. Kadın Kleopatra değildir. Kleopatra bir deve azmanı, bir hayvan bozmasıydı. Öyle kadın mı olur? Kadın, Yavuz Sultan Selim'in «Beni bir gözleri âhûya zebun etti felek» dediği berber kalfası hiç değildir. Hele eski, kart saray haznedar ustalarına benziyen loplop Napolyon Bonapart asla değildir. Affedersiniz, erkekten çok bilmiş, kardinal ve prens Rişliyö'den çok politikacı, Con Ahmed Bey'den fazla mütefennin, cennetle cehennem arasında ârafın padişalu müteveffa Amerikalı Vilson'dan âlim olan Halide Hanımefendiye de bu bakımlardan, kadın diyemeyiz. Mektep müdürü Türkân Hanımefendi bile kadın oldukları halde kadının ne olduğunu anlamamışlardır. Kadının tarifi şudur: Kadın, kadındır. Alt tarafı, mutlaka bir şey söylemek için lâf etmektir. Kadın, kadındır. Kesik saç, her kadına yakışır. Uzun saç, her kadına yaraşır. Orta saç her kadını biraz daha güzelleştirir. Hatta yemin ederim ki kadının keli bile güzeldir. Şehlâ veya şaşı gözlü kadının da

başka alımı vardır. Yüzü boyalı kadın, yüzü boyasız kadın gibi alımlıdır, şirindir, edalıdır, sevimlidir. Kambur kadının letafetli, servi endamlı kadından orta boylu kadından, küp kadından ve badi badi denilen ördek yürüyüşlü kadından güzellikte farkı yoktur. Dişsiz kadın, inci dişli kadar, topal kadın, keklik tavriyle seken kadın kadar, mama dadı, gelin hanım kadar şirin, cana yakın, muhabbete şayandır.

Şişman kadın, güzeldir. Zayıf kadın güzeldir. Balık etinde kadın güzeldir. Kemikleri fırlamış, süpürge çöpü kadın, güzeldir. Devanası kadın da güzeldir.

Hırçın, densiz, aşifte, sinirli, Kasımpaşalı - eli maşalı dedikleri takunyalı veya dore iskarpinli, eli belinde veya beli korsada kadın yoktur. Kadın kadındır ve dünyada ne kadar kadın varsa hepsi güzeldir, hepsi şirindir, hepsi iyi kalblidir, hepsi afiftir, hepsi şık ve zariftir, hepsi hassas ve merhametlidir. Hepsi mükemmel ana ve zevcedir, hepsi dünya güzelidir, hepsi peri padişahının biricik kızıdır ve nihayet hepsi kadındır.

DİKMEN YILDIZI

Aka Gündüz'ün bu romanı Kurtuluş Savaşı yıllarımızda geçer. İzmir'in tanınmış ailelerinden birinin kızı olan Yıldız, hava yüzbaşısı Murat'la nişanlıdır. Nişanlısı gibi, Yıldız da orduya katılır. «Dikmen Yıldızı» olarak tanınır. Cephe gerisinde çok yararlı işler görmektedir. Aşırı duyarlığı yüzünden ruhsal bir bunalım geçirir. Ankara savcısına başvurarak, Murat'la gizli bir aşk gecesinden, ikiz çocuk doğurduğunu, şimdi ailesinin kendisini akrabalarından Nedim'le evlendirmek istediklerini, çocuklarından birini babası Kâmil beyle aile doktorlarının birlik olup öldürdüklerini, kucağındaki tek çocuğunu da öldürmeyi tasarladıklarını ileri sürer. Yıldız'ın kucağındaki çocuğun yüzü açılınca bunun bir taşbebek olduğu görülür. Durum anlaşılmıştır. Murat'ın cephede öldüğü haberi Yıldız'da bir şok etkisi yapmıştır. Gerçekte ise Murat sağdır. Yıldız'ın babası Kâmil Bey'le Yıldız'ın «Beybaba» dediği Murat'ın babası genç kızı tedavi için elden gelen ihtimamı gösterirler. Yıldız ilk tedbir olarak Ankara'dan uzaklaştırılır. Çankırı, İnebolu yörelerini dolaşması Yıldız üzerinde olumlu bir etki bırakır. Ankara'ya tekrar ailesinin yanına döner. Büyük Taarruz başlamış, kahraman Türk Ordusu İzmir'e girmiştir. Murat gizli bir emirle gönderildiği düşman saflarından dönmüştür. Bütün bunlardan habersiz Murat'ın babasıyla Yıldız, gizli emri veren başkomutan'a çıkarlar. Murat'ın ölü mü, sağ mı olduğunu sorarlar. Komutan, Murat'ın gerçekten ölüp ölmediğinin kendilerine verilen paketten anlaşılabileceğini söyliyerek bir paket uzatır. Yıldız elleri titriyerek «Murat'tan kalan şeyler» zannederek paketi açınca, içinden düğün davetiyeleri saçılır. Yıldız sevinçten çılgına döner. «Başkomutan» yan odada beklemekte olan Murat'ı çağırtarak iki sevgiliyi kavuşturur. Romandan parçalar :

İnebolu deresinin taşlıkları ve iki tarafı, gece başka bir dünya oluyordu. Kağnı halkaları içine toplanan köy kadınları, kızlar, çocuklar ve ihtiyar erkek-

ler uzun yollara karşı kuvvet biriktirmek için dinlenirlerdi. Yıldız'la Beybaba, kafesli hanayın sedirinden onları seyrederek, seslerine kulak verirlerdi.

Kâh Beybaba coşardı :

— Şu millî cidal içinde köy kadını başlı başına bir tarih ve bir şâheser yaratıyor.

— Ilgaz'ı geçerken ne dediydi o kadın?

— Ha! Şu yağmur yağarken mi? Evet, ben Doruk karakolunda şişeye su koymak için inmiştim, hatırladım. Yanında iki üç yaşlarında minimini bir çocuk vardı. Yağmur altında sırsıklam bir çocuk. Kağnı bozulmuş, iki ihtiyar erkek tamirle uğraşıyor. Bir kadın yere çömelmiş, eteğiyle bir şeyler örtmüş duruyordu.

— Bacı! dedim. Eteğinle örtecek başka şey bulamadın mı?

— Olmaz! diye eteğini kaldırdı ve zayıf yüzünde parlıyan bir çift ateşle gözlerime bakarak ilâve etti :

— Sonra patlamaz!

Baktım, eteğiyle örttüğü... bir çift top mermisi idi.

Yıldız, merdiven kapısının yanında oturan Fatma'ya bakarak :

— Bunlar unutulacak mı? dedi.

Beybaba kuvvetli bir sesle reddetti :

— Hayır! Asla! Müebbeden unutulmıyacak.

Fatma kımıldadı, bir şeyler söylemek istiyordu.

Beybaba, söyle bakalım Fatma kız! dedi. Fatma sivri çenesinin altındaki namaz bezini biraz daha aşağı çekerek

— Ne söylediklerinizi pek o kadar anlayamadım, dedi. Amma iyi şeyler, köylü şeyleri olduğunu farkediyorum. Yalnız her işi hakkınca vermeli beyefendi. Resimciye mi vereceksiniz, yazıcıya mı, yoksa o anlamadığım kimseye mi? Yalnız verirken hakkınca verin. Kalbi köy kızının yanında, kalbi bütün şehir tangosu vardır. Ben dört beş ay evvel köye gitmiştim. Gelirken yolda tangolara rasgeldim. Ah hanımım! Ne süslü, ne nazik tangocuklardı. Hepsi de sülün gibi güzel hanımlardı. Nafile tango dememişler.

Dayanamadım, çamurlara batanlardan birisine

— Güzel hanım! dedim. Ayacıkların üşümüyor mu? Ankara'da ısıtacağız, dedi, güldü. İskarpinleriniz çok nazik dedim. Köy kadınının çarığından da giyeceğiz, dedi, güldü. Çok yorulacaksınız, dedim. İzmir'de dinleneceğiz, dedi de küçücük yumruğunu havada salladı. Onlar da beni lâfa tuttular. Birisi, güzel kadın! dedi, senin kocan var mı? Yürekleri incinmesin diye şehitliğini söylemedim, cephede, dedim. Benimki de orada, dedi. Bir başkası, kardeşin var mı? dedi. Şehit oldu, dedim. Benimki de öyle, dedi.

Her genç nesil böyledir. Gözle tanımadığı, fakat sevdiği. büyüğü bildiği şöhretleri kendi hayalinde kendince yaratır. Bu. onların okuduğu yazılarının veya işittiği işlerinin gencin üzerindeki intibalarından doğar. Yahut ne bileyim neden? Bizim gençliğimizdeki büyüklerimiz bize nasıl görünürlerdi? Bunu genelleştirmek güçtür. O neslin bir ferdi sıfatile kendi bakımımdan ve kendi hayalimdeki şekillenişlerinden genişçesini «Bu Toprağın Çocukları» eserime sakladım. *Aka GÜNDÜZ.*

İşte o gün bugündür, içimde bir ateş, ateşten bir ses var, her vakit bana diyor ki gam yeme! Kurtulacaksın.. Ah hanım! Ah beyefendi! Bu ateşten ses herkesin yüreğinde çınlasa...

— Çınlıyor kızım, çınlıyor. Çınlamasaydı böyle olmazdı. Çınlamasaydı o tangoları göremezdin ve Sakarya bir ölüm ırmağı olurdu.

Yıldız'ın tekrar sağlığına kavuşmasında Murat'ın babasının büyük rolü olur. Ecevit ve İnebolu yörelerini dolaşması, çileli Anadolu kadınlarının sonsuz sabrı, Yıldız'ı derin derin düşündürür. Kurtuluş Savaşı yıllarımızın Ankara'sını tüm benliğinde yaşarken, Murat'a karşı duyduğu sevgi, memleket sevgisiyle karışır. Annesiyle babasının devamlı ilgileri de, Yıldız'ın ruhsal dengesinin düzelmesinde başlıca etkendir.

İçeriye girdiği zaman Yıldız şezlonga uzanmış, ellerini başının arkasına koymuş, dalgın dalgın karşıdaki Murad'ın resmine bakıyordu. Hiç ses çıkarmadan ve bu kutsal sükûtu bozmadan, yavaş yavaş yanına sokuldu bir küçük iskemleye oturdu. Birşeyler söylemek lâzım değil mi?

Bu derin vecdin bir köşesini yırtmak iyi bir şey olur muydu? Bırakıldığı halde yeni baştan başlayacak bir melânkoliye yol açılmaz mıydı? İlk yarım saatten itibaren kuvvetli bir itina ve ihtimamla Ecevit tarzına devam lâzımdı. Yavaş mırıldandı

— Kızım!...

Yıldız'ın yalnız göksü hafifçe kabardı.

— Kızım, Yıldız'ım!...

Yıldız, sağ elini ensesinden çekerek Beybaba'nın dizine bıraktı. İhtiyar, bu küçük parmaklarla yavaş yavaş oynayarak ve yüzüne bakmayarak mırıltı halinde konuşuyordu :

— Karadeniz dalgalarından ruhuna bir ferahlık dolmuştu. Ecevit'in çamlarından benliğine sonsuz bir sıhhat ve neşe esmişti. Yollarda koşup dolaşmıştık.

Gözlerine her baktıkça, gözbebeklerinde Murat'ın gözleri gülerdi. Fakat birdenbire ne oldu? Buraya girer girmez, bu uğursuz köşkün eşiğinden adımını atar atmaz sana ne oldu kızım? Bu netameli yere bedbaht olmak için mi geldin? Annenin tükenmiş saadetindeki ebedî saadete hangi el yine zehir kata-

cak? Babanı görmedin mi? Babanın kâğıt çehresi, senin bir öpücüğünle gül yaprağına döndü. O kalbde şimdi, aşağıda umulmaz bir bahtın heyecanları çarpıyor. Hangi uğursuz el onu tekrar hançerleyecek?... Söyle bana kızım, Dikmen Yıldızı! Söyle bana, ne yapalım? Haydi bu evden uzaklaşalım. Murad'ın resmini alalım, babanı anneni alalım, başka yerlere gidelim. Başka bir hava teneffüs edelim. Bu duvarlardan, bu kahverengi tavanların çöker gibi duran sıkıntılarından uzaklaşalım. Biz seninle ve sen Murat'la, başbaşa yaşayalım. Yine çocuklar toplayalım. Yine kırlara karışalım ve içimize neşe, hayat dolduralım. Söyle; ne yapalım, gidelim mi bu köşkten? Kaçalım mı bu çatının altından?

Yıldız, Beybaba'nın parmaklarını sıkarak

— Hayır, dedi. Ya Dikmen, ya İzmir!...

Sonra aynı tavırla, aynı ağır, tane tane sesle, aynı soluyan hüzünle ilâve etti

— Ya İzmir'e giderim; o zaman Dikmen'den ayrılabilirim. Eğer, Allah göstermesin, eğer İzmir'e gidemezsem, İzmir bize gelmezse Dikmen'de kalırım. Ya Dikmen, ya İzmir... Burada mesut oldum, burada bedbaht oldum, burada oldum, burada hayata geri döndüm. Murad'ımı ve kendimi burada gömeceğim.

Benden ne istiyorsunuz? Aklım başımda. Ben her şeyime hâkimim. Ben metinim; metin olduğum içindir ki böyle vecde düşüyorum. Derin derin ve doya doya düşünüyorum. Dünkü maziye ait hafızamda hiç bir şey yok. Bir ıstırap kırıntısı duymuyorum. Murad'ın ölümüne inanıyorum. Şu anda başka şeyler düşünüyordum. Murat'la gözgöze yarınki hayatımın istikametlerini düşünüyorduk.

— Ne yapalım, söyle ne yapalım?

— Hiç. Basit bir hayat sürelim. İçimde yeni heyecanlar var. Yeniden yeniye buhar tutmuş bir makine halindeyim. Mağara günlerini yaşamak istiyorum.

— Yani?

— Yani çalışmak istiyorum. Fakat Murat yok, Nedim alil, sen ihtiyar, babam zayıf ve annem zavallı... Yalnız başıma çalışmak, yalnız başıma silâh kuşanmak biraz garip, daha doğrusu biraz şarlatanlık olmayacak mı? Çamurlu yollardaki ipek çoraplı şehir kadını ile, kağnı ardındaki yırtık çarıklı köy kadınının arasında ben de bir vazifeye geçmeliyim. Bu kadar uzun bir duraklama devresi, tatsız ara yeter artık.

— Neye karar vermek istiyorsun?

— Dört örgülü, saz benizli, hasretli kızları toplayacağım. Okutacağım, güldüreceğim, sevindireceğim ve yaşayacağım. Ah dört örgülü, saz benizli, hasretli kızlar!. Beybabam, ben onlardan ne kadar çoğunu tanırım bilsen...

— Bu böyle devam edebilir mi?

— Hay hay!... İzmir'e kadar ve mezarın kenarına kadar.

— Bu müthiş bir feragat olmaz mı?

— Aksine... Bu bir feragat olmayacak. Bütün zevklerimi, neşelerimi paylaştıracağım. Bütün tebessümlerden, gözyaşlarından pay alacağım. O kadar çok mesut olacağım ki...

— Ben de senden ayrılmayacağım.

— Zaten bu kabil olmaz Beybabam. Benden ayrıldığın gün Murat'tan ayrılmış olursun. Onu ancak bende bulursun.

— Murad'ın mezarının yerini de araştırırız.

— Murad'ın mezarı... Onu hangi mezar kabul etmek cüretini gösterebilir? Efsanelerde beklenen Mesihler çokmuş... Dönmezliği muhakkak olan bu kutsal ayrılıklar, insanoğluna en tatlı saadetleri verirmiş... İşte Murat da hayatında daima zevkle, kanaatle, metanetle beklenen bir efsane yolcusu olacaktır. Onu bekledikçe ferahlık duyacağım. Onu bekledikçe kuvvet, neşe ve hayat bulacağım.

MAVİ YILDIRIM

Dördüncü Perde

(Solda bir köy evi. Sağda büyük bir ağaç ve kapı. İkinci plânda avlunun çiti. Üçüncü plânda köyün minaresi ve bir kısmı ile dağlar görünür. Henüz sabah oluyor. Sahne boştur. Uzaktan davar çıngırakları, koyun melemeleri işitilir. Birkaç köylü çitin arkasından sessiz gelir, geçer. Bir köylü, görünmez bir tarafta kaval çalmaktadır. Bir kadın kuyudan çektiği suyu testiye doldurup gider. Herkes biraz telâşlıdır. Türköz, pencerede kavalı dinlemektedir. Hancı ile köylü, dipten gelirler. Evin önüne gelince Türköz, susmalarını işaret eder. İçeriye alır. Bu sırada bir iki köylü girer. Birinci plânda sağa çıkarlar. Koltuklarında çanta, sepet, silâh vardır. Bir çocuk çitin arkasından bakar. Hancı ile köylü ellerinde bavul, sepet heybe olduğu halde evden çıkıp geldikleri yere acele acele giderler.)

Uzaktan sesler — Hasan! Ali'yi buraya çağır. Kağnılar camiin avlusuna Davar şimdiden yola çıksın.

Birinci Meclis (Sahne)

Yalçın — Mehmet Onbaşı — Türköz.

(Yalçın ile Mehmet Onbaşı acele sağdan girerler. Yalçın (seferî kıyafetledir.)

Yalçın — Mehmet Onbaşı! Sen kumandan beye bakıver. Ben burada bekliyorum.

Mehmet — Doktor bey daha meydanda yok.

Yalçın — Gece Ayşe'nin hastalığı ile geç vakte kadar uğraştı.

Mehmet — Zavallı hanım. Yalnız benim yanımda iki defa bayıldı.

Yalçın — Sen kumandanı bul.

(Mehmet dipten çıkarken Türköz evden çıkar)

Türköz — Yeni bir şey var mı?

Yalçın — Hayır. Hep bildiğin gibi. Her şey hazır.

Türköz — Ben bütün eşyayı çavuş ağaya teslim ettim.

Yalçın — Ayşe nasıl?

Türköz — Sabaha kadar sayıkladı. Daldı, ağladı. Bir saattir yarı uyur, yarı uyanık bir halde. Fakat biraz rahat gibi.

Yalçın — Doktor nerede?

Türköz — O zavallı da çok geç yattı. Odasında bir pıtırtı vardı. Kalkmış olmalı. Fakat sen nasılsın?

Yalçın — Görüyorsun ya, demir gibiyim.

Türköz — Bütün gece uyumadın.

Yalçın — Sabaha kadar muhabere ile vakit geçirdik. Koca köyü hazırlamak kolay mı? İhtiyarı var, hastası var, davarı var, çocuğu var...

İkinci Meclis (Sahne)

Evvelkiler — Doktor

(Doktor ceketini giyerek çıkar)

Tuncer — Sen hiç yatmadın mı Yalçın?

Türköz — Hiç uyumamış.

Tuncer — Yeni bir haber var mı?

Yalçın — Gece yarısındakinden başka hiçbir şey yok. Ayşe'yi gördün mü?

Tuncer — Demin kapısından baktım.

Türköz — Nasıl?

Tuncer — Sinir buhranı geçti. Hastalığı falan yok.

Yalçın — Birazdan dağların serin havasını alınca büsbütün açılır.

Türköz — Uzakta bir davul sesi var.

Yalçın — Köylüyü topluyor. Talimat verilecek.

(Bu sırada birkaç köylü ve kadın telâşla gelir.)

(Davul devam eder)

Bilenlerin dediklerine göre, riyaziye pek iyi bir şeymiş. Güzelliği de varmış ve bu güzellik, zorluğunda imiş. Ne olursa olsun, ben ömrümde bu iyi ve güzel rivayeti sevmedim. Riyaziyenin çokluğu, hamur işinin çokluğu gibi insanı biraz şişirip maddî ediyor. Şu farkla ki, tepsi tepsi suböreği gövdeyi şişirir, riyaziye de kafayı. Bana öyle gelir ki, bol riyaziye adamı ruhîlikten, hissîlikten çekip biraz nobranlığa götürür. *Aka GÜNDÜZ.*

Üçüncü Meclis (Sahne)

Evvelkiler — Vural (Seferî haldedir)

Tuncer — Kumandan geliyor.

Yalçın — Biz hazırız kumandan.

Türköz — Yeni bir şey var mı?

Vural — Vaziyet tamamdır. Her şey anlaşıldı. Kısaca anlatayım da akşamki hazırlık emirlerinin ne olduğunu anlayın. Sakarya gerisine çekilen ordumuz dündenberi düşmanla harbe tutuşmuştur.

Yalçın — Hayırlısı olsun.

Vural — Harb tarihlerde görülmemiş bir şiddetle başlamış. Mustafa Kemal başkumandanlığı almış.

Hepsi — Öyle ise hemen, biz de iş başına.

Vural — Ben de onu tebliğe geldim. Biraz evvel aldığım emirleri ayrı ayrı tebliğ ediyorum. İhtiyat zabiti Yalçın Efendi!

Yalçın — (Selâm) Emret kumandanım.

Vural — Köydeki Mavi Yıldırım teşkilâtı sizin emrinize verilmiştir. Hepsini alacaksınız. İlk işaretimde yola çıkacaksınız. Ve en yakın zamanda bir Mavi Yıldırım süratiyle cephenin sağ cenahına yetişeceksiniz. (Bir harita verir)

Yalçın (Selâm) Derhal binbaşım.

Vural — Siz, doktor Tuncer Bey! Size de bir atla bir kılavuz hazırlanmıştır. Yanınıza biraz erzak alır almaz hareket edeceksiniz. Polatlı gerisinde bir harb hastanesi kurulmuş, size orada vazife verilmiştir.

Türköz — Ya ben ne iş göreceğim?

Vural — Köyü boşaltmak emrini aldığımızı biliyorsunuz. Çocukları, hastaları, hafif eşyayı kağnılara yükleyeceğiz. Ayşe Hanım, bu kolun sevk ve idaresine memur edilmiştir. Siz de Mavi Yıldırım kadınlarının kumandanlığına tâyin edildiniz.

Türköz — (Selâm) Hazırım binbaşım.

Vural — Polatlı'nın şimali şarkisindeki Tatar köyünü tutacaksınız. Ayşe Hanım'ın kolunu oraya yerleştirdikten sonra Mavi Yıldırım kadınlarının başında olduğunuz halde bu kağnıları, arabaları, hayvanları alacaksınız. Mallı köyle Alagöz köyü arasında bir değirmen vardır. Orası dördüncü nakliye kolunun karargâhıdır. Sincan köyündeki topçu cepanesini cepheye taşımağa memursunuz.

Türköz — Köy harekete hazır mıdır?

Vural — Yarım saate kadar yola çıkabilirsiniz.

Türköz — Benim silâhım yok.

Vural — Maiyetinizdeki kadınlarda vardır. Emrettim, size bir silâh vereceklerdir. (Bir küçük harita üzerinde doktora izahat vermekle meşgul olan Yalçın'ı gösterirken, Yalçın süratle gelir, ikisine) Yalçın'la siz emriniz altındakilere karşı her türlü kumanda salâhiyetini haizsiniz.

Tuncer (Söze karışır) Ya sen binbaşım.

Vural — Ben mi! Ben, bütün işleri bitirdikten sonra Alagöz'deki karargâhı umumiye iltihak edeceğim.

Yalçın — Demek bir daha görüşmemiz sağ kalmamıza bağlıdır.

Türköz — Hayır harbi tamamen kazanmamıza bağlıdır.

Tuncer — Ben sizin yaralarınızı sımsıkı sararım, kolay kolay ölmezsiniz.

Vural — Doktor benimle gel, sana atını, kılavuzunu göstereyim. (Bunu derken döner) Yalçın! sen de şimdi hana git. Müfrezen orada hazırdır. Tanış Mehmet Onbaşiyle, başçavuşluk vazifesini ver. Hancı sakattır. Müfrezenin ağırlığını geriden idare etsin.

Türköz — Cephaneleri, silâhları tamam mı?

Vural — Bir Amerikan ordusundan daha mükemmel. Dur bakayım (Yan cebinden bir defter çıkarıp bakar) yirmi üç kişide tek ateşli muaddel mavzer. On bir kişide kırma çifte, dördünde dolma, on birinde ağızdan dolma. Öteki-lerin kiminde tırpan, kiminde yatağan, kiminde odun, falan...

Gazeteciler ve muharrirler meslek hayatlarında binbir tehlike atlatırlar, birçok imzasız mektuplar alırlar. Bunların hiç bir ehemmiyeti yoktur denilebilir. Bu meslekte her şeyin üstünde korkunç bir ehemmiyeti olan nedir bilir misiniz? Şudur : Süitefehhüme uğramak. Açık münakaşa edersiniz, ya alt olursunuz, ya üst. Mahkemeye girersiniz; ya beraet edersiniz, ya cezalanırsınız. Çok defa gazeteciye, muharrire namuslu insanlar da imzasız mektup gönderirler. Bunların imza koymadıkları bir sürü sebeptendir. Ya memurdur çekinir; ya utangaçtır, adını vermek istemez; ya samimîdir, bir yazıyı tebrik eder ve bunda riya olmadığını göstermek için imzalamaz. Bunlar hoş görülür. Bir de bunun aksi vardır ki, insan, can düşmanını bile bu derece düşmüş görmeyi istemez. Bu çeşit mahlûklarda ırz, hayâ yoktur. Bu yokluk nisbetinde de korkaktırlar. Onun için imzadan, hattâ çok sefer kendi el yazılarından çekinirler. Bunlar da olmamış sayılır, aldırış edilmez. *Aka GÜNDÜZ.*

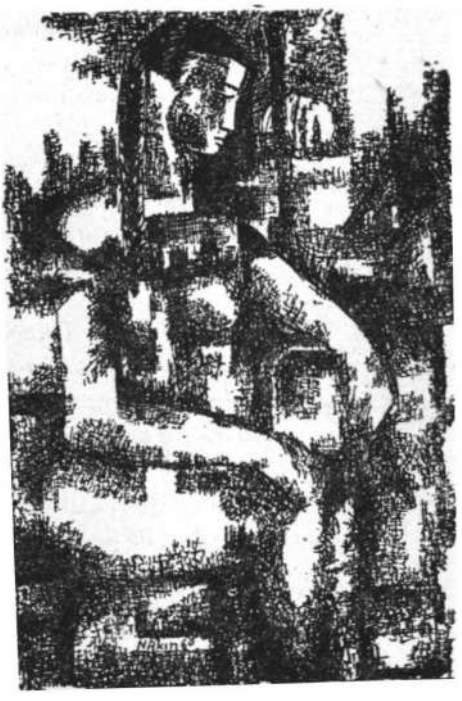

Türköz — İstiklâl isteyen başka milletler bu müfrezeden ders ve gayret alsınlar.

Vural — Nutuk sonra, şimdi işimize gidelim.

Yalçın — Türköz. Sen Ayşe'ye bakıver. Kumandan, öteki ne olacak?

Vural — (Çit kapısının önünde) Bavulun içindeki vesaiki elde ettikten sonra yapılacak pek az şey kaldı.

— TuncerMühim şeyler çıktı mı?

Vural — Söylediğinden daha mühim. Bir kısmını cepheye bildirdim. (Vural ile Tuncer çitin arkasından sola doğru giderler. Yalçın sağdan çıkar.)

(Türköz içeri girer)

ÇATLAK BİR SES

Yâhûû! Ne eksilirdi şân-ı demokrasîden
Yâ tezce gelmeseydi, yâ sandık olmasaydı?
Toptancılık dururken, varken çeşit kasîden
Hürriyetin sadası âfâka dolmasaydı.

Hanî hant, kekâ öterken, yekdiğerin överken
Barlas'la Şalcı, Kaplan saç bâri yolmasaydı.
Yalçın'la çifte Us'lar tef dümbelek döverken
Tozpenbe, al benizler bir anda solmasaydı.

Sandık! ey usta avcı! çıktın niçin a zalim?
Çekmezdi şimdi cavlak bir çoğu, vurmasaydı,
Halin fena -işittim- Aykaç denen gazâlim
Olmazdı böyle, önden gümgüm savurmasaydı.

Parti ne yaptı? Dünya alkış tutar bu hale.
Yer yer kaçak diyorlar- kâşâne kurmasaydı,
Olmazdı bunlar asla bön bön sapıp hayâle
Yıllarca iktidarda bağdaş oturmasaydı.

Herkes nasihat etti yoklukta varlık olmaz!
Gerçekti, lâkin etraf pehpehle dolmasaydı.
Bir gün gelir duyardı, bollukta darlık olmaz!
Dehrin fakat kılağı tamponlu olmasaydı.

ALİ CANİP YÖNTEM

(1887 - 1967)

Ölü bir camdan ağlıyan korku
İniyor serserî ve boş geceye;
Kaldırımlar bütün sükût, uyku...

Her duvar, her kovukta şimdi niye
Bir büyük göz niyâz eder, ağlar
«Bitsin artık bu gizli şüphe!» diye?

Korkarım... saklanır heyûlâlar...
Bana der: «İşte bir sahîfe, oku,
Sarı gölgemde hasta kalbin var!...»

İSTANBUL'da doğdu. Babası vakıf memurlarından Halil Saib'tir. Varlıklı bir ailenin çocuğudur. İlk öğrenimini Üsküdar'da Gülfem Hatun Mektebi'nde yaptı. Selânik'teki İdadi öğreniminden sonra, Toptaşı Askerî Rüştiyesi'ni bitirdi; Selânik Mekteb-i Hukuk'unda okudu. Çanakkale ve Gelenbevi Sultanisi'nde, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda edebiyat öğretmenliği; Ordu, Çanakkale milletvekilliği görevlerinde bulundu. İstanbul Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nde XVIII. yüzyıl edebiyatımızı okuttu. İstanbul'da öldü (26 Ekim). Ali Canip Yöntem; Selânik'te çıkan «Genç Kalemler» dergisinin başyazarlığını yaptı (1911); «Yeni Lisan» akımında Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin'le birlikte çarpışanların başında gelir. Çağının dil ve edebiyat anlayışına karşı çıkarken, hızını kaybeden dilde Türkçülük akımına yepyeni bir güç kazandırır.

Ali Canip Yöntem; İstanbul'da Toptaşı Askerî Ortaokulunda, bir ara da Fransız Okulunda okuduktan sonra babasının görevi Selânik'e aktarılınca liseye, hukuka burada devam etti. 1910'da Selânik'te çıkan «Hüsün ve Şiir» adlı dergi, 1911'de Ali Canip'in katılmasıyla yepyeni özellikler kazanarak «Genç Kalemler» adını alır. Bir sınır bölüğünde görevli

Bir dil öteki dillerden kelime alabilir : yani kelimelerinin kökü yalnız kendine bağlı bir dünya dili tasavvur edilemez. Medenî münasebetler ilerledikçe bu kelime alış verişi çoğalır, azalmaz, tarihî zaruretlerle, bazı dillerde yabancı unsurlar daha çok yer almış bulunur : dünyanın en yüksek kültür ve edebiyat dillerinden biri olan İngilizcede olduğu gibi. *Ali Canip YÖNTEM.*

olan yakın arkadaşı Üsteğmen Ömer Seyfettin: «Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim» der, kendisi de Genç Kalemler'e katılmakta gecikmez. Burada beraberce «Yeni Lisan» dâvasını savundular. Bu dergi, çağının dil ve edebiyat anlayışına karşı çıkarak, çok daha öncelerden başlatılmış fakat zaman zaman hızını kaybetmiş olan dilde Türkçülük akımına yepyeni bir güç kazandırır. Açtığı yol da bizi Atatürk'ün Dil Devrimi ilkelerine ulaştırır. Ziya Gökalp, bu iki genç ve aydın yazara katılışını şöyle anlatır: «Selânik'te Genç Kalemler isminde bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın sermuharriri Ali Canip Beyle bir gece Beyaz Kule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmuanın lisanda sadeliğe doğru bir inkılâp yapmaya çalıştığını anlattı. Lisan hakkındaki fikirleri tamamiyle benim kanaatlerime uyuyordu.» Mehmet Ziya makalelerini çeşitli takma adlarla yazarken Canip Bey bu isimlerin hiçbirini beğenmeyip «Gökalp»i verdi ona. Genç Kalemler dergisinin ikinci sayısındaki başmakale Ali Canip ve Ziya Gökalp tarafından kaleme alınır. Ali Canip, ulusal bir edebiyat için ulusal bir dil gereklidir, diyerek dilimizi yabancı sözcüklerden ve kurallardan arıtmak, halkın konuştuğu sade Türkçe ile yazmak tezini savunurken Ziya Gökalp de bu yeni lisanın okullarda nasıl uygulanacağını anlatıyordu. Onlara göre: «Şimdi yeni bir hayata giren Türklere yeni, tabiî bir lisan yani kendi lisanları lâzımdır. Eski lisan hasta idi ve bu hastalığın sebebi de içindeki gereksiz ve yabancı kurallardı. Çok zengin edebiyatları olan Fransızlar, İspanyollar ve İtalyanlar dillerinin zenginliğini her şeyden önce, Lâtince ve eski Yunancanın zenginliğine borçludurlar; çünkü onların kökü bu dillere dayanır. Bir de yetiştirdikleri büyük şair ve ediplerin büyük çabalarına borçludurlar. Alman Edebiyatının zenginliği ise, Martin Luther'in İncil'i Almanca'ya çevirmesinden sonra, eski basit Cermen dilini işleyen, geliştiren ve bugünkü zenginliğine ulaştıran düşünürlerin, Goethe ve Schiller gibi büyük edip ve şairlerin -ham bir elması sabırla

yontup pırlanta haline getiren kuyumcu ustalığı ile- işlemelerine borçludurlar. Eğer ilkel Cermen dili dört beş yüzyıl içinde işlenip yeni Almanca olarak gelişmeseydi, Alman siyasî birliği ve Alman Devleti olmazdı. Şu halde dil ve edebiyat bir milletin oluşunda ve siyasî bütünlüğünde en önemli unsurdur. Nasıl ki, yüzyıllar boyunca Türk dili Arapça ve Farsça kurallarının hâkimiyeti altında kalmışsa, Cermen dili de Lâtince ve Eski Yunanca'nın egemenliği altında yaşamıştır. Martin Luther'in İncil'i Lâtince'den Almanca'ya çevirmesinden ve kiliselerde ibadetin Almanca olarak yapılmasına başlanmasından sonradır ki, kültür ve edebiyat dili ile halk dili arasında köprü kurulmuş, Almanca o tarihten sonra dev adımlarla gelişmiş, Goethe ve Schiller de onu taçlandırmışlardır. Millî dili ve Millî edebiyatı olmayan bir topluluk bağımsız millet olarak ayakta duramaz ve yaşayamaz. Osmanlı Devleti bir İmparatorluktur. Osmanlıca bu İmparatorluğun durumunu yansıtıyor. Bununla beraber onun gövdesini Türkler ve Türkiye teşkil ettiği için, Türkçe sadeleşmeli, yabancı tamlama ve kurallardan kurtularak istiklâlini kazanmalıdır. Medenî Millet olmak istiyorsak, bu cereyanı devam ettirmek, beslemek ve geliştirmek gerekir. Bunu da sizler yapacaksınız.»

Canip Bey, fikir hayatımızda özellikle ulusal dilimizi yaratmada, edebiyat tarihi araştırmalarında yaşadığı ortamın ilerisine geçmiş ülkücü bir yazardır. Ayrıca, daha çok duygusal olan şiirleriyle de Türkçenin güzel örneklerini vermiştir. Sağlam bir Divan Edebiyatı kültürü olduğu ve hattâ bu alanda başarılı şiir denemeleri verdiği halde Serveti Fünun'un pek küçük bir topluluğa seslenen diline karşı durmuştur... Son derece alçak gönüllüydü. Güler yüzlü, rahatlıkla sohbet edip, sorup öğrendiğimiz bir dosttu bizlere. Feneryolu'nda zengin bir kitaplığı olan güzel bahçeli bir evi vardı. Tezini kendisinden alan öğrencilerini evine davet eder, güllerle bezenmiş kameriyede uzun uzun anlatır, öğretirdi. Üşenmeden kitapları taşır, metinleri inceden inceye yorumlardı. ***Rükzan GUNAYSU.***

Edebiyat Kişiliği ve Eserleri

Ali Canip Yöntem; ulusal bir edebiyat için, ulusal dilin gerekliliğini savunurken, yabancı sözcüklerle kurallardan dilimizi arıtmak, halkın konuştuğu sade Türkçe ile yazmak çığırını açanların öncülüğünü yapar. Divan Edebiyatı'mızı çok iyi bildiği, divan şiirimize yakışan güzel örnekler verdiği halde, Servet-i Fünûn akımının mutlu azınlığa seslenen şiir anlayışına şiddetle çatar: «Artık şairin dört duvarı bizi ilgilendirmiyor. Artık biz şairi odasına çekilmiş, saçlarını parmaklarına dolamış ve her akşam gölgeleri ve lâmbasıyla uğraşan bir münzevi, çile dolduran bir derviş görmek istemiyoruz. Artık şair «dört duvarın içinde kendi kendisi için bir mahlûk de-

ğil, toplum içinde toplum için bir yaratıcı olmayı öğrenmelidir» görüşüne bağlı kalarak haykırır: «Her zulmu, kahrı boğmaya bir parça kan yeter/ Ey Şark uyan yeter, yeter ey Şark, uyan yeter.» Hece ölçüsüyle, sade dille yazdığı şiirlerden çok, edebiyat tarihimiz üzerindeki çalışmalarile önem kazanır. Başlıca eserleri: *Geçtiğim Yol* (şiirler, 1918); *Millî Edebiyat Meselesi ve Cenab Bey'le Münakaşalarım* (makaleler, 1918); *Edebiyat* (ders kitabı, I. sınıf, 1924); *Epope ve Edebî Nevilerle Mesleklere Dair Ma'lumat* (inceleme, 1927); *Türk Edebiyatı Antolojisi* (1930); *Ömer Seyfettin* (inceleme, 1935).

Trabzon'da okula ilk gittiğim gün müdürün Ali Canip bey olduğunu öğrenince, birden yüreğim çarptı. Adını kitaplarda okuduğumuz, derslerde öğrendiğimiz tanınmış kişilerle, o çağlarda, karşılaşmak, öyle sanıyorum ki, herkesi heyecanlandırırdı. Odasına ilk girdiğim zaman hafifçe titriyordum. Memleketimi, babamın mesleğini, o zamana kadar hangi okullarda öğrenim yaptığımı sordu. İnce altın çerçeveli gözlüğü; ciddî, hattâ sertliğe kaçan konuşması altında öğrencileriyle yakından ilgilenen bir hoca, bir baba şefkatini sezmemek mümkün değildi. Çekinmeseydim, kendisine Lütfü beyden öğrendiğim bilgilerden, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden ve «Genç Kalemler» den söz edecektim. Fakat edemedim. Bunlardan ancak, aradan 46 yıl geçtikten sonra, 1967 yılında İstanbul'da kendisine yaptığım birkaç ziyaret sırasında söz edebildim. Fakat hastaydı. Yaşının sekseni aştığından, dermansızlıktan yakınıyordu. Eski olayları benden daha iyi hatırlıyordu. Atatürk'ün Selânik'ten samimî arkadaşı olduğu için ondan söz ederken (... O zaman Mustafa Kemal'e yazdım...), (Mustafa Kemâl'e demiştim ki..), (Sonra Mustafa Kemâl beni Ankara'ya çağırdı..) diye konuşuyordu. Ölümünden bir ay kadar önce refikamla birlikte kendisine yaptığımız son ziyarette «İnsanın hayatta yapacak bir işi kalmayınca ve fikrî mesai imkânı yaşlılık ve hastalık yüzünden ortadan kalkınca, hayatın bir manâsı kalmıyor ve yaşama bir yük haline geliyor» demiş ve sanki ölümü özlediğini açıklamıştı. Bütün ömrü boyunca tam bir alçak gönüllülük içinde, sessiz sedasız, iddiasız yaşayan ve 1,5 yıl önce yine sessiz sedasız bu dünyadan göçen Ali Canîb, bir düşünce adamı olarak, çok doğru söylüyordu. ***Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU.*** Düzyazı ve şiirlerinden örnekler:

DİL İNKILÂBI İLE İLGİLİ BİR HÂTIRA

Tâ Selânik'ten tanıştığımız için Atatürk beni bizzat seçerek Dil Kurumuna memur etti. Fakat sonradan bilhassa güneş - dil teorisi ortaya çıktıktan sonra ben bu kurumun çalışmalarında çekimser kalmağa başladım. Hattâ bir gece Falih Rıfkı Atay, Atatürk'e:

— Paşam, demişti, bu güneş - dil nazariyesini en iyi kavrayanlar, muallimler oluyor, nitekim içimizde Ali Canib Yöntem'le İbrahim Necmi, bu işi en iyi anlayanlardır.

«Devlet» kelimesini kullanırız, esasının arapça olduğunu düşünmeyiz. Çünkü âlim, cahil, şehirli, köylü her Türk «devlet»i tanır. «Cumhuriyet» yerine «cumhurluk» demek de olabilir. O halde «Türkiye devleti bir cumhurluktur» cümlesi halis türkçedir. Fakat ikinci projedeki «ulus egemenliği» tabirine ikinci projedeki «millet egemenliği» tabirini üstün bulurum. Çünkü türkçede «ulus» asla «millet» mânasına gelmediği gibi «millet»i de tanımayan Türk yoktur kanaatindeyim. Millet uluslardan teşekkül eder fakat ulus millet olamaz. *Ali Canip YÖNTEM.*

Bunun üzerine ben oturduğum yerden hemen ayağa kalkarak

— Paşam, dedim, Falih Rıfkı aldanıyor. Kırk sekiz yaşındayım. Şimdiye kadar etimoloji ile meşgul olmadım. Gerçi Selânik'ten beri dil işleriyle uğraştım. Fakat etimoloji ayrı ve mühim bir branştır. Şimdiden sonra da zât-ı devletinize bu hususta faydalı olabileceğimi sanmıyorum.

Bu sözüm bir başkası tarafından söylenseydi Atatürk'ü belki münfail edebilirdi. Fakat Ata öyle yapmadı

— Hay hay, güneş - dil teorisine dair senden hiçbir şey istemiyeceğim, dedi ve istemedi.

Güneş - dil teorisi Atatürk'ün arzusu dâhilinde geniş bir saha kapladı. Hattâ içimizde, önce «Paşam, emrediniz, ellerimi kestireyim; fakat güneş - dil teorisini kabul edemem» dediği halde, iki üç gün sonra Ulus Gazetesinde (19, 20, 21 Mart 1936 tarihli nüshalarında) birbiri ardınca üç makale neşrederek Arapça kelimeleri güneş - dil teorisine göre tahlil eden bile oldu.

Atatürk'ün ölümünden sonra Dil Kurumu ile alâkamı fi'len kestim. Her şey gibi bu işi de şahsen takibe başlayan İsmet İnönü ki, Millî Şef olmuştu, o zaman Maarif Vekili bulunan merhum Hasan Âli Yücel'e:

— Ali Canib Bey bizimle işbirliği yapmak istemiyor mu? Dil Kurumundaki vazifesi başına niçin gelmiyor? diye sormuş, Hasan Âli de Paşanın bu târizkâr emrini bana bildirmişti. Cevaben:

— Estağfurullah, ben sadece bir mebusum, Reisicumhurla teşrik-i mesai ne demek? dedim.

Bundan sonra Millî Şef'e nerede tesadüf etsem

— Allah Allah, siz buralarda bulunur musunuz?, diye târize uğrardım.

Nihayet (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu)nun sade ve açık bir dille yazılması için iki proje hazırlanmış ve mebuslara dağıtılmış.

Sene 1942. Meclisin kış tatilini müteakip, rahatsızlığıma binaen, Meclis Reisliğinden izin alıp İstanbul'a gelmiştim. İzin müddetim bitip Ankara'ya dönünce, Cumhuriyet Halk Partisi Reis Vekili Hasan Saka, telâşlı telâşlı karşıma çıktı :

— Yahu, nerelerdesin? Seni arıyorum, dedi. Sebebini sordum, izah etti :

— Teşkilât-ı Esasiye Kanununun sade ve açık bir dille yazılması için hazırlanıp mebuslara dağıtılan iki projeyi bütün mebuslar aldılar ve bu hususlaki düşüncelerini bildirdiler. Fakat seni bulamadım. Şimdi veriyorum. Kanaatini yazarsın, dedi. (Bu iki projeden biri nispeten mûtedil, öbürü daha kat'î idi.)

— Hasan Bey, dedim, otuz yıldan fazla bir zamandan beri sahibi bulunduğum kanaatimi değiştiremem...

ŞARKIN UFUKLARI

Daldım gözünde vehm uyuyan susmuş ufkuna,
Ey şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?

Hâlâ huşû'a kubbeler en hisli bir penâh,
Hâlâ minârelerde tevekkül diyen bir âh,
Hâlâ saçaklarında güler baykuş evlerin,
Hâlâ köpek enînleri serper sokakta kîn,
Hâlâ hurâfeler yaşatır her çürük kafes,
Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ o tozlu ses...

Yükselmiyen tazarru'un ey şark bitmiyor,
«Hayyün-alel felâh»ını gökler işitmiyor...

Sönsün fezâlarında sükûn işleyen seher,
Dönsün zeminlerinde de isyâna secdeler,
Diz çökmesin sağır göğe öksüz duâların,
Yaksın bütün ufukları artık belâların
Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter;
Ey şark uyan yeter, yeter ey şark, uyan, yeter!..

YALNIZ BU BİR ÜMİT

Ba'zan nihâl-i şi'rimin üstünde titreşir
Birkaç siyâh-reng ü likaa tayf-ı bî-meâl;
Onlar leyâl-i muzlimenin bûm-ı şetmidir,
Hep böyle çırpınır, mütemâdî şikeste-bâl.

Kalbimde bir ümîd-i müheyyic, fakat gelir,
Seyr eylerim bu levhayı nâlân ü pür-melâl:
Bir kirli kahkahayla güler, bağrır, eğlenir
Karşımda hep bu bir iki u'cûbe-yî zılâl!...

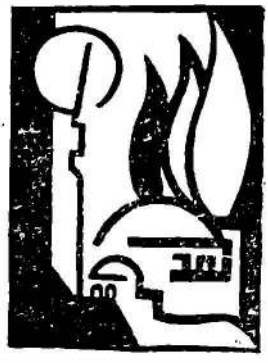

Gel ey nihâl-i şi'r-i hazînim, yazık sana,
Gel sen harîm-i rûh-ı melûlumda her gece
Yalnız benimle ağla saatlerle gizlice.

Onlar leyâl-i muzlimenin bûm-ı şetmidir,
Onlar bütün nevâziş-i sâfını incitir;
Yalnız bu bir ümîd «Sabâh etsin inciltl»

MUKADDES ATEŞ

Hayatın, ilmin, san'atın büyük eserlerini büyük ruhî hamleler yaratmıştır. Târihi yeni cereyanlara sürükleyen siyasetler, zekâya yeni ufuklar açan keşifler, his ve hayâli o ana kadar görülmemiş bir güzellikte teshir eden bedialar bilâistisna hep bu hamlelerin mahsulüdür. Bu hamleleri nefsinde besliyen, sonra şiyasî, ilmî veya bedîî târihin meydanına atılarak o mucizeleri yapan büyük insanların vicdanları -zahiren coşkun görünsünler görünmesinler- pürcûş ve hurûştur. O vicdanlarda hiç sönmeyen bir meşâle, bir meşâle değil, bir güneş vardır. İşte bu güneşe, bu çok hararetli ışığa «mukaddes ateş» ünvanı verilir. İnsaniyet ve medeniyet namına bu toprağın üstünde maddî ve mânevî ne görüyorsak hepsi o «mukaddes ateş»in ibda ettiği müesseselerdir. Ve nasıl fezadaki yıldızlar irili ufaklı ise ve gene nasıl onların bazısındaki ışık kendisinin, bazısındaki mensup olduğu manzumeyi vücuda getiren güneşin ise beşerî zekâ da böyle irili ufaklıdır. O zekâlarda görülen «mukaddes ateş»in de asıl güneşleri ve o güneşlerden müstefiz olan peykleri vardır.

Bunun içindir ki tabiatın, asırlara ve memleketlere de siyyanen ve mebzulen dehalar bahşetmediğine rağmen ikinci derecelerdeki adamların da mesailerinde hararet buluyor, büyük işlerde hisselerini görüyoruz.

Bir askerin vatanını müdafaa etmesi, hatta vatanı uğrunda şehit düşmesi... Bir âlimin senelerce bir keşif için uğraşması, bazan bu keşif yüzünden hayatını kaybetmesi... Bir şâirin bin bir sinir ve duygu zelzelesi ika ederek haykırması, ortaya gözleri kamaştıran bir bedia koyması hep bu «mukaddes ateş» sayesinde mümkün olmaktadır. İnsanı, «gönlünde mukaddes ateş olan mahlûk» diye tarif etmekle yanılmayız, ancak o mukaddes ateş sayesinde hayvanlıktan kurtulmuş, kara toprak üstünde harikalar ibda etmiş olması hasiyetiyle...

Her kimin aşk ile sûz ü sâzı yok
Mürg-ı bî-perdir anın pervâzı yok

Diyen adam, bu ateşi ve bu ateşten mahrum kalanları ne güzel anlatmıştır. Bir adam tasavvur ediniz ki dünyada, tıpkı cam kavanozda mahpus bir balık gibi maksatsız, gayesiz dolaşıyor, o ne bedbaht, o ne lüzumsuz bir mahlûktur. Bu bedbaht, bu lüzumsuz mahlûk ya hiç bir şey yapmadan ölüp gidecektir. Yahut menfî şeyler yapacaktır Mürteciler, mefkûre düşmanları, bir kelime ile alelumûm ambitieux: «ikbal-perest»ler bu menfi tipin misalleridir. Hilkatin anlaşılmaz bir sırrı da bu bedbahtların mevcudiyeti olsa gerek. Ve galiba bu sırrı izah için olmalı ki maksatsız, gayesiz yaşıyanlar felâketlerini arasıra hissediyorlar, kendi nefislerine kıyıyorlar. Kanaatimce intihar edenler bu zavallılardır. Çünkü dünyada bir şey yapmak, insanlık âleminde bir hizmette bulunmak isteyen, bir işe, bir ilme, bir san'ate âşık olan müsbet adam intihar edemez. Çünkü gönlünde yanan «mukaddes ateş» ona hayatı sevdirmiştir Nikbindir. Bütün müntehirler, vicdanları kararmış, dünyada hiç bir ümidi kalmamış, şahsının lüzumsuzluğuna kanaat getirmiş biçârelerdir. Bazı doktorların kendi kendini öldürenlere «hasta» sıfatını vermeleri o mânâya doğrudur ki bunlar aklını değil, mefkûresini kaybeden alillerdir. Bu zavallı müflisler talihin en küçük bir sademesine tahammül edemezler, esir oldukları hayvanî bir istek, zavallılara pervasızca hayatlarını ifna ettirebilir. «Mukaddes ateş» ise sahibini bu gibi şeylere daima galebe çaldırır.

ÂN-I MEFTÛR

Sorma aşkın füsûn ü râzını, âh
Şimdi ondan uzak ve bî-haberim,
Şimdi donmuş, o bir zaman bî-gâh
Tutuşan rûh-ı zâr ü der-be-derim.

Kanaatimce «Teşkilât-ı Esasiye» Kanunumuzu, ve ondan sonra öteki kanunlarımızı türkçeleştirmemiz millî bir vazifemizdir. Ancak bunu yaparken halkın dilinden ayrılmamak, ve aşağı yukarı otuz yıla yakın bir zamandan beri edebiyat alanında hüküm sürmekte olan usulü gözönünden kaçırmamak lâzımdır : Türkçesi olmayan bir kelimeyi de aslı Türkçe değildir diye atmamak şiarımız olmalıdır. *Ali Canip YÖNTEM.*

Kadın, ümmîd ü ihtirâs.. eyvâh!
Hepsi boş, hepsi bir yalan, gülerim!
Şimdi karşımda bir hayât-ı siyâh,
Pîş-gâhında secdeler ederim.

Sorma aşkın füsûn ü râzını, ben
Bir sefîl ihtiyâc-ı mübrimden
Başka hiçbir likaayı sevmiyorum.

İşte en sâde ân-ı meftûrum :
Bir sefîl ihtiyâca râm olarak
Ağlamak, koşmak!.. Ağlamak, koşmak!..

KIŞ MEHTÂBI

Gece, hâif ve pür sükûn her yer:
Uzakta işte kamer
Kesîf sislerin altında kimsesiz, câmid
Bakıyor.

Nücûm,
O münkesir, o yetîmâne gamzeler, mahmûm
Titreşiyor...

Semâ, deniz, âfaak
Bütün bu leyle-yi sermâda sanki hep donmuş,
Hep bî-rûh;
Uzakta gölgelerin zîr-i câmidinde hamûş

Beş on dırahtı kadîd
Mecrûh,
Giryân
Bir tıfl-ı yetîm
Gibi ağlar, ağlar.

Uzakta vaz'-ı mehâbetle ser-te-ser dağlar,
- Beyaz Olimpos'lar -
Okur bu leyl-i siyeh-fâma bir kitâb-ı esâtir..

Gece, hâif ve pür sükûn her yer;
Uzakta işte kamer
Bu leyl-i bî-kesin âguuş-ı bî-mecâlinden
Alîl ü bî-vâye
Semâya, âfaaka
Ağlar, ağlar!..

GECELERİMİZ

Sararmış alnı derin, gamlı çizgilerle hazîn
Bir infilâini takrîr eden zavallı güneş
Yanında zühreyi bulmuştu âsumândan eş.

Ve gözyaşıydı bütün hasta, münfail denizin
Kadın likaasını örten hafî, güzel kederi,
Sevimli, ra'şeli, âzürde, ince şübheleri:

Semâ karardı; bütün sisli bir tefekkürden
Temessül etmişe pek benziyen sönük geceler
Öpüştü rûhumuzun neş'esiyle az, muğber.

Ve biz, bu levhanın üstünde serpilen, büyüyen
Bulutların müterreddid kanatlı sînesine
O günkü his ile baktık niçin yavaşça yine?..

Dünya medenî dillerinde —bazı şark dilleri hassatan arapça müstesna— bir mefhuma mukabil tek bir lâfız vardır. Fransızcada, Almancada, İngilizcede meselâ «ay, güneş, yıldız» sonra «ağaç, yaprak» ve diğer mefhumları karşılayan birer tek kelime bulunur. Eğer bir mefhuma karşılık olmak üzere bir kaç kelime görülürse, bunların arasında mutlaka «nuance»lar vardır. Halbuki bizim eski osmanlıcada «ay» varken «kamer», «mah».. «güneş» varken «şems, mihr, hurşit. afitap».. gibi lüzumsuz lâfızlar kullanılmıştır fakat yirmi yirmibeş yıldanberi edebî eserlerimizde, konuşulan dilde türkçesi olan yabancı kelimeler kullanılmaz olmuştur. Bugünkü edebiyat alanında umumî kaide halk diline doğru gitmek, İstanbulla Anadolunun geniş bucaklarında Türk halkı tarafından konuşulan kelimeleri edebiyata mal etmektir. *Ali Canip YÖNTEM*.

MANDOLİN

Hangi kızın şen elleri
Gecelerin mâtemine
Serpiyor bu emelleri?

O genç kızın sevinci ne?
Kopup sedef ellerinden
Kalbe düşen bu inci ne?

Bir eser yok kederinden,
Söyle, şâir, bu gülüş ne?
Fakat sonra tâ derinden,

Tâ içinden bükülüş ne?

YAZ GÖRÜŞLERİ

Odalarda

Artık uçar camlarda serserî kelebekler,
Gölgeler kırık, dökük... Sanki bir şeyler bekler.

Dağılır sessizliğe iki sinirli «Çın, çın»;
Minderde uyanan kız bakınır hırçın hırçın.

Ovalarda

Böcekler susmuş, kıra bir garîblik çökmüştü,
Sanki altın başaklar erimiş bir gümüştü.
Yerler esen rüzgâra diyordu: «Bir yudum su,
Ey bilinmez illerin dinlenmiyen yolcusu!...»

Denizlerde

Deniz ateş hülyalar içinde yandı, yandı.
Bir yelkenli geçerken ürpererek uyandı.
Baktım demin silinen kıyılar şimdi geniş,
Sarı, durgun sularda ilâhî bir geriniş!

KELEBEK

Mâvi bir gölge uçtu pencereden;
Baktım; âvâre bir küçük kelebek;
Yaramaz geldi kim bilir nereden?

Belli yorgundu; bir veremli çiçek
Gibi serpildi lâmbanın yanına;
Bir duman uçtu gitti titriyerek...

Anladım kıydı yavrucak canına
Söyle ey mavi gölge, söyle eğer
Bir ölümden de çok fenasa bana.

Şu karanlık, şu kimsesiz geceler

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA

(1889 - 1949)

Mehmetçik'i herkes bildiği halde o, kendini tanıtmak, hatta tanımak ihtiyacında değildir. Yurt pınarları gibi saf ve sade, dağ rüzgârları gibi tabiîdir. Nerede doğdu, kimin oğludur? Bunları belirtmeğe lüzum ve imkân var mı? Bir elmas gibi tarih içinde yıpranmayan büyük bir ırkın evlâdıdır. Yüzyıllardan beri yaşar ve en yaşlı çağlarında dahi gençtir. Tıpkı bir fıskiyenin tepesindeki su zerreciklerine benzer; her an değiştiği halde daima aynı kalır. Temizliğini ve yüksekliğini hiç bir zaman kaybetmez.

İSTANBUL'da doğdu. İstanbul Vefa, Trabzon İdadî öğrenimlerinden sonra Mekteb-i Hukuk-u bitirdi (1910). Psikoloji ve pedegoji öğrenimi için Isviçre'ye gönderildi (1913); Cenevre Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü, Jean Jacques Rousseau Pedagoji Enstitüsü'nü bitirdi. Yurda dönüşünde (1916); öğretmenlik, müdürlük, müfettişlik yaptı. Sivas, Sinop milletvekilliklerinde bulundu (1927 - 1934). Maarif Vekâleti başmüfettişliği'ne atandı (1935). İstanbul milletvekili seçildi (1936 - 1946). Ankara'da öldüğü zaman, Ziraat Bankası Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunuyordu (29 Ekim). Edebiyat anılarında Yusuf Ziya Ortaç «İbrahim Alâettin Gövsa»nın portresini şöyle çizer

Ortada bir yaratma yanlışı vardı galiba: Bu büyük baş bu küçük vücudun olamazdı. Büyük baş dedim, koca kafa değil!

İsviçre'de okumuştu: Profesör doktor Sedat Tavat'lar, Hakkı Hayri'larla beraber ve Saraçoğlu'ların, Esat Mahmut Bozkurt'ların yetiştiği yıllarda...

Ortanın az altında bir şairdi, ortanın çok üstünde bir yazar... İlk gençlik kitabı «Güftü - Gû» dur: Küçük, tatlı manzumeler Sonra. çocuk şiirleri çıktı:

Ertuğrul'un ocağında uyandın,
Şehitlerin kanlariyle boyandın,
Nice düşman kalesine uzandın,
Sana selâm ey Osmanlı bayrağı!

Yıllar yılı, bütün mektepler bu mısraları ezberlemiş ve bütün bir kuşağın çocukları bu mısralara selâm durmuştur.

İbrahim Alâettin, edebiyat hocalığından Muallim Mektebi Müdürlüğüne kadar çeşitli kültür hizmetlerinde çalıştı. Canlı, hareketli, yorulmaz bir insandı. Öğrencileri arasında, genç yaşında ölen şair Kemaleddin Kamunun da bulunduğu, ondan ışık almış bir aydınlar kalabalığı şimdi yurdun her tarafına dağılmıştır.

Uzun yıllar Akbaba'da yazı arkadaşlığı da ettik. İnce, zeki bir kalemi vardı Eski harflerin kolleksiyonundaki «Kıvılcım» imzalı hikâyelerin hepsi onundur ve hepsi hoş sürprizlerle biter. Yalnız bu kadar da değil. Yine o yıllardaki «Akbaba» imzalı başyazıların da birçoğu onundur. Halil Nihat Boztepe ile beraber mebus seçildikten sonra, Meclis hayatında da gürültüsüz bir çalışma ile uzun yıllar hizmet etti. Bütçe tartışmalarında Maarif Vekâletine haksız yere çullanan bir Çanakkale mebusuna, komisyon sözcüsü olarak İbrahim Alâettin cevap vermişti. Baştanbaşa mantık ve güzel nüktelerle süslü bu cevap, alkışlarla sona ererken, Gövsa, kürsüden şu son cümle ile inmiş ve yeniden kopan alkışları arkasından sürüklemişti:

— Ne yapayım, Çanakkale Mebusu çanak tuttu!

İbrahim Alâettin, geniş kültürlü, zengin hafızalı, eşi az bulunur bir yazardı. Yedigün dergisinde çalışırken, her konuda hünerle kalem oynatmıştır. Sedat Simavi, yazıya resim yaptırmaz, resme yazı yazdırırdı. Bakardınız, bir gün güzel bir fotoğraf bulmuş: Elindeki gümüş çerçeveli aynada kendisine âşık gözlerle bakan bir genç kadın... Ertesi, hafta, bu resmi mecmuanın baş sahifelerinde seyrederdiniz. Altında şu zarif satırlarla:

«Her kadının en mahrem, en samimi dostu odur. Hiçbir kadın aynaya açıldığı kadar kimseye açılmaz.

«Bazı bedbin filozoflar: Aşk, başkasında kendisini sevmektir, derler. Ayna, sevginin şu tarifine, hele kadın sevgisine tam bir misal sayılabilir. Kadın aynaya âşıktır, içinde her an kendini bulduğu için...

«Eski harem dairelerindeki endam aynalarının, şimdiki tuvalet odalarındaki boy aynalarının hâtıralarında duran hayalleri hangi sinema-

Bir şeye sahip olmak duygusu, yani temellük meyli doğuştan geliyor. Mesele bu duygunun muvazeneli bir şekilde gelişmesinde ve soysuz bir hâle girmemesindedir. Terbiyeciler bu hususta muvazeneyi tutabilmek için başlıca üç çare tavsiye ederler 1. Çocuğa «başkasının malı» mefhumunu ve ona hürmet lüzumunu en ufak çağlardan itibaren öğretmek. 2. Çocuğa kendi malına ve eşyasına hürmet lüzumunu yine en küçük yaşlardan itibaren hissettirmek. Meselâ yırttığı bir gömlek uğrunda annesinin sabahlara kadar göz nuru döküp çalışacağını, hoyratça kullanarak harap ettiği bir potini için babasının belki bir kaç gün didinmek ihtiyacında kalacağını öğretmek ve bu fikirleri onun anlayacağı şekilde kuvvetle telkin etmek. 3. Paranın kendi başına bir değer olmadığını, ancak insanların rahatı ve başkalarına da yardım edebilmesi için bir vasıta olduğunu her fırsatta ve daima hissettirmek. *İbrahim Alâettin GÖVSA.*

da, hangi romanda bulabilirsiniz? Fakat ne yazık ki, ayna kadın gibi değildir, sırlıdır!»

İbrahim Alâettin'i yalnız böyle hafif ve tatlı fanteziler yazarı sanmayınız. Ancak bir bilginler topluluğunun başarabileceği ağır bir iş, dört ciltlik «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi» tek başına onun büyük sabrından doğdu.

Bunun üstüne bir hâtıramı anlatayım: Atatürk, kendisine armağan edilen eseri karıştırırken, hem kendisinin, hem de Çakırcalı'nın bulunduğunu görünce köpürmüştü. Akşam, Anadolu Kulübünde, nâzik ve ürkek mizaçlı Alâettin'i hırpalamaya başladı:

— Maşallah efendim, doğrusu takdir kudretinize bayıldım Hem ben varım eserinizde, hem Çakırcalı!..

Bu haksız öfke karşısında, o, tutuk bir dille kendisini savunmaya çalışmış:

— Paşam, demişti, bu «Büyük Adamlar Ansiklopedisi» değil, «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi»... Müsbet, menfi, iyi, kötü her şöhret var!

Ama sesini duyuramamış, müdafaasını dinletememişti. Yalnız, Parti Genel Sekreteri Recep Peker onu teselli etmişti

— Üzülme, büyüklerin bazı böyle cezbe anları olur!

Aradan bir kaç gün geçmiş, Recep Peker Atatürk'ün fırtınasına tutulmuştu. Bu sefer, aynı kelimelerle o, C.H.P Genel Sekreterini teselli etti:

— Üzülmeyiniz, cezbeye geldiler... Geçer!

Alâettin, son yıllarda gittikçe ağır işitmeğe başlamıştı. Nihayet büsbütün işitmez oldu. Bundan çok memnundu o

— İnsan ne rahat çalışıyor, diyordu. Kıyamet kopsa farkında değilim!

Bir gün, İsmet İnönü, Çankaya'da, ağır işiten Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nu sağına, İbrahim Alâettin'i soluna alıp konuşmuş. Bunun taklidini ince bir zarafetle yapar:

— Üç kulakdaş ne güzel anlaştık, diye gülerdi.

Son zamanlarda bir işitme âleti almış, küçük düğmeyi kulağına iliştirmiş, pili ceketinin üst cebine koymuştu. Beni görür görmez, bir kahkaha attı

— Yusuf Ziya, hiç böyle kulağını cebinde taşıyan adam gördün mü?...

Altısı tercüme, otuz cildi aşan basılmış eserlerinden başka, gazeteler, dergiler dolusu toplanmamış yazısı vardır. Bunların arasında hiciv edebiyatımızın en güzel kıt'alarını da bulursunuz. Bunlardan bir tanesi hâlâ ezberimde: En yakın dostu Halil Nihat'ın «Evlen» başlıklı mizah şiirine kızan biri, onu eskilikle, gerilikle suçlandıran ağır bir cevap yazmıştı. Alâettin, bu kaba hücuma şu zehir gibi mısralarla karşı koymuştur:

Niye «Evlen» diye manzumene aldın onu da?
Nükte israf-ı zekâdır şakadan anlamaza.
Mürtecidir diye curnal yazarak cerre çıkan
Böyle bir yongası üstünde suratsız yobaza!

Kaleminin denemediği yazı çeşidi, romandan başka yoktur sanırım Hikâye, fıkra, şiir, mizah, hiciv, psikoloji, çocuk psikolojisi, ruhiyat ve terbiye... Hattâ bir de tercüme piyes: Jean - Marie...

Sonra şu birer damlalık tebessümler:

«Kâğıdı güzel öyle kitaplar vardır ki, ah keşke yazısız olsaydı, diyorum.»

«Güzel kitap güzel kadın gibidir: Emeksiz tasarruf edilemez.»

«Düşenin dostu olmaz sözü yalnız güzel kadın hakkında doğru değildir.»

Abdülhak Hâmid'in, Süleyman Nazif'in, Mehmet Âkif'in, Mehmet Emin'in üslûbiyle yazılmış manzumeleri arasında da bakınız ne kadar başarılıları var:

Abdülhak Hâmid gibi :

Lüsyen, bana yaz diyorsun amma,
Yazsam bugün eskisinden âlâ,
Farzet ki, huzura meh getirdim,
Herkes diyecek ateh getirdim!

Manzum şakaları severdi. Onun için bir sanat eğlencesiydi bu. Bakardınız, bir fotoğraf üstünde iki mısrağı, iki zekâ kıvılcımı gibi parlıyor. Bakardınız, yeni evlenmiş bir gence, yahut yeni doğmuş bir çocuğa nükteli bir tarih düşürmüş.

Onun en sevdiği iki şey vardı Evi ve kitapları... Son yıllarda az dinleniyor, çok çalışıyor, büyük Türk Lûgati ve Ansiklopedisini hazırlıyordu.

Bir gece, ansızın ölüvermiş : Istırap çekmeden ve ıstırap çektirmeden... Eğer bahtiyar kelimesi ölüme yakışırsa, buna «Bahtiyar bir ölüm» diyebiliriz : Çok sevdiği evinde, çok sevdiği kitaplarının arasında!

Atatürk'ün ölümü üzerine şiirlerinden en güzelini, aynı zamanda Atatürk için yazılan şiirlerin en muhteşemini vermiş olan Gövsa, 29 Ekim günü ölmüştü; tesadüfe inanmasak bile, kaderin, onun için ölüm günü olarak Cumhuriyet Bayramı'nı seçmesine kayıtsız kalamayız. Atatürk'e hitap eden en ateşli mısraların sahibine armağan ihtişamlı bir ölüm günü... İbrahim Alâettin Gövsa, 1889 da doğduğuna göre, Türk kültür dünyası onu henüz altmışında iken kaybetmiştir. «Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» üzerinde büyük bir gayretle çalışırken öldüğüne bakarak, hiç ölecek zamanda değildi, demek zorundayız. Eserinin «L» harfini yazmaktaydı; alfabenin tam ortasında sönüp giden büyük öğreticiye ömrünün «L» harfinde öldü diyebiliriz. Sayın eşi, eserini bitirmek için büyük bir arzu beslediğini, sözlüğü yazarken yemek saatlerini unuttuğunu söylüyor. Hürriyet gazetesi için hazırlamakta olduğu «Mehmet Akif Sokağı» adlı yazısını tamamlamağa fırsat vermeden daima düşünen kafasına çöken ölüm, son anlarını çalışmakla dolduran bahtiyar bir fani daha tanımış oldu. *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

Eserleri

İbrahim Alâettin Gövsa; şiir, hikâye, fıkra, mizah, hiciv, psikoloji, çocuk psikolojisi, eğitim, çeviri, v.b... Her türlü edebiyat yollarında rahatlıkla kalem denemelerinde bulunur. Aruz'dan heceye, Ulusal Edebiyat'tan eğitim gayeli çocuk şiirlerine, yurt, toplum şiirlerinden biyografi, pedagoji, sözlük ve ansiklopedi çalışmalarına geçer. Atatürk'ün ölümü üzerine yazdığı «Tavâf» şiirile ünü yaygınlaşır. Başlıca eserleri : *Çocuk Şiirleri* (1911); *Güft ü Gû* (şiirler, 1912); *Çanakkale İzleri* (şiirler, 1926); *Süleyman Nazif* (monografi, 1933); *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi* (4 cilt, 1937); *Çocuk Psikolojisi* (1940); *Acılar* (şiirler, 1941); *Söz Oyunları* (nesirler, 1942); *Türk Meşhurları Ansiklopedisi* (1946); «Kâşifler ve Mucitler», «Elli Türk Büyüğü», «Ruhiyat ve Terbiye», «Yeni Resimli Lûgat».

Kimi değerler vardır, hiç iddialı değildirler. İbrahim Alâettin Bey de şairlik ve sanatçılık iddiasında bulunmadı, ama şiir ve sanatı kendine meslek yapan birçok boş iddialardan daha yararlı ve temiz eserler yarattı. *İsmail Habip SEVÜK.* Edebiyatta büyük iddiası olmadığı, çatışmalara ve cepheleşmelere katılmadığı halde sanatçılık onurunu da korumayı bilmiş, büyük çalışkanlığıyla da son dönemin güvenilir ansiklopedicilerinden biri olmuştur. Gençliğinde alıştığı aruz, sonuna kadar vazgeçemeyeceği bir şiir aracıdır onun için. Tevfik Fikret'in Şermin'inden önce çocuk şiirleri de yazarak sanatını eğitimde kullanmak isteyen ilk kişi İbrahim Alâettin'dir. *Rauf MUTLUAY.* Aruzla ilk şiirlerini 1908'den sonra Servet-i Fünun dergisinde yayımladı; Millî Edebiyat akımını benimsedikten sonra vatan, millet konularında şiirler yazdı (Yeni Mecmua, 1917 - 1918). Edebiyatımızda çocuklar için şiir çığrının da öncülüğünü yaptı. *Behçet NECATİGİL.* Nesirlerile şiirlerinden örnekler :

KİTAPLAR

Ona kendi çerçevesi içindeki her şeyi sorabiliyoruz. Hem de en münasebepsiz zamanlarda ve istediğimiz kadar. Gücenip surat asmasına, bizimle eğlenmesine, bildiği kadar doğru cevap vermek için uğraşmamasına imkân yok. Kitap bu noktadan âlim ve temiz huylu bir dosta müraccahtır.

Bir âlimin yanıldığı, dalgın bulunduğu, neşesiz, isteksiz olduğu zamanlar vardır. Kitap pek uysaldır. İstediğimiz anda söyler, usandığımız zamanda kesmesini bilir. Bazısı şekil ve kıyafetçe de her türlü arkadaşlığa müsait olur. Cebe, çantaya, koltuk altına sessizce girer. Arzu ettiğiniz anda size mizacının müsaadesi nisbetinde hizmete âmade bulunur.

Bir kısmı daha cüsselidir. Bu şişman dostlar çok defa ağır başlı da olurlar. Kendilerini daima el altında bulundurmak, öteye beriye taşımak güçtür. Fakat buna mukabil hizmetlerini daha etraflı görürler. Bize aklımıza gelmemiş, hayalimizden geçmemiş tafsilâtı da vermekte pek cömerttirler.

Kimi açık, sade ve tabiî konuşur, kimi tumtraklı ve ağdalı konuşur. Dillerine ve şivelerine alışmak için biraz mümareseye katlanmak icap eder. Hikâyeler, romanlar, fıkralar çocuklukta keyfimize hizmet eden süt nineler gibi en hoşlanacağımız masalları anlatırlar. Fakat onların mevzuları, söyleyiş tarzları hangi kadın ninenin dilinde vardır. Seyahatnameler gönüllü birer kılavuz gibi elimizden tutarak bizi dünyanın bilmediğimiz köşelerinde dolaştırırlar, tarihler, bu seyahatleri geçmiş zamanların içinde yaptıran birer rehberdirler.

Coğrafyalar, en bilgili bir tenezzüh veya seyahat yoldaşından elbette faydalıdırlar. Fenne ve hekimliğe ait eserler elbette birçok bilgiç arkadaşlardan veya şöyle böyle doktorlardan daha az zararlı olurlar. Felsefeye ait bulunan

ciltlerin ise bizden yaşlı ve akıllı olanların öğütlerinden elbette çok üstün ve çok derin düşündüren mahiyetleri vardır. Kamuslar ve Ansiklopediler evimizde daimî misafir bir ilim heyeti ve bir sürü akademi âzasından elbette daha faydalıdır. Çok okumuş insanlar ekseriyetle tiryaki ve biraz da manyak olurlar. Mizaçlarına hizmet lâzımdır. Halbuki Ansiklopedilerden istediğinizi alabilmek için yalnız kendilerine müracaatin yolunu bilmek kâfi gelir.

Masamızın üstündeki on beş, yirmi kitap muhtelif devirlerde ve ayrı ayrı memleketlerde yaşamış insanların en özlü hülâsaları değil mi? En seçilmiş üç, beş yüz kitaptan mürekkep güzel bir kütüphanesi bulunan bir fikir adamı, insanlığın en yüksek kafalarile daima sohbet halinde demektir. Elverir ki, onlarla iyice meşgul olsun ve musahabelerinden haz alsın. Yoksa evinde süs ve gösteriş için yığınlarla kitap bulunduranlar, bir ilim akademisinin odacıları ve hademeleri gibidirler. Yanıbaşlarında allâmeler varken kendileri bütün ömürlerinde fikirce yaya kalmıya mahkûmdurlar.

Dünyada hakikî dostluğun ne kadar nadir olduğu ve iyi kitapların en samimî dostlardan bile faydalı olabildiği düşünülürse kitaba ne büyük bir sevgi ve hürmetle bağlamanın lâzım olacağı kendiliğinden meydana çıkar. Kötü dostlardan da zararlı olan fena kitapların bulunduğunu unutmamakla beraber, tam mânasile kitap denince o türlü, yazıların bahis dışarısında kalması tabiîdir. İtikat meselesinde olduğu gibi, ahlâk ve irfan bahsinde de kitapsızlardan korkunuz!

TAVÂF

Bir milletin melâlini söyler derin derin
Deryâ önünde çırpınarak Dolmabahçe'nin,

Gönlümde eski hâtıralar eyledim tavâf.
Artık o doğmuyor diye muzlimdi her taraf.

Çamlar hüzünlü, yollara düşmüş söğüt, çınar.
Yaprak döküp huzûra kapanmıştı sonbahar.

Mermerli medhalin ona lâyık vekaarı boş.
Heyhât o muhteşem kapının intizârı boş.

Sessiz nöbetçiler de heyûlâ dolaşmada,
Her yerde bir kederli muammâ dolaşmada.

Susmuş bütün saray, nefes almaz o izdihâm:
Son uykusunda tek rahat etsin deyip Atam.

Son uykusunda öyle mi bir devr uyandıran,
Bir ırka can veren Atatürk adlı kahraman?

Düşsün olur mu toprağa göçmüş çınar gibi,
Sönsün o mâvi gözleri bir âsitman gibi?

Sussun o mâ-verâ konuşan ma'denî sedâ,
Dursun olur mu hilkate bir fahr olan zekâ?

Sözler ki çağlayıp köpüren bir pınar gibi,
Hisler ki şahlanıp atılan dalgalar gibi.

Âtiye, hâle, geçmişe her anda bir temâs,
Bin türlü ihtisâs ile, bin türlü ihtirâs.

Milyonla halkı cezb ile mihraak olan zekâ.
İfrâtı, hadsi, vecdi, tezâdıyle bir dehâ...

Bir meş'aleydi neş'esi her bezme nûr olur.
Bir hârikaydı benliği bir mülkü doldurur.

Cismiyle pek güzeldi ve rûhuyle devdi o,
Bir yıldırımdı, bir mütekâsif alevdi o.

Eyvâh o varlığın bize kalmış fesânesi,
Yastıkta bir ışık yele, arslan nişânesi.

Karşımda servilik ve gurûbun vuran alı.
Göklerde şimdi Çankaya'nın şanlı kartalı...

Ey nâm alan, zafer yaratan inkılâb açan,
Ey yol veren hükümleri târîhe bir zaman,

Ey eski kahramanları geçmiş asırların!
Gaazî'ye ihtirâm ile kalkın ve toplanın,

Saf bağlayıp selâma durun hep, Odur gelen!
Türk ırkının muhabbeti üstünde yükselen.

Ölmez evet gönüllere heykel kuran Atam.
Lâkin nedir içimdeki pâyansız inhidâm?

VATAN

Bir gün gelir başka yerler gezersen,
Gönlünde bir yabancılık sezersen,
Annesinden ayrı düşen bir yavru
Gibi sızlar küçük kalbin; işte bu
Vatan sevdâsıdır. Bu söze inan
Hepimizin annesidir bu vatan.

Uzaklardan dönüyorken vatana
Rüzgâr bir hoş koku getirir sana,
Dalgaların lisânından anlarsın.
İstersin ki gemi uçsun, yaklaşsın.
Bir minâre gözükürken sislerden,
Kalbin taşar içindeki hislerden.

Mâvi gökler, yeşil yerler, şehirler:
Bize şarkı fısıldıyan nehirler,
Uyan diye uğuldıyan korular...
Düşün yavrum bu yerlerde neler var?
İşte senin bu mübârek memleket;
Annen gibi onu sev de hizmet et.

Bir fenâ söz işitirsen iyi bil:
Beğenmiyen bizi Osmanlı değil.
Bir yabancı gelir seni kandırır,
Eğer derse bu memleket fenâdır,
Darıl yavrum, onu sakın söyletme,
Toprağını hâinlere çiğnetme!

ŞAİRİMTIRAKLAR

Fikir hayatı için belki en zararlı tipler onlardır: Şairimtraklar. Memleket onları ne kadar da bol yetiştiriyor. Muhtelif çeşitleri ötedenberi hiç bir zaman eksik olmadılar ve cemiyetin sırtında parlak renkli tufeyli birer böcek gibi yaşadılar. Edebî, ilmî hayatımızın tarihçe azçok bilinen devirlerindenberi onlar vardır. Bugün de her çaptaki örneklerini mebzuliyetle görüyoruz. Galiba yarın da aynı tipler eksik olmıyacaktır. Onlar, mantar gibi, baldıran gibi fikir hayatının ihmal edilmiş sahalarından kolayca fışkırıyor. İlim ve fikir telâkkilerinde kıymetler tekarrür etmedikçe, hele dilde ve edebiyatta anarşi devam ettikçe, şairimtrakların istilâsından kurtulmak mümkün olmıyacak gibi görünüyor.

Kimlere şairimtrak diyoruz? Kelimenin delâleti de gösterir ki, onlar bazı noktalarda şaire ve sanatkâra benzerler. Bu işi benimsemiştirler. Fakat hakikî şair ve sanatkâr vasıflarından tamamile mahrumdurlar. Ne ruhları dalgalandıracak engin kudretleri, ne de bir felsefeyi icmal ve telkin edecek yüksek kabiliyetleri yoktur.

Onları fikir hayatı için, hattâ umumi memleket hayatı için gayet zararlı tipler saymamız sebepsiz değildir. Basit kafalara hâkim olurlar ve değersizliğin revacına örnek verirler. Hiç bir sahada ihtisas ve meziyetleri olmadığı halde yalnız şair tanılmalarından dolayı memleketin hayatında yer tutmuş ve halkı istismar etmiş boş ve âvare adamlara ötedenberi ne kadar çok tesadüf edilir.

Güzel sanatların her şubesinde zayıf ve yarım adamlar vardır. Ressam taslakları, bestekâr kırıntıları, heykeltraş ve mimar döküntüleri çok bulunabilir. Fakat bunların hiç biri şairimtraklar derecesinde zararlı olmuyorlar. Zaten başka sanat ve meslek şubelerinde yarım insanlara bir dereceye kadar müsamaha ve tahammül edilebilir. Fakat yarım şairlere asla!

Ne yazık ki, memleketimizde asırlardanberi onların revacı var. Büyük ve hakikî şiir ve edebiyat adamlarının pek ender yetişmesi galiba bundandır. Fikir hayatında kolayca ve tembelce sivrilmenin imkânına şöhretli birer timsal olan şairimtraklar, bazı defa manevî bünyemize ârız olmuş birer mikrop gibi mücadeleye şayandırlar.

İlk gençlik devresinde şairlik hevesi mazur ve makbul sayılabilir. Çünkü şiir ve sanat yüksek mahiyette bir oyun demektir. Ve gençlerin pek çoğu bu oyundaki istidadını tecrübe eder. Şiir ve sanatla münasebetlerini hiç hatıra gelmiyecek iş adamlarının ilk gençlik çağlarında edebiyat ile uğraşmış, hattâ bazı şiirler neşretmiş olduklarını hayatlarına ait tafsilâtı okurken görüyoruz. Fakat ilk gençlik devresi geçtikten sonra şairimtraklığa artık müsamaha edilemez, hele olgunluk çağında tahammül olunamaz. Her sanatın az, çok devamlı bir hazırlık devresi bulunduğu halde şairliğin ne bakaloryası var, ne doktorası. Her meslek bir takım resmî vasıflara ihtiyaç gösteriyor ve kanunî selâhiyetlere istinat ediyor.

Şairlik bütün bu kayıtlardan âzadedir. Halbuki şair, zekâlar ve ruhlar üzerinde hükümran olabilir ve hakikî şair, hâlik gibi yaratıcılık kudretine sahip olandır. Taslaklarının çok zararlı olması da yüksek ehemmiyetinden ileri gelmiyor mu?

İtiraf etmeli ki, içlerinden bir kısmının zararları daha fazla kendilerine müteveccih olur. Bunlar istidatlarına göre esaslı bir iş tutmamış ve ömürlerini iyi, kötü bazı mısralar gevelemekle geçirmiş olan zavallılardır. Fazla dâvaları yoktur. Yazılarını dostlarına okumakla veya arasıra bir risale veya kitapta neşretmekle mütmaindirler.

Atasözünün dediği gibi içinde bir aslanın yatmadığı gönül olmayacağına göre herkeste mutlaka gururdan bir iz bulunacaktır. Biz gururun görünebilen şeklini vücutta, tavrı harekette, yüzde, nihayet sözde beliren işaretlerile ölçebiliyoruz. O halde mütevazi insanlar, gururlarını iyice örtebilenlerdir demek yanlış olmayacak. Gurur duygusu haklı, şuurlu ve ölçülü olmak şartile insanlığa elbette lâzım bir şeydir. Bazan çok çirkin, bazı kere de gayet güzel olabilir. Gurur, pek nadir olarak Tanrının insanda tecellisi, fakat çok defa şeytanın hiçliğimizi tesellisidir. *İbrahim Alâettin GÖVSA.*

Muhitlerinde beş, on arkadaşın kendilerini şair tanımasına kanaat ederler ve ömürlerini bu vahime içinde ziyan ederler. Arasıra memleketten takdir görmedikleri için sızlansalar bile bu şikâyetin etrafa tecavüze benzer bir mahiyeti yoktur. Eski «Tezkire»lerimiz bu şairimtrak örneklerile taşar. Halbuki isimleri oralara girmiyenlerin sayıları elbette daha fazla idi. Eski «Tercümanı Hakikat», «Malûmat», hattâ «Serveti Fünun» kolleksiyonlarında öyle mütemadiyen biribirinin artığını çiğnemiş ne kadar yarım şairler var.

Fakat asıl muzır olan şairimtraklar, boşluklarını şişirmesini ve cemiyetin sırtına yüklenmesini bilenlerdir. Onlara müteşair diyemezsiniz. Edebiyatın ve nazım dilinin zaten basit olan esaslarını zaman ile öğrenmişlerdir. Belki biraz düzgün nesir veya nazım yazmak da meleke kazanmışlardır. Hattâ az çok hoşa giden bazı yazıları da bulunabilir. En büyük hünerleri ihrazı gayet kolay olan bu kadarcık metaı sürmelerindedir. Gönüllerindeki rahat yaşamak isteğinden başka hiç bir heyecan ve ihtirasın rüzgârı esmez ve dimağlarında hiç bir idealin ateşi yanmaz.

Bunun için çalışmaya da lüzum görmezler ve haksız şöhretlerinin üstünde miskin birer mirasyedi gibi uyurlar. Bu tip şair taslakları eskiden ekâbire sundukları kasidelerle caize dilenirler ve boş döndükleri kapıyı taşlarlardı. Bugün caizelerini kestiğiniz anda bütün memleketi taşladıklarını görürsünüz.

Merhum Mehmet Âkif:

- Şairim - olmaz olaydım! O ne yüzler karası.
Bence dünyadaki işsizlerin en maskarası

Beytini şüphe yok ki bu güruhun telkin ettiği samimî bir istikrah ile söylemişti.

Memlekette hakikî şiir ve edebiyat adamlarının yetişebilmesi için şairimtrak tiplerin zavallı, gülünç ve muzır taraflarını iyice görmiye alışmalı ve bu müşahedeyi tamime çalışmalıyız.

SAZDAN BİR ÂVAZ

Elli yıldır Altayların türküsünü çağırdım.
Bangır bangır bağırdım.

Homer oldum, saz elimde dört bucağı dolaştım
Çoban oldum, yol açarak dağ başına ulaştım

Hani benim çığırım?
Kuzum, keçim, sığırım?

Parmak parmak bala benzer şiire ahenk getirdim.
Getirdiğim balı yine kendim yedim, bitirdim.
Kazan, Kırım, Hiyve, Tibet feryadıma ses verdi.
Gönlü yufka yurttaşlarım dayanamaz kes derdi.
Tayfun oldum gürüldedim, meltem gibi esmedim.
Kes dediler, kesmedim.

Virjil, Dante, Milton, Hügo, Şekspir
Himalaya, Kanşuncünka, Vezüv, Etna gibidir
Yurdum için diledim ki, onlar gibi dağ olsam.
Beş bin sene sağ olsam
Ben çaldıkça uyan diye sazımı
Haykırdıkça gümbür gümbür yazımı
Bizim haylâz çocuklar
Ne hikmetse uyuklar!..

SİPERDEN MEKTUP

Allaah'a duâ et, düşman tırpanı
Devlet ağacını yolmasın, anne.
Altında dökülsün oğlunun kanı
Bayrağın gül rengi solmasın, anne.

Köyden biri geldi taburumuza,
Meğer söz kesilmiş muhtarın kıza,
Gece niyet tutup baktım yıldıza,
Artık söyle o iş olmasın, anne.

Düşünme boş gelse posta tatarı,
Siperden akın var yarın dışarı
Kadere râzı ol, uzun yolları
Bekliyen gözlerin dolmasın, anne.

GÖLGEM

Yine her yer garîk-i hâb ü sükûn,
Uyumuş ihtirâs-ı gûn-â-gûn.
Belki dalmış müekkelât-ı şuûn;
Yalnız ben sabâhı bekliyorum.

Tâ uzaklarda şimdi sesler var;
Belki leylin perîsi zemzeme-dâr.
Gülüyor âsumanda yıldızlar.
Yalnız ben harâb ü meftûrum.

Yalnız ben değilmişim bîdâr,
Kandilin gördüm irtiâşıyle.
Bana benzer yanımda gölgem var.
Bana benzer hayât-ı bî-şu'le.

Gölgem, ey şâhid-î hayât-ı hazîn!
Gölgem, ey mahrem-î garâm ü enîn!
Sen olurdun serîr-i dâmânı
Ben dururken yanında sevdiğimin.

Müteheyyic zamânlarımda bütün
Mün'akis sende ihtilâcâtım.
Bulunur kalb-i mübhemînde bugün
Belki âmâl ü intibâ'âtım.

Bir enîs-i mukadderâtım ile
Teşneyim ben refâkat eylemeye.
Sen şu fânîde ömr-i bîşu'le,
Sermediyyette ben de bir gölge.

Bana verdin sen ey refîk-i fütûr
Pür tesellî hayâl-i dûr-â-dûr...

YARALI

İri, geniş çehresinde dalgalı
Parça parça güneş, barut lekesi.
Çatık kaşlar gösterir ki kavgalı,
Alnındaki büklümlerde öfkesi.

Çene enli, elmacıklar az çıkık,
Kahramanca yüzden taşar gür bıyık.

Geniş göğüs, iri, metîn omuzlar,
Bâzusuna burç eğilen bir civân.
Şimdi yerde bin güçlükle kımıldar
Bir yıkılmış kale gibi perîşân.

— Geçmiş olsun, nasıl oldu?
— Döğüştük.
Cevap budur, çok söylemez asîl Türk.

Çok söylemez, fakat o sâf gözleri
Rûhundaki derinliği anlatır.
Orda harbi, intikamı, zaferi,
Orda köyü, evi, aşkı hep vardır.

Âh o gözler ölüm, hicrân, kan dolu.
— Nerelisin e hemşerim?
— Konyalı...

MÜHÜR EDEBİYATI

Edebiyatımızın bugün artık tarih olan bir çok nevileri arasında bir de «mühür edebiyatı» vardır ki edebiyat kitaplarımızda hemen hiç bahsi geçmez. Hoş ve orijinal tarafları olan bu eski edebî çeşide bir makale ayırmayı faydasız bulmadım. Mühürcülüğün eski güzel sanatlarımız arasında hayli geniş yeri olduğunu ve nefis mühür kazmak sanatının Türk sanatkârları tarafından çok ince ve ileri bir şube haline getirildiğini bir kaç yıl önce YEDİGÜN sütunlarında çıkan bir makalemde belirtmiş ve mühür kolleksiyonumdan bazı örnekler de vermiştim. Bizde mühür sanatı ve örnekleri hakkındaki etüdlere epeyce zamandanberi devam etmekteyim. Bir çok klişeleri ihtiva edeceği için nefis kâğıda ve itinalı baskıya ihtiyaç gösteren bu eser için zamanın müsaadesini beklemek zaruretindeyim. Şimdiki halde müdür edebiyatı bahsine döneyim.

Mühür edebiyatı denince divan edebiyatımızda «mühür» ve «hatem» kelimeleri ile ve «Hatemi nübüvvet» ve «Mührü Hümayun» gibi mefhumlarla yapılmış telmihlerin, istiarelerin de hatıra gelmesi mümkündür ve ben bu bahsin dahi bir hayli vesikasını toplamış bulunuyorum. Meselâ Nedim'in Damat İbrahim Paşa vasfındaki bir kasidesinde

Süreyya menzilinde mihri âlemtap zannetsin
Gören mektubu ikbalindeki mühriyle imzayı

Beyti gibi bir çok beyitler, Maden Eminliğinden Sadrazamlığa getirilen Ziyaettin Yusuf Paşa hakkında Sürurinin

«Padişah Madende buldu mührüne lâyık güher»

Tarihi gibi bir çok mısralar bu aradadır. Fakat ben şu yazıda «mühür edebiyatı» tabirini daha dar bir manada alıyor ve yalnız eski mühürlerimizdeki manzum veya kafiyeli yazılar için kullanıyorum.

Manzum mühür zevki bir zamanlar galiba umumî bir merak halini almış olacaktır. Her halde bunda ihtisas kazanmış bazı şairler de vardır. Mühür kazan hâkkâklar arasında dahi müşterilerine manzum mühürler tertip edenlerin bulunduğunu bazı tuhaf fıkralardan anlıyoruz. «Ameli hayra muvaffak olan yarap Ahmet» mısraı gibi klişe haline gelmiş bazı mısralar vardır ki Ahmet yerine Mehmet veya Osman gibi başka bir çok isimlerin de getirilmesine elverişli olduğu için çok kullanılmıştır.

Evliya Çelebi damlalı zümrüt üzerine yazılmış

Ez reisi enbiya-ü etkiya
Derd ümmidi şefaat Evliya

Beytini muhtevi bir mührü bulunduğunu seyahatnamesinde anlatır. Melek Ahmet Paşanın Erzurum valiliğinde onun tarafından İrana bir çeşit elçi gibi gönderildiği zaman misafir olduğu Evliya adlı bir İranlı Han, bu yüzüğü parmağında görüp beğenerek kendine hediye edilmesini rica etmiş. Çelebi, sevgili mühründen bu suretle ayrıldığını, fakat ona karşı Handan bir kaç köle, bir hayli altın, at ve bir sürü koyun gibi bir çok ihsanlar aldığını hikâye eder

Birinci Mahmut ve üçüncü Osman devirlerindeki meşhur Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşanın mührü

Bihabibi Hüdayı lemyezeli
Ola âli ilâhî kadri Ali

Beytini ihtiva eder. İkinci Mahmut şeyhülislâmlarından Yasincizade Abdülvehap efendının mühründe «Saliki rahı savap olan Abdülvehap» ibaresi yazılı imiş.

Macar kıralı Tökeli Emre'nin mühründe :

Muhibbi âli Osmanım, itaat üzreyim emre
Kıralı orta Macarım ki namım Tökeli Emre

Beytinin bulunduğu meşhurdur. Dördüncü Murat zamanındaki Buğdan yani Moldavya Prensi olan Lepol beyin mührü de

Muhibbi hanedanı âli Osman,
Lepol, Voyvodai serhaddi Buğdan

şeklinde imiş.

Asıl adı «Comte de Bonneval» olan Kumbaracı Ahmet Paşa, Osmanlı hizmetine girerek müslüman olduğu zaman kendisine soyadını da hatırlatan şöyle bir mühür tertip edilmiştir :

Dini islâmdır atayı müteal
Ulu nimet sana Ahmet bu neval

Sadrazam Âli Paşanın mühürlerinden birinde «Hâk ol ki Huda mertebeni eyliye Âli» mısraının yazılı olduğu rivayet edilir.

Gördüğüm manzum mühürler arasında en hoşuma gideni büyük şair Abdülhak Hâmidin dedesi Hekimbaşı Abdülhak Mollaya ait olandır. Zamanının Hekimbaşısı olmakla beraber hekimliği hayli ihtiyata muhtaç bir meslek telâkki ettiğini evindeki ecza dolabının üstüne : «Ne ararsan bulunur derde devadan gayri» mısraını yazdırmakla gösteren ince ruhlu Abdülhak Mollanın mührü şu beyti ihtiva ediyor :

«Çaresaz ola Hakimi mutlak
Bula her derde deva Abdülhak»

Bu mührün tarihi 255 tir. O tarihten, yani Tanzimattan sonra artık manzum mühür kazdırmak modasının geçmiş olduğunu tahmin ediyorum.

KÖRDÜĞÜM

Elli yıldır şu ömür kervanının yolcusuyum.
Öyle her yoldaşı sevmese de âzâde huyum.
Âşinâ çehre azaldıkça duraktan durağa
Acı bir hâtıra enkaazı çöker ortalığa.
Her giden sanki içinden yeni bir parça alır,
Kervanın safları dolgunsa da gönlüm boşalır.
Ya bu yol böyle sürüp gitse.. derim, ürperirim,
Bir yakın günde fakat bitse.. derim, ürperirim.
Arka bir dalgalı ummân gibi toprak yığını,
Önde bilmem geçidin nerye çıkıp vardığını.
Yürürüm anlamadan bastığımı, gördüğümü;
Dolaşır zihnime ömrün ezeli kördüğümü.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

(1889 - 1956)

Biz gençler üçer, beşer içerilere yayılmalı, bir güneşe muhtaç olmadan yaşıyacak ve çevrelerini aydınlatacak küçük küçük ışık kaynakları yaratmalıydık. Bizim için kurtuluş ancak bu yıldızların parlamasıyla başlayacaktı.

ÇAĞDAŞ Türk Edebiyatı'nın ünlü roman, hikâye ve tiyatro yazarı. İstanbul'da Üsküdar'da doğdu (25 Kasım). Askerî Doktor Nuri Bey'in oğludur. Annesi, Erzurum Valisi Yaver Paşa'nın kızı Lütfiye Hanımdır. Çanakkale'de ilk öğrenimini yaptı. Galatasaray Lisesi'nde bir yıl okuduktan sonra İzmir'deki Fransız Okulu'na girdi. Bu okulu bitirmeden ayrıldı. İstanbul Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1912). Bursa Sultanisi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı. İstanbul'a atandı (1916). Vefa Sultanisi, Erenköy Lisesi, Çamlıca kız lisesi, Kabataş, Galatasaray, İstanbul Erkek liselerinde, edebiyat, felsefe dersleri okuttu; Fatih Vakıf Mektebi müdürlüğünde bulundu. Mahmut Yesari ile «Kelebek» adında mizah dergisi çıkardı (1923 - 1924). Tiyatro yazarlığına heveslenişini şöyle anlatır

İlk Mütareke'de, üniversite profesörü olmaktan başka bir hırsım olmadığı bir zamanda, bir gün Darülbedayi'de İzmir'in meşhur Buldanlı Veli'si ile karşılaştım. İzmir'den babamın arkadaşı idi. Perde arasında oynanan piyes hakkında bilmem neler söylüyordum. Veli, bunları enteresan bulmuş olacak ki, söylediklerini benim gazeteye yaz, dedi. Ken-

disi o zaman, Maarif Nazırı maslup Şükrü Bey'in çıkardığı «Zaman» gazetesinin başyazarı idi. Olur mu diye tereddüt ettim. Olur, olur dedi. Sahiydi ve oldu. İki seneye yakın bir zaman muntazaman her hafta tiyatro kritikleri yazdım. Sonra kendim de piyesler yazmaya heveslendim. Bunlar pek fena karşılanmadılar. Artık yolumu bulmuştum.

Reşat Nuri Güntekin; uzun yıllar liselerde edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra (1913 - 1930); Millî Eğitim Bakanlığı müfettişi oldu (1931); Çanakkale milletvekili seçildi (1939 - 1944); «Memleket» gazetesini çıkardı (1947). Unesco'da, Türkiye temsilciliği, Paris'te kültür ataşeliği görevlerinde bulundu. Emekliye ayrıldıktan sonra, yeni eserlerini hazırlarken yakalandığı kanserden, Londra'da öldü (7 Aralık); cenazesi uçakla getirilip Karacaahmet Mezarlığı'na gömüldü.

Sevdiklerim arasında, Reşat Nuri temelli yer tutar ve onun, okunurken sanıldığı kadar yüzeyde bir yazar olmadığına inanırım. Bu toprağın her yönüne, her derdine esaslıca değinmiş, kuruluğa kaçmıyayım diye kimi kez duyguya inse de çok yerinde ve kesin yargılara ulaşmıştır. *Muhtar KÖRÜKÇÜ.* Bir Reşat Güntekin'e diyeceğim yok. Romanlarında, zaman zaman toplumsal yaşamın eleştirisini yapabildiği için, bence değeri büyüktür. Hiç olmazsa gücü; yalnızlıkta, bireysel görüşte arıyanlardan daha bir üstündür. *Orhan KEMAL.* Değişik ve canlı tiplerle, İstanbul'dan Anadolu'nun içerlerine doğru bir yaşam panoraması çizmek, bugünün yazarları için kolay bir başarıdır. Ama yarım yüzyıl öncesinin koşullarını, durumunu gözden uzak tutmak bir haksızlık olur. Reşat Nuri'nin önünde, Refik Halit'in «Memleket Hikâyeleri»nden başka dişe dokunur bir örnek pek yoktu. Türk okuru da bugünkü gibi çeşitli Batı dillerinden çevrilmiş usta yapıtlarıyle haşır neşir olmuş değildi. *Hüsamettin BOZOK.* Reşat Nuri'nin edebiyata yönelmesi Çanakkale'de geçen çocukluk günlerine dayanır. Edebiyat merakı önce lalasının anlattıklarıyla başlamış, kış geceleri evlerde düzenlenen okuma geceleriyle gelişmiş ve sonunda yabancı dil bilen, Türkçe, Fransızca yapıtlarından oluşan kitaplarını gittiği her yere götüren babasının kitaplığını karıştırarak yetkin bir düzeye ulaşmıştır. *Refik DURBAŞ.* Reşat Nuri Güntekin'e gelinceye kadar anlaşılmaz bir dille, anlaşılmaz bir deyişin birleşmesi sayılan edebiyat, halkın dilini, halkın deyişiyle birleşerek topluma yayılıyordu. *Orhan HANKERLİOĞLU.* Reşat Nuri Güntekin; İzmir Fransız Okulu'nda geçen anılarından birinde çok önemli bilgiler verir :

Fransız Okulu Anıları

O gün mükâfatları dağıtan Fransız konsolosunun yanından ayrılan her çocuk, elindeki yaldızlı hediyesiyle sıralar arasından yerine giderken, salondakiler tarafından çılgınca alkışlanıyordu. Gözlerim yine, ilerideki babama kaydı. Subay üniformalı bu doktor, nedense dalgın ve üzgündü. Üzgünlüğünün

Çocukluğumun en eski hâtırası, bir ağustos şenliği gecesidir. Bu hâtıra, görülen şeylerden ziyade vaktiyle dinlenmiş bir masalın hayalde bıraktığı izlere benzer; bu dünyadan başka bir âlemde ucu bucağı olmıyan bir bahçe. Ağaçlarında renkli fenerler yanıyor. Bembeyaz ince ince yollar. Uğultulu bir mahşer kalabalığı. Yer yer çarkıfelekler yıldızlanıyor, havai fişekler uçuyor. Yalnız karanlık ve aydınlıktan ibaret bir vehim dünyası... Hayalimin hiçbir şeyi değiştirmediğine eminim. Odalardan birinde yazıdan ziyade resme benziyen bir farsça levha vardı ki daima önünde durur, seyrederdim. O vakit henüz okumak bilmezdim. Fakat çizgiler zihnimde öyle yerleşmiş ki senelerden sonra onu gözümün önüne getirdim, farsça mısraları heceledim. Selâmlık sofasından harem katına çıkan dar, loş merdivenin başında donuk yeşil camlı bir kapı vardı. Niçin bilmem, çocukluğumun bütün büyük vakalarını bu kapının çerçevesinde görürüm. *Reşat Nuri GÜNTEKİN.*

sebebini biliyordum: Kendi ülkesindeki bir okulda yüze gelenler hep azınlıklardandı. Babamın ıstırabını çok iyi anlamıştım; gelecek yıla bir Türk çocuğu, onun oğlu, birinci mükâfatı almalıydı. Bunun için, hastalanmam pahasına, geceyi gündüze katmalıydım.

Sonbahar gelmiş, okul açılmıştı. Bir kır gezintisine gitmiştik. Orada frerlerden biri bana Rumca bir kelime sordu. Ben Rumca bilmediğimi söyleyince: «İzmir'de yaşayıp da Rumca bilmemeye utanmıyor musunuz?» dedi. Bu, belki kötü niyetle söylenmiş bir söz değildi. Zihninde hiç şüphesiz, Latince ile birlikte, ana kültür dili saydığı eski Yunanca vardı. Kadifekale'nin en yüksek tepesinde idik. Hem körfezi, hem de arkada karanlığa dalmaya başlamış uzakları görüyorduk.

— Rumca bir işime yaramaz ki benim, dedim. Neden utanacakmışım?

— Nasıl olur? diyen frerin gözleri açılmıştı.

Elimle arkaları göstererek:

— Oralarda o kadar çok Türk var ki, daha ötelerde yine Türkler, daha ötelerde yine. İleride onlar da buraya gelince zaten burada Rumlar kalmayacak ki!...

Bu, benim yaşımın belki de üstünde bir sözdü. Sanırım içimde gizli gizli mayalanmaya başlayan bir şeyin ilk belirtileriydi. İhtiyar frer hiç bir şey söylemedi; sadece gözlerini açarak uzun uzun baktı. Babamın arkadaşları ona zaman zaman:

— Çocuğu Fransız okuluna gönderdiğinize hata ediyorsunuz Nuri Bey, derlerdi. Korkarız burada milliyetini kaybetmek tehlikesi var.

Oysa bende, galiba, bu korkuların tam tersine bir şeyler gelişiyordu.

☆

Hayatımın hiç bir döneminde ben o seneki kadar çılgınca çalıştığımı bilmiyorum. Eylül ortasında dersler başladığı zaman o yıl okuyacağımız müfredat programının birçok derslerini ezberlemiş, matematik problemlerinin de hemen hepsini önceden çözüp hazırlamış bulunuyordum. Şimdi de rahatça söyleyebilirim: Orta öğretim öğrenimimden bugün en sağlam olarak nem kalmışsa o senenin yadigârıdır. Meselâ Roma tarihinin Katelina'ya kadar olan kısmını, bizim kendi tarihimizden daha fazla bildiğimi —utanarak— itiraf etmeliyim.

Bendeki bu gelişmeyi okulun öğretmen ve idarecileri, âdeta elleri ağızlarında izliyorlardı. Frerleri asıl şaşırtan bir şey de, dış görünüşümde hiç bir değişiklik olmamasıydı. Kendimi, içine girdiğim bu büyük işin farkında değilmişim gibi gösteriyordum. İlk trimestr sınavlarında ben birinci oldum. Ikincisinde bir Rum arkadaşım, iki numara ile beni geçti. Fakat ilkteki numara üstünlüğüm çok yüksek olduğu için şans yine benden yana gözüküyordu. Rakibim, Kula'nın en zengin tüccarlarından birinin oğluydu. Pek zeki değildi; fakat çok sıkı çalışıyordu. Aramızdaki üç aylık son yarış korkunç bir şey oldu. Son sınavlardan sonra ikimiz de soluk soluğa durduğumuz zaman, benim partiyi kazanmış olduğum açıkça belli oluyordu. Bütün sınıfın kanaati de bu merkezde idi; öğretmenlerin hallerinden, yüzlerinden de bu anlaşılıyordu. Fakat ummadığım, beklemediğim bir sonuç doğdu.

Yıl sonunda okul idaresi ve ileri gelen öğretmenler arasında gizli bir gece toplantısı yapıldı. Netice olarak, bir yıl önce salonun gerilerinde kılıcına dayanarak olan bitenleri içi yana yana seyreden doktor binbaşıya —içimden ağlayarak— gizli gizli yaptığım yemin yerine gelmedi. Birinciliği yine ona, ikinciliği bana vermişlerdi. Daha önceki yıllarda on beşinciden yukarı olduğum zamanlar kibrimden yanıma varılamazken, bu sefer —ikinci olmak utanılacak bir şeymiş gibi— mükâfat dağıtma sabahı, başımı utançla önüme eğerek:

— Ne olur bugün okula gelmeyin babacığım!... diye ağlayarak yalvarıyordum.

Birinciliği rakibime kaptırışımın sebebi kısa bir zaman sonra öğrenildi. Gerçi frerlerin ağızları sıkı olur ama, ağzının sıkılığı kadar vicdanı da ezintili olan bir öğretmen, durumu bazı kimselere açıklamış:

Okul idaresi önce rakibimin zengin ailesini, belki ondan fazla da okula öğrencilerden yarıdan fazlasını veren Rum cemaatini darıltmaktan çekinmiş. Bu durumda okul öğrencilerinde büyük bir eksilme olabilirmiş. Kaldı ki, Rumlara karşı bir Türk çocuğunun birinciliği kazanması, o zamanın İzmir'i için de büyükçe bir politik mesele teşkil edebilirmiş. Bu yüzden Mina —rakibim olan Rum çocuğu— birinci seçilmiş; ama her şeye rağmen gönülleri bir türlü

rahat edemeyen frerler, birinciye verilen mükâfatın aynını bana da vermek suretiyle, vicdanlarını biraz ferahlatabilmişler. Sınıf öğretmenimizin, bu olaydan sonra, benimle konuşurken daima utançlı ve hüzünlü davranışı, gözlerini başka tarafa çevirişi bir yana; ertesi ders yılından itibaren bende de yeniden bir değişme oldu: Derecem büyük bir hızla tekrar dümenciliğe doğru kaymaya başladı.

Reşat Nuri memleket düşmanı, çıkarcı, işbirlikçi mebuslara, tüccarlara karşı her zaman «orta halli» bürokratları, sevilmemiş, sayılmamış köylüleri tutar. Bürokrat kesimine duyduğu bağlılık, bugün, çoğumuza aykırı gelebilir. Ancak burada yazarın çok bilinçli davrandığını da söyleyebiliriz. Çünkü küçük memur, Reşat Nuri'ye göre, gereksiz ve yararsız görevini, her şeye karşın inanılmaz bir doğrulukla yapan, yerine getiren kişidir. Yani soyut bir ahlâk kavramında ahlâkı simgeler. *Selim İLERİ*. Romanlarının başlıca özelliklerinden biri de, kişilerinin çoğu zaman tek yönlü oluşlarıdır. Yazarın, insan yaratılışına uzaktan bakmayışının —ya da bakmak istemeyişinin— sonucu olarak, eserlerinde «iyilik» ile «kötülük» çoğu zaman aynı kişide birleşmez. Bunlar ayrı ayrı kişilerde temsil edilir. Yüreği derin bir acıma ve insan sevgisi ile çarpan yazar, kişilerine genellikle kıyamaz; o kadar ki, kötüleri bile büsbütün harcama yoluna pek gitmez. Realist bir yazar için sakıncalı sayılabilecek bir tutumdan ayrıldığı, yani kişilerini gözden çıkarabildiği zaman (Yaprak Dökümü, Tanrı Misafiri) sanat alanında üstün başarıya ulaşmıştır. *Cevdet KUDRET*. Yusuf Ziya Ortaç, onun fiziksel ve moral portresini ustalıkla çizer:

Reşat Nuri'nin Portresi

Eski Zeynep Kâmil Hanım Konağındayız. Darülfünun Edebiyat Fakültesinde. Sınıflardan birinde, sıralara dizilmiş gençler, yine kendileri kadar genç birini dinliyorlar: Yirmi dört yaşında birini. Bu keskin çizgili yüzün altında, uçları hafifçe kırık iki yaylı kaş ve içi altının, zümrütün, bakırın, çeliğin karıştığı, renkli ışıklarla dolu iki göz var. Bu yirmi dört yaşındaki genç adam, Hikmet-i bedâyı muallimi Hamdullah Suphi Beydir. Kendisini, soluk almadan dinleyen sınıfın karşısında, talebesinden birini ayağa kaldırmış, konuşuyordu:

— «Size haber veriyorum: Doğduğunuz gün, talihin eli, beşiğinizin üstüne bir yıldız asmıştır. Yazınızın, gözlerimin önüne serdiği manzarada ne kadar feyiz var. Eğer isterseniz, eğer hilkatin size cömertçe verdiği değere sırt çevirmezseniz, emin olunuz, şöhretiniz bir gün memleket hudutlarını da aşacak, dış âlemde tanınacaksınız!

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in heyecanla övdüğü bu derisi kemiğine yapışık, bu çelimsiz, bu hareketli genç, Reşat Nuri idi.

Ben onu, Şehzade Camiinin üst yanında, sokak içi, eski, ahşap bir evde tanıdım, tarihçi Emin Âli Çavlı'nın evinde. Adı pek yabancı değildi bana

İmzasını, arasıra, piyes tenkidlerinin altında görüyordum. Fatih taraflarında bir ortaokulun müdürüydü o zaman. Manzum bir piyes yazdığımı öğrenince beni mektebine çağırdı. Yaz günlerindeydik. Elimde iki defter, ona, henüz «Darülbedâyi = Şehir Tiyatrosu» edebî heyetine vermediğim eserimi, Binnaz'ı götürdüm. Sınıflar boştu. Sıralardan birine o oturdu, birine ben. Sonuna kadar, dikkatinin bütün antenleriyle dinledi. İki asır yaşasaydık, bu ikinci konuşmamızdakinden daha fazla dost olamazdık.

Biraz sonra onu Tanin matbaasında, dış merdivenden çıkınca sağdaki odada buldum. Burası La Pensé Turque dergisinin idare eviydi. İttihat ve Terakki Cemiyetinin beslediği bir mecmuaydı bu. Paris'te okumuş, Paris'te yaşamış, Paris'te imza sahibi olmuş biri çıkaracaktı bu dergiyi Halit Carim.

Reşat Nuri'nin bu dergiye girişi anlatılmaya değer

La Pensée Turque hazırlanırken, Halit Carim hepimize soruyordu

— Makaleleri, hikâyeleri Türkçeden Fransızcaya çevirecek birini tanıyor musunuz? Her iki dili de iyi bilen birini?...

Hepimiz düşünüyor, hafızamızı yokluyor, tanıdığımız bir kaç ismi, yarım yamalak bir güvenle kekeliyorduk.

En son, sora soruştura Reşat Nuri'nin üstünde birleşildi. Ondan üstünü yok. Ama bu Reşat Nuri başka Reşat Nuri'dir, alafranga Reşat Nuri!

Hemen nerede oturduğu öğrenilmiş, adresine mektup yazılmış, dâvet edilmişti...

İki gün sonra Reşat Nuri gelmiş... Ama gelen O Reşat Nuri değil, bizim Reşat Nuri!

Halit Carim ikisinin de yabancısı. Ne gelenin farkında, ne gelmiyenin. Başlamışlar çalışmaya... Netice umduğundan üstün, umduğundan güzel.

Ancak bir ay sonra anlaşılmış ki, tavsiye edilen Reşat Nuri başka Reşat Nuri'dir, kendisine mektup yazılan, dâvet edilen başka!... Ama dergi sahibi bizim Reşat Nuriyi o kadar seviyor, Fransızcasını da, Türkçesini de, tercüme san'atındaki hünerini de o kadar beğeniyordu ki :

— Aman ne güzel yanlışlık, ne mutlu yanlışlık, diye seviniyordu.

Bunlar, Reşat'ın gizli değerleri, gizli hizmetleridir elbet. Onun büyük şöhreti, şimdi sizin de bir ağızdan fısıldadığınız romanla başlar : Çalı Kuşu ile... Onu okurken kaç bin gözün ağlıyarak sabahladığını bilmem. Ama Süleyman Nazif'in, ama Celâl Sahir'in, ama İsmail Habib'in ağladıklarını bilirim.

Reşat Nuri, bize bir değil, iki değil, üç, dört, beş kalemin vereceğini tek başına verdi. Ama biz o çapta bir Avrupalı yazara verilen huzurun beşte birini ona vermedik!

Tanıdıklarımdan biri ile dil üzerine konuşuyordum: «Bugünkü türkçemiz esaslı bir tamir için ötesinden berisinden yıkılmış, etrafına irili ufaklı iskeleler kurulmuş bir büyük yapıya benziyor» dedi. Bu benzetme nedense bana pek sarmıştır. O zamandanberi dil üzerine olan düşüncelerim, bütün variyasyonlariyle, hep bu tema etrafında dönüp dolaşıyor: millî varlığımızla yaşıt uçsuz bucaksız bir yapı ki, tarihin karanlığında ne kadar gerilesek kendimizi onsuz göremiyoruz. İlerimiz için de aynı şey. Hayalimizi kaç bin yıl ilerimize götürürsek götürelim Türkçesiz bir Türk milleti düşünmek mümkün müdür?. *Reşat Nuri GÜNTEKİN.*

Hafızamdakileri sayayım size: Çalı Kuşu, Damga, Akşam Güneşi, Dudaktan Kalbe, Yeşil Gece, Acımak, Bir Kadın Düşmanı, Yaprak Dökümü, Eski Hastalık, Miskinler Tekkesi, Kızılcık Dalları, Kan dâvası, Gökyüzü, Harabeler Çiçeği, Gizli El... Onbeş cilt roman!

Leylâ ile Mecnun, Olağan İşler, Tanrı Misafiri, Balta... Dört cilt küçük ve büyük hikâye.

Sonra tiyatro eserleri: Taş Parçası, Hançer, Hakikî Kahramanlık, Gönül, Bir Gece Faciası, Eski Rüya, Gazeteci Düşmanı, İhtiyar Serseri, Şemsiye Hırsızı, Çifte Keramet, Ümidin Güneşi, Bir Donanma Gecesi, Sevmek Hakkı, Karanlık Kuyu, Babür Şahın Seccadesi, Bahar Hastalığı, Karaman Kahvesi, Gözdağı, Eski Borç, Balıkesir Muhasebecisi, Yaprak Dökümü, Bu Gece Başka Gece, Tanrı Dağı Ziyafeti... Eksik yazmadımsa yirmi üç piyes.

Reşat Nuri düşünmekle, yaratmakla kalmamış, kalemi, fikir ve sanat hayatımızı bir yandan da tercümelerle zenginleştirmiştir:

Fransız Edebiyatı Antolojisi, XIX. Asır Fransızca Edebiyatı, İbsen, Muhammed'in Hayatı, Donkişot, La Dam O Kamelya, Bir Fakir Delikanlı, Tolstoy, Yabancı, Altın Adam, Hakikat... Bunlar da sadece basılmış olanlar.

Bir de her parçası büyük bir romana harç olacak değerde ince görüşler, zekî dikkatlerle dolu, acımsı bir kitabı daha vardır: Anadolu Notları... Okurken, bazı güler, bazı utanır ve daima düşünürsünüz.

Bu saydıklarımın öz ağırlıklarını bırakınız, ama hepsini terazinin bir kefesine, Reşat'ı bir kefesine koysanız, yine kitaplar ağır basar.

Bu elli altı kiloluk dev adam bu kadar eseri ne zaman yazdı? Size cevabını yüzüm kızararak vereyim: Hep, biz güzel bir yemekten, tatlı bir sarhoşluktan, bir sinema, bir tiyatro, bir balo dönüşünden sonra mışıl mışıl uyurken..

Reşat Nuri'nin kendi boyunu çok aşan eserleri bu kadar da değildir. Günlük gazete sahifelerinde, çeşitli dergilerde, eski Akbaba'larda unutulmuş, kimbilir kaç yüz yazısı var.

Bir aralık, Mahmut Yesari, İbnürrefik Ahmet Nuri ve Ressam Münif Fehim'le beraber bir de mizah dergisi çıkardı: Kelebek... İlk sayısını bana getirdiği gün, yüzündeki kahkaha artığı çizgiler hâlâ gözümün önündedir. Saçından küçük bir tutam alnına düşmüş, yarım sigarası alt dudağına yapışık, sessiz sessiz gülüyordu:

— Yusuf Ziya, dedi, ismine bak da Akbaba ile nasıl boğuşacağını anla!...

Sık sık gelir, masamın üstüne sıçrar, otururdu. Bakardım, sigarası gittikçe ufalıyor, ucundaki kül gittikçe büyüyor. Derken korktuğum olur, esmer bir toz sütunu dudağından kopar, yakasından yuvarlanarak masamın üstüne düşerdi. Titiz olduğumu bilirdi benim. Ama

— Dur Reşat, Tablaya süpürelim, demeğe kalmaz, ceketinin koliyle, hem de büsbütün sıvaştırarak siler, hem kendi esvabını, hem masayı berbat ederdi...

Evlendiği günü hatırlıyorum: Akbaba'ya hemen kafes içinde ufacık bir kuş çizdirmiştim. Bu ince gagalı, alt dudağı sarkık kuşun başı Reşat Nuri idi. Altına iki kelime yazdık: «Çalıkuşu Kafeste!»

Bu şaka pek hoşuna gitmişti onun.

Tatlı, uysal bir mizacı vardı. Çoğumuzu kızdıran olaylar onu güldürürdü.

Bir gün, İstanbul Maarif Müdürlüğünün merdivenlerini çıkarken, duvara çakılı büyük, rakkaslı saati tamire götüren hademe Reşatın omuzuna adamakıllı bindirmiş. Ama o, can acısını hazin bir tebessümle örterek:

— Evlâdım, demiş, cep saati kullansan daha iyi edersin!

Bir aralık Mebus oldu. Ama politikacı olamadı. Meclisten çok Bâbıâli'de görüyorduk yine...

Sonra Paris'e gitti: Hem Talebe Müfettişi, hem Unesko temsilcisi olarak... Orada, başından geçen, ucuz atlatılmış pahalı bir kaza vardır:

Bir çalışma gecesinin sabahı, odasında yalnız uyurken apartımana hırsız girmiş ve yükte hafif, pahada ağır ne varsa çalmış: Reşat'ın birikmiş parasını, eşi Hadiye Güntekin'in elmaslarını...

REŞAT NURİ GÜNTEKİN
ANNESİ VE KIZKARDEŞİYLE

Tahkikat yapan polis, her şeyi inceledikten sonra, ayrılırken elini uzatmış Reşat'a :

— Tebrik ederim sizi... Talihiniz varmış!

— Talihim mi?... Neden?

— Hırsızlığın tarzına göre bu bir zencidir. Gündüz, kapıdan girer onlar. Gözleri gayet pek olur. Eğer uyansaydınız, eğer karşılaşsaydınız, sizi bir daha ayılmamak üzere nakavt ederdi!

Reşat, yalnız eserlerinin ikinci, üçüncü baskısını görmüş büyük bir romancı, bir hikâye ustası değil, ince bir mizah yazarı idi de. Akbaba'da çok emeği vardır : Hem asıl imzası, hem Ağustos Böceği, Ateş Böceği imzasiyle çeşitli konular üstünde hünerle kalem oynatmıştır. Bunların arasında Balta isimli büyük hikâyesi, bence onun en başarılı eserlerinden biriydi.

Reşat Nuri'nin hizmeti, yalnız bir roman, bir hikâye mimarı olmakla da kalmaz. Çalıkuşu, güzel Türkçemizle her duygunun dile getirilebileceğini de isbat etti. Sonra, yine Çalıkuşu, sayısı on binleri aşan bugünkü roman okuyucusunu hazırlamıştır: Salon kadınından hizmetçi kıza kadar!...

Maarif ve politika arkadaşı Cevat Dursunoğlu, onu anlatan özlü bir yazısında: «Cepheye giden her subayın manevra sandığında bir Çalıkuşu vardı» diyor.

Dudaktan Kalbe yazarı, yıllarca sonra, san'atinde bir dönemece gelmişti: Kalpten kafaya... Bu yeni çığır, ona eskisi kadar okuyucu kazandırmıyacaktı. Ama edebiyat tarihindeki yeri eskisinden büyük, eskisinden üstün olacaktı elbet.

Bu dönüm noktası, eyvaaah, meğer bir ölüm virajı imiş!... Bu bir yerde duramıyan, şimdi bir koltuktan bir sandalyeye, şimdi bir sandalyeden bir masa üstüne sıçrayan, canlı, çevik adamın ansızın o ıslak, o karanlık, o sonsuz çukura yuvarlanacağı hiç aklıma gelmezdi.

Reşat Nuri Güntekin; yaşadığı çağın konularını, geleceğin mutlu günlerini hazırlamak, daha iyi insanlar yaratmak endişesiyle işler. Kendini, daha güzel yarınları hazırlıyan, bir ülkü mimarı sayar. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre: «Reşat Nuri Güntekin'in şöhretini kuran Çalıkuşu, onun adı ve eserin bütünü için adeta bir kader oldu... Çalıkuşu'nu romandan romana, parça parça olsa bile devam ettirdi. O rahat ve güzel dildi, değerler üzerinde tatlı anlaşmaydı, dünyamızı sarsmadan bizi tatmin eden bir sorumluluk fikriydi.»

Reşat Nuri Güntekin; gayet rahat ve pürüzsüz yazar. Gördüğünü, yazmak istediğini, herkesin anlıyacağı bir dille anlatır... Romanlarının içinde kişiler, hep hayatta gördüğümüz, beraber bulunduğumuz kişilermiş gibi, üzerimizde etki yapar. *Baha DÜRDER.* Reşat Nuri... Pek zarif ve sevimli bir uslûba malikti... Millî edebiyatımıza pek büyük hizmette bulunmuştur. *Mithat Sadullah SANDER.* «Romancı, insanın içyüzünü görmeye, hayatın içyüzünü anlamaya mecburdur...» diyen Güntekin, «temiz ve musaffa (tasfiye edilmiş, arıtılmış) bir insanlığın peşinde» olduğu için bir yerde hep bireysel kalmış; toplumumuzun yaşadığı uygarlık dönemeçlerini dış görüntüleriyle anlatırken, olayların sebeplerini kişilerin mizaç ve alışkanlıklarına bağlayarak zayıf bir yoruma gitmiştir. Çalıkuşu ilgisinden başlayan bir okunma dileğiyle okurunu aşmamaya çalışmış, eleştirilerin zorladığı ciddilik yoluna dökülünce de siyasal iktidarın tepkilerini kollamıştır. Bu bakımdan Cumhuriyet sonrasındaki suya sabuna pek dokunmaz bir tutumun ılımlılığını sürdürmekte başka yazar arkadaşlarıyla birleşir. Her dönemde okunacağı, okurlarının belli yaş kesimlerinin ilk ilgilerini doyuracağı, sonra o okurlar tarafından bırakılacağı tahmin edilebilir. Eğitime elverişli metinleriyle okul kitaplarına her zaman konuk olacağı için adı da kolayca unutulmayacaktır herhalde. Bize kalan yalnızca birkaç eseridir: Herşeye karşın Çalıkuşu, Yaprak Dökümü, Kızılcık Dalları, biraz da Gökyüzü... Bu arada, edebiyatı, top-

lumun bütün sorunlarından uzakta, yalnızca bir avuntu, eğlenti sayan tutumların yoğunluğu dikkati çeker. Kişisel çıkarlarıyla korkularına yeteneklerini feda eden Babıâli gazeteciliğinin eski kalemleri; bir bir ödenerek, mizah yoluyla özgür bırakılıp başka alanlarda susturularak siyasal çevrelerin yakınına çekilmiştir. Böylece 1923 sonrasındaki büyük boşluk ortaya çıkar (Elbette birkaç ülkücü sanatçının uğraşı dışında...). *Rauf MUTLUAY*. Reşat Nuri, yeni Türk toplumunun kahramanı saydığı öğretmen tipi üzerinde çok durmuştur. Bunlar, güçlüklerle uğraşmayı göze alan, çetin fakat sevimli ve mücadeleyi insanca yapan kişilerdir. *Ahmet KABAKLI*. Reşat Nuri Güntekin... hemen bütün romanlarında, Anadolu şehir, kasaba ve köylerini canlı olarak anlatır. Dil ve uslûbu akıcı, pürüzsüzdür. Kahramanları gerçek hayattan alınmıştır. *Türker ACAROĞLU*. Şinasi Özdenoğlu'nun röportajı edebiyat tarihimize ışık tutacak niteliktedir :

Reşat Nuri Güntekin'le Konuşma

— Millî edebiyat tabiri üzerinde siz ne düşünüyorsunuz?

— Bence, millî edebiyat, Türk diliyle yazılan bütün eserlerdir. Yani millî edebiyat ile Türk edebiyatı arasında fark bulmuyorum. Sualinizdeki tabirlerle millet hayatını, memleket realitesini, kısaca millî hususiyeti aksettiren edebiyata millî diyoruz. Alâ. Fakat aksettirmeyene (meselâ egzotik olan bir güzel esere) milletdışı edebiyat, milletlerarası edebiyat mı diyeceğiz? Benim bu noktada hoşgörürlüğüm geniştir. Günün birinde bir orijinal Türk edebiyatçısı, kendi dilinin sesiyle, çok kuvvetli bir Shakespeare tercümesi verirse ben ona da millî edebiyat derim.

Yine sualinizdeki, meselâ Fransızcada bir «littérature nationale»'den bahsedilmediği halde biz millî edebiyat tabiri yaratmaya neden ihtiyaç görmüşüz acaba? Edebiyat araştırmalarından hoşlanan bir gencimiz, bu, millî edebiyat terkibinin pek uzak olmayan tarihini yoklarsa şöyle bazı neticelerle karşılaşması mümkündür :

Filan zamanda konuştuğumuz dilin kelime ve ahenklerine yabancı ve güç anlaşılır bir yapma dilin ifratları o kadar usanç vermiş ki bizim gibi konuşan bir esere millî edebiyat deyip çıkıvermişiz.

Eski sübyan mektebinde «Rabbiyessir» meşki yazar gibi durmadan gazel ve kaside nazireleri halketmekle vakit geçirilen bir zamanda meselâ koşma yazana millî şair demek içimizden gelmiş.

Vatan, millet v.s. kelimelerinin pek kullanılmadığı zamanda vatan, millet v.s. diyene biz millî edip demişiz.

Beyoğlu'na mukabil Anadolu kasabasından, yüksek sosyeteye mukabil köylüden bahseden roman millî romanın ta kendisi olmuş...

Falan tarihte yabancı aruzdan, kendi geleneğimizden daha tatlı ve tabiî bir sesi olan heceyi, millî vezin diye ayırt etmeye başlamışız.

Tercüme romana karşılık telif roman —ruhu bakımından bize bir Frenk eserinden de yabancı olsa— kitapçılarca millî roman diye alınıp satılmış.

Tiyatrocular dilinde millî piyes, sadece tercüme ve adapte olmayan piyestir v.s...

Hâsılı millî edebiyat benim için bütün genişliği ile Türk edebiyatıdır. Millî edebiyatı milletçi edebiyat diye anmak daha doğru olur, sanırım.

— Edebiyatçı, sanatını bir davanın emrine vermekle sanat kıymetinden bir şey kaybeder mi?

— Hayır, güzel bir kuş gösterilirse «eti yenir mi?» diye sormak aklıma gelmez. Fakat yeniyorsa bundan da kuşun mutlaka çirkin olacağı neticesini çıkarmam.

Eser vardır ki memleketin yahut insanlığın bir yarası üzerine eğilir, yahut faydalı bir heyecan telkin eder. Bu eser mutlaka fayda gayretiyle zorlanmamış da samimî ve tabiî olarak gelişmişse (sahibinden Tanrı vergisi ölçüsünde) güzel olabilir. Bütün mesele eserin kendi kaynağından kaynama tarzındadır.

Bir cemiyetin, büyük hayat menfaatları adına, memleketin bütün kuvvetleri gibi sanatkârını da hizmete çağırması onun hakkı; hatta mukaddes hakkıdır. Fakat bu naziler, faşistler ve bolşeviklerin yaptığı gibi zorlama yolu ile olmamalıdır. (Çünkü o zaman edebiyat, dünkü büyük Alman, İtalyan ve Rus edebiyatlarının bugünkü biçare durumlarına düşer.) Evet, cemiyet kendi gayesine uyacak eserleri teşvik eder, sipariş eder; bir çiftçi veya ameleye yaptırdığı faydalı işleri edebiyatçıya da yaptırır. İstidadına yahut menfaatına uyacağı için bu çağrıya her zaman can ve yürekten koşacak yığınla gönüllü vardır. Fakat bir memleketin büyüklüğü ve ilerisi adına edebiyattan bekleyeceğimiz bütün fayda, yalnız bir muayyen zamanın yerleşmiş değerlerini sağlamlaştırmaktan ibaret değildir. İlerinin engin ve serbest ufkuna bakan pencereler daima açık olmalıdır.

Böylece, dileyen, memlekette sayısının çoğalmasını emel edindiğimiz modern bir su barajının resmini yapıyor, dileyen devedikeni resmi... Barajın güzel olması için sebep bulunmadığı gibi devedikeninin, varlığımızın görünmez bir köşesinde bir şeyi besleyip geliştirmediğine ve netice itibarıyle faydalı olamayacağına dair de elimizde bir senet yoktur. Hâsılı bizim edebiaytımız bu noktadan rejimimize tamamıyle uygun ve müsait bir durumdadır. Edebiyatımızın tam sanat havası içinde gelişmesine hiç bir engel yoktur.

— Tercüme faaliyeti hakkında düşünceniz?

— İleri bir Türk edebiyatının kurulması için mümkün olduğu kadar zengin bir tercüme kütüphanesi şarttır. Yazıcı da okuyucu da ancak böyle bir kütüphane içinde gelişebilir. Edebiyat kültürü dediğimiz şeyin kaynağı dünyanın güzel eserlerinden başka ne olabilir?

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Tercüme eserlerin çokluğu telif eserlerin ihmaline sebep olmaz mı diyorsunuz? Kumaşçı dükkânı açmayı düşünmediğimiz için böyle bir şey asla akla gelmemelidir. Yabancı ve yerli mal rekabeti ancak kumaş içindir.

Türk edebiyatı, bugün artık kapalı gölden açık denize çıkmıştır. Dünya edebiyatı seviyesini tutmağa mecburdur.

Telif eserin, yerli olmak, bize daha yakından söylemek bakımından esasen avantajı vardır. Buna rağmen de bizim roman veya tiyatromuz bir yabancı eserden ele alınamayacak kadar geri kalıyorsa, cezamızı çekmek hak, o seviyeyi tutmağa uğraşmak vazifedir. Düşük kaliteli eserleri zorla okutmak için daha yüksek kaliteli eseri okuyucunun elinden zorla çekip almak, okuyucuya karşı gülünç bir zulümdür. Sonra roman yahut tiyatro yazıyorum diye ortaya çıkmış adama: «Haydi bakalım; rakipleri süpürdük, meydan senindir.» demekten ağır hakaret olur mu? Bir parça haysiyeti olan yazıcı bu ekmekten yemeği, köşe başında zımbalı defter satmaktan daha temiz bulabilir mi?

— Kendi kaynaklarımıza baş vurmak suretiyle kendimize has bir hüma-

nizmaya ulaşmak mümkün olduğunu söyleyenler var, bu hususta fikrinizi öğrenebilir miyim?

— Greko - Latin kültürü dairesine girmiş bir millet olduğumuzu kabul ediyorsak (bütün yeni ders şerikimiz milletler gibi) bizim de onlara uyarak ana kaynaklara mümkün olduğu kadar yükselmek zorunda olduğumuzu da kabul etmek lâzımdır. Bunun, kendi öz kaynaklarımızı körletmek demek olmayacağını, bilâkis yarınki medeniyet dünyasına getirmeyi umduğumuz yeni çeşniyi, onun şuurlu ve şuursuz sıkıntılarından beklediğimizi söylemeye hacet var mı?

Reşat Nuri Güntekin, Anadolu'nun kapılarını romanımıza açan kişidir. Ondan önce İstanbul'da ve çevresinde dolaşan Türk romanı, Reşat Nuri Güntekin ile, Anadolu'nun her bölgesine ve Trakya'ya uzanmıştır. Marmara Bölgesi: İzmit, Gemlik, Mudanya, Bursa. Ege Bölgesi: İzmir, Kuşadası, Milas. Batıdan doğuya Orta Anadolu: Kütahya, Ankara, Sivas. Doğu ve Güneydoğu Anadolu: Diyarbakır, Van, Doğubeyazıt, Erzurum, Kars, Kağızman, Iğdır. Akdeniz Bölgesi: Silifke ve kıyı boyu. Karadeniz Bölgesi: Samsun, Trabzon. İstanbul'un ötesindeki Trakya. Bunlar, Güntekin'in roman coğrafyasının başlıca durak noktalarıdır. Damga'da olduğu gibi Midilli'ye, Miskinler Takkesi'nde olduğu gibi Mısır ve Suriye'ye taştığı da oluyor. *Hikmet DİZDAROĞLU.* Reşat Nurinin ilk romanlarındaki zengin romantizmi tanımış olanlar, onun roman tekniği bakımından çok daha kuvvetli; cemiyet görüşü yönünden çok daha etraflı yeni romanlarında aradıkları duygu âlemine dalamayışın uyandırdığı bir eksiklik buluyorlar. Bu hâdise bize Türk romanında his unsuruna mutlaka büyük bir pay ayırmanın lüzumuna dair ısrarla düşünmek imkânını veriyor. Asırlarca Şarkın his ve hayal dolu masallarile beslenerek edebiyat alanında en çok, duygu terennümleri yaratmış olan bir milletin ruhî terbiyesi edebiyat adına çıplak hakikatlerle karşılaşmaya elverişli değildir. Muharririn bütün romanlarında kuvvetle gösterildiği gibi bu millet, esasen hakikatlerin çıplak açılıklarını ve gülünç taraflarını kendilerine hiç bir şey öğretilmeden şifahî bir kültürle ve atalardan kalma bir «irfan» mirasile sezen zengin bir duygu ve düşünce âleminin sahibidir. Fakat yine bu millet hakikatlere his ve hayal kanallarından vararak her düşünceye mutlaka duygu karıştıran bir iç terbiyesine ve bir «iklim tesirine» tâbidir. Şark dünyasının efsaneler yaratan güzellikleri karşısında duymak, düşünmekten daha caziptir. Türkiye topraklarında bu tabiat ve bu iklim değişmedikçe, edebiyatı his ve hayal unsurlarından âzade kılmaya imkân yoktur. *Nihat Sami BANARLI.* Konuşma dilinin bütün sadelik ve açıklığını eserlerinde yansıtan Güntekin, hikâye, roman, tiyatro ve anı türlerinde başarılı örnekler vermiştir. Yurdun çeşitli bölgelerindeki güzel - çirkin görünüşleri, töreden gelen doğru - yanlış inançları, acı - tatlı kişisel duygularla birleştirerek, göz önüne sermeyi bilmiştir. *Özdemir SARICA - Mahir ÜNLÜ - Ömer ÖZCAN.* Reşat Nuri'nin hemen bütün romanlarında, dekor olarak, taşra kasaba ve şehirleri; çevre, tip, çeşitli mesele ve görüşleriyle Anadolu atmosferi görülür. Romanlarında hissî ve sosyal konuları işleyen yazar, küçük hikâyelerinde, bunların yanına mizahı da ekledi. *Behçet NECATİGİL.* Reşat Nuri'nin... Romanlarında yer yer Anadolu

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'LE NACİ SADULLAH DANIŞ

hayatına, manzaralarına raslanır. Eserlerinin kişileri, çok defa boldur... Dilinde terkipler bulunmayışı, benzetmelerde sözü uzatmayışı, mecazları çok ölçülü kullanışı, geniş bir okuyucu kitlesi tarafından sevilerek okunmasını sağladı. *Mustafa Nihat ÖZÖN - Kemal DEMİRAY*

Reşat Nuri'nin Kişiliği

Reşat Nuri Güntekin; Anadolu halkının yaşantılarını, sorunlarını, kişisel duygularla, inançlarını süssüz, yapmacıksız, konuşulan Türkçenin tüm sadelik ve açıklığı ile dile getirir. «Çalıkuşu» romanına gelinceye değin, küçük hikâyeleri, tiyatro eleştirileri, piyesleri ile dikkati çeker; bu romaniyle ünü genişler. Anadolu gezilerinin izlenimlerini, etkilerle gözlemlerini yapıtlarında yansıtması gerçekçiliğini artırır.

Ben çokça gezerim. Bunlar diplomat gezileri gibi planlı, programlı şeyler değildir; daima kendi sınırlarımız içindedir; yelken gemileri gibi esecek rüzgâra göre rota değiştirir.

Bazı saatlerce tenha bir istasyonda tren, yahut güneşle beraber uyumuş bir küçük kasabanın otelinde uyku beklerim. Fazla bir yağmur, yahut kar fırtınasında bir iki gün bir köyde kapanıp kalırsam arayıp soranım bulunmaz. Gün olur ki bomboş bir ovanın ortasında otomobil

bozulur; şoför, yoldan geçen kamyonlardan pompa, tel, meşin ve lâstik parçaları tedarik edip makine veya tekerleğini tamir edinceye kadar etrafta dolaşırım; yahut eski taş basması Muhammediyelerdeki Cennet bağı resimlerini andıran cılız bir ağacın altında otururum.

Bu saatlerde vakit öldürmek için icadettiğim çarelerden biri de elime geçen bir kâğıt parçasına yollarda gördüğüm öteberiyi karmakarışık not etmektir.

Bunlarda ne zaman, ne de yer kaydı gözetilmiştir. Zaten Anadolu'da zamanlar ve yerler kadar birbirine yakın ve birbirine benzer ne vardır ki?

Araba 935 uslûbu bir kübik istasyon binasının yanından saparken gözünü kapa ve aç; kendini bir anda İstanbul'un otuz - kırk yıl evvelki bir mezarlık safhasında bul... Yol kenarında bir set; setin üstünde kırık mezar taşları, bunların arasında renk renk yeldirmeli, çarşaflı kadınlar oturmuş; aralarında poturlu, mintanlı simitçiler, lelbebiciler, turşucular dolaşıyor... Tıpkı tıpkısına Meşrutiyetten evvel akşam üstleri Karacaahmet, Bitlikâğıthane, Mahmutbaba mezarlıklarında gördüğümüz manzara...

Bir sokak daha dönelim. Toprak kulübeler arasında bir arsa... Ortada bir bostan kuyusu ile bir eşek... Eşeğin arkasına yirmi, otuz metrelik bir ip, ipin ucuna da bir kova bağlanmış... Hayvan, kuyu ile kulübelerden biri arasındaki yol üzerinde akşam piyasası yapar gibi ağır ağır gidip geliyor... Onun her gelişinde kova bir kere kuyuya dalıp çıkıyor, böylelikle de kulübelerin su ihtiyacı gideriliyor...

Bu usulün, tarihin hangi devrine ait olduğunu pek kestiremiyeceğim ama her halde çok eski zamanlarda yaşadığımıza şüphe yoktur...

Bazı bir ova yolunda saatlerce gidersiniz. Karşınıza bir köy çıkar... Hayretle düşünürsünüz: «Ben bu alçak toprak kulübeleri, bu sokakları; tekerleğinin biri çıkmış bu öküz arabasını; onun üstüne tünemiş tavukları, yarı çıplak çocukları; biraz ötede omuzunda destiyle su taşıyan yalınayak küçük kızı sırtında bir çalı demetiyle yokuştan inen peştemallı büyük anayı bir saat evvel bir daha, iki saat evvel bir daha gördüm... Sakın araba beni bir daire etrafında döndürüp dolaştırdıktan sonra hep aynı yere getirmesin? Her halde öyle olacak... Evvelâ uzaktan dik dik bakan köylüler yanıma yaklaşıyorlar, şehirlerdeki bazı şık molla eskilerinin sakalı kadar uzamış tıraşlı yüzlerini tanımaya başladım. Daha iyisi onlar da beni tanımış olacaklar ki tatlı tatlı gülümsemeğe ve etrafımı almağa başladılar.

Evet, bu uçsuz, bucaksız yolda ne kadar ilerleseniz dönüp dolaşıp hep aynı yere varacaksınız. Bu benzerlik, bana bir yandan can sıkıntı-

Reşat Nuri Güntekin ağzından hiç eksik olmayan sigarası ile.

sına, ye'se benzeyen bir yürek üzüntüsü verir. Fakat bir yandan da bu toprağın hiç bir köşesinde garip kalmayacak, her gittiği yerde kendini hemen açılan ve ısınan bir kardeş kucağında bulacağından emin bir insan ferahlığı...

Reşat Nuri Güntekin'in iyimser bir kişiliği vardır. İyi bildiği sahne tekniğini, romantizme kayan bir idealizm altında, bazen mizahla karışık olaylara uygular. İnsan sevgisine geniş bir yer verir. Müfettişlikle adım adım gezdiği Anadolu'yu, gördüklerini, duyduklarını, kendine özgü tipleri, geleneklerle görenekleri, toplumsal dertleri, pek derine inmeyen bir gözlemle anlatır. Tutkusu tiyatrodur. «Anadolu Notları»nda sık sık bu konuya değinir

> Anadolu'da hangi büyük kasabaya ayak atsanız bu tulûat tiyatrolarından birine rast gelirsiniz. Yahut hiç değilse çarşı duvarlarında kafilenin yakın bir zamanda buraya konup göçmüş olduğunu gösteren yırtık bir ilâna tesadüf edersiniz. Oyunlar kasabanın bir tiyatrosu varsa orada, yoksa bir gazinoda, hatta büyücek bir kahvede ve-

rilir. Ahali için birkaç peyke, aralıksız kahve iskemleleri, oyuncular için yerden birkaç karış yüksek bir kerevet, delik deşik iki boyalı perde yeter de artar bile. Elverir ki gönüller şen olsun. Gönül şenliği meselesinde hiç tasa çekmeyin... Biraz evvel ciğer tavasıyle, fasulye piyazıyle kendilerine bir akşam ziyafeti çekmiş, oyundan sonra başlarını sokacak bir otel yahut han odası hazırlamış artistler memnundur... Sokakta her zamankine benzemeyen bir gece hayatı... Kapının önünde fenerler, bayraklar, renkli kâğıtlar üzerinde elleme kömürü iriliğinde yazılardan bir ilân: Komik-i şehir filân tarafından beş perdelik «Sefahatin Encamı» nam komedi-dram... Oyun başlayıncaya kadar sokakta ilânın önünde çalan mızıka etrafa bir şenlik gecesi hareketi dağıtır. Unutmamalı ki Anadolu bugün yavaş yavaş kendine mal etmeğe çalıştığı alafranga müziği yıllarca evvel ilk defa bunlardan işitmiştir. Amma ne kaba saba; ne iptidai ve solo şeklinde imiş, ne çıkar? Fiyatlar her keseye elverişlidir. Kapıda, isteyenler için pazarlık ve tenzilât da yapılır. Bu kumpanyaların piyeslerini, repertuvarlarını da pek hor görmemelidir. Aralarında âdeta dünya şaheserleri vardır. Gülmeyin, ezbere söylemiyorum. «Arabın Hiddeti», Shakespeare (Şekispir)'in «Otello»sudur. «Amerika Vahşileri», Chateaubriand (Şatobriyan)'ın «Atala»sından başka bir şey değildir. *Reşat Nuri GÜNTEKİN*. 27 Kasım 1951 tarihli «Cumhuriyet» gazetesinde yayımlanan «tiyatro» başlıklı makalesinde, edebiyat tarihimiz için değerli görüşler vardır.

Tiyatromuzun Sakat ve Tehlikeli Yanı

Geçen gün çok genç bir aktörümüz bana hangi çeşid rollerin kendisine gideceğinden, hangilerinin gitmeyeceğinden bahsediyor, yani bütün ömrünce devam edecek tek tip bir benlik arıyordu. Otuz bu kadar yıldan beri bu yolda konuşmaları dinlemeğe alışmışımdır. Fakat bütün hayatını nankör denecek kadar güç bir hayale vakfetmeğe hazırlanan bu heves ve ateşle dolu çocuğa birdenbire içimden bir acıma geldi.

— Elbise yaptırmayı mı düşünüyorsun? dedim.

Birdenbire anlamadı.

— Öyle ise kolay. Kendine jön prömiye rollerini yakıştırıyorsan iyi bir terziye, toz kaldıracak bir kumaştan güzel bir kostüm ısmarlarsın. Komik olmak istiyorsan, merhum Kel Hasan Efendi gibi, kendine bir kıyafet seçersin. O daima stanbulin altına beyaz pantalon ve rugan terliklerle sahnede dolaşırdı. Limon kabuğu bir fesi vardı. Siyah boya ile kaşlarının ve bıyıklarının ortasını tümsekleştirirdi.

Hayretle yüzüme bakıyordu. Devam ettim:

— Neden acaba ressamlarda: «Şöyle bir çehrenin resmini yapmak bana uygun gelir de böylesi gelmez» demek âdet olmamıştır? aktör de bir nevi ressam değil midir? Vazifesi kendi yüzüne bir başkasının çizgilerini ve renklerini aksettirmek değil midir? Mademki aktöre şu veya bu çeşid bir insan yahud insan tipini iyi veya fena taklid etmesine göre numara veriyoruz. O

Reşat Nuri Güntekin; Anadolu'da yaptığı gezilerin izlenimlerini, «Anadolu Notları» adlı eserinde toplamıştır. Görevli olarak bulunduğu Anadolu'da, onun, insanını, toplum yaşayışını bu eserinde yansıtır. Gözlemlerinde her zaman gerçekçidir. Hiç bir zaman aşırı bir kötümserliğin verdiği bir tepkiye kapılmaz. Anadolu insanını, yaşayışını bütün görünüşleriyle değişik ve renkli bir anlatımla vermeye çalışır. Romancılığının sırlarını açıklarken şöyle der: «Konu, pek iptidaî şekilde fikrime gelir. Hiçbir zaman, hemen derhal bu konunun planını yapıp da yazmaya başladığım vaki değildir. Bulduğum konuyu, zihnimde bir kenara atarım. Onu francala hamuru gibi kendi kendine kabarması için uzun müddet bırakırım. Çok defa aradan birçok senelerin geçtiği de olur. Bu müddet zarfında konuda bazı ilâveler yaparım. Bazı kısımlarını atarım, çıkarırım.»

halde «benim kendi tipim, kendi karakterim» diye bir şey ileri sürmeğe hakkı var mıdır?

Tereddüdle: — Olmaması lâzım, dedi.

— Bunu da birdenbire kestirip atmak doğru değil, dedim, kimine göre vardır, kimine göre yoktur. Karagözün cansız jön prömiyesi Rezaki zade Narçın Bey, orta oyununun kavuklusu, tülûatın Hasan Efendisi için vardır. Hangi çeşid oyunun kopmozisyonuna girerlerse girsinler aynı kılık ve çehre ile aynı marifetleri tekrar ederler. Oyun icabı sahnede biri bayıldığı zaman Hasan Efendi fesini çıkararak, limon yerine saçsız başını koklatmazsa, misafire kahve getirirken içine aksırmazsa seyircilerin keyfi kaçardı. Melodram aktörleri için de usul bu idi. Onnik Binemeciyan diye bir profesyonel âşığı, Aleksanyan diye bir katili vardır ki hangi role girerlerse girsinler —dükkânında masa, yahud tel dolab yapan marangoz gibi— hep aynı hareketler ve aynı âletlerle aynı işi yaparlardı. Evvelkilerden farkları söyleyecekleri lâkırdıları kendilerinden uydurmayıp defterden ezberlemekten ibaretti. Böylece standard bir âşık Binemeciyan tipi meydana gelmişti ki ölünceye kadar sahnede rastgeldiği bütün kadınlara, ayrı ayrı isimler ve ayrı ayrı sözlerle hep aynı aşkı ilân etmişti. Bu bakımdan asıl olan Binemeciyan'ın kendi şahsı idi; o piyesteki zengin kont veya fakir delikanlıyı değil, zengin kont ile fakir delikanlı onu temsil ederlerdi. Bunları ne Binemeciyan'ı, ne ötekileri küçültmek için söylemiyorum. Yukarıda saydığım aktörlerin hepsi bizim en iyi artistlerimiz idiler. Ancak yolları ve usulleri başka idi.

Fakat otuz beş sene evvel kurulan Darülbedayi ile beraber tiyatromuzda esaslı bir rota değişikliği olmuş ve sanatımız büsbütün başka ve yeni

bir yola girmiştir. Aktörden istediğimiz artık âşık, komik, katil diye kendine bir çehre ve oyun tarzı yakıştırıp oynayacağı bütün rolleri o kalıbın içine dökmek değildir, tam tersine kendi kişiliğini ortadan kaybederek piyesin tasvir ettiği bir insanı yahud insan tipini taklid ve temsil etmesidir; bir kelime ile komposizyon ve kreasiyon artisti olmak yolunu tutmasıdır.

Bu rota değişikliği Darülbedayiin ilk piyeslerinden itibaren kendini kuvvetle hissettirmiştir. Fakat bütün inkılâblar gibi bunda da, zaman zaman yapılan büyük hamleler ve kaydedilen ciddî ilerlemelere rağmen, eskinin alışkanlıklarından ve geleneklerinden kendimizi kurtarmak mümkün olamamıştır. Hattâ Şehir Tiyatrosunun türlü ârızalar arasında geçmiş otuz beş yılında geleneklerin bir irtica kuvvetile teptiği zamanlar görülmüştür. Övünülecek bir sanat varlığımız olduğunu her fırsatta tekrar ettiğim Şehir Tiyatromuzun hâlâ bugün de en sakat ve tehlikeli gördüğüm tarafı budur. Şöyle ki:

Darülbedayiin ilk piyesleri modern garb tiyatrosunun ustalıkla adapte edilmiş ve kuvvetli bir telif çeşnisi almış en kalburüstü piyesleri idiler. Muhsin, Raşid, Behzad, Galib, Şadi ve daha başkaları yeni açılmış kompozisyon ve kreasiyon yolunda çok müsaid bir genç sanat nesli meydana getiriyorlardı.

Bu gençlerin oyununu seyretmeğe gelen Kel Hasan, eski ile yeni arasındaki farkı ilk anlayanlardan biri olmuştu. Kendine has zekâsile: «Bizim alaylılar tiyatrosunda çocuklar benim etrafıma toplanıp beni söyletirler; oyunu ben oynarım. Halbuki bu mektebliilerin her biri kendine göre ayrı birer âlem» diye yeni usulün âdeta ilmî bir tarifini yapıyordu.

Fakat bir takım sebeblerle yeni çocukların bir kısmı da «her biri kendine göre bir âlem» olmakta ilk hızla devam edemediler.

Meselâ Şadi merhum Hissei Sayia'nın Bican Efendisinde orijinal bir Evkaf kâtibi çehresile sahnede görünmüştü. Fakat çok geçmeden bu kreasiyondan bir kalıb, Şadinin kendine bahsus bir tip çıkıyor, sonraki rollerinde aldığı isim ve giydiği elbise ne olursa olsun hepsinde aynı çehre kendini göstermeğe başlıyordu. Halk onu eski favorisi Hasan Efendi gibi bekliyor, sahneye çıkar çıkmaz alkışlıyordu. Beklediği hareketleri, jestleri bulamazsa mahzun oluyordu. Şadinin benim «Hançer» isimli ilk piyesinde, dağarcığındaki bütün marifetleri çıkarmasına elverişli olmıyan, bir rolünden «Halk bir şeyler bekleyecek benden, çıkmayınca tuhaf olacak» diye şikâyet ettiğini hatırlarım. Nitekim ilk temsilden sonra rolü oynamadı. Zavallı Şadi âşıklarını bu hayal kırığından korumak için ömrünün sonuna kadar bütün mümkün olan koketlikleri yapmış ve Behçet Kemalin Timurlenk piyesinde son rolü olan Nasreddin Hocayı Bican Efendi çehresile oynayarak ölmüştür.

Şadiden sonra daha başkaları da uzaktan yakından buuna benzer zaaflardan kendilerini koruyamamışlardır. Bir yandan her role ve her ayrı tipe göre ayrı birer çehre kompoze etmeğe uğraşırlarken bir yandan da, türlü te-

«BALIKESİR MUHASEBECİSİ»
1969 - 70 döneminde Şehir Tiyatrosu'nda

sirler altında bu çehreleri kendilerine aid bir damga ile damgalamak ve değişmez bir bayramlık mask edinmek tehlikesine kaymışlardır. Böylece yeni tiyatromuzun yeni tertib rollerinin değişik çeşidleri arkasından orta oyununun kavuklusu, tülûatın komiği, melodramın jön promiye veya tirani gibi değişmez maskeler belirmeğe başlamıştır.

Kendini halka kolay beğendirmek! Parlamento seçimleri gibi tiyatrocu-lukta da bu kolay feda edilmez bir avantajdır ve aktörün kendisi gibi tiyatro idaresine, hattâ piyese, hattâ müellife de uğur getirdiği hiç şüphesizdir. Her ayrı role nasıl karşılanacağı bilinemiyen yeni bir yabancı çehresile çıkmaktansa, sempatisi tecrübe edilmiş bir eski ahpab çehresile çıkmak elbette daha sigortalıdır. Bundan artist kazanır, idare kazanır; hattâ müellif bile kendi tipini düşündüğü çehre ile sahnede göremememekten duyacağı üzüntüyü bu ahpab çehresinin getireceği alkışla bir dereceye kadar telâfi eder.

Hele türlü çeşid sıkıntılar içinde bunalan tiyatro idaresi için avantajlar hesabsızdır. Gazetelerde okuduğumuza göre, Belediye her sezon için tiyatrolarının her birinden altı yedi yeni piyes istiyormuş. «Bu ne iş?» diyemiyeceğiz. Çünkü dünya sahnelerinde üç beş sene en kuvvetli ateş tecrübesi geçirmiş piyeslerin bizde bir kaç haftada tekerlenmelerine göre bu bile az gelebilir. Şu halde aktörlerce oynatması ve seyircilerce kavranması güç olan bilhassa tercüme piyesleri, bahsettiğim sözlü tulûat usulü ile basit melodram-

lar yahud kaba kahkaha komedileri kılığına sokmak en iyi çaredir. Hele sıkışık zamanlarda otuz beş senedenberi, aktör, idare, mütercim ve müellif, bunu elbirliğile yaptığımız çok olmuştur.

Sonra provalar! Tulûat için prova diye bir şey düşünülemez. Perde açılmadan aktörleri etrafına toplayarak herkesin ne yapacağını anlatan ve komik için de sadece: «O ne yapacağını bilir» diyen rejisörün taklidli hikâyesi malûmdur. Melodram için de durum buna yakındır: Melodramda bütün prova Binemeciyan ve Aleksanyan Efendilerin rollerini ezberlemelerinden ibarettir. Oyuna gelince, Binemeciyan Efendi nasıl bakışlar, sesler ve jestlerle kadın kandıracağını, Aleksanyan Efendi nasıl adam öldüreceğini kimseden öğrenmeğe muhtaç değildirler. Bunlar onların sahneye çıkalıberi her gün yaptıkları şeylerdir.

Yeni tiyatroda böyle bir ustalık söz konusu olmamak lâzım gelir. Ne kadar eski olursa olsun her aktör her yeni rol için ilk defa sahneye ayak atacak bir müptedi durumundadır. Böyle olduğu halde, yapılan bütün gayretlere rağmen, melodramın pratiğinden hâlâ kendimizi tamamile kurtaramadığımızı sık sık görüyoruz. Avrupa tiyatrolarının yarısı kadar az bir zaman içinde ve hiç de düzenli denemiyecek bir çalışma ile bir kaç hafta içinde yeni bir piyes çıkarmamızın başka manası olabilir mi?

Demek ki provalar sonunda henüz renksiz, kokusuz birer çerçeveden ibaret olan roller ve oyunların nüansları ilk gecenin atmosferinden, artistlerin dağarcıklarında birikmiş hazır marifetlerin, salondan gelecek büyülü tesirlere göre kaynayıp taşmalarından doğacaktır. Peki ama tulûat denen şey de bundan başka bir şey midir?

Hasılı türlü türlü sebeblerle yeni tiyatromuzun eski pratiklerin cebrinden kurtaramıyor, onu asıl hedefi olan orijinal kreasyon ve kompozisyon yolunda istediğimiz hızla ilerletemiyoruz.

☆

Bu tasvirlerimde belki bir parça mubalâğa da vardır. Fakat bu, karşımdaki tecrübesiz genç çocuğu tiyatromuzun sakat ve cılız kalmış bir tarafına, tiyatromuzun ilerisini de tehdid eden en ciddî tehlikeye karşı, bir dereceye kadar uyanık bulundurmak içindi.

Onun gibi daha bir çokları etrafımızda kaynaşıyorlar. Bu ümid ve ateş dolu çehrelerden üç beş sene içinde yıprak ve ümidsiz kaboten çehreleri çıktığını görmemek için yeter sayıda tiyatro adamları, rejisörler, metr-ansenler, eserler, müellifler, ve daha bir çok şartlar lâzımdır. Bunların hepsini bir araya getirecek hale gelmiş değilizdir. Onun için insan, bu çocuklara aşağı yukarı «kendi başınızın çaresine bakın; yolunuzu kendiniz arayın» demekten başka söyliyecek söz bulamıyarak bunalıyor.

Reşat Nuri'nin romanlarında Anadolu, Anadolu insanı yerel gerçekçilikle çizilmemiştir kuşkusuz. Sözgelimi bir Sabahattin Ali'nin tutumuna rastlayamayız. Reşat Nuri hep ılımlıdır, hep duygusaldır, hep

sevecendir. Ama Reşat Nuri'yle Sabahattin Ali ya da bir başka gerçekçi memleket romancısı arasında ortak özellikler bulabiliriz: İçtenlik; Anadolu insanının bilgisizliğinde, kıyıcılığında kişiyi değil toplumsal düzeni suçlu kılma; üst yapıdaki değişimlerle hiç bir şeyin düzeltilemeyeceğini imleme... Reşat Nuri'nin ılımlılığı, dolayısıyle, uyuşturucu, beyin yıkayıcı bir amaç gütmez. Tersine, memleket insanının duygusal çizelgesini çıkarmaya çalışır romancı... Ayrıca Reşat Nuri, yapıtlarında dirimselliği aramış ilk romancımızdır bence. Memleket insanını çizerken, dillendirirken kurgusal kişiliklere bağlanmasına karşın üstesinden gelmiştir dirimselliğin. Köylülerin konuşmasındaki iğretilik, yapaylık okuru tedirgin etmez. Bu ustalığın gizleri üzerinde durmalı... Türk romanının birkaç ahlâkçı yazarındandır Reşat Nuri. Eski Hastalık, hangi ahlâksal değerlerin, ölçülerin geçerli olduğunu imler. Ahlâk kavramı soyut niteliğinden sıyrılır Eski Hastalık'da tartışmasız bir özellik kazanır. *Seilm İLERİ*. Çalıkuşu'nun bütün kıymeti toplumsal Türk kadın örneğini kavramasındadır. Hüseyin Rahmi, toplumu mizah gözü ile gören ve onu bir ilim adamı gibi zapteden bir sanatkârdır. *İsmail Hakkı BALTACIOĞLU*. Reşat Nuri, edebiyatımızda, romanları, tiyatroları ve hikâyeleriyle bir (memleket edebiyatı) yapmaya muvaffak olmuş kıymetli edibimizdir... Reşat Nuri. Batı edebiyatından edinilmiş kuvvetli bir roman tekniği ile, yurdumuzun çeşitli hayat sahnelerini, acı, tatlı, en sempatik maceralarımızı başarı ile yazmaya muvaffak olmuş bir roman ve tiyatro müellifidir... Aynı zamanda bir mizah muharriri olan Reşat Nuri'nin mizah vadisindeki başarısı, zeki bir milletin dimağını ve hayatını dolduran komedi unsurlarını maharetle farketmesindedir. *Nihat Sami BANARLI*.

Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri

Reşat Nuri Güntekin; makale, çeviri, hâtıra, hikâye, roman, tiyatro türlerinde; bir çoğu dergi, gazete sayfalarında kalan yüzü aşkın eser yazmıştır. Bunlardan on dokuzu roman, yedisi hikâye, yirmiden fazlası telif tiyatro eseridir. Asıl yazarlık kudretini gösterdiği romanlarını şöyle sıralıyabiliriz: *Çalıkuşu* (1922), *Damga* (1924), *Dudaktan Kalbe* (1925), *Bir Kadın Düşmanı* (1927), *Acımak* (1928), *Yeşil Gece* (1928), *Yaprak Dökümü* (1930), *Kızılcık Dalları* (1932), *Gökyüzü* (1935), *Eski Hastalık* (1938), *Ateş Gecesi* (1942), *Miskinler Tekkesi* (1946), *Kavak Yelleri* (1950). Tiyatro eserlerinin en tanınmış olanları ise: *Eski Rüya* (1925), *Taş Parçası* (1926), *Hançer* (1927), *Hülleci* (1935), *Yaprak Dökümü* (1943), *Eski Şarkı* (1951), *Tanrıdağı Ziyafeti* (1955), *Bu Gece Başka Gece* (1956). Bunlardan başka *Sönmüş Yıldızlar* (1927), *Tanrı Misafiri* (1927), *Olağan İşler* (1930), hikâye; *Üç Asırlık Fransız Edebiyatı* (3. cilt, 1932) inceleme; *Anadolu Notları* (1936) gezi; *İtiraflar* (Rousseau'dan, 1955 - 61) çeviri olmak üzere daha birçok kitapları yayımlandı.

Türkiye'nin sorunlarına ve Anadolu insanının gerçeklerine yönelmesi bakımından Reşat Nuri'nin eserlerinin taşıdığı değer sanıldığından fazladır. *Tahir ALANGU*. Cumhuriyet dönemi romancıları arasında Reşat Nuri'nin özel bir yeri var. Reşat Nuri, dili ve mem-

leketi ortak noktalarıyla, benzeşen yanlarıyla değerlendirmiş. Yapıtlarını sürekli bu açıdan donandırmış. Çalıkuşu, ilk bakışta sıradan, dahası kolay inceliklere yaslanmış bir roman. Damga da, Ateş Gecesi de... Ancak bu tür romanlarında Reşat Nuri'nin konuya, olay dizisine pek önem vermediğini görürüz. Anlatılmak istenen Feride'nin ya da Kınalı Yapıncak'ın serüveni değildir. Serüven, okurla bağ kurmak için bir araçtır yalnızca. Dudaktan Kalbe, karşılıksız bir aşkın yakınmalarını dile getirir. Kınalı Yapıncak, yaşamı boyunca, Kenan'ı sayıklar. Oysa Reşat Nuri için Kınalı Yapıncak'ın da, Kenan'ın da serüvenleri gerçek romanın dışında kalır. Yazarın asıl istediği memleket insanının gönül dünyasını sergileyebilmektir. Çalıkuşu, savaş yıllarındaki Anadolu'dan görünümleri çizer. Damga, Abdülhamitçi bir paşayla oğlunun, özgürlükçü oğlunun karşıtlığını ve özdeşmesini irdelediği, kurcaladığı bölümlerde değer kazanır. Akşam Güneşi, batılılaşmaya çabalayan taşranın balo gecesiyle unutulmazdır. Örnekleri çoğaltabiliriz. *Selim İLERİ.* Reşat Nuri çok yönlü bir yazardı. Roman yazdı, hikâye yazdı, oyun yazdı, çağın modasına uyarak yabancı piyesleri Türkçeye uyguladı, çeviriler yaptı. Arkasında bir insan boyu kitap bıraktı. Ama «Çalıkuşu»nun anısı bir türlü unutulamadı, belleklerden silinemedi. Aslında güzel bir roman olan bu yapıta «Biraz da bizim Werther'imiz» desek çok yanlış bir iş mi yapmış oluruz? «Werther'in Istırapları» Onsekizinci Yüzyıl Alman toplumunda ne etki yaptıysa, «Çalıkuşu» da Mütareke İstanbul'unda ve Cumhuriyetin ilk yıllarında onu gördü. Bir roman bin iki bin alıcı bulurken, «Çalıkuşu»nun tirajı on bini, yirmi bini aştı. Bu, o zamanki Türk toplumu için büyük bir olaydı. Kitap elden ele dolaşıyor, herkes birbirine bu romanı okuyup okumadığını soruyordu. Cevat Dursunoğlu'nun şu satırlarında bilmem bir abartma var mı: «O günlerde İstanbul'da her evin kitaplığını Çalıkuşu süslediği gibi Cepheye giden her genç subayın manevra sandığındaki iki kitaptan biri de Çalıkuşu idi.» Ataç da, «Çalıkuşu»nu, Türk romanının, İstanbul'da kalmayıp bütün yurda yayılışının başlangıcı sayar. Bu büyük ilginin çeşitli nedenleri olsa gerek. Gerek toplum açısından, gerek sanat açısından. Genç kızların yastıkları altında saklayıp, göz yaşı dökerek okudukları bu roman, sadece Feride'nin mutsuz serüvenini dile getirmiyordu. Türk kadınının özgürlük savaşını da gözler önüne seriyordu. Türk toplumu bir yaşamdan başka bir yaşama yönelmişti. Arada katı, kireçlenmiş, yıkılması güç engeller, gelenekler, görenekler vardı. Feride siyah çarşaflı bir kent kızıydı. Ama tek değildi. Nedeni ne olursa olsun, onu Anadolu topraklarına savuran serüvende yalnız değildi. Onu izleyen yüzlerce, binlerce çarşaflı, ama yürekleri aydınlık Türk kızı vardı. «Çalıkuşu»nun 1922'de yazılmış olduğunu, Türk kadınına özgür hakları veren Medenî Kanun'un 1926'da kabul edildiğini hatırdan çıkarmamalıdır. *Hüsamettin BOZOK.*

Çalıkuşu

Reşat Nuri Güntekin; «Çalıkuşu» romanında, o dönemin gereklerine uyarak, ilk defa, İstanbul'da eğitim görmüş bir kızın Anadolu'ya görevle gön-

Anlatırlar, Mustafa Kemal bir gün çok beğendiği bir romancı olan Güntekin'e «Bana yobazlığı eleştiren bir roman yaz» demiş. «Yeşil Gece» bu dileğin ürünüymüş... Ne denli doğrudur bilmem, Güntekin böyle bir dileğe mi uydu, yoksa kendiliğinden mi girişti bu işe? İkisi de olabilir, Güntekin geriliğin, çağdışı düzenin, kafanın düşmanı bir yazar. Ta «Çalıkuşu»ndan başlar bu niteliği. Devrimci Türkiye'nin yazarıdır o. Atatürk Devriminin bir öncüsü, bir savunucusudur. Öğretmen olarak, eğitimci olarak, milletvekili olarak, aydın olarak, en başta roman yazarı olarak... «Yeşil Gece»nin baş kişisinin, medrese eğitiminden geçtikten sonra öğretmen okulunu da bitiren Şahin Beyin şu sözlerini günümüzün birtakım kişilerinin, yetkililerinin, özellikle çağdışı açılayışları, tutuculukları, gericilikleri sahneye çıkarmaktan korkanların dikkatle okumaları yararlı olacaktır diyen Oktay Akbal; fıkrasını Reşat Nuri'nin şu sözleriyle bitirir: «Genç bir insanın mutlaka bir şeylere inanması gerekiyor. Yoksa sonsuz bir boşluktaymış gibi hissediyor insan kendini.»

derilişini, mücadelelerini anlatır. O zaman eserin kuvvetini yapan bu nitelik, şimdi doğal bir hal olmakla beraber roman, dili, duyguya verilen geniş yer, yani lirizmi bakımından, özellikle romantik çağını yaşıyanlarca ilgiyle okunmaktadır. Atatürk, okuduğu fransızca romanlar dışında hiç kuşkusuz edebiyat tarihimizin ünlü romanlarını da okumuştur. Bir anektoddan Nur Baba'yı okuduğunu biliyoruz. Siirt Milletvekili Malımut Beyin günlük notlarından da Çalıkuşu'nu okuduğunu öğreniyoruz. Bir tarih dergisinde yayımlanan bu notlarda şöyle denilmektedir: «21 Ağustos 1922, Akşehir - Düşmanda bir hassasiyet var. Bizim tarafta fevkalâde bir hareket, birşey olduğunu hissetmiş gibi.. Temenni edelim ki asıl hedefi keşfetmemiş olsun. İki gündür Paşa, Çalıkuşu'nu okuyor. Öyle beğendi ve sevdi ki... Büyük hareketlerin arifesinde böyle bir şey okumak da çok dinlendirici. «22 Ağustos 1922 - Bugün de Akşehir'deyiz. Paşa, daireden çıkmadı. Akşama kadar Çalıkuşu'nu okudu. Çok memnun oldu, takdir etti». Reşat Nuri Güntekin'in yaygın ününü sağlayan «Çalıkuşu»nun konusu :

Çok küçük yaşlarında iken önce annesini, sonra babasını kaybeden Feride, okuldaki yaramazlıklarından ötürü «Çalıkuşu» adıyla anılır. Bir subay kızıdır. Erenköyü'nde, Kozyatağı'ndaki teyzesinin koruyuculuğunda büyür. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nde okur. Besime Teyze'nin yakışıklı oğlu Kâmuran; bu cıvıl cıvıl, haşarı kızı sevmekte, sık sık okulda ziyaret etmektedir. Feride'yi almayı aklına koymuştur. Ama düğünden üç gün evvel, çarşaflı bir genç hanım Feride'yi ziyaret

eder. İsviçre'de bulunduğu sırada, Kâmuran'ın, Münevver adında hasta bir genç kadına evlenme vaadinde bulunduğunu söyler. Mektuplarını verir. Münevver de Kâmuran'ı sevmiştir. Bunları öğrenen Feride köşkten kaçar. Emektar bir dadının evine sığınır. Lise diplomasından kuvvet alarak Anadolu'da bir öğretmenlik ister. Bir kasaba emrine öğretmen olarak atanır. O günden sonra da başından geçenleri okul defterine not etmeğe başlar. Kasabada boş yer olmadığı için kendisini Zeyniler Köyü denilen kuş uçmaz, kervan geçmez, hiç bir öğretmenin gitmeği kabul etmediği ilkel bir yere verirler. Orada küçük Vehbi, özellikle Munise, öğrencilerinden bir kaçı, onun tesellisi olurlar. Bütün kız çocuklarının ya Ayşe, ya da Zehra adiyle gruplanabileceği bu köyde, Munise adı, Feride'ye çok cana yakın gelir. Kızı evlât edinmek ister. Munise, köyün sevmediği bir kötü kadının kızıdır. Kadın birini sevdiği için Munise'nin babası, köyden bir kadınla evlenmiş, Munise'nin anasını boşamıştır. Arasıra gelir, kızını kaçamak olarak görmektedir. Feride, birçok maceradan sonra Munise'yi evlât edinmeği başarır. İkisi gayet tatlı bir ömür sürmeğe başlarlar. Bir posta soygununda yaralanan birini köy odasına getirirler. Feride orada yaşlı bir doktorla tanışır. Hayrullah Bey, doktor, böyle bir yerde aklından bile geçmiyecek böyle bir öğretmen bulmuş olmaktan o kadar şaşırır ki, işin içinde bir bit yeniği olduğunu hemen anlar ve Feride'nin daha iyi bir yere nakledilmesi için gerekli girişimlere başlar. Bir teftiş sonunda Feride'nin okulu kapatılır. Çalıkuşu, Zeyniler'den ayrılmak zorunda kalır. İl Merkezi'ndeki Kız Öğretmen Okulu'na Fransızca öğretmeni tayin edilir. Her gittiği yerde güzelliği birtakım olaylara yol açar. Birçok yer dolaştıktan, evlenme tekliflerini geri çevirdikten sonra Kuşadası'nda görev alır. Doktor Hayrullah Bey de emekliye ayrılmış, Kuşadası'na yerleşmiştir. Yaşlı dost, devamlı onu korumaktadır. Munise, iyice büyümüş, süsüne düşkün bir kız olmuştur. Doktorun bir uzak köye, hastaya gittiği bir sırada hastalanır. Nezle zannedilen hastalık difteridir. Munise, kuşpalazından ölünce, Feride'nin dünyası yıkılır. Çevrenin baskısı, dedikodusu o kadar artar ki, Hayrullah Bey, hiç olmazsa görünüşü kurtarmak amacıyla Feride'yi alır, kâğıt üzerinde onunla evlenmiş görünür. Bir süre geçince Hayrullah Bey de, zaten yaşlı olduğundan, ölür. Yalnız ölmeden önce Feride'den, ailesinin yanına döneceğine dair söz almıştır. Onun defterini okumuş, başına gelenlerin nedenlerini öğrenmiştir. Feride'nin kayboldu sandığı defteri, Hayrullah Bey tarafından sıkı sıkıya saklanmış, ayrı bir zarfa konularak Kâmuran'a mahsus bir emanet şekline sokulmuştur. Feride, rahmetli kocasının vasiyetini yerine getirmek için verdiğinin ne olduğunu bilmeden bu emaneti Kâmuran'a teslim eder. Feride'nin dönüşünden en çok memnun olan, Kâmuran'ın babası Aziz Bey'dir. O bu dönüşte hayırlı bir alâmet görür. Feride, birkaç günlü-

Reşat Nuri Güntekin «Yeşil Gece» romanı için şöyle der: «Atatürk inkılâbı ve lâik öğretim zamanına rasladı. Bu da, uyandırdığı heyecan bakımından, bizim kendi Dreyfus meselemiz gibi bir şeydi. Karanlık bir taassup ve hoş görüsüzlük muhitinde, her şey olduğu gibi eski halinde dururken, bir kanun ile lâik tedrisatın nasıl başa çıkılacağına akıl erdiremedim. «Ya o demirden, fakat aynı zamanda da hepimizin biçare etinden, kemiğinden elin baskısı bir gün ortadan kalkarsa» diye düşündüm. İnkılâp için dua eden, nutuk söyleyen çehrelerden bir çoklarının mazlum, tatlı maskeleri arkasından çıkacak çehreleri düşündüm. O heyecan beni de bir çeşit polemik romanı yazmağa, daha doğrusu romanımı o tarafa sürüklemeğe sevk etti.» «Bir süre medresede okuduğu için sarıklıların iç yüzünü öğrenen ve «memleketi yalnız» yeni mektep'in kurtaracağına inanan öğretmen Şahin'in kendi isteğiyle gittiği en geri kasabalardan birinde medreselilerle giriştiği savaşı anlatan bu eser, Çalıkuşu'nun bir başka açıdan benzeri sayılmaktadır.

ğüne izinli olarak gelmiştir. Kendisine kalırsa mutlaka yine görevine gidecektir. Kâmuran, vaktiyle verdiği söze bağlı kalmış, Münevver'le evlenmiştir. Ama kadın zaten hasta olduğu için kısa bir zaman sonra ölmüştür. Kâmuran, kızkardeşi Müjgân'la bir gece sabaha kadar gözlerini kırpmadan Feride'nin defterlerini okuduktan sonra aklını başına toplar, Hayrullah Bey'in yazılı tavsiyesini yerine getirmeği, Feride'yi bir daha ne olursa olsun, hiç bir nedenle kaçırmamağı kararlaştırır. Feride'nin gideceği gün, bütün hazırlıklar tamamdır. Kâmuran, gûya onu almak için gelen arabadan iner. Çalıkuşu'nu bir daha elinden kaçırmamaya kesin kararlıdır. Sevgisini, gönlünü açar. Yıllar sonra, birbirlerini bırakmaz, evlenirler.

«Çalıkuşu» Reşat Nuri Güntekin'in Türk edebiyatına armağan ettiği en güzel romanlardan biridir. Yayımlandığı tarihten bugüne değin her kuşakça okunup sevilmiştir. Bunda roman kahramanı Feride'nin cana yakın bir tip olmasının büyük etkisi vardır. Anı biçiminde yazılan roman Feride'nin mizacını, kişiliğini, hayata bakış tarzını yansıtır. İlk yazılışı «İstanbul Kızı» adıyla dört perdelik bir oyundur. Sonra romana çevrilir. 1922 - 1939 döneminde 8 baskı yapan «Çalıkuşu», baskı sayısını düzenli olarak izleyebildiğimiz 1957 - 1981 döneminde, 24. baskısını yapmıştır. Anadolu'ya açılma

Reşat Nuri Güntekin; romancılığımıza canlılık ve yenilik getirir. Kişisel toplumsal çekişmelerimizi ve sosyal temaları işler. İdealizme dayanan romanlarında Halit Ziya Uşaklıgil etkileri, bazı romanlarında ise Emile Zola natüralizmi sezilir. Büyük ününü sosyal konulardaki romanlarıyle yapar; özellikle İngiliz, Alman, Rus, Bulgar, Sırp dillerine çevrilerek yazara dünya çapında ün sağlayan Çalıkuşu'dur. Romanlarında olaylar derli toplu, birlik halinde zincirleme bağlanmış durumdadır. Hafif romantizm altında, biraz idealize edilmiş olağan olayları seçer, olayları ahlâkçı bir açıdan ele alır. Acımaya ve insan sevgisine çok değer verir : «Hikâye zevkini ve hikâye yazmak emelini Halit Ziya Bey'i okurken duydum : Bugün, eser denmeğe lâyık bir eser vücuda getirebilirsem onu Halit Ziya Bey'e borçlu olacağım.» sözleriyle sanatının hangi etkiyle başladığını açıklar. Resimde, eşi Hadiye Güntekin.

ve halkın içine girme, çevreyi değiştirme çabası, kadın özgürlüğüne öncülük edişi, «tatlı son»la bitişi, eserin toplumun değişik kesimlerinde ilgi uyandırmasının başlıca nedenleri olmuştur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasının yazarı ile özdeşleşen eserlerinden biri olan «Çalıkuşu»na güncel bir haberle gidebiliriz : «Ünlü romancı Reşat Nuri Güntekin'in ölmez yapıtını yazdığı semte «Çalıkuşu» adı verilmiştir. İzmir Belediyesi, mesken sahası olarak her geçen gün daha gelişen Bozyaka semtini 4 mahalleye ayırmış ve ünlü romancı Reşat Nuri Güntekin'i esinlendiren bağların bulunduğu, ancak bugün yüzlerce evin yer aldığı semte «Çalıkuşu» isminin verilmesini kararlaştırmıştır.» (Cumhuriyet, 17 Mart 1977, s. 6). «İstanbul Telefon Rehberi»nde de Güntekin Reşat Nuri Ailesi'nin yanı sıra, «Levent, Çalıkuşu Sokağı»nın yer alışı, yazarın bir süre bu sokaktaki bir evde oturmuş olmasından kaynaklanmaktadır. «Edebiyatımızın en çok basılan ve okunan» eserlerinden biri olan «Çalıkuşu» önce dört perdelik bir oyun olarak doğmuş, romanlaşınca da ilkin Vakit gazetesinde tefrika edilmişti. (1922). Kısaca, «ülkücü bir genç kızın hikâyesi» diyebileceğimiz Çalıkuşu'nun önemi ve üstünlüğü, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*'ya göre üç nedene bağlanabilir : «1. Eski Türk edebiyatı ile yeni Türk edebiyatı arasında bir sınır taşı vazifesini görüşü; 2. İlk karakter romanımız oluşu; 3. Bize Anadolu havasının ilk ürperişlerini verişidir». (Varlık, sayı 445, 1 Ocak 1957). Yapılan değer-

Reşat Nuri Güntekin'in Büyükada'nın Maden mevkii'nde Sedefadası'na bakan evi.

lendirme ve eleştirilere bakılırsa şu noktalar üzerinde durmak gerekir: Çalıkuşu bizdik; Çalıkuşu memleketti, Çalıkuşu köydü, Çalıkuşu idealdi. Aydınla halk onda karşı karşıya gelmişti... Feride'de halka hizmeti, halka muhabbeti sevdik. *Hasan-Âli Yücel.* Bu roman, dili, duyguya verdiği geniş pay, yani lirizmi dolayısıyle yine özellikle romantik çağını yaşayanlar tarafından pek çok okunmaktadır. *Zahir Güvemli.* Duygusallığı kimi sanat çevrelerince bir suçmuş gibi ileriye sürülen «Çalıkuşu», bir yandan da, edebiyatımızda Realizm'e yol açıcı eserlerin başında gelmekte ve kendi yapısı içinde birtakım toplumsal sorunlara dokunmaktadır. *Cevdet Kudret.* Bu eser, üstünde hepimizden bir şeyler bulunduğu, çok değişik kimselere hitab ettiği için, çok büyük bir okuyucu kitlesinin romanı olmuştur. *Cahit Kavcar.* Çalıkuşu'nda gülümser bir idealizmin tadını buluruz. *Sabri Esat Siyavuşgil.* Romandan alınan:

ZEYNİLER KÖYÜ

Araba; inişli, yokuşlu dağ yollarına girmişti. Bazı kurumuş sel çukurlarından geçiyor; bazı boş tarlaların, bozulmuş bağların kenarından gidiyordu. Yollarda tektük köylülere, yorgunluktan inler gibi sesler çıkaran kağnılara, sırtlarında çalı demetleri taşıyan çıplak ayaklı kadınlara rastlıyorduk. İnce bir bağ yolundan uzun bıyıklı iki jandarma geliyordu. Yanımızdan geçerlerken arabacıya selâm verdiler.

Reşat Nuri Güntekin; tiyatromuzda çığır açar. Tiyatromuzu, basit olaylardan kurtarır; insana, hayata dönük çağdaş bir aşama getirir. Batı tekniği içinde bizimle ilgili sorunları sahneye koyar. Oyunlarında kişi - toplum çatışmalarını göstererek töre ve âdet yergileri yapar. Temiz, canlı Türkçesiyle konuşmalarda güçlü bir atılım gösterir. Herkesin anlayabileceği bir dil kullanır. Tiyatro'da, kendisinden öncekilerden daha canlı konuşma Türkçesini sahneye getirir.

Saatler geçtikçe yollara daha üzücü bir ıssızlık çöküyordu. Bu çeçen arabalarının ince, yanık sesli çıngırakları var... Bunları yapanlar ne iyi düşünmüşler! Yamaçlarda uyandırdıkları uzak, sönük yankılar, kırların yalnızlığı içinde insana hüzünlü bir avutma sesi gibi geliyor.

Akşam yaklaşıyor, tepelerin arasındaki boğazlara karanlık çökmeye başlıyordu. Yol, hâlâ bitip tükenmek bilmiyordu. Görünürde ne bir köy, ne bir ağaçlık.

İçimde yavaş yavaş bir korku uyanıyordu. Ya biz yolumuzun sonuna varmadan gece olursa?

Arabacı, arasıra arabayı durdurarak hayvanları dinlendiriyordu. Bir taşlığın ortasında gene böyle durduğu bir sırada «Daha çok var mı?» diye sordum.

O, ağır bir hareketle yere indikten sonra cevap verdi
— Geldik!

Bu adam, yaşlı başlı bir ihtiyar olmasaydı benimle eğleniyor, sanacaktım.

— Nasıl olur, dedim, burada köy filân yok!

Ihtiyar adam, arabadan bavulumu çıkarmaya çalışarak cevap verdi:
— Na; şu patikadan aşağı ineceğiz. Zeyniler buradan beş dakika çeker. Araba yolu yok.

Taşların arasında dik bir yoldan inmeye başladık. Aşağıda akşamın alaca karanlığı içinde kara bir servilik, çıplak bahçelerin ortasında tektük tahta evler görünüyordu. İlk bakışta Zeyniler bana hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın yeri gibi görünüyordu. Köy deyince gözümün önüne yeşilikler içinde kuş yuvalarına benziyen şen kulübeler gelirdi.

«Yaprak Dökümü»nde; Ali Rıza Bey'in «namus», «ahlak», inançları nedeniyle işini terketmesi, ancak bunun sonunda kendi ailesinin namusunu tehlikeye koyması ve sefalete sürüklemesi dile getirilmektedir. Yazıldığı yıllarda, zamanın yaşantısını, inançlarını, ahlak kavramlarını ortaya koyan, bu nedenle büyük başarı kazanan oyunda; Samiye Hün'le Nüvit Özdoğru.

Yıkık bir değirmenin önünde abalı, sarıklı bir ihtiyar adama rasgeldik. Kaburga kemikleri çıkmış, zayıf bir ineği çeke çeke, sürükliye sürükliye götürmeğe çalışıyordu. Bizi görünce durdu, dikkatli dikkatli bakmıya başladı. Bu ihtiyar, Zeyniler muhtarı imiş... Arabacı, onu tanıyordu. Birkaç kelime ile benim kim olduğumu anlattı.

Belden büzmeli bol çarşafım, sımsıkı kapalı kalın peçemle genç olduğumu anlamak kaabil değildi. Böyle olduğu halde muhtar, beni fazla süslü bulmuş olacak ki, tuhaf tuhaf baktı. Sonra ineği çıplak ayaklı bir çocuğa teslim ederek önümüze düştü.

Köyün dar sokakları içine girmiştik. Evleri şimdi daha iyi görebiliyordum. Hani Boğaziçi'nde eski zamandan kalma kayıkhaneli yalılar vardı. Bu evler tıpkı onlara benziyordu. Altlarında dört direkten ibaret açık ahırlar, üstlerinde asma merdivenle çıkılan bir iki oda... Her halde bu Zeyniler gördüğüm, işittiğim köylerden hiçbirisine benzemiyordu.

Her yanı tahta perdelerle çevrilmiş bir bahçenin kırmızı kapısı önünde durduk. Yapraklarına varıncaya kadar kara görünen bu köyde gördüğüm ilk renk bu kırmızı tahta oldu.

Muhtar, yumruğu ile kapıyı çalmaya başladı. Her vuruşta kapı yıkılacak gibi sarsılıyor, fakat bir türlü açılmıyordu.

İlk defa söz söylemeyi göze aldım:

— Görünüşe göre, içerde kimse yok, dedim.

Muhtar, başını sallıyarak cevap verdi:

— Hatice Hanım akşam namazını kılıyor olmalı... Az bekliyeceğiz.

Arabacının vakti yoktu. Bavulu kapının önüne bırakarak bizden ayrıldı. Muhtar, abasının eteklerini toplıyarak yere çömeldi, ben bavulumun kenarına iliştim, konuşmağa başladık.

Reşat Nuri'nin büyük niteliklerinden biri de müsamahaydı. Eserinin zaaflarını bile bu müsamahaya bağlamak mümkündür... Her ünlü yazarın çevresinde kurulan ve çarçabuk ifade edilmesini istediği için ilk ele geçirdiği şeyleri kullanan sevgi havası, bu durumlarda tabii olan peşin hükümler, hep Çalıkuşu'nu sömürdüler. Reşat'a her zaman dost olan karikatür bile onu bazan bu romanın adını kelime anlamıyla alarak Çalıkuşu olarak tasarladı... Gerçekten moralist doğmak ve insanlara, insan yaradılışına dışardan, belki de gerçek bir günah duygusunun arasından bakmak gerekirdi. Oysa o temiz ve arınmış bir insanlığın ardındaydı. Ve iyi ile kötünün ille de ayrı saflarda çarpışmasını istiyordu. *Ahmet Hamdi TANPINAR.*

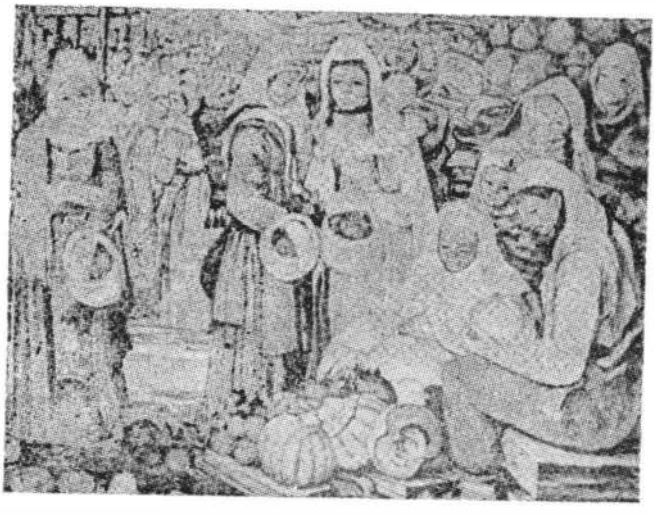

ORHAN SEYFİ ORHON
(1890 - 1972)

Sönerken dağlarda günün şulesi
Sarar yamaçları ince bir duman.
Duyulur uzaktan bir kaval sesi,
Sürüler çiftliğe döndüğü zaman.

Yan yana bir sıra teşkil ederek
Irmakta yıkanan kuşlar sofudur;
Hilkatin sırrını düşünen eşek,
Çiftliğin yegâne filozofudur.

HECE'nin beş şairinden biri. İstanbul'da Çengelköy'de doğdu. Albay Emin Bey'in oğludur. İlk, orta öğrenimini İstanbul'da yaptıktan sonra, Hukuk Mektebi'ni bitirdi (1913). Meclis-i Mebûsân Kavânî'nin Kalemi'nde bir süre çalıştı (1914); gazetecilik hayatına atıldı; edebiyat ve mizah dergileri çıkardı; İstanbul liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. «Hıyaban», Resimli Dünya, Papağan ve Yeni Kalem adlı mizah dergileri, Edebiyat Gazetesi (1932), Ayda Bir (1935), Çınaraltı (1941) çıkardığı yayınlar arasındadır. Zonguldak milletvekili oldu (1946). 1950 seçimlerinde milletvekili olamayınca tekrar gazeteciliğe başladı; Yusuf Ziya Ortaç'la «Akbaba» mizah dergisini çıkardı. Milletvekili ve «Son Havadis» gazetesinde fıkra yazarı bulunduğu bir sırada kalp krizi sonucu İstanbul'da öldü (22 Ağustos); Zincirlikuyu'daki aile kabristanında toprağa verildi. «Vasiyet» şiirinde şöyle der :

VASİYET

Dostlarım, toplanın öldüğüm zaman;
Riyayı o günlük bir yana atın!
Tutunuz tabutun bir kenarından;
Bir derin çukura beni fırlatın!

Kalınca büsbütün sizden uzakta,
Vücudüm çürürken kara toprakta,
Uzanın rahatça sıcak yatakta,
Yaşamak gururu içinde yatın!

Yüzyüze getirmez bizi asırlar,
Meydana vurulsun saklanan sırlar,
Sayılsın şahsıma ait kusurlar,
Korkmayın içine yalan da katın!

Anlayım: kimlermiş dost sandıklarım?
Muhabbetlerini kıskandıklarım?
Anlayım: ne boşmuş inandıklarım?
Şu yalan hayatı bana anlatın!

Dostlarım, anmayın artık adımı!
Siliniz gönülden eski yadımı!
Kırınız sonuncu itimadımı;
Ölünce bir daha beni aldatın!

Edebiyatımızdaki Yeri

Orhan Seyfi Orhon; Millî Edebiyat çığırının açılıp geliştiği dönemde, aruz'dan ayrılıp hece'yle, konuşulan Türkçe'yle şiirler yazan bir şairdir. Kısa bir sürede, aşk temalarını, ulusal konuları işleyişindeki ustalıkla hece'nin en ünlü şairleri arasına girmiş; «Fırtına ve Kar» isimli serbest müstezat şeklinde yazdığı uzun şiiriyle ününü iyice sağlamlaştırmıştır. «Türk şairi gerçek mânasiyle şahsî, orijinal olabilirse millî sayılır; konuyu seçmekte serbesttir. Ama onu bizim görüşümüz, zevkimiz ve tahassüsümüzle anlatmak lâzımdır... Şiir, bir şair mızacı altında hayata bakmaktır. Fotoğrafla resim arasında dehayı vücude getiren fark ne ise aynı şey şiirde de vardır. Şiirde, sanatkârın şahsiyetini taşımayan basit, düpedüz hiç bir hüner ve marifeti olmıyan sözler bir sanat eseri telâkkisi vermez» görüşündedir. İstanbul ağzını yapmacıksız, yalın, mizahımsı bir söyleyişle kullanır.

V E D Â

Hani o, bırakıp giderken seni;
Bu öksüz tavrını takınacaktın?
Alnına koyarken vedâ bûseni
Yüzüme bu türlü bakmıyacaktın?

Hani ey gözlerim, bu son vedâda,
Yolunu kaybeden yolcunun dağda,
Birini çağırmak için imdâda
Yaktığı ateşi yakmıyacaktın?

Gelse de en acı sözler dilime
Uçacak sanırdım birkaç kelime;
Bir alev hâlinde düştün elime
Hani ey gözyaşım, akmıyacaktın?

GÖNLÜM

Benim gönlüm bir kelebek
Dolaşıyor çiçek, çiçek.
Tükenecek ömrü böyle
Çırpınarak, titriyerek

Ne şerefli bir adı var,
Ne bir büyük maksadı var.
Her gün biraz zedelenen
İki ipek kanadı var!

Sabırlıdır, gözü toktur;
Zavallının derdi çoktur.
Yorulunca konacağı
Bir yuvası bile yoktur.

Her şey ona karşı durur
Güneş yakar, kış dondurur.
Bazı tutar kanadından
Bir fırtına yere vurur.

Benim gönlüm bir kelebek,
Dolaşıyor titriyerek.
Zavallının bir baharlık
Ömrü böyle tükenecek.

Orhan Seyfi'nin Eserleri

Orhan Seyfi Orhon; fıkra, makale, roman da yazmakla beraber, gerçek edebî kişiliğini şiir alanında göstermiştir. Eserlerinin en tanınmışları; aruzla yazılan *Fırtına ve Kar* (şiirler, 1919); edebiyatımızda manzum masal tarzının en güzel örneklerinden olan *Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi* (şiirler, 1919); hece ile yazılan *Gönülden Sesler* (şiirler, 1922); *Çocuk Adam* (roman, 1941); *O Beyaz Bir Kuştu* (şiirler, 1941); *Asrî Kerem* (mizahî destan, 1942); *Dün, Bugün, Yarın* (makaleler, 1943); *Kulaktan Kulağa* (fıkralar, 1943); *Hicivler* (1951); *Düğün Gecesi* (hikâyeler, 1957); *Kervan* (şiirler, 1964); *İşte Sevdiğim Dünya* (şiirler, 1965); *Şiirler* (şiirlerinden seçmeler, 1970).

Açık, terkipsiz Türkçeyle ve hece vezniyle yazmak akımının başladığı zamanlarda Ziya Gökalp'in çevresinde toplanan gençler arasında güzel Türkçeyi işleyenlerden ve pek iyi örnek verenlerdendir. *Ib-*

rahim Alâettin GÖVSA. İsmail Habib'in «Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi» nde «Beş Hececiler» diye adlandırdığı şairlerden dördüncüsünü, Orhan Seyfi'yi de kaybetmiş oluyoruz. Bu ölüm karşısında, edebiyat. gibi, benim de nasıl öksüz ve yalnız kaldığımı bütün acılığı ile duyuyorum. Ziya Gökalp'in Büyük davetine, «Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi» ve ondan evvelki şiirleri ile, ilk cevap verenlerin başında hakiki Üstadımız ve en samimî şairimiz bulunmuştu. Yarım asırdan fazla geçmişi olan bu seçme eserler, fikir, zevk ve lisan bakımından henüz koparılmış bir meyva kadar tazedir. Şiirleri dışında kalan fıkra, tenkit ve hikâyeleri de zekâ ve zarafetin emsali nadir örnekleri idi. Aziz Üstad ve paha biçilmez dost Orhan Seyfi, kadir ve kıymetini zaten hayatında kabul ettirmişti. Onu anlamak için musalla taşına kadar bekleyenler varsa, kendi talihsizliklerine ağlasınlar! Rahmetli büyük şairle, şiir, siyaset ve içtimaî hayatımız da tam bir «Efendi» kaybetmiş oldu. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL*. «Deniz geçti, dağ aştı — Maksadına ulaştı — Bütün tanıdıklarım.» Bir şey olamamanın acısı iyice çökmüştü içine. Kurtuluş Savaşında Anadolu'nun kapısı yüzüne kapanmıştı. İhtiras ateşi içte küllendi kaldı. Bir lisede öğretmenlikle geçen yıllar. İktidar başında kim varsa, Atatürk'e, sonra İnönü'ye yazılan içtenlikten uzak övgü şiirleri.. Tutucu, gerici düşünceleri savunan fıkralar, makaleler. Cumhuriyet devrimlerinin kültür ve sanatta açtığı çizgide yürüyen genç kuşaklara karşı girişilen saldırılar... Sonunda CHP iktidarına yaranmak, bir milletvekilliği kapmak. Hem de çok partili düzene geçildiği 1946 yılında! Tek parti yönetimini öven, tutan yazılar söylevler! Dört yıl milletvekilliğini yaptığı partinin gazetesinde CHP iktidarını tutan, İnönü'yü göklere çıkaran yazılar yazmak, ama 1950'de CHP iktidarı kaybedince (kendisi de milletvekili seçilmeyince), hemencecik muhalefete geçmek, bu defa İnönü'yü kötüleyen yergi şiirleri karalamak. *Oktay AKBAL*. Türkçülük akımının hecede kazandığı ilk sevimli âhengi yaratanlar içinde ince duygusallığıyla Orhan Seyfi en başta geliyor. Kendisi aruza da tamamen hâkimdi... Aruzu; sedefli, işlemeli, ama yeni ihtiyaçlara cevap vermeyen bir saz gibi kılıfına koyan şair, artık hecenin daha sâde, daha süslü, ama daha cana yakın telleriyle «Gönülden Sesler» vermeye başladı. *İsmail Habib SEVÜK*. Eserlerinden örnekler :

ATATÜRK ve BAYRAK

19 Mayıs'ın en güzel sembolünü, Samsun'dan, elden ele Ankara'ya koşturulan bayrağımızda görüyorum. Bana öyle geliyor ki, Atatürk'ün o enerji dolu ruhu bir alev gibi kıvrıla kıvrıla yaşıyor. Bunda ona uyan her şey var Hareket, enerji, ideal, şeref, şan... Şimdi maddî varlığı gözümüzden silinen Atatürk zaten bu bayraktan başka bir şey değildi. Toplayıcı kudretiyle o bir bayraktı. Nerede ayağa kalksa, etrafını, cazibesine kapılanların gitgide genişleyen daireleri sarardı; mihveri onun ayağının bastığı noktada olan daireler... Hareket ve faaliyetiyle de bir bayraktı. Fırtınalarla dövüşmeyi de, ümit dolu rüzgârlarla dalgalanmayı da bilirdi. Bilmediği şey sadece hareketsizlikti. Bazen

orduların bazen de en yeni, en ileri fikirlerin başında onu gördük. Ölümünü bile yarıya indirilmiş bayraktan anladık.

Samsun'dan Ankara'ya bayrağımızı koşturan gençler Atatürk'ün ruhunu taşıyor. Elimizde bu bayrak dalgalandıkça onun yolunda koşmaktan hiç umutsuz olmayacağız. Ondan yeni bir kuvvet ve cesaret almak istediğimiz zaman gözlerimizi bu bayrağa çevirmek yeter. Başımızın üstünde onun dalgalandığını göreceğiz. Hissedeceğiz ki, o yine bizimle beraberdir. Bize yine ufukları gösteriyor. Engeller, tehlikeler, fırtınalar gözümüzü yıldırmayacak. Çünkü biz bu bayrağın nerelerden geçtiğini ve nasıl hedefine ulaştığını biliyoruz.

19 Mayıs Gençlik Bayramı, Türkiye'nin millî hedefe doğru nasıl koştuğunu gösteren bir işarettir. Atatürk'ün bir bayrak biçimine giren ruhu başımızda dalgalana dalgalana bir koşuş... Bugün hepimizin gönlünde bu bayrak var ve onun bizi nasıl şerefli bir yarına doğru götürdüğü en yakın örnekleriyle hatırımızdadır.

ANADOLU TOPRAĞI

Senelerce sana hasret taşıyan
Bir gönülle kollarına atılsam.
Ben de bir gün kucağında yaşıyan
Bahtiyarlar arasına katılsam.

En bakımsız, en kuytu bir bucağın
Bence İrem Bağı gibi güzeldir.
Bir yıkılmış evin, harap ocağın
Şu heybetli saraylara bedeldir.

Kadir Mevlâm, eğer senden uzakta
Bana takdîr eylemişse ölümü;
Rahat etmem bu yabancı toprakta,
Cennette de avutamam gönlümü.

Anladım ki: Sevda, gençlik, şeref, şan...
Asılsızmış şu yalancı dünyada.
Hasretinle yâd ellerde dolaşan
Hızr'ı bulsa yine ermez murada.

Yalnız senin tatlı esen havanda
Kendi millî gururumu sezerim.
Yalnız senin dağında, ya ovanda
Başım gökte, alnım açık gezerim.

Hürrüm, derim, eskisinden daha hür,
Zincirinle bağlansa da ayağım.
Şimdikinden daha ferah görünür
Zindanında olsa bile durağım.

Bir gün olup kucağına ulaşsam,
Gözlerimden döksem sevinç yaşını.
Sancağının gölgesinde dolaşsam,
Öpsem, öpsem toprağını, taşını!

MANİLER

Sen gül dalında konca,
Ben dağ yolunda yonca.
Sen açılır gülersin,
Ben sararıp solunca!.

Ey benim konca gülüm!
Saçların büklüm büklüm..
Baktım bir göz ucuyla,
Takılıp kaldı gönlüm!

Aşkın bir ince yolmuş,
Üstü dikenle dolmuş.
Geç kalmışım.. bu yoldan
Geçip gidenler olmuş...

Sevdi, aldattı beni;
Güldü, ağlattı beni!
Gittim kölesi oldum;
Götürdü sattı beni!

Can işte!.. Cânân hani?
Derd işte!.. Dermân hani?
Gönül sarayı bomboş,
Beklenen sultân hani?

DÜŞÜNCE

Yıllar var.. ben onu hiç unutmadım,
O beni sorar mı, hatırlar mı ki?
Büsbütün silinip gitti mi adım,
Gönlünün vefâsı bu kadar mı ki?..

Döktüğü yaşları kurutmuş mudur?
Kendini aldatıp avutmuş mudur?
Va'dini tutmuş mu, unutmuş mudur?
Şimdi başkasına meyli var mı ki?..

Bilsem, uzaklarda kimler ağlıyor?
Kimlerin kalbini aşkı dağlıyor?
Aceb kederli mi, yas mı bağlıyor,
Yoksa eskisinden bahtiyâr mı ki?..

Evimizden kurtulup bağımıza gitmeğe can atardım. Orada, komşumuzun duvarını seyretmeden, istediğim kadar uzaklara bakardım. O zaman, başımın üstünde sonsuz bir gök, ayağımın altında geniş bir toprak olurdu. Dal koparırdım, toprak kazardım, cirit oynardım, ok atardım, sapan taşı fırlatırdım. İstediğim gibi koşardım, zıplardım, bağırırdım. Orada, sahiden çocuk olurdum. Bağda bir köşkümüz vardı. Bir odası tamamlanmamıştı. Babam, rahatsız olduğu için bizimle birlikte bağa gelmezdi. Biz, ağabeyim, Hacı Baba, iki hizmetçi bir de «Çimendifer» bağa giderdik. «Çimendifer» eşeğimizin adıydı. Bir kuzu kadar uslu ve bir köpek kadar uysal bir eşek! Hiç koşamazdı. Onun için eşeğe «Çimendifer» adını takmıştık. Isırmaz, tepmez, ürkmez. Tek kusuru çok anırırdı. Kulakları dikilir, başı havaya kalkar, ağzı açılır, burun delikleri genişler, büyük bir heyecana kapılırdı. *Orhan Seyfi ORHON.*

TÜRKÜ

Dünyâda biricik sevdiğim sensin;
Güzelsin, incesin, tatlısın, şensin!
Nasıl başkasını gönlüm beğensin?
Güzelsin, incesin, tatlısın, şensin!

Arıyor gözlerim bütün gün seni,
Gördüm geçiyorken yine dün seni,
Görüp de sevmemek, ne mümkün seni!
Güzelsin, incesin, tatlısın, şensin!

ANADOLU

Anadolu'da yepyeni bir oluşun farkında mısınız? Bu geniş ana toprak, ağaçların büyümesi ve filizlenmesi gibi ağır ağır fakat devamlı ve çok çeşitli bir gelişme içinde olduğu için gözümüze çarpmıyor. Yollar yapılıyor, tarlalar açılıyor, binalar, fabrikalar kuruluyor, yeni kıymetler ve zekâlar beliriyor... Hayatın bu umumî değişmesi ara vermeksizin devam ettiği için bize hiçbir şey olmuyormuş gibi gelmektedir. Beş sene, on sene evvelki Anadolu'yla bugünkünü yanyana getirebilsek, aradaki baş döndürücü farkı göreceğiz. Dün kağnı geçmiyen yoldan bugün tren geçmektedir. Dün, çıkrık sesi duyulmıyan yerde bugün fabrika işlemektedir. Dünkü arık toprak, bugün tarladır. Dünkü yıkık duvar, bugün okuldur. Dünkü cahil ve tembel çocuk, bugün çiftçidir, küçük esnaftır, uzman işçidir, öğretmen okulunda öğrencidir.

Anadolu, geniş ve feyizli koynunda yarının uzman iş adamından genç şairine kadar her çeşidini sessiz sedasız yetiştiriyor.

Anadolu, büyük bir kovan halinde yepyeni bir cemiyetin vızıltıları içindedir. Dallar çiçek açmış, özsuyunu onlar için saklıyor. Bolluk getiren bir güneş altında her şeyin tam kıvamına ve tam olgunluğa ereceği gün uzak değildir.

Anadolu'da her gün doğan ve her gün biraz daha gelişen yeni hayatın oluşunu selâmlıyalım!

O BEYAZ BİR KUŞTU

O, beyaz bir kuştu, uzun kanatlı;
Ardında ışıktan bir iz bıraktı!
Yel gibi dağları aştı bir atlı,
Arada bir engin deniz bıraktı!

Uzaktan gelirken derin akisler,
Kapadı geçtiğim yolları sisler.
Tutuştu içimde birikmiş hisler;
Gönlümü o kadar temiz bıraktı!

O, beyaz bir kuştu, ak kanatlıydı;
Yel gibi dağları aşan atlıydı;
Hayâldi, hayalden bile tatlıydı;
Ne ışık bıraktı, ne iz bıraktı!...

SERÇELER

Küçük serçeler diyorlar ki:
— Yaşarız hür, bu dost ağaçlarda
Şu ince dallar için, hiç değilse yük değiliz.
Küçüğüz çok şükür büyük değiliz!

EDEBİYATIMIZDA GÖZYAŞLARI

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru edebiyatımızda verimsiz, fakat son derece melânkolik bir hava esmeğe başladı. Bu hava, Hâmidin yaratmağa çalıştığı o büyük ve karmakarışık âlemin dışından geliyordu. Onda, ne Ziya Paşanın şark kültürile işlenmiş hicvi, ne de Namık Kemalin ihtilâlci ruhu vardı. O, bir şey yapmayı ve bir şey yaratmayı düşünmeden kırık dökük cümlelerle sadece hıçkırıyordu. Onun, san'at anlatışı şuydu : Güzellik = malızunluk. Sev-

Orhan Seyfi Orhon son yıllarında

gili güzelse mutlaka mahzundu. Daha güzel olmak için de verem olurdu. En masum ve en güzel gülümseyiş, bir genç kızın son nefesinde yüzünden uçan tebessümdü. Şair, sonbaharı seviyordu ve niçin sevdiğini şöyle anlatıyordu :

Bir kızın hîni irtihalinde,
Dolaşan handeyi cemalinde
Andırır haleti zevalinde;
Âh, ben sonbaharı pek severim!

San'atkârın vazifesi, incelikle titreyen ruhuna bu mahzunluğun şiirini sindirip için için ağlamaktı. Kuşların ötüşüne ağlamak, çiçeklerin soluşuna ağlamak... Fakat, bu göz yaşları boşa gitmedi. O sırada Türk edebiyatına pek muhtaç olduğu bir iç temizliği getirdi. Ruhlarımızın üzerinden Boğaziçi meltemleri gibi geçti ve bizi tasfiye etti.

Çünkü ondokuzuncu yüzyılda Divan edebiyatı artık büsbütün dejenere olmuştu. Enderunlu Vasıf, Nedim'in şuhluğunu zarafetsizce taklid ediyordu. Lâle devri nüktedanlığı yerine meyhane şakaları yapıyordu. Gazellerinde sarhoşluğun her çeşid taşkınlıkları vardı. Sokaktan geçenlere bile lâf atıyordu

Damgalı gümüş gibi dü bazusu nişanlı
Kimdir şu geçen dayı kesimli delikanlı?

Artık, Kâğıdhanedeki, Kalenderdeki, Mühürdardaki, Göksudaki içki âlemleri birer zabıta vak'asıydı.

Divan şiirinin ideal güzeli «saki» meyhane miçosuydu; sevgili, kucaktan kucağa gezen rastıklı bir fahişe; aşk, bir şehvet sıtması... Enderunlu Fazılın ele alınmaz iki pornoğrafik eseri Zenanname ve Hûbanname dillerde dolaşıyordu. Sevmek duygusunun idealizmini kaybetmek tehlikeleri geçirdiği bir sırada, bu çocukça romantizm, ruhumuzun bir tepkisi halinde ortaya çıktı. Bunu yapanlar, ne yaptıklarının farkında mıydılar, bilmem! Fakat, edebiyatımızda başlıca iki mümessili vardı Şiirde, Recaizade Ekrem, nesirde, Sami paşa zade Sezai.

Her ikisi de Tanzimatın çok kibar, çok asil ailelerindendi. Ekrem Bey, ince çizgili güzel yüzlü, bir şairden ziyade bir ressama yaraşan kırmızı sakalile, temkinli tavırlarile kibirli denecek kadar vakurdu. Birkaç defa, Babıâlide, bastonuna dayanmış, bir kütüphane camekânındaki kitabları gözden geçirirken gördüğümü hatırlıyorum. Hattâ, bir seferinde iyice göreyim, diye pek yakınından geçmek isterken ayağımı bu bastona bile çarpmıştım. Benden evvel özür dileyerek beni mahcubluktan kurtardı ve nezaketinin derecesini gösterdi. Belki, bugün ona hayranlığı şiirde bir geri anlayış sayanlar bulunur. Fakat, yarattığı hava o kadar temizdi; Tanzimatın asaletile o kadar karışmıştı ki ben onu daima sevdim. Aşkın bir sarhoşluk olduğu sırada, bu duyguyu sinirlerden bakışlara çıkarmak, içli bir anış haline sokmak bir şeydir.

Kıl gök yüzünün letafetinden
Safiyyeti aşkımı tahattür:
Yâdet, beni gizli gizli yâdet!

Kendinden bir iki nesil evvel gelenler ılhamlarını Boğaziçindeki rakı âlemlerinden alıyorlardı. O, acıklı bir şey bulup ağlamak için Yakacık mezarlığına, Karacaahmede gidiyordu. Artık, sevgilisinden bahsederken

Sıkıştırdım sarıldım öptüm aldım koynuma yattım

Diyen şair yerine :

Bağımız, Çakal dağının yamacındaydı. Maslak'tan bir keçi yoluyle çıkılırdı. Burası, fındık fidanları, böğürtlenler, deve dikenleriyle doludur. Köşkün önünde bir set, üstünde bir at kestanesi, bir de koskoca dut ağacı vardı. Bu ağaçların arkasında, çepçevre incir ağaçları uzanırdı. Bağımız oldukça genişti. Sol tarafta bizim «Çimendifer»in ahırı, karşısında bir kuyu vardı. Bu kuyu derindi ama, korkunç değildi, kapağını açıp bakardım. Kuyunun dibindeki suyun karanlık parıltısı görünürdü. Derinliğini anlamak için Hacı Baba'dan gizli, içine taşlar atardım. Evin bütün sebzeleri burada yetişir. Bağın içine giden yol boyunca, mısır, nohut, domates dikilir. Bu domateslerin yeşil ve yuvarlak olanları, sapanla çok güzel atılırdı. «Çocuk Adam» romanından. *Orhan Seyfi ORHON.*

Seni söyler bana dağlar dereler!

Diyecek birine ihtiyacımız vardı. Ekrem Bey için her şey söylenebilir. Fakat, edebiyatımıza tertemiz bir melâl havası getirmedi, denemez. Zavallı Ekrem Bey, sokakta gezerken bile sakalında bir damla gözyaşı titriyor gibiydi.

☆

Sami paşa zade Sezai, bir bakıma Recai zadeye çok benziyordu. O da aynı derecede melânkolikti. Kemikli bir burun, hafifçe çilli etsiz bir yüz, az saçlı hususî bir baş... Hiç güzel değil, fakat çok asildi. Bir gün, Büyükadaya giden vapurda onunla konuşmuştum. Hâmid, Anadolu kulübündeydi.

— Adaya mı gidiyorsunuz?

Dedim. Gülümseyerek

— Hayır, Hâmide!

Dedi. Kulübde, Hâmidle karşılıklı koltuklara oturdukları zaman yanlarındaydım. Tanzimat edebiyatının nasıl konuştuğunu dinledim. Kendisini biraz da ihtilâlci satıyordu, ama, sade nasirdi. Belki bu zan ona, üslûbunu bir müddet Namık Kemalin pençesinden kurtaramamasından geliyordu. Fakat, her zaman sahifelere bol bol göz yaşlarını dökebiliyordu. «Sergüzeşt» biçare Dilberle talihsiz Celâl'in ağlamasından ibarettir. Romandan bir iki yaprak çeviriniz, mutlaka bir ağlama vak'asına rastgelirsiniz:

§ «Dilber, soyunup da yatağa girdiği halde genc lâyenkati mendilile gözlerini silerek ağlamasına devam ediyordu.»

§ «... Telâş ve heyecanla Celâl nerdeydin? Dediğini işitir işitmez bir küçük çocuk gibi ağlıya ağlıya valdesinin kucağına düştü.»

§ Dilberle konuştular

— Sen ağladın mı?
— Hayır efendim.
— Gözlerin niçin kızarmış?
— Bilmem efendim!

Iclâl de budur. Sami Paşa zade «Küçük Şeyler» de, Çamlıcada geçen bir aşk hikâyesini şu başlıkla anlatıyordu: Âh, o iri siyah gözler!

Fakat bunlar yüksek sınıfa hitab eden san'atkârlardı. Tasfiyeyi tamamlamak için, edebiyat tarihine geçmeyi düşünmeden, bizi orta sınıfa, halk sınıfına kadar indirmek lâzımdı. Bu hizmeti üstüne alan iki fedakâr romancı yetişti: Vecihi ile Saffet Nezihi. Namık Kemalden başlıyarak her çeşid tesir altında, fakat en çok ağlatan iki eser yazdılar: Mehcure ile Zavallı Necdet. Türk okuyucuları bu romanlarla bir nesil boyu hıçkıra hıçkıra ağlamıştır. İçimizin bütün pası silindi. Bizim evde bile, gece yarılarına kadar bu romanların üstünde nasıl hıçkırıldığını hatırlarım. İstanbul'da bu, o kadar âdet olmuştu ki, komşusuna giden bir hanım, arkadaşının yatak odasından gözleri kızarmış, kirpiklerinde titreyen yaşlarla çktığını görünce:

— Mehcureyi mi, yoksa Zavallı Necdeti mi okuyordunuz, hemşire?

Diyebilirdi. Edebiyat, biraz da vatanseverliğe benzer. Herkes, ne büyük bir kahraman olabilir, ne de büyük bir san'atkâr. Tarihe geçmeden şerefli vazifeler yapan meçhul askerler olduğu gibi, edebiyatın da meçhul şair ve muharrirleri vardır. Bu iki unutulmuş romancı da işte onlardandı. Hizmetleri tanınmadı. Edebiyat tarihimizde de yerleri yoktur. Fakat, bugün gözlerimizde titreyen tertemiz şefkat ve merhamet yaşlarındaki payları inkâr edilemez.

FIRTINA VE KAR

Fırtına:

Ufuklardan zalâm al!
Ağaçlar yık, bulutlar çâk çâk et!
Bütün dünyâyı istersen helâk et,
Kudurmuşsan denizden intikaam al!
Fakat yalnız
Benim sessiz ve ıssız
Şu hücremden çekil, hülyâmı bozma,
Benim ru'yâmı bozma!
Nedir tehevvürün ey bâd,
Bu bitmiyen feryâd,
Bu sayhalar, bu gırîv?..
Ey dîv,
Kudurmuşsan denizden intikaam al!
Ufuklardan zalâm al!
Kırılsın çıldıran darbenden emvâc,
Bütün sâhiller olsun mahv ü târâc!..
Benim yalnız uzaklaş meskenimden,
Çekil, git revzenimden!
Ey serserî çekil!
Rûhumda münfail
Bir şey var.. Ah, sükûn isterim, sükûn...
Mecnûn,
Kudurmuşsan denizden intikaam al!
Ufuklardan zalâm al!
Büyük kuşlar, uzak dağlarda kalsın âşiyânsız,
Semâlar kehkeşânsız...
Göklerde yanan nücûm sönsün!
Göster yeni bir hücûm, sönsün
Meh-tâb köpüklü dalgalarda!..
Rûhunda bir intikaam var da
Bitmezse bu çırpınışla ey bâd
Bî-hûde önümde etme feryâd;
Dağlar. kayalarla git kucaklaş!
Fakat yalnız benim sessiz muhîtimden uzaklaş;
Bırak; yansın şu sâkin hücremin solgun şuâ'ı:
Bırak kalsın şu mahzûn iltimâ'ı...

Kar :

Dışarda yorgun adımlar.. Çalındı sonra kapım;
«Aceb gelen bu zaman kim?..» dedim, gidip açtım.
Görünce kalbimi oynattı bir küçük lerziş.
Garîb çehreli; a'sâr-dîde bir dervîş!
Elinde buzdan asâ, koltuğunda bir ney var;
Omuzlarında uzun, bembeyâz uzun saçlar..
— Ne var, dedim, nereden geldin ihtiyâr, ne adın?
Neden bu korkulu yollarda böyle geç kaldın?
— Uzak, uzak... dedi, mechûl, uzak ufuklardan;
Sürüklüyor beni rûhumda duyduğum hicrân!
Kutubların geçerek müncemid denizlerini,
Ümîdimin aradım her tarafta izlerini,
Yabancı yolların üstünde ağladım, koştum;
Bahârın âşıkıyım, «kış» tır ismim ey dostum!
— Sana meş'ûm bir haber dervîş,
Sevgilin gitti çok zamân evvel,
Belli yorgunsun ihtiyâr, bana gel!
Misâfir ol bu gece!
Çıldıran fırtınayla gittikçe
Dışarda sanki karanlık da artıyor müdhiş!
Belki hücremde muztarib rûhun
Bulacaktır biraz huzûr ü sükûn...
Odamda bir köşenin gölgesine gizlendi,
Odamda her yere kasvetli bir sükût indi..
Geçti sessizce bir zamân aradan.
Dedim ki : mâtemi, hicrânı bî-nihâye olan
Bu aşkın istiyorum anlamak fesânesini,
Dinlemek nâyının terânesini!
Terennüm etmeyi arzû eder misin dostum?
Seni rûhumla işte dinliyorum

Terennüm :

Sarsarlara hem-râh, büyük dağları aştım,
Çığlarla dolaştım,
Sandım ki şitâbımla bir ümmîde yanaştım.
A'sâr gelip geçti; fakat bulmadı pâyân
Rûhumdaki hicrân!
Ser-mest olarak geçmiş ufuklardan o dil-ber;
Kuşlarla, çiçeklerle berâber..

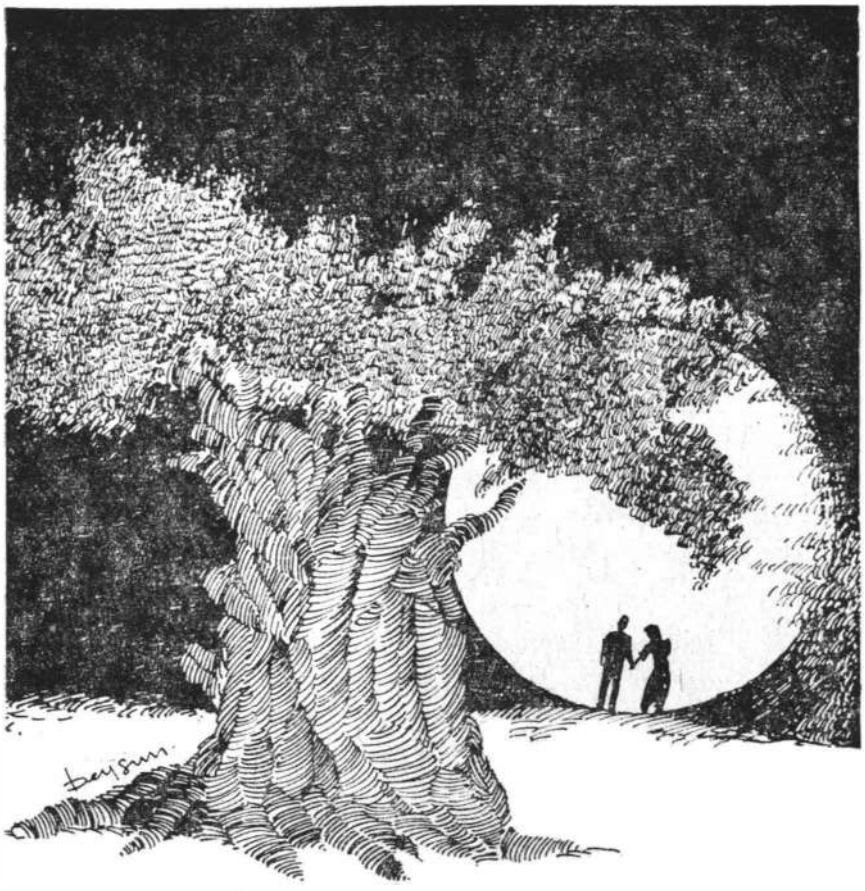

Bilmem neye olmuş bana muğber?
Bî-hûde - demiş - olmasın arkamda şitâbân;
Yok vaslıma imkân!

Yollarda sararmış, dağılan güllere sordum,
Sünbüllere sordum,
Leb-beste ve hicrân-zede bülbüllere sordum;
— Bilmem ki bulutlarda mı, göklerde mi pinhân? —
Eyvâh cevab vermediler Nerde o fettân?

Sordum gece yıldızlar uzaktan bakıyordu,
Dağlarda pınarlar akıyordu.
Bir köylü kadın yerde bir âteş yakıyordu...
Birdenbire yıldızlar uçup oldu girîzân,

Bebhût kadın.. Sustu pınarlardaki elhân!
Gezdim aradım her yeri bir fırtına oldum;
Bî-hûde yoruldum,
Yalnız şunu gördüm, şunu buldum,
Yalnız şunu duymaktayım el'ân:
Hicrân.. yine hicrân.. yine hicrân!

Sabâh... Uyandım, odam boştu, nîm muzlimdi,
Yoktu hiç kimseden eser şimdi.
Ben uyurken yatakta âsûde,
Dumanlı camları örtmüş birer beyaz perde.
Aradım: İhtiyâr aceb nerde?
Yoktu hiçbir eser... Kafeslerde
Sâde buzdan asâ kırıkları var,
Açık kalan kapımın
Kenarlarında beyaz, muhterem beyaz saçlar!..

SA'D - ÂBÂD

Baygın bir ihtizâz ile bî-hûş akar dere,
Sâhillerinde kızlar uzanmış çemenlere..
Nârin dudaklarında mücevher piyâleler;
Açmış kucaklarındaki âşüfte lâleler..
Mestâne gamzelerle bakarlar pür ihtirâs,
Bekler sıcak göğüsleri şehvetli bir temâs..
Akşam.. silindi çehreler artık birer birer,
Etrâfa indi gölgeden, âsûde hacleler..
Rakkaaseler uzandı açılmış kucaklara,
Sessiz çekildi, kol kola, çiftler uzaklara..
Leyl oldu, akmıyor dere sâhilde dinliyor.
Baygın, kesik nefesler uzaklarda inliyor..

HALİT FAHRİ OZANSOY

(1891 - 1971)

Akşam Kırkçeşme'de, yangın yerinde
Aradım doğduğum evin külünü;
Gün söndü karşıda, su kemerinde.

Garipler baktım ki çekilmedeler
Yanımdan geçti ak saçlı dedeler
Sürüyüp bir velî tevekkülünü.

Yalnızım şimdi bu viranelerde
Boğuldu son ayak sesi ilerde,
Ben de görmeliyim artık bu yerden.

Bu yerden, evet, bu otuz yıl önce
Anamın tabutu geçen kemerden..
Bense yol üstünde kaldım bu gece.

HECE'nin beş şairinden biri. İstanbul'da doğdu. Doktor Mehmet Fahri Paşa'nın oğludur. Vefa Mahalle Mektebi, Rehberi Tahsil, Bakırköy Rüştiyesi, Galatasaray Lisesi öğrenimlerinden sonra, öğretmenlik sınavını kazandı. Muğla, Konya, Üsküdar, Vefa, İstanbul, Kadıköy, Galatasaray Liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı (1916 - 1956); emekliye ayrıldı. (ölümü, 23 Şubat).

Halit Fahri'nin anası Zehra hanımın dedesi Kayseri'nin Develi nahiyesinden Deli Bayraktar ailesindendir. Halit Fahri'nin ana tarafından büyük babası Şerif efendi de Şalcı güzeli diye tanınan bir Kayseri'lidir Saraya şal satarmış. Halit Fahri çocukluğunda bunu hatırlıyor. Soyadı Baba tarafından Rusçuk'lu meşhur bir âlimin, Müderris Ağa diye tanınan bir zatın «müderris» kelimesinden, Halit Fahri, «Ozansoy» soyadını çıkarır. Bilindiği gibi, Ozan, eski Türklerde aynı zamanda «kam» gibi tabiblik, sihir kuvveti ve şairlik vasıflarını da taşıdığı için (Ozansoy) soyadını almıştır. Yeniçeri ağaları: Halit Fahri'nin ana tarafından asırlar boyunca bir çok yeniçeri ağaları gelmiştir. Bunlardan biri 2. Mahmud'un yeniçerileri kılıçtan geçirdiği (1824) olayında iki hafta veya ay. eşi tarafından tavan arasında saklanmıştır. İşte böyle ana tarafından Anadolu, baba tarafından Rumelilidir... Tahsilini Mekteb-i Sultani'de (Ga-

latasaray Lisesi) yapan Halit Fahri, ilk defa, Tevfik Fikret'in müdürlüğü zamanında okulda çıkarılan (Tiraje) mecmuasında iki nesir yazısı ile yazı hayatına girer; böylece daha öğrenci iken «Rübab» dergisinde ilk şiirleri yayınlanır. Hem şair, hem âlim, aynı zamanda tiyatroyu seven bir babanın oğlu olarak, hem şiire, hem tiyatroya merakı daha ilkokul sıralarından başlar. Daha çocukken anne-annesinden dinlediği masallar hayalinin ilk perdelerini açan etkilerdir. Babası onu, bazan kendisi, bazan uşağı ile Minakyan, K. Hasan ve Şevki tiyatroları ile Kâtip Salih efendinin karagöz oyunlarına yollar. Halit Fahri çocukken, evde kurduğu bir karagöz perdesinde karagöz oynatmış ve bir gün perdeyi de dalgınlıkla tutuşturmuştur. Mum ışığını romantik bir hisle sever, ama yangına sebep olabilecek olan o olayı da hiç unutmaz.

KARAGÖZE DAVET

Ah o çocukluk zamanları! Karagöz'ü nasıl sever, nasıl her akşam beyaz bir perdenin üstünde geçen hayallerin, konuşmaların karşısında gülmekten kırılırdım. Fakat Karagöz'de ağladığım geceler de yok değildi. Bilhassa Ferhat ile Şirin ve Kanlı Kavak oyunlarında korkudan lâlanın yanına sokulur; altı yaşımın bütün masumluğu ile hıçkırarak göz yaşları dökerdim. Aman yarabbi! Kanlı Kavak'a tırmanan yılan, ne uzun, ne mütlüşti! Ya o Ferhat'a yalandan Şirin'in lokmasını getiren o dişlek, o saçları diken diken, gözleri patlak Erzek Bânû, insanın tüylerini ürperten ne korkunç bir acûze idi.

Nihayet Karagöz merakı bende öyle bir iptilâ halini almıştı ki, artık kendim de evde Karagöz oynatacağım diye tutturmuştum. Zavallı anam hastaydı. Üzülmeğe tahammülü yoktu. Çocuklar, müstebit mahlûklardır! Çok geçmeden arzumu, istemeye istemeye yaptırdım. Şimdi yemek odası boşaltılmış, köşeye bir Karagöz perdesi kurulmuştu.

Artık babam, dayılarım, halamın oğlu ve hısımdan akrabamdan daha pek çokları, her gün bana kâğıttan veya deve derisinden Karagöz takımları taşıyorlardı. Tahir ile Zühre takımı mı istersiniz, Yalova Safası mı, Karagöz'ün bedesten tellâllığı mı, hamamda dayak yiyişini mi, neler de neler!

Ekseriya bir takımın bâzı parçaları bulunmazdı. O zaman pek kederlenir, bağırır, tepinirdim. Nihayet ayrı ayrı karagözcüler dolaşılır, bu eksik parçaların hazırda mevcutları, şayet gene bulunmazsa, hususî surette ısmarlanır, yaptırılırdı.

Akşam olmaz mı, yemek odasındaki perdenin arkasına geçer; Karagöz'ü, Hacıvat'ı, Beberuhi'yi, Yahudi'yi, Tussuz Deli Bekir'i, sırtında koca baltasiyle âdeta kavak boylu Hamam Külhancısı'nı ve daha isimlerini unuttuğum nicelerini değneklere takar, şem'aları yakar, yanımda tef çalıp hususî makamı üzere türküler söyliyen lâlamla beraber lûbiyata başlardık. Bütün ev hal-

Ankaradan Hataya bir seyahatim esnasında. Toroslardan geçerken akşamın gölgeleri yamaçları sarmıştı. Vagonumun penceresinden bu harikulâde, emsalsiz destan levhasına dalıyor, dağlarda bir kahramanlık şiiri seziyordum. İşte o anda, bir tepenin altında koyunlar gördüm ve genç, çok genç bir çoban, yalçın bir kaya halinde görünen tepenin taa ucunda, batan güneşe bakarak, bu dağlar benim, bu yurt benim diyen bir dik duruşla, kavalı ağzına almış, mutlu akşamlarından birini daha yaşıyordu. O tablo, çobanın sairliği idi. Bütün halk türkülerinde böyle şahane Anadolu akşamlarını hatırlatacak, yansıtacak ne mâniler, koşmalar ve destanlar vardır. *Halit Fahri OZANSOY*

kının bu oyunları seyretmesi mecburiydi. Yoksa kıyameti koparırdım. Fazla olarak, bazan, mahallenin kızları, oğlanları da hanım nineleri veya ablalariyle beraber çağırılmak lûtfuna mazhar olurlardı. Böyle kalabalık akşamlarda büsbütün keyiflenir; Karagöz'e Tuzsuz Deli Bekir'den bir düzine fazla dayak yedirirdim.

Bir aralık Bakırköyü'ne taşınmıştık. Orada da daha ilk akşamdan Karagöz odam ayrıldı. Fakat seyircilerim pek azalmıştı. Maharetimi hemen hemen evdekilerin karşısında gösterebiliyordum. Bu sebepten biraz kederliydim.

Bir gün, galiba öğle üstüydü, nasıl oldu bilmiyorum, perdeyi tutuşturdum. Alev, az daha alçak tavanı saracaktı. Bereket versin ki feryadım üzerine yukardan yetiştiler. Fakat aksiliğe bakın, perdenin yanmakta olduğunu görünce; kadınlar da yaygarayı koparmasın mı? İşte o zaman sokak kapısından zemin katına inen merdivenden aşağı teker meker bir şey yuvarlandı ve «gümmm!» diye odanın ortasına atılan tostoparlak bir adam yanan perdeyi, masayı ve daha ortada ne varsa hemen hepsini bir hamlede yere devirdi. Ancak ateş söndüğü vakit bunun kim olduğunu anlıyabildik: Meğer, her zaman sebze aldığımız şişman bir Ermeni çocuğu değil miymiş! O esnada hizmetçi kadın kapıda ıspanak tartıyormuş, oğlan aşağıdan çığlıklarımızı işitince tehlikeyi anlamış ve tam vaktinde imdadımıza yetişmiş.

Bu vakadan sonra babam Karagöz oynatmamı yasak etti. Günlerce ağladım. Nihayet, kat'î bir nezaret altında olmak şartiyle yeniden izin çıktı. Fakat bu izin çok geçmeden tekrar iptal edilerek perde, Karagöz takımları, defler, ziller hep birden ortadan kaldırıldı.

Beyhude yere ağlayıp huysuzlandım, fakat bu defaki yasak kat'iydi. Çünkü bir sabah babam, yukarki pencereden, evin kapısı önünde durarak gülüşen ve merak ile bir şeye bakan bir kalabalık görmüş, hemen aşağıya inmiş, bir

de ne baksın? Kapının ta ortasında sarı kâğıt üstüne çizilmiş renkli bir Karagöz ile Hacivat resmi. Resmin altında, her akşam evde «Bedavadan Karagöz lûbiyatı icra edildiğinden arzu buyuranların teşrifini» havi bir ilân.

Bu ilânı bir gece evvel kimse farkına varmadan kapıya yapıştıran bendim. Maharetimi alkışlıyacak seyircilerin azalması doğru muydu?

Şiirle tiyatroyu birleştiren oyunlar da yazdı. Tam yedi tane. Bir kısmı oynandı. Baykuş bunların en ünlüsüdür. Bugün oynanabilse acaba ne etki bırakır yeni kuşaklar üzerinde diye hep merak eder durum. Ne kadar uzaklarda günümüz edebiyatı o sanat görüşünden. Halit Fahri, Serveti Fünun'dan başka uzun bir süre İstanbul Şehir Tiyatroları dergisinin de yönetmenliğini yaptı. Gazetelere, dergilere çeşitli yazılar yazdı. Fransız edebiyatının birçok eserlerini dilimize kazandırdı. Tiyatromuza oyunlar çevirdi ya da uyguladı. Başarıları, başarısızlıkları oldu. Ama gruplaşmaların hep dışında, kendi halinde, dürüst, iyi hatta bugünün ölçülerine göre fazlaca saf bir insan olarak kaldı. Parlak bir çıkıştan sonra gitgide kenarda kalarak, unutularak ve yadırganarak, o çok kere adı bile anılmayarak doldurdu ömür süresini. Bu yanı ile her zaman, sempati ve sevgi ile bağlı kaldım kişiliğine. Bugün de, ardından, aynı sevgi ve saygı ile eğiliyorum anısı önünde. *Yaşar Nabi NAYIR.* Öğretmenliği 1916'da başlamış, yaş haddine kadar kırk yıl sürmüş, fakat yazarlığı yirmisinden ömrünün sonuna altmış yılı kucaklamıştı. İçi neyse dışı da o, dürüst bir adamdı Ne politika oyunlarına girmiş, ne yüksek mevkilere göz dikmiş, öğretmenlik ve edebiyat nesine yetmiyordu, onlarla yetinmişti. Bezirgânlar, şaklabanlar, hulûskârlar arasında, altmış yıl, elindeki kalemi ne siyasete kaydırdı, ne şarlatanlıklara buladı, ne de kişisel artık çıkarlar peşinde kirlere beledi. Temiz kalpli, dürüst, vefalı idi Halit Fahri Edebiyatı, ikballere atlama tahtası diye kullanmadı, ona içtenlikle bağlandı. *Behçet NECATİGİL.*

Edebiyat Kişiliği

Halit Fahri; şiire aruzla başlamış, Fecr-i Âti'nin etkisinde kaldıktan sonra, Ulusal Edebiyat akımına uyarak, «Arûza Vedâ» etmiş, heceye, konuşulan dile bağlanmıştır. «Bugünkü şiir çok kötü bir realizme düştü. Orhan Veli'den sonra Orhan Veli mukallitleri tahammül edilir şeyler değil. Şiirin bir asaleti olmalı. Onlar bu asaleti öldürdü. Şiir küfür haline geldi. İdrarı bile şiire soktular. Şiire müzik, ahenk, ruh koysunlar. Bu bir dejeneresansdır. Moral düşkünlük ve kötü bir takım refulmanların tezahürü» görüşündedir. Şiirlerinde aşk, ölüm, temalarına; egzotik, hüzünlü, melankolik duygulara oldukça geniş yer verdiği görülür. İç bunalımlarını, aşklarını ince bir güzellikle, gerçekçi bir lirizmle dile getirir. İki oğlunun ardarda ölümünü, evini saran uğursuzlukları bir baykuş sesinde arayan ihtiyar bir köylünün acılarını «Baykuş» eserinde başarıyla oyunlaştırır.

BAYKUŞ'TAN BİR SAHNE

Ziya Gökalp'in önderliğini yaptığı Türkçülük Cereyanı çevresinde toplanan gençler gittikçe çoğalmaktadır. Halit Fahri de katılır bu gençlere. Ziya Gökalp ve arkadaşları, sanat aşkı ile dolu yüreğini millî ve yerli duygularla beslerler. Böylece sanatçı kişiliği gelişir ve olgunlaşır; yazdığı şiirlerle sade Türkçenin ve Millî Edebiyat Akımının en güzel örneklerini vermeğe başlar. Başlangıçta o da, diğer arkadaşları gibi aruz ölçüsündeki ahenge tutkun iken, giderek aruz'u bırakır ve Edebiyat Tarihimizde «Beş Hececiler» ya da «Hecenin Beş Şairi» diye tanınan gruptaki yerini alarak şiirimizin hece ölçüsüne ve sade Türkçeye yönelişinde önemli bir rol oynar. Duygulu, hayâl dünyası geniş bir şairimizdi rahmetli. Karamsarlık, şiirlerinin belirgin özelliklerindendir. Ölüm ve öbür dünya ile ilgili duygu ve düşünceleri çokça işlemiştir. Kırk yıllık eşini kaybettiği 1962 yılından sonra kendisini büsbütün yalnız hissetmiş, şiirlerindeki karamsarlığın, hüznün, yer yer metafizik düşüncelerin oranı daha da artmıştır. Hattâ bu tarihten sonra yazdığı kimi şiirlerde, Hâmit'in Makber'ini akla getirecek mısralara bile rastlamak mümkündür. Tiyatro edebiyatımızın da başarılı ve verimli yazarlarından olan Halit Fahri'nin özellikle ilk şiirleri ile piyeslerinde, kişisel duygular, millî ve yerli hayatın gözleme dayanan canlı izlenimleri yanında, ılımlı bir egzotizmin kokusu da sezilir. *Mustafa ÖZBALCI.*

Halit Fahri'nin Eserleri

Halit Fahri Ozansoy; şiir, manzum tiyatro, roman, çeviri alanlarında çalışmış; Batı Edebiyatı'na dair 50'ye yakın inceleme yayınlamıştır. Eserlerinin

en tanınmışları *Rüya* (şiirler, 1912); *Baykuş* (aruzla facia, 1917); *Cenk Duyguları* (şiirler, 1917); *Efsaneler* (şiirler, 1919); *Bulutlara Yakın* (şiirler, 1920); *Gülistanlar Harabeler* (şiirler, 1922); *Sönen Kandiller* (heceyle facia, 1926); *Paravan* (şiirler, 1929); *Balkonda Saatler* (şiirler, 1931); *Nedim* (oyun, 1932); *On Yılın Destanı* (heceyle oyun, 1933); *Hayalet* (heceyle facia, 1936); *Sulara Dalan Gözler* (şiirler, 1936); *Edebiyatçılar Geçiyor* (anılar, 1939); *Sulara Giden Köprü* (roman, 1939); *Âşıklar Yolunun Yolcuları* (roman, 1939); *Bir Dolaptır Dönüyor* (heceyle oyun, 1958); *Hep Onun İçin* (şiirler, 1962); *Sonsuz Gecelerin Ötesinde* (şiirler 1964); *Darülbedayi Devrinin Eski Günleri* (anılar, 1964); *Eski İstanbul Ramazanları* (anılar, 1968); *Edebiyatçılar Çevremde* (portreler - olaylar, 1970); *İki Yanda* (oyun, 1970).

Beş Hececiler deyince, elbet, en güçlü şair olarak Faruk Nafiz hatırlanır, destânî şiirde korsan hikâyeleriyle Enis Behiç akla gelir, ama edebiyatın hemen her türünde verdiği eserlerin çokluğu düşünülürse, Halit Fahri'nin edebiyata bağlılığı, ötekilerin bağlılığından şüphesiz daha ileridedir. Şiire aruzla başlamış, ilk şiirleri lisede öğrenciyken Rübâb ve Şehbal dergilerinde çıkmıştı (1912 - 1913). Ömer Seyfettin, Balkan Savaşı'nda Yanya kuşatmasında Yunanlılara esir düşmüş, bir yıl sonra İstanbul'a gelince de (1913), ordudan büsbütün ayrılarak Kabataş Erkek Lisesi'ne edebiyat öğretmeni atanmıştı. Halit Fahri'yle tanışması, ikisinin de üstelik aynı dalda öğretmen oluşları dolayısıyladır. Genç Kalemler dergisindeki (1911) «Millî Edebiyat» ve «Yeni Lisan» akımları, Ziya Gökalp'in de İstanbul'da oluşu sonucu, başlıca bu iki öncü tarafından, sözlü - yazılı, çevreye yayılıyordu. Beş şairin aruzdan heceye geçmeleri, böylece, Ziya Gökalp'in (Yusuf Ziya, Enis Behiç 1914) ve Ömer Seyfettin'in (Halit Fahri, Orhan Seyfi 1916) uyarma ve telkinleriyle olmuştu. Faruk Nafiz, onlara daha sonra katıldı (1918). *Behçet NECATİGİL.* Büyük şair Faruk Nafiz Çamlıbel'in, yıllar önce, bana yazdığı bir fotoğrafta belirtmiş olduğu gibi, Halit Fahri ile de biz «iki suretle meslekdaş» idik : Hem şairlik, hem öğretmenlik yönünden. Onu tanıdıkça daha çok seviyordum. Duygulu, şair adamdı rahmetli. Arkadaşlarının çoğundan daha kültürlü olduğu muhakkaktı; bir tarafı ile de sâf bir insandı; şımarık, mütecaviz bir zekâsı yoktu. Merhumun bu halini zalimce istismar eden arkadaşları olmuştur. Belki biraz da onun kendilerine üstün olan taraflarını çekemedikleri için böyle yaparlardı. Onun, bu tecavüzleri sakin ve nazik karşıladığını, kaç defa, gözlerimle gördüm! Bu arada, kendisini çok seven arkadaşları olduğunu da biliyorum. Ama, gene de samimî kanaatim şudur : Aynı zamanda gerçek bir «İstanbul Beyefendisi» olan, bu; aruzda ve hecede üstat; derin duygulu, geniş hayalli şair; gereği gibi tanınmamış, takdir edilememiştir. *Halide Nusret ZORLUTUNA.*
Halit Fahri Ozansoy'un şiirlerinden

ŞADIRVANLAR

Musluklarında ince bir âheng-i şi'r-i şûh,
Mermer sütunlarında güvercinler ağlaşır,
Baygın cıvıldaşır,
Mûnis şırıltılarla akar mûsikî-yi rûh.

Halit Fahri Ozansoy; 1914 yılında Dârülfünûn'da açılan Fransız Dili ve Edebiyatı bölümüne girerek kısa bir süre devam eder, fakat burayı bitirmeden aynı yerde açılan Edebiyat öğretmenliği sınavını kazandığı için 1916 yılında Muğla Lisesi Edebiyat ve Felsefe öğretmenliğine atanır. Konya, Üsküdar, Vefa. İstanbul, Kadıköy Sultânîleri Türkçe ve Edebiyat Öğretmenliği görevlerinde bulunur. İstanbul Erkek Muallim Mektebi ve Galatasaray Lisesi'nde de öğretmen olarak çalışır. 1956 yılında. yaş haddinden emekli olur. Emekli yaşamı; eleştirilerini, çeşitli gazete ve dergilerde tiyatro anılarını, edebiyat sohbetlerini yayınlamakla geçer. Resimde torunuyla.

Ra'şân ezanların uzanır aks-i nâlişi,
Sessiz, boş avlularda küçük kumrular gezer.
Durgun minâreler
Dinler şırıltılardaki eş'âr-ı cûşişi.

Hülyâlı servilerden uçar hasta bir recâ.
Yorgun pırıldaşır, der-i mescidte hep sarı
Kandil ziyâları.
Abdest alır şadırvanın altında bir hoca...

Musluklarında ince bir âheng-i şi'r-i şûh,
Mermer sütunlarında güvercinler ağlaşır,
Baygın cıvıldaşır,
Mûnis şırıltılarla akar mûsikî-yi rûh...

GÖLGELER İÇİNDE

Gölgeler ne hoş, büküle büküle
İniyor karşı yamaca bu akşam!
Ben de şu kumral, şu ince kâküle
Ruhumla böyle süzülüp karışsam,
Gölgeler gibi büküle büküle.

Bahçelerde son güller dökülüyor,
Ömrümüz gibi bahar da geçici!
Sevgilim, şimdi ne hazin gülüyor
O koyu yeşil gözlerinin içi,
Yeşil bir mehtap ruha dökülüyor

KÂBÛS

Bir zifîrî karanlık, bu duman nedir?
Zindan mıdır burası, yoksa mezar mı?
Gün görmemiş kim bilir kaç bin senedir:
Benden başka buraya gömülen var mı?

Karanlığın soluyan bu son nefesi
Karışıyor ne korkunç bir iniltiye:
Ürküyorum yürürken, ayak sesleri
Çınladı mı kubbeler çökecek diye.

Gök gürlüyor uzaktan bir dev hırsıyle:
İmdâd, imdâd, Allaah'ım, sarsılıyor yer.
Paslı anahtarların gıcırtısıyle
Beni kilitlediler, kilitlediler!

BİR HAZÂN GECESİNDE

Yağmur, yağmur!... Sonbaharda
Son güllere yağan yağmur!..
Ey ışıksız odalarda
Gönüllere yağan yağmur!

Hıçkırıklar, gözyaşları:
Nağmen şi'rin hudûdudur.
Selviler, mezartaşları:
En son terennümün budur.

Senelerin, asırların
Hicranları var sesinde.
Ağla şu ıssız kırların
Nihâyetsiz gecesinde.

Halit Fahri Ozansoy'un İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda da oynanan; adapte piyesleri : «Kendini Bil», «Baştacı», «Kırkından Sonra». Çeviri iki piyesi : «R.U.R. Yapma Adamlar», «Korkunç Gece». Oynanan, fakat basılmıyan piyesleri : «Hazan Yuvası», «Ümit». İnceleme eserleri «Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri», «Yunan Tiyatrosu». Ayrıca «İtalyan Edebiyatı», «Victor Hugo (Hayatı ve Eserleri). Çeviri romanlarından bazıları : «Bir Sipahinin Romanı (Piyer Loti'den), Pedauque Kebabçısı (Anatolo France), Devler Kaldırımı (Pierre Benoit), Şanghayda Balayı (Maurice Dekobra). Ve şu eserler : İki Gün İki Gece, Öldüren Aşk, Son Gece, Georges Duhamel'den : İki Adam, Salavin'in Ruznamesi, Yaralılar (aslı Civilisation), Lamartine'den : «Graziella», «Raphael». Ve gazetelerde tefrika edilmiş bir çok romanlar.

Gözyaşından ipliklerle
İnce ince ördüğün tül
Bir kefendir her emele :
Bırak, bürünsün her gönül!

AKİSLER

Billûr bir aynadan geçiyor gibi
Sulardan uçtu bir kuşun gölgesi,
Gözlerin sükûnu içiyor gibi.

Ba'zı bir fışırtı, bir kürek sesi,
Sonra daha derin bir sükût işte,
Gün sanki sönecek bir üfleyişte.

Sâhilin şimdi en hüzünlü demi!
Akşama bir tezâd olsun diye mi
Beyaz maşlahınla kızıl başörtün?

Gözlerin kalbimi seçiyor gibi,
İçinde, emînim, aksini gördün,
Kırık bir aynadan geçiyor gibi!

SOBANIN BAŞINDA

Uyukluyor sobada bir yığın kor...
Fırtına var dışarda!
Köyde bütün ışıkların söndüğü
Bu tipide, bu karda,
Karanlığı bir bez gibi yırtıyor
Acı acı tirenlerin düdüğü...

Fırtınaya karışarak bu sesler;
Zangır zangır sarsılırken kafesler,
Sanıyorum ev yerinden oynuyor!
Ah! yalnız,
Kalbim gibi kızıl, fakat isyansız,
Uyukluyor sobada bir yığın kor...

BURSA'DA AKŞAM

Keşiş'in üstünü sisler örtüyor..
Bir kuzu meliyor, bir kuş ötüyor,
Sonra perde perde ezân sesleri...
Bu anda bir rüzgâr gibi her yeri
İlâhî, derin bir ses dolaşıyor,
Yamaçlar büsbütün koyulaşıyor,
Yıldızlar iniyor sarmaşıklara.
Şimdi Temenye'den tâ Işıklar'a
— Şu yolun gittiği hudûda kadar —
Rûha ra'şe veren bir sessizlik var.
İçinden seziyor Bursa yasını,
Uzak asırların hâtırasını.

SON VAPUR YOLCULARI

Her akşam son vapurla yorgun dönen yolcular
Sanki zincir altında kürek mahkûmlarıdır.
Bazan mehtap içinde gümüşlenince sular
Gördükleri ışıklar bir zindan mumlarıdır.

Haftada birkaç gece ben de aynı vapurun
Perişan yolcusuyum yıllardan beri işte,
Sonra da ürpermeler dağıtan bir yağmurun
Hüznünü en ziyade hissettim bu dönüşte.

Seksen yaşında ölen Ozansoy, aruzla yazılmış karanlık, gamlı şiirlerle girmişti edebiyatımıza. «Gülistanlar ve Harabeler» adlı kitabında toplamıştı bu aruz şiirlerini. Hececilerin henüz güçlenmemiş acemice şiirleri yanında aruzun eski ihtişamını sürdüren bu şiirleri hayranlıkla okuyorduk. Hatta Cevdet Kudret'le beraber onun şiir sanatımıza getirdiği sesi öven bir de eleştiri yazısı yayınlamıştık Meşalede. Aruza bir iki defa veda edip tekrar döndükten sonra, Halit Fahri de, öteki arkadaşları gibi, hece'ye demir atıp ömrünün sonuna kadar ona (biraz da serbest vezne iltifat ederek) sadık kaldı. Ama bir daha o gençlik yıllarının özgün deyişini bulamadı. *Yaşar NABİ.*

Ah o siyah denizde siyah, ıssız geceler!
Ruhumuzu üşüten rüzgarın nefesleri.
Aya hasret, suları yardığımız geceler
O yeknasak hıçkırık, o makina sesleri.

Kim bilir nice yolcu bu karanlık denizin
Sinesine ebedî gömülmek istemiştir.
Nafile koşmadansa arkasından bir izin
Kim bilir niceleri «artık ölsek!» demiştir.

Son vapur yolcuları, son vapur yolcuları
Ziyafetin sonunda yetişen zavallılar!
Daha kaç yıl, kaç gece yarsak da bu suları,
Bu yolun hiç sonu yok, ömrümüzün sonu var.

GİT ORAYA

Dertli gitsen o yaylaya derdin diner,
Gecesinde yıldızlarla konuşursun.
Sabahına allı pullu güneş iner,
Ruhun titrer kanadında uçan kuşun.

Çobanların bir sır gibi kaval sesi,
Sana verir tatlı tatlı ürperişler.
Bir şiirdir bir kuzunun melemesi,
Rüzgâr esse içinde bir gök genişler.

Sen de öyle yücelirsin, yücelirsin,
Karşındaki dağlar gibi o diyarda.
Bir gün olur, şehre daha hür gelirsin,
Yıkandın mı o havada, o baharda.

Git oraya, anayurdun ta içine,
Sen de katıl, sen de çağla, sen de köpür,
Kavuş artık ömrünün tek sevincine,
Ak pınarlar ülkesinde bir safa sür.

NASILSINIZ?

Bu kelime ne ince titredi dudağında
Bir Çiğ sanki çınladı bir gülün yaprağında
Ses oldu pencerede güneşin ışıkları.
Bir hıçkırık dolaştı yeşil sarmaşıkları.

Nasılsınız? Hangi söz daha akışlı bundan!
Suda sıyrılır gibi bir inci kabuğundan
Yalnız bir saniyecik bir dudak titremesi.
Ne tatlı «Nasılsınız» diyen bir kadın sesi.

ENİS BEHİÇ KORYÜREK

(1891 - 1949)

Ey şimdi köyünden pek çok uzakta,
Ey şimdi bir yığın kara toprakta
Uyanmaz uykuya dalan yiğitler!
Şehidlik şânını alan yiğitler!

Yan yana dizilen mezarlarınız
Zemîne semâvî iftihâr olmuş.
Dünyâya kapanan nazarlarınız
Tanrının mağfiret nûruyla dolmuş.

TÜRK denizciliğini destanlaştıran şair. İstanbul'da doğdu (11 Mart). Babası, askerî doktorlardan, İsmail Behiç'tir. İlk öğrenimi özeldir; orta öğrenimini Selânik, Üsküp ve İstanbul'da yaptı. Mekteb-i Mülkiye'den mezun oldu (1910 - 1913). Bükreş şehbenderliği (1915), Budapeşte (1916 - 1922) konsolos muavinliği, Edirne hukuk müşavirliği, edebiyat ve Fransızca öğretmenliği; adalet, iktisat ve çalışma Bakanlıklarında çeşitli görevlerden sonra Ankara'da öldü (18 Ekim). Mezarı Asrî Mezarlıktadır. Yakın arkadaşı Yusuf Ziya onu bize şöyle tanıtır

Enis Behiç, ilk şöhretini aruzla yapmıştır. Balkan yıkılışından sonra Daha ben İdadîde öğrenci iken, o, günün en güzel ve en lüks dergisi Şehbal'de çıkan «Vatan Mersiyesi» ile birdenbire meşhur oluvermişti

Bu sesler ki haksız, neden böyle tîz?
Eminim ki haktır, bu pestî neden?
Bu zalim sadalar niçin böyle şen?
Bu mazlum eninimse pür ıztırap!
Bu esvâtı, âciz, benim dinleyen,
Gururum kırılmış, hayalim harap!

O zaman Türk dili Osmanlıcaydı. O zamanın aydınları bu kelimeleri biliyor, anlıyor, seviyordu henüz ve bu «Namık Kemal'in ruhuna» ithaf edilen şiir, bir günde elden ele, dilden dile yayılıvermişti.

Enis, Bilgi Derneği'ne geldiği gün, mizacının tatlı neşesinde erimiş, genç yaşta eriştiği şöhretin belli belirsiz gururu içindeydi biraz...

Mülkiye mektebini bitirmişti, hem de pek parlak. Fransızca biliyordu, hem de mektep Fransızcası değil. Memurdu, hem de bugün bile moda olan Hariciye'de!

Ziya Gökalp'ın hece vezni ve İstanbul lehçesi konferansını beraber dindik, beraber inandık ve Dernekten beraber çıktık. İlk adımda iki eski dosttuk onunla...

Gençliğimizin gezme yeri neresiydi biliyor musunuz? Gülhane Parkı!... Biz de Vilâyetin arka yokuşundan oraya indik. Kırk yıl önceki o mavi ışıklı hava içinde şakıyan neşemiz, şimdi bile içimde gülüyor...

Çağımızın bütün güzelleri parktaydı o akşam Dar etekli ipek çarşaflara bürünmüş genç kızlar, göğüslerinde beyaz bir üçken bırakan siyah peçeler altında isimlerimizi fısıldaşarak geçiyorlardı!... Yaaa, kırk yıl önce şiiri ile geldi. Bu dört dörtlük orijinal bir manzuwood yıldızlariyle stadyom yıldızları değil!

İki hafta sonra, Enis, Bilgi Derneğine elinde ilk hece şiiri ile geldi. Bu dört dörtlük orijinal bir manzumeydi. Adı Hodbin... Bugünün kelimesiyle Benci!

Bir kaç parçası, biraz boğuk, biraz kuru sesiyle hâlâ kulağımda

Bilmiyorum nerde idim,
Bir aydınlık yerde idim.
Etrafıma bakıyordum,
Gözlerimi hayli yordum
Gururumun göklerinden
Hayaletler geçiyorken
Hepsi bana benziyordu,
Nur içinde geziyordu...

☆

Yakında ben, uzakta ben,
Kâinatı müebbeden
Ben ihata eylemiştim,
Ben benimle pek seviştim!
Yaşayanlar gayet çoktu,
Benden başka kimse yoktu!
Her gördüğüm çehre bendim,
Tanrı kendim, kul da kendim!

Hepimiz beğendik. Ziya Gökalp üçüncü baba olmanın sevinci, saadeti içindeydi o gün!

Enis keman çalardı, musiki edebiyatımızı bilirdi. Aruzdan kurtulmak istemiş, notalardan ilham alarak bir «Dümtek vezni» uydurmuş, ama yine aruzun içine düşmüştü. Bu deneme hiç bir başarılı örnek vermemiştir.

Aradan bir kaç yıl geçti, geçmedi. Enis Behiç'i kaybettik. Sınır dışında vazife almıştı Budapeşte Konsolosu olmuştu. Ama yeni vazifesi ona yeni ilhamlar vermiştir

Güzel Macar kızı, güzel Macar kızı!
Öptürmez misiniz o küçük, kırmızı
Dudaklarınızı?
Ben Türküm, siz Macar, kan kardeşliği var
O halde böyle bir buseden ne çıkar?
Ses çıkar, o kadar!
O narin kolları boynuma sarın da,
Margit adasının bu son baharında,
Kuytu yollarında
Verin şu Türke bir buse... bir buse!
Çekinip demeyin Birisi görürse?
Kimse yok.. hiç kimse!

Ama Enis'in en güzel şiirleri bu fanteziler değildir. Onun yiğit bir ruhu vardı. Bu yiğit ruh aradığı sesi «Akdeniz Rüzgârları» nda bulmuştur: Gemiciler'de... Venedikli korsan kızında... Uğursuz Baskın'da...

Yine doldu gemimizin arması,
Bizim gemi martı gibi pek oynak!
Ne hoş olur şimdi ateş açarsak
Ufukları dumanların sarması!

Akdenizin dalgaları cilveli,
Akdenizdir denizlerin güzeli.
Biz bu güzel kızı sevdik seveli,
Elde değil göz koyana çatmamak!

Kol sıvanmış, el palada bekleriz,
Bıyık buran, göğüs geren erleriz.
Nerde korkak Venedikli ey deniz?
Kim demiş ki elimizden kaçacak?

Enis, sevdiği bütün şiirlerini 176 sahifelik bir kitapta topladı. Adı «Miras» tır. Zekiydi, nüktedandı, şakacıydı. Ama alıngandı da!... Kendisine kitabı çıktıktan sonra

— Edebiyatımızın miras yedisi!

Deyişime bile gülümseyerek kızmıştı!

Enis Behiç Koryürek, memurluk hayatında en üst dereceye çıktı: Çalışma Vekâleti Müsteşarlığına kadar... Sonra, Demokrat Parti kurulunca istifa etti, politikaya bulaştı, kırk altı seçimlerine katıldı ve... Zonguldak listesinde kaybetti! Mahzundu, hırçındı, en kötüsü dardaydı ve hastaydı. Gaipten sesler duyuyor, ruhuna fısıldanan mistik şiirler yazıyordu artık.

Bir yaz sabahı, Ankara'da Özende oturuyorduk. Dalgın, yorgun, ama başı havada o geçiyordu. Seslendik:

— Enis... Enis!...

Dudaklarındaki dost gülümseme bile dargın, yanımıza geldi. Hasrettik ona. Zorladık:

— Otursana...

Sesi gayet ciddî:

— Hayır, dedi, gideceğim...

— Nereye?...

Bu sefer biraz yavaş fısıldadı:

— Demokrat Partiye...

En yakın arkadaşım, en yakın dostumdu benim. Takıldım

— Niye o kadar yavaş söylüyorsun?... Ayıp değil canım, hızlı söyle!...

Birden, solgun yüzü kıpkırmızı oldu. Bütün masaların gözlerini kendine çeken bir çığlıkla:

— Mâbede gidiyorum!... Demokrat Parti mâbedine!...

Diye bağırmaz mı?... Çıldırtmıştı galiba... Arkasından bakakaldık. Ama gönlümüz nedamet dolu, utanarak, üzülerek!

Elbet hakkım yoktu bu şakayı yapmaya: Biz, iktidar listesinde kazanmış mebus beylerdik!.. O muhalefet listesinde kaybetmiş bir aday!

On beş gün sonra, İstanbul'da, tramvayın ön sahanlığında. Bankalar caddesinden geçerken onu gördüm... Görmemle kendimi kaldırıma atmam bir oldu!

Yalvardım, af diledim, barıştık... Kırk yıllık gençlik arkadaşımı, sanat arkadaşımı pis politikaya feda edemezdim...

Aradan çok geçmedi, Miras şairi, vefâlı eşi Müfide Hanıma yalnız şiirlerini miras bırakarak ölüverdi.

Edebiyatımız epik bir şairini, biz sevimli bir dostumuzu kaybettik. Demokrat Parti de 1946 ruhunu!

İlk ve Son Şiirleri

Enis Behiç Koryürek'in ilk şiirleri, Mülkiye'de öğrenci iken yayınlanmış; Balkan Savaşı yıllarında tanınmıştır. Önce aruzla yazarken, Ziya Gökalp'le tanıştıktan sonra hece'ye dönmüştür. «Beş Hececiler» dendir. Konularını deniz savaşlarımızdan alan, «Eski Korsan Hikâyeleri» genel başlığı altında topladığı manzum hikâyelerile geniş bir ün kazanmıştır. Aruzla hece'yle yazdığı şiirlerde yeni ölçü kalıpları bulmak olanaklarını aramış; aynı şiirde değişik hece ölçüleri kullanarak anlatım yeteneklerini aşmak yollarını bulmuştur.

Vaktiyle Arûz üzerinde yaptığı çalışmaları bu sefer Hece'ye intikal ettiren şair, Hece'nin bazı duraklarında değişiklikler yapmış, ezcümle, millî edebiyat şairleri arasında en çok rağbet gören on bir heceli vezni 7+4 olarak da kullanmış ve Serveti Fünûncuların bir tek manzûmede türlü Arûz kalıplarını kullanmak usulünü hece kalıplarına da tatbik etmiştir. Değişik konulardaki birçok şiirleri arasında ise kendisine en büyük şöhreti sağlayanlar, millî duygularla beslenmiş olanlardı. 1927'ye kadar yazdığı şiirlerin mühim bir kısmını toplayan Mirâs'ta, macarcadan nazmen çevirdiği bazı manzûmeler bulunduğu gibi, kendi şiirlerinin bazıları da macarcaya tercüme edilmiştir. Bu tarihten sonra bir durgunluk dönemine giren ve bundan zaman zaman üzüntü duyan şair, 1946 yılından itibaren, gerek kendisinin o zamana kadarki edebî hüviyetinden ve gerekse şiirimizin umumî seyrinden ve durumundan tamamiyle ayrı mahiyette bir istikamete doğru yönelir. Ölümüne kadar süren bu hızlı yöneliş, kendi ifadesine göre, Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhundan topladığı ilhamlarla mümkün olmuştur. Bu suretle meydana gelen şiirlerini içinde topladığı vâridât-ı Süleyman'ın önsözünde şair, Süleyman Çelebi'nin ruhu ile nasıl temasa geçtiğini ve bu şiirlerin vücuda geliş tarzını izah eder. Bu izaha göre, kendisi tamamiyle bir medyum durumundadır ve, sadece Süleyman Çelebi'nin söylediklerini tesbit etmiş bulunmaktadır. Ancak, «İspirtizma» yolu ile ve toplantı halinde yapılan bu tesbit işinde, «muhtevâ» ve «ifâde» de kendisinin tamamiyle pasif kalıp kalmamış olduğu meselesi münakaşa edilebilir. Mukaddemede, tamamiyle tasavvufî ve dinî bir mahiyet taşıyan ve Bezm-i Âli (Yüksek Toplantı, umumî ismi altında toplanan bu şiirleri ilham eden Süleyman Çelebi'nin bir mevlevî büyüğü olduğu da söyleniyor. Henüz tamamiyle aydınlanmamış durumda olan ve birçok tefsîr ve izahlara müsait bulunan bu istisnâî hâdisenin, şimdilik, yalnız bizim edebiyatımızda değil, bütün dünya edebiyatında eşine rastlanılması çok güç ve dikkate değer bir hüviyet taşımakta olduğu belirtilebilir. Süleyman Çelebi, bu şiirlerde, Enis Behiç'e Fânûs diye hitap eder. Bu tâbir, Çelebiye göre, «ruhun verdiği ilham ile yazan veya söyleyen insan» (medyum) mânasına geldiği gibi «Bezm-i Âli» yahut «Bezm-i Berrin» tâbirleri de «hayatta olan insanların böyle büyük ruhlarla yaptıkları toplantı» demektir. *Kenan AKYÜZ*. Yavuz Bülent Bâkiler «Müfide Koryürek Eşi Enis Behiç Koryürek'i Anlatıyor» başlıklı röportajında edebiyat tarihimiz için bu konuda dikkate değer bilgiler verir

VARİDAT-I SÜLEYMAN

Enis Behiç Koryürek, «Hecenin Beş Şairi»nden biri.. 12 Mart 1892 yılında İstanbul'da doğdu. Ölümü: 17.10.1949. Hayatının en olgun çağında göçüp gittikten sonra, bize üç eser bıraktı MİRAS—GÜNEŞİN ÖLÜMÜ ve VARİDAT-I SÜLEYMAN.

Eserlerinin en önemlisi, üzerinde en çok durulanı, yankılar uyandıranı VARİDAT-I SÜLEYMAN. Bu eseri ve bu eserin Ömer Fevzi Mardin tarafından yapılan VARİDAT-I SÜLEYMAN ŞERHİ'ni, 15 yıl kadar önce, her say-

fada artan bir hayret ve hayranlıkla okumuştum. Vâridat-ı Süleyman'a, Enis Behiç'in eserinden ziyade, Enis Behiç'in meydana çıkardığı, yazılmasında, basılmasında, bize intikalinde vazifelendirildiği bir enteresan eser gözüyle bakmak daha yerinde olacak.

Yeni nesiller, ne Vâridat-ı Süleyman'ı biliyorlar, ne de Enis Behiç Koryürek'i diğer eserleriyle yeteri kadar tanıyorlar. Onun Ankara'da, Bahçelievler'de tek başına oturan eşi Müfide Koryürek'i ziyarete giderken hüzün ve heyecan doluyum... Müfide Koryürek, 60 yaşını çoktan gerilerde bırakmış. Halk şairlerimizin «Elif kaddim dal oldu» diye sızlanışlarını hatırlatıyor... Ama kelimenin gerçek anlamıyla bir şair eşi ve bir saray hanımefendisi. Karşılıklı oturduğumuz salonun duvarları, enteresan tablolar, resimler, fermanlar ve sedef antika biblolarla süslü. Önce dikkatimi Enis Behiç Koryürek'in bir gençlik fotoğrafı çekiyor. Arkasında kendi el yazısı : «Bir çile ipeğim, gül demetim Müfideciğime! Onu çok seven ve Onun çok sevdiği kocası Enis Behiç, bu gölgesiyle beraber, bütün gönül ülkesini takdim eder! 1926. Ankara» ve Müfide Koryürek'in birkaç gençlik resmi. Gerçekten bir çile ipek, bir gül demedi... Romantik ve çarpıcı bir güzellik içinde...

Sonra Abdülhak Hâmit'in kalın çerçeveli ve renkli bir resmi. Altında ince bir ithaf ve tarih : «Enis Behiç Beyefendi'ye yadigâr-ı hukuk-u muhabbet ve nişane-i takdir-i hürmettir... 3 Kanunisani 1920. Abdülhak Hâmit.» Ötede Karikatürist Ramiz'in, çerçeveli, orijinal bir karikatürü. Bir tarafta modern kıyafet içerisinde, Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya, karşılarında ulemâ kıyafetiyle Fuat Köprülü ve Ali Canip. Köprülü, parmağını Orhan Seyfi'ye ve Yusuf Ziya'ya uzatmış. Küçümseyen bir edâ içinde : «Eçheller bile sizi tescil eyler!...» diye bağırıyor. Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın yüzleri asık... Enis Behiç'in bu karikatürü neden çerçeveleyip salonuna astığını daha sonra anlıyorum. Antika bir masa üzerinde bir çerçeve içinde, 4 yaşındaki bir çocuğun, asli harflerle nefis bir yazısı. ALLAH. Üstünde, Mekke'den gönderilen ve büyük bir sayfaya sığdırılan Kur'an-ı Kerim'in bütün sureleri. Salonun bir köşesini, Sultan İkinci Abdülhamit Han'ın çerçeveli bir fermanı süslüyor. Müfide Koryürek'in babası, 30 yıl, Abdülhamit Han'ın yanında çalışmış ve ilk defa veteriner hekimlikten paşalığa yükselmiş bir asker...

İlk soruyu bana Müfide Koryürek soruyor

— Ruha ve Allaha inanıyor musunuz?

— Yüzde milyon evet.

— O halde şimdi konuşabiliriz. İnanmasaydınız konuşmayacaktım. Çünkü, anlatacaklarımı, inanmayanlar, gülünç ve deli saçması buluyorlar.

— Kanaatime göre, esas gülünç durumda olanlar ve bir deli şuursuzluğu içerisinde bulunanlar, inanmayanlardır. Enis Behiç Koryürek'in 25 - 30 yıl önce VARİDAT-I SÜLEYMAN münasebetiyle, ruhlar âlemiyle temas kurması (Çe-

Enis Behiç Koryürek; ilk olarak, Balkan Savaşı sıralarında adı duyulmaya başlar. İlk şiirleri ulusal konuları kapsamakla birlikte, aruzla yazılmışlardır. Savaşın sonlarına doğru Ziya Gökalp'le tanışması, aruzu hemen bırakıp heceye bağlanmasına yol açar. Bundan sonraki şiirlerinde Millî Edebiyat Akımını benimser. Ona en büyük ünü sağlayan da ulusal duygularla yazılmış şiirlerdir. Böylece hecenin beş şairinden biri olur. Uzun bir durgunluk döneminden sonra şair, gerek edebiyat kişiliğinden, gerekse şiirimizin genel seyrinden büsbütün ayrı bir yöne doğru yönelir. Kendi anlatımına göre. Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhu ile ilişki kuran şair, onun verdiği ilhamlar sonucu, aruzla, eski dille kendini bütünüyle tasavvufa verir tasavvufi yolda şiirler yazmaya başlar.

dikçi Süleyman Çelebi'nin şiir bulutlarını sağması) bugün batı âleminde, müsbet ilmin çalışma sahası içerisindedir. Hatta Marksist - materyalist Sovyet Rusya'da bile bugün, ruhlar âlemiyle temas kuran ve çok ciddi incelemeler yapan laboratuvarlar var. Türkiye geç bile olsa, bu konuya ilmî bir ciddiyetle eğilmiş bulunuyor. Endişe etmeyiniz ve bize VARİDAT-I SÜLEYMAN olayını lütfen anlatınız.

— Yanılmıyorsam 1946 - 47 yıllarıydı. Ankara'daydık. Bir gece Enis'in eski arkadaşları ziyaretimize geldiler. İçlerinde Av. Suat Pilevne, savcı Kemal Bora ve eşi, Tahir Sebük, Sinan Onbulak, Evkâf Umum Müdürü Şevki Bey, eski valiler, eski Temyiz Reisi gibi seçkin kimseler vardı. Gecenin bir vaktinde, misafirler, şu gördüğünüz masanın etrafında toplandılar. Ruh çağıracaklarını söylediler. Masanın etrafında Enis'ten başka herkes vardı. Enis bu daveti kabul etmiyor. İşi ciddiye almıyor, arkadaşlarıyla eğleniyordu. Çünkü Enis o zaman ruha inanmıyordu. «Günün birinde otlar gibi çürüyüp gideceğiz, yok olacağız» diyordu. Arkadaşları kendisini ısrarla masaya çağırdılar. Ve «Mademki biz bu akşam senin misafirin olarak buradayız, öyleyse bizi kırmayacaksın ve parmağını şu fincana uzatacaksın» dediler. Enis, nezaketen bu teklifi kabul etti. Masaya oturdu ve emre uydu. Bir usul içerisinde ruh çağrıldı. Ve biraz sonra fincan, bir daire üzerinde bulunan harfler arasında dolaşmaya başladı. Enis'in katıldığı toplantıda alınan ilk tebliğ şudur

«Ben aşk-ı ilâhi ile yandım da uyandım
Her zerre rimâdımla mükerrer yine yandım.»

Anladık ki gelen ruh, bir şaire aittir. Üstelik aruzla yazdırmaktadır. Bu, Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhuydu. Enis, bu ilk tebliğden sonra birdenbire değişiverdi. Konu üzerine ciddiyetle eğildi. Artık ortada eski Enis Behiç yoktu.

— Çedikçi Süleyman Çelebi hakkında bilgi verebilir misiniz?

— Çedikçi Süleyman Çelebi, Enis'in ifadesiyle, hikmet ve muhabbet dağıtan bir aziz mevlevî idi. Trabzon da doğmuş, daha sonra İstanbul'a yerleşmişti. Halk, ona bir velî gözüyle bakıyordu. Hicretin 1109 uncu yılında İstanbul'da müthiş bir kış oldu. O kadar ki tarihler, soğuktan Haliç'in sularının donduğunu bile yazdılar. Soğuktan ihtiyar Süleyman Çelebi çok hırpalandı. Artık İstanbul'da kalamazdı. İçinden bir ses Ona doğduğu topraklara gitmesini fısıldadı. Yaz gelince, Üsküdar'lılar, Onu bir yelkenliyle Trabzon'a uğurladılar. Süleyman Çelebi, hicrî 1112 yılında Trabzon'da, Dünyaya gözlerini yumdu. Mezarının bulunduğu yeri, Cumhuriyet Türkiye'sinde bir park haline getirdiler. Şimdi mezarı bile ortada yok! Enis Behiç O'nun için Trabzon'a gitti. Yattığı parkı gezdi. Ve belki de Süleyman Çelebi'nin mezarının tam baş ucunda oturdu. Bilemiyoruz. Şimdi orada yetişen her şeyde, Süleyman Çelebi'den zerreler yaşıyor. Tekrar ölüp çürüyor ve tekrar yaşayıp duruyor... İşte bizim evdeki ilk Bezm-i Âli'ye gelen ve Enis'in gönlünü dolduran bu mevlevî çelebidir.

— Sonra?

— Sonra haftanın 4 gününü evimizde aynı masa başında ruh çağırmakla geçirmeğe başladık. Bu toplantıların ismini Çedikçi Süleyman Çelebi koydu. Bezm-i Âli! Bezm-i Âli'de kimler yoktu ki... Fikir, sanat ve edebiyat şöhretleri... Ankara Radyosu'ndan tanbur ve kemençeleriyle Fahire Fersan ve Refik Fersan, ney'i ile Neyzen Şevki Bey... Önce mükemmel bir fasıl. Kapılarımız ardına kadar açık. Misafirler, meraklılar merdivenlere kadar tıklım tıklım... Ama çıt bile çıkmıyor. Fasıl bittikten sonra ruh davet ediliyor ve ruh gelir gelmez herkes hürmeten ayağa kalkıyor. Sonra tebliğler birbirini takip ediyor. Enis, daima Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhunu çağırıyor ve Süleyman Çelebi, artık bizim Bezm-i Âli'lerin aranan, sevilen, sayılan ruhu oluyor

Vardur derûnun içre senin senden ayru «sen»
Ol senden ayru sen kim ola bilmedin mi ben!

Bezm-i Âli'ler sürüp gidiyordu. Bir gece Tahir Sebük'ün evindeydik. Enis koltukta oturuyordu. Fasıl bitti. Ruh gelmişti. Birden bire Enis kıpkırmızı oldu. Bir başka ses tonuyla konuşmağa başladı. Ama bu ses benim 24 yıllık kocamın, Enis'imin sesi ve telaffuzu değildi. Fakat konuşan da oydu

Fincana yok ihtiyacım
Ruhunda yükselmede sıracım.
Söylemek istedin mi söyle
Çırpınma tereddüdünle böyle?

Vazifeliler derhal tebliği yazmağa başladılar. Ben Enis'teki bu ses değişikliği münasebetiyle, dehşetli bir ürperti duydum... Kendimi yere attığımı ve

TUNA KIYISINDA

Evimden uzakta, annemden uzak,

Bir vefa ararım kalbe dolacak
Kimsesiz kalmışım yâd ellerinde.
Gurbetin yabancı güzellerinde.

«Tuna»nın üstünde güneş batarken
Sevgili yurdumu andırır bana.
Bir hayâl isterim «Boğaziçi»nden;
Bakarım «İstanbul!» diye her yana.

İstanbul! Ey, sedef mehtaplarından
Hulyâ gözlerime ilk ışık veren!
Buranın ufkunda yanıp tozlanan
En münis renge de bigâneyim ben!..

Budapeşte. 25 Aralık 1916

kulaklarımı yastıklarla kapadığımı hatırlıyorum. Benim gibi herkes şaşırmıştı. Çünkü o güne kadar Çedikçi Süleyman Çelebi, Tebliğlerini bir masa üzerine sıraladığımız harfleri teker teker işaretlemekle veriyordu. Bu yol, gerçekten zor ve yorucu idi. Ama bu gece, Çelebi «Fincana yok ihtiyacın» diye başlıyor ve doğrudan doğruya Enis'in ağzından konuşuyordu. Ben bütün Bezm-i Âlî'lerde hazırdım. Tebliğler bittikten sonra Enis çok yorgun olarak kendine geliyordu. Derin bir uykudan uyanmış gibi oluyordu. Bazan da tek kelime ile bitkin buluyorduk Onu. Tebliğler iki yıl içerisinde tamamlandı. Daha doğrusu iki yıl kadar sonra Çedikçi Süleyman Çelebi artık gelmeyeceğini kitabın basılması gerektiğini söyledi. Enis, Çalışma Bakanlığı'ndaki müsteşarlık görevinden 3 yıl önce istifa etmişti. Eseri bastıracak paramız yoktu. Hatta yakın arkadaşlarına borçlu idi. Ama Süleyman Çelebi «Kitabın bastırasın» diye ısrar ediyordu. Enis üstelik hastaydı. Bir gece rüyasında kendisine Kur'andan (Suretünnasr)ı okumuşlardı. Bu ne demekti? Rüya tabirnamelerine bakıldı. «Ya çok büyük bir mevkiye gelecek ve devlet idaresinde önemli bir vazife alacak» veya «Dünyasını terk edecek» dediler. Enis «yeni bir vazife almıyacağını, yeni bir dünyaya doğacağını» söyledi. Hastaydı. Zayıflamıştı. İştahı yoktu. Elleri uyuşuyor, birşey tutamıyordu. Doktorlar kendisini, kimseyle görüştürmek istemiyorlardı. Bu arada VARİDAT-I SÜLEYMAN'ı matbaaya vermiştik. Aile dostumuz olan Emniyet Müdürü Selâhattin Korkut, kitabın basım işiyle meşguldü. Tashihleri o götürüp getiriyordu. Bazan Enis uykuda oluyordu.

Tashihler geldiği zaman onları ben düzeltiyordum. Eserin dili ve vezni bana yabancıydı. Ama hâlâ hayretler içerisindeydim. Bezm-i Âli'lerde tebliğleri dinlerken ve yazarken eseri farkında olmaksızın ezberlemişim. Metinleri ezberleyişime ve tashihleri aslına uygun bir şekilde yapışıma Emniyet Müdürü Selâhattin de şaşırıyordu. Nihayet eser basıldı ve Enis gözlerini yummadan, bütün imkânsızlıklara rağmen Vâridat'ın istenilen şekilde yayımlandığını görmek rahatlığına kavuştu.

Eser Türk fikir ve sanat dünyasında gerçekten büyük bir ilgi gördü. İstanbul'da Beyoğlu'nda kadınlar, çocuk arabaları, el arabaları içerisinde Vâridat-ı Süleyman'ı kendi istekleriyle sattılar. Eserin basılmasından kısa bir süre sonra din kültürü ve tasavvuf konusunda ciddi bir otorite olan Ömer Fevzi Mardin kitabın üç cilt tutan bir şerhini VARİDAT-I SÜLEYMAN ŞERHİ ismi altında yayımladı. İkinci basımı da yapılan bu mükemmel eserin, bugün piyasada bir tek cildinin bile bulunduğunu sanmıyorum.

— Vefatında yanında mıydınız? Son sözleri ne oldu? Bir vasiyeti var mıydı?

— Yanındaydım. O zamanlar biz, Ankara'da, Atatürk Bulvarında, Yağcıoğlu Apartmanında oturuyorduk. Evimiz sobalıydı. Aylardan ekim ayıydı. Enis, sobayı yakmak için erkenden kalkmış. Fakat bir türlü kibriti çakamamış. Anlatılamayacak kadar inceydi. Bir gün olsun kavga etmemiştik. Bana geldi «Afedersin. Sobayı yakamadım. Elim yine uyuştu. Ama sakın telaşlanma...» dedi. Yatağımdan fırladım. Kendisini yatağına uzattım ve sobayı yaktım. Öğlene doğru Suat Pilevne gelince yatağından kalktı. Sandalyeye oturdu. Suat'ı yemeğe alıkoymak istedi. Halbuki kendisi 3 - 4 gündenberi yiyemiyordu. Suat gittikten sonra Emniyet Müdürü Selâhattin Korkut geldi. Kendisine sigara getirmişti. Onunla konuştu. Korkut gittikten sonra başbaşa kaldık. Hiç olmazsa 4 kaşık yoğurt yemesi için kendisine ricada bulundum. Beni kırmadı. Zorla yutkunduğunu görüyordum. Üçüncü kaşığı aldıktan sonra «Bana bir fenalık geliyor» dedi. Çok telaşlandım. Yakın arkadaşlarına telefonlar açtım. Prof. Osman Berki'nin hanımı geldi. Onunla Enisciğimi sandalyeden alıp sedire uzattık. Bana «Niçin sen bu kadar telâş ediyorsun?» dedi. «Kımıldama» dedim. Uzandığı sedirde Kur'andan uzun uzun sureler okudu. Sonra gözlerini yumdu ve sustu. Dimağ kanamasından gitmişti. Yakın arkadaşlarından Celâl Bayar, Avni Doğan, Nusret Karasu başındaydılar.

Ölmeden önce söylemişti: «Mezarıma çiçek getirmeyin. Ben arkadaşlarımı isterim» demişti. İstediği gibi oldu. Sonra birkaç defa «Ben öldükten sonra gelip kitaplarımı isteyen olursa, kim olduğunu, neci olduğunu sormayın. Ne kadar istiyorsa o kadar verin, para almayın.» demişti. Vasiyetini aynen yerine getirdim. Bu bakımdan şimdi elimde O'nun kitaplarından sadece birer nüsha var.

— Ölümünden sonra kendisinin de ruhunu çağırdınız mı?

— Yatağını üç buçuk yıl hiç kaldırmadım. Öylece serili kaldı.

Her gece uyumadan önce O'nun ruhu için okumayı bir itiyat haline getirmiştim. İnandığınız için söylüyorum : Birkaç yıl sevgili Enis, bu okumalarımın akabinde, sanki memnuniyetini ifade etmek istiyor, bu münasebetle penceremin camına birkaç kere vuruyordu. Bu bir zan değildi. Evham değildi. Bazan uykularımı bölerdi. Vurulan cam sesine uyanırdım. O yıllarda beraber kaldığımız bir evlâtlığımız vardı. O da yatağından kalkar gelirdi ve büyüyen gözlerle yüzüme bakardı. «Anneciğim derdi ben de duyuyorum. Babam benim de penceremin camına vuruyor».

İKİNCİ VARLIK

Çevirip gözlerini benliğinin içine,
O adam dün kendini buldu «ipnoz» halinde.
Ne Hindistan'a gitti, ne de Çinimâçin'e,
Sonsuz bir cihân gördü anısızın hayâlinde.

Bu cihân onun kendi içyüzünün çevresi.
Bir yanardağdan kopan kükremiş lâvlar gibi
Derinden uğuldarken rûhunun korkunç sesi,
Açıldı gönlünde bir kızıl gayyânın dibi...

Al güllerle donanmış bir bahardı gözünde
O kıpkızıl gayyâ ki kaynıyordu özünde,
Bilmeden, düşünmeden, bazan ru'yâ sanırken...

O adam her işinde, her samimî sözünde
Birinci varlığının fânî «nebülöz» ünde

İkinci varlığını birdenbire görmüştü!
Çığlıklarla atıldı, kızıl gayyâya düştü...

Bezm-i Âlî: I
Allaah Bes, ve Der Heme An Zül-Cemâl Bes!

Huuu... Eyvallah!

Tefekkür, tasfiye-yi rûha medârdır.

Ben tezâhürât için buraya gelmedim. Emmâ, telkîn ü ilhâm yolunda Fânûs'u okşarım.

Nidâ-yı İlâhî Beyânındadır

Kalbinde duyduğun sesi bil Tanrı'nın sesi.
Bir ses ki mümteni'dir anın vasf edilmesi.
Cehd eyleyem, misâl ile ta'rîfe ben anı
Elvân-ı tâyftan süzülen mihr huzmesi.

Gûyâ ki mâ-verâ-yı kevâkibten inmede,
Hem tâ iliklerindeki zerrâta sinmede,
Elhânı, cism ü cânını okşarken aşk ile,
A'sâb tellerinde nihânî gezinmede.

Fânûs, her ne dem ki içinden gelir bu ses,
Ezvâk-ı mâ-sivâ'ya bütün ibtilâyı kes;
Tekrâr kıl seninle berâber olanlara:
Allaah Bes ve Der Heme An Zül-Cemâl Bes!

Mâ-sivâ'dan kurtulan kul, gussadan âzâd olur;
Mâ-sivâ kaydın çekenler dâimâ nâ-şâd olur.

Huuu... Eyvallah!.. Nûr'a varasız, nûr alasız, nûr olasız! Biz gideriz, siz kalasız! Huuu, Eyvallah!

Bezm-i Âlî: XIII

Allaah Bes, ve Der Heme An Zül-Cemâl Bes!

— Huuu... Eyvallah!
Lâ ilâhe illâllaah.
Fahr-i ekvân, server-i dü cihân,
Peygam-ber-i müctebâ, Hazret-i Muhammed Mustafa'rà Salevât!
Hazret-i Mevlânâ aşkına huuu!...
Kürsî-yi Süleymân önünde feyz almak dileğiyle gelenlere huuu
Menba'-ı nûr, Hâlik-i Azîm-üş-şândır. Bu kürsî, bir ma'kes-i nidà-yı Rahman'dır.

Fânûs! Bu, Sana Beyândır:

Seni senden mi çıkarsın cüce bir hırs-ı hayât?
Sen çıkar sürfe-yi İblîs'i içinden, söküp at!
Her zelîl isteğini âteş-i îmân ile yak!
Haykır etrâfına pür demdeme Yâ Hak, Yâ Hak!
Dört yanından sana lebbeyk-i icâbet gelecek.
Durmadan, Hakk'a tapanlar sayısı yükselecek...

Âyîne-yi hilkatte hayâlât göründü.
Ol nûr-ı hüdâ kullara hep zât göründü.
Yoktur ki O'nun zâtını temsîle yeter zât.
Ondan dolayı abde hayâlât göründü...
Ayn ile Gayr'ın sırrın neye benden sorarsız?

Enis Behiç Koryürek: şiirle musikiyi birbirinden ayrılmaz iki kızkardeş sayar. Hece sayıları çoğalıp azalan dizelerle, ulusal şiir ölçümüze yeni, renkli, değişik, zengin bir ses dünyası getirir. Manzum öykücülüğümüzü geliştirirken, şiirimizde uzun yıllar sonra yapılacak yeniliklerin ilk müjdecisi olur. Ulusal heyecanlarla yüklü epik şiirleriyle ününün doruğunda iken, birdenbire «Varidât-ı Süleyman»la tasavvufa girer. 1927'de yayınlanan şiir kitabı «Miras», 1951'de «Miras ve Güneşin Ölümü» adıyla Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Enis Behiç'in hayatı ve eserleri hakkındaki bir etüdü ile yeniden basılır. Resimde Enis Behiç Koryürek, gençlik yıllarında.

Abd ü Ma'bûd'u nasıl ayn ile gayre bağlar,
O Süleymân ki muammâya bakıp kan ağlar..

Bezm-i Âlî: XVIII
Allaah Bes, ve Der heme An Zül-Cemâl Bes!

— Huuu... Eyvallaah!
Kelâma gel, Fânûs!. Râ'şe-nâk olma!.. Sükûn.. Sükûn!
(Bunun üzerine Fânûs yazıyı bırakıp, titreyerek, kelâma geldi ve artık dâimâ ilhâmları söz olarak beyân etti).

Kelâm

Kelâmın kelâmımla bir tek kelâm.
Bu bir tek kelâm oldu gerçek kelâm.
Bekaa nûru, Fânûs, dolmuş sana;
Onunçün doğar böyle yüksek kelâm.

Vidâ, sâz-ı dil tellerinden gelür;
En içten gelür, en derinden gelür...
Süleymân mı, Zer'ân mı, her kimse kim,
Bu, bir rûh-ı pâk ü berînden gelür...

O Zât-ül-Meânî'nin ilhâmıdır;
Cemâl ü kemâlinden ikrâmdır.
O Hurşîd-i A'zam ki etmiş tulû',
Ziyâ-pâş olan ses, O'nun nâmıdır.

Şu ömr-i muvakkat ki ru'yâ sana,
Ne gam, gelse âlâm-ı dünyâ sana?
Geçer taşradan darbe-yi ıztırab,
Doğarken sünûhât-ı ülyâ sana.

Sen, ey nüsha-yı mu'tenâ-yı kemâl,
Kelâmından aks eylesün Zül-Cemâl.
Sözün hüsn ü aşkın mezâmîridir:
Ne vehm ü füsûndur, ne şi'r ü hayâl.

— Huuu.. Eyvallaah! Sâkin ol, Fânûs, râhat et! Eyvallaah!

Bezm-i Âlî : XXXIV
Allaah Bes, ve Der Heme An Zül-Cemâl Bes!

— Huuu... Eyvallaah!

Ey Fânûs, son günler çok cenâze namazına gittin. Fâniyyet ü bekaayı enderûn-i derûnunda duydun. An Zül-Cemâl Bes!

Her kim bizim kelâmımıza vakf-ı güş ider,
Peymâne-yî İlâh ile imânı cûş ider.

Ey, Enîs'imin kelâmından müşterek kelâmımızı güş eyliyen yârân! Kulak tutasız :

Ba'sü Ba'd-el-Mevt

Temâm oldukta arz üstünde icrâât-ı Azrâil,
Hayât-ı sermedî emrin calmça sûr-ı İsrâfîl,
Kül olmuş, nâ-bedîd olmuş cesedler silkinip kalkar
Ne âlem! Hey, aman! Kaç bin yıl evvelki halâik var!

Bütün zerrât-ı ebdân kim, hezâr eşkâl ü mâhiyyât,
Değişmiş, intikaal ü ihtilât itmiş hayâtiyyât,
Ser-â-ser cezbe-yî hilkatle «Yâ, Hayy!» sırrını bulmuş...
Cesedlenmiş, fakat fâniyyetinden dâhi kurtulmuş!

Olurken kulların a'mâli hep sencîde-yi mîzân,
Hirâs ü haşyet içre cümleten olmaktalar lerzân.

EYÜP MEZARLIĞINDA TİPİK BİR İHTİYAR

Benî-Âdem ki «insan», yâ «beşer» vasfıyla canlanmış;
Kimi Allah'a bağlanmış, kimi İblîs'e aldanmış;
«Aman ben bir halâs olsam!» deyû herkes kılar feryâd...
O demde kimse itmez kimseye bir nebzecik imdâd...

Ve lâkin, ansızın bir kalb-i hudsî ihtizâz eyler.
Cenâb-ı Fahr-ı Âlem, ümmetiyçün hep niyâz eyler
Habîb-î Kibriyâ kim «Rahmeten lil-âlemîn» geldi;
O kim şu «hilkat-î eflâke bâis» Nûr-ı Ekmel»di.

Bu, tasvîr-î vecîz-î ba'sü ba'd-el-mevt, ey Fânûs!
Ne bir tehdîd-i vehmîdir, ne dehşet-kâr bir kâbûs!

Fânûs! «Ba'sü ba'de-el-mevt-i âmm» ın tasvîr-i vecîzi budur. Emmâ, bir de «Ba'sü ba'd-el-mevt-i hâs» vardır. «Mûtû Kable en temûtû» kavl-i şerîfin bilirsiz. Bunun delâlet eylediği ma'nâ, herkesin didiğinden.

ben fakirinizce, biraz başkadır: «Mûtû kable en temûtû» dimek, estağfirullaah, estağfirullah, «Ölmeden önce ölünüz!», ya'nî: kendinizi münzevî, dünyâdan çekilmiş, mecâzib miyânına katılmış bir hiç hâline getiriniz, nefsinizi öldürünüz, ve bilâ - nefs, bir kaaleb-i seyyâr olarak kalınız dimek değildir. Hazret-i Peygamber :«Nefsin, senin binek atındır Ana rıfk ile hoş muâmele idesin!» buyurmuştur. İnsân, emmâ «beşer» değil, «insân» vasfında olan Âdemoğlu. nefsini öldürmeden ana gaalip gelür. Nesfi öldürmek, rühbân işidir. Lâ rühbâniyyete fid-dîn!

Şiir Dünyası

Enis Behiç Koryürek; ilk şiirleriyle *Şehbal* (1912 - 1914), *Hürriyet-i Fikriye* (1913), dergilerinde görünür. Şiir kitapları: *Miras* (1927); ulusal duygularla yazdığı «Millî Edebiyat» akımına bağlı şiirlerinden sonra mistisizme kayar. Edebî kişiliğinden, o güne değin uyguladığı şiir seyrinden büsbütün ayrı bir yöne, tasavvufa yönelir. Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhu ile ilişki kurar, bu ruhtan aldığı ilhamlarla, aruzla, tasavvufla dopdolu, eski dille *Varidat-ı Süleyman* kitabını yayınlar (1949). Ölümünden sonra bütün şiirlerinin toplandığı *Miras ve Güneşin Ölümü* (1951). Hikmet Dizdaroğlu'nun görüşüyle

Her şair, gençliğinde, bir büyüye kapılır gibi, bir «şöhret»e bağlanır ve onun gibi olmak ister, fakat olamaz. İyi ki böyledir. Yoksa, gerçek değer olan nice şairleri silik birer gölge, birer taklitçi olarak görecektik. Ve meselâ Enis Behiç Koryürek, amacına ulaşsaydı, ya Abdülhak Hamit'in, ya da Tevfik Fikret'le Cenap Şahabettin'in daha başarısız bir kopyacısı olmaktan ileri geçemiyecekti. Gençlik aldatıcı olabilir; ama zaman. doğru ile yanlışı göstermekte şaşmaz.

İlk denemeleri bir yana bırakılırsa, Enis Behiç Koryürek. daha başlangıçta, zamanının şairlerinden ve arkadaşlarından ayrılmıştı Tarihimizin övünç veren sayfalarına eğiliyor; deniz savaşlarını dile getiriyor, heyecanlı mısralarla haykırıyor, bunları yaparken de ülkücü bişair gibi davranıyordu. Çağdaşları yâr'dan, melâl'den dem vururken, o, Gemiciler'le, «dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğit»lerle enginlere açılıyor, ya da Venedikli Korsan Kızı'nı ele geçirmek için savaşıyor, Uğursuz Baskın'lara katılıyordu.

Ona bu yolda öğüt veren iki hocası vardı Ziya Gökalp ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu. Aruzla yazdığı bir şiiri Halka Doğru dergisinde yayımlamak için dergi idarehanesine gittiği zaman. Ziya Gökalp'le karşılaşmıştı. İkisi de birbirlerini tanıyorlardı. Şiiri okuyan Ziya Gökalp, şaire şöyle demişti

«Pek güzel, risalemize basalım. Fakat siz eğer bu lügatları, bu aruz vezinlerini, bu eski tantanalı sözleri bıraksanız da millî ölçülerimizle, hece vezinleriyle ve sade Türkçe ile, şu tatlı tatlı konuştuğumuz Türkçe sözlerle, yüreğinizden koptuğu gibi sıcak ve cana yakın şiirler yazsanız bundan pek çok fazla muvaffak olur ve edebiyatımızda tam yerinizi alırsınız. Bu üslûp, bu ifade yarının ifadesi değil. Yarın bunlar okun-

mıyacak. Siz yalnız bugünün şairi olup da yarının şairi olmak istemiyor musunuz?»

Gökalp'ın «inandırıcı ve kuvvet verici bir tarzda» söylediği bu sözler, şair üzerinde uyarıcı bir etki yaptı, hece veznine yöneldi. «Benim şairliğimde Gökalp'ın irşadının büyük tesiri olmuştur.» der.

Aruzdan heceye dönüş yalnız vezin değişikliğinden ibaret kalsaydı, pek o kadar önemli bir olay sayılmıyabilirdi. Çünkü, onunla aynı zamanda ve ondan sonra hece ile yazanlardan bir kısmı, bu vezni kullanmakta daha da ileri gitmişlerdir. Enis Behiç'in şiirlerini ötekilerden ayıran yön, konularındadır Eski Türk denizciliğinin göğüs kabartan zaferleri, şairin kaleminde dile geliyordu. Bu, ondan önce kimsenin aklına gelmemişti. Enis Behiç, artık hep bu konuları işliyecek, bu alanda kişiliğini belli edecektir. Ona gelinceye kadar hece vezniyle «manzum hikâye» yazan yoktu, bu çığırı açan Enis Behiç olmuştur.

Seçtiği konularla şiirlerine ayrı bir hava katarken, nazım tekniğini dikkatten uzak tutmamıştır: Edebiyat-ı Cedide şairleri, bir manzumede, aruzun birkaç kalıbını birden kullanıyorlardı. Bu, manzumeyi monotonluktan kurtarıyor, hareket ve çeşitlilik sağlıyordu. Enis Behiç, aynı şeyi hece vezniyle yazdığı şiirlerde denedi. Bazı şiirlerinde, hece vezninin birkaç kalıbı görülür. Özellikle, millî duyguların kuvvetle yer aldığı parçalarda, böyledir. Okunuşlarındaki değişik tona karşılık, yazılışlarında geometrik bir düzen vardır Süvariler ve Gemiciler parçaları, bu soy eserlerinin en güzelleri arasındadır Bunlar, millî duyguların şahlandığı manzumeler, Ahmet Hikmet'in, hayırlı telkinlerinin verimleridir, «Yüreğiindeki kor'u ben rahmetli Ahmet Hikmet'ten aldım.» sözünü tekrarlamaktan zevk alırdı.

Şurası muhakkak ki, ne konularda yenilik, ne de teknikte değişik düzen bir şaire üstünlük sağlar. Halit Ziya Uşaklıgil'in bir başka şair için söylediği gibi, «Eğer bu manzumelerde asıl bize heyecan veren şiir olmasaydı, belki yalnız bir hüner manzarasını temaşa etmiş olmaktan ileriye gitmezdik.» Enis Behiç, teknikten öteye gitmesini, kalıptan öze geçmesini bilmiştir.

O, her yeniliği benimseyen ve o yolda denemeler yapmaktan çekinmeyen bir şairdir. Aruzdan heceye geçiş, aynı manzumede birkaç hece kalıbını kullanış, Türkçe kelimelere artan bir ölçüde yer veriş, manzum hikâyeyi sanatlıca geliştirme... hep, ondaki «yeni» ve «değişik olma» ihtiyacının belirtileridir. Hattâ bir ara, alaturka musikinin «makam» larını aruza uydurmağa çalışmış, «musiki usullerinden yeni aruz vezinleri çıkarmak teşebbüsüne» girişmiş, birkaç manzumesini bu anlayışa uygun biçimde yazmıştır.

Birbirine karşıt gibi görünen şairleri aynı derecede sevebiliyordu, onları bir arada bağdaştırmakta güçlük çekmiyordu. Bundan hayrete düşenlere cevabı hazırdı «Dünyanın bir Şimal, bir de Cenup kutbu, bir de Hatt-ı Üstüva'sı

var. Ben dünyayı seviyorum, birbiriyle zıt görünen bölgeleriyle topyekûn dünyayı seviyorum.»

Her edebî kımıldanışın onu umutlandırdığını, «mazi» de kalmıyarak zamanın yeniliklerini yakından izlediğini bir ankete verdiği karşılıkta, şu satırlarla belirtiyordu: «Ben kendimce edebî en küçük kıvılcımı bile, bir ateş böceğinin pırıltısını bile daima tehalükle, garaz ve ivazdan uzak bir tehalükle karşılamışımdır. Herhangi bir şairin bir manzumesinde ve hattâ bütün bir kitabının içinde gördüğüm birkaç damla fosfor ışığı dolayısiyle gördüğüm için bütün bir heyecan ile çırpındığım ve onu methetmekten, onun muarızlarına karşı, kendimi yükseliyormuşum gibi haz duyduğum anlar çoktur. Çünkü şiiri bizatihi severim, şiirin ayak satıcısı değilim; ve çok şükür ki, birkaç kafiyeyi hayatımda kendime bir ihtikâr vasıtası yapmadım.»

Genç şairlerle arasında ruh yakınlığı buluyordu, daima onlardan yana idi. Gençlere yapılan saldırışları, edebiyatımızın verimsizliğinden şikâyet edenleri hoş karşılamıyor, onları can ve gönülden savunuyor, destekliyordu: «Her tarafta, her mecmuada, herkesin ağzında hep aynı nakarat Edebiyatımız durgun, hattâ gerilemekte! İyi şair yok!.. Güzel eserler göremiyoruz!.. Kıymetli bir sanatkârlık parlamıyor ki halk da şiirle, edebiyatla alâkadar olsun!»

«İşte bugünkü edebî neslin uğradığı târiz -veya itiraz- daima budur. Artık bu sözleri her lâlıza işite işite, öyle öğrendim ki daha edebiyat lâkırdısı açılırken kendim sözün gerisini getirip o bilinen itirazları -veya târizleri- ezber söylüyorum. Halbuki, şöyle bir gazete sütununda okunan veya kalabalıkça bir mecliste söylenen hükümler birden bire birer «hakikat» gibi kabul olunsa da, ve ekseriya böyle kat'î sözler kuvvet sahibi bir kalemden yahut telâkatle kesin lâkırdı eden bir ağızdan çıksa da, ben büyük bir itimat ile, evet, edebiyatımızın yakın bir istikbaldeki parlaklığı ve yüksekliği hakkında büyük bir itimat ile, bütün o mütalâalara karşı «Hayır, diyorum, edebiyatımız, şiirimiz durmuyor; genç şairlerimizin hepsi de -topu birden!- bize hiç ümit vermiyecek, kabiliyetsiz, ehemmiyetsiz bir çoluk çocuk sürüsü değildir; güzel yazılar da çıkmıyor değildir..» Ve tekrar ediyorum: «Türk şiiri gerilemiyor; bilâkis mühim bir inkişaf ile şuradan, buradan ilerliyor; yakında büyük şairler göreceğiz...»

Enis Behiç Koryürek'in Miras ve Güneşin Ölümü eserlerinde varlıklarını duyuran ve kendilerini her zaman okutacak olan parçalar, millî heyecanla yazılanlarıdır. Bunların dışında, Kemalettin Kamu'nun şiirlerini andıran Hâtıra, Martı, Neyiz?, Ömür, Sonbahar ve Faruk Nafiz Çamlıbel'i hatırlatan Kırkbir Belâ Ahmet gibi, zevkle okunabilecek başka parçalar da vardır. İki kıtalık Ömür'ü buraya alıyorum

Gördüm ancak dalgalarda yanan gündüzü.
Venedikli kadırgası batmıştı, eyvâh!
Sular bütün mâ-cerâyı saklamıştı, âh!
Kalan yalnız sendin, ey yâr, ey ölen melek!
Revâ mıdır ölümünden sonra ölmemek?..
Âh, ağladım... bütün aşkım bu gözyaşları!
Gözyaşları, ey gönlümün mâtem-daşları!..

ÖMÜR

Şen günler bir kırlangıç
Gibi vuruyor kanat.
Kederli günler, sanki
Kurulmamış bir saat

Birinde, rüya tadı
Biri, kan içen cadı
İkisinin de adı:
Ömürden bir gün... Heyhat!

Şairin son yıllarda uğradığı psikolojik değişme hatırlardadır. Bu metapsişik olayın ürünleri Vâridât-ı Süleyman'da toplanmıştır, ki ayrı bir inceleme konusudur.

Hece veznine «erkek ses»i getiren, Türk denizciliğini şiirimize sokan Enis Behiç Koryürek, yalnız bu özellikleri ile yetinilse bile, edebiyat tarihimize mal olmuş Türkçü, milliyetçi ve ülkücü bir şairimizdir.

(1) E. B. Koryürek'in ölüm günü üç ayrı şekilde kaydedilmiştir: 16, 17, 18 Ekim 1949. İlk ikisi yanlıştır. Çünkü, şair, 17 Ekim'i 18 Ekim'e bağlayan gece, saat 1.00 de öldüğüne göre, ölüm tarihi 18 Ekim olmak gerektir, doğrusu budur. Şiirlerinden örnekler

SÜVARİLER

Biz kasırga oğulları, biz kanatlı süvâriler,
Sınırlarda akın eden tamam yedi bin nefer!
Ordumuzun dolu dizgin hücumlarından
Dalgalanır bir kahraman uğultu.

Şimşek gibi bu ordu
Hep muzaffer
Cenk eder.

Bu asker,
Er oğlu er,
Şeh-levendler fırkası!
Bulutlardan bizi sorar
Varılmıyan ufukların arkası.
Uzak değil varılmıyan şu ufuklar!
Bizim için yeryüzünde yoktur asla uzak yer;
Bizim için bütün yollar şereflere doğru gider...

Akşamüstü, alaylarla biz geçerken bu yollardan,
Mızrakları gören sanır : Yerde uçan bir orman!
Kabardıkça kır atların yelesi,
Na'ralarla kişnemeler ne korkunç!..
Korkusuzlar, arş ileri!..
Günbatısı kızıl tunç!..
Ova : Tufan!...
Gök : Duman!...

Ey vatan!
Güzel Turan!
Sana fedâ bir varız.
Düşman oğlu, meydana çık!
Kahramanlık kimde ise anlarız.
Ilgarlarda yiğitlerin bahtı açık,
Hak yolunda gaazilerin kılıçları bütün kan!
Her zaman kan!... Fakat bizim bayrağa şan, bayrağa şan!

MİLLÎ NEŞİDE

I

Biz kimleriz?.. Biz Altay'dan gelen erleriz.
Çamlıbel'de uğuldarız; coşar, gürleriz.

Biz öyle bir milletiz ki ezelden beri
Hak yolunda, yalın kılıç, hep seferberiz.

«Zafer» bizim şâha kalkmış küheylânımız;
Atıldı mı durduramaz ne dağ, ne deniz...

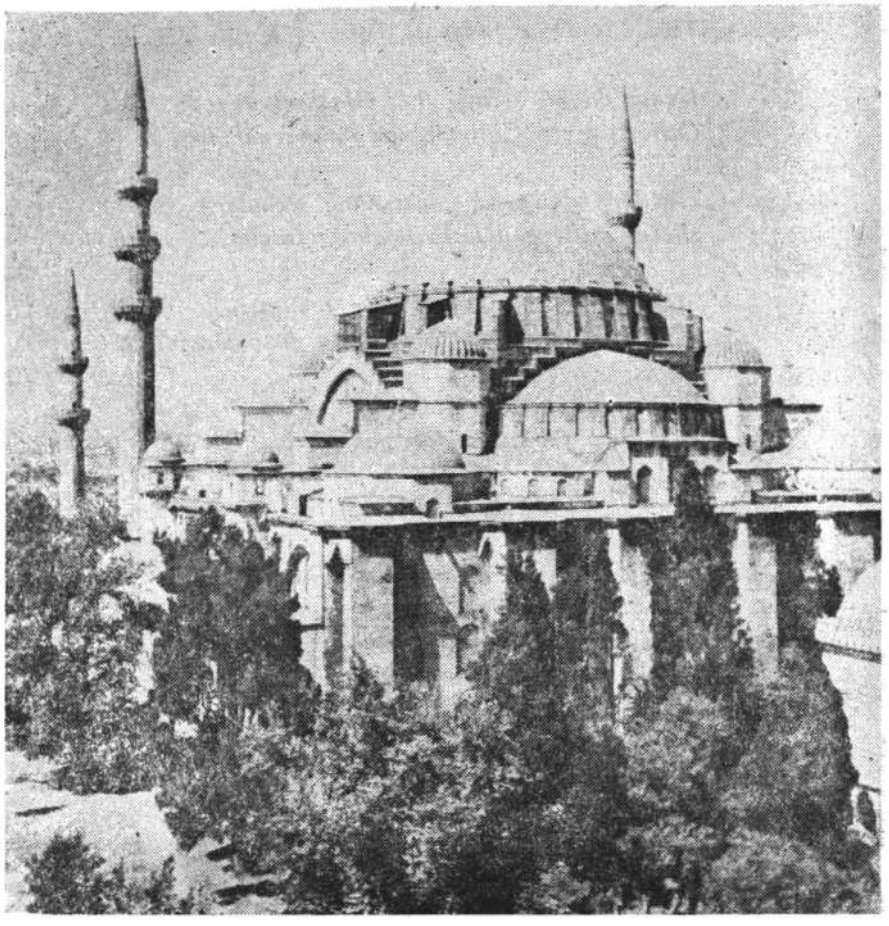

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Felâketler pençemizde oyuncak olur;
Yangınlarla bütün cihân al sancak olur.

Tan yerinden yıldırımlar saçan sesimiz
Gün batısı üzerinde şöyle duyulur

Fırtınalar yoldaşındır na'ra salan Türk!
Hey koca Türk, Tanrısından kuvvet alan Türk!

II

Yürüyoruz, başımızda «Ay-yıldız»ımız,
Genç, ihtiyar, kadın, erkek, oğul, kızımız...

Soyumuzda ne kahraman kardeşler vardır:
Türkmen, Oğuz, Başkurt, Tatar ve Kırgızımız...

Demir dağlar delmiş olan «Bozkurt»larız ki
Orhon'da var Gültekin'den kalma yazımız...

Hamlemizden yere geçer kanlı saraylar.
Bizce birdir gedalarla baylar, giraylar...

Medeniyet şimşeğinden gelir hızımız;
Sorma: Kimdir kanatlanmış bu genç alaylar?

Bunlar bütün nura doğru akın eden Türk!
Hey koca Türk, uzakları yakın eden Türk.

GEMİCİLER

Biz dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğitleriz;
Ufuklardan ufuklara haber sorar, gezeriz.
Güneşlerde uyuklıyan yamaçları,
Kalbi durgun tarlaları bıraktık.
Gölge veren ağaçları,
Sevmiyoruz biz artık.
Sevgilimiz,
Ey deniz!
İşte biz,
Nihayetsiz,
Mavilikler yolcusu!
Ruhumuzun kardeşidir,
Güneşlerde parıldıyan bu yeşil su.

Bayrağımız yeşil sular ateşidir.
Biz bayrağın fedaisi sayısız Türk genciyiz.
Biz hilâle şan arıyan korku bilmez gemiciyiz.

Ey vatandan müjdelerle bize kadar gelen rüzgâr!
O sarışın sahillerde kara gözlü genç kızlar,
Yaz gecesi mehtap ile konuşurken,
Doğru söyle, sordular mı bizleri?
Nasıl cevap verdi gökten
Gemimizin rehberi
O vefakâr
Yıldızlar?

Poyraz var:
Yelken dolar.
Gemi sanki kanadlı!
Enginlerde pembe güneş.
Gülümserken bu yolculuk ne tatlı!
Çal sazını kalenderce yiğit kardeş!
Nağmelerin yorulmıyan dalgalardan bahtiyar...
Gönderelim bu ahengi o sevgili yurda kadar

EY GENÇ KADIN!

Siz ki bir başkasının sevdiği kadınsınız,
Siz ki benden çok uzak, ona pek yakınsınız,
Kabul eder misiniz bu şâir, hasta kalbi,
Pür şiir hüsnünüze bir kırık ayna gibi?

Ben ki bir hülyâsı çok, kaafiye avcısıyım,
Ben ki aşkın müşahhası, yaşıyan acısıyım,
Mâ-cerâ rüzgârına kaptırarak başını
Gelirim koncanıza takdîme gözyaşımı.

Sanmayın çiçeklere vurulmuş kelebeğim;
Ben güzel sînelerde kurumuş bir çiçeğim.
Ne ipek eller beni okşadı; göğse taktı...
Sonunda yere attı: yol üstünde bıraktı..

Geçtiler mini mini ayaklar üzerinden
Ezdiler beni... Fakat, ben yine o şâir ben!
Hem o şûh ayakların altında çiğnenirdim;
Hem de o zâlimleri ne kadar beğenirdim!

Şimdi ben ağlıyarak, sevgisiz kalan kalbi
Veririm hüsnünüze bir kırık ayna gibi.
Siz ki bir başkasının sevdiği kadınsınız,
Siz ki benden çok uzak, ona pek yakınsınız,

Bakınız kendinize bu kırık aynada siz;
Sonra onu büsbütün parça parça ediniz!
Bâri sizden sonra hiç bir güzel bu kalbimin
Tâlihsiz aynasında kendini seyr etmesin!

DÜŞÜNDÜN MÜ?

Ey yabancı, mechûl adam!.. Ey kalbime kalbi kardeş!
Ey rûhumu anlıyan rûh!.. Ey duygusu duyguma eş!
Şâir olup bir fikr için ağladığın zamanlarda,
Dâhilerin elindeki mûsikaarı düşündün mü?..
Tek başına dolaştığın derin, yeşil ormanlarda
Yaprakları kurutacak sonbaharı düşündün mü?

Gökte nisân güneşinin ba'zan öyle yaşatıcı
Işıkları olur ki sen, hem pek tatlı, hem pek acı
Bir hevesle genç yaşında ölmek ister ve titrersin!
Hayât böyle çok güzelken intihârı düşündün mü?
Vakit, vakit gözlerini kapayarak, o herkesin
Âh etfiği «Sevdâ» adlı günah-kârı düşündün mü?

«Sevdâ» dedim; gönlümde bir coşkun ateş dalgalandı.
Gözüm daldı; hayâlimde yine yüzbin zevk uyandı...
Söyle bana: Sen de ba'zan hem müsterih, hem asabi
Şimdi emîn, şimdi kıskanç, güzel yâri düşündün mü?
Bir bûseye can verdiğin zamanlarda benim gibi,
Sevdiğine sâhib olan bahtiyârı düşündün mü?..

ESKİ KORSAN HİKÂYELERİ

Venedikli Korsan Kızı

Yine doldu gemimizin arması.
Bizim gemi martı gibi pek oynak!
Ne hoş olur şimdi ateş açarsak
Ufukları dumanların sarması!

Akdeniz'in dalgaları cilveli.
Akdeniz'dir denizlerin güzeli.
Biz bu güzel kızı sevdik seveli,
Elde değil göz koyana çatmamak!..

Kol sıvanmış, el palada bekleriz.
Bıyık buran, göğüs geren erleriz.
Yerde korkak Venedikli, ey deniz?
Kim demiş ki elimizden kaçacak?

Gemimizin adı Deniz Ceylânı.
Gamsız Reis korku bilmez kaptanı.
Biz «Levendler», «Serden - geçti» korsanı.
Bu «canlar»ın yapacağı cenge bak!

Vardiyadan bağırdılar — «Üç direkli bir gemi!»
Kaptan sordu gür sesiyle — «Bandırası belli mi?»
— «Venedikli!» Bu söz bütün göğüsleri dolaştı.
Venedikli! Venedikli!... Son saatin yaklaştı.
— «Canlar! dedi Gamsız Reis, açık olsun bahtımız!»
Bir ağızdan cevap verdik: — «Baht açıktır, hazırız!»

Karşılaştık... Kara Hasan na'ra attı: — «Alarga!»
Hey Yaradan, ne keyifli başlıyordu bu kavga!
Düşman, kuduz köpek gibi, ölümüne saldırdı.
Onlar: «Hurrâ!» bizimkiler «Allaah, Allaah!» bağırdı.
Ve hep birden uğuldadı lombarların topları.
Parçalandı Venedikli gemisinin lombarı.

Kanatlanmış bir arslandı bizim Deniz Ceylânı;
Sağdan, soldan atılarak şaşırtırdı düşmanı.
Tam vaktinde rampa edip güverteye atladık.
Tanrı bilir, yaman vurduk; iyi kılıç salladık!..
On altı can şehid verdi bizim kabadayılar.
Venedikli? Onu sorma, kaç kişidir kim sayar!..

Doğrusu çok alınteri döktük ama değerdi
Neşe veren kısmetimiz yorgunluğu giderdi.
Araştırdık gemideki bütün köşe bucağı.
Kimi aldı gümüş kılıç, kimi Malta bıçağı...
Torba, torba altın bulduk baş anbarın içinde.
Fağfûrîler... inciler ki ne Hint'te var, ne Çin'de!..

Ben de kaptan köprüsüne bir bakayım demiştim.
Ne göreyim? Şaşkınlığım son demine eriştim!..
Hiç düşünme, bilemezsin; Ben söyleyim, sen de şaş
Bir güzel kız! Ama nasıl? Kiraz dudak, samur kaş:
Gür saçları bulduğumuz altınlardan güzeldi!
Hey Yaradan, bu kız bütün kadınlardan güzeldi!
Elâ gözlü, mini mini bir Venedik gelini!
Polat gibi kollarımla sardım ince belini.
Gözleriniz derin, derin bakışarak tanıştı.
Bir lâhzada iki yürek birbirine alıştı.
Ben de, kuzum, yakışıklı, boylu boslu civandım.
O sevimli gençliğimle sevgisini kazandım.

– «Venedikli korsan kızı! Ey Akdeniz yıldızı!
Varım, yoğum senin olsun, ey gönlümün hırsızı!
Herkes alır hissesini bu kazançlı savaştan
Kimi elmas, inci buldu, kimi gümüş yatağan
Bu kısmetler ayrılırken benim hakkım kalmasın!
Venedikli korsan kızı, sen de benim payımsın!»

HÂTIRA

Geçsin günler, haftalar,
Aylar, mevsimler, yıllar
Zaman, sanki bir rüzgâr
Ve bir su gibi aksın...

Sen gözlerimde bir renk,
Kulaklarımda bir ses
Ve içimde bir nefes
Olarak kalacaksın...

FALİH RIFKI ATAY

(1894 - 1971)

Bence en iyi edebiyat, edebiyatsızlıktır. Bir yazı edebiyat kokusundan uzaklaşabildiği kadar güzel'dir. Mümkün olsa okullarda teşbih, cinas, istiare v.s. gibi sanatları hiç öğretmezdim. Bir fikrin, bir hayalin en kısa, en doğru ve en güzel şeklini bulamadığımız için, bu kusurları bir takım oyunlarla örtmeye kalkışırız. Şahsiyet düşünüşte, görüşte ve duyuştadır, yazışta değildir.

MİLLİ edebiyatımızın yazar ve gazetecisi. İstanbul'da doğdu. Mercan İdadisinde okudu; İstanbul Edebiyat Fakültesini bitirdi (1912). «Tanin» gazetesine yazmaya başladı. Babıâli ve Dahiliye Nezareti kalemlerinde bir müddet çalıştıktan sonra, Birinci Dünya Savaşı'nda yedeksubaylıkla gittiği Suriye'de Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın özel kâtibi ve emir subayı oldu (1914). Bu arada resmî görevle bazı Avrupa gezilerine de katıldı: kumandanı Bahriye Nazırı olunca İstanbul'a döndü (1917). Bahriye Nezareti özel kalem müdür muavinliğinde; Çarkçı okulu edebiyat öğretmenliği görevlerinde bulundu. Birkaç arkadaşıyla birlikte «Akşam» gazetesini kurdu (20 Eylül 1918); burada yazdığı fıkra ve makalelerle, Kurtuluş Savaşı'mızın karşısında bulunanlara karşı şiddetli bir kalem mücadelesine girişti. Verildiği «Divan-ı Harb» ten ancak İnönü Zaferiyle kurtulabildi. Anadolu'ya geçti (10 Eylül 1922). Bolu ve Ankara'dan milletvekili seçildi; beri yandan «Hâkimiyet-i Milliye», «Milliyet», «Ulus» gazetelerinin başyazarlıklarını yaptı (1922 - 1950). Kısa bir müddet «Cumhuriyet» gazetesinde haftalık sohbetler yazdıktan sonra, «Dünya» gazetesini kurdu (1952); bu gazetenin başyazarı bulunduğu esnada öldü (20 Mart). 63 yıllık meslek hayatında Türkçeyi bir virtüoz ustalığıyle kullanmakla ün yapan Falih Rıfkı Atay'ın ölümü, Türk basını için boşluğu doldurulmaz bir kayıp oldu.

Çiçeklerini yeni açmaya başlayan bir istidat olarak gazeteciliğe ilk başladığı yıllarda Atatürk gibi bir dâhinin yanına düşmesi, yazar olarak kendisinin ve Atatürk fikriyatının en büyük talihidir. Falih Rıfkı

Atay, bu mevkide olmasaydı Atatürk'ün insan tarafıyle fikir cephesini anlamamız mümkün olmayacaktı. Atatürk'ü kudretli ve zayıf taraflarıyle, «olduğu gibi» anlatan tek yazar odur. Atatürk'ü iyice tanımak isteyenler, gerçek yüzünü ancak onun satırları arasından çıkarabilirler. Bir de memleketçi ve medeniyetçi yanı vardı ki gazeteciliğini daima bu yolda kullanmış, Türkiye'nin akılla, bilgi ile, medenîleşerek kalkınmasını mümkün kılacak yolları göstermekten bir an vazgeçmemiştir. Falih Rıfkı Atay, Türk edebiyatında olsun, Türk gazeteciliğinde olsun, her devirde unutulmaz bir isim olarak kalacaktır *Şevket RADYO*. Falih Rıfkı, Türkçeyi en iyi kullanan usta yazarlardan biri idi. Süssüz, yapmacıksız, ama son derece çekici bir üslûbu vardı. Konuya doğrudan doğruya girer, hiç bir dolambaçlı yol aramadan, ne demek istediğini en uygun sözcükleri seçerek, en kestirme cümlelerle dile getirirdi. Sonradan biraz geri kalmış olmasına rağmen Türkçemizin bugünkü üstün düzeye ulaşmasında onun büyük hizmeti geçmiştir. Uzun yıllar, bir çağın yılmaz ve yenilmez fikir savaşçılarından biri olarak yaşamıştır. Falih, Mütareke dönemi boyunca Anadolu hareketini yürekten desteklemiş, ulusal kurtuluşa olan inancını bir an yitirmemişti. Türk Ordusu İzmir'de düşmanı denize döktüğü gün Yakup Kadri ile beraber derhal oraya koşmuştur. İlk buluştuğu günün akşamı Gazi Mustafa Kemal'in «Zafer bitmemiştir, asıl savaş şimdi başlıyor» sözünü Türk aydınlarına duyuran Falih Rıfkı olmuştur. Bu inancın ışığında o, Atatürk ölünceye kadar devrim atılımlarının ön safında canla başla çalışmış, güçlü kalemini Atatürk'ün emrinde bir süngü gibi kullanmıştır. *Nadir NADİ*. Falih Rıfkı Atay; mütarekenin son karanlık günlerini, İstanbul işgalini, «Akşam» gazetesinin genç yazarı olarak izlerken, umut verici haberler peşindedir:

ÇANKAYA

Gazeteye geldiğim vakit, Anadolu'nun birdenbire kapandığını söylediler İstanbul ve Türkiye'nin işgal altındaki köyleriyle memleketin öbür kısmı arasında hiç bir temas yapmağa imkân yoktu. Aradan 30 yıl geçti. O sabahki heyecanın, şimdi bile gönlümü ürperttiğini duyuyorum.

— Acaba Yunanlılar mı taarruza geçtiler?

Belki de bizimkiler...

Tarihte, hiç bir perde, bu kadar ağır bir kader sırrı üstüne inmemiştir Ne Rumca, ne Ermenice gazetelerde ne İngiliz veya Fransız ağzı konuşanların sözlerinde merak giderici bir yayıntı bile yoktu.

— Canım biz taarruz edebilir miyiz? Daha geçenlerde Fethi Bey mütareke aramak için Londra'ya gitti. Ummam böyle bir delilik yapalım.

— İhtimal ne cepheyi ne de cephe gerisini tutamaz hale geldikleri için bir son çare aramışlardır.

Hepimiz Mustafa Kemal'in dehasına inanırdık. Onun her şeyi, vara olduğu kadar yoka da çevirecek bir zar atmayacağını biliyorduk.

Fakat nasıl haber almalı idi?

Bütün günümüz âdeta merak sancısı içinde geçti. Yalnız yemekten değil,

Dil Kurultayında idim. Baktım ki geriye dönmek istiyenlerin ağzında «Atatürk», ortada kalmak istiyenlerin dilinde «Atatürk», ileriye koşmak istiyenlerin sözünde «Atatürk»... Gerinin de, ortanın da, ilerinin de sancağı o... Halbuki Atatürk, hele o, gözlerini yumuncaya kadar nasıl ve fetvacı değildi. Atatürk gelecek zamanların adamı idi. Akıl'dan ve müsbet düşünüş'ten başka kılavuz tanımıyan bu inkılâbcıya mutlaka bir mezheb yaratmak istiyorsak, bu mezhebe «durmamak» tan, «ilerlemek» ten gayrı bir karakter takamayız. Her kim ki Türktür, Türklüğünde, insandır, insanlığında donmuş kalıblar hepsi içine girmez, dünle bugünle yetinmez, akıp giden nehrin sularını yakalayarak tersine akıtmak gibi deli hayallerine, veya, tam kendi dizi dibinde bir sed kurarak akan nehri durdurmak gibi meczub rüyalarına kapılmaz, akan nehrin önünde yeni cetveller açar, çölleri sulayarak, batakların suyunu içirerek, Türklüğüne ve insanlığına yeni ve güzel imkânlar katar, o da kendi çapında bir Atatürktür... *Falih Rıfkı ATAY*. Resimde Atatürk'le.

düşünmekten de kesilmiştik. Zırhlıları ile, alayları ve tümenleri ile Birinci Dünya Harbi düşmanlarının zaferi, hâlâ İstanbul'un sularında ve sokaklarında idi. Bir tek ümit, bir avuç askerde ve Mustafa Kemal denen bir isimdedir. Kapkara perdenin arkasında yalnız onların yaklaşıp uzaklaşan hayallerini sezinliyoruz.

Akşam üstü yine beynimizin içinde aynı burgu, kalbimizin içinde aynı ağrı, Büyükada'ya gidiyordum. Aydınlık, ferah bir Ağustos akşamı... Köpüklü, uyanık ve neşeli bir deniz... Güverte tıka basa dolu... Türkçe konuşmayanlarda birbirinin sözünü kapan bir sevinç var. Sadece bu sevinç bizi yıkmaya yeterdi. Ne olmuştu diye sormaktan korkuyorduk... Bir fena şey vardı. Kimseye bir şey sormaksızın onu zihnimizde zayıflatmağa uğraşıyorduk. İhtimal durmuştuk (saldırıp sonra durmuştuk) belki de bir iki noktada gerilemiştik. Ordu bozulmamışsa bundan ne çıkardı? Düşmanlar da artık bitkin bir halde değiller miydi? Aşağı yukarı bir uzlaşma yapabilirdik. Bu da, her halde Sevr anlaşmasından daha iyi olurdu.

Fakat içimizdeki sualin, kimseden aramağa cesaret edemediğimiz cevabı

kendiliğinden yayılıverdi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bütün karargâhı ile beraber esir olmuş... Keder insanları öldürmez derlerse, bu söze inanınız. Kalp denen şeyin ne dayanıklı bir maddeden yapılmış olduğunu ben, o akşam üstü Büyükada vapurunun güvertesinde öğrendim.

Ölümü, bir uyku, rahat bir uyku gibi arayarak sabahı ettik. İlk vapurun en görünmez köşesine sığınarak iki büklüm köprüye indik.

Bütün Türkleri yeis içinde bulacağımı sanıyordum. Meğer ne kadar soysuzluğa uğramışız. Acaba sokaktakilerin hepsi şu veya bu muhibler cemiyeti azaları mı idiler? Bizimkiler utançlarından evlerinde mi kalmışlardı? Bu gülüşler, bu el sıkışlar ne idi?

Meğer, bütün karargâhı ile Başkumandan Mustafa Kemal değil, Yunan Başkumandanı Trikopis esir olmuş... Size, kalbin ne kadar dayanıklı bir maddeden yapılmış olduğunu yukarıda söylemeseydim burada söylerdim. Bir çocuk gibi sıçramağa başladım. Haber'e, Havadis'e, Telgraf'a koşuyordum. Hani dün kızdığımız O Rum gazetesi yok mu, meğer resmî tebliğlerin kilometrelerce gerisinde imiş. Yunan ordusunu mahvetmişiz ve İzmir'e iniyormuşuz!

Ben, ömrümde hiç bir edebiyat eserinde, ordulara ilk hedeflerinin Akdeniz olduğunu bildiren günlük emri okurken duyduğum zevki duymadım. Bu, bütün heyecanların üstünde bir heyecan veren, bütün şiirlerin üstünde bir şiirdi. Ne olmuştuk, biliyor musunuz? Kurtulmuştuk! Ah Mustafa Kemal, Mustafa Kemal, sana ölünceye kadar o günün sevincini ödeyebilmekten başka bir şey düşünmeyeceğim... Konuşmak için dilim, yazmak için kalemim tutuldu. İkdam'daki Yakup Kadri'yi aradım, ilk vapurla İzmir'e gitmeyi teklif ettim.

Tuhaf şey İzmir'in alındığı haberi geldiği vakit, içimizde artık sevinme gücü kalmamıştı. Gönlümüz, uzun ve derin bir uykuya dalmış gibi idi. Bir hastanın başında günlerce beklemekten sonraki yığılıp kalmağa benzer bir uyku... Hatta daha fazla ağlamaklı bir hal. Bir akşam önce şampanya bayramı yapanların yüzlerindeki umulmaz yası gidip görmek lüşüncesinden bile sevinemiyorduk...

Atay, Cumhuriyetten bu yana yetişmiş edebiyatçılarımız içinde -daha önceki gençlik yıllarını hesaba katmıyorum- kendisine ön sırada yer verilmesi gereken, kolay kolay unutulmayacak eserler bırakmış biridir. Üstelik bu eserler, alışılmış bir dil ve edebiyat anlayışı içinde görülegelmişi sürdürmekten öteye bir değer taşımayan soluk yazılar da değildir. Atay, otoriter mizacına uygun, kesin kanıları kalıplaştıran kendine özgü bir üslûp ve dil potası da getirmiştir beraberinde. Şaşmazlığına inandığı gerçekleri ve ilkeleri keskin çizgilerle dile getiren yazılarında, önceleri biraz yadırganmış ama Türk dilinin dehasına aykırı düşmedikleri için çabucak alışılıp benimsenmiş birtakım yeni sentaks olanaklarını eşine az raslanır bir başarı ile denemiştir. Denilebilir ki son dönem edebiyatımızda, Türk diline kendinden bir şeyler katmış ustalar arasında, dilin sentaks yapısı üzerinde onun kadar etkili yenilikler getirmiş olanı azdır içimizde. Taban tabana ters düşen tutumlar içinde olmalarına karşın belki ancak Ataç onunla boy ölçüşebilir bu

Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk kongresinde Maksim Gorki (ortada), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (sağında), Ruşen Eşref Ünaydın (solunda), Falih Rıfkı Atay (Yakup Kadri'nin arkasında).

bakımdan. Karaosmanoğlu'nun, derin bir kültürden haber veren, sağlam kurulu, uğultulu, zengin üslûbunu, A.Ş. Hisar'ın kendine özgü, duygu oyunlarını ses haline getiren bol şiirli nesrini unutmuyor, ama büsbütün ayrı ve günümüz diline ters düşen özellikleri yönünden karşılaştırmak imkânını göremiyorum. *Yaşar NABİ.* Falih Rıfkı Atay'ın edebiyatı, tam çağımıza, günümüze, yaşadığımız döneme uygun; sağlıklı, doğru, yalın, duru, Türkçe bir eserin bütünlüğünü kapsar. Bir şey, hepsinden önemli bir şey daha var: Tanzimattan bu yana nice yazarın gerçekleştirmeye çalıştığı halde beceremediği «fikir neşri». Namık Kemal'in Gelibolu tasvirinin bir gazete sayfasını doldurduğunu; kıvrak gazete yazılarıyla o kadar beğenilen Ahmet Haşim'in, kasıtlı umursamazlıklarla hep suya sabuna dokunmaz konuları seçtiğini unutmayalım. *Rauf MUTLUAY.*

Edebiyatımızdaki Önemi

Falih Rıfkı Atay; aslında fıkra ve makale yazarı olmasına rağmen, edebiyatımızda gezi yazılarıyla tanınmıştır. Meşrutiyet'te Ziya Gökalp'çi, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolucu, savaştan sonra Atatürkçü'dür. Başlangıçtan beri; Türkiye'nin Batılaşmasına; Atatürk devrimlerinin yayılıp korunmasına çalışır. Türkçemizin her düşünceyi aydınlatabilecek bir kıvraklık, bir zenginlik kazanmasındaki emeği büyüktür. Canlı, sağlam, duru, renkli, kişilik taşıyan bir anlatımı vardır. Halkın anlıyacağı sözcükleri titizlikle, kısa bir cümle

Falih Rıfkı Atay'la Hüseyin Cahit Yalçın Bükreş'te Tanrıöver'le eşi tarafından karşılanırken.

yapısı içerisinde, ustalıkla kullanır. Yazılarında dil devrimimize getirdiği sade, olgun, akıcı, kuvvetli fikirlerle yüklü, kısa cümleli nesir yapısını açıkça görürüz. Şu görüştedir :

Az düşünürsem çok zor, çok düşünürsem pek kolay yazarım. Üç günde bir kitaplık yazı çıkardığım olmuştur; fakat bu kitabı kafamda aylarca hazırlamışımdır. Yazımın ilk şeklini değiştirdiğim zaman, nadiren muvaffak olurum. Fakat her yazımı gözden geçirdikçe gereksiz fıkralar ve cümleler bulurum. Mümkün olsa her yazımı bir hafta beklettikten sonra neşretmek isterim... Okurken, düşünürken her zaman not almanın mevzu üzerinde hârikulâde bir tesiri vardır... Kafamı en fazla harekete getiren, daha doğru bir tâbirle, kafamı en fazla canlandıran, tartışmadır. Polemik yaptığım zamanlar, ne heyecansız, ne de konusuz kalırım. Her gün hiç olmazsa bir kaç sahife okumalıyım; kitapsız ve mecmuasız kalırsam kafam kurur gibi olur... Yazı için bulduğum çare, yazıya geç başlamak fakat bitirmeden kalkmamaktır... Her yazım için plan yaparım. Fakat planda yegâne dikkat edilecek şey planın başlangıcından sonuna kadar aynı heyecanı muhafaza etmektir... Kolay ve iyi yazmanın yollarından biri de, yazmadan evvel konuyu başkaları ile konuşmaktır... İnsan kaleminden çıkanı kulağı ile işitmelidir. Yazıyı yüksek sesle kontrol başarının sırlarından biridir... Bütün okullarda Türkçe, Edebiyat derslerine en büyük önemi vermeliyiz. Bir fikri doğru dürüst, iyi anlatarak ve sevdirerek yazmak, sanatçı sanatı olmaktan çıkmalıdır... Çeşitli kıyaslamalarla bende beliren ilk inanç devletçe ve toplumca Batı medeniyetine katılmadıkça içinde bulunduğumuz düşkünlükten ve geri kalmışlıktan kurtulamıyacağımız oldu. Bu, bir son nokta değil ilk hedeftir. Henüz bu hedefe varamadık. Evet bütün hayatımca bu inancı hareket merkezi yaptım ve toplumca Batı medeniyetine katılmak ilkesinden hiç ayrılmadım.

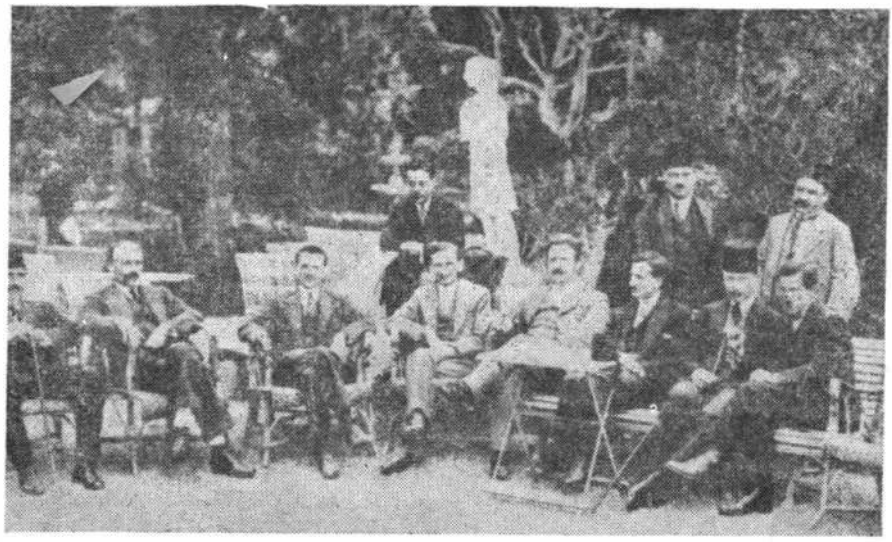

İstanbul Büyükada Yat Kulübü'nde 1916'da bir toplantı: Sağdan sola doğru ayaktakiler Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Kâzım Şinasi Dersan. Oturanlar Fazıl Ahmet Aykaç, Falih Rıfkı Atay, Refik Halit Karay, Bahaettin Şakir, Necmettin Sadak, Fuat Köprülü, Talat Bey (Yeni Mecmua'yı çıkaran), Nihat Bey (Yeni Mecmua'nın muhabiri).

Siyasal olayları özel bir hünerle, anlatırken tarihsel ve deneysel bir kültürle besler. Edebiyatımızdaki en önemli yeri, yazılarındaki, gördüğü yerlerin bireysel ve toplumsal özelliklerini yansıtmadaki derin gözlemleriyle kazanır. Özellikle anılarında canlı bir üslûbu yeni bir yazı mimarisiyle destekler. Ülkemizin sorunlarını gezdiği dış ülkelerin ilgi çekici yanlarıyla karşılaştırırken renkli yorumlara girer. «Yaşamak için nasıl yemek lâzımsa, yazmak ve taze kalabilmek için de okumak şarttır. Üslûp, yaşayan birşey karakteri taşımalı, yani donmamalı, durmamalıdır» görüşünü benimser. Konuşulan, canlı halk dilinden fikir Türkçesinin üst güzelliklerini yaratır.

> Falih Rıfkı'nın küçük fıkraları granit gibi bir mantıkla, altın gibi bir sanattan yuğrulmuş birer şaheserdir... «Seyahat Hatıraları» hâlâ renkli tablolar gibi gözlerimin önünde duruyor. *Yusuf Ziya ORTAÇ*
>
> Batı ustalarının cümle kuruluşları ile imgelerini, dilimize oldukları gibi çevirip yazılarına oturtmayı marifet saymış Edebiyatı Cedidecilerin tersine, o, anlatıma zenginlik ve düşünceye daha büyük bir keskinlik kazandıran cümle yapılarını her bulduğu yerden almış, ama sağlam dil zevkiyle, bunları yumuşatıp yuğurmasını, dilimizin yapısına en uygun biçimlerde sunmasını bilmiştir. Bir düşünü adamıydı Atay. Sonuna kadar da öyle kaldı. «Roman» adını taşıyan, romanlaştırmaya çalıştığı halde roman olamamış ve bu olamayışın hikâyesi halinde kalmış ama gene de değerinden bir şey yitirmemiş eserinden son-

ra roman alanında yaptığı denemeler başarıya ulaşamamışsa, bu belki de, düş gücünden yoksun oluşundan ileri gelmiştir. Başaramayacağı bir konuda direnmemiş, gene de düşünü yazılariyle, polemikleriyle, gazeteciliğimizin en ön safında yer almıştır. Keskin zekâsı ve çeşitli konularda temele inmesini bilen geniş kavrayışı ile kültürünün boşluklarını örtmesini bilen Atay yirmi yıldan fazla başında kaldığı Halk Partisi organı «Hakimiyeti Milliye - Ulus»un başyazarı olarak, Atatürk devrimlerinin doğuş ve yayılışı döneminde kalemini hak bildiği bu dâvanın hizmetine koşmuş ve her tuttuklarını sevimsiz kılmasını bilen bir yazar kalabalığı arasında yazısının gücü ve güzelliğiyle dâvasına sempati kazandırmıştır. *Yaşar NABİ*. Falih Rıfkı çok rahat ve kolay bir yazar. Kalemi sürçmeden, takılmadan en ciddî bir makaleyi yarım saat, en fazla bir saatte bitirir. Üstadın bu kadar süratli bir tempoda meydana gelen yazıları, saatlerce hattâ günlerce üslûbu üzerinde durularak yazılmış izlenimini verir. Bir yıl kadar Dünya gazetesinin başmusahhihliğini yaptım. Yazısında bir virgül atlasak ertesi gün düzeltme verirdi. Bir kelime hatası olmuşsa o gün bütün neşesi kaçardı. Kalkar kalkmaz ilk işi yazılarını okumaktır. Bir gün yazdığı bir başyazıda ufak bir hata kalmıştı. O günün akşamı Yazı İşleri Müdürüne şöyle dert yanmıştı. «Aman musahhihlere söyleyin biraz dikkat etsinler, üzüntüden sabah çayımı içemiyorum.» *Mustafa BAYDAR*.

Falih Rıfkı Atay'ın Eserleri

Falih Rıfkı Atay; fıkra, makale, anı, sohbet, gezi türlerinde eserler vermiştir. Kronolojik sıraya göre en tanınmış kitapları: Birinci Dünya Savaşı yıllarında Suriye ve Filistin'deki savaş anılarını anlatan *Ateş ve Güneş* (1918); Brezilya'yı anlatan ilk yolculuk yazıları *Deniz Aşırı* (1931); ikinci gezi yazıları *Yeni Rusya* (1931); Ateş ve Güneş kitabının devamı sayabileceğimiz anıları *Zeytindağı* (1932); Cumhuriyet edebiyatımızın gezi edebiyat çığırını açanlar *Moskova - Roma* (1932); *Bizim Akdeniz* (1934); *Taymis Kıyıları* (1934); *Tuna Kıyıları* (1938); *Hind* (1944); *Yolculuk Defteri* (1946); roman - röportaj niteliğindeki eseri *Roman* (1932); çeşitli dergilerle gazetelerdeki fıkralarından ortaya çıkan eserleri *Eski Saat* (1933); *Niçin Kurtulmamak* (1953); *Çile* (1955). Ali Suavi üzerine yazdığı bir inceleme *Baş Veren İnkılâpçı* (1954); anılar *Atatürk'ün Bana Anlattıkları* (1955); Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri (1955), çocuklar için monografi : *Babanız Atatürk* (1955); anı, sohbet, fıkra ve makale niteliğinde *Çankaya* (2 cilt, 1961); *Batış Yılları* (1963); *İnanç* (1965); *Atatürk'ün Hâtıraları* (1965); *Kurtuluş* (1966); *Atatürkçülük Nedir?* (1966); *Pazar Konuşmaları* (1966); *Atatürk Ne İdi* (1968); *Bayrak* (1970); *Gezerek Gördüklerim* (1970).

Vaktinde inanılan ve döğüştülen bir doğru, yüceltir insanı. Falih Rıfkı Atay'ın eseri, en az iki bakımdan bu değeri taşır her zaman. Bir, Kurtuluş Savaşının yiğit bir savunucusu, Yeni Türkiye'nin şerefli bir devrimcisi olması bakımından; bir, ulusal dil bilincini uygulama ve yaratma yolunda hiç aksamadan altmış yıl başarıyla uğraşması bakımından. Onun için Atay'ın kitaplarını, her okulun her sınıfında, dün

ve bugün olduğu gibi yarın da aynı güven ve inanla okuyabilirsiniz. Hele dikkatli bir seçme yapılması, Türkçe öğretimini yalnızca onun yazılarıyla yürütmek bile olumlu bir yöntem olabilir (Başka ülkelerde uygulandığı gibi). O utanılası mütareke dönemini içten inançlı bir savaşçılıkla geçiren kalem, Cumhuriyet sonrasında zaman zaman en gerekli gerçekleri yaymaya yarar. Gezi, anı ve fıkra türünde, sonra sohbet - söyleşi dalında onun yazdıklarını kimse sunamaz Türk okuruna. *Rauf MUTLUAY*. Zeytin Dağı Atay'ın ölümsüz eseri olarak kalacaktır. Osmanlı imparatorluğunun bozuk yapısını, halkın çıkarlarına ters düşen ümmetçi politikasını, Allah ve vatan edebiyatiyle çöllerde sebil edilmiş Türk kanının ve servetinin acıklı serüvenini hiçbir yazar, bu kitaptaki Atay kadar, derinden duyurmasını, yüreklere işlemesini bilememiştir. Her Türk çocuğu bugün de okumalı o kitabı tekrar tekrar ve mukaddesat edebiyatının altında ne hazin gerçeklerin yattığını iyice öğrenmelidir. Önce «Ateş ve Güneş» adlı bir kitapçık halinde doğmuştu 1918'de. Sonradan genişletilip eklenerek bugünkü halini aldı eser ve o heybetli Zeytin Dağı çıktı ortaya. Öteki eserlerin çoğu çağında ya da tarih içinde gezintilerin, anıların, gözlemlerin anlatısıdır. Çeşitli konulardaki fıkralarının biraraya getirilmesinden oluşmuş kitapları da ilgi çekicidir. Aktüel sorunlara değinmeleri yüzünden bunlardan çoğunun önemleri azalmıştır bugün. Gene de hepsinde yer alan ibret verici gerçekler, canlı gözlemler usta bir üslûpçu kaleminden, bugün de zevkle okunacak niteliktedir. Bu eserlerden yapılacak ciddi bir seçmenin kitaplığımıza kazandırılması bir hizmet olur kanısındayım. *Yaşar NABİ*. Mustafa Baydar'la yapılan bir röportajında edebiyat tarihimiz için üzerinde durulmağa değer gerçekler buluyoruz :

«Falih Rıfkı Atay Anlatıyor»

— Yazı hayatınızda yapmak istediklerinizle yaptıklarınız arasında bir fark oldu mu?

— Büyük... Yazıya başladığındanberi çalışmalarımı yalnız sanata vakfetmek isterdim. Bizim neslimiz çok defa yarın var mıyız, yok muyuz kaygısı içinde çırpınmıştır Bu da ister istemez beni politika savaşları içine attı. Fakat yazı ve bilhassa üslûp şevkini hiç bir zaman kaybetmedim. Eğer tâbir caizse edebiyatlı bir politika hayatı geçirdim.

— Bugün sanat hayatımızda lâfız edebiyatının tamamen hükmünü kaybettiği iddia edilebilir mi?

— Bizden sonraki nesilde evet. Lâfız edebiyatı ister istemez osmanlıca ile beraber ölmüştür. Türkçe yazanların bir «şey» anlatmaları da lâzımdır. Şimdi lâfız edebiyatını unutmıyanların yazı ve sözleri mizah yerine geçiyor.

— Fazla yazmak zorunda olmanız yazılarınızın kalitesine tesir ediyor mu?

— Benim fikrimce insan bir türlü yazar. Çok veya az, sık veya devamlı yazmanın yazı kalitesi üzerinde tesiri olduğuna inanmıyorum. Bizim hiç birimiz Balzac kadar çok yazmamışızdır.

— Eserlerinizi veya yazılarınızı tenkit etmek durumunda kalsanız bazı kusurlar gözünüze çarpar mı?

— Şüphesiz... Yazarlar için arasız bir tekâmül hali vardır. Bir gün öncesine bağlanan ve dün son sözünü söylediğini zanneden yazar durmuş demektir. Yazı hayatımızda bunlardan bir hayli misal vardır. Ben daima yarın daha iyi yazmak hevesile çalıştım.

— Yazmaktan okumaya yeter derecede vakit bulabiliyor musunuz?

— Ben daima yazdığımdan fazla okumuşumdur. Bugün de öyledir. Fikrimce okumayan yazamaz.

— «Eski Saat»in önsözünde «Kafam 1914 de Uyandı. Bir iki sene yazımı fikirleştirmeye uğraştım. Ancak 1918'e doğru kendimi bulabildim.» diyorsunuz. Bu kendinizi buluş olayını biraz daha açıklar mısınız?

— Ben yazıya osmanlıca başladım. Osmanlıca belâgatin uzun müddet tesirleri altında kaldım. Bu belâgat yazı için yazı demektir. Daha sonra türkçe en güzel sözün meselâ «Bu akşam eve geldim» sözü olduğuna inandım. Bu cümle içine ne kadar fikir koyabilirseniz o kadar bir şey yazmış olursunuz. Halbuki daha önce bu sözün arapça ve farsça lâfız sanatlarından herhangi bir şekilde yoğruluşu başlı başına birşey yazmış olmak demekti.

— Sanat dilile halkın dili ayni olmalı mıdır?

— Dil evet, lûgat hayır. Dil yapısının seviye ile bir münasebeti yoktur. Fakat dildeki fikir yapısı seviyeye doğru gittikçe zenginleşir.

— Birçok yazılarınızda tarihle bugünkü olaylar arasında bir bağıntı kuruyorsunuz. Size bu tarih merakının nereden geldiğini sorabilir miyim?

— Ben klâsik osmanlı edebiyatında büyük şairlerden sonra büyük nesircileri, inşacılar arasında vakanüvisler arasında buldum. Geçmişteki hayatımızı en güzel onlar anlatmışlardır. Garıptir ki cemiyetçe pek az değişmiş olduğumuzdan bugünkü tezatlarımızı ve garabetlerimizi onların anlattıkları ile daha iyi izah edebiliyoruz.

— Medeniyet anlayışı ve inkılâplar bakımından Atatürk hâlâ hepimizin ilersinde midir?

— Biz 1923 te en ileri türkçülerdik. Ziya Gökalp'le beraber en uzak zaman için hayalimizden geçenleri Mustafa Kemal birkaç yıl içinde gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal inkılâplarının tamamile millî kuruluşa mâlolacağı zamana kadar o, hepimizin ilerisinde kalacaktır.

— Millî kuruluş sözüyle ne kastediyorsunuz?

— Bünyeyi kastediyorum. Yani inkılâplarımızın bünyeye maledilmesini.

Yıllardır sanatçılık iddiasını bıraktım. Ondan ve öteki dostlarımdan bir noktada ayrılıyoruz: Ben gerçekten dâva adamıyım. Sanatı, edebiyatı, makaleyi, geziyi, herşeyi, dâvama yardım için ve yardım ettiği kadar alırım; o kadar değer veririm. Türkiye dâvasından, Türkiye'nin baştanbaşa, topyekûn, halkı ile, toprağı ile, köyü ve kenti ile, kafası ve gönlü ile yeniden yaratılışı dâvasından, bu ülkede herhangi bir düşünce adamının, yalnız kendini veya başkalarını hoşlandırır işler arttırabileceğine inanmıyorum. Türkiye dâvası ile dâvalanmıyan hiçbir kimsenin ve mesleğin, hizmetin değil, şerefini de anlamıyorum. Dâvanın sıcak heyecanından kurtulan, keyif için sanat, eğlence için yazı, hattâ tuhaflık için mizah yapabilenlere, şaşar kalırım. *Falih Rıfkı ATAY*

— Memleketi aydın ufuklara götürecek ölçüde bir zihniyet inkılâbına kavuştuğumuz söylenebilir mi?

— Sayılı aydınlar için evet. Bugün Türkiye'de hiç bir zaman olmadığı kadar ileri düşünenler hayli kabarık yekûndadır. Fakat ilkokul, medeniyet anlayışımızı son köye götürünceye kadar bu zihniyet gelişmesinin memleket ölçüsünde benimsendiği iddia edilemez.

— Bugünkü maarif sistemimizi, memleket kültürünü gerekli seviyeye çıkarmağa kifayetli buluyor musunuz?

— Hayır... Fakat sözü; eğitim ve öğretim müesseseleri bakımından daha iyi izah edecek mütehassıslara bırakmayı tercih ederim.

— Maarif dâvamızın ıslâhı üzerinde aydınlarımız ikiye ayrılmış gibidir. Bunların bir kısmı işe yukarıdan, üniversiteden başlanmasını savunurken, diğer bir kısmı da aksi tezi ele almakta, yani işe köyden başlanmasını ve okur yazar sayısının çoğaltılmasını ileri sürmektedirler. Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?

— Bence zekâ ve yığın terbiyesine ayni zamanda başlamak ve her ikisine de aynı ehemmiyeti vermek lâzımdır.

— Bir memlekette gerçek demokrasiyi kurmanın ve insan haklarını hukuk teminatına bağlamanın şartları nelerdir?

— Bu prensiplere önce inanmaktır, sonra inandırmaktır.

— İsmen cumhuriyet olup da hakikatte istibdat olan rejimlerin bilhassa dayandıkları kaynaklar nelerdir?

— Aşağıda cehalet, yukarıda hırstır.

Falih Rıfkı Atay'ın kendisine mahsus bir üslûbu vardır ki, taklit edilememiş olarak kalmıştır. Üstadın en belirli vasfı, anlatıcı bir yazar olması idi. Bildiklerini, öğrendiklerini, seyahatlerinde gördüklerini en açık şekilde, birtakım tezatları yan yana getirerek gerçeği en keskin hatlarıyle okuyucusuna hem duyurmak, hem de onu uyarıp düşündürmek isterdi. Söyleyecek fikirleri olan, bunları da geniş kitlelere anlatmak, yaymak isteyen bir yazar olduğu için Türkçenin sadeleşmesinden yana idi. Daima herkesin bildiği kelimelerle konuşmayı istemiştir. Bu sebeple ağdalı ve marifetli Osmanlıca cümlenin tasfiyesi hareketinde en başta yer alanlardan biri oldu; dilimizin yolunu kaybetmeden sadeleşmesinde büyük hizmetler gördü. Söylediği fikrin, okuyucu tarafından anlaşılmasına ehemmiyet verdiği içindir ki, Türkçenin sadeleştirilmesi hareketi kelime uydurmaya döndüğü zaman bu cereyana karşı çıkmış; geçmiş devirlerde Arapça, Farsça kelimelerle halk için anlaşılmaz hale gelen Türk cümlesinin bu sefer uydurma kelimelerle aynı hale düşmesine, dolayısıyle halktan uzaklaşmasına meydan vermemek için savaşmıştır. Kelime oyunculuğundan, yapma cümleden nefret ediş, daima açık ve kesin oluş üslûbunun hususiyetidir. Kaldı ki Türkçenin tadına varmış bir edipti. Boş vakitlerinde Naima gibi, Evliya Çelebi gibi, Silâhtar Fındıklılı Mehmet Ağa gibi, Peçevî gibi klasik Türk muharrirlerini, cümle yapılarını bozmadan bugünün diline aktarmaktan en büyük zevki duyar; aslında pek de zengin olmayan Türk nesrinin bu asırlar altında yatan ustalarının cümlelerindeki anlaşılmaz kelimeleri atıp yerlerine herkesin bildiği kelimeleri koyarak onları da anlaşılır hale getirmeye, sevdirmeye çalışırdı.

Şevket RADO. Yazılarından

ATATÜRK VE DİL

Atatürk'ü ilk tanıdığım vakit, yazı dilinde Namık Kemal mektebi ile Halit Ziya mektebi arasında bir belâgatçı idi. 1915 tarihli bir fotoğrafı üzerinde «muhakkaka» kelimesi vardır.. Fakat konuşmasında sade, tabiî ve özentisizdi Hepimiz saatlerce anlatış cazibesine kapılırdık.

Atatürk'ün o tarihte Türkçülük ideolojisi ile pek ilgilenmiş olduğunu da sanmıyorum. Bununla beraber, daha birinci dünya harbi içinde, Osmanlı saltanatı fikrine değil, bir Türk vatanı fikrine bağlı idi ve tam bir garp medeniyetçisi idi.

Bizde sanatın her çeşidini, edebiyatın her türlüsünü esnaflaştıran, düşüren şey dâvasızlıktan başka nedir? Bir cennete varmak ve bir cehennemden kurtulmak tutkularının, havasında fırtınalar gibi boğuştuğu, fırtınalar gibi kucaklaştığı bir yapıcılık ve yaratıcılık ülkesinde, köşesine çekilip kulağını tıkamış, gözünü kapamış sanatın ne kadar acıklı olduğunu düşününüz. İhtilâlin güzel sanatlara karşı görev ve sorumluluklarını yazarken sanatın ihtilâle karşı görev ve sorumluluklarını unutmamamız doğru olur. Yanmış, yıkılmış toplum, bütün kibar işlerine yan bakıyor. *Falih Rıfkı ATAY*

İnkılâpçılığının temeli, tatlı su Osmanlısına hiç çalmayan Türklüğünde, ve hiç tavizci olmıyan garpçiliğindedir.

Harp devrinden ıslahat devrine geçince, 1908 den beri fikir ve sanat âleminde beliren, gelişen ve çarpışan ideoloji hareketleri ile yakından temasa geldi. Ve daha aranışında Türkçülerle buluştu. İnkılâp arkadaşlarının çoğu Türkçüler, harekete katılmıyanların çoğu da Türkçü olmıyanlar arasında idi.

Osmanlılık, kültürde, Arap ve Fars kaynaklarına bağlıdır. Bu bağlılık onda, git gide, kendi öz dilinin de öz tarihinin de büyük ve soylu değerlerini inkâr ettiren onulmaz bir aşağılık duygusu yaratmıştır. Osmanlıya göre Türk'ün, Arap ve Fars vasiliği dışında, bir edebiyat ve ilim dili olamaz. Şark - İslâm tarihi dışında bir medeniyet gemisi olamaz.

Türkçülükte ilk tepkinin dil ve tarih hareketleri ile belireceğine şüphe yoktu. Türkçüye göre Türkçe, bağımsız bir edebiyat ve ilim dili olabilecek kadar zengin ve temelli bir dildir. Türk'ün, Şark - İslâm tarihi dışında, bir medeniyet tarihi vardır.

Atatürk'ün dil ve tarih dâvalarına sarılışının ve mirasını Dil ve Tarih Kurumlarına bırakışının sebebini hemen görüyorsunuz. Türk'ü kendi şahsiyetine ve Şark - İslâm dünyası dışında bir medeni topluluk yaratabileceğine inandırmak için, diline ve tarihine inandırmak lâzımdı. Atatürk, kendi milletini aşağılık duygusundan kurtarmak için, dilci ve tarihcilerin, zaman zaman, en mübalâğalı iddialarını dahi benimsemekten kaçınmamıştır

Dilde ilk şart, yazıyı değiştirmek ve Türk kafasını Arap kültür kaynaklarına esir olmaktan kurtarmaktı. Yeni harfler, yalnız Türkçe kelimeler düşü-

İstiklâl Harbi kazanılıp da nüfus mübadelesiyle son bir Türk vatanı kurulunca, Türk adı alabildiğine şereflenince, göğüslerimiz aşırı bir gururla dolunca, ne Türkün, ne de Türkçenin aşağılığına, eksikliğine ve yetersizliğine dair kelime bile duymak istemeyiz. Devlet Türktür, millet Türktür, idare Türktür; iktisat da ziraat de, ticaret de, hiç şüphesiz dil ve kültür de Türkçeleşecektir. Ecnebi bankalardan biri «Acaba sizdeki yüz bin liramızla ortak olamaz mıyız?» sualine, «Türklerin bu işlerle uğraşması yersiz olduğu» gibi bir cevap verince, Mustafa Kemal hemen yüz bin lirayı o bankadan çeker, çuval içinde Kasaboğlu çarşısında bir dükkâna koyar ve önüne bir nöbetçi diker. Şimdi sermayeleri yüz milyonları aşan resmî ve hususî millî bankaların temeli budur. *Falih Rıfkı ATAY.*

nülerek seçilmiştir. Atatürk, Arap kelimelerinin şahsiyetlerini korumak için öne sürülen bütün harf ve hareke tekliflerini reddetti. Yeni yazı, ya Arap ve Fars kelimelerinin yabancılıklarını gidererek onları Türkçeleştirecek, yahut tasfiye edecekti. Yeni yazının dil meselesini hemen ön safa alması da pek tabiî idi.

Atatürk bir müddet dilde en aşırı özleştirme denemelerinde bile bulunmaktan çekinmedi. Bu deneme devri kendini de, bizi de ister istmez bir çıkmaza doğru götürdü. Fakat «şey» kelimesini dahi Türkçe olmadığı için kullanmamak aşırılığı, bir daha Osmanlıcaya dönülmek imkânlarını bir hayal olarak bile, ortadan kaldırmıştır.

Bu dar özleştirme sıkıntıları içinde, bir gün, arkadaşlarından birine bir nutuk söylettiğini hatırlıyorum. Hiç bir yabancı kelime kullanmıyacaktı. Ayağa kalktı, nutuk bir kekelemeden ibaretti. Kendisine dedim ki:

«— Sanki iç Asyadan gelen biri size derdini anlatmağa çalışıyor. Ama derdi nedir, galiba hiç birimiz öğrenemedik», güldü.

Sonra yalnız olduğumuz bir gün:

— Çocuğum beni dinle, dedi, Türkçenin hiç bir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Bırakmazlar.. Biz de çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakamayız.

FALİH RIFKI ATAY TANİN GAZETESİNDE

Fakat bir noktada ısrar etti. Türkçede kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğu izah edilmeli idi. Atatürk ile anlaşamadığım pek sayılı meselelerden biri budur. Ben yabancı kelimelerin bir dilin millî olması bakımından hiç bir zararı olmıyacağı fikrinde idim. Türkçenin bağımsız dillerden biri olacağına asla şüphe etmezdim. Bunun için de dilbilgisinin tabiî kanunlarını zorlamanın faydasız olduğunu söylerdim. Bu izah zorlamaları yüzünden sarıldığı Güneş - Dil teorisine kıymet vermezdim.

Fakat sağa ortaya sola hak veren tereddütlü bir yolun bugünkü neticeyi veremeyeceğini de düşünüyorum. Dil, en başta, bir zevk, bir alışkanlık işidir. Herkes zevkini ve alışkanlığını «ilim» kuvvetinde sayar. Zevkine ve alışkanlığına aykırı gelen tekliflerin ilmî de olmadığını iddia eder.

Bir defa koparmak lâzımdır. Bu kopuş o kadar esaslı olmasaydı, biz henüz Osmanlıca klişeler içinde yaşardık. Türkçe ek ve köklerden abstrait kelimeler yapmağa cesaret edemezdik. Nihayet terimlerdeki eksikliğimizi, Arap kaynakları yerine milletlerarası terim kaynaklarına dönerek tamamlamak yolunu tutamazdık. Unutmamalıdır ki Ziya Gökalp dahi ilim dilinin kaynağı, Arapça olarak kalacağı kanaatinde idi. Ziya Gökalp realite kelimesine karşılık aradığı vakit «şeniyet» kelimesini bulmuştur. Yalnız bu kelimeyi «şeniyetçi» ve «şeniyetçilik» gibi tasriflerinde Türkçeleştirmiştir. Hemen hemen aynı zamanlarda Abdullah Cevdet tamamiyle aksi bir yolda idi. Karşılıklarda Latinci ve Grekçi, tasriflerde Arapçı idi psikoloçya, psikoloçyaî gibi... Bugün

kolayca «psikoloji», «psikolog» ve «psikolojik» diyoruz. Fakat «tesanüt» kelimesine de kolayca «dayanışma» karşılığını yapıyoruz. «Tahkikat, takibat» yerine «soruşturma, koğuşturma» diyoruz.

Türkçe, bütün garp dillerinin, bağımlılık çevresi içinde millileşme yoluna girmiştir. Tabiî olanı da bu idi.

Fakat Atatürk hamlesi olmaksızın, bu yola girinceye kadar, belki daha bir asır bocalardık.

YAYLA

Yayla, orta Anadolu dağlıklarının düzü demektir. Bu yayla üstünden bütün tarih geldi, geçti; destanlar suyunu içti; masallar koynunda büyüdü.

Tarih, bu yayla üstünde, bir fırtına gibi görünür. Tarihten, bu yayla üstünde, dinmez bir uğultu, bir de Türk göğsü kaldı.

Anadolu'da boş yayla, kuru yayla, geniş havalı, tükenmez güneşli yayla dayanıklı, sağ ve sağlam yetiştirir.

Buğdayı dayanıklı, sağlam ve serttir. İnsanı da öyledir Yayla karakter yetiştirir.

Yayla adamı, toprağı gibi, dışından sönük, içinden uyanık, içinden derin, içinden duyumludur. Yaylanın suyu kazılarak çıkar. Yayla insanını da kazmak gerektir. İnsan, kendisinin derinliklerindedir. Yayla insanı, ruhunun diplerine kadar karıştırılıncaya kadar coşmaz.

Yayla nasıl sessiz görünürse, insanı da durgun, vurdumduymaz görünür. Yayla havası gibi, yayla adamının, toplaya toplaya, biriktire biriktire, sindire sindire, aldığı bir hız vardır ki, yayla fırtınası gibi, birden boşanır: Taş uçurur; çatı koparır; baca yıkar; kök söker.

Yayla buğdayı, olmayacakmış gibi ağır ağır yetişir Çünkü içinde özlenir. Adamı da öyledir: Kuru, kısa, kurada görünür. Onda da kuvvet sinire, enerji ruha gider. Yayla adamı tuttuğunu bırakmaz; tuttuğu yerden koparılmaz. Şüphesiz siz de gördünüz, Ankara'da bir arşın boyunda ağacın kökü, derinlerde ve uzaklardadır. Bir çekişte sökülecek sanılır: Kökü ayıklanmakla bitmez.

Kıyılarda koparılmasına başlanan Anadolu ağacının kökleri sökülemez. Anadolu tersine bir ağaç gibi, yeşil yaprakları ve yemişleri kıyılarda, kütüğünün kökleri yaylanın bağrındadır. Yayla, kütük ve köktür

Yaylanın sesi kuru, gözü boş, fakat içi yanık, türküsü yaşlıdır Yayla için için ağlar. bütün suları için için aktığı gibi...

Yayla, bir büyük ruhun, kendini saklayan bir ruhun, kendini uzakta tutan bir ruhun boz maskesi'dir. Yaylanın içine, tasavvufa girilir gibi,

«Ben çocukken, Fatih'ten Tophane'ye ancak gece yatısına gidebilirdik. Şimdi ise uçaklar bir memleketin şehirlerini, eski İstanbul'un semtlerinden daha yakın kılmıştır. Kayseri'de bir öğle yemeği sofrasında işini bitiren bir Ankaralı, ikindi çayını çoluk çocuğu ile, kendi evinde içebilir. Taksi - uçaklar, İkinci Dünya Harbi sonlarında, bize vaktiyle rüya gibi gelen şeyleri, çocuklarımızın merakını bile uyandıramıyacağımız tabii olaylar sırasına sokacaktır» diyen Falih Rıfkı Atay'ın bir gençlik resmi.

felsefeye girilir gibi, riyazetle, yıllar yılı, boş, duru ve durgun bakan gözleri inandırarak, kuru kuru duran dudakları kımıldatarak, girilebilir

Yayla da, büyük kıyılarımız bucaklarımız gibi, Anadolu'nun yalnız vurur silâhı değil, duyar yüreği, özler gözü, ister gönlüdür. Geç duyar, geç ister, geç söyler: Fakat onun içine varabilen, bir büyük davanın sinirine, gönlüne, gözüne ve yüreğine kavuşmuş demektir.

Adamı da toprağı gibi, uzun uzun bakıldıktan, açıldıktan, sürüldükten sonra yeşerir.

Mizaç, Anadolu'nun yaylasında sert ve dik, soğuk sularında titiz, ılık sularında sinirli, sıcak sularında kıvraktır.

Yayla yavaş değil, sabırlıdır. Ağır değil, temkinlidir. Çıplak değil, kapalıdır.

Yayla, Türk'ün beşiği idi. Son sınırı da o olmuştur. Yayla biraz Türk'ün kendisidir.

ALLAHA ISMARLADIK

Üç tabur, ah üç tabur...

Nebi Samoil siperlerinde Kudüs için kan döken Türk askerlerine bu kadarcık yardım edemiyoruz.

O sene Galiçya topraklarında döğüşmek için yirmi bin lüzumsuz Türk bulmuştuk.

Bir yığın Anadolu çocuğunu, artık kopmuş, uzaklaşmış Medine içinde, ıskorpite ve çöle yediriyorduk.

Bir sabah kumandanın odasına girdiğim zaman, gözlerinin ağlamaktan yorulmuş olduğunu gördüm; Kudüs İngilizlerin elinde idi.

Oradaki son Türklerin nasıl kahramanca vuruştuklarını masanın üstünden aldığım şifreli telgraftan okudum. Kudüs'ü İsrailoğulları gibi bırakmadık; Türkler gibi bıraktık. Nebi Samoil üstünden Müslüman veya Hiristiyan mabetlere doğru inenler, Türklerin son gününü hatırlıyacaklardır.

Karargâhın içinde: «Kudüs düştü!» sözü ölüm haberi gibi yayıldı. Daha şimdiden Beyrut'a, Şam'a, Halep'e göz yaşlarımızı hazırlamak lâzımdı.

Artık yalnız Anadolu'yu ve İstanbul'u düşünüyorduk. İmparatorluğa, onun bütün rüyalarına ve hayallerine, Allaha ısmarladık!

Zeytindağı'nın çamları arasından, güneşi hiç sönmeyecek, hiç akşam gölgesi görmeyecek gibi bakan Lût çukuru, şimdi bütün imparatorluğu içine çeken bir mezar gibi, genişleyip derinleşiyor.

Eşyamı ve kâğıtlarımı bavuluma yerleştiriyorum. Artık Şam'dan ayrılıyoruz. Cemal Paşa İstanbul'da istifa edecektir.

Tren giderken iki tarafımızda Suriye ve Lübnan'ı sanki safra gibi boşaltıyoruz. Yarın kendimizi Anadolu köylerinin arasında Kudüssüz, Şamsız, Lübnansız, Beyrutsuz ve Halebsiz, öz can ve öz ocak kaygısına boğulmuş, öyle perişan bulacağız.

Kumandanım harap Anadolu topraklarını gördükçe

— Keşke vazifem buralarda olsaydı, diyor.

Keşke vazifesi oralarda olsaydı. Keşke o altın sağnağı ve enerji fırtınası, bu durgun, boş ve terkedilmiş vatan parçası üstünden geçseydi.

— Eğer kalırsam, diyor; bütün emelim Anadolu'da çalışmaktır.

Eğer kalırsa, eğer bırakırlarsa... Anadolu hepimize hınç şüphe ve emniyetsizlikle bakıyor. Yüz binlerce çocuğunu memesinden sökerek alıp götürdüğümüz bu anaya, şimdi kendimizi ve pişmanlığımızı getiriyoruz. İstasyonda bir kadın durmuş, gelene geçene:

— Benim Ahmed'i gördünüz mü? diyor.

Hangi Ahmed'i? Yüz bin Ahmed'in hangisini?

Yırtık basmasının altından kolunu çıkararak, trenin gideceği yolun, İstanbul yolunun aksini gösteriyor.

— Bu tarafa gitmişti, diyor.

O tarafa? Aden'e mi, Medine'ye mi, Kanal'a mı, Sarıkamış'a mı, Bağdad'a mı?

Ahmed'ini buz mu, kum mu, su mu, skorpit yarası mı, tifüs biti mi yedi? Eğer hepsinden kurtulmuşsa, Ahmed'ini görsen ona da soracaksın

— Ahmed'imi gördün mü?

Biz fikir korkusu içinde büyüdük. Hamid rüşdiyelerinde ve idâdilerinde bir çocuğu veya genci düşündürebilecek bütün ders kitabları basmakalıbdır. Dökme hükümlerin hiç birini deşemezsiniz. Padişah fasılları, Muradiye türbelerinden daha da cansıza benzer. Bazan evde yasak bir kitab karıştırırsınız. Kafanıza bir yeni fikir geçer. İlk tütün içtiğiniz vakit, babanız veya ananızla, nasıl nefesinizi içinize çeke çeke konuşursanız, bu fikri ağzınızdan kaçırmamak için âdeta beyninizi sıkarsınız. Fikrin peşinde hafiye vardır. Kolundan zaptiye sürükleyip götürür. Halk kalabalığı, karakol kapısında, yüzüne tükürmek için fikrin yolunu bekler. Çünkü ona da bu ders verilmiştir : Yasak fikir zındık işidir. Memlekete gireli ekmekte bile bereket kalmamıştır. *Falih Rıfk.* ATAY.

Hayır... Hiç birimiz Ahmed'ini görmedik. Fakat Ahmed'in her şeyi gördü; Allah'ın Muhammed'e bile anlatamadığı cehennemi gördü.

Şimdi Anadolu'ya; Batı'dan, Doğu'dan, sağdan, soldan bütün rüzgârlar bozgun haykışarak esiyor. Anadolu; demiryoluna, şoşeye, han ve çeşme başlarına inip çömelmiş, oğlunu arıyor.

Vagonlar, arabalar, kamyonlar, hepsi ondan, Anadolu'dan utanır gibi, hepsi İstanbul'a doğru, perdelerini kapamış, muşambalarını indirmiş, lambalarını söndürmüş, gizli ve çabuk geçiyor.

Anadolu Ahmed'ini soruyor. Ahmed, o daha dün bir kurşun istifinden daha ucuzlaşan Ahmed, şimdi onun pahasını kanadını kısmış, tırnaklarını büzmüş, bize dimdik bakan ana kartalın gözlerinde okuyoruz.

Ahmed'i ne için harcadığımızı bir söyliyebilsek, onunla ne kazandığımızı bu anaya anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilsek... Fakat biz Ahmed'i kumarda kaybettik!

⁂

İki hikâye işittim. Masal olmadığı için nakledeyim :

Cemal Paşa artık ordu kumandanı değildir; Mütareke yakındır. Artık, harbe niçin girdiğimiz münakaşa edilebilir, büyük adamların küçük adamları

adam yerine saymak ve onlarla görüşmek sırası gelmiştir. Arkadaşım Y.K. bahriye çantası içinde Büyükada'ya giderken sordu :

— Paşam, söyler misiniz, bu harbe niçin girdik?

Ve üç dört sene içinde bunalttığı bir nefesi boşaltmış gibi ohlıyarak bekledi İşte cevap :

— Aylık vermek için!

Ve ilâve etti :

— Hazine tamtakırdı. Para bulabilmek için ya bir tarafa boyun eğmeli, ya öbür tarafla birleşmeli idik.

Kırtasiye ve maaş imparatorluğunun tarihi işte böyle biter.

*

Bu fıkranın belki büyük bir kıymeti olmıyacaktı; eğer sonraları şu hikâyeyi işitmeseydim :

Sakarya'ya yaklaşıyoruz. Bir millet olarak kalmak için harbetmek ve muzaffer olmak lâzımdır. Tam o zaman da maliye durmuştur. İlim, ihtisas ve tecrübe, Mustafa Kemal'e hükmünü söylüyor :

— Hazinede para kalmamıştır; bulmak ihtimali de yoktur.

İlim, ihtisas, tecrübe... Büyük kelimeler, büyük ve korkunç! Verdiği karar da şu :

Türk milleti istiklâlini ödeyemez!

Aylık vermek için harbi bırakmak lâzımdır.

Mustafa Kemal'in kararı bu değildi; vatan ve istiklâli idi. Ve en iyi kanunu arayıp buldu : «Milletin nesi var, nesi yoksa yüzde kırkını vatan müdafaası için verecektir.»

Sakarya, Dumlupınar, İzmir ve Lozan... hepsini böyle ödedik.

Mustafa Kemal Büyük Harbe girmek aleyhinde idi : İlim adamı olduğu için!

Mustafa Kemal Kurtuluş Harbini bırakmak fikrinde asla bulunmadı Vatan adamı olduğu için!

İşte size bütün kitabın özü : İlim ve vatan adamı olunuz.

Hiçbiri, yalnız başına, ne sizi, ne de milletini kurtarabilir.

BAYRAK

30 Ağustos günü 16 daireli bir apartmanın önünden geçiyordum. Baktım : Tek balkonda bir küçük bayrak

— Zaferi unutmuşuz, dedim.

Bayramların bir resmî yönü var. Asker geçer, top, tank geçer. Bir de vatandaşcası var. Herkes gönülden coşkunluk gösterir. Bu ikincisini kaybetmişiz.

«Mustafa Kemal'in ilk sofrasında bulunacaktık. Holde toplandıktan biraz sonra, arkasında beyaz bir Kafkas gömleği ile merdivenden indi. Bu kemerli gömlek, pek ahenkli bir endam ister. Mustafa Kemal, ince, zarif ve güzel bir erkekti. Kahramanlık şanının, o günlerde, bu güzelliği nasıl cazibelendirmiş olduğu da kolay anlaşılabilir. Şimdi onun şahsiyeti ile tanışmak fırsatı idi. Derin bir merakla bütün sözlerini ve jestlerini izliyordum. İlk öğrendiğim şey kuvvetli ve yanılmaz hafızası oldu. Bir aralık : — Müsaade eder misiniz, sizi ilk önce nerede görmüş olduğumu anlatayım, dedim. Hemen bakışı şehlâya kayarak : — Hacı Adil denen vali Dimetoka'da biz onu karşılamaya geldiğimiz vakit, arabasına Fethi Bey'i alınalı idi. Siz nihayet bir gazete muhabiri idiniz... dedi. Şaşa kaldım. Dikkatime çarpan ikinci özelliği konuşma zevki ve merakı ile renkli neşeli ve sade anlatış üslubu idi. Mustafa Kemal, bizim nesle, yazarken Namık Kemal'i, konuşurken Yahya Kemal'i hatıra getirirdi. «Gene o gece ilk defa türküler söylediğini işittim. Mustafa Kemal vals oynayanların ve bir ataşemiliterlikte musikili salon toplantılarında bulunanların alışabileceği kadar Frenk musikisine bağlı, alaturka musikide ise makamları ayırabilecek kadar bilgili idi. Sesi mat, yavaş, tatlı ve cazibeli idi.» *Falih Rıfkı ATAY*

Zaferden bir gün önceki Türkiye'yi hatırlıyorum. Yunan ordusu bütün Batı Anadolu'da. Bursa'da, Trakya'da. İstanbul hükümeti, yenen devletlerin diktasına boyun eğmiş. Eğer İstanbul barışı olursa, Venizelos Anadolu Rumları ile Batı Anadolu Türklerini değiştirecek. Şimdi İzmir, Selânik kadar bir Yunan şehri olacaktı. İstanbul milletlerarası bir nite-

likte kalacaktı. Çoktan bu şehirde azınlıkta olacaktık. Bir defa ne çarşılarda, ne bankalar, ne ithalât, ihracatta Türk'ün payı olmayacaktı. Doğu'da Ermenistan kurulmuş olacaktı. Kapitülasyonlar yürürlükte kalacaktı.

Türk toplumu medreselerin eğitimine bırakılacaktı. Kadın köleliği devam edecekti. Anadolu ve Trakya çarşıları Hıristiyan azınlıkların elinde bulunacaktı. Hıristiyan azınlıkların refahı durmadan artacak ve Kürt'e, Çerkez'e, Şiî'ye, Sünnî'ye parçalanan Türklerin yoksulluğu gittikçe çoğalacaktı. Çünkü biz Arap ülkeleri gibi, bir bütün olamıyacaktık.

Bu ölüm hükmünden kurtulmanın tek çaresi Anadolu'da zaferi kazanmaktı. Bu zafer de ancak bir taarruzla kazanılabilirdi. Hükümet «Param yok!» diyordu. Ordunun başında bulunanlar taarruza karşı idiler. Meclis çoğunluğu ortalama bir barış peşinde idi.

İşte böyle kara bir günün kapkara bulutları içinden bir şimşek çaktı. Mustafa Kemal ordunun başına geçti. Bir vuruşta o sarsılmaz sanılan Yunan cephesini yıktı. Yalnız Yunanlılar değil, biz Türkler de neye uğradığımızı şaşırdık. Rumlar arasında Mustafa Kemal'in esir olduğu haberinin dolaştığı günün ertesi sabahı Yunan başkomutanının esir olduğu havadisini aldık. Gözlerimize, kulaklarımıza, beynimize inanamıyorduk.

Bugünkü Türkiye ve Türklük, yüzde yüz o günkü zaferin eseridir. Ve aydınlarımız Fransa'da Napolyon'un iki yüzüncü yıldönümü törenlerinde görüldüğünden daha az ilgilenmiştir.

Soldan sağa :
Yahya Kemal Beyatlı
Falih Rıfkı Atay
Refik Halit Karay

YUSUF ZİYA ORTAÇ

(1896 - 1967)

Aradım, yıllarca aradım onu,
Onu bulmak için dünyayı gezdim.
Yerini, yurdunu gerçi bilmezdim,
Gözümle görmedim, gönlümle sezdim.
Aradım, yıllarca aradım onu
Anladım: O yokmuş, ben yaratmışım
Kalbime bu oku kendim atmışım!

HECE'nin beş şairinden biri, mizah yazarı. İstanbul'da doğdu. Mühendis Süleyman Sami'nin oğludur. Vefa İdadisi, Darülfünun ehliyet imtihanı sonu, İzmit Sultanisi edebiyat öğretmenliğine atandı (1915). Sular İdaresi Yönetim Kurulu üyeliği, edebiyat öğretmenliği, Ordu Milletvekilliği (1950 - 1954) görevlerinde bulundu. Orhan Seyfi Orhon'la birçok dergiler çıkardı; «Akbaba» mizah dergisi en uzun ömürlü olanıdır. Şiirlerinin çıktığı dergiler Kehkeşan (1914, birincilik kazanan ilk şiiri); Türk Yurdu, Servet-i Fünûn; Şair (ilk çıkardığı dergi, 1918); İnci (1919), Büyük Mecmua (1919), Akbaba (1923 - 1975). Bir kalp krizi sonu İstanbul'da öldü (11 Mart); mezarı Zincirlikuyu Aile Kabristanında. Ölümüne ağlayan şiiri:

BİR GÜN

Bir gün basacak beni de
Göğsüne bu anne toprak.
Görecekler ellerimi
Bir çınarda yaprak yaprak...

Sesim, dalda öten bir kuş
Ruhum, fezada bir uçuş,
Bütün huzurunu bulmuş,
Bu dünyadan uzak, uzak.

Benden bir zerre her çiçek,
Benim gözlerim şu böcek
Çiftçiler her yaz biçecek
Saçlarımı orak orak...

Dört mevsimle dolu başım,
Otlar yapraklar sırdaşım
Kara toprağı göz yaşım
Sulayacak ırmak ırmak...

Yıllardır artık o Akbaba'da ve bazı gündelik gazetelerin mizah köşesinde; gittikçe gelişen ince bir zevkle, tatlı, ama çok kere sanat kaygısından çok okurun zevkini ve rağbetini düşünen renk renk manzumeler ve çeşit çeşit düzyazılar yazdı. Açık dekorlu, şen, kıvrak manzum hikâyelerini «Nikâhta Keramet» adındaki bir ciltte topladı... Ama onun bütün bu şiirlerinden çok manzum piyesiyle (Binnaz) on yıllık nükteli gülümseyişi daha çok yaşayacak gibi görünüyor... Yusuf Ziya mizah yolunda galiba asıl kendi kişiliğini buldu. Elbette bu yoldaki bütün eserlerini hep edebiyatın ve sanatın alanına girsin diye varetmedi. Bununla birlikte, bunların içinde manzum ve hele düzyazı olarak; zekî ve edebî birer gülümseme olarak parlayan birçok parçalar vardır. Mizah yolundaki temiz deyişli, akıcı; mütevazı duyuşlu, gülümsemeyi, incelikle saklamayı bilir fıkralar ve düzyazıları herkes zevkle okudu. *İsmail Habib SEVÜK*. «Bizim Yokuş» kitabında «Akbaba»yı nasıl çıkardığını kendi kaleminden dinleyelim

AKBABA

Önce bir arkadaş lâzımdı bana, bir iş ve kafa arkadaşı... Kim olabilir diye düşünmedim bile. Gece, gündüz beraber olduğum tek adam Orhan Seyfi idi.

Ben, o günlerde Beylerbeyinde oturuyordum Babamdan kalan evde. Seyfi, Horhor'dan Aksaray'a inen yokuştaydı. Ama, ikimiz de, hattâ Faruk Nâfiz, hattâ Nazım Hikmet, hattâ Vâlâ Nurettin, beşimiz, kendi evlerimizden çok Emin Âlî Çavlı'nın evinde kalıyorduk.

Emin Âli'nin evi, Saraçhanebaşı'nda, Belediye Sarayına bakan burma minarenin arkasında, ahşap, eski, kafesli bir evdi. Adını «Çağlayan Köşkü» koymuştum bu evin: Yağmurda bütün odaları aktığı için!

Orhan Seyfi, bir mizah gazetesi çıkarmaya hiç hevesli görünmedi. Bir kere yüz lirayı nereden bulacaktık?... Sonra, gazete imtiyazını, İstanbul'un sokaklara taştığı o başsız günlerde kimden alacaktık?... Hele bir üçüncü mesele vardı ki o hepsinden önemliydi: Bakalım, satılır mıydı, okunur muydu çıkaracağımız gazete?

Ama Emin Âlî Çavlı bizim cesaretimizi kamçıladı, bize hız verdi o bütün ömrünce kötümserliği tatmamış yaman gücüyle...

Önce bedavasından başlayalım işe dedim İmtiyazı alalım bir kere...

İsimler düşündük birçok Çelebi, Tırpan, Horoz... Sonunda, Akbaba en uygunu geldi ikimize de...

Bir dilekçe yazdık, pulladık, imzaladık, doğru Şemsi efendiye gittim.

Bizim Yokuş'un en ünlü adamıydı o: Sansür Şemsi efendi. Taaa, Abdülhamit devrinden kalma... Hikâyelerden «Yıldız» kelimesini çıkaran, bütün yıldızlı geceleri, kırmızı kalemi ile mehtaplı gece yapan adam!

Akbaba yalnız bir mizah mecmuası değil; bir mizah mektebidir de. Ben, birçok arkadaşlarımla beraber o mektepte hem öğrencilik ettim, hem öğretmenlik. Hâlâ birşeyler öğrenmiye ve öğretmiye de çalışıyoruz. Bu 34 yıl içinde bende unutamıyacağım hâtıralar bırakan dostlar az değildir. Ercüment Ekrem, İbrahim Alâettin, Osman Cemal, sahiden eşleri az bulunur mizah yazarları idi. Ercüment her cins mizah yazısı yazardı hikâye, roman, taklit... Osman Cemal yazıda Naşit gibi bir halk komiği idi. İbrahim Alâettin Avrupalı nükte yapan ve mizaha seviye veren zarif bir kalemdi. Çizgide, Ramiz ve Cemal Nadir iki büyük kıymettir. Ramiz'in sanatkâr sabrı emsalsizdi. *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

İşte bu Şemsi efendinin bize yol göstermesini isteyecektim. Önce, nasihat etti

— Vazgeç evlâdım, bu zamanda iş açma başına, diye...

Baktı ki olmuyor, sesi biraz daha borulaşarak

— Pekiiiy, Vali beye arzet istidanı... Altına «Mucibince» derlerse gelir imtıyazını alırsın...

Vali, Müşir İzzet Paşa'nın kardeşi idi Miralay Esat bey... Dilekçemi okuyunca şaşırdı:

— Gazete neşretmek müsadesini Valiler mi verirmiş?

— Öyleymiş efendim...

Durdu, düşündü, sonra istidamı yine bana uzatarak:

— Siz bunu Refet Paşa hazretlerine arzediniz, dedi. Millî hükûmetin temsilcisidir. Eğer muvafık görür, bize havale buyururlarsa icabını yaparız...

Önce, Refet Paşa'nın nerede kaldığını keşfettim. Sonra, ev sahibinin yakın dostunu buldum ve Çapa'da, mavi gözlü, açık kumral, lavırcık saçlı, güzel gönüllü bir Türk zabitinin, binbaşı Emin Âli Bey'in evinde, elimde dilekçe ile Refet Paşa'nın huzuruna çıktım.

Günlerdir, caddelerin alkışları üstünde dolaşan Refet Paşa, hiç de bulutlar arkasından bakmıyordu insana. Kibardı, inceydi, güler yüzlü idi pek...

— Lûtfen bir kalem, dedi.

Dilekçeyi imzaladı ve elimi sıktı. Bu kadar kolay olacağını hiç ummamıştım.

Kadromuzu hemen kurduk : Münif Fehim, Ramiz, Hakkı, karikatürleri yapacaklar. Orhan Seyfi, Halil Nihat, Osman Cemal, Selâmi İzzet, Abdülbâki Fevzi, ben yazılarını yazacaktık. Şimdiki Akbaba'dan biraz daha büyük dört sayfaydı eski Akbaba. Tek renk, fiyatı 100 para. Ama haftada iki kere çıkacaktı : Pazartesi, perşembe.

Başlığını Hakkı çizmişti.

7 Birincikânun 1338 tarihli birinci sayısının Akbaba imzalı baş yazısını şöyle bitirmiştim :

«İnsanların çok yaşlısına, saçı sakalı ağarmış olanına akbaba derler. Kuşların en çok yaşayanı da akbaba'dır. İnşallah bizim Akbaba'mız da gazetelerin en uzun ömürlüsü olur.»

Birinci sayfada, Osman Cemal'in «Rıhtımdan Kaçan Öküz» başlıklı fıkrası, Kalender imzalı bir şiir, bir de Halil Nihat Boztepe'nin, şu dörtlükle başlayan «Memurların Şarkısı» vardı :

«Her an bükülür fakr-u zaruret ile bâşın,
Var ise eğer şehr-i Stanbul'da maâşın!
Çeşminden akar seyl-i huruşan gibi yâşın,
Var ise eğer şehr-i Stanbul'da maâşın!

Alt köşede, Münif Fehim'in bir eski zaman türküsünü dile getiren dekoratif tablosu...

Öbür sayfalarda, Orhan Seyfi'nin Fiske imzalı güzel bir hikâyesi... Benim bir manzum hikâyem : Kadın... Abdülbâki Fevzi'nin aruzla bir gazeli... Selâmi İzzet'in «Mesut Erkek» başlıklı bir hafif hikâyesi... Sonra mı? Altı tane de karikatür... İşte 100 paralık Akbaba!

Tashihleri yaptık, sayfaları düzenledik, makineye yolladık akşama doğru...

Ulvi bey kumandayı verdi : Beşbin basılacak!

Yatağıma, ilk sayı elimde girdim gece yarısı. Ertesi sabah, Akbaba satışa çıkacaktı. Beşbin baskılı dört sayfalık bir gazete için, üç, üçbuçuk, saat işleyecekti makine...

Uyur - uyanık bir gece geçirdim. Yıldızları sayarak bekliyordum sabahı. İlk aşkın ilk buluşması bile böylesine soluk kesici olmaz. Bütün kaderim uçurduğumuz kuşun kanatlarındaydı. Uyuyor, uyanıyor, baktığım karikatür-

Geçen hafta İstanbul'un beşyüzüncü fetih yılını kutladık... Nutuklarla, bayraklarla, mehterlerle... Ve... nihayet Vilâyet binası önüne kurulan gecekondularla!... Sultan Osman'ın rüyasında gördüğü: «İstanbul'u al gülzar yap!» dediği İstanbul bu! Beşyüzon yıl çalıştık, çalıştık, çalıştık ve yaptık yapacağımızı! Beşyüzon yıllık İstanbul'da, onbeş yıllık İsrail'e bakıp utanalım! *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

lere yeniden bakıyor, okuduğum yazıları tekrar okuyordum. Dört sayfayı ezzerlemiştim âdeta...

Ertesi sabah, iskelede kalabalık sevindirici idi: Gelen yolcuların çoğu, bir Akbaba alıyordu satıcıdan. Vapurda orta salonun her kanapesinde en az bir Akbaba vardı.

Matbaadan içeri girerken yolumu müvezziler kestiler Gazete kalmamıştı, hemen ikinci baskı istiyorlardı. Saat ondu henüz, sabahın onu.

Sonra kötü günler geldi: Harf inkılâbı, o zaman için büyük başarı sayılan onsekiz bin okuyucumuzun onbeş binini almıştı elimden...

O geçti, Serbest Fırka çıktı karşıma... CHP'nin daha o yıllarda başlayan bugünkü kaderine, Akbaba'yı kurban ettim...

Bir acı komediyi hiç unutmam: Zarara dayanamamak yüzünden kapalı kaldığımız bir yılın kazanç vergisini istemişlerdi benden!

Sonra, 1946'da milletvekili seçildim Ordu'dan... Daha doğrusu Çankaya'dan!

1950 seçimlerinde, meydan meydan, şehirde, köyde nutuklar çekerek oy çoğunluğunu sağlamıştık listemize. Ama artık usanç vermişti bu seçmen efendilerimize dalkavukluk... Her oy sahibi vatandaş, sizi kendi özel vekili sayıyordu: Bakanlık Bakanlık koşturmak için...

Bu bıkkınlıkla, more baştan dedim ve geldim Bizim Yokuş'a Artık ölmek vardı, dönmek yoktu!

Bu yeni baştanın üstünden ondört yıl geçmiştir, okurlarımın sevgisi arta arta...

Başarımızın iki nedeni var: İşimizi hem biliyoruz, hem seviyoruz.

Ben, birkaç yıl sonra, hâlâ son sayıya, tıpkı ilk sayıya bakan âşık gözlerimle bakıyorum!

Gece, başucumda mutlaka not defterimle kalem vardır. Sabahın dokuzunda evden çıkarım. Cumartesileri bile...

Aşk acaba bulaşıcı mıdır dersiniz? Akbaba'da herkes işini sever.

Hakkında yazılan yazılarda hep Akbaba'nın üstünde durdular. Şüphesiz kırk yıl bir mecmuayı, hele bir mizah mecmuasını, bu derece başarı ile yaşatmak her kulun harcı değildir. Akbaba yine çıkacaktır, ama ruhu?.. Ziyanın o inci dizer gibi dizdiği cümleleri, o caanım Türkçe?... İşte onu çok arıyacağız. Fakat benim için, Yusuf Ziya Ortaç, her şeyin üstünde şair Yusuf Ziya'dır. Onunla gençliğimizde en ünlü mecmualarda şiirlerimizi yayınladık. Türk Yurdu, Yeni Mecmua bunların başında gelir. Aruzdan heceye geçişimizde bu millî veznimizi canlandırmak, ona yeni duygularla yeni edebiyatın sesini ve biçimini vermek için beş arkadaş az emek sarfetmemiştik. Enis Behiç, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi ve ben. Bunun için, bize, Hecenin Beş Şairi iltifatını çok görmemeli. O harikulâde Gemiciler şiirinin şairi Enis Behici yıllarca evvel kaybettik. Şimdi Yusuf Ziya daldı sonsuz uykusuna. Şu anda, beşin bir kanadı daha koptu. Bu, acıdır, benim için de, Orhan Seyfi ve Faruk Nafiz için de. Artık ne kadar kısmetse, o kadar, omuz omuza kabil olmasa bile, hayalimizde üç şair yürüyeceğiz. Ama bugün şiir yazmasak da, yahut pek az yazsak da ne hükmü var? Hecenin beş şairinden üçü kaderin çizdiği yolda artık bir üçgen olacaktır ve beşin eksilen ikisini daima içleri sızlıyarak anacaklardır. *Halit Fahri OZANSOY.*

Edebiyatımızdaki Yeri

Yusuf Ziya Ortaç; aruzla başladığı şiire hece ölçüsüyle devam eden, hecenin en ünlü şairlerinden biri olduktan sonra nesre yönelen bir şair yazar mizahçıdır. İnce, nükteli, esprili, iğneli temiz bir dili vardır. Şiir için şöyle der «Şiir ayrı iştir. Bir insan sevilen yazar olur, büyük romancı olur ama sevilen şair, büyük şair olamaz. Bu büyük bir soluk işidir. Koşucularda aradığımız fizik özelliği ruhta arayacağız. Güzel sanatların en güç dalı şiirdir Tatlı bir müzik, bir dâhînin sesi olmasa bile zevkle dinlenir. Orta bir ressam elinden çıkmış güzel bir tabloyu salonumuza asar ve ona sık sık hoşlanarak bakabiliriz. Ama orta güzellikte bir şiir, hattâ ortanın üstünde bir şiir güzel değildir. Ancak çok güzel şiir güzeldir. Bunun içindir ki şaire bir kahraman, bir fedai diye bakabiliriz.» Yusuf Ziya Ortaç; ilk zamanlar aruzu kullandığı halde, sonraları Millî Edebiyat Akımı'na katılarak hece ile yazmaya başlar Edebiyat tarihimize hecenin beş şairinden biri olarak geçer. Hece ile yazılmış ilk başarılı piyes kabul edilen, üç perdelik «Binnaz» yayımlandıktan sonra Darülbedayi'de oynanır. Nesir dili akıcı, sağlam ve Türkçenin bütün inceliklerini kendine özgü bir hava içinde olmasına karşın, şiir dilinde büyük bir özellik görülmez. Uzun yıllar «Akbaba» da birlikte çalıştıkları Aziz Nesin'e göre

Güzel konuşanlara, ağzından bal akıyor, denilir. Yusuf Ziya Ortaç tatlı anlatır, tatlı yazardı. Güzel yazanlara, kaleminden kan damlıyor, denilir. Ortaç'ın kaleminden hem bal akar, hem kan damlardı. Onun kaleminde güzellikle tatlılık, doğruluktan çok önce gelirdi. Bir üslûp

«Binnaz» edebiyat dünyasında aruz ve hece vezni tartışmalarının yapıldığı yıllarda Yusuf Ziya Ortaç tarafından yazılmış ve Faruk Nafiz'e göre «şiir tarzında okumak şartıyla 20 dakikada biten» bir manzum piyestir. «Binnaz»ın konusu biri kadın, ikisi erkek üç kişi etrafında dönen bir aşk hikâyesidir. «Binnaz» adlı kadın ve onun Efe Ahmet ve Hamza Bey adlı iki âşıkı... «Binnaz» film ve piyes olarak seyirciler karşısında kısa aralıklarla çıkmış, fakat ikisinin yarattığı tepki birbirinden çok farklı olmuştur. Fettan bir kadın olan Binnaz'ın gönlü Hamza Beydedir, ama Efe Ahmet'in zorbalığından çekinir. Türlü maceralardan sonra Efe asılır, Hamza Bey, Binnaz'la evlenir.

ustasıydı. Üslûbuna taklit çok kolaydır ama, o üslûbun yaratılması çok zordu. Yılların yazarlık deneyimleri ağdalaşıp yoğunlaşarak Ortaç üslûbu ortaya çıkmıştı. Süslü püslü yazardı, ama o süs göze batmak değil, çarpmazdı bile. Yapaysal bir üslûptu, ama yapmacık olmadığı için yazılarının albenisi vardı. Kendisi mizah yazmadan, Türkiye'de elli yıl mizah ustası olmuştu. Çünkü o, mizah eksperiydi. Türkiye'de hiç kimse onun kadar mizahtan, mizahın tadından anlayamazdı. Mizahın en eskisinden, en yenisine, en soyutundan en somutuna, en yerlisinden en yabancasına kadar hepsini değerlendirirdi. Bunun ne zorlu bir üstalık gerektirdiğini de ancak mizahçılar bilir.

Yusuf Ziya Ortaç'ın Eserleri

Yusuf Ziya Ortaç'ın başlıca eserleri: *Akından Akına* (şiirler, 1916); *Çenk Ufukları* (şiirler, 1917); *Binnaz* (manzum tragedya, 3 perde, 1917); *Âşıklar Yolu* (şiirler, 1919); *Nâme* (1919); *Şairin Duası* (1919); *Şen Kitap* (1919); *Kör Düğüm* (1920); *Nikâhta Keramet* (manzum oyun ve hikâyeler, 1923); *Yanardağ* (şiirler, 1928, eski harfli); *Dinimiz* (4 cilt, 1929 - 30, ilkokul için); *Kürkçü Dükkânı* (büyük hikâye, 1931); *Nedim* (1932); *Şeker Osman* (1932); *Halk Edebiyatı Antolojisi* (1933); *Seyranî* (1933); *Edebiyat Bakalorya Kitabı* (1935); *Ah-*

met Haşim, Hayatı ve Eserleri (1937); *Faruk Nafiz, Hayatı ve Eserleri* (1937); *Bir Selvi Gölgesinde* (şiirler, 1938); *Kuş Cıvıltıları* (çocuk şiirleri, 1938); *Dünya Gözüyle İsmet İnönü* (1940); *Göç* (roman, 1943); *Beşik* (fıkralar, 1943'te iki basımı var, 1948); *Ocak* (fıkralar, 1943); *İsmet İnönü, Bir Hayatın Romanı* (1946); *Üç Katlı Ev* (roman, 1953); *Sarıçizmeli Mehmet Ağa* (fıkralar, 1956); *Göz Ucuyla Avrupa* (gezi notları, 1958); *Gün Doğmadan* (fıkralar, 1960); *Portreler* (edebî anılar, 1960); *Bir Rüzgâr Esti* (şiirler, 1962); *Bizim Yokuş* (basın anıları, 1966).

Yusuf Ziya çok zariftir fevkalâde iyi fıkracıdır; çok temiz bir üslûbu vardır. Şiirlerini kalbi ile değil zekâsile yazmıştır. Nazımlarında onun ne zeki, ne kurnaz bir şair olduğu görülür. *Orhan Seyfi ORHON.* Akbaba sevgilisiydi. Zaman zaman magazin dergileri çıkarmış, günlük gazete özlemi duymuştu. Ama Akbaba, o kırk yıllık kuş kanat çırptığı zaman mutluydu Yusuf Ziya. 1953 idi sanırım, sekiz yıllık milletvekili Ortaç politikadan artık hayır ummadığı için Babıâli'ye dönmüştü. Bir süre beraber çalıştık. Nuruosmaniye Caddesindeki meşhur bozacının üstündeki binada, avuç içi kadar bir yerde Akbaba'yı yeniden uçuşa alıştırıyordu. Yaz güneşi sararmış perdeleri delip geçer, küçücük odada sığınacak yer bırakmazdı. Yusuf Ziya şort'unu ayağına çeker, karikatürlerin yazıların üstüne eğilir, kâğıt, matbaa, mürekkeple nefes alır verirdi. Akbaba'nın ilâçlarını okkayla Babıâli hamallarına satarken hatırlarım. Kantarın topuzuna dikkat eder, yarım kiloyu hesaplardı. Bu çaba sonunda havalandı Akbaba.. On binlerin, yirmi binlerin üstüne çıktı. *Ilhan SELÇUK.* Yazı ve şiirlerinden:

İNANMAK

İnanmış milletlerin dünyasında yaşıyoruz.

Biz, Kurtuluş Savaşı'nı, inandığımız için kazandık. Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal'i kim bekliyordu? Yokluktan başka! Fakat o, bu top yokluğu, tüfek yokluğu, cephane yokluğu içinde bir varlığa inanmıştı Türk milletinin varlığına.

Bugün, bir haftada bir vatan kül eden dünya cehennemi ortasında, bizi dimdik ayakta tutan da bu inanıştır: Kendimize inanış.

İnanmıyan milletlerin adı, bir mezar kitabesi gibi, yalnız eski dünya haritası üzerinde duruyor!

İnanmak!.. Her okuma çağına giren çocuğu, bu iman seferberliğine sokmalıyız. Ana, baba, öğretmen, yazıcı, hepimize düşen tek vazife budur Ona, büyük milletin çocuğu olduğunu, tarihi ve coğrafyasiyle öğretmek.

Her sabah, evinin kapısından çıkan çocuk, okuluna yeni bir iman ve her akşam, okulunun kapısından çıkan öğrenci, evine yeni bir inanışla girmelidir.

Büyük Alman filozofu Kant'la beraber tekrar edelim İnanmak, muzaffer olmaktır.

BAYRAMLARIMIZ: Bu karamsar yazıyı bitirirken, bir de cedlerimizin eski bayramlarını düşündüm. Dört mısrada çizdiği bayrama bakın Nedim'in «Iyd erüşsün, bâis-i sevk-i cedid olsun da gör,/Seyr-i Sâdâbâdı sen bir kerre ivd olsun da gör!/Kûşe kûşe mihrler mehler bedîd olsun da gör,/Seyr-i Sâdâbâdı sen bir kerre ivd olsun da gör!» Sâdâbâd'ın Kâğıthane olduğunu bilirsiniz elbet... Nerde o «üç çifte» lerin, o «hanım iğnesi» kayıkların Kâğıthanesi?... Şimdi fabrika leşlerinin kokuttuğu bir bataklık! Eski bir atasözümüz vardır ki, hiç eskimez: «Deliye her gün bayram» demişler... Kâğıthane'yi bataklık yapan insanlara akıllı denir mi? Aman müslüman kardeşlerim, bayram namazında duayı unutmayınız: Allah cümlemize akıllar ihsan eylesin! *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

EVİM

Dedemden yadigâr olan bu evi
Kışın fırtınası, yazın alevi
Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış.

Fikrim bu hülyaya bazan dalar da
Düşünür, derim ki: «Bu odalarda
Kim bilir kaç kişi oturmuş, yatmış!»

Şimdi bir ben varım, bir de annem var,
Zaten ondan başka dünyada nem var?
Benim ömrüm onun, onunki benim!

Senelerden beri, akşam oldu mu,
Donuk gözleriyle ıssız yolumu
Ondan başka yok ki bir bekliyenim!

AKINDAN AKINA

Serdâr bakıp at üstünden, dedi: İleri!..
Bir ağızdan uğuldadı cenk türküleri...
Yamaçlardan coşkun bir sel gibi boşandık,
Bu illere eskiden de yine biz şandık!

Geçtik Tuna kıyısından üç yüz akıncı,
Süngülerde yanıyordu ordunun hıncı!
Uçlarından kan damlayan kılıçlar kınsız,
Tanrı böyle emretmiş: Türk durmaz akınsız!..

NÖBETÇİ VE YILDIZ

Gece indi ağır ağır yorgun denize,
Ufuklarda uğuldayan rüzgâr kesildi.
Ay gecenin elinde bir sedef yelpaze,
Işıkları yeryüzünün hüznünü sildi...

Her yer tenha... uzaklarda bir gölge yalnız:
Gökyüzünü dinleyen bir kahraman nefer.
Çıt yok... Mavi derinlikte bir damla yıldız
Fısıldıyor: — «Ey bayrağa şan veren asker,
Ne var ne yok, neye mahzun duruyorsun sen?
Sor köyüne ait benden her ne istersen!..
Ah anladım, gözlerinde yalnız bir şey var,
Yalnız onun, nişanlının sönmez gölgesi!
Geçen akşam harmanlıktan dönerken kızlar
Gördüm onu, pek solmuştu pembe çehresi...
Bütün gençler söylüyordu yanık bir şarkı,
Yalnız kara düşünceler içinde yorgun,
İçin için ağlıyordu nazlı yavuklun!..
Dedim: «Nen var, ey köylü kız, gözlerin tıpkı
Yağmur dolu bir sonbahar gibi mükedder?»
Bir hıçkırık taştı: «Sorma: Yok hiçbir haber,
Beş ay oldu... İşte burada biz ağlaştıktı,

Bu çeşmenin karşısında vedâlaştıktı!..
Gitti, beni uzun uzun göğsünde tutup,
O gün bugün bekliyordum, yok hiçbir mektup!..»
Neş'em soldu, rengim uçtu, boşluklar döndü,
Dudağımda bir iki söz parladı, söndü:
«Ey sevdalı kır çiçeği, ey kalbi yetim,
Güzel ayın başı için bil ki ahdettim,
Nişanlını bulacağım, merak etme sen,
Söyle, ona anlatırım her ne istersen!..»
Gözlerinde yaşlar güldü: «Ey uzak yıldız!
Duacıdır yeryüzünde sana bu genç kız,
Bir selâmcık götür benden budur niyazım,
Ayşesini unutmasın... ancak o lâzım!»
Asker soldu, gözlerinde bir gölge yandı,

Gürüldeyen sesi göğe doğru uzandı:
— «Uzak yıldız!.. Ben ölüme karşı gülerken,
Çarpıntıyla doldu kalbim bu sözlerinden...
Dikkatle bak, Çanakkale bu gördüğün yer,
Bir çelikten kale gibi burda her nefer!
Yıldırımlar, ateşlerle her gün çarpıştık,
Fakat düşman çıkamıyor meydana artık!
Boruların tunç sesiyle titretip arşı,
Süngümüzle durduk yedi düvele karşı!
Bundan sonra ölsem bile gam yemem asla!..
Böyle günde hiç gelir mi hatıra sıla?
Ayşeciğe söyle, beni merak etmesin,
Kavuşuruz...»

Birdenbire göklerde derin
Bir uğultu dalgalandı, bir alev yandı,
Baştan başa genç kahraman kana boyandı!
Şaşkın, deli bir kahkaha koyverdi yıldız:
— «Artık haber bekleme ey uzaktaki kız!
Nişanlının hayâlini kalbinde göm sen,
İşte ben de kaçıyorum bu ıssız gökten!
Bir gözyaşı gibi düştü karmakarışık,
Şimdi yıldız, gökyüzünde kayan bir ışık!
Arkasında hafif, beyaz bir yol göründü,
Biraz koşup karanlıklar içinde söndü!..

BEŞİK

Batının medeniyet döküntüleriyle dolu Beyoğlu caddesinde, zaman zaman bize bizi tanıtan bir mağaza, vitrinine bir beşik koymuş. Acele adımlarla giderken durdum. Yolumu kesen, acaba hangi yüzyıldı On altıncı mı, on yedinci mi?

Kuru tahtaya, bir Türk ustası bu altın yaprakları döktürmüş.

Kansız renklerin, ihtiyar yaldızların soyluluğu içinde eski çağları sallayan bu beşik, şimdi bir anılar mezarıydı.

Sinan, böylç bir beşikte sallanmıştır. Süleymaniye'yi kuran dehâ, ilk eğriyi onun başlığında gördü, ilk sütunu onun üstünde seyretti.

Nedim, böyle bir beşikte sallanmıştır. İstanbul'un ilk şairi, gözlerini dünyaya açtığı anda, yeşil bir duvağın baharı arkasından bu binbir nakışlı sanat bahçesini gördü.

Nigârî, böyle bir beşikte sallanmıştır. Şimdi yabancı müzelerdeki minyatürlerini, ilk düşlerinde gördüğü bu altın yaprakların esiniyle işlemişti.

Hâfız Osman, böyle bir beşikte sallanmıştır. Lâmelif'in iki şah damarına, Türk dehâsının asil kanını mürekkep yerine akıtan bu hattat, o sanat hayranlığına, koynunda göz açtığı bu beşikte ermişti.

Benakis müzesini süsleyen Türk çinilerinin adsız ustaları, Kremlin müzesini süsleyen Bursa kadifelerinin eşsiz dokuyucuları... Edirne kavukluklarını, Üsküdar çatmalarını, Beykoz işlerini, eseri İstanbul'ları ören, yuğuran, oyan muhterem eller... Hepsi bu beşikte sallanmışlardı.

Tarihin uzak ikliminden gelen ihtiyar adımlarla vitrinin önünden henüz ayrılmıştım. Karşıma, bir Yahudi vitrininde, teneke topuzlu bir çocuk karyolası çıktı. Bakıp düşündüm: Ya bunun içinde yatıp büyüyenler?..

Karşı kaldırımdan bir bobstil geçiyordu!..

AYNA KARŞISINDA

İki donuk göz bebeği
Aynadan bana bakıyor.
İçime selviliklerin
Gölgesini bırakıyor...

Saçında çoğalmış aklar,
Kansız bir çizgi dudaklar,
Neden bu çökük yanaklar
Üstünden yaşlar akıyor?..

Son ışıklar sönünce tam,
Loş bir türbe oldu odam.
Aynadaki hayâl adam
Bana bir kandil yakıyor!

KOŞMA

Bir daha o fırsat geçer mi ele?
Dün gördüm, bugün de göresim geldi!
Gülüşü o kadar hoştu ki hele,
Lebinden koncalar deresim geldi!

Hem küçük, hem güzel, hem utangaçtı
Gözleri gözümden dâima kaçtı,
Saçları ne güzel, ne ipek saçtı,
Öpüp okşıyarak öresim geldi!

Şiir, güzel sanatların hiçbir cinsine benzemez: Güzel bir tablo, güzeldir, zevkle salonunuza asar, seyredersiniz. Güzel bir musiki hoştur, tatlıdır. Keyifle dinlersiniz. Ama güzel bir şiir, güzel değildir. Ancak çok güzel şiir, güzeldir. Onu yapmak için de hiç olmazsa yarım Tanrı kuvveti lâzım... Niçin o kadar uzağa gidiyorsunuz? Yarınki anlayışım bile bugünkünden daha ince, daha derin ve doğruya daha yakın olacaktır. O zaman «yeni» bizdik. Bugün, bizden sonra kaç göbek daha eskidi. Şiirin «Manzum ve mukaffa söze derler» diye okutulduğu bir devirde yetiştiğimizi unutmayınız. *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

Yüzü benziyordu bahâr ayına,
Kaşları can yakan aşkın yayına,
Hasretle kapanıp hâk-i pâyına
Yüzümü, gözümü süresim geldi!

TÜRK ŞİİRİNDE ÇIĞLIKLAR!..

Divan edebiyatından bu yana, Türk şiiri, yüz yılları çınlatan çığlıklarla doludur.

Bu çığlıklar, Tanzimat'a kadar, ya Tanrıya yalvarıştır, ya sevgiliye...

Yalnız Sultan Osman'ı, Sultan Cem'i ve Gazi Giray'ı, bu bölümlemeden, pek az bile olsa ayırabiliriz.

Sultan Osman, İstanbul özlemini ilk duyan ve fethin mutlu yolunu arayan ilk şairimizdir:

Osman, Ertuğrul oğlusun,
Oğuz, Karahan neslisin,
Hakkın bir kemter kulusun,
İstanbul'u al, Gülzar yap!

Sultan Cem ise —eğer edebiyat tarihimizin yetkili uzmanları başka örnekler göstermezlerse— sanırım, Türk şiirinde «Vatan» sözünü kullanan yine ilk şairdir:

Can dimâğına erüp bûy-i vatan
Dil diler kim görüne rûy-i vatan

Gazi Giray'a gelince, Kırım Hanlarından bu yiğit şair bayrağı, Tuğ'u, At'ı, Yay'ı, Ok'u arûza döken, divan edebiyatının ilk epik şairidir sanırım

Râyete meyl-ederiz kamet-i dilcû yerine
Tuğa dil bağlamışız zülf-i semen-bû yerine
Severiz rahş-ı hüner mend-i sabâ reftarı
Bir peri şekl sanem gözleri ahû yerine

Divan edebiyatımızın bu eşsiz ve benzersiz gazeli, yine şu eşsiz ve benzersiz beyitle biter:

Olmuşuz cân-ile billâh Gazaî teşne
İçeriz düşmen-i dinin kanını su yerine!

Bir karşılığı önlemek için hemen söyleyim ki Gazi Giray'ın şiirinde şahlanan «Rahş = At» Nedim'in:

Mest kendi güler altındaki Rahş oynardı
Gördüm ol âfeti dün bir düğün alayında

Beytindeki «Rahş» değildir.

Bu üç ayrı örnekten sonra, yüz yıl öncesine kadar, şiirimiz, sadece Tanrıya ve sevgiliye yöneltilmiş çığlıklarla doludur.

Fuzuli divanından yalnız gönül çığlıkları dinleriz. Şair, aşk ile öyle serhoştur ki, dünyayı bile tanımaz:

Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir!

Şair aşk hastasıdır. Ama o derdinden öylesine memnundur ki doktora «aman beni bu dertten kurtarma, yoksa ölürüm» diye yalvarır:

Aşk, derdiyle hoşum, el çek ilâcımdan tabip,
Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır!

Onun için aşk, herşey... İlim yok, aşk var:

Aşk imiş her ne vâr âlemde,
İlim bir kıyl-ü kaal imiş ancak!

Sevgilinin eteklerine sarılan âşığın şu çığlığını dinleyiniz:

Çekme dâmen nâz edüp üftadelerden kıl hazer,
Göklere âçılmasun eller ki dâmânındadır!

Şairin bir sevgilisi var, eski masal güzelleri gibi: Saçlarını döktü mü, ucu topuklarını öpüyor... Şimdi Fuzuli'nin çığlığına kulak veriniz:

Zülfü gibi ayâğın koymaz öpem nigârım,
Yoktur anın yanında bir kılca itibârım!

Fuzuli böyle de Nedim değil mi?.. O, çağdaşlarının hepsinden daha şair, daha keyif ehli, daha dünya adamı:

Şu kısacık ömrümüzün içinde ne kadar çok şey değişti. Ben çocukluğumda babamın getirdiği ilk gramofonu hatırlıyorum. Renkli borusunun içinden ansızın bir şeytan fırlayacak diye bütün ev ürpertiler içersindeydik. Simdi dört yaşında çocuk. uçakla oynuyor, bayramlarda pencerelerden kaldırımlara atom atıyor. Bu çerçeve içinde artık el şakakta mehtaba dalan eski çağ şairleri arıyamayız. Belki günün şiiri bambaşka duyguların sesi olacaktır. Bunu yapmak güç, güçten de fazla, insan işi değil, yarım Tanrı işi. Evet bekleyeceğiz. valsin şiirini değil, twistin şiirini. *Yusuf Ziya ORTAÇ*

Çünkü bülbülsüz gönül bir gülistan lâzım sana,
Çünkü dil koymuşlar âdın dilsitan lâzım sana!

Dedikten sonra, dileğini açıklıyor:

Dâhi pek pîr olmadan bir nev-civan lâzım sana!

Nedim, aşkı Fuzulî gibi anlamaz. Aşk, onun için kucaklanan, koklanan, öpülen bir tatlı varlıktır. Çığlıklarında, ya elde ettiği fırsatların lezzetini, ya elden kaçırdıklarının hasretini duyarsınız:

Gerdeninden, sinesinden buseler etmişti vâd,
Cümlesinden neyleyim kâfir peşiman oldu hep!

Şu dört mısrada, başkalarının içki sofrasında sabahlamış sevgilisine, bakınız, nasıl kıskanç bir hasretle sitem ediyor:

Acep ne bezmde şep-zinde dâr-ı sohbet idin,
Henüz nerkiz-i mestinde bûy-i hâp kokar.
Nikap ile göremezken biz ânı vâ hâyfa,
Rakip o gerden-i sîmîni bi-nikap kokar!

Nedim bu... Onun çığlıkları, örtü altında bile göremediği sevgilinin gümüş gerdanını, rakibinin örtüsüz koklayabilmesinden!

Divan edebiyatımızın «Bülbül-i Şeyda» sı bir güzele âşık. Ama sevgili başkasının kolları arasında... Nedim'in şikâyetinde, çığlık üçyüz yılı aşıp hâlâ kulağımıza kadar gelebiliyor:

Kocup her şep meyânın cânma can katmada ağyar
Behey zâlim sen insaf et bizim de cânımız vardır!

Bütün divan edebiyatında, baştanbaşa bu çığlıkları duyarız. Enderunlu Vâsıf'ın sesi alev alev bir çığlık değil mi?..

O gül-endam bir al şâğla bürünsün yürüsün,
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün!

Eski şiirimizin bu bölümünde, Muallim Naci'nin şu beyti sanırım son büyük çığlıktır

Ey âşk bildiğin gibi yak, yık derunumu,
Bir kimsesiz belâ-zedenin hânümanıdır!

Naitler, münacatlar, tazarrular, tevhitler, divan edebiyatımızda ayrı bir bölümdür. Bu yalvarışların, bu yakarışların ürpertisini yakın günlere kadar şiirimizde duyarız. Kim der ki Kâzım Paşanın şu çığlığı yüz yılı aşıp bugünün kulaklarına kadar geliyor

Düştü Hüseyn atından sahray-ı Kerbelâ'ya,
Cebril var haber ver Sultan-ı Enbiyaya!

Yobazların lânetlediği Şinasi, bütün bizim kuşağın ezberindeki münacatında

Nur-ı rahmet' neye güldürmeye rûy-i siyehim
Tanrının mağfiretinden de büyük mü günehim?

Diye feryat eder.

Muallim Naci'nin, o hâlâ insaflı bir kalemin incelemesinden geçmemiş şairin, galiba kendi mezar taşı için söylediği şu mısralarda da, bakınız, nasıl inanmış bir kalbin sesi çarpıyor :

Hak-perestim arz-ı ihlâs ettiğim dergâh bir,
Bir nefes tevhîd'den ayrılmadım Allaaah bir!

Bizim edebiyatımızda, bir başka aşkın, vatan aşkının, hürriyet aşkının, millet aşkının, çığlıkları Tanzimat edebiyatı ile başlıyor. Yankıları hâlâ bütün yurdu kaplıyan en canlı çığlık Namık Kemal'in, en düşündürücü en mânâlı, en çağdaş çığlık da Tevfik Fikret'indir.

Mağosa zindanında çürüyen o saçı sakalına karışmış adam, «Hürriyet»in âşığıdır Kaş hürriyet, göz hürriyet, aşk hürriyet, herşey, herşey onun için hürriyet

Ne efsunkâr imişsin âh ey didâr-ı hürriyet,
Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten!

Namık Kemal, başını hürriyet uğruna, vatan uğruna, millet uğruna koymuş

Felek, her türlü esbâb-ı cefasın toplasın gelsin
Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten!

«Vatan kasidesi» baştanbaşa, bir volkan ağzı açılmışcasına böyle çığlıklar püskürür :

Seçimler olacaktır. Geç de olsa olacaktır, güç de olsa olacaktır. Ulusal artıklardan oy sadakası dağıtılsa da olacaktır, dağıtılmasa da olacaktır. Bütün aday listeleri tek kâğıtta da toplansa olacaktır, ayrı ayrı kâğıtlarda olsa da olacaktır ve sandıklar açılacak, oylar vatandaş gözü önünde sayılacak, iktidar, kazananın olacaktır! Ordu, seçim sonu ne olursa olsun, bir şey söyler Ben, yalnız Türk vatanının, Türk milletinin ve Atatürk devrimlerinin bekçisiyim!» *Yusuf Ziya ORTAÇ.*

Muîni zâlimin dünyada erbâb-ı denâettir.
Köpektir zevk alan sayyad-ı bi insafa hizmetten!

Namık Kemal için cellâdın ilmiğine boyun vermek, zincirlerini sürükleyerek yaşamaktan güzeldir

Kemend-i cangüdâzı ejder-i kah olsa celladın
Müreccahtır yine bin kerre zencir-i esaretten!

Namık Kemal'in —bir çağ modası olan— romantik çığlıklarından sonra, bize başka bir dünyadan başka bir sesle gürleyen dev-adam Tevfik Fikret'tir elbet.

Fikret, yalnız hürriyet âşığı, vatan âşığı, millet âşığı, insan âşığı değil, bir medeniyet âşığı idi... O, memleketin derdini anlamış tek insandı, tek şairdi Bütün acılarımızın tek nedeni, gericiliğimizden, çağımızın adamı olamayışımızdandır. Ferda'da bu inancın çığlığını duyarız :

Asrın, unutma bârikalar asr-ı feyzidir,
Her yıldırımda bir gece, bir gölge devrilir,
Bir ufk-ı itilâ açılır, yükselir hayat
Yükselmeyen düşer, ya tarakki, ya inhitat!

Yarının insanlarına bu duyguyu aşılamak, gençliğin kalbini uygarlığın heyecanı ile kanatlandırmak için, sanatını bütün gücü ile kullanıyordu. Promete'de mısra mısra bu amaca yürür

Kalbinde her dakika şu ulvi tahassürün
Minkar-ı âteşînini duy, daima düşün:
Onlar niçin semada, niçin ben çukurdayım,
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?
Yükselmek âsumana ve gülmek... ne tatlı şey!

Tek oğlunu Halûk'u yolcu ederken arkasından şöyle haykırıyordu

Topla, fırlat, ne varsa, taş, iğne,
Şu muhitin ser-i rahavetine!
Bize bol bol ziya kucakla getir,
Düşmek etrafı görmemektendir!

Ama bu yolculuk kolay mı?..

İşte bir yol ki, hep çakıl ve diken,
Geçeceksin yarın bu yoldan sen...
Geçeceksin, ayakların yorgun,
Ellerin şerha şerha, bağrın hûn,
Fakat alnın açık...

Oğluna bu öğütleri veren Fikret'e yalnız medeniyet âşığı da denmez, çelik yapılı bir karakter adamıdır da o

Kıran da olsa kırıl sen fakat bükülme sakın!

diyor Bu kadar da değil... Okullarımıza öğrenci yemini olacak güzel bir öğüdü daha var

Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!

O, herşeyi yarından bekliyor. Bütün ümidi gençlikte... Tıpkı, Cumhuriyeti gençlere emanet eden Atatürk'ümüz gibi Fikret'imiz de kalbini yalnız onlara bağlamış:

Gençler, bütün ümid-i vatan şimdi sizdedir,
Herşey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin!

Ama bu cömert adam, yaman bir tehdit ile parmağını sallamayı da unutmuyor

Ey genç, unutma ki,
Senden de bir hesap arar âti-i müşteki!

Her şeyi gence veren Fikret, her şeyi de yine gençten istemektedir Hürriyet uğruna ölümü bile... Hem de bunu kimden istiyor, hangi gençten, bilir misiniz?.. Oğlundan!.. Bunu sahiden istiyor Bunu şevk ile istiyor Vatan bayrağını çekmiş bir coşkunlar kalabalığı önünde, oğlunun, hürriyet uğruna vurulup dudağında bir son gülüşle toprağa düştüğünü görürse, sevinçle secdeye kapanacağını söyleyecek kadar inanarak söylüyor

Ey şanlı vatan bayrağı bir gün seni oğlum,
Bir mevkib-i zi-heybet-i hürriyet önünde
Çekmiş görebilseydim... O pür hande ölürken
Etmezsem eğer mevtini takdis ile secde
Dünyada en alçak baba elbet ben olurdum!

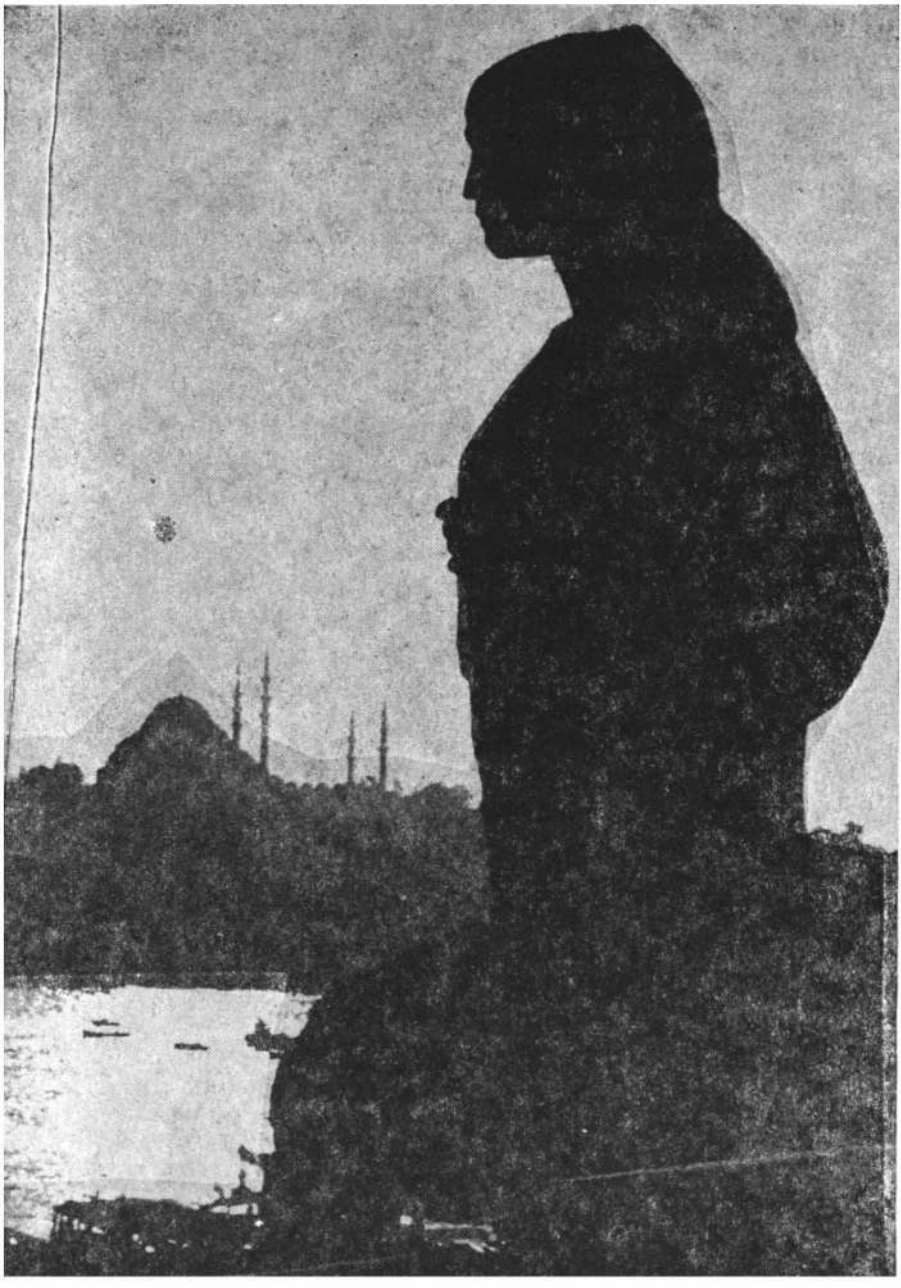

Fikret'in yiğit karakterini bilenler, bunun edebiyat olmadığını da bilirler... Ama, bunu edebiyat olarak yazmağa bile hangi baba elindeki kalemin kalbi dayanır?

Çığlık, çığlık, çığlık... Yüz yıllar boyu murada eremeyenlerin çığlıkları bizim edebiyatımız olmuş!

Yazıma son verirken, bir dakika duruyor, bir dakika gözlerimi kapıyor, bir dakika kafa tasımda çınlayan son çığlığı dinliyorum:

Ölürsem görmeden millet'de ümmit ettiğim feyzi,
Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzûn ben mahzûn!

Siz, yankıları o günden bugüne, seksen yılın duvarlarına çarpa çarpa uzayan böyle bir çığlık duydunuz mu hiç?..

Vatan mahzûn, ben mahzûn!

Namık Kemal'in bu çığlığı hangimizin çığlığı değil ki?.. Mezarlıklarımızdaki mermer kitabeler bile onun bu taş kesilmiş çığlığıdır.

BİR SELVİ GÖLGESİ

Rûhumu bu çarmıha kendi elimle gerdim:
Bir nebî ıztırâbı kaynıyor her yerimde.
Ölüm, siyah bir tütsü yakıyor gözlerimde;
Aldığım her nefesi son nefes gibi verdim!

Neş'eler, ihtirâslar, arzûlar, artık gidin:
Kahkahalar, içimde kanayan birer zakkum?
Işıklar, gözlerime serpilen bir avuç kum!
Bir selvinin gölgesi: Son cenneti ümîdin...

Bir selvinin gölgesi: Kırk yılın son emeli,
Son hıçkırık bu selvi gölgesinde dinecek;
Son damla yaş bu selvi gölgesine sinecek
Alnımı okşayınca ölümün anne elil

ŞÜKÛFE NİHAL

(1896 - 1973)

Mermer kapı kapalı...
Yelkenler indirildi,
Sudan çektiler salı.

Yalçın, ıssız kıyıda
Ne bahar olur, ne yaz;
Mermer kapı açılmaz!

Geçilmez artık o su...
Kurulmuştu bir pusu,
Ayrılmıştı yolcular...

Biri mermer kapının
Ardında dondu, kaldı:
Biri, karşı kıyıda
Sonsuz azaba daldı...

İSTANBUL'da doğdu. Miralay Ahmet Bey'in kızıdır. Özel olarak gördüğü ilk ve orta öğrenimden sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nü bitirdi (1919). Coğrafya ve edebiyat öğretmeni olarak çeşitli okullarda çalıştı. Kendi isteğiyle emekli oldu (1953). Millî Müdafaa Grubu'nda faaliyet göstermiş, kadın hakları konusunda çalışmalarda bulunmuştu. Uzun süre İstanbul Huzurevi'nde tedavi gördükten sonra 23 Eylül akşamı öldü. Rumelihisarı Aşiyan Mezarlığı'nda toprağa verildi (26 Eylül)

Bir kanat çırpışı titrer başımda.
Derim: hayat gibi ölüm de güzel,
Bir kuş cıvıldarsa mezar taşımda.

Edebiyatımızdaki Yeri

Şükûfe Nihal; şiirlerinde ilk defa kadınca konulara ve kadınca duygulara yer veren şairlerimizin başında gelir. Yirmiiki yaşlarında şiirlerile dergileri-

mizde görünür. «Nedim», «Güneş», «Şair», «Aydabir», «Çınaraltı», «Şadırvan» yazılarının en çok yayınlandığı kaynaklardır. İlk şiirlerinde aruzu kullanırken, «Millî Edebiyat» akımına bağlı kalarak hece ölçüsünü benimser. Bu konudaki görüşü:

> *«Madem ki dili, tarihi, ananesi, harsı, hususî bir varlık gösteren bir millet mefhumu vardır ve madem ki, edebiyatta bir cemiyetin ifadesi demektir, şu halde bir millî edebiyatın varolması zarurîdir... 1908 inkılâbından sonra yazılar daha ziyade bizimdir. Hepimizin tanıdığı birçok kıymetli kalemler vardır. Lâkin yanıp kül olduktan sonra, küllerin arasından canlanıp dirilen efsanevî kuş gibi yeniden hayata gözlerini açmış bir millet için bu kadar yeter mi? Bu eserler acaba bizi tamamiyle doyurabilir mi? Aranızda kaç sanatkâr olduğu yerde aldığı ilhamları kâfi görmeyip bir yurt sevgisinin cazibesine kapılarak ufukların ardına koştu. Kaç şair tanımadığımız mamur veya viran yurt köşelerinden bize yeni bir ses verdi? Kaç romancı smokinli briç partilerini, boyalı kadın parmaklarını, yahut da kirli meyhane köşelerini ardına bırakıp kapalı vadilerden, ceylânlı dağlardan, yolsuz köylerden bize haber getirmek için cebinde bir defter, elinde bir asa ile yola düştü... Bizde Arap, Acem veya Garp taklitçiliğinden kurtulmuş olan her edebiyat bence millî edebiyattır. Bunları örnek almayan kalbini, gözünü kendi muhitinin varlığına çevirmesini bilen her sanatkâr da millî sanatkârdır.»*

Şükûfe Nihal; Fransa'nın edebî salon sahibi kadınları gibi, bir edebiyat çevresi yaratmak gerekliliğini duyar, tüm külfetleri üzerine alarak, edebiyat toplantıları düzenler. Hikâye ve romanlarında sanatın eğitici niteliğinden yararlanır. Orhan Burian'a göre «Şükûfe Nihal Başar büyük ve insanı sarsan konuların şairi değildir. Gayyaya ne kendisi iniyor, ne bizi indiriyor. Hisleri ile oyalanan, nazımla oynıyan bir hali var. En iyi şiirleri iddiasız, küçük hisleri ifade edenlerdir»

> «Zindanda bir ışık var» diyordu. Nerde olursa olsun o ışığın söndürülemiyeceğini, onun herkesten daha mutlu olduğunu... Gün geçti, yıl geçti, Şükûfe Nihal de yaşlandı, kendi isteğiyle çekildi bir köşeye, son yıllarını bir dinlenme evinin loş odasında yaşadı. Herkesten daha mutlu muydu, sanatıyla, geçmişin anılarıyla avutabiliyor muydu kendini? Hep istedim bir gün kalkıp o dinlenme evinde kendisini ziyaret etmeyi, olmadı, yapamadım. Garip bir sıkılganlık duyarak. Hastaydı, yaşlıydı, bir de kaza geçirmişti üstelik. Oysa 1940'lardan tanıyordum onu, Şişli'deki büyük evinin salonlarında konuklarıyla konuşurken, şiirden söz ederken, o günlerin genç sanatçılarını ağırlarken, onlara güç verirken... Birkaç kez katıldım Şişli'deki evde yapılan bu toplantılara. Asaf Halet Çelebi, Celâl Sılay, bazan Sait Faik, üniversite öğretim üyeleri, günün en ünlü kişileri... İlgiyle izliyordu yazdıklarımızı, ilk denemelerimizi. Güzel bir kadındı o günlerde de, alımlı, ince, du-

yarlı... Şiirlerini okumuştum, kendisi için en ünlü şairlerin şiirler yazdıklarını duymuştum, romanları da vardı. Bir çağın en önemli tek kadın şairiydi. Yıllardır öğretmenlik yapıyordu, özellikle kız liselerinde. Öğrencileri onu hep sevgiyle anarlardı. Etkisini yaşam boyu duyduklarını söylerlerdi. *Oktay AKBAL.* Şükûfe Nihal, kadın duygularının bir kadın ağzından, bir kadın uslûbuyla ilk olarak ifadesini onun eserlerinde buluruz. Yeni kuşakların bütün kadın şâirlerine örnek ve ilham kaynağı. Edebiyat-ı Cedide'de sanat hayatına giren Şükûfe Nihal'in büyük örneği taparcasına bağlandığı Tevfik Fikret'tir. Ölünceye kadar onun sanattaki gücüne ve karakter yüceliğine hayranlığını korur. Sanatının bu döneminde Şükûfe Nihal, santimantal - romantik şiiri temsil eder. Sonraları belli bir ölçüde realizme kayar.

Şükûfe Nihal'in Eserleri

Şükûfe Nihal'in başlıca eserleri *Yıldızlar ve Gölgeler* (şiirler, 1919); *Terekkülün Cezası* (hikâyeler, 1928); *Hazan Rüzgârları* (şiirler, 1928); *Renksiz Istırap* (roman, 1928); *Gayya* (şiirler, 1930); *Yakut Kayalar* (roman, 1931); *Su* (şiirler, 1933); *Çöl Güneşi* (roman, 1933); *Finlandiya* (gezi notları, 1935); *Şile Yolları* (şiirler, 1935); *Yalnız Dönüyorum* (roman, 1938); *Sabah Kuşları* (şiirler, 1943); *Domaniç Dağlarının Yolcusu* (roman, 1946); *Çölde Sabah Oluyor* (roman, 1951); *Yerden Göğe* (şiirler, 1968).

Şahsından, hayatından bahsetmek hususunda garip ve zarif bir utangaçlık ve çekingenlik gösteren Şükûfe Hanım başka konular münasebetiyle, dolaylı bir şekilde, parça parça, his hayatını ifşa ediyordu. Anlıyordum ki büyük bir aşk geçirmişti ve bu aşk bitmemiş senfoni halinde sona ermişti. Sual sormuyordum. Biliyordum ki: «Kimdi bu? Ne zaman oldu?» gibi sorular sorduğum takdirde, büyü çözülecek, itirafların, ifşaatın arkası kesilecekti. Bir gün şöyle dedi: «— Zaten insan hayatında bir defa sever. Gerisi kapılış, aldanış. Ben bütün şiirlerimi bir tek şahıs için yazdım. Hep onu anlattım, ona seslendim.» Bugün biliyorum ki Şükûfe Nihal'in en güzel şiirlerini ilham eden şahıs Cenap Şehabettin'in kardeşi Osman Fahri idi... Gençliğinde çok sevilmiş, Faruk Nafiz'in büyük aşkı ve bazı şiirleri için ilham perisi olmuş olan Şükûfe Hanım Hamdi Beyden ayrıldıktan sonra, daha içli bir insan oldu. Sanki eski yarasının sızısı nüksetmişti. Sık sık geçmişten bahsetmeğe başladı. İlk kocası Mithat Sadullah ile ailesinin hatırı için evlenmişti. Ahmet Hamdi Başar'a ise, sosyal davalar karşısında gösterdiği ilgi ve heyecan sebebiyle yakınlık duymuştu. Hayatının büyük olayı bu iki izdivaç arasında yer alıyordu. Leylâ ile Mecnun hikâyesinin tıpkısı olan bu olay veya hikâye şimdi aktüelleşmiş, hâtıralarının ve düşüncelerinin birinci planına geçmişti. Aşkından çıldırmış, daha sonra hayatına kıymış olan genç adam gözünün önünden gitmiyordu. *Adile AYDA.* Ayrıca «Yazı hayatının 50 nci yılında, Şükûfe Nihal» i Adile Ayda, 5 Şubat 1968 tarihli Cumhuriyet'teki yazısında şöyle anlatır: Şair ve romancı Şükûfe Nihal için 1968 yılı bir jübile yılıdır: İlk şiirlerini, muhtelif dergilerde, 1918'de yayınlamağa başla-

muştur. 1925 ile 1935 arasında edebiyat ufkumuzda en çok parlayan, gerek yazılarının kalitesi, gerek velûtluğu ile o devrin tenkitçilerinin takdir ve hayranlığını kazanan bu değerli edebî şahsiyeti, bu münasebetle anmak bir kadirşinaslık borcudur.

Meşrutiyet Devri Çocuğu

Bir çok devir ve rejimleri yaşamış, bunları eserlerinde aksettirmiş olan Şükufe Nihal, ruhî ve fikrî yetişme itibariyle, Meşrutiyet devri ve hattâ Meşrutiyet öncesi çocuğudur. Bu bakımdan, kendisi, iliklerine kadar iyimser ve idealist olan, her zaman inanmağa ve güvenmeğe susamış ve uğradığı sayısız hayâl sukutlarına rağmen, yeniden ümitlenmeğe, yeniden iman etmeğe hazır olan Türk milletinin ve Türk halkının mükemmel bir temsilcisidir.

Bilindiği gibi, Meşrutiyet hareketinin başında, büyük bir ümit ve iman Türk aydınlarını sarmıştı. Şükûfe Nihal o sıralarda 12 yaşında idi. Fakat babası Miralay Ahmet Bey, bir takım heyecanlı dostları ile evinde tertip ettiği toplantılarda biricik zekî ve kabiliyetli kızının hazır bulunmasına, konuşulanları dinlemesine müsaade ederdi. Bu toplantılarda memleket bahisleri kadar sanat bahisleri de edilirdi. Küçük kız, daha ondört yaşında iken, ruhunu saran vatanî ve lirik heyecanları kâğıda dökmeğe, o zamanki üstadlar tarzında şiir yazmağa başlar. Fakat ancak 22 yaşına geldiği zaman, 1913 de bunları dergilere göndermek cesaretini kendinde bulur. Bu şiirlerden müteşekkil «Yıldızlar ve Gölgeler» adlı ilk şiir mecmuası 1919 da, kendisi üniversitenin edebiyat bölümünden mezun olduğu sene çıkar. Bu tarihten itibaren, Şükûfe Nihal için, bir yandan öğretmenlik hayatı başlarken, bir yandan da zengin dolgun bir edebî hayatın eşiği kendini gösterir.

1927 de «Hazan Rüzgârları», 1930 da «Gayya», 1933 de «Su», 1935 de «Şile Yolları» ile şairin şöhreti zirvesine yükselir. O günlerde, gazete ve dergilerde tenkitçiler Şükûfe Nihalin eserlerini övmekle yarış ederler. Hüseyin Cahit gibi en müşkülpesentler bile bazı eserleri için «ölmez eser» demekte tereddüt etmezler.

Sonra, sanatkâr, «Sabah Kuşları», «Yerden Göğe» gibi manzum eserler de yayınlamakla beraber, daha ziyade neşir vâdisinde kalemini denemeğe karar verir: «Renksiz Iztırap», «Çöl Güneşi», «Yakut Kayalar», «Yalnız Dönüyorum», «Çölde Sabah Oluyor» gibi roman ve hikâyelerini neşreder. Hepsinde kalbi hislerin yanında sosyal ve millî dâvalar, vatanı yükseltme ve kalkındırma peşinde olan kahramanlar, heyecan, aşk, ümit, iman senfonisi...

...İkinci Dünya Harbi içinde, edebiyat âlemimizde sürrealist şiirin hüküm sürdüğü sıralarda, Şükûfe Nihal unutulmağa başlar. Yazı yazmağa devam ettiği halde, tenkitçiler eserlerini ele almaz, hakkında yazı yazmaz olurlar Zaman çarkı dönmüş, moda değişmiştir.

Derin bir taabdır hayatım benim.
Bakın gözlerimden nasıl bellidir;
Duyulmaz bu âlemde hiç şivenim,
Sükutumda bir zehr, elem gizlidir.

Şu gençlik bağından perişan, harıp
Geçer ağlarım solgun âmalime.
İnilder elinde kırık bir rübap,
Odur bir hazin âşina halime.

Bu yollarda her lâne, gördüm, yıkık;
Nazarlarda donmuş emeller... yazık!
Soluk her çiçek bir hazin âh ile...

Bu devirde Şükûfe Nihal Hanımın çok takdire şayana bir teşebbüsü, edebiyat tarihimizde kaydedilmesi gereken bir faaliyeti olmuştur. Orhan Veli'nin, henüz nefis halk şairi hüviyetini almadan önce, Süleyman Efendinin nasırları ile uğraştığı sırada, Şükûfe Nihal Hanım, değersiz bulduğu şair ve yazarların istilâsı karşısında, hakikî edebî değerleri bir araya toplamak. Fransanın edebî salon sahibi kadınları gibi, bir edebî çevre yaratmak ihtiyacını duymuş ve ilk zamanlar kendi evinde, bütün külfetleri üzerine alarak, edebî toplantılar tertip etmiştir.

O devirde ben de bu sütunlarda muntazaman edebî tenkit yazıları neşrettiğim için, Şükûfe Hanım bir ara beni de davet etmeğe başlar. Bu toplantılara en muntazam şekilde devam edenler şunlardı: Abdülhak Şinasi, Refik Halit, Âsaf Hâlet, Fahri Celâl... ve, tabiî, Şükûfe Hanımla ben. Mithat Cemal Kuntay, Valâ Nurettin ve Hanımı, Müfide Ferit Tek de bir iki defa aramıza katıldılar. En muvaffakiyetli toplantılar Şükûfe Hanımın Leventteki evinde yapılan ilk toplantılar olmuştur: Hiçbir falsolu ses çıkmadan, hiç kimse monoloğ yapmağa kalkmadan, edebiyatın ve şiirin düştüğü durumdan şikâyet edilir, tam bir fikir ve kanaat birliği içinde geç vakitlere kadar konuşulurdu. Sonra, Şükûfe Hanım Büyük Kulübe taşındı, bir toplantı da orada tertip etti. Fakat o günkü toplantı bir felâketti. Yazın sıcak günlerinden biri olduğu için, Mitat Cemalin hastalığını, yani Ada vapuru yolcularını hayatından bezdiren meşhur cereyan fobisini bilmeyenler, arada bir, kalkıp pencereyi açıyor, bunun üzerine Mitat Cemal hemen gidip kapatıyordu. Bu yüzden ikide birde sohbet kesiliyor, dikkat dağılıyordu. Sonunda, birkaç kişi daha Mitat Cemalin tarafını tuttuğu için, pencere açmak isteyenlerle istemeyenler arasında ağız dalası ve âdeta muharebe başladı ve herkes selâmeti toplantıyı terketmekte buldu.

Şükûfe Nihal bizi bir iki defa da Hilton'un Lâlezarında topladı. Hatırlıyorum, bir seferinde edebiyattan çok tasavvuf ve felsefeden bahsedildi Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna ile Şemsi Tebrizî arasındaki hissî rabıta, Vahdeti - Vücut, ruhun bekası falan derken derinleştikçe derinleştik, felsefî bahislere daldıkça daldık. Bir defasında da Victor Hügo ile Goethe arasında mukayeseye girişildi. Victor Hügo'yu Abdülhak Şinasi, Goethe'yi Âsaf Hâlet müdafaa ediyordu, yani diğerine üstünlüğünü ileri sürüyordu. Münakaşada hiç müsamaha ve tahammülü olmayan Abdülhak Şinasi, Goethe'yi bırakıp Âsaf Hâleti bir güzel haşladı ve bana dönerek :

— Siz ne dersiniz, Hanımefendi? dedi.

Maalesef, ben de, Victor Hügo'ya olduğu kadar Goethe'ye de hayranlık beslediğim için, büyük Alman şairini kötüleyemedim ve bu sefer «Boğaziçi Mehtapları» yazarının hücumlarına ben hedef oldum. «Zaten eserlerim hakkındaki yazılarınız anlayışsızlıklarla dolu» demeğe kadar işi götürünce, Fahri Celâl dayanamadı, centilmence beni müdafaa etmeğe başladı. Toplantı iki yazar arasında oldukça tatsız münakaşa ile sona erdi. Tabiî burada bilhassa arızalı ve falsolu toplantılarımızı hatırlıyor ve anlatıyorum. Bunların yanında Refik Halid'in nefis hikâyeler naklettiği, Abdülhak Şinasinin Paris hatıralarından bahsettiği, Âsaf Haletin Hint edebiyatını anlattığı ve sohbet ziyafetine garkolduğumuz nice güzel toplantılarımız olmuştur!

Bunları anlatmakla mevzu dışına çıkmış olduğum zannedilmesin. Bunlar Şükûfe Nihal'in şahsiyeti ve hayatı ile doğrudan doğruya ilgilidir. Çünkü toplantıların ruhu onun mütevazi, sevimli, zarif Şahsiyeti idi. Fazla olarak, bunları tertip eden, harekete getiren, birer birer telefonla hepimize haber veren veya hatırlatan • idi. Hepimiz hayatımızın bir devresini süsleyen bu hâtıraları ona borçluyuz.

Şükûfe Nihalin eserleri hakkında bir kıymet hükmü vermek için şiirleri ile nesirlerini ayırmak lâzımdır.

Yazarın roman ve hikâyelerinin edebî kıymeti yanında çok büyük bir eğitici vasıf ve değerleri vardır. Gönül isterdi ki bütün gençler, muayyen yaşta bunları okusunlar. Maalesef zamanımızda yayınlanan eserlerin çoğu ve gençlerimizin hayatta şahit oldukları olayların ekserisi karamsarlık, ümitsizlik, itimadsızlık telkin edici mahiyettedir. Şükûfe Nihalin herbiri bir idealizm kaynağı olan romanları gençlerimizin kalbini ve kafasını besleyecek en iyi gıdadır.

Şükûfe Nihalin şairliğine gelince, bu bakımdan kendisi edebiyat tarihimizde önemli bir mevkie lâyıktır. Şükûfe Nihal'den evvel birçok kadın şairlerimiz şiirde büyük başarılar göstermişler, şiir sanatının nefis nümunelerini vermişlerdir. Fakat bunlar ekseriyetle erkek hislerini terennüm etmişler, ka-

ona has duyguları ifade etmeği düşünmemişlerdir. İlk defa olarak Şükûfe Hanım şiirde kadınca mevzulara ve kadınca duygulara yer vermiştir.

Şükûfe Nihalin, şair olarak ikinci özelliği de şudur ki, o şekil, üslûp, lisan bakımından zamanına uymasını, kendi kendini yenilemesini bilmiştir.

Bunu canlı bir şekilde göstermek için şairin ilk şiir kitabı ile son şiir kitabından, misal olarak, birkaç mısra alacağım

NİSYAN

...Tek bir kuzu, aheste inen sisler içinde
Bir noktai hicran gibi bir kırda melerdi...
Titretti bütün kalbimi avazei derdi.
Bir gurbeti nisyanda mı kalmıştı, o, bilmem!
...Çılgın aşıyor kırları avazei hüsran,
Eyvah, unutulmak! Ne acı ukdei hicran!

BİR ELBİSEME

Ben giderim, sen kalırsın dolabımda pırıl pırıl.
Ne renklerin solmuş, ne de hırpalanmış, buruşmuşsun.
Öyle güzel, öyle zarif, öyle ince dokunuşun!
Ya ben? Alev alev ruhum,
Şimşek şimşek düşüncemle
Kavgası bir ömür boyu
Sürmüş günüm ve gecemle
Zaman gelip, hatırasız, gölgesiz olacak ben?
Sonunda bir kuru yaprak gibi sessiz solacak ben.

Şükûfe Nihal; ilk kitabındaki şiirlerden itibaren dile ve vezne olan hakimiyetini kuvvetle devam ettiren şairin nazmında en mühim özellik, lirizm ve onun bellibaşlı kaynağını teşkil eden samimiyettir. Gerçekten, çok açık kalble konuşulan bu şiirlerde isimsiz fakat tam bir biyoğrafinin derin akislerini duymak daima mümkündür. *Kenan AKYÜZ*. Faruk Nafiz, 1928 yılında halasının Erenköyündeki köşkünde, o devrin tanınmış kadın şairi Şükûfe Nihal ile tanışmıştı. Şükûfe Nihal o sırada, bu köşkün karşısında ve sahildeki bir köşkte oturuyordur. Faruk Nafiz'in halasının kızı olan şair İffet Halim Oruz da komşu olarak Şükûfe Nihal'le tanışmış ve samimi arkadaş olmuşlardır. İffet Halim Oruz o günleri şöyle anlatır: «Erenköy bah-

çelerinde ve Anadolu yakası kıyılarında bir çok şair arkadaşlarla beraber geçen unutulmaz hâtıralarımız vardır. Hepimiz yazdığımız şiirleri birbirimize okur, eleştirmeler yapar, edebi sohbetlerde bulunurduk. Bu toplantılarda Celâl Sâhir, Şükûfe Nihal, Faruk Nafiz, Halide Nusret, Behçet Kemal, hatta Nâzım Hikmet bulunuyordu. Nâzım Hikmet bizleri serbest vezinle yazmağa teşvik ettiği bu sıralarda benim ve Behçet Kemal'in heyece bağlı kaldığımızı ve Faruk Nafiz'in arûz vezninden heceye geçerken açık kapalı heceleri kullanarak meydana getirdiği ahengi tâkip ettiğimizi söylemek isterim.» Şiirlerinden :

BİR ŞEY UNUTTUM

Yolum uzundu biraz, kayalıklar çetindi;
Sona yaklaşınca da gün bitti, akşam indi;
Dediler : «Pek boş yere değil verdiğin emek,
Eriştin demek!..»

Hazırlık da bir büyük savaş bu yolculukta...
Ne uçurumlar aşmak gerekmiş bir solukta!..
Bir cılız su başı da bulsam şimdi tasam yok;
Dayandığım kayaya değemez ateş ve ok!..

Yalnız,
Gönlümde bir acı var, adını bulamadım;
Kırık gibi kanadım!
Bir şey mi kaybettim, ne? Ellerim bomboş gibi...
Bir yakuttan kadeh ki varlık çatlamış gibi...

Ses mi, çiçek mi desem;
Işık mı, renk mi desem;
Sanki, geçtiğim yolda bir şey unuttum!

ÂŞIK SAZIYLE

Gözyaşlarıyle ördüm
Saçımın örgüsünü;
Bir ağızdan söyledik
Ayrılık türküsünü...

Gün battı bir taraftan.
Bir yanda onun yüzü;
Hayâtımın gündüzü.
O son günle kapandı

Yolculuk rüzgâr gibi,
Dağ dağ savurdu beni;
Ayrılık bir cehennem,
Yaktı, kavurdu beni.

Şükûfe Nihal; son nefesine değin Atatürk'ün izinden ayrılmaz. Kadın özgürlüğünü kendi nefsinde ilk olarak canlandırır. Üniversite öğrenimi görür, liselerde edebiyat öğretmenliği yapan ilk Türk kadını'dır. Yurda, ulusa tutkusu sonsuzdur. Biricik kaygısı Türk kadınının haklarını kullanır hale bir türlü gelememesidir. Yurt endişesi onu romantizmden realizme kaydırır.

Halkın sesini, acılarını gereği gibi anlatmak için köy köy, mahalle mahalle Anadoluyu dolaşır, izlenimlerini romanlarında canlandırır. Zonguldak işçisinin sıkıntılarını, fedakârlıklarını «Gayya» adlı kitabında toplar. «Çölde Sabah Oluyor» romanı Güneydoğu devlet çiftliklerinde gördüğü umutlu çalışmaları yansıtır. Anadolu'ya göçmüş olan ilk Türk kadınlarının izlerini aramak üzere aylarca Söğüt dolaylarında inceleme yapar.

Tirenle yarış eden
Ay gibiydi yolumda;
Ne uzaktı koşsa da
Bir sağım, bir solumda...

Dağlar girdi araya,
Kara bulutlu dağlar...
Unutsun gayri bizi
Yeşil, yıldızlı bağlar...

DİNER Mİ?

Çılgın gibi bugün de
Özledim, duydum seni...
Ölmeyen şey içimde
Bugün de yedi beni...

Bir lâhzacık çehreni
Görmek için bir lâhza;
Öyle harâb oldum ki!..
— Beni öldüren ezâ
Dinecek miydi sanki?..

Diner mi hiç bu hicran,
Bu sonsuz gönül derdi? —
Ruhuma yine hüsrân,
Yine karanlık yoldaş...

Gözyaşımla ürperdi
Yine sular bu akşam;
Sulara bir damla yaş
Gibi süzülüp aksam!..

ANADOLU KADINLARINA

Baktıkça yüzünüze aksiniz vurdu bana,
Neşe dolu gözlerim büründü bir dumana;
Birer birer sönerek ruhumdaki ışıklar,
Alnımda sizin gibi belirdi kırışıklar...
Dudaklarım büküldü bıkmış gibi canından,
Çekildi zerre zerre damarlarımdaki kan...

Alnınızda ne derin bir ıstırap izi var,
Hepiniz bir esrarlı gece, siyah bir mezar...
Ömrünüzde bir yaprak, çiçek yok dökülmemiş,
Hangi zerreniz var ki hicranla örülmemiş!..

Öyle mağrur, mermerden bir duruşunuz var ki,
«Merhametine muhtaç değiliz!» diyor sanki...
Ezildim, karşınızdaki gözlerimi kapadım:
«Zavallı» sizin değil elbette benim adım...

ALİ MÜMTAZ AROLAT

(1897 1967)

Göklerde soldu akşam:
Ürperdim Damla damla
Ruhuma doldu akşam.

Yorgun gezindi rüzgâr:
Sonu gelmez bir gamla
Kalbime sindi rüzgâr

Ölüm yollara düştü;
Bu kimsesiz akşamla
Gönlüm yollara düştü.

İSTANBUL'da doğdu. Galatasaray Sultanisi öğrenimi sıralarında Birinci Dünya Savaşına gönüllü olarak katıldıktan sonra, Ticaret Lisesi'ni bitirdi (1922). Bankacılık yaptı. İş Bankası'nın Muhasebe Müdürlüğünden emekli oldu. Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verildi. İlk şiirlerini «Seza» imzası ile yayımladı. «Şair», «Yeni Mecmua», «Nedim», «Dergâh», «Millî Mecmua» da göründü (1918 - 1927). Şiirlerinde hayal oyunlarını, renkli buluşları, aşk duygularını, pastoral manzaraları ön planda tutar. Hece ölçüsünden serbest nazma kayar. Şiir kitapları *Bir Gemi Yelken Açtı* (1926), *Hayal İkliminden Dönen Diyor Ki* (1960).

Küçük yaşta edebiyata merak saran şairin, daha okul sıralarında iken, Dergâh dergisinde birçok şiirleri çıkmış (1921) ve birkaç yıl sonra da bunları «Bir Gemi Yelken Açtı» (1926) adlı bir kitapta toplamıştır. Uzun zamandan beri imzası dergi sahifelerinde görülmemekle beraber şiiri terk etmemiş olan sanatkâr, birinci kitabından sonra yazılmış şiirlerini Hayâl İklîminden Dönen Diyor Ki ismiyle bir araya getirmeği düşünmüş ise de bu arzusunu henüz gerçekleştirebilmiş değildir. Millî Edebiyat Cereyanı'na katılıp, Hecenin ve konuşma türkçesinin güzel örneklerini veren şahsiyetler arasında gördüğümüz şairin şiirlerinde, ince bir melâlin yanıbaşında musikiyi değerlendirmek için sarf edilen sürekle bir cehdin mevcudiyeti de göze çarpmaktadır. *Kenan AKYÜZ.* Ali Mümtaz Arolat şiirlerinde hayal buluşlarını herşeyden üstün tutuyor. Ama bu, Haşim'de olduğu gibi, Şark minyatürle-

rini andıran renk ve ışık terkipleri halinde belirmiyor; tek tek kalıyor. Şairin kuvveti, aynı zamanda da zâfı, kullandığı nazım hilelerinde ve renk oyunlarındadır. *Orhan BURİAN*. Şiirlerinden

HAVUZ

Uyuklıyan yorgun akasyaları
Koynında saklıyan geniş bir havuz
Üstünde fıskiye, mehtabın sarı
Rengiyle ağlıyor, halsiz, uykusuz...

Kaç yıl fıskiyenin bu ince uzun
Suları, bükülmüş altın çiçekler
Halinde, bu ölgün, sessiz havuzun
Üstüne sessizce dökülecekler?

Biri hareketsiz, cansız yatıyor,
Birinin dinmiyen gözyaşları var:
Bilsen bana neler hatırlatıyor
Bu ölmüş sulara ağlıyan sular!...

GÖLDE GECELER

Göl, sâhiller, ay hepsi düşmüş ayrı bir derde
Göl kederde sâhiller kederde... ay kederde...

Sazlıklarda sessizce süzülürken kayıklar,
Ay sularda bir hasta kadın gibi sayıklar.

Derinden, pek derinden bir sessizlik inliyor:
Orman hülyâya dalmış bu sükûtu dinliyor
Ne bir kuş cıvıltısı, ne de bir bülbül sesi...

Yalnız suyu titreten küreklerin hüsesi,
Bir de alnıma çarpan rüzgârın kanatları

Ay sarı... sular sarı. sularda sazlar sarı.
Ay hasta... sular hasta. sularda sazlar hasta.

Niçin bu pırıldıyan gecenin rûhu yasta?
Neden bu solgun sular, sesinde öksürükler
Istırâbını böyle kenarlara sürükler?

Ali Mümtaz Arolat; şiirlerinde özellikle «Bir Gemi Yelken Açtı» şiirinde, gerçeğin yerini hayale, bilinenin yerini bilinmeyene bırakır. Sembolist, imajist imgelerden yararlanır. Semboller, alegoriler arkasından rüyalarla efsanelerin karıştığı bir dünyaya bakar. Bilinen bir âlemden, bilinmeyen bir âleme açılırken boşluktadır. Millî Edebiyat Okulu'na bağlanan şiirlerinde, konuşulan Türkçemizin canlı örneklerini verir. Heceyi ustalıkla kullanır. «Hayâl İkliminden Dönen Diyor Ki» şiirindeki dizelerde sanat gizemi saklıdır: «Ormanların en sık yerine girdim,/Sülün tüylü, altın bakışlı, insan/Gibi düşünmeden gülen, konuşan/Bu kuşu da tuttum, sana getirdim»... «Bir geceydi, su ve gök son nefeste,/Denizkızlarının şakrayan sesi./Yaktı kalbimdeki eski hevesi;/Bilmem hangi sihir vardı bu sesle.»

BİR GEMİ YELKEN AÇTI

Bir gemi yelken açtı hayâl iklimlerine,
Civârından çığlıkla yorgun martılar kaçtı:
Rüzgâr sürüklenirken derinlerden derine,
Hayâl iklimlerine bir gemi yelken açtı.

Beyaz yelkenlerinde ölgün bir kızıllığın
Titrek son akisleri dalgalandı belirsiz;
Toplanırken göklerde bulutlar yığın yığın,
Hırçın bir fırtınayı düşünüyordu deniz.

Ufuklarda solarken altın şafak gülleri
Yabancı âlemlerden saadetler, emeller,
İhtiraslar bekliyen kimsesiz gönülleri
Gizlice sıkıyordu kızgın demirden eller.

En katı yüreklinin bile bu sabah iki,
Üç damla yaş kurudu solgun yanaklarında;
Açılan yolcuların hepsi hissetmişti ki
Bugün de erişilmez o diyâra, yarın da...

Mâdem ki o iklime erişmeye imkân yok,
Neden böyle vakitsiz enginlere çıkışlar?
Bulutlar toplanıyor, ufukta dalgalar çok.
Kış geliyor, yelkenler emin bir yerde kışlar!

Yolcular diyorlar ki : — Erişmek ümidi az;
Biliriz dalgaların her biri bir mezarlık.
Belki de içimizden hiç biri ayak basmaz,
Lâkin yolunda ölmek, bu da bir bahtiyarlık!

Ufkun dört duvarına kanadını vurarak
Rüzgâr sürüklenirken derinlerden derine,
Gümüş yelkenlerini yüksekte savurarak
Bir gemi yelken açtı hayâl iklimlerine

NİLÜFER

Gecenin sularında
Meh-tâb bir nilüferdir;
Açılmış bir kederdir
Gecenin sularında.

Rengi kış, bakışı yaz,
Sevgililerden beyaz,
Açılmış bir kederdir
Gecenin sularında.

Benzi uçuk, kalbi sâf,
Teni elmastan şeffâf,
Meh-tâb bir nilüferdir
Gecenin sularında.

Gecenin sularında
Meh-tâb bir nilüferdir,
Açılmış bir kederdir
Gecenin sularında.

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL

(1898 - 1973)

El gibi dolaşma Anadolu'nda
Arkadaş, yurdunu içinden tanı!
Dinle bir yosmayı pınar yolunda,
Dinle bir yaylada garip çobanı.

Bir issiz ev gibi gezdiğin bu yurt
Yıllarca döktürür sana gözyaşı.

İSTANBUL'da doğdu (18 Mayıs). Orman Nezareti memurlarından Süleyman Nazif Bey'in oğludur. Annesi tüccarlardan İbrahim Necati Beyin kızı Ruhiye hanımdır. Orta öğrenimini Bakırköy Rüştiyesiyle Hadika-i Meşveret Idadisi'nde yaptıktan sonra, Tıb Fakültesi'nde okudu; mizacına uymıyan bu yüksek öğrenimi yarıda bırakarak öğretmenliğe girdi (1922). Kayseri, Ankara (1924 - 1932) ve İstanbul (1932 - 1946) liselerinde aralıksız edebiyat öğretmenliği yaptı. Bir yandan da «Hayat»la kendi çıkardığı «Anayurt» dergilerini idare ediyor, şiirler yazıyordu. «Çamdeviren», «Deli Ozan» takma adıyla yazılan mizahî şiirler de onundur. İstanbul milletvekili seçildi (1946); milletvekilliği 27 Mayıs 1960 ta son bulunca tekrar yazı hayatına girdi. Dinlenme gezisine çıktığı «Samsun» gemisinde, «Kaş» önlerinde, bir kalp krizi sonucu öldü (8 Kasım); İstanbul Zincirlikuyu'daki aile kabristanında toprağa verildi.

Faruk Nâfiz, bazı aruz mısralarında Yahya Kemal'i en yakından takip eden şairimizdir. Bu yakınlık, onun gibi anlayışından ziyade, mısralarının yapılışında onu hatırlatması şeklindedir. Şairde dil, buğday, gelincik, yabani ot, hepsini karmakarışık veren bir tarlaya benzer; fakat bu nizamsız bolluğa biraz eğilirsek, çok güzel şeyler bulabiliriz. Aruzdan heceye geçerken, şiirine, halk şiirlerinden gelen bir tadı, bir nevi söyleme tarzını da almıştır. *Ahmet Hamdi TANPINAR.*

Önce Hececiler arasında ayakta kalan tek şairdir. Aruzu da, heceyi de aynı başarıyla kullanmış, aruzda Yahya Kemal'in düzeyine yaklaşan şiirler yazarken hecede yeni olanaklar denemiş ve bütün denemelerinde başarıya ulaşmıştı. Önemli bir özelliği Anadolu'ya açılan, halk şiirinin sesine kulak veren ve onu değerlendirmeye çalışan harekete önderlik etmesi oldu. 1926 ve sonrasının, kendi yönetiminde çı-

kan «Hayat» dergisinde yalnız halkçı değil hatta devrimci, çok başarılı şiirleri birbiri ardından çıkmış, belki de o yüzden kendisini çekemeyenlerin hışmına uğrayarak derginin yönetimi elinden alınmıştı. Canavar, Akın gibi manzum sahne eserlerinin bir zamanlar yurt çapında kazandığı başarıyı hatırlayanlar şiir gücünü ne kadar çeşitli alanlarda her zaman etkili biçimde kullanmış olduğunu kabul ederler. Aruz vezni ve eski ağızla ancak o dili anlayanların tadına varabilecekleri küçük küçük yergi şaheserleri de yabana atılacak eserler değildir. *Yaşar NABİ.* Hakkı Süha Gezgin; 10.5.1940 tarihli Yeni Mecmua'da «Edebi Portreler» başlığı altında Faruk Nafiz'i bize yakından tanıtır

PORTRESİ

İşte bir sınıf arkadaşı daha.. İki gün evvel bir masa başında otururken ona uzun uzun baktım. Sınıf arkadaşı ince, süzgün Faruk'la bu dolgun varlık ne kadar birbirine benzemiyorlardı!. Vaktiyle dümdüz alnı, şimdi derin duygular, azametli düşüncelerin ağırlığı altında katlanmış. Eski pembe yüz, şimdi biraz daha kırmızı. Yanaklar dolgun. Şakaklardan hazin bir şafak sökmüş. Yalnız gözler değişmez derler. Halbuki şeklin, renk ve çizginin üstüne yükselebilenlere asıl onların değişmesindeki enginlik çarpar. Asıl gözler, asıl bakışlar değişiyor. Ömrün yaşını, ömrün sırrını yüz buruşuklarında, alın kırışıklıklarında, dudakların ucuna asılan derin çizgilerde aramayın. Yaş, gözlere çöken gam dumanında, bakışlara o anlatılmaz rengi, hali veren içli aydınlıklardadır Faruk Nafiz, bu bakımdan tanınmayacak kadar değişmiştir. Buğdayın nimet olabilmesi için, iki ağır taş altında ezilmesi lâzımgeldiği gibi, istidadın büyük şair olması için de, ıstırap değirmeninin çarklarından geçmesi lâzımdır.

Şair yüreği, şair vücudü içinde kınını kesen bir kılıca benzer. Cezbeli kavak yaprakları gibi, en rüzgârsız zamanda da, o ruh, ürpermeler içindedir Gerçek şair, şöhrete erer; zengin olur; refaha kavuşur. Yükselir, büyük, hattâ bazan bir tek vatan ufkuna da sığmıyarak başka hudutlara taşar Fakat mes'ut şiir... İşte bu görülmemiştir.

Faruk'un da eserlerinde hep bu bozulmaz alın yazısının izlerine rastlarsanız şaşmayın.

«Sevda başımda ateş, gurbet içimde düğüm,
Yangından çıkan eşya gibi kırık döküğüm:
Fakat bunlar değildir uğruna yaş döktüğüm,
Yanarım benden evvel can veren eserime

Faruk'u böyle içli yapan, bir yandan kendi yaradılışı, bir yandan da sürdüğü ömürdür. Bu iki şey, birbirini hazırlayıp büyüterek, birbirini bileyip keskinleştirerek yanyana yürüdüler.

San'atkâra acınmaz; hürmet edilir. Onlar canlı anberlere benzerler Anber nasıl ateşe düşmeden kokusunu vermezse, şair de yanmadan cevherini belirtmez. Istırap, bunların imbikleridir. Kızgın kazanında kaynatır sonra damla

1932 yılının 19 Şubat akşamı Atatürk, Akın'ı görmek üzere Tepebaşı tiyatrosuna geliyor.. O gece Türk tiyatrosu için tarihî ve unutulmaz bir gecedir. Bu piyes Faruk Nafiz Çamlıbel'in Akın'ıdır. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya, Batıya yayılıp genişlemelerini anlatan bir destan. Muhsin Ertuğrul en ufak bir falsoya yer vermemek gerektiğini çok iyi bilmektedir. Onun için maddî, mânevi elden gelen bütün gayreti sarfederek Akın'ı kusursuz oynamaya çalışıyor. Temsil ilerledikçe Atatürk'ün ilgisi artıyor, bakışları yumuşuyor ve ilk perde kapanmak üzere iken, Atatürk'ün yanaklarından iki damla yaşın süzüldüğünü görüyorlar..

damla süzer. Sonra her damlada bir ruhun kanat sesi duyulur, her damlada bir renk âlemi parlar. Faruk Nafiz, daha ilk şiirlerinde ergin bir gönül, sağlam bir dil olarak göründü. Çocuklar, emeklerler, sıralarlar, sonra ayaklanırlar Herşey, her hareket için böyle bir tedrici tabiî buluruz.

Fakat şailerin hayatına dikkatle eğilip bakarsak, bu umumi kanundan taştığını, bu tabiî çerçeveden ayrıldığını görürüz.

O, hiç kekelemedi. «İsâ»nın beşikte konuşması gibi, Faruk da daha ilk şiirlerinde ahenk burcuna bayrağını dikti. Pürüzsüz bir nazımla yazdı. «Hece vezni» onunla büyük bir kuvvet kazandı. Yazmağa başladığı gün, mısralarında derin, coşkun, cana yakın bir lirizmin dalgalandığını gördük. Dostları kadar, düşmanları da bu kalemin fatihliğini alkışladılar. «Suda Halkalar», «Bir Ömür Böyle Geçti»den sonra bir gün bize «Canavar»ı verdi. Daha önce açlık için söylediği

«Bir kavmi uykusundan uyandırır bu haller,
Doğar aç midelerden nur topu ihtilâller»

fikrinin, o piyeste genişlediğini, geliştiğini, daha hınçlı, daha bilenmiş bir hale geldiğini sezdik. O zamanlar, gözleri perdeli bir hassasiyet içinde bu eseri bir kızıl şafak sayanlar oldu. Fakat hüküm doğru değildi. Nitekim ruhlar durulduktan, gözlerdeki perdeler sıyrıldıktan sonra artık hiç kimse o yanlış yola sapmıyor.

Faruk için bir zamanlar «Yahya Kemal»i taklit ediyor diyenler çıkmıştı. Her ahenkte «Heredya» damgası aramak mânasız olur. Sonra, Faruk'ta dış sesiyle birlikte belki ondan daha zengin, daha tatlı bir iç nağmesi var. O, dışın keyfi için, içi boşaltmaz. Gerçek lirizminin coşkun akışı, hem içe, hem dışa sinirli bir yay gibi dokunarak, dille birlikte ruhu da bülbülleştirir. Ahenkle ritm, onda bir çapraz mızrap, bir «Dublkord» dur.

Mithat Cemal, son şiiri için:

— Sürahi büker gibi yazmış!

Diyordu. Ben de bu inanıştayım ve onun portresini bu güzel eserle süslemekten kendimi alamıyorum.

Faruk Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçülük ve Halkçılık sevgisini kendi usta ve ahenkli şiir süzgecinden geçirerek hece veznine arûzun kıvraklığını, getirmiş, çağdaşları Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç gibi Hecenin Beş Şairi diye anılan gurubun en güçlü şairi olduğunu eserleriyle ortaya koymuş, şiire sevgi yoluyla giren genç kuşakları uzun yıllar etkisi altında bırakmıştır. Geniş doğu kültürüyle batıdan edindiklerini kaynaştırmasını bilen Çamlıbel, pürüzsüz söyleyişi, kılçıksız diliyle halkın ozanı olmuştur. Ahmet Haşim ile Yahya Kemal'in aristokrat dilini, bugünküne en çok yaklaştıran Faruk Nafizdir. Gençliğinde şiirleri bütün gençlerce ezberlenmek mazhariyetine erişen Çamlıbel, yıllar geçtikçe, yeni, garip akımların dilimize yayılması sebebiyle bir kenara bırakılmış, hakettiği değer kendisinden esirgenmişti. *Yusuf MARDİN.* 8 - 9 yaşlarında ilk onun şiirlerini okudum. Annem, hayranı olduğu bu şairin hemen bütün şiirlerini ezbere bilir, içli, dokunaklı bir sesle okurdu. Bazı şiirleri ve dergilerde çıkan fotoğrafları da çerçevelenmiş olarak evimizin her köşesinde asılı dururdu. Adını anmadığımız gün olmazdı. Onun şiirlerini okuya okuya, dinleye dinleye başladı şairliğim. Aruzu, heceyi, kâfiyeyi onun şiirlerinden öğrendim. O yıllarda kendisi de şiir yazan babam, Faruk Nafiz'den «evimizin üçüncü erkeği» diye söz ederdi. O kadar Faruk Nafiz ve şiiriyle doluydu evimiz. Oysa; anam hiç görmemişti Faruk Nafiz'i. 7 - 8 yıl önce ilk defa ben tanıştırdım annemi 40 yıldır hayran olduğu şairle. Üstadın kendisinden 5 - 6 yıl önce ölen eşi de sağdı o zamanlar. Arnavutköy'deki evlerinde ne tatlı sohbetlerimiz olmuştu. Anneme şiirlerini okutmuştu. Sevinmiş, hayranlıkla dinlemişti. Faruk Nafiz Çamlıbel, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinin büyük ustalarının biriydi. Pek çok şiiri, adını gelecek kuşaklara da ulaştıracaktır. Aruzla olsun, heceyle olsun birbirinden güzel şiirler yazdı. Elbette Türk Edebiyatında seçkin bir yeri vardır Çamlıbel'in. *Ümit Yaşar OĞUZCAN.* Fevziye Abdullah Tansel'e göre

Faruk Nafiz'in İlk Şiirleri

Bir şâirin sanat hayatını aydınlatabilmek için, gözönüne alacağımız hususların başta gelenlerinden biri, şüphesiz, ilk eserlerini ne zaman vermiş bulunduğunun tesbitidir. Üzerinde durduğumuz sanatkârın, şiirleriyle ün kazanmış bir şahsiyet olduğunu düşünelim; acaba, ilk eserlerini ne zaman yazmaya başlamıştır, neşrettiği ilk şiiri hangisidir ve ne zaman, hangi gazete veya mecmuada basılmıştır? Onun sanat hayatının nasıl geliştiğini aydınlatabilmek için, herşeyden önce, bu sualleri cevaplandırmak zorundayız. Elimizdeki malzemeyi bu sağlam temel üzerine kurduktan sonra, tıpkı bir bina inşa eder gibi kat kat yükselerek, onun bulunduğu en yüksek seviyeye erişmemiz lâzım gelmek-

SEN NERDESİN?

Caddeden sokaklara doğru sesler elendi,
Pencereler kapandı, kapılar sürmelendi.
Bir kömür dumanıyle tütsülendi akşamlar,
Gurbete düşmüşlerin başına çöktü damlar...
Son yolcunun gömüldü yolda son adımları,
Bekçi sert bir vuruşla kırdı kaldırımları.
Mezarda ölü gibi yalnız kaldım odamda:
Yanan alnım duvarda, sönen gözlerim camda,
Yuvamı çiçekledim, sen bir meleksin diye,
Yollarını bekledim görüneceksin diye.
Senin için kandiller tutuştu kendisinden,
Resmine sürme çektim kandillerin isinden.
Saksıda incilendi yapraklar senin için,
Söylendi gelmez diye uzaklar senin için...
Saatler saatleri vurdu çelik sesiyle,
Saatler son gecemin geçti cenâzesiyle,
Nihâyet ben ağlarken toprağın yüzü güldü,
Sokaklardan caddeye doğru sesler döküldü...

tedir. Böyle bir araştırmada, onun muhtelif şiirlerini içine alan basılı kitapları pek az yardımcı olabilir; çünkü bunlarda, şiirlerin yazıldıkları tarihin kaydı çok defa ihmâl edildiği gibi, ne zaman ve nerede basıldıklarına dair kayıtlara hemen hiç rastlanılmaz. Bu noktalar aydınlatılmadığı takdirde, o şâirin sanat hayatının ne gibi merhaleleri aşarak tekâmül ettiği karanlıkta kalacaktır. Yeni devirler Türk edebiyâtı üzerindeki araştırmalarımızda bu karanlık noktaları aydınlatabilmek için tutulacak en doğru, fakat çok çetin bir yol vardır: Mecmua ve gazeteleri bıkıp usanmadan, sabırla ve dikkatle taramak... Yıllar boyunca yorucu çalışmalar sonunda elde ettiğimiz malzemenin zaman sırasına göre sınıflandırılması, bu kronolojik metod, o şâirin sanat hayatını sağlam temeller üzerine oturtabilmek, tekâmülünü adım adım takib etmek için gerçek sonuçlara eriştiren en doğru yoldur. Acaba, bu hususta daha kestirme, daha zahmetsiz yollar yok mudur? Vardır; sanatkârla yapılan mülâkatlar, kendisinin ve çağdaşlarının hâtıraları ve mektupları, v.b. vesikalar bu bakımlardan pek kıymetli bilgileri içine alabilir. Ancak, bu bilgilerin çok defa hâfızaya dayanılarak verildiğini unutmamalıyız. Edindiğimiz tecrübeler, birçok şâirimizin hâfızalarına dayanarak hâtıralarında kaydettiklerinin, kendileriyle yapılan mülâkatlarda söylediklerinin gerçeğe uymadığını, bunları başka vesikalarla karşılaştırınca yanıldıklarının apaçık ortaya çıktığını isbât etmektedir.

Acaba, Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in yazmış olduğu ilk şiiri hangisidir; ilk şiiri ne zaman, hangi mecmua veya gazetede basılmıştır? Ben, onun şiirlerinin, İstanbul Kız Lisesi'nin orta kısmı sınıflarında talebe bulunduğum yıllarda zevk ve heyecanla okumaya başlamıştım; bana, şiirin tadını duyuranlardan biri de Fâruk Nâfiz Çamlıbel'dir. İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat kolunu bitirip araştırma sahasına yönelince, üzerinde durduğum, eserlerini adım adım takib ettiğim şâirlerden biri de F. N. Çamlıbel oldu. Eski, yeni mecmua ve gazeteleri tararken, ehemmiyeti, kıymeti dolayısıyle haklarında not aldıklarım arasında F. N. Çamlıbel'i de ihmâl etmiş değilim. Nihad Sami Banarlı'nın Fâruk Nâfiz, Hayatı, Seçme Şiirleri adlı kitabı da dahil, ona dâir yazılan makalelerde, çağdaşlarının hâtıralarında, kendi yazılarında, kendisiyle yapılan muhtelif röportajlarda, ilk yazdığı ve ilk basılan şiirleri hakkında bilgiye rastlayamamıştım.

Bilindiği gibi, röportajları kıymetlendiren, kendisiyle hususi surette konuşulan kimseye dâir zengin bilgiye sahip olmakla tertibi mümkün mânâlı suallerdir; o kimsenin hayatı, eserleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmaksızın, ait olduğu nev'in hususiyetlerini ve gayesini bilmeksizin tertiplenen röportajlar, mânâsız bir yığın sualden ibârettir ve bize birşey kazandırmaz. Bu nev'in oldukça başarılı, Öz Dokuman tarafından hazırlanan, Sedat Dizici'nin resimlendirdiği Büyük Şâirimiz Fâruk Nâfiz Çamlıbel'le Bir Konuşma başlıklı güzel bir örneğini Hayat - Tarih Mecmuası'nın 1971 tarihli Ocak ayı sayısında buluyoruz. Bu röportajdaki mânâlı suallerden biri İlk şiiriniz nerede yayınlandı?

Günümüze kadar, F. N. Çamlıbel'in ilk şiirlerine dâir bir araştırma basılmadığı için, buna kendisi tarafından verilen cevabı dikkat ve alâkayla okudum; şâirimiz diyor ki

> *«Şiir denilir mi, denilmez mi, bilmiyorum. İlk manzum yazım, henüz çocuk denilecek bir yaşta, iğreti bir adla Çocuk Dünyası'nda çıktı. Hatırımda kalmasının biricik sebebi de, Saat başlıklı bu yazının aynı yıl basılan ilkokul okuma kitaplarında yer almak gibi bir tâlihe mazhar olmasıdır*
>
> *O, her zaman, üşenmeden*
> *Ve durmadan mırıldanır:*
> *Duyarsın işte dinlesen,*
> *Takırdılar lakırdılar*
> *«Trik, trak... Trik, trak...*
> *Ayıp, ayıp çalışmamak!»*

«Bu mazhariyetin tek sebebi de, yazının değerinden değil, o Balkan Harbi zamanında bizde henüz çocuk edebiyâtının yerleşmemesinden ileri geldiği muhakkak... Ancak, beni eşe dosta tanıtan ilk şiirim, Celâl Nûri'nin Edebiyât-ı Umûmîye Mecmuası'nda çıkan Şark'ın Sultanları'dır»; F. N. Çamlıbel, sözle-

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL

rine Şark'ın Sultanları'nın Birinci Dünya Harbi sırasında basıldığını da ilâve ediyor.

F. N. Çamlıbel, hâfızasına dayanarak verdiği bu bilgide, bir bakıma yanılmıyor; Saat adlı bu şiiri, Çocuk Dünyası'nda, fakat Balkan Harbi zamanında değil, daha sonra, 1914'tedir. İğreti bir adla basıldığını söylüyor; bu sebeple, vaktiyle Çocuk Dünyası mecmuasını taradığımız vakit, bu şiirin ona ait olduğunu anlayamamıştık! Adı geçen mecmuayı tekrar gözden geçirince, bu şiirini M. N. imzasıyle neşretmiş olduğunu gördük (1). Kendisinin naklettiği, şiirin, aynen birinci kıt'asıdır; geri kalanını beraberce okuyalım:

Yavaş yavaş gelir gece,
Her ev dalar bir uykuya,
O yatmıyor ve gizlice
Diyor ki her horultuya:
«Trik trak... Trik trak...
Ayıp değil mi yatmamak?»
Sabah olur, güneş doğar,
Ziyâ çöker dumanlara.
Gider bütün uykular;
O şimdi der yatanlara:
«Trik trak... Trik trak...
Ayıp olur uyanmamak!»

Vazife bekliyor seni;
Sen, ey yatan küçük çocuk,
Uyan da yap vazifeni...
Saat diyor boğuk boğuk:
«Trik trak... Trik trak...
Ayıp ayıp çalışmamak!»

— Bahâriye, Mart, 1330 —

Sonundaki tarihten, şâirimiz 1898 doğumlu olduğuna göre, Saat'i, on altı yaşında iken yazmış bulunduğu ve basılmak üzere hemen Çocuk Dünyası'na gönderdiği anlaşılıyor. Yıllardan beri, hemen hemen bütün gazete ve mecmuaları taramak suretiyle elde ettiğimiz notlardan F. N. Çamlıbel'e ait olanlar, Saat'in gerek yazılış, gerek basılış bakımından, onun ilk şiiri olmadığını gösteriyor. Peyâm gazetesinin ilâvesinde, bundan önce yazılmış dört şiirine rastlamış bulunuyoruz; bu dört şiirin basım tarihleri de, biri dışında, Saat'ten öncedir. Hepsi Fâruk Nâfiz imzalı bu şiirlerin sonunda, yazıldıkları tarih vardır. Moda - Mayıs, 1329 (1913) kaydı bulunan Eserlerimin Rûhu, 1914 Martı'nda kaleme alınan Saat başlıklı şiirden bir yıl kadar önce yazılmıştır (2). Şâirimizin basılı şiirleri arasında yazıldığı tarih bakımından en eskisini teşkil eden bu eserini aynen veriyoruz:

ESERLERİMİN RÛHU

Bu bir hayâl-i elemdir ki gözlerinde güler
Bir ihtizâr-ı surûdun şerâre-i hüznü,
Zamân olur ki bu gözlerde titreyen hisler
Muhite gösterir âmâlinin teverrümünü...

Ufuklarında onun bir sahâbedir ki garâm
Hayâl-i sâfına bir perde-i elem kapatır;
Cebîn-i câmidi bir âsmân-ı şi'r - ecrâm,
Solan dudakları bir bûsegâh-ı hulyâdır.

Teneffüsündeki her nefha-i muattar ü şûh
Hazîz-i kalbine medfûn enîni hâvîdir
Ve her teneffüs-i hârında münkesir, mecrûh
Bir intizâm-ı tabîiyle ömr-i nermi erir.

Her nesil, san'atın öz lisanını bulduk, onunla konuşuyor, onunla yazıyoruz derken üç beş sene geçmeden başka bir nesil bunlara yanıldığını anlatıyor; ve ölen lisan, yaşaması lâzım gelen fikirlerin kefeni oluyor. Ortada yalnız bir isim kalıyor ki bunun vazifesi de kitabe ve mezar taşı olmaktan ibarettir. Böyle bugün dünkülerin lisanını, yarın bugünkülerin ifadesini yabancı bulmakta devam edersek her yazılan şaheserin beş on senelik hayatı emniyette değildir. Zira bizden evvelkilerin lisanı konuşulan lisan değildi; biz bunu edebiyata sirayetine bir set telâkki ettik, ve düşüncelerimizi yazmak için halkın diline müracaatı daha doğru bulduk. Halbuki bugün yanıldığımızı görüyoruz; İstikbalin lisanı gene konuşulmıyan lisanmış! *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Düşünce göğsüne bâzan buhâr-ı ekdârı
Bir ufk olan nazarımdan tekâsüf eyleyerek,
Vücûd-i zârıma bir şi'r-i mü'lim-ü târ'ı
Emîn olur ki hayâlim o girye hakk edecek...

Önünde gâh onun eylerken ömrüm istirhâm
Tebessümâtını sîmây-i zî-tarâvetinin,
Cevâb olur bu münâcâta, hâr ü pür-âlâm,
Bir irtiâş-ı samimî ve bir sirişk-i hazin.

Teessürüyle, sükûtiyle rûh-i muztaribim
Tezehhür etmededir şimdi, münşerih, gülgûn,
Adîm iken ona merbût olan donuk kalbim
İle'l-ebed ona müştâk, ile'l-ebed meftûn...

Bu hasta çehre-i mü'lim ilâh-ı fikrimdir,
Hayâlimin safahâtında kendidir mevzû,
Onun için ki en âsûde, en şen, en tâir
Şiirlerimde de vardır bir ihtizâz-i dumû,...

Moda — Mayıs, 1329

Şâirimizin, yine on dört - on beş yaşında iken ve Saat başlıklı şiirinden önce, 1913 haziranında, Moda'da yazdığı Temâşây-i Zulmet başlıklı Sone'si, basılan ilk şiiridir (3); Saat'ten iki ay önce yayınlanan basın hayatına atılışının ilk adımını teşkil etme bakımından mühim olan bu şiirini de neşretmekte fayda buluyoruz

TEMÂŞÂY-I ZULMET

Haşin bir hamle-i mâtemle her yer muhtazar, bî-rûh.
Niyâz eyler kevâkib sanki istihlâs için leyle;
Uzaklardan güler birkaç ziyây-ı mü'lim ü mecrûh
Ne müthiştir bu manzar böyle ecvâf-ı elimeyle!
Telâtumdan uçan elhân, meşâcirden çıkan eş'âr
Bu zulmetgâh'a bahşetmekte bir bâd-ı küdûret-çîn.
Söner lem'ân olurken şimdi bir şebtâbe-i bîzâr.
Kalır hissim de bir bâr-ı zalâm altında mâtem-gîn.
Ezerken arzı müstekreh, fenâ bir hâb-ı pür - kâbûs
O samt-ı hâr'a rağmen leyle-i fikrimde bir nâkûs
Hurûş-ı gılzet-efşânıyle her hulyâmı târ eyler
«Sen, âh ey nâzır-ı zulmet, ne istersin hazin, mugber?
Nihâyetsiz ziyâlar, handeler... Ey rûh-ı müstagrak,
Senin fikrinde hiç mümkün müdür bir lâhza fecr olmak!»

Moda - Haziran, 1329

F N. Çamlıbel'in Saat'ten önce yazdığı bir başka şiir, 1913 ağustosuna aittir (4)

MUHÂBERE VE MUHÂVERE

Hicrandan sonra

Muzlim nazarlarımda hayâlin olur iyân
Tahdîd ederken ömrümü bir leyl-i iftirak;
Mâtemlerimle inleyerek sonra nâgehân
Ben isterim huzûr-ı hayâlinde ağlamak...

Bilmem niçin, hayâtıma her sayha bir enîn,
Her neş'e bir keder gibi gelmekte dâimâ:
Sahbây-i hüsn ü şi'rini masseylesem senin.
Bilmem bulur mu mâtem-i hicrânım intıfâ?

Bûsem dudaklarındaki handenle hem-surûr,
İçsem bütün tehassüs-i hûr-i zaîfini...
Herbir sözüm bugün sana bir şi'r-i sâf olur,
Duysam hayâlinin hevesât-ı latîfini...

Yahya Kemal geldikten sonra bizde mısralar tamamiyle değişmiştir. Onun üstatlık hakkını edebiyatımız hiç bir zaman inkâr edemez, ve inkâr edenler varsa onların edebiyatımız ile hiç bir alâkaları yoktur. Sonra daima yan yana bulunduğumuz lisanın ve edebiyatın dönüm noktasındaki büyük vazifelerimizi daha büyük bir tevazula sakladığımız arkadaşlar. Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya... Hiç bir edebiyat tarihi dünden yarına geçerken bu değerli adların üzerinde uzun müddet durmamazlık edemiyecektir. Bunların dışında kalanlardan, şair olarak, üç adı daima severek anarım: Abdülhak Hâmid, Mehmed Âkif. Nazım Hikmet... Bunların üçü de ayrı ayrı konuşma mevzuu teşkil edebilir. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Solgun yanakların yine bir hisle şermsâr,
Zulmetli gözlerin yine mahmûr ve neşve-rîz;
Saçlar omuzlarında ve cebhende târmâr...
Karşımda gül benim yine ey çehre-i marîz!

Birgün görüp semây-i saâdette ömrümü,
En sonra eyleyim o ufuklarda ben gurûb;
Gülsün de gözlerimde hayâtın tebessümü,
İsterse yaksın ömürümü her bûse zehr olub...
Bahârîye — Ağustos, 1329

Saat, 1914 martında, Âşiyan-ı Harâb ise, ondan bir ay önce, 1914 yılının ocak ayında yazılmıştır (5):

ÂŞİYÂN-I HARÂB

Âtîmè gülen defter-i mâzîmin içinden
Açmakta hayâlim yine bir başka sahife;
Ka'rında — Müzeyyen
Sâhillere hemrâz olan emvâca mümâsil
Bir lihye-i nâlân akıyor: sanki bu tuhfe
Bir hande-i mâzî gibidir hâle muâdil:
Taflanların altında yeşil gölgeli sâkir
Bir yerdi benim fikret-i tıflâneme merkez;
(Her nâmesi (6), lâkin
Bir şi'r okuyan hem-kederim mâvi denizdi.

Her akşam o yerlerde hep âmâl ile mühtez
Bir ye'se düşen rûh-ı muvâfık ikimizdi.
Akşam... bu, küçükken bana sâsât-ı tehayyül
Ancak bu zamanlardı; güneş Marmara'nın saf
Ufkunda bir al gül
Tarzında solarken o zaman ben düşünürdüm
Elbet doğacak rûhuma bir âti-i şeffâf,
Elbet bitecek bendeki sevdây-i teellüm.
Ben or'da gezerdim; o hıyâbân beni gûyâ
Eş'âr ile, efkâr ile etmişti çocukken
Bir hasta-i hulyâ;
Bir hasta-i hulyâ gibi mahmûm-i emeldim...
Perrân oluyorken bana bir subha denizden
Ben hep düşünürdüm müteellim, mütebessim!
Her yaz yeni dallarla, çiçeklerle semâvî
Bir çehre-i safvet gibi meşgûf ü perîşân,
Hep neşveyi hâvî;
Her kış o beyaz karların altında mutarrâ,
Bî-had kırizantemlere bir sîne-i uryân,
Bir kalb-i samîmî gibi bir lâne-i sevdâ...
Ettim bu güzel melce'i ben fikrime inşâ,
Âtide de sandım ki hakîkat olacaktır;
Heyhât! Bu hulyâ
Her sâniye kalb oldu birer gölgeye; şimdi
Edvâr-i sabâvet gibi mübhem ve uzaktı...
Lâkin onu ben böyle ümîd eylemedimdi!
Her ra'd-i hakîkatle bu ilk, eski ümîdim
Mahvoldu, harâb oldu; o ezhâr-ı dil-âvîz
Bir tûde-i mü'lim...
Ben şimdi hep elhân-ı marîzâneme ekdâr
Nakş etmedeyim; çünkü bu eş'âr-ı figanhîz.
Ancak bu harâbiyi bugün eyliyor ikrâr!

Bahârîye, Kânûnisânî

Hayat - Tarih Mecmuası'ndaki Fâruk Nâfiz'le Bir Konuşma'da, kendisine sorulan : «İlk şiiriniz nerede yayınlandı?» ve buna verilen, «İlk manzum yazım, henüz çocuk sayılacak bir yaşta, iğreti bir adla Çocuk Dünyası'nda çıktı» cevabı, bize göre, kesin mânâ ifâde etmemektedir; çünkü, «ilk şiir» ifâdesi, hem ilk yazılan, hem ilk basılan şiir mânâlarını içine alıyor. Biz, bu yazımızda, yukarıdan beri bu suâle ve cevabına açıklık kazandırabilmek, şâirimizin yanıldığı bir hususu aydınlatmak için, ilk yazdığı, ayrıca ilk basılan şiirinin

Tanzimattan yarım asır sonrasına kadar toplu bir halde görünen edebiyatçılar, yarım asırdanberi dağınık bir manzara gösteriyorlar. Divan edebiyatımızın bakıyyetüs-süyûfundan sonra, Tanzimat edipleri, Servet-i Fünuncular, Fecr-i âtîciler, Genç Kalemler, Beş hececi ve Yedi meş'aleciler, devirlerinin heyecanlı gençlerini bir araya getirmiş olan edebî kurullardı. Onlar bir araya gelince mukayese imkânı hasıl oluyor, aralarında bir tercih yapılıyor, birbirine denk olanlar yerlerinde bırakılıyor, farklı olanlar ayrılıyordu. O devirlerde değerleri ayıracak nizamî ölçüler de vardı. Yarım asırdır bu topluluklardan, bu ölçülerden mahrumuz. Topluluk olarak, kazârâ kolkola girmiş bir iki dost ve ölçü olarak, tek kendi zevkleri, kaldı ki, iddiaları da, edebiyatın sosyal bir dâva olduğudur. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

hangisi olduğunu tesbit etmeye çalıştık. Elimizdeki notlara göre, şimdilik, şu sonuca varmış bulunuyoruz: F. N. Çamlıbel'in yazılış bakımından en eski şiiri, 1913 mayısında kaleme aldığı Eserlerimin Rûhu'dur. Bundan sonra sırasıyle, 1913 haziranında Temâşây-i Zulmet, bu yılın ağustosunda Muhâbere ve Muhâvere, 1914 ocak ayında Âşiyân-ı Harâb, aynı yılın martında Saat başlıklı şiirlerini yazmıştır. Şiirlerinin basım tarihlerine gelince, yazılışları sırasına uymadığı görülür: Basılan şiirlerinin ilki Temâşây-ı Zulmet'tir. Peyâm'ın 15 numaralı ilâvesinde 16 şubat 1914'te çıkmıştır. Bundan sonra, aynı gazetenin ilâvesinde, sırasıyle, yine 1914'te, 16 martta Âşiyân-ı Harâb, 20 nisanda Muhâbere ve Muhâvere, 14 mayısta Eserlerimin Rûhu başlıklı şiirleri yayınlanmıştır. Saat, Eserlerimin Rûhu'ndan önce, 7 mayıs 1914 tarihli Çocuk Dünyası'ndadır; basılan ilk şiiri değil, dördüncüsüdür ve Eserlerimin Rûhu'ndan bir hafta önce yayınlanmıştır. Peyâm'daki dört şiir, F. N. Çamlıbel'in, ilk yazılarında dil ve nazım tekniği bakımından Servet-i Fünûncular'ın ve Fecr-i Âtîciler'in, üslûb cihetinden kısmen Fikret'in, daha çok Cenâb'ın ve Ahmed Hâşim'in tesirinde kaldığını ortaya koyuyor. Çocuk Dünyası'nda basılan Saat ise, onun, dil v.b. hususiyetleriyle, millî edebiyâta yönelişinin ilk adımı sayılabilir.

Yazımıza son vermeden önce, bir meseleye daha dokunmayı faydalı buluyoruz. Sözünü ettiğimiz röportajda, şâirimiz, kendisini eşe dosta tanıtan ilk

şiirinin, «Birinci Cihan Harbi'nin ortalarında», Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası'nda çıkan Şarkın Sultanları olduğunu söylüyor. Bu şiirinin, 1917 yılı başlarında yayınlandığını biliyoruz (7), ve şöhretini, bu şiiriyle kazanmış olduğu fikrine katılmaktayız. Ancak, peyâm'da basılan son yazısı Eserlerimin Rûhu ile, Şark'ın Sultanları'nın basımı arasında üç yıllık bir boşluk kalıyor Bu boşluğu, 21 mayıs 1914 - 6 aralık 1917 tarihleri arasında Servet-i Fünûn'da çıkan Sabah, Sâhil Akşamları, Sana Dâir, Şebâb-ı Giryân, Leyâl-i Uhrevî, Sabah İbadetleri, Şehitlerin Mezarlığı, Mevsimler, Sonbahar, Bir Yolculuk adlı şiirleri (8), ile kapatabileceğimizi de hatırlatalım.

1) Yıl 2, Nu. 59. 24 nisan, 1330 (7 mayıs, 1914). Talebe Defteri'ndeki Kış ve Kar, Kar ve Çocuklar... Karlar ve Fakirler başlıklı mensur yazının sonunda M. N., Mekteb-i Sultânî'den yazılıdır (Yıl 2, Nu : 34, 2 şubat, 1332 (1917). Bunun da şâirimize âit olduğunu sanıyoruz. 2) Yıl 1, Nu. 34, 1 mayıs, 1330 (14 mayıs, 1914). 3) Peyâm, Yıl : 1, İlâve - 15, 3 şubat, 1329 (10 şubat, 1914). 4) Peyâm, Yıl : 1, İlâve - 31, 7 nisan, 1330 (20 nisan, 1914). 5) Peyâm, yıl 1, İlâve - 23, 3 mart, 1330 (16 mart, 1914). 6) Nagme kelimesi, herhâlde tertip yanlışı olarak nâme şeklinde basılmıştır. 7) Nu. 14. 21 Kânûnisânî, 1332 (3 şubat 1917). 8) Sırasıyle bk., Nu : 1198, 8 mayıs 1330 (21 mayıs, 1914); Nu 1200, 203, 1205, 1208, 1239. 1242, 1335, 1362, 1370 (6 aralık, 1917). Ondokuz yaşında yayınlanan şiiri :

BEN ÖLDÜĞÜM ZAMAN

Bana derd oldu ömrüm... Bu gün kendi elimle
Mezarımı bir gelin gibi çiçekliyorum.
Ölüm her kalbe ayrı bir azab olsa bile
Ben o mukadder günü hasretle bekliyorum!.

Kalbim artık usandı vurmadan, çırpınmadan,
Seneler var ki yalnız çektiğim kalbi saydı...
Gençliğime yanardım eğer öldüğüm zaman
Arkamdan ağlayacak bir âşinam olaydı.

Zehrini ta içimden tadarak bin bir yasın
Can verirsem ölümüm kimseye derd olmasın;
Bu en güzel günümdür benim ilkbaharımda.

Ne bir kardeş, ne bir dost, ne bir sevgili yüzü!
Yalnız yeşil bağların, ormanların öksüzü,
Eşsiz kalan bülbüller ağlasın mezarımda!...

Bugünkü edebiyat ile yarınkinin mutlak surette ayrıldığını göreceğiz. Bir kerre lisan değişecek, bizim yirmi yıldan beri neşretmeğe çalıştığımız dilden daha temiz, daha öz, daha duygulu bir lisanın kabul edilmesi edebiyatın en büyük fârikası olacak... Şu var ki sâde lisanı biz kendiliğimizden yapmağa çalışmıştık, şimdi ise bunlar hazır ve en güzel Türkçeyi buluyorlar. Sonra şeklini tamamiyle almış, büyük inkılâbın ruhlar üzerindeki tecellisi günden güne kuvvetlenecek, bu da önümüzdeki edebiyatın iç tarafını teşkil edecektir. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL*

Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanatı

Faruk Nafiz Çamlıbel; 1908'le 1923 yılları arasında gelişen, millî edebiyat adını alan akımın ileri gelen şairlerindendir. «Hecenin Beş Şairi» olarak isim yapan Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Yusuf Ziya Ortaç'tan kurulu topluluğun edebiyat tarihimize geçen en önemli şairi odur. Şiirleri, çoğunlukla, aşk, memleket ve düşünce temalarını işler. İlk şiirleri aruzladır; bunlarda Yahya Kemal'in etkisinde kalır. Gerçek kişiliğini heceyle yazdığı şiirlerde daha kuvvetle görüyoruz. Şöyle der

Hece ve aruz diye kesin bir ayırım yapmıyorum. Yazışım ilham perisine bağlı. Eğer bu ilham perisi aruzla gelmişse aruzla yazıyorum, heceyle gelmişse heceyle yazıyorum. Son zamanlarda aruzu devamlı kullanmam rasgele şiir yazan, adeta bir şiir enflasyonu yaratan şairlere biraz sorumluluk yüklemek içindir. Eline kalem alan her hevesli, kullandığı dilin inceliklerini bilmeden, vezin ve nazımdan haberi bile olmadan yazdığı uydurmaları şiir diye ortaya çıkarıyor. Edebiyatı bu başıboşluktan, bu çıkmazdan kurtarmak gerekir. Önce dil tanınmalı, kelimelerin değeri kavranmalı. Bunun için de alfabenin A'sından başlamak gerekir herhalde... Bizdeki nesillerin başını yiyen dilimizdeki kararsızlıktır. Her nesil, sanatın öz dilini bulduk, onunla konuşuyor, onunla yazıyoruz derken üç beş sene geçmeden başka bir nesil bunlara yanıldığını anlatıyor; ve ölen dil, yaşaması gereken fikirlerin kefeni oluyor... Sanat sanat içindir tezi bugün iflas etmiştir. Aslına bakarsanız sanat sanat içindir diyenler etrafa yayılamadıklarından kendi aralarında birleşen sanatçılardır. Sanat insanlar içindir. Benim sanatım memleket için, aşk

için, his için olmuştur... Özgür koşuk, yani serbest nazım aldı yürüdü İyice yerleşti. Kafalarını öteden beri alışık oldukları dar çerçevelerden bir türlü kurtaramıyan, gençliklerinde bellediklerinden başka ne görülürse dudak büken bir kaç kişiyi bir yana bırakırsak, diyebiliriz ki o ölçüsüz, uyaksız şiirleri artık kimse yadırgamıyor. Özgür koşuğu doğarken alkışladım, şimdi de kötülemeğe kalkacak değilim. Duygunun, coşkunun dile dökülüşündeki duraklara, kıvrımlara daha yakından uymağa, kuralların yardımına çalışan, o kimi uzun, kimi kısacık mısralara bayılıyorum.

Faruk Nafiz Çamlıbel; İstanbul'dan ayrılmadan önceki şiirlerinde romantik yanı yüklü oluyorken, Anadolu'yu gördükten sonra gerçekçi bir duygusallıkla gözlemlerini işler. Halkın yaşantılarından çıkardığı konuları yine halkın söyleyiş ve nazım biçimleriyle dile getirir. Yepyeni görüşler getiren ünlü «Sanat» şiiri, memleketçi şiirimizin ilk bilinçli bildirisi sayılabilir. Batı etkilerine kapalı, halk şiirimize açık bir tutum içerisindedir. Hecenin en güçlü şiirlerini, halk şairlerimizin geleneklerinden faydalanarak, özentisiz, yalın bir dille söyler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1926 yılında «Hayat» dergisinde yayımlanan şu şiiri, şiir sanatımızın yeni bir aşamasını göstermesi bakımından dikkate değer

SANAT

Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek
Bizim diyârımız da binbir baharı saklar...
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek
İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar.

Sen kubbesinde ince bir mozayık arar da,
Gezersin kırk asırlık bir ma'bedin içini;
Bizi oyalandırır bir hat görsek duvarda
Bize heyecan verir bir parça kırık çini.

Sen raksına dalarken için titrer derinden
Çiçekli bir sahnede bir beyaz kelebeğin;
Bizim de kalbimizi kımıldatır yerinden
Toprağa diz vuruşu dağ gibi bir zeybeğin.

Fırtınayı andıran orkestra sesleri
Bir ürperme getirir senin sinirlerine,
Iztırab çekenlerin acıklı nefesleri
Bizde geçer en hazin bir mûsiki yerine.

Sen anlayan bir gözle süzersin uzun uzun
Yabancı bir şehirde bir güzel heykelini,
Biz duyarız en büyük zevkini rûhumuzun
Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini.

Başka san'at bilmeyiz, önümüzde dururken
Harcanmamış bir mevzu gibi Anadolumuz.
Arkadaş, biz bu yolda maniler tuttururken,
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

Faruk Nafiz'in Eserleri

Faruk Nafiz Çamlıbel; fıkra, piyes, roman türlerinde de eserler vermiştir; fakat en verimli ve güçlü yanı şairliğidir. Şiir kitapları şöyle sıralanabilir *Şarkın Sultanları* (aruzla, 1918); *Gönülden Gönüle* (aruzla, 1919); *Dinle Neyden* (heceyle, 1919); *Çoban Çeşmesi* (heceyle, 1926); *Suda Halkalar* (aruzla, 1928); *Bir Ömür Böyle Geçti* (seçme şiirler, 1933); *Elimle Seçtiklerim* (1934); *Akarsu* (1937); *Tatlı Sert* (mizah şiirleri, 1938); *Akıncı Türküleri* (epik - didaktik şiirler, 1938); *Heyecan ve Sükûn* (seçme şiirler, 1959). Tiyatro eserleri: Anadolu'nun köklü dertlerinden olan ağa zorbalıklarını anlatan *Canavar* (heceyle manzum dram, üç perde, 1924); Türklerin Anayurdu Orta Asya'da geçen destansal dram *Akın* (heceyle manzum, üç perde. 1932); *Özyurt* (heceyle manzum, dram, üç perde, 1932); Atatürk'e övgü tema'sı üzerine kurulan *Kahraman* (heceyle manzum, dram, üç perde, 1932); şairin bunlardan başka *Yayla Kartalı* (mensur, üç perde, 1945) dramı; *Yıldız Yağmuru* (1936) romanı; *Dev Aynası* komedisi, *İlk Göz Ağrısı* adında bir de adaptasyon oyunu vardır. *Han Duvarları* (şiirler, 1969).

Çamlıbel Türk şiirinde 25 yıl etkili ve egemen olmuş, adı ve ünü en uzak yurt köşelerine kadar yayılmış, kendinden sonra gelen bir çok şairi etkisi altında bırakmış, nadir sanatçılarımızdan biridir. Romanları ile Reşat Nuri, şiirleriyle Faruk Nafiz, halkımıza roman ve şiir sevgisini aşılamışlar, okuma alışkanlığının artmasında yardımcı olmuşlardır. Bizim nesil, daha çok onları okuyarak yetişti. Edebiyatı onların eserleriyle sevdi. Anadolu'yu, Anadolu halkını tanıtan, sevdiren de onlar olmuştur bence. Faruk Nafiz Çamlıbel'in «Han Duvarları», hiçbir ard düşüncesi olmadan yazılmış en güzel, en başarılı bir Anadolu şiiridir. O, yurt gerçeklerini yansıtan şiirlerinde, bazı güdümlü sanatçıların yaptığı gibi yıkıcı, kötümser olmamış, halkımızın fakirliği yanında derin ruh zenginliğini, Anadolu'nun bakımsızlığına rağmen sahip olduğu doğal güzellikleri vermeyi de ihmal etmemiştir. Aşklar, ayrılıklar, gurbet en güzel biçimde onun şiirlerinde dile gelir. Gurbet, Kıskanç, Firari, Kızıl Saçlar, Yolcu ve Arabacı, Suda Halkalar gibi parçaları şiir severlerin dilinden hiç düşmemiştir. *İlhan GE-*

ÇER. Faruk Nafiz hislerin daha keşfedilmemiş köşelerindeki telleri büküp ihtizaza getiren bir sanatkârdır. Nâzım Hikmet'le Necip Fazıl'ı da beğenirim. İçtimaî ve beşerî şiirleri hoşuma gider. Nâzım insanı gök gürültüsü gibi sarsar. Bilhassa kendi okuduğu zaman. *Şükûfe NİHAL.* Sanatın doruğu olan Han Duvarları'nı gerçekten bir handa yazıp, yazmadığını ve o şiirde yer alan Maraşlı Şeyhoğlu'na ait dörtlüklerin böyle bir hanın duvarlarında bulunup, bulunmadığını sordum. Merhum: «Han Duvarları'nı, 1923 yıllarındaki Anadolu intibalarımın tezâhürü olarak Ankara'da yazdım. Bu eserimin vücud bulmasında, Anadolu'da rastladığım virâne hanların tesirleri muhakkak çok büyüktür. Maraşlı Şeyhoğlu'na ait olduğu ifade edilen dörtlükler de öyle bir hanın duvarlarında yazılı değildi. O mısralar da bana aittir ve onlar da Ankara'da kaleme alınmıştır» dedi. Faruk Nafiz Çamlıbel'in vefatı ile Türk Şiiri büyük bir üstadını daha kaybetti. O, güzel Türkçemizin, yaşayan ve gölgesinde şiirimizi dinlendiren çınarlarından birisi idi. Eski ve yeni mısramız, bütün estetiği ile şairimizde gülümser. *Önder GÖÇGÜN.* Şiirlerinden

BİZİM MEMLEKET

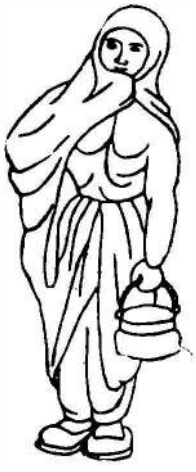

İçinden tanırım ben o elleri.
Onlar ki zâhirde viran olurlar,
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar şi'rine hayran olurlar.

Dökülür köpüklü sular yarından,
Baharlar yaratır kışın karından,
İçenler sihirli pınarından
Şöyle bir silkinir, ceylan olurlar.

Başıboş, kırlara salar tayını,
Elinden düşürmez okla yayını,
Ellere bırakır zafer payını,
Memleket yolunda kurban olurlar

GAZİ SÖYLÜYOR

Söylüyor, dinle Sesin göklere yalvardığı gün,
Tunç akisler yayıyor, memleketin her taşına.
Nasıl aldıysa baş üstünde o şahin yerini,
Hakkıdır, kaplasa tarihi bu ses tek başına.

Söylüyor, dinle Sesin göklere yalvardığı gün.
Duyanın, dinleyenin varsa o şahindi senin.
Dinle : Bel bağladığın dağları kar sardığı gün
Bu sesin sahibi son yolda nöbetçindi senin.

KAHRAMANLARA

Ey milletimin kâhzada halk ettiği ordu!
Baktın ki bütün memleket elden gidiyordu,
Boğdun coşarak düşmanının gayzını kanda.

Derler ki esaret denilen halka cihanda
Bir geçti mi hür boyna asırlar kıramazmış,
Bir secde eden bir daha baş kaldıramazmış.
Lâkin sen o zinciri bugün kırmayı bildin,
Gökten geniş alnınla ne taptın, ne eğildin.

Dünya seni sahpaya çekerken kolu bağlı
Mağlûbunu seyretti cihan, galip edalı.
Bir taştı fakat benliğin en sonra kabından,
Sarsıldı cihan kükremiş aslan gazabından
Çarpıştın ölümlerle, atıldın heyecanla,
Sildin kara gözlerde birikmiş yaşı kanla...

Memnun kapanır gözlerim ölsem de vatanda,
Madem ki cihan neşeli, madem ki bu anda
Seyretmede bir kafile, Türk ordularından,
Şarkın ebedî fecrini İzmir sularından!

EBEDİYYET YOLUNDA

Fecre benzettiği bayrakla kefenlenmiş Ata,
Çıktı bir kor gibi mermer kapısından sarayın;
Gönlümüz, bayrağı öğrendiği günden beri tâ,
Duymamıştır bu kadar hüznünü yıldızla ayın...

Gidiyor, gizleyerek sır gibi bizden sesini,
Çıkıyor, ilk olarak, bir yola Başbuğ bizsiz;
Biz ki dünyada bırakmazdık onun gölgesini,
Bu ne hicranlı seferdir ki beraber değiliz!

Sen ki Gayyâ'ya düşen bir nice milyon Türk'ün
Dehşetinden sararırken yüzü yaprak yaprak,
Onu bir anda çevirmiştin ölümden daha dün,
Tunç elin, yalçın iradenle, kolundan tutarak...

Ve bugün bir nice milyon geliyor bir yere de
Ebedî yolculuğundan seni döndürmek için,
— Seni hicranlı yolundan alıkoymak nerede? —
Gücü ancak yetiyor kabrine yüz sürmek için!

HAYAT

Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Dağ, taş deme, arkadaş, gün batmadan ilerle!
Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın,
Varsın omuzbaşların kamçılardan kızarsın.
Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını,
Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını.
Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle

Dağ, taş deme, arkadaş, gün batmadan ilerle!
Sırtında bir tüy gibi taşı taştan yükünü,
Görmesinler belinin, sakın, büküldüğünü
Başında şakladıkça atlıların kırbacı
Anla ki her gün sana hız veriyor bir acı!
Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın,
Varsın, omuzbaşların kamçılardan kızarsın
Haydâ, sarıl yollara... ardına bakma, haydâ!
Sen yük altında haykır, yatsın eller sarayda
İnce bir iz bırakır yere sızdıkça kanlar.
Seni bulur izinden ıslığını duyanlar

Dilin sâdeleşmesi yolunda iyi niyetle yapılan her hamle mutlaka alkış ve başarı kazanır. Şayet Dil İnkılâbında bir hamle tepki ile karşılaşırsa, kabul etmeliyiz ki, bu hamle ya tabiî değildir; yahut samimî değildir. Üzerinde çok tartışılan bu içler acısı dâva için niçin boşuna konuşayım? Biz aziz arkadaşımızla, bu yolda elimizden geleni fazlasıyla yapmaya çalıştık. Bu konuda sözümüz, yazımızdır! *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını,
Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını,
Fırtına, yağmur, soğuk... ne varsa üstüne çek!
Bu çetin yolculuğun sonunda, gün gelecek,
Sırma saçlar saracak her kan akan yerini,
Gül dudaklar öpecek o kırbaç izlerini...
Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Dağ, taş deme, arkadaş, gün batmadan ilerle!

ÇOBAN ÇEŞMESİ

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca;
O hızla dağları Ferhad yarınca
Başlamış akmağa çoban çeşmesi..

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu,
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi.

Leylâ gelin oldu Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda;
Aşkından kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi.

Ne şair yaş döker ne âşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar;
Beyhude seslenir, beyhude çağlar
Bir sola bir sağa çoban çeşmesi...

GURBETTEKİ KUŞ

Bir kuş tanıyordum ki baharda
Salkımlar açan bahçemin üstünde uçar da
Akşamların ürperdiği bir sesle öterdi.
Besbelli, bu iklîme yabancı;
Nerden koparak geldiği meçhûl,
Endâmı uzun, tüyleri parlak, sesi vahşi
Bir kuş.
Akşamla yatan köyde sadâlar durulunca,
Mehtâba yakın gölgeli bir nokta bulunca,
Hicranla kısılmış, heyecanlarla boğulmuş
Bir sesle öterdi.
Öttükçe uğuldardı sesinde
Âvâre kuşun duyduğu hasret.
Bir bilmediğim kıt'ada, bir dağ tepesinde
Bin bir çölün ardında kalan yurduna dâir
Öttükçe o hasretle genişlerdi duyardım,
Korkunç uçurumlar gibi ruhumda derinlik.
Her gün daha bir parça yakından sevişirdik
Ben şair, o şair...
Bir gün camı açtım ki ufak bir kara perde.
Sahrâyı beyazlar bürümüş, yollar uyuşmuş.
Gördüm ki o gurbet kuşunun gezdiği yerde
Cansız bir avuç tüy yatıyor, baktım O kuşmuş!

ESKİ SARAY

Fâtih'in kalbi girip göğsüme çarpar derhal
Yürürüm Topkapı'dan Kasr-i Çeragan'a kadar;
Yol alır tığ gibi bir kısrağın üstünde hayal
Tuna'dan Dicle'ye, Suriyye'den İran'a kadar.

Yürür ardım sıra derya gibi cengâverler,
Muhteşem burma kavuklarla çelik miğferler;
Oynayıp durduğu esnada yerinden yerler
Gider ürpermesi tarih ile destana kadar

AKIN'DAN BİR SAHNE

Atatürk'ün huzurunda 1932'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda temsil edilen Faruk Nafiz Çamlıbel'in «Akın» piyesinde Mulısin Ertuğrul, Neyyire Neyir ve Şaziye Moral.

Geçirip ruhumu beş yüz senelik mimberine
Beş nöbet vurdururum şanlı Ocak mehterine;
Gitti madem ki o kişver katarak kişverine,
Ey melekler, iletin Ravza-i Rıdvan'a kadar!

İstanbul'dan çıkıp Anadolu havasiyle karşılaşan bütün edebiyatçılarımızda, onulmaz bir yalnızlık ve hüzün göze çarpar. Hepsi biraz Ahmet Celâl gibi yaban kalır, yurt gerçekleri içinde gurbet acıları çeker, yadırgadıkları ortama alışamamanın sürekli tedirginliğini yaşarlar. Bu mutsuz yalnızlıktan kurtulanlar, Anadolu'yu üvey toprak saymayan, içinde doğup yetişecek, insanımızı ve iklimimizi sağlıklı bir gerçeklikle korkmadan anlatan Cumhuriyet kuşaklarıdır... Faruk Nafiz'in yaşamındaki en anlamlı dönemeç, 1922'de «İleri» gazetesi adına yaptığı Ankara yolculuğunda gerçekleşir. Yurdu doğup büyünen sıla

kentinden başka türlü düşünemeyen bu İstanbul gencinin, «Han Duvarları» nı olsun gören gerçekçiliği, bu yıldan sonra başlayacaktır. Adının anılmasına en çok hizmet eden şiirleri, yurt toprağıyla yüzyüze gelen bu dönemin ürünüdür. Gerçi Kayseri'de yalnızca iki yıl kadar kalmıştır; ama Anadolu insanının hem doğa, hem toplum sorunları açısından yaşadığı düğümleri görüp göstermesine fırsat bulmuştur. *Raul MUTLUAY*. «Han Duvarları», Faruk Nafiz'in şiir serüveninde ayrı bir yer alır. İlkin 1923 yılında yazılmış olduğu gözden uzak tutulmamalı. Bir benzeri ne çağdaşlarında ve hatta ne de Faruk Nafiz'in kendisinde var. Bütün o epik, destansı şiirlerinin ve oyunlarının eskimesine karşın «Han Duvarları» hâlâ taze, hâlâ içten ve dayanıklı. Dilinin temizliği mi, yalınlığı mı, yoksa hemen hepimizin ortaokuldan başlayarak, hemen her ders kitabında onunla karşılaşmamızdan gelen alışkanlık mı, bir çeşit birlikte büyüme sevecenliği mi ayakta tutan onu? Biraz bunlar belki, ama çoğu kendinde taşıdığı güç. Yani büyük yanıyla (biraz acemilik ve birazcık da belli belirsiz sorumsuzluk taşıdığı halde) bizden olması. «Han Duvarları»nın bütün gücü, öyle sanıyorum, şairinin Anadolu içinde, Anadolu karşısında güçsüzlüğünü sezmesinden. O eziklik, o alttan alma, o sorgusuz ve şüphesiz kabulleniş (kabulleniş bile değil) başka türlü açıklanamaz. Bir sıra savaşların, kırımların ardından, bir tarih coşkunluğunun ardından, birdenbire akılalmaz bir doğa ile karşı karşıya kalmanın şiiridir o. Bir çaresizliğin, bir çeşit utançla karşı karşıya gelmenin şiiridir. Kabullenişi ve pek inandırıcı olmayan sevecenliği bu utancın bir ufak ödünüdür. Neler borçlu olduğunu bilir Faruk Nafiz Anadolu'ya. *Turgut UYAR*.

HAN DUVARLARI

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
Gidiyordum, gurbeti gönlümde duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.
İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!
Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık,
Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...
Arkada zincirlenen yüksek Toros dağları.
Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler,
Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler

Ellerim takılırken rüzgârların saçına
Asıldı arabamız bir dağın yamacına.
Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık,
Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!
Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar
Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar

Yahya Kemal'in Paris'ten döndüğü sıralar gençler arasında aruzu bırakıp heceyi kullanmak isteği başgöstermişti. Ziya Gökalp'in, Ömer Seyfettin'in de öncülük ettikleri sade lisan akımı memlekette millî edebiyat havasını uyandırdı. Bu sıralarda «Yeni Mecmua» çıkıyordu. Burada hece vezniyle yazılacak diye bir kaide vardı. Böylelikle ben de heceye döndüm... Siyaset insana memleket dertleriyle yakından ilgilenmek fırsatını veriyor. Ama öte yandan huzurunu alıp götürüyor. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu,
Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinliyordu.
Serpilmeğe başladı bir yağmur ince ince,
Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince
Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi,
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.
Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine,
Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine.
Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali,
Sonumı ademdir diyor insana yolun hali.
Arasıra geçiyor bir atlı, iki yayan,
Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan
Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor,
Uzun yollar bu sesten silkinerek yatıyor...
Kendimi kaptırarak tekerleğin sesine
Uzanmışım, kalmışım yaylının şiltesine.

Bir sarsıntı... Uyandım uzun süren uykudan,
Geçiyordu araba yola benzer bir sudan.
Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu,
Sağ taraftan çıngırak sesleri geliyordu:
Ağır ağır önümden geçti deve kervanı.
Bir kenarda göründü beldenin viran hanı.
Alaca bir karanlık sarmadayken her yeri
Atlarımız çözüldü, girdik handan içeri.
Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya
Toplanmıştı garipler şimdi Kervansaraya.
Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,
Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı.
Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,

Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor,
Şişesi is bağlamış bir lâmbanın ışığı
Her yüze çiziyordu bir hüzün kırışığı.
Gitgide birer âyet gibi derinleştiler
Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler.

Yatağımın yanında esmer bir duvar vardı,
Üstünde yazılarla hatlar karışmışlardı
Fâni bir iz bırakmış burada yatmışsa kimler,
Aygın baygın mâniler, açık saçık resimler...
Uykuya varmak için bu hazin günde, erken,
Kapanmayan gözlerim duvarlarda gezerken
Birdenbire kıpkızıl birkaç satırla yandı,
Bu dört mısra değildi, sanki dört damla kandı.
Ben garip çizgilerle uğraşırken başbaşa
Rastlamıştım duvarda bir şair arkadaşa

On yıl var ayrıyım Kınadığından
Baba ocağından yâr kucağından
Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben.

Altında bir tarih: Sekiz mart otuz yedi...
Gözüm imza yerinde başka bir ad görmedi,
Artık bahtın açıktır, uzun etme arkadaş!
Ne hudut kaldı bugün, ne askerlik, ne savaş;
Araya gitti diye içlenme baharına,
Huduttan götürdüğün şan yetişir yarına!..
Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk;
Soğuk bir mart sabahı... Buz tutuyor her soluk.
Ufku tutuşturmadan fecrin ilk alevleri
Arkamızda kalıyor şehrin kenar evleri.
Bulutların ardında gün yanmadan sönüyor
Höyükler bir dağ gibi uzaktan görünüyor
Yanımızdan geçiyor ağır ağır kervanlar,
Bir derebeyi gibi kurulmuş eski hanlar.
Biz bu sonsuz yollarda varıyoruz, git gide,
İki dağ ortasında boğulan bir geçide.

Sıkı bir poyraz beni titretirken içimden
Geçidi atlayınca şaşırdım sevincimden
Ardımda kalan yerler anlaşırken baharla,

Faruk Nafiz Çamlıbel (1) Ilgaz tepesinde. Yanındakiler Maarif Vekili Mustafa Necati Bey (2), Dârü'l-fünûn Emini (rektör) Dr. Nurettin Ali (3) ve Cevat Dursunoğlu (4).

Önümüzdeki arazi örtülü şimdi karla.
Bu geçit sanki yazdan kışı ayırıyordu,
Burada son fırtına son dalı kırıyordu...
Yaylımız tüketirken yolları aynı hızda,
Savrulmaya başladı karlar etrafımızda.
Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü,
Kar değil, gökyüzünden yağan beyaz ölümdü...
Gönlümde can verirken köye varmak emeli
Arabacı haykırdı: «İşte Araplıbeli!»
Tanrı yardımcı olsun gayrı yolda kalana,
Biz menzile vararak atları çektik hana.

Bizden evvel buraya inen üç dört arkadaş
Kurmuştular tutuşan ocağa karşı bağdaş.
Çıtırdayan çalılar dört yana can katıyor
Kimi haydut, kimi kurt masalı anlatıyor...
Gözlerime çökerken ağır uyku sisleri
Çiçekliyor duvarı ocağın akisleri.
Bu akisle duvarda çizgiler beliriyor
Kalbime ateş gibi şu satırlar giriyor.

Gönlümü çekse de yârın hayali
Aşmaya kudretim yetmez cibali
Yolcuyum bir kuru yaprak misali
Rüzgârın önüne katılmışım ben.

Sabahleyin gökyüzü parlak, ufuk açıktı,
Güneşli bir havada yaylımız yola çıktı...
Bu gurbetten gurbete giden yolun üstünde
Ben üç mevsim değişmiş görüyordum üç günde.
Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık
Bir handa yorgun argın tatlı bir uykudaydık.
Gün doğarken bir ölüm rüyasıyla uyandım
Baş ucumda gördüğüm şu satırlarla yandım!

Garibim namıma Kerem diyorlar
Aslı'mı el almış harem diyorlar
Hastayım derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben.

Bir kitabe kokusu duyuluyor yazında,
Korkarım, yaya kaldın bu gurbet çıkmazında,
Ey! Maraşlı Şeyhoğlu, evliyalar adağı!
Bahtına lânet olsun aşmadınsa şu dağı.
Az değildir, varmadan senin gibi yurduna,
Post verenler yabanın hayduduna, kurduna.
Arabamız tutarken Erciyeş'in yolunu
«Hancı, dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?»
Gözleri uzun uzun burkulu kaldı bende
Dedi
— Hana sağ indi, ölü çıktı geçende.
Yaşaran gözlerimde her şey artık değişti
Bizim garip Şeyhoğlu buradan geçmemişti...
Gönlümü Maraşlı'nın yaktı kara haberi.
Aradan yıllar geçti, işte o gündenberi
Ne zaman yolda bir han rastlasam irkilirim
Çünkü; sizde gizlenen dertleri ben bilirim,
Ey köyleri hududa bağlayan yaslı yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yaslı yollar.
Ey garip çizgilerle dolu han duvarları
Ey hanların gönlümü sızlatan duvarları...

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL

Şiir Okurken Bir Karikatürü

Faruk Nafiz'in sanatını iki dönemc ayırabiliriz: Mütareke devrinin sonuna kadar süren birinci dönemde, o, «karşı sahilden esen rüzgâra dağıttırmak için kumral ve uzun saçlarını toplayan», «sisli gözlerle enginleri dinleyen», «tenha sahile gölgeler çökerken ruhunda bir tel inleyen», «hulyalı yaz akşamları omzunda ipek maşlahı ile sahilde, kumların üstünde» ya da «kayalıklarda gezen ince kadınlar»a, «elâ gözlerine akşamın sisleri çöken» sevgililere, «ince parmaklarında bir yaprakla kuytu yolları dolaşan ve bir söğüdün gölgesinde düşünen sarışın» kızlara gönül veren; «gönlünde eskiden beri sarışın kumralı, kumral esmeri kovalayan», hayatında ve şiirinde, işte böyle, Moda, Fenerbahçe ve Kalamış kıyılarında sevda peşinde koşan bir yalı çapkınıdır. İkinci dönemde ise, karşımıza bambaşka bir kişilikle çıkar. Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği yıl (1922) Kayseri Lisesi edebiyat öğretmenliğine atanan şair, «raks eden suların musikisiyle dinlenen ve guruba dalan kayalar»ın serpildiği Moda ve Kalamış kıyılarına hiç de benzemeyen Orta Anadolu doğasıyle ve «hulyalı yaz akşamları omzunda ipek maşlahıyle sahilde, kumların üstünde gezen sarışın, ince kadınlar» yerine, «sabana koşulan yalınayak» kadınlarla, kağnı süren kızıl saçlı kızlarla, «ayağından çarıkları parça parça dökülen, bir lokmanın ardında haftalarca dolaşan ve kendi Anadolu'sunu sürgün gibi gezen» insanlarla karşılaşınca, birdenbire değişir, «düşen yapraklarının arkasından çırpınan bir dal gibi» bakar dünkü şiirlerine; daha önce Refik Halit'in açtığı «memleket edebiyatı» çığırında, onun Memleket Hikâyeleri adlı kitabına karşılık, «memleket şiirleri» yazma yolına koyulur ve bu akımın önde gelen sanatçılarından olur. «Karşı sahilden

esen rüzgâra kumral ve uzun saçlarını dağıttıran» çok yakışıklı bir İstanbul delikanlısının, yirmi dört yaşında o hayattan kopup da sanatını yurt sorunlarına ve devrimlere adaması önemli bir olaydır... «Han Duvarları» şiiri, Faruk Nafiz'in sanatının ikinci döneminde, «Canavar»dan sonra yazdığı (1924) önemli ikinci eserdir. «Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya» (Kayseri'ye) gidişin izlenimlerini anlatan ve bir çeşit gezi yazısı niteliği de gösteren bu şiir, hemen bütün okuma ve edebiyat kitaplarına girdiği için, Cumhuriyet devrinde her kuşak arasında şairin adının duyulmasını, ününün yaygınlık ve sürekliliğini sağlamıştır... 1974 yılında 50. yılını dolduran bu şiirin —bugün birçok yanları eskidiği ve aşıldığı halde— hâlâ okunması ve tanınması nedendir? Onun da, Bağdatlı Ruhî'nin «Terkib-i Bend»i, Namık Kemal'in «Vatan Kasidesi», Fikret'in «Sis»i, Akif'in «Çanakkale» parçası gibi gizli bir yaşama gücü mü var acaba? Bu gücün sırrı nedir?.. Kimi sanat eserlerinin insanlardan başka türlü bir alınyazısı var İhtiyarlıyorlar ama ölmüyorlar. *Cevdet KUDRET* Mehmet Kaplan'ın görüşüyle

Han Duvarları'nın Tahlili

«Han Duvarları» şiiri, muhteva bakımından başlıca üç varlığa ait çeşitli unsurların birleşmesiyle meydana gelmiştir. Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı (hanlarda rastlanan yolcular, bilhassa koşmanın parçaları ile muztarip bir hayâlet gibi her menzilde şairin karşısına çıkan meçhul halk şairi Maraşlı Şeyhoğlu) ve şairin kendisi.

Bunlardan birincisi, şiirde en geniş yeri tutuyor. Şair, at arabası ile yaptığı üç günlük seyahati boyunca görmüş olduğu manzaraları en küçük teferruatına kadar bir tablo gibi gözönüne seriyor.

Bu cephesiyle şiir, realist bir tasvir şiiri karakteri taşır. Yalnız burada dış âlem tamamiyle objektif bir gözle görülmemiştir. Şair, şiir boyunca kendi varlığını hissettiriyor. Gördüğü şeylerin kendi üzerinde bırakmış olduğu tesirleri, uyandırdığı his ve hayâlleri de anlatmaktan geri kalmıyor. Objektif unsurlarla sübjektif unsurların, dış âlemle insanın birbiriyle karşılaşması, şiire lirik bir hava veriyor.

Maraşlı Şeyhoğlu'nun gözle görünmeyen, fakat bu coğrafyanın âdetâ her tarafına sinmiş olan manevî varlığı, şiirin en mühim unsurlarından birini teşkil eder. «Han Duvarları» nın içine dağıtılmış olmakla beraber Maraşlı Şeyhoğlu'na izafe edilen koşmanın, muhtelif parçalarını bir araya getirirsek müstakil bir şiir teşkil ettiğini görürüz. Fakat böyle bir ameliye neticesinde şiirin asıl gövdesinde büyük bir boşluk kalır. Bu da gösterir ki, Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşmasıyla asıl şiir arasında sıkı bir münasebet vardır. Ve asıl olan Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşmasıdır. Bütün şiir âdetâ onu kucaklamak, ona bir çerçeve teşkil etmek için yazılmış gibidir. «Han Duvarları» nda bir çok mısralar Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşması için hazırlık yapmak ve onu değerlendirmek maksadıyle yazılmıştır.

Faruk Nafiz Çamlıbel şiirleri hakkında bilgi verirken.

Bu yapı tarzı derin bir mana taşır Maraşlı Şeyhoğlu, bu coğrafyanın ruhudur; daha doğru bir deyimle, bu topraklarda yaşayan muztarip insanların temsilcisi veya sembolüdür.

Şiirin muhtevasını teşkil eden üç unsur, coğrafya, Maraşlı Şeyhoğlu ve şairin kendisi bir noktada birleşirler Gurbet duygusu. «Han Duvarları» na baştan sona kadar bu duygu hâkimdir. Bu duygu sayesinde şiir kuvvetli bir bütünlük kazanıyor.

Bu duygu, dış alem ve orada yaşayan insanlarla ilgili olmakla beraber, bizzat şairin kendi durumuyla da yakından alâkalıdır. Denilebilir ki, bu duygunun asıl kaynağı, dışardan ziyade şairin içindedir. İlerde verilecek örneklerde görüleceği üzere, Anadolu coğrafyası ve insanı, başka şairlerde başka duygular uyandırmıştır.

Faruk Nafiz'in Anadolu'yu bir gurbet diyarı olarak görmesi şu sebeplerle izah olunabilir

1.

İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!

mısraından da anlaşılacağı gibi, o, hayatında ilk defa gurbete çıkmaktadır.

Alışkanlıklarına bağlı olanlar, bilhassa içe dönük bir mizaca sahip bulunanlar, yabancı bir muhite girdikleri zaman onu yadırgarlar. Burası aslında iyi bir yer de olsa onları tedirgin eder. Çevresi ile uyuşmazlık, insanlarda yalnızlık hissini doğurur. Bir çokları, bu duygularını dış âleme aksettirirler. Bu bakımdan hayatında ilk defa yabancı bir âlemle karşılaşan şairin, gurbet duygusu hissetmesi tabiîdir.

2. Faruk Nafiz'in Anadolu'ya bakış tarzında, İstanbullu olmasının da tesiri vardır. İstanbul ile Anadolu her bakımdan birbirinden farklı manzaralar arz eder. İstanbullular, Anadolu'yu, hemen daima gidilmesi hoş olmayan bir yer telâkki etmişlerdir. Hüzünlü, hattâ trajik bir mana taşıyan «taşra» kelimesi bu davranışı çok iyi anlatır. Fetih'ten itibaren Osmanlı İmparatorluğunun merkezi olan ve aydınların çoğunu içinde barındıran İstanbul, yüzyıllar boyunca edebiyatçıların hayata ve memlekete bakış tarzlarını tayin edici bir rol oynamıştır. Bunu «taşra» (dışarı) kelimesinin de kuvvetle belirttiği üzere, bir «içe kapanma» olarak tavsif edebiliriz. İstanbul, güzel manzaraları, ihtişamlı âbideleri, zengin ve çeşitli yaşama şartları ile yalnız dîvan şairlerinin değil, Tanzimat'tan Cumhuriyet devrine kadar gelen ve çoğu İstanbul'da yaşayan Türk edebiyatçılarının da Anadolu ve Anadolu insanını görmelerine engel olmuştur. Anadolu ve Anadolu insanının hayatına dair bir yığın akisle dolu olan halk edebiyatına karşı esas itibariyle İstanbul'da teşekkül eden yüksek tabaka yahut aydınlar edebiyatında «taşra», pek az bir yer tutar.

Cumhuriyet'ten önceki Türk edebiyatında Anadolu ancak batıdan gelen realizm cereyanının tesiri altında, uzaktan ve kısmen görülebilmiştir. Türk aydınlarının Anadolu'yu doğrudan doğruya tanımaları ancak I. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra, İstiklâl savaşı esnasında ve bilhassa devlet merkezinin Ankara'ya nakledilmesi sayesinde mümkün olmuştur

Cumhuriyet'e hemen takaddüm eden II. Meşrutiyet devrinde bile Türk edebiyatına memleket gerçekleri ile pek ilgisi olmayan İstanbul çevresinin doğurduğu ve beslediği ideolojiler, hayâller ve ütopiler hâkimdir. Boğaziçi'nde Aşiyan'ında kapalı olarak yaşayan Fikret, II. Meşrutiyet'ten sonra topluma ve dış dünyaya açıldığı zaman hak, hürriyet, terakki ve insanlık gibi bir takım mücerret kavramlarla memleketi ve dünyayı kurtarabileceğini zanneder. «Halûk'un Defteri» bu mücerret kavramları heyecanlı bir hitâbetle müdafaa eden şiirlerle doludur. «Safahât» ında İstanbul'a ait gerçekçi bir çok tasvirlere rastlanmakla beraber, Mehmed Akif de düşünce ve hayâlini muhayyel bir islâm coğrafyası içinde dolaştırır ve gerçekleşmesi imkânsız bir hayâlden başka bir şey olmayan İttihad-i İslâm ideolojisini gaye edinir. Ziya Gökalp ve diğer türkçüler, destan ve tarihin kafalarında yarattığı bir Turan ülkesi ve ülküsü peşinde koşarlar. Yahya Kemal, batmakta olan imparatorluğun kalbinde uyandırdığı derin ıztırabı, onun şanlı hâtıralarını anmakla telâfiye çalışır. Gerçekle

Yeni nesil böyle zorla düşündükçe inadına yazdıkça ve olduğu gibi görünmedikçe, geçen nesil daha böyle bir kaçını eskiletecek kadar yerine sahip görünüyor!.. Millî şair, sanıyorum ki, yabancıların istilâsına uğramış, istiklâlini kaybetmiş ve başka bir harsı temessül etmek tehlikesine mâruz kalmış cemaatların içinden çıkan ve kendi kanını taşıyanlara kaybettikleri şeyi var kuvvetiyle haykırarak hatırlatan söz ve saz adamlarıdır. *Faruk Nafiz. ÇAMLIBEL.* (Çamdeviren).

zaten hiç bir ilgisi olmayan Ahmed Haşim, var olup olmadığını kendisinin de bilmediği bir «O Belde» hülyâsı ile avunur.

1. Dünya savaşında imparatorluğun yıkılması, Türkiye'nin düşmanlar tarafından istilâ edilmesi, aydınların dikkatini Anadolu'ya çevirir. Savaş kazanıldıktan ve yeni bir devlet kurulduktan sonra Anadolu'ya giden aydınlar orada şimdiye kadar unuttukları veya müphem olarak farkına vardıkları acı gerçeklerle karşılaşırlar: Çıplak bozkır, fakir ve zavallı Türk köylüsü. Bu karşılaşma onlarda bir şok tesiri uyandırır. Cumhuriyet devri Türk edebiyatı bu şokun akisleri ile doludur.

«Han Duvarları», işte bu dönüş esnasında yazılmıştır. Bu bakımdan o, tarihî ve temsilî bir değer de taşır. Bu şiirde biz, İstanbullu bir şairin, Anadolu gerçeği ile ilk temasının içinde uyandırdığı akisleri görürüz.

3. Şiire hâkim olan gurbet duygusunun başka bir kaynağı daha vardır Moda ve gelenek. Gurbet temi Türk edebiyatında çok işlenmiş bir konudur Bilhassa halk şiirinin moda olmağa başladığı Mütareke devrinde, tarihî ve sosyal şartların da tesiri ile, pek çok gurbet şiiri yazılmıştır. Bu akıma uyan Faruk Nafiz de «Han Duvarları» ndan önce bu temi ihtiva eden manzumeler kaleme almıştır. Bunlardan biri, şairin edebî kültürünün yeni idrâk tarzını tayin edişini ve gerçekle temas neticesinde neler kazandığını göstermesi bakımından dikkate şayandır. «Gurbet» adını taşıyan bu eserinde şair, bir sahil köyünü tasvir eder. Manzara gayet güzeldir. Bununla beraber şair, yine de içinde bir gurbet duygusu hisseder. Okuyucunun da mukayese edebilmesi için bu manzumeyi buraya alıyoruz

Bu köy ıssız bir diyâr, münzeviler beldesi...
Kayalardan yükselen coşkun bir kaval sesi

Sahilleri kaplıyan bir gümüşten buğudur.
Gözlerimin daldığı ufuk bu engin sudur
Ne yarlarından güller şafaktan ziyâ diler,
Ne üstünde kımıldar ince, narin gemiler...
Deniz gökten lekesiz, bugün yarından güzel,
Bu iklimin sabahı akşamlarından güzel.
Kırları gölgemle ben dolaşırken yan yana
Benzetirim kendimi bir sürüsüz çobana.
Burda garip ruhumun söndü bütün hevesi.
Bu köy ıssız bir diyar, münzevîler beldesi[1]

Aym temi ihtiva eden iki şiir arasındaki fark, duygudan ziyade duyu plânındadır. «Han Duvarları» nın dokusunu ören intibaların çoğu doğrudan doğruya dış âlemden gelir. «Gurbet» şiirindeki peyzaj ise, daha ziyade «şâirâne» ve «itibarî» dir.

Bu nokta, hem psikoloji, hem estetik bakımından çok mühimdir. Edebî eseri «itibarîlik» den kurtaran şey, sanatçının doğrudan doğruya dünya ve hayatla temasa gelmesi, başka bir deyimle «yaşantı» sıdır. «Yaşantı», edebî esere gerçeklik vehmi veren canlı ve müşahhas unsurların kaynağıdır

«Han Duvarları» ndan önce bir çok Türk şairi Anadolu'yu konu olarak ele almışlardır. Bunların başında daha Servet-i Fünûn devrinde Anadolu'ya yönelmiş yeni bir şiir görüşünün öncülüğünü yapan Mehmed Emin gelir. «Türkçe Şiirler» adlı kitabında «Biz Nasıl Şiir İsteriz»[2] manzûmesinde fikirlerini ortaya koyarken, Anadolu köylerinin ve köylerde yaşayan insanların da kısa tasvirlerini yapar. Fakat bilhassa «Anadolu» başlığını taşıyan şiirinde Anadolu insanını daha geniş olarak ele alır. Burada aslî unsur aç ve sefil bir köylü kadındır. Mehmed Emin onunla karşılaşmasını anlatırken şöyle diyor

Yürüyordum : Ağlıyordu ırmaklar;
Yürüyordum Düşüyordu yapraklar;
Yürüyordum Sararmıştı yaylalar;
Yürüyordum Ekilmişti tarlalar[3]

«Han Duvarları» ile karşılaştırılınca burada tasvir edilen manzaranın ne kadar uydurma olduğu açıkça görülür. Şair, dış âlemi duyularına göre değil, şairane muhayyilesine göre çiziyor. Ayrıca bu dekor ile aç ve sefil köylü kadın arasında bir ilgi de yoktur. Irmakların aktığı, yaprakların döküldüğü ve tarlaların ekildiği böyle bir coğrafya içinde sefaletin pek bulunmaması tekir.

Zaten şairin maksadı da coğrafyayı anlatmak değil, köylü kadının sefaletini teşhir etmektir. Fakat çizmiş olduğu portre de, dekor kadar «itibarî» dir

Geçen neslin, bir bakıma, genç nesilden daha tâlihli olduğuna delâlet eder. Bizim neslin dilini, bizden evvelkiler de anlardı, bizden sonrakiler de... Bu yüzden, gayretimize kıymet veren büyüklerimiz bizi bizden küçüklere anlatmakta ve dinletmekte güçlük çekmezlerdi; bu şekilde biz tanıtılmış ve —üstümüzde şeytan tüyümüz varsa— sevilmiş olurduk. Son nesillerin edebiyat dilini, dünküler pek tadamıyor; bu sebeple, onları, o dilden tad alan gençlere bırakıyor; bu gençler de candan alâkalarını esirgemiyorlar... Ancak, yaş ilerledikçe, zevkler değişiyor ve alâka genişliyor; o zaman, başka iklimlerde başka çiçeklerin ve meyvelerin bulunduğu anlaşılıyor; tabîatiyle dikkat, yakından uzaklara çevriliyor. Genç sanatçılarımızın, yalnız gençlerle çemberlenmesindeki sır, bence, buradadır. Sanat dilinin tadını ne kadâr çok damaklara yayarsak, bu çemberi o kadar genişletmiş ve hattâ kırmış oluruz. Yeni edebiyatın hakkı olan yeri sağlamca işgal etmesi için ilk şart, bana kalırsa, sanat dilinin - Divan edebiyatının, Servet-i Fünuncuların ve ondan sonrakilerin kendi devirlerinde bütün okur yazarlara mal olan dilleri gibi - cemiyetimiz içinde yerleşmiş olması lâzımdır. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL*.

Şiirinin son kısmında çektiği nutuktan da anlaşılacağı üzere, Mehmed Emin'in esas gayesi, şahsî hayat tecrübesini anlatmak veya güzel bir şiir yazmak değil, Anadolu'ya karşı kayıtsız kalan İstanbul aydınlarını uyandırmaktır. Fikrini köylü kadına söyleterek şöyle diyor

— Ah efendi, bize karşı İstanbul
Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi
Taşraların hayvanlık mı nasibi?

«Han Duvarları» nı yazarken Faruk Nafiz de, o devre hâkim olan «memleket edebiyatı» fikrinden hareket etmekle beraber[4] şiirine didaktik veya ideolojik bir mahiyet vermemiş, estetik plânda kalmıştır. «Han Duvarları» na hâkim olan prensip, fikir değil, duyu ve duygudur. Onu canlı kılan da bu özelliğidir.

Yine Faruk Nafiz'den önce Anadolu'dan bahseden başka bir şair, Rıza Tevfik, onu şanlı tarih yönünden yücelttikten sonra, insanlarını ve tabiat manzaralarını şöyle tasvir ediyor :

Hep gaziler ordan gelip geçtiler,
O çaylardan abdest alıp içtiler.
Memleketler fetih eyleyip göçtüler,
Erenlerin durağıdır o eller!

Her bir vîran köşesinde bir er var,
Türbelerde nece nece server var;
Bilmem nerde böyle mutlu bir yer var?
Ulu Kâ'be toprağıdır o eller!...

Ormanında türlü kuşlar ötüşür,
Çayırında gürbüz koçlar itişir;
Tarlasında altın başak yetişir,
Gölgesinde gam dağıdır o eller!...[5]

Burada Rıza Tevfik'in Anadolu insanına ve coğrafyasına Mehmed Emin ve Faruk Nafiz'den de farklı bir zaviyeden baktığını görüyoruz. O da Mehmed Emin gibi Anadolu'yu şahsî hayat tecrübesine ve duyularının verilerine göre değil, peşin bir tarih anlayışına ve muhayyilesinin yarattığı «itibârî» bir tabiat görüşüne göre tasvir ediyor. Cumhuriyet devrinde Anadolu'yu anlatan yüzlerce şiir[6], hikâye, roman, piyes ve deneme yazılmıştır. Bunlarda birbirinden ayrı manzaralara, tiplere ve görüşlere rastlarız. Bu, Anadolu'nun çeşitli cepheleri bulunan bir âlem olmasından başka, ona bakan insanlar arasındaki mizaç, kültür ve dikkat farklarından da ileri gelir.

Bu kısa karşılaştırma gösteriyor ki, Faruk Nafiz'in Anadolu'ya bakış tarzı, tesiri altında kaldığı devir ve edebî cereyanlarla ilgili olmakla beraber, onu bizzat yakından görmüş olmasına dayanır. Daha önce de söylediğimiz gibi, onu «itibarîlik» ten kurtaran, şahsî hayat tecrübesidir. Faruk Nafiz, bu şiirini, 1923 yılında Kayseri'ye öğretmen olarak giderken, yolda edindiği şahsî intiba ve ilhamlarıyla yazmıştır. Şiirin lirik bir hikâye tarzında yazılmış olmasının sebebi de budur.

«Han Duvarları» nda dış âlemden gelme objektif unsurlar büyük bir yekûn tutuyor. Şair, yolculuğunda görmüş olduğu hemen her şeyi kaydediyor. Ulukışla, Orta Anadolu, Toros Dağları, Niğde, İncesu, Erciyes, Araplıbeli gibi yer adlarında da görüldüğü üzere, mekân iyice belirtilmiştir. Yolculuk üç gün sürüyor. Şairin seyahatini araba ile yapmış olması, dış aleme ait varlıkları teferruatlı bir şekilde görmesini, Anadolu coğrafyasının haşin gerçeğini yakından yaşamasını mümkün kılmıştır. Bugünün süratli vasıtaları ile aynı intibalar edinilemez; sürat ve konfor dış aleme ait idraklerin teferruatını siler ve intibaları yumuşatır. «Han Duvarları» na devir, biraz da araba ile giriyor.

Şiirin muhtevasını teşkil eden unsurlar kronolojik olarak (üç gün) sıralanmıştır. Yolculuk sabahları başlıyor, karanlık basınca sona eriyor. Bu basit zaman tablosu, şiirin kompozisyonunu tayin etmiştir.

«Üç gün», «sabah ve akşam» dan sonra şiire tesir eden üçüncü zaman unsuru «mevsim» dir. Seyahat, Mart ayına rastlıyor. Manzaranın çıplak oluşunda bunun da rolü vardır. Başlangıçta dış aleme hâkim olan renk, «sarılık» tır

Son yıllar içinde her sahada sonsuz yenilikler oldu, her hayat şubesinde on yıl önceki şeklini unutturacak inkılâblar görüldü, her şey o kadar değişti ki eğer bir gün gözümüzü yumsak, olan bitenleri takibetmesek, gelmiş ve gelecek iki gün arasında hiç bir benzeyişi bulamıyacağız, âdeta bugünkü cemiyetle dünün alâkası yok diyeceğiz, halbuki edebiyatımız öyle mi?.. Fikret Hâmide. Yahya Kemal Fikrete göre bir tekâmüldü ve hiç bir merhale arasında bu kadar uzun zaman geçmemişti. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı.

Peyzajı teşkil eden başlıca unsurlar yüksek dağlar, nihayetsiz ova ve bitmeyen yollardır. Bunlar şairde sürekli bir boşluk, yalnızlık ve ölüm duygusu uyandırır.

İkinci gün yola çıkıldığı zaman, bulutların arkasında ısıtmayan bir güneş görünür. «Bu sonsuz yollar» da giderken, bir geçidi aşınca, birden bire, karlı bir manzara beliriyor. Yeknesak sarı rengin yerini yine yeknesak bir beyazlık alıyor. Dış âlemin baştanbaşa soğuk beyaz bir renge bürünmesi, şairde, yine bir ölüm intibaı uyandırıyor:

Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü,
Kar değil, gökyüzünden yağan beyaz ölümdü.

Üçüncü günün devamı iki mısra ile kısaca belirtilmiştir. Eserinin sonunda, şair, seyahatinin intibalarını teferruatından sıyırarak, âdetâ Anadolu coğrafyasının sembolleri olan iki unsurla hülâsa ediyor: Hanlar ve yollar!

Oldukça yeknesak ve lüzumundan fazla teferruatlı olan bu coğrafî tasvirin fonksiyonu, daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, Anadolu hakkında canlı bir intiba vermektir. Bu coğrafyanın umumî olarak bıraktığı psikolojik tesir, sürekli bir gurbet duygusudur. Dış alem, âdetâ insanı itiyor ve kendi içine kapatıyor.

Şiirin ikinci unsuru, insanların içine sığındığı kapalı mekân, yani hanlardır. Dış âlemin gayri beşerî manzarası ile bir nevi «ev içi» durumunda olan hanlar arasında bir tezad vardır. Şâir, Anadolu insanını bu kapalı mekân içinde bize daha yakından tanıtıyor; fakat dış âlemin tesiri bu insanlarda devam ediyor Handa toplanan yolcular âdetâ bu coğrafyayı kendi varlıklarında taşıyorlar Gurbet onların içlerine sinmiş ve çehrelerine damgasını basmıştır. İlk durakta rastlamış olduğu insanları, şâir, şöyle tasvir ediyor

Bir devâ bulmak için bağrındaki yaraya
Toplanmıştı garibler şimdi kervansaraya.

Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,
Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı.
Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,
Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor.
Şişesi is bağlamış bir lâmbanın ışığı
Her yüze çiziyordu bir hüzün kırışığı.
Gitgide birer âyet gibi derinleştiler
Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler.

Tamamiyle göze hitap eden bu tablo, şair kasd etmemiş bile olsa, Anadolu coğrafyası ile Anadolu insanı arasındaki münasebeti çok iyi hissettirir. Dış âlemin boşluğu ve sertliği, bu insanları kendi içlerine itmiş ve âdeta mistik yapmıştır. Gerçekten de Anadolu insanının duyuş tarzında, halk edebiyatında görülen santimantalizm ve tasavvuf edebiyatında en güzel ifadesini bulan derûnîlik, saadeti varlık ötesinde arama iştiyakında bu coğrafyanın büyük tesiri vardır.

Aynı coğrafyanın buna tamamiyle zıd gibi görünen başka bir tesiri, kahramanlık duygusudur. Kahramanlık da mistiklik gibi aslî kuvveti kendi benliğinde bulmak değil midir? Dış âlem tarafından red edilen insan, dayanak noktasını ya tabiatın üstünde bir varlıkta yahut da kendi içinde arar. Anadolu coğrafyası yüzyıllar boyunca iki insan tipi yaratmıştır: Veliler ve kahramanlar!

İkinci duraktaki yolcular daha canlı ve heyecanlıdırlar. Ocakta çıtırdayan çalılarda ısınarak birbirlerine haydut veya kurt masalları anlatırlar. Birincilerin içe dönük, mistik görünüşleri ile bunların duyuş tarzları arasında bir tezad vardır. Bu tezad, az önce izah etmiş olduğumuz gibi, insanla coğrafya arasındaki temel uyuşmazlıktandır. Köroğlu'nun

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey!

mısralarında söylediği gibi, ıssız, dağlık arazi, sosyal baskıdan kaçan insanlar için emin bir barınak teşkil eder.

«Han Duvarları» nda Anadolu insanını temsil eden asıl şahıs, şâirin kendisine izafe ettiği bir koşma ile varlığı kuvvetle hissedilen Maraşlı Şeyhoğlu'dur. O, Anadolu insanının bir çok özelliklerini kendisinde toplar. Onun hayatına hâkim olan duygu da gurbet duygusudur. Fakat bu duygu, coğrafyadan ziyade sosyal durumla ilgilidir. Maraşlı Şeyhoğlu sürekli savaşlar dolayısı ile on yıl sılası olan «Kına dağından, baba ocağından ve yar kucağından» uzak kalmıştır. Coğrafya kadar savaşlar da Anadolu insanının kaderinde ve duygularının teşekkülünde mühim bir rol oynamıştır.

Maraşlı Şeyhoğlu'na izafe edilen koşma, asıl şiirden hem vezin, hem şekil ve muhteva bakımından farklıdır. Bu fark, şehirli şâirle halk şâiri, daha

Faruk Nafiz Çamlıbel; Akbaba dergisinde «Deli Ozan» «Çamdeviren» imzalı mizah şiirleriyle

geniş bir mânâda şehirli ile halk arasındaki farka tekabül eder. Şehirli şairin Anadolu coğrafyası ve insanı karşısında almış olduğu tavır, pasif bir seyirci tavrıdır, o bu aleme sadece gözleriyle iştirak eder. Herşey ona dıştan bakılan bir manzara olarak gözükür. Objektif ve realist tavrının sebebi, karşısında bulunduğu dünyaya yabancı olmasıdır.

Maraşlı Şeyhoğlu, Anadolu coğrafyası ve tarihi ile birleşmiş, onun bir parçası haline gelmiştir. Keza o kendi içinde pasif değil, aktiftir. İçinde yaşadığı dünya onun için seyredilen bir manzara değil, kendi hayatına karışan ve kaderini tayin eden trajik bir unsurdur.

Faruk Nafiz, şiirinin ortasına halk şiiri geleneği tarzında bir koşmayı yerleştirirken, belki de sadece bir şekil yenilığı yapmağı düşünmüştür. Fakat yazmış olduğu koşma kendi tarafından kaleme alınmış olsa da, onun vasıtası ile burada dile gelen, halk geleneği, halkın sesidir.

Burada mühim bir noktaya işaret edelim. Halk şiiri, Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşmasında görüldüğü üzere, esas itibariyle tasvirî değil, liriktir. Onda dış âlem insanın hayatına, ferdî mâcerasına girer ve onunla birleşir. Bundan dolayı halk şiirinde «Han Duvarları» nın diğer kısımlarında olduğu gibi objektif tasvire, tablo halinde seyredilen dış âleme nâdir olarak rastlanılır. Kendi ıztırabları içine gömülmüş olan insan, dış dünyayı bir tablo gibi seyredemez.

Maraşlı Şeyhoğlu'na izafe olunan koşmada aslî unsur coğrafya değil, bütün bir hayattır. Bu hayata hâkim olan, duygu ve ıztırabdır. Burada da ayrılık ve gurbet duygusu bahis konusudur, fakat onların aslî kaynağı coğrafî değil, tarihî ve beşerîdir.

Anadolu insanının bir çok özelliklerini kendisinde toplayan Maraşlı Şeyhoğlu temsilî yahut başka bir deyimle sembolik bir mana da taşır. O, vatan müdafaası için hududdan hududa koşan köylü Mehmetçiktir. On yıl, sılası olan «Kına dağından, baba ocağından ve yar kucağından» uzak kalmıştır. Şair burada Cumhuriyet devrinden önce Anadolu halkını mahv eden savaşlara telmih yapıyor: Balkan savaşı, Birinci dünya harbi, İstiklâl mücadelesi... Tarihî ve içtimaî durum, onu bir kuru yaprak misâli rüzgârın önüne katmış, oradan oraya sürüklemiş, takatsız bırakmıştır.

Maraşlı Şeyhoğlu'nu asıl üzen, on yıl süren savaş veya hududdan hududa atılmış olma değildir. Son kıta, pek çok Mehmetçiğin başına gelmiş olan bir faciayı ortaya koyuyor. O vatan müdafaası için savaşırken, köyünde kalan

Aslı'sını başkaları almıştır. Bunun haberi Maraşlı Şeyhoğlu'nu verem etmiştir. Şiirde dış âlemin objektifliğine karşılık, Maraşlı Şeyhoğlu, sadece acı dolu koşması ile varlığını hissettiren bir hayâletten ibarettir. O yalnız manevî bir varlık olarak mevcuttur. Kendisini benzettiği Kerem gibi, sevdiği varlığın peşinde, dağ taş demeden, yaza kışa aldırmadan dolaşan ve neticede yok olan bir efsâne kahramanıdır.

Şair, Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşması ve manevî varlığı karşısındaki duygularını da kısaca belirtiyor. İlk durakta rastladığı dört mısra için

Bu dört mısra değildi sanki dört damla kandı

diyor. Kendisi gibi şair olması dolayısıyla ona «arkadaş» diye hitap ediyor. Artık savaşın bittiğini ve huduttan yârine götürdüğü şanın onu memnun edeceğini söyleyerek teselliye çalışıyor.

İkinci menzilde okuduğu dört mısra, şâirin kalbine «ateş gibi» giriyor. Üçüncü menzilde şair, Maraşlı Şeyhoğlu'nun âkibetini sezdiren «bir ölüm rüyâsı» ile uyanıyor. Ve başucunda son dörtlüğü görerek «yanıyor». Hissediyor ki, bir çokları gibi, o da «gurbet çıkmazı» nda yaya kalmış, hayduda veya kurda postunu vermiştir.

Anadolu coğrafyası karşısında şairin duyduğu his, daha ziyade ferdî ve şahsî bir korkudur. Maraşlı Şeyhoğlu onda derin bir ıztırap, merhamet ve sempati hissi doğuruyor. Bu yaklaşmada kendisinin bizzat yaşadığı gurbet duygusunun da payı vardır. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, hanlar, hanlarda rastlanan insanlar nasıl Anadolu peyzajının unsuru iseler, Maraşlı Şeyhoğlu, yahut daha geniş bir deyimle halk edebiyatı da bu peyzaja dahildir. Şiirde bunların hepsi, şahsî bir yaşantının peşinde birbirine bağlı olarak görülmüş, duyulmuş ve idrâk olunmuştur.

«Han Duvarları» nın yapısına daha önce yer yer temas ettik. Şiirde bu bakımdan dikkati çeken en mühim özellik, biri şehirli, ötekisi halk tabakasına mensup iki şairin karşılaşması ve bunların vezin, kafiye ve muhteva bakımından birbirinden farklı eserlerinin birleştirilmiş olmasıdır. Böyle bir terkibin arkasında, ikinci Meşrûtiyet devrinin en büyük kültür hareketi olan milliyetçilik ve halkçılık fikri vardır. Bir fikir, özlem ve bazan deneme şeklinde Şinasi'den itibaren son çağ Türk edebiyatında çeşitli bakımlardan «halka doğru gitme» cereyanının mevcut olduğunu biliyoruz. İkinci Meşrûtiyet devrinde bu hareket bütün Türk edebiyat ve kültürünü temelinden değiştirici bir hale gelmiştir. İlk gençlik yıllarında bu akımın kuvvetle tesiri altında kalan Faruk Nafiz, ilkin aruz vezni ile romantik şiirler kaleme alırken, daha sonra milliyetçi ve memleketçi harekete katıldı, hattâ Cumhuriyet'in ilk yıllarında onun şampiyonu oldu. Yahya Kemal ve Ahmed Haşim'e karşı bu akımın en büyük temsilcilerinden birisi olarak alkışlandı[7].

«Gül mateme uzaktan,/Ne çıkar ağlamaktan?/ Sen ayrılma şafaktan,/Geceler zindan, kızım./Neş'eli ol, neş'eli,/ Varsın desinler deli!/Eğlenmeli, gülmeli/Her gün, her zaman, kızım.» dediği Yelis Belgin'e Çamlıbel'in cenazesinden bir gün önce gelen tebrik kartı.

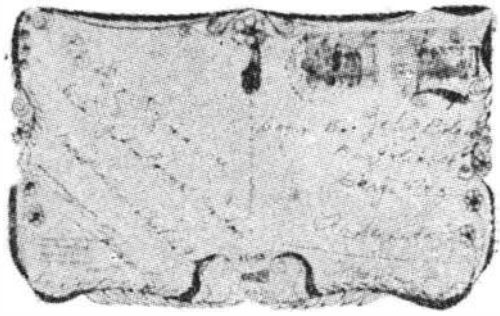

Faruk Nafiz'in «Han Duvarları» nda yapmış olduğu yenilik, o devirde aynı derecede kuvvetli olan iki temayülü, memleketçi gerçekçilik ile halk edebiyatından faydalanma fikrini birleştirmeğe çalışmasıdır. Mehmed Emin realistti. Fakat halk edebiyatı geleneğinden faydalanmamıştı. Türkçüler Ziya Gökalp'in de tesiri ile tarihî ve destanî bir romantizme kapılmışlardı. «Han Duvarları», devrin özlediği gerçekçilik ile halk edebiyatı terkibinin başarılı ilk denemelerinden birisidir. Bu formül, Cumhuriyet devri Türk şiirinin, hattâ nesrinin en mühim esaslarından birisi olmuştur. Bu devirde muhtelif şairler, hikâyeciler ve romancılar, esas itibariyle batıdan gelen realizm cereyanı ile millî kültürün en büyük kaynaklarından birisini teşkil eden halk edebiyatını ve folkloru birleştirmeğe çalışmışlardır. İlerde bu denemelerin çeşitli örneklerini göreceğiz.

«Han Duvarları» nın yapısını tayin eden ikinci prensip malzemenin kronolojik olarak sıralanmasıdır. Faruk Nafiz'in kendi şiiri ile Maraşh Şeyhoğlu'nun koşmasının dörtlüklerini aralıklı olarak birbirine karıştırması, eserine sadece muhteva bakımından değil, yapı bakımından da bir zenginlik kazandırmıştır. Bununla beraber, Maraşlı Şeyhoğlu'nun, han duvarlarını âdetâ bir kitab sahifesi gibi kullanarak, her birine bir dörtlük yazması ve bunların tesadüfen mükemmel bir koşma vücuda getirmesi teknik ve estetik bir oyundan başka bir şey değildir.

Bu özelliklerin dışında şiir umumiyetle manzum bir hikâye karakterini taşıyor. Bu hikâye karakteri şiirin üslûbunda daha kuvvetli olarak kendisini gösteriyor. Anlatış tarzı, cümle kuruluşları, fiil çekimleri, realist teferruat hep hikâyeden gelir. Daha ilk mısralarından itibaren kullanmış olduğu lüzumsuz objektif sıfatlar —yağız atlar, meşin kırbaç, demir yaylar— şairin realist bir maksat güttüğünü gösterir. «Fotoğraf realizmi» adı verilebilecek olan bu üslûb, hemen hemen şiirin dış âlemi tasvir eden bütün mısralarına hâkimdir Sarı toprak, çıplak ağaçlar, yüksek Toros dağları, uzun bir kışın soldurduğu etekler, bozuk düzen taşlar, yola benzer bir su v.s.

Şair, hissî davranışını, çok orijinal olmayan bazı sübjektif sıfat ve benzetmelerle belirtiyor. Şiire hâkim olan umumî ifade tarzı basit ve sığ bir hi-

kâye üslûbunu aşmıyor. Dış âlemin objektifliğine bağlı kalmak isteyen şair, imajlara nadir olarak baş vuruyor

Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar,
Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.

Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü,
Kar değil gökyüzünden yağan beyaz ölümdü.

Son mısralarda geçen «beyaz karanlık» ve «beyaz ölüm» tezatları Servet-i Fünûn'cuların orjinal renk sıfatlarını ve bu nevi tezatlardan hoşlanan Abdülhak Hâmid'i hatırlatıyor.

Şiir, harekete dayandığı için cümlelerin büyük bir kısmı çekimli fiillerden mürekkeptir. Ve umumiyetle sade ve basittir. Nadir olarak isim ve sıfat cümlelerine rastlıyoruz. Bazı mısralar tamamiyle nesre has bir karakter taşırlar

Geçiyordu araba yola benzer bir sudan

Sağ taraftan çıngırak sesleri gelir

Uzun yollar bu sesten silkinerek yatıyor.

Faruk Nafiz'in, bu sade, basit, nesre yaklaşan üslûbu ile Türk şiirinde II. Dünya savaşından sonra gelişen sürrealist üslûp arasında tam bir tezat vardır. Şekil ve üslûba önem veren Servet-i Fünûncular kendilerine «Dekadan» adını verdiren orjinal bir ifade tarzı icad etmişler, daha doğrusu batı örneklerini taklide çalışmışlardı. II. Meşrutiyet'ten sonra halka dönülünce Fecr-i Âtîciler, Ahmed Haşim müstesna, edebiyatçıların çoğu bir üslûbu bıraktılar, geniş kütlenin anlayabileceği günlük konuşma üslûbunu benimsediler. Fikret, daha önce manzum hikâyelerle kısmen şiir sentaksını nesir sentaksına yaklaştırmıştı. Mehmed Âkif aruzla, Mehmed Emin hece ile bu nesir üslûbunu kendi eserlerine tatbik ettiler. Faruk Nafiz'in «Han Duvarları» nda kullandığı üslûb, onların bir devamı sayılabilir.

«Han Duvarları» nın esas gövdesini teşkil eden hikâye kısmının nesre yaklaşan tasvirî üslûbuna karşılık, Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşması halk şiirine has lirik bir eda taşır. Bu lirizm, duyuş tarzı ile beraber şekil ve üslûbla da ilgilidir. Burada, nesre has teferruat bir yana bırakılarak, duygu, özüne irca edilmiş ve kesif bir şekilde ifade olunmuştur. Küçük, dar ve kapalı şeklin estetik bakımdan en büyük imkânı, «Sonnet» şeklinde olduğu gibi, gevezeliğe meydan vermeyişidir.

Dar şekil, şairi, teferruatı atarak özü bulmağa zorlar. Duygu hikâye edilemiyeceği için mecazla anlatılır. Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşmasına giren unsurlar, enlüzumlu unsurlar ve tasviri olmaktan ziyade sembolik bir karakter taşırlar. Onda şiirin esas kısmında geniş yer tutan tavsiflere ve zarflara rastlamayız. Kullanılan tek sıfat «kuru yaprak» benzetmesindeki «kuru» sıfatıdır.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in kızı Yelis Belgin babasının ölümü karşısında.

Bu benzetme ve tavsif de halk şiiri geleneğinden çok, Mütareke devrinin santimantal şiirine hastır. Ancak şehirlerde, sonbaharı bir tablo gibi seyreden santimantal bir şair böyle bir benzetme yapabilir.

Faruk Nafiz, Maraşlı Şeyhoğlu'na izafe ettiği koşmada kafiyelere de bir çeki düzen vermiştir. Halk şairlerinın derbeder yaşayış ve duyuş tarzlarına yaraşan yarım kafiyeleri yerine, Parnas şairlerinin fazla sıkı kafiyelerini kullanıyor. Bununla beraber, yine de burada altı+beş vezni ile kafiye sisteminin vücuda getirdiği âhenk, asıl şiirin yeknesak bir tekerlek dönüşünü andıran vezin ve kafiye tarzından çok daha müzikal bir tesir uyandırmaktadır.

Şehirli şairin şahsî hikâyesinin ortasında, anonim halk şairinin yanık sesinin duyulması ve ahengiyle ona galebe çalması, sadece edebiyat tarihi bakımından değil, kültür tarihi bakımından da derin bir mânâ taşır. Bu ses, Cumhuriyet devrinde kendisini daha kuvvetle hissettirecek, hattâ zaman zaman en yüksek tonla konuşacaktır. Yüzyıllarca önce halkın ıztırabını kendi içinde duyan Yunus, bir şiirinde :

Kasdım budur şehre varam
Feryad u figan koparam

diyordu. Yunus, hiç bir zaman uzak köyünden şehre gelemedi. Payitaht aydınları yüzyıllarca halkın sesine yabancı kaldılar. II. Meşrûtiyet devrinde milliyetçilik cereyanı ile, uzaktan da olsa, halk şairleri şehirlilere seslerini duyurmağa başladılar. Cumhuriyet'ten sonra, bu sesin kaynağı olan Anadolu'ya gidildi. «Han Duvarları» işte bu gidişi anlatması bakımından mânâlıdır. Burada duyulan iki ses, henüz tamamiyle kaynaşmamış olan, fakat birbirine karışan iki sosyal tabakayı, iki duyuş tarzını, şekil ve üslûbu kuvvetle aksettirir.

1) Bir Ömür Böyle Geçti, İstanbul 1955, s. 208. 2) Türkçe Şiirler, İstanbul 1316, s. 35. 3) Türk Sazı, İstanbul 1330, s. 28. 4) Faruk Nafiz «San'at» adlı manzumesinde tıpkı Mehmed Emin gibi Anadolu'yu konu olarak alan edebiyat tezini müdafaa eder: «Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken/Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.» Bu şiir için bk. Bir Ömür Böyle Geçti, s. 7 - 8. 5) Rıza Tevfik, Serâb-ı Ömrüm, İstanbul 1949, s. 72 - 73. 6) Osman Attila, «Memleket Şiirleri» adlı antolojisinde (İstanbul, 1958.) bu şiirlerden büyük bir kısmını toplamıştır. 7) Bu konuda bk. Mehmed Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, İstanbul 1963, s. 27 - 28.

Çamlıbel Türk şiirinde 25 yıl etkili ve egemen olmuş, adı ve ünü en uzak yurt köşelerine kadar yayılmış, kendinden sonra gelen bir çok şairi etkisi altında bırakmış, nadir sanatçılarımızdan biridir. Romanları ile Reşat Nuri, şiirleriyle Faruk Nafiz, halkımıza roman ve şiir sevgisini aşılamışlar, okuma alışkanlığının artmasında yardımcı olmuşlardır. Bizim nesil, daha çok onları okuyarak yetişti. Edebiyatı onların eserleriyle sevdi. Anadolu'yu, Anadolu halkını tanıtan, sevdiren de onlar olmuştur bence. Faruk Nafiz Çamlıbel'in «Han Duvarları», hiç bir ard düşüncesi olmadan yazılmış en güzel, en başarılı bir Anadolu şiiridir. O, yurt gerçeklerini yansıtan şiirlerinde, bazı güdümlü sanatçıların yaptığı gibi yıkıcı, kötümser olmamış, halkımızın fakirliği yanında derin ruh zenginliğini, Anadolu'nun bakımsızlığına rağmen sahip olduğu doğal güzellikleri vermeyi de ihmal etmemiştir. Aşklar, ayrılıklar, gurbet en güzel biçimde onun şiirlerinde dile gelir. Gurbet, Kıskanç, Firari, Kızıl Saçlar, Yolcu İle Arabacı, Suda Halkalar gibi parçaları şiir severlerin dilinden hiç düşmemiştir. *İlhan GEÇER.* Ölümünden sonra yazılan yazılarda, «çoktandır unutulmuş» olduğu söylendi. Öyle deneceğine, «çoktandır yazmıyordu» demek daha yerinde olur gibime geliyor. Eğer yazsaydı, adının çevresinde büyük fırtınalar kopabilirdi. Atatürk'ün öldüğü yıl henüz kırk yaşında, yani en olgun çağında idi; öyleyse o tarihten sonra niçin yazmadı? Bunun nedenlerini kurcalamak gerekir... Yukarda işaret ettiğimiz üzere, Faruk Nafiz, sanatının ikinci döneminde yeni Türk devletindeki devrimci atılımların şairi idi. O doğrultudaki konulara ya kendiliğinden eğiliyor; ya da, o yolda eserler kendisine ısmarlanıyordu (Akın, Onuncu Yıl Marşı) Atatürk'ün ölümünden sonra ise, Atatürk'ün uzaklaştırdığı kişiler iş başına getirilmiş (Hüseyin Cahit, Kâzım Karabekir vb.); bütün devrimler dur-

durulmuş; durdurulmakla da kalınmayıp, geriye dönmek için kaçamak noktalar aranmağa başlanmıştı. Artık, türbeler açılıyor; tekkelerde «turistik gösteri» adı altında ayinler yapılıyor; Osmanlı hanedanından kimi kişilerin memlekete girme yasağı kaldırılıyor; köylüyü okutma ve eğitme atılımları (köy eğitmeni kursları, köy enstitüleri) durdurulyor; köy dertlerini ve sorunlarını yazan genç öğretmenler (Mahmut Makal) tutuklanıyor; İmam - Hatip okulları yeniden diriltiliyor; layik okullara din dersi konuyor; resmî görevle Mısır'a giden Hüseyin Cahit'in bereli resmi Ulus gazetesinde çıkıyordu... Devrimler doğrultusunda yazmağa alışmış Faruk Nafiz, böyle bir ortamda ne yazabilirdi? Üstelik, yazanların da başına neler geldiğini görüyordu. Yukarda kimi sözlerini andığımız şiirlerin benzerlerini yazmak büyük tepkilere ve şair için tehlikeli fırtınalara yol açabilirdi. Bu dönemde sanatçılarla devlet arasındaki bağlar kopmuştu. O arada, Faruk Nafiz de, artık kendisine ihtiyaç kalmadığı için, devrimlerle birlikte bir yana bırakılmış, âdeta, «otur oturduğun yerde» denmeğe getirilmişti. O da evde oturacağına Meclis'te oturmayı yeğlemiş; böylece, göz göre göre Demokrat Parti'ye kaptırılmıştı. Meclis'te on dört yıl (1946 - 1960) süren bu oturuş onu Yassıada'ya kadar sürükledi. *Cevdet KUDRET*. Öz Dokuman'ın röportajı edebiyat tarihimiz için aydınlatıcı nitelikte :

Faruk Nafiz Çamlıbel'le Bir Konuşma

Büyük şâirimiz Faruk Nafiz, tanıdığım meşhurların, en içten, en samimî olanlarından biri. Bu özelliklerinin yanısıra üstadın insanı mahcub eden bir tevazuu var. Bu sayede, Arnavutköy'deki evinin şâhâne manzaralı salonunda, çekilip, sıkılmadan konuşma imkânını buldum. Şüphesiz ilk suallerim şiir üzerine oldu.

— İlk şiiriniz nerede yayınlandı?

— Şiir denir mi, denilmez mi, bilmiyorum. İlk manzum yazım, henüz çocuk sayılacak bir yaşta, iğreti bir adla «Çocuk Dünyâsı»nda çıktı. Hatırımda kalmasının biricik sebebi de, «Saat» başlıklı bu yazının, aynı yıl basılan ilkokul «Okuma» kitaplarında yer almak gibi bir tâlihe mazhar olmasıdır :

O, her zaman, üşenmeden
Ve durmadan mırıldanır;
Duyarsın işte dinlesen,
Takırdılar lâkırdıdır :

«Trik, trak... Trik, trak...
Ayıp, ayıp çalışmamak!»

Bu mazhariyetin tek sebebi de, yazının değerinden değil, o Balkan Harbi zamanında bizde henüz çocuk edebiyatının yerleşmemiş olmasından ileri gel-

diği muhakkak... Ancak beni eşe dosta tanıtan ilk şiirim, Celâl Nuri'nin yayınladığı, «Edebiyat-ı Umûmiye Mecmûası»nda çıkan «Şarkın Sultanları» dır.

— Zamanı?

— Eski zaman... Dünya Harbi'nin ortalarında!

— Hangi dünya harbi'nin?

— «Eski zaman» olduğuna göre, Birinci Dünya Harbi. Gerçekten eski zaman değil mi?

Sanki örterdi ağaçlar bu geniş mâviliği,
Uhrevî beldeler üstünde güneş parlardı;
Bir havârî gibi hergün denizin inlediği
Kumlar üstünde gezen inci kadınlar vardı...

Mısraları ile başlayan ve:

Esti bir gizli nefes gölgeli sahillerden
Sandalın taşlara yaslandığı tenhâ yerden
İndi Şark'ın sarışın kızlarının en genci;
Arkadan bir köle, mûnis ve uzun bir zenci...
Sanki vurmuştu benim alnıma göllerdeki sâm;
Kumların üstüne düşmüştü yılan başlı asâm!

Şeklinde devam eden bir arûz eseri. Her nedense, bu ilk şiir talihli çıktı. Başta müşkülpesent üstad Cenâb Şehâbeddin olmak üzere, yaşlı genç, epey çağdaşların dikkatini topladı. O devirlerde, eski şöhretlerin yeni isimleri takdim etmesi bir edebiyat, bir sanat geleneği hâlinde idi. Gençler, büyüklerin hatırlarını sayar, yaşlı olanlar da küçüklerin eserlerine ilgi duyardı. Bu suretle çevre, zahmetsizce, takdire hazırlanmış olurdu. Sonraları bu gelenek sarsıldı, bozuldu galiba. Gençler, ustalara aldırmaz, ustalar da çırakları umursamaz oldu. Öyle sanıyorum ki, toplumumuzda ilk anlaşmazlık bu bölümden başladı. Bu işte, ununu elemiş, eleğini asmış olanlardan ziyade, henüz eleği eline alanların durumu, düşündürücüdür. Büyük bir gazete - derginin açmış olduğu şarkı güftesi yarışmasına 13.750, evet, tam on üç bin yedi yüz elli gencin katıldığını, şüphesiz işitmişsinizdir. Nesiller arasında, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir yakınlık kurulmuş olsaydı, ilk elemeler daha yarışmadan çok evvel yapılır, imtihan kapısında bu kadar izdihama meydan kalmazdı. Eski isimler zamanla çekilip gidiyor; onlar gidince, mücadele kendi aralarında başlayacak; dâva, pek basit değil. Zorla güzellik olmadığı gibi zoraki yenilik de olmaz. Edebiyatımızda —dîvân dışında— her nesil on, on beş yıla varmadan tükeniyor. Tanzimat edebiyatının ömrü daha uzun sürmemiştir; Servet-i Fünûn'un hayatı daha süreksiz; hele Fecr-i Âtîciler... Bunlar, haricî sebepler olması ile zaten bu kadar zaman içinde tükenirlerdi, tükendiler... Sanatseverler aynı terâneyi dinlemekten usandılar. İşte bizim «Beş Hececiler» de böyle bir

tüketim sonunda yetiştiler. Kerâmet, kendilerinde değil, böyle bir devre rastgelmiş olmalarındadır. Hepsi de arûz vezninden heceye geçtikleri için, mısra'ları daha âhenklendirmesini başardılar ve bu sebeple dünkülerin aşırı husûmeti ile karşılaşmadılar; hattâ böyle vezne sözümüz yok diye, teşvik bile gördükleri oldu.

— Gerek veznin, gerek lisanın o devirlerde böyle hoş karşılanmasının başlıca âmilleri?

— Ziyâ Gökalp'ın ilmi ile Yahya Kemal'in zevki, şüphesiz. Bunlar, mevzu ve ilhamlarımıza istikamet çizmişlerdir.

— İlhama inanır mısınız?

— Hem de nasıl, perisi ile beraber... Hislerimizin, heyecanlarımızın en dolgun zamanında, bir tesadüf, bir hâdise, bir manzara, bir yüz, ne diyeyim, herhangi bir vesile, şimşeklerin boşalmasına meydan verir; bu infilâk, bence, ilhamın ta kendisidir. «Şair» de buna temas etmek istemişimdir

Eşyayı tanırken hepimiz sâde dışından
Esrârına yol bulduk onun anlatışından.
«Cemşîd» eli dökmüş gibi bir câma sabûhu,
Ma'nâyı odur lafza koyan, maddeye rûhu.
Her cisme hulûl ettiği gündenberi bir cân,
Pervânede âşık görünür, şu'lede cânân.
Şâir kanı gezmiş gibi mermer damarında,
Hülyâlar uçar heykelin a'mâ nazarında...

Meselâ, bir tesadüfün ilhâmı :

Bir kadın geçti yanımdan, dökerek rüzgârını;
Sardı etrafı bu rüzgârla ıtır, nağme ve renk.
Yeniden buldu hazan dalları, yapraklarını;
Yeniden döktü bahar, bahçeme yüzlerce çelenk.

İşte, lodoslu bir Boğaziçi akşamının söylettikleri :

Bir orman yangınıyle kızardı karşı dağlar;
Taraf taraf tutuştu meş'aleler, çırağlar;
Bir renge girdi eşyâ günün altın tasında.
Bu kızıl kâinâtın gezerken ortasında
Birden alev alıyor düşünceler duygular;
Ateştir burda hattâ ateşe düşman sular.
Burda her göz ateştir, her gönül âteşperest;
Ateş vermiş çizdiği esere bir çıyre - dest...

Bir hâdiseden akisler :

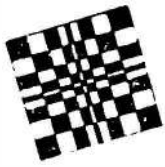

En şanlı ganîmet bana sensin bu akından;
Ma'nâ ile, maddeyle, uzaktan ve yakından,
Bir sarmaşığın dalları hâlinde giriftiz;
Efsânelerin bin bir isim verdiği çiftiz!

— Şiirlerinizden hangilerini daha çok seversiniz?

— Talihsizlerini daha çok severim. Talihli şiirlerimi zaten koruyanlar bulunuyor; «Han Duvarları», «Firârî», «Çoban Çeşmesi», «Kıskanç», «At», «Çankaya», «Sen Nerdesin?» ve «Canavar»daki «Yağmur Duâsı» ile «Akın»daki «Çini» gibi...

— Ya talihsizleri?

— En az bunlar kadar emek verdiğim halde, boyunları bükülmüş, âkıbetlerini bekleyen sahipsizler... Takdirini size bırakıyorum.

— Bugünkü sanat durumu hakkında?

— Hâlâ tezgâh başında saçlarını biraz daha ağartmaktan zevk alan Orhan Seyfi Orhon'la Hâlid Fahri Ozansoy'u sevgi ve saygı ile anmadan geçmek kaabil mi? Onları takip eden nesilden Ahmet Muhip Dranas, Ümit Yaşar Oğuzcan, Bekir Sıtkı Erduran da, her zaman arayıp okuduğum aziz şahsiyetlerdir. Son devrin yegâne tetkikçi ve tenkidçisi üstad Nihad Sâmi Banarlı'ya, edebiyatımızın ve edebiyat tarihimizin neler borçlu olduğunu, yalnız başına Yahya Kemal Beyatlı külliyatı isbat etse gerektir.

Faruk Nafiz'in, Nihad Sâmi Banarlı'ya gerçek bir hayranlığı var. Nihad Sâmi de gerçekten onun ruhuna varmış bir tenkidçi. Faruk Nafiz'in memleket ruhunu, memleket şiirlerini şöyle tahlil ediyor:

«Memleket şiirleri söylemek, Faruk Nafiz için, Anadolu'yu birçok cephe-leriyle içinden tanımış olmaktan doğan bir anlayıştır. Şair bu arada, Türk şiirinin, umumiyetle, Türk edebiyatının o devirde nasıl bir yol takip etmesi lâzımgeldiğini, sağlam bir görüşle düşünür. Onun Sanat isimli şiirinde, bizzat yapmaya çalıştığı bu memleket edebiyatının bir felsefesi vardır. Bu manzumede egzotik veya kozmopolit sanat zevkiyle, yerli ve millî sanat anlayışı ustalıkla karşılaştırılır ve şair, sebebini de belirterek bu, ikinci sanatı tercih eder

Başka sanat bilmeyiz, önümüzde dururken,
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda «türkü»ler tutturuken,
Sana uğurlar olsun, ayrılıyor yolumuz!

«Ancak memleket edebiyatı yapmak, Faruk Nafiz için, o yıllarda üzerinden geçen fırtınalarla sarsılmış, fakirleşmiş, muztarip Anadolu'nun bu hâlinden istifade eden bir gösteriş yapmaktan ve her türlü siyasî maksatlarla yabancı ideolojilerden uzak, samimî bir harekettir. Bunun içindir ki şair, Ana-

dolu'nun ıstırabına yerinde ve kuvvetli çizgilerle temas etmekle beraber, daha çok, o perişan hâliyle bile güzel ve sevimli bir vatanda yaşayan halkımızın incelik ve üstünlüklerini gösteren, iyi ruhlu bir edebiyat meydana getirmiştir. Yine bunun içindir ki Faruk Nafiz'in bu tarz şiirlerinde dört asır evvelki saz şairi Karacaoğlan'ın şiirlerini besleyen, yurt güzellerine ve yurt güzelliklerine ait, yerli çizgiler görülür.

«Yağ kandillerinin ve türlü bakımsızlıkların isleri ile karışmış han duvarlarında birer âyet gibi ışıldayan âşık tarzı şiirler; fidan veya söğüt boylu köy kızları, toprağa diz vuruşları içimizi kımıldatan, dağ gibi Türk zeybekleri bunlar arasındadır. Bu şiirlerde, tekerleklerinde memleketin inlediği duyulan, emektar kağnılarla, kuş uçmaz yollardan pervâsız akıp giden, kızıl saçlı köy kızları da vardı. Bir yerden bir yere durmaksızın yolcu taşıyan ve ömürleri yollarda geçen arabacıların duyguları da...

«Kısaca, bu şiirlerde görülen, o zaman için yeni dünya büyük romancı Reşad Nuri'nin Anadolu sahneleriyle süslü romanlarında olduğu gibi, yalnız zekâlarında, tecrübe, tevâzu ve irfanlarında değil, ıstıraplarında da bir incelik ve sevimlilik bulunan, sıcak ve asîl bir milletin dünyasıdır.

«Han Duvarları kitabı, Faruk Nafiz'in şiirde memleket edebiyatı yapmak istediği yıllarda söylenmiş şiirleriyle tertiplenmiştir. Bu kitaba, şiirin daha başka zamanlarda, hece veârûzla söylediği daha başka şiirler de alınmıştır. Bu şiirleri okuyanlar, onlarda yine bir memleket şâirinin hususiyetlerini bulacaklardır. Esasen, Faruk Nafiz'in sanatın da çok mühim bir vasıf, onun şiirlerinin ne Doğu ve ne de Batı edebiyatlarının özentisinde olmayan yerliliğidir.

«Aynı şiirlerde, okuyucu, sade, temiz ve ahenkli bir Türkçe'nin zevkini duyacaktır. Asrımız Türkçe'sini çok iyi kullanan ve Türk milletinin meydana getirdiği dile şuurla sadık kalan Faruk Nafiz, kendi çağının şiir Türkçe'sine :

Hangi sözlerle ninem gönlünü açmışsa bana,
Ben o sözlerle gönül vermedeyim sevgilime
Sözlerim ninni kadar duygulu olmak yaraşır,
Bağlıdır çünkü dilim gönlüme, gönlüm dilime.

kıt'asında belirttiği gibi, bir gönül dili vermeye muvaffak olan şairlerdendir.»

Büyük şâirimizin şiirlerini okurken, Yahya Kemal'in şu mısraları ister istemez hâfızamızda canlanıyor :

Bir lübbüdür cihanda elezz-i lezâizin
Her mısra-ı güzîdesi Fârûk Nâfiz'in.

ŞARKIN SULTANLARI

I

Ben her akşam dolaşırdım bu yeşil sâhilde,
Âşinâlar gibi karşımda gülümserdi sular;
Nazlı rüzgâr konuşur anladığım bir dilde,
Sevdiğim şarkıyı söylerdi hafiften korular.

Yaz kış örterdi ağaçlar bu derin mâviliği,
Uhrevî beldeler üstünde güneş parlardı;
Bir havârî gibi her gün denizin inlediği
Kayalıklarda gezen ince kadınlar vardı.

Sisli enginleri rûhumla duyup dinlerken
Dolaşan kızları toplardı deniz şen sesine,
Ayrı bir yüz düşünürdüm bu güzelliklerden
El ederken sarışın şâireler beldesine.

Gülmek isterdi uzaktan bana bir gölge, niye?
Tanımazdım onu, esmer mi veyâhut sarı mı?
Belki bir gün gelerek toplar o mâbûde diye.
Dağıtırdım deli rüzgârda uzun saçlarımı.

Gezerken sessiz adımlarla nefessiz kumda
Geçirirdim bu harâretli yaz akşamlarını;
Bâzı bir şüphe parıldardı sönük rûhumda,
Her güzel yüzde arardım bir ilâhî kadını.

II

Bir hazan akşamı indimdi yeşil sâhile ben,
Vardı kumral sular üstünde beyaz bir yelken.

Daralan omzuma bir yaşlı sedîr oldu kaya,
Gözlerim daldı uzaklardaki mermer saraya.

Ufkun üstünde güneş secde eden bir iklîl,
Tutuşan körfeze çizmişti alevden bir Nîl.

Gölgeler cenneti olmuştu bütün karşıki yar,
Gölgelenmişti kayıtsız uyuyan genç adalar.

DENİZE KARŞI

Silinirken güneşin yorgun ufuklardan izi
Bir kürek darbesi titretti o baygın denizi.

Geri döndümdü düşerken yere boynumdaki şal;
Kayalıklarda yanaşmıştı uzun bir sandal.

Geçti bir gizli nefes gölgeli sâhillerden...
Sandalın taşlara yaslandığı tenhâ yerden.

İndi şarkın sarışın kızlarının en genci;
Arkadan bir köle, mûnis ve uzun bir zencî.

Kumlar üstünde, çakıllarda denizden sessiz,
Yürümekteydi bu parlak ve karanlık iki iz.

Solgun alnında kımıldardı yürürken saçlar,
Belli, çâlâk idi bir yavru geyik rûhu kadar.

Ben o hummâlı bakışlarla sararken geçeni,
«Kim bu vahşî» demek ister gibi süzmüştü beni.

O zaman kalbimi bir gizli günâh etti esîr,
Sardı etrâfımı gökten boşalan bir zincîr.

Önce kalbimde beyaz elleri bir sisli kışın;
Sonra karşımda o sultan, o ilâhî sarışın...

Bir alev şarkısı hâlinde geçerken o peri,
Kül olup kaldı hayâlimde onun nağmeleri.

Sanki vurmuştu benim alnıma çöllerdeki sam,
Kumların üstüne düşmüştü yılan başlı asâm.

III

Bütün eşyâya hazan indi, sular dermansız.
Şimdi bir gölgeyi bekler, gezerim ben yalnız.

Gördüğüm manzara, akşamları, kalbimde bir ok;
Gece, kalbim gibi, evlerde ışık yok, ses yok.

Mavi bir sis çiziyor bahçeler üstünde sabah,
Geziyor gölgeli sâhilde hazin bir seyyah.

İKİ CANDA BİR DERT

İki genç, akşamı sâhilde seziş başka diye,
Dolaşırken gözümüz değdi geçen sevgiliye.
Benzimiz soldu geçerken bu güzeller güzeli;
Anladım ben, deli gönlüm gibi dostum da deli!
Dedim :
— İçlenme ki, derdin bu kadındansa eğer
Daha rûhunda onun var nice sevdâlara yer;
Bir güzel yüz yetişir belki senin maksadına;
Çok değildir iki sevdâlı gönül, bir kadına!

ŞAİRLER ARASINDA

Sevgilim, şairleri başka insan sanırsın,
Benzi uçuk, saçı gür, boyu fidan sanırsın.

Eğer takdim edersem onları bir bir sana
Gözlerinle gördüğün şeyi yalan sanırsın.

Büyük Hâmit sevimli, kibar bir ihtiyardır,
İlk görüşte elini öper, baba sanırsın.

Yalnız zaman geçince bıyık büker, göz süzer,
Onu İzzet Melihten daha civan sanırsın.

Üstat Yahya Kemali görürsün iri yarı,
Çobanla boy ölçüşen bir kalıraman sanırsın.

Fakat birden incelir lâkırdıya başlarsa,
Akıyor nüktelerden bir çağlıyan sanırsın.

Ulusal şairimiz Mehmet Emini gören
Beyoğlunda geziyor yeni Turan sanırsın.

Görsen Mehmet Akifi kır düşmüş sakaliyle,
Boşuna öğüt veren bir babacan sanırsın.

Ne zaman karşılaşsan yolda Mithat Cemalle
Daha şimdi çıkmıştır lokantadan sanırsın.

Dolaşırken kol kola Seyfiyle Yusuf Ziya
Geziyor Yat Klüble Tokatlıyan sanırsın.

Faruk Nâfiz bahseder hep yanıp kül olmaktan,
Kaldığına bakarsan canlı volkan sanırsın.

Nâzım Hikmet yürürken şiir okur arşınla,
Manalı söyler amma saçma sapan sanırsın.

Salih Zeki etrafa bakmadan gezer durur,
Sana çarpınca, budur asıl ozan, sanırsın.

Necip Fazıl diş biler adını anmıyana,
Halit Fahri, içmeden, başı duman, sanırsın.

Hülâsa, hangisini anlatsam şairlerin
Hepsini birbirinden daha yaman sanırsın!

ESKİLERE GÖRE YENİLER

Zamane şairleri Yaniye Kâni derler,
İki satır dizince adına mâni derler.

Çaldıkları ıslığa saf şiir derler çoğu,
Çektikleri sıtmaya vahy-i rabbâni derler.

Altı saatlik ömrü olmayan şiire bâki,
Altı asır yaşamış gazele fâni derler.

Nazma yumruk atanlar ya dâhidir, ya şair:
Musiki, renk ve mâna koyana câni derler.

Eskilerin bir ölmez şiir perisi vardı:
Yeniler böylesini görse zebani derler.

Eskiler ilham için gezerlerdi Adada:
Yeniler, ver elini mezeci Yâni, derler.

Ayni adam sanırlar bütün sakallıları,
Abdülhak Hâmide Hamid-i sâni derler.

Devrin şiirlerinde her kim mâna ararken
Aklını oynatırsa, tesiri âni derler.

Eskiler böyle anlar yenilerin şi'rini,
Yenilere sorarsan, idraki mâni derler.

Çamdeviren sorarsa, kimdir hakikî şair,
Memleket yollarında Veyselkarani derler.

Faruk Nafiz, yıllarca hece alanında baş süvarî olarak dolaştı; her konuya dokundu, her telden ses verdi; peki sonunda nenin şairi oldu? Aşkın mı? Istırabın mı? O aşktan ziyade ihtirasın şairi kaldı. Bu harikalı kabiliyet bir usta nazım olmaktan çıkıp, bir buruk - hummalı ve çetrefil şair olmaya pek gitmemiş, gitmekten pek hoşlanmamış; hiçbir zaman ölesiye sevmekten ve öldürücü ıstırap içinde kıvranmaktan nasibini alamamıştır; daha doğrusu bunları inandırıcı bir tarzda aksettiren şiirler vermemiştir. Gerçi sâde dostlarımız için değil, düşmanlarımız için bile böyle şeyleri dilemeye dilimiz varmaz, Allah esirgesin deriz, fakat şairin şair olması için Allah versin demekten başka çare yok! Halbuki şairimiz, bütün ömrünün muhasebesini yapar

da «Kendimden başkasını sevemedim yer yüzünde!» der, çıkar.. Bir tek kadına bağlanmak tabiatı yoksa, bir tek ideale gönül vermek - bir dâva uğruna baş koymak meyli de mi yok? Buna da eserleri üzerine ne kadar dikkatle eğilirsek o kadar şüpheli cevap vermek durumunda kalırız! Sen canavarı kaleme al, çoban çeşmesini yaz, «Âşık Kerem'in bir tek bedduasiyle çiçekleri, solmuş olan» yamaçları da gezin, sonra iki senelik olsun çile doldurmaya katlanmadan, kapağı büyük şehirlere atmak için feryâdı bastır:

Bir yer ki sevenler sevilenlerden eser yok
Bezminde kadeh kırdığımız sevgililer yok!

Sevdiği kız uğruna diyarlar dolaşan, kurtlarla kuşlarla konuşan âşıkların memleketi Anadoluda aşk yok da, sevenler ve sevilenler yok da nerede var? Yoksa şairimizin aşk dediği geçici ihtiraslar, kibar şehvetler ve nazlı flörtler midir? Canavar piyesinde bütün mahrumlukları, meseleleri ve kayguları ile dost olunmuş; derdiyle o kadar haşır neşir olunmuş Anadolu insanının hayat şartları içinde biraz daha yaşamak, onları biraz daha anlamak yok mu?.. «Ne kadar kalsa fayda yok» diyemeyiz! «Canavar!» dan daha iyi Köylü ve Ağa münasebetlerini, rençber dertlerini dile getiren hangi manzum eser var? «Aman, Ali» diye biten koşmadan daha başarılı hangi 20 satırlık manzum roman var ki bir köylünün kıskanç aşkı ile derin ruhunu bir arada anlata bilsin! *Belıçet Kemal ÇAĞLAR.* «Geçen zamanla lise bitmiş, üniversite bitmiş hocalığın yanı sıra Cumhuriyet'te gazeteciliğe de başlamıştım. Doğan Nadi «Eşlerine Göre Ediplerimiz» başlıklı bir röportaj dizisi verince, yolum, önceden randevu alarak, Faruk Nafiz'in Boğaz'ın en güzel manzaralı yerlerinden biri olan Akıntıburnu'ndaki evine de düşmüştü...» diye anlatan Sermet Sami Uysal; «Azize Çamlıbel... Faruk Nafiz'i anlatıyor» başlıklı 31.5.1954 tarihli «Cumhuriyet» teki röportajında bizi şairle daha yakından tanıştırır:

Şairin Evinde

Aslan yatağından belli olur, derler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in şairliği de oturduğu yerden belli: Akıntıburnu sırtında, Boğazın eşsiz güzelliğinden bol bol nasibini alan bir köşk.

Bu şirin yuvaya yaklaşırken düşünüyorum: Çamlıbel, daha genç yaşta değeri anlaşılan ve gittikçe genişliyen bir şöhret, hem de tertemiz bir şöhret yapan nadir bahtiyarlardan.

Burian, antolojisinde «Bir Ömür Böyle Geçti» sahibi için: «O hâlâ heceyi en ustalıklı kullanmış şair olarak ayakta; ondan sonra gelenler hep onun çıraklığında kalmış, en iyi yetişenler bile, bu nazım içinde onun kalfalığından öteye geçememişlerdir» diyor.

Sonra Çamlıbel ne kadar tatlı bir hoca idi. Lisede iken ben de kendisine

talebelik ettiğimden bu tarafını gayet iyi bilirim. Son dersini verip kürsüden inerken onu kaybetmenin hüznü ile bütün sınıfın gözü dolmuştu.

Fakat bütün bunlara rağmen kendisi siyasî hayatı tercih edip, 1946 seçimlerinde milletvekili olmuştu. Acaba buna sebep ne idi?

Kapının zilini çalarken hâlâ zihnimde bu suale cevap bulmağa çalışıyordum. Ama nafile...

Kapıyı bizzat şairimiz açtı. Birlikte, denize karşı olan misafir odasına geçtik. Oturup daha yeni konuşmağa başlamıştık ki, içeriye muhterem eşi Azize Çamlıbel girdi.

Tanıştıktan sonra evvelâ dereden tepeden bahsettik. Sonra mevzuu yol boyu zihnimi işgal eden meseleye naklettim. Bu hususta, eski tabiiye öğretmenlerimizden olan şairimizin eşi şu izahatı verdi :

— Dostlarının müracaatı karşısında milletvekili oldu. Hem bunu millî bir vazife telâkki etti. Bu hususta kendisini ben de destekledim.

— Her halde bu iş hayli zamanlarını alır?

— Evet. Bazı günler ev, tâ uzak köylerden gelenlerle dolup dolup taşar.

— Boş zaman bulunca kimleri okur hanımefendi?

— Şimdilik mektup okumaktan başka şey okumağa vakit kalmıyor ki. Ama matbuatı ve neşriyatı hulâsa olarak tâkib ediyor.

— Sizin için yazdığı şiirler var mıdır?

— Her halde vardır.

— Meselâ?

— Vahdeti Vücud, Çiçekten Adalar ve Hüsnü Aşk.

— Şiirlerinde kendisi de bulunur mu?

Bu suale şairimiz cevap verdi

— Şiirler zaten hâdiseler ve tesadüflerin mahsulü olduğundan ben onlarda varım. Ama orada bile çok zaman objektifim. Şahsımı koyduğum şiirler nedense ötekilerden daha talihsiz oluyorlar!

— Hocama eserlerinde mevzuu ilham eden başka vak'alar var mıdır Hanımefendi?

— Evet. Meselâ; Yayla Kartalı piyesi. Vaktiyle şu ileriki evde oturuyorduk. Bir yaz yanımızdaki bahçeye bir tulûat tiyatrosu gelmişti. Pencerelerden ve bahçeden onların bütün iç yüzlerini görebiliyorduk. Gerçi sahnede komedi oynuyorlardı. Fakat arka taraf facia idi. İşte bu kumpanya Yayla Kartalı piyesini ilham etmiştir. Ama vak'a tamamiyle hayalidir.

— Bilhassa ne zamanlar yazar?.

— Kahvaltı etmeden sabahtan öğleye kadar çalışır.

— Çalışırken hususiyetleri?

— Çok sigara içer. Konuşmak istemez. Bir şey sorulunca kızar.

— Eser hazırlanırken sizin yardımınız dokunur mu?

Faruk Nafiz Çamlıbel bir röportajda Sabahat Emir'le.

— Ben tabiiyatçı olduğumdan pek yardımım dokunmaz.

Şairimiz ilâve etti :

— Ama bazı eserlerimi kendisine okuyup fikrini alırım. Meselâ Yayla Kartalının bir iki sahnesini beğenmeyip tenkid etti. Baktım haklı. O şekilde düzelttim.

— Hayat arkadaşınızın başka hususiyetleri hanımefendi?

— Gezmeyi, bilhassa vapur seyahatini çok sever. Kır kahvelerinden de hoşlanır. Ve bir de iyi yapılmış yemeği sever.

— Gece eğlencelerini?

— Hayır, mecbur olmayınca öyle yerlere gitmeyiz.

— Ev işlerinde size yardım eder mi?

— Yemek geç kalınca şöyle mutfağa kadar gelip görünür. O kadar. Daha şu gaz sobasını yakmayı bile bilmez.

— Fakat her halde beğendiğiniz tarafları çok fazladır.

— Evet. Bilhassa güzel konuşması ile yuvasına bağlılığına hayranım. Yuvasına bağlılıkta babalar yarışa çıksa Faruk birinci gelir. Akşam en geç dokuzda muhakkak evdedir.

— Her halde bunda sizin hayli tesiriniz olmuştur. Kim bilir bekârken kaçta eve dönerdi?

— Evet, kendisi anlattı, gece 12 den evvel eve girmezmiş. Eskiden dışarıda dinlenirdi, şimdi evde.

— Kızdığınız tarafı da var mıdır?

— Vardır : Sigara içmesi. Ben ve çocuklarım değil sigaradan, dumanında bile rahatsız oluruz.

Faruk Nafiz Çamlıbel, temiz yüzünü aydınlatan tebessümü ile ilâve etti

— Ben sigara içmeğe başlayınca karım hemen odadan kaçar. Ben de rahat rahat çalışırım.

Bu sırada içeriye fevkalâde güzel bir genç kız girdi. Gözleri tıpkı şairimizinkine benziyordu. Meğer kızı imiş. Arnavutköy Amerikan Kolejinde okuyormuş.

Boğazın güzelliğini daha iyi görebilmek için hep beraber terasa çıktık. Burasının manzarası harikulâde idi. Fakat hava çok rüzgârlı olduğundan çabuk misafir odasına döndük. Biraz sonra da kapının zili çaldı. Ve hukuk son sınıfta olan oğulları Okyay geldi. Artık Çamlıbel ailesi tamamlanmıştı.

Ardı arkası kesilmiyen ikramlar arasında konuşmamıza devam ettik... Bilhassa bu ailede bir şey dikkatimi çekti: Her şeyde ecdadımızın asîl rûhu ile yeni zevk birleşmişti. Meselâ gayet zarif giyinmiş olan kızlarının her hareketinde eski Türk terbiye ve inceliğinin bütün hususiyetleri vardı. Sonra oğulları Okyay da öyle; tatlı dilli ve neşeli. Fakat annesiyle babasına karşı son derece hürmetkâr. (Doğrusu ya insan, zamanımızda böyle eski Türk terbiyesi ile yetişmiş gençleri görünce hayretle karışık bir gıpta hissi duyuyor.)

Bu kanaatimi şairimize söyleyince:

— Çocukları, dedi, tamamiyle anneleri yetiştirmiştir. Bütün iftihar payı onundur.

Eşi ilâve etti

— Gerçi vaktiyle evlâdlarımıza çok sert davranıyordum diye Faruk arasıra bana kızardı. Ama şimdi o hareketlerime hak veriyor.

— Eşinizin en beğendiğiniz üç şiiri hanımefendi?

— Kıskanç, Çoban Çeşmesi, Han Duvarları.

Şairimiz son şiir hakkında şu izahatı verdi:

— Han duvarlarını dört günde yazdım. Türk Yurdu'nda çıktı. Birisi görecek diye âdeta utanıyordum. Ama bu şiir kısa zamanda meşhur oldu. Bazan bir şiir üzerinde bir ay uğraşırım. Fakat hiç ses çıkmaz.

— Başka hangi sanatkârları beğenirsiniz hanımefendi?

— Hangi sahada?

— Her sahada.

— Sinemayı çok sevdiğim için evvelâ ondan başlıyayım: İngrid Bergman. Gregory Peck, bizimkilerden: Behzad, Bedia... Edebiyatçılardan: Refik Halıd Karay, Yahya Kemal... Bestekârlardan: List, Tchaykowsky... Ses san'atkârlarından: Richard Tauber, Safiye Aylâ, Münir Nureddin, Necmi Rıza ve sesini çok beğendiğim Muzaffer Gülek.

Şakadan takıldım:

— Hanımefendi, son soyadı dikkatinizi çekmedi mi? O sanatkâr C.H.P Genel Sekreteri Kasım Gülekin akrabası olmasın. Malûm ya eşiniz D.P. den de.

Hemen şairimiz cevap verdi:

— Bu da bizim ailenin ne kadar «demokrat» olduğunu gösterir.

— Ya sizin beğendiğiniz sanatkârlar hocam?

— Divan edebiyatından bugüne kadar geçen nesillerin ve muhtelif tarzların bellibaşlı şahsiyetleri.

HİSARDA AKŞAM

Kalbinden akarak damla damla kan,
Hisarın üstünde batıyor güneş..
Ufukta belirsiz bir iz bırakan,
Kocaman bir şehir mâtemle kardeş..

Yabancı değilken bana bu diyar,
Gönlümde vatansız bir genç yesi var;
Bilmem ki bu akşam, ey güzel Hisar,
Kararan ruhuma baykuşlar mı eş?.

Yüreğim yanarken yeni bozguna,
Gözümde tütüyor ilâhi Tuna..
En sonra sönüyor. Türkün ruhuna
Senin beş asırdır yaktığın ateş!..

Son cevabı üzerine, daha iyi anladım ki benim eski hocam, sadece mükemmel bir öğretmen ve mükemmel bir şair değil, aynı zamanda mükemmel bir diplomat da.

Faruk Nafiz Çamlıbel, benim hocamdır. Hayatta insanların ölünceye kadar vazgeçemiyecekleri insanlar, inançlar, fikirler, sevgiler, vefâlar vardır. Çoğu zaman bunlar, kutsal bir mahremiyet içinde, o insanla başbaşa bulunurlar ve aşikâreliğin gereğinden fazla aydınlığına çıkmazlar. Hayatımın bu güzel, biraz da esrarlı bölümüne yönelip salt bana ait bu hazinenin kapısını ne zaman açsam, onun büyülü loşluğundan peyda olan birkaç çehre arasında Faruk Nafiz'in güzel yüzü beliriverir. Faruk Nafiz Çamlıbel, bu memleketin beşi, onu geçmiyen büyük şairlerinden bir tanesidir. *Ahmet Muhip DIRANAS.* Faruk Nafiz, daha çocuk denecek yaşta dikkati çekmiş; «Hecenin beş şairi» diye anılan topluluğun en genci olduğu halde, arkadaşları arasında birdenbire sivrilmiş; I. Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında gerek aruz, gerek hece ölçeğiyle yazdığı şiirlerde aynı başarı çizgisine ulaşmıştı. 20 ve 21 yaşlarında üç şiir kitabını (Şarkın Sultanları, Gönülden Gönüle, Dinle Neyden) basacak kitapçı bulması, o dönemde kendisine ilgi duyan epey geniş bir okuyucu topluluğu bulunduğunu gösterir. 17 - 19 yaşlarında aruzla yazdığı şiirlerin toplandığı ilk kitabında (Şarkın Sultanları) dahi, ölçeği ve dili kullanıştaki rahatlığıyle; ustası Yahya Kemal'le boy ölçüşmeğe çıkmış gibi bir hali vardır... Zamanında çok beğenilen ve sağlam yapılı görünen bu şiirler ne yazık ki çabuk eskidi. Buna, Faruk Nafiz bakımından üzülsek bile, eskimenin bu çabukluğu, şiirimizin geliştiğini gösterdiği için, sevinmemiz gerekir. Hızlı

ya da yavaş, eskimek her sanatçının alın yazısı. Gençliğimde o kadar sevdiğim Yahya Kemal'in bile bir çok şiirleri, bugün, bayat ekmek yemiş gibi bir izlenim bırakıyor bende. Önemli olan, eskimek değil, doğarken eski doğmamak ve tarihsel görevini yaptıktan sonra eskimektir. Bir yandan, Nâzım Hikmet'in getirdiği biçim ve öz yeniliği; bir yandan da, Hayat dergisinin kapanışından birkaç yıl sonra çıkmağa başlayan Varlık (15 temmuz 1933) dergisinde yetişen üç kuşağın (Cahit Sıtkı kuşağı, Garipçiler kuşağı, Necatigil kuşağı) ve Varlık dışındaki «İkinci Yeni» kuşağının oluşturduğu biçim, söyleyiş ve içerik değişikliği, Faruk Nafiz şiirinin eskimesini hızlandıran nedenler oldu. *Cevdet KUDRET*. Kabataş Lisesinde Faruk Nafiz'in öğrencisi oldum. Böylece, onu daha yakından tanımak, derslerinden ve tatlı sohbetlerinden yararlanmak mutluluğuna eriştim. Kibar hali, şık ve zarif giyinişi, yumuşak mizacı ve sıcak konuşmaları ile bizleri büyülerdi. İsterdik ki onu hep karşımızda görelim, o hep anlatsın, biz hep dinleyelim. O sıra «Yıldız Yağmuru» adlı romanını yazıyordu. Israr ve istirhamlarımıza dayanamaz, zaman zaman bu eserinden bölümler okurdu bize. «Yıldız Yağmuru», onun, şair Şükûfe Nihal'le olan aşkının hikâyesidir. Şükûfe Nihal de bu aşkı «Yalnız Dönüyorum» adlı romanında dile getirmiştir. Onların bazı şiirleri de bu aşkı anlatır. Çamlıbel'in en güzel şiirlerinden biri olan «Gurbet» Şükûfe Nihal'e ithaf edilmiştir. *İlhan GEÇER*.

ÜZÜNTÜ

Yüzünde bir çizgi, saçında bir ak
Görünce: «En sonra hazan..» dedin mi?
Elini alnına koyup dalarak:
«Bahara döneyim bir an» dedin mi?

Geçiyor geceler, günler bir örnek,
Bir korku veriyor işte her çiçek,
Bilmiyor seslerle renkler değişmek...
«Boş yere dönüyor cihan..» dedin mi?

Ne kurban kes artık, ne de mum ada,
Yetmiyor bir ömür bin bir murada..
Bir tatlı gün geçti hayatında da
«Geçme, dur, ey güzel zaman..» dedin mi?.

KIŞ BAHÇELERİ

Dinmiş denizin şarkısı, rüzgâr uyumakta,
Rıhtım boyu sonsuz bir üzüntüyle karaltı,
Körfez düşünür, Kanlıca mahzundur uzakta,
Mâzi gibi seslenmiş Emirgân Çınaraltı.

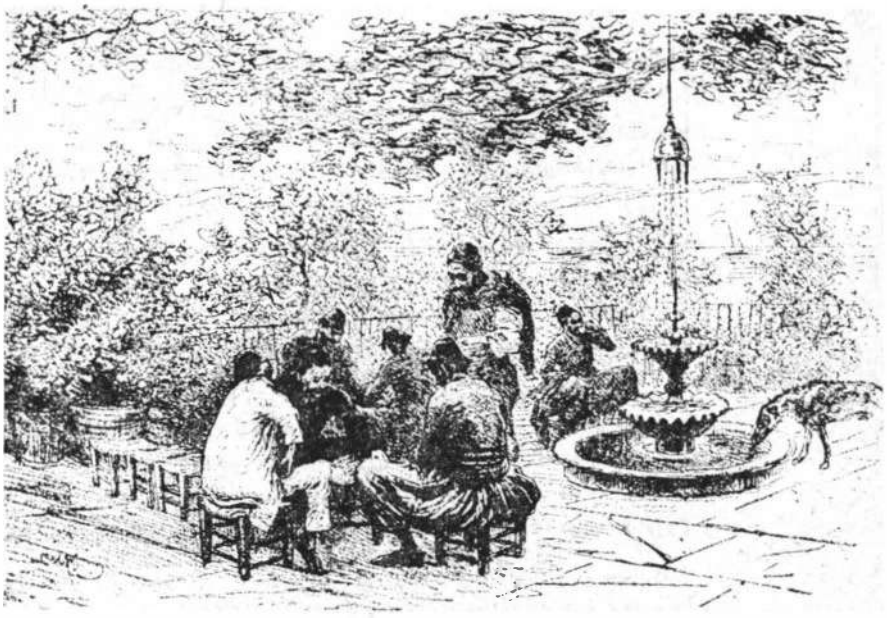

ESKİ BAHÇE KAHVELERİNDEN BİRİ

Can verdi kışın sunduğu taslarla zehirden
Her gonce kızıl gibi gül açarken yolumuzda,
Üstündeki son dallar ağarmış diye birden
Pas tuttu nihayet suların rengi havuzda.

Yerlerde gezen hatıralar var korulukta:
Yapraklar, atılmış nice mektuplara eştir.
Mehtaba çalan sapsarı benziyle ufukta,
Binlerce dalın verdiği tek meyve güneştir.

İçlenme tabiattaki yekpare kederden,
Yas tutma dağılmış diye kuşlarla çiçekler.
Onlar dönecektir yine gittikleri yerden,
Onlarla giden günlerimiz dönmiyecekler..

KIZIL SAÇLAR

Önce baygın bir iniltiydi yamaçtan duyulan.
Sonra bir gölge belirmişti kuş uçmaz yoldan
Asya'nın titreyerek bağrı yanık toprağını
Geliyor, baktım, uzaktan sökülen bir kağnı.

«İnleyen, memleketimdir bu tekerlekte» dedim;
«Hangi bir köylü bu kağnıyla sürünmekte?» dedim.

Canlı bir yüz bana yaklaştı, mehâbetle dolu:
Kim bu? Nerden bu geliş? Hangi yolun yolcusu bu?
Bu gelen, bir yuvasız kuş gibi pervâsızdı;
Bu gelen köylü, sesinden tanıdım, bir kızdı.

Sanki vurmuş da onun bir kara sevdâ başına,
Kahramanlar gibi yalnız çıkıyor dağ başına,
Ne uzun yol yürümüş hâli, ne yorgunluk izi...
Saçının rengi bakırdandı, bakırdan derisi.

Yaklaşırken bu bakır tenli güzel, kıvrılarak
Karlı gönlümde güneş gördü kızıl bir yaprak.
Bir kızıl gün doğuyor sandım o baştan yarına;
Gözlerim yandı dokundukça kızıl saçlarına.

Öyle bir kor gibi kızgındı ki korkuttu beni;
Dökülürken saçı, kıpkırmızı, kan tuttu beni.
Anladım ben, neye her ruha tekindir denemez,
Neye bir kuş gibi her saçta gönül dinlenemez.

TALAS BAĞLARINDA BATI

Daha gün batmadan üstünde beyaz Erciyeş'in
Bürünür tarlaların, bahçelerin rengi yasa
Kanlı bir burcu gezen nuru donarken güneşin,
Atlılar, kafile halinde, dönerler Talas'a.

Meyvalar, yollara yer yer dökülür meşçereden,
Asmalar, yemyeşil örter yamacın bir yanını.
Kim bilir, hangi bir ummana giden bir dereden
Yol alır köylü kadınlar sürerek hayvanını.

Kuşlar üstünde gezer, gurbete düşmüş kuşlar,
Yaşlı bir göz gibi sahraya bakan penceremin.
Bu dağın gülleri derdim ki neden solmuşlar,
Bed-dua ettiği yermiş meğer Âşık Kerem'in.

Bence yaşamanın özü aşktır, sevmektir. Aşk insanı yeniler, mutluluk verir, hayata bağlılığını arttırır, dünyasına renk katar. Aşkın benim hayatımda yeri çok büyüktür. Aşk için yaşadım ben... Bana dünkü neslin aşkı, bugünkü neslin şevki fazla gibi geliyor. Dünkülerin aşkından, bugünkülerin şevkine bir aşı yapılsa, heveskâr denemelcri yerine, sağlam eserler göreceğimize eminim... Baharı, ergu-van göreceğim diye heyecanla beklerim. Yazın, istakoz salatası ile barbunya ıskarası hoşuma gider. Kadınlara gelince, giydiğini yakıştıran kadınlar arasında mukayeseye imkân vermek bakımından, sonbaharla kışın, gönlümdeki mevkileri büyüktür. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Ben de bir türlü garip âşıkım, Asli'mdan uzak,
Ben de ah etsem eğer karşıki dağlar kül olur.
Gerilir, teşne dudaklar gibi çatlar toprak,
Mâsivadan bana, ağlar gibi sesler duyulur.

Anlarım: ruhuma zulmet cereyan ettikçe,
Neşvemin tılsımı hâlâ o demir pençededir.
Bir siyah dev gibi yaklaştığı esnada gece,
Ruhum işkencededir, benliğim işkencededir.

BİR GÜNDE BİR ÖMÜR

Salarak rûhumu bir rüzgâra, bir dalgalara,
Her sabâh aynı gidiş zevki Bebek'ten Hisar'a.

Yol devâmınca Boğaz sâhili balıçem, havuzum
Havuz üstünde oyuncak «Sarıyer», «Altınkum».

Çocuk ellerle kurulmuş gibi işler gemiler:
Güllerin rengini bülbüllerin âhengi siler.

Hâmid'in doğduğu mahzun yalı kaybolsa bile
Fikret'in öldüğü köşk ortadadır derdiyle.

Ne kadar gözlerim ayrılsa da kabristandan,
Akseder gönlüme bir beste Nigâr Osman'dan.

Dalarak gökleri yer yer kuşatan mazgalına
Okurum fâtiha bir lâhza fetih kartalına.

Sonra, dil-şâd olup onlarla mülâkatımdan,
Ayni lezzetli dönüş ayni güzel rıhtımdan.

Gece, mehtâba bedel, fikrederek bir kadını,
Serv-i simin gibi mısra'lara çizmek adını...

İşte on beş yılımın bir güne sığmış masalı;
Belki bir günden ibâret bütün ömrün aslı.

SUDA HALKALAR

Sahraya baharın daha ilk indiği gündü,
Dağlarda gezerken bana bir çeşme göründü.
Birdenbire sıyrıldı gözümden çözülen bağ,
Bir hâtıranın dağdaki yâdıydı bu memba.

Üç beş sene evvel bu dağın bir gülü vardı,
Yaz günleri dinlendiğimiz yer bu pınardı.
Birlikte düşerdik bu uzun yollara erken,
Kaç kerre şafak söktü bu dağlarda gezerken.

Bahtın bir avuç toprağa kalbettiği kızla
Kaç kerre su içtikti avuçtan tasımızla!.
Alnım yanarak, hıçkırarak durdum o yerde;
Bir göz yaşı sızsın diye kalbimdeki derde

Birlikte geçen bir mayısın hâtırasından
Bir damla su içtim pınarın köhne tasından...
Lâkin bürümüş membaın etrafını funda,
Artık ne sedasında o tat var, ne suyunda!

BİR YOLCU

Bir yolcu, geçen yıl bu saat gurbete çıktı.
Yaşlarla geçirdim ben o gün yolcumu erken,
Ufkumda onun varlığı sönmez bir ışıktı
Sönmez bir alev kaldı hayalimde giderken

Meydan daha dün çağlayıp inlerdi şesinden
Meydanda kalan ruhum onun aksine daldı;
Düşmüş gibi bir levha geniş çerçevesinden
Ayrıldığı gün yeryüzü karşımda boşaldı.

Dersem yeri, bir böyle bahar inmedi yurda
Bir böyle güneş geçmedi dünya üzerinden;
Durdukça o, yer, gök, deniz el pençe dururdu
Gezdikçe bütün manzara oynardı yerinden.

KISKANÇ

Sakın bir söz söyleme.. Yüzüme bakma sakın!.
Sesini duyan olur sana göz koyan olur.
Düşmanımdır seni kim bulursa cana yakın,
Anan bile okşarsa benim bağrım kan olur..

Dilerim Tanrı'dan ki, sana açık kucaklar
Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun,
Kan tükürsün adını candan anan dudaklar,
Sana benim gözümle bakan gözler kör olsun..

ERİYEN ADAM

Gözlerim gözlerinde dinlenirken eriyor,
Eriyor yaklaşırken dudağına dudağım.
Zerrelerim çözülmüş gibi sesler veriyor,
Ben sıcak bir denize inen buzdan bir dağım.

Yanında damla damla bittiğimi duyarım,
Yoklarım yerinde mi yüzüm, alnım, saçlarım?
Bir göğüs geçirerek derim ki: «Yine varım,
Fakat bir rüya gibi şimdi kaybolacağım.»

Bir gün içimde benim neyim varsa alacak,
Varlığım bir su olup kabından boşalacak:
Benden nişan olarak kucağında kalacak
Boş bir yığın Elbisem, gömleğim, boyunbağım.

ŞAİR

Eşyâyı tanırken hepimiz sâde dışından
Esrârına yol bulduk onun anlatışından.
Cemşîd eli dökmüşse nasıl câma sabûhu,
Mânâyı odur lâfza koyan, maddeye rûhu.
Bir mûcizenin lûtfuna ermiş gibi, yer yer,
Can buldu asâsıyle dokundukça şekiller;
Bülbüldeki sevdâyı sezip güldeki hüsnü
Nakşetti onun kudreti dünyâya ledünnü.

Her şekle hulûl ettiği günden beri bir cân,
Pervânede âşık görünür, şûlede cânan.
Şâir kanı gezmiş gibi mermer damarında,
Hulyâlar uçar heykelin âmâ nazarında,
Şi'rinde hayâl etmese endâmını yârın,
Ancak baş ucundaydı güzel servi, mezârın!

Gün geldi, hayât ufkunu dar buldu cihanda,
At sürdü bekaa mülküne Fâtih'le bir anda,
Gün geldi Muhammed'le nebî hâline girdi,
Gök perdenin ardında ne sır varsa belirdi.

Onlar ki beşer hayrına doğmuş, yaşamışlar:
Onlardan eserdir bu duyuşlar, bu dalışlar...
Onlar ki şafaklarda yanan dağda, denizde,
Her manzara onlardan akistir içimizde...

Onlar ki bugün gökte birer kasra çekildi.
Devrinde fakat hangisi mes'ûd olabildi?
Varsın seni ömrünce ateş çemberi sarsın.
Şâir! Sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın!

KOŞMA

Kirpiğine sürme çek,
Kına yak parmağına:
Bu yıl yaşın girecek
Kız, gelinlik çağına...

Anlatıyor duruşum,
Ben sana vurulmuşum.
Ko, düşsün gönül kuşum
Saçlarının ağına.

Yaş olsam gözden akmam,
Göz olsam gayre bakmam,
Vatansın, bırakmam
Ellerin kucağına!

ŞEHİR

Alaca karanlığın çamurlu yollarını
İlk yolcu çiğneyince, bahtına dert yanarak,
Korkunç şehir uykudan kalktı homurdanarak,
Gerindi uzun uzun açarak kollarını.

Düşkün, basık evleri sıkınca pencesiyle
Açtı bütün kapılar kanadının tekini,
Boşaltmaya koyuldu her ev içindekini,
Canlandı boş sokaklar tek tük ayak sesiyle.

Bir insan ormanına döndü şehir gitgide,
Gitgide bir çığ gibi büyüdü kalabalık.
Kendini kaptırırsın, çekil yoldan, babalık!
Çiğner, geçer kabaran bu aç ejder seni de...

Yavrusunun kanını nasıl emerse devler
Sanki şehrin dört kolu dört yana uzanıyor.
Bu kolun çemberinde bin bir göğüs kanıyor,
Çıtırdıyor kemikler, çöküyor toprak evler!

BİR PERİ MASALINDA

Nasıl tüterse bahar
İlk erguvan dalında,
Yazın sıcaklığı var
Dudağının alında...

Siner kırda gezenin
Ruhuna sihrin senin
Itrında her meyvenin,
Her çiçeğin balında!

FİRÂRİ

Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin.
Sana kâfir dediler, diş biledim Hakk'a bile.
Topladın saçtığı altınları yüzlerce elin,
Kahpelendin de garez bağladım ahlâka bile...

Sana çirkin demedim ben, sana kâfir demedim,
Bence dînin gibi küfrün de mukaddesti senin.
Yaşadın beş sene kalbimde, misâfir demedim,
Bu firâr aklına nerden, ne zaman esti senin?

Zülfünün yay gibi kuvvetli çelik tellerine
Takılan gönlüm asırlarca peşinden gidecek.
Sen bir âhû gibi dağdan dağa kaçsan da yine
Seni aşkım canavarlar gibi ta'kîb edecek!.

AKIN

Atatürk döneminin en önemli tiyatro olaylarının başında, Faruk Nafiz'in «Akın» piyesi gelir. Türk Ocağı'nın yerine geçecek olan Halkevlerinin açılış armağanı olarak Atatürk'ün isteğiyle yazılır. Yusuf Ziya Ortaç bunu şöyle anlatır : «Size, bilmediğiniz bir sır çözeyim : Büyük şairimiz Faruk Nafiz Çamlıbel, henüz en güzel yaşındayken, bir yaz günü, Kalamışta bir otel odasına kapandı Gazinoda dans, müzik, içki... Denizde kadın, kahkaha, çığlık... O, güneş dolu odasında masaya kapanmış, iki manzum piyes yazıyordu : Akın'la Kahraman'ı... Dört ay sonra, Türk edebiyatının bu iki şaheseri bittiği zaman, Faruk Nafiz de bitmişti. Kalamış koyundaki otelden çıktığı gün, dostları onu tanımadılar Yirmi beş kilo vermiş, goitre «guvatr» olmuştu. Kalbi, dakikada yüz yirmi çarpıyordu. Bu iki eser bir hayat trajedisidir.» Konusunu İslâmlık öncesi Türk tarihinden alır :

Faruk Nafiz Çamlıbel «Akın» da Ortaasya'daki içdenizin kurumasından sonra Türklerin Anayurt'tan ayrılışlarını şiir - oyun biçiminde destanlaştırır. Göktanrı'nın hiddetini yatıştırmak için yasa gereğince, Türk hakanı İstemi Han kurban edilecektir. Gün, Batı ve Doğu başbuğları ihtiyar İstemi Han'ın yanına gelirler. Başbuğların oğulları da, devlet yönetimini öğrensinler diye, Hakan'ın yanındadırlar. Üç başbuğ bir hileye başvururlar. Kuraklık devam ederse, Hakan'dan sonra kurban edilmek sırası kendilerine gelecektir. Başbakıcıyı kandırırlar. Geleneğe aykırı olarak Tanrı dileğinin hanın kızı Suna'ya yöneldiğini bildirirler. Hakan, kızını kendi eliyle Suna'yı kurban edecek, bu acıya dayanamıyarak ölecektir. Gün Başbuğu'nun oğlu Demir, Suna'yı sevmektedir; hileyi ortaya çıkarır. Türk mertliğine sığmayan bu tutumları yüzünden halk, başbuğları öldürür. Yerlerine oğulları Demir, Bayan ve Bumin başbuğ olurlar. Kuraklıktan kurtulmak için de akıllarına parlak bir fikir gelir Göç!.. Yeşil, verimli topraklara akın... İstemi Han'ın «Akın» türküsü böylece gerçekleşir...»

Faruk Nafiz Çamlıbel; 41 yıl sonra yeniden sahneye konulan «Akın» piyesinin temsilinde bulunmuş ve oyundan sonra sanatçılarla birlikte sahneye çıkmıştı.

YEŞİLE HASRET

Atatürk; bir sahil çocuğu olduğu için denizi çok sevmektedir. Son hastalık günlerinde ise özlemini çektiği yeşilliktir. Bunun için, kendisine hediye edilen bir ormanlık ve çayırlığı gösteren tabloyu, karşısına astırır. Yattığı yerden uzun uzun tabloya baktığını; Faruk Nafiz'in sık sık «Yeşile Hasret» şiirini okuduğunu anlatır :

Yeşil hem de!

Ben bu rengi taşırım can köşemde.
Yeşilde ne arar da bulamaz insan oğlu?
Yeşil bu... varlık dolu, gök dolu, umman dolu.
Bir ucu gözlerinde, bir ucu engindedir.
Meyve veren ağaçlar, bu çini rengindedir.
Bu çini rengindedir bahar, deniz, kır, orman,
Bana Tanrım gözükür, yeşil dediğim zaman.

Ne olurdu Orta Anadoluya gitmişken biraz daha kalsa, biraz daha halka inse, biraz daha memleketi taşiyle, toprağıyla, insaniyle dile getirseydi.. Konuların en güzellerine dokundu, Ağızların ve edaların en güzellerini buldu, fakat ah derine inmedi, işlemedi, san'atın çilesini çekmeye - büyük aşkın büyük ıstırabına katlanmaya tabiat ve sabrı elvermedi! İşte meselâ Akın piyesi! Ne şâhane bir dram! Bir dram ki kahramanları yakan güneşle susayan toprak! İlle filân açılış gününe yetiştirmeyi kabul etmek, hattâ o günden çok evvel bitirmek! Halbuki bir de kellesinin gitmesi bahasına, Süleymaniyenin temellerini bekletmek zaruretini kabul ettiremeyince izini kaybetmek şeklinde Koca Sinanda beliren san'at aşkı, ebedîlik ihtirası!.. Faruk Nafiz, hece vezni ve koşma ağzını, değil sade Rıza Tevfik'i hattâ Karacaoğlan'ı imrendirecek bir ustalık ve kolaylıkla kullandı. Aruzda Mehmet Akif'in kolaylığını Yahya Kemâl'in tıraşideliği ile birleştirmesini bildi. Biraz daha sabırlı, biraz daha derin, biraz daha işlemeye meraklı olsaydı! Bütün memlekette Fikret devri gibi bir Faruk Nafiz devri görecektik! *Behçet Kemal ÇAĞLAR.* Faruk Nafiz'den güzel şiirler kaldı edebiyat dünyamıza. Sayıları çok değil, ama bir şair bin bir bırakmaz ardında beş - on şiir yeter adını yaşatmaya. Çamlıbel sağlığında yaptı bu seçmeyi, «Han Duvarları» adlı kitabında en güzel şiirlerini bir araya getirdi. Zaman gerekli ayıklamayı yapar, bir avuç da olsa ağırlığı olan dizeler kalır yarına. Hiçbir değerli şair büsbütün yok olup gitmez yaşamdan. Faruk Nafiz'in de en kalıcı dizeleri bir araya getirilir, yeniden basılır, şiirseverlerin kitaplığında yerini alır. «Evvelâ köylülerden doğmalıdır inkilâp» diyordu «Canavar» oyunuun kahramanı Ahmet. Faruk Nafiz «Kuvvetle hak. Bu iki büyük düşman yakında çarpışacak» diye bağırıyordu. Atatürk devriminin en coşkulu yıllarıydı. Sonra herşey değişti. Çamlıbel bıraktı devrimci coşkusunu, hatta şairliğini... Boşa mı gitti bunca yıl, bunca zaman?... Kimbilir belki de gizliden gizliye, yayımlamadan yazdı yazdı, bir takım yeni şiirler, oyunlar, romanlar... Belki de anılarını bıraktı gelecek kuşaklara... Bilmiyoruz bunları... «Tarihe karıştı eski sevdalar» demişti ünlü bir şiirinde. Faruk Nafiz de tarihe karıştı şimdi. Güzel dizelerini okurlarına bırakarak... *Oktay AKBAL.* Akın'dan

Demir

Ortalığa uğursuz bir kıtlık çöktü miydi,
Halkın bir han başında kalırdı son ümidi.

Edebiyat mükâfatı bana hoş gelmiyor. Mükâfat hakikî sanatkârı teşvik değil, hattâ tehdid eder. Heveskârlar mükâfat almak endişesi ile eser vermeğe çalışırken, asıl kabiliyetler, müsabakaya girmekten ise bir köşeye çekilmeği münasip göreceklerdir. Bu san'atkârların vakarına dokunur ve bu vakarın cezasını da sanatkâr değil, sanat çeker. Mekteplerde bile birincilik ve ikincilik meselesi kalmadığına göre böyle bir tazyikin —birincilik, ikincilik diye— edebiyatta yeri olur mu? Sanat hamlelerini mükâfat'la temin etmek kabil olduğunu sanmak, sanatkârı, hallettiği bilmecelerden birşey bekliyen çocuklarla bir tutmak olur. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL*

Irmaklar gürül gürül, yağmurlar ince ince
Coşsun diye beklerdi hakan kurban edince.
Bugün son kuraklığın on ikinci yılıdır,
Hakanın baş ucunda bir kılıç asılıdır.

Bayan

Yasayı biliyorum.. Yalnız şunu tamamla,
Bunun alâkası ne, senin, benim babamla?

Demir

Onlar daha varmadan hakanın divanına,
Bugün başbakıcının gidecekler yanına.
Soracaklar ki kurban hangi gün kesilecek!

Bayan

Sonra?

Demir

İçinden biri hakan olabilecek.

Bayan

Zavallı İstemi Han!

Bumin

«Zavallı Türk İli!» de.
İstemi yurdu başsız bırakacak geride.

Bir öğretmen, bir şair, bir milletvekili olarak hep milletin karşısındaydım, onun için halkı, yakından bilmek, tanımak, anlamak zorundaydım. Ona tesir edebilmek için onun anlayacağı dili kullanmak gerekiyordu. Anadolu'yu iyi bilmem, Anadolu halkıyla aramda bir dil birliği sağladı... Han Duvarları, edebiyatta bir yenilik yapmıştır. Bu şiir tutulduktan sonra anladım ki uzun esere ihtiyaç vardır... Şiirimi özetlemek gerekirse yaşadım, duydum ve yazdım. Beğendiğim şiirlerimi isim olarak vermek gerekirse şunları sayabilirim: Suda Halkalar, Gurbet, Toros Dağları, Allahaısmarladık, Beyinler, Şair, Beşikten Mezara kadar. *Faruk Nafiz ÇAMLIBEL.*

Demir

Hakan buna ne yapsın? Tohum mu çıkarmadı?
Dağlardan ovalara kanallar mı yarmadı?
Bıraktı mı su diye, baş vurmadık taş, kaya?
Ne yapsın sular yemin etmişse akmamaya?

(Suna, arkadaşlarıyle girer)

Suna

Ne iyi, her üçünüz bir arada!

Demir

Üç gönül!

Suna

Bahçeden seçtik size yeni açılmış üç gül.
Bu güller ne toprağın ne suyun eseridir;
Bunları yetiştiren ancak alın teridir!
Biz olmasak çiçeksiz kalırdı bu yıl saray;
Doğru değil mi Yıldız? Öyle değil mi Olcay?

Yıldız

Yağmuru bekleseydik bu üç gül açılmazdı;
Bu yıl bahar yağmuru göz yaşından da azdı!

Bumin

Nasıl üç gönül birden severse bir tek gülü,
Sen de güzelliğinle kabul et bu üç gönülü.
Ben kendimden geçerken gülün güzelliğiyle,
Gül beni seviyor mu, diye düşünmem bile.

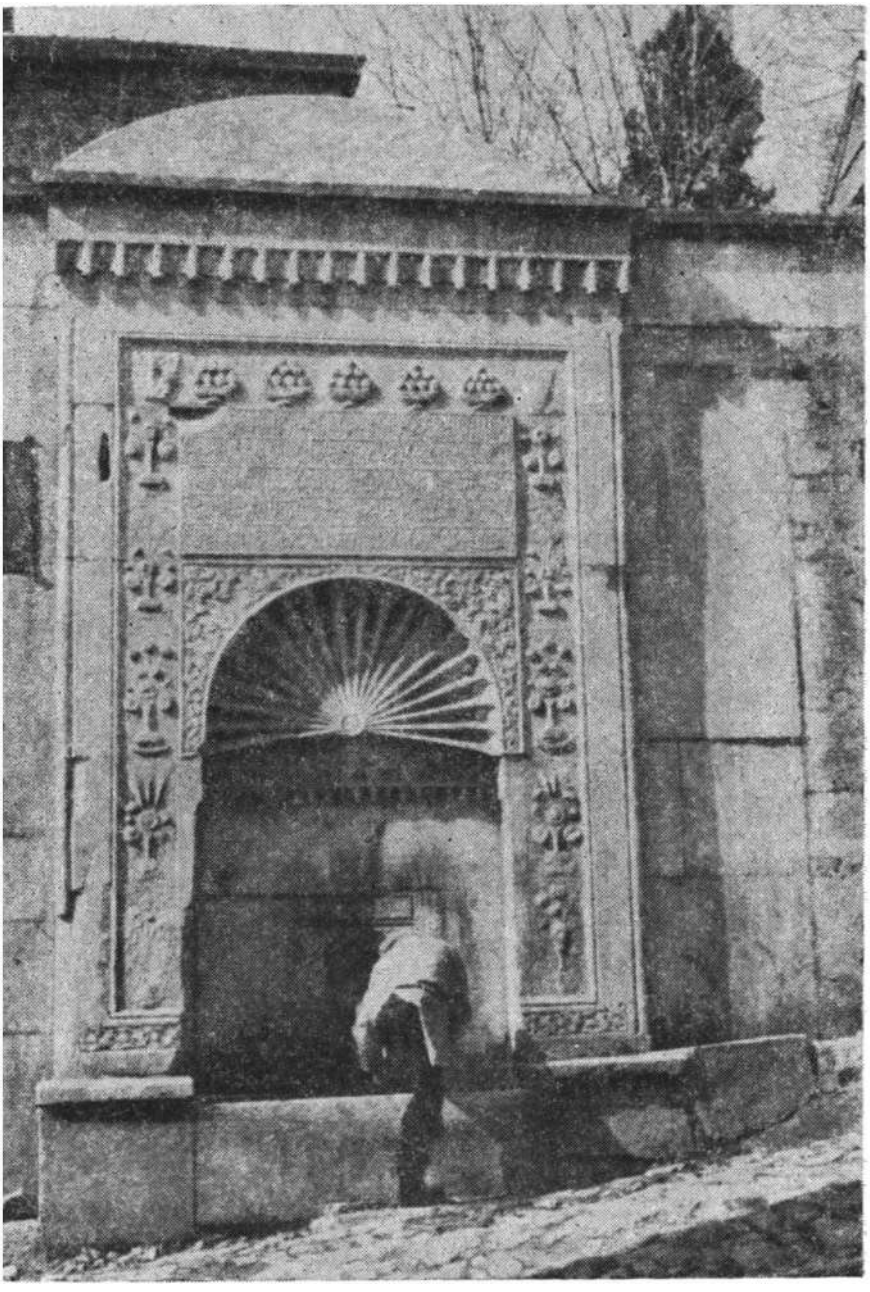

İSTANBUL'DA BİR ESKİ ÇEŞME

Bayan

Bize bahar, su gibi damlar senin sesinde;
Uzanmış gönülleriz bir söğüt gölgesinde.
Yaylada bir yaprağa hasret çeken çobanlar
Bir söğüde tapmanın sırrını belki anlar!
Gölgeni çekme bizden, yeter bu gölge bize;
Üç gönül dinleniriz bu gölgede diz dize.

Demir

Sen anayurt gibisin, sevilmek hakkın senin;
Gökte yıldızlar kadar çok olmalı sevenin.
Bana yurt sevgisini güzelliğin duyurdu...
Bir avuç toprak nasıl hatırlatırsa yurdu,
Senden uzak geçse de benim yıllarca ömrüm,
Bir gülün yaprağında bile seni görürüm!

TÜRK CUMHURİYET EDEBİYATI

Türk milletinin dili Türkçedir, Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sonsuz felâketler içinde ahlâkını, ananelerini, hâtıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir... Türk milletini ve Türk dilini medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz... Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça büsbütün Türk çocukları kendileri için gerekli hamle kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Bu tarihten Türk çocukları bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu yetenekle kimseye boyun eğmiyeceklerdir... Eğer bir millet büyükse, kendisini tanımakla daha büyük olur.

ATATÜRK

CUMHURİYET EDEBİYATI

Türkiye'nin fakrü zaruretine bakıp mana çıkaranlara şaşarım. Yeni hayat Türkiye'nin soğumuş kabuklarında değil içinde ateş merkezindedir. Sanatçı canlı Türkiye'yi söylemek istiyorsa ilham kapılarını toprak ve su tabakalarından daha derinlere kadar kazmalıdır. Sanatçıya bu tabakaları bulduracak kuvvet yalnız kendi iradesidir.

İsmail Hakkı BALTACIOĞLU

CUMHURİYET EDEBİYATI; Türklük dünyasının edebiyat alanında gösterdiği en parlak bir dönem olarak Cumhuriyet yıllarımızı kapsar. Tarihimizin hiçbir döneminde edebiyatımız böyle parlak bir çağ yaşamamıştır. Türk Cumhuriyet Edebiyatında, en çok şiir, hikâye ve roman başarı sağlamış; Batı'dan çeviriler, yabancı dil bilen sanatçılar artmış; halkın konuştuğu bir dille yerli kaynaklardan faydalanarak kendi duygu, görüş ve yaşam koşullarımızı gösteren yöresel bir çağdaşlaşma başlamıştır.

Cumhuriyet'e doğru Türk edebiyatı batı etkilerine gittikçe artan güçlü bir hızla açılmış olmakla beraber alınan örnekler, çok kez, gelişi güzel ve anakronik idi. Batıda çok eskimiş ya da eskimeye yüz tutmuş akımlar, bir Türk yazarının kişisel beğenisiyle moda haline gelebiliyordu. Genel olarak da bu döneme kadar, batı edebiyatı denince en çok Fransız edebiyatı anlaşılırdı. 1928'den sonra, batı edebiyatını çeşitli örnekleri ile ve düzenli bir şekilde tanıtma çabası kendini gösteriyor. İngiliz, Fransız, Alman edebiyatlarıyla ilk ciddî ve verimli ilişkiler bu dönem içinde oluyor, diyebiliriz. Dergilerin, gündelik gazetelerin başladığı bu ateşli çeviri dönemi bir çeşit yeni humanizmaya yol açıyor. Medrese geleneklerine bağlı eski Darülfunun yerine, batı öğretimi sistemlerine uygun olarak kurulan yeni üniversite (1933)'de, İngiliz, Alman, Fransız filolojileri yer alıyor. Fransız edebiyatı da Roman filolojisi ile birleştirilerek daha geniş bir bütün içinde Fransız ve İspanyol ve İtalyan edebiyatlarıyla birlikte okutulmaya başlanıyor. Bu dünya edebiyatına açılma akımı, devletin de bütün dünya klâsilerinin çevrilmesi için yüzlerce ay-

dını seferber etmesine kadar varacaktır. Devlet eliyle hazırlanan bu seride dünya edebiyatının, başlangıçtan bugüne değin belli başlı eserleri seçilmiş ve kendi dillerinden Türkçeye çevrilmiştir. Hâlâ sürüp gitmekte olan bu çabanın Türk edebiyatının gelişmesinde çok büyük etkileri olmuş ve olmaktadır. Türkiye'de düşünce hayatının dış etkilere böylesine geniş ölçüde açılması kimilerinin korktuğu gibi, ulusal değerlerin gelişmesine engel olmamış, hattâ denebilir ki, bu değerler daha çok bu dönem içinde yüze çıkmaya başlamıştır. O kadar ki, batılılaşma akımının unutturduğu yerli ve eski değerler bile en çok ateşli çeviri çabaları sırasında yeniden değerlendirilmiştir. Hattâ, mimaride, güzel sanatlarda, müzikte, yerli motiflerin en fazla geliştirilmesi yine bu dönemde başlamıştır. Atatürk'ün açtığı tarih ve dil seferberliğini de yine ayni açılma, bir köşede kalmaktan kurtulma kaygularına bağlamalıdır. İlk bakışta aşırı bir ırkçılıktan doğmuş gibi görünen dil ve tarih görüşleri (1932 - 1938), aslında, yeni kurulan Türkiye'yi daha geniş bir kültür çevresi içine yerleştirmek içindi. Yunanlılar, Hititler ve daha başka uygarlıkların Türk olduğunu ileri sürmek, onlarla kültür alışverişlerini haklı göstermeğe yarıyordu.

Cumhuriyet Edebiyatı döneminde; yazı dili ile konuşma dili arasındaki ayırım kalkmış, aruz ölçüsünün yerini hece ölçüsü almış, vezin konusu kökünden halledilmiş; hece, aruz kadar uyum veren bir nazım aracı olmuştur. Hecenin hiç değişmeyen kalıplaşmış durakları atılarak, duraklar duygu, düşünce ve cümlelerin gidişine göre ayarlanmış, serbest nazım hareketi başlamış, bu hareket genç şairlerin elinde büyük bir gelişme göstermiş; zamanla bu ölçü de yerini serbest söyleyişe bırakmıştır. Gerçekçi edebiyat anlayışı güdülmüş zamanla bu anlayış sosyal bir karakter kazanmıştır.

Modern Türkiye'nin edebiyat alanındaki başarısının ne denli büyük olduğu, öteki islâm milletlerinin çağdaş edebiyatlarıyla kıyaslandığı zaman daha iyi görülür. *Otto SPIES.* Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra ve yeni bir devlet kurulduktan sonra Anadolu'ya giden aydınlar orada şimdiye kadar unuttukları veya müphem olarak farkına vardıkları acı gerçeklerle karşılaşırlar: Çıplak bozkır, fakir ve zavallı Türk köylüsü. Bu karşılaşma onlarda bir şok tesiri uyandırır. Cumhuriyet devri Türk edebiyatı bu şokun akisleri ile doludur. *Mehmet KAPLAN.* Türkiye'de Cumhuriyet döneminde güzel sanatların bütün kollarında aynı görüş açıları eğemen olmuş, aynı ilkeler geçerli sayılmış, aynı sorunlarla karşılaşılmış ve aynı çözüm yolları üzerinde durulmuştur. Tiyatro ile mimarlık, resimle müzik gibi birbirine uzak görünen sanat kollarında bu ortak niteliklerin bulunması dikkat çekicidir. Bu dönemde bütün güzel sanat kolları ulusal kaynakları ve geleneksel çizgileri Batıdan gelen öğelerle birleştirmek gibi önemli bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Geleneksel değerlerle Batı etkileri zaman zaman birbirleriyle ça-

tışmaya girişmiş, zaman zaman birbirlerine yaklaştırılmıştır. Üzerinde en çok durulan bir nokta da bireyci ve toplumcu sanat anlayışları arasında seçim yapma konusu olmuştur. Bütün bu uçlar arasında sağlam dengeler kurulması için yapılan önermeler Türk düşüncesinin ve siyasal yaşayışının yakın etkisi altında kalmıştır. Dolayısiyle birbirlerinden ayrı sanat kollarında bütün bütüne ortak bir gelişme yolu izlenmiştir. *Konur ERTOP.* Atatürk'ten bu yana edebiyatımızda toplumsal sorunlara yer veriliyor daha çok. Bu da sizin ulusçu eylemlerinizin bizden daha önde olduğunu gösterir. *Miguel Angel ASTURİAS.*

Kurtuluş Savaşı

SEVASTAFANOS'la, Berlin Antlaşmaları büyük toprak kayıplarına yol açar. Abdülhamit II (hük. 1876 - 1908) yurdun üzerinde 33 yıllık büyük baskı silindirini dolaştırır. Mısır, Kıbrıs, Tunus İngiliz ve Fransızlar; Trablusgarp İtalyanlar tarafından işgal edilirken Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ'la Sırbistan Osmanlı Devleti'ne çullanır. Osmanlı Orduları, birbirinden uzak, birbirinden her bakımdan değişik cephelerde çarpışmak zorunda bırakılır. Kazanılan büyük zaferlere karşın, müttefikleriyle birlikte, yenilgiden kurtulamaz. Mondros ve Sevr Antlaşmaları'nı imzalamak zorunda bırakılır. İşte Türkiye Cumhuriyeti'mizin kuruluşunu hazırlayan, Kurtuluş Savaşımız, böyle bir ortam içinde Anadolu'da başlar. «*Kurtuluş Savaşlarının Babası*» Atatürk için Ceyhun Atuf Kansu şunları diyecektir

Atatürk soyadı, Mustafa Kemal'e, Türklerce verilmiştir. Türklerin atası, Türklerin babası. Bu çağdaşlaştırıcı, kurtarıcı baba, yalnız kendi ulusunun değil, tüm ezilmiş ulusların da babasıdır. Mısır Başkanı Nâsır'ın ölüm töreni sırasında, Kahire Radyosunun yorumcusu üzünç dolu bir sesle Nâsır'ın Mısır ulusu için ne olduğunu anlatırken şöyle diyor:

«— Atatürk'ün ölümünden beri, hiç bir ülke böyle babasız kaldığını yöreğinde duymadı.»

Türk ulusunun babası, açtığı kurtuluş savaşları çağında, ezilmiş ulusların da babası oldu. Onun en ateşli sözlerinden, çağın coşkulu çeliğiyle dövülmüş sözlerinden birisi şudur: «Bütün ezilmiş uluslar ezenleri bir gün dağıtıp yok edeceklerdir.» Bu sözlerde bir kurtuluş savaşçısının gergin teli titreşmektedir. Savaşıyla o, kendi ulusuyla birlikte tüm ezilmiş ulusların ezen, sömüren uluslarara açtığı savaş aslında zor bir savaştır. Bir ezilmiş ulusların, tüm doğunun davasıdır ve bunu sona erdirinceye değin Türkiye kendisiyle birlikte olan doğu uluslarının da yürüyeceğine inanıyor.»

Bu yol, halkların gönül çeliğinden geçen bu kurtuluş savaşı, ezilmiş ulusların ezen, sömüren uluslarara açtığı savaş aslında zor bir savaştır. Bir yerde emperyalizmi yok etmek, bir yerde yurdun tarihsel zincirlerini or-

taçağı kırmak savaşıdır. Kurtuluş savaşı, ezilen uluslarla ezen uluslar arasındaki çelişkiyi çözdüğü ölçüde, ulusun içinde yaşadığı ortaçağ ortamını da yoketmek, çağdaşlık - çağdışılık çelişkisini de çözmek zorundadır. Kurtuluş savaşlarının babası, Mustafa Kemal Atatürk, birinci çelişkiyi, ezilen - ezen uluslar arasındaki tarihsel çelişkiyi iyi değerlendirmiştir: Sezgisiyle, deneyleriyle. Bir ulus neden ezilmektedir? Kendi ulusunun tarihine bakıyor: Osmanlı devleti emperyalizmin avucuna düşmüştür, kapitülâsyonlar, dış borçlar, ardından «Genel borçlar yönetimi»nin, onur kırıcı, sömürücü halkası ve kesin çöküş: Osmanlı devleti bağımsızlığını yitirip, bir açık pazar, bir yarı sömürge oluyor. Bu tarihsel özeti, Atatürk, 1923 Şubatında İzmir İktisat Kongresinde çıkarmaktadır. Bu sömürgeleşme sürecinden kurtulmanın kesin çaresi? Bu çarenin adını, Mustafa Kemal Atatürk veriyor: Kurtuluş Savaşı. Ulusal kurtuluş savaşlarının ad babası oluyor ilk önce. Aslında, ulusal kurtuluş savaşları hem çağdaş savaşlardır, hem de savaşların en gücüdür, en zorudur. Yüzyıllarca ezilmiş bir halka dönüp, sömürgeleşme zincirini kırmak için halkı savaşa çağırmak: Yalnızca, kendi gücüyle yürütebileceği bir savaşa çağırmak. Tarihteki savaşlar çoğu egemen katların yürüttüğü savaşlardır. Bu savaşlar için, çoğu kez, halkı çekecek nedenler bulmuşlardır. Din savaşlarıdır. Yağma savaşlarıdır. Yeni dünyanın eşiğinde sömürge savaşları, emperyalizmin körüklediği çıkar savaşlarıdır. Üzeri ulusal duygularla boyanmış üstünlük savaşlarıdır. Bölüşme savaşlarıdır, yayılma savaşlarıdır. Eni sonu, bu savaşların çoğu devletlerce açılmıştır. Kurtuluş savaşını ise, varolan bir devlete ve o devletin dayandığı, ortaklık kurduğu dış güçlere karşı başkaldırma durumuna düşmüş devrimci bir yurtseverin öncülüğünde, doğrudan doğruya halk açmaktadır. Böylece ulusal kurtuluş savaşlarının savaşlar tarihindeki belirgin özelliği halk savaşları olmasıdır. Neyi kurtaracaktır halk, nasıl çağıracaksın onu savaşa? Kendi tarifini, kendi kendisini kurtaracağını söyleyeceksin ona ve halka yabancılaşmış bir devlete, bu devletin dayandığı devletlere karşı halkı örgütlendirip, silâhlandırıp, bir yerde devrimci bir savaşa gireceksin. Kurtuluş savaşının en dar geçiti buradadır. Halkı kurtuluş savaşına çağırdığın zaman, sesine kulak vermez, yerinden kımıldamazsa? Ezilmiş, uyutulmuş, koşullandırılmış, bağlanmış, yoksul, çaresiz bir halktır, kurtuluş savaşına çağrılan halk! 1919'lardaki Türk halkı gibi. Mustafa Kemal Atatürk, böyle bir çatışık ortasında, ulusal kurtuluş savaşı ile halk arasındaki bağı, duygu ve ilgi akımını kurabilmiş ilk insandır. Kurtuluş savaşlarının babası olmasındaki önceliği de buradan gelmektedir. Ne var ki, kurtuluş savaşı, temel çelişkinin, emperyalizm - sömürge çelişkisinin çözülmesiyle, emperyalizmin, halk adına, halk ordularıyla yenilmesiyle bitmemektedir. Asıl zor iş, dağlar, ovalar, yaylalar, ırmaklar ve tüm yurt kurtuluş savaşının bağımsızlık havasıyla dolduğu gün yeniden başlamaktadır. Bir devrimle tümlenme-

KURTULUŞ SAVAŞINDAN BİR TABLO

miş, bir devrimle sürüp gitmeyen kurtuluş savaşı yozlaşmakta, aldıklarını geri vermekte, kaynağındaki halkçı gücü yitirmektedir. Kurtuluş savaşını sürdüren devrimin özü de, herşeyden önce, bir ulusu ezilmiş ulus haline getiren ortaçağ ortamının köklü dönüşümlerle yıkılmasına bağlıdır. Kurtuluş savaşçısı, bağımsızlık sürecinin ardından, vakit geçirmeden, halkın devinmeye yönelmiş hızını yitirmeden, toplumunu yenileştirmek, değiştirmek, ortaçağdan, gerilikten, karanlıktan, yoksulluktan kurtarmak zorundadır, devrim sürecini başlatmak görevindedir: Kurtuluş savaşının mermisi, devrim yörüngesinde ilerlemek zorundadır, ulusun, halkın tam kurtuluşu, tam bağımsız yaşaması, tam özgürlüğe kavuşması için. Kurtuluş savaşlarının babası Atatürk'ün, bu öncülüğündeki en güzel işi, bir çağdaşlaşma devrimiyle, toplumdaki çağdışı yapıyı değiştirmeye yönelmesi, ilk adımda, toplumu lâikleştirmesi, devleti lâikleştirmesi, halkını, insanların ortaçağın ellerinden kurtarmak için çağdaş bir insancılık devrimine baş koymasıdır. Ulusal kurtuluş savaşının bir yurt kurtarmakta kalmayıp, insanları da kurtarmak demek olduğunu, devrimci bir insancılıkla anlamasıdır.

Evet doğrudur, bir Cumhuriyet ozanının, Çağlar'ın deyişiyle Atatürk, «Tutsak Asya burcunda ilk başkaldırma bayrağı»dır. Başkaldırmış, em-

peryalizmle hesaplaşmıştır; başkaldırmış, halkı ile birlikte emperyalizmi yenmiştir. Evet, bir Endonezyalının dediği gibi:

«— Biz Mustafa Kemal'den önce, insanüstü gördüğümüz Avrupalı efendiye, kafa tutabileceğimizi nereden bilecektik?»

Bu kafa tutmayı, ezilmiş uluslarara Atatürk öğretmiştir. Ama, bir şey daha öğretmiştir ki, ulusal kurtuluş savaşları alfabesinin A harfi bağımsızlık ise, B harfi devrimdir ve bu devrimin niteliği, ezilmiş ulusların içinde boğulayazdıkları ortaçağ koşullarından kurtulmalıdır. Çağlar, Tutsak Asya'nın, bu devrimle, ortaçağ çelişkisinden, başkaldırıcı Mustafa Kemal'in savaşıyla kurtulduğunu, bir Asya gezisinden getirdiği izlenimlere dayanarak söylemektedir:

«— Mustafa Kemal şahlanması, yurtları para simsarı batılı sömürgecilerden, vicdanları da din simsarı, doğulu sömürgecilerden kurtarmak çabası diye Asya'yı etkilemiş.»

Ulusal kurtuluş savaşı, toplumu ortaçağdan kurtarmaya, bir çağdaşlaşma devrimine yönelince, adamakıllı insancı bir anlam taşır. Emperyalizmin evrensel gücü karşısında ezilmiş bir ulusun direnme gücü yetersizdir, örtülüdür; halk yaralıdır, çoğu kez bilinçsizdir.

Mustafa Kemal işte emperyalizmin sınırsız gücü karşısında, amansız kılıcı karşısında, kendi halkının gizli kılıcını bileyen, bu kılıca ulusal direnmenin öz suyunu veren insandır. Bu direnmenin halkçı savaşından, yüzü, gözleri toz duman, ateş yanığı Mustafa Kemal Atatürk, birdenbire, başka bir savaşa, gene halkı için, gene ulusu için insancı bir savaşa dönüyor ki, insanın kurtuluşu içindir artık verdiği savaş.

Kurtuluş savaşları, ulusların olduğunca, insanın da kurtuluşuna açılır, neden ki kurtuluş savaşı o en yüce değeri, insanın onurunu, horlanmış insanı kurtarıyor, insanı karanlık ortaçağın ellerinden alıp özgürleştiriyor, insanı insana veriyor. Anadolu kurtuluş savaşı, sömürgeciler çağına ilk başkaldırmadır dünyamızda, halkı ve insanı sömürülmelerden, baskılardan, karanlıklardan kara taş ortaçağ duvarlarından kurtarmak adına.

Mustafa Kemal Atatürk, halkları ve insanları kucaklayan bu ikili sevgiyle kurtuluş savaşlarının babası oluyor: Ulusları bağımsızlıkla kucaklayan, insanları özgürlükle kucaklayan bir baba! Çocuklarına, bağımsızlığı ve devrimi öğreten, bağımsızlığı ve devrimin en yüce zenginlik olarak bırakan yiğit, aydınlık, çağdaş ve insan baba!

Kurtuluş savaşı'ndan sonra büyük şehirlerimizde kadın iş yaşamına girer. Edebiyat, İstanbul'lu olmaktan kurtulur, günümüze değin gittikçe artan bir hızla Anadolu'ya açılır. Bu açılışta en belirli değişme dilde görülür. Ulusal bilinç yoğunlaştıkça Türk dilinin kökenine gidilirken, yakın kuşaklar birbirlerini anlayamaz duruma düşerler.

Cumhuriyetten önceki Türk edebiyatında Anadolu, ancak Batıdan gelen realizm cereyanının tesiri altında, uzaktan ve kısmen görülebilmiştir. Türk aydınlarının Anadolu'yu doğrudan doğruya tanımaları ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra, İstiklâl savaşı esnasında ve bilhassa devlet merkezinin Ankara'ya nakledilmesi sâyesinde mümkün olmuştur. *Mehmet KAPLAN.* Kurtuluş Savaşımızın gerçek özgürlükçü basınına daha geniş yer vermek isteriz. Burada kısaca şunu söyleyebiliriz; Millî Mücadele basını, İstanbul'un çürüyen Bizans basınına karşı, Anadolu basınıdır. Gerçek bir halk savaşının yüreklendirici sesi ve inancı olarak çıkan gazetelerdir. Savaş içinde, Anadolu bozkırlarında oradan oraya taşınan, kulağında kalemi, elinde tüfeği olan aydının ve ilk kez emperyalizme karşı toprağını silâhıyla savunan çilekeş bir halkın basınıdır. Bu devir basınının ağırlık noktası devlet desteğidir. Halk, emperyalizmin silâhlı güçlerine karşı gerçek bir bağımsızlık savaşı örneği vererek ulusal kurtuluşu gerçekleştirir. Ve «Müdafaai Hukuk» hareketinin amacı cumhuriyet kurulmuş, Türk halkını çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak isteyen aydının devrimci eylemi başlamıştır. Bu dönem İstanbul basını etkindir. Genç devrimciler kendi basınını kurmak, onu desteklemek görevini yüklenir. Yeni bir hükümet desteğinde, yeni bir basın oluşur. *Nurer UĞURLU.* 1920'de resmen meydana atılan Anadolu Kurtuluş hareketi bir bakıma sınıf terimleriyle 1908'in yeniden başlatılması demektir... Kurtuluş Savaşı sırasında, çoğunlukla İstanbul ve İzmir'de üslenmiş bulunan kozmopolit ticaret burjuvazisi, genel olarak ulusal hareketi tutmamıştır. Fakat zaferden sonra, bu sınıfın yeniden tıpkı vaktiyle İttihat ve Terakki'ye yaptığı gibi — Ankara çevresini de kendi görüşüne getirdiği düşünülebilir. *Mete TUNÇAY*

Kurtuluş Savaşı Edebiyatı

Kurtuluş Savaşı Edebiyatı; Anadolu halkının belli bir amaç uğrunda birleşmesini sağlar; edebiyatımıza Anadolucu bir öz kazandırır. Anadolu, insanıyla, toprağıyla Türk düşüncesinin odağı olur. Cumhuriyetin ilk yıllarında genç şairlerle yazarlar «Anadoluculuk» kavramında birleşirler. Kurtuluş Savaşı Edebiyatı'mız 1919'dan 1923'e dek beş yıl sürer. Bu dönemi Millî Edebiyatımız hazırladığı gibi, bu dönem de Cumhuriyet Edebiyatımızın temeli olur. Silâhla kalem eleledir. Silâh altındaki evlâtlarımız vatan için cephelerde can verirken, kurtuluş edebiyatımız bu acı günleri dile getirir. Özgürlük ve bağımsızlık savaşıdır bu.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında emperyalizme karşı savaşım geniş ölçüde işlenen konulardan biri olmuştur. Devletin tam bağımsızlığı siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda sürekli bir savaşımla savunulmuştur. Kurtuluş Savaşı tam bağımsızlığın elde edilmesi yolunda verilmiştir. Cumhuriyet dönemi yazarları bağımsızlık konusunu, bu yolda verilen savaşımları geniş biçimde istemişlerdir; başka ulusların bağımsızlık

savaşımlarını destekleyen ürünler vermişlerdir. Kimi dönemlerde, siyasal baskılar gerçekleri dile getirmekte güçlükler yarattığı zaman kendi ülkelerinin sorunlarını dile getirme görevlerini, başka ülkelerin sorunlarından yola çıkarak da işlemişlerdir. Bu bakımdan, yazılanlarda söz konusu edilen yabancı ülkelerin emperyalizme karşı savaşımları konusunu Türkiye'nin bağımsızlık savaşımından uzak saymamak gerekir. Dünya uluslarının emperyalizme karşı verdikleri savaşımı dile getiren Türk yazarı, zaman zaman o ulusların savaşımında Türkiye'nin gerçeklerini de konu edinmiş olmaktadır. Türkiye ile ilgili sorunlar bu tür yapıtlarda başka ülkelerde geçmiş olaylar gibi anlatılmıştır. Onlarda da Türkiye'nin bağımsızlığına yönelmiş türlü baskılar söz konusu olmuştur. Ancak, Türkiye'nin gerçeklerini dolaysız, apaçık, uyarıcı, etkili biçimde işleyen yapıtlar da büyük bir çoğunluktadır... Kurtuluş Savaşı'nı ve Atatürk'ün eylemini, düşüncesini konu edinen şiirlerde de savaşın antiemperyalist niteliği, ezilmiş ulusların kurtuluş hareketleriyle bağlantısı başlangıçtan beri işlenmiş bir konudur. Mehmet Emin'in 1923 tarihli «Zafer» şiiri, Kurtuluş Savaşı ile bağımsızlığını elde etmeye çalışan dünya uluslarını bir arada anan örneklerden biridir: «O senin açtığın alevden bayrak / Hürriyet kızının bir meş'alidir / Dünyayı kızartan bu yeni şafak / Ergıvan renklerin en güzelidir. / Bunun her damlası bir fenerdir ki / Kırmızı ziyası bugün beşerin, / Çöllerde yol açan bir ülkerdir ki / Kanayan ayakla yürüyenlerin. / Bu parlak yıldızı menfalarından (sürgün yerlerinde) / Paryalar, fellâhlar selâmlıyorlar, / İrlanda, Sumatra adalarından / Beyazlar, siyahlar selâmlıyorlar.»

Kurtuluş Savaşı Edebiyatı'mız; emperyalizme karşı verilmiş, bir halk savaşının destanıdır. Tam bir bağımsızlık ilkesine dayanır. Atatürk devrimleriyle ilkeleri Kurtuluş Edebiyatı'mızın yol göstericisi olur. Atatürkçülükten esinlenen ilk şairlerle yazarlarımız günümüze değin hızını artıran devrimlerin çığırını açarlar. Bu çığıra kaynaklık eden görüş, «Bir ulus için mutluluk olan bir şey, öteki ulus için felâket olabilir. Aynı neden ve koşullar birini mutlu ettiği halde otekini mutsuz kılabilir. Onun için bu ulusa gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü biliminden, buluşlarından, gelişmelerinden yararlanalım, ama unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.» diyen Atatürk düşüncesinden kaynaklanır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'mız, emperyalizme karşı verilmiş, savaşın bu niteliğine Atatürk'ün kendisi tarafından işaret edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın yakın tanığı olan Yakup Kadri, Halide Edip gibi yazarlar da aynı nokta üzerinde durmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin karşısında yer alan büyük devletler emperyalist nitelikte bir saldırının temsilcisiydiler. Ancak Türkiye'nin yandaşı Almanya'nın da Türk toprakları ve Orta Doğu üzerindeki yayılma, egemen olma ama-

cı Anlaşma Devletleri'ninkinden ayrı nitelikte değildi. Bağlaşma Devletleri'nin savaştan yenik çıkması Türkiye'nin türlü bölgelerine «Hasta Adam»ın kalıtından pay çıkarma amacıyla yabancı orduların girmesine yol açtı: «Anlaşma Devletleri, Ateşkes Anlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, Anlaşma donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana iline Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep'e İngilizler girmişler. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon'la Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her yanda yabancı devletlerin subay ve memurları ve özel adamları çalışmakta... Anlaşma Devletleri'nin uygun bulmasıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor.» Emperyalist devletlerin ve onların desteğinde öteki devletlerin Türkiye'ye yönelttiği saldırı, Ulusal Kurtuluş Savaşı verilerek karşılanmış, kurtulan vatan toprakları üzerinde yeni devlet kurulmuştur. *Konur ERTOP.* Osmanlı İmparatorluğu, ne yazık ki, tarihten gerekli gözlemleri almamış bir imparatorluktur. Yalnız çağın bazı olanaklarından yararlanmış, bu yüzden uzun bir yaşama sürecine girişmiştir. Karşılığında hâlâ ödeyemediğimiz büyük bir borç, bir karanlık borcu bırakmıştır. Hele çağını yitirdiğini anlamamakla ve gereken devrimlerini gerektiği dönemlerde yapmamakla, bugün bizi, ne yazık ki, geri kalmış uluslar katında bırakmıştır. *DAĞLARCA.*

Kurtuluş Savaşı Sonrası Edebiyatımız

Kurtuluş Savaşı Sonrası Edebiyatımızda, memleket gerçeklerimiz bilinçle gündeme getirilir. Anadolu insanı birçok destanların, piyeslerin, hikâyelerin kişisi olmaya başlar. İlk yapıtlar romantik bir duyarlıktan kurtulamazsa da, sonrakiler realizmden naturalizme varır. Kurtuluş Savaşımızın şahlandırdığı ulusal onur eski düzenin kötü mirasları insafsızca hırpalanır. Kurtuluş Savaşının türlü görünüşleri, savaşı yaşayan kuşaklarca işlenirken saldırının «emperyalist» niteliği üzerinde önemle durulur. Tevfik Fikret'in edebiyatta yarattığı devrimci ruh, Atatürk'ü derinden sarsmaktadır. Mehmet Bayrak'ın deyimiyle «devrimci sanatçı devrim ortamını» hazırlamıştır

Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliğinde, içerdeki kötü ortamla kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımları ile Fransız sosyalistleri önemli rol oynamışlardır. Bu yiğit devrimci adam, «Sis», «Tarih-i Kadim», «Bir Lâhza-i Teahhur», «Han-ı Yağma», «Doksan Beşe Doğru», «Rubabın Cevabı», «Ferda», «Halûk'un Vedaı», «Sabah Olursa», «İzler», «Prometе», «Halûk'un Amentüsü», «Millet Şarkısı», «Rücû», «İnanmak İhtiyacı», «Tarih-i Kadime Zely» ve «Sancağ-ı Şerif Huzurunda» gibi eleştirel, yerici ve her biri geleceğin «devrim ordusu» bireylerine bir bildiri niteliğindeki bu şiirleriyle karabaskı başı Abdülhamit ve onun 1909'dan sonraki İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki ortaklarını yerlere çalmış ve geleceğin devriminin kahramanlarını ve devrim potansiyelini yaratmıştır. Bu

kahramanların ilki 1919 - 1922 Kurtuluş Devrimi'nin baş adamı Mustafa Kemal'dir. Trablusgarp ve Balkan savaşları karşısında boyuna çökmekte olan Osmanlı devleti, Fikret'in korktuğunu karşısına çıkarmış ve artık en korkusuzca, en erkekçe sesiyle emperyalist güçler ve bunların ülkedeki uzantısı işbirlikçilere bağırmak ve sövmek, onun için bir görev olmuştur. Bütün gücüyle I. Dünya Savaşına katılmaya karşı kor. Fakat bu kez karşısında İngilizci din gericileri ile Almancı ırk gericilerini bulur.

Kurtuluş Savaşı Sonrası Edebiyatımızla, yepyeni bir döneme gireriz. Özgürlük ve Bağımsızlık başlıca konumuz olur. Koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nun bir kervansaray gibi çöküşünü, bu çöküşten dipdiri bir Türk Devleti'nin çıkışını görmek halkı coşturur. Türk Edebiyatı'nda hiçbir olay, Kurtuluş Savaşı'mız kadar. coşturucu, sarsıcı, geniş yankılar uyandırıcı yapıtlarla karşılanmamıştır. Atatürk bu çığırın baş mimarıdır.

> Öğretmenlerimiz, ozanlarımız, edebiyatçılarımız, yazarlarımız durup dinlenmeden ulusa bu acı günleri ve onun gerçek nedenlerini açık ve kesin olarak yazacaklar, bu kara günlerin dönmemesi için, dünya yüzünde uygar ve çağdaş bir Türkiye'nin varlığını tanımak istemeyenlere, onu tanıtmak zorunda olduğumuzu hatırlatacaklardır. *ATATÜRK*. Mustafa Kemal'in, Ulusal Kurtuluş Savaşının siyasal yönünü anlatan şu sözleri, Anadolu halk tarihinin akışında, yüzyılların kuşatmasını yaran bir devrimci çıkış gücü taşır: «İncelenirse, bizim görüşlerimiz ki, halkçılıktır kuvvetin, gücün, egemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır.» «Hükümet», Türkçe sözlükte «Bir devletin yürütme kurulu» diye karşılanıyor. Ulusal Kurtuluş Savaşı günlerinde, 1921'de Atatürk, bu yürütme kurulunun niteliğini şöyle belirtiyor: «Halk Hükümeti». Anadolu'nun halk tarihinde halkı siyasal güce ilk katan bir deyimdir bu. Halk hükümeti demek, devletin yürütme gücünü halkın eline vermek demektir. (Öyleyse, yasaları da halk yapacaktır). Cumhuriyet kavramı daha ortada yoktur. Ne var ki, Mustafa Kemal'in devrimci sözlüğünde Halk Hükümeti, Cumhuriyet anlamına gelmektedir. Devlet ağacına halk dalının aşılandığı bir dönemin başlangıcındayız öyleyse. *Ceyhun Atuf KANSU*. Bu dönemde sanatçıdan, edebiyatçıdan, yazardan istenilen, toplumsal gerçeklerin belirtilmesi, yansıtılmasıydı. Eski «meşrutiyet düzeni» tasfiye ediliyor, yeni «cumhuriyet rejimi»ne geçiliyordu. Bütün kurum ve kuruluşlarıyle yeni bir devlet kuruluyordu. Bu yeni toplumsal yaşamın yeni bir edebiyatı olacaktır. *Fahir ONGER*.

Kurtuluş Savaşından Cumhuriyete

Kurtuluş Savaşı sonu, vatan sınırları açıklık kazandıktan, «millet» kavramı yalnız bu vatan halkı için kullanıldıktan sonra, Anadolu, toprağıyla, insanıyla Türk düşüncesinin temeli olmaya başlar. Kurtuluş Savaşı, Anadolu halkının belli bir amaç uğrunda birleşmesini sağlar, sanatla edebiyata Anadolucu bir öz kazandırır. Cumhuriyetin ilk yıllarında genç yazarları, sanatçıları

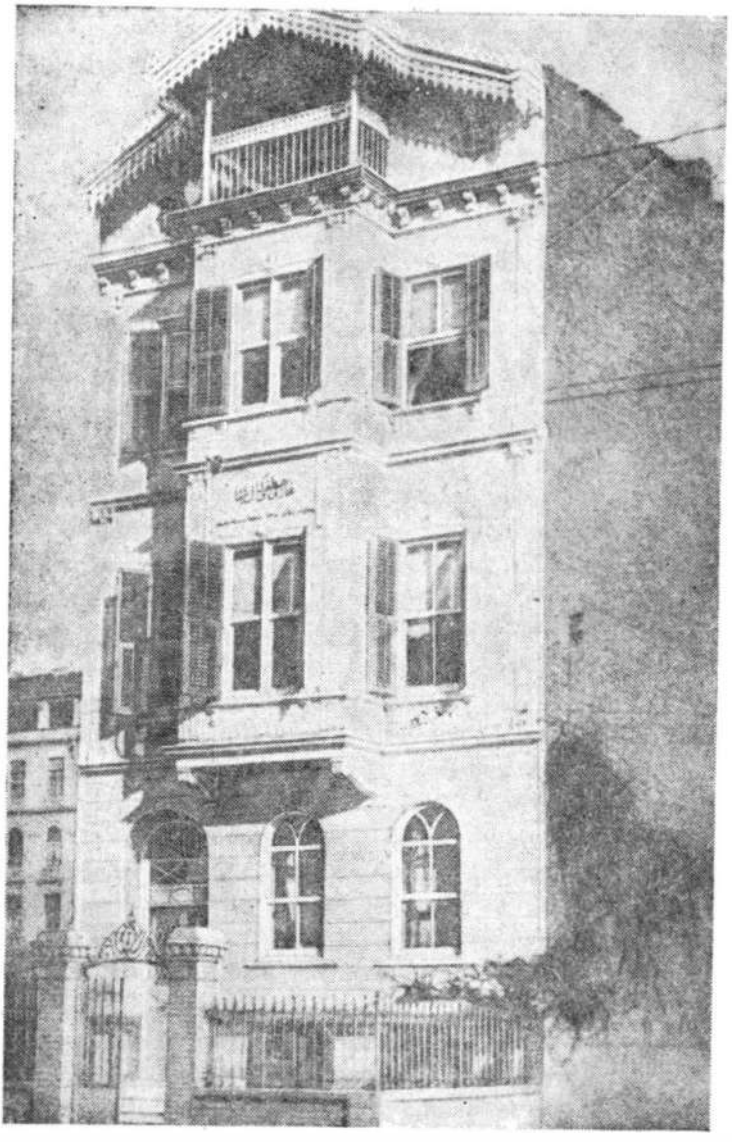

Atatürk, Samsun yolculuğuna çıkmadan önce Millî Mücadele plânlarını Şişli'deki bu evinde hazırladı.

«*Anadoluculuk*» adı altında birleşmiş görürüz. Anadolu köylüsü yüceltilir. Halka inemeyen edebiyatımız, dar bir çevre içinde gelişmek zorunda kalır. Türkçülükle Batıcılık yepyeni bir senteze gider. Berkes'in bu konudaki düşüncesi ise :

Türkçülüğün ve Batıcılığın Kemalizm üzerine yaptığı sessiz, yıpratıcı ve bozucu etkilerini karşılıyabilmemiz için, Kemalizm'e özgü ulus-

İlerlemiş, medeni bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fenle olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiçbir mantık deliline dayanmayan birtakım an'anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur. Belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıtlar ve şartları aşamayan milletler, hayatı makûl ve amelî müşahede edemez. Hayat felsefesini geniş gören milletlerin hâkimiyet ve esareti altına girmeye mahkûmdur. *ATATÜRK.*

çuluk ve Batıcılık görüşlerinin, Batıcı olmayan milliyetçilik ve milliyetçi olmayan Batıcılıktan hangi anlamlarda ayrıldığını kavramamız gerekir. Bir kelime ile, bu ayırımı yapan devrimcilik prensibidir. Ondaki devrimcilik yanının, bu iki eski anlayışın direnmesi karşısında yokedilmesi hem ulusçuluk, hem Batıcılık akımlarını devrimciliğe aykırı, toplum kalkınması dâvalarından ve millî bağımsızlık dâvasından kopuk ideolojiler haline gelmesi ile sonuçlanmıştır. Kemalist milliyetçiliği ve Batıcılığı her ikisine de esasta aykırıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşının getirdiği toplum ve devrim anlayışının niteliğini kavramak için bir yandan «biz» kavramı ile ilgili olaylara, bir yandan da «biz» e vermek istediği şekli gerçekleştirmek için başvurulan değişme metodlarına bakmak gerekecektir. Birinci mesele, bugünün Batıcı aydınının unutmak istediği, içinde bir acı olarak kalan, ırkçı ulusçunun diş bilediği bir konuya, yâni Türk tarih tezi meselesine girmeyi gerektirecektir. Bu konuya iyice girmek, bizi asıl konumuzdan uzaklaştırabilir. Onun için burada yalnız kendi konumuz açısından gerektiği kadarı ile yetinmeğe mecburuz ki, bu bile sözü burada uzatmayı kaçınılmaz hale getirecektir. Bunlara bakmak ve üzerlerinde tartışmak bugün için sadece akademik bir mesele, yakın geçmişin tarihini yapmak, artık anlamı kalmamış şeyleri tekrarlamak işi değildir. Çünkü bunların ikisi de Kurtuluş Savaşının zorladığı ve başlattığı şekilde çözümlenmemiştir. Bugünün aydını, bu iki meseleden istediği kadar kaçınmağa çalışsın; ikisi de daha büyümüş olarak karşımıza durmaktadır. Geri kalmış bir memleketin ekonomik seviyesini ileri toplumlar seviyesine yanaşacak şekilde yükseltmesi demek modern üretim araçlarını ve usullerini yerleştirmek, nüfusun büyük çoğunluğunun (bizde köylü ve işçinin) gelirini, yaşama seviyesini, satın alma kudretini yükseltmek, bunları tüketim seviyesini düşürerek değil, artırarak yapmak demektir.

ATATÜRK ÇANKAYA BAHÇESİNDE

Türk edebiyatının 1920 ile 1938 arasındaki gelişmelerini, *imparatorluk düzeninden ulus düzenine geçiş* akımı ile açıklamak yerinde olur. İmparatorluğun son dönemlerinde yazarlar, düşünürler getirdikleri yeni düşünceleri ister istemez, imparatorluk politikasıyla uzlaştırmak zorundaydılar. Örneğin, vatan şairi *Namık Kemal*, özgürlüğü, belli bir yığının hakkı olarak değil de, Osmanlı adı altında toplanan geniş ve karışık halk yığınlarının yeni bir politik düzeni olarak düşünüyordu. *Mehmet Akif*, özlediği yeni düzeni belli bir ulus için değil, yine imparatorluğun bir başka türlü ifadesi olan «*İslâm ümmeti*» içinde düşünüyordu. Milliyetçi düşüncelerin babası sayılan *Gökalp* bile, ideolojisini hem «*ümmet*» kavramına, hem de *ırk* gibi vatan sınırlarını aşan verilere bağlamakla yine imparatorluk düzeni içinde düşünmüş oluyordu. Unutmamalı ki, Osmanlı İmparatoru aynı zamanda halifeydi, yani bütün Müslümanların dinsel başkanıydı, politik ve dinsel gücü kendinde birleştiriyordu. Bundan ötürü, düşünce adamları, sanatçılar, hep bu yönde düşünmek ve eser vermek zorundaydılar.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmış olması, yabancı sermayenin üzerine gidilme olanağını yaratmıştır. Ekonominin gerici odakları da bir ölçüde bombalanmaya başlanmıştır. Feodal direnişler, üstyapısal düzeyde kesinkes yıkılmıştır. *Vecihi TİMUROĞLU*. Ulusal Kurtuluş Savaşı, ikili bir yolla, sömürgeleşme sürecini emperyalizmi yenerek ve ortaçağın oturduğu değişmez düzenin tüm dayanaklarını yıkarak, halkı kendi insancı değerlerine, bağımsızlığa, özgürlüğe, yaratıcı aydınlığa çıkarır... Bu açıdan bakılınca, insancı Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğinde, Türk insancılığının çağdaş boyutlarıyla başladığını görürüz. Bu başlangıç tarihsel bir gereklilikle Ulusal Kurtuluş Savaşıyla başlar. Neden ki, bir halk içindeki özgür ve yaratıcı insana ancak, insanı tutsaklayan tüm güçlere karşı savaşarak kavuşur. Ulusal Kurtuluş Savaşları ve öncelikle Mustafa Kemal'in devrimci çizgide geliştirdiği Türk Kurtuluş Savaşı, bu anlamda, çağdaş insancılık savaşlarıdır. *KANSU*.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Cumhuriyet; halkın hükümranlığını doğrudan doğruya ya da seçtiği temsilciler aracılığile kullandığı devlet biçimidir... Cumhuriyet fazilettir... Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır... Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya lâyıktır... Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen modern ve bütün anlam ve şekli ile uygar bir topluluk haline getirmektir... Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına kavuştururlar. ATATÜRK

CUMHURİYET; her alanda ulusumuzun kurtuluş olanaklarını hazırlar. Sanat, bilim ve teknoloji gelişmelerinin yanısıra kadın hakları, alfabe, kıyafet devrimleri olur. Cumhuriyetle gelen yeniliklerin en önemlisi, şüphesiz edebiyatımızda görülür. Yazma ve konuşma özgürlüğü; halkın ve devletin etkinliği artar. Türkiye Cumhuriyeti; Kurtuluş Savaşı'mızın zaferle sonuçlanmasından sonra 29 Ekim 1923'te kuruldu. «Türkiye Devleti bir cumhuriyettir» hükmünün değiştirilmezliği «Anayasa»mızın temeli olarak yer aldı. Türkiye Cumhuriyetiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun dayalı bulunduğu monarşik ve teokratik düzenle yürütülerek yönetilmesinden halka dönük, halka dayalı idare düzeni kuruldu. «Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindi» artık. İktidarın kaynağı laik bir esasa bağlı halktı; Türk halkıydı. İlâhsal ve dinsel devlet niteliğinin yerini halk hükümranlığı alıyordu. Ceyhun Atuf Kansu'nun bu konuda dikkate değer gözlemleri vardır :

Halkının işiyle gücüyle uğraşıp devlet işlerine karışmaması, yurt yönetimine katılmaması Cumhuriyet öncesidir; Osmanlı devlet yapısının yoğurduğu seçkinlerin, toprak derebeyliği ile elele halkı politika dışında uykuda tutmasıdır. Tüm baskı, çıkar ve tekel düzenleri bir egemen sınıf

adına bu uyuşturucu balı yutturmaya çalışırlar: Halk, hükümeti, devlet işlerini, yurt yönetimini başkalarına bırakın, gündelik işleriyle uğraşsın! Somut örneği şu, 1919 koşullarını ele alırsak: Halk, kasabada, köyde İstanbul'a boyun eğsin, çarşısında, tarlasında kalsın öyle sessiz direnişsiz, hükümetin yüksek düzeyde emperyalizmle girdiği pazarlığa karışmasın. Uyutmacanın kuralı böyle. Oysa, yurt yönetiminin halkın gündelik işlerinden başka kaynağı, amacı yoktur. Mustafa Kemal, Anadolu'dan halka yaydığı sesle bu oyunu, bu uyutmacayı bozuyor, bu devrimci sesin yankısı şu oluyor: Anadolu halkı etkiyle ya da gönüllü Halk Hükümetinin ordusunda yer almaya başlıyor. Gündelik işinin, çarşısının, toprağının bağımsızlıkla ilgisini bilinçle ya da el yordamıyle ayırdediyor. Halk Hükümetinin bir bağımsızlık hükümeti olması, bu uyanışın tarihsel tan yerine uymaktadır. Egemenliğin, yönetimin, gücün doğrudan doğruya halkın eline geçmesi ne demektir? Halkın kendi gündelik işini, yaşantısını devletin temel işi haline getirmesi demektir. Ulusal Kurtuluş Savaşında tohumları atılan Cumhuriyetin Anadolu halk tarihinin köklerine inen en belirgin bildirisi budur: Devlet halk içindir. 22 eylül 1919 tarihli The Times gazetesi şu haber başlığını kullanıyor: «Sıvas'taki Anadolu Cumhuriyeti», Anadolu'da yeni başlayan ulusal kurtuluş savaşının tarihsel akışta bir Cumhuriyetle sonuçlanacağını ilk sezinleyen bu gazeteci midir? Öyle görünüyor. Mustafa Kemal'in gönlündeki «ulusal giz»in yurt toprağına ekildiği 1919 güzünde (eylül ekim günlerinde) İstanbul'da o zamanki Başbakan Ali Rıza Paşa bir söyleşi sırasında, Ahmet İzzet Paşa'ya Mustafa Kemal'i çekiştirir, ondan duyduğu kuşkuyu açıklarken, birden: «Cumhuriyet yapacaklar, Cumhuriyet!» diye bağırır. Bu çığlıkta bir buluş, bir önemli sezinti vardır, öyle söyler, Atatürk söylevinde. Bu Osmanlı paşalarının tarihsel olayları izleyip değerlendirmelerindeki geri kalışla, sığlıkla, kendi biçiminde (üslûbunda) alay eder: «Ulusal girişimlerin, Cumhuriyeti amaçladığını bu denli hızla ve kolaylıkla sezip algılayabilmelerine alkış tutmamak elden gelmezdi.» Ola ki, Anadolu'da başlayan ve süresi altı ayı aşmayan ulusal örgütlenmeyi, Erzurum ve Sivas kongrelerini Batılı politikacılar ve gazeteciler değerlendirdikten sonra, çok sonra, Osmanlı paşaları ve yöneticileri, olayların korktukları bir yola dönüştüğünü yeni ayırdediyorlardı. Yabancı gazeteci biraz geç ayırdetmiş, başlayan ulusal başkaldırının Cumhuriyetle sonuçlanacağını, bir Erzurum gecesinde Mazhar Müfit'e yazdırtan doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in kendisidir, bunu bilemezdi kuşkusuz. Mazhar Müfit Kansu, «Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le Beraber» adlı kitabına aldığı anılarında (Türk Tarih Kurumu Yayını Cilt I, Ankara, 1966), Ulusal Kurtuluş Savaşı utkusundan sonra gerçekleştirilecek ilk işin Cumhuriyet yönetimini kurmak olduğunu Mustafa Kemal'in bir «giz» gibi kendi defterine yazdırttığını anlatır. Defterine geçirdiği devrim eylemlerinin

Cumhuriyet fikir serbestliği taraftarıdır. Samimî ve meşrû olmak şartiyle her fikre hürmet ederiz. Her kanaat bizce muhteremdir... Büyük Millet Meclisinde hâkimiyetin, kayıtsız şartsız millette olduğunu ifade eden kanunu teklif ettirdiğim zaman Osmanlı «Kanunu Esasîsi» ne aykırılığından dolayı aleyhte bulunanların başında yine eski ve ilmî faziletiyle milleti aldatan mâruf hukukçular bulunuyordu... Dünyanın bellibaşlı milletlerini esaretten kurtararak, hâkimiyetlerine kavuşturan büyük fikir cereyanları; köhne müesseselere ümit bağlayanların, çürümüş idare usullerinde kurtuluş arayanların amansız düşmanıdır... Fikirler zorlama ve şiddetle, top ve tüfekle asla öldürümez... Fikir bir kere faaliyete başladı mı, her şey yavaş yavaş düzene girer ve düzelir. Fikrin serbest hareketi ise ancak ferdin düşündüğünü serbest olarak söylemek, yazmak ve verdiği kararara göre her türlü teşebbüse girebilmek serbestisine sahip olmakla mümkündür... Bir meselenin tartışmasına katılan kimse düşündüğünü, kanaatini açık söylemeli, yaptıklarını da kendi namına yapmalı, yaptığının sorumluluğunu da kendi üzerine almalıdır... Cumhuriyet; halkın hükümranlığını doğrudan doğruya ya da seçtiği temsilciler aracılığı ile kullandığı devlet biçimidir... Cumhuriyet fazilettir... Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına kavuştururlar. *ATATÜRK.*

ilk maddesini, Mustafa Kemal'in sözleriyle şöyle yazar: «Zaferden sonra hükümet biçimi Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sorunuzla ilişkili olarak söylemiştim... Bu, bir.» Bu anılarda, «Mustafa Kemal ve Cumhuriyet» bölümünde ayrıca şu ilginç bilgi verilir: «Atatürk Cumhuriyet» ilânını hâdiselerin akışı ve zaferlerin elde edilişi içinde mi düşündü, yoksa daha önceden mi bu arzu ve kararda idi? İşte bu soruyu tarih huzurunda aydınlatmak ve tevsik etmek için bu bahsi araya sokuyorum. Çünkü Büyük Ata'nın: «— Şekl-i hükümet Cumhuriyet olacaktır, demesi Erzurum Kongresi'nin toplanmasından öncedir.»

Cumhuriyet düşüncesi ilk önce bir gizdir, eylemin özünde saklanır. Bunu Batılı gözlemcilerin sezinlemesi ve Sivas Kongresinin havasında bir Anadolu Cumhuriyetinin doğuş sancılarını ayırdetmeleri, halk tarihinin belirleyici niteliğine uyar. Ne ki, burada, Cumhuriyet kavramı ile Anadolu Türk halkı arasındaki tarihsel ilintiyi bağlamak gerekir. Mustafa Kemal'in «giz» dediği devrimci tohum, tarihin ilerici çekirdeğini taşır. «Ben ulusun vicdanında ve geleceğinde sezinleyip ayırdettiğim büyük gelişim yeteneğini, bir ulusal giz (millî sır) gibi vicdanımda taşıyarak...» Burada ulusal tarihin ilerici akışıyle kendi devrimci kişiliğindeki ulusal gizi özdeşleştiriyor Atatürk. O zaman soru şuraya gelir, Cumhuriyet düşüncesi, onun içinde taşıdığı bir giz ise, bu devrimci öz ulusunun, halkının isteklerine, özlemlerine uymakta mıdır? Anadolu halkının tarihsel akışında Cumhuriyetin kaynakları, ışıltılı izleri, bu uğurda verilmiş çabalar, savaşlar var mıdır? Cumhuriyet, bir yerde, eski Yunan, ya da çağdaş yönetim kavramı olduğuna göre, 1919'un ortaçağ yapılı Anadolusu için soru şöyle olmalı: Anadolu halk tarihinde halkın yönetimi ele almasını amaçlayan devrimci olaylar, devrimci bir gelenek var mıdır? Öz toprağımızda bir halk yönetimi tohumu var mıdır? Vardır. Horasan göçünden ve Selçuklu gününden başlayarak Anadolu Türk halkı yönetiminin içinde, kendi yaşantısıyle doğrudan ilgili bir halk ve halk düzeni kurmak için savaşa gelmiştir. Böyle bir savaş, tarihsel bir benzerlikle, Selçuklu devletinin bağımsızlığını yitirdiği yıllara, onüçüncü yüzyıl ortalarına rastlıyordu. Bağımsızlıkla halk düzeni arasında bir kan bağı vardı. Selçuklu devlet yöneticilerinin baskısına, halkı soyup yoksul bırakmalarına ve düzenin halka yabancılaşmasına karşı Horasan öğretisi diyebileceğimiz halk gizemciliği (tasavvufu) ile —ki, Tanrıyı insanda nesnelleştiren bir insancılığı, toplumsal eşitliği içerir— uyanmış Anadolu Türkmenleri «yeni bir düzen» kurmak için ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma, Selçuklu düzeninde yitirilmiş bağımsızlığı ve Anadolu Türk halkını kurtarmak gibi ikili bir amaç güdüyordu. Samsun'dan Havza'ya, oradan Amasya'ya geçen Mustafa Kemal'in yolu tarihsel bir rastlantıyla Anadolu halk tarihinin ırmağını izler. Örneğin, 1919 haziranında konakladığı Amasya'da, Türkmen halk devrimcisi Baba İshak'ın sesi derinden derine uğuldar. Amas-

ATATÜRK HALKLA

ya genelgesindeki yedinci maddenin başlangıç sözlerini anımsayalım: «Her olasılığa karşı durumun bir sırr-ı millî (ulusal giz) halinde tutulması...» Şimdilik gizlenmesi, saklanması gereken nedir? Bağımsızlık için ulusun ayaklanması kararıdır. Bu giz, onüçüncü yüzyıldan beri ilk önce Selçukluya, sonra Osmanlıya karşı Anadolu Türk halkının gönlünde taşıdığı kurtuluş umudunu taşır.

Atatürk; Çankaya'da arkadaşları gittikten sonra İsmet Paşa ile bir müddet daha kalır. Ertesi gün Meclise getirmeyi düşündüğü Anayasa değişikliğini hazırlar. Cumhuriyeti ilân edecek, Meclis Cumhurbaşkanını seçecek, Cumhurbaşkanı Başbakanı tâyin edecektir. Bakanları Başbakan seçecektir. Hükûmet de Meclisten itimat oyu isteyecektir. 1923'ün 29 Ekim günüdür. Atatürk, kararını sabahleyin Halk Fırkası grubuna açıklar. Akşam da Büyük Millet Meclisi «Yaşasın Cumhuriyet» sesleri arasında Anayasa tadilâtını kabul eder. Türkiye için yeni çağ 20,30 da başlamıştır. 14 dakika sonra yani 20,44 de Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanı olarak seçilir. Artık yepyeni bir dönem başlar.

Eylül 1920'de Mustafa Kemal'in bir Anayasa taslağı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sunduğu Halkçılık Programı kasım 1920 günlerinde tartışılıp konuşularak bir bildiriyle duyurulur. Bu bildiride, ulusal kurtuluş savaşı öğretisinin dört ilkesi gün yüzüne çıkar ki, bunlar: 1 — Emperyalizme ve kapitalizme karşı ulusal savaş. 2 — Tam bağımsızlık, 3 — Yurt yönetiminde halkın ağırlığı, halk yönetimi (demokrasi), 4 — Yoksul Anadolu halkını dirliğe kavuşturacak devrimler dönüşümlerdir. Bu bildiride, halkın yoksulluğunun yenilmesi için halk yönetimince, girişilecek yenileştirici, düzeltici işlerin içtimaî uhuvvet toplumsal kardeşlik ve içtimaî teavün toplumsal imece (Ahiliğin Ankaralı havasını anımsatan iki ilke)nin temel tutularak ele alınacağı duyurulmaktadır. Burada, onüçüncü yüzyıldan yirminci yüzyıla ezile kıyıla gelmiş Anadolu Türk halkının direnişlerle geçmiş tarihinin, ulusal kurtuluş savaşının halkçı birliğinde, karmaşık, yansıması söz konusudur. Cumhuriyet, ilkönce evet, Mustafa Kemal'in sözlüğünde Batı devrimlerinin çağdaş bir yankısı olarak yer almıştır. Anadolu halk tarihinin akışındaki çileli özlemi de doğrulamıştır. Çankaya'nın bağevinde kararlaştırılan cumhuriyet, eni sonu, sadece bir 1908 kaynağından gelme bir köktenci devrimcinin değil, halk tarihinin içinde oluşup pişen bir çelişkinin de çözümü olmuştur. Türk halkı, ortaçağdan, birdenbire çağdaş tarihe, bağımsızlık ve halk yönetimiyle adım atmıştır. Kendi insancı uygarlığını ve ezilmiş, geriye itilmiş, bastırılmış düşlerini gerçekleştirmek yolu böylece açılmıştır. Bu dağ yolunun başında, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, yerli ve Batılı bir simge gibi durmaktadır. *Ceyhun Atuf KANSU.* Cumhuriyet çağı, Türk Milleti için yeniden doğuştur. Bu yeniden doğuş, başka herşeye öncelikle bir Türk düşüncesinin doğuşunu sağlamalıydı. Düşünce dilden ayrılmaz ve Arap ve Fars dillerinin karışımından bir Türk düşüncesi doğmazdı. *Bülent ECEVİT.* Yabancı egemenliğine karşı bir isyan olarak başlıyan Kemalist ihtilâl, eski Anayasayı derhal ortadan kaldırmaya koyulmuş ve tamamen yeni bir şeyin temellerini atmıştı. Böylece ihtilâlin ilk günlerinde en büyük güç, memleketi kurtarmak için toplanmış ve Cumhuriyetin temelini atmış, eyaletlerden gelen, meclis azalarında idi. *Philips PRICE.*

Cumhuriyetin İlk Yılları

Cumhuriyetin ilk yılları, tüm coşkunluklara karşın, hiçbir alanda tam anlamıyla yeni denilebilecek değer getirmez. Asıl yenilikler 1928'den sonra başlar. Düşünce yaşamımız üzerinde büyük etkileri olan, 1926 da Medenî Kanun'un uygulanmasından sonra başlıyan yeniliklerin bu tarihten sonra birbiri ardından geldiğini görürüz. Anayasa'dan 10 Nisan 1928'de dinsel hükümlerin kaldırılması, Latin harflerinin 3 Kasım 1928'de kabulü, Türk Tarih Kurumu'nun 15 Nisan 1931'de kurulması, Türk Dil Kurumu'nun 12 Temmuz 1932'de kurulması, Darülfünun'dan Üniversiteye 1933'de geçiş ve daha birçok yenilikler toplum yapımızın değişmesini derinden zorlar. Aydın Aybay'a göre :

Cumhuriyetin ilânından sonraki dönemde, kimi boyutlarıyla abartılmış gibi gözüken «ulusçuluk» akımı, aslında Osmanlı gelenekçilerine

BAŞKOMUTAN ATATÜRK

karşı bir savaşım simgesidir. Cumhuriyet olarak belirlenen yeni devletin, eskisinden başka bir şey olduğu; onu oluşturan insan öğesinin «taba-i şahane» değil, toplamı «ulus» olan Türk yurttaşları olduğu ve bunun da ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşımı ile sonuçlanan tarihsel bir gelişmenin ürünü bulunduğu anlatılmak istenmiştir. Geniş halk yığınlarınca önder Mustafa Kemal'in güçlü kişiliğiyle birleştirilerek algılanan bu gerçek, yeni Türk Devleti'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin, hem kuruluş gerekçesi hem de vazgeçilmez özüdür. Saltanat döneminin bu öze aykırı kurum ve kıuramlarının «tasfiyesi» eylemi, meydana getirilen eserin, başka bir ad altında «yeni Osmanlılık» değil, ondan nitelikçe temelden farklı bir siyasal olgu oluşundan kaynaklanır. Bugün, tarihimizdeki bu önemli «sıçramayı» hâlâ kavrayamamış, ilân edilmiş «Cumhuriyeti», İmparatorluk tarihi içinde zorunlu, ama sıradan bir aşama olarak kabul eden Osmanlı gelenekçileri yine vardır. «Örf ve âdetlerine bağlı» cumhuriyet kuşakları yetiştirme kuralını üniversiteler yasasına bile sokabilen bu gelenekçilerdir. Cumhuriyetin getirdiği «devrim»e karşı, akıl ve bilimle değil, geçmişin köhne kuramları ile eleştiri getirenler de yine bunlardır. Ne ki, bütün bozma ve saptırma çabalarına karşın, Cumhuriyet çözümünün biricik çözüm olduğu, tartışılması gerekli olan bütün siyasal ve toplumsal sorunların ancak bu doğrultuda tartışma kaldırabileceği kesinlikle anlaşılmıştır... Bir çok kimse, hatta bir «ihtilâl meclisi» olduğu kuşkusuz olan birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üyelerinden bir bölümü bu gerçeği kavrayamamışlardır. Yapılan savaşın, «saltanat makamının kurtarılması» savaşı olduğu sanılmıştır. O günkü koşullar içinde bunun olanaksız olduğu, ulusal temele dayalı bir savaş kazanılınca, artık istense bile, saltanat makamının kurtarılamıyacağı» çünkü saltanat düzeninin —tarihsel bağlar ve nedenlerle— ulusal temelle bağdaşamıyacağı anlaşılamamıştır. Askerî harekât sona erince, daha yeni devletin biçimini belirlemeden, saltanatın kaldırılmasına karar verilmesi, bundandır. Cumhuriyetin ilânı ile saltanatın kaldırılma kararı arasında bir yıllık bir zaman farkı olması, bu yönden, anlamlıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 Türkiye'si, her bakımdan Batı âleminden çok geri kalmış, zayıf bir Türkiye görünümündeydi. Arka arkaya gelen Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı yenilgileri, sonunda Kurtuluş Savaşı, Türkiye'nin varını, yoğunu bitirmişti. 1923'te 10 milyon civarındaki nüfusumuzun gıda maddeleri dışındaki hemen bütün ihtiyaçları dış ülkelerden satın alınırdı. Bu bakımdan elli yıl önceki Türkiye ile bugünkü Türkiye arasında inanılmaz farklar vardır.

Bağımsız bir ulus olmadan yok olmak üzere olan bir halkın kendini zor kurtardığı bir zamanda geleneklerden kopmaya, birçok müesseselerinde ameliyat yapmaya cesaret edişinin ilk örneğini bu işe ön-

derlik eden Mustafa Kemal vermiştir. Onu bütün dünyada asıl tanıtan da bu olmuştur. Osmanlı ve İslâm gelenekçileri de gene bu yüzden onu asla affedememişlerdir. Bugün bağımsızlığa kavuşan uluslar, böyle bir yok olma haliyle karşılaşmış oldukları halde. hem de bir dış savaş hem bir iç savaş durumuna düşmedikleri, halde bile. bunu yapamamışlardır. Meselâ Hindistan ve Pakistan bağımsızlığa kavuşunca önderleri hemen: «geleneklerimize, inançlarımıza sarılalım» yolunu benimsediler. Nehru gibi bir çeşit sosyalist bile, Mustafa Kemal'in kurtuluş savaşını hapishanesinde heyecanla alkışladığı halde devrimci Mustafa Kemal'in yolunda gidememiştir. «Batı» ya karşı savaşırken «Batı'ya sırt çevirmeme» çözümünün anlamı, Türk toplumunun yapısında modern çağ gereklerine uyacak değişmelerin zorunlu olduğudur. Bu olmadıkça, Batı uygarlığı ile Batı emperyalizmi aynı şeylerdir; birbirinden bizim kafamızda ve kendi keyfimize göre ayrılamazlar. Zaten, Batı devletleri de Sevres antlaşması ile kurmayı düşündükleri Türk devletini böyle modern bir toplum yapmak düşüncesinde olmadıklarından o istedikleri şekli vermeğe çalışmışlardır. Sevres'in kuracağı Türkiye modern bir uluslaşma toplumu olamazdı. Toplumsal devrimlere gidilmedikçe Sevres projesini reddetmenin ne anlamı vardı? Demek ki, gerçekleştirilmiş olan millî bağımsızlık anlamındaki milliyetçilik yanında, yeni devrin baş prensibi toplumsal devrimcilik prensipi olacaktı. *Niyazi BERKES.*

Atatürk'ün Kültür Cumhuriyeti

Atatürk, Türkiye'nin herhangi bir Batı ülkesi olmasını istemiyordu. Osmanlılar taklitçiliğini yanlış bulduğu gibi, Batının maymunca taklit edilmesine de karşıydı. Hiçbir yabancı ideolojiye körü körüne bağlanmamızı istemiyordu. Demeçlerinin hemen hepsinde «Muasır Medeniyet», «Beynelmilel Kültür» gibi geniş kapsamlı terimler kullanması, «Batı» veya «Avrupa» üzerinde fazla durmaması boşuna değildir. «Biz, bize benzeriz» sözü, hayatî önem taşımaktadır. Atatürk'ün «Kültür Cumhuriyeti» ne doğulu, ne de batılı devlet olacaktı, ne komünist, ne faşist... Kendi ulusal kültür benliğine sahip sentezci ve özgün bir Cumhuriyet olacaktı. Bu Cumhuriyet, hümanisttir, rasyonalisttir, geçmişten de yararlanarak ileriye yönelir, halkın mutluluğuna hizmet eder, bilim ve sanat devletidir, orijinal ve yaratıcı kültürü geliştirir.

> *Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü, bu Türkiye Cumhuriyetinin okullarında bir çok vesilelerle eser halinde tesbit edilmiştir... Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir... Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyle, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında «insanım» diyen bir vasf-ı mahsusu olur... İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz, in-*

sanlık vasfında insan olabilmek için bir esasî unsurdur... Kültür bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşıyan milletler varlıklarını ispat ve idame için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin en nihayet yalnız adları kalmıştır. Türk Milleti beş altı yüz sene önce kültürlerinin bu safhasına dayanarak; bütün cihanı istila fırsatını bulmuştu. Ancak bu istilâ yalnız askerlik kudreti ile değil, milletin yüksek kabiliyeti ve maddî delilleri elimizde bulunan kültürü ile olmuştur. Halbuki sonraları bunun ihmali yüzünden o devlet maziye karıştı yok olmak derecesine vardı. Türkiye Cumhuriyeti, kültürünü bugünkü şartlar içinde inkişaf ettirmektedir. Burası muhakkak olmakla beraber, Türk kültürcüleri eskiye de ehemmiyet vermekte, eskinin ve tarihin derinliklerini araştırmaktadır.

Atatürk'ündür bu sözler, «Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür» diyor Atatürk. Kültür; fikir ve sanat varlıklarının tümü; gelenek halindeki her türlü yaşayış; muhakeme; zevk, eleştirme yeteneklerini geliştirmiş olma durumudur. Hars, uygarlık da denilen kültür; bir toplulukta hüküm süren ve topluluğun tinsel özelliğini, duyuş ve düşünüş ayrılığını meydana getirir. Kültür ulusal bir varlıktır. Öğretim ile eğitimi de içine alır. Atatürk'ün kültür cumhuriyeti Talât Sait Halman'a göre:

İstiklâl Savaşı bittikten az sonra, henüz Cumhuriyet ilân edilmeden, yeni Türkiye'nin kültür, bilim, halk refahı ve sanatta girişeceği çabaları Mustafa Kemal Paşa açıkça belirtiyordu: «Süngü ile, silâhla, kanla elde ettiğimiz zaferden sonra, irfan, ilim, fen, iktisadiyat gibi sahalarda muzaffer olmak için çalışacağız.» Bu amaçla devrimlere girişen Atatürk'ün kurup geliştirdiği devlet, herşeyden önce, bir «Kültür Cumhuriyeti»dir. Atatürk Türkiyesi, yepyeni bir hukuk düzeni kabul ederken, hilâfeti ve köhne din müesseselerini kaldırırken, kıyafette ve günlük hayatta batıya yönelirken, yönetim ve eğitimde lâik ilkeler uygularken, yazıyı ve dili değiştirirken, aslında dört büyük devrimi gerçekleştiriyordu: İnanç devrimi... Hukuk devrimi... Düşünce devrimi... Dil devrimi... Bu dört temel devrim, bir arada, Atatürk'ün yarattığı «Kültür Devrimi»dir. Şunu objektif olarak söyleyebiliriz ki yirminci yüzyılda hiçbir Devlet, Atatürk Türkiyesi ölçüsünde bir «Kültür Devrimi» yapabilmiş değildir. Toplumu kökten değiştirmeğe and içen komünist ülkeler —hattâ Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti— bile inanç, hukuk ve düşünce devrimlerine girişmişler ama, dil devrimi yapmamışlardır. Çin, sadece dili basitleştirip standard bir şekle sokmağa teşebbüs etmiştir, okadar. Atatürk Türkiye'si ise saltanattan Cumhuriyet'e geçince, bâtıl teokratik düşüncele-

ÇANKAYA'DAKİ BAĞ EVİ

rin ve dar dinî saplantıların yerine milliyetçiliği ve ulusal inancı, orta çağdan kalma şeriat ile melez mecelle yerine çağdaş toplumsal ve ahlâkî ilkelere uygun ilerici bir hukuk düzeni, kof ve mutaassıp fikirler yerine rasyonel ve pozitif bilimsel düşünceyi ve Arabî - Farisî karması çapraşık bir dil yerine kendi ulusal kültürümüzün öz dilini getirdi... Atatürk'ün kültür Cumhuriyetinde yeni bir «Türk Sentezi» doğmağa başlamıştı. İslâmiyetten önceki kültürel değerlerimizin yenilenmesi, gaza ruhunun ulu-

sal birlik ve ilerleme uğrunda seferber edilmesi, sistemli olarak alınmamış olan batı bilim ve teknolojisinin bütünüyle benimsenmesi ve ideoloji, doktrin, sistem farkı düşünülmeksizin geçerli her kültürden yararlanılması, «Türk Sentezi»ni zenginleştirdi.

Cumhuriyetin İlânı, Türk Tarihinde olduğu kadar, Edebiyat Tarihimizde de başlıbaşına bir olaydır. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet resmen kurulunca, Devlet Başkanlığı, Meclis Başkanlığı ile Hükümet Başkanlığı görevleri birbirinden ayrılır. Bağımsızlık Savaşı başladığı günden beri sürüp gelen, adı konulamyan Cumhuriyet yörüngesine oturur. Ulusal varlığını, bağımsızlığın korunması uğruna Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a varışından sonraki «ulusal önder» kimliği, Amasya Genelgesindeki: «Vatanın bütünlüğü ve ulusun bağımsızlığı tehlikededir... Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır... Her türlü etki ve denetimden uzak bir ulusal kural oluşturulmalıdır.» sözlerindeki amaç Cumhuriyetle ortaya çıkar.

Ata'nın en önemli sözlerinden biri, sanatı ve sağlam devrim ölçüsü olarak göstermiştir: «Güzel sanatlarda muvaffakiyet, bütün inkılâpların muvaffak olduğunun en kati delilidir. Bunda muvaffak olamayan milletlere ne yazıktır.» Atatürk için bir ulusun varlığının temeli, kalkınma ve ilerlemenin kaynağı, toplumsal mutluluk ve başarının özü, kültürdü. 1932'de diyordu ki: «Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk milletinin temel direği olarak kabul edeceğiz.» *Talât Sait HALMAN.* Millî kurtuluş savaşı döneminde olduğu gibi, büyük halk kitleleri devrim hareketinin dışında tutuluyordu. Anadolu köylüleri «millî politika alanından çok uzaktılar; köylere yalnız halkın çok korktuğu ve nefret ettiği jandarma ve vergi tahsildarları giriyordu.» Cumhuriyet Hükümetinin jandarma baskısına son verememesi, «bölgesel feodalizmi bastıramaması», otoriter cemiyet ve aile yapılarını değiştirememesi, köylünün bağımsızlaşmasını engelliyordu. Böylece feodalizm ve gelenekçilik, mutlak politik gücünü büyük bir ölçüde yitirmiş olsa da, ekonomik ve ideolojik gücünü korumaktaydı. Bu durumun yol açtığı çıkmaz, çağdaş ilerici edebiyatta da görülür. Cumhuriyet döneminde eşkıyalığın yeniden dirilmesini konu alan, ünlü Türk romanlarından birinde, köylünün feodal dönemlerdeki gibi ezilmesi ve sömürülmesi sorunları, tek bir kişinin ağayı öldürmeye kadar giden davranışlarıyle çözümleniyordu. Kişisel olmayan politik çözüm yolu diye bir şey de yoktu. *Kurt STEINHAUS.*

Cumhuriyet Edebiyatımızda Akımlar

Cumhuriyet sonrası edebiyatımız Atatürk'ün altın çağ edebiyatıdır. Edebiyatçıya el uzatan, edebiyatımıza gitmesi gereken en sağlam, en doğru yolu gösteren tek liderdir Atatürk, Harf ve dil devrimleriyle edebiyatımızı dünya edebiyatlariyle boy ölçüşebilecek duruma getirir. Edebiyata büyük önem

Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda Dil Üzerine Verilen Konferansta

verir. Cumhuriyet öncesi edebiyatımız Atatürk'ü yaratmış, Cumhuriyet sonrası edebiyatımız Atatürk'ten doğmuş gibidir. Çağa uymamızda etki gücü büyüktür. Sabahattin Eyuboğlu haklı

> *Bizde millet kavramı yeni olduğuna göre milletimizin geçmişi üstündeki düşünceler de yenidir. Bu konuda henüz bir açıklığa varmış değiliz. Bugünkü millet birliğimizin kurucusu Atatürk bile geçmişimizi sınırlandırmada dilediği açıklığa varamadan göçtü. Bu işte sağduyusuna başvuracak yerde nedense bilginlere başvurdu. Gerilere gittikçe millet-*

ATATÜRK GENÇLER ARASINDA

lerin tarihi birbirine karıştığına göre, bilginler her millete dilediği geçmişi verebilirler. Geçmişi sınırlandırma, milletin bugünkü hayatıyla ilgili ve ister istemez keyfî hattâ hissî bir iştir. Bu konuda bilginlere düşen, milletin kararını ve yeni duygularını beslemektir. İstiklâl Savaşıyla yeniden doğan milletimizin kararı nedir? Sınırlarını kanıyla çizdiği topraklar içinde kendi gücüyle ve her tekine, hangi ırk ve dinden olursa olsun ayni hakları vererek yaşamak değil mi? Bu kararla milletimiz geçmişimizi de uzaklarda değil kendi topraklarımızın içinde, ektiğimiz buğdayların kökünde aramamızı istiyordu. Oysaki bilginlerimiz geçmişimizi bu toprakların dışında götürmedik yer komadılar. Her millet gibi dört bir yandan gelenimiz vardır, ama kökümüz bu topraklardadır demek varken bize şairlerimizin bile hayal ulaştıramadığı anayurtlar bulmuşlar. Ama bilginlerimizin de önünde sonunda geçmişimizi bu topraklara bağlayacaklarına inanıyorum. Bunun bir alâmeti olarak size hoş bir fıkra anlatayım: Bir dostumun oğluna ilkokul imtihanında Türklerin anayurdu neresidir diye sormuşlar; çocuk Orta Asya diye cevap vermiş. Öğretmenler gülmüş ve çocuğu sınıfta bırakmamışlar.

İnsan geçmişiyle hesaplaşarak gelişir. En ileri milletlerin geçmişlerini en iyi bilen milletler olması da bundandır. Geçmişe bağlı kalmak hayat için ne kadar zararlıysa geçmişi yok saymak ta o derece zararlıdır. Ölenlerle ölünmez, ama ölenler bizimle yaşar. Bütün mesele geçmişin bize yük olması değil, tersine yükümüzü azaltmasıdır. İlim de, fikir de, sanât ta, tohumları nerden gelirse gelsin ancak belli bir toprağın şartları

ATATÜRK YENİ HARFLERİ ÖĞRETİRKEN

yani geçmişiyle uzlaşarak yaratıcı olabilir. Tanzimattan bu yana nice yenileşme emeklerimizin boşa gitmesi toprağımızı ve toprağımızın insanını iyi bilmememizden ötürüdür.

Atatürk'ün emekleriyse toprağımızı ve toprağımızın insanını iyi bildiği için boşuna gitmemiştir. Bu milletin çoğunluğuyla kim onun kadar senli benli olmuştur? Getirdiği yenilikler bu memleket insanlarının için için beklediği, özlediği değerlerdir. Attığı şeylerse aslında zaten ölmüş değerlerdi. Yeni harfleri kabul ettiğimiz zaman nice bilginlerimiz milletimizin geçmişi ile bağları kopacak sanmıştı. Halbuki yeni harfler sayesinde Türkçemizin geçmişi ne kadar daha iyi aydınlandı. Yazarlarımız ne kadar daha çok bizim toprağımızın, bizim halkımızın yazarları oldular.

Cumhuriyetten günümüze doğru gelen edebiyat akımlarımız birbirlerini etkiliyerek gelişirler. Yurt içinden ve dünyanın her yerinden, özellikle Batı'dan gelen yeni yeni edebiyat, sanat akımları edebiyatımızda yeni yeni biçimlerin oluşmasına olanak hazırlar. Değerli birikimler durularak, derinleşerek, yayılıp genişleyerek yarınlara kalacak ürünlerin yaratılmasına doğru akımlaşırlar; İlk yıllarda Millî Edebiyatın Etkileri... Yedi Meşaleciler... Garipçiler (Birinci Yeni) İkinci Yeni... Toplumsal ve Siyasal Olayları Konu Edinen Gruplar... Toplumcular... Bağımsızlar... Ve diğerleri...

Cumhuriyet dönemindeki batı etkisi kültür düzeyindeki gücünü özellikle sanat ve edebiyat alanında göstermiştir. Çünkü bizde bilim ve felsefe yok denecek kadar azdı, daha doğrusu yeniydi. Kültür değerleri bilimden ve felsefeden çok sanatı kolaylıkla döllerler. Geleneksel edebiyatımızda yeri olmayan roman gibi, hikâye gibi yazı türleri bile bilime ve felsefeye göre daha iyi beslenmiştir batıdan ve her şeyden önce toprağımıza daha kolay yerleşmiştir. İlk acemilikleri daha doğrusu en yeni örnekleri saymazsak, hikâyede de romanda da sanatçılarımız özellikle 1950'ye kadar çok büyük ilerlemeler göstermişler, batıdaki örnekleri aratmayacak örnekler ortaya koymuşlardır. *Afşar TİMUÇİN.* Türk edebiyatında XVIII. yüzyılla XIX. yüzyılın ilk yarısı, Ortaçağ edebiyatından yeni edebiyata geçiş dönemidir. Bir buçuk yüzyıl süresince ortaya çıkan yönelişler yüzünden bu edebiyatın içinde bir değişme olmuş ve bazı geleneklerin önce zayıfladığı, sonra da parçalandığı görülmüştür. Yeni niteliklerin ortaya çıkışı gittikçe hız kazanmıştır. *Elena MAŞTAKOVA.* Avrupa'dan ilk hamlede alınması gereken şeylerin hemen hepsini almış bulunuyoruz. Geri kalanı da almak yolundayız... Şimdi yapılacak şey, kendimize, kendi hayatımıza, mazimize, zenginliklerimize dönmek ve mükemmeliyeti olduğu kadar özü de kendimizde aramaktır. *Ahmet Hamdi TANPINAR.* Türkiye gibi üzerinde şimdiye kadar binlerce ön yargıların dillerde dolaştığı bir ülkeden bahsederken tedbirli, ve ölçülü davranmalıdır. *UBİCİNİ.*

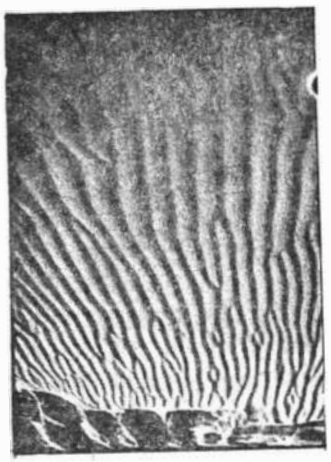

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

Atatürk, Türk milletinin ağlanacak bir halde kalmasına katlanacak insan değildi. Türk Vatanını istilâcı kuvvetlerden kurtarmakla savaşırken, Türk milletinin düşünce sahasına yerleşmiş istilâcı geleneklere karşı lâkayıt kalmadı. Onlara karşı da savaş açtı. Bu savaş için parolası şu oldu: «Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmeliyiz.» Bunun için de her şeyden önce, akıl ve mantık delillerine dayanmayan gelenekler, kaideler ve müesseseler terkedilmeli, kaldırılmalıdır. Fikir ve içtimaî kuvvetlerin kaynakları temizlenmelidir. Atatürk'ün siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel alanda yaptığı inkılâpların sebebi olsun, mahiyeti ve amacı olsun ancak, onun hürriyet kavramına verdiği geniş mânanın ışığında açıklanabilir.

Enver Ziya KARAL

ATATÜRK

Tarihte büyük adamlar yetişmiştir, fakat aksiyonda kuvvetlidir, fikirde zayıftır. Atatürk, bu ikisini birleştirmesini bilmiştir ve muvaffakiyetinin sırrı da buradadır. Çok kitap okurdu ve şayan-ı dikkat derecede edebiyat meraklısı idi. Hattâ ilâve edeceğim, bizim kendisine sunduğumuz eserleri, herhangi bir eleştirmeciden daha iyi eleştirmesini bilirdi.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU

ATATÜRK; her alanda olduğu gibi, edebiyatımız için sonsuz bir esinlenme kaynağı olmuş, yarınki Türk Edebiyatımızın gitmesi gereken yolu göstermiştir. Atatürk 1881 yılında Selânik'te, Yukarı Mahallede, Zeyneti Bostan semtinde, ahşap bir evde doğdu. Babası Rüsumat memuru Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanımdı. Atatürk'ün «Başıma gelenler yüzünden annemin hayatı ıstırap ve gözyaşı içinde geçti» dediği Zübeyde Hanımın mezarını ziyaretinde, Ulucak, Çiğil istasyonlarından bir çiçek tüneli içinden geçmiştir. Karşıyaka istasyonuna bir çiçek yığını halinde girmiştir. Karşılama muhteşemdir. Çoluk çocuk herkes yollara dökülmüştür. Atatürk, bir öğrenci kızın okuduğu «Vatan» şiirini gözleri bulanık, dinler. Sonra annesinin kabrinin bulunduğu Ferik Osman Paşa Camiine gider. Kabir, caminin bahçesindedir. Atatürk birkaç adım atar. Tozlu bir dalı tutar. Acısını duyurmadan bir süre yerdeki taş yığınına bakar. Avuçlarını açarak bir Fatiha okur... Başını, kabrin başında toplananlara çevirdiği zaman gözleri buğulanmıştır. Ağır ağır konuşur :

Zavallı annem bütün millet için azîz olan İzmir'in mukaddes topraklarına gömülmüş bulunuyor. Arkadaşlar, ölüm tabiatın en tabiî bir kanunudur. Fakat böyle olmakla beraber bazen ne acı tecelliler gösterir. Burada yatan annem zulmün, baskının bütün milleti felâket uçurumuna götüren bir keyfî idarenin kurbanı olmuştur. Bunu anlatmak için müsaade buyurursanız ıstıraplı hayatının birkaç noktasını nakledeyim : «Abdülhamit devrindeydi. 1904 tarihinde mektepten henüz Erkânıharp Yüzbaşısı olarak çıkmıştım. Hayata ilk adımı atıyordum. Fakat bu adım hayata değil zindana tesadüf etti. Hakikaten bir gün beni aldılar ve müstebit idarenin zindanlarına koydular. Orada aylarca kaldım. Annem bundan ancak

hapisten çıktıktan sonra haberdar olabildi. Ve derhal beni görmeye koştu. İstanbul'a geldi. Fakat orada kendisiyle ancak üç beş gün görüşmek nasip oldu. Çünkü tekrar müstebit idarenin hafiyeleri, casusları, cellâtları ikametgâhlarımızı sarmış ve beni alıp götürmüşlerdi. Annem ağlayarak arkamdan takip ediyordu. Beni sürgüne götürecek vapura bindirirlerken benimle görüşmekten menedilen annem göz yaşlarıyle Sirkeci rıhtımında elemler ve kederler içinde terk edilmiş bulunuyordu. Sürgünde başıma gelen tehlikeler, onun hayatını ıstıraplar ve göz yaşları içinde geçirtmiştir. Başka bir nokta daha: Mütareke zamanında Anadolu'ya geçtiğim vakit annemi mustarip bir halde İstanbul'da terke mecbur olmuştum. Kendisinin yanıma verdiği bir adamım vardı. Bunu Erzurum'dan İstanbul'a gönderdiğim zaman, annem bu adamın yalnız olarak geldiğinden haberdar olduğu dakikada benim hakkımda Halife ve Padişah tarafından verilmiş olan idam kararının yerine getirildiğini zannetmiş ve bu zan kendisine felç getirmiş. Ondan sonra bütün mücadele seneleri onun hayatını elem, ıstırap içinde geçirmişti. Padişah ve hükümetinin ve bütün düşmanların daima tazyik ve işkencesi altında kalmıştı. İkametgâhı bin türlü sebep ve vesilelerle basılır ve aranır, kendisi rahatsız edilirdi. Annem üç buçuk senelik bütün gece ve gündüzlerini göz yaşları içinde geçirirdi. Bu göz yaşları ona gözlerini kaybettirdi. Nihayet pek yakın zamanda onu İstanbul'dan kurtarabildim. Kendisine kavuşabildim ki; o artık maddeten ölmüştü, yalnız manen yaşıyordu. Annemin ölümünden şüphesiz çok müteessirim. Fakat bu acımı yok eden ve beni teselli eden bir husus vardır ki, o da anamız vatanı yok eden ve harabeye çeviren idarenin artık, bir daha geri dönmemek üzere mezara götürülmüş olmasını görmektir. Annemin mezarı başında ve Allahın huzurunda yemin ediyorum ki bu kadar kan dökerek milletin istihsal ve tespit ettiği hâkimiyetin muhafaza ve müdafaası için icap ederse annemin yanına gitmekten asla çekinmeyeceğim.

Atatürk, annesinin çektiği ıstırapları yaşam boyu, unutmaz. Ancak, onu teselli eden bir husus vardır : Annesi kara toprağa teslim edilmiştir, fakat onun acı çekmesine neden olan bütün bu olaylar sonucunda hâkimiyeti millîye kurulmuştur. Hem de bir daha kimse tarafından yıkılamayacak kadar sağlam temeller üzerindedir ulusal bağımsızlık.

> Ulusal kurtuluş savaşı, ikili bir yolla, sömürgeleşme sürecini emperyalizmi yenerek ve ortaçağın oturduğu değişmez düzenin tüm dayanaklarını yıkarak, halkı kendi insancı değerlerine, bağımsızlığa, özgürlüğe, yaratıcı aydınlığa çıkarır. Bu açıdan bakılınca, insancı Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğinde, Türk insancılığının çağdaş boyutlarıyla başladığını görürüz. Bu başlangıç tarihsel bir gereklilikle Ulusal kurtuluş savaşıyla başlar. Neden ki, bir halk içindeki özgür ve yaratıcı in-

sana ancak, insanı tutsaklayan tüm güçlere karşı savaşarak kavuşur. Ulusal kurtuluş savaşları ve öncelikle Mustafa Kemal'in devrimci çizgide geliştirdiği Türk kurtuluş savaşı, bu anlamda, çağdaş insancılık savaşlarıdır, uluslar emperyalizmden, insanları ortaçağdan kurtararak, ulusal insancılığın —çağdaş uygarlığın çiçekler verici bahçe toprağının— güneşli yollarını açarlar. *Ceylun Atuf KANSU.* Klâsik askerî eğitimi ve askerlik görevlerini yaparken sağladığı bilgi ve tecrübeler dışında Atatürk, kendi kendisinin mürebbisi olmak zorunda kalmıştı. Zamanın fikir ve edebiyat cereyanlarını yakından takip etmişti. Savaşlarda top ve tüfek gürültülerinin seyrekleştiği sıralarda biyografi, tarih, roman ve siyasi eserler okumağa devam etmişti. Okumakla da kalmıyarak okuduklarını sözlü ve yazılı olmak üzere dostları ve arkadaşlariyle münakaşa etmişti. Bu suretle ve askerî faaliyetlerine paralel olarak, itina ile devam eden bir fikrî ve ruhî çalışmanın hayatı boyunca devam ettiği görülmektedir. *Enver Ziya KARAL.*

Atatürk'ün Çocukluğu

Atatürk; sarışın, mavi gözlüydü. Çocukluğundan beri sert bakardı. Annesi: «Onu erbain soğuklarında doğurdum» derdi. Bu yüzden doğum günü kesin olarak bulunamadı, ancak bazı araştırıcılara göre bu tarih 12 Marttır. 7 yaşına kadar Selânik'te kaldı. Annesinin isteğiyle önce mahalle okulunda okudu; sonra yeni usulle eğitim yapan Şemsi Efendi Okuluna geçti. Fakat babası ölünce annesiyle beraber dayılarının köyüne göçtüler. Bir süre okuldan uzak kaldı. Okumak istiyordu. Selânik'te bulunan teyzesinin evine gitti; Mülkiye Rüştiyesine girdi. Atatürk; çocukluk ve ilköğrenim yıllarını şöyle anlatır

Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı anamla babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilâhilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumatta memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Mektebine devam etmeme ve yeni usul üzere okumama taraftardı. Nihayet babam işi mahirâne bir surette halletti; evvelâ merasimi mutade ile mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım. Şemsi Efendinin Mektebine kaydedildim. Az zaman sonra babam vefat etti. Annemle beraber dayımın nezdine yerleştik. Dayım köy hayatı geçiriyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana vazifeler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca vazife tarla bekçiliği idi. Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuzu ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam.

Atatürk'ün tek isteği asker olmaktı. Komşuları Kadri Beyin oğlunu asker elbisesi içinde gördükçe:

«— Ben de asker olacağım» derdi. Annesi ise asker olmasını, yanından uzaklaşmasını istemezdi. Fakat bir gün gizlice askerî okulun sınavlarına girdi

ve annesinin karşısına asker elbiseleriyle çıktı. Çalışkan, terbiyeli, dürüst ve daha çocuk yaşında otoriterdi. Öğretmenleri onu çok seviyorlardı. Bir gün Mustafa ismindeki matematik öğretmeni:

«— Senin de benim de adım Mustafa. Karışıyor bu. Bundan sonra senin adın Mustafa Kemal olsun» dedi.

Böylece Mustafa Kemal oldu ve tarihî kişiliğini Mustafa Kemal olarak yaptı. Atatürk bunu şöyle anlatır:

Mektepte Kaymak Hafız isminde bir hoca vardı. Bir gün sınıfımızda ders verirken ben diğer bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Hoca beni yakaladı. Çok döğdü. Bütün vücudum kan içinde kaldı. Büyük validem zaten mektepte okumama aleyhtardı. Beni derhal mektepten çıkardı. Komşumuz Binbaşı Kadri Bey isminde bir zat vardı. Oğlu Mehmet Bey Askeri Rüştiyesine devam ediyor ve mektep elbisesi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle elbise giymeğe hevesleniyordum. Sonra sokaklarda zabitleri görüyordum. Bu dereceye vâsıl olmak için takip edilmesi lâzım gelen yolun, askerî rüştiyesine girmek olduğunu anlıyordum. O sırada annem Selânik'e gelmişti. Askerî rüştiyesine girmek istediğimi söyledim. Validem askerlikten mütehaşi idi. Asker olmama şiddetle mümanaat ediyordu. Kabul imtihanı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime imtihan verdim. Böylece valideye karşı bir emrivaki ihdas edilmiş oldu.

Atatürk; bu okulda keskin zekâsı, yüksek yeteneğiyle derhal kendini gösterir. Özellikle matematikte çok üstündür. Bu, öğretmenlerinin dikkatini çeker. O kadar ki öğretmenleri ona bir öğrenci gibi değil, yetişmiş bir adam, kendilerinin bir arkadaşı gibi bakarlar. Matematikte kısa zamanda öğretmeninden üstün duruma geçer.

Mustafa huzursuz bir dünyada doğdu. Bu, iç ayaklanmalar ve yabancıların dıştan tehditleriyle tedirgin bir dünyaydı. Küçük Mustafa, Türk asıllı küçük bir orta sınıf ailesindendi. Mustafa'nın babası Ali Rıza Bey ve anası ise Zübeyde Hanımdı. Zübeyde Hanım, Bulgar sınırının ötesindeki Slavlar gibi sarışındı, beyaz bir cildi ve derin ama berrak açık mavi gözleri vardı. Ailesi, sert çıplak dağların uzanan donuk sulara indiği, Selânik'in batısındaki göl bölgesinden geliyordu. Türklerin Makedonya ve Teselya'yı fethetmelerinden sonra, Anadolu'nun göbeğinden gelen Türkler bu bölgede küme küme köylere yerleşmişlerdi. Bu yüzdendir ki, damarlarında Yörüklerin temiz kanı olduğunu düşünmekten hoşlanırdı. Mustafa, annesinin sarı saçlarını ve mavi gözlerini almış, ona benzemişti. Zübeyde Hanımın oğlu üzerinde nüfuzu çoktu ve Mustafa bu nüfuza karşı kimi zaman saygı, kimi zaman da isyanla tepki gösterecekti. Zübeyde Hanım, başka türlü olmaya hiç bir iddiası bulunmayan bir halk kadınıydı ve kuvvetli bir iradesi, sağlam bir köylü güzelliği var-

dı. Yaradılıştan zekî bir kadındı ama tahsili azdı, ancak okuma yazma öğrenmişti. *Lord KİNROSS.* Bir insan ki, adı bayrak gibi her gün üstünde dalgalanır. Bir insan ki, onun ardından bütün kuşaklar her gün: «İzindeyiz!» deriz. Ama onun için ne biliyoruz? Onu anladık mı? Onu anlatabildik mi? O ki bizim Mustafa Kemalimiz'dir. Ama nasıl bilinmeyen bir Mustafa Kemal? Her birimiz ona, kendi seviyemize, kendi mizacımıza, kendi eğilimlerimize göre şekil veririz. Ama ne doğum gününü, ne çocukluğunu, ne gençliğini biliriz. Halbuki onun hayat hikâyesine damgasını vuran içgüdülerde, onu doğuran kadının, onu bir aralık yutacak ve milyonlarca meçhul çocuklardan biri olarak yoğuracak gibi gelişen çocukluğun damgası var. Hele ilk gençliği. *Şevket Süreyya AYDEMİR.*

Bağımsızlık Savaşçısı

Çağdaş dünyada ilk kez ezilen uluslara Ulusal Kurtuluş Savaşları'nın öncülüğünü yapan Atatürk'tür. Türk toplumunu en büyük bunalımdan çıkaran bağımsızlık savaşçısı Atatürk, 1922'de sömürgecilik çağının sona ereceğini şu sözlerle müjdeler «Türkiye'nin bugünkü savaşımının yalnız Türkiye'ye ait olmadığını tekrar etmek gereğini duyuyorum. Türkiye'nin savunduğu dava, bütün ezik ulusların, bütün Doğu'nun davasıdır.» «Milliyetçi olmak ancak tam bağımsızlık istemekle mümkün» diyen Reşat Kaynar'a göre

Atatürk'ün istiklâli tam adıyla getirdiği ruh, bugün tam bağımsızlık ifadesiyle canlanmaktadır. İstiklâli tam derken Kurtuluş Savaşı'nı yapanlar nasıl büyük bir varlık göstermişlerse, bugün de tam bağımsızlık şeklinde hamle yapanlar, aynı ruhu taşımaktadır. Demek ki, çağdaş Atatürkçülükte tam bağımsızlık değişmiyor. Atatürk'ün anti-emperyalist mücadelesi hiç zedelenmeden yeni kuşaklara geçmiş ve onların kanına işlemiştir. Atatürkçülüğün tam bağımsızlık ilkesinin halkın ve gençliğin damarlarındaki kana girmesi, bu unsurun ne kadar yaratıcı bir unsur olduğunu göstermektedir. Milliyetçilik, ancak tam bağımsızlıkla olabilir. «Tam bağımsızlık isteyenler de gerçek milliyetçilerdir» sözü, çok yerindedir. Bir milliyetçi tam bağımsız değilse, ona milliyetçi denemez. Bir kimse milliyetçiyse, mutlaka tam bağımsızlık ülküsünü benimser. Atatürk'ün halkçılık üzerinde getirdiği esas ve metod şudur: Her hareket mutlaka halkla birleşildiği, halkla bütünleşildiği takdirde başarı kazanabilir. Halkla bütünleşmeden hiçbir hareket başarı kazanamaz. Atatürk'ün Samsun'a ayak bastıktan sonra ordu komutanı olmasına rağmen kongreler yaparak sesini halka duyurması, Millet Meclisi ile birlikte hareket etmesi ve Kurtuluş Savaşı'nda Büyük Millet Meclisi'ne kendisine yapılan en ağır tenkitlere rağmen saygı göstermesi, halkla bütünleşme'nin ancak dâvayı kazanmakta başlıca etken olduğuna inanmasındandır. Bu fikir bugün de zindedir.

«Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü bütün cihanda tam mânasıyla medenî bir toplum olmaktır. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, hayat şartıdır... Medeniyet yolunda başarı yeniliğe bağlıdır. Medeniyetin buluşları, tekniğin harikaları cihanı değişmeden değişmeye uğrattığı bir devirde asırlık köhne zihniyetlerle, geçmişe bağlılıkla varlığını korumak mümkün değildir... Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de asrî, binaenaleyh batılı bir hükümet vücude getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?» diyen Atatürk, Çankaya'daki bağ evinin bahçesinde.

Bugün de büyük çoğunluk, halkla bütünleşmeden herhangi bir hareketin başarı kazanamayacağına inanmış durumdadır. Eğer bir teşebbüsün veya bir dâvanın kazanılması isteniyorsa, herşeyden önce o dâvada halkla elbirliği yapmanın zorunluluğu artık benimsenmiştir. Ama bu benimsemenin temeli ve tohumları, Atatürk'ün halkçılık metodunda aranmalıdır. Yine halkçılık öyle bir oluşum, öyle bir gelişim yaratmıştır ki, bugün halkçılık sosyal devlet dediğimiz esasa dönmüştür.

Bağımsızlık savaşçısı Atatürk'ü anlamak, Atatürkçülüğü anlamakla başlar. Atatürk'ü gerektiği şekilde anlamağa yönelenlerin sayısı arttıkça, günümüz Türkiyesinin özlenen Türkiye olma şansı da artmaktadır. Atatürk üzerinde derin-

ATATÜRK

lemesine incelemeler ve aydınlatmalar yapılması; Atatürkçülerin önce Atatürk anlayışı üzerinde birleşmeleri gerekir. Keyfince bir anlayış yerine, aklın, gerçeklerin, bilimin ışığında bir Atatürk anlayışı hâkim olmalıdır. Bizce, ancak böyle bir anlayışa ulaşmış kişiler Atatürkçü olabilirler. Atatürkçü olmanın gerekirlerini bilen, yapan, sorumluluklarını duyan aydınlar Türkiyesi, geleceğin Türkiyesi olacaktır.

Atatürk, tarih içinde Türk milletinin kurtuluş savaşını yürütmüş, Batı burjuvasının Anadolu topraklarındaki sömürü emellerine «dur» demiş bir millî liderdir. Ortaçağ hurafesinin geçerli olduğu bir toplumda ortaya çıkıp: «— Hayatta en hakikî mürşit ilimdir...» diyen insandır. Atatürk «hayatta en hakikî mürşit benim» dememiştir. Atatürk «benim ortaya koyduğum kanunlarla evrenin anlamı ortaya çıkar» dememiştir. Atatürk bilim adamı değildir. Atatürkçülük bilim değildir. Tabiat ve toplum olaylarını açıklayan bir anahtar olmak iddiası, Atatürk'te ve Atatürkçülükte yoktur. Ancak Türk millî kurtuluş hareketinin bilim yöntemiyle incelenmesi, Atatürkçülüğün ne olduğunu ortaya koyar. Dünya tarihini yaratan sınıflar çatışmasında, zengin ülke sınıflarının mazlum Türk ulusunu, bir başka deyişle Anadolu proleterlerini sömürmek eylemini yenilgiye uğratmış bir millî liderdir Gazi Mustafa Kemal... Bunun içindir ki, bilimsel sosyalizm ile Atatürkçülüğün çelişen bir yanı olamaz. Bilimsel sosyalizmin tarih lâboratuarında Atatürkçülük incelenir, ve proleter ulusların kurtuluş mücadelesindeki değeri verilir. Bu da bir politika değil, bir bilim çabasıdır. Ve ancak bu bilim çabasının doğrultusunda Atatürk'e ve Atatürkçülüğe değer veren kişiyi, çağdaş insan ve gerçek devrimci sayabiliriz. *İlhan SELÇUK*. Kemalist hareketin kapitalizme açık tutumu gibi politik gerçekler, öte yandan üretime yönelmiş, güçlü bir endüstri burjuvazisinin olmaması göz önüne alınırsa, devletçilik ilkesi ulusal bağımsızlığı güven altına almış, devleti faiz ve amortisman yüklerinden kurtarmış, bölgeler arası dengesizlikleri giderebilme imkânları yaratmıştır. Sonuç olarak modernleşme ilkeleri, kendi güçleri ve merkezlerle merkezden uzak bölgeler arasındaki toplumsal gelişimin dengelenmesiyle, ekonomik ilerlemeye katkıda bulunan bir etken olabilmişlerdir. *Kurt STEINHAUS*.

ATATÜRK'TE EDEBİYAT

Ben, edebiyat ve şiiri severim... Güzel konuşmak için, serbest olmak ve kelimelerin anlamlarını yerinde yapılan jestlerle takviye etmek gereklidir... Bir meselenin tartışmasına katılan kimse düşündüğünü, inancını açık söylemeli, yaptıklarını da kendi namına yapmalı, yaptığının sorumluluğunu da kendi üzerine almalıdır... Vücudumun babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir.

ATATÜRK

ATATÜRK; edebiyatla Manastır Askerî İdadisi'nde karşılaşır. Genç Mustafa Kemal'in o zamana kadar edebiyatla pek ilişkisi yoktur. Bir gün Ömer Naci, Bursa İdadisinden Manastır İdadisine Mustafa Kemal'in sınıfına gelir. Ömer Naci daha o yaşta şairdir. Mustafa Kemal'den okuyacak kitap ister. Mustafa Kemal, bütün kitaplarını gösterir. Ömer Naci hiç birini beğenmez. Bir arkadaşının kitaplarından hiç birini beğenmemesi Mustafa Kemal'in onuruna dokunur. O zaman şiir ve edebiyat diye bir şey olduğunu anlar. Ona çalışmağa başlar. Şiiri çok cazip bulur. Ancak kitabet hocası kendisini şiirle uğraşıdan alıkor ve «bu tarzı iştigal seni asker olmaktan uzaklaştırır» der. Bununla beraber güzel yazmak hevesi genç Mustafa Kemal'in ruhunda derin izler bırakacaktır. Anılarında o yılları şöyle anlatır

Manastır Askerî İdadisinde riyaziye pek kolay geldi. Bununla meşgul olmağa devam ettim. Fakat Fransızcada geri idim. Muallim benimle çok meşgul oluyor, acı ihtarlarda bulunuyordu. Bu ihtarlar benim pek gücüme gitti. İlk sıla zamanında çare aradım. İki üç ay gizlice firerler mektebinin hususi sınıfına devam ettim. Böylece okul derslerine nisbetle fazla derecede Fransızca öğrendim... Edebiyatla hiç ilgilenmemiştim. Şiir meraklısı bir genç, benden okumak için kitap istedi. Verdiklerimin hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Edebiyat diye bir şey olduğunu o za-

Atatürk'ün edebiyatla ilk karşılaşması Manastır Askerî İdadisi'ndedir. Edebiyata çok meraklı, güzel konuşan, şiirler yazan arkadaşı Ömer Naci, kendisinden okumak için bir gün, bir kitap ister. Verilen kitaplara şöyle bir göz atar. Hepsinin fen konularıyla ilgili olduğunu görür. «Ben sana vereyim» diyerek Atatürk'e bazı kitaplar uzatır. Atatürk bu kitapları dikkatle incelerken, ansızın Namık Kemal'in vatan, millet ve hürriyet şiirleriyle karşılaşır. Ruhunu ilk tutuşturan şiirlerdir bunlar: «Mahveder bülbül bile kendini hürriyet için; Çekilir mi bu belâ âlem-i pür mihnet için. Din için, devlet için, can çekişen millet için; Azme hâil mi olurmuş bu çürük ten kafesi? Ne mümkün zulm ile, bîdât ile imhay-i hürriyet; Çalış idraki kaldır muktedirsen ademiyetten.» Manastır Askerî İdadisi'nde başlayan edebiyat hevesi, Harbiye'de gelişir. Yüreği her an Namık Kemal'le çarpmaktadır: Resimde Atatürk, Ömer Naci'yle.

man öğrendim... İstanbul Harbiye Mektebinde riyaziyeye merakım devam ediyordu. Birinci sınıfta saf, gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmâl ettim. Senenin nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım. İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine merak sardım. Şiir yazmak hakkında idadî hocasının vaz ettiği memnuiyeti unutmuyordum. Fakat güzel söylemek ve yazmak hevesi bakî idi. Teneffüs zamanlarında kitabet talimleri yapıyorduk. Saati elimize alıyor; «bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim» diye müsabaka ve münakaşalar tertip ediyorduk. Harbiye senelerinde siyaset fikirleri baş gösterdi. Vaziyet hakkında henüz nafiz bir nazar hâsıl edemiyorduk. Sultan Hamit devrini Namık Kemal'in kitaplarını okuyorduk. Takibat sıkıydı. Ekseriyetle ancak koğuşta yattıktan sonra okumak imkânını buluyorduk. Bu gibi vatanperverane eserler okuyanlara karşı takibat yapılması, işin içinde bir berbatlık bulunduğunu hisas ediyordu; fakat bunun mahiyeti gözlerimiz önünde tamamiyle tebellûr etmiyordu.

Atatürk'ün ilk gençlik yıllarından başlayarak gelişen edebiyat sevgisi yoğun cephe yaşamı içinde bile kesilmeden sürer. Kişisel, mistik konulardan yurt sorunlarını ele alan; özgürlüğü, insan haklarını savunan konulara, özellikle şiirlere yönelir. Beğenisini besleyen şairlerimizin başında Namık Kemal'le Tevfik Fikret vardır. Millî edebiyatçılarımızın Anadolu gerçeklerini dile getiren yapıtlarına derin bir hayranlık duyar.

Atatürk'ün sanat ve edebiyat bakımından asıl önemi, Tanzimat'tan sonra Türk aydınlarının gözleri önüne serilen yanıltıcı ideoloji perde-

ilerini kaldırarak, onlara memleketin içinde bulunduğu gerçeği göstermiş olmasıdır. Savaş meydanlarında gerçeğin ne olduğunu gözleriyle gören Atatürk, II. Meşrutiyet devri aydınlarını aldatan İttihad-ı İslâm, Turancılık ve İnsaniyetçilik ütopilerinin boşluğunu en iyi hisseden insandır. *Mehmet KAPLAN.* Ata'nın en önemli sözlerinden biri, sanatı en sağlam devrim ölçüsü olarak göstermiştir «Güzel sanatlarda muvaffak olduğunun en kati delilidir. Bunda muvaffak olamayan milletlere ne yazıktır.» Atatürk için bir ulusun varlığının temeli, kalkınma ve ilerlemenin kaynağı, toplumsal mutluluk ve başarının özü, kültürdü. 1932'de diyordu ki: «Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk milletinin temel direği olarak kabul edeceğiz.» *Talât Sait HALMAN.* Millî kurtuluş savaşı döneminde olduğu gibi, büyük halk kitleleri devrim hareketinin dışında tutuluyordu. Anadolu köylüleri «millî politika alanından çok uzaktılar; köylere yalnız halkın çok korktuğu ve nefret ettiği jandarma ve vergi tahsildarları giriyordu.» Cumhuriyet Hükümetinin jandarma baskısına son verememesi, «bölgesel feodalizmi bastıramaması», otoriter cemiyet ve aile yapılarını değiştirememesi, köylünün bağımsızlaşmasını engelliyordu. Böylece feodalizm ve gelenekçilik, mutlak politik gücünü büyük bir ölçüde yitirmiş olsa da, ekonomik ve ideolojik gücünü korumaktaydı. Bu durumun yol açtığı çıkmaz, çağdaş ilerici edebiyatta da görülür. Cumhuriyet döneminde eşkıyalığın yeniden dirilmesini konu alan, ünlü Türk romanlarından birinde, köylünün feodal dönemlerdeki gibi ezilmesi ve sömürülmesi sorunları, tek bir kişinin ağayı öldürmeye kadar giden davranışlarıyle çözümleniyordu. Kişisel olmayan politik çözüm yolu diye bir şey de yoktu. *Kurt STEINHAUS.*

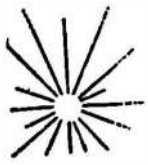

Namık Kemal'i Okuduğu Yıllar

Atatürk; Rüştiyeyi bitirdikten sonra, Manastır Askeri İdadisine geçti. Fransızcası zayıftı. Tatil günlerinde Selânik'te Frerler okulunun özel sınıfına girdi ve Fransızcasını kısa zamanda kuvvetlendirdi. O günler Osmanlı İmparatorluğunun gerileme günleriydi. Türk Ordusu Yunanlılarla çarpışıyordu. Savaşı kazanmıştık amma Avrupanın baskısıyle Girit'i kaybetmemize neden olacak anlaşmayı imzalamıştık. Atatürk; Manastır Askerî İdadisini bitirdikten sonra, Harp Okulu piyade sınıfına geçti. Artık İstanbul'daydı. Osmanlı İmparatorluğunun başkenti, Abdülhamit istibdadının en koyu günlerini yaşıyordu. Genç Harbiyeli Mustafa Kemal de geceleri gizli gizli Namık Kemal'in şiirlerini okuyordu. Sadi Borak'ı dinliyelim:

Manastır Askerî İdadisi'nde Atatürk'ün çevresi daha da genişlemiştir. Rumeli'nin çeşitli illerindeki rüşdiyelerden gelen öğrencilerle tanışmış, arkadaş olmuş, onlara da kişiliğini ve üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Bunların arasında Bursa'dan gelmiş Ömer Naci adında bir öğrenci de vardır. Mustafa Kemal fen derslerinde ne kadar başarılı ise Ömer Naci de edebiyat konusunda o derece öndedir. Coşkun ve renkli söylevleriyle arkadaşlarını büyülemesini bilen Ömer Naci şiirler de yazıyordu. Şiir deyince güller, bülbüller, meyler ve sevgililer canlanırdı

kafasında. Oysa bu şiirlerde vatanın nabzı atıyordu. Kendisi için yepyeni sesler, yepyeni kavramlardı bunlar. Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Beyin ders dışında anlattıklarını da ekleyince düşünce ufkundaki sisler yavaş yavaş dağılıyor, içinde, isimlendiremediği duygular kıpırdıyordu. Ama niçin bunlar okul kitaplarında yoktu? Niçin gizli gizli, korka korka okunuyordu? Hürriyetten korkacak ne vardı! Şiir ve edebiyat, Mustafa Kemal için fen dersleriyle artık bir hizaya gelmişti... Bir gün Askerî Kitabet Öğretmeni Alay Emini Mehmet Âsım Efendi, Mustafa Kemal'i ders dışı edebî kitaplara eğilmiş görünce başına dikildi: «Bunlar, dedi; senin asker olmana engel olur. At bu kitapları, kendini askerliğe ver.» Ama kor düşmüştü bir kez yüreğine. Kendini tüm edebiyata vermiyecekti ama yine de edebî yapıtları ve özellikle Namık Kemal'le Tevfik Fikret'i gizli gizli okumaya devam edecekti. Ders aralarında hitabet yarışmaları da yapıyorlardı. Ellerinde saat, aksamadan, konunun bütünlüğünü ve mantık yapısını bozmadan kim daha çok konuşabilecekti? Bu hitabet yarışmaları zamanla Mustafa Kemal'in yeteneklerini besleyecek ve bu nedenle Kurtuluş Savaşı döneminde bir Demosten ustalığıyle saatlerce konuşacak, hitabetindeki büyüleyici güçle yığınları etkileyecek ve peşinden sürükleyecektir. Hele, Birinci Büyük Millet Meclisinde yatağından taşmış şelâleler gibi coşan muhalefet karşısında saatler ve saatlerce konuşacak, ünlü muhaliflerini susturmasını başaracaktır.

Tevfik Fikret Hayranlığı

Atatürk; Harp Okulunu, 459 öğrenci içinden birincilikle bitirdi. 1902 yılının 10 şubatında Harp Akademisine geçti. Kurmay olacaktı. Memleket işlerinin iyi gitmediğini İstanbul'da daha iyi görebiliyordu. «Fikirlerimizi arkadaşlara da yayalım» gerekçesiyle okulda el yazısıyle gazete çıkarttı. Kısa zamanda gizli faaliyeti okul müdürü tarafından görüldü. Fakat müdür ileri görüşlü insandı, onu cezalandırmadı. Amma artık şüpheli insan olmuştur. Tevfik Fikret'e hayrandır. Atatürk; Fikret'e olan hayranlığını şöyle belirtir: «Onu biz mektep sıralarında okurduk. Ondaki heybet, ondaki vakur âhenk hiçbir şairimizde yok... Ben Fikret'e yetişemedim, onun sohbetinden istifade edemedim. Kendimi bedbaht sayarım. Fakat onun bütün eserlerini okudum, birçoğu da ezberimdedir. O, hem büyük şair, hem de büyük insandır... Efendiler! Zaten parmakla gösterilecek kadar az olan büyük adamlarımızı küçültmeye kalkışmayalım.. Tevfik Fikret'in o Tarih-i Kadîm'i yok mu, işte o, dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır.»

Muustafa Kemal, Namık Kemal'den gelen sesin büyüsüne kapılmıştır. Zaten O, edebiyatı elini şakağına koyup, mehtap, gül, bülbül ve sevgili için hayâl bulutlarından kafiye düzmek anlamına almıyordu. O, edebiyatı, bir fikrin, bir davanın, duyurma, uyarma ve yayma aracı olarak, yani sanat toplum içindir anlamına alıyordu. *Sadi BORAK.* Namık Kemal imzalı şiirler, ruhunu bir şimşek gibi sarsıyor. Bunlar

şimdiyedek okuduğu şiirlere hiç benzemiyor. Namık Kemal'in yiğit sesi, önünde bambaşka bir ufkun açılmasına yol açıyor. Sayfaları çevirmeye, buldulkarını okumaya devam ediyor. Kitabı kapattığı zaman artık kendinde değildir. Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bey'in anlattıklarını düşünüyor. Sisler yavaş yavaş dağılıyor. İçine bir sıcaklık yayılıyor. Yeni tadlara, yeni heyecanlara ulaşıyor. Özgürlükten niçin korkulduğunu sezmeye başlıyor. Bundan sonra edebiyat da, fen dersleri kadar önemseniyor. *Ahmet KÖKLÜGİLLER.* Batının siyaset alanındaki emperyalizmini memleketimizde sona erdiren Atatürk, kültür ve dil emperyalizmine de aynı anlayışla karşı koymuş ve o konuda şöyle demiştir: «Ülkesini, yüksek istiklâlini seven Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.» Bugünün yazarları, bu ülküyü gerçekleştirmek için Atatürk'ün kurmayı tasarladığı ulusal kültür ordusunun birer eridir. Ben de onlardan biriyim. *Cevdet KUDRET.* Atatürk; büyük bir hatip, edebiyatın çeşitli dalları üzerinde durmuş ve Türkçeyi çok iyi kullanmış olan bir düzyazı ustasıdır. Müjgan Cunbur'un makalesi bu konuya ışık tutacak niteliktedir:

Atatürk ve Edebiyat

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün söyledikleri, yazdıkları ve yazdırdıkları gözden geçirildiğinde, O'nun kültür yapısında edebiyatın kendine has bir yeri olduğu görülür. Edebiyatın çeşitli dalları üzerinde durmuştur. Büyük bir hatip ve Türkçeyi çok iyi kullanan bir nasir olduğunda hiç şüphe yoktur. Şiirde de bazı denemeler yapmıştır. Her şeyden önce kendine göre bir edebiyat tarifi vardır:

«Edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır: Söz ve mânâyı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat, ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musikî gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir.» (1)

Değerlilik derecesi ne olursa olsun, bu tarif, bir devlet kurucusu, bir İstiklâl Savaşı kazanmış bir kumandanın kaleminden çıktığı için mühimdir ve tekrarlanmaya değer. Nitekim bu tarifin arkasından gelen satırlarda Atatürk'ün millî, daha doğrusu hamasî bir edebiyat anlayışı olduğu okunmaktadır

«Beşeriyette en müsbet ilim ve en ince teknik esaslara dayanan hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için alında yazılı olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi, kendini içinde bulunduğu cemiyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur.» (2)

Bu cümle, kısa da olsa, üzerinde durulması gerekli bir cümledir. Atatürk için edebiyat, bilhassa geçirilmesi güç zamanlarda bir vasıtadır. Ancak dikkat edilecek husus, bu vasıtanın yıkıcı değil, yapıcı oluşudur.

Atatürk'ün aynı zamanda edebiyatı, cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan bir terbiye vasıtası saydığı da bu cümlenin devamında okunmaktadır :

«Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan, her teşekkül için, en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.»

dedikten sonra edebiyatın öğretim metodu üzerinde durmuştur. Atatürk ilkelerine uygun bir millî eğitim plan ve programının yapıldığı şu günlerde edebiyat öğretimi ile ilgili olarak söylediği şu sözler, dikkatle üzerine eğilmeyi gerektirmektedir :

«Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı (o zamanki Millî Eğitim Bakanlığı) edebiyat tedrisinde şu noktalara bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir :

a) Türk çocuğunun kafasını, fıtrî yaradılışındaki dikkat ve itinaya göre tekevvün ettirmek. Bu, cumhuriyetin sıhhî düzeni ile alâkadar olan vekâlete de teveccüh eden bir vazifedir.

b) Güzel muhafaza edilen Türk kafa ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu bilhassa Kültür Bakanlığı'nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstaid Türk çocuk kafalarına müsbet ilim ve maddî teknik mefhumlarını, yalnız nazarî olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalarla da yerleştirmek.

c) Bir taraftan da, Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak.

Bunlar yapılınca netice şu olacaktır : Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslûbu kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola götürebilecek bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen ve yazısını okuyanları peşine takarak Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

Bu edebiyat telâkkisi, böyle bir edebiyat tedrisi sayesindedir ki, edebiyat medlûlünden anlaşılan gayeye varmak mümkün olabilir.» (2)

Edebiyatla, bilhassa şiirle ilgilenmeye askerî lisede başlamıştır. Bu konuda, Ahmet Emin Yalman'la 1922 yılında yaptıkları bir mülâkatta şunları söylüyor :

«O zamana kadar edebiyatla çok temasım yoktu. Merhum Ömer Naci, Bursa İdadisi'nden koğulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiç birini beğenmedi. Bir arkadaşımın kitaplarımdan hiç birini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve

ATATÜRK GENÇLİK YILLARINDA

edebiyat diye bir şey olduğuna o zaman muttali oldum. Ona çalışmaya başladım. Şiir bana cazib göründü. Fakat kitabet hocası diye yeni gelen bir zat, beni şiirle iştigalden men'etti :

«— Bu tarz-ı iştigal seni askerlikten uzaklaştırır» dedi. Maahaza güzel yazmak hevesi bende bâki kaldı.

İdadide iken muannidane bir surette çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde şiddetli bir gayret vardı. Nihayet İdadiyi bitirdim. Birinci sınıfta saf gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine merak sardırdım. Şiir hakkında İdadi hocasının vaz'ettiği memnu'iyeti unutmuyordum. Fakat güzel söylemek ve yazmak hevesi baki idi. Teneffüs zamanlarında hitabet talimleri yapıyorduk. Saati ellerimize alıyor, «Bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim» diye müsabaka ve münakaşalar tertip ediyorduk.» (4)

Atatürk'ün nesir ve hitabetteki başarısının dayanağı bu hatıralarda açıklanmıştır. Dr. Fethi Tevetoğlu «Ömer Naci» adlı eserinde bu hatırayı Ali Fuad Cebesoy'dan naklen biraz daha değişik anlatmış, bu arada Atatürk'ün kitabet hocasının Aleyemini Mehmet Asım Efendi olduğunu da kaydetmiştir. (5)

«Güzel konuşmak için, serbest olmak ve kelimelerin mânalarını yerinde yapılan jestlerle takviye etmek lâzımdır.» (6)
dediği bilinmektedir. Yine bu konuda, *«Ben edebiyatı ve şiiri severim»* dediğini İbrahim Alâettin Gövsa nakletmektedir.

Atatürk, edebiyat gibi, şairi de tarif etmiştir :

«İnsanlarda bir takım ince, yüksek ve temiz duygular vardır ki, insan onlarla yaşar. İşte o ince, yüksek, derin ve temiz duyguları en ziyade duyabilen ve diğer insanlara duyurabilen şairdir.» (7)

Atatürk, Cumhuriyet devri şairinin nasıl olması gerektiğini, 29 Ağustos 1928 akşamı Dolmabahçe Sarayı'nda şair Halit Fahri Ozansoy'a şu cümlelerle açıklamıştır :

«Mutlak dahil olduğun parlak Türk devrinde şair olduğunu isbat edeceksin. Şiirlerin şen, şâtır, fakat Türk milletinin sürur, şetaret, faaliyet, his ve hareketlerini terennüm edecektir. Buna mevcudiyetini hasredeceksin.

Kökü çok büyük olan, dalları ondan daha büyük olacak olan bir ırkın çocuğu olarak, mensub bulunduğun millete lâyık şiirler yazacaksın. Bunu yaparsan kimse itiraz edemez ve kabul ediyorum ki, o zaman 'muvaffak oldum' diyeceksin.» (8)

Bu cümleler çok açık olarak ortaya koymuştur ki, Atatürk'ün istediği şiir *«Millî şiir»* dir. O'nun *«kimse itiraz edemez»* dediği bu tür şiirler, Büyük Zafer'in 50. yıldönümünde çıkarılan bir kitaba kondukları için, ne gariptir ki, bazı çevre yazarlarınca gereksiz bulunmuştur.

Atatürk'ün sevdiği, takdir edip şiirlerini ezbere okuduğu şairlerin başında Namık Kemal vardır. Şiirlerinin yasaklanmış olmasına rağmen, Atatürk'ün Namık Kemal'in şiirlerini teksir ettirip gizlice arkadaşlarına dağıttığı bazı hatıra kitaplarında okunmaktadır. Ali Ekrem Bolayır'a çektiği 10.IV.1921 tarihli telgraf ise bilhassa hatırlanmaya değer :

«ATEŞTEN GÖMLEK» FİLMİNDEN

«Anadolu'nun ruhu, bütün feyz-i mukavemetini âbâ-i tarihinden almıştır. Bize bu mukaddes feyzi nefheden evrah-ı ecdad arasında mükerrem babanızın pek büyük mevkii vardır. Mecruh vatanın halâs u istiklâli için ölmek yolunda bugünkü nesle tâlim-i fedakâri eden büyük Kemal hakkında takrir-i tazimata vesile olan telgrafnamenize arz-ı şükran-ı mahsus eylerim efendim.» (*)

Tevfik Fikret'in istinsah ettiği bir *«Eş'ar-ı Kemal»*, Ali Ekrem Bolayır tarafından Atatürk'e hediye edilmiş olup halen, Atatürk Özel Kütüphanesi'nin Anıtkâbir'de mahfuz olan kısmında 967 numaradadır.

Tevfik Fikret de, Namık Kemal kadar Atatürk'ün sevdiği, tesiri altında kaldığı şairlerden biridir. 1916 yılında yazdığı bir hatıra defterinde Fikret'in bazı şiirlerini Mehmet Emin Yurdakul'unkilerle karşılaştırdığına dair bir kayıt ve bir hüküm yer almaktadır:

«Emin Bey'in «Türk Şiirler»iyle Fikret'in «Rübab-ı Şikeste»sinden aynı zeminde bazı parçalar okuyarak bir mukayese yapmak istedim. İkisi de başka

güzel. Ancak Türkçe olanda da, diğerinde de aynı derecede Arapça, Farsça kelimat var. Fark biri parmak hesabı, biri değil.» ([10])

Yahya Kemal de sevdiği şairler, şiirlerini bilhassa kendi sesinden dinlemek istediği şairler arasındadır. Yahya Kemal'i *«geniş bir tarih kültürünün eseri»* olarak değerlendirmekte, hattâ diğer Türk şairlerinden de böyle esaslı bir kültür sahibi olmalarını istemektedir :

«Şairlerimiz esaslı kültür sahibi olmalı ve tarihi iyi bilmelidir.»

Faruk Nafiz Çamlıbel'in *«Akın»* piyesindeki yeşille ilgili şu parçayı severek zevkle tekrarlamış : ([12])

«Yeşil hem de: Ben bu rengi taşırım can köşemde.
Yeşilde ne arar da bulamaz insan oğlu?
Yeşil bu... Varlık dolu, gök dolu, umman dolu.
Bir ucu gözlerinde, bir ucu engindedir.
Meyve veren ağaçlar bu çini rengindedir.
Bu çini rengindedir bahar, deniz, kır, orman,
Bana Tanrım gözükür, yeşil dediğim zaman.»

Bu konuda bir sonuca varmak gerekirse Atatürk'ün daha çok hislere dayanan bir şiir zevki vardır. Şiir yazmasını engelleyen sebepler arasında, kitabet hocasının yasaklaması kadar, bu yüksek zevkin de rolü olması gerekir. Ancak çok duygulandığı zamanlar bu yasaklamayı unutarak şiir yazdığı olmuştur. Çok sevdiği bir paşanın ölümü üzerine yazdığı ve Binbaşı Hafız Yaşar Okur'a bestelettiği bir mersiye buna bir misaldir. ([13]) Atatürk de, hiç şüphesiz, eskilerin dediği gibi «sahib-i seyf ü kalem» olan büyük devlet adamlarımızdan biridir.

(1) Prof. Dr. Afet İnan: M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım. İstanbul 1971, s. 49. (2) Aynı eser: s. 50. (3) Afet İnan: Aynı eser, s. 50-51. (4) Atatürk'ün söylev ve demeçleri. C. V, s. 86. (5) Dr. Fethi Tevetoğlu: Ömer Naci. İstanbul 1973, s. 24-25. (6) Dr. Utkan Kocatürk: Atatürk'ün fikir ve düşünceleri. Ankara 1971, s. 148. (7) Dr. Utkan Kocatürk: Aynı eser, s. 147. (8) Halit Fahri Ozansoy: Edebiyatçılar çevremde. 1970, s. 263. (9) Atatürk'ün söylev ve demeçleri, C. V, s. 131 vd. (10) Şükrü Tezer: Atatürk'ün hatıra defteri. Ankara 1972. T.T.K. s. 86. (11) Afet İnan: Atatürk hakkında hatıra ve belgeler, 1959. s. 288. (12) Melâhat Özgü: Atatürk'ün edebiyat ve sanat anlayışı. Belleten, C. 27, s. 571. (13) Okur, H. Yaşar: Atatürk'le onbeş yıl. 1962, s. 34. Atatürk, bir büyük aksiyon adamı olduğu kadar bir büyük fikir adamı idi... Çok kitap okurdu ve şayan-ı dikkat derecede edebiyat meraklısı idi. Hatta ilâve edeceğim, bizim kendisine sunduğumuz eserleri, herhangi bir eleştirmeciden daha iyi eleştirmesini bilirdi. *Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU.* Avrupa'da eğitim gören birçok Türk gençleri, şimdi kolayca Batı'nın modern yazarlarının etkisi altında

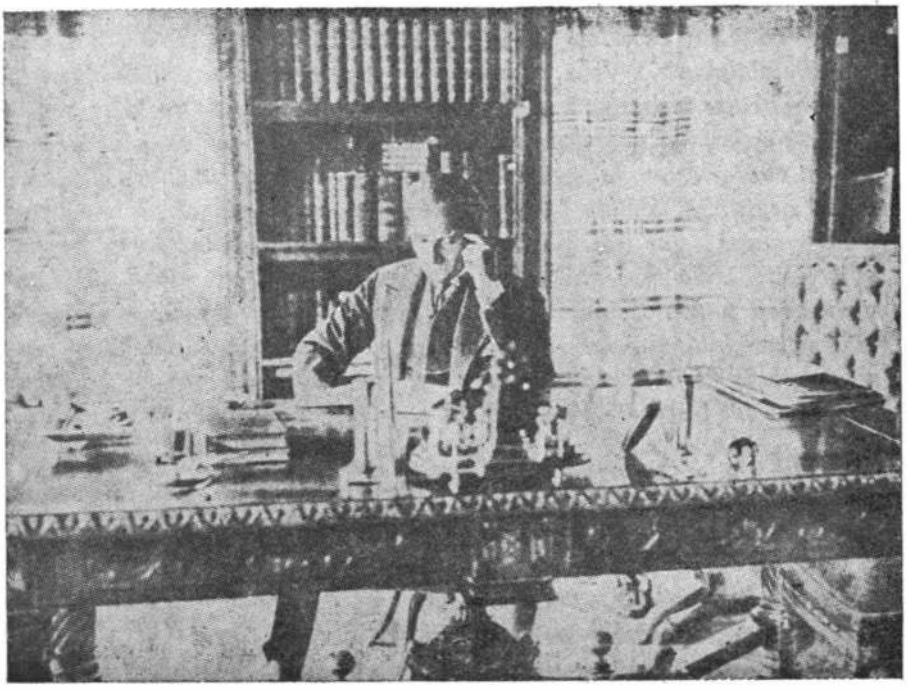

ATATÜRK ÇALIŞMA MASASINDA

kalmaktadırlar. Sürrealizm ve modern Amerikan, Fransız, Rus ve İngiliz ekollerinin etkisi altında bulunan bu genç yazarların bazılarının yapıtlarında henüz bir kararsızlık görülmektedir. Bugün Ankara ve İstanbul, T. S. Elliot, Ernest Hemingway veya Jean Paul Sartre'a benzemek ve yazmak isteyen genç hikâyecilerle doludur. Fakat onlar kendi yöresel havalarını teneffüs ettikleri zaman diğer ülkelerin ilgisini üzerlerine çekecek yapıtlar yaratmaktadırlar. Türkiye'de bugün tamamen yeni ve modern bir şiir mevcuttur. Atatürk tarafından başarılan Kemalist inkılâbının sonucunda yapılan yenilikler, Türkiye'yi Batı'nın en seçme şiir ve edebiyat örneklerile karşılaştırmıştır. *Derek PATMORE.*

Atatürk'te Sanat

Atatürk; o şaşmayan sağ duyusuyla, Türk sanatına büyük katkılarda bulunur. Bunu bilinçle yaparken, ancak sanat konularıyla uzun uzun uğraşan bir insanda bulunabilecek derin bir anlayışla hareket eder, Atatürk'ün uygarlık üzerine söylediği: «Memleketler çeşitlidir ama uygarlık birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu biricik uygarlığa iştirak etmesi lâzımdır» sözüne uygun bir sanat görüşündedir. Atatürk'e göre:

Uygarlık şahikasının merdiveni sanattır... Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen sayesindedir ki, Türk Milleti, Türk sanatı, Türk iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı bütün güzellikleriyle gelişebilir... Hepiniz mebus olabilirsiniz... Vekil olabilirsiniz... Hattâ Cumhurreisi olabilirsiniz.. Fakat sanatkâr olamazsınız... Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi uluslar arasında tanılır... Bir milletin yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeye yeltenilen musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu hepimiz bilmeliyiz. Millî ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce genel musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu sayede Türk millî musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir... Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu müteamadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür.

Atatürk; her bakımdan, Türk sanatının gelişmesini, aydınlığa ulaşmasını, Batıya yönelmesini, ulusal bir gereksinme durumuna gelmesini ister, Türk ulusunu birbirine bağlayıp kaynaştıracak, aynı zamanda, diğer uluslarla yakınlaştıracak en güçlü etkinin sanat olacağı inancını taşır. Söyleşilerinin en içten olanları sanatçılarladır.

Sanat güzelliğin ifadesidir; bu ifade sözle olursa şiir, nağme ile olursa musiki, resim ile olursa ressamlık, oyma ile olursa heykeltraşlık, bina ile olursa mimarlık olur... Güzel sanatlarda başarı; bütün devrimlerin başarılı olduğunun en kesin delilidir; burada başarılı olamıyan milletlere ne yazıktır. Onlar, bütün başarılarına rağmen uygarlık alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır... Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir... Güzel sanatların her şubesi için kamutayın göstereceği alâka ve emek milletin insanî ve medenî hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir... Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir. Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz... Sanatkâr, cemiyette uzun cehd ve gayretlerden sonra alnında ışığı ilk hisseden insandır. *ATATÜRK.*

EDEBİYATTA ATATÜRK

Kurtuluş Savaşı ile 1920'de dördüncü dönem başlamış oluyor. Bu dönemi Türk edebiyatının «Kemalist Dönemi» olarak adlandırabiliriz. 1923 yılında zaferle sonuçlanan Kurtuluş Savaşı'ndan yeni Türkiye siyasal bağımsızlığını sağlayarak çıkmıştır. Türkiye'nin iç yenilikleri için hemen her alanda reformlar ve tedbirler uygulanmıştır. Bunlar hakkında son yayınların birçoklarında etraflı raporlar vardır. Bu alınan tedbirler sayesinde, modern Türkiye'nin politik ve kültürel yapısı esaslı bir etki altında tamamen değişmiştir. Bu değişme, açık olarak, bu dönem yazarlarının meydana getirdiği eserlerdir.

Otto SPIES

ATATÜRK'ün edebiyatımızdaki yeri ve önemi söz sanatındaki ustalığından kaynaklanır. Atatürk bu gücünü Büyük Türk Ulusu'ndan almaktadır. Akla, bilime, erdeme, düşünce özgürlüğüne dayanan Cumhuriyete, demokrasiye inanmıştır. Saltanat yerine, padişah idaresi yerine; cumhuriyetin, halk idaresinin kuruluşu, halifeliğin kaldırılışı, tekkelerin kapatılışı, öğretim birliğinin kuruluşu bunun içindir. Şeriat hukuku yerine Medenî Kanun dediğimiz lâik hukuk kurallarının konuşu, Şer'iye Mahkemelerinin kaldırılışı, Anayasaya lâiklik ilkesinin konuşu, din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılışı bundandır. Lâtin Alfabesinin alınışı, Tarih ve Dil Kurumlarının doğuşu gibi ana devrimler, bunlardan doğacak binlerce devrim yarının mutlu Türkiyesi içindir.

Atatürk'ün konuşma sanatındaki ustalığını ve bu yolla ulusuna yaşadığı olayları anlatmaktaki gerçekçiliğini, nesnelliğini gösteren en güzel yapıtı «Söylev» dir. Bu yapıt, bir konuşma anıtıdır. Bu uzun söylevi, ulusal egemenliğin tapınağı saydığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, 1927 yılında vermiştir. Bu konuşma 36 saat sürmüştür. Atatürk, 15 ekim 1927' de başlayarak ve hergün altı saat konuşarak, söylevini 20 ekim günü bitirmiştir. Türk Kurtuluş hareketinin bir çeşit belge kitabı olan «Söylev»

bir yerde bir tarih, bir yerde eleştiri, bir yerde bir politika kitabı niteliğini taşır. Bu uzun söyleve Atatürk, 19 mayıs 1919 günü, Samsun'da Anadolu'ya ayak bastığı zaman, Türkiye'nin durumu nasıldı, onu çizmekle başlar : Tarihsel çatışığın kesidini verir. Söylev, baştan sona, o yüce, kutsal inancın, bağımsızlık inancının parlayıp parlayıp yandığı bir leit - motif, bir ara nağme gibi yinelendiği geçitlerle sürer gider. Cumhuriyet'in karşılığı karşı devrim hareketlerinin toplumsal kökleri ortaya çıkarılır, bu olayla eleştirilir ve en sonu, bağımsızlık kadar köklü bir devrimci inançla, Cumhuriyete olan inancın türküsüyle, bir gençlik ve gelecek türküsüyle sona erer. Bu usçu, gerçekçi söylevin kurtuluş savaşının öyküsü olması yanında, belgesel, bilimsel bir değeri de vardır. Olayları, ilişkilerini saptayarak yerli yerine oturtmasındaki, Osmanlı imparatorluğunun emperyalizmle işbirliğine girdiği o çatışık günlerin havasını belirtmesindeki ve kişileri, tarihsel olayların içinden kendi portreleriyle - kendi sözlerinin, kendi eylemlerinin çizdikleri portrelerle - gün yüzüne çıkarmasındaki ustalık, bir yaşam yazarla (biograf) bir ulusal önder konuşmacısının gücünü birleştirir. Her olaya, bir belge verir. Telgraflar gösterir, mektuplar okur, tarihten örnekler alır, bir dönemin toplumsal rengini çeker, kişilerin iç yaşantısına iner, kurtuluş savaşına emek katmış Yahya kaptan, Telgrafçı Hamdi efendi gibi halk adamlarına sevgisini, saygısını belirtir. Bu söylevde, kara ve ak, belgesel bir sinema oyunundaki gibi, durmadan çatışır. Başlarda umut ve umutsuzluk, giderek bağımlılık ve bağımsızlık, sonraları emperyalizm ve ulusal bağımsızlık savaşı, sonraları saltanat ve halk yönetimi, sonra lâiklik ve halifelik, ortaçağ ve çağdaşlık, hainlik ve yurtseverlik, halk yiğitliği ve üst katlar korkaklığı ve en sonunda, devrim ve karşı devrim durmadan çatışırlar. Bu söylevde, Mustafa Kemal Atatürk, ulusunu Samsun'dan alıp, Amasya, Erzurum, Sıvas, Ankara, Sakarya, Dumlupınar, Mudanya, Lozan, bütün bir ulusal kurtuluş hareketinin acılı, onurlu geçitlerinden sevinçli dağ başlarına doğru geçirir, kürsüde konuşan bir devlet bilgesidir, bağımsızlık ve devrim dersi veren yüce bir politika öğretmenidir. Evet... hiç gözden kaçırılmayacak nokta, konuşan Atatürk'ün konuşmalarındaki eğitici, uyandırıcı, açıklayıcı tutum, halka ve ulusa saygılı, ses, alçak gönüllü ama onurlu ve inançlı soluktur.

Atatürk; inançlıdır. İnandığı için inandırır. Sözleri gücünü, canından çok sevdiği halkından alır. Atatürk, yurdumuzu ziyaret eden bir yabancı ile Ankara'da dolaşırken, halk arasında şöyle der : «— Ben düşündüklerimi, daima halkın huzurunda söylerim. Yanlışım varsa, halk beni tekzip etsin.» Türk halkına güvenci sonsuzdur. Sözleriyle eylemlerindeki yanılmazlık buradan gelir. Cephedeki zaferi kılıcıyla kazanırken, içerdeki zaferi söylevleriyle kazanır.

Söylev'in gelecek kuşaklara ders olabilecek en önemli bölümü ise yurdun dış düşmanlardan ayıklanmasından sonra başlar. Yapıtın bilinç-

ATATÜRK KOCATEPEDE

li bir okuyucuya en acı gelen yanı, Kurtuluş Savaşı boyunca süregelen kargaşanın ateş kes anlaşmasında sonra daha da alevlenmesidir. Gerici güçler, savaştan sonra duyulan yengi sevincini çabucak karartırlar. Savaşın kazanılmasında payı ne olduğu bilinmeyen bazı basın organları Atatürk'e karşı saldırıya geçerler. Hem de bu kez Atatürk'ün en yakın savaş arkadaşlarını kendilerinden yana çekerek... Rauf Orbay, hilâfet ile saltanatın ayrılmasını bahane ederek Atatürk'e karşı çıkar. Ağzından bir türlü Cumhuriyet sözü çıkmaz. General Refet Bele, Sivas Kongresi'nden beri her kez olduğu gibi Rauf Orbay'ın yanındadır. Kurtuluş Savaşı boyunca ikide bir Atatürk'e «Ne oluyor? Bolşevik mi oluyoruz? diye telgraflar çeken Kâzım Karabekir, saltanata son verilince bu kuşkularının haklı çıktığı kanısındadır. En eski arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un küskün bir tutum takınarak kendisine karşı olanlarla birleşmesinin Atatürk'ü ne kadar çok üzdüğü Söylev'de ince bir duyarlılıkla yansır. Dürüstlüklerinden, vatanseverliklerinden her zaman saygınlıkla söz ettiği bu silâh arkadaşlarını Atatürk'e karşı birleştiren duygular, düşünceler nelerdir? Bu soru uzun uzun düşündürür okuyanları. Kurtuluş Savaşı sonunda bütün savaş boyunca bu savaşa karşı çıkmış, düşmanla işbirliği etmiş Sultana devlet teslim edilebilir miydi? Bundan daha saçma bir davranış düşünülebilir mi? Atatürk, arkadaşlarının düşünme ve ruh yeteneklerinin sınırlarının tükenmesiyle açıklamaya kalkar kendisine karşı direnmeye geçmelerini. Şu da var ki Rauf Orbay'ın, Cebesoy'un hilâfetin kaldırılmasına Cumhuriyetin kabulüne karşı çıkarken öne sürdükleri gerekçeler inandırıcı olmaktan uzak, oldukça çelişkili görüşlerdir. Atatürk kendine özgü inceliğiyle açık açık söylemese de, eski arkadaşlarını kendine düşman eden neden. gittikçe küçüle küçüle, kapılanları da küçük düşüren insancıl bir duygu olarak somutlaşır Söylev'de. Bu duygu kıskançlıktır. Eski sınıf arkadaşları, kendilerinden yaşça da küçük olan Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı olarak kendilerinden üstün bir orun almasını bır türlü benliklerine yediremezler. Nitekim yıllar sonra. Orbay olsun, Cebesoy olsun yayınladıkları anılarında Atatürk'ün üstünlüğünü kabul edeceklerdir. Ne var ki gençliklerinde kapıldıkları bu duygu onları İlerici Cumhuriyet Partisinde (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) birleşmeye götürür. Bu kadarla da kalmazlar. Atatürk ile Cumhuriyetçi yandaşlarına şaşılacak bir nankörlükle karşı çıkan Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, Toksöz gibi gazetelerle işbirliği ederler. Orduyu da arkalarına almaya girişerek genç Cumhurieyti yıkmak üzere komplo hazırlarlar. Atatürk'ün daha başlangıcında bu komployu ortaya çıkararak etkisiz kılması, bir yıl sonra İzmir'de canına kıyma girişimine kadar varan bir göz karartısına itecektir düşmanlarını. *Necati CUMALI.*

Söyleşilerinin Renkli Çekiciliği

ATATÜRK'ün karakter yapısını daha iyi anlayabilmek için söyleşilerini yani sohbetlerini incelemek zorunluluğu vardır. Atatürk'te söyleşi bir sanattır. Söyleşilerinin çekici renkliliğiyle çevresini hemen etkiler. Bizi derhal etkisi altına alır. Atatürk'ün kişiliğinden gelen bir etkide, kişisel görüşleriyle söyleşi sıcaklığını birlikte buluruz. Atatürk'ün söyleşilerindeki manyetik güçten

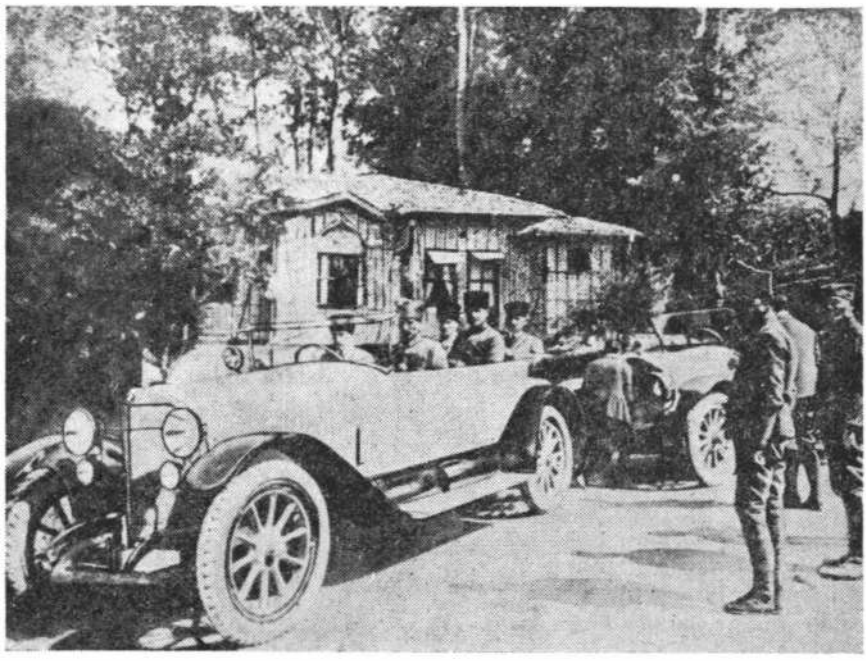

ATATÜRK ÇANKAYA'DAN MECLİSE GİDERKEN

yalnız çevresindeki Türkler değil, yabancılar da kurtulamamışlardır. Tedavisi için gelen Dr. Fissinger: «Atatürk'ün söyleşilerinin o kadar etkisi altında kalıyorum ki uyruk değiştirmekten korkarım» diyor. 17 Mart 1937 tarihli «Atatürk'ün Hayat Felsefesi ve Dünya Milletlerine Verdiği Ders» başlıklı yazısını, gerçekten çok güçlü bir söyleşi örneği sayabiliriz:

ATATÜRK'ÜN HAYAT FELSEFESİ ve DÜNYA MİLLETLERİNE VERDİĞİ DERS

(17 Mart 1937)

Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir. Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların ne dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı herşeyi kara görüyordu. Mademki: hiçiz ve sıfıra varacağız. Dünyadaki muvakkat ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunmaz diyorlardı. Başka kitaplar okudum. Bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki «Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şatır olalım. Ben kendi karakterim itibariyle

ikinci hayat talâkkisini tercih ediyorum. Fakat şu kayıtlar içinde: Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Besbelli ki o adam fert sıfatiyle ma'wolacaktır. Herhangi bir şahsın yaşadıkça memnun ve mes'ut olması için lâzım gelen şey kendisi için değil kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makul tam zevk ve saadet, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir. Herkesin kendisine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır. Bahçesinde çiçek yetiştiren adam bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine, milletlerine ve bunların istikbaline faydalı olabilirler. Bir adam ki, memleketin ve milletin saadetini düşünür. O adamın kıymeti birinci derecededir. Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyeti ile kaim gören adamlar, milletlerinin saadetine hizmet etmiş sayılmaz. Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına nail ederler. Kendi gidince terakki ve hareket durur zannetmek bir gaflettir. Şimdiye kadar bahsettiğim noktalar ayrı, ayrı cemiyetlere aittir. Fakat bugün bütün dünya milletleri, aşağı yukarı akraba olmuşlardır. Ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hâkim olmağa elinden geldiği kadar çalışmalıdır. «Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla alâkadar olmalıyız. Hâdise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri hodbinlikten kurtarır. Hodbinlik şahsi olsun, millî olsun, daima, fena telâkki edilmelidir. O halde konuştuklarımızdan şu neticeyi açıklayacağım: Tabiî olarak milletimiz için bütün lâzım gelen şeyleri düşüneceğiz. Ve icabını yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile alâkadar olacağız. Kısa bir misâl: Ben askerim. Umumî harbde bir ordunun başında idim. Türkiye'de diğer ordular ve onların kumandanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil öteki ordularla da meşgul oluyordum. Bir gün Erzurum cephesindeki hareketlere ait bir mesele üzerinde durduğum sırada yaverim dedi ki: «— Niçin size ait olmayan meselelerle de uğraşıyorsunuz?» Cevap verdim: «— Ben bütün orduların vaziyetini iyice bilmezsem, kendi ordumu nasıl sevk ve idare edeceğimi tayin edemem.» Bir devlet ve milleti idare vaziyetinde bulunanların daima göz önünde tutmaları lâzım gelen mesele budur. Ben düşündüklerimi, sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmıyan bir sırrı kalbimde taşımak iktidarında olmıyan bir adamım. Çünkü ben bir halk adamıyım.

ATATÜRK YURT GEZİLERİNDEN BİRİNDE

Ben düşündüklerimi daima halkın huzurunda söylemeliyim. Yanlışım varsa halk tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim.

Atatürk'ün sanat ve sanatçılar, edebiyat ve edebiyatçılar için düşündüklerini en gerçekçi yönüyle söyleşilerinden çıkarabiliriz. Yeter ki bu görüşler dikkatle değerlendirilsin. Atatürk için edebiyat; toplumun yücelmesi yönünde, uyarıcı, hedeflendirici, yürütücü işlevini «büyük insanlığa» varmakta kullanmalıdır. Edebiyatımız ne denli ulusumuzun yüceliğini, sağlam karakterini yansıtabilirse o denli değerlidir. Namık Kemal'le Tevfik Fikret'i onun için tutar. Aristokratik uyuşukluklara bizi sürükleyecek edebiyata karşıdır.

Atatürk; her alanda sohbet etmeyi seviyordu; güzel de konuşuyordu. Öteden beri riyaziyatta kuvvetli olması da düşüncesine düzgünlük, muhakemesine sağlamlık, sözüne açıklık veriyordu. Sesinin perdesi, tane tane söyleyişi, güvenici ve güvendirici cümlelerinin sıcaklığı, sohbetlerini tesirli birer telkin haline koyuyor; sağlam mantığı ile derin duygusu onlara «passion»lu bir canlılık getiriyordu... Anlattıklarının çoğu yaşadığı vakalar olduğu ve büyük önemde olaylara bağlı kaldığı için, «enstantane» birer tarih manzarası değeri kazanan sohbetleri — kendini ve etrafın yorulmaksızın mülâhaza eden — bu zekî insanın ağzından işitilince öyle

hususî bir renklilik alıyordu ki... Sezdirmek istediği nüktelere göre sert, yumuşak, fakat daima alımlı bir mâna belirten iradeli yüzü, bakışlarının diriliği ile bu sohbetleri daha tadına varılarak dinlemeyi kolaylaştırıyordu. Ne kadar köklü konulara ilgilenen ve ilgilendiği konular üzerinde ne kadar orijinal görüşleri olan bir insandı. Hayatın ruhî ve içtimaî alanlarında zihnine yerleşmiş hayalinde kıvamını bulmuş ve her biri bir özleyişe benzer düşünceleri vardı. Düşünceler ki zamanla, devrimlerle geliştikçe milletimizin ve devletimizin şimdiki gerçekleri olmuştur. Konuşmalarının biçiminden seziliyordu ki olanı biteni yakından gözlemektedir, titizce kovalamaktadır. En göze çarpamaz sayılacak olayları bile öyle yüzünden bir bakmayla geçiştirir mizaçta değildir. Onları zihninin aynası önünde uzun - uzadıya evirip çevirmek, mânalarını ölçmek, benzerleriyle karşılaştırmak, genel durumun içindeki değerlerine ve önemlerine göre yerli yerine koymak; gereğinde çıkarıp anmak, sırasında kullanmak âdetidir. Belleklerinin zihninde silintisiz kalmış olması, işte bu türlü metodlu bir zihin çalışmasının gürbüzleştirdiği sürekli bir idman alışkanlığından ileri geliyor. Hiç şüphe yok ki çok kuvvetli bir hafızası vardı. Çocukluğundan Mütarekeye ve millî harekâta kadarki hâtıralarından bir nicesini, meselâ Ahmet Emin Yalman'a, Falih Rıfkı Atay'la, Mahmut Soydan'a, Bayan Afet İnan'a en taze renklerle nakletmiş olması da bunu gösterir. Yazı ile kaydettiği hâtıraları da hâfızasının yardımına gelirdi. İki türlü hâtıra tutmayı âdet edinmişti: Biri, gündelik özel işleri; vazife bakımından merakını hızla getirmiş konular; bu konulardaki tasarıları, şahsî görüşleri; ölçü, mesafe, yön; gün ve saat tarihi bilgileri gibi birtakım pratik nirengi noktaları diyebileceğimiz meseleler üzerine; hattâ, meselâ Karlsbad defteri gibi doğrudan doğruya Fransızca denenmiş seyahat notları, bazı yabancı kolegleriyle meslek ve tarih konularında dostça tartışmaları; ufak tefek flört ve galantöri tefelsüfleri üzerine... Biri de memuriyetleri ve resmî işleri üzerine... Şahsına kalacak notları, eskiden, küçük küçük cep defterlerine geçirerek bir nevi ruznamemsi kayıtlar tuttuğunu bilirim. *Ruşen Eşref ÜNAYDIN.*

Atatürk'ün Söylevleri

ATATÜRK; güzel konuşan, güzel yazan bir kimse olmasaydı; günlerce okuduğu büyük nutkunu zevkle, heyecanla dinlettiremez; konuşmalariyle koskoca bir ulusu arkasından sürükleyip götüremezdi. Toplumu, insanları yücelten, insan kalabalığını sürü durumundan toplum durumuna yükselten «söz» dür. Söz ise; en kusursuz biçimini, en kudretli anlatım yeteneğini kompozisyonda bulur. Sözleriyle kitleleri arkalarından sürükliyenler, fikirleriyle toplumu sarsanlar, çığır açanlar, bir dönemi kapatıp yeni bir dönemi hazırlıyanlar hep bu ölümsüzlük kaynağından kuvvet aldılar. Atatürk'ün söylevleri uyandırıcı, yol göstericidir. Söylevlerindeki söz kudreti, söyleşilerindeki büyüleyicilik, sarıcı sıcaklık sanatçı dehasından gelmektedir. Türk toplumunu mıknatıs gibi çeken söylevleri, söyleşileri Türklüğün binlerce yıldır söylenemeyen sanat ve edebiyat pınarlarından fışkırır gibidir. İşte :

GENÇLİĞE HİTAP

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk İstiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbâlinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin

en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden mahrum etmek istiyecek, dahilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok nâmüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahîm olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalâlet, hattâ hiyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhid edebilir. Millet fakr-ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

ONUNCU YIL SÖYLEVİ

Türk milleti!

Kurtuluş Savaşı'na başladığımızın on beşinci yılındayız. Bugün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır.

Kutlu olsun!

Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak, bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir.

Bundaki başarıyı Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimli yürümesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla yeter göremeyiz! Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medenî milletleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket kavramına göre düşünülmelidir.

ATATÜRK'LE ÜLKÜ

Geçen zamana oranla, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da başarılı olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da önemle belirtmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir niteliği de, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyette hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medenî vazifeyi yapmakta, başarılı kılacaktır.

Büyük Türk milleti, on beş yıldan beri, giriştiğimiz işlerde başarı vaadeden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin, hiç birinde milletimin, hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı iman ve katiyetle söylüyorum ki, millî ülküye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medenî âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî niteliği ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki gelişmesi ile, geleceğin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene!

Atatürk'ün söylevlerinde Türk toplumunun sönmüş heyecanlarını dirilten, ordularımızı zafere ulaştıran, halkımıza yepyeni ülküler aşılayan, görüşlerimizi aydınlatan bir özellik vardır. Her konuşması bizi daha aydın kılar. Söylevlerinin konusu, çoğunlukla; toplumsal fikirler, ulusal dâvalardır. Törenlerde, ulusal günlerde, yıldönümlerinde, toplanan halk kitlelerine, Meclis kürsüsünde siyasal ve ulusal dâvaları savunurken eşsiz bir hitabet ustasıdır.

Ulus ustası Atatürk, her şeyden önce, konuşan bir önderdir. Bu özelliğinin dikkat çekici yanı, Atatürk'ün, halk yığınlarını coşkuya itmekten, kendi yanına çekmekten çok, halkı uyandırmak, halkı aydın-

latmak, halka bir takım doğruları, bir takım gerçekleri söylemek, öğretmek için konuşmasıdır. Bir devlet bilgesi, bir halk eğitkeni, bir halk yönetimi ustası gibi konuşur Atatürk. Elimizde, onun yüzlerce konuşmasını derleyen kitaplar vardır: Atatürk'ün söylev ve demeçleri, gibi. Bu konuşmaların bir bölüğü Kurtuluş savaşının başlangıcındaki kongrelerin tutanaklarından çıkarılmıştır. Bir büyük bölüğü, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki konuşmalarını kapsar. Bu konuşmalar, onun bir devlet kurucusu olarak, ana politikasını belirtir. Bir tür konuşmaları da törensel konuşmalardır. Bu konuşmaların en ünlüleri, 1921'de Maarif Kongresi'ni, 1923'de İzmir İktisat Kougresi'ni açarken ve 1924'de Dumlupınar'da Zafer Savaşı'nı anarken yaptığı konuşmalardır. Coşku'nun payı ile bilgeliğin payı bir denge içinde birleşen en güzel konuşmalarından biri de 1933'te, Genç Cumhuriyetin onuncu yılında yaptığı tören konuşmasıdır. Bütün bu konuşmalarda, halkın anlayışında derin izler açmaya, halkı uyandırmaya, halka yeni, ileri bir yaşama yolu göstermeye çalışır: Alkışın ve yığınsal coşku'nun altında halkı ezmeye, kendi kişisel öğretisini alevlenmiş bir söz kanıyla halkın damarlarında dolandırmaya kalkışmaz. dinleyenleri bilinçli, dikkatli, uyanık tutmaya çalışır. Söz, halkın coşturulması için kullanılmaz, eğitilmesi, uyandırılması için kullanılır. Böyle bir konuşma yöntemi, halka inanan bir önderde bulunur, gerçekten halkı uyandırmak, halkı eğitmek, halkı yönetime ve devrime katmak isteyen gerçek halk önderlerinde bulunur. Söz gürlemez, taşmaz, us'un sınırlarını aşmaz, yürek bir bilgelik pınarı gibi sözün içinde gizlenir, inandırıcıdır, eleştiricidir, öğreticidir, belgeleyicidir, eğiticidir ve örnekleyicidir konuşmaları. *Ceyhun Atuf KANSU.*

Büyük Söylev: «Nutuk»

BÜYÜK SÖYLEV; Atatürk'ün edebiyat kişiliğini en iyi yansıtan eserlerinin başındadır. «Büyük Nutuk», Büyük Söylev; Atatürk'e göre bir tarih kitabı değil; «Yeni Türkiye'nin dokuz yıllık bir döneminin (1919 - 1927)... hikâyesidir.» Ulus sevgiyle dopdolu, heyecanla çarpan bir yüreğin sesi, bir umudun gerçekleşmesidir. Ne yapmak istediğini çok iyi bilen bir ulusun ölüm, kalım mücadelesi; şahlanan halk kitlelerinin parlak yarınlara doğru akışıdır. Burada Tarık Zafer Tunaya'yı dinlemek yararlı:

Nutuk, altı günde tamamlanmıştır. (15 - 20) ekim 1927). Günde altışar saatten Gazi toplam olarak, 36 saat 31 dakika konuşmuştur. Son gün (20 ekim) altı oturum yapılmıştı. Saat 20.25'te, gençliğe «hitabesini» söyleyip kürsüden inerken, Gazi de, dört yüze yakın delege de ağlıyorlardı. Gazi (O tarihte Atatürk soyadını almamıştı). Nutuk'ta, Türk milletinin kurtuluşunu ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu, tarihsel (ve kronolojik) sıraya uyarak anlatmıştır. Bu tarihin her saniyesinde O vardır ve hazırdır. Yaşam, anlattığı tarihle bütünleşmiştir. Objektif bir tarih akışı içinde, kişisel yargılarını, zaman zaman iğneleyici bir üslûpla dile getirmiştir. Gazi, Nutuk'ta, savaş «menkıbeleri» anlatan bir başkumandan de-

ğildir. Ankara - İstanbul diyalogu, diplomatik ilişkiler, barut dumanlarından seçilmez olan siyasal yaşam içindeki, özellikle TBMM içindeki dengeleşmeler, kopmalar, kaynaşmalar savaşlar kadar uğraştırmıştır O'nu. Bu bakımdan, Gazi, cephe gerisindeki siyasal strateji yapıcılığını bilerek ve isteyerek ortaya koymuştur. Yalnızca, asker olmadığını, aynı zamanda ve özellikle, dokuz yıllık ulusal ve uluslararası gelişmeler içinde, devlet adamı çapını kanıtlamıştır. Nutuk, böylece, içeriği bakımından, birinci planda bir siyasal belge ve tarihsel kaynaktır. Oluşumu bakımından da öyledir. Nutuk'un bir «hatırat» olmadığı açıktır. Yine Nutuk, bir doktrin kitabı değildir. Bununla beraber, Atatürk'ün devrimci bazı önemli ilkelerini ve geleceğe öğütlediği, devrimci yöntemini, olayların gelişmesinden çıkarmak olasılığı her zaman vardır. Nutuk, Atatürk'ün İstiklâl Savaşı sırasında başvurduğu bir eylemin devamı sayılabilir. Bu eylemden de onun tarih anlayışı saptanabilir. Bu bakımdan Nutuk, Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci büyük nutku sayılmalıdır.

İlk ve zamanın koşullarına göre, uzun sayılabilecek Nutuk, 23 Nisan 1920 tarihlidir. TBMM'nin açıldığı ilk gün ve ilk oturumda söylenmeye başlamıştır. Türdeş olmayan bir mebuslar kurulunca, yalnızca Heyet-i Temsiliye Reisi ve Ankara Mebusu olarak Mustafa Kemal Paşa «Mütarekeden Meclisin açılmasına kadar geçen siyasî ahval (gelişmeler) hakkındaki» söylevini vermişti. O tarihte, tümünün aynı partiden olmalarına olasılık bulunamıyan mebuslar da, oybirliğiyle bu nutkun «neşren tamimi» ni (yayınlanarak yayılmasını) karar altına almışlardır. Büyük boyda yirmi iki «Zabıt Ceridesi» sayfası tutan bu söylev, Mustafa Kemal Paşa'ya göre bir hesap verme belgesidir. Yöntemi de, bugüne kadar olanları izlemek ve bugüne nasıl gelindiğini saptamak gibi tarihsel bir açıya ve «perspektife» dayandırılmıştır. Büyük Nutuk da aynı anlayış ve aynı gerekçeyle ele alınmıştır. «Yıllardan beri süren eylemlerin ve yaptıklarımızın hesabını vermeyi» Gazi, görev saymıştır. Böylece Nutuk, Atatürk'ün, olağanüstü saydığı dönemlerde başvurduğu bir hesap verme eylemi ve belgesidir. Siyasal ve tarihsel önemi bu niteliğinden doğmaktadır.

Büyük Söylev'in yapıcısı, anlatıcısı Atatürk'tür. O yalnız «Büyük Türk Ulusu» nun bir ferdi olarak öğünür. «Büyük Nutuk»; bir tarih kitabı değil, Türk yurdunun bağımsızlık savaşını, çağdaş Türkiye'nin doğuşunu anlatan destansal bir öyküdür. Türkiye'nin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı, özgürlüğü bu kitapta anlatılan savaşların sonucu olmakla kalmaz, Türk, Atatürk'te ortak sesini bulur.

«Söylev ülkemizde gerektiği kadar yayılmamış ve tanınmamıştır. Bunun nedenleri türlü türlüdür, İlgisizlik, devrim düşmanlığı, Atatürk düşmanlığı gibi hayınlığa kadar varan nedenleri bir yana bırakırsak, öbür nedenlerin başında «dil» engelini görürüz. Atatürk'ün geniş ve

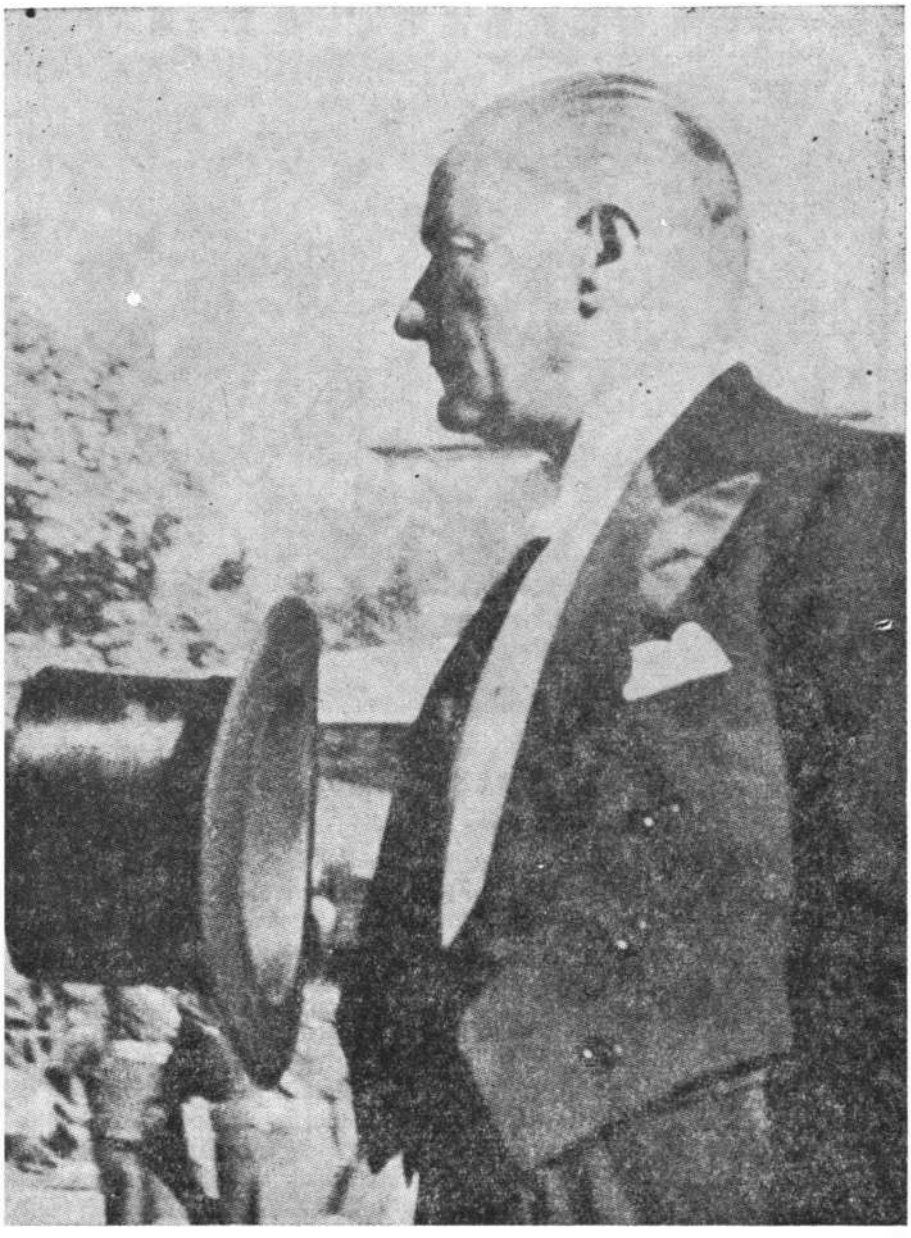

ATATÜRK MECLİSTE

ATATÜRK BÜYÜK SÖYLEVİNDEN SONRA

güçlü bir Osmanlıca kültürü vardı. Kendisinin gerçekleştirdiği yazı ve dil devrimine değin onun kullandığı dil seçkin, fakat ağdalı bir Osmanlıcadır. Bu nedenle Söylev'in gerek eski, gerek yeni harflerle yayımlanmış olan resmî basılarındaki dil de doğal olarak Osmanlıcadır. Bunu yalnız yeni kuşakların değil, iyi Osmanlıca bilgisi olmayan eski kuşaklardan kişilerin bile bir sözlüğe başvurmadan anlaması güçtür. Atatürk Söylev'inin adına «Nutuk» dedi. Çünkü onun verildiği 1927'de henüz Dil Devrimi yapılmamıştı. Bugün sağ olsaydı «Söylev» derdi. Nitekim sonraları «beyanat» yerine «demeç», «vazife» yerine «ödev», «görev» gibi Türkçe sözcükler çoktan dilimize yerleşmiştir. Görev sözcüğü Anayasada bile yer almıştır. Hele onun matematik, geometri, askerlik alanlarında doğrudan doğruya kendisinin bulduğu öz Türkçe terimler, örneğin (üçgen, dörtgen v.b.) asteğmen, üsteğmen, yarbay, tugay, tümen, genelkurmay terimleri dilimizde yerleşmiştir ve rahatlıkla kullanılmaktadır. Demek ki Türkçemiz Arapça'nın egemenliğinden kurtulmuştur.» TRT politik bakımdan dikkatli olmak zorundadır. Bugün bazı gençler bile Söylev'e hâlâ «Nutuk» diyor. Benim gibi Atatürk dönemini yaşamış, ama daha önce orta ve yüksek okullarda Osmanlıca kültürüyle yetişmiş yaşlı bir kişi ise buna «Söylev» diyor. Çünkü «Nu-

tuk» Arapça, «Söylev» Türkçedir. Arapçanın tehlikesi şuradadır; Dilimize Arapça bir kök girince yavaş yavaş bütün sülâlesini, yedi kuşağını getirir oturtur dilimizin ortasına. Örneğin «nutuk» tan «nâtık, nâtıka, natuk, mantuk, intak» sözleri gelip yerleşmiştir dilimize. Eski deyimle «lûgat çatlatmak» tan hoşlananlar «intak-ı hak» der. Bir kişinin kendi haksızlığını boş bulunup kendi ağzıyla söylemesi anlamına gelir bu. Bu ağdalı Arapça yerine halk «Tanrı söyletti» der. Ne güzel, değil mi! «Fart» sözcüğü de öyle: Kendi sülâlesinden olan «ifrat», «tefrit», «müfrit» gibi sözcükleri de getirip yerleştirmiş Türkçeye. Alıştığımız için, atmak zor geliyor. Ama Atatürk devrimciliğinin ve genel olarak devrimin en baş ilkesi, sosyal yaşamda kimi alışkanlıklardan kurtulmak, ulusallığa ve çağa yönelmektir. *Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU.*

«Atatürk, kürsüde ve yazıda, hayli polemikçi idi. Mütarekede bir defa Fethi beyin (Okyar) çıkardığı Minber gazetesine hissedar olarak katıldığını kendisinden duymuştum. Kumandanlık sıfatı üstünde olduğu için imzası ile yazmamıştır. Fakat gazeteye bir hayli yazı telkin etmiş olsa gerektir. Atatürk çok defa kısa bir uykudan sonra bir gün önceki «Nutuk» çalışmalarına koyulurdu. Bu kadar sıkı çalışma haftalarca sürmüştür. Cümleler, kelimeler ve noktalar üzerinde titizce durduğunu unutmayınız. Nutuk, dil devriminden önce yazıldığı için, Namık Kemal mektebi üslûbundadır. Atatürk'ü besleyen edebiyat o idi. Harbiye Okulu hapishanesinde bir gazel bile yazmıştır. Dilin Türkçeleşmesine inandıktan sonra bütün zevklerini ve âdetlerini fikirlerine feda ettiği gibi, o kadar sevdiği üslûbunu da içilmiş bir cigara gibi atıvermişti. *Falih Rıfkı ATAY.*

Türk Dil Kurumu'nun bugünün Türkçesiyle yayınladığı «Büyük Söy-

ULUSAL SİYASA

İslâmcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte raslanamamaktadır. Soy ayrımı gözetmeksizin, bütün insanlığı kapsayan tek bir dünya devleti kurma hırslarının sonuçları da tarihte yazılıdır. Baskıncı ve yağmacı olmak hevesleri, konumuzun dışındadır. İnsanlara her türlü özel duygularını ve bağlantılarını unutturup, onları kardeşlik ve tam eşitlik içinde birleştirerek, insancı bir devlet meydana getirme kuramının da kendine özgü koşulları vardır.

Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, «Ulusal siyasa» dır. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve kişiliklerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılgı olamaz. Tarihin dediği budur; bilimin, aklın, mantığın dediği böyledir.

Ulusumuzun güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin bütünüyle ulusal bir siyasa gütmesi ve bu siyasanın iç örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. «Ulusal siyasa» demekle anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze

dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna, ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir.

Tam Bağımsızlık

Biz, yaşamak isteyen, onuruyla ve şerefiyle yaşamak isteyen bir ulusuz. Bir yanlışlığı sürdürmek yüzünden bu niteliklerden yoksun kalmaya katlanamayız. Bilgin, bilgisiz bütün ulus bireyleri, hepsi, belki işin içindeki güçlükleri iyice kavramaksızın, bugün yalnız bir nokta çevresinde toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, tam bağımsızlığımızın sağlanması ve sürdürülmesidir.

Tam bağımsızlık demek, elbette siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.

Benim Kararım

Osmanlı devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi bütün bütüne parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son olarak bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktaydı. Osmanlı devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi kavramı kalmamış birtakım anlamsız sözlerdi.

Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu?

O halde sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?

Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, kısıntısız, koşulsuz, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.

İşte daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar bu karar olmuştur.

Bu kararın dayandığı en sağlam düşünüş ve mantık şu idi: Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ülke olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne kadar zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan kendini kurtaramaz.

Yabancı bir devletin koruyuculuğunu istemek insanlık niteliklerinden yoksunluğu ve beceriksizliği açığa vurmaktan başka bir şey değildir. Gerçekten

ATATÜRK BİR YURT GEZİSİNDE

bu aşağılık duruma düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri hiç düşünülemez.

Oysa, Türk'ün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yokolsun, daha iyidir.

Öyleyse, ya bağımsızlık ya ölüm.
İşte gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktı.

Din Oyuncuları

Bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de ulusların bilgisizliğinden ve bağnazlığından yararlanarak binbir türlü siyasal ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için dini araç olarak kullanmaya kalkışanların yurt içinde ve dışında bulunuşu bizi bu konuda söz söylemekten, neyazık ki, şimdilik alakoyamıyor. İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inançlardan sıyrılarak gerçek bilim ve teknik ışığıyla arınıp olgunlaşıncaya değin, din oyunu oyuncularına her yerde raslanacaktır.

Söylevi Bitirirken

Sayın baylar, sizi günlerce işlerinizden alakoyan uzun ve ayrıntılı sözlerim, en sonu tarihe malolmuş bir çağın öyküsüdür. Bunda, ulusum için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek kimi noktaları belirtebilmiş isem kendimi mutlu sayacağım.

Baylar, bu söylevimle, ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun bağımsızlığını nasıl kazandığını; bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmağa çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. Bu sonucu, Türk gençliğine kutsal bir armağan olarak bırakıyorum. (Bu sözleri, Büyük Söylevin bitişi olarak Cumhuriyet Türkiyesinin en yaygın ve önemli siyasal metni olan «Gençliğe Hitabe» izler : «Ey Türk gençliği Birinci vazifen, Türk istiklâlini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir...»)

Nutuk nedir? Nutuk, ne bir tarih, ne bir hatıradır. Büyük Nutuk, en gerçek manasıyle tarihî değerde siyasî bir vesikadır. Her siyasî vesika gibi zamanın şartları içinde çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Nitekim onun sahibi de onu, bir taraftan bu nutka eklenen belgelere dayandırırken diğer taraftan olayları kendi açısından hükümlere bağlamıştır. Bu suretle de kendi hikâyesini, kendi eli ve dili ve elbette büyük Nutkun söylendiği günlerin havası içinde tarihin arşivine maletmiştir. Gazi ölçüsünde bir liderin, kendi harekât ve icraatını, kendi görüş açısından da olsa, böylesine bir vesikalar dayanağı ile partisi, milleti ve bütün cihan karşısında gün ışığına vurması pek de misali olmayan bir davranıştır. Çünkü hem kendi milleti, hem de dünya karşısında olayların böylece değerlendirilmesi öylesine bir taahhüttür ki, böyle bir taahhüde ancak, hem kendine hem eserine inanan ve onu kendi inandığı gibi tarihe nakletmek isteyen, cesur bir insan girişebilir. *Şevket Süreyya AYDEMİR*. Büyük Söylev, Atatürk'teki çalışma gücünün insan takatini bazan ne kadar aştığını gösterir. Yüzlerce, binlerce vesikayı eski köşkün üst katındaki küçük çalışma odasında kendisi ayırmış. Nutku çoğunca ayak üstü dolaşarak dikte etmişti. Uzun saatler süren diktelerden sonra yazanlar sekiz - on saatlik bir uykuya gittikleri zaman Atatürk bir banyo alır, giyinir, akşam davetlilerine o gün yazdırdıklarını okutmak üzere sofraya inerdi. Okuma ve o günkü yazılar üzerine konuşmalar da saatler sürerdi. *Falih Rıfkı ATAY*

ATATÜRKÇÜLÜK

Atatürkçülük, tek tanrılı bir din gibidir. Atatürk de, tıpkı Allah gibi, tek'tir. Hiç kimse ona benzetilemez... Bütün ulusların büyük adamları vardır: Fakat ben modern Türkiye'deki Atatürk sevgisinin bir eşi daha olduğunu sanmıyorum. O, «ebedî şef» tir. Atatürk, âdeta tanrılaştırılmıştır.

David HOTHAM

ATATÜRKÇÜLÜK; kendinden önce ortaya atılan, ekonomik, sosyal, siyasal doktrin ve sistemlerin hiçbirine benzemez. Bu sistemlerin hiçbirine de bağlı değildir. Geniş anlamlı bir sistemler manzumesidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal doktrinlerin birer ilişki düzenleyen düşünceler, görüşler bütünüdür. Atatürkçülük kendi başına bir sistem, bir doktrin olarak; ulusal ve toplumsal koşullardan doğar. «Çağdaş Atatürkçülük ve Yeni Çözümler» başlıklı makalesinde Şinasi Özdenoğlu «Atatürkçülüğün bugün en güncel yönü; hiç kuşkusuz, onun çağdaş anlamının ve boyutlarının saptanmasıdır» dedikten sonra şu görüşlere yer verir

Atatürkçülüğü yalnızca bir ekonomik ve siyasal sistem olarak kabullenmek yanlıştır, yanılgıdır. Atatürkçülük, belki bundan daha çok çağdaş uygarlığa, çağdaş teknolojiye ulaşmak için gereken devrimci güç, devrimci iradedir. Atatürkçü felsefenin başlıca karakteri saydığımız «çağdaşlaşma» ilkesini, hiç bir yoruma gerek bırakmayacak bir açıklıkla, Gazi'nin konuşmalarında ve açıklamalarında adım başı bulmaktayız. Bu nedenle, şimdi toplumumuzda Kemalizme inançlı düşün ve sanat adamlarımıza düşen görev, —kanımızca— şu olmaktadır: Bu iradeyi (çağdaşlaşma iradesini), belli kişilerin, ya da belli kesimlerin iradesi olmaktan kurtarıp Türk toplumunun ortak inancı, ortak heyecanı hâline getirmek için gereken yoğun çabayı harcamak. «Toplumsal ve ortak inanç» diyoruz. Çünkü, Atatürkçülüğün «Çağdaşlaşma» gibi vazgeçilmez bir öteki niteliği de «ulusal bütünlük» ile «ortak ulusal amaçlarda birleşme»dir... Esneklik yeteneği olan Atatürkçü sistem şöyle dursun; katı doktrinci siyasal sistemler bile, ulusal ve toplumsal gereksinmeler önünde yeni es-

neklikler kazanmaktadırlar. «Kapitalist» ve «Marksist» sistemlerin «doğma»lara bağlı oluşu, ilerleyen ve her gün değişen dünya üstünde, her iki sistemi de giderek «çağdışı» hâle getirmektedir. Temel haklarına hangi biçimde olursa olsun ambargo konmasından yana olmayan insanlık, kendi mutluluğu için, tüm bu doğmatik felsefelerin dışında, hem daha özgürlükçü, hem de insan haysiyetini daha sağlam güvencelere bağlayan yeni ve gerçekçi demokratik modeller aramaktadır. İşte, uzun bir terkedilişten sonra Kemalist felsefe; insanlığın bu derin özlem döneminde, sosyal barışı amaçlayan, «komünist» bir dünya görüşüne daha yatkın, özgürlüklere verdiği değerle daha ideal bir çözüm gibi görünmektedir insanoğluna... Ancak, çetin ve güncel toplumsal gereksinmeler önünde, Atatürkçülüğü daha dinamik, daha etkili hâle getirmek için, yeni düşünsel ve bilimsel atılımlar yapmak zorunluğu da ortadadır bugün... Atatürkçü sistemde zamanın eskittiği ögeler ve yöntemler nelerdir? Yeni yorumlarla ve pratiklerle Atatürkçülüğü çağdaş bir dünya görüşü haline getirmek mümkün müdür? Ve nihayet, Atatürkçülüğün yeni koşullar önünde yeni yorumlarını getirmenin uygulamada bir yararı olacak mıdır?

Atatürkçülük; etkin ve engin bir sosyal devlet anlayışı taşır. Tam bağımsızlıktan yanadır. Bağımsızlığın herbir yönünden en küçük bir tavizde bulunmağa yanaşmaz. Ulusal devletin her nedenle olursa olsun, diğer devletler, toplumlar içinde kişiliğini, benliğini kaybetmesine, eriyip silinmesine razı olmaz. Cumhuriyet ve demokrasiyi benimser. Devrimcidir. İnsanların, toplumların ve uygarlıkların sürekli gelişme ve değişme içerisinde olacağını, diyalektik gelişme ve değişmelere ayak uydurulması gerekirliğini özünde taşır .

> «Atatürkçülük, Türkiye gerçeklerinden, doğmuş bir akımdır. Öyle ki, Atatürk ilkelerinin tümü, herşeyden önce bu ülke halkının sorunlarına gerçekçi çözümler getirebilmek amacıyla konulmuştur... Atatürkçülük temelde bir devrimdir... Çok yönlü düşünceye ve demokratik bir toplumsal yapıya dayalı bir değişim bir atılım, bir ilerleme yaratmak Atatürkçülüğün başlıca ereğidir.» Cavit Orhan Tütengil'in «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak» kitabını alıp okuyun. Okumadınızsa... Atatürk devrimi nedir, Atatürk ne yapmak istedi, ne yaptı, ondan sonra ne oldu? Atatürkçülük felsefede, toplumsal ekonomik, siyasal alanlarda nedir, nasıl bir anlam taşır? Tütengil, bir bir yazmış hepsini. Aralık 1979' da, yani Demirel'in azınlık iktidarının işbaşına gelmesinden az süre sonra Levent yokuşunda kıyılan Atatürkçü bilim adamı ve yazar Tütengil'in bu yapıtını okumak çok yararlı... Özellikle Atatürk devrimini sürdürmek isteğinde bulunanlar sık sık Atatürk, Atatürk ilkeleri sözlerini dillerinden düşürmeyenler için... Tütengil'e göre, Atatürkçülük her şeyden önce akılcıdır. Her türlü gericiliğe, bağnazlığa, yobazlığa, doğmacılığa, boş inançlarla, doğa dışı düşüncelere kesinlikle karşıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğini benimsemiştir. Atatürkçülük baskı, korku ve bütün totaliter yöntemlere

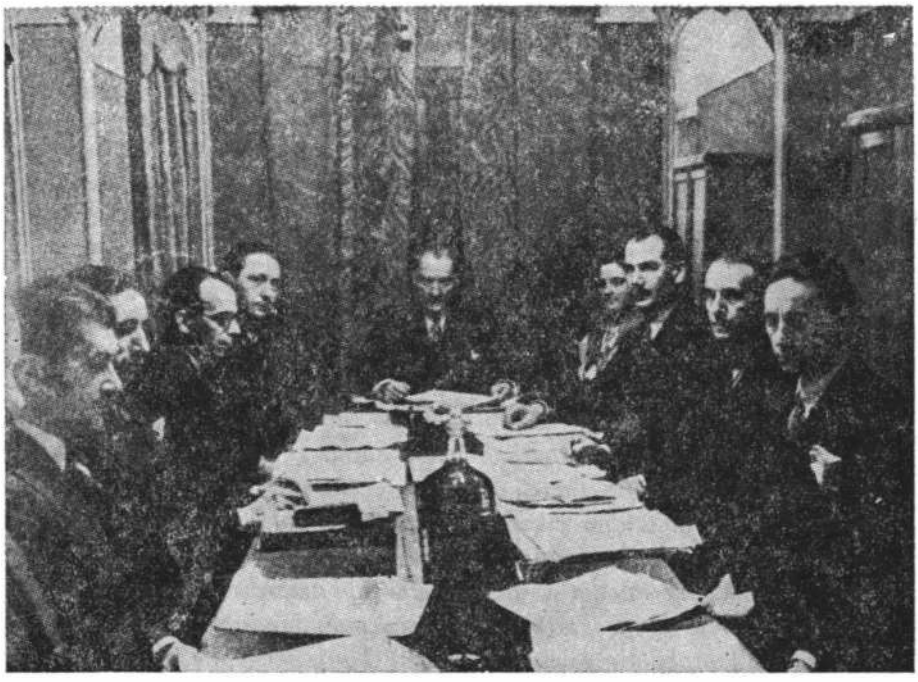

ATATÜRK TÜRK DİLİ ÇALIŞMALARINDA

kesinlikle karşıdır, çünkü özgürlükçüdür. Atatürkçülük insana değer vermeyen, onu sömüren her düşünce ve tutuma karşıdır, çünkü insancıdır. İnsanlık değerlerine saygı gösterilmesini ister. Atatürkçülük, bilim dışı her yönteme ve uygulamaya karşıdır. Atatürkçülük, ırkçılığa ve saldırganlığa karşıdır, barışçıdır. Atatürkçülük her türlü iç ve dış sömürüye karşı olduğundan emperyalizm ve feodalizme karşıdır. Atatürkçülük halkın katılmadığı her türlü yönetime ve girişime karşıdır, gerçek halk egemenliğinden yanadır. Atatürkçülüğün ilkeleşen başlıca hedefleri ulusal tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, ulusal egemenliktir. Tütengil «hepsinin özünde akılcı bir felsefe yatmaktadır. Atatürk ilkeleri bu amaçlara ulaşma yolunda bir bütündür. Tek tek ele alınıp yorumlanamaz. Atatürk Devrimi ve Atatürkçülük belirli siyasal yönlerden değil, Türkiye ve dünya gerçekleri açısından bir bütün olarak değerlendirilmlidir. Yeniliğe, ileriye dönük olan bu ulusal devrimci dünya görüşü, inanıyoruz ki gün geçtikçe yeni çağdaş yorumlarla tarih içindeki gerçek yerini daha sağlam biçimde alacaktır» der. *Oktay AKBAL.*

Atatürkçülüğü Anlamak

Atatürkçülük; çağdaş uygarlık düzeyine çıkmayı zorunlu kılar. Bunun için, dünyada olup bitenlere sırtımızı çeviremeyiz. Kendi kendisini tekrara

yönelen toplumumuz için, gerçek dışı zorlamalar olumlu bir sonuç vermez. Çağdaş uygarlık düzeyine çıkan yolun neresinde olduğumuzu sık sık bireysel, toplumsal bir görüşle kendi kendimize sormalıyız. Çağdaş uygarlık düzeyinde olan toplumlarla olmayan toplumlar arasında karşılaştırmalarla değişik sonuçlara varmalı, üzerinde bilimsel olarak tartışmalıyız. Atatürk yoktan var ettiği Türkiye'nin tüm olanaklarını toplu bir kalkınmaya yöneltirken ilerici bir demokrasi anlayışıyla hareket eder. Atatürkçü görüşe göre; yurdun tüm kaynaklarının ulusun yararına işletilmesi doğrultusundadır. Engin Özarkut'a göre

Atatürk koymuş olduğu ilkelerle, Türk milletine çağdaş uygarlığa giden en kısa ve en kesin yolu göstermiştir. Hatta gerçekleştirdiği devrimlerle milletinin elinden tutarak bu yola sokmuş, ona ileri gidebilmenin bütün imkânlarını göstermiştir. Ama bugün gerçek şu ki, Atatürk ilkeleri maalesef bazı çevrelerde tartışma ve taviz konusu olmaktadır. Bugün sosyal, iktisadî hattâ siyasî hayatta görülen, bozukluk ve gerilemenin kaynağı, verilen bu tavizlerdir. Bu tavizler ki Türkiyeyi girmiş olduğu batılaşma yolundan çıkartıp bir çıkmaza sokmuştur. Zaten Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu durum ancak bir çıkmazla ifade edilebilinir. Büyük devrimcilerin yaşadıkları toplumlarda gerçekleştirdikleri devrimler daima eskiye karşı olduğu için muhafazakâr ve gerici çevrelerde şiddetli tepkilerle karşılanır. Fakat bu tepkiler ne kadar şiddetli olursa olsun yeni daima eskiye üstün gelmiştir. Atatürk devrimleri için de aynı şeyler söylenebilir. Atatürk devrimleri toplu anlamda, Türk toplumuna yeni bir çehre vermek ve onu batı uygarlığı seviyesinde bir toplum yapmak için gerçekleştirilmiştir. Bu temel gayeyi üç noktada incelemek mümkündür. Birinci gaye, yüzyıllardır savaşmaktan yorulmuş bir topluma yeni bir dinamizm vermekti. Evet, Türk milleti 16. yüzyıldan beri dört cephede savaşmış bütün gücünü yitirmişti. Ancak kazanılan İstiklâl mücadelesi maddî ve manevî gücün son damlasına kadar harcanması ile kazanılmıştır. İkinci gaye, toplumda yerleşmiş geri bir zihniyeti «Osmanlı zihniyetini» söküp atmaktı. Bu zihniyet 17. yüzyıldan beri, telifçi bir anlayışla gerçekleştirilmek istenen bütün yenilik hareketlerine karşı cephe almış ve mani olmuştur. Üçüncü gaye, bütün batı âlemine Türk milletinin medenî bir millet olduğunu ispatlamaktı. Çünkü, batı âlemi, Türk milletini barbar, uygarlıktan yoksun bir toplum olarak tanıyor ve yok etmeğe çalışıyordu... Atatürkçülük ve onun ifadesi olan devrimler bir bütündür. Fakat bütün devrimlerin dayandığı bu temel; şu ana ilkeler üzerine kurulmuştur. Birinci ilke Millî Birliktir. Atatürk başarının yegâne şartını millî birliğin kurulmasında görüyor ve «Bilelim ki kazandığımız muvaffakiyetler milletin kuvvetlerini birleştirmesinden ileri gelmiştir. Eğer aynı muvaffakyet ve zaferleri ileride de kazanmak istiyorsak aynı yolda yürüyelim» diyor. Bu sebeple Atatürk

Ben, edebiyat ve şiiri severim... Güzel konuşmak için, serbest olmak ve kelimelerin anlamlarını yerinde yapılan jestlerle takviye etmek gereklidir... Bir meselenin tartışmasına katılan kimse düşündüğünü, inancını açık söylemeli, yaptıklarını da kendi namına yapmalı, yaptığının sorumluluğunu da kendi üzerine almalıdır... Basın, milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, hulâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek bir istikamette yürümesini teminde, basın başlıbaşına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir... Matbuat hürriyetinden doğacak mahzurların izale vasıtası, gene matbuat hürriyetidir, kanaatindeyiz... Ekonomik kalkınma, Türkiyenin hür, bağımsız, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin belkemiğidir... Türkler, bütün uygar ulusların dostlarıdır. Yabancılar memleketimize gelsinler, bize zarar vermemek, hürriyetlerimize zorluklar çıkarmamak şartıyla burada daima iyi kabuul göreceklerdir. *ATATÜRK.*

Türk milletini ümmet olmaktan kurtarmış, insan olmanın şuurunu kazandırıp, insan olarak yaşamanın kapılarını açmıştır. İkinci ilke Lâik bir toplum düzenidir. Atatürk bu gaye ile bütün gerici cereyanları ezmiş, eğitimden hukuka kadar bütün alanlarda lâik bir düzen kurmuş, şeriat mahkemeleri, medreseler şeriat hukuku kaldırılmış, yerlerine batı anlamında modern kurumlar kurulmuştur. Üçüncü ilke İlimdir. Atatürk çağdaş uygarlığa ancak batının bilim metodları ile ulaşacağına inanmıştı. Üniversitelerin, Dil ve Tarih kurumlarının açılması bu inancın sonucudur. Hattâ ölümünden sonra yayınlanmasına başlanan Batı Klâsikleri tercümeleri, onun hayatta iken tatbik etmeğe imkân ve zaman bulamadığı projelerinden biriydi. Nihayet dördüncü ilke, devrimleri gerçekleştirmek için gerekli olan bir sulh ortamıdır. Atatürk bir asker olarak ömrünü harpler içinde geçirmiş, bu sebeple harbin acılarına ve yıkıcı sonuçlarına yakından şahit olmuştur. İşte bu görüşlere dayanılarak çizmiş olduğu dış siyaset yolu, Türkiye'yi İkinci bir Dünya Savaşına girmekten kurtarmıştır. Bugün bütün dünyanın O'nu saygı ile anmasının başlıca sebebi devrimciliği yanında bir sulhçu olmasıdır.

Atatürk'ü anlamak derin bir kültür, engin bir seziş ister. Biz kültür hamlelerimizi geliştirip hızlandırmadıkça, Atatürk'ü anlamakta daha çok zorluk çekeceğiz. Anlamış olsaydık bunca musibetler başımıza gelmiyecekti. Atatürkçülüğün en yetkili yorumunu bizzat Büyük Önder'in kendisinden dinlemek zorunluğu vardır. «Türk Ulusunu, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak.»; «Yüksel Türk, senin için yükselmenin sınırı yoktur.»

Atatürkçülüğün gerçek değerini anlamak için Millî Mücadele ertesinde Atatürk'ün elindeki kıt imkânları ve yetersiz kadroyu göz önüne almak gerekir. Harblerle maddî ve mânevî gücünü yitirmiş bir toplum, teknik yönden zayıf ve yetersiz bir kadro. Ama bu şartlar altında ulaşılan kalkınma hızına, Türkiye Kırk yıllık Cumhuriyet devrinde bir daha ulaşamamıştır. Halbuki Türkiye 1946 dan sonra Marshall yardımı çerçevesinde milyarlarca lira hibe ve borç almış ve almaktadır. Bu bakımdan Atatürk devrinde tamamen öz kaynaklara dayanılarak kıt imkânlar içinde ulaşılan bu kalkınmanın değeri çok büyüktür. Bugün Atatürkçülükten ne anlıyoruz yerine ne anlaşılıyor demek daha doğrudur. Bunu anlamak için bugünkü Türkiyenin meselelerine göz atmak yeter. Bu meselelerin hepsi Atatürk devrinde daha ağır şartlar altında mevcuttu. Ama hepsi Atatürkçülükte çözüm yolu bulunan meselelerdir. Hiç bir millet varlığını borçlu olduğu insana bu kadar ihanet edemez. Atatürk'ten bu güne ne kaldı diye düşünürsek, yıldönümlerinde söylenen yaldızlı parlak sözlerden başka bir şey göremeyiz. Halk mektepleri, Halkevleri, Köy Enstitüleri, memleketin efendisi köylü, aydın din adamı, hepsi tarihe karıştı. Ters bir zihniyetin kurbanı oldu. Ve nihayet Atatürkçülüğün yeniden doğuşu olan 27 Mayıs bugüne kaldı. ***Engin ÖZARKUT.***

Atatürk'ü anlamak, Atatürkçü akımın temeline inmeyi zorunlu kılar. Bu temel nedir? Atatürk, «*İstiklâl-i tâm, bizim bugün derûhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir*» derken Atatürkçülüğün üzerine bina edildiği temeli dile getirir ve «istiklâli tâmmımızın temini ve idamesi» için «siyasi, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî ve ilâh...» alanlarda bağımsızlığımızı gerekli sayar. Ona göre, bunların herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, bütününden mahrumiyet demektir. Görüldüğü gibi Atatürk bir «Bağımsızlık Savaşçısı» dır. Sadece sözkonusu ettiği alanlarda bağımsızlık savaşçılığı etmekle kalmaz, daha da önemlisi düşüncenin bağımsızlığını şart koşar. Aklın üzerinde sulta kuran hurafelere, inanışlara ve kurumlara karşı oluşu sebepsiz değildir. *Cavit Orhan TÜTENGİL.*

Kemalizm

Kemalizm; Atatürkçülüğün uluslararası anlam bütünlüğünü taşır. Kemalizm; bağımsızlığını yeni kazanan, otokrasiden demokrasiye geçme aşamasına varan ulusal varlığının bilincine kavuşan toplumlara öncülük yaptığı gibi, yol gösterici bir nitelik taşır. Kemalizm; ulusumuzun ülkesiyle ayrılmaz bileşiminden kaynaklanan, çağdaş uygarlık düzeninin üzerine çıkmayı amaçlayan Atatürk ilkelerinden kaynaklanır. Kemal Anadol'un deyimiyle «Akılcı Bir Dünya Görüşü» dür :

AKILCI BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ

Bir ulusun kaderine hükmetmiş, ülkücü, gerçekçi önderliğiyle toplumu mistik doğu ortamından çağdaş uygarlıklara yöneltmiş Atatürk'ün kişiliğinde sembolleşmiş ilkelerin bütününe «KEMALİZM» diyoruz. Atatürkçülük artık tarih olmuş bir kişiye gösterilen sevgi ve saygı şeklinde değil, temeli akılcılık olan sosyal, politik ve ekonomik sömürücülerden kurtaran

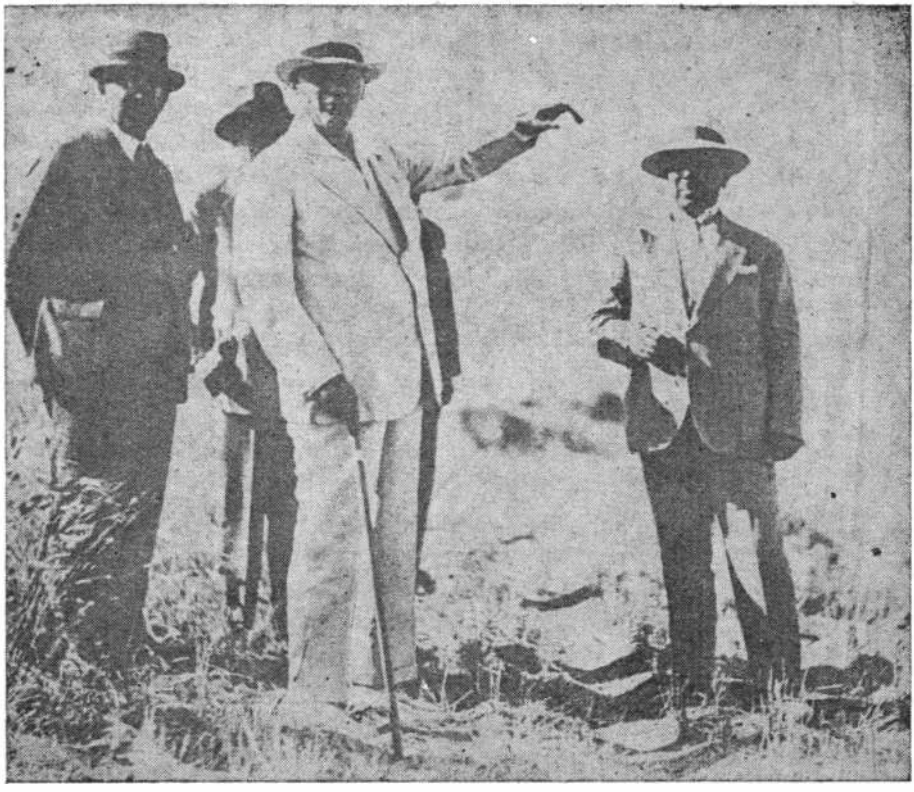

ATATÜRK ÇİFTLİKTE

bir komutan, fesi kaldırıp şapka giydiren veya teokratik bir siyasal yönetimin yerine halkçı bir rejim kuran şahıs olarak incelendiği zaman yeteri kadar anlaşılmamış olur. Zira tarihte krallığı cumhuriyete çeviren, kıyafet devrimleri yapan, yurdu kurtaran kişilere rastlamak pek zor değildir. Bütün bunların üstünde Kemalizmin ruhu ve temel noktası olan akılcılık vardır. Atatürk kendi çağına kadar problemlerini akıldışı ölçüler ve mistik yollarla çözmeye alışmış topluma insan aklını, bilimini tanıtmıştır. Hangi çağdaş, hangi siyasal toplumda, hangi koşullar içinde olursa olsun nedenlerin içinden ancak ilmin, aklın yardımıyla çıkılabileceğini ve hedef seçilen çağdaş uygarlığa bu yolla ulaşılacağını Türk toplumuna Atatürk anlatmıştır. Kemalizm ilkelerini incelerken takip edilecek metodun tayininde ana ilke olarak bu özelliğe dikkat etmek ve bütünü parçalayıp, devrimlerin birbirleriyle ilgilerine bakmaksızın yargılara varmaya değer vermemek sanırım bizi sağlam sonuçlara götürür. Atatürk-

çülüğün en önemli ilkesi halkçılıktır. Zira geri kalmış ülkelerin tarihinde değişiklik yapmıya çalışan liderlerin kendilerine dayanak ararken daima azınlığı seçtiğini görüyoruz. Gerçekleştirilmek istenen gayenin başarı şansı bu azınlığın gücüne bağlı kalmıştır. Atatürk halk için, halk yararına yapılacak reformların ancak halka dayanarak gerçekleşeceğini görmüş, kendine destek olarak bütün kapsamıyla halkı seçmiştir. Bu davranışı ülkünün gerçekleşmesi için başvurulan politik tetkiklerden biri olarak görmek hatadır. Bu davranış, mantığın ve bilimin zorunlu sonucudur. Halkçılığın hedefi halkın maddî ve manevî özgürlüğe kavuşmasını sağlamaktır. Halk kendisini maddî manevî istismar edenlerden kurtulduğu, kaderci, mistik ortamdan silkinerek sıyrıldığı zaman dâva hallolmuş, nedenlerin çözümünde en büyük adım atılmıştır. Lâiklik vatandaşın vicdanî inançlarına el atarak onu kendi çıkarları için en basit bilimsel gerçeklerden uzak tutan, yoksul bırakanlara karşı, halkçı politikanın doğal sonucudur. Devletin politikasında dinî kurallar rol oynamayacak. Hiç kimse yurttaşın inançlarını çıkar konusu yapamıyacak. Böylece özgürlüğe kavuşan birey inançlarında bağımsız kalacak. Devlet politikasının dinî tesirlerden uzak kalması, bugün modern devlet anlayışının kaçınılmaz koşuludur. Her türlü ileri hareket cehaleti kışkırtarak mâni olmaya çalışanların hakları olmayan davranışlarını önlemek toplumu yönetenlerin zorunlu görevidir. İnsanlığın asırlarca savaştığı, uğrunda, korkunç ve kanlı kavgaların yapıldığı inanç özgürlüğünü sağlayan bir ortamın varlığı ise uygar bir toplumun önemli unsurudur. Bir an evvel kalkınma çabası, çağdaş uygarlık hedefine ulaşma özlemi, bunun yanında halkçılığın doğal sonucu devletçiliği ortaya çıkarmıştır. Ekonomik hayatın her safhasına el atan, Türkiye'yi kapitülasyonlarla pazar haline getiren yabancı sermaye temizlendikten sonra arta kalan tesisleri satın alacak özel teşebbüs mevcut değil. Üstelik kalkınabilmek, yeni bir kapitülasyon yaratmadan değil. Üstelik kalkınabilmek, yeni bir kapitülasyon yaratmadan pazar olmaktan çıkarak, iç kaynakları değerlendiren sanayi ve modern tarım devleti olmak lâzım. Bunları yapabilecek sermayeye sahip bir kişi bile yok. Olsa bile kâr gayesi gütmeden bu büyük çabayı özel teşebbüsün gerçekleştireceği çok şüpheli. Tek çare, bütün imkânları birleştirerek devletin kısa zamanda çok işler yapması. Kemalizmin devletçilik anlayışı her türlü imtiyazı, sınıf çatışmasını reddeder. Zaten bu çatışmayı yapacak ne patron vardır, ne işçi. Sınıf kavgalarının ülkemizi sürükleyeceği uçurumu önceden gören Atatürk, Türk toplumunun yapısını inceledikten sonra şöyle diyor: «Muhtelif meslekler erbabının menfaatleri yekdiğeriyle imtizaç halinde olduğundan onları sınıflara ayırmağa imkân yoktur, umumî heyetiyle hepsi halktan ibarettir.» Atatürk milliyetçiliği, bazılarının söylediği gibi lüzumsuz, terkedilmesi gereken bir ilke değildir. Atatürk milliyetçiliği, fizyolojik ayrıntıları bir

Ordu, Türk Ordusu! İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularıyle kabartan şanlı ad! Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir. Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarfetmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır. Büyük millî disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca itina ve himmet edileceğine şüphem yoktur... Her safhasiyle düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intaç edilmiş olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk zabitan ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut abidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı bir ordunun başkumandanı olduğumdan, ilelebet mesut ve bahtiyarım. *ATATÜRK.*

yana atarak, yurt sınıfları üstünde insan gibi, özgür yaşamak istiyenlerin ülkü ve kader birliği yapmasıdır. İstilâcı hedefi yoktur. Bu durum Atatürk'ün «Yurtta sulh, cihanda sulh» sözünde formüllendirilmiştir. Yurt toprakları üstünde ne ırk tefriki yapılacak ayrıntılar ortaya çıkarılacak, ne de aynı ırkçı düşünceyle hak iddia edilerek ulusal üstünlük bozulacak. Mesele Türkiye'de ülkü birliği yapmış Türk ulusunun özgür ve bağımsız yaşamasıdır. Ana noktalarını yukarda saydığımız Kemalizm, sosyal, politik, ekonomik bir dünya görüşüdür. Daima ilerliyen çağdaş uygarlık topluluğunda yer almak hedefine bu dünya görüşünü tam uygulamakla ulaşabiliriz. Bu bakımdan Kemalizm bir bütündür. Bütün ilkelerin birbirleriyle sıkı ilgisi vardır. Birini terkettiniz mi, düzen bozulur, mâna ortadan kalkar. Çünkü yazının başında belirttiğimiz gibi ilkeleri birbirine bağlıyan zincir bilimdir, mantıktır. Dünyada şimdiye kadar ortaya atılmış fikrî sistemlerin tümü şartların değişmesi, zamanın geçmesiyle güçlerini yitirmişler, değerlerini büyük oranda kaybetmişlerdir. Zira hepsi belli toplumlarda belli konularla uğraşmak, belli nedenleri çözmek için

ortaya konmuşlardır. Bunun aksini savunmak, bir doktrin için bilimsel olmamak gibi ağır sonuç doğurur. Çünkü zaman hızla akmakta, olaylar yeni yönlere doğru yol almaktadır. Kemalizm; devrimcilik ilkesiyle böyle bir sonuçtan kendini kurtarmıştır. Kemalistlere ileriyi, daima ileriyi gösteren bu ilke, değişen şartlar sonucunda ortaya çıkan nedenleri aklın ve bilimin ışığında çözmeyi söylemektedir. Kemalizm doğmalar halinde değildir. Atatürkçülük deyince, sadece Lâtin harflerinden milâdi takvimden, şapkadan bahsedenler, ya bu dünya görüşünü anlamıyanlarda yahut da Kemalist ilkeleri basit kalıplar içinde dondurmak istemektedirler. Kemalizm bilimin, aklın ışığında uygarlığa doğru atılmış, güçlü bir çabadır. Bugün Türkiye, güç koşullar içindedir. Çağdaş uygarlıkla aramızdaki açıklık, her aydını üzecek, acı acı düşündürecek kadar fazladır. Kurtuluş yolumuz, dün olduğu gibi, bugün de Kemalizmdir.

Kemalizm; «Yurtta barış, dünyada barış» ilkesiyle ulusların birbirine kardeşlik duyguları ile bağlanmasını, dayanışmaları, çalışmaları insanlık idealine uygundur. Halkçıdır. Ulusal bağımsızlık içerisinde sınıfsız, lâik, kuvvetli ulusal bilinç taşır. Özgürlük, eşitlik ve adaletin temeli olan kavramı ulusal egemenliktir. «Halk için, Halkla beraber, Halkçılık» ilkesiyle toplumun mutluluğunu bireyin, sınıfın çıkarlarının üstünde tutan, bunun için halka dayanan, halka yönelen bir düzen kurulmasını amaç edinir.

Mustafa Kemal'in en büyük başarısı ve Kemalizmi gerçek bir devrim yapan tarafı Türkiyeyi ulusal bir devlet olarak kurulmayı, ortaçağ kalıntısı bir rejime son vermeyi sağlaması olmuştur. Kemalizm devrimi, Mustafa Kemal'in arkasındaki bir avuç ilericilerle, gene bu savaş içinde bulunan muazzam bir gericiler kütlesi arasında didişile didişile santim santim koparılmış bir devrimdir. Kemalizm; bir ideoloji değil, tarihsel bir olay ve o olay hakkında bir görüştür. İki yüz yıldan beri başlayan modernleşme akımının doğru yolunu bulması ve ona yönelmesidir. *Niyazi BERKES.* Kemalist tez, «bağımsızlık içinde toplumsal devrimler yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmak» biçiminde özetlenebilir. Türkiye'mizin içinde bulunduğu şartlarda hızlı kalkınması ve çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşması için tek çare olarak gördüğümüz «millî devrimci kalkınma yolu» Kemalist tezin temele indirilmesi ve böylece Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. *Doğan AVCIOĞLU.*

ATATÜRK İLKELERİ

Cumhuriyetçi bir cumhuriyet ve devletçi bir devlet, Kemalizmin temel ilkelerini vurgular. Demek ki, Kemalizmin temel ilkeleri, Ulusal Bağımsızlık Savaşından başlıyarak Atatürk'ün adım adım geliştirdiği bir ideolojiyi simgeliyor. Atatürk, Kemalizmin 6 ilkesini 1937'de devletin Anayasasına yansıtırken elbette bilinçliydi. 1919'da başlıyan bir uzun ve zahmetli yürüyüşün sonuçlarıdır bu ilkeler...

İlhan SELÇUK

ATATÜRK İLKELERİ; Atatürkçülüğün temelidir. «Kemalizm Prensipleri» olarak da tanılır. Ölüm kalım savaşı vermiş bir ulusu yeniden, dipdiri, ölümsüz bir yaşama kavuşturmak için Atatürk, şu altı ilkeyi zorunlu görmüştür : Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik, Cumhuriyetçilik, Devrimcilik. Bu altı ilkenin ana amacı; Ulusal tam bir bağımsızlıkla Türk devletini yöneterek, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmaktır. Bu yönetimde esas : «Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur.» Ulu Önder'in kişiliğinde sembolleşmiştir : «Atatürk İlkeleri». Muzaffer Hacıhasanoğlu «Atatürk ve İnsancıl Düşünce» başlıklı yazısında bu altı ilkeyi şöyle yorumlar :

Atatürk büyük utkular kazanmış bir komutandı; tarih boyunca görülenler gibi, utku esrüklüklerine kaptırmamıştı kendini. Saldırgan bir savaş adamı değildi; ancak ulusal kurtuluş savaşlarını kabul edebiliyordu. Anamalcıların, sömürgenlerin saldırılarına karşı ilk büyük ulusal kurtuluş savaşını kazanarak sömürge durumundaki uluslara güven veren bir örnek vermişti. Bireylerin ve ulusların bağımsızlıkları, özgürlükleri başlıca ereklerindendi. «Harp zarurî ve hayatî olmalıdır. Milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça harp bir cinayettir,» diyor Atatürk. Ulusal bağımsızlık savaşımızdan sonra bir yeniden doğuş vardı ortada; Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Yeni devlet, yüzyılların pasını silecek, ölgünlüğünü ortadan kaldıracak, uygarlıkta aşamalar yaptırabilecek, yeni bir düşünce düzenini gerektiriyordu. Batı ulus-

ları kurtulmuşlardı orta çağın karanlıklarından. Osmanlı çağındaki yenilenme çalışmaları, köklü olamadıkları gibi, batının sömürgeci uluslarının çıkarları gözönüne alınarak, onların öğütleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştı. Bu bakımdan Atatürk'ün batıcılığıyla daha önceki yenilenme girişimleri arasında çok büyük fark vardır. «Türkiye batılı, fakat Türk bir toplum olacaktır, çünkü Türk ulusu özgürdür ve bağımsızdır; bu işi o da batılıların yaptığı gibi akıl ve bilim yoluyla yapacak, fakat onlara öykünmeyecektir. Çünkü, Türk ulusu kendine benzer.» Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin yeni düşünce ortamını iki ana ilkeyle belirlemişti: 1. «Dünyada her şey için, uygarlık için, başarı için, en gerçek uyarıcı bilimdir, tekniktir. Bilimin, tekniğin dışında bir uyarıcı aramak densizliktir, bilgisizliktir, sapıklıktır. Bilimin ve tekniğin yaşadığımız her gün nasıl olgunlaşıp geliştiğini kavramak ve ilerlemelerini gözden kaçırmamak gereklidir,» diyordu Atatürk. Hurafeler, boş inananlar baş düşmanıydı. Türk halkının kadercilik felsefesiyle, kutsal duygularından avlanarak, uyuşturulmasına karşı elinden geldiğinde savaşmıştı. O'nun istediği, cennet - cehennem korkusuna dayanmayan insana kıymet vermesinden doğacak insanca sevgi ve saygıydı. «Çağdaşlaşmaya götüren yolun millî eğitimden geçtiğini çok iyi bilen Büyük Önder bu konuda şu dört amacı benimsemiştir: 1) Milliyetçi, halkçı, devrimci, layik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek, 2) İlköğrenimi fiilen genelleştirmek, 3) Yeni kuşakları bütün öğrenim derecelerinde genellikle uygulama ürünü ve özellikle de iktisadî hayatta etken ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak, 4) Toplum hayatında, dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlâk yerine «hürriyet» ve «düzen» in uzlaşmasına dayanan ahlâk ve erdemi egemen kılmak,» böyle diyor Berke Vardar. II. Lâyiklik. İnanç bakımından özgür olacaktı ulusumuzun bireyleri. Devlet ve din işleri karıştırılmayacaktı birbirine. Kimse kimseyi inancı bakımından kınamayacaktı. «Layik düşüncenin ışığında Atatürk inkılâbı doğmatik değerler sisteminin reddi ve akılcı - insancı bir temele dayanan yeni bir değerler sisteminin kabulü olarak görünmektedir.» Atatürk devrimlerinin düşünce yapısını, bilime, tekniğe tek yol gösterici olarak inanmak ve layiklik oluşturmaktadır. Atatürk devrimlerini, ulusal kökten kopma, kötü bir batılılaşma, ekonomik sorunları çözemeyen bir üstyapı devrimi olarak görenler vardır. Ulusal kökten kopma sözkonusu olamaz; Atatürk, toplumumuzdan ümmet kavramını silip ulus kavramını yerleştirmeye çalışmıştır. «Ne mutlu Türk'üm diyene!» demiştir açıkça. Ulusal tarihimizin saptanması için Türk Tarih Kurumu'nu, dilimizin arınması, gerçek benliğini bulması için Türk Dil Kurumu'nu kurdurmuştur. Ulusal kültürün yaygın duruma geçebilmesi için halkevlerinin büyük yardımları olmuştur. Gardrop devrimleri der bir bölük kişi de. Oysa, gerçekleştirilen düşünce düzeyinde olmuştur; orta çağ düşünce düzeninden çağımızın dü-

ATATÜRK 23 NİSAN ÇOCUK BAYRAMINDA

şünce düzenine geçilmiş; büyük bir uyanışın ilk ışıkları yakılmıştır. «Hiç bir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister,» demişti Atatürk. Bugün, kısıtlanmaya çalışılan bir özgür düşünce ortamı varsa, Cumhuriyetimizin, devrimlerimizin ana ilkeleri olan, bilimsel görüşe yol gösterici olarak inanmamıza, lâyikliğe dayanmakta, kendini koruyabilmektedir. Şimdi ekonomik sorunlar incelenebiliyor, tartışılabiliyorsa, altyapı devrimleri için çalışılabiliyorşa, insancıl, özgürlükçü düşünce, hazırlamıştır yavaş yavaş ortamı. Layiklik dinsizlik olarak gösterilmeye çalışılmıştır bağnazlarca, halkavcısı politikacılarca. Çabaları gün geçtikçe etkisini yitirmektedir. Atatürk, insancıl bir düşünce ortamı hazırlamaya çalışmış, başarmıştır da. Düzeni geriye döndürmeye çalışan aymazlar günümüzde bile ellerinden gelen çabayı harcıyorlar. Boşuna; Cumhuriyetimizin özgür düşünce, özgür vicdan, özgür bilim sahibi kuşaklardan güçlü koruyucuları var dağlar gibi.

«Atatürk İlkeleri»; dünyadaki tüm esir ulusların verdiği kurtuluş savaşlarına örnek olmuştur. Kemalist ideolojik ilkeler, sadece Türkiye sınırları içeri-

Büyük dinimiz çalışmayanın insanlıkla ilgisi olmadığını bildiriyor. Bazı kimseler çağa uymayı kâfirlik sanıyorlar. Asıl küfür onların bu sanısıdır... Bizim dinimiz, en makul, en doğal dindir. Ve ancak bundan dolayı son din olmuştur... Bizi yanlış yola sevk eden habisler, biliniz ki, çok kere din perdesine bürünmüşlerdir. Saf ve nezih halkımızı hep şeriat sözleriyle aldatagelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz, görürsünüz ki milleti mahveden, esir eden, harap eden fenalıklar hep din kisvesi altındaki küfür ve mel'anetten gelmiştir... Bilhassa bizim dinimiz için herkesin elinde bir ölçü vardır. Bu ölçü ile hangi şeyin dine uygun olup olmadığını takdir edebilirsiniz. Hangi şey ki akla, mantığa milletin menfaatine uygunsa hiç kimseye sormayın, o şey dindir. Türkiye cumhuriyeti, şeyhler, dervişler memleketi olamaz. Ölülerden yardım ummak, medeni bir topluluk için lekedir... Bilelim ki, kazandığımız muvaffakiyet, milletin kuvvetlerini birleştirmesinden ileri gelmiştir. *ATATÜRK.*

sinde kalmamış, sömürülen halkların, ezilen ulusların yaşamında yeni bir çağın açılmasına olanak hazırlamıştır. Ülke bütünlüğü, tam bağımsızlık Atatürkçülüğün özyapısıdır. Atatürk'e göre : «Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyettir.» Bu amaca ulaşabilmek için, ulusun rahatlıkla, huzurla gidişini sağlayacak bir ortam yaratmak şarttır. İşte bu ortamı «Atatürk İlkeleri» sağlayacak bir nitelik taşır.

Gerçek Atatürkçü, adına yüzlerce cinayetin işlendiği şeriatçılığa düşmandır; din işlerinin dünya işlerine karıştırılmasına karşıdır. Gerçek Atatürkçü, Batıcıdır. Eski Yunandan beri gelişen ve insanı, fikir, sanat, siyaset ve iktisat bakımından hür insan yapan Batı kültürüne yönelmiştir. Gerçek Atatürkçü, ırkçılık ve faşizm gibi denenmiş ve birçok medenî milletlerin felâketine sebep olmuş sapık ideolojilere düşmandır. Gerçek Atatürkçü, milletimizi yalnız fikir köleliğine değil, siyasi ve iktisadi köleliğe götürmeğe hizmet eden komünizme düşmandır. Gerçek Atatürkçü, milliyetçidir. Bu milliyetçilik, Türk milleti-

nin, ırk ve mezhep farkı gözetilmeden, topyekûn, fikirce ve iktisatça yükselmesi amacını güden bir milliyetçiliktir. Gerçek Atatürkçü, dinamiktir, Atatürk devrimlerini, Batıcılık yönünde, ileriye daima ileriye, aydınlığa ve medeniyete doğru götürmeğe çalışan adamdır ve bu vasfı ile de stakükoculuğa, korkaklığa düşmandır. Gerçek Atatürkçü, fikir ve inanış alanında hoşgörüye sahip olan adamdır; vicdan hürriyetine saygı gösterir; ibadetini yapmıyana «kâfir», «zındık» demez; ibadetini muntazam yapana ve camiye gidene «yobaz» diye hakarete yeltenmez. Herkesi kendi inanışında ve kendi vicdanında hür olarak tanır. «Söz» ve «öz» sözcükleri, Türkçemizde, genel olarak, «özü sözü bir» nitelendirilmesinde yanyana kullanılır. Kişiyi kişi yapan ve ona toplum içinde ün ve güven kazandıran bir niteliktir bu. Nitelemenin kapsamı, özel yaşamdan kamusal yaşama geçildiği zaman, başka bir deyimle, bir kimse kamusal bir görevle yükümlü olarak tüm ulusun karşısına çıktığı zaman, daha da genişler ve daha bir özellik kazanır. Kamu işlerinde özü ve sözü bir olan adam demek, görevini yasaların çizdiği çerçevede doğru olarak yerine getiren ve yetkilerini aynı yolda kullanan adam demektir. Kamusal bir görevle yükümlü devrimci bir kişide, yukarıki nitelemenin daha da geniş ve yüce bir anlam ve kapsamı vardır. Sözü özüne uygun bir devrimci, devrimlerden hiç ödün vermeyen, düşün soyululuğunu koruyan, düşünce çizgisinden, yaşamı pahasına da olsa, sapmalar ve davranışlarında tutarsızlıklar yapmayan ülkücü kişidir. İşte Atatürk böyle bir devrimci önder ve ülkücü bir devlet kurucusu idi. Zaten bu niteliği ve ayrıca ülküsünü gerçekleştirecek tedbirleri almaktaki isabet ve yürekliliği olmasaydı, çökmüş, dağılmış bir toplumdan bugünkü çağdaş Türkiye Cumhuriyetini yaratmasına olanak bulunur muydu? Büyük Ata'nın sözü ile özünün bir oluşunun en güzel tanımlarından birini, onun ölümünden üç yıl sonra, 1941'de, yabancı bir profesör, Herbert Melzig şu kısacık cümle ile çok güzel deyimlendirmiştir. Melzig diyor ki «Cihan tarihini araştıracak olursak, sözü ile işi birbirine O'nunki kadar uygun hiçbir devlet adamı bulamayız.» Melzig'in bu tanısı çok yerindedir. Ve bu tanı, Cumhuriyet devrimini izleyen sosyal devrimimizle ispatlanmıştır. *Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU.*

Devrimcilik

Devrimcilik; Türkiye'nin sürekli olarak ilerici, yenilikçi ve her yeniliğe açık olmasıdır. Atatürk İlkeleri'nin en önemlilerinden sayılır. Atatürk devrimleri bu ilkeye dayanılarak gerçekleştirildiği gibi, bundan sonra da aynı ilkeye dayanılarak ilerici değişiklikler yapılacaktır. Atatürk'ün en önde gelen niteliklerinden biri, sürekli devrimci oluşudur. Uygarlaşmak, çağdaşlaşmak için devrimciliği en ön plana alır. Donmuş kalıplardan hoşlanmaz. Atatürk'e göre:

Bizim dünya nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdir... İnsanlar ve insanlardan mürekkep topluluklar her şeyden önce bütün fertleriyle salim bir zihniyete sahip olmalıdırlar. Zihniyeti zayıf, çürük, sapık olan bir topluluğun bütün çalışmaları boşa gi-

der... Türk Milletinin istidadı ve kat'î kararı medeniyet yolunda durmadan, yılmadan ilerlemektir... Türk Milletinin gelişmesine asırlardanberi sed çeken engelleri kaldırmak ve hayatımıza çağdaş medeniyetin kanunlarını ve vasıtalarını vermek için sarfettiğimiz gayretlerin milletin umumî tasvibiyle karşılandığı muhakkaktır... Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile alâkasız yaşayamayız. Bilâkis, ilerlemiş, medenî bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fenle olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiçbir mantık deliline dayanmıyan bir takım an'anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur. Belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıtlar ve şartları aşamıyan milletler, hayatı makûl ve amelî müşahede edemez. Hayat felsefesini geniş gören milletlerin hâkimiyet ve esareti altına girmeye mahkûmdur. Bütün bu hakikatlerin milletçe iyi telâkki edilmesi ve iyi hazmedilmesi için her şeyden önce cehli ortadan kaldırmak lâzımdır... Efendiler, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor. İlim ve marifet, yüksek medeniyet, hür fikir ve hür zihniyet istiyor... Hakikî inkılâpçılar onlardır ki, ilerleme ve yenilenme inkılâbına sevketmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki gerçek temayülü teneffüs etmesini bilirler... Türkler bütün medenî milletlerin dostlarıdır. Memleketler çeşitlidir ama medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu biricik medeniyete iştirak etmesi lâzımdır... Bizi diğer medenî milletler arasında geri bıraktıran adlî, siyasî, iktisadî ve malî zincirler kırılmıştır, parçalanmıştır... Bugüne kadar kazandığımız muvaffakiyet, bize ancak terakki ve medeniyete doğru bir yol açmıştır. Yoksa terakki ve medeniyete henüz ulaştırılmış değildir. Bize ve gelecek nesillere düşen vazife bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir... Milletimiz her güçlük ve zorluk karşısında, durmadan ilerlemekte ve yükselmektedir. Büyük Türk Milletinin bu yoldaki hızını, her vasıtasıyla artırmaya çalışmak, bizim, hepimizin en kutlu vazifemizdir... Ey büyük millet! Dünya medeniyet ailesi içinde şerefli bir mevki sahibi olmak istiyen Türk Milleti evlâtlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki nevi müesseseye taksim etmeye hâlâ katlanabilir miydi? Terbiye ve tedrisatını birleştirmedikçe ayni fikirde, ayni zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmaya imkân aramak abesle uğraşmak olmaz mıydı? Medeniyetin coşkun seli karşısında mukavemet boşunadır. O, gafil ve itaatsizler hakkında çok amansız davranır. Dağları delen, göklerde uçan, gözle görülmiyen yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, tedkik eden medeniyetin kudretli ve ulvî ışığı karşısında ortaçağlık zihniyetlerle ve iptidaî hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya veya hiç ol-

CUMHURBAŞKANI ATATÜRK

mazsa esir ve zelil olmaya mahkûmdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı olgun bir millet olarak ebediyen yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte eşi olmayan kahramanlıklarla parça parça etmiştir... Sarık ve cüppeyle artık dünyada muvaffak olmanın imkânı yoktur. Yaptığımız muazzam inkılâplarla medenî bir millet olduğumuzu cihana ispat ettik... Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların

gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen modern ve bütün mâna ve şekliyle olgun bir topluluk haline getirmektir, inkılâplarımızın esas gayesi budur. Bu hakikati kabul edemiyen zihniyetleri perişan etmek zarurîdir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan ve bu temennide bulunanlar olmuştur. Her halde zihinlerde mevcut bütün hurafeler tamamen atılacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını aşılamak imkânsızdır.

Devrimciliğin güç kaynaklarının başında halkın kendisi gelir. Bu bakımdan Atatürk İlkelerinden Devrimcilik'le Halkçılık arasında sıkı bir ilişki vardır. Atatürk'ün dediği gibi; «Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz Devrimlerin gayesi; Türkiye Cumhuriyeti Halkını tamamen modern ve bütün anlam ve şekli ile olgun bir topluluk haline getirmektir. İnkılâplarımızın esas gayesi budur. Bu hakikati kabul etmiyen zihniyetleri perişan etmek zaruridir.» Türkiye'de Atatürk dönemindeki devrimler şaşkınlık verecek bir hız kazanır. Birinci Dünya Savaşından sonra yer alan devrimin sonucu, 600 yıllık bir geçmişi olan Osmanlı İmparatorluğunu sona erdirir. Bazı değişiklikler çok ânî olur. Buna karşılık devrimi yapan bazı değişiklikler ise, imparatorluğun hayatındaki son çağ içinde hazırlanmıştır. Her iki durumda da, önder Atatürk'tür. Büyük önder tarihin akışını sezmekle kalmaz bu akışa hız kazandırır.

Türk Devriminin bir kişiliği vardır. Devrimimiz, bu kişiliği tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor: Tarihte emperyalist uluslarla sömürgeler arasındaki tezadın çözüm çağını Türk Devrimi açmıştır. O halde Devrim Türkiye'sinin devleti, ne Fransız Devriminin doğurduğu bir burjuva devleti, ne de Komünist Devriminin doğurduğu bir proletarya devleti olabilir. Yeni Türk devleti geri teknikli bir yarı sömürge ülkesinin, hem ekonomik, hem politik kuruluşu sorununun tarihte ilk öncüsüdür. Devrimimizin bu tarihteki tekliğine inanmayanlar var. Onu sadece bir Avrupalılaşma, yani Fransız Devriminin doğurduğu devlet tipine ve toplum koşullarına ayak uydurma hareketi sananlar var. Bu anlayış bizi taklitçiliğe götürüyor... Oysa Avrupa'dan ancak teknik alabiliriz. Fakat sistem, ideoloji ancak Türk toplumunun kişiliğinden doğabilir. Bir yarı koloninin özgür ulus olma örneğini tarihe ilk armağan etmiş olan Kemalist Türkiye'nin kendine özgü dünya görüşünü kendisi yaratmak zorundadır. *Vedat Nedim TÖR.* Bütün sömürge ve yarı - sömürgelerdeki bağımsızlık hareketlerinin de incelenmesini gerektiren bu gerçek, tarihsel koşullara dayanır. Bu ülkeler, Batı Avrupa'da birkaç yüzyıl önce ve tüm değişik koşullar altında süregelen toplumsal değişmeleri geçirmek zorundadırlar. Türk Devrimi, burjuva - kapitalist toplumunu geliştirme denemesini 20 ci yüzyılda gerçekleştirmek isteyen anti - feodal ve anti - emperyalist devrimlerin verdiği sonuçların tipik bir örneğidir. *Kurt STEINHAUS.*

ATATÜRK DEVRİMLERİ

Atatürk devrimleri bir halka yöneliş tutumudur. Elden geldiği kadar çok insanı aklın yoluyla aydınlatmaktır. Çağdaş bilgileri en büyük kalabalıklara yaymaktır. Bu da ancak halkın anlayabileceği, kendisinin olan bir dille sağlanabilir... Atatürk çağdaş bir toplum yaratmak istiyordu. Çağdaş toplumun özelliği de bilinçlenmiş olmaktır. Bu bilinci yaratan başlıca öğe dildir. Dil ne kadar kolay anlaşılırsa bilinçlenme de o kadar kolay olur. Atatürk devrimleri içinde özleşen türkçenin yeri ve görevi budur.

Macit GÖKBERK

ATATÜRK DEVRİMLERİ; halk idaresiyle halk iradesine dayanır. Hukukun akla bağlanmıyan kaynaklarını, dinin devlet işlerine karışmasını istemez. Ulusal isteğe, seçim temeline bağlıdır. Bireysel ve toplumsal özgürlüğü, insanın insan gibi yaşamasını ister. Atatürk ilkelerinin ışığı altında özgürlükçü, toplumcu dinamik bir içerikliğe kavuşmak ülkümüzü taşır. Çetin Özek : «Atatürkçü Devrimcilik» üzerinde dikkatle durur

Savaş sonrasında kabul edilen, lâiklik, ulusçuluk, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ilkeleri, gerçekte bir bütün olarak, Mustafa Kemalce tesbit edilen bağımsız, uygar Türkiyeye ulaşabilmek için kabul edilmiş yollardır, yoksa gaye değillerdir. Ümmetçilikten kurtulup uluslaşan, kendi kendine yeterli bir ekonomiyi kuran, halktan yana bir görüşle yöneltilen ve dinsel kurallar yerine akla dayanan prensiplerin ışığında düzenlenen toplumun, sürekli bir devrim ve gelişim içinde saptanan amaca erişebileceğine inanılmıştır. Bu kurallar içinde en önemli, hiç şüphesiz «devrimcilik» kuralıdır. Bu kuralla, toplumun sürekli bir şekilde hamleler yapması, her yeni ve çağdaş değişime uygun gelişimi, atılımı, sıçrayışı gerçekleştirmesi ifade edilmiştir. Nitekim bu devrimcilik ilkesinin gerçekleşebilmesi için, gelişimler engelleyebilecek dinsel - teokratik yapıdan lâik yapıya geçilmiştir. Bu şekilde, ekonomik ve politik bağımsızlık amacına erişmek için gerekli dinamizm, gelişimcilik sağlanabilecek, doğmatizm ön-

lenebilecektir. Halbuki yıllar yılı bu böyle anlaşılmamış ve Mustafa Kemalin gerçekleştirdiği toplumsal değişimlerin aynen muhafazası devrimcilik sanılmıştır. Bu yolla, Atatürkçülük ters bir yorum içine sokulduğu gibi, toplumsal değişim ve gelişimler engellenmiş, devrimcilik yapılmış devrimlerin depoculuğu olarak anlaşılmıştır. Mustafa Kemalin gerçekleştirdiği gelişimlerin, birer amaç olmayıp, amaca erişecek yolda vasıta oldukları görülmemiş veya görülmemek istenmiştir. Mustafa Kemalin, yarattığı ulusal onu ve mutluluk yıllarını izleyen devrelerde belirli zümreler ekonomik gücü ve eğemenliği ellerine geçirmiştir. Bunlar biçimsel bir Atatürkçülük ve batılılık anlayışı içinde, toplumsal ve düzensel değişimleri engelliyecek bir Atatürkçülük anlayışını bilerek ve istiyerek yurda getirmişlerdir. Atatürkçülüğü olanı aynen korumak şeklinde anlamakla, Mustafa Kemalin nefret ettiği bir yeni dogmatizmi gerçekleştirirken toplumsal gelişimlerin Atatürkçülük gereğince sürekli olması, devrimciliğin gerçek anlamından, ellerine geçirdikleri çıkar ve sömürü çarklarını kaybederler diye korkmuşlardır. Bu nedenle de, görünüşte Atatürkçüler, Atatürkün kendisinin gerçekleştirdiği lâiklik, ulusçuluk ilkelerini de teokrasiye ve ümmetçiliğe kaydırmaktan çekinmemişler ve yığınları politik ekonomik çıkarları uğruna bilinçlendirmemek yollarını aramışlardır. Halktan yana olmıyan iktidar düzenlerini kurarak, tüm Atatürkçülük çizgisi dışına düşmüşlerdir. Atatürkçülüğün bağımsızlığa, yeni sömürgecilikten kurtulmaya, kendi benliğini bulmaya uzanan bir yol olduğunu ve bu yolda ilerlemek için günün gerektirdiği metodları, araçları, ideolojileri seçmenin bunlara uygun düzensel değişimlerin yapılmasının gerekliliğini kasden savsaklamışlar ve hattâ böyle bir gerçek Atatürkçü devrimciliği suçlamışlardır.

Atatürk devrimleri; yeni bir ulus anlayışı temeline dayanır. Bu anlayışa göre, yeni toplumun tarih görüşü üstünde yaşadığı toprağın bütün uygarlıklarını benimseme çığrını açar. Lâikleşen Türk toplumu, ulusallaşmakla, dar sınırlar içinde kendini kapatmış değil, tam tersine; bir yandan toprağın bütün eski uygarlıklarına, öte yandan da batı uygarlığının evrensel özüne açılır.

> Türkiye'de devrim yapmış bir ulustan değil, kendisine bir devrim yapılmış bir ulustan söz edilebilir. *Edouart HERRIOT.* Ulusal kurtuluş savaşını yöneten, utkuya kavuşturan ve cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal'den yana olup da, lâyiklik, kadın hakları, harf devrimi, uygarlık yasası, kılık devrimi, dil devrimi gibi atılımlarına; akılcılık, halkçılık, yurt ile kültür birliğine dayanan ulusçuluk, devletçilik gibi ilkelerini görmemek; bunların, gerçek kurtuluşumuzun bütünleyicisi olduğunu anlayamamak, hangi gerekçeye dayanırsa dayansın, Atatürk'ü en azından eksik görmektir. Atatürk'ü eksik görmek ise, yanlış görmek demektir. *Mehmet SALİHOĞLU.* Atatürk'ün devriminin doğduğu ve anî değişikliklerin gerçekleştiği canlılık ve hareketlerin kaybolmasından üzün-

tülüdür, bazı Türkler... Oysa tarihçiler de bir toplumun bu kadar uzun süre değişime devam edip edemeyeceğinden kuşkuludurlar. Ancak Atatürk devriminin, bağımsız bir ulusal devlet, ulusal bilinç, cumhuriyetçilik, lâiklik, modernleşme, evrensel barış gibi altı unsuru Türkiye Cumhuriyetinde önderlik etmeye devam etmektedir. 1973 yılında Türkiye'ye gelen bir ziyaretçi halâ ülkede bir değişim ruhunun varolduğunu duyacaktır. *Roderic DAVIDSON.* 1928'de Latin alfabesi kabul edildi. Bu alfabenin Türkçeye uygulanması, Mustafa Kemal'in başkanlığı altında, altı hafta süren bir çalışma sonunda tamamlandı. Türk dilbilgisi ve sözcük dağarcığının Türkçeleştirilmesi amacını güden dil devrimi yapıldı. Yabancı dillerden alınmış olan sözcükler kullanılmamaya başlandı; Arap ve Fars dilbilgisi kuralları terkedildi. Buna karşı bilim, ekonomi ve teknik alanlarındaki bilimsel kavramlar Avrupa dillerinden, özellikle Fransızca ve İtalyanca'dan alındı; okur yazar sayısını artırmak için büyük bir kampanya açıldı. Devlete bağlı olmayan bir örgüt tarafından, on altı ile kırk yaşları arasındaki okuma yazma bilmeyenler dört aylık, Arap alfabesini bilenler ise «millet mekteplerinde» iki aylık kurslardan geçirildiler. Mustafa Kemal bu çabanın başında bulunuyordu. «Bu amaçla bir yurt gezisine çıkarak pazar yerlerinde, okullarda, belediyelerde ve kahvelerde halka ders verdi ve onları sınavlardan geçirdi. Başbakan ile öbür ileri gelenler de Mustafa Kemal'i izlediler. Böylece Türkiye bir eğitim alanı haline geldi; aydınlar ele geçirdikleri birer kara tahta ile halka okuma yazma öğretmeye başladılar. *Kurt STEINHAUS.*

Yazı Devrimi

Atatürk'ün en büyük devrimlerinin başında yazı devrimi gelir. Çağdaşlaşmada bu devrimin oynadığı rol, gün geçtikçe artmaktadır. Latin alfabesinden alınan Türk harflerini kabul ve belli eden 3 Kasım 1928 tarih ve 1353 Sayılı Kanunun gerekçesini inceleyebilmek ilginç olur. Atatürk 1 Kasım 1928'de T.B.M.M. açılış konuşmalarında bu gerekçeyi şu cümlelerle özetler: «Büyük Türk Milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde, kolay bir okuma - yazma anahtarı vermek lâzımdır. Bu okuma - yazma anahtarı ancak, Latin esasından alınan Türk Alfabesidir.» Yazı devrimini «harf değişimi» biçiminde yorumlamak, olayı küçültmek olur. Çağdaş düşünceye Türk toplumunu götüren, yüzyılların karanlığını ışığa dönüştüren «yazı devrimi» olur. Atatürk, harf devrimini nutkunda şöyle anlatır:

ATATÜRK'ÜN HARF DEVRİMİ SÖYLEVİ

Sevgili kardeşlerim, huzurunuzda ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim: memnunum, mütehassisim, mesudum. Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmıyan ve anlamadığımız işa-

Yeni Harflerin kabulü üzerine Akşam gazetesinde yayımlanan Cemal Nadir'in ünlü karikatürü: HİCRET. İnkılâb Müzesindedir bugün.

retlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın âsarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim.

Vatandaşlar, arkadaşlar,

Çok söz, uzun söz bir şey için söylenir: hakikatı anlamıyanları hakikate getirmek için. Ben, bu devirleri geçirdim. Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı kanaatındayım. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır. Çok şeyler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz, son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanların utanması lâzımdır. Bu millet, utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma bilmiyorsa, bu hata bizim değildir. Türk'ün seciyesini anlamıyarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene içinde bütün Türk heyet-i içtimaiyesi yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz, yazısiyle, kafasiyle bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.

Türkler'in Müslüman oluşundan beri, Türk topluluklarında Arap rakam ve harfleri kullanılmıştır. Atatürk, halkı, kolayca okur yazar hâle getirmek ister. Yapılan denemeler Latin harflerinin, Türkçe'nin yazılmasına uygun olduğunu ortaya koymuştur. Atatürk, 1928 yazında bu önemli dâva üzerinde durur. Türk bilginlerinden, yazarlarından birçoğunu Dolmabahçe Sarayı'na toplar. Onlarla

Türk toplumu, yüzyıllar boyu gerilik kuvvetlerinin başıboş bırakılması, yabancı emperyalist çıkarlara uyduluk, halk yığınlarının, özellikle köylünün sömürme ortamında tutulması yüzünden perişan duruma düşürülmüştür... Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletin Anadolu köylü kadının üstünde kadın çalışmasını zikretmeye imkân yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını, «Ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim» diyemez... Biz Türkler bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz... Hakikaten sine-i millette serbest bir fert olmak kadar dünyada bahtiyarlık yoktur... Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, medenî insanlık karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye liyakat kazanamaz... Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasî, idaî devrimler, sayın öğretmenler, sizin; toplumsal ve düşünsel devrimdeki başarılarınızla desteklenecektir. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet, sizden «fikri hür, vicdanı hür, seziş ve anlayışı hür» nesiller ister. *ATATÜRK.*

konuşur, tahtada yazılar yazdırır. 9 ağustos 1928 günü Gülhane Parkı'nda yapılan bir eğlenceye Atatürk de geç vakit gelir. Halkla konuşur, yapılacak yeniliği açıklar. Halk, daha kanun çıkmadan önce, yani harfleri öğrenmeye koyulur. Başta Atatürk olmak üzere, milletvekilleri yurdu dolaşarak halkı yeni harflerle okuyup yazmaya özendirirler. İlk olarak, 20 mayıs 1928'de Latin rakamları, 1 kasım 1928'de de Latin kökünden alınan yeni Türk harfleri kabûl edilir.

Arap harflerinin Türkçeye uygun olmadığı, hatta ona zarar verdiği, Atatürk'ten çok önceleri birçok aydın ve bilim adamı tarafından belirtilmiş, yeni bir alfabe yapılması gereği üstünde durulmuştur. Örneğin Münif Efendi, Sultan Aziz'e sunduğu bir dilekçeyle yazının değişmesini istemiştir. Namık Kemal, bu konuda bir makale yazmıştır. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki yöneticileri, Arap harflerini bitiştirmeden yazma taslağı üstünde durmuşlar, Enver Paşa da bu tas-

lağı orduda denemeye çalışmıştır. Ne var ki, o günlerin önemli siyasal olayları içinde böylesi girişimlerin gerçekleşme olanağı yoktu. *Ahmet KÖKLÜGİLLER*. Yazı da dil, hukuk gibi sosyal bir kurumdur. Sosyal olayların kurallarına bağlı olarak toplum değişimlerine hem önder olurlar, hem de uyuşum yaparlar. Toplumumuzun Arap harflerine karşı duyduğu saygı ve ilgi yüzyıllar boyu süren bir yaşantının haklı bir sonucudur. Ne varki bu dinsel ve estetik duyguya tanınan tolerans ile, eski yazı kavramının ardında yatan sosyal ve idare sisteminin değiştirilmesi arzusu birlikte hiç bir zaman düşünülemez. Arap harfleri artık toplumumuzdan antik anlamında eski yazı tabiri ile hükmünü almıştır. Tarihsel kaynaklarımızın, kayıtlarımızın tetkik ve açıklanmasında yararlanılacak araç niteliğinde uzmanlarına ait olmak üzere kullanılma sahası bulunabilir. Bunun dışında başka ilişkiler aramak yersizdir. Türk harflerini kabul eden kanunun ekinde, basım ve el yazısını örnekleyen bir alfabe vardır. Fakat bugün çeşitli okulların programlarına konan elyazısı örnekleri ile, kanunun ekindeki örneklerin, Lâtin esasından olmaları dışında, pek ilgisi yoktur. Kanunların ekinde bulunan örneklerin ne yolda değiştirilebileceği konusunda sözü hukukçulara bırakmak en doğrusudur şüphesiz. Yalnız şurasını rahatlıkla beyan edebiliriz ki kullandığımız alfabeler henüz millî olmak özelliğini kazanmamıştır. Daha beklemek gerekecektir sanırım. *Aytaç AÇIKALIN*. «Harf Devrimi»nin 25 inci yıldönümünü kutlarken Falik Rıfkı Atay, 1 Ağustos 1953'de «Türk Dili» dergisinde şunları yazar:

Dil tarihimizde yazıyı değiştirmek, imlâyı değiştirmek kadar eski olsa gerek. 1870 ten önce Ali Suavi Lâtin yazısını almak istiyenlere karşı, Arap yazısının din yazısı olduğunu iddia edenlere cevap vererek:

— Bu bir akıl işidir, dinle ne ilgisi var? Bir millet, okuma yazmayı kolaylaştırmak için istediği yazı şeklini seçebilir, demişti.

Fakat Ali Suavi'nin kendisi Türkçede, güç okuyup yazmanın yazı veya imlâ değil, dil meselesi olduğu kanaatinde idi. İngiliz ve Fransız imlâsını misal göstererek, Lâtin yazısının doğru yazma güçlüğünü ortadan kaldırmıyacağını ileri sürüyor:

— Çünkü biz halkın anlamadığı kelimelerle yazıyoruz. Asıl iş bundadır. İngilizcede bir «a» harfi birkaç türlü okunur, Fransızcada hiç okunmıyan lüzumsuz harfler çoktur, kelimeler İngiliz ve Fransız halkının bildiği dilden olduğu için onlarda bizde olduğu kadar zorluk çekilmiyorsa da yine imlâ meselesi vardır, diyordu.

Bir hayli zaman kelimeleri hece harflerile daha kolay okutmak denemesi ile geçti. Bu denemenin iflâs etmesine sebep, Arapça ve Farsça kelimelere dokunulmaması idi. Halbuki güç okunan veya hiç okunamıyan kelimeler de Türkçe olmıyanlardı. Eski yazıyı bilmiyenlere iki misal vereyim bugün «gittim» diye yazdığımız kelimeyi biz çocukluğumuzda «gtdm» yazardık. Sonraları «gitdim» yazmağa başladık. Şimdi «teceddüt» yazdığımız kelime ise sonuna kadar «tecd» kalmıştır.

16 Eylül 1928 günlü «İkdam» gazetesi.

Enver yazısı bu arada çıktı. Enver yazısı yalnız Harbiye Nezaretinde kullanılmakla beraber, Lâtin yazısı kadar inkılâpçı bir hareketti, fakat mânasızdı. Arapça, Farsça ve Türkçe bütün kelimeler eski yazı ile ayrık harflerle yazılıyor ve her sessizin önüne bir sesli konuyordu. Tanin gazetesinin bir köşesinde her gün yeni yazı ile bir haber çıkardı. Eğer birinci dünya harbi olmasaydı, Enver kendi yazısını umumileştirebilecek miydi, bilmiyorum. Fakat radikal bir çare aranmak ve bulunabilirse devlet otoritesi ile tatbik edilmek yolu açılmıştı. Şeriatçılığın yazı ile ilgisi kesilmişti.

Atatürk yazı ve dil işlerini geç ele almıştı. Biz bazı arkadaşlar gazetelerde Lâtin alfabesi ile Türk yazısı meselesinin halledilmesini tartışıyorduk. Hüseyin Cahit Yalçın bu bahiste bizden daha eskidir. İstanbul gazetecileri İzmir'e geldikleri vakit Yalçın Atatürk'e niçin Lâtin yazısını almadığını sormuş ve kendisinden ters bir cevap almıştı. Atatürk sonraları bize bu cevabının sebebini şöyle anlattı:

— Hüseyin Cahit bana vakitsiz bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının zamanı daha gelmemişti.

Nitekim şartların olgunlaştığını görünce Atatürk harekete geçti. Alfabe komisyonunda ben de üye idim. Çalışmalarımızın neticesini İstanbul'a götürüp Dolmabahçe Sarayında Atatürk'e ben anlatmıştım.

Komisyonda yazı değiştirmek lâzım mı, değil mi tartışmasını çabuk atlatmıştık. Fakat harflerin seçilmesinde yalnız Türk kelimelerini esas tutanlarla Osmanlıcadaki yabancı kelimelerin bütün söyleniş haklarını verecek harfler ve işaretler bulundurmak fikrini ileri sürenler arasında anlaşmazlık uzun sürdü. Biz Türkçü ve Türkçeciler sade bir alfabe istiyorduk, Arap söyleyişinin de, eğer Arapça kelimeler de dilde kalacaksa, bu yeni kalıp içinde eriyip kaybolması doğru olduğunu iddia ediyorduk. «q» harfini bu sebeple reddetmiştik; Türkçe kelimeler için «k» harfi yetiyordu. Alfabe tasarısının, işaret çokluğundan, bir de Lâtin yazısı geleneğine pek aykırı bir iki harf seçilmiş olmasından başka kusuru yoktu.

Tasarıyı Dolmabahçe Sarayında Atatürk'e götürdüm. Uzun uzadıya inceledi, beğendi ve bana :

— Yeni yazıyı ne kadar zamanda mekteplere ve halka mal etmeği düşünüyorsunuz? diye sordu.

— Arkadaşlar beş yıl ile on beş yıl arasında bir mühlet düşünmektedirler. İlk okullarda ilk yıllarda iki alfabe birlikte okunmalı, gazeteler yarım sütundan başlıyarak yavaş yavaş bütün metni yeni yazıya çevirmeli, diyorlar. Bununla beraber bir mühlet tesbit etmek ve tatbik şekillerini tayin etmek Komisyonun vazifesi değildi, cevabını verdim.

— Ya üç ayda, ya hiçbir zaman! dedi.

— Üç ayda mı? Yüzüne baka kalmıştım.

— Çocuğum, dedi, gazetelerde beş yıl sonra yalnız yarım sütun mu eski yazı kalacak? herkes o yarım sütunu okur. Bu beş yıl içinde harp gibi bir buhran çıkarsa bizim yazı da Enver yazısının âkibetine uğrar.

Sarayburnu gecesinde halka yeni yazıyı ilân etti. Binlerce kişilik bir kalabalık içindeydik. Küçük kâğıtlar üstüne yeni yazı ile yazdığı ilk nutkunu ben okumuştum. Bu nutku İstanbul'daki İnkılâp Müzesi'ne hediye ettim. İlk alfabenin çok olan işaretleri bu denemede görülür.

Atatürk yeni yazıyı halka mal etmek için Anadolu seyahatine çıkınca işaretlerin güçlüğünü gördü ve hepsini kendiliğinden kaldırmış olarak Ankara'ya geldi. Yeni yazı, şapka gibi, halka mal olmuş, Büyük Millet Meclisi'ne yalnız Kanununu yapmak vazifesi kalmıştı. Millet mekteplerini açmak üzere iken ölen rahmetli Millî Eğitim Bakanı Necati, yeni yazı ile imza atmağı henüz öğreniyordu.

Atatürk eski yazı ile okuma yazma öğrenmenin güçlüğünden ve yeni yazının hemen tahta başında bir köylü çocuğuna kısa bir zamanda adını yazdırı-

vermek kolaylığından, sonra da okur yazar nispetinin henüz pek az olmasından faydalanmıştır. Millet mekteplerinden okur yazarlık vesikası alan vatandaşların sayısı, birkaç ay içinde, eski yazı ile okur yazarların sayısını aşıvermişti!

Osmanlı İmparatorluğu'nda eksik olan Makiavel değildi, Mustafa Kemal'di. O Mustafa Kemal ki, küre-i arzı çepçevre sarmış olan çelikten emperialisme ağını bir hamlede parçalayan yegâne insandır. Şimdi, bu ağın yalnız Türkiye'ye düşen kısmı yırtık duruyor. Fakat, bu nokta, bütün mazlum milletler için tek kurtuluş fürcesidir. *Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU.* Büyük Atatürk, ulusunu yabana tutsak veren, Osmanlı İmparatorluğunu bütün tortulariyle yıktıktan ve Türkiye Cumhuriyetini kurduktan sonra birçok köklü devrimler yapmış ve bunların başında da Türk diline sahip çıkmıştır. Atatürk'ün dil devrimi, Mehmet Beyin buyuruğundan, Osmanlı devletinin 1876 Anayasası'nın dil konusundaki tutumundan büsbütün başkadır. Atatürk, Türk dilinin bilinçli bir biçimde kavram ve kökenine inerek gerçek bir devrimin koşullarını yaratmış, amacı gerçekleştirmek için Türk Dil Kurumu'nu kurmuş ve kendisi de bu uğurda yılmadan çalışmıştır. İşte örnekler: Atatürk 1/11/1932 günü Kamutayı açış söylevinde, «Türk dilinin, kendi benliğine, özündeki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet örgütümüzün bakımlı, ilgili olmasını isteriz» diye buyurmuştur. 2/9/1930 günü de Atatürk, «Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır» demiştir. Atatürkü, Türk dili yönünden anlatmak çok geniş bir inceleme konusudur. Onun çabası, dilin önemine sadece parmak basmakla kalmamış, konuyu kamusal bir iş, bir devlet işi gibi ele alarak kökünden çözümlemiştir. Bize Türklüğümüzü, güzel Türkçemizi bütün zenginlikleriyle tanıtıp bugün Karamanda kutlanan bayramı armağan eden yüce Mehmet Beyi ,ve hele Türk toplumunun her yönünden geçen emeği yanında Türk diline de hiç bir devlet adamının başaramıyacağı aşamada büyük çalışma ve yeni değerleri getiren Atatürk'ü, bugün yeni baştan ve sonsuz saygı ve sevgi ile anmayı kutsal bir ödev sayarız. *Ahmet ERDOĞDU.* Yeni harfleri, millî tarihi, öz dili, san'at, ilmî müzik, teknik kurumlarıyla, kadını erkeğe her hakta eşit modern Türk sosyetesi bu son yılların eseridir. Türk Milleti, ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırlariyle çizdikten sonradır ki onun yüksek kapasitesi ve fazileti milletler arasında tanınır. Türk Milletine fıtrî rengini veren bu devrimlerden herbiri çok geniş tarihî devirlerin övünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir. *ATATÜRK*

Dil Devrimi

Atatürk Dil Devrimi; İslâm uygarlığından Batı uygarlığına, özellikle lâik uygarlığa geçişten doğar. Atatürk devriminden sonra, eski uygarlığın ölü dilleri artık işe yaramaz duruma gelmiştir. Başlangıçta bir biçim değişikliği gibi görünen abc devrimi aslında öz bakımından değişme sayılır. Arapçanın fonetiği, yapısı artık Türkçenin yapısına uymaz. Yeni Türk yazısı yabancı sözcüklerin

atılmasını hızlandırır. Osmanlı İmparatorluğu içinde doğmuş olan karma dil Osmanlıca, Türkçenin yapısına aykırıdır. Bu yüzden, Atatürk Dil Devrimi zorunlu olarak uygulama alanına girer. Atatürk bu konuda kararlıdır :

Birinci Tarih Kurultayı sona erdikten sonra, 11 temmuz 1932 gecesi Atatürk Çankaya'daki konuklarına şöyle sormuştu : «Dil işlerini düşünmek zamanı gelmiştir. Ne dersiniz?» Dil üzerine başlıyan konuşma sonunda, aynı gece bir dernek kurulması kararlaştırılmış, «Türk Dilini Tetkik Cemiyeti» adını taşıyacak dernekle ilgili tasarı da hazırlanmış, ertesi gün İçişleri Bakanlığı'na verilecek dernek için gerekli izin alınmıştı. Bu dernek daha sonra Türk Dil Kurumu adını alacak, Atatürk vasiyetnamesinde servetinin büyük bir kısmını bu derneğe bırakacaktır. Tarihle ilgili çalışmalar gibi dil çalışmaları da Atatürk'ün çok sevdiği konular arasındadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinden elçilikler, dış temsilcilikler yoluyla dil üzerine yazılmış kitaplar getirtmiş, bunları inceletmiş ve incelemiştir. Kendisi de saatlerce kurallar, sözcükler üzerinde çalışırdı. Bu çalışmalarda bazı sözcükler de türetmişti : Açı, uzay, gerekçe, kesit, konum, üçgen, dörtgen, dikey, artı, eksi, çap, yarıçap, eşit, çarpı, bölü, oran gibi sözcükler bunlar arasındadır. Türk dili çalışmalarının son derece iyi sonuçlar vereceğine candan inanır. Şöyle der : «Geçen Kurultaydan bugüne kadar kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler Türkiye Cumhuriyeti'nin millî çehresini kesin çizgilerle ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, millî tarihi, öz dili, sanat, ilmî müzik, teknik kısımlariyle, kadını erkeğe her hakta eşit modern Türk sosyetesi bu son yılların eseridir. Türk Milleti, ancak vardığı derin ve sağlam kültürü sınırlariyle çizdikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi milletler arasında tanınır. Türk Milletine fıtrî rengini veren bu devrimlerden herbiri çok geniş tarihî devirlerin öğünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir... Bizim, âhenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardanberi kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz... Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini koruması bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır... En iyi savunma yolu taarruzdur. Şu halde dil alanında türemiş yabancılıklara saldıralım; ağacı bir defa silkeliyelim : Görelim hangi çürükler düşecek; kalan sağlamlar bakalım ne kadardır? Dökülmiyenler, özleri ve arınmışları bulununcaya kadar biraz daha işe yarıyabilir; geçici olarak»

Atatürk dil devrimi zamanımıza yaklaştıkça önemini artırır. Büyük bir «dil özleşmesine doğru» gidilir. Arapça ile Farsça ölü diller durumuna düşer. Ata-

ATATÜRK HALK ARASINDA

türk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyetinin 1924'de yayımlanan Anayasasının 2' nci maddesi, «Türkiye devletinin resmî dili Türkçedir» sözü, Türkçenin önemini vurgular. Atatürk Türkçemızi özleştirmek ve geliştirmek Arap ve Fars sözcüklerinden dilimizi kurtarmak için devrim öncesi çalışmalara girişir. 1926' da okullarda Arapça ve Farsça öğrenimi kaldırılır.

UYGARLIK DİLİ

Bir kimse herhangi bir meslekte iyi yetişmiş ise, başka mesleklerin inceliklerini çok kolay ve çok sağlam kavrar. Bu kafanın düzgün çalışmaya alışmış olmasından ve doğruyu bulmak için izlenecek yolu iyi bilmesinden ileri gelir. Hele o kişinin kafası, yaradılışta üstün ise, çözemiyeceği karışık bir sorun bulunamaz. Atatürk'ün askerlik dışında kazandığı bütün başarılar, yukarıdaki satırların kapsadığı anlamla açıklanabilir. O, en güç savaş durumlarına nasıl mum gibi istediği biçimi vermişse, meslekten olmadığı halde siyasette de, hukukta da, toplum düzeninde de, dilde de aynı üstün yetki ile yapıcı olmuştur. Ulusun kaderini ele aldığı zamandan son nefesine kadar temel düşüncesi şu idi: Ölümden kurtarmak, şerefli yaşamaya kavuşturmak, çağdaş uygarlığın (kendi deyimiyle «muasır medeniyet seviyesinin») üstüne çıkarmak. Dağılma, yıkılma tehlikesi içinde bulunan bütün toplumsal kuruluşlar için

olduğu gibi, dil için de anlayışı, bu üç evreli ilke ile özetlenebilir : 1 — Dilimiz yabancı dillerin boyunduruğu altında soluk alamaz durumdadır. Onu, her şeyden önce bağımsızlığına kavuşturmak gerekir. Dilimizin bağımsızlığı, yurdumuzun bağımsızlığı demektir. 2 — Dilimiz, eskiliği, zenginliği ve güzelliğiyle övünülecek bir dildir. Onun bu değerlerini araştırıp ortaya koymalı, yurttaşlara ve bütün dünyaya tanıtmalıyız. 3 — Zenginliği gölgelenmiş, olanakları baltalanmış dilimizi işlemeli, geliştirmeli, ileri bir uygarlık dili düzeyine yükseltmeliyiz. Bir hastalığın sağaltılabilmesi, ilkin doğru anlaşılmasına, sonra da doğru lâç verilmesine bağlıdır. Türk diline musallat olan tehlikeyi altı yedi yüzyıldan beri görenler, buna çare bulmak gerektiğini söyliyenler, bu çarelerin neler olduğunu sayanlar olmuştur. Bunlar içinde düşünürler, sanatçılar, dil bilginleri de vardır. Ama hiç birisi hastalığı Atatürk kadar doğru anlıyamamış ve etkin sağaltma ilâcını Atatürk gibi ustalıkla verememiştir. Dilin düzeltilecek yönlerini doğru anlıyan ve düzeltme için tutulacak olsaydı, yine bu verimli sonucu elde edemezdi. Atatürk, ulusun sonsuz sevgi ve güvenini kazanmış bir devlet adamı olduğundan, düşündüğünü uygulama alanına kolaylıkla koymuş ve ulusça benimsenen bir dâva olarak yürütmüştür. *Ömer Asım AKSOY*. Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet kuruluşlarımızın özenli olmasını isteriz... Kültür işlerimiz üzerine ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz. *ATATÜRK*. Falih Rıfkı'ya göre :

«İNANILAN ŞEY TÜRKÇE'DİR»

Dilimiz ve tarihimiz, ne Osmanlı aydınlarının sandığı gibi hiçbir şey, ne de Atatürk devrinin zorladığı her şey idi. Atatürk, aşırıları deneyerek doğruyu bulmak istemiştir. Eserini sonuçlandırmaya ömrü yetmedi. Yazık ki, son dil çalışmaları da Atatürk'ün eşsiz ve hayret verici sağduyusunu hayli zedeleyen hastalık buhranlarına rasladı.

Ama dil devrimi de olmuştur. Dil, büyük bir hızla kendi kendisini aramakta ve bulmaktadır. Terimler işinde milletlerarası prensiplere uyup da sağa ve sola doğru ifratlar arasında muvazeneli bir yol bulabilirsek, gelecek nesle ansiklopedisini yazabilecek bir millî dil bırakabiliriz. Bu da büyük, pek büyük bir iştir ve şerefi, en başta Atatürk'ündür.

Atatürk, dilde Türkçeciliği devlete maletmiştir. Üniversiteye maletmiştir. Mekteplere maletmiştir.

Atatürk'ün amacı zengin, güzel ve millî Türkçe idi. Bu gayeden ayrılmak için insan Türklüğünden uzaklaşmalıdır. Bugüne kadar yaptığımız, yapılacak olanın belki yarısından da ileridedir. Dilde geri dönülemez.

Meselâ benim sevmediğim, benimsemediğim ve kullanmadığım uydurmalardan geri dönebilecek miyiz? «Genel» kelimesi herkesin pek kolayına gelmek-

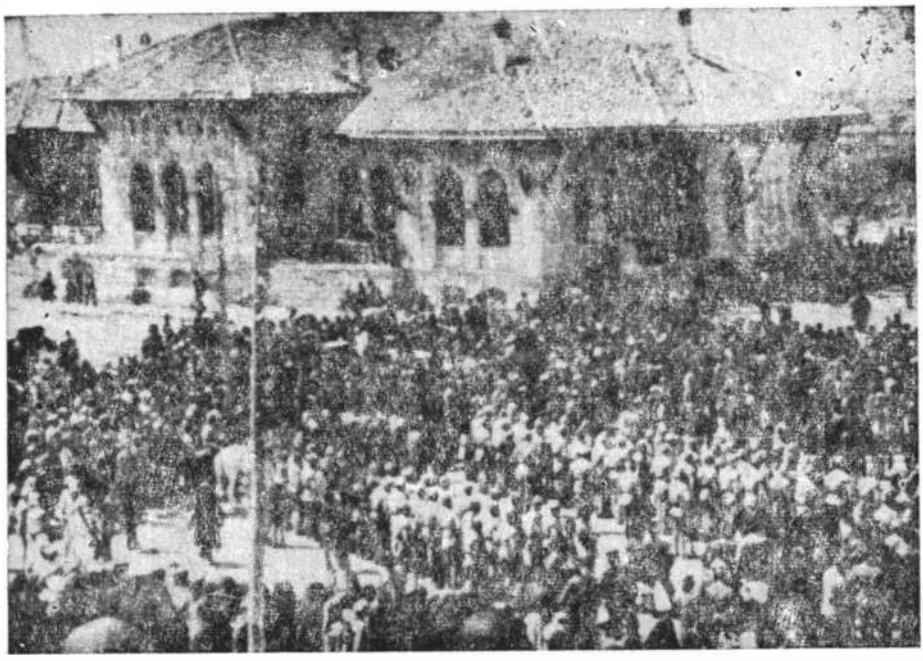

Kurtuluş Savaşı Yıllarında
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

te, yeni nesil, bu kelimeyi Türkçenin herhangi bir kelimesi gibi öğrenmektedir. «Mefkûre»nin uydurma olduğunu sonradan anlamış olanlar, alıştıkları bu kelimeyi kullanmaktan vazgeçmişler midir? «Sel, sal - men, man» eklerinin binlerce soyadında, serbest vatandaşlar tarafından benimsenmiş olduğunu görüyoruz. Telefon rehberlerindeki soyadlarından pek çoğu bu eklerle yapılmıştır.

Biz gençken çocuğu olanın ilk aradığı şey, bir edebiyatçıya giderek hiç duyulmamış bir Farsça veya Arapça bir isim soruşturmaktı. Bugün herkes duyulmamış bir Türkçe isim aramakta ve bu isimler, yeniden yapılmaktadır.

Bu, şunu gösterir ki, artık «bir şeye inanılmamakta» ve «bir şeye de inanılmakta» dır. İnanılmayan şey Osmanlıca, İnanılan şey Türkçedir.

Atatürk'ün öncülüğünde başlayan Türkçe'nin özleştirilmesi ve geliştirilmesi çalışmalarının bir Devrim olarak önemi ve diğer devrimlerimiz arasındaki yeri şöyle değerlendirilebilir: 1 — Atatürk'ün, amacını, ilkelerini ve çalışma izlencesini saptadığı dil çalışmaları başlıbaşına bir Devrim'dir. Bu niteliği ile de 1870'lerden bu yana süregelen dil'in düzeltilmesi çabalarından ayrılır. Dil'de Evrim mi, Devrim mi yapmak gerektiği, 1932 de toplanan ilk Türk Dili Kurultayı'nda tartışılmış ve devrim yolu kabul edilmiştir. Öylesine ki, sonradan Dil devrimi için değişik bir tutum içine girecek olan Fuat Köprülü bile, o Kurultay'da Türkçenin

«Dil zenginliği ve bağımsızlığı» yönlerinden son yüzyıllardan ileriye doğru değil, «Geriye doğru bir gelişme» gösterdiğini belirterek, evrimci görüşe karşı çıkmış ve Dil Devrimi'ni simgeleyen 26 Eylül tarihini «Ulusal Rönesans» ımızın başlangıcı olarak nitelendirmişti. 2 — Dil Devrimi, Atatürk devrimlerinin ana öğelerinden biridir ve amacı da Türk genel devriminin amaçlarına uygundur. «Devrim varolan kurumları zorla değiştirmek demektir» diyen Atatürk, devrimlerin ana amacını da, «Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını, tümüyle çağımıza uygun ve bütün anlam ve biçimiyle uygar bir toplum durumuna ulaştırmaktır» biçiminde saptamıştır. Bu genel çerçeve içerisinde Dil Devrimi'nin amaçları, 17 Ekim 1932'de yayımlanan bildiride. a) Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir aracı durumuna getirmek, b) Türkçeyi çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu bütün gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirmek», ve sonuç olarak da, c) Ana öğeleri öztürkçe olan ulusal bir dil yaratmak» diye açıkça belirtilmiştir. 3 — Türk Dil Devrimi, Ulusçuluk, Halkçılık, Laiklik gibi devrimlerin ana ilkelerine uygun bir girişim olduğu gibi, diğer devrimlerle de uyum gösterir ve bütünleşir. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurumu kaldırarak Halkın yönetime katılmasını ve Demokrasinin yerleşmesini; yeni kavramlar yaratarak uygar düşüncenin doğup gelişmesini ve Ulusal kültürde öz'e dönüşü desteklemiş, hızlandırmıştır. 4 — Dil devrimi bir süreçtir. Dilin niteliği gereği bir Yasa'ya bağlanamadığı gibi, gerçekleştirilmesinde de apayrı bir yöntem izlemek zorunluluğu doğmuştur.» *Şerafettin TURAN*. Orhan Asena ise şu görüştedir :

OSMANLICANIN ÇÜRÜMÜŞLÜĞÜ

Dil yaşayan bir kurumdur ve her canlı gibi değişimlere uğrar. Örnek mi istersiniz? Türk Dil Kurumu ödülü almış olan Tanrılar ve İnsanlar (Gılgamış) adlı oyunumu yeni bir baskı için hazırlarken her sayfada üç beş sözcük buldum değiştirilmesi gereken. Hürrem Sultan'ın ikinci kez sahnelenmesinde oyunun dilinin daha özleştirilmesi önerisi yönetmeni sayın Haldun Marlalı'dan geldi. Yirmi yıl içinde bunca ilerlemişiz demek.

Osmanlı devleti nasıl tüm kurumlarıyla çürümüşse, Osmanlı dili de çürümüştü. Osmanlı devletinin tüm kurumlarıyla çürüdüğünü de sezinleyenlerin başında o geliyordu. O Atatürk ki, Mustafa Kemal Paşalığında her Osmanlı aydını gibi tumturaklı yazmaya özen göstermişti. Bence Atatürk'ün en büyük yanı budur : Ülke çıkarları, ulus çıkarları istediği zaman en sevdiği şeyi bile vermiştir. Batılılaşma yolunda alaturka müzik zevkini nasıl feda edebilmişse, haklı ve yararlı bulduğu bir Dil Devrimini gerçekleştirmek uğruna da tüm alışkanlıklarından bir anda sıyrılabilmiştir. Namık Kemal biçiminde konuşmaya özen gösteren bir Mustafa Kemal Paşa, yeri geldiğinde Atatürk olarak Büyük Millet Meclisinde kamutay, saylav sözcüklerini kullanmıştır, pekala, Yurdunu, budununu özünden çok sevdiğini söyleyebilmiştir. Bugün ne kamutay, ne saylav, ne budun sözcüğü yaşıyor. Bunlara ve bunun gibi nicelerine bakarak küçümseye-

Bütün dünyanın milletlerini tanırım. Bu tanışıklığım savaş alanlarında olmuştur, ateş altında olmuştur, ölüm karşısında olmuştur. Ant içerek temin ederim ki, bizim milletimizin manevî gücü bütün milletlerin manevî gücünün çok üstündedir... Türk Ulusunun gösterdiği üstün başarıların, yapmış olduğu siyasal ve sosyal devrimlerin gerçek sahibi kendisidir; bir ulus, bir toplum, yalnız bir kişinin çalışması ve çabası ile bir adımcık bile atamaz... Ulusumuzun olağanüstü yetenekleri vardır. Bu yeteneklerin gelişmesi şüphesiz ki, bizi parlak sonuçlara ulaştıracaktır.

ATATÜRK.

bilir miyiz Atatürk'ün büyük denemesini? Bir büyük denemeye girişenler içinde en çok aldananlar her zaman en önce başlayanlardır.

Ben ki, bu dil kavgasında bir sanatçı bencilliğiyle artçılığı benimsemişim, düşünüyorum da daha bir iyi anlıyorum Atatürk'ün özverisinin büyüklüğünü. Aslında trajik ölçülerdedir bu büyüklük. O hiçbir savaşta yenilmemiş kahraman, o kadar iyi bildiği ve güzel kullandığı eski dilini bir anda elinin tersiyle itip tutup tutmayacağını bilmediği sözcükleri ilk kullanan oluyordu.

Atatürk'ün en büyük yanlarından biri de sezgileridir. Türk dilini geliştirmeyi, güzelleştirmeyi, yüceltmeyi bir devlet kurumuuna, devletin denetimine bırakmadı o. Devletten, dolayısıyla politikadan, politikacıların sataşmalarından uzakta kalacağına inandığı bir kuruma, kalıtıyla birlikte bıraktı. Sanki bir gün kendi kamutayında, kendisinin bulup dilimize yerleştirdiği bir takım sözcükleri yasalarla değil de, kanunlarla dilimizden söküp atmaya çalışacak saylavların bulunacağını öngörmüşcesine.

İlk gençliğimde Atatürk'ün söylevini okuduğumda şaşmıştım biraz doğrusu. Bizim kuşak Atatürk'le ve cumhuriyetle yaşıt bir kuşaktı. Devlet ve cumhuriyet Atatürk'le özdeşleşmişti. O kadar ki, Atatürk'ün yaptıklarını koruma görevini arkadaşlarına, doğal olarak hükümetlere, meclise, devlete ve devlet güçlerine değil de biz gençlere bırakışını yadırgamıştım. Gerçi o, o büyük söylevinde bir gün iktidarda olanların «gaflet, dalalet ve hatta ihanet içinde» bulunabileceklerini de öngörmüştü ya, ben bu kadarına inanamamıştım. Gerçekten de onca özveriyle yaptıklarını hemen ardından yadsıyıveren meclislerin, hükümetlerin iktidara geldiğini gördük. Ve o güvendiği gençliğin ona nasıl sahip çıktığına da tanıklık ettik. Şimdi bir kez daha anlıyorum ki, Türkiye'de Atatürk'e çarpan her şey yıkılır.

Dikkat ediyorum: Onlar da yavaş yavaş bunun farkına varıyorlar... Politikalarını değiştiriyorlar... Atatürk'ü yadsıma yerine, Atatürk'ü Mustafa Kemal ve Atatürk olarak ikiye ayırıyorlar. Tıpkı devrimlerini de tutanlar ve tutmayanlar diye ikiye ayırdıkları gibi. Tutanlar, yani inkılâplar kendilerince Mustafa Kemal'in eseri, tutmayanlar ki, devrimler diye küçümsüyorlar bunları, Atatürk'ün. Onun için Atatürkçülük diyemiyorlar hiçbir zaman, Kemalizm diyorlar, (bari bunda içtenlikli olsalar.)

Atatürk'e karşı Mustafa Kemal'i çıkarıyorlar. Mustafa Kemal'in en doğal yolla, o devrimci doğasının atılımıyla Atatürk'e ulaştığını unutarak, kurumlaştığını. Ordusundan, dağdaki çobanına dek tüm eserlerine, tüm çocuklarına mal olduğunu.

Atatürk'ün en son, en genç devrimini; Dil Devrimini yıkmak mı istiyorlar, bahaneleri hazır. Kuşaklararası anlaşmazlık. Kavramlar kargaşası. Değerler kargaşası. Bu kargaşa her toplumda ve her zaman vardır. Atatürk döneminde de vardı. Çünkü her kuşak kendinden öncekilerin katkılarıyla çok daha zenginleşmiş, çok daha değişmiş —iyi ya da kötü yanlarıyla değişmiş— bir dünya bulur ve göçmekte olan kuşak her zaman eski dönemi özlemle anar. Bundan daha doğal bir şey yoktur. Ama evren daha sonrakilere kalır hep. Atatürk işte o hıç şaşmaz sezgisiyle bunu da sezmişti. Yarınları bırakacağı insanlar yarınlara kalacak gençlerdi. Böyle bir anlaşmazlıkta gençlerden yana olmamak, gericiliğe ödün vermek demektir. Ve geriye doğru atılmış bir adım insanı nerelere götürür, bilinmez. Sözümü bitirirken bir kez daha altını çizerek belirtmek istiyorum: Ne zaman Atatürkten ayrıldıysak başımıza bir kaza geldi. 12 Eylül'den beri Türkiye'mizi, toplumumuzu yeniden Atatürkçülük rayına oturtmaya çalışıyoruz.

Osmanlıcanın büyük kitlede yarattığı aşağılık kompleksinin herkesin anlayacağı açık seçik aydınlık bir dille ortadan kaldırılması yanını ele alıp yani Türkçenin demokratlaştırılması, halkçılaştırılması şek-

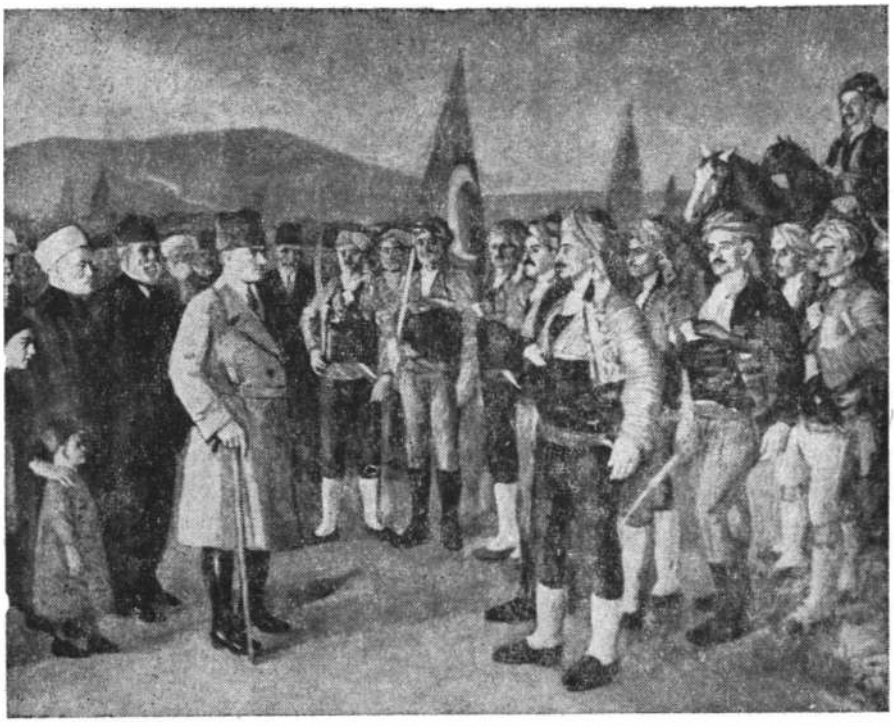

ANKARALILARLA İLK KARŞILAŞMA

linde de yorumlayabiliriz. Bu arı öztürkçe, Osmanlıcanın terkipli, secili, istiareli, cafcaflı klişe ve kalıpları ile çoğu zaman gizlediği içerik kofluğuna asla elverişli değildi. Bu gereksiz ve dolambaçlı süslerden arınınca içeriğin de özlü olması zorunluluğu ortaya çıkıyordu. Açık ve seçik yazmak zorunluğu açık ve seçik düşünmek zorunluluğunu da beraberinde getirdiğinden yeni dil Türk insanının rasyonel düşünmeye, yalın ve özlü düşünmeye alıştırmış oluyordu. Asıl önemi ve değeri de buradaydı. Dil devriminin elbet milli bir mahiyeti de vardı. Dildeki yabancı kökenli sözcüklerin ayıklanması ile Türk insanı kendi dili ile brlikte kendi arı ruhunun aynası olan bu dilde milli güvenini ve onurunu kazanıyordu. Atatürk'ün tarih devriminde olduğu gibi dil devriminde de müşahade edilen en bariz nokta, onun Osmanlı imparatorluk felsefesinden millet bilincine ve felsefesine, bilinçli ve ustalıkla geçişi gerçekleştirmesi idi. ***Haldun TANER.*** Türk Edebiyatı'nın çağdaşlaşması gereklidir. Edebiyatımızın değerlerini her şeyden evvel toplumun en canlı kısmı olan, işleyen halktan almalı... Kurtuluş Savaşı'nı yapan Anadolu toprağını kazanan, fabrikalarda çalışan iş Türkiyesi sanatçılarına hareket verecek olan hayat ışınlarının yaratıcı kaynağıdır... Modern bir edebiyatın ilham kaynağı halktır. İlmin işe tatbik edildiği tarihten beri dünyada büyük değişiklikler oluyor. Büyük halk kitleleri tarihte eşi görülmemiş

bir yoğunlukta iş başına toplanıyor. Büyük sanayi hayatı toplumların bünyesini değiştiriyor, yeni hayat hakkı, ahlâk ve sanat anlayışları çıkıyor... Sanat eserlerine konu olan kıymetler değişiyor, insanüstü ve tabiat zevkleri son buluyor. Damları kurumlanan, sokaklarında bile çark sesleri işitilen bir medeniyetin içinde gül ve karanfil sayıklayan şairi kimse anlamaz. Yeni insan tabiattan kaçıcı, topluma tapıcıdır. *İsmail Hakkı BALTACIOĞLU.*

Cumhuriyetle Gelenler

Cumhuriyet sonrası edebiyatımız önemli gelişmeler gösterir. İnsan, dünya ve yaşam arasındaki kararsız bağıntılar yok olur. Atatürk'ün görüşleri özgür düşünceleri, ilke ve devrimleri edebiyatımızda geniş ufuklar açar. Halka dönük edebiyat, şiirde ve düzyazıda doğallık, çağdaş dünyaya açılış, halk dili genişler. Sürekli yenişleme, devinleşme ve gelişme içerisine girer edebiyatımız.

Atatürk'ün halk şiirini çok sevmesi, Namık Kemal'le Tevfik Fikret'i beğenmesi, Atatürk'ün «toplumdan yana bir edebiyat» yanlısı olduğunu açıkça gösterir. Edebiyatımızla sanatımızın, kültürümüz gibi, kendi kaynaklarımıza dayandırılmasını ister. Halka yönelik olmasını gerekli görür. «Türk çocuğu konuşurken onun bildiriş ve anlatış biçimi, Türk çocuğu yazarken onun anlatımı, kendisini dinleyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek bu yeteneği sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları, ardına takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.» görüşüyle edebiyatımıza devrimci bir nitelik kazandırır. Atatürk, «Büyük insanlık yolunda», «Uyarıcı, hedeflendirici ve yürütücü» olmasını beklediği edebiyatın okul yoluyla, öğretim ve bilimle gelişebileceği görüşündedir. Bu konuda, «Okul yardımıyla, okulun sağlayacağı bilim ve teknik yardımıyledir ki, Türk ulusu, Türk sanatı, ekonomisi, Türk şiir ve edebiyatı, bütün incelik ve güzellikleriyle gelişir.» Çağdaş devletin «edebiyat»ı nasıl olacaktır? Atatürk'ün sofrasında sık sık bu konu tartışılır. Bir gün şu soru ortaya atılır: «Edebiyat nedir? Okullarda nasıl okutuluyor? Cumhuriyet çocuklarına ne yolda, hangi amaçla okutulmalıdır?» Çeşitli karşılıklar verilir. Sonunda Atatürk, şunları «dikte» ettirir: «Söz ve anlamı, yani insan zihninde yer eden her türlü bilgileri ve insan gücünün en büyük duygularını, bunları dinleyenleri ve okuyanları çok ilgilendirecek surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat, ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, özellikle müzik gibi güzel sanatlardan sayıla gelmektedir.» Bu tanımlamanın arkasından özetle şunları da ekler: «İnsanlık, geleceğe yönelmek için uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü, yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur. Bu özelliği ile edebiyat, en esaslı bir eğitim aracıdır. Eğitim Bakanlığı, edebiyat öğreti-

minde şu noktalara kıymet vermelidir: «Türk çocuğunun kafasını soydan getirdiği dikkat ve itinaya göre geliştirmek. Türkün kafasını ve zekâsını açmak, yaymak, genişletmek. Çocukların kafalarına müsbet bilim ve teknik kavramlarını, kuramsal olarak değil, pratik araçlarla verip geliştirmek. Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, tabii bir biçimde anlatıma onları alıştırmak.» Cumhuriyet edebiyatımızla ilgilenen, edebiyatımıza yön veren, edebiyatçılarımıza el uzatan, değerbilen Atatürk'ü edebiyatımız sonsuza dek unutamaz.

Cumhuriyetten bugüne gelen edebiyatımız; yüzde yüz Türk halkının yaşantılarını yaşatma, mutluluğa ulaştırma görevlerini yüklenir. Atatürkçülükten, çağdaş akımlardan aldığı güçle, insanlarımızı yoksunlukların, mutsuzlukların pençesinden kurtarmaya çalışır. Kurtuluş Savaşı, edebiyatımızın da kurtuluş savaşı olur. Toplumu yücelten sanat başlar. Atatürk devrimleriyle, ulusal edebiyatla halk edebiyatı kaynaşır. Türk Edebiyatı, Türk halkının ortak sesi olma yoluna girer.

Anadolu'nun Türklerden önceki halkı, kabataslak söylemek gerekirse Hititlerden öncekiler, Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Keltler, Yahudiler, Yunanlılar, Romalılar, Ermeniler, Kürtler, Moğollar ve Allah bilir, daha niceleri, yerlerini asla Türklere bırakmamışlardır. Asya'dan gelen bir avuç Türk, kendilerini hazır olanlar arasına katmış, böylece bir Anadolu karışımı, aşağı yukarı önceden neyse, öylece sürüp gitmiştir. Bütün sorun, kalabalık olan Anadolu halkının Türkleri içerip, arasında eritmesi gerekirken, sayıca az Türklerin, yerli halka damgasını basacak derecede güçlü çıkmalarıdır. *David HOTHAM.* Roma İmparatoru Augustus zamanında, Anadolu'da yapılan ilk nüfus sayımında, Anadolu nüfusunun yirmi bir milyon olduğu anlaşılmıştı. Doğu'dan gelen Türk ecdadı, olsa olsa, bir iki milyondur. Türk'ler, daha genç ve savaşçı oldukları için, artık tefessüh etmekte olan İstanbul'un Bizans İmparatorluğuna kolayca üstün gelmişlerdir. Bu arada türkçe, içine meselâ bulgur, efendi ve zeybek gibi birçok grekçe kelime alarak, Anadolu'da umumî bir dil olmuştur. Bu sebepten dolayı biz, o medeniyetin, yani klâsik medeniyetin gerçekten vârisleriyiz. Çünkü o kültür Anadolu'da doğup gelişmiştir, Anadolu'dan Yunanistan'a geçmiştir. *Halikarnas BALIKÇISI.* Türkiye'yi önce tarihine ve coğrafyasına oturtarak, olduğu gibi görmek gerek. *Atillâ İLHAN.*

SAMİH RİFAT (1874 - 1932)

Yaslı gittim, şen geldim,
Aç koynunu ben geldim;
Bana bir yudum su ver,
Çok uzak yoldan geldim.

İSTANBUL'da doğdu. Özel bir öğrenimden sonra, Kocamustafapaşa Rüştiyesi'nde ortaöğrenimini tamamladı. Farsça, Arapça, Fransızca öğrendi. Kantar İdaresi'ne memur oldu (1892). Dahiliye Matbuat Kalemi'nde görev aldı. Edebiyat öğretmenliği, Çanakkale mutasarrıflığı yaptı. Konya (1912), Trabzon valiliklerinde bulundu. Dahiliye Vekâleti Müsteşarlığı yaptı. Kurtuluş Savaşı başlarında Kuvai Milliyecilere katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme azalığı, reisliği, müsteşarlığı yaptı. Türk Dil Kurumu başkanı, Türk Tarih Kurumu üyesi, Çanakkâle milletvekili bulunduğu bir sırada Ankara'da öldü (3 Aralık).

Samih Rifat; onsekiz yaşlarında «Hazine-i Fünun» daki ilk şiirlerinden sonra «Maarif», «Mektep», «İrtika» dergilerindeki şiirleriyle tanındı. «Sabah» gazetesi başyazarlığı yaptı. Şiirlerinde kendine özgü, felsefî, lirik bir atmosfer yaratır. Bektaşî nefesleri tarzında yazdığı dörtlükler, Kurtuluş Savaşı'mızı yansıtan epik şiirler ünlüdür. Ulusal bilincin uyanmasına çalışır. Özellikle arı bir dil kullanır.

Samih Rifat'ın başlıca eserleri: *Nadim* (roman); *Selâm Nedir?*, *Türk Parkları*, *Osmanlılarda Din Anlayışı*, *Millîyet Düsturları*, *Divan-ü Lügat-i Türk Tercümesi*, *Türk Lügatı*.

Samih Rifat'ın 31 Mayıs 1919 tarihli «İleri» gazetesinde yayınlanan «Güzel Aydın»'la 14 Ekim 1922'de yine aynı gazetede çıkan «Akdeniz Kıyılarında», 29 Haziran 1921'de «Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi»ndeki «İnönü Kapılarında» şiirleri o dönemin havasını vermesi bakımından önemlidir. 1934 tarihli «Samih Rifat, Hayatı ve Şiirleri» isimli Sadettin Nüzhet Ergun'un kitabı güçlü bir kaynaktır. Bunlardan:

GÜZEL AYDIN

İzmir Türk'ün ana yurdu,
Vermez onu altın ordu;
Düşman İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu...

Aydın, Aydın, güzel Aydın
Ah... bir kerre kurtulaydın!..

Doğma güneş, yasımız var,
Git haber ver diyar diyar:
Türk'ün kolları bağlandı,
İzmir'i ondan aldılar!

Aydın, Aydın, güzel Aydın
Ah... bir kerre kurtulaydın!..

Karalar mı giydi bu yaz
Yeşil duvaklı bağların?
Kargalara mesken olmaz
Kartal yuvası dağların!

Aydın, Aydın, güzel Aydın
Ah... bir kerre kurtulaydın!..

Yaşadıkça Türk evlâdı
Değişir mi Aydın adı?
Âlem cünûn mu getirdi?
Yoksa tarih mi bunadı?

Aydın, Aydın, güzel Aydın
Korkma benden ayrılmadın,
Bekle geleceğim yarın!..

ASKER KOŞMASI

İstiklâl savaşı gençleriyiz biz;
Tarihe koç Türkler diye şan verdik!
Yurdumuz azizdir, çiğnetmeyiz biz:
Uğruna bu kadar kahraman verdik.

Atatürk; istediği neslin ancak edebiyat yoluyla sanatla yaratılabileceğini çok iyi anlamıştı. Bir ulus ne kadar edebiyata yaklaşırsa insanlaşır, ne kadar uzaklaşırsa o denli insanlıktan uzaklaşırdı. Devrimlerinin çoğunda bir endişe sezilir. Öz diline, öz benliğine, özüne sahip çıkamıyan ulusların birlikle beraberlikle düşmana karşı koyamıyacağını görmektedir. Atatürk; edebiyatımızdaki birçok şaire, yazara ilham kaynağı olmakla kalmamış, görüşleriyle onları yönlendirmiştir. Harf Devrimi, dil devrimi edebiyatımız açısından attığı ilk büyük adımlardır. Bu büyük adımlardan sonradır ki, edebiyatımız hızla gelişir. Şair ve yazarlarımızın hemen hepsi ana çizgi olarak Atatürk çizgisini benimserler.

Aç çıplak savaştık tipide, karda,
Sakarya önünde, Dumlupınar'da
Kartallar avladık sarp kayalarda,
Ulu Gazi'mize imtihan verdik.

Soğuklar zalimdi, kışlar amansız;
Kuşlar yuvalardan düşerdi cansız;
Vuruştuk, yaralı, hasta, dermansız;
Ne aman, istedik, ne aman verdik.

Yıllarca ufkunda yedi renk bayrak
Salmadı bizimdir diye bu toprak
Hepsini allara boyadı şafak,
Göklere içtiği kadar kan verdik.

Kılıç kınlarından süzüldü kanlar
Al döndü akından kır küheylânlar,
Açtı baharımız hep erguvanlar,
Dağlara çiçekler armağan verdik.

Murat dağlarından indik aşağı,
Göründü uzaktan Gediz ırmağı.
Kuruldu İzmir'e Türk'ün otağı,
Vatana yeniden bir vatan verdik.

TÜRK OCAĞI GENÇLERİNE

Ellerinde yayla kalkan
İndin altın dağlarından
Dedi sana Oğuz atan:
Kahramanlık en büyük şan.
Yürü, uğraş, muzaffer ol
Bozkurt sana göstersin yol!

Göğsünde bir derin yara
Bir gün düştün bozkırlara
Dağ, taş, orman, deniz, kara
Dedi sana: durma ara!
Yetişti en dar gününde
Baktın bozkurt var önünde

Ne resuldü, ne kağandı
Bozkurt genç bir kahramandı
Haykırdı, yer gök uyandı
Durgun sular dalgalandı
Bozkurt indi kayalardan
Kucakladı onu vatan

Ellerinde taşla demir
Dedi sana: al, vur, devir
Kaygulanma hak senindir
Sen yürü, dağ, taş eğilir
Sensin kuran ilk vatanı
İlk kılıcın yaradanı

Kar, kış, dere, bayır, ırmak
Durma atıl, koşmaya bak
Yerler kirli, gökler ırak
Ya yükselmek, ya yok olmak
Yürü, uğraş, muzaffer ol
Azmin sana göstersin yol!

İNÖNÜ KAPILARINDA

Tarihin ihtiyar iki yolcusu
Mukaddes kapıdan içeri girdik,
Vatanın bekçisi, kahraman ordu
Sana ulu yurttan selâm getirdik.

Yorgunuz, susuzuz, fakat kalbimiz
Ümitle çarpıyor bu cenk yerinde,
Yarınki doğacak nuru gördük biz
Senin silâhının gölgelerinde.

Burda istikbâli görüyor vatan
En metin, en yüksek bir emniyetle,
Göklere kilitli sınırlarından
Geçiyor rüzgârlar sanki hürmetle.

ATATÜRK ve İSMET İNÖNÜ

Ey yüce İnönü, mukaddes toprak
Nerde şehitlerin? Göster görelim.
Yaşlı gözlerimizden kan akıtarak
Onların kabrine yüzler sürelim.

Mihraplar, kubbeler yıkıldığı gün
Onlar kurtardılar bu yeşil yurdu,
O günkü altından tahtını Türk'ün
İsimsiz Yavuzlar, Fatihler kurdu.

Duydular türbeler yıkıldığını,
O yağız çehreler döndü mermere,
Kesti kılıçları kendi kınını,
Kabzalar yapıştı çelik ellere.

Dişler gıcırdadı, gözler kanlandı,
Geniş göğüsleri doldurdu bir kin,
Hudutlar ürperdi, gök dumanlandı,
İşte o gündür ki kurtuldu bu din.

Ey nöbet bekleyen tolgalı yiğit,
Sende o asîl, ateşli kan var!
Yurdumu çiğnetme, esîr olursun!

Ey nöbet bekleyen tolgalı yiğit,
Sende o asîl ateşli kan var!
Yurdumu çiğnetme, diyorlar, yetiş!
Yetimler, öksüzler, hastalar, dullar.

Yurdunu çiğnetme, esir olursun!
Türbeni çiğnetme, Müslümansın sen,
Dövülür, kovulur, hakîr olursun,
Yurdunu çiğnetme, kahramansın sen!

AKDENİZ KIYILARINDA

— Asker Türküsü —

Yaslı gittim, şen geldim
Aç koynunu ben geldim
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yoldan geldim

Korkma, açıl! Şen yurdum
Dağlara ordu kurdum
Açık denizlerine
Süngümle kilit vurdum

Rüzgârlardan atım var
Şimşekten kanadım var
Göğsümde al yazılı
Gazilik beratım var

Rüzgâr bana at oldu
Şimşekler kanat oldu
Eğilin gökler dedim
Bulutlar kat kat oldu

Irmaklar gibi taştım
Yalçın kayalar aştım
Hakk'a şükürler olsun
Geldim sana ulaştım

Varsın, yansın ocağım
Kurtuldu al sancağım
Bayrağımın altında
Ben hür yaşayacağım

Deniz, deniz, Akdeniz!
Suları berrak deniz
Karşıda yâr ağlıyor
Gideyim, bırak deniz!

Açıldı Kale yolu
Göründü Gelibolu
Bırak beni gideyim
Orası yasla dolu

Yürü ey şanlı Gazi!
Kılıcı kanlı Gazi!
Meriç seni bekliyor
Büyük ünvanlı Gazi!

YÜRÜYÜŞ

Süngümü demir gibi ellerimle kavradım,
Şanlara, zaferlere yürüdüm adım adım.

Irkım doğudan koptu, dört bucakta savaştı,
Altay'dan attığım ok Alp dağlarını aştı!

Her vahşi kaya tuttu; bir kartalın yasını,
Sildi mağrur kartallar silâhımın pasını.

Zulme karşı besledim ruhumda acı bir kin;
Asırlarca vuruştum yurdum ve hakkım için!

Yürüdüğüm izlere eğil de hürmetle bak:
Ecdadımın kanıyla yoğrulmuştur bu toprak!

Yurdumu çiğneyenin saçından süzülen kan,
Kulağında küpedir yakut damlalarından!

Kalsa sınırlarımda tek bir kol, tek bir bilek:
Tarih onu bir kılıç kabzasında görecek!

MARŞ

Varsa hakkın kılıçtır tutunacak bir dalı;
Yaşayacak milletler, hakkını tanımalı!

Benden kurban isteyen zulüm mabetlerine,
Yangınlar girmelidir bu'urdanlar yerine!

Adımın biri Oğuz, biri Mustafa Kemal
Irkımın istediği: Ya ölüm ya istiklâl!

SELİM SIRRI TARCAN (1874 - 1948)

Spor, sağlık ve uzun ömür verir. Vücudu güzelleştirir, kötü ve aşırı iptilâları önler; insanın ve toplumun hayatına ahenk ve mutluluk getirir.. Hayat bir aynadır; güler yüzle bakarsanız o da güler, kaşlarınızı çatarsanız o da suratını asar.

MORA Yenişehiri'nde doğdu. Galatasaray Lisesi'nden sonra, Harb Okulu'nu bitirdi. İsveç'te beden eğitimi stajı yaptı. Millî Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi Başmüfettişliği'nde bulundu. Milletvekili oldu. İstanbul'da öldü (2 Mart). Selim Sırrı Tarcan; konferansçı, iyi bir hatip, folklor araştırıcısı, beden eğitimi konusunda büyük bir dava adamıdır. Canlı bir üslûp yapısı vardır. Selim Sırrı Tarcan'ın başlıca eserleri : *Beden Terbiyesi* (oyun, cimnastik, spor, 1932); *Bugünkü Almanya* (1930); *Çelimsiz ve Anormal Çocuklar* (1944); *Halk Dansları ve Tarcan Zeybeği* (1948); *Müziğin Dili* (1945); *Nasıl Konuşmalı* (1939); *Radyo Konferanslarım* (1932); *Spor Pedagojisi* (1943); *Şimalin Üç İrfan Diyarı : Finlandiya, İsveç, Danimarka* (1940); *Vakitsiz İhtiyarlamanın Sebepleri ve Daima Geç Kalmanın Sebepleri* (1947); *Yaşama Bilgisi* (1942); *Yaşama Öğütleri* (1948); *Yurt Dışında Londra'da Gördüklerim* (1948); *Olmuş Şeyler* (1949). «Spor Pedagojisi» nde yayınlanan bir yazısı

NİÇİN SPOR YAPARIZ?

Türk gençleri sporun amacını iyi anlamalıdırlar; çünkü uygarlık yolunda başka milletlerden geri kalmamamız, biraz da buna bağlıdır. Spor artık dünyanın her tarafında milletçe önem verilen etkinlikler sırasına geçmiştir. Yaşama savaşında büyük bir rolü olan bu zevkli işin fayda ve zarar sınırını iyi kavramamız gerekir; öyle olmazsa, fayda yerine zarar verebilir. Spor iki ağzı keskin bir kılıçtır, kullanmasını bilmeyenlerin parmaklarını doğrar.

Hareket, vücut için bir besin değeri taşır : Azı beslemez, çoğu zarar verir. Ayrıca, besin gibi spor da iklime, bünyeye, yaşa göre değişir. Na-

sıl ve ne kadar spor yapacağımızı bilirsek, zevk ve heyecan veren bu faaliyet vücudumuzu geliştirir, mükemmelleştirir.

Asıl aydınlanması lâzım olan nokta, bu «mükemmel» kelimesiyle ne kastedildiğidir. Mükemmel insan kimdir? Bazuları iri ve demir gibi sert bir gülleci mi? Yarışlarda daima birinci gelen koşucu mu? Her maçta golleri kendisi atan futbolcu mu? Rakibini nakavt eden boksör mü? Güreşlerde galip gelen pehlivan mı? Diski en uzağa atan atlet mi? Hayır, hayır, bunların hiç birisi değil.

Mükemmel insan, önce bir meslek sahibidir; bir sporla meşgul olur; dimağını, kaslarını tam bir ahenkle işletir. Bu iki kuvvetin birden gelişmesi onu iradesine hâkim, atılgan, becerikli, feragat ve karakter sahibi bir insan hâline getirir. İşte mükemmel insan budur. Spor, böyle bir amacın elde edilmesi için, bir yoldur.

Spor, sağlık ve uzun ömür verir. Vücudu güzelleştirir, kötü ve aşırı iptilâları önler; insanın ve toplumun hayatına ahenk ve mutluluk getirir.

HAYATTA BAŞARININ YOLLARI

Hayatta yalnız kendi çalışması, kendi ehliyeti, kendi bilgisi ile, alın teri dökerek kazanılan ve başkasını zarara sokmayan başarı meşrudur. Para çalmak, hile yapmak, adam dolandırmak, birinin ayağını kaydırıp yerini kapmaktan, sırtında yumurta satmak, yapılara taş taşımak, fabrikalarda işçi olmak, kundura boyacılığı ederek namusu ile hayatını kazanmak daha iyidir. Hayatta muvaffak olmak için himayenin, paranın ve şansın yardımını gerekli sayanlar vardır. Hatta, sadece şans olduktan sonra hepsi olur diyenler vardır.

İnsanların bir kısmı gayet çalışkan, bir kısmı da son derece tembel olmak üzere iki zümreye ayırsak, şansın, çalışkanlar tarafında olacağına şüphe etmemek lâzımdır. Birkaç tembelin, tesadüfün yardımı ile hayatta yer tutması, cemiyette mevki kazanması umumî kaideyi bozmaz. Hayatta genel olarak muvaffak olanlar, para değil, azim ve ceht sahibi olanlardır.

Bundan on sene evvel, okuduğum, Amerika'da geçen bir olay beni çok düşündürmüştü. Size de anlatayım:

Kolombiya Üniversitesi'nin Makine Mühendisi Şubesini henüz bitirmiş dört arkadaş yıkanmak üzere şehrin hamamlarından birine giderler. Hamamın büyük havuzunda yüzüp şakalaşırken içlerinden biri:

— Benim aklıma bir şey geldi. Çok orijinal bir fikir, bakınız söyleyeyim. Içimizden biri kim kendine güvenirse, burada çırçıplak kalsın ve hayat mücadelesine öyle başlasın. Eğer bundan bir sene sonra hayatı kazanmağa ve üç

İnsanlar kendi mesleklerini, kendi rey ve arzuları ile seçebildikleri gün medeniyet kemal mertebesini bulacaktır... Hayatta saadete kavuşmak için insanda üç meziyetin bulunması şarttır: Azim, ümit, sebat! Bu üçü saadet sarayının anahtarlarıdır. Bu üçü kadere karşı savaş açanların silâhıdır. Hiçbir zafer gösterilemez ki bu üç şarta bağlı olmasın... Dünya bir cennettir. İlkbaharın, yazın, güzün, kışın kendine mahsus bin bir güzelliği vardır. Ağaçlar, çiçekler, kırlar, dağlar, ormanlar, denizler, nehirler, kuşlar, güneş, ay, yıldızlar bunların hepsi, seyrine doyulmıyan cennetin nimetleridir. Güneşin, havanın, aydınlığın, hareketin lüzumunu anlayan, bu nimetlerin kadrini bilerek onlardan faydalananlar için dünya bir cennettir. Aile ocağı dünyanın bir küçük örneğidir. Orası saadeti yuvada arayanlar için cennet, dışarıda arayanlar için, cehennemdir.
Selim Sırrı TARCAN.

yüz dolar da ekonomi yapmaya muvaffak olursa, diğer üç arkadaş ona bin dolar versin! Bu teklif karşısında ötekiler biraz düşündüler, sonra içlerinde en genç olanı haykırdı:

— Ben bu teklifi kabul ediyorum, mukaveleyi hemen yapınız! Notere tasdik ettirin, bana da getirin, imza edeyim, der.

Üç arkadaş biçarenin elbiselerini bir paket yaparak, onu orada Hazreti Âdem kıyafetinde bırakıp giderler.

Genç, bir müddet düşünür. Bu kıyafette sokağa çıksa polis tevkif eder. Ne yapsın? Hamam sahibine işi anlatır, böyle bir iddiaya giriştiğini söyler ve kendisine bir ay zarfında parası ödenmek üzere bir mayo, bir kutu boya, iki fırça tedarik etmesini rica eder ve hemen o gün hamama girip çıkanların kunduralarını boyamağa başlar. O kadar güzel, o kadar mahirane boyar ki yalnız müşteriler değil, bütün hamamda çalışanlar potinlerini, iskarpinlerini ona boyatırlar. Bir ay sonunda hem borcunu öder, hem de sırtına bir gömlek, ayağına bir pantolon ve bir çift iskarpin almağa muvaffak olur. Oradan transatlantik kumpanyasına koşar.

Kolombiya Üniversitesi'nin Makine Mühendisi Şubesi'nden mezun olduğunu ve İngiltere'ye işleyen vapurlarda bir makinistlik istediğini, yoksa üçüncü sınıf ateşçiliğe bile razı olduğunu söyler. Sağlam vücutlu, iri yapılı gencin sözleri direktörü müteessir ederse de ateşçilikten başka yer olmadığını, o işin de çok zor olduğunu, her seferde büyük kazanların karşısında en az on kilo zayıflayacağını önceden haber verir. Genç razı olur. Newyork'tan büyük vapura kendini atar. Üç dört gün içinde kömürü maharetle ocağa atması sayesinde ateşin gayet iyi tavlanması baş ateşçinin dikkatini çeker. Bir dakika

boş durmadan genç, vakit buldukça makine dairesine gider, yağlanması, temizlenmesi gereken boruları, vidaları elden geçirir. Londra'dan dönüşte başmakinist, bu çalışkan genci yanına alır ve dördüncü sefere ikinci makinist olarak bir tüccar postasına yerleştirir.

Böylece kendisini en iyi şekilde gösterebileceği işe kavuşan genç, tam bir yıl sonunda beş yüz dolar biriktirmeğe muvaffak olur; arkadaşlarını bulur; hayatını anlatır ve onlardan bin dolar alırken «Keşke sizlerle daha fazlasına bahse girişseydim!» der.

İşte bir irade kudreti ki şansı kendisine tabi kılıyor, kundura boyamayı haysiyetine dokunan bir iş saymıyor. İşte kendine güvenen bir insan ki kimseye yüz suyu dökmeden hayata çırçıplak atılıyor, para kazanıyor ve biriktiriyor.

İnsan hayatta yalnız kendisine güvenmelidir; başkasından yardım bekleyenler zaferden ümidi kesmelidirler.

Selim Sırrı'nın 67 nci yıldönümünde duyduğu hüsran — Stada harcanan milyonlarla bütün mektepler jimnastikhane ile dolardı — Herkes pehlivan olsa millet kalkınır mı? — Medresede hocalara nasıl jimnastik yaptırdım? — Yeldirme ile jimnastik — 22.660 sahifelik eser: «Biz beden eğitimi değil, bunun karikatürünü yapıyoruz!.. Benim İsveç'e gitmeme sebep olan kitap» ara başlıklarıyla özetleyebileceğimiz, gazeteci Hıfzı Topuz'un Selim Sırrı Tarcan'la yaptığı röportaj, spor tarihimiz için olduğu kadar, edebiyat tarihimiz için de önemlidir:

Tarcan'la Röportaj

İşte bütün ömrünü bu memlekete modern beden eğitimini yerleştirip geliştirmeğe vakfetmiş bir insanın, hayatının 67 nci yıldönümünde duyduğu hüsranın ifadesi:

«— Elli küsûr yıllık emellerimin sonunda uğradığım hayal sukutunu nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Biz ne istedik, ne için mücadele ettik, ne oldu? Bugün memleketin beden eğitimi bakımından arzettiği durum maalesef çok kötüdür. Bu mevzudaki çalışmalarımız hiç de arzu ettiğimiz gibi olmadı ve olmuyor. Avrupayı çok kötü bir tarzda taklit ediyoruz. İşi yanlış tuttuk. Milyonlar harcayıp Dolmabahçede stadyum yapmak beden eğitimi değildir. Ben o parayla bütün mektepleri jimnastik salonlariyle doldurabilirdim. Stadyumda oturup kavga seyretmeğe beden eğitimi denmez. Bizim spordan anladığımız şudur: Kalkıp maça gidiyoruz. Yirmi bin kişi oturmuş maç seyrediyor. Hem de ne maç! 22 biçimsiz vücut sahaya çıkıyor. Kalın kalın bacaklar, kısacık boy, anormal bir gövde. Derken oyun başlıyor.

— Vur ulan!

— Ye onu ye!...

Arkasından sille tokat, tekme, küfür... İşte yaptığımız spor bu.

Şimdi orada maç seyreden o yirmi bin spor meraklısına sorarım: Acaba

Tuttuğunuz işe dört el ile candan sarılın! Ona yürekten bağlanın ve yorulmadan, dikkatli çalışın!. O zaman er, geç zafer size güler yüzünü gösterecektir... Her şeyin bir gayesi olduğu gibi, yaşamanın da gayesi mes'ut olmaktır. Bunun içindir ki, zengin, fakir, bütün insanların dileği saadete kavuşmaktır... Saadeti uzaklarda aramak, doğru değildir; o herkesin pek yakınındadır. Bunu bilmiyenler onu uzaklarda arar, bulamazlar. *Selim Sırrı TARCAN.*

bunların içinde her gün vücudunu 10 dakika işleten kaç kişi vardır? Eminim ki 10 kişi çıkmaz.

Gelelim sporcularımıza. Tabiî gaye spor değil, ticaret «200 kâğıt vereyim, bu hafta maça çık!» «Bin kâğıt vereyim, bizim takıma geç...» İşte benim istemediğim bu idi. Sporu ve sporcuyu bir ticaret metaı olmaktan çıkarmadıkça beden eğitimine gidemeyiz.

Biz bugün mekteplerde beden eğitimi değil, beden eğitiminin karikatürünü yapıyoruz. Haftada bir saat elini kolunu oynatmakla jimnastik yapılmaz. Biz çorak yere tohum ekmişiz. İşe temelden başlamak lâzımdı...»

Hayret ettim. Çünkü bugün bana bunları söyleyen, bu haklı tenkidleri yapan Selim Sırrı Tarcan, yıllar boyunca en salâhiyetli mevkilerden bu memleketin beden eğitimine istikamet vermiş bir insandı. Acaba şimdi söylediklerini eskiden yapacak olsaydı bu tenkidlerin daha geniş tesirleri olamaz mıydı? Kafamdan geçen bu düşünceleri Selim Sırrı da farketmiş olacak ki sözlerine şöyle devam etti :

«— Bizde meyvanın usaresini alır, posasını atarlar. Şimdi biz de ona benzedik. Bizi bir köşeye atıverdiler. On iki sene mebusluk ettim. Ne olur, bir gün bir büyük adam beni çağırıp fikrimi sorsun : «Şu beden terbiyesi işlerini sen bilirsin, ne yapalım, ne edelim?» desin. Katiyen böyle şey olmadı. Ben de ağzımı açmadım. Yalnız bir gün Meclisin bir köşesinde oturuyordum. Eski talebelerimden biri yanıma geldi. Çok hürmet ettiğim bu zat o tarihlerde iktidardan düşmüştü. Bana :

— Selim Sırrı bey, dedi, nasıl gidiyor beden terbiyesi işleri? Memnun musun?

— Hayır, dedim. İşler hiç de istediğim gibi gitmiyor.

Ve ondan sonra oturdum, kendisine neler yapılması lâzım geldiğini anlattım. Büyük bir alâka gösterdi.

— Ah, dedi, bu işleri niçin daha evvel bana anlatmadın? O zaman ben bunları bilseydim, başka türlü yapardık.

Ben de memnun oldum. Fakat artık iş işten geçmişti.

Aradan zaman geçti. Günün birinde bu çok sevdiğim zat tekrar mühim mevkilere geldi. «Artık bizim dâva hallolur» diye sevinmeğe başladım. Bekledim, bir ay, beş ay, on ay... Ne gezer? Beden eğitimi dâvası yine unutulmuştu.

Bu dâvayı niçin yürütemediğimize dair işte size küçük bir misal...»

Herkes pehlivan olsa millet kalkınır mı?

Memlekete ilk olarak İsveç jimnastiğini getiren Selim Sırrı bu yolu nasıl seçtiğini de şöyle anlatıyor:

«— Beden terbiyesi ile ilk uğraşmağa başladığım senelerde kanaatim şu idi: Bir milletin selâmete erebilmesi için bütün efradının pehlivanlardan müteşekkil olması lâzımdır. Ben bu mevzuda Serveti Fünûnda da makaleler yazıyordum. Günün birinde Dr. Kilisli Rifat diye biri çıkıp İkdamda bana bir cevap verdi. Yazı aşağı yukarı şöyle bir şeydi: Bu Selim Sırrı, milleti dalâlete sevketmektedir. Bu adam biraz mürekkep yalamış olsaydı daha iyi olurdu. Tavsiye ettiği şeylerin hepsi yanlıştır.

Bu cevabı okuyunca küplere bindim. Sordum, soruşturdum. Bir de öğrendim ki bu Kilisli Rifat, Besim Ömer Paşanın asistanı imiş. Ertesi gün kalkıp doğru paşaya gittim. Kilisli Rifat da oradaydı. Sıska, çelimsiz bir adam. Ben derhal ceketi çıkardım. Kolları sıvadım:

— Gel, yokla bakalım, dedim. Spor ne imiş gör. Sende sporun zerresi yok. Güveniyorsan kendine, geç karşıma.

Güldü:

— Ben vücut pehlivanı değil, kafa pehlivanıyım, diye cevap verdi. Fikre fikirle cevap verilir. Sen de kendine güveniyorsan bana yazı ile cevap ver.

Fena halde mahcup olmuştum. Bana bir yığın kitap ismi sayarak «Bunları okudun mu?» diye sordu. «Hayır» dedim. Bunun üzerine masasından bir kitap alarak bana uzattı ve:

— Al, bunu oku da ondan sonra görüşelim, dedi.

Bu kitap işte hâlâ kütüphanemde durur.

Selim Sırrı raftan bir kitap alarak bana uzattı. Kabına bir göz attım: «La fatigue et l'entrainement physique.» Sonra devam etti:

«— Kitabı alır almaz eve kapandım ve bir haftada kitabı yuttum. Sonra doğru Kilisli Rifata. Doktor beni telâşlı görünce:

— Ne o, yoksa beni dövecek misin? dedi.

— Hayır, dedim. Elini öpeceğim.

İşte İsveçe gidişime bu hâdise sebep oldu.»

Çalışmak bir zevktir, bu zevk beslenirse yavaş yavaş alışkanlık halini alır. Türk genci unutma ki, yirminci asrın felsefesi şiddet, sür'at, sebat ve azimle tuttuğu işe dört elle sarılmaktır... Zamanın takdirsizliklerinden yılmadan tuttuğun işe dört elle sarıl, sabır ve sebatla çalış!.. Hastaların daima suratları asık, kaşları çatıktır. Sıhhatte olanların ise, kahkahalarından durulmaz. Öyle ise, daima sıhhatli olmağa bakmalı, bunun için de vücuda bakmayı ihmal etmemeli, her sabah vücudu işletmeli, açık havada gezmeyi sevmeli, sağlam, neş'eli, canlı olmaya bakmalı... Bir yuvanın saadeti, evin içinde büyük, küçük herkesin anlaşma ve uzlaşmasına bağlıdır. Anlaşmayan kimselerin evi, cehennemden farksızdır... Yemek yemesini bir zevk telâkki etmeli. Tatlı söylemeli, tatlı yemeli. İnsanlar yaşamak için yer ve yemek için yaşamaz diye bir atasözü var. Hayır, bu doğru değildir. Biraz da yemek için yaşamak lâzımdır... Türk Genci! Verdiğin sözü tut! Her işini vaktinde yap! Bugünün işini yarına bırakma! Biraz sonra, yok! Yarın, yok! Şimdi var, bugün var! *Selim Sırrı TARCAN.*

Yobazlara nasıl jimnastik yaptırdım?

Selim Sırrı için asıl mücadele İsveç dönüşü başlıyor. Memlekete jimnastiği yerleştirmek için işe medreselerden başlamak lâzım. Sonra sıra kız mekteplerine gelecek. Selim Sırrı kalkıp doğru Şeyhülislâm Efendiye giderek derdini anlatacak oluyor. Sen misin bunu istiyen? Şeyhülislâm Efendi basıyor feryadı:

— Memlekette sen ihtilâl mi çıkartmak istiyorsun? Olmaz böyle şey, diye Selim Sırrı efendiyi geri çeviriyor.

Fakat Selim Sırrının ümitleri kırılmamıştır. Mücadelesine yine devam ediyor. Derken günün birinde Şeyhülislâm Efendi değişiveriyor. Selim Sırrı bu sefer de Şeyhülislâm Hayri efendinin karşısındadır. Hayri efendi ise tolerans sahibi bir zat. Selim Sırrı:

— Efendim, diyor. Hocalarımızın böyle göbekli dolaşmaları hoş olmuyor. Müsaade ederseniz ben bunların hepsinin göbeğini eritirim.» Hayri efendi:

— Yapabilir misin bu işi? diyor.

— Elbette. Yeter ki siz emir buyurun.

Bunun üzerine fetva çıkıyor. Ertesi sene bir hamle daha. Bu sefer de

kız mekteplerine jimnastiğin kabulü irade buyruluyor. Fakat topuklara kadar yeldirme giymek ve saçların tek telini göstermemek şartiyle.

İşte Selim Sırrının mücadele hayatından bazı parçalar.

22.660 sahifelik eser

Hâlâ her gün muntazaman 10 dakika jimnastik yaptığını söyleyen Selim Sırrı Tarcan, bu sayede bütün vücut ve kafa dinçliğini de muhafaza etmiş. Kendisinin şimdiye kadar kaç kitap ve makale yazdığını geçen gün evde oturup hesap etmişler. İşte 50 küsûr yılın bilânçosu:

62 kitap
1520 konferans
2520 makale
Yekûn: 22.660 sahife.

Ve hâlâ Selim Sırrı yazı yazmağa devam ediyor.

Senin bir çok taraflarını kendine örnek alacak insanlara ne kadar çok ihtiyacımız var üstat!...

ŞEN OLUNUZ

Şimdiki bazı filozofların demesine bakılırsa bahtiyar olmanın on şartı vardır. Bunlardan birincisi iyi bir hazım, öteki dokuzu da paradır. Fakat «Gürültüsüz Hayat» kitabını yazan bir Amerikalı böyle demiyor. Dünyada bin türlü neşe ve zevk kaynağı vardır. Yalnız bunların hepsi de bahtiyarlık için lüzumlu değildir. Hayatı ideal şartlar altında düşünenler değil, bulundukları halden hoşnut olmasını bilenler bahtiyar olabilirler. İşte bu sırrı bulanlar bahtiyarlığa kavuşmak için ne işlerinin düzelmesini, ne büyük memurluklara geçmeyi ne de zenginleşmeyi beklemezler. Bulundukları durumdan en çok fayda elde etmeğe çalışırlar. Cennet, bazı insanların kurdukları gibi başka bir dünyada değil, burada, yeryüzündedir. Bahtiyarlık, insanların kendi varlığındadır, onu başka yerde aramak boştur.

İnsan çalışırken değil, fakat işini bitirdikten sonra yorgunluğunu duyar. Onun içindir ki, ne çeşit olursa olsun işini bitirdikten sonra sayfayı kapamalı ve artık gönül açacak çareler aramalıdır.

Tanıdıklarımızdan bir profesör vardır. Bu zat, sabahtan akşama kadar iş odasında durup dinlenmeden sekiz on saat çalışır ve sonra nasıl dinlenir, bilir misiniz? Keman çalarak! Kendisi diyor ki: «Fikrim ne kadar yorulursa yorulsun, yarım saat keman çalınca bütün yorgunluğum gider ve taze hayat bulurum.»

Bir başka dostum da akşam üstü hafif jimnastikler ve duş yapmakla dinlenir.

Bir İngiliz hekimi diyor ki: «Dinlenmek için zamanının bir kısmını güleryüzlü ve kahkahası bol insanlarla geçirmelidir.» Bu, pek doğrudur. Şen bir

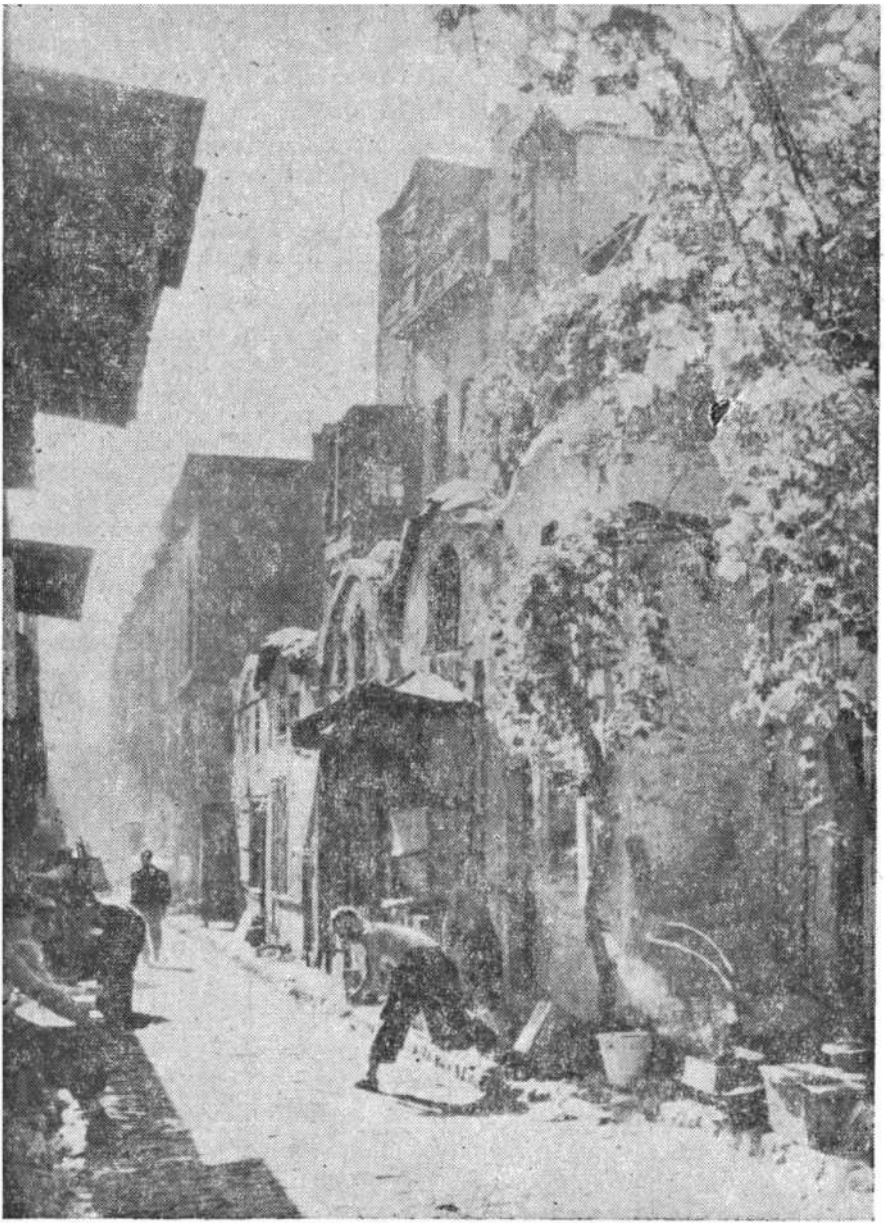

ESKİ BİR İSTANBUL SOKAĞI

dostun konuşması, insanın yorgunluğunu giderir, sinirlerini yatıştırır; üzüntüsünü geçirir. İnsana hayatta fazilet gerektir, fakat neşe de onun kadar lüzumludur.

Meşhur (Gladiston) pek küçük yaştanberi her şeyi iyi tarafından görmeye alışmıştı. Bunun için en çetin politika işleri kendisinin bir gece, uykusunu kaçırmamıştır. Tabiat, bütün güzellikleriyle başlıbaşına bir neşe ve bahtiyarlık kaynağıdır. Bahtiyar olmasını bilene her şey güleryüz gösterir. Gök daha güzel, ay ve yıldızlar daha parlak, ciğerlerimize giren hava daha temiz gelir.

Bulunduğumuz yerlerde işlenmemiş nice bahtiyarlık madenleri vardır; onları bulmak bir hünerdir. Her şeyi iyi görmeye alışanlar bu bahtiyarlık kaynaklarının da pek iyi yerini bulurlar. Bakınız Goethe (Göyte) ne diyor: «İnsan her gün ya güzel bir ses işitmeli, ya gönül açıcı bir kitap okumalı, yahut güzel bir şey seyretmelidir.»

Kitap odanızda her vakit bir mizah gazetesi bulundurunuz ve içiniz sıkıldığı zaman çabucak onu açıp gönül eğlendirecek parçalar okuyunuz. Sinemalarda güldürü filmleri seyretmek fırsatını kaçırmayınız. Tuhaf konuşan, şaka yapan, eğlenceli hikâyeler anlatan kimselerin bulundukları toplantılara koşunuz. Kara haberler veren, somurtan, her şeyi karanlık gören kimselerden uzak kalınız. Elem veren, gözyaşı döktüren filimleri seyretmeyiniz! Sözün kısası, bahtiyar olmak herkesin hakkıdır. Yalnız o bahtiyarlığı uzaklarda değil, kendi hayatımızda arayıp bulmalıyız. Geçmiş günlerin özlemini çekenler veya geleceğin kaygısı ile tasalananlar hiçbir vakit bahtiyar olamazlar. Halinden hoşnut olmayı bilmeli, hem gülmeli, hem de başkalarını güldürmeli. Hayat bir aynadır, güler yüzle bakarsanız, o da güler, kaşlarınızı çatarsanız, o da suratını asar.

NEYZEN TEVFİK

(1879 - 1953)

Istırap elimde bir asâ gibi,
Bu çile çölünde yürüyenim ben!
Şu ömrüm çürümüş bir aba gibi,
Ucundan tutup sürüyenim ben!

Felsefemdir Kitâb-ı îmânım,
Taparım kendi ruhumun sesine.
Secde eyler hakikatım her an,
Kalbimin âteş-i mukaddesine.

CUMHURİYET sonrası hiciv şairlerimizin en ünlülerinden ve büyük ney üstadı. Bodrum'da doğdu (24 Mart). «Kolaylı» soyadı, baba yurdu olan Bafra'nın Kolay kasabasından gelmektedir. Rüştiye başöğretmeni Hasan Fehmi Efendi'nin oğludur. İlkokulu Bodrum'da bitirdikten sonra, babasından «Gülistan»ı okuyarak Farsça öğrendi. İzmir İdadisi'nden ney'le şiire düşkünlüğü yüzünden ayrıldı. Bir yandan ney çalmaktaki ustalığını, bir yandan da İzmir'de şair Eşref'le Tokadizade Şekip'ten, İstanbul'da Mehmet Âkif'ten aldığı derslerle şiir söylemek yeteneğini geliştirdi. Mısır'a gitti (1908); Mısır'da bulunduğu yıllarda ney çalarak hayatını kazandı. İstanbul'a dönünce (1913); derbeder bir yaşantı sürdürdü. İçkiye düşkünlüğünden, sık sık sinir buhranları geçirir oldu. Ömrü boyunca hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmadan gönlünce, dilediği gibi serazat yaşıyan bu büyük rind, İstanbul'da Beşiktaş'ın saman iskelesindeki harap hücresinde son nefesini verdi (28 Ocak). Kartal aile mezarlığında gömülüdür. Neyzen Tevfik'in yaşam öyküsünü Hilmi Yücebaş'tan dinlemek edebiyat tarihimiz için yararlı olacaktır :

Özgürlük ve insanlık âşıkı, yergi ve ney üstadı Neyzen Tevfik'i adını açıklamayan bir düşünürümüz ne güzel anlatmıştır: «— Bence Mevlânâ ile Neyzen arasında yakın bir ilgi vardır. Bu iki kişinin de ulaşmak istediği hedef aynı, fakat izledikleri yollar ayrıdır. Mevlânâ, Ney'i Dergâh'a sokmuş, Neyzen Dergâh'tan çıkararak halkın ayağına götürmüştür. Mevlânâ'nın Ney'i ile NEYZEN'in Mey'i aynı tasavvuf potasında birlikte eriyen iki kardeştir. Mevlânâ'ya «Veli», NEYZEN'e «Deli» diyenler, veli ile deli arasındaki büyük tasavvuf kavramını anlamayanlardır. Neyzen, şu yalancı dünyaya kendini tanıtmak için gelmedi ama, yine de gerçek dünyası tanınmadan göçüp gitmiştir. Saygı ile anıyoruz. Tevfik Hüda'dandır.»

HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ

24 Mart 1879 yılında İzmir'in Bodrum ilçesinde dünyaya gelen Tevfik Kolaylı, Rüştiye mektebi öğretmenlerinden Hasan Fehmi efendinin oğludur.

Hasan Fehmi efendi, musikiden anlayan nükteci, sanatsever ve kültürlü bir hoca idi. Başında sarıkla saz dinlemeye gittiği için hücumlara uğrar, fakat aldırmazdı.

Kuvvetli bir hâfızaya sahip olan Hasan Fehmi Efendi, bir gecede Kur'anı iki defa hatmetmiş ve Şeyhülislâm Hâfız Necip efendiden icâzet almıştır.

Neyzen'in annesi, babasından önce ölmüştü.

Babası öldüğü zaman, karısının yanına gömülmesini vasiyet etmişti. Hasan Fehmi efendinin tabutu, mezara indirilirken NEYZEN:

«— Nihayet burada da koynuna girdin. Seni gidi seni...» demişti.

Yaramaz ve ele avuca sığmaz bir çocuk olarak çevresinde büyümeğe başlayan Tevfik, başak sapından ve kamıştan düdük yaparak çalar, çocukları etrafına toplayarak eğlendirirdi.

Babasının denize yakın, bahçeli güzel bir evi vardı. Tevfik deniz kıyısında büyüdüğünden, çevresindeki güzellikler onun, yaradılıştan ince olan ruhunu etkilemiştir.

7 - 8 yaşında iken bir gün babası, küçük Tevfik'i elinden tutarak gezdirirken, yorulup Bodrum'un Tepecik kahvesine gitmişler ve arkalıksız bir iskemleye oturup dinlenmişlerdir.

O sırada kahveye yakın yerdeki ağaçlar altından yükselen bir ney sesi, küçük Tevfik'in ruhunun derinliklerine işler. Babası, «Bunlar dervişlerdir oğlum, ney çalıyorlar...» demiş: ondan sonra Tevfik, Ney'e delice merak sarmıştır.

Birkaç yıl sonra babası, Urla'ya tâyin edilince, Tevfik de bir gün Urla sokaklarında dolaşmağa çıkmış. Çarşıda bir berber dükkânı önünde duyduğu ney nağmeleri, basbayağı onu yeniden büyülemiştir.

Neyzen Tevfik'in Babası Bafralı Hafız Hasan Fehmi

Tevfik, ceketinin önünü ilikleyerek, fesini düzelterek terbiyeli bir tavırla dükkândan içeri girer ve berber Kâzım efendinin elini öperek, kendisine ney dersi vermesini rica eder.

İyi kalpli, okumuş bir insan olan Kâzım efendi, 15 - 16 yaşlarındaki bu meraklı çocuğun isteğini kırmaz, ona ney dersi vermeğe başlar. Fakat Tevfik'in bu kuru kamış parçasından çıkan seslere karşı duyduğu derin zevk, onda ruhsal bir hastalık yaratır. Genç Neyzen, bayılmalar, sar'a nöbetleri, sıkıntılar geçirmeğe başlar. Fakat o, bütün bu rahatsızlıklara rağmen, ney'e olan derin sevgisinden kendini kurtaramaz.

Bu sırada şiire de merak saran Tevfik, o çocukluk günlerini şöyle anlatır

«— Yedi yaşında ya var, ya yoktum. Köyümüze saz şairleri gelmişti. Bir gece bunları dinledim. Esasen (Kan Kalesi)ni, (Kahraman Katil)i, (Arzu ile Kamber)i, (Tahir ile Zühre)yi, (Leylâ ile Mecnun)u dinlemiş, bunlardaki beyitleri ezberlemiştim. İşte şiir söylemek —o zaman böyle derlerdi— hevesi, saz şairlerini dinlemek ve bu kitaplardaki beyitleri ezberlemekle başladı.»

Tevfik'in sağlık durumunun sarsılması ve ney'e merakı, öğrenimine engel olur düşüncesiyle ailesini üzüntüye düşürmüş, ney dersi almasına son verilmiştir.

Buna canı sıkılan Tevfik'te, yine ikide bir düşüp bayılmalar görülmeğe başlamıştır.

Hastalığı yüzünden öğrenimini sürdüremeyen Tevfik'i annesi İstanbul'a götürüp hacılara, hocalara okutmuş, Eyüp'te tesbihten geçirtmiş ve nefes ettirmiştir. Bunlardan bir fayda görülemeyince, Tevfik o devir İstanbul'unun meşhur hekimi Pepo'ya da götürülmüş ve musevi doktor şu öğütte bulunmuştur:

«— Bu çocuk ney'e meraklı ise bırakınız, onunla meşgul olsun, üstüne düşmeyin!»

Bundan sonra ney'ini istediği kadar çalmakta özgür kalan Tevfik, İstanbul'dan Urla'ya döndüğü gün, sevinçle şu mısraı yazmıştı:

«Kavuştu âşık-ı şeydâ o yâr-ı cânâna yine!..»

Urla'da ney'ini elinden bırakmayan Tevfik, bir taraftan da bağlama, cura, tambura çalmayı öğrenmiştir. Yıllar geçtikçe hem ney çalmağa, hem de dağlarda avlanmağa başlayan Tevfik'i babası sonraları İzmir'e götürerek Mevlevî şeyhi Nureddin efendiye teslim etmiştir. Neyzen Cemal beyden ders almağa başlayan Tevfik, Urla'da iken öğrendiği ney'i İzmir Mevlevî Dergâhı'na ve çalgıcı kıptilerin meclislerine devam ederek ilerletmiştir.

Tevfik, o gençlik günlerini şu beyitle özetliyor:

«Nota ile meşke devam etti, şöyle birkaç mâh,
Semaa, mıtrıba girdi, «ney» elde, başta külâh..»

O zamanlar Mevlevî Dergâhı, İzmir aydınlarının bir toplantı yeriydi. Şair Eşref, Abdülhalim Memduh, Tokâdi zâde Şekip, Tevfik Nevzat, Ruhi Beybaba, Bıçakçı zâde Hakkı, Hasan Rüştü, Tanburî ve Santurî Ali Efendi, Kemanî Yeşova ile tanışan Tevfik, şiirler yazmağa da başlamıştı.

Neyzen Tevfik'in ilk şiiri «80» yıl önce, 30 Nisan 1314 (1898) günlü ve 18 sayılı MUKTEBES dergisinde çıkan ve «Urla mekteb-i rüştiyesi muallim-i evveli Hasan efendinin mahdumu Tevfik» imzasını taşıyan şu gazeldir:

«Dilşikârım! Sen esîr ettin dil-i nâşâdımı,
Şîvekârım! Levha-i hüsnün gönül sayyadı mı?
Düştüğün gündenberi gafletle hüsnün dâmına,
Eyledin eflâke i'lâ âhımı, feryâdımı!..
Hançer-i hicrinle cânâ sinemi çâk eyledin,
Âşık incitmek acep canânların mutadı mı?.
Gözlerin mir'ât-ı İskender gibi yaktı beni
Tiği cevrin etti virân hane-i âbâdımı..
Hak seni Tevfik'e mazhar eylesin ey bivefa!
Eyledi aşkın perişan fikr-i istîdadım..!

Mevlevî dergâhında sanat ve ilimle ciddî olarak yetişmeğe başlayan Neyzen Tevfik, 20 yaşına geldiğinde artık adını hem usta bir neyzen, hem de şair olarak duyurmağa başlamıştı.

Yirminci yüzyılın başında (1900) İstanbul'a gelen Neyzen Tevfik, Fatih'te Fethiye medresesine girmiş, dört yıl sarıklı olarak câmi derslerine devam etmiş, orada hem ünlü edibler ve musikişinaslarla tanışmış, hem de içkili musiki âlemlerine dalmıştır. Medrese rezâletleri, mollaların kendini gözetmeleri, odalık, câriye ve hülle meseleleri Neyzen Tevfik'e çok azap ve üzüntü verdiğinden softaları şöyle yermiştir

«Bir çürük kürsü ile etmiştir,
Dincilik sanatı ibrâz-ı dehâ..
Kisve-i zühd-ü fesâd altında
Gözlerinden işer, erbâb-ı riyâ..»

«Utanırdım garazım menfaatinden korkar,
Yoksa her şeye müsait o sarık, o kanlı yular!.
Sargı sarmış gibi kör çıbana, manzarası,
O kızıl fes, o Grek damgası yüzler karası!.
Taşıdı yüz sene bu illeti biçâre vatan,
O cinâyet sürüsü gitti sılâya karadan..»

Şefik Kolaylı'nın anlattığına göre, Fatih'teki Fethiye medresesinde okurken bir gün Neyzen'in oda arkadaşlarından Balıkesirli Galip ile Birgivi Mehmet efendi «Ne olursun Tevfik şu ney'i çal da dinleyelim» demişler. Tevfik ney'ini hafif perdeden çalmaya başlayınca, medresedeki tüm softalar odayı abluka etmişler ve «Burada şeriata karşı gelen adam vardır» diyerek hemen şeyhülislam kapısına koşmuşlar. Oradan derhal gelen softa inzibatları Tevfik'i yaka paça eşyaları ile birlikte kapı dışarı etmişler. Bu arada müderrisi de «Ben böyle talebe istemem» demiş.

Bu olay o civarda duyulunca Musa Kâzım Efendi adındaki başka bir müderris Tevfik'e haber gönderip kendi dersine aldırtmıştır. Bu Musa Kâzım Efendidir. Neyzen'i himâyesi altına alarak onu zamanın şairlerinden Mualim Naci'nin arkadaşı Şair Şeyh Vasfi ve ünlü yazar Mithat Efendi ile tanıştırmıştır.

Musa Kâzım Efendi aydın düşünceli, özgürlük taraftarı bir âlimdi.

Ney çalmada bir hayli gelişen Neyzen artık zamanının kalbur üstü kişileriyle temasa geçmiş bulunuyordu.

Başta şair Mehmet Âkif olmak üzere, musikiye meraklı edip ve şairlerden Hersekli Ârif Hikmet, İbnül'emin Mahmut Kemal İnal, Halil Edip, Tevfik Fikret, Uşşâki zâde, Ahmet Rasim, Hacı Ârif Bey, Tanburi Cemil Bey, kemençeci Vasil, Udî Nevres gibi o devrin ünlü kişileriyle tanışmış ve Baban zâde Naim, Müstecâbî zâde İsmet, İzmirli Ahmet Cemil, Yunus Nadi, Giresunlu şair Hamdi, Filibeli zâde Nizami gibi özgürlüksever kişilerle dostluklar kurmuştu. Bir ara ileri geri konuşmalar yüzünden tutuklanmış, kurtulunca izlendiğini anlayarak arkadaşlarından ayrı yaşamağa başlamıştır.

Neyzen Tevfik adı, artık İstanbul'a büyük bir musikişinas ve tipik bir şahsiyet olarak yayılmıştır. Fakat kalender hayatını asla bırakmayan NEYZEN, önce Balat meyhanelerinde, sonra İstanbul'un diğer içkili yerlerinde sofralar kurarak yeni ahbablarıyla saz ve içki âlemlerine dalmıştır.

1902 yılında Sütlüce Bektaşi Tekkesi şeyhi Mümin Baba'dan nasib alarak bir Bektâşi dervisi olan Neyzen Tevfik, başıboş bir ömür sürmüş, ünlü kişileri korkusuzca yermekten çekinmemiştir.

1889 - 1903 yıllarında İstanbul'da çukurçeşmede ahşap Ali bey hanında Neyzen, kardeşi Şefik Kolaylı ile beraber oturdukları sırada, Mehmet Âkif, Sarıgüzelden buraya yürüyerek gelir, Neyzen'e Arapça farsça ders verir, yahut ondan ney üflemesini öğrenmeğe çalışırdı. İki yıldan fazla Neyzen'den ney meşkeden Mehmet Âkif'in, parmakları uzun ve kalın olduğu için icabeden yerlerde sür'atle ney deliklerini açıp kapayamadığından ney çalmaktan vazgeçmiş ve bu mecburiyet karşısında üzüntüsünü şu beyitle belirtmişti :

«Heyhat! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm;
Hanlarda sürüne sürüne Âşık Garib'e döndüm!..»

M. Âkif'i tam mânasıyle hocası olarak kabul eden Neyzen de bir şiirinde şöyle der :

«Adam etmek - çün beni pek çok yorulmuştur bu zât,
Kalmışım ruhumla minnettarı mâdâm-ül hayat »

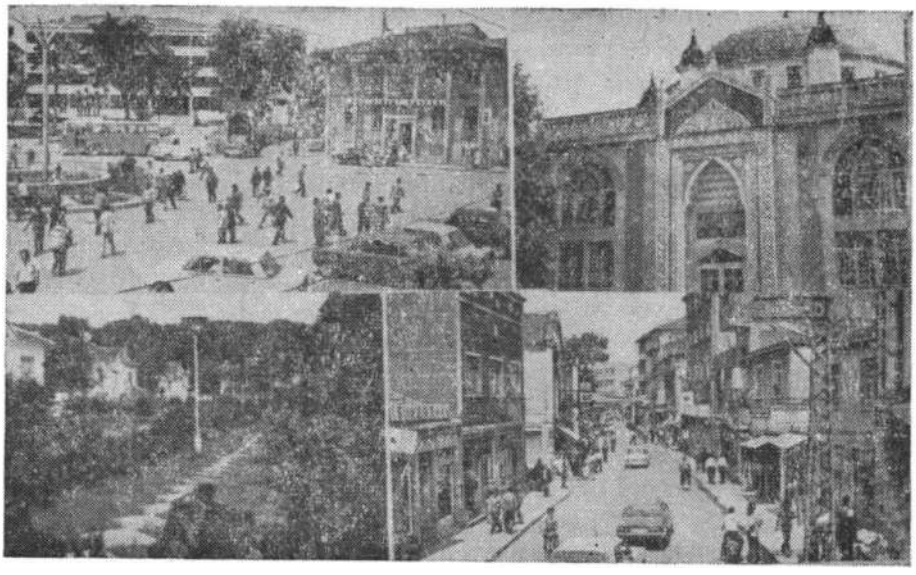

NEYZEN TEVFİK'İN ATA YURDU BAFRA

Neyzen Tevfik, 1903 yılından sonra kişisel yönetimin kıyıcılığına ve baskısına başkaldırarak Mısır'a kaçmış, orada yedi yıl ney'ini öttürerek, mey'ini çekerek kâh saraylarda, kâh kahvelerde zamanını geçirmişti. O sıralarda Mısır'da bulunan Şair Eşref, kendisiyle arkadaşlık eden Neyzen Tevfik için şu şiiri yazmıştı :

«Kimseler (Tevfik)e alnı yere gelmiş diyemez,
Doğduğundan beri g.. ünü dönmedi şeytana bile.
Çok cevâmide, mesacidde dolaştı amma,
Koymadı alnını secde-i rahmâne bile..
Hacı yatmaz gibidir sanki köpoğlu köpek,
Ayak üstünde durur düşse de mizâne bile!..»

Mısır'da Abdülhamit ve Hidiv'in aleyhinde şair Eşref'in yazdığı şiirleri okuduğundan, kendi yazdıklarını da imzalayıp gazetelere verdiğinden hükûmetçe, tâkip edilmeğe başlandı. 1908 meşrutiyetinin ilânı üzerine Neyzen Tevfik İzmir'e dönmüş, 21 Ağustos 1908 tarihinde İstanbul'a gelmiştir.

Neyzen Tevfik, Mısır'dan döndükten sonra, «EŞEK» gazetesinde A. Rıfkı, (Eşeğin Eşeği) takma adı ile NEYZEN'i şöyle yermişti

«Ona çektirmişti kahr-ı mûsibeti devran,
Hâfız'ın hitta-i Mısr içre lekası soldu..
Çanına ot tıkanıp ötmedi artık düdüğü,
Geldi İstanbul'a biçâre duâgû oldu!.»

O sıralarda sıkıntılı ve ızdıraplı günler geçiren Neyzen Tevfik, ne yazık ki, fazla içkinin etkisiyle birkaç defa Akıl hastahanesine girip çıkmış ve kendi halini şu beytinde açıklamıştı:

«Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine.
Meclis-i yârânda çaktım, Toptaşı'nda gürledim!. (*)

Kardeşi rahmetli Şefik Kolaylı'nın bana anlattığına göre «Neyzen Tevfik, 1910 yılında Erenköy-Sahrâyi Cedit'te sarıklı bir zatın kızı olan Cemile hanımla, benim ve babamın muhalefetine rağmen, annesinin ısrarı üzerine evlenmiştir. Neyzenin babası, sarıklı hocaya her ne kadar (Neyzen evlenecek adam değildir.) dediyse de, hayatında üç defa evlenmiş olan sarıklı hoca, bir kaç kere Neyzen'in evine gelerek bu evliliği gerçekleştirmiştir. Neyzen, yobaz düşmanı olduğundan sarıklı hoca ile geçinememiş, kızı Leman üç aylık iken hoca kızını kaçırmış ve yalancı şahitlerle şer'i mahkemede Neyzen'den boşanmasını sağlamıştır.»

Neyzen'i yakinen tanıyan Dr. Fahri Celâl, onun kişiliğini ve özelliklerini şöyle anlatıyor: «Başı hoş olduğu zamanlar pek halden anlar, nâzik ve zarifti. Yâni içmediği demek istiyorum. Zaten devresi gelmeden kimse bir tek kadeh içiremezdi. Midesi ekşidiği vakit gözü döner, fena olurdu. Hattâ o kötü hicivlerini de ancak böyle bozuk olduğu zamanlar yazmıştır.

Kadından zevk alır, meclislerde mavi saçlarıyle mutlaka dikkati çekmekten hoşlanırdı. Onun kadar ahbabı çok, olmadık insanlarla tanışan bir kimseyi tanımadım. Sanki mıknatıs gibi idi. Acaip mâceralar, tuhaf vak'alar, garip hâdiseler onun etrafında döner, hâdiselere karışır, vak'alara eşhas olur, seyircilikten ziyade işlerin içinde bulunurdu bütün hüviyetiyle. Mısır'a Sultan Hamidin korkusuyle değil, şair Eşref'in hasretiyle kaçmıştı. Kimselere eyvallah etmezken Eşref'e vurgundu.

Hicivleri onun tesirinde, ağza alınıp iğrenilip tükürmek kabilindedir. Yoksa kuvvetli şairdi.»

Halkın severek sayarak bağrına bastığı Neyzen Tevfik, kişilik portresi kolay kolay çizilemeyecek sanat ululanımızdan biridir.

(*) Üsküdar'daki Toptaşı cezaevi, eskiden akıl hastahanesiydi.

★

Fahreddin Kerim Gökay, konferans veriyormuş. Konu, içkinin zararları. Bir ara dinleyicilere sormuş: «İki kovadan birine rakı, birine su doldursak ve bir eşeğin önüne koysak, hangisini içer?» Dinleyenler hep bir ağızdan cevap vermiş: «Suyu.» Gökay tekrar sormuş: «Neden?» Neyzen Tevfik de dinleyiciler arasındaymış, cevap vermiş «Eşekliğinden.» Milletvekili olduktan sonra bu fıkrayı Ahmet Rasim Bey, Atatürk'e anlatmış; onun da çok hoşuna gitmiş. Bir akşam Atatürk, Çiftlik'te içerken, bakmış, civarda bir köylü çocuğu, yan yan bakarak dolaşıyor. Çağırıp sormuş: «Biz ne yapıyoruz?» «Rakı içiyorsunuz.» «Peki, söyle bakayım bana: İki kovadan birine rakı, birine su doldursak ve bir eşeğin önüne koysak, eşek hangisini içer?» «Rakıyı.» Atatürk, sesini hafifleterek sofradakilere fısıldamış: Aman, neden diye sormayalım.»

Ele avuca sığmayan bu ateş gibi pek kızgın ve zeki şair, perişan bir yaşayış içinde hayatını sürdürmüştür.

Türk musikisinden iyi anlayan üstadlar, onu meşhur neyzenlerle mukayese ettikleri zaman Neyzen Tevfik için «O, Rabbül-neydir.» derlerdi.

Şair Abdullah Cevdet, Şekspir'den çevirdiği «Hamlet» adlı eseri kendi el yazısıyle «Nâlezen Neyzen'e Nâlezen Hamlet» diye imzalayarak hediye etmişti.

Bir gün Neyzen Tevfik, Kadıköy'den Köprü'ye geçeceği sırada cebinde yol parası olmadığından «Hamlet» i Fenerbahçe'de beş kuruşa satarak bilet parası edinmişti. Onun mahrumiyetleri karşısında üzülen dostlarına, Neyzen daima:

«Allah mekândan münezzehtir, ben metelikten...» derdi ve kendisini şöyle tarif ederdi:

«Neyzen Tevfik sazı ile, sözü ile, düzü (rakı) ile seyyar bir ibret-i müessemedir..»

Dünyada yaşama için gerekli şeylere, paraya, pula, kılığa, kıyafete hiç değer vermeyen Neyzen Tevfik, kötü politikadan, yobazlıktan, ikiyüzlülükten, yalan gösterişlerden daima nefret etmiştir :

«Düşeli, derd-i firâkın ile sevdâya, mey'e,
Müptelâyım, deliyim, sinmişim esrâr-ı ney'e..
Feleğin kahpe başında paralansın parası,
Ben güzel sevmeğe geldim değil ekmek yemeğe!..»

Kişisel yönetimle daima savaşarak sarayın verdiği madalyaları denize atmıştır. Rahmetli Behçet Kemal Çağlar'ın dediği gibi :

«Câize koparamadığı vezire, padişahın gözünden düşeceği zamanı gözetleyip küfür savuran eski hiciv yerine; bir Namık Kemal merdliği ile, iktidarda olana dahi sereserpe, tatlı sert manzum küfür savurmasını bilen yeni fakat hâlâ Şarklı hiciv, NEYZEN'in eseridir...»

★

«Olmadım meftunu rütbenin, malın, sim-ü zerin,
«Zevk-u şevku «ney»le «mey»dir rind-i âzâdeserin..»

diyen NEYZEN, hayatı boyunca halkın içinde yaşamış, milletin dertlerini, sıkıntılarını kendine dert edinerek dile getirmiştir. Neyzen, yobazları hiç sevmezdi. Onların memlekete yaptığı fenalığı söyleye söyleye bitiremezdi

«Hayliden hayli kalınlaştı yobazlık yeniden,
Softalık zorlu anırtı ile aldı yürüdü..
Kara bir kinle taassup pusudan çıktı yine,
Yurdu şâhâne cehâlet yeni baştan bürüdü!..»

Yobazlar Neyzen'e zındık derlerdi.

Düzenli bir öğrenim görmemesine rağmen, kendini şiir ve musikiye vererek tasavvuf alanında geniş bilgi alan Neyzen Tevfik, doğu kültürüne âşina, kafası Avrupalı zeki bir yergi şairi ve Türk neyzenlerinin en büyüğüdür.

Hayatı boyunca özgür bir dünya olan Neyzen Tevfik'in fikirle ilgili, psikolojik kişiliğini ve karakteristik yönlerini, onu yakından tanıyan Ord. Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay şöyle anlatıyor :

«Neyzen bedeni yapısından ruh bünyesine kadar girift, komplike bir yaradılıştır. Bir Herkül kafasını andıran, henüz saçları dökülmemiş karlı dağ gibi hâkim kafatasına yerleşmiş beyin hücreleri fonksiyonlarındaki seyyâliyet ve cevvâliyeti gözönüne getiriniz. O hücrelerin dinamik faaliyetidir ki bize o eşsiz mısraları kazandırıyor.

Ulu Tanrım, bu Arap açmaz Türk'ü yendi,
Tam bin üçyüz sene bîçâreye müslim dendi,
Altı bin yıl bu maval gezdi ağızdan ağıza,
Kapılan yandı bu îmân denilen mıhladıza..
Aslı yok, astarı yok, esteri yok, kervanı var;
Aklı yok, rehberi yok, varlığı yok, şeytanı var.
Bu uğurda sürünenler tamam üçyüz milyon,
Hepsi de birbirinin zıddı ve şer'an mel'un!
Gece bastı, kara kaplı kitap oldu hâkim,
Anırırken tepişen bunca eşek hep âlim.
Hepsi de kendisinin gittiği yol doğru sanır,
Râzıdır yaptığına az buçuk elden utanır!.
Utanırdı garazım menfaatinden korkar,
Yoksa her şeye müsâit o sarık, kanlı yular!
Sargı sarmış gibi bir kör çıbana manzarası,
O kızıl fes, o Grek damgası, yüzler karası!.
Taşıdı yüz sene bu illeti bîçâre vatan,
O cinâyet sürüsü gitti sılaya karadan!.
Âdemin hasleti temsil edemez bu piyesi,
Türk'e düştü beşerin zâviye-i tesviyesi.

Kuvvetli Şark felsefe ve kültürüyle kafasını süslemiş olan NEYZEN'in buluş, terkip, beyan kudreti ancak kendine hâstır.

Harâbet âlemlerinden, sarayların muhteşem dekorlu salonlarına kadar sevilen, iğneleri bile ruhlarda zarâfet ve sanatın inceliği ile yara bırakmayan hassas şairin ruhu fırtınalar içinde çalkanmaktadır.

Bedeni yapılışı itibariyle atletik ve hattâ piknik bir beden yapısına mâlik olan NEYZEN'in iç hayatı çok kuvvetlidir. Orada devamlı bir kaynaşma vardır. Bu kaynaşma onu zaman zaman vecde götürür. Bu yaratıcı bize berceste mısralar verir. Bazan da vecdin derin ıstırabı içinde kendisini zehrin kucağına attığı görülür. O günlerde NEYZEN âdeta kaybolmuştur.

Fakat o karanlıklar içinde gene onun iç varlığı çalışmaya devam eder. Bu ifraz guddelerinin canlılığı onda sanat ve sosyete aşkını kuvvetlendirmiştir.»

Vatanseverliği, dürüstlüğü ile sevilen Neyzen Tevfik, şiirlerinde kişisel kırgınlıkların ve öfkelerin yerine, sosyal yaşantımızın aksaklıklarını ağır bir dille ve bir sanatçıya yakışır yolda yerer; hiciv türündeki başarısı yanında, tasavvuf konularını da ustaca bir anlatımla işlemesini bilirdi.

«Ben hayatım boyunca hürriyeti aradım. Bulur gibi olduğum zamanda ya gasbettiler veya çalıverdiler. Ben bağrı açık ve bağrı yanık insanların hizmetçisiyim.» diyen Neyzen Tevfik, ayakkabı boyacısından

ordinaryüs profesörüne kadar, hayatın her tabakasından dostları ve hayranları olan, çağının en güçlü ve ünlü kişisiydi.

1952 yılında Şehir Komedi Tiyatrosunda kendisine güzel bir jübile yapılmış ve törende büyük bir halk topluluğu bulunmuştu. Halk adamlığı niteliği, ney çalışındaki ve yergi türündeki ustalığı ile NEYZEN, «Türklerin Diyojen'i» sayılırdı.

> Neyzen Tevfik gibi insan kendine özgüdür, az yetişir. Böyle kişinin toplumda dokunulmazlığı vardır. Hele özgürlüklerin pekişmediği ve geleneklerin bastırdığı yerlerde halk Neyzen tipindekilere evliya gözüyle bakar, saygı duyar. Sıradan insan, kendisinin yapamadığı işi yapan, tutamadığı yaşam biçimini yağliyen bu tür serdengeçtileri sevgiyle anar. Neyzen Tevfik de İstanbul'da çok sevilir, el üstünde tutulur saygı görürdü. Her olaya ters yanından yaklaşımı kişiyi çarpar, düşündürürdü. *İlhan SELÇUK.* Normal insanların, normalin uzağındaki bu dehayı tanımaları oldukça güçtür. Hemak yatağında normaldir. Taşınca da Neyzen'leşir. Bence Neyzen bizim taşmış halimizdir, biz onun sadece fazlalığa şaşmışızdır. Neyzen aynı zamanda bir yenilikçidir. Gerçeği gören insandır. Ulusal Kurtuluş Savaşında herkes bir yere yaslanmayı yeğler, çareler ararken, O, «varsa dostun dipçiğidir, öp de omuzunda taşı» diyen bir yürekli, bir gerçekçi adamıdır. Bu niteliğiyle Atatürk'ün de sevgisini kazanmış, ancak kendisine teklif edilen hiç bir makamı kabul etmemiştir. Sorar Atatürk «Bir oturuşta ne kadar içersin Neyzen! Yarışalım mı?» «Yarışalım...» İkişer okkalık rakılar ayrılır. Neyzen bir kova ile iki somun ister. Getirirler rakıyı kovaya boşaltır, ekmeği de doğrar, başlar kaşıklamaya, dönüp Atatürk'e bakar: «Pes Neyzen... Sen kazandın» der Atatürk... O cami avlusunda bir garip, Krallar sofrasında yenilmez bir dehadır. Rahatın değil rahatsızlıkların insanıdır. Bu haliyle de yalnız adamdır. O, yaşamı boyunca bir tek gerçek dostu olmuş, kendini ona vermiş, yangın oradan başlamıştır. Bu bir kamış parçasından ibaret olan neydeki sestir. *Mustafa YEŞİLOVA.* Neyzen Tevfik, hayatını anlatırken Muhiddin Kutbay'a şöyle der

«Nasıl ve nerede doğduğumu düşündüğüm zaman, insanlara ve onun kurduğu cemiyete karşı duyduğum küskünlükten bir lâhza fariğ olur, şâirin:

«Mâderle peder olup bahane,
Sevketti kaza beni cihâne»

Beytiyle ifade etmek istediği felsefeye karşı içimde saygı ile karışık bir tevekkül bulurum. Çünkü ruhumda cemiyete karşı zaman zaman feveran eden tiksinti ve isyan ne kadar haklı ve köklü olursa olsun, insanlar içinde (selim) olduğuna inandığım ve bu yüzden sevip saydığım kimseler çok olmuştur. Bunların en başında da: «Bolu'nun Müstahkimler nahiyesinden Abdurrahman kızı Emine hanımla Bafralı Kolaylı oğullarından Hafız Hasan Fehmi Efendi gelir. Ben bu kez iki aziz mahlûkun sulbünden 1879 tarihinde Bodrum'da dünyaya geldiğim zaman, birisi çıkıp da kulağıma yeryüzünde beni bekleyen âkibetleri fısıldamış olsaydı, belki derhal dönmeğe yeltenir, fakat aynı zamanda iki tesir

Düzelmiyen şu âlemin işini,
Ulu Tanrım olan nûra bıraktım,
Sabreyledim, kırk yıl sıktım dişimi,
Gün görmeyi Nefh-i Sûra bıraktım.

Avrupa'yı, siyâseti, plânı,
Devletlerce, uydurulan yalanı
Ingiliz'i, Fransız'ı, Yunan'ı,
Felek denen şu kambura bıraktım.

Tetkik ettim her mesleği, her dini,
Bulamadım gamsız bir tek ferdini
Anlatmak için Siyonsit'e derdimi,
Marko Paşa ile Tur'a bıraktım.

Birbir canı doğururken bir gece,
Güveni'mez bu feleğe zerrece,
Bak tarihe saltanatlı bir nice.
Süleyman tahtını mura bıraktım.

altında bundan vaz geçerdim. Birisi anamın ve babamın güzel yüzlerdeki riyasız, mâsum insanlık ifadesi, ikincisi de Ege Denizinin, doğduğum andan itibaren bütün hayatımda ruhumu kucaklayan nazlı feşafeşli yeşil enginliği...»

Böylece Bodrum'da dünyaya gelişini iki zâviyeden memnunlukla kaydeden Neyzen, Bodrum Rüşdiyesinin başmuallimi, aynı zamanda icâzetli ve güzel sesli bir hâfız olan babasiyle sahildeki evlerinden sabah ve akşam Ege Denizi'nin dalgalarıyle yıkanan kumlara basa basa mektebe gidip gelmeğe başladığı sene bütün hayatında adını, soyadı olarak taşıdığı, engin ruhuna yoldaş yaptığı (Ney)le mehtaplı bir gecede ilk defa karşılaşmış, tanışıp anlaşmışlar. Bunu şöyle anlatır :

«Henüz yedi yaşındaydım. Bir yaz gecesi akşam yemeğinden sonra babamla beraber Tepecik kahvesi denilen ve Bodrum âyanının toplantı yeri olan deniz kenarındaki kır kahvesine gitmiştik. Burası etrafı gemi payandalarıyle çevrilmiş ve kaba hasırlarla döşenmiş bir meydancıktı. İçlerinde son asrın Osmanlı donanmasında çalışmış denizciler burada buluşur, Ege enginlerinde methabın pırıltılarını seyrede ede konuşur, gülüşürlerdi.

O gece, deniz ayın gümüşten ışıklarıyle pırıl pırıl parıldadığı bir gece. Bir aralık, oturduğumuz yere yaklaşan iki gölge —yüzlerinde (aşkı Hüdâ) parlayan iki hayâl-ı garip— hazirunu selâmlayarak bir köşeye oturdular. Bunlardan biri biraz sonra koynundan uzun bir şey çıkardı ve «ya destur» dedikten sonra üflemeğe başladı. Yanındaki arkadaşı da yanık ve güzel sesiyle ara sıra gazel okuyordu.

Ben babamın dizinin dibinde çocuk ruhumun olanca kudretiyle dikkat kesilmiş, bu düdüğü dinliyordum. Dinledikçe de —Allâhü âlem— bir daha aslıma rücû etmemek üzere kendimden geçmiştim. O gece Ege Denizinin câvidanî dekoru içinde benliğimi saran o lâhûtî sestir ki beni bugünkü derbeder, ne aradığı, ne istediği bilinmez, bazan Eflâtun'la boy ölçüşecek kadar akıllı, çok kere de tımarhaneye iltica edecek kadar bedmest Neyzen Tevfik yaptı...»

O günden sonra Neyzen'de o sesi arayıp bulmak ve yavaş yavaş kendisini bekleyen âkıbete doğru önce çekingen, sonraları erişilmez adımlarla yürümek bir gaye olmuştu. Evvelâ bahçede kestiği bir kamış parçasına sigara kâğıdı bağlayarak onu üflemeğe başladı... Yine o sıralarda korkunç bir tesadüf kendi tâbiriyle akıl tahtalarını bağlayan çivilerden birinin yerinden fırlamasına sebep olmuş ve bu hâdise, çok otoriter, mutaassıp bir zat olan babasının baskısını gevşetmesine, anasının da bütün ömrü sonsuz bir şefkatle oğlunu kendi havasına terk eylemesine kâfi gelmişti. Bu mühim hâdiseyi de yine ondan dinleyelim :

«— Babamın okuyup adam olmam hakkındaki emelleri, benim kabiliyetsizliğimden ziyade (kader) denilen nesnenin ben daha küçükken, evvelâ şuurumun bir burcunu yıkmak, daha sonraları da muhtelif sebep ve tesirler altında ruhuma derbederliği aşılamak suretiyle oynadığı oyunla daha başlangıçta akamete uğramıştı. Henüz mektebe yeni başlamıştım bir akşam paydos olmuş, ben babamla beraber eve gitmek üzere yola düzülmüştüm. Tam çarşı hizalarına geldiğimiz sırada uzaktan akseden davul, zurna sesleriyle durakladık, ben daha o yaşta bile musikinin meclûbu, çılgınca zebûnu idim. Babamı elinden çekerek çalgı sesinin geldiği tarafa doğru âdeta sürüklüyordum. Nihayet alayın ucu Köşkiçi meydanında göründü. Biraz daha yaklaşınca zurna ve lavutaların âhengine tempo tutan davul tokmakları sanki hep birden kafama inmeye başlamıştı. Yaklaşan kalabalığın ellerinde on, onbeş sırık, sırıkların ucunda da kesik insan kafaları vardı. Gözlerim dehşetle yuvalarında fırlamış ve ben çığlığı basmıştım. Şaşıran babam, güyâ o feci manzarayı bana daha fazla göstermemek için önünde bulunduğumuz demirci dükkânının içine dalıvermişti. Halbuki olan olmuş ve çocuk ruhumda müthiş bir kasırga kopmuştu. Eve, dinmeyen titremeler içinde getirildim ve bir çok korku ilâçlarından geçirildim. Fakat heyhat, şuurumun bir burcu göçmüş, akıl tahtamın bir civisi demirci dükkânında düşüp kaybolmuştu.»

Bundan sonra Neyzen'de gayritabiî bir durgunluk başlamış ve bu hal bir-

Hemen her seçimden sonra başlayan böbürlenmeler yine bir hayli koyulaştı. Şu var ya, işte o benim akrabamdır. Bu var ya, işte o benim yakınımdır. Bir yığın insan kendince yükselmek için bir sürü siyasal addan merdiven kurmaya çalışıyor. Vaktiyle nazır olur olmaz yeğenini vali yapan bir kodamana, Neyzen Tevfik şöyle demiş «Maşallah, kardeşinizin oğlu tıpkı fasulyaya benziyor.» Nâzır: «Neden böyle söylüyorsun Neyzen» demiş, «genç yaşta vâli oldu.» Neyzen «Ben de onun için söylüyorum zaten, demiş. Malûm ya fasulya da bir sırığa sarılarak büyür hep.»

kaç sene sonra babasının memuriyetinin nakli Urla'da (Sar'a nöbetleri) halinde uzun müddet devam etmiştir. Annesi tarafından tedâvi için İstanbul'a getirilmiş, fakat ne doktorlardan, ne de hocalardan istifade mümkün olamamıştır. Hülâsa Koca Neyzen çocukluk devrinden gençlik çağına böyle bir ruh hâletiyle hasta olarak girmiştir.

Urla'da tamamen başı boş bir hayat yaşamaktadır. Henüz on üç, on dört yaşlarında dağda, kırda avlanmakla vakit geçirmektedir. İşte bu sıralarda Urla çarşısında önünden geçtiği bir berber dükkânından kulağına akseden bir (Ney) sesi, onu ilk hocası (berber Kâzım ağa) ile karşılaştırmış ve bütün hayatına istikamet veren ilk ciddi adımını —neyzenliğine doğru— Urla'da atmıştır. Disiplinli, tahsil ve terbiyeye karşı ilk ruhî isyanı da bunu takip eder. Bunu da Neyzen şöyle anlatıyor:

«Babam son bir ümitle beni o zaman yeni açılan İzmir idâdisine leylî olarak yazdırdı. Daha sınıfın kapısından girip bir sürü kalabalıkla karşılaşır karşılaşmaz, kendimi koyun ağılına kapatılmak istenilen bir boğa durumunda gör-

müştüm. Dört duvar arasında ve bu kalabalık içinde kapalı kalmak benim, mevcudiyetimi duyduğum andanberi Ege denizinin enginlerinde, Urla'nın dağ ve kırlarında başı boş, kayıtsız yaşamağa alışmış ruhum için, dayanılmaz bir eza hükmünde idi. Ben buna katlanmak istesem bile, ruhum isyan edecekti. Nitekim çok sürmedi, (Sar'a nöbeti) şeklinde kendini gösteren bu isyan tekerrür ede ede müdürü de, hocaları da, arkadaşlarımı da bıktırmış ve bir ay içerisinde beni mektepten kapı dışarı ettirmişti. Maamafih ben bu âkıbetten müteessir olmamış değildim. Kolumun altında, bir kerecik olsun açmağa vakit bulamadığım zavallı kitaplarımla eve döndüğüm zaman anacığımla beraber ben de ağlamıştım. Fakat döktüğüm o göz yaşları, mektepten çıkarılmış olmaktan ziyade, ana ve babacığımın okuyup adam olmam hakkındaki son ümitlerini de suya düşürmüş bulunmaktan mütevellit çok içli bir teessür nişânesiydi.»

Bundan sonra Neyzen'i bir sabah ceketinin altında sakladığı (Ney) ile İzmir Mevlevihanesinin yolunu tutmuş görüyoruz. Bu onun evden kaçarak hayata attığı ilk mâcera adımıdır. Mevlevihanede merdiven ayağına ilişerek Şeyh Nurettin hazretlerinin karşısında korka korka üflediği (Hicaz peşrevi), imtihanı kazanmasına kâfi gelmiş ve şeyhin emriyle kardeşi Neyzenbaşı ve üstad Cemal bey o günden itibaren küçük Neyzen'in hocalığını deruhte eylemiştir. Şimdi o, İzmir mevlevihanesinin gönüllü çömezi ve Neyzen Cemal beyin çalışkan bir talebesidir. O tarihte Dergâh, İzmir, münevverlerinin daimî bir içtimagâhıdır. Tanınmış bütün mütefekkirler, edipler, şairler ve namlı âlimler her pazar âyinden sonra şeyhin biraderi Cemal beyin dairesinde toplanmakta ve devrin saz ve ses üstadlarının da iştirakiyle (emsalsiz meclisler) kurulmaktadır. Şiir ve edep, ilim ve irfan mensuplarından Eşrefler, Tokadîzâde Şekipler, Tevfik Nevzat, Abdülhalim Memduh, Hüseyin Ahmet, Bıçakçızâde Hakkı, eski Bağdat hâkimi -o sırada avukat- Bektaşî şeyhi Ruhî beyler, Ermenaklı Hasan Rüştü hocalar, saz üstadı Santo -tanburî Ali efendi merhumun arkadaşı- meşhur kemanî Yaşuva, Salamon Elgazi, bu tarihî meclislerin başlıca simalarıdır. İşte Neyzen, evvelâ kahve taşımaktan başlıyarak yavaş yavaş bu kıymetlerin arasına sokularak ve az zamanda zekâsı ve sevimliliğiyle hepsinin ayrı ayrı dikkat ve teveccühlerini çekerek kapı arasındaki yerinin iç tarafa naklini temine muvaffak olmuştur. Bir taraftan edebiyat mevzuundaki sohbetler, okunan şiirler, istibdat aleyhindeki hicivler hafızasına yerleşirken, bir taraftan da başta hoca Cemal bey olduğu halde musiki üstadlarının verdiği ziyafetlerle kulağını ve ruhunu doldurmuş ve üç sene zarfında kapabildiği her şeyi sanki yutmuştur. Şair Eşref'in hicivlerini tekrarlıya tekrarlıya da (hürriyet âşıklığı - İstibdat düşmanlığı) varlığına büsbütün sinmiştir. Fırsat buldukça bu zevatın hepsinden bir mârifet kapmakta, bilhassa Ermanaklı Hasan Rüştü hocadan Türkçe, Arapça ve Farsça ders almaktadır. Maddî, manevî mazhariyetlerle geçen bu üç yıl sonlarına doğru, tam «büyüklerin küçük dostu» pâyesine erişmiş, hocası Cemal beyle beraber İzmir yüksek sosyetesine girmeğe, Uşşakîzade Muammer ve Yasînzadeler gibi memleket eşrafının konaklarında yer almağa başladığı bir sırada babası kar-

Çürüdü memleketin içyüzü çöktü temel,
Şimdilik harice karşı yerimiz olsa dahi,
Yüzümüz yok bakacak kabrine ecdâdımızın
Tükürür zannederim çehremize tarihi.

★

Bana vicdan ile din hubb-ı beşer şöyle dedi
Menfaat nerde ise o tarafa yollanırız.
Sen şifâbahş olacak sanma bu teşkilâtı,
İlmi biz halkı uyuşturmak için kullanırız.

şısına dikilerek onu İstanbul'a (Medrese tahsili için) göndermek fikrinde ısrar eylemiştir. Babasını çok sayan ve onu ikna edemeyen ve nihayet (sırtında latarsa bir cübbe, başında ince burma bir sarık, öne doğru yan kondurulmuş koyu renkli fesinin kenarına kıvrılmış kıvır kıvır saçları ile 19 yaşında kara yağız bir delikanlı) olarak İstanbul rıhtımına ayak basmak zorunda kalmıştır. Yanında bir yığın tavsiye mektubu vardır. Bunların ekserisi mevlevihaneden verilmiş ve bilhassa Şeyh Nureddin hazretleri, İstanbul'da mevcut bütün mevlevihane şeyhlerine onu (değerli bir Neyzen - sâdık bir muhip) olarak takdim eylemiştir. Fakat o, evvelâ babasının verdiği mektubu (Fethiye medresesinde müderris ulemâyı benamdan fâzıl muhterem Musa Kâzım Efendi hazretlerine) götürmek zorundadır. Nitekim öyle yapmış ve hemen o gün Fethiye medresesindeki mollalar arasında bir odaya yerleştirilmiştir. Medrese hayatına, ilk nazarla, asla intibak edemiyeceğini anlamış ve ertesi günden itibaren Yenikapı, Galata Mevlevihanelerinde İzmir'de bıraktığı havayı teneffüse koşmuştur. Galata mevlevihanesinde tanıdığı ve hâlâ (Hayatımda dinlediğim en güzel, en üstad ses) diye vasıflandırdığı Bursalı Hâfız Emin, ona -İstanbul'a ayak bastığının üçüncü günü, bugün tarihe karışmış bulunan- Fâtih camiine nâzır sıra kahvelerde, her akşam üstü, (Ziraat Nezareti umuru baytariye başkâtibi Âkif bey) diye o zaman 28 - 30 yaşlarında güzel yüzlü bir zat tanıtmıştır. Bu, meşhur ve mağfur, İstiklâl marşımızın lâyemut şairi, Mehmet Âkif'tir. Bir iki saatlik konuşma, sonsuz bir sevgi ve dostlukla bağlanmalarına kâfi gelmiş, ve yeni evli olmasına rağmen koca şair, Neyzen'i hemen o akşam evine misafir götürmüştür.

(Aradan uzun yıllar geçtikten sonra da Âkif aile meclisinde etrafındakilere eşini ve Neyzen'i göstererek «Ben bu iki cezayı aynı tarihte tanıdım ve kendime yâr edindim.» demekten zevk duyarmış.) Büyük şair, Neyzen'in İstanbul'daki ilk şöhretinin alemdârı ve kendi tâbiriyle her bakımdan hocası mürşidiydi. Zamanla medreseden (sete pantolon giyiyor, sarık ve cübbe taşımı-

yor) diye, mevlevihaneden`de, (namaz kılmadığı ve abdest almadan âyine iştirâk ettiği iddiasiyle jurnal edilerek istiskale uğradığı hayâl kırıcı anlarda Âkif'in müşfik sevgisinden kuvvet almış ve henüz çok genç olmasına rağmen İstanbul'un kalburüstü birçok büyükleri ve vezirleriyle tanışmasına, devrin mâruf edip ve şairleriyle, saz ve ses üstadlariyle buluşup görüşmesine, Damat ve sultan saraylarına, Valdepaşa'nın saraylarına girip çıkmasına hep (Mehmet Âkif) önderlik etmiştir. Kısa zamanda Hersekli Arif Hikmetler, İbnilemin Mahmut Kemaller, şair Halil Edipler Neyzen'in baş dostları olmuş ve tedricen (Tevfik Fikret, Uşşakîzâdeler, Ahmet Rasimlerle de tanışmış hülâsa İstanbul'un bütün münevverleriyle buluşup görüşmek imkânına kavuşmuştur. Hacı Ârif, Tanburî Cemil beylerle meşhur kemençeci Vasil, udî Nevres ve emsali de bu meyandadır.

Daha ilk günlerde medreseden nefret etmiş olmasına rağmen, Musa Kâzım efendinin derslerine devamı bırakmamış ve o zamanın namlı ulemâsından Şeyh Vasfi, Mustafa Hayri ve Nasuhîzade gibi zevata da sokulmayı ihmal etmemiştir. Çukurçeşme'de «Bâbil Kulesi» adını verdiği Ali bey hanında bir odası olmakla beraber hemen her gece bir davette zamanın en benam musikişinaslariyle bir arada (Ney) üflemektedir. Bebek'te ve Kuruçeşme'deki saraylar, Yıldız civarında İstanbul tarafındaki bir çok konaklar ona kapılarını açmış ve şöhreti adamakıllı yayılmıştır. Fakat o yukarda isimlerini saydığımız zevatın hususî meclislerini daha çok tercih etmekte ve Âkif'le beraber daha çok buralara gitmektedir. Çünkü orada ruhunun hürriyet aşkı ihtiyacını tatmine, istibdat aleyhinde konuşmağa daha fazla imkân olduğu için memnundur. İstanbul'a geldikten ve istibdat idaresini yakından gördükten sonra zaptedilmez bir hürriyet âşıkı olmuş, Saltanat İdaresine büsbütün düşman kesilmiştir. Şehzadebaşı'ndaki iki çayhâne ile Sirkeci'deki Güneş kıraathânesi de bu sebeple başlıca devam ettiği yerlerdir. Bilhassa Güneş kıraathanesinde tıbbiyeli gençlerden, mefk re arkadaşları, Tokadîzade Şekib'in müritleri, Babanzade Naim, Müstecabîzade İsmet, İzmirli Ahmet Cemil, Yunus Nadi, Giresunlu Şair Hamdi, Filibelizade Nizâmi, Fehmi ve Yusuf Cevdet gibi değerli ve hürriyetperver dostları vardır. Pervasız konuşmaları, dilinden düşürmediği hicivleriyle daima aranıp sevilmekte, o da buralarda istediği gibi içini dökmektedir. İstibdat aleyhindeki atıp tutmaları artık onda itiyat halini almış ve neticede saraya mensup mehafilde de, ağzından fırlayan sözler yüzünden mimlenmiştir. Kendisini sevenlerin, bilhassa hocası Arif'in biraz dilini tutması yolundaki ikaz ve ihtarlarına rağmen, -hele kafayı çektiği zamanlar- uluorta konuşmakta devam etmesi neticesinde, bir gün tevkif edilmiş ve (Zaptiye Nezareti)nde hayli sıkıntılı sorgu sualler arasında kapalı günler geçirmiştir.

Bu mevkufiyetten kurtulduktan sonra, onu Galata ve Beyoğlu'nun dar ve karanlık sokaklarında derbeder ve sermest dolaşırken görüyoruz. Artık istibdat zabıtası tarafından tanınmış olduğu için münevver dostlarına zararı dokunmaktan korkmakta ve onların muhitine sokulmamaktadır. Çok geçmeden bu ba-

Neyzen Tevfik'in Komedyen Naşit'i hastahanede ziyareti.

şıboş dolaşmalardan süflî muhitlerden, serseriyane yaşamaktan da bıkmış ve nihayet İstanbul'dan kaçmaya karar vermişti. Bunu da yine kendisinden dinleyelim :

«Artık benim için bu şehirde kalmağa imkân ve sebep kalmamıştı. Uzaklaşmaya mecbur edildiğim şiir ve edep mahfellerinden serseriler âlemine karışmış, fakat orada da rahat edememiştim.

Zaten son zamanlarda benimsediğim o süflî ve derbeder hayat o zaman, kahırla ızdırap ve elemle içine daldığım gayz ve nefret; aziz ve sevgili arkadaşlarımdan uzak durmak mecburiyeti karşısında büsbütün artmış ve beni o çıkmaz yola atmıştı.. Ruhumda duyduğum hüsran ve isyan hislerinin sevgi ile girdiğim yol; beni esasen hedefime ulaştıramazdı. Ben yaradılışımın meyelânına uygun hür, serâzât, hudutsuz bir ufka muhtaçtım. Bu ufuksa herhâlde Galata ve Beyoğlu'nun dar ve karanlık ve mülevves sokaklarında karşıma çıkamazdı. Aradığım ışığı; olsa olsa Afrika'nın uçsuz bucaksız çöllerinde bulabilirdim. Bunun için İstanbul'dan kaçarak Mısır'a gitmeğe karar verdim ve 1319 senesi kânunusânisinin 13'ncü perşembe günü Mesajeri vapurunun güvertesine postumu serdim. İçinde dört yıl geçirdiğim koca İstanbul; o sabah da; sisine bürünmüş; için için ağlıyor gibiydi. Yahut; halime kıs kıs gülüyordu da ben gözlerimi perdeleyen iki damla yaş arasında onu ağlar görüyordum.»

Vapur Marmara'nın koynunda enginlere süzülürken Neyzen'in muhayyelesinde Zekiye Sultan, damat Nurettin paşa saraylarında geçirdiği şâhane gün ve gecelerden sayısız ekâbir konaklarındaki cümbüş ve âhenklerden ziyade, daha evvel isimlerini saydığımız aziz dostların hayâlini, izlerini görüyoruz.

MISIR'DA YEDİ YIL

Mısır'da yedi yıl maceradan maceraya sürüklenen Neyzen; kâh saraylara girip çıkarak, kâh kendi tâbirince; havalanıp en yüksek şâhikalardan yer altında haşhaş kokulu esrar bodrumlarında yuvarlanarak tamamen serâzât bir hayat yaşıyor; bazen emrinde köleler zengin konaklarının kuş tüyü karyolalarında, bâzen de İskenderiye'deki eski ve metrûk kalenin bir burcunda fakir ölüleri sarmağa mahsus kaba hasır üstünde yatmaktadır. Prens ve Prenses saraylarında olduğu kadar, serseriler âleminde de mergup ve meşhur olmuş. Mısır asîlzâdelerine refakat, Kahire'deki münevverlerle, memleketten oraya kaçmış bir çok tanınmış hürriyetperver Türklerle arkadaşlık ettiği gibi azılı sabıkalılarla da düşüp kalkmaktadır. Hattâ bir defa hapse gimiş, bir defa da Lübnan'lı bir bar yıldızına, büyülenir gibi; âşık olmuştur. Üflediği (Ney'in) sihriyle divâneye dönen Lübnan güzeli günlerce, haftalarca peşini bırakmamış ve nihayet ikisi de (bir arap bacının tütsüsünden geçtikten sonra) ayılıp ayrılmışlardır. Ve işte o zaman Neyzen İskenderiye'deki metrûk kalenin tepesinde sığındığı bir taş kovuk içinde itikâfa çekilmiş, kuru bir hasır üstünde, günler ve geceler geçirmiştir. Bunu da kendisinden dinleyelim :

«— O engin manzaralı kulede, içimde toplanmış ne kadar ızdırap ve şehik -hicran- varsa; (ney)imin ucundan Akdeniz'e döktüğüm daha ilk gece elbiselerimle cenaze hasırının üstüne uzandığım andan itibaren, hakikaten (kalıbı dinlendirmiş) gibi bütün maddî ve manevî yorgunluklardan silkinmiştim. Hayalimde; baş ucuma dikilen sual melâikesine; su katılmamış bir zâhid tevekkülü ile başımdan geçenlerin hesabını vererek, bir daha böyle bir şey yapmıyacağıma, mâhiyeti ve neticesi vahim aşk ve esrar âlemine dalmıyacağıma söz verdim. Bu sâyede; ebedî istirahate gerçekten kavuşur gibi; daldığım deliksiz uykudan uyandığım zaman; bütün günahlardan tenzih edilmiş bir fanînin hafifliğiyle yerimden kalktım.

Hafızamda elem verici hatıralardan eser kalmamıştı. Ufukta henüz yükselmeğe başlayan güneş, şahane bir çarşaf yahut plâtin bir tepsi güzelliğiyle önüme uzanan deniz; hülâsa gözlerimin üzerinde dolaşan her şey bana gülümsüyor gibiydi. Bu; dünyayı pembe gösteren ruh hâleti içinde; o muhteşem manzaralı kovukta gamsız, kaygısız, hattâ zevkli günler geçirdim.»

Böylece hatır ve hayale gelmez mâceralar yaşayan Neyzen bu arada «Câmiülezher»de ders almağı, Mısır'ın yüksek sazendelerine ders vermeği de ihmal etmiyor. Artık Mısır'da yaşamaktan da usanmış, vatan gözlerinde tütmeye başlamıştı. Bu hislerle kabına sığmamaktadır. Kahire'ye dönüyor ve bir kahvede asılı olan Sultan Hamid'in cansız portresinin ağzına bir sigara yerleştiriyor. Hidiv aleyhinde Eşref'in yazdığı bir hicviyeyi gazetecilere okuyor. Kendisinden istenilen aleyhte bir yazıyı da on Mısır lirası mukabili yazıp imza ediyor. Şimdi Mısır zabıtası tarafından da yakalanmak üzeredir. Aklına Kahire'ye üç saat mesafedeki (Kaygısız Sultan mağarası) geliyor. Burada bir Bektaşi tekkesi vardır, hemen yola çıkıyor. Şeyh Arnavut Lütfi baba; bu İstan-

Delikli demirin vurmazı olmaz,
Ardına geçip de göz uydurmalı.
Şu insan oğlunun kanmazı olmaz,
Özünü bilip de söz uydurmalı.

★

Dinimizde edeb, hayâ, arama,
Sanma dünyadan arlanır gideriz,
Serhâd-ı inkılâb-ı meyte kadar,
Cehl içinde yuvarlanır gideriz.

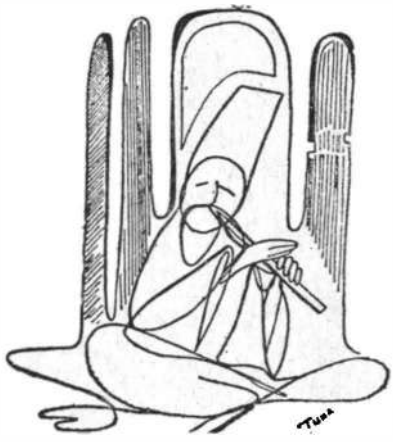

bul'lu misafiri hoş karşılıyor.. Hele akşam demlenirken üflediği «ney», itibarını derhal ve büsbütün arttırıyor. Fakat o teşhis edilip yakalanmaktan korktuğu için gündüzleri alessabah tekkeden çıkıp suları kararırken dönmektedir. Bunu da enteresan bir hikâyesiyle beraber kendisinden dinleyelim :

«Gerçi bu dağ ve orman gezintisi benim için güç olmuyor değildi. Çünkü oruç tutmak zorunda kalıyor, tekkeye dönüp meydan kuruluncaya kadar, ağzıma bir lokma ekmek koyamıyordum. Henüz nim resmî bir durumda olduğum için, sabahları çıkarken kimseden (Kumanya) istemezdim. İstesem, derhal, saklambaç oynadığım anlaşılacak ve haklı olarak yakamda bityeniği açılacaktı.

Şüphe ve hesap vermektense oruçla gezmek daha iyi idi. Binaenaleyh ben de öyle yapıyordum ama aksi gibi günler de uzundu. Ve bu sahursuz, niyetsiz; oruç, beni fena sarsıyordu. Saklanmaktan da, aç gezmekten de bıktığım sıralarda bir gün, mutat gezintiyi bitirmiş, koruda yorgun argın tekkenin arka cephesine nâzır bir ağaç altına uzanır gibi oturmuştum. Vakit ikindiye yakındı ve yemeğe bir hayli zaman vardı. Bir aralık karşımda bir köpek peyda oldu. Uzandığım yerden şöyle bir doğruldum, evet, yanılmıyordum : Köpeğin ağzında kocaman bir parça ekmek vardı ve yan gözle bana bakarak duruyordu. Sesime mümkün olduğu kadar tatlı bir âhenk vermeğe çalışarak, gel kuçu kuçu vezninde :

— Taal taal demeye başladım. Bir elimle de. daha güzel bir şey verecekmişim gibi parmak şakırdatıyor, niyazkâr, iğfalkâr (taal)lere sesimin en munis âhengiyle devam ediyordum. Nihayet, zavallı hayvancık dâvetimdeki zâlimane maksadı örten samimî edâya aldanmış, yahut yandan çarklı vapurların iskeleye yanaşması gibi ağzında ekmek yan yan yaklaşmaya başlamıştı. Sıçrama menziline sokulur sokulmaz, beşer cibilliyetinin bâriz vasıflarından biri olan haksız bir hamle ile üstüne atıldım. Atılmamla beraber zavallı köpek, korkudan ekmeği bırakmış, beş metre ileri fırlamıştır. Kuyruğu kısık, yan gözle bana

bakıyordu. Ekmeği düşürdüğü yerden aldım. Dişlediği kısmı koparıp yanıma koyarak, üst tarafını yemeğe başladım. O esnada hâtiften mi, köpekten mi geldiğini anlayamadığım bersani bir seda; kulağıma aksedeı bir ses işittim:

— Allah belânı versin herif. Bu ne insanlık. Hem iki ayakla geziyorsun, hem köpeğin ağzından ekmek kapıyorsun. Allahın tekrim ettiği edepsiz; diyordu. Buna rağmen ben, saygısızlığımı devam ettirerek; bir taraftan da ileri sürdüğüm hissesini gösterip ona:

— Gel sen de ye diyordum. Yerinden kıpırdamadığını görünce yalvarmağa, gönlünü almak için ne kadar mâruzat arzetmek mümkünse sıralamaya koyuldum. Nihayet yavaş yavaş yanıma geldi. Bu gelişte yalvarışımın tesirinden ziyade muhakkak ki bana kıymet vermemesi, beni de kendisinden farksız görmesi âmil olmuştu. Kısmetine ortak çıkışımdaki lâubalilikten o da cesaret almış ve bir kapıyoldaşı teklifsizliğiyle gelip ayırdığım hissesini yemeğe başlamıştı. Ekmeklerimiz bitince karşılıklı uzandık. Aramızda gizli bir dostluk başlamış gibiydi. Dergâha dönmek için yerimden kalkınca o da kalktı ve peşime takıldı. Demek ki tahminim doğruydu. Bana darılmamış. Ekmeğine ortak oluşumdan mütevellıt ruhî yakınlık, âşina bir dostluğa inkılâp edivermişti. Beynimizde teessüs eden bu ani arkadaşlığa daha çok kıymet vermiş olmak için:

«— Gel bakalım (çakar almaz) - dedim, ben nereye sen de oraya.. Bu suretle ismi de konmuş ve hitâbımdan anlamış gibi, yanıma daha çok sokulmuştu.»

Onu Neyzen'in yanında gören Şeyh'in emir ve müsaadesiyle tekkeye yerleşen (Çakar almaz) mutfak artıklariyle beslenerek gelişip güzelleşiyor. Zeki ve cıns bir mahlûk olduğunu, pek çabuk terbiye olmasiyle efendisi ile iş birliği yapacak kadar feraset göstermesiyle isbat ediyor.

Tekkeden ayrıldıkları gün, Neyzen onu, civarda çiftlik sahibi bir fellâha 10 Mısır lirasına satmış, fakat o arabın yedeğinde çiftliğe götürülürken ipini kopararak, Kahire yakınlarında Neyzen'e tekrar iltihak etmiştir. Mısır'dan ayrılacakları güne kadar tam dört kere tekrarlanan bu (manitacılık) üstadın çok işine yaramış, hattâ son satıştan vurdukları (25) Mısır lirası ikisinin vapur navlununu sağlamıştır.

Neyzen, Kaygısız Sultan tekkesi'nden Kahire'ye döndükten pek az sonra memlekette «Hürriyet» ilân edilmiş ve Mısır görülmemiş bir cûş-u huruş içinde bayram yapmağa başlamıştı. Vatana dönmek için üstad, hocası şair Eşref'i göreceğini ummaktadır. Halbuki o, bir meyhanedeki köşesine çekilmiş, sokaklardaki cûş-u huruşa sürur avazelerine lâkayt demlenmektedir. Neyzen'in sonsuz bir heyecan içinde:

— Hadi, ne oturuyorsun, gitmiyor musun? sualine sadece «Hayır» demekle iktifa edişi ve sonra mevzu ile hiç münasebeti olmayan:

— Sen, Kedi ile Fare hikâyesini bilir misin? diye bir sual soruşu, Üstadı fena halde şaşırtmıştı. Bunu da Neyzen'den dinleyelim

NEYZEN TEVFIK

KEDİ İLE FARE HİKÂYESİ

«— Merhumun bu suali karşısında âdeta sinirlenmiştim. Fakat kendisine olan derin sevgi ve saygım ters bir cevap vermeme mâni idi. Birkaç (Kedi - Fare) hikâyesi bilirdim. Lâkin bunu ondan dinlemek ve bu arada maksadını öğrenmek için: — Hayır, bilmiyorum, dedim.

Koca Eşref, yüzünde, belli belirsiz tebessüm, elini kadehe uzattı, rakısından bir yudum çekti. Biraz da meze aldı, sonra başını kaldırarak, ağır ağır anlatmağa başladı:

— Kedinin biri, odanın ortasına kurulmuş, bermutat uyuklar gibi görünerek, duyduğu tıkırtıya kulak kabartmış. Kenardaki deliklerden birinde küçük bir fındıkmış ki, uyuklar gibi görünmek, farenin oradan çıkmasına kâfi gelmiyecek, konuşmaya mecbur olmuş:

«— Hadi, hadi, demiş, oradan korka korka başını çıkarıp durma, acıdım sana. O delikten çık, şu deliğe gir.. İçerde kelle kelle kaşarlar, bir anbar da buğday var. Afiyetle yer, sağlığıma dua edersin. Bir müddet yine uyuklar gibi bekledikten sonra bakmış ki berikinde yine hareket yok:

«— Ne duruyorsun, dediğimi yapsana!..»

Fare ezile büzüle cevap vermiş:

«— Kusura bakma ama yapamıyacağım.»

«— Neden?» demiş kedi.

Fare şu mukabelede bulunmuş:

«— Bana o delikten çık, şu deliğe gir. Kaşar peyniri, buğday var, afiyetle ye diyorsun, bakıyorum teklifin küçük, nimet büyük. Bu işte mutlaka bir (b..) luk var. Eşref bu hikâyesiyle, Sultan Hamid'in böyle kolay kolay meşrutiyet idaresi kabul edeceğine inanmadığını, altından mutlaka bir çapanoğlu çıkacağını anlatmak istemişti. Üstadın tecrübesi muhakkak ki benden fazla ve bu tarzda düşünüşü ihtimal ki haklı idi. Fakat ben o kadar aşkın ve taşkın bir sevinç içindeydim. Vatanı o kadar özlemiştim ki, Fare kadar bile düşünemezdim. Hocama:

— Peki sen sonra gel, ben ilk vasıta ile gidiyorum, dedim, elini öperek yanından ayrıldım.

Mısır'da yedi yıl zarfında verdiği (Ney ziyafetleri)nden en az 7 bin lira biriktirmiş olması lâzımgelen koca Neyzen'i İstanbul'a dönmek için lüzumlu yol parasından bile mahrum görüyoruz. Bakınız bunu nasıl anlatıyor:

«— Mısır'da son günlerini, meyhaneden meyhaneye dolaşıp dostlarımla beraber «Hürriyeti tes'id» etmekle geçiriyordum. Bu bayram şenliği için lüzumlu (akçe)yi yine (Çakar almaz)ın hizmetiyle sağlamış, onu üçüncü defa olarak kasap Süleyman isminde bir zata yine 10 Mısır lirasına satarak hürriyet şerefine kadeh kaldırmak zevkinden mahrum kalmamıştım. Fakat şimdi, vatana dönmek için yol parası lâzım, bende ise bermutad metelik yoktu. Bir gece bizimkilerin toplantı merkezi olan İstanbul Gazinosunda oturmuş, dostlarla yarenliğe koyulmuştum. Fakat zihnim hep (harcırah meselesiyle) meşguldü..

Zavallı kasap Süleyman'a ancak 48 saat tesahüp zevkini tattırarak yine kaçan (Çakar almaz)da oturduğum masanın biraz ilerisinde neş'e ve inşirahımdan hisseyab olur gibi tatlı tatlı şekerleme yapmakla meşguldü, bir aralık yattığı yerden birdenbire fırlamasiyle bacaklarımın arasından süzülerek arkadaki kanepenin arkasına girmesi bir oldu. Bu anî kaçış ve saklanışın elbetteki bir sebebi olacaktı? Fazla aranmama lüzum kalmadı. Gazinodan içeri kasap Süleyman girmiş ve bizim manitacı kokusunu alır almaz kanepenin altına dalıvermişti. Korktu mu? Utandı mı bilmiyorum, fakat zeki hayvan lâhzada ortadan silinmiş, öyle bir saklanış saklanmıştı ki, kuyruğu bile görünmüyordu.

Ben suç ortağı olduğumu unutarak makaraları koyvermiş, bu hale kahkahayla gülmeye başlamıştım, bereket versin kasap uzaktaydı. Ayak üstü birisiyle konuştuktan sonra, beni görmeden çıkıp gitti.

(Çakar almaz) tehlikenin uzaklaştığına emin oluncaya kadar yerinden kıpırdamadı. Neden sonra saklandığı yerden çıkıp yanıma geldi. (Nasıl beğendin mi?) der gibi kuyruğunu sallayarak yüzüme bakıyordu. Yanımda oturanların hiç biri işin farkına varamamıştı. Onun gösterdiği bu feraset o kadar hoşuma gitmişti ki, hemen kallavi bir pastırmalı sandöviçi getirerek elimle yedirmeye başladım. Yanımdakiler, bu itinalı ikramın (mükâfat) olduğunu an-

Hicran kucağında tuttuğum sırdaş,
Çağlamış, bulanmış, durulmuş olsun.
Sözüne, sazına güven de yanaş,
Kulağı ezelden burulmuş olsun.

Boş kafa gezdiren seyyahlar gibi,
Keşkülünün delik çıkmasın dibi,
Ariften anlasın seçkin garibi,
Hakikat yolunda yorulmuş olsun.

Duysun aşkın elindeki rebâbı,
Okusun alnında çile kitabı,
Neyzen gibi günü'nın hesabı,
Mezara girmeden sorulmuş olsun.

lamadan ifrat sevgi nişanesi sanarak bize bakıyorladı. Bir aralık, pusuya yerleşmiş Arabla-Türk melezi tatlıcı Mehmet Şükrü'yü şeytan dürtmüş olacak ki:

— Sen İstanbul'a gidiyorsun! Bunu ne yapacaksın? diye sordu. Zorla değil ya kısmet ayağımıza geliyor, tavlanacak zavallılar kendiliğinden hep karşımıza çıkıyor.

— Ne yapacağım, dedim, onu da götüremem ya.. İsteyen birisine bırakacağım..

— Bana ver, ben onu beslerim..

(Çakar almaz)ın yüzüne baktım, maskara yarım oturmuş, bana sanki göz kırpıyor ve bu haliyle «gider ayak sokacağımız zoka kuvvetlice olsun» demek ister gibi şeytanatkâr bir tavır gösteriyordu. Fakat bu sefer vaziyet biraz nazikçe idi. Çünkü ben elime para geçer geçmez hemen vapura atlayarak, Mısır'dan ayrılacaktım. Oradan geçecek en kısa zaman zarfında ya tatlıcıyı atlatıp kaçamazsa.. satış katiyet kesbederek, ayrılık ebedileşecekti.. Halbuki onun bu firarlarından ben dolandırıcılık gayretinden ziyade bana karşı bir bağlılık seziyordum. Onun için, satış bedeli ne kadar okkalı olursa teessürüm o miktar hafifleyecek, manevî kaybımı maddî kazanç kısmen telâfi edecekti. Bu mülâhazalarla söze kıyasıya başladım:

— Sana onu vereyim, fakat şimdiye kadar çok masraf ettim. Masrafımı alırım.

— Ne kadar?

— Yirmi beş Mısır lirası.

Keşke (Elli) deseymişim. Adam bir kelime bile söylemeden elini cebine daldırdı ve yirmibeş Mısır lirasını önüme koyuverdi. Bir daha (Çakar almaz)a baktım. Bu kendisini dördüncü satışımdı. Fakat hiç birinde bu kadar eza duy-

mamıştım. Paraları önümde görünce şaşırmıştım. Paranın sevincinden çok içime birden bir hüzün çökmüştü. Bu teessür onu bir daha göememek ihtimalinin kuvvetli olmasından mı yoksa hüsnüniyetle teklifime ram olan tatlıcıya acıdığımdan mı anlıyamıyordum.

— Tasmasına iyi yapış, arkamdan gelmesin, diyerek masadan kalktım ve bir daha Çakar almazla göz göze gelmeden oradan çıktım.

O geceden tam bir hafta sonra Neyzen'i İzmir mevlevîhanesinin bahçe kısmında dedelerden biriyle konuşurken görüyoruz:

— En ufak bir istiskal bana demektir. Allah aşkına sen bizzat alâkadar ol, yetimliğini hissettirme!

— Hiç merak etme erenler, ben ona bakarım, adı neydi bunun..

— Çakar almaz..

Böylece yalnız gittiği Mısır'dan yedi sene sonra Neyzen yalnız dönmemiş ve satış gecesi evinin kapısında kendisini bekler bulduğu vefakâr dostu (Çakar almaz) kapısında ona kollarını açarken (Biz evde köpek istemeyiz.) demişler ve onu mevlevîhaneye müracaat zorunda bırakmışlardır. İzmir'de 25 gün kalan Neyzen, eski dostlarının arasında (Yaşasın Hürriyet) avazelerini dinleyerek neş'eyle vakit geçirmekte iken o sırada üstadı Eşref Mısır'dan çıka gelmiş ve ona basiretli görüşüyle birkaç (ibret alınacak levha) göstermiştir. Hürriyet şenliklerine önder olanlar arasında seciyesi ve şeceresi bozuk, mâzisi mülevves, istibdat devrinin çakalları vardır ve şimdi yakalarında İttihat ve Terakki kokardı taşımaktadırlar.

Bunların farkına varır varmaz hocası Eşref gibi onun da neşesi kaçmıştır.

Bu sebeple onu İstanbul'a götüren vapurun güvertesinde dalgın ve düşünceli görüyoruz. İçinde yedi yıl hasretini çektiği İstanbul'a ve dostlarına kavuşacağını tahayyül etmenin verdiği sevinçle beraber Eşref'in zerk ettiği endişe vardır. Bunu birinci kısmın sonunda şöyle anlatır:

«— Yolculuğumun devam ettiği müddetçe vapurda birbirine zıt hislerin tesiri altındaydım. Acaba Eşref'in dediği gibi milletin yıllarca hasretini çektiği bu hürriyet, sadece bir göstermeden mi ibarettir. Yeni idareyi kuranlar onu sonuna kadar ayni saffetle idama edebilecekmiydi.» Yoksa İzmir'de gördüğüm gibi bu işi başarmak için birtakım yılanları işbaşına geçirerek vatanı büsbütün içinden çıkılmaz bir badireye mi sürükleyecekti.

Ben bunları düşünürken meğer beni bekleyen ne âkıbetler, ne serencamlar varmış?.

Vapurun güvertesinde Marmara kıyılarını seyrede seyrede sürgünden dönen bir hürriyet fedaisi zihniyetiyle yürüttüğüm mülâhazalar, kafamda geçirdiğim endişeler, Meşrutiyet devrinde başımdan geçecek hesapsız serencam yanında gurbette devenin kulağından daha küçük şeylermiş. Bereket versin koynumdan hiç ayırmadığım (Sihirli düdük)e.. Yoksa ne gurbette edindiğim tecrübeler ne cami ikmaline çalıştığım ilim ve marifet beni o karma karışık devrin zebunu ve kâselis bir bâziçesi olmaktan kurtaramıyacaktı. Gerçi (ipliği

Babası ile aralarında geçen olaylardan sonra akıl hastanesinde kısa bir müddet kalan Fikret Muallâ'yı o devrin ünlü asabiye mütehassısı Prof. Dr. Mazhar Osman himaye etmişti. Mazhar Osman ona, azılı deliler koğuşunu göstermeden hususî muamele etti. Filozof, şair ve musikişinas Neyzen Tevfik de o sıralarda akıl hastanesinde yatıyordu. Neyzen, aynı zamanda edebî kültürü üstün bir insandı. Fikret Muallâ'yı onun odasına yatırdılar. Muallâ, 6 ay kadar onun yanında kaldı. Ona göre edebiyat namına ne bilirse üstadı Neyzen Tevfik'ten öğrenmişti. O kadar ki, Muallâ taburcu edilirken, Neyzen'den ayrılmak istemedi. Yanda Fikret Muallâ'nın 1928 tarihli «Neyzen Tevfik Bey»i gösteren resmi.

pazara çıkmış derbeder)lik rütbesi omuzlarımdan düşmedi. Amma bu benim, (Kader)le el ele veren dizgin kabul etmez ruhumun, gönülden taşıdığım ezelî ve zatî rütbemdi. Yıllarca uzun ayrılıktan sonra Mısır'dan İstanbul'a dönerken orada geçirdiğim serâzad hayatın gönlümde kalan izleri bir avuç külden ibaretti.

Zaman zaman avâre ruhumu tutuşturan bir sürü yangının o bir avuç muhassalası içinde hiç sönmeden için için yanan bir tek kıvılcım vardı ki, ben İstanbul'a onunla dönüyordum: «Vatan ve hürriyet aşkı..»

«Devri-dilârâyı meşrutiyet»in ilânından tam 28 gün sonra (8 Ağustos 1324) Sirkeci rıhtımına ayak bastığım dakikada ciğerlerimi dolduran sıcak hava o kıvılcımı bir alev haline sokuverdi..

Sirkeci ve Babıâli caddesi hâlâ asılı duran al bayraklarımızla gelincik tarlasına benziyordu.

Sevinç ve saadetle bîhuş kafama ilk akseden seda, Sirkeci'deki sırık hamallarının ortasında gümbürdeyen davul sesi olmuştu. Her biri çam yarması iriliğinde kırk elli hamal, ortalarına davulu almışlar, o meşhur değişmez nağmelerine «Bir ayağında mest var» temposuna ayak uydurarak kan ter içinde zıpzıp sıçrıyorlardı.

Bunları sıçratan davulcuları da muhakkak kendilerindendi. Fakat ben nedense sonraları Meşrutiyet devrinde o sahneyi (çingene çalar, kürt oynar) ata sözünün bir misali olarak pek çok hatırlamıştım. Bir müddet nazarımda tebcil pırıltısı, dudaklarımda takdir tebessümleriyle o mâsum bayram şenliğini seyrettim. Sonra bir arabaya atlayarak arabacıya

— Çek Şehzadebaşı'na!.. emrini verdim.

Arabada (Kâbe'den dönen Hacı Ömer) gururu ile etrafımı seyrede seyrede Şehzadebaşı'na giderken, yıllarca hasretini çektiğim dostlarımı, orada gezip dolaşıp kovana giren bal arıları gibi (Hacı Mustafa'nın çayhanesi)nde bulacağımı düşünüyordum.

Dükkânın önünde arabadan indiğimi gören rahmetli Hacı, bütün ağır başlılığına rağmen feryadı basmış, aynı zamanda boynuma sarılarak İstanbul'da ilk defa sarmaş dolaş olmak zevkini de böylece o tatmıştı!

— Ayol nereden çıktın Neyzen?

— Vapurdan!.

— Ah o vapuru ne kadar gözledik, seni ne kadar özledik bilsen!

Sözünün doğruluğunu isbat etmek ister gibi bir taraftan taze çay demliyor, bir taraftan da havadisler sıralıyor, bana sualler soruyordu.

O nefis çaydan ben daha bir yudum almadan etrafım eş dostla sarılıvermişti. İlk dakikalarda gördüğüm sevgi ve alâka nişanesi Kâbe'den dönen Hacı Ömer itibarının çok fevkindeydi. Yavaş yavaş menfadan gelen bir hürriyet kahramanı olduğumun farkına varıyordum. Yıldırım sür'atiyle etrafa yayılan (şerefvürûdum!.) haberini derhal hitabedenlerden biri de hocam şair Mehmet Akif'ti.

— Vay Neyzen'im! diye çayhaneden içeriye rüzgâr gibi girmiş ve iştiyakla boynuma sarılmıştı.

(Mehmet Âkif) İstanbula ilk gelişimde kelimenin tam mânasiyle rehberim olmuş, bana sarayların, vüzera konaklarının kapılarını —sihirli düdüğümün yardımı ile— o açtırmıştı. Bu meyanda devrin en mümtaz sîmalarını, değerli edip ve şairlerini tanıtan, Hersekli Arif Hikmetlerin, İbnilemin Mahmut Kemallerin, Şair Halil Ediblerin cidden emsalsiz kıymetteki meclislerinde yer almama hususî zevki edinmeme rehber olan yine o idi.

Aramızdan zaman zaman karakediler geçmiş olmasına rağmen hâlâ onu anarken (Hocam Mehmet Âkif) demekten büyük bir haz ve şeref duyarım.

İSTANBUL GALATA KÖPRÜSÜ

Mısır'dan döndüğüm o gün bana ilk candan alâkayı gösteren yine o olmuş beni alıp evine götürmek istemişti. Fakat misafiret kabul etmemekte inadımı görünce, çaycı hacı ile birlikte çayhanenin üstünde kendi eliyle bana bir oda hazırlamıştı. O gece aynı bina dahilindeki —Şark Tiyatrosu müştemilâtı idi—, şerefime hazırlanan ziyafet sofrasına otururken kendimi bir rüya âleminde gibi hissediyordum. Çünkü sofranın etrafına sevdiğim, özlediğim dostlar toplanmış, hattâ o zaman yeni mektepten mezun olan kardeşim Şefik de vürudumu haber alarak gelmişti. Zevkime, saadetime payân yoktu. Yanımda kardeşim, etrafımda ve karşımda dostlarım, sevdiklerim, kelimenin tam mânasiyle şâdi idim. Gurbetten dönüşümün ilk gecesi hâlâ bugün gibi yâdımdadır. Hazurun arasında bulunanlardan iki kişiyi bilhassa yâdetmek isterim :

Mısır'a kaçmadan evvel, istibdat zaptiyesinin (Kodes) inden terhisimi müteakip, eski münevver dostlarımın yanına sokulamaz olmuş ve kendime cevlângâh olarak Galata ve Beyoğlu'nu seçmiştim. Buralarda her gece ipini çekmediğim meyhane bırakmıyordum.

Bu arada en çok uğradığım yer Bizans birahanesiydi. Sonraları birçok istihale geçiren ve bir aralık (Cenyo) lokantası da olan bu birahanede iki gençle tanışmıştım. Birisi kara yağız efendiden bir genç; Yılmazbahçe müdürü Asım beyin oğlu Kemâl bey, diğeri Babı Seraskeri mektupçusu Süreyya beyzade Ali İhsan beydi. Bu hürriyetperver, vatansever gençler, tanıştığım günden Mısır'a firarıma kadar peşimi bırakmamışlar ve haftanın birkaç akşamı, beraber demlenmek vesilesiyle bana içlerini döküp durmuşlardı. Kısa zamanda Bizans bi-

rahanesinin üstündeki oda bir nev'i gizli toplantı yerimiz olmuş ve yedi sene sonra ortaya çıkan (İttihat ve Terakki) cemiyetinin İstanbul merkezi daha o zamandan küçük çapta o birahane odasına kurulmuştu. İşte Mısır'dan İstanbul'a döndüğüm ilk günün akşamı etrafımı saranlardan ikisi de bunlardı ki o karayağız delikanlı, zamanla, İttihat ve Terakki tarihinin meşhur simalarından biri olan ve Cumhuriyet devrinde haklı veya haksız uğradığı takibattan kurtulmak için saklanmakta kaldığı tavuk kümesinde intihar eden meşhur ve mağfur (Kara Kemal) idi.

O gece bulunduğumuz odada ev sahibi yahut ziyafetin mürettibi kendisiymiş gibi hareket ediyor, masadaki noksanları, ikmale mâtuf emirler hep ondan çıkıyordu. Meğer, bulunduğumuz yerin İttihat ve Terakki Cemiyetinin Şehzadebaşı merkezi olduğunu sonradan öğrenecektim.

Merhum şair Âkif izin istiyerek gece yarısına doğru gitmiş, biz ise zevk içinde sabahlamıştık. Yalnız, İstanbul'a dönüşümün o ilk gecesi kemâl-i hayret ve hattâ dehşetle farkına vardığım bir nokta; Âkif'in sakal koyvermiş ve içkiyi de bırakmış olmasıydı. Bu, şairin meslek ve mezhep değişikliğinin bir alâmeti miydi? Bunu da sonradan öğrenecektim.

Rahmetli Mehmet Âkif, bütün o fitrî kıymet ve kabiliyetine rağmen, çocukça izharı saffet eylemekten halî kalmazdı ve bütün ömrünce de bundan kurtulamadı. Beni, meyhaneye ayak basmıyacağıma dair yemin ettirmesi de bu sâfiyetinin bir tezahürüydü. Benim gibi iradesi zaman zaman tahteşşuurundaki gizli kuvvetin zebunu bütün hayat mahkûmu olan bir biçareye hiç böyle yemin ettirir miydi? Nitekim; daha 48 saat geçmeden, o yemin tehlikeye düşmüş ve beni, şeytanî olduğu kadar gülünç bir harekete mecbur etmişti.

Tam onunla buluşup Nurettin paşanın sarayına gideceğimiz gün, çok sevdiğim, hatırından aslâ çıkamayacağım bir dost, İzmir'den çıkageldi ve onun bu gelişi bana yemini de, saraya gitmeyi de unutturuverdi.

Bu zat, ta... Bodrum'dan ailece tanıştığımız ve gençliğimin ilk avânında birlikte birçok aşlar kaynattığımız Mehmet Niyazi idi. Çok meriyül hatır olan bu misafirimi ağırlamak, izaz etmek mecburiyetinde idim, bunu da bekâr odacığımda yapamazdım. Behemehal bir yere götürmek, yedirip içirmek lâzımdı.

«— Âkif bana yemin ettirdi, meyhaneye ayak basamam» da diyemezdim. Çünkü bu Niyazi'nin yakînen malûmu olan (dizginsiz yaşamak) prensibine aykırı bir hal işlediğimi itiraf olacak, dostumun yanında beni gülünç hâle sokacaktı.

Nihayet kafamda bir şimşek çaktı, üzüntü ve endişeden kurtuluş yolunu bulmuştum. Lâleli'de elimi arkadaşımın omuzuna koydum:

Sen doğru Kumkapı'da Bulgarın meyhanesine git, beş dakika sonra ben de oradaydım, dedim ve sual sormasına vakit bırakmadan Aksaray istikametine hızla ilerledim.

Büyük Heccav Ney Üstadı Neyzen Tevfik

O zamanlar, şimdiki gibi otomobil bolluğu olmadığından İstanbul'da nakil vasıtalarından biri de şehrin muhtelif yerlerinde posta kuran, sürücü beygirleri idi. Aksaray'da Horhor caddesinin başlangıç noktası, günün ve gecenin her saatinde, emre müheyya küheylânlar! bulunduran mühim bir at istasyonu idi.

Orada müşterinin hal ve şânına uygun, beğenilen huyda atlar durur ve isteyen —düşmek korkusu duymadan— bunlardan birinin üstüne beşlik simit gibi kurulur ve sürücünün yedeğinde gideceği yere salimen giderdi. Ben, ekseriya gecenin geç saatlerinde yalpa vura vura yürümekten kurtulmak için (Kürt Hüseyin) adındaki sürücünün yerden bitme kır atına âdeta aboneydim.

Attan ziyade balık etinde bir taya benziyen bu hassas hayvan, isterse bir yarış favorisi gibi hızlı giden fakat süvarisini aslâ rahatsız etmiyen rahvan yürüyüşlü bir küheylândı!. Benim pek fazla «jokey»liğe kabiliyetim olmadığını,

yanına sokulurken vurduğum yalpaların zaviyesinden anlar ve o zaman karıncaya basmaktan korkar gibi gayet aheste bir yürüyüş tuttururdu.

O gün her zamanki miattan erken sokağa saptığımı gören Kürt Hüseyin biraz sağ tarafa çarpık boynunu daha çok çarpıttırarak yanıma geldi:

— Hayrola beğüm, (kır)ı getireyim mi yoğsa...

— Hem de çabuk...

Derhal seğirterek benim tontonu getirdi, üstüne sıçrarken, hiç beklemediği bir sual sordum:

— Sen rakı içer misin?

Otuz iki dişini gösteren geniş bir gülüşle sırıtarak:

— Tuh... Tuh..., töğbe beğüm (biz kim ırakkı içmek kim) deyince üstüne kurulduğum küheylânı göstererek:

— Biz buounla Kumkapı'da Bulgarın meyhanesine gidiyoruz, sen yatsıya doğru gel, bunu meyhaneden al, dedim.

O âna kadar böyle uzun vâdeli alış-veriş yapmadığım için koca kürt alık alık suratıma bakıyordu. Birden ne düşündü bilmem; evlâdının baştan çıkarılacağından korkan bir baba tavriyle:

— Aman beğüm, bu meyhanede ne yapacak ki? dedi, ben:

— Korkma, çok fazla içirmem, diyerek atımın tombul karnını mahmuzladım ve kürdün mütahayyir bakışları önünde tıkır tıkır meyhanenin yolunu tuttum. Benim sevgili misafir, meyhanede bir kenara oturmuş beni gözlüyordu.

Atla geldiğimi görünce, ayrıldığım andaki meraklı ifade yüzünü tekrar kaplamıştı. Pencereye yaklaştım ve:

— Hava güzel, bahçede içelim, dedim.

Meyhanenin yan tarafında, bahçeye benzer bir aralık vardı, ama iç açıcı manzaradan mahrumdu. Buna rağmen Bulgar meyhaneci hemen dışarı fırlamış ve oracıkta bir masa tanzimine koyulmuştu, bittabi ben at üzerinde hazırlığı seyrediyordum. Herşey tamam olunca Niyazi'ye kadehleri doldur, kumandasını verdim.

Zavallı dostum büsbütün şaşkına dönmüştü, nihayet dayanamadı

— İnsene attan, dedi.

Ben onun şaşkın halini farketmiyormuş gibi tam bir ciddiyetle:

— İnemem, diye cevap verdim, hem bak atın boyu masa ile müsavi... O hâlâ şaka yaptığımı sanarak bu garip şakaya son vermemi bekliyordu. Birinci kadehleri yuvarladıktan sonra devam etti

— Peki, niye attan inmiyorsun?

— Meyhaneye ayak basmamaya yemin ettim.

İlk zamanlarda samimiyetle Âkif'e verdiğim sözü, ettiğim yemini tutmak için bulduğum çâre, kadehler devam ettikçe tatbik kabiliyetini kaybetmeye başlamıştı. Filhakika, meyhaneye ayak basmadan meyhanede demleniyordum. An-

cak mezelere istediğim gibi iltifat edememek ve nihayet hayvan da olsa atımdaki uysal mahlûkun, belki hayatımda ilk defa başına getirdiğim bu acaip durumda, sabır ve tahammülümü suiistimal etmek bana üzüntü vermeğe başlamıştı. Bu üzüntümün tesiri ile olacak, aklıma daha kestirme bir fikir geliverdi, meyhaneciye 7 okka ekmek aldırttım ve sokakta ne kadar köpek varsa tempolu bir (kuçu-kuçu) dâveti ile etrafıma topladım. Muharebe meydanında askerlerinin ganaim paylaştığını, atının üstünden seyreden bir kumandan edâsıyle, ekmekleri bizzat doğrayarak köpeklere yedirdim. Böylece mesele kalmamış, budalaca ettiğim yeminin kefâreti fâizi ile ödenmişti.

1929 yılında Mısır'da bulunan Şair Mehmet Âkif Beyi görmek için Mısır'a gitmişti. Mısır'a varınca, İskenderiye'de, bir meyhaneye girer, içer, içer... Kalkar trene biner. Hilvan'da oturan Şair Âkif Bey'e gider. Âkif, «İçeceksen eve girme» der. Neyzen, «Hayır içmeyeceğim» diye cevap verir. Âkif, «Çamaşırların yok mu?» diye sorar. Tevfik düşünür, «İskenderiye'de meyhanede kalmıştır, zannederim» der. Sonra da Âkif Bey, oğlu Emin'i yanına katarak onu bavulunu aramaya gönderir. Emin, Mısır'da, çok zamandır bulunduğundan etrafı iyi tanımaktadır. Bütün meyhaneleri araya araya bulurlar. Meyhaneci Rum, Tevfik'i görünce, «Bre, bu adam yaşıyor mu?» diye bavulunu teslim eder. Şair Âkif'in SAFAHAT'ında Gölgeler kısmında «Neyzen Tevfik'in 3400 üncü tövbesinden istifası münasebetiyle» diye bir şiiri vardır. Şimdi Tevfik'i dinliyelim: «Âkif sabahları güneş doğmadan kalkar, Kur'an tercümesine başlardı. Sabah namazını kılar, çayı hazırlar, beni uyandırırdı. Ona hasretini çektiğini söylediği makamlardan taksim yapardım. Gözlerinden damla damla akıttığı yaşı benden saklamak ister ve sonra bana tercüme ettiği Kur'an'dan parçalar okurdu. O zaman da ben coşar, elime ney'imi alır ve duygularımı ney'e bırakırdım. Özetle, ne kadar esef edilse yeridir. Bu Kur'an tercümesi bir yobazın elinde kalmıştır.» *Şefik KOLAYLI*. Münir Süleyman Çapanoğlu, Atatürk'le Neyzen'in karşılaşmalarını şöyle anlatır:

NÜFUS TEZKERESİ

Balıkesir'de şapka inkılâbının ilk günleriydi. Atatürk de oraya gelecekti. Ata, Balıkesir milletvekili Süreyya'ya Neyzen Tevfik'i görmek istediğini söylemiş:

— Mutlaka Neyzen'i getirin!

Demişti. Süreyya, Neyzen'in uzun yıllar arkadaşlık, kadehdaşlık ettiği ve çok sevip saydığı şair Eşref'in yeğeni idi. Bundan ötürü onu da seviyordu.

Atatürk'ün iltifatı onun kanaliyle gelince sevinci bir kat daha arttı. Hemen —kendi tâbiriyle söylüyorum— «Köpeğiyle, möpeğiyle» yola çıktı. Yani tam teçhizat: Ney torbası, sazı, matrası, meşhur köpeği tam beraber..

Daha evvel Süreyya bir şey yazmasını, Atatürk'e sunacağını söyledi. Neyzen hemen oracıkta şu kıt'ayı yazdı:

Sermedî bir iştialin fânisiyim,
Türke ait ülkenin feryadı ruhanisiyim,
Aldığım kâfi bana Gazii Ekberden nasip,
Gölgesinde mâbedi vicdanımın bânisiyim.

Atatürk, ziyafet saatinde askerî mahfele geldi. Tevfik, ney üfledi, taksimler yaptı. Türk musikisinin en güzel eserlerini, o harikalı üfleyişiyle çaldı; herkesi coşturdu.

Atatürk, Neyzen'i çağırdı. Milletvekilerinden Hayrettin Karan, Ali Sururi ve daha başkaları da yanında bulunuyordu.

Atatürk, Neyzen'in elini kalbinin üstüne bastırarak dakikalarca tuttuktan sonra :

— Ne büyük, kuvvetli ruhun var!

Dedi ve sonra sordu :

— Neyzen, ne istersin, söyle?

— Sayenizde herşeyim var. Teşekkür ederim.

— Bir şey iste canım!

— Bir nüfus tezkeresi versinler, emrediniz.

Atatürk hayretle :

— Senin nüfus tezkeren yok mu?

— Hayır, bundan evvel; hükûmet yoktu ki nüfus tezkerem olsun!

«Şaşılacak şeydir doğrusu. Bitirilememiş bir ilkokul öğrenimi üstüne nasıl koca bir kültür birikimi yüklenilebilir?.. Son derece kıvrak bir zekâsı olduğunu hiç unutmadan söyleyelim ki 73 yıllık ömründe kendisine çok boş zaman ayırabilmiştir. İlim, irfan sahipleriyle düşüp kalkmış, 1908'de Mısır'a, oradan Mekke ve Medine'ye kadar uzanmış, bir ara medreseye devam etmiştir. Şair Eşref'i tanıması talihinin bir tarafını yapmıştır, diyebiliriz. Düşünün, gemi azıya almış, ölçü, sınır gibi engellerin üstüne doğuştan çıkmış bir akıl ve insanoğlunun bütün sorunlarıyla karşısında duruşu.. Koskoca bir evrendir ve bu sevinçten çıldırılır. Ney'i benzersiz bir biçimde üflemiştir. Bir yazarımız ilk dinlediğinde bu sesi yıldızların akışına benzeterek der ki : «Hele karara doğru, kabalara inerken, o kamış parçası içinden sanki Tanrı sesleniyor sandım. Ve bütün benliğim ürperdi. Gözlerini açınca da beni görmedi. Bakışları hâlâ biraz önce uçtuğu gönül arşının hayaliyle par par yanıyordu.» Bence ney, mey ve Neyzenden bir varlık halinde Neyzen Tevfik oluşmuştur. Belli, kristalize bir inancı vardı denemez. İyiliğe, doğruluğa ve Batı uygarlığına düşkünlüğü dışında. Bakıyorsunuz, insanımızın ve tarihimizin çok şey borçlu olduğu islâmiyeti «Arap açmazı» diye niteliyor, dönüyorsunuz ki aynı Neyzen, Ramazan davulunu kınayan yazara veryansın ediyor. Neyzen'in Tanrı ile konuşması hiç bitmemiştir. Belki de şöyle ya da böyle bir karara ulaşamadığından.. Ama öyle bir cana yakınlıkla seslenir ki, başkasında çirkin görünebilecek sözler onda tatlılaşıverir. *Rahmi DUMAN.* Şiirlerinden :

Kim demiş kanun alınmıştır ayaklar altına
Böyle bir halin vukuunda hamiyyet çiğnenir,
Devleti yolsuz görenler haklı gerçi beldede
Kaldırım olmazsa kanun-u hükûmet çiğnenir.

ALLAHIN VARLIĞI

Ulu Tanrı'm, akıl ermez sırrına,
Bin bir isami hakda pinhân edersin.
İçirirsin şarabın peymânesini,
Hikmetini sonra ayân edersin.

Gizlenirsin bir nüvenin içinde,
Ademin de şeytanın da cinin de,
Her milletin ayrı ayrı dininde
Sirke, küfre, raybi bürhân edersin.

Bozuktur düzenin, olmazsın akort
Tavşana kaç dersin tazıya aport
Haham, papas, hoca ettikçe zart zurt,
Alay eder güler isyân edersin.

Sen indirdin yere şu dört kitabı,
Ayrı ayrı her birinin hisabı,
Her bir dinin sensin putu, mihrâbı,
Yalanına kendin iman edersin.

Zerdüşt olmuş görünmüşsün ateşte,
Brahmanın Vişno'sisin güneşte,
Bir parlayış parladın ki Kureyş'te,
Mahbûbunu zatına şân edersin.

Lâ'netin mi şu Şıyh İslâm kapısı,
Yedi cehenneme bedel yapısı,
Zebânilerde mi bunun tapısı?
Bu çeteyi sen Perîşan edersin.

Kudururlar arpalıkla, tiridle,
Girişirler kafa, göz, yüz, dividle,
Geğirirler, anırırlar, tecvitle.
Harf-ı meddi yular, kolan edersin.

Çiftçi olur, öküzünü haylarsın,
Ağa olur, hizmetkârı paylarsın,
Yersin, göksün, yıllar, günler, aylarsın.
Asırları toplar bir ân edersin.

Görünürsün her velide, delide,
Mustafa'da, Avram'da, Pandeli'de,
Bir Maymuncuk gibi her bir kilide
Hem uyarsın hem de bühtân edersin.

Neşve olur, gizlenirsin şarabda,
Helâl, haram yazılırsın kitabda,
Sevdalarla şu inleyen rebabda,
Sensin, âşıkları nalân edersin.

Zincir olur mecnunları bağlarsın,
Görür, acır, karşısında ağlarsın,
Irmak olur dere tepe çağlarsın,
Tufan olur, dehri virân edersin.

Çıban olur, enselerde çıkarsın,
Yanar canın yine kendin sıkarsın.
Kendin yapar, kendin yakar yıkarsın,
Sigortadan kârüziyân edersin?

Şımartırsın bir sonradan görmeyi,
Öğretirsin halka çorap örmeyi,
O çalarken tam gözünden sürmeyi,
Yakalarsın, hapse fermân edersin.

Zengin olur kasaları kitlersin,
Fakir düşer garib başın bitlersin,
Deri, kemik, beden bizi ciltlersin,
Hicrânları canlı divân edersin.

Serserinim, düştüm aşkınla meye,
Nasıl girdin elimdeki şu neye?
Hem seversin beni Neyzen'im deye,
Hem de sarhoş diye destân edersin.

YUNUS EMRE EDÂSI

Bana öyle gelir ki zât'in ile
Şu kelâmı adam gibi dinle :
İkimiz bir mahallede büyüdük.
Yüz göz olduk, hem arkadaş hem Türk,

Beni sen başkalariyle etme kıyas
Ben kalender ve sen de Rabbün nâs,
Bende varsa eğer o kalbi selîm,
Arş-ı âlâna körkütük gelirim.

★

Ruhuma sunduğun mukadıles günah
Kanımda ateşten bir şarab oldu.
Sevdanın şimşeği çakınca gönlüm
Nağmesi alevden bir rebâb oldu.

Gök yüzü yıkıldı, yıldızlar söndü.
Güneş hiç doğmadı, ay, geri döndü.
Kâinat kayboldu hiçe büründü
Aşkından başkası hep harâb oldu.

O hırçın hayalin ey sarhoş melek
Serencâm besteler bana gülerek
Son gece verdiğin zehirli çiçek
Hicranlar şerheden bir kitab oldu.

Vefasız tâliim bir kara kaya
Yalvardım, söylettim bu sırrı nay'a
Varlığım yok oldu gün saya, saya
İçinden çıkılmaz bir hesab oldu.

★

Hicran bucağında tuttuğun sırdaş,
Çağlamış, bulanmış, durulmuş olsun,
Sözüne sazına güven de yanaş,
Kulağı ezik, burulmuş olsun!..

Cânan neymiş olan gam kervanında
Üstüne komuşlar tatlı canında
Koçlar gibi duran pîr meydanında,
Arslanlar yurdunda kurulmuş olsun..

Boş kafa gezdiren seyyahlar gibi,
Keşkülünün delik çıkmasın dibi,
Arıften anlasın seçsin garibi,
Kulağı ezik, burulmuş olsun!..

Gel de bakma nâkes aşına,
Bir fırsat arar da kakar başına,
Dostun nâmert dehrin mehenk taşına,
Felâket pazarında vurulmuş olsun!..

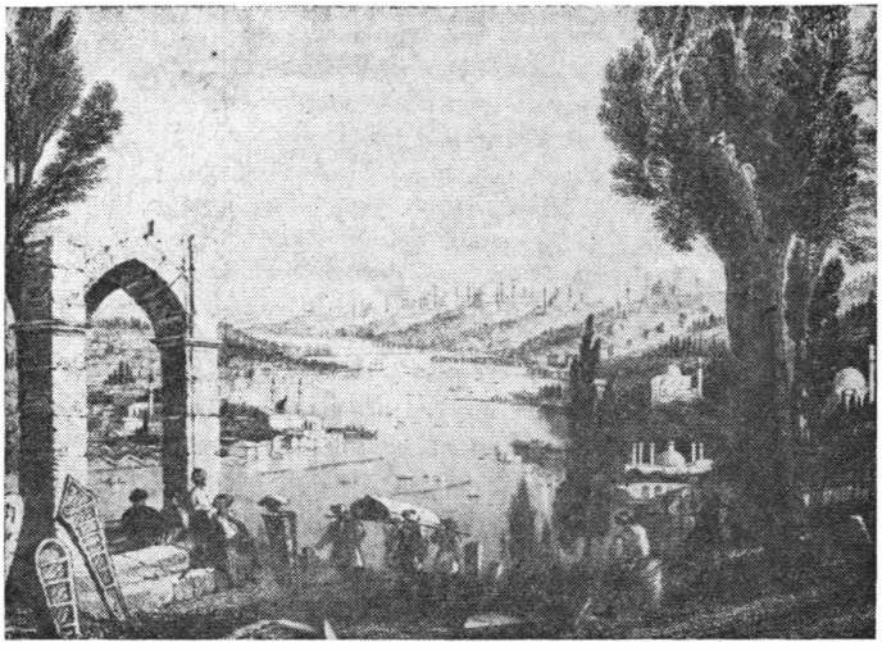

EYÜP MEZARLIĞI

Duysun aşkın elindeki rebabı,
Okunsun alnında çile kitabı,
Neyzen gibi günahının hesabı,
Mezara girmeden sorulmuş olsun!..

MÜNACAT

Ey bana kendini büyük tanıtan
Halime bak da varlığından utan
Sen kerim-ü ganiyyü mutlaktın
Sahib-ül cûd-ü zül keremdi adın
Hani nerede o şanlı saltanatın?
Benden olsun sıkılmıyor suratın.
Vad-i feryadı başka kullarına
Çırak et de benim işimi yarına
Kalmasın, çünkü yüz yüze bakacak
Çâre varsa budur bugün ancak.
Ben senin çerağ-ı vahdetinim
Daha kestirmesi hâkikatinim

ŞÜPHE

Şüphemin dalgaları her dini boğdu aştı.
Gönlümün yolları gittikçe karanlıklaştı.
Bir teselli veremez bilgi denen şu kötürüm.
Hele imân ise, köhne yular, mahz-i cürüm.

Sû-i kasd eylemiyen aklına iyman edemez,
Takılıp bir masalın ardına mantık gidemez,
İşte şu nâmütenahi denilen varlıklar,
Sevdiğim fâhişenin bir piçi dersem ne çıkar?

Kâinatı doğuran kahbe bilir iç yüzünü,
Önü zulmet, sonu zulmet, nideyim gündüzünü?.
Sen takıl da peşine bir sürü ehl-i tarabın,
Korkmadan gir kanına hikmetin, aşkın, şarabın!

Hicivdeki Şöhreti

Neyzen Tevfik Kolaylı'nın ilk yazısı, 15 - 16 yaşlarındayken yazdığı bir gazel. İzmir'de yayınlanan «Muktebes» adlı dergide çıkmıştır. İstanbul'a geldikten sonra, günlük olaylar üzerine söylediği hicivlerle şöhreti gittikçe genişler. 8 - 9 yaşlarındayken Tepecik semti kahvesinde dinlediği bir ney faslından sonra, bu saza ve müziğe karşı aşkı ömür boyu sürer. Perdeli bir saz olan neyi, perdesiz bir keman gibi seslerini birbirine bağlıyacak tarzda çalması, ney üzerine besteleri bulunması, elli yıl her kötüyü, her kötülüğü hicivleri ile yerden yere çarpması, toplum ve doğa kanunlarını hiçe sayarak, meyhane, hastahane ve tımarhane arasında şahane bir özgürlükle yaşaması şöhretini bir kat daha artırmıştır.

Daha önceleri Neyzen'i görmemiş değildim. Erenköy'deki Talimgâhta, henüz on dokuz yaşında bir delikanlı iken onu uzaktan dinleyerek zevk alırdım. Pisliğine, perişanlığına, küfürbazlığına tahammül edecek anlayışa erememiştim. Ondan iğrenirdim. Fakat ney'inin ve konuşmasının çekmesinden de kendimi kurtaramazdım. Ona acırdım. Bir gün bir toyluk ettim, kendisine para vermek istedim. Aldığım cevap şu oldu: «— Haydi oğlum, git işine bak, benim mataram rakı dolu. Vereceğin bu parayla git de akşama birkaç kadeh iç, keyiflen. Benim paraya ihtiyacım yok.» Utandım, af diledim. O zaman da böyle nasihat etti: «— Utanma, utandıkça rahat yaşayamazsın. Görmüyor musun, ben kimseden utanıyor muyum? Başkaları benim bu halimden utansınlar!» *Hasan Ali YÜCEL.* Mütareke zamanında idi. Bir gün Sebilürreşad idarehanesinde üstadla oturuyorduk. Neyzen Tevfik çıkageldi. Üstbaş perişan, selâm vererek içeri girdi. Şöyle bir tarafa yıkıldı. Çok sarhoştu. Biraz geçtikten sonra, rakı dolu matradan birkaç yudum aldı. Fakat artık işba haline gelmiş, bir yudum bile içecek hali kalmamıştı. Biraz

sonra matradaki rakıdan avucuna boşalttı. Kolonya gibi yüzüne gözüne, başına saçlarına içirmeğe savaştı. Nihayet ney'ini alarak üstadın oturduğu koltuğun önünde, üstadın dizi dibinde yere oturdu, üflemeğe başladı. O halde muhrik bir taksim yaptı. Baktık, üstadın gözlerinden sessiz sessiz yaşlar dökülüyordu. Neyzen bunu görünce ney'i bıraktı. Üstadın boynuna sarıldı. Sakalından, yanaklarından öpmeğe başladı. Öptü, öptü... Biz bu manzara karşısında mebhut kaldık. Üstad niye ağladı? Ney'in hazin sesine mi, Neyzen'in bu haline mi? Artık ne bizim sormamıza lüzum vardı, ne onun söylemesine! *MÜFTÜOĞLU.*
Hicivlerinden :

EŞŞOLU

Ne için boş dursun
Çalış eşşolu, eşşolu!
Yiyecek yok mu dedin ha?
Alış eşşolu eşşolu!

Anırıp durma çemende
Ara bul ilm ile fende
Olma bir sen de
Karış eşşolu eşşolu!.

Uyuyan menzili bulmaz,
O balın gülleri solmaz,
Topal eşşekle olmaz,
Yarış eşşolu eşşolu!.

Bırakıp kil ile kali,
Unutup ol emri muhali,
Sana dargın ise vali,
Barış eşşolu eşşolu!.

HEKİMLERE NAZ

Bir hazakatzedeyim, midemi tıp tepti benim
Kırk katır tepse yıkılmazdı bu sağlam bedenim
Kapladı her yanımı ağrı, elem, sancı, bere
Bir mezar oldu vücut, sanki etıbba haşere
Hastahane sanarak çok yere girdim çıktım
İbret aldım oralardan da canımdan bıktım

★

Hekimin hikmetine kim karışırsa ezilir
Sekiz-on tek rakı mişvarımı al-üst etti
Her şeyi görme diye bak beni icâb-ı ahkâm-ı zaman
Gözümün bir tekini yummaya mecbur etti.

BEYİTLER

Kendi nefsinden hayâ eyler faziletkâr olan,
Bir cezâdır âdeta erbab-ı namusa hicap.

★

Türkü yine o türkü sazlarda tel değişti,
Yumruk yine o yumruk, bir varsa el değişti.

★

Metelik girdiği anda cebe, ten oldu çelik,
Doğru meyhaneye gittik, kafayı tütsüledik..

★

Tereddütsüz teceddüd sâhasında bir Süleymanım;
Şu var ki tâc-ü tahtım yok, fakıyrim, lâkin insanım.

★

Kırk sekiz yıl şu akan gönlümde pâyân aradım,
Köpüren duygulara sâhil-i hicrân aradım..

★

Her ne yap, yap becerip izzet-i nefsinle geçin,
Kimseden bekleme yardım, iki el bir baş için..

★

Üstüne alma, fakat dinle samur kürkçüyü sen,
Nasıl olsa kabahat sahibini terketmez..

★

Altmışından sonra reftarınla coşturdun beni,
Zerreyim ben, sen güneşlerle konuşturdun beni.

★

KIT'ALAR

Kime sordumsa seni doğru cevap vermediler;
Kimi alçak, kimi hırsız, kimi deyyus! dediler...
Künyeni almak için, partiye ettim telefon:
Bizdeki kayda göre, şimdi o mebus dediler!...

Karşında Koraltan duruyor işte paşam bak,
Halâ o eğilmez başı dim diktir efendim...
Bir ses ver Atam, şanlı izinden sana geldim:
Bir ses duyulur kubbede: Hass.....tir efendim!

Kim demiş bizde bir demokrat idare yoktur,
Ne demek, olmasa elbet dışarıdan alırız...
Sırr edip karne usuliyle o gümrük malını
Karaborsaya verir, biz bize benzer kalırız.

Neyzenim ben ki rezilet ile şöhretyâbım,
Sen de dâvâyı fazilet ile hakkı kandır.
Bana meyhâne, kumarhâne biçilmiş kaftan,
Sana kerhânecilik mevhibe-i rahmandır.

Hartada gösterilen rengi hududu düvelin
Cildi arzı kemiren gangrenin cedvelidir
Şirki milliyet ile parçalanan cismi beşer
Kanlı tâca sığınan kellelerin me'kelidir.

Gezindim sâzı hicranımla bir perde üstünde
Şu âhengi hayatın darbını taksime yeltendim
Karar ettim adem'âbâdı gamda, faslı hiçîde
Şunu derk eyledim ancak ki : bârım kendime kendim

Şâhid-i şevk u safâ etmez teveccüh bizlere,
Yâver-i bahtı ezelde gırtlağından boğmuşuz.
Safha-i mâzi mülevves, hâl bok, âtı kenef
Mâder-i hürriyetin gûyâ g...nden doğmuşuz.

Mahrem ettim ruhumun esrârına peymâneyi,
Dinlemez gönlüm bu emri nakzeden efsâneyi.
Secde kıldım sâkiye pîr-i muganın aşkına,
Cân-ü dilden Kıble yaptım gûşe-i meyhâneyi...

«Bu kavilli döğüşe... de ortaktır,
Para çıksın da rezaletle barış zül olmaz.
Seyredenler «Para»yı sanatı anlar sanma,
Koysalar da kafese eşek-i bülbül olmaz...

Ol rütbe, çalış ey harı dânâ-yı belâhet
Eşşekliğe kaftan biç, Efendi güderiden
Fikrinde senin varsa eğer millete hizmet,
Hemcinsini kurtar şu vebâ-yı bakariden.

BİLİR

Hakikat çıkması şu kahpe dünya,
Bu çok kısa yoldan dönenler bilir;
Bu yolun sırrıdır fırsatlar, sevda,
Tutuşup parlayıp sönenler bilir.

Durma sor halini, hastanın, sağın;
Tabii solacak gülleri bağın;
Hayatın içini, kara toprağın
Üstünden altına inenler bilir.

Aldana aldana gevredi dinim;
Kalmadı düşmana, feleğe kinim;
Doğruyu söylersem çarpar yeminim;
Bu cengi, pusuya sinenler bilir.

Genişlir, ölçülmez hayalin çölü;
Karşımda her diri söylenen ölü;
Çok güçtür geçmesi bu sakar gölü;
Dümensiz gemiye binenler bilir.

Nasıl anlatılır, bu ışıl ışıl yaşam dolu, bu canlı, bu vurdum duymaz görünüşü altında en karmaşık fırtınaları yaşayan, dünyaya kendi gözüyle bakıp kendini vere vere akıl almaz bir hesapsızlıkla tükenen, kendine özgü özgürlük anlayışıyla her şeye kafa tutup bütün değer yargılarını yerle bir eden özgür ve tek kişi?.. Ne bir örnek göstere-

biliriz, ne de bizim belirli us ölçülerimiz içinde ona bir yer bulabiliriz. Yaşam öyküsünü kuru kuruya anlatmak da bir anlam taşımaz, ama gene de ilginç kişiliğinin anahtarı gizlidir bu öyküde. *Günay AKARSU.* Sultan Hamid zamanında sarıklıların kahvelerde, kıraathanelerde oturmaları yasak edildiği devre ait bir mâcera : O devirde bir gün Neyzen Tevfik başında sarıkla Fevziye kıraathanesinde nargile içerken yakalanmış ve hemen oracıkta kızılca kıyâmettir kopmuş. Başta bir Meşihat müfettişi olmak üzere birkaç hafiye, birkaç polis, Neyzen Tevfik'in başına üşüşmüşler, onu karakola götürmek istiyorlar. Fakat Neyzen Tevfik olduğu yerden bir adım bile atmadan basıyor bunlara küfürü... Hem de ne küfürler, ne küfürler... Bu manzara karşısında cadde bir panayır yeri halini alıyor. Derken iş büsbütün büyüyor, sanki oradakiler yetişmiyormuş gibi, birkaç müfettiş, hafiye, komiser, polis daha geliyor. Bunlar tam Tevfik'i kollarından sarılıp onu zorla sürüklemeye kalkarlarken, Neyzen hemen bir masanın üzerine fırlayıp yüzünü caddeye dönüyor ve : «— Padişahım çok yaşa, şevketinle bin yaşa!..» Diye bağırmağa başlıyor. İşte o zaman onun etrafını saranların hepsi telâşla birer tarafa sıvışıyor ve Tevfik başındaki yeşil sarığı ile yine nargilesinin başına geçiyor : «— Ulaan amma da enâyi şeylermiş ha!.» diye tekrar marpucu ağzına dayıyor. *Osman Cemal KAYGILI.*

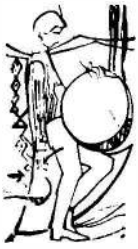

Neyzen Tevfik'in Eserleri

Neyzen Tevfik Kolaylı'nın şiirlerinin toplandığı iki kitap vardır : *Hiç* (1919); *Azab-ı Mukaddes* (1949). Hakkında yazılanlar : Neyzen Tevfik; Hayatı, Eserleri, Nükteleri ve Bilinmeyen Tarafları (M. S. Çapanoğlu, 1942); Bütün Cephelcriyle Neyzen Tevfik (Hilmi Yücebaş, 1958); kitaplar dışında eksiksiz, kusursuz şiirleriyle düzyazılarının derlendiği doğru dürüst bir eser yoktur. Hicivlerinin altında geniş, çağdaş bir dünya görüşü vardır. Tasavvuf şiirlerinde bile gerçekçi, akılcı, özgür düşünmeye dayanan, ilerici, uyanık halk dehasını işler. Bozuk düzeni, yolsuzlukları, kötülükleri pervasızca şiirleriyle yerden yere çarpar. Bektaşilikle Mevlevîği kaynaştırırken, eserleri, özellikle şiirleri şathiyatlaşır. Tanrı'nın yüce varlığına sığınmakla beraber, adaletsizlikleri, akıl sır ermez işleri pervasızca sıralar.

Neyzen, yazdığı şiirler üzerinde uzun uzun durmazdı. Oysa Mehmet Âkif, «Ben zaman olur ki bir kelime üzerinde günlerce meşgul olurum. Eğer Tevfik bunu yapsa harikulâde eserler yaratır. Ne yapalım ki yaratılışı buna müsait değil» derdi. Mazbut bir hayat yaşamayan, derbeder ruhlu Tevfik'i herkes sadece hiciv yazarı bilir. Oysa toplumsal ve felsefî birçok eserleri de vardır. Tevfik yazdığı şiirleri bir parça kâğıda, ya da sigara kutusu arkasına, ya da bulunduğu yerin duvarına yazar bırakırdı. *Şefik KOLAYLI.* İstediğiniz kadar uğraşın, onun kadar renkli, anlatıma sığmaz, sözün sonunda bütünü ile konuşamamanın sıkıntısını duymayacağınız bir başkasını güç bulursunuz. Bir gece haber verdiler, komaya girmiş, yetmiş iki dubleden sonra pes etmiş. Kendine iki günde ancak gelebildi. Sol gözünü çarpmış, kapanmıştı gözü, çek-

tirdiğim resmi gösterdim, kartın arkasına beş-on tek attığı için yürüyüşünü şaşırdığını, çağın kötülüklerini görmemek için de gözünün bir tekini yummaya mecbur olduğunu yazıverdi. Uzun zaman içkiye ara verdiği olurdu ama, yeniden başlayışı felakete benzerdi... Sanatının saf ve tertemiz yönüyle bir çok zaman eski edebiyatımızın büyük üstadlarına yaklaşır, hattâ beraber yürürler... Fuzulî, Nef'î ve Şeyh Galib gibi. Galib'in, belki sanat dünyasının anıt-beyitlerinden biri olan: «Bir şûlesi var ki şem'i cânın/Fânusuna sığmaz âsumanın» Söyleyişine yaklaşan bir soluk gücüne sahiptir. *Rahmi DUMAN*. Neyzen'den seçmeler:

BANA NE

Serseri bir herifim, kevn-ü mekândan bana ne,
Ezelî derbederim, hükm-î zamandan bana ne,
Kendimi lemedim pir-ü cevandan bana ne,
Bir mümessel ölümüm kâr-ü ziyandan bana ne,
Kaniim hiçliğe âsâr-ı cihandan bana ne?.

Nefsimin ecnebisi olduğumu anlayalı,
İlmî, fenni hiçe saydım ve bütün mahasalı,
Medeniyet benim indimde bu gün bakla falı,
Sen gözetle bitecektir köse dehrin sakalı,
Bu oyundan, o koyundan, karamandan bana ne?.

Baş siyasetçi olan şu (Klemanso), (Askit)
Alaman, Yunan, İtalyan sürerek her yere fit,
Ördüler serhad-i vicdana ölümden bir çit,
Beşeri soymak için dalga ile bir sürü it,
Hırlaşırlar o o yandan, bu bu yandan bana ne?.

Edemez felsefemin aksini kimse ispat,
Mahvolan servete, umrana, zekâya heyhat!.
İsmi kahhar ile dâvet olunur div-i memat,
İşte yer, işte sema, işte kader, işte hayat,
O batandan, bu çıkandan boğulandan bana ne?.

Gerçi gittim min doğrusuna ben kırk yıl,
Gel götün varsa humarından o sahbanın ayıl,
Bir boğaz tokluğuna her şeye oldum da kayıl (kail)
Serserisin diye iş vermediler gül de bayıl,
Muktezası bu olan arz-u beyandan bana ne?.

Berk-i aşkın oldu siper-i saikası,
Nefsimin santralında babamın hârikası,
Ne vakit geçmiş ise, destime fırsat yakası,
Kendimi sanmış idim âb-ı hayatın sakası,
Şimdi vuslat arayan servi revandan bana ne?.

Olmuşum vâdi-i hayretteki aczimle alil,
Edemez hikmet-i esrarını insan-ı gavil,
Göremez gördüğümü, şerh-ü beyan-ü tafsil
Bu muallim, bu muharrir, bu muhacir, bu asîl,
Bu zavallı, bu siyasî bu yamandan bana ne?.

Bulamaz derdime çare babam olsa lokman,
Satılır beş paraya din pazarında iman,
Düşünün halimi bir kere ne çektim ihvan,
Romatizma, metelik yok, rakısız aç ve yayan,
Kanlı tacı taşıyan taht-ı revandan bana ne?.

Gün olur ki bulamazsın ne bir ekmek, ne tütün.
Parçalanmış ceketin, belki açıktır da götün,
Bana ne bundan efendim?.. Beni dinle ve bütün,
Nâz-ı ibda-ı zaferle bizim illerde bu gün,
Esiyor bâd-ı sabâ toz koparandan bana ne?.

yim kalp dinini kahbe, gâvur Avrupanın
Onu ıslah-ı adalet diye hâkim yapanın,
Vatikan'da öperiken götünü kart papanın,
Ararım aslını İncil'e gönülsüz tapanın,
Çekemezsin beni, bu sendeki kandan bana ne?.

Çalabın birliğine can-ü gönülden taparım,
Türemin gayrisi hiç bir yola gitmem saparım,
Karımı Salih efendi diye dursun yaparım,
Yakasından, sakalından o gün elbet kaparım,
Bu yavuklum var iken o kezibandan bana ne?.

Derd-i mâzi ile bir ökseye kasden bastık,
Vatanı, halkı cehaletle kavurduk, kastık,
San'atı, ilmi siyaset ile boğduk, astık,
Yoksa şimdi başımı koymak için bir yastık,
O fırından, şu hamamdan ve bu candan bana ne?.

Müslümanlıkta tasavvuf geriyor cehle göğüs,
Râfızî, şia ve sünnî tanıma hepsine küs,
Bunların suret-i zâhirdeki alâyişi süs,
Kerbelâ, Mekke, Medine, Horasan, Kilise, Kudüs,
Medrese, tekke, manastır, Vatikan'dan bana ne?.

FELEK

Yamansın her zaman aldattın beni,
Hem düşürdün, hem de kaldırdın felek,
Mecnunsun diyerek Leylâ peşinden,
Issız vadilere saldırdın felek!

Rehberimsin dedin, ben ise kördüm,
Elimle başıma çok çorap ördüm,
Kendimi unuttum, âlemi gördüm,
Hesapsız günahlar aldırdın felek!

Bir devâdır dedin zehir tattırdın,
Gençliğin okunu boşa attırdın,
Körlerin yurdunda ayna sattırdın,
Çıkmaz sokaklara daldırdın felek!

Uyuşmadı gönlüm merd ile zenle,
Ne bir iş bilenle, ne boş gezenle,
Hicran köşesinde bozuk düzenle,
NEYZEN'e her telden çaldırdın felek.

AFRODİT

Ezel mâbedine girdiğim zaman,
Aşkın mihrabında Afrodit vardı.
Hücre-i hicranda içtiğim gece
Vuslat şarabında Afrodit vardı

Bu öksüz fezada bir gece erken,
Aşk mihrabının fânusuydum ben.
Esrar-ı hilkatı güneş dinlerken
Rabbin hitabında Afrodit vardı.

Neylerde sadâyım tellerde râşe,
Dillerde sevdâyım başta endişe,
Ben munzam olunca gergin kirişe
Sevdâ rebabında Afrodit vardı.

Halletmez âlemde bu remzi bir din
Bir üvey anadır şu ruy-ı zemin;
Âşikâr olmadan esrar-ı tekvin
Hilkat türabında Afrodit vardı.

Varlığım hakkındır, haktır benliğim,
Kendime geldiğim gece nitekim,
Efsane, hakikat ezberlediğim,
Hicran kitabında Afrodit vardı.

Haşroldu her nefes kendi yolunca
Bu fânî ömürle çile dolunca
Ettiğin kemlikten sual olunca
Vicdan azabında Afrodit vardı.

Ümitsiz gönüller feryat ederken
Günahkâr âdemi dilşad ederken,
Mücrimi nâdimi azâd ederken
Rahmet suphanında Afrodit vardı.

ÖLÇÜ

İtimadım belki kalmıştır diye insanlığa
Günde bin kere şeytan kalbimi yoklar benim
Bizde vicdâni telâkkiler bu yolda ölçülür;
Zevk alır görse perişan hâlimi toklar benim
Cavidâni sözlerim sanma isabet eylemez,
Saplıdır kalb-i hedefte attığım oklar benim.
Her ... benzerdi bin bir Apis'li mâ'bede,
Heykel-i Fir'avn'e döndü ğım lar benim,
Eskazâ bir lokma et yersem hâyalen, vergici,
Rüzgâr altından geçerken zartamı koklar benim.

OLDUKÇA

İncizâbınla senin bir başka hal oldukça ben
Hasretinle ney eder feryâd-ı lâl oldukça ben,
Dinliyen eşyâde, ruh-u hasbihal oldukça ben
İnleyen dağlarda sırr-ı infiâl oldukça ben,
Şerh-i devrân eylerim neyde meâl oldukça ben.

Nağmeler halk eyliyor ruhumda fikr-i intizâr,
Sızlıyor kalbim gibi sazımdaki o târ-ü zar
Serseri çılgın terennümler değildir perdedâr,
Her tulu'un neşr-i ibda'ından sen ol aşikâr,
Her guruba, gizlenen reng-i melâl oldukça ben.

Anladım var cümle-i eşyâda sâbit bir şuur,
Şerh eder metni cemâdı cilve-i deycûr-u nur,
Ağlayan her dem beşiktir bak mezara pür gurûr
Derd-i aşkınla gülerdi her hârabe bi fütûr,
Ba'lbek sahralarında Danyal oldukça ben,

Neyzen'e göre: «Küfür lisanın tuzu, biberidir» diyen Neyzen'in küfürlerini kendisini pek yakından tanıyan biri şöyle izah etmiştir: «Konuşurken kelimelerin en açık saçıklarını seçer, her sözünü bir küfürle bitirirdi. Ancak onun bütün küfürleri orijinaldir. Öyle bayağı, bilinen hergün işitilen küfürler nev'inden değildir. Adeta insana zevk verir.» 9/Ağustos/1912 günü (Eşek) gazetesinde sövmek üzerine bir anket açılır ve Neyzen ankete şu cevabı verir: «Azizim, sövmek müsekkini asaptır. Binaenaleyh, herkes için meşrû bir haktır. Ben, bu hususta hiç bir hudut tanımam. Bazı kimseler, bilhassa matbuat, sövmenin fena olduğundan bahsediyor. Bazıları sövülecek kimsenin meziyetlerinden birini söyleyerek sövmeyi men etmek istiyorlar. Meselâ: «O büyük adamdır, sövülür mü?» diyorlar. İşte buna şaşıyorum, o, büyüktür sövme, diğeri küçüktür sövme, cahildir, sövme, o halde kime sövmeli? cuktur sövme, ihtiyardır sövme, o halde kim sövmeli? Sorarım size kime sövmeli? Binaenaleyh sevme hürriyeti olduğu gibi, sövme müsavatı da olmalı. Herkes, bikaderi imkân sövebilmelidir.»

Mabedi hicrânımın mihrâbı sahbayı adem,
Sarhoşuz aşkınla hem ben hem de şu nay-ı adem
Sunduğun peymâneyi nuş etti derya-yi adem
Her husûf-ı ref için amade şimâ-yi adem:
Asmam hikmetinde bir hilâl oldukça ben.

Neyzeni gök kandil etti cam-ı zerrin-i dehâ,
Bab-ı imânda yıkıldım, secde ettim bir daha,
Destgir-i tayfın millet ey büyük Gazi Baba!
Serseri tayfın izinden bir zaman olmaz cüdâ.
Âşinâ dillerde bakî bir hayâl oldukça ben.

Neyzen'in hayatı akliye koğuşlarıyla meyhane masaları, cinayetle dehâ arasında mekik dokumakla geçti. Gelenekler onun serâzat ruhunu çelik bir korsa gibi sıkıyordu. Hayâlinin geniş kanatları, sokaktaki insanlar gibi yürümesine, günahlarıyla zaafları büyük ve bâkir ruhların kanat çarptığı göklere yükselmesine engel oluyordu. Şarklıydı : Derisine saman doldurulan Mansur'ların hâtırası elbette rüyâlarını zehirliyecekti. Don Kişot'un azamet ve asâleti, şerri kılıç kuvvetiyle yenebileceğine inanmasından gelir. Bu nikbinlik yoktu Neyzen'de.. Onda ne Fikret'in feragatkâr ruhu, ne Âkif'in karakter salâbeti, ne de Namık Kemal'in zorlu iradesi vardı. Yâni havai fişeklerin fâni pırıltısı. Lombroso bu hasta zekâları bir hekim soğukkanlılığı ile otopsi masasına yatırır. Neyzen'deki tezatların psikolojik köklerini merak edenler L'Homme de Génie'yi okusunlar. Biz coşkun zekâsını alkol kadehlerinde boğan bu hasta şairin hâtırasını, daima şefkatle ve sevgiyle anmakta devam edeceğiz. *Cemil MERİÇ*. Ney ve mey hastası olarak ömrünün son yıllarını, bütün sıkıntılara göğüs gererek, zaman zaman hastahanede, tımarhanede, meyhanede ve kahvehanede geçiren Neyzen Tevfik, kalender ve gerçek bir filozoftu. İçki, şiir ve musiki, Neyzen'in çileli hayat yolunda neşe ve zevk kaynakları idi. «Türk'e Birinci Öğüt» şiiriyle, NEYZEN kadar Türk'ü iyi anlatan adam, gelmemiştir; diyebiliriz. O, yüzyılların yetiştiremeyeceği büyük bir sanatçı, mevki ve şöhret sahiplerini amansız şekilde hicveden derbeder bir deha idi. Üzülerek tekrarlamak gerek ki, bugün Şair Eşref gibi NEYZEN'in de yeri boş kalmıştır ve doldurulamayacaktır da.. 1973 yılında Eylül ayında Bodrum'da (Halikarnas) haftası düzenlenmiş, bir günü Neyzen Tevfik'e ayrılarak onun hayatından, anılarından, şiirlerinden ve esprilerinden bahsedilerek şiirlerinden hazırlanan pankartlar şehrin muhtelif yerlerine asılmış ve müzisyenler tarafından besteleri çalınmıştır. Bodrum'da Neyzen Tevfik'in doğduğu ev müze haline getirilmiş, şehrin deniz kıyısındaki en iyi caddesine «Neyzen Tevfik» caddesi adı verilmiştir. Ayrıca Bodrum ve Bafra'da iki okul «Neyzen Tevfik» adını taşımaktadır. *Hilmi YÜCEBAŞ*. «Türklerin Diyojeni» olarak da anılan Neyzen'in 1923 yılı Ağustos'unda Ankara'da yazmağa başladığı ünlü «Türk'e Öğütler»inden :

TÜRK'E BİRİNCİ ÖĞÜT

Şimdi geldin az buçuk aslından imana Türk,
Çekmek isterdim seni çoktanberi divana Türk.
Sînede mihrâb-ı beytullâhı bul, virâne Türk.
Bî tekellüf gir harîm-i Hazret-i Yezdan'a Türk,
Bastığın yerlerde şan ver cinsine, vicdana Türk!

Neyzen Tevfik, Mısır'dan İzmir'e döndüğünde, Avukat Refik İnce ve arkadaşları Neyzen'e bir konser verdirerek üstünü başını yaparlar ve bir hayli de para verirler. Pendik'e gelen Neyzen, iskele gazinosunun üstündeki odaya yerleşir. Bir gün Pendik Belediye Başkanı Abdullah Ekim bey, telefonla Şefik Kolaylı'yı arıyor. Ve «Aman Şefik Bey, aman buraya gel... Neyzen köpeklerin boyunlarına para bağlayıp salıveriyor. Halk köpekleri yakalamak için ardından koştukça hayvanlar daha fazla ürküyorlar. Pendik'te iskele başında ne kadar köpek varsa boyunlarına kâğıt para bağlayarak salıveriyor.» dedi. Kalktım gittim. İzmir'de üstünü başını yapmışlar, bir de beş yüz lira para vermişler. O da «Paraya ihtiyacı olanlara bir kısmını köpeklere dağıttım» diye gülüyor ve «Şefik, görmeliydin, köpeklerin arkasından koşanlara ne kadar acıdım bilsen. Zavallı beşeriyet...» diyordu.

Dizginin canbaz olmasın bak dikkat et,
Çektiğin alâm-ı istibdadı vird-i ibret et.
Davran artık, nefsini öğrenmeğe son gayret et.
Kalbini aşk-ı vatanla mâbed-i milliyet et.
Âteş-i hicrânla ver su hançer-i giryâna Türk!

Arş-ı alâya asıldı hucçet-i milliyetin,
Kendi nefsinde görülsün halka, hakka hizmetin,
Ehl-i zulme kulluk etmekle onulmaz illetin,
Madrabaz kumpanyasından farklı kalmaz devletin
Zorla anlat bunları âzâ-yı Meb'ûsâna Türk!

Himmet-i pîr-i zamanla tayy-ı eb'âd eyledin,
Hâk olan ecdâdını ihyâ edüp şâh eyledin,
Ölmeyen tarihini dünyaya inşâd eyledin,
Sâyesinde dibçiğin bir varlık icâd eyledin,
Dehre eyvâllâh dedirttin yazdığın fermâna Türk!

Cevher-i hilkat senin askerliğinle müftehir,
Mâ'bed-i milliyyetinde oldu mâ'bûdun demir,
Arş-ı mevcudiyetinde âlem-i imkân nedir?
Yaptığın şu inkılâbı ölçemez hikmet, cebir,
Gıpta eyler sahâ-i icâdına efsane Türk!

Bir belâsın İtilâf'ın kuvvet-i mağrûruna,
Bir kırık kağniyle çıktın fenn-i harbin tûruna,
Bunca devlet oldu mağlûb âkıbet mahsûruna,
Sıçtın amden ilm-ü fennin hikmet-i düstûruna,
Doğrusu açlık pes etti sendeki idmâna Türk!

Hikmet-i hilkat seni kılmış temettünden muâf,
Bir beis yok etsen âsar-ı asırdan inhirâf,
Hacc-ı Ekber'se murâdın, kalbini eyle tavâf,
Varsa cürmün, bilmemektir kendini, et i'tirâf,
Kendin attın kendini her zillete, hüsrâna Türk!

İşte Mekke, Müslümanlık inhisâr altındadır,
Hacc'a niyyet eyleyen katl-ü hasâr altındadır,
Bak vatan baştan başa bin iftikar altındadır,
Yuttuğun bir lokma, hâlâ ihtikâr altındadır,
Bir nazâr kıl bunca yıldır verdiğin kurbana Türk!

Bir cezâ çektin ki on beş yıl sebebden bî habîr,
Üç buçuk mülhid rezîlin keyfine oldun esîr,
Padişah alçak, kumandan fâhişe, hâin vezîr,
Sû-i idrâkinle Azrâil'i zannettin sefîr,
Böyle girdin sûretâ âyine-i devrâna Türk!

Kendi yurdunda, evinde kaç asır kaldın garîb,
Başına oldu musallat bin heyûlâ-yı acîb,
Medrese, tekke, mekâtib, hepsi de millet firîb,
Aldığın kâfi sana Gaazi-i Ekber'den nasîb,
Kalma esrâr-ı hüdâya bir zaman bîgâne Türk!

Sıdk ile askerliğin kâfi rızâ-ullah için,
Üzme artık kendini bir şeyh için, dergâh için,
Eğme başın sûret-i İblîs'e eyvâllah için,
Çektiğin çille yekûnen bil ki illâllâh için,
Kanma âyin-i ceme, irşâda, bir meydana Türk!

Varsa aslı bunların âlemde ler beni,
Aşikâr etmiş sona eşyâyı Hallaak-ı ganî,
Beklenen esmâ-i Hak'dan bil ki mangır ma'deni,
Dervişi bağlar yularsız tekkeye şeyh-i denî,
Olma artık bir kenef kandiline pervâne Türk!

ÇİLELİ ANADOLU KADINLARI

Âl-i Osman'da Hasan, yahut Hüseyn, yahut Ali,
Var mıdır böyle isim bak? Bu hakiykat pek celî,
Hepsi de baştan kıça zulm-u tasalluk mahmeli,
Tam bin üç yıl bu fitne, oldu halkın engeli!
Sen bıraktın hakkı, taptın zâlime, sultana Türk!

Kurduğun taak-ı siyâset âsmâna gıbta-res
Ay yıldızlı şu bayrak Kehkeşân'a gıbta-res
Yazdığın fermân-ı milliyyet cihâna gıbta-res,
Ahd-u mîsâkındaki kudret zamana gıbta-res,
Aferinler içtiğin peymâne-i peymâna Türk!

Sulhu imza eyledin mahbûb-i âlemsin bugün,
Çınlıyor ufk-ı siyâsette kemâlâtın bütün,
En muazzam inkılâbı sen ki yaptın işte dün,
Bir değil bin yâr seven az bile gönlün için,
Top gibi sağlam aşk ulu cebhâne Türk!

Aşk ile fasl-ı şimdi germiyyet verin,
Menzil-i îmâna şeklen rûh-i milliyyet verin,
Şâha kalkan her tâbiş-i ziynet verin,
Baştan atma yapmayın, bu hizmete kıymet verin,
Neslimiz azlaştı, hoş bak, hizmet et nisvâna Türk!

Öyle ki er nişânı kalmasın,
Güftügùya avretin aslâ zamanı kalmasın,
Başka sevdâ çekmeğe tâb-u tüvânı kalmasın,
Meclis-i nisvâda erkek imtihanı kalmasın,
Sen isim bulmakla meşgul ol doğan oğlana, Türk!

Kızları tâ'yîn edin resmi umûr-ı devlete,
Evlenince âşinâ mehâm-ı hizmete,
Vâlide vâkıf bulunsun ihtiyâca, servete,
Başka bir revnak verir hatun kişi cem'iyyete.
Pişdâr olsun kadın her sahâ-i imrâna, Türk!

Kükremiş bunca var ümmet-i merhûmede,
Eyliyor arz-ı salâbet sâhâ-i ma'lûmede,
Anlamam hikmet nedir şu âdet-i meş'ûmede?
Mantık olmaz böyle bir hürriyet-i mahkûmede,
Duymamıştır böyle derdi sorsalar Lokman'a Türk!

Her muattal kudurmuş pür lehib-i ihtirâs,
Ihtilâc-ı kahr-ı hasretten diler dâim halâs,
Bir sefârethâne-i gamdır ki yok bekçi, kavas,
Bir cehennemdir ki vuslât yutkunur hicrâna has,
Bir belâdır ki musallat derdi ile dermâna Türk!

Olma hâtun kişi zor-i le zar-takeş,
Ufk-ı aşkı yakmalı hicrânlı bir kızgın güneş,
velhâsıl, esmer, beyaz, zencî, habeş,
Vardır istiğna eden bir çok eşek, abdal, gebeş.
Bunları teşbîh eder erbâb-ı dil hayvana, Türk!

Düşmesin in zebûn mekkârede kuyruk gibi,
Şanla sallansın top gibi, tomruk gibi,
yumruk alt marpuç, pulluk gibi,
yer kalmalı vîrâne bir gibi,
Dikkat et, bak, sıhhatında bu gibi noksana Türk!

haysiyyet temeldir dildeki cem'iyyete
Mensec-i vuslat modeldir san'at-ı nesviyyete
Düşmesin Mûsâ gibi ol nesne Tûr-ı şehvete
Bir şereftir bu şerâit unsur-ı milliyyete,
Karşı durmaktır hüner enfüsdeki tûfâna Türk!

Soğuk bir kış günü, merhum Neyzen Tevfik, Madam Agavni'nin evinde bir hayli demlendikten sonra, portmantoda asılı şapkalardan birini başına geçirerek dışarı fırladı. Yolda gelip geçenler ona bakıp gülüyorlardı. Birkaç kişiyi tersledi. Nihayet içlerinden biri, başındaki şapkayı gösterdi. Neyzen, meğerse Madam Agavni'nin üzerinde bir çift yapma kiraz sallanan şapkasını başına geçirmemiş mi? Neyzen hiç bozmadı : «Biz genç adamız, dedi, böyle vakitsiz meyve veririz!.

Evvelâ lâzım çobanlık hikmet-i matlab ile,
Sâniyen san'at, zirâat feyz-i rûz-u şeb ile,
Sonra karnının doydu mu Türkâne bir meşreb ile,
Balta, tırpan, manda, kağnı, panguduz merkeb ile,
Git bir dûş-ı istilâf Frengistan'a Türk!

Beyza-i ankayı anla boş tavuk kehkehleme
Ehli takdir eylesin, sen kendini pehpeleme,
Alt yanından kaydırıp da mâverâya dehleme,
Lâyükâlî bir hayat-ı hırs ile yestehleme,
Sapma şehrâh-ı safâdan vâdi-i isyana Türk!

İ'tilâ-ı mülk için millî kartalmalı.
Mor maplak gibi tâ ka'r-ı dalmalı,
zorla her santimde gümrük almalı,
Âşıkan sırt üstü saatlerce baygın kalmalı,
Böyle gir dinî zaferle ravza-i ridvâna Türk!

Bastığın anda gıcırtı kağnıyı andırmalı,
Bâdei vuslât mest' edüp kandırmalı,
Dehledikçe hırs ile yekdiğerin kızdırmalı,
safâdan bâhs açarken... fındık kırmalı,
Böyle yap asma kulak hakkındaki bühtâna Türk!

Saykal-i sâ'yinle olsun sıhhatin kalbin temiz,
Gıbta etsin aşkının emvâcına coşkun deniz.
Böyle duyduk böyle gördük hikmet-i ecdâdı biz,
Sağlam ol da örs gibi kır ceviz,
Hirmet et sinendeki sevdâ denen mihmâna Türk!

Yâsemini, sîneyi tezyîn eder bir çift turunç,
Çizmeden versin nişan ki yapışsın konç.
Öyle zannetsin görenler bir dökme tunç,
İlk nazarda gıdıklansın kırsın kulunç,
Nesl-i âti aşkına minnet et canâna Türk!

Verdim Etlik Bağlarından pendime işte hitap,
İstemez bundan ziyâde halka tatvîl-i kelâm,
Affedin, yoktur sözümde intizâm-u insicâm,
Serseri bir Neyzen'im, âşıklara ba'desselâm,
Yâdigâr olsun bu nazmım meclisi ihvâna Türk!

Ankara - Etlik 1 Ağustos 1339 - 1923

★

TÜRK'E BİRİNCİ ÖĞÜDE ZEYL

Ey yarân-ı bâ safâ! Kemal-i huzu' ve huşû' ile sizlere arz-ı beyân ederim ki bu «Türk'e Birinci Öğüd» sahâ-i vatanda hudâ-pesendâne bir niyyet-i sâfiye ile yazılmıştır. Lâkin tatbikatta bazı gûnâ, mehazir-i mühlike müşâhede olunuyor. Kelimelerin medlûlü olan meanı-i hakikiyye, mâvuzia lehine yerleştirilemiyor, bu sebepten nâşi şu iki parçayı zeylen ilâve ediyorum:

Mes'ele gaayetle yanlış anlaşılmış hey oğul,
Mars-ı milliyette bil ki, gacırtı başka yol.
Tahta kırmakla Murâd'ın bir zaman bulmaz husul,
Halka karşı çam devirmek... Böyle şey etmem kabul,
Düşme derbend-i haterden vartâ-i nisyâna Türk!

Bu gacırtıyla çatırdı birbirinden ayrıdır,
Sesteki tonlar bile yekdiğerinden gayrıdır,

Neyzen Tevfik'in akılcı, gerçekçi bir yergi ustası olduğunu vurgulayan Konur Ertop'a göre: ününün en büyük nedeni de yergileri, taşlamalarıdır. Edebiyatımızda Nef'i ve Eşref'ten sonra türün üçüncü büyük ustasıdır. Ve halkın içinden gelip, halkın arasında eser verdiği için halk tarafından en çok tanınmış ve sevilmiş olan hiciv sanatçısıdır. Neyzen'in şiirleri eski edebiyat anlayışına bağlıdır. Dili oldukça eskidir. Eski kültürümüzün malı olan adlara, imgelere geniş yer verilir. Söz oyunları, anıştırmalar şiirinin bugün kolayca anlaşılmasına engel olur. Eski gülmece anlayışının hoşgördüğü açık-seçik sözler de onun şiirinde geniş yer tutar. Ancak bu sözler onun şiirini çirkinleştirmemiş, sevimli kılmıştır denilebilir. O kadar ki halkın Neyzen'i sevmesinde, benimsenmesinde bu tür şiirlerinin büyük payı olmuştur. Halk bu şiirlerle sanki egemen sınıfların, kurulu düzenin, ihtiyaca yanıt vermeyen ahlâkın baskısına karşı çıkmıştır.

Sanma oğlum bastığın yol bir Hac'osman bayrıdır,
Belki ol mehpârenin lûtf-u sana bir hayrıdır,
İş sanıp ekme darı her girdiğin bostana Türk!

Ankara, 1923

TÜRK'E İKİNCİ ÖĞÜT

Gel, gün aydın, şimdi bak şu kurduğun âsârâ Türk,
Başlamıştır ülke isti'dâdını izhâra Türk,
Asmânı yık yığ, istiklâli istikrara Türk,
Nanköre açtırma göz hiç verme yüz ağyâra Türk,
Basmasın nâdan ayâğı rehgüzâr-ı yâre Türk!

Zâlimin titrek elinden çektin aldın dizgini,
Kükresin nâmerde tarihinde bir kaplan kini.
Tuttuğun yol asra ait her teceddüdden yeni,
«Müstakıym ol hazret-i Müncî utandırmaz seni.»
Aklın erdiyse yeter bir Vâhid-ül Kahhar'a Türk!

Kudret-i fıtriyyeni andıkça ah ettim sana,
Gitme mâzîye dedim, tâ'lim-i râh ettim sana,
Şapka giydirdimse zannetme külâh ettim sana,
Can gözüyle sahne-i dilden nigâh ettim sana,
Vermne artık gönlünü, dükân gibi îcara Türk!

Vahdet-i milliyyedir efrâdı ancak kurtaran,
Aşk-ı Gazî ateşiyle kaynayan millete kan,
«Hâkimiyyet milletindir», gökte ol sahip-kıran,
Zağalsın çarh-ı felek şimşîrini, sen salt kuşan,
Bir emirberdir kapında bastığın seyyâre Türk!

Gönlünü garbeyle menşur-ı dehânın rengine,
Bak riyâzî birr nazarla şimdi Türk'üm cengine,
Öyle bir Türkâne meşreble getir ki dengine,
Sâz'ı sulhun perde perde nağme kat ahengine,
Ey güneşten sıçramış her ferdî âteşpâre Türk!

Inkılâbı halk ederken parladıkça mû'cizât,
Anlamış sinyâldeki îmayı ruh-i hâdisât,
Bekliyor sîması devrânın güneşten iltifât,
Hâle-i sulh-ı cihâna verdi ay yıldız hayât,
Ben de şaştım bu terennümlerdeki esrâra Türk!

Varsa dostun dipçiğindir, öp de omzunda taşı,
Merde ihürmet eyle, nâmerdi görünce çat kaşı,
Bak nasıl rapteyledin etrafı, Moskof kardaşı,
Bence senden çok küçüktür eski tarihin yaşı,
Âsmana kak temel arzeyle de mi'mâra Türk!

Âsmâna kak, temelden maksadım tayyâre yap,
Cehli kahrettikçe idrâkinle fenne, ilme tap,
Gitme mâzînin karanlık yollarından, garbe sap,
Varsa İblisin külâhı, sen atik davran da kap,
Sıç da giydir düşman-i bîdâd olan eşrara Türk!

Mümkünün tahlili ânde bin tecelliyât olur,
Tehlikeyle oynanılmaz âkıbet heyhât olur,
Himmet-i tarih ile her müddea isbât olur,
Inkirâzın tahtı kürsî-i ilâhiyyat olur,
Bence da'vetmâmedir bu safsata idbâra Türk!

Neyzen Tevfik, bir defasında, rakı mezesi olsun diye balıkçıdan kalkan satın almış... Alırken de «Erkek!... değil mi?..» diye sıkı sıkı sormuş. Bir de kızartıp sofraya getirmişler ki, kalkanın içi hemen hemen boş!... Bir sürü âdeta kemikleşmiş kılçığın etrafında vıcık vıcık bir miktar et!... Balığın neresinden yiyeceğini şaşıran Neyzen, kalkana hitaben şöyle çıkışmış: «Yazık... Yazık... Ben de seni bir erkek balık sanmıştım!...»

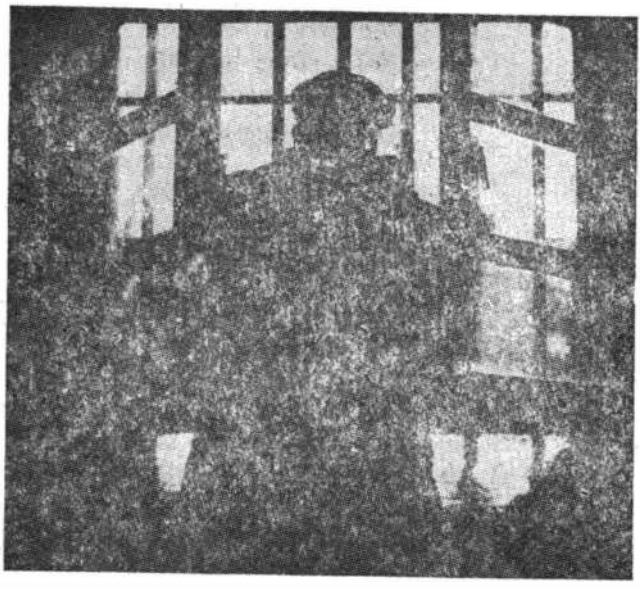

Kalkmadıkça bunlar ev, yer, bağ, çayır yoktur sana,
Bunları kaldır, maârifte bayır yoktur sana,
Kendi mülkündür vatan, ortak, gayır yoktur sana,
Yık dedim, yık, kanlı kürsîden hayır yoktur sana,
Ba'dema meydan bırakma bunları tekrara Türk!

Kendi mülkünde garîbâne dilendin din için,
Tıpkı beygirler gibi döndürdü şeyh âyin için,
Sırtta heybe, cerre çıktın gâfleti telkıyn için,
Pek fedakârâne yandın bir Kureyşi kîn için,
Çal da söylet bunları sâzındaki evtara Türk!

Gönlünü dinî tufeylîden temizle gün gibi,
Aşka iman et de durma vuslata küskün gibi,
Çektiğin âlâm-ı eyyâmı unutma dün gibi,
Aç gözün, çıldırma bir Leylâ için Mecnûn gibi,
Bir marazdır bu; de geç, âşıktaki efkâra Türk!

Bir müzisyen geldi Alman Ştrigler'miş adı,
Öyle kudret var ki idrâkinde aklım oynadı,
Anladıkça gönlümü Türk'ün mahabbet kaynadı,
Garb'ın asrî bir dimağınca sazın varmış tadı,
Kısmet oldu çok şükür dinletmesi bîdara Türk!

Bence ibdâ'ın ocağı gönlünün altındadır,
Kesmiyor sanma kılıç, bir köhne eski kındadır,
Aşkı tekfîr etme, mes'ûliyyeti sırtındadır,
Bir kulak ver kendine, gönlün bunun farkındadır,
Sen neden bîgânesin rûhundaki eş'ara Türk?

Söyle aşkın lânesinden kim yadırgattı seni?
Hangi alçak aşka düşman etti, aldattı seni?
Kendi mülkündür bu ülke, kim tutup attı seni?
İ'timâdın bir kuru îman için sattı seni,
Sen ki Cibril'i yaparken orduna mekkâre Türk!

Mûsikîye ârız olmuştur yobazlık bit gibi,
Bu akan çirk-i hilâfet san'ata kibrit gibi,
Saltanat davâsına her faslı bir şâhit gibi,
Toplanıp hep bir ağızdan hırlaşırlar it gibi,
Eyle bunlardan şikâyet Dâhi-i Serdâr'a Türk!

Kırk sekiz yıl kişver-i ibdâ'ı sardım bekledim,
Altı bin yıllık birikmiş bir de mâzi ekledim,
Kurduğum tabya harâba tuttu yüz, mertekledim,
Gördüğüm asâr ile müstakbeli gerçekledim,
Sığmaz artık tuttuğum yol vâdi-i inkâra Türk!

Eşşeğinden patriğin her kim nasîb almış ise,
Her ne varsa bildiği fensiz: Boş anbar, boş kese!
Garb-ı takdir etmeyen nâdanı sokma meclise,
Hakka îman etmemek olmuş seviyye İblis'e,
Bastığın kâfi değil mi bunca yıl mantara Türk?

Cevher-i milliyyeni soymuş harâmi, Kâ'be'de,
Cehle gömmüş rûhunu, sonra aratmış türbede,
Öyle aldatmış ki teslimiyyetin bî-arbede,
Sersem etmiş halkı döndürdükçe çurnalcı dede,
Ehl-i 'ten hazer kıl, çünkü benzer mara Türk!

Hangi cem'iyyet olursa girme taktırma yular,
Goncası milliyyetin ağyâr elinde tez solar,
Hür yaşa bak yâdigârı ceddinin şu ordular
Karşısında İ'tilaf orduları zor durdular,
Düşmanı teshir eden bâşındaki mehpâre Türk!

Yobazlar Neyzen'i «zındık» bilirler. Halbuki ağabeyim Tevfik, hakiki bir mümindir. Ben Muhammed'in dinindenim. Şimdiki müslümanlıkla alâkam yoktur. Son nefesinde yazdığı :

Felsefemde yok ötem ben çünkü sır-ı vâhidim,
Cem'i kesrette, yekûnen sıfr-ı mutlak olmuşum.
Yokluğumla âşikârım, ehl-i beyte âidim :
Secdemin şeklindeki ism-i Muhammed şâhidim!.

kıt'asını gözyaşlarıyle okumuş ve Cemâlettin Server Revnakoğlu'na «— Şâhid olun, vallahi billâhi ben müminim» demişti. *Sefik KOLAYLI.*

Dinlemem bir kimseyi, fikrim, kararım kendimin
Âsmânım kendimin, leylim, neharım kendimin,
Medd-ü cezrim, kendimin, ka'rım, kenarım kendimin,
Çember-i devrâna hâkimdir, medârım, kendimin,
Sırrımı fâş etmedim bî-intihâ âsâra Türk!

Bu eserler inkılâbın ekmeliydi şüphesiz,
Türk'ün istikbâli ondan münceliydi şüphesiz,
Tuttuğun el Gazi-i münci eliyle şüphesiz,
Âkil-ı ferdâne - bîna meş'âliydi şüphesiz,
Secde eyler âsmanlar şemsini ikrara Türk!

ATATÜRK VE NEYZEN TEVFİK

Atatürk'le Neyzen arasında geçen şöyle bir fıkra anlatılır Bütün ısrarlarına rağmen, bu fıkranın doğru veya yanlışlığı hakkında Neyzen'i konuşturamadım. Fakat sükût ikrardan gelir, demişler boş lâf değil. Hikâye şu :

Atatürk bır akşam Neyzen'i Florya köşküne çağırtıyor. Bir iddiası vardır.

— Senin çok fazla içki içtiğini söylüyorlar, diyor. Benim kadar içer misin?

Neyzen düşünüyor, içkinin hududu olmaz.

— Ne kadar içersiniz?

— İkı tane kiloluk rakı içerim.

Ata kelimelere basa basa şu sözleri söylemiştir. Neyzen'in gözünü korkutmak istemiştir.

— Nasıl içersiniz?

— Canım ne isterse; susuz, mezesiz.

Neyzen

— Ben de iki kilo içerim ama, diyor, öyle içmem.

Neyzen'in arzusu ile ortaya kocaman bir emaye kâse geliyor, iki kiloluk rakıyı Neyzen kâseye boşaltıyor. Başını sokup lâkır lâkır içecek zannediyorlar. Fakat Neyzenin isteği daha bitmemiştir. Bir somun ekmek ve irice bir kaşık geliyor. Neyzen ekmeği lokma lokma koparıp kâsedeki rakının içine bastırıyor. Lokmalar rakıyı iyice çektikten sonra çalakaşık yanaşıyor, bu bâde tıridine.

Yine anlatanlara göre, ATATÜRK

— Pes.. pes.. diye bağırarak ayağa fırlamış ve elleriyle yüzünü kapamış. Ayrılırken Neyzen'e ihsanda bulunmuştur. Bu fıkra ne kadar doğrudur, bilinemiyor, Atatürk vefat edince Neyzen, günlerce evinden çıkmadı. Kendisine yardım eden çömezlerine bile bir lâf etmemiş. Başını sallayarak, ellerini dizlerine vura vura «Gitti!» diye bağırdığını duymuşlar.

Neyzen büyük yâsından sonra, odasından, aşağıdaki şu manzum feryâd ile çıkmıştır :

«Tanrı ölmez, o dilerse görünür bir müddet,
Kaybolunca onu kalbinde bulur her millet...
Biliyormuş kaderin cilvesini evvelce,
Bütün ecrâm-ı semâ yasla büründü o gece
Yaklaşan bir acı önce güneşi korkuttu,
Ay tutuldu diyemem gökyüzü mâtem tuttu..
Ata geçti ebedin mevki-i müstahkemine
Bir direktif veriyor şimdi beşer âlemine...
Bize ilham ile isâl ediyor her haberi
Ki O'nun kudret-i külliye, emirber neferi...
Bağladı dâr-ı fenanın ebede telsizini,
Güdelim açtığı yollardan mübarek izini...
ATATÜRK'ün beşere sunduğu peyman budur
ATATÜRK'e inananlar er olur sulhu korur!...»

Neyzen, en güzel, en içli, en san'atlı ney taksimlerini Atatürk'ün huzurunda yaptığını söylerdi.

— İstersen yapma; derdi. Atatürk iyi anlardı musikiden. *Yüksel BAŞTUNÇ.*

DÖRT SOKAK

1879 - 1953 yılları arasında yaşamış olan şair, filozof, ney üstadı Neyzen Tevfiği bir gün mevlevi ve bir bektaşi arkadaşı ziyarete gelirler. O sıralarda

Batum'un benzeri oldu midem,
Her nefeste boyuna gaz saçıyor.
Tekelin nerde o gümrükçüleri
Gizlice taşralara mal kaçıyor

İhtiyarlık ile gençlik diyerek
Şu hayatı ikiye böldürme!...
Ey büyükten de büyük Allahım;
Benden evvel imi öldürme!.

Hayvanlara bir hal oldu bir kıştı
Azgınlar bir uçuruma akıştı.
Katırlara üniforma yakıştı,
Göbek attı eşek kaftan içinde!.

Gözünü aç daha meydan varken
Dizginin canbaz elinde Neyzen!
Girmedim ya kapısından baktım
Cenneti at pazarı sandım ben.

yaş haddi dolayısiyle emekliye ayrılan ressam İbrahim Çallı söz konusu olur... Neyzen Tevfik: «San'atkâr, bostan kuyusunu döndüren beygir değil ki, yaşı dolunca ıskartaya çıksın» diye üzüntüsünü açıklar. Böylece sohbet gece yarılarına kadar hükûmetin işleri üzerine dökülür. Ayrılacakları zaman, içlerinden biri

— Bu gece hep hükûmetin tuttuğu yolları konuştuk. Şimdi her birimiz bu hususta bir güzel söz söyleyerek not edelim, sohbetimize şahit olarak kalsın, belki bizden sonra bir gören olur, derler. Sözü önce Neyzen alır:

«Hükûmet ve idare musikideki armoniye benzer. Aklı, ruhu, hayali, imanı, bilgisi ile benliği içinde armoni halinde olanlar ilâhi âlemin armonisine uygun seda çıkarır, uygun işler görürler. Böyle mânâlı seslerden kurulan hükûmet korosu göklerin dönüşündeki armoniyi temsil ederler O ne kutsal ülkedir ki, böyle bir musiki ahengi içinde mutlu yaşar. Böyle yaşayışta nizam, çalışma, gayret, fedakârlık da ahenklidir, ne harcanır, ne de ziyan edilir ve ne de kısıtlanır. Derenin çağlayışı, salkım söğüdün hışırtısı, kuşların cıvıltısı gibi ayrı sedadan ama ruha safa veren uygun

armoniden milleti yönetirler. Bugünkü hükûmetin ve idarecilerin düşünceleri ve yaptıkları işler, göklerin dönüşündeki armoniyi, âlemlerdeki ahenkli musikiyi temsil etmek değil, yeryüzündeki teneke tıkırtısını arıtıyorlar.»

Mevlevi olan der ki:

Âlemde her şey, her ilim, her iş sanki sema eder. En küçükten en büyüğe kadar her şey döner durur. Büyük işler görenler herşeyin Hakka ve Hakkın rızasına göre döndüğünü görebilendir. Bu dönüşten habersiz olanlar, iltimas, adam kayırıcılık, menfaat, kibir, hırs gibi eteklerini savurarak dönen şeytanın yolunu izlerler. Böyleleri işlerin başına geçerse, milleti de koştukları yolun sonundaki yokluk kuyusuna çekerler. Halka Halktan görünmek için, vakit vakit hakikat yolunda sema edenlerin arasına karışmak isterlerse de bir tarafı ağır, bir tarafı hafif kaftanla dönenler yine eğri dönerler. Onun için Hz. Süleyman'ın tacı, Hz. Mevlânâ'nın Mesnevîsinde Hak sırrını dile getirerek,

«Ben Süleyman'ın başına göre değil, gönlüne göre eğri veya doğru dururum» demiştir...

Sıra, Bektaşi'ye gelince:

— Canlar, ne hikmetli sözler ettiniz, diye başlar:

Fakirin kanaatince halkın işlerini görenler, dört sokakta otururlar. Telâş sokağı — Savaş sokağı — Daraç sokağı — Yolaç sokağı... İktidara gelenlerden bir bölük önce telâşlıdır. Etraf, benim için ne söyleyecek, kazancım ne olacak düşüncesiyle şaşkındır. Zamanım dolmadan, küpümü doldurabilseydim diye telâşlı işler görürler. Bu acele ile yapılan hataları örtmek için yalanı yol olarak seçerler. Millet örtbas edilerek dönenleri nice zaman sonra öğrenir. Ama, iş işten geçmiş elmas havanda dövülmüş olur.

İkinci bölük idareciler savaş sokağında otururlar. Hoş görme, ikna etme, sevgi ve yerinde mücadele yollarını bilmedikleri için isim yapmak, bir şeyler kazanmak için yaptıkları dövüşler, körükörüne olan horoz dövüşlerine benzer. İnatlarında şaşmaz olarak ortalıkta ikilik çıkarıp, kendi taraflarını tutmayanlara kin ve nefret yağdıranlar da bunlardır.

Üçüncü bölük daraç sokağında oturur. İyi niyetleri vardır ama, gönülleri, görüşleri, bilgileri vardır. Oysa ki idareye iyi niyet hiç bir zaman yeterli değildir. Bir gemi batarken yolculardan en azı, kaptan kadar gemiyi kurtarma iyi niyeti içindedirler ama dümen san'atını bilmedikten sonra neye yarar?..

Memleketlerde zamanı, parayı, emeği boşuna harcayanlar, işte böyle hem bilmeyen, hem bilmediklerini bilmeyenlerdir.

Dördüncü bölük Yolaç sokağında oturur. Ne yazık ki bunlar anka kuşu gibi pek seyrektir. Yusuf sûresindeki «Biz sana hükmetme kabiliyeti verdik» âyeti hükmünce doğuştan üstün kabiliyetleri vardır. Bunlar halka hakikat ve

Neyzen Tevfik'in babası Bafra'nın Kolay bucağından: «Hafız Hasan Fehmi» dir. Dedesi de Hafız Mustafa'dır; «Kolaylıoğlu Mustafa» olarak anılır. «Bafra Cami-i Kebir» inde uzun zaman imamlık ve hatiplik yapmıştır. Kolaylıoğlu Mustafa'nın eşi Zübeyde'den Hafız Hasan Fehmi doğar. Hasan Fehmi'nin eşi Emine Hanım'dan üç çocuk dünyaya gelir: Şefik kolaylı (eşi Hacer), Ayşe Behiyye (eşi Ali Rıza), Neyzen Tevfik (eşi Cemile Hanım). Neyzen Tevfik Kolaylı'nın Kolay'daki akrabaları «İbicoğulları» olarak bilinir. «Kolay Tarihi» yazarı Bafra Kolay Merkez İlkokulu Öğretmeni Ali Ak'a göre: Neyzen Tevfik Kolaylı'nın babası Hafız Hasan Fahri 1876 yılında Bodrum Orta Okulu'nu açmakla görevlendirilmiştir. İcazetinde «Bafralı Hasan Fehmi Efendi» diye yazılmaktadır. Neyzen Tevfik eşi Cemile Hanımdan ayrılmıştır. Neyzen Tevfik'in babası Hafız Hasan Fehmi'nin resmi bizzat Muhtar Türkköylü Mehmet'le gittiğimiz Altınkaya Baraj bölgesindeki Kolay bucağında bulundu. Neyzen Tevfik'in akrabalarının çoğu, «Neyzen Tevfik Okulu», «Neyzen Tevfik Caddesi», Neyzen Tevfik'in baba evi, soyundan gelenlerin şirin köy evleri Kolay'dadır bugün.

mutluluk yolunu açmaya çalışan idarecilerdir. Ancak, Fırat'ın suyunu Hz. Hüseyin'den kesenler misali, önlerine set olmak isteyenler çok olur. Ama onlar yine de her şeye sabırla katlanarak çalışırlar. Böylelerini tanıyıp bütün kötülüklerden korumayan milletler, hayatlarını da, geleceklerini de, paralarını da kirli ellere bırakırlar... Söz bitince Neyzen, «Dostlar, gönlümü bir hoş ettiniz» dedikten sonra şu mısralarını okur:

«Câh-ü mevki, karı çok oldu gözümden düşeli,
Bunların hiçliğini ben bilerek öğrendim.
Şimdi de kalmadı nakdin nazarımda kadri,
Kirli ellerde görünce paradan iğrendim.»

Bütün hayatı boyunca deha ile cinnet arasındaki gergin telin üzerinde büyük bir ustalıkla dolaştı. Dolaşmak ne kelime, 76 yılı dolduran hayatı içinde bu gergin tel, Neyzen Tevfik'in fırtınalarla dolu sayısız günlerinin en büyük olaylarına sahne oldu. Kanun ve nizam dinlemeyen bir kafası vardı onun. Yalnız toplum kanunlarına değil, tabiat kanunlarına, tıp kanunlarına, hattâ fizik ötesi kanunlara rest çekmişti Neyzen!... En açık - saçık deyimler, en korkunç küfürler Neyzen'in dudaklarında anlamını kaybeder, şiirleştirdi âdeta. Öylesine şiirlerdi ki, en zehirleyici hicivlerinin muhatapları bile onun bu ustalık dolu, hürriyet ve hayatiyet dolu taşlamaları karşısında incinmez, gücenmezlerdi. O, yalnız insanlara değil, Tanrı'ya bile kafa tutan isyankâr bir ruha sahipti. Sultanahmet Camii'nin heybetli silüeti önünde kılık kıyafetinin perişanlığını inceden inceye süzdükten sonra avuçlarını gökyüzüne açıp: «Ey, kendini bana büyük tanıtan/Şu hâlime bak da kendinden utan!..» Diye isyan edişini eminim ki, Tanrı bile affetmiştir. Son asır Türk edebiyatını inceleyenler Neyzen çapında bir hiciv üstâdına rastlamak imkânını bulamıyacaklardır. Adetâ ruhunun kafesine dar gelen dehâsı, cemiyetin her türlü kayıt ve kontroluna baş eğmiyen yaratılışı, bütün katı görünüşüne rağmen hisli, hem de çok hisli bir kalbin pırıl pırıl aydınlığı onu her çevrenin ve her sofranın «Aranılan Adam»ı hâline getirmişti. Nerede ünlü kişilerin düzenlediği bir çılingir sofrası kurulsa derhal Neyzen hatıra gelirdi. Nerde seçkin bir topluluk olsa aralarında mutlaka Neyzen'in bulunması arzulanırdı. *Şemsi BELLİ.* Neyzen Tevfik'in düz yazılarından

İHTİYARIN BULDUĞU ÇARE

İnsanların gerek teker teker, gerek cemiyet halinde ve gerek hükûmet halinde iken birbirleriyle münasebetleri hakkında, görüşlerimle anlayışlarımın neticesi Ziya Paşa'nın şu beytiyle ifâde edilebilir:

Galip zebûnu kaidedir eylemek telef
Berde bahirde, havada câri bu gi-ü zâr

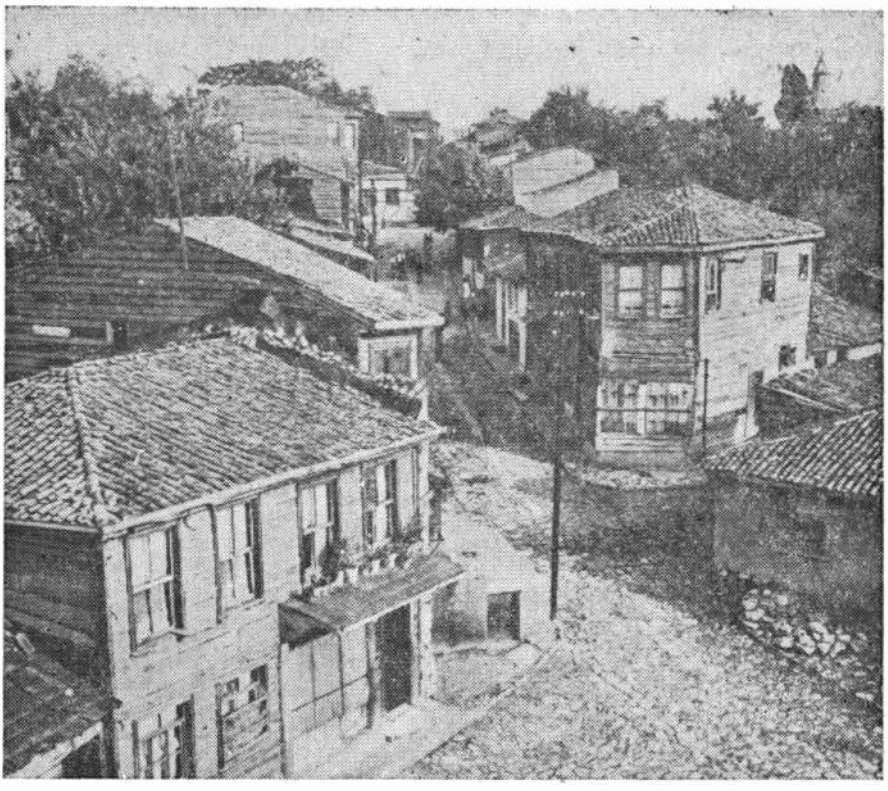

ESKİ İSTANBUL EVLERİ

Tarih bu mücâdeleleri anlatıyor, hayatımda da bu sahneleri bol bol görmüş bulunuyorum. Herkes kendi hükmünü, zekâsının keskinliği nisbetinde yürütüyor.

Bütün hayat hareketlerini temsil ve tasvir eden şu çocuk masalıdır : Karga, peynir ve tilki... Ne mutlu o insanlara ki, Lâ Fonten'i okumuş olsunlar. Çünkü bu faka Lâ Fonten'in kargasından başka herkes basar.

Vaktiyle, musiki âleminde adı geçer, işinin ehli, kazanmasını bilir bir dostum vardı. Bir gün Sirkeci'deki dükkânındaydım. Tezgâhtarına şunları söylüyordu :

— Bak efendi! Senin haline göre 3 - 4 odalı bir evin, etrafında da 5 - 10 dönüm tarlan olsa. Evin geçimine yardımı olur, diye tavuk beslesen. Tavuklara yem olarak farzedelim ki, mısır veriyorsun. Ambardan teneke kutuya mısırları doldurur da tavukların üstüne öyle mi serpersin, yoksa meselâ, 1116 mısırdan 57 tavuğa kaç tane isabet eder, diye sayar da mı verirsin? Tabiî gelişi güzel

serpersin! Bu takdirde tavuklar müsavi sayıda mısır yemiş olurlar mı? İçlerinden biri 55 tane, kıyıda kalan biri de 3 tane yer. O diğer tavukların sayısız gaga vuruşlarına mâruz kalmak şartiyle.

Onun için sen şuna da dikkat et: Biz bu tavukların önüne mısır yerine canlı tesbih böcekleri atsak tavuklar, tesbih böceklerinin büyük, küçük, canlı, cansız olduğuna veya diğer hususiyetlerine bakmadan ve düşünmeden nasıl yerlerse, sen de önüne geleni yutmağa çalış. Çünkü zengin olmak için yol budur. Böylece biriktirir, sonra da biriktirdiğinin safâsını sürersin.

Şu insanlık tarih boyunca, oltacıların oltasına hem yem, hem de balık olmaktan kurtulamamıştır. Kimi bilgiyi, kimi siyâseti, kimi ticâreti, kimi dini, kimi de hurafeleri olta olarak kullana gelmiştir. Medenî kılıklı nice dervişler, hayat ve emek mahsullerinin soygunculuğu ile geçinmişler ve hükümlerini yürütmüşlerdir. İnsanlık bunlara yem olmaktan acaba kurtulabilecek midir?

HALKIN KUDRETİ

(Ölümünden önce yazdığı son yazı)

Dört yıl önce Fatih'te bir otelde kalıyordum. Edip ve Azmi adlarındaki iki dostum, bir pazarı aileleriyle birlikte Sultansuyu'nda geçirmeğe kararlaştırmışlar. Giderken uğrayarak yanlarına beni de kabul ettiler. Erkenden vardık. Yemeğe içmeğe dair her şey eksiksizdi. Epeyce zahmete ve masrafa katlanmışlar. Yemekten sonra uzanmak isteyenlere battaniye getirmeği de unutmamışlar. Üçüncü sedde güzel bir yer seçtiler. Çilingir sofraları kuruldu. Herkes şen bir ruhla eğlenmeğe başladı. Bir taraftan da yanan ocaklarda arzuya uygun kebaplar yapılıyordu. Devre başladı. Ben içmiyordum ve hâlâ da içmiyordum. Fakat içenlerin neşelerine ortak oluyordum.

Epeyce dinlendikten sonra, yalnız olarak etrafı şöyle gezeyim, dedim. Oturduğumuz seddin merdivene kadar uzanan kısmının sonunda, dışarıdan bakınca dinç ve gümrah görünen, bütün akranına üstün bir çınar ağacı dikkatimi çekti. Yaklaşınca gördüm ki bu çınarın içi tamamiyle boşalmıştı. İçinde, üç çocuğu ile bir karı koca köklerle irtibâtını temin eden gövdenin etrafı gayet sıhhatli ve kuvvetli idi. Düşündüm: Kimbilir ne gibi muzır tesir ve felâketli hâdiselerle içi boşalmış, özü kaybolmuş, hayat vasıtalarından büyük kısmını kaybetmişti. Fakat koca çınar, etrafın yekdiğerine kuvvetli bağı sayesinde, nebatî bir siyasetle, varlık ve metanetini azametli bir şevkle muhafaza ediyordu.

Bu manzara karşısında epeyce durdum. Gözümün önünde fertler ve halklar canlandı. Çınar bana bir bakıma halkı temsil etti.

Bir taraftan câm-ı aşkın, bir taraftan neyle mey,
Körkütük, zilzurnayım; sakiy fitil ettin beni!.
Sarhoşum, körkandilim, yandım o mâvi gözlere,
Altmışımdan sonra câna, bob-stil ettin beni!..

Derdinle gönül derdime dert katarak her gün,
Neş'e ile avundum da gönül gülmedi bir gün,
Çılgın geçecek sandığım hep günlerim ölgün,
Yâdınla harap, dert ile ortak gönül her gün.

GENE DE YAŞAMIŞTIM

Merhum dostum Adalı Avni'nin delâletiyle Vali Muhittin Üstündağ'la tanıştım, bir müddet sonra Konservatuvarda vazifelendirildim. Kudretim nisbetinde konservatuvardan önüme bir kemik attılar ve ben onunla yalanırdım. Atatürk ölünce Üstündağ tabiî valilikten ayrıldı. Dostum merhum Salim Kurşun'un evinde yatıp kalkıyordum. Hastalandığım için Konservatuvara bir müddet devam edemedim. O sene şiddetli bir kış vardı. Şubatın ikinci günü Konservatuvara maaş almağa gittim. Aylığın makam emriyle kesildiğini söylediler. Bre aman, beş para yok. Kış hastalık, dost evi... Nasıl döndüğümü bir ben bilirim. Niçin uzaklaştırılmıştım, hakkımı nereden arayacaktım?

Bir müddet sonra Beyoğlu'nda bir odaya geçmiştim. Bir gün bakkala çıktığım sırada, alnıma vurulan tımarhane damgasının içtimaî icabı üç polis yanıma yaklaştı, Bakırköyü'ne götürüleceğimi tebliğ ettiler. Kapımı kilitlemeğe vakit kalmadan gittik. Yatırıldığım on sekizinci koğuşa bakan Fahrettin Kerim Gökay'dan anahtarları vererek odacısı Ali ile kapımı kilitlettirivermesini rica etmiştim. Anahtarlar verilmekte gecikilmiş ve odamdaki bütün kitaplarla nota ve diğer eşya tarümar olmuştu.

Bir gün Lûtfi Kırdar, Lûtfi Aksoy'la beni çağırttı. Beraberce gittik. Verilen ihraç kararından teessür duyduğunu ve kendisinin haberi olmadığını kemali teessüfle söyledi.

Fakat ben gene yaşadım. Geçimimin bir kaynağı çürümüştü. Bir ferttim. Çınara nazaran bir çöptüm. Kim bilir kaç kişi de benim gibiydi? Benim bu vaziyetime düşürülmekteydi.

ÇALINAN KAMPANALAR

Çalınan, hürriyet, medeniyet, insaniyet ve saadet kampanalarına yetmiş beş senedir kulak kabarttım. Yedisini çıkarırsak altmış sekiz yılında da kendime göre ağustosböcekliğimi yapmaktan geri kalmadım.

Dağıstanlı Murat Beyin Mısır'a kaçıp «Mizan»ı çıkarmağa başladığı sıralarda, gazeteyi bodrumda gizli olarak Belediye hekimi Kerpeli'nin oğlundan alır ve kimseye sezdirmeden babama getirirdim. O günden bugüne kadar hâlâ o mektup, hâlâ o kampanalar.

Memleketimizde siyasî devirlerden hiç biri halk için cezrî bir varlık gösteremedi. Yapılan ıslahat yarım, atılan adımlar ürkek ve verilen kararlar oyalayıcı.

Çınar hayat kaynağının özünü ve vasıtalarını kaybetmişse de yaşıyordu. Gözümün önüne özleri ve vasıtaları muhtelif grup ve zümreler tarafından sömürülen veya yutulan bir kısım insanlar geldi. O cefakeş kütle büyük kayıplara rağmen yaşayabilmiştir ve yaşayabiliyor. Bunun sırrı nedir?... Bu sır, halkın kudretidir.

İKİ TARAFIN SUALİ

O yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan, diye bir tekerleme vardır. Yılan fili yutsa da hiç bir zaman hazmetmeğe muktedir olamaz. Dışarı çıkarır ve fil hürriyetine kavuşur. Fil, yılanları yuttuğu gün, yutulan için kurtuluş yoktur ve hazım da kat'idir. O gün, milletlerin mes'ut bir günüdür.

Hükûmetler şunu sormalıdırlar:

Bütün varını önümüze seren halklara hizmette kusur etmeyerek lâyık olabiliyor muyuz? İçi boşalmış, çınar haline gelmesini önleyebiliyor muyuz?

Halklar da şunu sorabilmelidir:

İdarecilerini korumakta mıdırlar? Özümü sömürmeğe ve almağa çalışanlarla birlik midirler? Milletler bu suali, iktisadî refah ve maarif nuruna kavuşmakla sorabilirler.

Yoksa hükûmetler ve idareciler kendilerine doğru yontarlar, ortalığı kırıp geçirirlerken, kendileri aleyhine en küçük mırıltıyı da istemezler. Şairin dediği gibi:

«Hem yıkarsın berk-i şimşir-i sitemle âlemi,
Hem de dersin ki ser-i kûyumda kavga olmasın!»

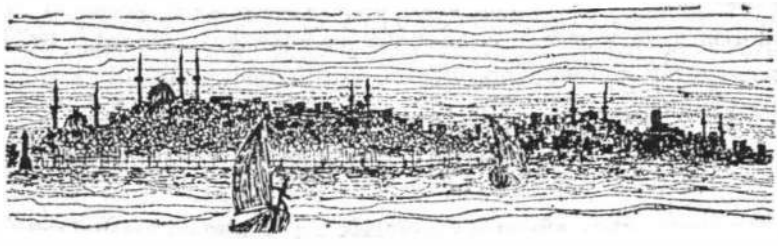

YUNUS NADİ (1880 - 1945)

Gazete, yalnız hâdiseleri haber vermekle iktifa eden bir müessese değildir; hâdiseleri takip ve onların tetkik, tenkid ve muhakemesini yapan bir müessesedir.. Tenkid vazifesini ihmal eden gazete, «gazete» olmaktan çıkar.

GAZETECİ, yazar. «Cumhuriyet» gazetesinin kurucusu. Fethiye'de doğdu. Gazeteci Nadir Nadi ile Doğan Nadi'nin babasıdır. Fethiye ilkokulu, Rodos ortaokulu, Galatasaray Sultanisi öğrenimlerinden sonra, Hukuk Mektebi'nde okudu. Fethiye eşrafından Abalızade Hacı Halil Efendi'nin oğlu olduğu için, soyadını «Abalıoğlu» aldı. «Malûmat» gazetesine yazdığı yıllarda, İstibdat aleyhine kurulan gizli bir cemiyetle ilgisi görüldüğünden, üç yıl Midilli kalesine hapsedildi (1901 - 1904). Meşrutiyet'ten sonra Fethiye'den İstanbul'a geldi (1908). «İkdam», «Tasviri Efkâr» gazetelerine yazdı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin organı bulunan «Rumeli» gazetesinin başyazarı oldu (1910). «Yeni Gün» gazetesini çıkardı (1918). Matbaasile birlikte Anadolu İhtilâli'ni desteklemek üzere Ankara'ya kaçtı (1920). Milletvekili olarak Meclis'e girdi. İstanbul'da «Cumhuriyet» gazetesini kurdu (1924). Tedavi için gittiği İsviçre'de öldü (28 Haziran). Başlıca eserleri : *İhtilâl ve İnkılâb-ı Osmanî* (1908); *Ankara'nın İlk Günleri* (1955); *Bab-ı Âli'nin Millî Hareketi Dağıtmak ve Mustafa Kemal'i Tevkif Etmek Teşebbüsü. Ali Galip Hâdisesi* (1955); *Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar* (1955); *Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti* (1955).

Yunus Nadi serbest bırakılır. İlk işi Anadolu'ya geçmek olur genç gazetecinin... Bu da apayrı bir romandır. Üsküdar'dan yola çıkar, günler sonra Ankara'ya varır. Kuşcalı köyünde ilk işi bir telgraf çektirmek olur Ankara'ya. Paşa'yla telgraf başında görüşür. Paşa «Telgrafınızı büyük bir meserretle okudum ve İstanbul berzahından muvaffakiyetle kurtuluşunuzdan hassaten memnun oldum» der. Yunus Nadi coşkuludur, heyecanlıdır, kuşkular içindedir, gazetecidir kısacası. «Ankara'da yüz yüze konuşacak olmaklığımıza rağmen, haklarında o zamana

kadar sabredemeyeceğim bir iki meseleye dair tahsil-i emniyet etmek ihtiyacındayım» der. Sormak, öğrenmek istediği şeyler vardır. Mustafa Kemal Paşa'ya sorduğu en önemli soru şudur : «Giriştiğimiz mücadelenin azameti izah ve tafsilden müstağnidir. Bütün cihan bize hasımdır. Dört taraftan sarılmışız. Bir telsiz telgrafa şiddetle ihtiyacımız vardır. Bu ihtiyaç Ankara'da şimdiye kadar derpiş edilmiş midir?» Öteki sorular ise Yunanlılara karşı cephenin kurulmuş olup olmadığı, silah ve mühimmat sağlanıp sağlanmadığı konularındadır. Burda gazeteci ve yazar Yunus Nadi'nin kişiliğini apaçık görüyoruz. *Oktay AKBAL.* Cumhuriyet gazetesinin 22 ve 23 Ağustos 1945 tarihli sayılarında yayınlanan Kemal Salih Sel'in «Üstadla 27 Sene..», «Yunus Nadi'ye göre gazete ve gazetecilik» başlıklı yazısı konumuza aydınlık getirmesi bakımından önemlidir :

GAZETE ve GAZETECİLİK

Gazete ile alâkasını seyahatlerde bulunduğu sıralarda dahi kaybetmezdi. Kaybetmezdi değil, sanki İstanbul'da imişçesine devam ettirirdi. Bu müddet içinde makalelerini muntazaman yazar, İstanbul'a vaktinde gelecek surette hesaplayarak postaya verir ve yazılar —yolda bir arızaya uğramadığı taktirde— aksamadan ve günü gününe idarehaneye gelmiş olurdu.

Bu seyahatleri sırasında da diğer gazeteleri tetkik ve kendi gazetesi ile mukayese etmeyi ihmal etmezdi. Idare, bütün gazeteleri, muntazaman paketler halinde ona göndermekle mükellefti. Yunus Nadi, dinlenme günlerinde bile bunlara göz gezdirmekten kendini alamazdı. 928 eylülünde Avrupadan yazılmış olan aşağıki mektub, Yunus Nadinin bu yoldaki tetkik ve mukayeselerinin güzel bir misalidir :

«Yeni harflerin gazeteye tatbiki tamamen iyi bir cereyan alamadı. (İkdam) hergün bir alfabe tablosu koymakla çok iyi ediyor. Gazetede hergün, öyle bir tablo bulunmalıdır. Hattâ altında bazı misallerle beraber. Ondan sonra henüz bazı haberleri ve makaleleri müstakillen yazacak kadar terakki ettiğimiz farzolunamaz : Tabiî kari noktai nazarından.

Onun için lâtin harflerile yazılacak fıkraları ya serlevhalarında, yahud içinde eski türkçe ile karışık surette vermek bir müddet için daha iyi olacaktır. Meselâ (Sokakta geceler) de koyduğunuz yazılar gazetede sırıtıyor.

Üçüncü olarak da yeni harflere dair gazetede hergün velevki bir sütunluk bir bahis bulundurmak aktüalite noktai nazarından iyidir. Senin alfabe ve tablo tarzından başka bir şey. (Celâl Nuri) ninkiler uzun oluyor, işte o yolda birşey. Fakat daha kısa ve daha kesif... İş olarak deruhde etse, meselâ bunu Kâzım Nami pekâlâ yapabilir.

İşler nasıl gidiyor, ahvali âlem ne gûnadır? Yahu sen de hiç bir mektub yazayım da biraz diinya ahvalini bildireyim demezsin... ilâh.»

Yunus Nadi; «Kabuslu bir rüyadan sonra 1920 Nisanın birinci günü Ankara'da idik» diye başladığı anılarına şöyle devam eder: «Tren dolandıkça sol yanda yapılar seçiliyordu. Şu tepedeki Ziraat mektebi idi, Paşa orada oturuyordu. Şu altındaki ova da Sarıkışla. Sonunda, kentin ufukta dantellenen şekli göründü. Ardındaki yüksek bir dağa yaslanmış duruyordu.» Ertesi gün Mustafa Kemal'in Karargâh'ına giderler: «Okulun üst katına çıkılınca karşıya gelen büyükçe oda Paşanın kabul salonu, görüşme ve çalışma odası yapılmış. Nisanın ikisi olmasına karşın salonun dibine konmuş olan saç soba yanıyordu. Bir iki kanepe, koltuk ile üç dört sandalye ve bir masa odanın pek basit olan —fakat ancak temiz— döşenmesini oluşturuyordu...» diyor. *Yunus NADİ.*

Gazeteciye Talimatname

İktidar mevkiindeki partiye ve hükûmete mensub olmak bir gazeteci için susmayı istilzam edemezdi. Bilâkis böyle bir sıfatla en kuvvetli tenkidleri yapmak için hak, salâhiyet ve fırsat kazanılmış olurdu.

Aynı talimatnamenin iki maddesini daha alıyorum. Bu maddeler, koca vatanperveri ne güzel canlandırıyor:

Sakarya harbine takaddüm eden aylar zarfında, Ankaranın tahliyesine lüzum görüldü. Bu arada «Yeni Gün» de Kayseriye taşındı. Yunus Nadi, Ankaradan ayrılamadı, fakat ben gazete ile beraber gittim. Ayrılırken bana kalınca bir zarf tevdi etti ve gülerek:

— Orada gazeteyi yalnız başına idare edeceksin, karşılaşacağın müşküllerin devası bu zarfın içindedir! dedi.

O zaman, henüz yirmi iki yaşında bir gencdim. Zarfı açtım. İçinden, başında (Kemal Salih Beye talimatnamedir) yazılı, sekiz on sahife halinde bir tomar çıktı. Bir tomar ki gazeteye aid her müşkül gözönünde tutularak madde madde cevablandırılmış. Bu maddelerden, Yunus Nadinin yukarıya not ettiğim telâkkisini teyid eden bir tanesi şudur:

«Davayı millide umumun takib edeceği hattı hareket hakkında rehberlik yapılmakla beraber halkın bu yoldaki faaliyetlerine —küçük olsun, büyük olsun— aledderecat fazla kıymet verilmek ve meselâ ahaliden biri bir şey yap-

mışsa (aferin filâna!) ve kazalardan biri bir şey göstermişse (gördünüz mü hamiyetli kazayı?) gibi diğerlerine mucibi imtisal ve teşvik olacak yazılar yazılmak lâzımdır. Bununla beraber eksik cihetlerin tenkidinde de tereddüde mahal görülmemelidir. Hususile icraat hükûmete aid olunca onda bihakkın mütecellid davranılmak icab eder.»

«Gazetenin hattı hareketi; Misakı millî hudud ve hukukunun behemehal istihsal edileceği hakkında çok derin bir kanaat ve imana sahib olması ve o kanaat ve imanı bütün kuvvetile tecelli ettirmesidir.»

§«... Mustafa Kemal Paşanın başkumandanlığı vesaire gibi hadisatı mühimme içerilerde lâyıkile bilinmiyor. Binaenaleyh bunlar eski şeylerdir denilmiyerek gûya hiç bilinmiyen bir muhite hitab ediliyormuş gibi adeta yeniden ve malûm heyecanlarile mevzuu bahsedilmelidir.»

Ona matbuat tarihinin vereceği yeri, inkılâp tarihi hattâ daha fazlasile ayıracaktır. Yunus Nadinin Türk inkılâbının büyük simaları arasına geçişi, elbette ki bir tesadüfün mahsulü değildir. Abdülhamid sansürünün ve tazyikının en sıkı bir devrinde yirmi yaşında bir delikanlının hürriyetten bahsetmesine ve bu bahiste ısrar etmesine ne denilir?.. Bu asrın başında elleri zincire vurularak İstanbuldan Midilli kalesine sürülen ve orada üç sene kalebend edilen Yunus Nadi, bu hâdiseden yirmi sene sonra (Yeni Gün) de millî hareketin «sözcü» lüğünü yapan aynı Yunus Nadidir.

«Hükûmet Parası İle Gazete Çıkmaz»

«Cumhuriyet» in İstanbul'da neşrine takaddüm eden günlerde çıkarılan bir şayia, Yunus Nadinin gazetecilik telâkkilerini gösteren ve (hakikî gazetenin esas vasfını) ifade eden bir yazı yazmasına vesile verdi.

Bu şayia, hükûmetin İstanbul'da Yeni Gün sahibi vasıtasile bir gazete çıkarmak kararına vardığından ve bu maksadla Yunus Nadiye 12.000 liralık bir tahsisat verildiğinden veya verileceğinden ibaretti. Nadinin bu neşriyat üzerine yazdığı bir makalenin bazı parçalarını iktibas ediyorum. Bu makale onun bir taraftan (bir gazetenin, hükûmet tahsisatile «gazete» olamıyacağı) kanaatini ortaya atar, bir taraftan da «Anadoluda Yeni Gün» ün tarihçesini yapar; her iki noktadan okunmağa değer :

«Hükûmet İstanbul'da benim vasıtamla bir gazete çıkarmak için gûya bana tahsisat verecek imiş?.. Evvelâ hesab ve kitabı mazbut bir hükûmet böyle hareket edemez. Saniyen (Yeni Gün) ün sahibi bu türlü işlerde ve hususile gazetecilikte behemehal her hükûmetin fevkında olan bir kanaatin ve çok dürüst bir hareketin sahibidir.

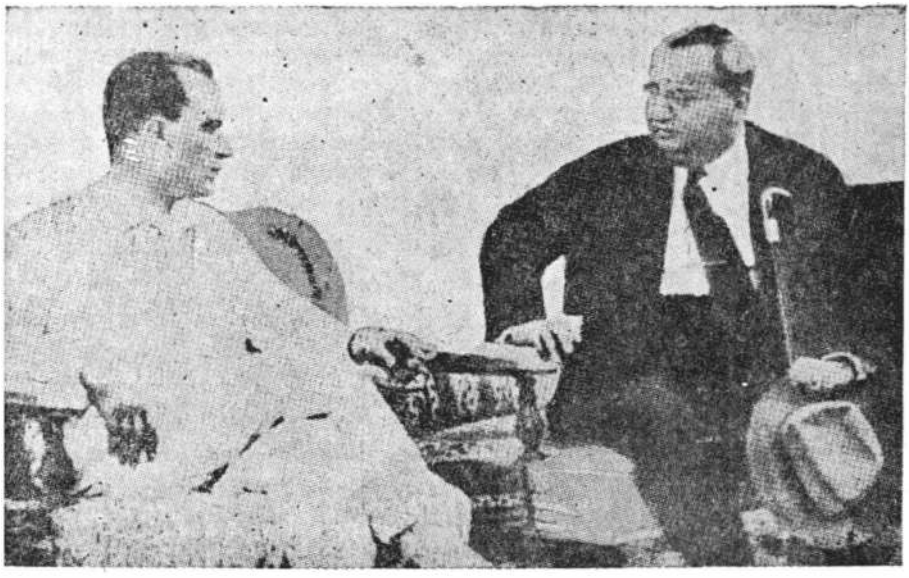

ATATÜRK ve YUNUS NADİ

«..... Ben «Tasviri Efkâr» dan ayrıldıktan sonra «Yeni Gün» ü neşrettim. Ve bütün varlığını ona hasr ile bu işe başladım. Bilmiyorum, diğer İstanbul gazetelerinin o zamandaki ve bu zamandaki adedi tabıları nedir? Fakat ben, makinesi, hesabı ve defterleri meydanda olarak o zaman «Yeni Gün» ü İstanbul'da 31.000 nüsha olarak basmış bir adamım. Mesleğime âşık bir gazeteci olarak bu miktarı 50.000'e iblâğ edeceğimden dahi emindim. Fakat o zamanlar Ali Kemal şeklinde yerli ve İngilizler - Fransızlar şeklinde yabancı husumetler beni takib ettiler. Yalnız matbaamdan değil, ikametgâhımdan dahi kaçırdılar. Netice olarak herşey yüz üstüne kaldı, ben Anadoluya geçtim ve Ankaraya geldim. İstasyonda bugünün Reisicumhuru olan ve arayerde binbir harikanın mübdii bulunan Gazi Paşaya mülâki oldum. O dakikada müşarünileyhe diğer sözler ve işler arasında «Yeni Gün» ü burada dahi neşretmek azim ve kararında olduğumu söylemiştim. Müşarünileyh vesaiti düşünerek şüphe emareleri göstermişti.

«Filhakika kendim de görmekte gecikmemiştim ki Ankarada bir gazete neşrine kâfi vesait yoktur. O halde el altından muhabere ederek ve işleri bin bir müşkülât içinde takib ederek Ankaraya bütün vesaiti İstanbuldan getirdim: Karlı Ilgaz dağlarını arabalar sırtında aşan bütün alât ve edevatın nakli, İstanbuldakilere göre, muhayyerülûkul bir şey sayılmak lâzımdır! Düşünmelidir ki bu tarikle beni İstanbuldan yalnız

Paşaya uyularak karargâhta geç, bazen gece yarısından iki saat sonraya kadar geç yatılırdı. Ertesi gün de geç kalkılırdı. Bu geç yatılmanın nedeni özellikle gece çalışıldığındandı. Sabahleyin kalkılmış ve Paşa salona gelmişti. Hayati Bey (Özel Kalem Müdürü) elinde dosyası görünür ve Paşanın : «Gel çocuk, neler var, oku bakalım» demesi üzerine ya karşısına oturur, ya da ayakta durur kâğıtları birer birer okurdu : «Ayıntap'tan Kılıç Beyden rapor...» «Yeni bir şey var mı?» «Amerikan okulundaki Fransızları püskürtmüşler.» Artık durumu kavramıştım. Ben de arkadaşlara yardım etmeye başladım.

bir gazeteyi tab'a kâfi bütün alât, edevat ve levazımı değil, kendi mürettiblerimi dahi getirmiştim. Bugün Ankarada «Yeni Gün» ü neşredenler, onunla beraber, Ilgaz dağlarında ve Kayseri yollarında puyan olanlar, Sakarya zaferinde çok mühim bir mevkii olan «Yeni Gün» ü omuzlarında taşıyanlar Yunus Nadisinden, tahrir heyeti reisi Kemal Salihine, sermürettib Kâmiline ve son mürettib Alisine kadar ekseriyetle İstanbuldaki «Yeni Gün» ün aynı adamları idi. Biz kendimize kahraman süs vermek istemeyiz, fakat yalnız —herkesin kolay kolay anlamıyacağı— haikkati ifade etmek için işte biz «Yeni Gün» erkânı, sahib ve muharririnden son mürettibine kadar bu türlü mahlûklarız.

«(Yeni Gün) bir mefkûrenin mahlûku idi. O mefkûre bittabi onun içinde çalışanlara kan ve can vermişti. Ben beraberimde çalışan çocukların bin zahmet ve mihnet çektikleri zamanları çok iyi bilirim. Zamanlar olmuştu ki onların imdadına yetişecek takatim kalmamıştı, yoktu. Fakat daha ulvî bir manzara değil miydi ki bu çocuklar bugüne kadar, hattâ en müşkül demlerinde, bana hal ve hayatlarından asla ve kat'a şikâyet etmemişlerdir?.

«Ankarada (Yeni Gün) ü ilk çıkardığım gün kanaat ve iman olarak dedim ve yazdım ki bu gazeteyi günün birinde, mutlaka ve mutlaka İstanbulda tekrar çıkaracağım. Nihayet hayal gayemiz olan büyük zaferi kazandıktan sonra tekrar İstanbulda çıkmak lüzumu kendiliğinden ayan oldu.

«... Bu düşüncenin tahakkukuna imkân vermek mevkiine geçtiğimiz günlerde keyfiyetin İstanbuldaki sureti aksini çok garib bir şekilde gördük : Bu akse nazaran gûya ve bizim bittabi asla ve kat'a haberimiz olmaksızın, bu münasebetle bize 12,000 liralık tahsisat ihsan buyurulmuş imiş!. Bir kere herhangi bir hükûmetin böyle bol keseden şuna, buna tahsisat verebileceği bizim idrak ve hayalamıza sığmaz. Saniyen herhangi bir gazetenin hükûmet tahsisatile gazete olabileceğine bizim aklımız ermez. Salisen biz bu memlekette bir ferdi millet olarak hüviyet ve akidesi az çok herkesin, hususile meslekdaşların marufu olan bir şahsiyet olduğumuz itikadındayız. Hiç olmazsa buna itina etmek lüzumundan tegafül, meslek namına affolunmıyacak cürümlerdendir.

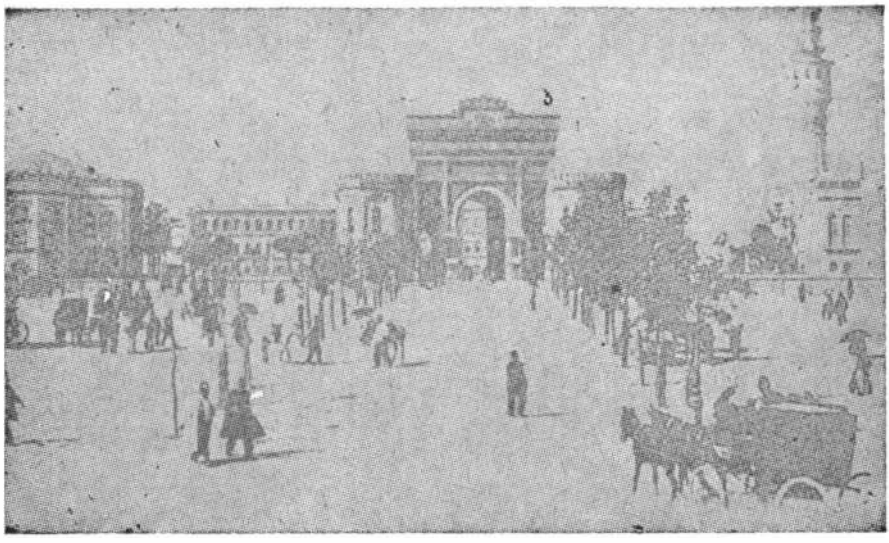

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

«Ankarada İstanbul gazetelerine muhabirlik eden çocukların hepsini tanırım. Bu hezeyanların nasıl çıkabilmiş olduğunu pek iyi tayin edemediğim için kendilerini dün ve her gün arkadaşım saydığım bu çocuklara bugün için fazla birşey söylemek istemiyorum. Fakat kendilerine bir ağabey olarak nasihat etmeği lüzumsuz addetmem ki yalnız bana aid olan kısımda değil, her yerde ve her şahıs ve heyete karşı daima hakikatperest olmak faziletini göstersinler. Hayatta insan için şeref olabilecek tek ve ufak bir şey vardır: Samimî, hakikatperver olabilmek gayreti!..» Yunus Nadi'nin muhtelif mektublarından gelişigüzel çıkarılan aşağıdaki fıkralar, ayrı ayrı birer gazetecilik dersi mahiyetindedir:

Gazetecilik Dersi

«Yazılar münasebetleri itibarile yerli yerinde ve mümkün olduğu kadar ayni mahallerde çıkmak esastır.

§ Birinci sahifeye yapılacak itina muhtacı izah değildir. Her halde birinci sahife, resimlerin ve yazıların tertibi noktasından, daima toplu ve cazib bir manzara arzetmelidir.

§ Gazeteye dercolunan her makalenin mutlaka bir maksadı mahsusu ve hiç olmazsa amelî bir faydası olmalıdır. Gelişigüzel yazıya karnımız toktur.

§ Gazetemiz, esasen bir fikir gazetesi olmak halini, enformasyon gazetesi olmak halile yekdiğerine mezcedebilmelidir.

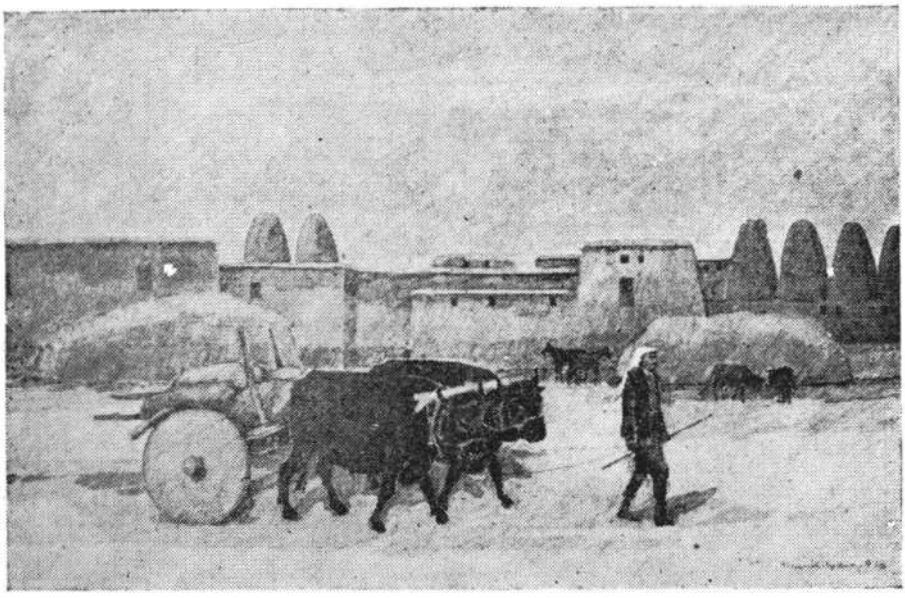

CEPHEDEKİ KAĞNI

§ Haricî haberler için hususî bir, iki sütun tefriki iyi olur. Ancak bu tefrik ameliyesi, pek mühim haricî haberlerin, hiç olmazsa en bariz noktalarında, birinci sahifede mevzuu bahsedilmelerine mâni değildir.

§ İktisadî vaziyetin, gayet kesif malûmatla daima takib edilmesini isterim. Günde yarım sütun, bir sütun ve haftada bir, iki sütunluk bir icmal ile...

§ Daima itidal... Olur olmaz yazıların veya tefrikaların lüzumundan fazla şataşatla reklam edilmeleri, karii hayal sukutuna uğratır ve gazeteye karşı itimadını kaybettirir.

§ Gazete, yalnız hâdiseleri haber vermekle iktifa eden bir müessese değildir; hâdiseleri takib ve onların tetkik, tenkid ve muhakemesini yapan bir müessesedir. Bu sebepledir ki gazetecilik çok mes'uliyetli bir iştir.

§ Herkesin alâkasını celbeden bir hâdise, herkesi meraka veya heyecana düşüren bir hareket olduğu zaman halk gazetelerin fikirlerine, yazdıklarına büyük ehemmiyet verir ve bunu bekler. Böyle zamanda susmak veya karar verememek bir gazeteci için affolunur kabahatlardan değildir.

§ Tenkid vazifesini ihmal eden gazete, «gazete» olmaktan çıkar.

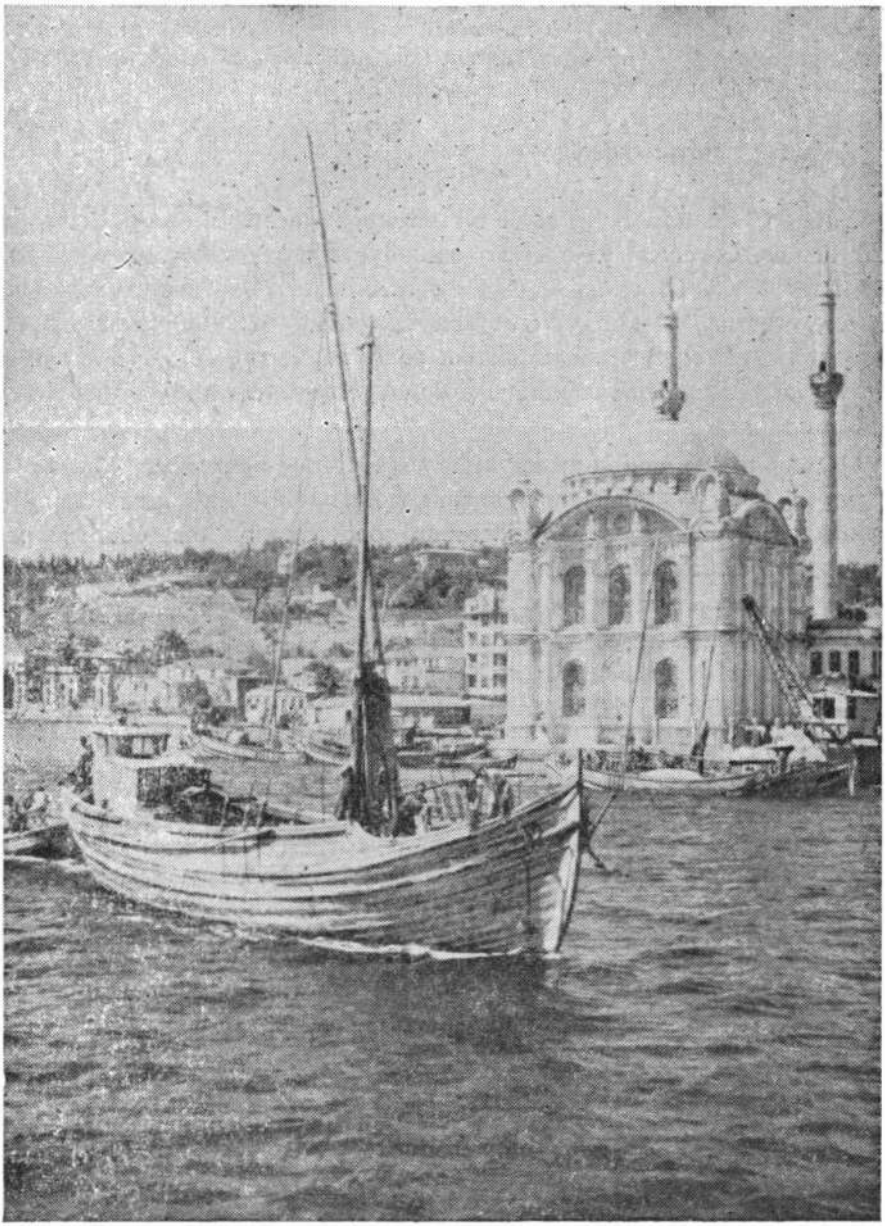

BOĞAZİÇİ'NE DOĞRU

Üniversitemiz, şayet günün birinde bir gazetecilik şubesi açacak olursa. orada ihdas edilecek kürsülerden biri Yunus Nadinin hayatı olmak lâzımdır. Onun gazetecilik hayatı baştan başa mücadele ile geçmiş, fakat her mücadelesi bir inkılâb hareketile müvazi ve müspet olarak yapılmıştır. Bugünün olduğu kadar yarının da gazetecileri için, bu 47 senelik üstat gazetecinin hayat ve telâkkilerinden alınacak ders, pek çoktur. «Yeni nesiller, onun yerini doldurmak için zahmet çekeceklerdir» diyen Hüseyin Cahit, hakikatin pek güzel bir ifadesini yapmıştır.

Asla İki Cepheli Olmadı

Yunus Nadi, asla iki cepheli bir gazeteci olmamıştır. Akidelerine daima sadık kalmış, hükûmete veya efkârı umumiyeye hoş görüneceğim diye fikirlerinden fedakârlık etmeyi aklına bile getirmemiştir. Ona göre; gazete halkın hissiyatına hürmetkâr olmak zaruretindedir, çünkü kuvvetini halktan alır. Fakat bazı avamfribane neşriyata halkın yanlış istikametlere sevkedildiği görülürse hakikî gazetecinin vazifesi halka doğru yolu göstermek ve bu yol üzerinde ısrarla durmaktır.

Gazetenin sukutuna karşı ise itidal ile tedbirler bulmak gerektir. Kaldı ki bu gibi ahvalde sukut geçicidir; ve halkın hissi selimi hakikati müdafaa edene iltihakta geç kalmayandır. Ankaradan gönderdiği bir mektubun şu parçalarını, bu görüşlerle okumalıdır :

> Münderecat itibarile de gazeteye yeni şeyler ilâve etmek için biraz kafa yormak mecburiyetinde olduğumuzu görüyorum. Müthiş bir rekabetin âsabı çelikleştirdiği bir devirde yaşıyoruz. Biz asabileşmiyelim, itidalle tedbirler bularak onu soğukkanlılıkla tatbik edelim. Bilhassa gazetecilikte daima ayni şekli muhafaza etmek asla caiz olamaz. Burada daima hareket ve faaliyete ihtiyaç vardır.
>
> Ancak perşembe veya cuma günü buradan hareket edebileceğim. Gözüm ve gönlüm hep oradadır. Burada diken üzerinde oturuyorum. Mahmud Bey (rahmetli idare müdürü) belki sana da söylemiştir, gazetede ehemmiyetli sayılacak bir sukut var. Diğer gazeteler asabî ve telâşlı. Neşriyatlarile karii şaşırtacak bir hale soktular.. Ben bu asabiyetin taraftarı değilim.» Yunus Nadi gazetelerinde demagojiye asla yer vermemiştir.

ADNAN ADIVAR (1881 - 1955)

İnsanı durduğu alçak yerden alıp yükselten alkış balonları o suretle doldurulmuştur ki, yüksekte olduğu bir sırada en ufacık bir iğne darbesile patlar ve yükselttiği kimseyi de beraberce yere, hattâ bazan yerin dibine kadar indirir.

BİLİM, fikir adamı, yazar. Gelibolu'da doğdu. Abdülhak Adnan - Adıvar; Tıbbiyeyi bitirdikten sonra İkinci Abdülhamit'in baskısına başkaldıran bir genç olarak Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldı. Berlin Tıp Fakültesi'ne iç hastalıklar asistanı oldu. 1908 Meşrutiyeti üzerine İstanbul'a döndü. Tıp Fakültesi'nde profesör bulunduğu bir sırada, Osmanlı Meclis-i Mebûsânı'na Istanbul milletvekili olarak girdi. Istanbul'un işgali üzerine eşi Halide Edip Adıvar'la Anadolu'ya geçti; Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Birinci Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Sağlık ve İçişleri Bakanlıklarında bulundu. 1926 - 1939 yılları arası, eşi Halide Edip Adıvar'la İngiltere ve Fransa'da geçti. İstanbul'a dönünce Islâm Ansiklopedisi Yazı Kurulu başkanlığına getirildi (1940 - 1955). İstanbul'da öldü (1 Temmuz). Tıp Fakültesi öğrenciliği yıllarında bir taraftan da gazetecilik yapıyordu. 1901 yılı II. Abdülhamit dönemi «Saadet» gazetesinde geçerken :

Günün birinde Servet-i Fünun edebiyatçılarından olan arkadaşlardan biri elinde bir yazı, yüzünde bir sevinçle Saadet'in yazı odasına girdi ve «Cenap Şahabettin'den yüksek bir makale aldım, yarın koyalım» dedi. Bu yüksek makale o zamanın meşhur şair ve nâşiri tarafından yazılmış olduğu için okunmadan derhal mürettiphaneye verildi. Yalnız ben şu yüksek makalenin başlığına gizliden bir göz attım : «Sa'y-i dimağî» (yani bugünkü Türkçe ile beyin işi.) Bir tıp talebesi olduğum için esasen hekim olan meşhur nâşirin bu makalesini ertesi gün ne büyük haz ile okuyacağımı düşünerek sevinmiştim. Fakat gece yarısından

sonra yazılar sansürden gelince gördük ki, makale kırmızı kalemle çizilmiş ve altına soru yazılmış. Tabiî ertesi gün yazı çıkmadı; sansür memurunun emrini yerine getirmek ve soruya cevap vermek üzere huzurlarına çıkmak bana düştü. Sansör beyefendi buyurdular ki: «Bu makaleden bir şey anlamadım, onun için çizdim. Ne maksatla yazılmış?» Ben de: «Düşünme mekanizmasını anlatmak maksadıyle olacak» diye cevap verdim. «Düşünmeyi öğretmeğe ne lüzum var?» Böyle şeyleri boşuna göndermeyiniz» buyurdular ve kapıyı gösterdiler. İşte o vakit düşünce mahsulü eserler değil, düşünme yollarını gösterecek yazılar bile yasaktı.

Bu yazıya beni götüren, bir Amerikan dergisinde okuduğum «Dur, Düşün» başlıklı bir yazı olmuştur. Makalenin yazarı, fikir korkaklığı, yahut düşünme tembelliğinin insanların çoğunu koyun sürüsü haline getirdiğinden şikâyet ediyor ve diyor ki: «Ne okursak okuyalım, önce onu iyice kavradıktan sonra tenkit etmek gerekir. Bu fikir, bir şiir, bir sanat eseri hakkında kendi düşüncemiz olmalı ve bu düşünceyi kuvvetle belirtmek için onu açıkça kavramış olmalıyız.»

Tenkit, muhakeme denilen beyin işi; fikirler, olaylar arasındaki münasebetleri görmektir ve «düşünme» için, «tenkit» ten, «hüküm» den daha güzel bir isim bulunamaz. Düşünmenin hedefi, düşünmeye başlandığı sırada henüz mevcut olmayan bir şeyin keşfi ise bu bir nevi yaratmaktır ve yaratmak biraz ilahlara benzemek olduğu için insanın başını göklere iletecek bir bahtiyarlıktır. Yüksek göklere çıkmak için gereken merdiven, kanat; hep kitapların sayfasından yapılmıştır. Bir bilginin keşfini kaydettiği kâğıtlar, bir filozofun düşüncelerini yazdığı sayfalar, başka bilginlere, başka filozoflara kanat olacaktır. Ancak insan ömrü kısa olduğu için en iyi kitaplar okumalıdır. Fakat bu en iyi kitaplar, nasıl ayırt edilecektir? Bunu ayırt edecek şey tenkittir, düşünmedir; yani beynin işlemesidir. Acaba Abdülhamid'in sansür memuru, beynin işlemesine dair olan makaleyi altından tenkit çıkacağını farkederek mi çizmiştir, dersiniz?

Adnan Adıvar; bilim ve fikir tarihi üzerindeki inceleme ve araştırmaları ile tanınmıştır. Türklerin türlü bilim alanlarındaki görev ve başarılarını Batı dünyasına tanıtmıştır. Bilimle dinin karşılıklı ilişkilerini inceler. Yazıları öğretici nitelik taşır. Her makalesinde ya bilimsel bir gerçeği ortaya koyar, ya da bilimdeki son gelişmeler hakkında bilgi verir. En tanınmış eserleri: *Faust Tahlili Tecrübesi* (1939); *Faust* (1940); *Osmanlı Türklerinde İlim* (1943); *Tarih Boyunca İlim ve Din* (monografi 2 cilt, 1944); *Bilgi Cumhuriyeti Haberleri* (1945); *Farabî* (1947); *Dur, Düşün* (denemeler, 1950); *Bizans'da Yüksek Mektepler* (1953).

ANADOLU EVLERİ

Abdülhak Adnan Adıvar, «Osmanlı Türklerinde İlim» adlı kıymetli eseri ile, terkettiğimiz büyük mâzi şehrinde, işte bize geniş ve aydınlık bir cadde açıyor. Her satırını okurken, yere adımını sımsıkı basan bir adamın emniyet ve gönül rahatlığını duyduğum bu kitap bana, ayni sahada, ayni vuzuh ve temizlikle açılacak diğer yolları düşündürdü: «Osmanlı Türklerinde hukuk», «Osmanlı Türklerinde iktısadî hayat», «Osmanlı Türklerinde içtimaî müesseseler», «Osmanlı Türklerinde mimarî», «Osmanlı Türklerinde musiki», «Osmanlı Türklerinde ilh.» nevinden, böyle müsbet, böyle geniş etüdler meydana çıktıktan sonra, «Osmanlı Türkleri» diye, büyük, terkibî bir eser yazılabilecek ve biz altı asırlık mâzimizi o zaman hakkile anlıyabileceğiz. İleri sürülen tezler, işte o zaman müsbet temellere dayanacak ve onların üzerine yeni inşalar yapılabilecek. *Mehmet KAPLAN.* Yaşamının son yıllarına değin Cumhuriyet gazetesinde denemeleri, fikir yazıları yayımlandı. Bunlardan:

DİN ve İLİM

Senelerden sonra tekrar bu mevzua dönmeme Archives İnternationales d'Historie des Sciences adlı ilim tarihi mecmuasının geçen temmuz nüshasındaki XIX. asrın meşhur Fransız riyaziyecilerinden Augustin Cauchy'nin bir mektubu vesile oldu. Bastille'in zaptından biraz sonra dünyaya gelip büyük

bir sefalet, hattâ, açlık içinde yetişen bu büyük riyaziyecinin hayatı oldukça enteresandır. (Bu hususta E. T. Bell'in tercümesi dilimize Ömer İnönü ve üç arkadaşı tarafından yapılan Büyük Matematikçiler, adlı eserde faydalı malûmat vardır). Yüksek matematiğin analyse kısmında büyük liyakat ve faaliyet gösteren bu riyaziyecinin ilim tarafı ile uğraşmak bu âcizin haddi olmadığını bilirim. Yalnız şu kadar söyliyebilirim ki Cauchy riyazî araştırmaları esnasında ancak mücerred ve nazarî matematik ile meşgul olmuş ne teknik zaruretler, ne de sanayi tatbikat kendisini alâkadar etmemiştir.. İşte bu meşhur riyaziyeci bir taraftan riyazî formüllerin yükü altında iğilirken diğer taraftan da din müdafaası yolunda ezilmişti. Arkadaşları onun sofuluğu, hattâ dindarlığı ile eğlenirlerdi. Bilhassa onun yetiştiği ihtilâl ve inkılâb zamanlarında her vakit moda olan dinsizlik taassubu içinde dindar bir taassubun tezyife uğramaması nasıl mümkün olurdu. Kırım muharebesi esnasında dökülen Hıristiyan ve hattâ Müslüman kanlarını bile Ruslara karşı İncilin zaferi gibi görecek derecede dinî duygularla dolmuş olan Cauchy'ye müraî diyenler bile olmuştu.

Bu âlimin 24 cild tutan eserleri arasında mektubları neşredilmiş değildir. Son zamanlarda ilim tarihi ile meşgul âlimlerden M. Pelseneer Belçikanın Mariemont müzesinde koleksiyonlar arasında üç sahifelik okunması güç bir yazı ile yazılmış bir mektubunu bulmuş ve neşretmiştir. Bu mektub Napoléon Bonapart'ın Waterloo hezimetinden bir kaç hafta sonra Auger isminde birine yazılmıştır. Bu Auger'nin kim olduğu meselesi Cauchy'nin dinî itikad ve sofuluğu noktai nazarından mühimdir. En kuvvetli rivayete göre Le Havre şehrinin bir kilisesinin başpapazı olan Auger adlı birisine yazılmış sayılabilir, (belki de Fransada krallık iade olunduğu vakit akademiye kral iradesile giren L. S. Auger de olabilir. Bu zat her şeyden ziyade Victor Hugo'nun istihzasına hedef olan «Shakespeare okudum da üzerime bir kırıklık geldi» sözile meşhur olmuştu). Mektubun dikkate şayan cümlelerini aşağıya kısaca naklediyorum

> «... *Disaugière'in Potpourrisinden kitabçılarda bir nüsha bile bulamadım. Bir kaç güne kadar bir tane bulunacağı vâdini aldım.. Hiç şüphesiz biliyorsunuz, burada (Pariste) ihtilâl esnasında irtikâb edilen cinayetlerin kefareti olmak üzere «Kırk saat duası» na girişildi. Duadan asla başkaldırmamak gerektir. Çünkü Fransada yapılan fenalıklar hadsiz, hesapsızdır. Hiç olmazsa seçimlerin iyi gitmesi için edilen duaların makbul olduğunu görmek bir teselli oldu. Mebusların intihabından umumiyetle memnuniyet beyan ediliyor. Cenabı Hak lûtuf ve inayetinde devam ile, onları vazifelerinde muvaffak etsin... Velhasıl her ne olursa olsun dualarınız esnasında bizleri unutmamanızı rica ederim...*»

İşte Cauchy gibi riyaziyede bir inkılâb yapmış büyük bir âlimin dindarlığının derecesini bu mektup ile bir kere daha öğreniyoruz. Garibdir ki İngilterenin ve belki bütün dünyanın büyük âlimi Newton da dindarlık hususunda

Tarih ve dil bilgisine karışan siyasetin zararları daha pek âşikâr görüldüğü için onlar hemen nazarı dikkate çarpıyor. Halbuki müsbet ilimlere, fiziğe, biyolojiye siyaset karışsa bile onun tesirlerini göremiyoruz. Çünkü tabiat kanunlarını yani ikinci makale muharririnin de kullandığı tâbirle sebep - netice münasebetlerini değiştirmek ne iyi ki diktatörlerin, tek partilerin, faşizmin elinde değildir. Dil Kurultayı, Dil Kurumu, yalnız ve münhasıran memleketin dil mütehassısları, dil hocaları arasından seçilmiş samimî düşüncesinden şaşmıyacak zatlar ile nesirleri, şiirleri herkesin dilinde dolaşan edebiyatçılar arasından alınacak sanatkârlarla çözüme ulaşacaktır.

Adnan ADIVAR. Resimde Atatürk'le.

Cauchy'den aşağı kalmazdı. Halbuki o nazariyeleri ve keşifleri ile nice kör taassubları sarsmıştı. İlim tarihinde müsbet ilimler sahasında eski ve yeni zamanlarda dine merbut kalmış âlimlere sık sık tesadüf edilmiştir. Bu da gösteriyor ki büyük âlimler din ile ilmi daima ayrı ayrı kompartımanlarda tutmuşlar, onları birbirine düşürüp faydasız münakaşalara girişmekten çekinmişlerdir. Onların zihninde din, ilme, ilim dine karşı koymak vaziyetine asla düşmemiştir.

XX. asırda felsefede ehemmiyet ve kıymetini kaybeden safdilâne ve kuru maddiyecilik Almanyanın Nazi devrinde ırk ve kan dervişliği şeklinde kendini bir kere daha gösterdiği gibi Rusyada da «tarihî maddiyecilik» ismi altında hüküm sürmeğe başladı. Bu her iki nazariye de insanı makine gibi telâkki etmekten ibaret bir yola girmişlerdir. Hattâ bugün Rusyada bütün tahsil ve terbiyenin, bir makineye nasıl dış vasıtalarla bakılıyorsa tıpkı onun gibi, temin olunacağına inanıldığı için mektep hocalarına «Ruh mühendisleri» adı verilmiştir. Fakat ne tuhaf tecellidir ki bu garib ismi verirken bir türlü ruh mefhumunun yerine elektron, proton veya atom gibi maddî bir isim takmak imkânını bulamamışlar, gene ruh demişlerdir.

Bu nazariyeye, bu felsefeye ne isim takarlarsa taksınlar, o, eninde sonunda da hürriyet aleyhtarlığına müncer olan ve afyon dedikleri dinin güya uyuşturucu kuvveti yerine makinelerin gürültüsünü koyarak beyinleri dondurup uyuşturan bir sistemdir. Eğer bugün Rusyada da Newton'lar, Cauchy'ler gibi büyük âlimler olsaydı onların da kalblerinin tâ içinde sakladıkları manevî itikadlarına ilimlerini karıştırmadıklarını görecektik. Galiba bu iki büyük mahiyeti, yani ilim ile dini birbirinden ayrı tutmak için ne kulaktan dolma müsbet ilimler bilgisi ve felsefe kırıntıları kâfi geliyor, ne de anadan, babadan görme din telâkkileri. Hele dinsizlik mukallidlerinin âlimlik taklidi ve âlimlik mu-

kallidlerinin dinsizlik taklidi hiç çekilir şeyler değildir. En iyisi bu gibi münakaşaları günlük yârenlikler şekline sokmaktan çekinerek herkesi rahat bırakmaktır. Fakat dimağlar işlediği müddetçe bu pek mümkün olmuyor. Nitekim ikinci büyük harbden sonra tekniğin âzîm terakkileri karşısında irfan âleminde münakaşalar başladığı gibi bütün kültür ve irfan hayatını eski Yunan ve Lâtin klâsiklerinden ibaret gören bir nevi humaniste'ler ile asıl kültürün müsbet ilimlerin muhassalası olduğunu iddia edenler arasında bir taraftan, beşer hayatının âtisini ancak ve ancak tekniğin terakkisinde görüp ruh ve manevî kıymetleri ihmal etmemek ve onun eksikliğini hiç bir şeyin telâfi edemiyeceğinde ısrar edenler arasında diğer taraftan fikir çekişmeleri öyle bir hal almıştır ki insan, siyaset ve harb sahalarında oynanan facialar yanında kültür sahnesinde de asrımızdan evvelki üç asır boyunca oynanan dramın yeniden sahneye konulduğunu düşünebiliyor.

Acaba müellifler niçin yazarlar? Yazı yazmanın âdi ve maddî sebebi malûm, yaşamak için; yazmaktan daha iyi bir şey bulunamadığı için; bir meslek yapmak için; yahud sadece bir taklid yapmış olmak için; ve hepsinden daha mühimmi okutmak, yani okuyanlar tarafından beğenilmek için. İşte Fransanın meşhur müelliflerinden Mösyö Julien Benda tamamen feragatle bir iş yapılabileceğine inanmaz bir insandır, ona göre yazı yazmak için bu sebeplerden başka bir sebep yoktur. Bundan dolayı hâli bir adaya düşmüş bir müellif, bir muharrir orada okuyucu bulamayacağı için derhal yazı yazmaktan vazgeçer. Halbuki böyle bir hâli adaya düşmüş olan bir kazazede eğer hakikî bir muharrir ise, sırf kendi kendinin okuyucusu, olmak için bile yazar. Daha doğrusu bu yazılar vak'aları sonradan hatırlamak için kullanılmış işaretlerdir. Hattâ Montaigne kendini öğrenmek için yazdığını söylermiş. Diğerleri de sırf keyif için. Hattâ Flaubert gibi bazıları da işkenceli bir keyif için yazdıklarını söylemişlerdir. Sainte-Beuve, içinde tepen şeyden kurtulmak için (âdeta çocuk doğurur gibi), Vigny zamanının cemiyeti veyahud istikbal üzerine müessir olmak için, Gide ölümün elinden bir şeyler kurtarmak için (galiba en doğru ve en hakîmane ve en objectif sebebi bu son müellif söylemiş olacak). Şimdi müelliflerin nasıl yazdıkları noktasına geliyoruz: Bu galiba ne kadar müellif varsa o kadar da yazma tarzı vardır diye cevablandırılacak: Kimi yatakta, kimi yürürken zihninde yazar. Bazısı da mukadder (= fatal) olan kelimeyi buluncaya kadar yazıp bozmak suretile kâğıd üzerinde düşünür ve yazar. Kimisi dikte etmek suretile, kimisi de mutlaka dimağından kopan fikirleri kaçırmadan kâğıd üzerine bağlamak için elile çalışarak yazar. Yazıcılıkta asıl mühim mesele hakikati aramak, hakikati bulmak ve onu yazmaktır. *Adnan ADIVAR.*

ÜNİVERSİTE RUHU

Geçen gün üniversite mensubu bir genc bana dedi ki, «Yazılarınızda bir çok memleket meselelerine temas edersiniz, hattâ bu temasınız bazı kere kalem yerine iğne ile olurken üniversiteye aid yazılarda daima garb üniversite-

lerini alırsınız da bizim üniversitelere değil iğne, gül dikeni ile bile dokunmak istemezsiniz». Bu sözde hakikat yok değildi; üniversitelerimizin dokunulacak yerleri olduğunu da bilmez değildim. Fakat resmî ulemamıza nazaran 480 yaşında olmasına rağmen henüz çelimsiz bir çocuğun hayat ve sıhhat kabiliyetini aşamamış olan üniversiteye dokunmayı doğru bulmadım. Tekâmülüne engel olmayı, dedikoduya cereyan vermeyi istemedim. Hattâ teşrifi vazifemi ifa ederken yazdığım bütçe raporunda malî vaziyeti ön safa alarak müessesenin ilmî hüviyetini karıştırmadımdı. Üniversitenin eksiklerini türlü teferruatile sayıp dökmek benim işim değildir. Zaten bu teferruatla uğraşmak ancak dedikodulara, şahsiyata yol açmaktan başka bir işe yaramazdı. Böyle bir mülâhaza olmasa yazılacak neler vardı. Fakat bunlarla uğraşacak makamlar ayrıdır. Bu sütunları bu işlere hasretmeyi bir türlü gözüme kestiremedim. Hazır bulunduğum yârân sohbetlerinde işittiklerim, iş dolayısile temaslarım bana kâfi geliyordu. Bunları kâğıda döküp nutuk, makale şekline koysaydım, korkardım ki Sekizinci Büyük Millet Meclisinin havasında ve bazı zevatın cebinde hazır duran üniversite muhtariyetini lâğv teklifi ortaya çıkardı. Bence matlûb olan bu değildi. Çünkü üniversite tarihine, üniversite ruhuna dair her okuduğum makale, her okuduğum kitab bana öyle şeyler öğretiyordu ki bunların yanında falan dersin fena okutulmuş, falan kitabın iyi yazılmamış olması, tercümelerin bile doğru yapılmadığı, imtihanlarda muvaffakıyet ölçüsü gibi meseleler çok talî kalıyordu.

Üniversite tarihine, Üniversitenin ruhuna ve maksatlarına dair bir çok yazılar gördüm. Bunların bir kısmı üniversitelerin tesislerinden, ilmin terakkisine ettiği hizmetlerden bahsederdi. Bir kısmı da adeta bir prospectus gibi dersleri, hocaları, türlü fakülteleri, enstitüleri sayar döker (böyle bir eseri bizim İstanbul Üniversitesinin de İngiliz dilinde çıkarmış olduğunu hatırlıyorum). Fakat bunların hiç birisinde Üniversite ruhunun Princeton Üniversitesinin çıkardığı Lights in Hassau Hall'deki kısa fakat derin tasvirini bulamamıştım. Eserin müellifi profesör G. Osgood beş on satırın içine bu girift tarifi bakınız nasıl sığdırmıştır :

> «*Dr. Samuel Thomson'un dediği gibi bilgiye vakfedilen hayat sessizce geçer gider ve vakalar onu pek az değiştirir. Bir âlimin hayatına tatbik ettiğimiz bu fikri bilgiye vakfedilmiş bir müessenin hayatına da teşmil edebiliriz. Çünkü bir üniversitenin ruhu işte bu ilme mevkuf hayatlardan ve dindarâne bağlılıklardan ibarettir. Uzun uzun arayışlar, yavaş yavaş buluşlar, şahsiyetlerin şahsiyetler, akıl ve ruhların akıl ve ruhlar üzerine geniş tesirleri, bilginin, kudretin karşılıklı münasebette olarak büyüyüp genişlemesi, hergün hocalarda ve talebede olgunluğa doğru yavaş ve farkına varılmadan büyüyen bir gidiş; işte bütün bunlar üniversitenin hakikî ruhunu teşkil ettiği gibi, üniversitenin hakikî tarihi de bunlarla yazılır... Bu üniversite ruh ve esası seneler boyunca binanın duvarlarına sarılıp büyüyen sarmaşıklar gibi, fakat bir his ve hayal ile canlanarak boy atıp*

her tarafı kaplar. Onun dostları, büyük şahsiyetleri, mimarisi, oyunları ve sporları, ananeleri ve onu saran hava, eski karakterleri, bilgili ihtiyarlarla coşkun gençlerin ahenk ve imtizacı üniversitenin bu dış görünüşüdür ki, tarihinin unsurlarından biri de bu görünüştür.»

İşte benim aradığım ve beklediğim böyle bir üniversitedir. Bunu bulduğumuzu zannetmiyorum. Ümid ediyorum ki bulmak yoluna artık gireceğiz. Yoksa şahsiyetlerin şahsiyetler üzerine bilgi kudretini, akıl ve mantık kuvvetini aşılamak üzere tesiri yerine şahısların şahıslara ve yaşlıların gençlere karşı alâkasızlıkları devam edecek olursa isterse 480 yaşında olsun bir üniversite ruhu teessüs edemez. Bu ruhu veremiyecek olduktan sonra istersek, doğuda, istersek batıda üniversiteler açmak daima elimizdedir.

Bana kalırsa bu ruhun doğacağı yerler üniversitelerin enstitüler, kütüphaneler ve lâboratuarları olmak lâzım gelir. Oraları gezip dolaşanlar bu ruhun doğuşunu karanlık bir geceden sonra güneşin ilk ışıkları gibi arıyorlar ve ümid ediyorlar ki bu ışıklar altında yalnız birbirlerini daha iyi gören gözler arasında değil kalpler arasında da derin bir anlaşma olacaktır. Bunu bekliyoruz... Bekliyoruz deyince dilime Süleyman Nazif merhumun,

«Ruhum benim oldukça bu imanla beraber
Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler»

beyti dolandı; fakat akabinde şair Mehmet Akif merhumun,

«Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin
Ruhun da asırlarca bu hüsranı mı çeksin?»

Diye verdiği cevap geldi ve bu cevap yazının en güzel bir hâtimesi oldu. İkisine de Allahtan rahmet ve Üniversitelerimize muvaffakiyet dilerim.

Dünyada milyonlarca kitabı bir araya toplayan kütüphaneler yanında Paris'in Sainte Geneviève kütüphanesinin mevcudu az ise de talebe mahallesinin ortasında hem talebenin, hattâ hem de hocaların âcil ilmî ihtiyaçlarını temine kâfi seçilmiş eserleri ihtiva eder. Yoksa Parisin 5 milyon cildlik Büyük Millî Kütüphanesi, daha nice kütüphaneleri varsa da bunlar talebenin o kadar işine gelmez, girmesi çıkması kayıdlara tâbidir ve yerleri sapadır. Kütüphanenin karakteristik bir hali de bütün Pariste gecenin saat onuna kadar açık duran tek kütüphane olmasıdır. Talebe ve diğer çalışanlar bu kütüphanenin kışın sıcak salonunda sinemalarda, kahvelerde sürtecek yerde pekâlâ rahat oturup okuyacak bir yer bulurlar. Hattâ fakir talebenin kış günleri saat ona kadar ısınması için tatlı bir sığınak vazifesini de bu kütüphane görür. Fransanın ilim ve edebiyat tarihinde tanınmış büyük insanlar

bu kütüphanenin müdavimleri arasında idiler. Meselâ meşhur tarihçi Michlet, Ergar Quinet gibi romantikler ve Ernest Renan gibi âlimler, Bergson gibi filozoflar, Baudelaire gibi şairler -ki bu şairler arasında bizim büyük şairimiz Yahya Kemali de unutmamalıdır- Paul Bourget hep orada çalışmışlardır. İşte bu büyük ilim mabedine ilme ve sanata iman edenlerden herkes, tıpkı bir din mabedine giren müminler gibi serbestçe, girebilir. Bence kütüphanenin ancak ilme ve dine pek yakışan bu müsavatçılığı en güzel tarafıdır. *Adnan ADIVAR.* Gazetecilik Enstitüsü kurmak isteyen Üniversiteye ithaf ettiği, 1949'da Cumhuriyet'te «Görüşler, Düşünceler» sütununda gazeteciliğimize yol gösterir :

GAZETE ve GAZETECİLİĞE DAİR

Gazeteciliğin başlıbaşına bir meslek, hem de bir sanat, hattâ ince ve bir çok bilgilere, bir hayli zekâya ihtiyacı olan bir sanat olduğunu matbuat hürriyetine kavuşur gibi olduğumuzdan beri her gün yeniden anlıyoruz. Avrupada, bilhassa Amerikada gazetecilik mektepleri, hattâ fakültelere bağlı enstitüleri olduğunu da biliriz. Maamafih Amerikanın veya Avrupanın o yazıları bilmem kaç yüz gazeteye birden alınan ve kalemlerinden dökülen inciler her gün milyonlarca insan tarafından kapışılan muharrirlerin acaba kaçı diplomalı gazetecidir. İşte onu bilemiyoruz. Ne ise her yerde olduğu gibi bizde de gazeteciliğin usul ve kaidelerini ve bilhassa muhtaç olduğu bilgileri öğretecek bir müessese, eğer şu demokrasi hengâmesi devam edecekse, bu memleketin en başlı ihtiyaçlarından biri olacaktır.

Gazeteciliğin az çok bilgiye, ilme dayanması en dikkate şayan noktadır. Bilhassa bizde en çok okunan veyahut okutulup dinlenilen matbu yazı, kitap değil, mecmua değil, gündelik gazetedir. O halde gündelik gazeteyi yazanların, halktan gördükleri bu teveccühe mukabil ona hiç olmazsa yalan yanlış malûmat (yalnız haber, havadis değil, medenî, ilmî, teknik malûmat) vermemesi bir namus borcudur. Haberlere havadisi kıymetlendirmek için katılan heyecan unsurunun bilgiyi zedeliyecek dozda olmamasını temin vazifesi gazeteciliğin nasıl ince, güç bir sanat olduğunu gösterir.

Gazetelerin siyasî haberler verirken riayet edeceği en mühim kaide, ne fazla nikbinlik, ne de fazla bedbinliktir. Bu iki üç arasında orta yolu bulmak gene Anglo-Sakson gazeteciliğinin icat ettiği «havadis kıymeti» denilen, atsan atılmaz, satsan satılmaz bir criterium yüzünden o kadar güçtür ki buna tamamen ve her vakit muvaffak olan gazeteler, asırlardanberi gazeteciliğin vatanı olan memleketlerde bile nadirdir. Çünkü bu orta yolu bulan gazeteler her vakit halk tarafından makbul olmuş ve baskıları yüz binleri geçmiş gazeteler değildir. Meselâ İngilterede, belki bütün garbda ismi anılınca daima hakikat ve hürriyetseverlik mefhumları hatıra gelen bir İngiliz gazetesi vardır: The

Manchester Guardian. Bu liberal gazete hürriyeti ve hakikati müdafaa ederken Boer harbinin önüne geçmeğe ve hiç olmazsa o felâketi kısaltmağa çalışmış ve fakat muvaffak olamamışsa da nihayet liberalleri cenubî Afrikaya muhtariyet vermeğe sevkeden âmillerden birisi olmuştur. Millî Mücadelemiz esnasında Türkler tarafından gûya düşmana yapılan mezalimi görüp yazmak üzere Türkiyeye gönderdiği muhabiri Profesör Toynbeenin aksine olarak düşmanın bize yaptığı mezalimi bildiren yazılarını derhal sütunlarına geçiren de bu gazete idi. 1923 de İngiliz İşçi Partisi işbaşına gelince, hürriyeti ve fazileti daha ziyade bu tarafta gören liberal gazete «Amele partisi zaten liberalizmin çocuğudur» diyerek o partiye müzahir olmağa başlamıştı.

Gazetenin asıl garib tecellisi arada sırada aldığı aşağı yukarı şu mealdeki mektuplarda görülür:

«Geçen günkü gazetenizin başmakalesini okuduktan sonra yedinci defa olarak kendi kendime söz verdim ki bir daha şu sizin gazeteye bir göz bile atmıyayım.» Bu mektubu bilmem izaha hacet var mı? Görülüyor ki bu gazete bazı okuyucularının işine gelmiyen, fikirlerine uymıyan makale neşretse bile onun hak, hakikat ve hürriyetseverlik tarafının kuvveti, yedi defa verilen kararın tatbikına her defasında mâni olmuştur. Bence bir gazetenin yalnız heyecan ve mübalâğa aramıyan halktan görebileceği en büyük iltifat, alacağı en büyük mükâfat böyle bir mektuptur. Fakat ne yazık ki bu mükâfat her vakit kasaya dökülen altınlar şeklinde olmadığı için The Manchester Guardian da sahiplerine azim kârlar temin edecek bir satış yapamamaktadır. Hattâ gazetede tam 57 sene başmuharrirlik eden C. P. Scott'un vefatından sonra gazetenin idaresini eline alan oğlu J. R. Scott 1936 da gazetedeki malî menfaatlerini, gazeteye ve onun akşam nüshasına hasredilmek üzere, teşkil olunan bir trusta bırakmış ve bu suretle «gazeteciliğin ticarî bir teşebbüs olmaktan ziyade bir âmme hizmeti olduğunu» iddia eden babasının ruhunu şadetmiştir. Vâkıa bugün C. P. Scott'un bu nazariyesine gülmiyecek bir gazete sahibini ne burada, ne şurada, ne Amerikada, ne Avrupada bulmak tabiî müşkildir. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse bir gazete âmme hizmeti yaparken para kazanmağı da düşünürse cinayet işlemiş olmaz. Ancak mesele, para kazanmak yolunu seçerken âmme hizmetini sakatlamıyacak yolu bulmaktadır.

Parisin Le Monde adlı gazetesinin yazdığına göre geçen gün Fransız Millet Meclisinde çocuklar için çıkarılan mecmualardaki Tarzanlık, gangsterlik, hırsızlık, dayak, tekme, yumruk gibi şedid muamelelerden bahse nihayet verilmesini teklif eden rapor sahibinin sözlerine karşı mebuslar tembellik ve denaetin de bu arada unutulmamasını bağırmışlar ve bilhassa «üstün insan» mefhumu-

İslâm dininin kitabı olan Kur'an-ı Kerimden, veyahud Peygamberin sünnetlerinden toplanmış olan hâdisler mecmuasından bir satırın batınî, yahud zahirî manasını anlamağa kadir olmıyanlar tarafından yapılırsa onun zararları yalnız propagandaya maruz olanlara münhasır kalmaz; bu yanlışlar günün birinde o propagandayı yapanları da çarpar. Çünkü propagandalarını müessir kılmak için boş inançları yayanlar Allah korkusunu ucuzlatmış kimselerdir. Halbuki dinin va'zü telkin ettiği en büyük hikmet Allah korkusudur. O korkuyu yüksekte ve müteal tutmak vazifesi olanlar onu gündelik hayatın maceraları arasına sokmakla halkın basit ve fakat çok kere salim olan akıl ve hikmetini sarsmak suretile büyük fenalıklar yapıyorlar. Şimdi bu cins propagandaların bir de siyasî sergüzeştlere ulaşıp onlarla da kaynaştığını tasavvur edersenız zaten güç olan düşünme kabiliyetinin halkta ne kadar daha güçleseceğini anlamak hiç de zor değildir... Siyaset maceraları esasen mevki, servet, kudret ihtirasile ekseriya bir gittiği için dinî, fikrî propagandalara karışınca kuvvetlendiği nisbette reaksciyonu büyük oluyor ve işte o vakit ona politika argosunda «irtica» ismini veriyorlar. Ve bu kelime dilimize maatteessüf yalnız dinî safhaları öne atılmış gerilik hareketlerine alem olarak 31 Mart faciasından sonra girmiştir. ***Adnan ADIVAR.***

nun ballandırılmasına tâ bu küçüklerin gazetesinde başlamanın mazarratını söylemişlerdir. İşte gazeteciliğin terbiyevî mühim cephelerinden biri.

Çocuklar için olduğu kadar büyükler için de böyle nice mevzular vardır. Evvelce de yazmıştım; İzmitte bir şakiden bahsederken ona bir Battal Gazi

Seneler geçti, «nazende Bosphor'den» nice sular aktı, onun «afakını nice sisler» sardı. Kafalarımız çalıştı; kalplerimiz attı, bunlar hep fikir gurbetinin cidalleri idi. Bir taraftan nefsimizle, muhitimizle bu uğraşmalar, bu didinmeler devam edip giderken, okuyup gördüklerimizi içimize sindirmeğe çalışırken diğer taraftan da bu gurbeti teskin edebilecek bir muhit aradık. Bunu üç, dört evin muhitinde bulur ve oralara sevinçle girer, ferahla çıkardık.. Bu evler Tevfik Fikretin yalısı, Hüseyin Cahidin Aksaraydaki evile merhum Cavidin Cağaloğlundaki evi idi. Bu evlerin kapısından çıkar çıkmaz kendimizi bir düşman muhite düşmüş esirler gibi hissederdik. *Adnan ADIVAR.*

çeşnisi verecek ifadeler kullanmak; karnı iyi doymamış bir işçide olduğu kadar tıka, basa yiyebilecek bir zengin oğlunda da birdenbire zahir olabilecek bir hastalığı muhalefete bir vesile saymak; hiç sorup soruşturmadan bir vakitler memleketimizi sevmiş ve menfaatine çalışmış bir ecnebi devlet adamını gazetenin muhabirini kabul etmedi diye son tarihimizin en menfur ve çirkin bir çehresine benzetmek; büyük bir yangını, yıkılan su sedlerini ve köprüleri, o sırada memlekette piyasası düşkün hangi ideoloji varsa ilk ağızda ona bağlamak ve heyecan uyandırmak için, sahife tertibinde mümkün olanı yaptıktan sonra o düşkün piyasalı ideolojiye tamamen aleyhtar olan bir hükûmetin bu felâketlere bulduğu ve kabul ettiği büsbütün başka sebepleri yazarken en sakin ifadeler kullanmak herhalde hiç bir memleket gazetecilik mekteplerinde öğretilmese gerektir.

Gene ismi bu yazıda geçen Fransız gazetesinin fıkracısı Ağa Harun oğlunun bilmem hangi sinema aktrisile evlenmesi havadisi dolayısile resmî, ilmî edebî ve hattâ henüz mezhebî bir sıfatı olmıyan genç adamla bir matbuat toplantısı yapılmağa kadar varılmasını «sevdalıları olsun yalnız bırakalım» diyerek ayıblıyordu.

Sonra bizden bir misal alalım : Günün birinde bir sinema şirketinin bilmem kaçıncı derece bir memuru Amerikadan şehrimize gökten iner inmez gazetecileri bir matbuat konferansına topluyor ve İstanbulumuzu nasıl buldunuz, yeni Türkiye hakkındaki intıbalarınız nedir gibi mahud suallere verilen cevaplarla başlayan bir mülâkat veriyor; mülâkatın hiç olmazsa başı ve resmi birinci sahifededir. Halbuki eski Hariciye Vekilimiz Hasan Saka Bey San Franciscoda Birleşmiş Milletler içtimaından dönerken Londraya uğramış, İngiltere Hariciye Nazırile temasta bulunmuş ve sefarette şerefine verilen ziyafete Londranın büyükleri çağırılmış olduğu halde İngilizlerin ağır başlı ve The Manchester Guardian'dan sonra en ciddî gazetesi sayılan The Times gazetesinde bizim Hariciye Vekilinin Londraya vusulü bir satırla bile yazılmamıştı. Hattâ bu işi kendine derd edinip soranlara gazete idaresi «Vekiliniz resmî bir ziyaretle gelmedi ki yazalım» diye cevap vermişti. İşte iki telâkki arasındaki fark budur. Fakat hemen söyleyeyim ki bu ciddî sayılan gazeteler günde yüz bin bile güç-

lükle satarlarken sinema aktrislerinden, milyarderlerin köpeklerine yemek pişirmek için beraber gezdirdikleri hususi aşçıların hal tercümelerinden bahsedenler, habbeyi kubbe, katili kahraman, adî sokak çocuğunu Tarzan yapan havadis yaprakları (= evrak-ı havadis) her gün milyonlarca satış yaparlar. Bütün mesele şu yukarıda söylediğimiz sihirli «havadis kıymeti» nin ölçüsünü kendi menfaatile milletin menfaati üzerine iyi tatbik edebilmektedir.

Acaba bütün bu söylediklerimizden kaçınmak için Gazetecilik Enstitüsünde bir takım tedbirler öğretirler mi? Öğretseler de, öğretmeseler de Manchester Guadian'ın başmuharriri merhum C.P. Scott'un aşağıdaki sözleri o müessesenin diplomasının arkasına veyahud bana bu sözleri bulup gösteren bir dostun dediği gibi enstitünün kapısı üzerine yazılmağa lâyıktır :

«Gazetecilik fikir namusu, kafada vuzuh, cesaret ve hakkaniyet, okuyucuya ve cemaate karşı vazife hissi ister. Bir gazete nasıl olsa bir nevi inhisar müessesesi demektir; binaenaleyh onun ilk vazifesi inhisarın doğuracağı heveslere karşı koymaktır. Gazetecinin asıl vazifesi elbette havadis toplamaktır. Fakat gazeteci her türlü maddî, manevî fedakârlığa da razı olarak (ruhunun selâmeti pahasına da olsa) bu topladığı havadislerin doğruluğunu tevsik etmeğe uğraşmalıdır. Ne söylediği, ne bir şey söylemeyip sükût ettiği hallerde, ne de haberleri ve fikirleri beyan ediş tarzında yüzünü hiç bir şalın örtemiyeceği hakikate en küçük bir zarar vermemelidir. Şerh ve tefsir serbest ise de vakalar mukaddestir. Vak'aların hakiki şekil ve mahiyetini bozmak suretile yapılan propaganda iğrençtir. Dostların sesleri gibi muhaliflerin sesleri de dinlenmek hakkını haizdir. Tefsirler nefse hâkim kılınan itidale uygun olmalıdır. Açık sözlü olmak iyidir; fakat hakşinas ve âdil olmak daha iyidir.»

HALİL NİHAT BOZTEPE

(1882 - 1949)

Bir misafirhânedir dünyâ-yı dûn
Anda bir kâşânede virânede.
Bî devâ-vü bî bedel gafletteyim,
Hâne yaptırdım misafirhânede.

TRABZON'da doğdu. Trabzon Askerî Rüştiye ve İdadîsi'nde orta öğrenimini tamamladı. Düyun-u Umumiye İdaresi'ne memur oldu. Gümüşhane (1927 - 1931), Trabzon (1931 - 1946) milletvekilliklerinde bulundu. Bekâr olarak yaşadı. Hiç evlenmedi. Ölümünden birkaç yıl önce bir gözünü kaybetti. Çok sayıda uyku hapı alma sonu Istanbul'da öldü. Halil Nihat Boztepe; mizah - yergi gücü ağır basan, ünlü divan şairlerine yazdığı nazirelerle tanınır. Hecenin yanısıra aruzu da kullanır. Atatürk'ün sevgisini kazanması, İbrahim Alâettin Gövsa ile dostluğu yaşantısını dolduran en büyük mutluluklardır. Kırıcı olmayan bir dikkatle zamanının birçok olaylarını, eleştirici bir gözle, yergili bir dille yansıtır. Şiirlerinin toplandığı kitaplar: *Sihâm-ı İlham* (1921); *Âyine-i Devran* (1924); *Mâhitâb* (1924); *Ağaç Kasidesi* (1947).

Halil Nihat Boztepe; Satire nevine giren eserleri daima büyük bir dikkatle ve defalarca okumuştur. Cervantes'e meftun olduğu gibi Boileau'yu, Gilbert, Voltaire ve Rausseau'lar ve Les Châtiments gibi kuvvetli bir Satire örneği olan şiir mecmualarından dolayı Victor Hugo'yu pek severdi. Hele çok severek ve dikkat ederek tercüme ettiği Tartarin de Tarascon gibi nefis mizahi eserlerinden dolayı Daudet, en tercih ettiği muharrirlerdendi. İşte bu türlü mütalâaların tehzibiyle beslediği mizahı ona ilk önce (Sihami İlham) daki parçaları yazdırmıştır. Bu kitaptaki eserlerin çoğu edebiyatımızda meşhur olmuş eski şiirlerin bir hâdise veya şahsa çevrilmiş birer «pastiche» i, yani zarif taklidi mahiyetindedir. Aralarında Damat Ferit Paşanın Sevr muahedesindeki gülünç halini canlandıran ve Fuzulînin meşhur «dedim - dedi» şiirinin bir pastiche'i olan nefis (Satire) ler de bulunmakla beraber benim kanaatimce Halil Nihat gerek o kitabında, gerek onu takip eden (Âyinei devran) ve (Mahitap) da açacağı çığırın henüz temrinlerini yapıyordu... Onun

tam ve mükemmel bir örnek sayılmaya lâyık olan Satire eseri (Ağaç - kasidesi)'dir. Çünkü muayyen bir içtimaî mevzua sahip ve mevzuunun her tarafını iyice işlemiş 200 sayfalık bir manzum kitaptır. Halil Nihat bu kitapta memleketin en ehemmiyetli meselesi olan Dil inkılâbında fazla gayretle veya hoş görünmek hevesile yapılan ifratların ve meydana getirilen esaslı hataların mahiyetini bütün acılığiyle ve gülünçlüğüyle birlikte meydana koydu. Bundan dolayıdır ki, bu eseri ben edebiyat tarihimizde Satire nevinin en muvaffakiyetli ve tek örneği saymaktayım ve onun şairini bütün edebî şahikalarımızdan ayrı bir iklimi bulunan bir tepe gibi görmekteyim. İnsanlık faziletleri itibariyle de ayrılığını bütün tanıyanların teslim ettiği rahmetli ve sevgili dostuma «Edebiyatımızın Boztepesi» deyişim bu kanaatlere dayanıyor. *İbrahim Alâettin GÖVSA*. Yusuf Ziya'ya göre :

Halil Nihat Boztepe'nin Portresi

Trabzon'da bir genç var, fakirce bir genç. Doğup büyüdüğü topraklardan dışarı çıkmamış. Ama içi güzel, büyük isteklerle dolu. Başta, Fransızca öğrenmek... Trabzon'da papazların mektebi var. Ama orada okutmaya ailenin kazancı yetmez. Delikanlı bunun bir çaresini bulmuştur : Günde birkaç kere mektebin satış yerinden alış veriş etmek... Sonra, aldığı defterleri, kalemleri, silgileri, arkadaşlarına, komşu çocuklarına satmak... Bundan ne çıkar demeyiniz, her seferinde Fransızca iki cümle söylese, üç cümle dinlese, birkaç kelime öğrense, onu sevindirmeğe yeter!

Bu gencin bir hevesi, bir arzusu daha var : Halit Ziya Beyi tanımak... Mavi ve Siyah'ı okumuş, Aşk-ı Memnu'u okumuş... ve o çağın her insanı gibi büyük romancıya âşık olmuş!

Bir gün, gazetede bir müjde görüyor. Reji müfettişi Halit Ziya Bey Trabzon'a geliyor diye... Sabahı uykusuz karşılayan genç, erkenden sahile koşuyor. Gözleri enginde, onu getirecek gemide...

Gemi geliyor, yolcular çıkıyor... Eyvaaah, Halit Ziya Bey yok!

Arkadaşları soruyorlar ona :

— Sen Halit Ziya Beyi tanır mısın?

— Hayır!.. Ama çıkanları gördüm, Halit Ziya denecek adam yoktu içlerinde!

Halit Ziya bu!.. Hiç başkalarına benzer mi? Kimbilir o ne insan üstü bir yaratıktır. Onu, kim görse : işte Halit Ziya der muhakkak!

Ama Halit Ziya çıkmıştır. Bir otele yerleşmiştir. Onun yazdığı mektubu okuyacaktır. Sonra... Aradan üç ay geçecek, İstanbul'dan bir mektup gelecek, ona, kubbeler ve minareler şehrinin kapılarını açacaktır!

Bu genci size takdim edeyim : Halil Nihat Boztepe..

Ben onu, Balkan bozgunu ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki günlerde tanıdım : Elinde istaka, bilârdo oynuyordu.

Şeker konuştum, efendim, inan, şeker yazdım.
Fakat, inan yine, bazan da tuz, biber yazdım!
Bu ömr içinde neler geldi, geçti, ibrettir.
Olup bitenleri gördüm, duyup keder, yazdım.
Bakınca dünküne gördüm bugünkü hali fena.
Yarınki hali de tahmin edip beter, yazdım.
Biraz sizin gibiyim, serde dilcilik vardır.
Yerinde baş *diye yazdım, yerinde* ser *yazdım.*
Görüp sizin elinizde dilin ne çektiğini,
Ben oldum en sonu çılgınca dilsever, yazdım?

Nuruosmaniye'deki kahveyi bilir misiniz? İkbal kıraathanesini? Orası, fikir, san'at, edebiyat adamlarımızın kışlık kulübü idi: Falih Rıfkı Atay'dan, Tahir Nadi hocaya kadar, yeni, eski bütün şöhretleri orada bulurdunuz. Orada toplanırdık, orada konuşurduk. Halil Nihat da bu aydınlar kalabalığı içindeydi.

Meşhur değildi henüz. İmzasını, yalnız Şehbal mecmuasında, Alphonse Daudet'den çevirdiği «Değirmenden Mektuplar» altında görüyorduk. Bunlar, zeki, sağlam tercümelerdi. Beğeniliyordu... Sonra, bu Daudet âşığı, bizim Meşhedi'mize benziyen Tartarin'i türkçeleştirdi. Daha sonra, yine ayni Fransız edibinin Jac'ını ve Le petit chose'unu...

Artık meşhurdu. Yalnız meşhur da değil... Biraz da mağrur!

Bu, belki de kendi kendisini yaratmanın bir güvenciydi. Eski Türk edebiyatını, arûzun bütün şekillerini, bütün Divan şairlerini ve defter, kalem alış verişiyle öğrenilmiş Fransızcayı mükemmel biliyordu.

Zeki adamdı Halil Nihat, güvenilir adamdı Halil Nihat ve yakından, dış görünüşüne uymıyan, ince, tatlı, hoş adamdı Halil Nihat.

Günün birinde, adını, günlük gazetelerin birinci sayfalarında gördük: Mizah şiirleri altında... Bunlar bir anda beğenildi, sevildi, meclislerde tekrarlandı:

Hiçe saydım cümle meb'ûsânı da âyânı da,
Yılmadan hicveylemekten devri de devrânı dal

Diye tatlı sert çıkışlarla sağa, sola meydan okuyordu :

Bir zamanlar saklıyordum cânı bir cânan için,
Aldı lâkin şimdi açlık cânı da, cânânı dal
Kırk kuruş verdim dün akşam bir kavun aldım düşün,
Kırk kuruş versem alırdım bâğı da, bostânı dal

Sonra, Birinci Dünya savaşının pahalılık şikâyetlerini bırakıyor, aynı manzume içinde, Ahmet Haşim'e takılıyordu :

Şerhederken şair Ahmet Haşim'in bir şi'rini
Eyledim gaip tamamen aklı da iz'ânı da!

Artık, Halil Nihat imzası, her gazetenin aradığı bir isim olmuştu. Sabah'tan Tasvir-i efkâr'a kadar... O, incitmiyen, acıtmıyan bir dille olaylara gülümseyerek dokunmasını biliyordu :

Şu meb'uslar ki meclis içredir âzayı bilmezler,
«O mâhîler ki derya içredir deryayı bilmezler»

Diyar-ı garbı gezmişler, bütün dünyayı görmüşler,
Garabet bunda kim hâlâ bizim Konyayı bilmezler!

Nihat, etrafa bak, zira acaiptir bu insanlar,
Hakaret zannederler, nükteyi, âlayı bilmezler!

Bir gün, galiba Alfred de Musset'den güzel, ince bir şiir tercüme etmiş, vezinli, kafiyeli... Ama ben, yaşımın toyluğuna kapılmış, ufak tefek ihmaller bulmuştum bu tercümede... Yazdığım tenkidin üstünden bir hafta geçti, iki mısrağla hak ettiğim cevabı aldım :

Dinletirim âleme ben kavalı ney gibi,
Herkes frenkçe bilmez Yusuf Ziya bey gibi!

Hakkı vardı alay etmekte : Elbet onun kadar Fransızca bilmiyordum ben!

Bir gün, Halil Nihat, ölünceye kadar dostu İbrahim Alâettin ile başlarına birer melon şapka, arkalarına birer kuyruklu elbise giyip Ankara'nın yolunu tuttular :

— Ne var Ankara'da?

Diye sorduk :

Boztepe, o ince, o alaycı gülüşü ile :

— Meb'us olacağız, dedi.

SOKAKTA BİR GEZİ

Biz de güldük... Ama asıl onlar gülmüşlerdi. İkisi de Gaziyi görmüşler, konuşmuşlardı. Sonra, meb'us oldular!

Halil Nihat, seçimlerden önce, bu arzusunu bir de manzume ile belirtmişti :

BEN DE NAMZEDİM!

Herkes mebus olmak istiyor bugün,
Ya ben durur muyum, nem eksik benim?
Yaşım da müsait, başım da düzgün,
Biraz da bu yolda yıpransın tenim!

Menfaat düşünmem, haktır garazım,
Feleğe karşı da yoktur niyazım,
Karadenizliyim, Lâzoğlu Lâzım!
Vatanın uğruna ölenlerdenim...

Mekteb-i âliden mezun değilim,
Şahâdetnâmeli mecnun değilim!
Şöhrete, servete meftun değilim,
Efendi! boş sanma, gizli madenim!

Halil Nihat Boztepe, Fuzuli'ye, Nedim'e, Nef'i'ye, Galip Dede'ye, Namık Kemal'e, Tevfik Fikret'e başarılı nazireler yazmıştır. Onların diliyle, on-

ların sesiyle, onların havasiyle... Bu güzel, bu zarif, bu nükteli şiirler, ona pek çok dost kazandırdı, pek az da düşman! Ama en büyük, en şerefli kazancı, Atatürk'ün sevgisiydi. Ona daima iltifat etmiştir.

Bir seçimde, İbrahim Alâettin Gövsa aday gösterilmemişti. Boztepe, Gaziye yalvardı:

— Paşam, ben Mecliste faydalı olamıyorum. İbrahim Alâettin ise hem Mecliste, hem komisyonlarda çok çalışan, çok hizmet eden bir arkadaşımdır. Beni affediniz de onu mebus yapınız!

Atatürk, bu vefalı dostluğu, Alâettin'i de tekrar mebus yaparak mükâfatlandırdı.

Ismet Paşayı da çok severdi Halil Nihat. Onun Başvekillikten ayrıldığı günlerde, bir kâğıda, büyük İran şairi Hafız'ın bir mısraını yazıp vermiş. Mânası şu:

«İsmet olmayan evde rahat olmaz!»

Aradan bir kaç gün geçtikten sonra, İsmet Paşa Halil Nihad'a gülerek takılmış

— Boztepe, Hafız'ın dediği çıkmadı!

O da gülerek cevap vermiş:

— Aldanma ki, şair sözü elbette yalandır!

Halil Nihat, sevgi gördü, saygı gördü, ama son yıllarında rahat görmedi Bekârdı. Hiç evlenmemişti. Yalnız hiç evlenmemiş de değil, ne helâl, ne haram, yatak odasında kadın görmemişti. Arasıra takılırdık

— Nihat Bey, seni evlendirelim artık...

O, altmış yılın ötesinden mahzun gözlerle gülerdi

— Hele durun bakalım, bu işler aceleye gelmez!

Fuad Paşa türbesinde güzel bir evi vardı, arka pencereleri Marmarayı çerçeveleyen güzel bir ev.

Salonunda iki resim vardı: Üsküdarlı Ali Rıza hocanın iki peyizajı... sonra üç te eski tâlik levha... biri, Nedim'den:

Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını,
Bir sâgar-i keşideye tut lâlezârını!

Öbürü, yine o lâle devri bülbülünden:

Gülzâra salın mevsimidir keşt-ü güzârın,
Ver hükmünü ey servirevan köhne bahârın!

Ölümünden bir kaç yıl önce bir gözünü kaybetti. Kendi kendisini şöyle teselli ediyordu:

— Bu yaştan sonra bana bir göz çok bile!

Bir on yaşında çocuktum.. Tam oldu elli sene
Uçurtma sevgisi girmişti kalbimin içine!
Ve bende at başı bir gitti yaş o sevgi ile!
Başımda ayni hava esti yirmisinde bile!
Bugünkü günde de hattâ: «O sevgiden bir iz
İçimde var gibi..» dersem taaccüp etmeyiniz!
Uçurtma görse gözüm mutlaka içim hoplar!
Hatırlarım onu hep esse tatlı bir rüzgâr!

Ağaç güzellerinin işte en sevimlisi: Çam!
Güzelliğin ne kadar vasfı varsa onda tamam!
Dikenli yaprağı masmavi, yemyeşil kış yaz)
Bahara minneti yoktur, eder bahara o naz!

Daha sonra kalbi yetersiz çalışmaya başladı. Yürüyemiyor, çalışamıyor, nefes alamıyordu. Tek talihi, sahici bir dost evinde yaşamaktı İbrahim Alâettin'in...

Nihayet bir gece, ölüme, elini çabuk tutması için yardım etti; çok sayıda uyku hapı yuttu ve edebiyatımızın bu «çiçekle nîm bozulmuş, rakîk siması» gülmeyi çoktandır unutmuş gözlerle sonsuz uykusuna daldı.

Allah rahmet etsin, Halil Nihad Boztepe, Trabzon'da Askerî Rüştiyede Arapça okurken hocasının bir öfkesini anlatırdı: «Kale Resulullah» sözünü, Peygambere hürmeten «Rasulullah buyurdu ki...» diye tercüme eden hocaefendi, kitapta sıra şaire gelince, çocukların: «Kaleşşair...» i de «şair buyurdu ki...» diye tercüme edişlerine sinirlenmeğe başlamış. Bir, iki sesini çıkarmamış. Ama, bir başkası daha kalkıp: «şair buyurdu ki...» dediğini duyunca kendini tutamamış. Kürsüden öfkeyle bağırmış: «— Ulan, dedi de, de! demiş. Senin şair dediğin peygamber değil! O da senin gibi sersemin biri! *Orhan Seyfi ORHON.*

«AĞAÇ KASİDESİ» NDEN

Zayıflamak modadır şimdi kız ne yer ne içer?
Bir iğnenin deliğinden murad ederse geçer!

Bakınca anlamaz insan güzel mi, çirkin mi?
Bu gölge canlı mı cansız mı, in mi, ya cin mi?

Uçardı tüy gibi bir an içinde şüphen mi var?
Ayaklarında eğer olmasaydı karyokalar!

Vücuda nisbeti yoktur, o bir hayalettir!
Fakat neler biliyor, bak, ne der Cemal Nadir:

Kavalyeler hep onun... Çünkü dansı bir san'at!
Eliyle yaptığı koktel... Sunarsa iç, bir tat!

Olur mu baş kuvaförsüz? Ya, olmuyor gerçek!
Nasıl gezer pedikürsüz ayakla? A, ne demek?

Onun kadar yüzecek varsa bir balıklarmış!
Tütün fena ise bir tek nefeste anlarmış!

Kızın mahareti olmuş mesel oyunlarda.
Durur mu, her gece oynar, büyüğünü oynar da!

Bezikte bâzı yaparmış ki öyle kombinezon,
Üç elde hasmını olmuş görürsünüz Rübikon!

Rölansı müthiş imiş, yok pokerde bir dengi!
Çekince resti atarmış rakibinin rengi!

Biriçte bir eşi yok. Öyle deklârasyonlar
Yapar ki şaşmak için... Türlü sürprizleri var!

Merakı hep de Şilem'dir, Gran değilse Pöti!
Kulüpte herkesi kıskandırır bu marifeti!

Kızın bayıldığı civcivli bir oyun da Frap!
Olur Asist diyenin karşısında hali harap!

Oyun mu istediniz, çok. Fakat şu var ki para,
Kazandıran üç oyundur: Kolon, Koşu, Bakara!

Zamane görmedi, görmez de böyle sanatkâr!
Dilerse kız sırık atlar, dilerse gülle atar!

Bütün bu şeyleri bilsin de varmasın kocaya,
Ve kurmasın yuva hâlâ... Yazık, bu oldu mu ya?

Tarascon'lu Tartarin çevirisinin önsözünde Hasan Âlî Yücel, onun için şöyle der : Türk edebiyatında Daudet'yi bize en çok tanıtan şair Halil Nihat olmuştur. Mizah edebiyatımızda kıymetli bir yeri olan şairimizin ruhile Daudet'nin ruhu arasında derinden benzeyişler vardır. Onun tercüme için Fransız yazarını seçmesi sanırım, bu sebeptendir. Çünkü Halil Nihat da müstehzidir; fakat iyi ruhlu bir müstehzi... Halil Nihat, «Küçük Efendi» adiyle «Le Petit Chose» u tercüme ettiği gibi «Değirmenimden Mektuplar» ı da, Şehbal'de neşretmişti. Onun «Taraskonlu Tartaren» tercümesi de çıkmıştır.

İlâhi, bunca hünerlerle kalsın evde bu kızl
Bu hale yanmalı âlem, yürekler etmeli cızl

Desin zavallıya tekmil mahalle halkı kalıkl
Üzüntüden ölecek kızcağız, bakın, ne yazık :

Başında saçtan eser yok... Ya var mı kaştan eser?
Bıyık denen şeye oğlan da düşman oldu... Keserl

ÇIKIYOR

Seneler var ki her ay bütçede noksan çıkıyor
Elli irada bedel masrafı doksan çıkıyor

Yüzerek nehri veyahut gölü geçtim derken
Yolumun üstüne birdenbire umman çıkıyor

Çıkacak çıkmıyacak çıktı veya çıksa diye
Çıkmadan bir yarım aylık usanıp can çıkıyor

Dün demiştim ki bugün çıktı (yarın) çıkmıyacak
Kaç yarım çıktı sözüm çıkmadı el'ân çıkıyor

Çıktı bir «bahs-i hanîfe» yle neler meydana
Sahibi ilm-ü fazilet nice insan çıkıyor

Saldırır üstüne birdenbire yaklaşma aman
Kirpi zannettiğin kükremiş arslan çıkıyor

Yine bir taş atacaklar diye karpuzcubaşı
Küfe sırtında eğip boynunu yan yan çıkıyor

Hem Şinasi deniliyor zâtına hem Abdülhak
Ne çıkar dersem eğer bizde de rostan çıkıyor

Ezkaza sapsa da bazan returana Nazif
Nâgehan rehgüzar azmine İran çıkıyor

Nâzır ol sen hele bir kere de istifa et
İki gün Nâzır olan sonra da âyan çıkıyor

İtimat et bana zira ne demişsem çıktı
Çıkmadan kış Anadoldan dahi Yunan çıkıyor

BESİM ATALAY (1882 - 1965)

Kur'an'ın yalnız Türkçeye değil, herhangi bir dile çevrilmesinin caiz olup olmadığı yolunda, ortalıkta daha çok bilmezler tarafından birtakım dedikodular yapılıp durmaktadır... Türk Ulusunun, inandığı kitabı, kendi dilince okuyup anlaması hakkı değil midir?

DİL bilgini. Uşak'ta doğdu. Rüştiye, medrese öğrenimlerinden sonra, İstanbul Öğretmen Okulu'nu bitirdi (1912). Öğretmenlik, maarif müdürlüğü yaptı (1919). Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdu. Uşak Millî Mücadele çalışmalarına katıldı. Birinci Büyük Millet Meclisi'ne Kütahya milletvekili oldu (1920). Türk Dil Kurumu yönetim, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi öğretim üyeliklerinde bulundu. Ankara'da öldü (7 Kasım). Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen, ömrünün sonuna kadar, Türkçenin özleşmesi için çalıştı. Şiirleri de vardır. Başlıca eserleri *Sakarya Destanı* (1921); *Türk Zaferine Armağan* (1923); *Türk Büyükleri ve Türk Adları* (1923); *Bektaşîlik ve Edebiyatı* (1924); *Türk Dili Kuralları* (1931); *Divanü Lügat-it-Türk* (3 cilt çeviri, tıpkı - basım ve indeks, 1939 - 43); *Türkçemizde Man-Men* (1940); *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme* (1942); *Türkçede Kelime Yapma Yolları* (1946); *Türk Diliyle İbadet* (1961); *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Çevirisi* (1962); *Türk Dilinde Ana Kelimeler veya Türkçede Türetme Sözlüğü* (1967); *Atasözlerinin Ana Kaynağı Abuşka Sözlüğü* (1970).

Kur'an-ı Kerim'in çevrilebileceğine fetva veren eski imamlara ve bilginlere gelince, başta Mezhebimizin imamı, Büyük Ebi Hanife gelir. Ondan sonra İmami Ebi Yusuf, İmami Muhammed de böyle düşünmüşlerdir. İslâm ulemasının büyüklerinden bulunan (527) nci hicri yıllarında yaşamış olan Ebi Bekir Bini Yusuf, ulemadan Kerhi, (9) uncu hicri yıllarında yaşamış bulunan, Türk bilginlerinden Balıkesirli Devletoğlu Yusuf dahi çevirmeye cevaz vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde, Kur'an'ın eski kitaplarda dahi bulunduğu açıklanmaktadır. Halbuki, Musanın ve İbrahimin dilleri Arapça değildi. Demek ki başka dilde de Kur'an olabiliyormuş. Nitekim şimdiye değin Türkçe birçok çevirmeler yapılmıştır. Bu çevirmeler düz çevirme olup, aslının ahengiyle okunamamaktadır. «Muhit» adlı fıkıh kitabının tavsiyesi üzerine ben çevirmemde, Nazmıcelilin aslındaki ahengi korumaya çalıştım. Her kelime-

nin karşılığını iyice ölçümlemeye dikkat ettim. İşim ilerledikçe şevkim ve aşkım arttı. Sonunda bu çevirmem meydana geldi. Başarım ancak Tanrıdandır. Çevirmemde tuttuğum yol, Türk dilinin gramer kurallarına uymak olmuştur. Arap dilinde, cümle ve hüküm önce gelir; sıfat, hal gibi takıntılar daha sonra gelir. Türkçemizde sıfat ve hal gibi şeyler önce gelir. Bütün bu takıntılar hazırlandıktan sonra hüküm gelir ki, bu hal ihtiyata çok uygundur. Ben dilimizin şivesini bozmamak istedim. Başka türlü yapsaydım, söz çok soğuk ve tatsız olurdu. Türk Ulusunun, inandığı kitabı, kendi dilince okuyup anlaması hakkı değil midir? Kimse ona «Sen şu kitaba inanacaksın, fakat kendi dilince okuyup anlamıyacaksın» diyemez. Ben bu işte, karınca kararınca, aziz ulusuma ve yüksek dinime bir hizmet ettiğime inanıyorum. Bu işin, dinimin ve ulusumun zararına bir iş olduğuna inansaydım, çekinirdim. Kur'an-ı Kerim anlaşılmak üzere gelmiş bir kitaptır. Onda gizli, kapaklı bir kavram yoktur. Kur'an «okuyun, anlayın» demektedir. Kur'an-ı Kerim'den en az (48) yerde akıl, (19) yerde anlamak, (18) yerde fikir, (5) yerde tezekkür, (7) yerde tedebbür, birçok yerde de (Elbab) geçmektedir. Bu kelimelerin hepsinde de anlamak ve düşünmek kavramları vardır. Anlamı bilinmiyen bir sözde akıl fikir işler mi?... Ben de bir insanım. Her insan gibi yanılmış olabilirim. Yanlış da yapabilirim. Her zaman yanlışımı düzeltmeye, kabullenmeye hazırım. Bilerek, inanarak, okuyarak, yanarak bu işe atıldım. Niyeti hayır olanın sonu da hayır olur. Bu eseri aşkım getirmiştir. Aşk olmadıkça meşk olur mu?... Bu yolda daha fazla bilgi edinmek istiyenler (Türk Diliyle İbadet) adındaki kitabımıza baksınlar. *Besim ATALAY*. Kur'an çevirisini anlatırken soruyor :

Aşk Bana Nereden Geldi?

Evimizde, komşularımızda sık sık mevlid okunurdu. O vakitler mevlidi bugünkü gibi bir tek kişi okumazdı. Üç, ya da dört sesi güzel hoca, bir ağızdan yüksek sesle okurdu. Mevlid parçaları arasında hocalar tarafından, yanık yanık okunan ilâhilere halk da katılırdı. Toplulukla okunan ilâhiler, salâvatlar insana kendisini unuttururdu.

Rüştiye tahsilinden sonra beni medreseye verdiler. Hocalarımın ve babalığımın yasak etmesini dinlemiyerek ara sıra Uşşaki Tarikatı Tekkesine giderdim. Orada bir ağızdan okunan ilâhilerden ve nefeslerden çok hoşlanırdım. Bir ağızdan okunan Türkçe parçaların üzerimdeki etkileri derin ve heyecanlı oluyordu.

Medresedeki derslerim hayli ilerlemişti. Yaşım küçük olduğu için, hocam bana icazet vermedi. Ben yalnız medrese kitaplarını değil, elime geçen her eseri okurdum. O sıralarda İzmirde çıkan gazetelerle, rahmetli Bıçakçı Zade Hakkı Beyin çıkardığı dergi, düşüncelerim üzerinde silinmez izler bırakıyordu.

Bana bir fikir gelmeye başladı. Dinliyenler niçin mevlidi dinlerken, içten gelen bir coşkunluk duyuyorlar? Camilerde okunan mukabelede bu heyecanı

YENİCAMİNİN ARKASI

duymuyorlar? Yalnız dinliyorlar. Bu sorunun cevabını gene kendim biliyordum: Okunan Kur'an ayetlerini dinliyenler anlamıyorlardı. Ayetler Türkçe olsa idi, her halde hem Kur'an'ın ahengi, hem anlamı büyük etki yapacaktı. Bir gün bu düşüncemi medresedeki arkadaşlara açmıştım. İş, hocamın kulağına gitmiş. Az kalsın medreseden kovulacaktım.

Okumak için, 22 yaşımda iken İstanbul'a gittim. Şehzade Camiinde ders okutan rahmetli Çarşambalı Hacı Ahmet Efendinin dersine oturdum. Buhari, Tasavvurat, Usuli Fıkıh okuturdu. Bir gün hocama Kur'an'ın ve Buharinin tercümesinden bahsettim. Kızdı: «Sen yapsana!» diye beni haşladı.

Bende bu fikir günden güne gelişiyor, kökleşiyordu. Nihayet devrimler oldu. Yıllar geçti. Önce Türk Dil Encümeni kuruldu. Bu kurumda bulundum. Sonra da Atatürk'ün buyrumu ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyete de seçildim. Atanın emriyle Divanı Lûgat-ı çevirdim. Daha sonra Ettüfetüzzekiye, Eşsüzûrüzzehebiyye gibi birkaç eserin çevirmesini de yaptıktan sonra, sıranın Kur'anı Kerim çevirmesine geldiğini gördüm. Basılmış olan ne kadar Kur'an tercümesi varsa, Dil Kurumunda topladım. Vilâyetlere yazdım. Bu gibi basılmamış Kur'an tercümeleri varsa, bize bedeli karşılığında göndermelerini rica ettim, gönderdiler.

Maarif Müdürlüğü yaptığım sıralarda, Orta Anadoluda, bazı kasabalarda ve köylerde Karaosmanoğulları zamanında, kelime kelime yapılmış Kur'an tercümeleri gördüm. Tam 42 yıl önce Erzincan Camiinde böyle bir çevirme görmüştüm. Kur'an çevirmesine karar verdikten sonra İstanbula gittim. Basılmış ne kadar Arapça Kur'an tefsiri buldumsa, hepsini aldım. Dil Kurumu Kitaplığına yerleştirdim. Artık iyice hazırlanmıştım. Elde bulunan tercümeleri gözden geçirdim. Hemen hiçbiri yeterli değildi. Birkaçı da çok yanlıştı. Kur'an-ı Türkçeye çevirecek olan kimselerin, hem Türkçeyi, hem de Arapçayı, Arapçanın eskisini, yenisini, Türkçenin de eskisini, yenisini iyi bilmeleri gerekli olduğunu gördüm. Bu işte edebî zevkin dahi yeri olmalıydı. Çevirme işi için bu kadarı yeter miydi?. Yok. Yok. Kişi daha birçok bilgileri kavramış bulunmalıydı. Tanrıma bin şükür. Ben bu yolda yetişmiştim. Kur'an'ın sahibine güvenerek 20 yıl önce işe giriştim. Dil Kurumunda iken çevirmemi iki defa gözden geçirdim. Birtakım hoş olmıyan sebepler yüzünden Kurumdan çekildim. Fakat, gene bu işin yakasını bırakmadım. Tanrıya öğüş, bitirdim.

Sırası gelmişken, şunu da belirtmeliyim ki, Kur'an'ın yalnız Türkçeye değil, herhangi bir dile çevrilmesinin caiz olup olmadığı yolunda, ortalıkta, daha çok bilmezler tarafından birtakım dedikodular yapılıp durmaktadır. Bu yolda eski din bilginlerinin ve büyük imamımız Ebi Hanifenin fetvalarını ve ictihadlarını kısaca yazmayı faydalı bulurum.

Bizde din adamlarımızın kafalarında kökleşmiş bir kanış vardır. Herhangi bir işte eskilerin fetvalarını ve ictihatlarını ararlar. Günün gereğini hiç düşünmezler. Maslahatta kolaylık, akıllarına gelmez. Kendi silâhlariyle, kendilerine tanıklık verebilmek için önce, eski bazı tefsircilerin görüşlerini yazacağım

Keşşaf tefsiri sahibi Türk Zemahşeri ünlü tefsirinde çevirmenin yapılmasına cevaz vermiştir. Medariküttenzil, İbni Abbas, Beyzali Kazi, Ruhulmaani, Tabari, Ruhulbeyan ve başkaları çevirme işini caiz görmüşlerdir.

Kur'an'ın çevrilmesine cevaz veren kitaplardan birkaçının adlarını vermeyi de faydalı buluyorum : Fetâvayığıyasiye, Aynülayan, Tefsiri Kebir, Nerşehi, Dürerülahkâm, Mecmeülenhür, Menafiuddekayık, Esra-

rülmeani, Hâzin Tefsiri Esrarülmesail, Fıkıhdan Tahavi, son asrın kıymetli din ve felsefe bilgini, rahmetli hocam, İzmirli Hakkı. Çevirmenin caiz olduğunu gösteren bir iki ayetten de bahsedip geçeceğim. (14) üncü surenin (4) üncü ayetinde: «Kendilerine anlatsın diye, biz gönderdiğimiz her Peygamberi ancak ulusunun dilince gönderdik.» deniliyor. İslâm ilminde «Kurra» denilen birtakım zatlar vardır ki, Kur'an-ı Kerim okumakta ufak tefek özellik gösterirler. Bu ayetin metninde «Lisan» diye geçen kelimeyi «Lüsün» şeklinde okurlar. Elbette bu okuyuş sebepsiz değildir. İş bu okuyuşa göre ayette bulunan «Lüsün» kelimesi «Dillerince» demek olur ki, bu şekil daha geneldir. En'am suresinin (157) nci ayetinde: «Bizden önce iki bölüğe kitap indirildi, biz onların okuyuşundan bir şey anlamıyorduk demeyesiniz» deniyor. Bu, «Dilleri ayrı idi anlamıyorduk» demekten başka nedir? (9) uncu surenin (44) üncü ayetinde «Biz Kur'an-ı Arapçadan başka bir dille indirseydik, millet Arap, dil Acemce derlerdi» buyuruluyor. *Besim ATALAY*. 23 Temmuz 1920 tarihli «Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi»nde yayınlanan bir şiiri

UŞAK'TAN AYRILIRKEN

Uğursuz bir günün sabahı idi.
Dalgın uykulardan uyanamadım.
Ak saçlı validem «Kalk oğlum!» dedi
Uydum uyanmadım: Ben kanamadım.

Gördüm muhâcirle tutulmuş yollar;
Ağlaşır öksüzler, bağrışır dullar,
Böyle bir ayrılık görmesin kullar
Ben bu ayrılışa dayanamadım.

Bülbül gibi öten tûtî dillerden,
Gülşende açılan gonca güllerden,
Doğup büyüdüğüm güzel illerden
Böyle ayrılırım hiç sanamadım.

«Yeşil ormanların uğultuları,
Dertli kuşlarının yanık hûları
Dereler dolduran gümüş suları
Susmuş.» dediler de inanamadım.

O cennet misâli yaylalarına,
Güzel köylerine, obalarına,
Altın başak tutan tarlalarına
Baktıkça baktım, usanamadım.

Yer yer perilerin mey çakışına,
Kara gözlülerin yan bakışına,
Mest-i nigâhların can yakışına
Pervâneler gibi ben yanamadım.

Kadersiz yurdumun ağlayışını,
Ah ile yürekler dağlayışını,
Hazin ırmakların çağlayışını
Gördüm de ağladım, dayanamadım.

Kesmeyin yolumu ey ulu dağlar!
Kimsesiz vatanda öksüzler ağlar!
Taliim gurbette ayağım bağlar
Sevgili yurduma yollanamadım.

Ey Besim deryâ-yı mihnete daldım
Bin türlü elemle doldum, boşaldım,
Gayyâ-yı hicrânda kaldım, bunaldım
Tırmanmak istedim, tırmanamadım.

Gönül ne zevkinde, ne kederinde,
Ne mâhitâbında, ne seherinde,
Gurbet illerinin gülşenlerinde
Teselli bulmadı, aldanamadım.

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

(1883 - 1952)

Ben, insanlara yaşamak için ümit, kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım. Zaten tam bir refah içinde yaşamıyoruz. Bir de karanlık, kötü şeylerden bahsederlerse bize, onları okursak... Bu, insanları bir havana koyup ezmeye benzer... Yaşama umudu, neşe vermeli insanlara okudukları.

MODERN hikâyeciliğimizin öncülerinden. Çorlu'da doğdu (29 Mart). Rumeli'den göç eden yoksul bir çiftçi ailenin çocuğudur. İlkokulu dahi bitirmemiş, kendi kendini yetiştirmiştir. Çok genç yaşta politik hayata atıldı (1906). İttihat ve Terakki Cemiyetinde müfettişlik görevi aldı (1908). Mütareke yıllarında Damat Ferit hükümetinin takibi üzerine Anadolu'ya kaçtı. Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra, orta elçilikle Azerbaycan'a gönderildi (1920 - 1923). İstanbul'a dönerek lise tarih ve coğrafya öğretmenliği, gazetecilik yaptı (1924). Elçilikle İran'a gitti (1925 - 1930); Elâzığ Milletvekili seçildi (1930 - 1932). Tekrar elçilikle Afganistan ve Rusya'da bulundu (1932 - 1940). Fransızca, Arapça, Farsça biliyordu. CHP Genel Sekreterliği (1941 - 1945), Bilecik Milletvekilliği (1946) görevlerinden sonra, verimli bir sanat hayatına girdiği sıralarda Ankara'da öldü (16 Mayıs).

Esendal'ın sayıları hayli kabarık takma adlarla hikâyeler yayınladığı, siyasi hayatından sanat çalışmalarını dikkatle uzak bulundurduğu görülüyordu. Ancak bu yarışmadan sonra, romanın değeri üzerinde çıkan yazılarla, bu takma adların arkasında kimin bulunduğunu öğrenebildik. 1945 yılında kendi arzusu ile Halk Partisi Genel Sekreterliğinden ayrılarak evine çekildikten sonra artık adını, eserlerini gizlemek lüzumunu da hissetmedi, ölümüne kadar son yıllarını, çağımızın kişilerini, yaşayışını anlatan hikâyelerini yazmağa, eski eserlerini derleyip kitap biçimine getirmeğe hasretti. 16 mayıs 1952 de Ankara'da öldüğü zaman, cenazesine katılmağı bir protokol mecburiyeti sayan kara elbiseli, ölen insanın asıl değerinin nerelerde gizlendiğini bilmiyen bir kalabalığın yanında, gözleri yaşlı, tabutun çevresinde sım sıkı kenetlen-

miş bir gençler kalabalığı da vardı. Onun eserlerindeki yeniliğe, dilinin duruluğuna hayran olan bu gençler Yüksel caddesindeki evinin kapısını aşındırırlar, bu ihtiyar delikanlı tarafından sevgiyle, heyecanla karşılanırlar, anılarını dinlerler, düşüncelerinden faydalanırlardı. Esendal 62 yaşında evine çekilip bütün vaktini sanat çalışmalarına verdiği yıllarda gençlerden kopup gelen bir hayranlar kalabalığı tarafından sarılmıştı. Sanat yolunda bir acelesi, ün kazanmak için telâşı olmıyan Esendal'ın ünü son günlerinde genişleyiverdi, bu gidişle ölümden sonra ölümsüzler arasına karışacağı anlaşılıyor. Öldüğünde iki cilt hikâyeler kitabındaki 50 hikâyesi ile, «Ayaşlı ve kiracıları» adındaki romanın ilk baskısı ellerde dolaşıyordu. Babaları tarafından çok sevilen evlâtları 6 yıldır ellerinde bulunan edebî terekesini yayınlamakta ihmalkâr davranıyorlar. Esendal'ı yakından tanıyanlar 20 cilt tutacak toplu eserlerinin tanzim edildiğinden bahsediyorlar. Halbuki bugün için edebiyatımızın benzeri gelmemiş bu dâhi hikâyecisinden elimizde bulunan ancak üç kitaptır. Memduh Şevket Esendal'ın ilk hikâyesi «Güvenli Hacı» nın 1925 yılında «Meslek» gazetesinde yayınlandığını tesbit eden Tahir Alangu'ya göre

Esendal'ın Eserleri

Esendal, ölümünden önce, eski hikâyeleri ve yeni yazdıklarını derliyerek toplu eserlerini yayınlamağa çalışıyordu. Bu maksatla bir kooperatifin kurulmasına da ön ayak olmuştu (1946). İki cilt halinde çıkan hikâye kitaplarına ancak 48 hikâyesini alabilmişti. Tasarladığı üçüncü cildi yayınlıyamadan göçtü. Eskiden «*Meslek*» gazetesinde çıkanlardan geriye kalanlarla (14 hikâye) yeni yazdıkları (1947 - 1952 yılları arasında yazılmış ve dergilerde kalmış 10 hikâye) bu cilde girecek, hepsi yine 25 hikâyelik bir cilt olacaktı. Bu hâle göre Esendal'ın toplu eserleri 75 hikâye civarında olacaktı. Salim Şengil, onun kitap haline gelmemiş hikâyelerini 46 olarak gösterdiği halde *(Seçilmiş Hikâyeler Dergisi M. Ş. E. özel sayısı, 1952);* Cahit Külebi, bir yazısında 20 cilt tutacak toplu eserlerinden, birkaç piyesi, aralarında 150'şer sayfa tutanları da olmak üzere terekesinde 200 tane hikâyenin bulunduğundan bahsetmektedir *(Türk Dili* dergisi, 1 temmuz 1952). Eğer bu bilgiler doğru çıkar da onun bu eserleri yayınlanırsa, *M. Ş. E.* toplu eserleri ile iki büyük hikâyecimizin *(Ömer Seyfettin, Sait Faik)* verimlerini çok aşmış olacaktır. Bunlardan 34 tanesi «*Ulus*» gazetesinde kalmış, eline geçen müsvedde halindeki 8 hikâyeyi *Salim Şengil* peyderpey yayınlamakta *(Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* ve *Dost*'da), geriye kalanlar her halde mirasçılarının elinde bulunmaktadır. Yazarı çok yakından tanıyan *Salim Şengil* ve *Ahmet Kutsi Tecer* de bu son sayılar ve bilgileri doğrulamakta ve ayrıca «*Ulus*» gazetesi için hazırladığı bir romanın varlığından haber vermektedirler.

M. Ş. E., küçük hikâye ve küçük küçük-hikâye biçiminde eserler yazmış, büyük hikâyeleri henüz ortaya çıkmamıştır. Birkaç forması eksik basılan

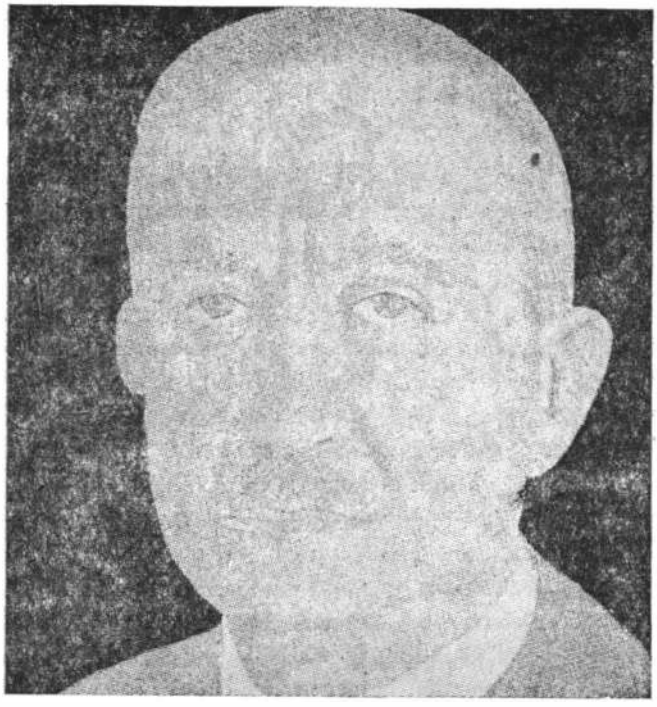

Cumhuriyet sonrası hikâyemizin büyük ustası Memduh Şevket Esendal

(ikinci baskısında da) ve asıl biçiminden, çok farklı bir kılıkla ortaya çıkan «*Ayaşlı ve Kiracıları*» adındaki romanından başka «*Miras*» adındaki romanı da gazete sayfalarında kalmıştır. «*Geçmiş yıllar*» adını taşıyan hatıralarının ölümünden 30 yıl sonra yayınlanmasını vasiyet etmiştir, terekesinden çıkan bu eserin çocukluk günlerini anlatan bir parçası ölümünden önce «*Türk Dili*» dergisinde yayınlanmıştı (*«Rüştiye»*, sayı 1, ekim 1951). Esendal'ın «Dost» yayınları arasında çıkan iki hikâye kitabı vaktiyle basılan iki ciltlik hikâyelerinin kapak değiştirmiş bir şeklinden ibarettir.

HİKÂYEYE BAŞLAMASI

M. Ş. Esendal'ın hikâyeye başlaması oldukça eski tarihlere çıkar (1916). Yazıp da yayınlamadığı ilk hikâyelerine bakılırsa, onun bu alandaki kıdemi aşağı yukarı Ömer Seyfettin'le beraberdir. Böyle olduğu halde, o yıllarda moda olan hiç bir edebî topluluğa katılmamış, hikâyelerini ancak Cumhuriyet'in ilânından sonra yayınlıyabilmiştir (1925). O yıllarda edebî anlayışına uygun bir çevre de bulamazdı, yaygın hikâye anlayışının yanında, onun eserleri için vakit henüz erkendi. 1925 yılından sonra hikâyelerini yayınlamağa bir müddet aralık vermiş, «*Ayaşlı ve Kiracıları*» adındaki romanını çıkarmıştı (1934). Pek dikkati çekmeden, uzun müddet gölgede kalan eserleri ve edebî kişiliği,

ancak 1945 yılından sonra siyasî hayattan ayrılmasiyle birdenbire ortaya çıktı; ölümüne kadar, yeniden yayınladığı eserleri, genç sanatçılara yaptığı telkinlerle oldukça hareketli bir sanatçı hayatı yaşadı. M. Ş. Esendal'ın yeni hikâyeciliğimiz üzerinde başarılı etkiler yapan eserlerinin hepsi bu 1925 - 1946 yılları arasına sığar ve yayılır.

Onun hikâyeye getirdiği yenilik, «*sâdelik*» olarak adlandırılmıştır. Edebiyatın sâdeleştirilmesi demek, onu, kendinden öncekilerin yazıya musallat ettikleri «*edebiyattan*» kurtarmak demekti. Sanat eserinin sâdeleştirilmesi, hareket ve düşüncenin dolambaçsız bir yoldan söylenişi, memlekette halka doğru yönelen geniş bir yola açılıyordu. Bir ankete verdiği cevapta onun bu yoldaki düşüncelerini açık olarak buluyoruz: «... *Edebiyatı bilmediğimden, marifetsizliğimden sâde yazmışımdır. Bilsem, öyle düpedüz yazar mıyım hiç? Köylü bir şeyi söylerken dikine, olduğu gibi söyler... Neden? Süslemesini bilmez, benzetmesini bilmez, anlatmasını bilmez de ondan... Marifetli insanlar öyle yapmazlar. Sözlerine, yazılarına marifetlerini sokarlar, hünerlerini gösterirler... Aslını sorarsanız marifet hayatın içinde, hayata uymıyan bir şeydir. Benim dilim kısa... İstediklerimi anlatabilmek güç.*» (*Varlık* dergisi. Haziran 1952). Ama onun edebiyatı halka götüren sadelik yolu, sanatın gereklerinden, karışık konular, meseleler, ruh analizlerinden vazgeçmek anlamına gelmiyor. Esendal, hikâyecilerimiz arasında, en karışık ve dolambaçlı meseleleri bile sadelik ilkelerinden vazgeçmeden anlatabilen en başarılı sanatçıdır.

Bu ilke onu, bizde o zamanlar moda olan *Maupassant* yerine, adı yeni yeni duyulmağa başlıyan bir başka hikâyeciye, *Çehof*'a götürdü. Onun hikâyelerindeki tekniğin benzerlerini, hattâ bazı hikâyelerinin kuruluş bakımından tıpkılarını Esendal'ın hikâyeleri arasında bulup gösterebiliriz. Çehof'un bazı hikâyeleri de ona, bizdeki benzerlerini hatırlatarak, hareket noktası vazifesini görmüştür. Ama bu etki, daha çok biçim, hikâye yazışı, dil, hikâye kişilerini anlayışı yönündedir. Yoksa Çehof'un bir çok eserlerinde bulunan karamsar, melâl dolu *acı tenkitçi gerçekçilik* yoluna süreli ve sistemli olarak sapmış değildir. Çok defa *gözlemci* -ve *tasvirci- gerçekçiliğin* sınırlarında kalmıştır. Buna göre, konularında yaşama üstü olayları bir tarafa bırakarak gündelik yaşayışın içinden hikâyelerini rahatça çıkarışı, çağdaşları arasında rağbet görmiyen bir yol olduğu gibi, 1946 yılından sonra da ancak değeri yavaş anlaşılabildi. Konuyu, yoğunlaştırılmış, şaşılacak derecede heyecanlı, üstün yaşayışlardan çıkarmağa alışmış bir ortamda, onun bazan pek basit bir olaydan bahseden hikâyeleri önce herkesi yadırgattı. Hikâyelerinin başlangıçlarında, bitişlerinde, düğüm yerlerinde, sonuçlarında bizde alışılmış biçimden ayrılıyor: «*Hayat ne tatlı*» (Kitap. 2) hikâyesinde görüldüğü gibi, İstanbul'un bir kenar semtinin yaz manzarasının kısa bir tasviri ile başlıyor. Bir öğleden sonrası ile akşam vakti arasında, Hafız Nuri Efendi'nin evinin kapısında başlayıp yine orada biten ufak bir gezintiyi konu olarak alıyor. Burada entrik-

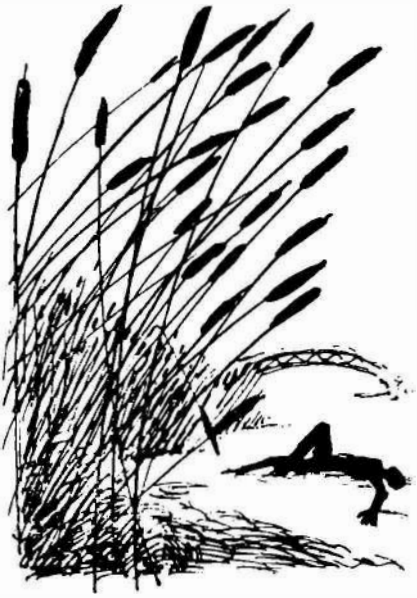

Haseki'yi geçtik, bu bana «Hasan, biliyor musun şimdi canım ne istedi?» diye sordu. «Ne istedi?» dedim. Bu su mahallebisini sever. «Su muhallebesi alalım» diyecek sandım. «Sapalım, Şehremininden alırız» diyecektim. Bu «seni öpmek istedim» dedi. Bakındım, sokaklarda kimseler yok. «Bırak şimdi, yürüyelim, eve geç kaldık.» dedim. «Evde yemeğim hazır, bir ısıtacağım!» diyor. Biraz daha yürüdük, gene bu, «ne olursun, dur biraz öpeyim, canım istedi» dedi. Bu yalan söylemez. Sahiden canı istemiş. Aklıma geldi, «belki de iki canlıdır» dedim. Durdum, «gel öp!» dedim. Bu sarıldı, iki yanağımdan öptü. Sonra benim de içimden geldi, «dur bâri ben de seni öpeyim!» dedim. Bu, başındaki atkıyı yanaklarından çekti, «öp» dedi. Ben de bunu öptüm. *(Komiser,* Ulus gazetesi 23 Ocak 1949)

ler, yığın halinde olaylar, aşk titremeleri, ihtiras çekişmeleri, iyi tertiplenmiş menfaat dolapları gibi hikâyelerin düğüm noktalarında görmeğe alıştığımız edebî malzemeye yer verilmemiştir. Bitişi de başlayışına benzer, hayatta her zaman olduğu gibidir. Çehof'vâri hikâyede de hayatın rastgele bir yerinden söze giriliyor, ayıklanmamış kişilerin ve olayların sanatına iniliyordu. Ama bize yayılmış Maupassant'vâri hikâye, olayların yüceliği, iri tiplerin güçlü kişilikleri peşinden sürüklenerek yazılıyordu. Bunlar, hikâye kişileri değil, epika kahramanları idiler. Heyecan verici çekişmeler, hayret verici olaylarla yüklü bu hikâyelere gerçek bir dünyayı ve insanları sokamazdınız. Bütün hikâye yapısı boyunca şaşıtıcı, şok yapıcı sonuçlar, icâtlar, günlük yaşayıştan iyice arınmış, bir gerçekten koparılmış dünya anlatılırdı bunlarda.

HİKÂYELERİNİN ÖZELLİĞİ

Onun hikâyelerinin bir başka özelliği de, olayı bitmiş olarak arkasından değil, olurken vermesidir. Bundan dolayıdır ki, hikâyeleri, geçmiş devirlerdeki olayları verse bile şimdi oluyormuş gibi anlatılmıştır. Geçmişe ve geleceğe uzanan dallı budaklı açıklamalara girişmez. Hikâyecilikte en eski tarz olan «açıklama» yolunu bir yana bırakmıştır. Kıyısı köşesi yazar tarafından «iyice açıklanmış», okuyucuya hiç bir düşünce ve tasarlama payı bırakmıyan hikâyeden sonra bu yeni hikâyenin yadırganması kendiliğinden anlaşılır bir haldir. Hikâyeciliğimiz, günden güne okuyucuların hikâyeye katılmalarını daha fazla

istiyor, okuyucuyu da hikâyenin bir parçası hâline getirmeğe doğru eğiliyor. Ama okuyucudan beklenen ruhî ve zihnî çalışmanın ölçüsüz ve aşırı bir şeklinin de, eski açıklamacı hikâyeye karşı bir özlem uyandıracağı gibi, bu çeşit bir çalışmaya hazır olmıyan halk tabakalarının okuyucu olarak kaybedilmesine sebep olabilir. M. Ş. Esendal'da bu mesele kolay bir şekilde çözülmüştür. Hikâyesinin bütün unsurlarının gerçeğe uygun ve marifetten uzak oluşu onu bu tehlikeden kurtarıyor.

Onun hikâyelerinde dikkati çeken bir başka yön, konularındaki basit güzelliğin yanında kişilerinin de çok canlı ve gerçekten alınmış olmalarıdır. Hiç bir yazarımız M. Ş. Esendal kadar milletimizin köylüsünü, kentlisini, çeşitli bölgelerde, çeşitli zamanlarda tanımak fırsatlarını bulamamıştır. Aydın zümreler ve sanatçılarımızın köylüyü tanımadan idealize etmeleri yerine, o, fazla derine inememekle beraber, köylüyü doğru çizgilerle anlatan ilk yazarlarımız arasında yer alır. O, hikâyelerinde anlattığı halkımızı tanımış, ruhlarını, meselelerini, düşlerini, düşüncelerini öğrenmiş, duygulu bir anlatışa kapılmadan rahatça tasvir etmiştir. Onun, anlattıkları karşısındaki bu sinirsiz rahatlığı, gerçeği öğrenmesinde harcadığı uzun emeğin tabiî bir sonucudur. Anlatıştaki ölçü bozukluklarının, yer yer şişkinliklerin, bir sanatçı ruhunun huzursuzlukları ile birlikte, çalışma noksanlığının bir ifâdesi olduğunu, sırası gelmişken belirtmeliyim. Hikâyelerine koyduğu kişileri ve onların yaşamalarını şöyle ayak üzeri görüvermiş değil, bütün ömür boyunca öğrenmiş olanlara hâs olgun bir ifâdeye sahiptir. M. Ş. Esendal, yetiştiği çağın sanatçılarının aksine, kimsenin ilgiye lâyık bulmadığı kişileri, çevresinde kaynaşan kalabalığı merak ediyordu. Onun eriştiği yüksek mevkilerde bulunanlar arasında halka bu kadar inebileni görülmemiştir. Halkın çeşitli tabakalarının yaşamalarına imrenircesine, onları candan severek yazdığı hikâyeleri derhal göze çarpar. Mevkii, yaşı, geniş kültürü engel olmadan, kalabalığın içinde rastgele şöyle bir kişinin yaşamasına eğiliyor, onu hor görmeden, gülünç ve iğrenç yönlerinden tiksinmeden, alay etmeden, güzel ve zevkli yönlerinin tadına vararak anlatıyor. Hiç bir düzensizliğe, kötülüğe, kimseye kızmıyor, hiç kimseden sevgisini esirgemiyor. Hikâyelerindeki bu hâli, yaşamasındaki hâlin bir devamından başka bir şey değildi. Adı geçen ankete verdiği cevabın bir yerinde: «*...Ben insanlara yaşamak için umit, kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım. İnsanları yoğunmuş mutfak paçavrasına çeviren ve ye'se düşüren yazılardan hoşlanmam. Zaten tam bir refâh içinde, huzur içinde yaşamıyoruz. Bir de karanlık, kötü şeylerden bahsederlerse bize, onları okursak... Bu, insanları bir havana koyup ezmeğe benzer Halbuki insanların içinde bir umut olmalı... Yaşama umudu, neş'e vermeli insanlara okudukları...*» diyordu. Esendal, bir toplum düzeninin, bu milletin yüzyıllar boyunca yaşayışının sürüp getirdiği güzel ve iyi törelerin, millî değerlerin ayıklanmış bütünü ile batılı tekniğin birleşmesinden meydana gelecek yeni bir düzenin, savunucusu ve habercisi idi. İnsanların kötülüklerinden bah-

Sıcak yaz günü, evde kim varsa, küçük büyük, çoluk çocuk, toplandılar, öğle yemeğini yediler, sonra da her biri bir yana çekildiler. Şehre inecekler, giyindiler gittiler. İrfan Beyle Mükerrem, futbol maçına gideceklermiş, savuştular. Büyük hanımın, sözüne bakılırsa, bu son günlerde öğle yemeklerini yedikten sonra, büyük efendi, Kerim beylere kaçıyor, orada kanape üstünde uyuklayıp uykusunu alıyor, gece erken yatıp uyuyanlara da kızıyor, söyleniyormuş. Büyük hanım, olduğu bir günden, öğle uykusunu sevmezmiş, ama, gece erken yatıp kocasının çenesini açtırmamak için şimdi öğle yemeklerinden sonra biraz kestiriyormuş! *(Gençlik*, 29 Ocak 1924)

sederken, bu mutlu gelişmeyi gözönünde tutarak, bunların hepsinin iyiye varacağını duyurarak babaca bir hoş görürlükle anlatmaktadır. Bu toprak üstündeki insanların yaşayışlarında, duyuşlarında, dillerinde, sanatlarında yerleşmiş bir soy yücelik olduğuna inanıyor. Bu bakımdan, o, ayrılıkları, anlaşmazlıkları, kinleri ortadan kaldıracak, yurdumuzun bütün insanlarına yayılacak bir sevgiyi sanatının temeline koymuştur. O, her haliyle sanatta, uzlaştırıcı, âilede ve millette sürüp gelen müsbet ve üstün değerleri ortaya çıkarıp yayıcı bir fonksiyon görmektedir. İstanbul'un bir kenar semtindeki bir küçük Hâfız Nuri Efendi'yi bize tanıtmasının anlamı budur. M. Ş. Esendal, çöken bir imparatorluğun en kara günlerinde yazdığı hikâyelerinde bile bu görüşünden ayrılmamıştır. Hikâye tekniğinin kuvvetle etkisi altında kaldığı Çehof'tan, bu yönü ile de iyice ayrılır.

Anlattığı gerçekler hangi soydan olursa olsun, bizde bazı hikâyecilerde görülen, dâva adamlarına hâs hırçın tenkit ifadesinden uzak kalmış, halkın hayatında görülen sosyal meseleleri ele alırken daima sakin ve olgun bir tonu muhafaza etmiştir. En büyük dertlerimizi en sakin bir tavırla anlatırken hiç bir yöne cephe almak lüzumunu duymadan, bunların sebeplerini de ortaya koyar. Bütün bu yumuşaklığına rağmen bazan bir kötü anlayışı, bazan bir tipi, bazan bir sosyal meseleyi ele alıp aynı sakin tavırla, ama sertçe hicvettiği de olmuştur (*«Hâmit için bir yazı»*; *«Taş hayvan»* (Seç. hik. M. Ş. E. Özel sayısı); *«Feminist»*, kitap. 2). Onun hikâyeciliğindeki bu iyimser havanın kişiliğinde de olduğu bilinmektedir.

Hikâyelerinde kişi, sosyal çevre, ele aldığı mesele, konu yönlerinden de çekici bir çeşitliliğe sahiptir. Hikâyecilerimiz üzerindeki etkileri biraz geç kalmakla beraber, 1946 yılından sonra edebiyatımızda ortaya çıkan belli başlı

birkaç hikâye yolundan birinin başında bulunmuş, etkileri çabuk ve geniş olmuştur. İlk yol, Sadri Ertem - Sabahattin Ali'nin öncülüğünü yaptıkları tenkitçi sosyal - gerçekçi'liğe yönelen yoldu. İkincisi F. Celâlettin'in Millî edebiyat devrinden alıp zamanımıza kadar getirdiği eskiye bağlı hikâye tarzıdır. Üçüncü yol, Sait Faik'in geliştirip öncülüğünü yaptığı büyük şehir insanının yalnızlı'ğını anlatan tasvirci gerçekçilik yolu idi. M. Ş. Esendal, bütün bu yolların dışında, geniş anlamda bir gözlemci gerçekçilik yoluna gitti ki, bir çok genç sanatçılar onun derecesine erişememekle beraber, bugün bu yolda eser vermekte veya diğer yollarla bu yolun bir karışımını yapmağa çalışmaktadırlar.

Esendal'ın hikâyelerinde göze çarpan ve hayranlık uyandıran en büyük nitelik, şüphesiz, dilinin özlüğü, duruluğu, halk türkçesine yakınlığı olmuştur. Yazılı edebiyata sıkı sıkıya bağlı kalarak ancak üslûplarındaki tek tük kelimeleri değiştirmek suretiyle, sınırlı bir dil arılığına gitmek istiyen sanatçıların yanında M. Ş. Esendal, daha kökten bir yola sapmış, bugün artık edebiyatımızda yerleşmeğe başlayan bir dilin, konuşma diline dayanan yeni yazı dilinin öncülüğünü yapmıştır. Halkın dilini ve yaşayışını çok iyi bilmesinin bu başarıda büyük hissesi vardır. Hikâyelerinde o kadar beğenilen bu dili, yalnız yazılarında değil, gündelik yaşayışında da kullanırdı. Yani, konuşma ve yazılı edebiyat dili ayrılığını kabul etmiyor, köylü ve kentli arasında herkesi saran ortak bir dil seviyesinde konuşup yazıyordu. Yalnız, Esendal'ın hikâyelerinin kitap biçimindeki son şekillerine bakarak onun dili üzerinde yargıya varanlar yanılmışlar, bu hikâyelerin yazılıp yayınlandıkları 1916 - 1925 yıllarında bile bu derece tam ve ileri dil şuuruna ve seviyesine sahip olduğunu sanmışlardır. Esendal, hikâyeye ilk başladığı yıllarda dil anlayışı bakımından çağdaşlarından, hattâ bu yolun öncüsü Ömer Seyfettin'den biraz daha ileri bir çizgide olmakla beraber, son yıllarında eriştiği ileri dil merhalesinde de değildi, buna ancak devrimlerden sonra, zamanla kavuşabilmiştir. Bundan dolayıdır ki onun eserlerindeki dil duruluğunun dilimizin son çeyrek yüzyıldaki gelişmeleriyle sıkı ilgisi vardır. Eski dergi ve gazetelerdeki hikâyelerin ilk yayınlanış şekilleriyle bunların kitaplarındaki son şekilleri karşılaştırılırsa Esendal'ın dil sadeleşmelerini nasıl yakından izlediği anlaşılır. Yeni baskılarında eski kelimeleri, ifadeleri değiştirmiş, bazılarında geniş ölçüde bir dil tuvaleti yapmak lüzumunu duymuştur Çağdaş hikâyeciler arasında bile yayınlanması üzerinden on yıl geçmeden eserlerinin dilinin eskidiğini görenler, ikinci baskılarında dillerini düzeltenler vardır (Oktay Akbal, «Önce Ekmekler Bozuldu.» 1946 ile «Aşksız İnsanlar.» 1949, bileşik ikinci baskısında: «İkisi.» 1955).

Hikâyelerinde, çoğu vefalı, çalışkan, evine, işine, yurduna bağlı küçük insanları anlatırdı. Bunların yaşamalarındaki sakin mutluluğu anlatan hikâyeler yazdı. Kişileri arasında yaşlı ve genç kadınlara önem verdiği

Birinci bölümü «Temiz Sevgiler» adıyla, ikinci bölümü de «Ev Ona Yakıştı» adıyla çıkan kitapları. Memduh Şevket Esendal'ın kendi düzeltip hazırladığı, gözden geçirip düzenlediği metinlerden alınmış hikâyelerini toplar. İkinci ciltteki hikâyelerin çoğu 1946 yılı damgasını taşır, ama, gerek bunların geçtiği ortam, gerekse olaylara etki yapan koşullar daha çok Cumhuriyetin ilk yıllarına, özgürlük savaşı çağlarına dayanır. Belli ki bunlar, bir kaçı bir yana, daha o zamanlar yazılmış bir yana bırakılmış, sonra elden geçirilmiştir.

belli olur. Bizim aile ve toplum kuruluşunda kadının yapıcı büyük rolünü geniş ölçüde belirtir. Hikâyelerinde menfi roller oynıyan kadınların azlığı yanında müsbet ve üstün vasıflı kadınlar çoğunluktadır. Ezilmiş, geri atılmış, hakları verilmemiş, hor görülmüş kadınların koruyucusu, çalışkanlıklarının hayranıdır. Kadını, bedenî ve ruhî bir gerilik açısından gören, onu erkeğin zevkinin vasıtası sayan telâkkilerin tam karşısında, kadını bütün özgürlüğü ile erkeğin yanına koyar.

Onun eserlerinin güzel oluşlarının bir sebebi de bunlara sevgisini koyması, anlattığı kişileri, onların yaşayışlarını sevmesidir.

Roman alanındaki tecrübesi oldukça eski olmakla beraber (bak: «*Edebî hayatı*» ve «*Eserleri*» bölümlerine) kitap biçiminde yayınladığı «*Ayaşlı ve Kiracıları*» (1934) bile, M. Ş. takma adını taşıdığı için, uzun müddet bir kenarda unutuldu kaldı. Ancak C.H.P. roman yarışmasında derece alması (1942) sayesinde göze çarptı. Roman edebiyatımızın belli başlı eserlerinden olan bu kitabın daha basılırken başına gelmedik kalmamıştı. Üç forma kadar tutan bir bölümü o günlerin şartlarına uymak endişesiyle kırpılmış, tam metnin müsveddeleri şahıslar elinde kalmış, üstelik bastığı kitabın değerinden habersiz bir yayınevinin mahzenlerinde yıllarca kalıp küflenmişti.

Esendal'ın hikâyeciliği üzerinde söylediklerimizin çoğunu romancılığı üzerinde de söyliyebiliriz. Dil, çevre, kişiler, anlatış, daha geniş ölçüde romanda

da kendini gösteriyor. Bu romanında Ankara'nın, kuruluş yıllarında, yıkılan bir düzenden yeni bir toplum düzenine geçmesinin sarsıntıları arasında bocalıyan «*Küçük adam*» ların kişiliklerinde ve yaşamalarında beliren yeni özellikler üzerinde duruyor. Roman, yeni yapılmış bir büyük apartmanın oda oda kiraya verilen bir katında geçiyor. Zaman zaman dışarıya da taşmakla beraber bu binanın içinde bizim toplumumuzun panoramasını tasvir ediyor. Bu katı, Ayaşlı İbrahim Efendi adında, çeşitli kılıklara girip çıkmış, şimdi de şaşılacak bir beceriklikle yeni zamanın şartlarına ayak uyduran birisi tutmuştur: her odasında bizim toplumumuzun çeşitli tabakalarından kopup gelmiş evli, bekâr, kadın, erkek, yaşlı, genç, bir sürü insan oturmakta, toplum kuruluşumuzun ne kadar insicamsız, kopuk bir manzara arzettiği hazin bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bütün romanda, bir koridorun iki yanına sıralanmış odalarda yaşıyan bu kabalığı, rahat bir anlatışla, duru bir dille, dolambaçlı tahlillere başvurmadan tasvir ediyor. Çökmüş bir imparatorluğun kalıntısı, yerlerinden, işlerinden, geçimlerinden kopmuş bir yığın insan. Sonra kadınlı, içkili, pokerli toplantılara dışardan gelip katılanlar. Bu kadar kalabalık kişili bir romanı, açılıp kapanan olaylar, konuşmalar, münasebetlerin gelişmeleri içinde, kapı önünde sohbet edercesine külfetsiz, konuşuyormuşçasına alıp götürüşünde ancak ustalarda görülebilecek bir sadelik ve rahatlık var. Esendal'ın bizim insanlarımızı sathi bir gözlem sonu tanımadığı, onları bugüne kadar alıp getiren tarihi-sosyal oluşlariyle izlediğini gösteren bir derinlik bütün bu rahat anlatışın altında kendini duyuruyor. Bir apartman içinde, bir toplum kesitini tasvir ederken ne hivce, ne de mizaha kaçmadan, bizde toplum meselelerinden söz edilirken çok defa sapılan bu rahat iç boşaltma yollarına girmeden, karamsarlıktan uzak, gelecek iyi günlerden umutlu, babacan bir hoşgörürlükle en mahrem köşelere kadar bütün münasebetleri, duygularda, inançlarda bir tepki uyandırmadan vermesini biliyor.

Esendal'ın hikâyelerinde görülen, çürüyen ve dökülenle, fışkıran, gelişen yeni güçleri ve kişileri bir arada veriş, hastalıkla kurtuluşu yan yana tasvir ediş, bu romanda da vardır. Ayaşlının apartmanındaki insanlarda bütün kötülüklerine, yuvarlanışlarına rağmen zaman zaman asil duygular ve davranışlar, direnmeler de görülür. Bu romanın kişileri kötülükler yaparlar, ama sonuna kadar bunu kabul etmiş, kötülüklerle anlaşmış değildirler. İçlerinde bir yerde, zayıf da olsa kötülüğe karşı bir direniş vardır. Sonra, bunların dışında, çöken bir aile, yıkılan bir toplumdan yakasını sıyırmış, yeni aileler kurarak geleceğin yeni toplumunu savunan kişiler de vardır. Romanda, aksi gibi tam bu geleceği yorumlıyan bölümlerinden kesilen formaların bulunarak, yeni baskılarında eserin tam metninin basılması çok yerinde bir iş olurdu. Son bölümlerinden anlaşıldığına göre (bunu hikâyelerinden ve özel sohbetlerinde anlattıklarından da biliyoruz) Esendal, yeni, gürbüz bir toplumun çalışkan, yurdsever, saygılı, ölçülü, sevişen gençlerin kuracakları yeni

Ev içinde ev kurmak olmaz. Soranlara da «kaynanalı, görümceli yere gelin olmam.» dedim. Geçti. Sonra günün birinde, giden istasyon müdürünün evinde, bu Hayri'yi gördüm. Müdür ile karısını sever ve onlara inanırdım. Hayri'nin anasını, babasını tanırlarmış. Uzun yıllar İzmir'de komşuluklarını etmişler. «İyi adamlardı.» dediler. Hayri de benim gibi yalnız kalmış. O da evlenmek istiyormuş. İşi var, eli ekmek tutuyor. «İyi çocuktur.» dediler. Ben de kendi anladığım kadar denedim, fena bulmadım. Güler yüzlü, ağır başlı bir genç! O da beni beğenmiş olacak ki evlendik. *(Ev Ona Yakıştı,* 1971)

ailelere dayanacağını tasavvur ediyor. Onca toplumun en küçük birimi özgür kişi değil, ailedir. Korkulu bir düş gibi geçmişte kalacak baskılardan, alçaltıcı yaşama şartlarından sıyrılmış, güçlü, aydın - devrimci, duygu ve düşünceleri sağlam, eşit ve özgür gençlerin kuracakları yeni ailelerde umudu vardır. Hikâyelerinde olduğu gibi romanını da böyle umutlu, aydınlık bir sonuca bağlamaktadır.

Memduh Şevket Esendal'ın Gorky, Çehov ve Maupassant'a çok yakın hikâyelerine bir çeşit enstantene demek, hiç de yanlış olmaz. O. Çehov'un «Güzel hikâye yazmak için yazdıklarınızın başını ve sonunu atınız» öğütünü aynıyla tutmuşa benzer. Ayaşlı ve Kiracıları adlı büyük romanı yeni kurulan Ankara'nın havasında memleketi, seviye ve zihniyet farklarını kuvvetle gösteren bir eserdir. Bu hiç saldırgan görünmeden her söylemek istediğini söyleyen realizme (gerçekçilik) bugünkü edebiyatımız en canlı yanlarından birini borçludur. Sait Faik gibi genç kuşak hikâyecilerinin çoğunun eseri, yerli etki olarak ona bağlıdır, diye bir iddia hiç de abartmalı olmaz. *Ahmet Hamdi TANPINAR.* Memduh Şevket Esendal, birkaç roman da yazmış olmakla birlikte, edebiyatımızda hikâyeci olarak tanınmaktadır... M.Ş.E., yazıldığı tarihi bildiğimiz ilk hikâyesinden (El malının tasası, 1912) son hikâyesine kadar, kendi çağının hikâye anlayışından büsbütün ayrı bir yolda yürümüştür. (O yıllarda eserlerini yayımlamamasını, bu yeni tutumunun, o zamanlar belki anlaşılmaması kaygısına, belki de küçümsenmesi korkusuna bağlayabiliriz.) O zamana kadar edebiyatımızda hep Maupassant hikâyeleri örnek alınıyor; başı, sonu, ortası belli —taa eski Yunan Tiyatrosundan gelme bir alışkanlıkla— acıklı ya da gülünçlü bir olaya dayanan, şaşırtıcı ve çarpıcı sonuçlarla biten eserler yazılıyordu. *Cevdet KUDRET* Esendal, yazılarını ajans bültenlerinin boş kalan öbür yüzüne, sayfaları ikiye bölerek yazardı. Bir gün, dört kez temiz ettiğini bildiğim bir hikâyesi için «Verin de ben daktilo ile temize çekeyim» dediğimde, bana: «Şengil, benim elimden beşinci kere yazmak fırsatını neden almak istiyorsun?» demişti. Esendal'ın bende kaybolduğu yazılan «Vassaf Bey» romanı, ajans bültenlerinin bu yarıya bölünmüş sayfaları üzerinde

4 - 5 kez yazılarak bitirilmişti. İyice biliyorum. O öldükten sonra kızı «Emine Hanım» dört nüsha olarak bu romanı daktilo ile yazdı. Birer kopyasını iki erkek kardeşine —Doktor ve kaptan—, birini de bana verdi. Bir kopyası ile aslı kendisinde kaldı. Ben bu romanı Başnur matbaasında dizgiye verdim. Romanın yarısı kolon halinde dizilmişti, o sıra matbaa tasfiyeye uğradı, kolonları dökmek zorunda kaldılar. Arkasından toplanan bir kitabımız nedeni ile evrakımız incelenmeye alınırken bu romanın yarı dosyası da gitti ve bir daha geriye alamadık, kaybolmuş değil! Biri elyazısı, üç kopya da daktilo ile yazılmış nüshaların çocuklarında olması gerekir. «Miras» adlı romanı üzerine sayın Dr. Ahmet Esendal'ın söyledikleri de yanlış. O bilmez bu konuları. «Emine Hanım» ve benimle konuşurdu çoğu kez bunları. «Miras», 1925 yılında «Meslek» dergisinde yayımlandı. Millî Kütüphane'de kolleksiyonu var. *Salim ŞENGİL.*

Edebiyatsız Edebiyat

Memduh Şevket Esendal; hayatı olduğu gibi yansıtan, olayları nesnel bir görüşle veren, edebiyatsız edebiyat yapan, konuşur gibi, rahatlıkla içtenlikle yazan bir hikâyeci, bir romancımızdır. «M. Ş., M.Ş.E., Mustafa Yalınkat, M. Oğulcuk» gibi sayısı onikiyi bulan değişik imzalar kullanmıştır. Hikâyelerinde, olağanüstü olaylar yoktur. Herhangi bir günlük olayı, hayatta olduğu gibi, ayrıntılara girmeden, ilgi çekici bir canlılıkla, yergili mizahlı bir anlatımla ortaya koyar. Eserlerindeki kişiler, çevreler, meseleler hep bizimdir. Hergün karşılaştığımız, ilgiye değer görmediğimiz kişileri, o sevgiyle, birkaç satır içinde canlandırıverir. Umutludur, iyimserdir. Konularını, çoğunlukla, kendi zamanında gördüğü, yaşadığı İstanbul Aksaray'ındaki orta halli evlerle yoksul çevrelerden, zengin semtlerdeki konaklarla kasaba ve köylerden alır. Ressam, musikişinas yanı da vardır. Türk olan her şeye derin bir sevgiyle bağlıdır.

Esendal'ın hikâyecilikteki tutumunu, dünya görüşünü ve sanat anlayışını özetler niteliktedir. Gerçekten, Esendal'ın sanatı iyimserliğe dayanır. Alphons Daudet gibi, o da, sivrilikleri ve aşırılıkları törpüleyerek, içine biraz da mizah katıp, hayatı vermeye çalışmıştır. Hayatta acılar yok mu, insanın başını bin türlü derde sokan terslikler yok mu? Var, hepsi var, hem bol bol. Ama, bunlar var diye, kendi dar dünyaları içinde bunalıp kalmış, umutlarını yitirmiş, iyimserlikten ve yaşama gücünden yoksun kişilerin dramlarını enine boyuna anlatmanın gereği ne? İnsan, hayata bağlı olduğu sürece anlamlıdır yaşaması; kendinde savaşma, zorlukları yenme gücü bulunduğu sürece sorumludur davranışlarından. Umut kapıları, ancak bu soy kişilerin direnme, dayanma, tepki göstermeleri sonucu aralanabilir. Onlar yalnız kendi alınyazılarını değiştirmekle kalmaz, bizlere de örneklik ederler; gidiş yolunu gösterirler. Esendal'ın kişilerinin sert, yıkıcı, kırıcı oldukları sanılmasın. Tersine, yumuşak huylu ve uysaldırlar. Kalenderce bir umursamazlık içindedir-

ler. Olayların gidişine ayak uydururlar. Onların dayanış ve direnişleri, aslında bir «uyma» ve «katlanma» dır. Çünkü, insan, duruk bir direnme ile de kendini çıkmazdan kurtarabilir. Onlar, öldüresiye bir çatışma, kurulu düzeni tersine çevirme, geleneksel akışı başka yöne kaydırma gibi eğilimler taşımazlar. Yaratıcıları da onlar gibi düşünür; kökten değişikliğe karşıdır. Bundan ötürü Esendal, hikâyelerinde ne bireysel, ne de toplumsal sorunlara eğilmiştir. Onun amacı sorunları çözümlemek ya da onlara çözüm yolu bulmak değil, hayatın bir kesitini vermektir. Onun için hikâyelerinde çatışmalara (kişinin kendisiyle, kişinin kişiyle, kişinin toplumla) rastlamayız. Bu çatışmalar olmadan da, hayat, özü değiştirilmeden, yansıtılabilir. Esendal, gözlerini düşler dünyasına çevirmemiş, gerçeklere yönelmiş, kaynağını orada bulmuştur. *Hikmet DIZDAROĞLU;* dedikten sonra, Türk Dili dergisinde «Memduh Şevket Esendal»ın sanatını dikkatli bir gözlemle inceler :

Sanat Anlayışı

Esendal, küçük insanların, büyük davalar ardında koşmayanların, orta halli kişilerin -küçük memurların, emeklilerin, esnafın, kasaba adamlarının, ev kadınlarının, çocukların- hikâyecisidir. Onun kişileri devlet örgütünde yükseklere tırmanmış, ya da sosyal yapıda ön plana geçmiş kişiler değillerdir. Gümrük arayıcısı Faik Efendi *(Pazarlık)*, adını bilmediğimiz meyzin *(Deli)*, orman ondalık kâtibi Enver Efendi ve karısı İhsan Hanım *(Seni Kahve Paklar)*, Silgioğlu Halil *(Ev Ona Yakıştı)*, Tahrirat Müdürü Avni Hurufî Efendi *(Avni Hurufi Efendi)*, şair Tavafî *(Şair Tavafi)*, Hafız Nuri Efendi *(Hayat Ne Tatlı)* ve benzerleri, hikâyecimizin daha çok ilgisini çekmiştir. Bunlar, Esendal'ın yakın dost ve arkadaşı durumundadırlar. O, her biriyle içli dışlıdır. Sevgilerine, acılarına, düşlerine ortaktır. Birbirlerinden sakladıkları bir sırları yoktur.

Köyün ve köylünün edebiyatımıza girişini, çoğuları, Cumhuriyet dönemi edebiyatımıza mal ederler. Bir akım olarak belirmesi ve gürbüzleşmesi Cumhuriyet döneminde olmakla birlikte, Cumhuriyetten önce de köye ilişkin hikâye yazanlar vardır : Nabizade Nazım, Ebubekir Hazım Tepeyran, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu... Esendal da bunlar arasındadır. Hikâyelerinden bir kısmının konusunu köyden ve köylüden seçmiştir. Hikâyelerinin sonunda tarihlerini bildirdiği için kesinlikle biliyoruz ne zaman yazıldıklarını. Bunlardan *Gevenli Hacı* (Hikâyeler II, s. 73 - 79), en eskisidir; 18.XII.1916 tarihini taşıyor. *Yirmi Kuruş* (Hikâyeler I, s. 133 - 136), 30.VI.1922'de; *Eşek* (Hikâyeler I, s. 169 - 172) 1922'de; *İşin Bitti* (Hikâyeler I, s. 185 - 190), 1922'de *Düğün* (Hikâyeler II, s. 86 - 94), 6.VI.1924'te; *Müdürün Züğürdü* (Hikâyeler II, s. 94 - 97), 9.IX.1925'te; *Kaçırdık mı?* (Hikâyeler II, s. 124 - 128), 1929'da; *Keleş* (Hikâyeler II, s. 65 - 69), 1932'de yazılmışlardır. *Dursunhacı* (Hikâyeler II, s. 175 - 177) adlı hikâyenin yazılış tarihi yoktur.

Ancak, Esendal'ın, konularını köyden ve köylüden alan hikâyeleri özel bir anlam taşımaz. Esendal, köy gerçeklerini, köylünün davranışlarını belirtmek, bunları bilmeyenleri uyarmak için yazmamıştır. Konu seçiminde orta çizgiyi aşmayan hikâyecimiz, köye de uzanmış, bunu gerekli görmüştür kendince. Bu çeşit hikâyeler yazışını başka nedenlere bağlamak doğru olmaz. Nedir ki, hikâyenin yapısı içinde köy insanının düşüncelerini -şive özelliklerini yazıya aktarmadan- çok iyi yansıtmıştır.

Esendal'ın hikâyelerinde ağır basan yön ne kuruluşlarında, ne çözümlemelerinde, ne de başka yanlarında aranmalıdır. Bunların her birinde ondan ileride olan hikâyecilerimiz vardır. Esendal'ın asıl başarısı, «hikâye etme» sanatında kendisini gösterir. Hikâyelerini okurken, olayları biz de «yaşarız»; kitabın sayfaları bizi hayatın içine iter. Kendimizi olayların ortasında ve hikâye kahramanlarının arasında buluruz; onlardan biri oluruz. Canlı, yoğun, hareketli bir anlatış bu. Hikâye de, aslında, bir «anlatma sanatı» değil midir? Esendal, işte bu sanatın ustasıdır. Ömer Seyfettin'le aralarında anlatış yönünden benzerlik görülürse de, bunun izleme ve etki sonucu olduğunu söylemek güçtür.

Somerset Maugham, okuma sanatı üzerine yazdığı bir incelemesinde, şöyle diyor: «Herhangi bir eserin okunabilir olması için, hiç olmazsa, zaman zaman, sizin için bir anlam taşıması gerekir; buysa, hem eserin hem de okuyucunun kişisel ilgilerinden doğan bir niteliktir.» Esendal'ın hikâyelerinde, «insana özgü ilgileri olan her bireyin» hoşlanacağı özellikler vardır. Bunları görmezlikten gelemezsiniz; çünkü hikâye ile okur arasında ruhsal bağlantı kurmasını pek iyi bilir. Üstelik «inandırıcı»dır da. İnandırıcılık ise, çağdaş hikâyenin en köklü yanıdır. S. Maugham'ın deyimiyle «Bugün artık hikâyelerimizden inanılabilir olma niteliğini istiyoruz ve yalnız sağduyunun kullanılmasıyla giderilebilen zorlukları sadece sinirleniyoruz.»

Esendal'ın hikâyeleri, ilk bakışta, kolayca yazılıvermiş izlenimini uyandırır. Oysa, çok titiz bir yazardı. «... Yazacağı hikâyeleri çok düşünürdü. Günlerce ve hattâ yıllarca bu hikâyelerin kahramanları üzerinde durur, fırsat buldukça onları anlatırdı. Bazan hikâyesine vereceği adı günlerce ararda.» Hikâyelerinden çıkan kolayca yazılıverme izlenimi, bu soy özenli ve dikkatli çalışmanın sonucudur.

> *Esendal iki türlü sanatçı kabul eder Topluma öncülük edenler, yol gösterenler (Ahmet Haşim'in* Münekkid *adlı parçasında tanımladığı, «gelecek şafaklara doğru yürüyen topluluğun ta önünde, ümidin bayraklarını dalgalandıran» sanatçı); bir de toplumun ardından gidenler. «Toplumun önünde giden sanatçı, o topluma yeni bir dünya görüşü getirir. Bir toplum düzeni kurar. Koşullarını saptar. Topluma, eserleriyle nasıl yaşamaları, nasıl çalışmaları gerektiğini söyler. Bu iş, aynı zamanda bir düşünür*

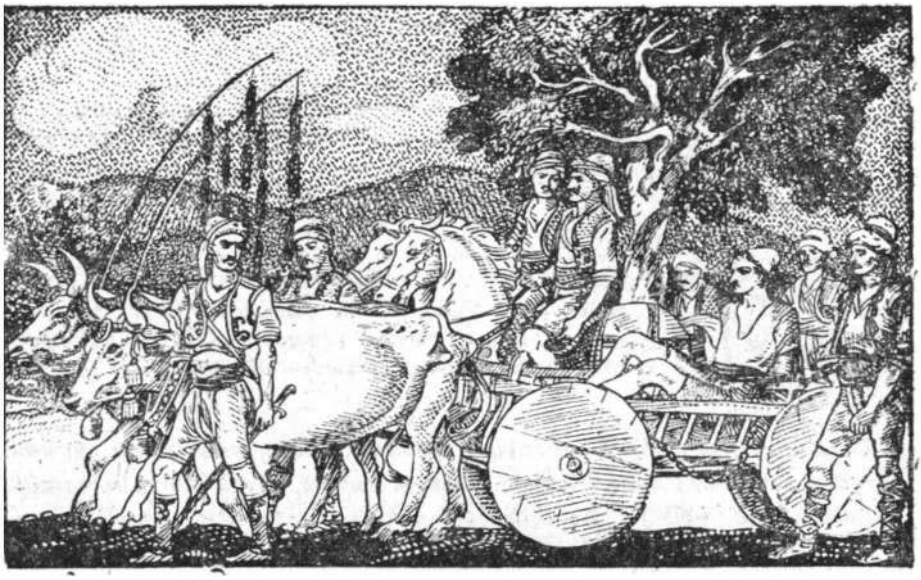

EFELER

işidir de...» «Toplumu arkadan izleyen sanatçı, olan'ı saptar. Topluma ayna tutar. Toplumun nasıl bir gidişi, yaşayışı olduğunu gösterir.» Bu bölümlemeye karşılık, ikisi arasında bir yeyleme yapmaz. Gerçi öncü sanatçı az yetişir, güç yetişir. İşi zordur.» Fakat ötekisi de küçümsenemez, izleyici sanatçı da ihmal edilemez. Öncü olmak da, izleyici olmak da sanatçının yaratılışına ve gücüne bağlıdır. Kendindeki gücün ölçüsüne göre ya öncü, çığır açıcı olur, ya da izleyici. Sanatçıyı başarısızlığa götüren etmenlerden biri de, gücünün ve yeteneklerinin sınırını bilmemesidir. İlle baş olayım, öne geçeyim diye direnmek, sanatçıda o yetenek yoksa, kendini harcamak demektir.

Sözlerinden öyle anlaşılıyor ki, hikâyecimiz «öncü» niteliğnde bir kişi saymıyor kendini. Ama, yaptığı işin de önemini biliyor. Toplumun önüne geçmeyen sanatçıya da öteki ölçüsünde değer verişinin nedeni bu olsa gerek.

Acaba, ta küçük yaştan, edebiyata ilgi duyuyor muydu? Bir yazar olmak arzusunu taşıyor muydu? Bu isteği içinde duysa bile, ona hazırlıklı mıydı? Olumlu karşılık veremiyeceğiz bunlara. Bakınız ne diyor bunlar için: «Edebiyatı, sanatı bilmem... Alâkım yok bunlarla... Edebiyatı bilmek bir iştir. Hiç meşgul olmadım bunlarla... Üsulünü, kaidesini doğru dürüst beceremem... Meselâ, istiare neye derler, deseniz cevap veremem...

Memduh Şevket Esendal; «İttihat ve Terakki Cemiyeti»nde müfettiş olunca, Anadolu'nun kasaba ve köylerinde, İstanbul'un kenar semtlerinde yaşayan «küçük insanlar»ı tanıdı ve sevdi. Bu insanlara, halkımızda yaşayan sevgi ve «ironi» ile baktı, gözledi. 1922 arasında, Mustafa Kemal Atatürk'le birleşti. Üyeleri arasında yer alarak, olayların içinde yaşadı. Mütarekede, İttihat ve Terakki'nin kapatılmasından sonra, «Esnaf Odaları»nı bütün yurtta örgütlemeye çalışmıştı. Sonradan bütün gücüyle, Ulusal Kurtuluş Savaşını desteklemeye verdi kendisini. 1920 - 1924 arasında, Cumhuriyet Hükümetinin ilk elçisi -o zamanki deyimle «mümessili»- olarak Azerbeycan'da görev yaptı. 1924'te Türkiye'ye döndü.

Okuduğum bir roman veya hikâye, romantik midir, realist midir, natüralist midir, hangisidir ayırt edemem. Bilmem bunları. Nasıl olursa romantiktir, nasıl olursa realisttir, haberim bile yoktur.» Esendal'ın yazarlığının püf noktası burada, «edebiyatı bilmeyişi»ndedir. Bir başka deyimle, o, Ömer Seyfettin'in onca özlediği «edebiyatsız edebiyat»ı gerçekleştiren yazarlardandır. Söz oyunlarından, lâf ebeliğinden, üslûp özentilerinden uzak; yalın, ölçülü, süssüz bir anlatım. Bu bakımdan, edebiyatın kuramsal yanını bilmeyişi kendisi için hayırlı olmuştur, denebilir. Böyle olmasaydı, belki de, öykündüğü bir yazarın ardından gidecek, ona benzemeye çalışacak, kişilikten yoksun bir yazar durumuna düşecekti.

Esendal, yazı dili ile konuşma dili arasındaki ayrımı azaltmakla kalmamış, konuşma dilini yazı dili haline getirmiştir. Hikâyelerinde, bir edebî türün örneğini vermiyor da bir anısını, bir gözlemini anlatıyor gibidir. Dilimizin sadeleşmesi yolunda emeği geçen sayılı yazarlarımızdan biridir. Ataç, Esendal'ın bu yanına şöyle değinir : «Memduh Şevket Esendal, dilimizin arınmasına, açıklaşmasına en büyük yararlıkları dokunmuş yazarlarımızdan biridir. Hattâ Ömer Seyfettin'den sonra bu yolda en çok çalışmış olan odur. Şunu söylemek istiyorum Ömer Seyfettin dilimizi Edebiyat-ı Cedide'nin, eski inşanın yapma bezeklerinden kurtarmıştı, ondan sonra gelenler, onun sanatını sevmeseler de, açtığı yoldan gittiler. Memduh Şevket Esendal bir adım daha attı, yazı dilimizi konuşma dilimize yaklaştırmak istedi.» Biz ekleyelim İstedi değil, bunu gerçekleştirdi.

Her sanatçı, kendi kalemiyle alınyazısını çizer; yarınlara seslenir. Esendal, hiçbir iddia taşımadan, hikâyeler yazdı. Bunları yazarken, bir sanatçı olduğunu, bir edebiyat adamı olduğunu düşünmedi; sanatçı olmaya, edebiyat adamı olmaya heves etmedi. Köşeciğinde, yetmiş üç yıllık ömrün sınamalarını, gözlemlerini, anılarını kâğıda geçirdi. Ama bu geçiriş öylesine sağlam ve güçlüdür ki, yaşadığı sürede olduğu gibi, gelecek kuşaklar da hikâyelerini okurken, «—İş-

te bir yazar!» diye, saygı ile karışık hayranlık duygularını açığa vurmaktan kendilerini alakoyamayacaklardır.

Sanat anlayışlarının, beğenilerin gelecekte değişebileceği, değerlendirme ölçülerinin bugünkülerden ayrı olabileceği öne sürülebilir. O zaman biz de deriz ki: «Bir sanat eserinin hakkını vermek istiyorsak, onu iyice kavramamız, kendi yapısı içinde yaşamamız lâzımdır. Çünkü herşey o yapıdadır.» (Suut Kemal Yetkın, *Edebiyat Üzerine*, s. 14). Bu açıdan bakınca, Esendal'ın hikâyelerinin, kişisel beğenilerimizin üstünde bir değer taşıdıklarından şüphe etmemelidir. Yine Yetkin'n deyişiyle «sanatta değer yargılarımız zevklerimize değil, sanat eserlerinin kendilerine bağlıdır.» Bunu unutmayalım.

Esendal, hikâyeleriyle Refik Halit, F. Celâlettin, Bekir Sıtkı Kunt grubunun birçok ortak nitelikler gösteren hikâye anlayışlarına zengin örnekler katmıştır. *Yaşar NABİ*. M.Ş.E.'nin hikâyeleri, yazılış ve yayım yıllarını bildiğimiz başlangıçtan (1916) ölümüne ve bugüne kadar değerlerini yitirmemişlerse eğer -ki bu kanıda da birleşme kolaylığımız var-, sanat eserinin gerekli nitelikleri üzerinde yeniden durmak için iyi bir fırsatımız var demektir. Gerçekten M.Ş.E.'nin hikâyelerinin ana niteliklerinin; dil ve anlatım doğruluğu, edebiyatsızlık, yerlilik, canlılık, kısalık, özlülük, süssüzlük, içtenlik ve iyimserlik... olduğunda ortakça birleşilir. Şimdi iki ciltteki hikâyelerin -yayım sırasına göre dizilmişlerdir- konu özetlerine bakalım. İane (Temiz Sevgiler, 1920 - 1925 hikâyeleri) ikinci kitaptaki (Ev Ona Yakıştı, 1926 - 1948 hikâyeleri) Gevenli Hacı'nın anlatımı değişik olmak üzere tıpkısıdır; bürokratların zorla baç aldığı bir köy ağasının sömürülüşünü anlatır. Bir Mübahese, yabancı turistlerin merakları karşısında hallerinden hoşnut hafız - hoca - müezzinin din düşüncesine bağlı tutuculuklarını işler. Esendal'ın bazı hikâyeleri ya monologdur, ya diyalog; hiç bir ekleme yapmadan hemen sahneliyebilirsiniz: Hasta, Mebus Olursa, Otlakçı, Kayışı Çeken, İnsafsız, Çaya Giderken, Pazarlık, Bildim, Tıraş, Temiz Sevgiler... Bunlarda konuşmalarıyla kendilerini açığa çıkaran, deneysel psikolojinin de kabul ettiği en doğru yöntemle bize canlılıklarını aşılayan kişilerin doğru dünyalarını görürüz: Şefkate susamış insan zayıflığı, düzen içinde susarak rahata kavuşan pasiflikler, başkalarından geçinip üste çıkan asalaklar, ev külfetine yenilmiş akşamcılar, kendini düş dünyasında avutan çarpıklar, dalga geçen gençlik, gelişigüzel sohbette abartıyı ölçüsüzce kullanan gevezeler, sabırsız tahminciler, nutuk atan avantacılar, «el malının tasası» nı çeken gönüllü severler... Esendal'ın birçok hikâyesi mahalle kahvelerıyle küçük meyhanelerdeki dost sohbetlerinden doğar: Mebus Olursa, Kayışı Çeken, İnsafsız, Aptal Sen de, Pazarlık, Bildim, Temiz Sevgiler... Emeğiyle geçinen kişilere saygı duyan, lükse yatkın rahat kadınlara zıtlanan, yobazlığı eleştiren, köy ağalarının haksızlığıyla devlet bürokrasisinin işlemezliğini yeren (Yirmi Kuruş, Mülâhazat Hanesi, İşin Bitti, Dedikler, Asılsız Bir Sözün Esası...) yazar, içten sevgilerden - karı koca eşitliğinden, iş emeğinden yanadır Şimdilik Dursun, Bir Mektup ve Cevabı, İki Kadın (ikinci ciltteki «Bir Kadının Mektubu» 209 - 214, 1. ciltteki hikâyenin tekrar basımıdır; 43 - 48; bir külliyat baskısında bağışlanmaz ihmal). En çok kızdığı da koca emeğini sömüren işsiz

kadın yanlışlığıdır : İki Ziyaret, Kızımız, Karısının Kocası... Siyasal yerinin görmeye fırsat sağladığı birçok haksızlığı eleştiri açıları taşır; halkı ezen bürokrasinin kusurlarını yansıtır. Hikâyelerinin büyük çoğunluğu ya monolog, ya kısa konuşmalarla süren kalabalık bir diyalog yapısındadır; hiçbir değişiklik yapılmadan hemen oyun olarak sahnelenebilir... Yobazlığı, sosyete kadınlığının rahatlık düşkünlüğünü, korkuya yatkın tembel memur ahlâkını, sorumsuzluğu, ülküsüz zevk arayıcılığını, emeksiz geçimleri... alayla yerer. *Rauf MUTLUAY*. Hayattan aldığı konuları konuşur gibi, temiz bir dille, sadelik, içtenlik ve rahatlıkla, edebiyatsız, oyunsuz yazdı. *Behçet NECATİGİL*.

Hikâye ve Romanları

Memduh Şevket Esendal; ısrarla hikâye ve roman türleri üzerinde çalışmış, yakınlarının söylediğine göre tiyatro oyunları da yazmıştır. Şair Cahit Külebi şöyle diyor «Birkaç piyesi ve yüzlerce hikâyesi vardı. Bunlardan iki yüz kadarını son yıllarda gözden geçirerek masasının üstüne yığmıştı. 20 kitap kadar tutacağını bir kere hesaplamıştık. Bazı hikâyeleri 150 sayfayı geçiyordu.» Buna rağmen, bugüne kadar yayınlanmış eserleri şunlardır. «Meslek» gazetesinde tefrika olarak kalan *Miras* (roman, 1925) eserinden sonra, Ankara'nın kurtuluş yıllarında, yeni yapılan büyük bir apartmanın, kiraya verilen dairelerinde oturanların kişiliklerinde, yıkılan bir düzenden yeni toplum düzenine geçişimizi ustalıkla anlatan romanı : *Ayaşlı ve Kiracıları* (1934); 48 hikâyesinin yer aldığı *Hikâyeler* (2 cilt, 1946; bu hikâyeler «*Otlakçı*» ve «*Mendil Altında*» da yayımlandı, 1958); *Temiz Sevgiler* (1. cilt, 34 hikâye, 1965); *Ev Ona Yakıştı* (2. cilt, 35 hikâye, 1972).

Esendal'ın en güçlü yanı, sanatının belirli özelliği, anlatımını verdiği çağın koşulları, dekoru içinde kişide ölmez olanı, çevrede ortak duygu ve davranışları yakalayabilme gücüdür. Zaten eskiden yazılmış olması bir yana, hikâyelerin dil yönünden bizzat yazarınca (hatta belki de bunca yeni dil karşısında basım sorumlularınca da demek akla geliyor) düzenlenmiş olması, anlatışın ve hatta kimi zaman, o çağlarda olmayan soyadının da kullanılması gibi özelliklerin bulunuşu, bilmeyen okuyuculara bunları yeniymiş gibi gösterecek : bir iki tanımlama, bir iki ortam değişikliğinden öte her şey bugün yazılmıştan ayrıcasız akıp gidiyor. Konu yönünden Esendal'ın özellikle ustası olduğu alanlar, devlet ve memur görüş düşünüşü ile kasaba ve taşra dünya anlayışını yansıtma özelliği, burdaki hikâyelerin çoğunda karşımıza çıkıyor. Örneğin, ilk hikâye «Uğursuzluk» tıpkı okul kitaplarında küçükken ezberlediğimiz o ünlü memur hikâyesi gibi, tipik dar görüşlü memur zihniyetini yansıtıyor : «Kuvvetli hükümet» olağanüstü esprili ve büyük taşlama örneği olabilecek biçimde... «Doğuş» iki yanlı bilgisizlik ve geri kalmış düşünce etkilerinin sonuçlarını belirleyen belgeler; «Arabacı Ali» anadolu adamının mertlik, yurt sevgisi ve içten iyilik niteliklerinden izlenimler veren bir örnek, aksine «Dursun Hacı» ise aynı adamlarda bulunabilen bencillik, hoşgörmezlik, dar görüşlülük uçlarından geçen bir tip; «İki ziyaret» kurtuluş savaşı yıllarının sonradan görme tiplerini

KÖYLERİMİZDEN BİR KÖŞE

çizen bir taşlama. Bütün bu örneklerin yanında aynı çizgi üstünde konu taşıyan güzel hikâyeler sürüyor. Bu iki esaslı çizginin ötesinde, genel olarak aile ilişkilerini, kişinin yalnızlık dramını, bütün insanlarda ortak olan kimi davranış ve duyguları alan, sağlam gözlem hikâyelcri de yer alıyor. Baş taraflardaki «İki mektup» hikâyesi, temelinde her çağ ve ülkede bulunabilecek bir karı koca ilişkisi üstünde yürüyor, ama bizim o günkü ortamımıza göre özellik taşıyan düşünceler ve davranışlar var ve önemli olan bir noktaya da daha o günden değinmiş : seksoloji konusunda yanlış adım atan sonra da bu yanlışlığı yaşamına verdiği yeni çizgi ile düzeltebilen erkek, yeniden bir seks serüveni teklifine karşılık şunları söylüyor : «Yoksa ben, yabancı tavuklara bayılırım, tadını da çok yakından bilirim, ama evliliği görürmüsün. Yalnız, sana haber vereyim ki, gelecek nesiller, bunu bizim çektiğimiz gibi çekip durmaz. Buna emin ol, bir yolunu bulur, tabiatın hakkını verirler.» «İki Kadın», belki biraz öğüt verici, diskur stilinde ama yine de belirli tipler çizi-

yor. «Emel Hanımın Annesi», «İki Ana İki Kız», «Bir Kadının Mektubu», «Kızımız», «Celile» gibi hikâyeler de değişik ortam ve koşullar bir yana, insan eğilimleri, kadın erkek ilişkileri ya da aile sorunları ağır basan genel konulu örneklerden. Bunlarda çok başarılı gözlemler, sorunların temeline değinen psikolojik incelemeler konuyu alıp sürüklüyor... Esendal'ın temel kişiliği işte bu sağlam gözlem gücüne ve bir de konuşmaların süzme, tam kahramanına göre ve tam anlatım gücünde oluşu başarısına dayanıyor. Hikâyelerde entrik, konu sürükleyici, belki kişiliklerde tamamlık her zaman bir değil; üstelik bir de çok sıcak bir sanatçı duygusunun sürüklediği söylenemez. Daha çok bir fikir adamının, tam hikâyenin akımına göre ortam ve görüş seçmesi, iyi anlatımı, kahramanın kişiliğini iyi sınırlayacak başarılı konuşmalarla yürüttüğü düşünce eserleri diyebileceğiz. Zaten bunlar vaktiyle yazılmış ve sonradan ele alınmış oldukları için kimilerinin konuları pek yüzeyde sadece basit bir tip anlatımı ya da tek sayfalık bir gözlem gibi görünüyor; kimileri fazlaca ülkücü, hoş sonuçlu ya da görüşlü diye yargılanabilir. Esendal'ın eskimezliği, Türk hikâyesinde değişmez ve temelli yeri, bu hikâyelerin her zaman geçerliliği, bu sağlam süzme ve gözleme gücünden geliyor. *Muhtar KÖRÜKÇÜ.* Hikâyelerinden

HAYAT NE TATLI

Temmuz, öğle vakti. Komşuda bir kadın sesi... Neye bağırdığı anlaşılmıyor. Belki çocuğuna haykırıyor. Müezzinin duvarlarından tahtaboşa bir kedi atladı. Birkaç ev ötede, bir tavuk gıdaklıyor, bir horoz da ona yardım ediyor, sanki dem tutuyor.

Anası, aşağıda iki komşu hanımla oturmuş, her nedense ateşlenmiş, hızlı konuşuyor. Belli ki dedikodu yapıyorlar. Tekir kedi minderin üzerine uzanmış, dört ayağını germiş, uyuyor. Eski kırık konsolun üstündeki kırık fanuslariyle anasının gelinlik Saksunya lâmbaları; helezonlu, yaldızlı bir çift su bardağı, boncuk kapakları altında uyuyup duruyor. Her şey yerli yerinde, hayat her vakit olduğu gibi...

Hafız Nuri Efendi, kapının arkasından şemsiyesini aldı, yavaşça sokağa çıktı. Neden? Bir işi yok. Hiç çıkmasa da olabilirdi. Ancak çıkmış bulundu. Ayakları onu dört yol ağzına doğru götürdü. Bir yanında bakkal, bir yanda mezarlık duvarı, karşısında iki evin arasında bir boş arsadan demiryolu görünüyordu. Bu boş arsacıkta, yan yatırılmış bir bayram salıncağı duruyor. Evlerden birinin kamburlaşmış belini üç uzun direkle desteklemişler. Sarı teneke den bir tramvay arabası titriyerek, sarsılarak, geçti. Yedikule tarafına gitti. Sokaklar boş, derviş kılıklı inmeli bir adam, kolunun birini önüne doğru sallandırarak, ayağının birini sürükliyerek geçti. Sokak yeniden boş kaldı. Birdenbire bir gürültü duyuldu. Tren geliyor. Edirne'den gelen bir yük treni, yerleri sarsarak, hızla geçip gidiyor. Baş döndürücü bir geçiş. İki evin arasındaki dar aralıktan vagonların geçtiği görülüyor. Geçti, geçti, sonra birdenbire bitti. Oooooh!... Nuri Efendi rahatsız olmuştu. Edirne'den İstanbul'a kadar

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde derin incelemeler, uzun boylu tasvirler bulamazsınız. Süslü, özentili benzetişlerle, şive öykünmeleriyle karşılaşmak zor. Hemen her hikâyesinde günlük konuşmaların içinde gibiyiz. Temiz, titiz, arı duru bir dili var. Ömer Seyfettin dil anlayışından, ilerde. Hikâyelerindekiler hep tanıdığımız kişiler. Resimde, Sirkeci'den Galata semtlerinin görünüşü.

gelmişsin, Sirkeci kaç adımlık yer! Şöyle yavaş yavaş, kâmil kâmil gitse olmaz mı?... Deli gibi, sanki kelle götürüyor.

Hafız Nuri Efendi, köşeye dayanmış duruyordu. Birdenbire yanında birini gördü. Kavaf'ın Şükrü... Arka sokaktan mı çıktı? Nuri Efendiye :

— Birini mi bekliyorsun? diye sordu.

— Yooook!...

— E, duracak mısın?

— Bilmem, duruyorum işte...

Nuri sesini çıkarmadı. Biraz durduktan sonra gene Şükrü

— E, duracak mısın? diye sordu.

— Duruyorum, bilmem, dedi.

— Gelirsen gel, seni Kumkapı'ya götüreyim.

Nuri boynunu büktü :

— Gidelim dersen, gidelim, dedi.

— Yürü, gezmiş olursun.

Yürüdüler. Karşı kaldırıma geçtiler, sağa sola saptılar, demiryoluna çıktılar. Şükrü :

— Sen gidedur, ben sana yetişirim; dedi, oradaki odun deposuna girdi.

Hafız Nuri Efendi yürüdü. Şemsiyesine dayanarak, iki yanda bostanlara, marullara, salatalara bakarak yürüyor, tren sesi işitince arkasını dönüp bekliyor, sonra yine yola düzülüp şemsiyesini sallıyarak yürüyor. Hava sıcak, arkasındaki uzunca sako omuzlarına asılıyor, fesi terden yapışıyor, ancak o aldırmıyor, yürüyordu. Vakit erken ise de, Kumkapı deniz hamamları kalabalıktı. İki yazmacı, kenarda kayaların üstünde yazmalarını sermiş, kurutuyorlar. Nuri Efendi yürüdü. Geçitten geçerek mahalle içinden istasyonun arkasını dolaştı, yeniden demiryoluna çıkacağı yerde mahallelerinin kömürcüsü Halil ile karşılaştılar.

— Hayrola Nuri Efendi, nereye?

— Vallah bilmem, işte böyle gidiyorum...

Arkasına dönüp bakarak:

— Şükrü gelecekti, gelmedi.

Halil sordu:

— Hangi Şükrü, dedi.

— Kavaf'ın Şükrü!

— Bir yere mi gedeceksiniz?

— Yooo, öyle, gidelim dedi idi de... Gelmedi.

Halil

— Bırak canım, dedi. Şükrü'nün ipi ile kuyuya inilir mi? Kim bilir nereye takılmış kalmıştır. Ben mahalleye gidiyorum, hadi, dön gidelim.

Nuri Efendi boynunu büktü:

— Olur, dönelim, dedi.

— Hadi, hadi. Yürü!

Döndüler. Halil, kömür almağa gelip de pazarlığı yapamadığını anlatmağa başlamış ve daha on beş adım atmamışlardı ki arkadan Halil'i çağırdılar. Bu çağırıştan bozulan pazarlığın düzeleceğini anlıyan Halil döndü. Nuri Efendiye

— Sen, dedi, gidedur! Ben yetişirim.

Nuri Efendi yürüdü. Geldiği yolu tutturup gene tek başına mahallelerinin kahvesinin kapısı önüne kadar geldi.

İki kişi, ortada alçak hasır iskemlelere karşılıklı oturmuş, tavla oynuyorlardı. O da gitti, üçüncü boş iskemleye oturdu. Dirseklerini dizlerine dayadı, şemsiyesinin sapını ağzına aldı, tavla seyretmeğe başladı.

Oyunculardan biri bir oyun kaybetti. Gene o adam ikinci oyunu da kaybedip bir parti yenilmiş olunca kızdı. Yenilmesini Hafız'ın uğursuzluğuna verdi. «Geldi, zarımı kırdı.» diye düşündü ise de açıkça söylemek istemedi.

Oyuncular yeniden başladılar. Biraz önce yenilen adam bir oyun daha kaybedince sabrı tükendi.

— Hafız, dedi, valla geldin, zarımı kırdın. Biraz git, ötede dur.

Hafız Nuri Efendi, buna kızar gibi oldu: «Benim sana ne ziyanım var?» diyecekti, demedi. Kalktı, kahve kapısına gitti, durdu. «Eve dönsem!» diye düşündü. Artık ikinci vakti. Akşam oluyor. Köşeden geçerken bakkaldan ekmeğini aldı. Eve gitti. Annesi kapının ipini çekti. Mangalda pişen yemeğin kokusu bütün evi bürümüştü. Odasına çıktı, gecelik entarisini, şamhırkasını giydi, pencerenin önüne oturdu. Akşam satıcıları geçiyor. Mahalleye akşam rengi çöküyordu. Sokağın köşesinden bir çocuk:

— Hayriii, gel; annem seni çağırıyor! diye kardeşine sesleniyor.

Bir kız çocuk, elinde bir deste maydanoz, takunyalarını tıkırdatarak geçiyor. Komşu Gaffar'ın oğlu iki boş küfeyi bostan kapısından sokmağa uğraşıyor. İki hanım, belli ki uzakça bir yere gitmiş ve geç kalmışlardı, hızlı hızlı eve dönüyorlar, mutfakta annesinin takunyalarla dolaştığı duyuluyor... «Hayat, ne tatlı şey!» diye düşündü. İnsanın ömrü olmalı da yaşamalı...

Küçük hikâyemizin büyük ustası. Bizim Çehov'umuz demiştim. Notlarımın arasında buldum bu dediklerimi. Yıl 1954'ler falan. Memduh Şevket Esendal'ı 1950 kuşağı yeni yeni keşfediyor; coşkun, iyice tadına erme tutkusunda. Belirli bir takımın kişisi değil Esendal. Sola açık dergilerle gazetelerde yayınladığı kadar, sağa yüz vermiş dergilerle gazetelerde de hikâyeleri yayınlanıyor... O dönemde kimler vardı hikâyeci olarak? Sait Faik, Umran Nazif, Bekir Sıtkı, Şahap Sıtkı, İlhan Tarus, Kemal Bilbaşar, -belki- Fahri Erdinç, Sabahattin Ali ve başkaları. Onlarla gelmiş ya da onların ardında kalmış Sadri Ertem'ler, Kenan Hulusi'ler de daha sıcaklıklarını yitirmemişler. Orhan Kemal yeni palazlanıyor. Yaşar Kemal'in adı var mıydı? Pek bilmiyorum. Ya duyuldu duyulacaktı ya da Kemal Sadık Göğçeli'liğini sürdürüyordu henüz. İki de derlemesi çıkmıştı Esendal'ın «Hikâyeler I» ve «Hikâyeler II». O kitapların hangisindeydi «Haşmet Gülkokan» hikâyesi? Rastgele okunuvermiş bir hikâyeydi. Hani, bazı kitaplar vardır, almışsınızdır, olmadı gönderilmiştir; hemencecik okuyuvermek bir türlü içinizden gelmez, o size bakar, siz ona. Hele bir dursun şimdi, vakti zamanı gelince okurum, dersiniz. Bu tür kitapların ikili alınyazıları olur Ya umut kesildiği bir anda alınıp okunurlar ya da bir köşede yitip giderler, aranıp sorulmazlar bile. Esendal'ın «Hikâyeler» diye adlandırdığı iki kitabından «Haşmet» Gülokan»lısını öyle bir durumda alıp okuduğumu hatırlıyorum. Albenisiz bir kitaptı, boyutsuz, biçimsiz kapaksız. Soğuk... Düşmanca baktıydım; şöyle bir karıştırdım, hikâyelerin adlarını gözledim, hiçbirini gözüm tutmadı. Derken «Haşmet Gülkokan»ı okuyayım, dedim... Neden? En güzel oydu hikâyeler içinde de ondan mı? Nerden bilecektim hepsini okumadan o hikâyenin en güzeli olduğunu? *Tarık DURSUN.* Memduh Şevket Esendal; toplumumuzda az da olsa rastlanan, tatlı dilli, güler yüzlü, sevimli, neşeli, iyimser, tüm tanıdıklarıyla cana yakın bir davranış içerisinde bulunan «Haşmet Gülkokan»ı bize şöyle tanıtır

HAŞMET GÜLKOKAN

A. B. T. İ. Müdürlüğü Hesap işleri kaleminde yoklama masası işyarı Haşmet Gülkokan; Soma'da doğmuş, İstanbul'da büyümüş, Ankara'da Gümülcine'li bir bayanla evlenmiş, iki de sevimli çocuk sahibi olmuş; kırk yaşlarında, kısaca boylu, buğday benizli, güler yüzlü, konuşkan bir adam; iş saati bitip de kaleminden çıkınca, doğru Şakir'in fırınına gidip ekmeğini alır, evin yolunu tutar. Para kıt, geçim de dar ise de, evdekiler yoktan anlamazlar, bulup buluşturup birşeyler almalı, çantayı, kesekâğıdını, cepleri, koyunu koltuğu doldurup eve öyle gitmeli. Araştırıp ucuzunu bulmadıkça, dükkânlarda çene çalmadıkça çanta dolmaz! Tanıdıklarından biri rasgelirse, durup konuşmak, söyleşmek, dedikodu etmek de var! Kolay mı! Haşmet Gülkokan, gün olur ki evine, sulaı karardıktan, ışıklar yandıktan, geceden de biraz geçtikten sonra varabilir. Evden bilirler. Merak etmezler. Merak etmediklerini Haşmet de bilir, acele etmez, ağırdan alır. Nasıl ki bu akşam da ağırdan alıyor. Ekmeğini alınca doğru Hal'deki sakatatçıya uğradı.

— Gülüm, bizim ciğer, diye sordu.

— Hazır Haşmet Bey.

— Ne? Hazır mı? Hay ömrüne bereket. Hangi dağda kurtlar öldü! Bense atlatacaksın diye, biraz küfür hazırlamıştım. «On gün oldu, parasını verdik, nöbetini bekledik, gene de ciğeri alamadık. Dağ mahallesinin karılarından da aşağı olduk. Bu ne yüzsüzlüktür, ne kepazeliktir a şekerim!...» diyecektim. Küfür deyip de geçmeyelim, adamın karnının şişini indirir. Sinamekiden daha iyidir. Şimdi bütün söyleyeceklerimden vaz geçtim. Tövbeler olsun! Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime! Senin şimdi kâğıdın da yoktur, al bakayım şu gazeteyi. Bak, iyiliğimi unutma. Sar şu ciğeri, koy şu çantaya, oh! Ömür bee! Yürü Haşmet yürü, saçın sürünsün! Masal etme gene aşığın cuk oturdu.

Haşmet Bey yürür, karşıki sıraya geçip, balıkçıya

— Ihsan Bey gülüm, çavelyaları boşaltmışsın!

— Çıkmıyor, Haşmet Bey. Dere balığı var almaz mısın?

— Yayın kafasından çorba, oooh! Bayılırım! Bilen olmalı da, pişirmeli de, Haşmet de yemeli de, sen de karşısına geçip seyretmelisin. Bak ne şeker olur. Yengen bu işlerden çakmaz. Bize kaba balık ister. Palamuttur, toriktir, sivridir, altıparmaktır. Tavasını yapar, bolca limonu basınca, biraz da tahin helvası aldın mı, mis! O mübarekler de şimdi çıkmaz oldu. Benim sormam da hani yârenlik olsun, anlarsın ya! Hadi, hoşça kal bakalım!

Haşmet Bey yanındaki dükkânın önünde durup kalfaya

— Gülüm, salata malata alabilir miyiz?

— Verelim bayım!

— Ver ya, ver ama ne bileyim, bizim keseye uyar mı?

— Üçünü otuz yedi paraya veriyoruz.

— Aman gülüm, bu ne hesap! Kuyumcu musun? Yeşil salata alıyoruz. Bu kadar ince hesap olur mu! Bu mübarek ottur.

— Ulan Haşmet, yoksulluk maskaralık bee! Herif yüzüme bile bakmıyor. Kör olsun Necibe Kadın'ın tavukları. Ben salata mı alırdım! Komşu hatırı. Biraz ekşice söylesen, bizim bayan darılır.

Haşmet Bey, köşedeki dükkândan salatalık, limon alır, Hal'den çıkar, Suluhan'a doğru inecek oradaki dükkânları tarayacak olur; karşısına İstanbul'dan tanıdığı bir arkadaşı çıkar.

— Vay gülüm, nereden bu geliş?

— Haşmet Bey, sen Doktor Vasfi Bey'in evini biliyor musun?

— Hangi Vasfi Bey, gülüm? Ne var, hastan mı var?

— Hastam yok. Sen evi biliyor musun?

— Bilirim. Şurada Tezgâhçılar'da bir apartmanı vardır.

— Gel şu evi bana göster.

— Gülüm, ben ufak tefek alacağım.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerindeki en önemli özellik; çizdiği tiplerin tüm ruhsal durumlarını derinlemesine yansıtması, derin bir gözlem gücüne dayanmasıdır. Başka bir önemli özelliği de olayları olup bittikten sonra değil de oluş halinde vermesidir. Geçmişe, geleceğe bağlı uzun boylu açıklamalara girişmez. Açıkça savunulmayan, açıkça anlatılmayan ama sezilen, gözlemlenen, duyulan bir düşünce dünyasına yaslanır. *Memduh Şevket Esendal* ölçüsünde bir hikâyeci Türkiyeye kaç yüzyılda bir gelir? Böyle olduğu halde terekesinden çıkan 4 ciltlik hikâye, 3 ciltlik roman, 3 cilt anı kitabı, 10 cilt tutan toplu eserleri basılıp halka ulaştırılmadıktan sonra, nasıl olup da halk ve aydınlar arasında yaşama ve yayılma gücünü gösterebilmiştir. Bu husus incelenmeğe değer.

— Bırak şimdi ufak tefeği...

Haşmet Gülkokan sürüklenir. Hem gider hem de konuşurlar. Haşmet sorar :

— Anlat bakayım işin nedir, şekerim?

— Ödünç para isteyeceğim; Haşmet Bey.

— Hıımm! Önemli bir konu! E, isteyeceksin, o da verecek mi?

— Bilmem. Veriyormuş. Senin bir tanıdığın var mı? Ondan alalım.

— Benim tanıdıklarım benim gibidirler. Hiç birinden beş para çıkmaz.

— Ben birkaç gündür arıyorum, birkaç yere de baş vurdum, boş çıktı. Sen ne yapıyorsun? Paran var mı?

— Benim gibi herifte para olur mu, şekerim!

— E, nasıl geçiniyorsun?

— Bilmem gülüm.

— Karın çalışıyor mu?

— Evin işini o yapar.

— Bir anafor, filân!

— Bizim daire akıntıdır.

— E, nasıl geçiniyorsun?

— Bilmem dedim ya, gülüm. Geçiniyorum işte! Mutemetten ödünç alırım. Birinde alacağın vardı, bu ay onu aldım. İşte ne bileyim. Geçiniyoruz.

Haşmet, Suluhan'dan yana gitmekten vaz geçer, Adliye Sarayı'na doğru yürür Tam köşede bir arkadaşı ile karşılaşır.

— Vay gülüm, ters gidiyorsun, evin yolunu şaşırmışsın.

— Şuraya gözlükçüye kadar gidiyorum. Bizim kızın gözlüğü kırılmış. İstersen dön. Beş dakikalık işim var. Sonra birlikte gideriz.

— Geç kalmaz mıyız, şekerim.

— Adam, yeni evli değilsin ya!

— Değilim gülüm.

— Şuraya, köşeye kadar gideceğiz.

— Gidelim gülüm.

Haşmet Gülkokan döndü. Yürüdüler. Birkaç adım gittikten sonra, arkadaşı sordu:

— Yahu, dedi, ne diyorsun, kavgaya biz de girişiyor muyuz?

Haşmet, arkadaşının yüzüne baktı.

— Aman şekerim, dedi, bunu benden mi sorarlar.

— Senden sorarlar ya! Niçin, sorulmaz mı?

— Sorulmasına sorulur ya! Bakarsın, benim atacağım tutar. Boş bulunur, sen de inanıverirsin de ben de ona yanarım.

— İnanmam, korkma! Sen beni o kadar da aptal mı sanıyorsun?

— Yok ama ,insan boş bulunur da...

— Hiç boş bulunmam. Sen söyle, söyleyeceğini.

— Eh, öyleyse dinle: Gülüm, biz de kavgaya gireceğiz. Hem çok sürmez görürsün. Gireceğimizi da anlayınca, herifler tepemize dikilirler!

— Etme yahu...

— Etmeyi, yapmayı sen onlara anlatırsın. Biz bu gibi şeylerden korkan takımı değiliz. Sen korkuyor musun?

— Ben kendi payıma korkmam ama, çoluk çocuk korkmaz mı?

— Alışırlar bee! Bomba altında yaşayanların canları yok mu?

— Ben çocukları Haymana'ya aşırsam mı dersin? Orada bir tanıdığım var. Sen ne yapacaksın?

— Ben mi? Sen bana bakma gülüm. Bana Gülkokan demişler. Beni hiç kimse iki kerre öldüremez. Anladın mı şekerim? İşler ederim ki, bu yer yüzünde ad olur. Benim gibi bir ahu parçası doğuran anaya da aşkolsun!

Gülkokan söylenerek dükkânların önünde takılarak, şekerciye uğrayıp çocuklara şeker alarak Samanpazarı'na çıkar, Çebeci'ye doğrulur. Hamamönü'ne kadar iner. Eskici dükkânına girerek:

— Günaydın eskici başı! Bizim bayanın ayakkabıları için bir diyeceğin var mı? diye sorar.

Eskici boynunu bükerek:

— Haşmet Bey, Bey'im, der, bak şu halime! Sabahleyin dükkândan çıktım, daha şimdi geliyorum. Sor, çıraktan. Hava parası olmadı mı, hiç bir iş olmuyor. Daha ağzıma bir lokma ekmek koymadım. Allah seni inandırsın!

— Doğru tosunum. Allah seni inandırsın. Yoksa benim kendi kendime inanacağım yok. Sen iş peşinde koştuğunu söylemesen, ben seni şu sinemaya gitmiş sanacaktım.

Efendim, tütün tabakasını ortada unutmağa gelmiyor, insafsız herif, tütünün ne kadar saçak yeri varsa içti, tozları bana kaldı. Çok otlakçı gördüm ama böylesine hiç rasgelmedimdi. Bizim rahmetli İlhâmi de otlakçı idi ama hiç olmazsa bir inceliği vardı, adamı eğlendirirdi. Karşınıza oturdu mu gözleri ile tütün paketini arar, sokulur, tabakayı, cebime koyarım, sözlerini şaşırır, cebimden çıkarıp masanın üstüne bırakırım, sevinir. Saatlerce gözleriyle tabakanın arkasından koşar, sonra bir fırsatını düşürüp bir cıgara yakınca keyiflenir, güler, söyler, dinleyenleri de eğlendirirdi. En çok hoşlandığı da fırsatını düşürüp cıgarayı kendi eliyle almasında idi. (*Otlakçı* - Hikâyeler : I)

— Kapıda mı gördün? Resimlere bakıyordum, içeri girmedim.

Haşmet gözlerini tavana kaldırdı

— Ey. Ulu Tanrım, dedi, şu Haşmet'i ne akıllı yaratmışsın! Şu bendeki atışa bak, sonra da tutturuşa bak! Bu hergeleleri nasıl da tanırım. Dükkânı çırağa bırakıp akşama kadar, Kayserilinin kahvesinde tavla oynar mı oynar! Sinemalarda dolaşır mı, dolaşır! Kursağında da ekmek ufağı yok mudur, yoktur! Ne diyeceksin, hiç... Ne ise aslanım, şimdi bu lakırdıları bırakalım da sözümüzün özüne gelelim. Şu bizim pabuçlar ne olacak? Öyle kutlu bir günceğiz gelecek mi ki, bizim bayan pabuçları ayağına geçirsin de şuracıktan tıkır tıkır geçsin! Senin de yedi göbek geçmişine rahmet okusun, ha? Söyle, gülüm tam iki ay oldu.

— Haşmet Bey, bana iki gün izin vermez misin?

— Gülüm can sana kurban... Vermeyip de ne halt edeceğiz? Şimdi pabuçları geri istesem bulması iki gün sürer. Belki de hiç bulunmaz.

Haşmet Gülkokan yürür, beş on adım ötede, bakkalın önünde ilişir Bakkal, portakal sandığını açmış, dükkânın dışına duvara dayayıp eğrice koymuş. Haşmet bunu görünce, söylenir :

— Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be! Bu portakallara «gel gidelim» demiyorlar.

Yüksek sesle dükkânın içine seslenir

— Bay Haktartar! Gülüm neredesin?

— Buyurun Haşmet Bey.

— Şekerim bu portakalların hediyesi kaça?

— Halis Dörtyol'dur, Haşmet Bey. Korkma al... Son turfanda. Bir daha geleceği de yok.

— Parasını da sormayım mı?

— Haşmet Bey, şuradan Hal'e kadar bir zahmet et; bak kaça veriyorlarsa, iki kuruş aşağısına ben vereyim.

— Aman gülüm bayılacağım, portakal almanın kestirme yolu bu mu? Böyle kurumuş portakal Hal'de ne gezer!

— Kurumuştur ama, içi bal gibidir. Biz o senin dediğin malı dükkânımıza sokmuyoruz. Bizim müşterimiz kibar müşteri.

— Elmasım bu kibar müşteriler içinde ben de var mıyım?

— Varsın ya! Bugüne bugün sen de bir masa başında oturuyorsun. Sana da Devletten bir iş vermişler. İstersen herifleri karşısına diker, iki gün oynatırsın.

— Doğru şekerim. Biraz paramız kıtca ama, kibarlığımız var ya!

— Paran kıtsa itibarın sağ olsun.

•

— Eksik olma gülüm, almış kadar oldum. İyiliğini de ölünceye kadar unutmam. Şimdilik hoşça kal da, portakallar için başka gün konuşuruz. Yalnız şunu da söyliyeyim ki, bunlar biraz daha kurursa köpek kovalamaktan başka bir işe yaramaz. Ben seni kurtarayım demiştim.

Haşmet söylenerek mahallesine indi, önünden geçtiği küçük bir evin bahçesinde, eski bir kilimi silken bir adama :

— Akşamlar aydın Bay Sabri, dedi. Unu getirdiler mi, unu?

— Getirmediler Haşmet Bey.

— Getirirlerse beni unutma. Çocuğun bacağı nasıl oldu?

— İyidir kapanıyor.

— Ben sana demedim mi! Kapansın bakalım.

Birkaç adım yürüdükten sonra elinde sirke şişesi ile bakkala giden yaşlı bir kadına :

— Fatma Hala, paraları hazırla! Kaput bezini alacağım, kâğıdını getirdiler. Perşembeye hazır.

— A, eksik olma Haşmet Bey. Ama, ben şimdi parayı nereden bulayım? Çok para mı? Sen alsan da ben sana ödesem...

— Yo, hiç öyle şakaya gelemem. Sözünden de cayma. Sen bana «al da parası hazır» demedin mi?

— Demişimdir, demişimdir ama, şimdi inan ki on param yok.

— Ben tanımam. Torunun iki hafta sinemaya gitmesin. Canı çıkmaz ya! Yahut güveyin olacak o sarhoş herif iki kadeh az zıkkımlansın.

Arkalarındaki evin penceresinden bir erkek sesi :

— Haşmet Bey, günahımı alma.

— Vay gülüm, sen orada mı idin? Bülbülü an, kafesi yanına koy derler.

İçerden bir kadın sesi :

— Haşmet Bey, Tahsin bıraktı siz mi başladınız?

— Vay sayın bayan, siz de mi buradasınız? Sayın eşiniz daha ayılmadı. Geçmişleri anıyorum da ağzı kulaklarına varıyor.

Bu sırada Haşmet'in oturduğu evin bahçe kapısı açıldı, iki erkek çocuk koşup babalarına sarıldılar. Haşmet bunları görünce:

— Amanın şunlara bakın, dedi, yaradanın birliğine emanet. Çocuk değil ay parçası! Nasıl da kendime benzetmişim!

Çocuklardan sonra Haşmet'in karısı geldi. Kocasının elindeki çantayı, paketleri aldı.

Haşmet'in kendisi gibi güler yüzlü olan karısı, Tahsin ile karısına gülümsedi, sonra da kocasına:

— Bitir artık Haşmet Bey, dedi, bu senin halin ne olacak? Bu ne kadar lakırdı? Rahatsız olacaksın.

— Kul olsun sana Haşmet! Tanrım öğmüş yaratmış!

Karısı

— Ama, artık çok oluyorsun, yürü bakayım eve, dedi.

Haşmet'i eve soktular. Kapıyı kapayıp sürgülediler.

Yaşayışından rasgele bir yaprağını yazarak, iyi bir adam, doğru bir adam olan Haşmet Gülkokan'ı siz okuyucularıma tanıtmak istedim ki, günün birinde ona bir dükkânda, bir tanıdığın evinde yahut sokakta rasgelirseniz, yahut bir işiniz düşüp de dairesinde karşısına çıkarsanız, bilesiniz; konuşup görüşesiniz. Bir hizmetinizde bulunabilmek, işinizde size yardım etmek, size yararlı olabilmek için çırpınacak, elinden geleni yapacaktır. Sizden istediği karşılık da, yalnız bir güler yüz, bir iki tatlı sözdür.

AYAŞLI ve KİRACILARI

Memduh Şevket Esendal; «Ayaşlı ve Kiracıları» romanında, Cumhuriyet sonrası Ankara'sında bir apartmanın dokuz dairesinde oturanların günlük yaşamlarından kesitler verir. Ankara'nın kuruluş yıllarında, yıkılan bir düzenden yeni bir toplum düzenine geçmenin sarsıntıları arasında bocalıyan «Küçük adam»ların yaşantılarını dile getirir. Roman yeni yapılmış büyük bir apartmanın dokuz odalı, oda oda kiraya verilen bir katında geçer. Burası, Ayaşlı İbrahim Efendi adında, eşkiyalık, zaptiye çavuşluğu, arzuhalcilik, otelcilik yapmış, şaşılacak derecede, çeşitli kılıklara girip çıkmış bir adamın elindedir. Her odasında bizim toplumumuzun çeşitli tabakalarından kopup gelmiş evli, bekâr, kadın, erkek, yaşlı, genç bir sürü insan oturur. Esendal; başta köy ağası Ayaşlı İbrahim'le banka memuru, şoför, emekli, doktor, simsar, hizmetçi ve diğer kişileri ustaca sergiler. Hikâyelerinde olduğu gibi bu romanında da temel özellik gözlemle sergilemedir. Rahat anlatışı ile, romanın oldukça kalabalık kişilerinin birbirleriyle ilişkilerini, iyi ya da kötü işler peşinde koşarken ki tutum ve davranışlarını, kimilerinin eski yaşamlarını sergilerken dengelidir, ölçülüdür. Kiracılardan biri gibi rahatlıkla çı-

kar okurun karşısına. Roman boyu, bir koridorun iki yanına sıralanmış odalarda yaşıyan kişileri, duru ve yalın bir dille anlatmaya çalışır. Çöken bir imparatorluğun kalıntısı, yerlerinden, işlerinden, geçimlerinden kopan insanlar. Sonra kadınlı, içkili, pokerli toplantılara dışardan gelip katılırlar. Bu kadar kalabalık bir romanı, açılıp kapatan olaylar, konuşmalar, ilişkilerin gelişmeleri içinde kapı önünde sohbet edercesine külfetsiz, konuşuyormuşcasına alıp götürüşünde ancak ustalarda görülebilecek bir sadelik ve rahatlık var. Esendal'ın bizim insanlarımızı yüzeysel bir gözlemle tanımadığı, onları, bugüne değin alıp getiren tarihsel ve sosyal oluşlarile izlediğini gösteren bir derinlik bütün bu rahat anlatışın altında kendini duyurur. Bir apartman içinde bir toplum kesitini tasvir ederken ne hicve, ne de mizaha kaçmadan, bizde sosyal sorunlara değinilirken karamsarlıktan uzak, gelecek iyi günlerden umutlu, babacan bir içtenlik duygusu ile en gizli köşelere değin ilişkileri vermek ustalığını gösterir. Romanı özetlemek gerekirse: Ayaşlı İbrahim Efendi, dokuz odalı apartıman dairesini uygun fiyatla kiralar. Hancılıktan ve otelcilikten edindiği deneyimlerine güvenerek bu dairenin her odasını ayrı bir aileye kiraya verir. Birini de kendisine ve üvey kızına ayırır. Apartmanın dokuz odasına karşılık banyosu, tuvaleti ile mutfağı ortaklaşa kullanılır. Ayaşlı'nın kiracıları bu yüzden, içli dışlı yaşamak, günlük yaşamanın kurallarına uymak zorunluğunu duyarlar. Aileler, genellikle orta halli kimselerdir. Kiracılardan Şefik Bey, emekli bir konsolostur. Memurluk zamanı yükünü tutmuş, kirli işlere girmiş, bu yüzden vaktinden önce emekli edilmiştir. Cimriliği, kirliliği, pisliği ile çevresinde üksinti uyandırır. Hizmetçi Halide bu yüzden devamlı şikâyetçidir. Hâki Beyle karısı Turan Hanım, birbirlerinin işlerine pek de karışmayan karı-kocadırlar. Sık sık kavga ederler. Turan Hanım, kumarbazdır; kısa zamanda kiracıların çoğunu kumara alıştırır. Kendisini fabrikator olarak tanıtan İskender Bey, aslında uyuşturucu madde kaçakçısıdır. Sık sık başı polisle derde girer. Hasan Bey, başından türlü felâketler geçmiş bir adamdır. Çiftliğini çubuğunu kaybetmiştir. En büyük avuncunu içki de bulur. Buharalı Abdülkerim Bey, karısı, sinirli, yaygaracı küçük çocukları, üvey kız Faika, damat şoför Fuat, Fuat'ın felçli annesi, evin içinde olup bitenleri tatlı tatlı anlatan banka memuru romanı sürükleyip götürürler. Romancı bize, Ayaşlı İbrahim Efendi ile İskender Bey'i şöyle tanıtır:

Ayaşlı için, «Hükümet» demek memurlar demektir. Büyük memurlar, küçük memurlar toplanır, adına hükümet derler.

— «Memurlar kazançlıdır» derler ya, kulak asma! Çoğu borçludur. Aldıklarını karıları yer. Onlarda karılar vardır, fil gibidir, birini bir köylü toplansa doyuramaz!

Ayaşlı bu söylediklerine inanır, ancak inandıklarını her yede söylemez. Çok konuşmaktan hoşlanmaz. Dinler.

Kalabalık bir yerde, tanımadığı adamlar yanında büsbütün susar. Bu huyunda Hasan Beyden çok ayrılır. Hasan Bey söyleyip, herkesi ağzına baktırmak ister. Her zaman hükümetten şikâyetçi olması, hiçbir işi beğenmemesi, biraz da, bunları herkesin istiyerek dinlemesindendir.

Hasan Bey eğer dinliyen bulursa, devletler arasındaki yüksek siyasetten de konuşur: Alman Fransız'a demiş ki: «Beş yıla varmaz, gene kapında biterim, ver artık benim kıralımı!». Fransız da Alman'a demiş ki: «Ver sen paraları, al kıralını. Eğer sen de bir daha belini doğrultursan, gene gel, buyur!»

Kazandıklarını yerken, bu iki adam, birbirine çok benzer. Bunların ikisi de yalnız yemekten, içmekten hoşlanmazlar. Birlikte yenilen yemeğin parasını ikisi de vermek isterler. Hasan Bey olsun, Ayaşlı olsun, yanlarına birini takmadıkça, alıçı dükkânına girmek istemezler, rakı içirirler. Köylülerden biri gelse, Ayaşlı'dan para istese boş çevirmez, yeter ki, bu alış veriş olmasın.

Kahramanlıktan, batırlıktan, yiğitlik hikâyelerinden ikisi de coşarlar. Bir gece Ayaşlı'ya bir misafir gelmişti, İzmir muharebelerini anlattı, ikisinin de dudakları titredi, az kaldı ağlıyacaklardı.

O gün bu yeni komşumuz, benim odama da bir kart bırakmış. Ertesi sabah da Ayaşlı ile birlikte beni görmeye geldiler. Otuz yaşlarında, temiz giyinmiş, hafif koku sürünmüş, uzunca boylu, incerek, ince uzun yüzlü, gözleri birbirine yakın bir efendi. Akıllı, kurnaz, çalışkan, övünmeyi, kendini satmayı sevei insanlardan olduğu gözlerinden belli oluyor. Arkadaşlığı çekilir. Herkese temiz terbiyeli davranmak, akıllı konuşmak istiyor.

İskender Beyin babası Hemşinli imiş. Büyük muharebeden evvel Rusya'da birkaç şehirde büyük fırınları varmış. İskender Bey, Rusya'da doğmuş. Çok yıllar orada kalmış. Kendini yüksek tahsil görmüş gibi satmak isterse de, yalnız cimnazı bitirmiş. Muharebeden sonra babası kaçmış; İskender orada kalmış. Becermiş, partiye de girmiş. Partinin ateşli adamlarından olmuş. Aynı kelimelerle başlayan, aynı kelimelerle biten, birçokları tarafından söylenilmiş olan inkılâp nutuklarından binlercesini söylemiş. Yumruğunu sıkmış, sallamış, bağırmış, terlemiş; arkasında Rus gömleği, belinde kayış, geniş külot pantalon, dar çizmeler, meşin ceket, koltuğunda meşin cüzdan, bir tomobilin köşesine yaslanarak şehirlerde gezmiş, masanın uzak bir köşesine ilişerek, saçlar dağınık, dişleri arasında ciğaranın uzun zıvanasını çiğneyerek toplantılarda zararsız sözlere karışmış. Böyle, bir zaman yaşadıktan sonra günün birinde yakasını, parti içinde parti çıkarmak isteyen arkadaşlarına kaptırmış. Epey korku çekmiş ise de ucuz kurtulmuş. Onu, erzak idaresi emrinde yumurta toplamak işi ile, Kogan adında bir yahudi arkadaşıyla Kiyef taraflarına yollamışlar. Oradan bir kolayını bulup, kaçmış...

Bunları onun ağzından parça parça ancak birkaç ayda öğrendim. İlk görüştüğümüz gün bana, Ayaşlıyı otel tuttuğu zamandan tanıdığını, eşyası olmayan bir adam için burada yaşamak kolay değil ise de, Ayaşlının hatırını kıramadığını, gidip bir oda takımı aldığını anlattı. Sonra, Almanya'dan bir mutahassıs getirttiğini, Adapazarı yakınlarında bir fabrika yaptırdığını, orada so-

ğuk tuğla çıkardığını söyledi. Tuğlalarından örnek getirmiş; askerî fabrikalarda deniyorlarmış. Demiryol idaresi denemiş, beş vagon almak istiyormuş... Sonradan öğrendim ki, İskender'in «yaptırdım» dediği fabrika, bir eski un değirmeni imiş. Burasını kiralamışlar, içine de birkaç makine komuşlar. Almanya'dan gelen mutahassıs da bir Beyaz Rus'muş. İstanbul'da likörcülük yapıyormuş. Anlaşılıyor ki İskender onu da boğazı tokluğuna tutmuş; o adam da bir şeyler yapmış, birkaç bin tuğla da istasyona gelmiş. İskender, bu tuğlayı tanıtıncaya kadar güçlük çekeceğini, sonra müştersinin ayağına geleceğini söylüyor. Bu sivrice işe aklı eriyor mu diye Ayaşlı'nın yüzüne baktım: «Bir çimento işi yapsaydınız daha iyi olurdu.» demeyi düşündüm ama söylemedim.

İskender Bey'i yalnız Ayaşlı değil, Faika Hanım da eskiden tanıyormuş. Faika ile bu yeni komşuyu, pek ağız ağıza, konuşurlarken gördüm. Doğrusu gönlüm biraz çürüdü. Bunlar da mı Ayaşlının otelinde tanıştılar? Faika'nın yaratılışı sokulgan, oynak olduğu için, bir erkeğe çokça yüz vermesi çok görülmemelidir. Ben neye bunu gözümde büyüttüm bilmem? İskender sevimli adam olduğu, herkesin gönlünü avlamayı çoklarından iyi bildiği için, yalnız Faika değil, herkes onunla tatlı konuşmaya başladılar. Yalnız Halide, ondan yüz bulamadığı için, küskündür. İskender Bey, hizmetçilerle yüzgöz olmayı hoş görmez. Halide'de de yüz vermiyor. Halide onu çok sevimli bulmakla beraber, kibirli olduğunu söylüyor; her fırsatta İskender'i çekiştiriyor.

Ayaşlı, Hasan Bey, ben, Halide'yi karşımıza alıp konuşuyoruz. Ona, hizmetçi gibi değil, Ayaşlı'nın kızı imiş gibi davranıyoruz. Halide, görgülü bir kız olmadığı için karşımızda biraz yakışıksız sözler söylediği, şaka etmeye kalkıştığı da oluyor. Biri dışardan görse bunları fazla bulur; belki çirkin de görür. İskender Bey dairemize gelinceye değin bana hiç çirkin gelmezken, o gelince hizmetçiye karşı bu yârenliğimiz, ki biraz da benim yaradılışımın yaptığı bir şeydir, kendi gözüme de çirkin görünmeye başladı. Ancak, İskender Bey'den sıkılıp Halide'ye ağır davranmayı da kendime yediremedim. Halide'nin beni kardeş gibi sevmesi, beni avuttu. Sonra günler geçip de ben İskender'i daha yakından tanıdıkça, bir zaman ondan çekinmiş olduğuma sıkılmaya başladım.

HALİKARNAS BALIKÇISI

(1886 - 1973)

Göç eden insan yığınları ve istilâ için yürüyen fetih orduları, hep Anadolu'nun üzerinden geçtiler. Buldukları halkı öldürmediler, fakat hep onlara karıştılar. Son olarak biz Türkler geldik ve onlara karıştık. Bu karışmalara rağmen değişmiyen Türkçe dili var.

Deniz edebiyatımızın ünlü hikâye ve romancısı. İstanbul'da doğdu (17 Nisan). Asıl adı «Cevat Şakir Kabaağaçlı» dır. Şakir Paşa'nın oğludur. İlk çocukluk yılları Atina'da geçti. Büyükada Mahalle Mektebi'nde ilk, Robert College'de orta öğrenimini yaptı (1904). İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nin «Yeni Çağlar Tarihi» bölümünü bitirdi (1904 - 1908). İstanbul'a dönünce gazeteciliğe başladı (1910); ayrıca karikatür, kapak resimleri, süslemeler de yapıyordu. Asker kaçaklarının yargılanmaksızın idam edilişini eleştiren bir yazısı yüzünden Bodrum (Halikarnas) a sürüldü (1924). Üç yıllık kalebentlikten sonra, çok sevdiği Bodrum'dan bir daha ayrılamadı. Burada; meyvecilik, süngercilik, balıkçılık, turist rehberliği yaptı; denizle ilgili en ilgili en güzel eserlerini yazdı. İzmir'de öldü (13 Ekim); binlerce Bodrumlunun katıldığı, sevdiklerinin «görülmemiş» denecek kadar çiçek gönderdikleri bir törenle Bodrum'da toprağa verildi. Bodrum'lu öğrenciler, Halikarnas Balıkçısı'na yaşamı ve sanatı üzerine, ölümünden altı yıl önce, şu mektubu gönderirler :

> Sayın Halikarnas Balıkçısı Merhaba! Sizin evlatlarınız olarak, hayatınızın bir parçası olan, ağaçlandırarak güzellik verdiğiniz Bodrum'dan size sesleniyoruz. Biz öğrenciler, eser vermiş büyük adamların hayatlarını, zevklerini, çalışma güçlerinin kaynağını nereden ve nasıl aldıklarını merak eder, öğrenmek ister, gücümüzün yettiğince onlar gibi olmaya çalışırız. İşte II A - B sınıfı öğrencileri de Türkçe dersimizde «Gündüzünü Kaybeden Kuş» parçanızı okuduk. Zaten kasabamızın neresine baksak sizden bir parça görüyoruz. Bugün, yarattığınız kasabanın inanç ve azim yüklü çocuklarıyız. Göklere uzanan palmiyeler, okaliptüsler, bize sizin isminizi fısıldıyor. Bize sizin tabiat sevginizden yaratma gücünüzden örnekler veriyorlar. Sizi sevdik, sizi göremedik. Bu bir burukluk katıyor sizinle dolu olan yüreğimize. Ocak ayında sizin gününüzü tertiplemek istiyoruz. Gelemez misiniz? İstiyoruz ki siz bizi tanıyın, biz de

sizden çalışma ve yaratma azmi alalım. Bekliyeceğiz. Gelemezseniz şayet, şu sorularımızı cevaplayıp bizi mutlu kılın lütfen. 1 — 2. Anne ve babanızın adları? Başka kardeşiniz var mı, hayattalar mı? 3 — 4. Tahsil durumunuz ve kaç dil biliyorsunuz? İki eserinizin ismi? 5 — 6. İlk defa Bodrum'a gelişinizin nedeni? Çocuklarınızın tahsil durumları? 7 — 8. En beğendiğiniz eseriniz hangisi? Niçin İzmir'de yerleşmeyi tercih ettiniz? 9 — 10. Bodrum'da en çok beğendiğiniz yer? Balık avına ne zaman merak sardınız? 11 — 12. Eserinizde hep deniz sevgisini işliyorsunuz, bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)? Turunçgilleri yayarken ne gibi güçlüklerle karşılaştınız? 13 — 14. Bodrum'a ikinci gelişinizde ne gibi değişiklikler gördünüz? En çok sevdiğiniz Bodrum türküsünün ismi? 15 — 16. En sevinçli anınızı anlatır mısınız? Halikarnas Balıkçısı ismini niçin kullandınız? 17 — 18. Mümkünse bir resminizi gönderir misiniz? Halikarnas Balıkçısının, Halikarnas çocuklarından istekleri nelerdir? Sizi rahatsız ettik, özür dileriz. Bize cevap yazacağınızı umup, şimdiden teşekkür ediyoruz. Halikarnas aşığı insana, Halikarnas çocuklarından minnetler, saygılar... *II A - B Sınıfı ÖĞRENCİLERİ*. Halikarnas Balıkçısı'nın yürek dolusu içtenliğiyle, öğrencilere kendi el yazısıyla gönderdiği 8 Mayıs 1968 tarihli mektup :

Merhaba Çocuklar

Merhaba Yavrularım! 22.12.1967 tarihli mektubunuzu zamanında aldım. Kendim gelmek istiyordum. Hasta oldum. İstanbul'a gittim. Bir sürü intipüften güçlüklerle savaşmak zorunda kaldım.. Mektubunuza cevap vermekte geciktikçe, mektup gönlümde bir ağırlık ve acı oldu. Mektubunuzda bir resmimi istiyorsunuz, gönderiyorum.

1 — Babam Mehmet Şakir, anam Sarı İsmet.

2 — Ben başka altı kardeşdik, biri öldü.

3 — Tahsil durumu İngiliz Üniversiteleridir, ama kendimi asıl kendim yetiştirdim. İngilizce, Fransızca ve İtalyanca galiba.

4 — İlk eserler Bodrumda yazılan hikâyelerdir. Kitap olarak gene Bodrum'da yazılan «Aganta Burina Burinata!»dır.

5 — Bodrum'a gelişimin nedenini, ve orada yaşadığım yerini kusur yeli «Mavi Sürgün» de yazdım.

6 — İki oğlumun tahsili lisedir. Biri üniversite.

7 — En beğendiğim eser? Gününe göre birinden biri daha cana yakın gibi geliyor bana. Hayatımın en hızlı, sevinçli ve sevgili yılları Bodrum'dakiler olduğu için, yapıtlarımın Bodrum ürünü olduklarını iddia edebilirim. En Bodrum olan yapıtlarım en sevdiklerimdir. Zaten Bodrum olmayan yok ki.

8 — İzmir'de yaşamayı tercih etmedim. Bodrum'da orta mektep yoktu. Çocuklar büyüdü ayrılmak zorunda kaldım, tası tarağı satarak.

9 — Bodrum'un her yerini severim. Kentin her yerini. Köyleri yayan gezerdim. Öğleyin Bodrum'dan çıkar Yalı Kavağa yürür, güneş batmazdan önce Bodrum'a dönmüş olurdum. Koyların adları bile gönül kulağıma türküler gibi gelirdi hep mavilerde. Denizleri de öyle; Gökovasıyla, Çatal adalarıyla.

Halikarnas Balıkçısı kendi çizgisiyle.

10 — Balık avı, bağımsız olarak denizlerde enine boyuna uzanmak için usumun uydurduğu «rationel» bir nedendi. Yoksa amaç değildi.

11 — Eserlerinizde de hep deniz sevgisi işliyorsunuz bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)?» diye soruyorsunuz. Saburluk durup dururken yedi metre boyunda bir çiçek açar. «Saburluğun böyle bir çiçeği açmasını ne zaman aklına kurdu?» gibi bir soru. Ben mi denizi, deniz mi beni ne zaman seçtiğini vallahi bilmiyorum!

12 — «Turunçgilleri yayarken hangi güçlüklerle karşılaştınız?» diyorsunuz. Önce Ziraat vekaletiyle. Sonra gümrük, ne bileyim Ormancı mormancılarla. İstanköyde Bodrumda da çok güzel olacak bir çeşit yaseminden bir çiçek saksı getirdim. Şehadetnamesi yok diye, merasimle saksıyı gözlerim önünde denize attılar. Yahu kurak yerde bir yaprak getirmemişlerin saksıyı denizde öldürür-

ken gözlerimin önüne idam sehpası geldi. Gözlerim yaşardı. Ama kıramadılar gönlümü. Gönlüm kendi acısının suyuyla çelik gibi dövüldü. Çabam hız aldı. Elbette bir gün onlar da gölgelenecekti. Yetişen çiçeklerin gölgesinde.

13 — Bodruma ayrıldıktan altı yedi yıl sonra geldim. Cipi (Milasdan) Yokuş Başının altında bıraktım. Gece varacağımı bildiğim için Milasdan bir elektrik cep feneri almıştım. Milasdan mı Aydından mı unuttum. Yürüdüğüm ağaçların ne kadar büyüdüğünü elektrik fenerinin ışığında gördüm. Bir çokları kesilmişti -Türkiye mevcud olmayan ağaçların- ama tırpan artığı olanlar güzeldi. Gündüz Bodrumda gezdim. Orta mektepleri açılmıştı.

14 — En çok sevdiğim türkü Kerim oğlunun dağa çıkarken «Tıp tıp etsin zenginlerin yüreği» türküsüdür - bir de Şah boylum! Şebboy çiçek başındadır. Burada Şah boylum deyimi hoşuma gider.

15 — En sevinçli anınızı anlatırmısınız. Bütün Bodrum benim için çok sevinçli bir anıdır. Ama bir örnek gerekse vereyim. Prosper Merime'nin Karmen'ini türkçeye çeviriyordum. Esmer güney kızı Karmen cigaracı dükkânından bir mimosa demetiyle çıkar dükkândan. Bunu çevirirken, neden benim esmer Bodrum kızlarım saçlarına birer Mimosa demeti takmasınlar diye, hemen Paris'den Mimosa (cins) tohumları yetiştirdim. Sokaklara diktim. Çiçek açtılar. İki Bodrumlu fukara kızı gördüm birgün, başlarına kopardıkları Mimosa çiçeklerini takınmışlardı. Geçdiler sevindim.. İçimden yaşayın çocuklar dedim. Onlar için yetiştirmiştim.

16 — Bodrum Balıkçısı diyemezdim. Masmavi göküyle hiç Bodruma benzemez Bodrum. Zaten Bodrum, haçlılar kaleye havvari Petrodan Petroniyum dediler de halk onu Bodrum'a çevirdi. Halikarnas Helen dilinden değildir. Anadolunun unutulmuş bir dilindendir. «Esus» «Essos» «Ossos» la biten her yer adı gibi balıkçı diyebilemiyordum, onun için Halikarnas Balıkçısı diye aldım yazı adımı.

17 — Mektubunuzdaki kimi cümlelerden Halikarnas Balıkçısının Halikarnas Çocuklarından istediklerinin onlarda fazlasıyla var olduğunu sevinçle görüyorum. Örneğin «Kasabanın inanç ve azim yüklü-dolu demek istiyorsunuz elbette çocuklarıyız» bir de sizi göremedik, bu bir burukluk kalıyor. Sizinle doludur yüreğimiz» diyorsunuz. Hiç burukluk duymayın. Beni de görmeyin daha eyi. Bodrum deyimiyle çakallaştık yani moruklaştık. Eh Bodrum hoş bir rüya oldu şimdi. Şu mektuptan anladığıma göre eyisiniz, kırılmayın eyilmeyin yaşayın Halikarnaslı Yavrular. Eğer gönül sevgisi bir gerçek ifade ederse hep sizinleyim. Zaten ömrüm vefa ederse. Şöyle şehir hay huyundan uzak kefaluka ya da bir köye yerleşmek niyetindeyim. Yaş seksene gelmekte ama gene de ateş gibi eker dikerim. Ben oradayken sizler de doğmuş olsaydınız yurdun o köşesini cennete çevirirdik. Bunu söylemekle sizin hakkınızdaki kanımı açıklamış oluyordum. *Merhaba Çocuklar.*

Anadolu gibi yurdun, Balıkçı gibi dostun olsun. *Azra ERHAT*. Balıkçı'ya Merhaba diyen ayakları üzerinde sıkı durmalı. *Sabahattin EYÜBOĞLU*. Bu büyük sanatçının bize en büyük armağanı, üzerinde yaşadığımız toprağı sevdirmek ve o toprak üzerinde yaşayan bütün medeniyetleri, uygarlıkları benimsetmek oldu. «Bilmem Hititmiş, Selçukmuş, Romaymış, Yunanmış, bunlar benim toprağımda ise burada benim damgam vardır, ben onların bir parçasıyımdır» derdi. Kardeşim Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte bir kilim gibi işlemişlerdir bu kıyıyı.. Ben Karadenizliyim. Bu kıyıları iki - üç yıl önce öğrencilerimle gezdik. Ben gördüm ki, Karadeniz kıyılarının Ege'den hiç bir farkı yok. Ama onların bir balıkçısı, Cevat Şakir'leri yok. Trabzon - Samsun, İstanbul - Samsun arasında bir Cevat Şakir olsaydı, oralarda da turist kaynardı. Ege'yi düşünün, bir adam orasını turist cenneti yapmıştır. Her yerinde damgası vardır Cevatın. En son «Ey Koca Yurt» kitabını okumuştum. Dünyada bu kadar keyifle az kitap okuyabilir insan. Büyük Menderes ırmağının akışını anlatıyor bu kitabında.. Bu akışı bir anlatışı var ki, dünya edebiyatına girecek kadar bir akış bu. *Bedri Rahmi EYÜBOĞLU*. Anadolunun toplumsal yaşantısını, tarihsel akışı içinde, yine tarihsel bir zincirin halka halka eklenip bugünlere nasıl geldiğini bize göstermiştir Balıkçı. Bugünkü Türk kültürünün, Anadoluda yaşayan Türklerin, Anadolunun en az iki bin yıl öncesinden akıp gelen kültüründen neler aldığını, Anadolunun nasıl eski uygarlıkların beşiği, ve bugünkü uygarlığımızın temeli olduğunu da saptamaya çalıştı. Onun en büyük savı, iki bin yıldan beri Anadoluda yaşayan toplumların bugünkü Anadolu toplumundaki geleneklerin, kültürün gelişmesinde katkıları bulunduğudur. Bu gerçek de tarihsel açıdan elbette yadsınamaz. *Samim KOCAGÖZ*. Halikarnas gibi üstün ve orijinal bir kişiliği olan bir yazara, bir sanatçıya hiç rastlamadım. Böyle bir kimse Türkiye'de ilk ve tek idi. *Hüsamettin BOZOK*. Bir zamanlar tutucu çevreler, aşırı bir solcu olarak üzmüşlerdi onu. Çağdaş gerçekleri, geri kalmış bir toplumda herkesten önce kavramış bir aydın olmanın diyetini ağır şekilde ödedi. 1945'lerde son kez bir daha hapse girmişti. Bugün Bodrum'un en büyük caddesi onun adını taşır. *Necati CUMALI*. Şadan Gökovalı'nın 1982 tarihli Dönemeç'in 59 - 60 sayılarında yayınlanan yazısı, Edebiyat Tarihi'mize ışık tutacak niteliktedir :

Okul Dönemi

Okuma çağı gelince Cevat Şakir, Büyükada Mahalle Mektebine verildi. Beri yanda özel öğreticilerden dersler alıyordu. Böylece İngilizce öğrendi. Öyle ki; Robert Kolej'e, hazırlık sınıfını atlayarak alındı. Robert Kolej'deki ortaokul ve lise yılları, Cevat Şakir'in kendini iyiden iyiye okuma ve çeviriye verdiği dönemdir. Bu işe öylesine sardırmıştı ki; sonunda onun kitaplığa girmesi yasaklandı. Cevat Şakir de, dilediği kitapları arkadaşlarına aldırıp okumak durumunda kaldı. Başka bir sorun daha vardı : Öğrencilerin gece belli saatte yatmaları gerekiyordu. Cevat Şakir, öteki öğrenciler gibi uyumak yerine, kitap okumak, çeviri yapmak istiyordu. Bunu engellemek için, yatma saati gelince yatakhanede ışıkları söndürme kuralını getirdiler. Cevat Şakir

buna da çare buldu: Battaniyenin altına gömülüyor ve orada, cep feneri ışığında sürdürüyordu okumayı, yazmayı.

Başta İngilizceden çeviriler olmak üzere, Cevat Şakir'in ilk yazıları bu ara yayınlanmaya başladı. Çeşitli dergi ve gazetelere karikatürler de çiziyordu. Artık sanat onun için vazgeçilmez bir tutku olmuştu.

Cevat Şakir, Robert Kolej'i, ilk mezunlarından biri olarak ve pekiyi derece ile bitirdi. Kendisi, kendisini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ailesinin, özellikle babası Şakir Paşa'nın ısrarı üzerine İngiltere'nin ünlü üniversitesi Oxford'a yollandı. Bu üniversitenin «Yakın Çağlar Tarihi» bölümünü seçti. Kendisi daha sonra «Oxford'ta bana dört yılda öğrettiklerini unutmak için bir dört yıl daha ayırmam gerekti.» diyecektir. Diyecektir ama, Üniversite yıllarının, bilgi birikiminin zenginleşmesinde sınırsız etkisi olduğu bir gerçektir. Gerçekten de genç Cevat Şakir, Oxford'un ünlü kitaplığına bir dadanmış, pir dadanmıştır.

Üstelik bu dört yıl, Onun, Avrupa ekinini (kültürünü) kaynağından izlediği dönemdir. Bir yandan İspanya'da «Ole!» çekerken, bir yandan İtalya'da resim çalışmaları yapmakta ve «Müthiş empresyonist Türk» diye tanınmaktadır. İspanyol dansöz Pilar'la dostlara lâyık dostluğu vardır. Derdi ki:

— Ne zaman karamsarlığa düşsem, Pilar, omzuma bir şaplak atıp, «Ole bre Cevat!» derdi, hemencecik yaşamaya ve yaşama sevincine dönerdim...

VER ELİNİ ANAYURT!

Oxford yıllarından sonra yurda dönen M. Cevat Şakir, 1910'dan sonra kendini tümüyle gazeteciliğe verdi. Çeviriler yapıyor, karikatürler, çizgi romanlar, kapak resimleri çiziyor, öyküler yazıyordu. Daha sonra İstiklâl Mahkemesi Savcısına yazdığı mektupta belirteceği gibi; «Türk basınında kapakçılığı, batıyla boyölçüşecek düzeye» o getirmiştir.

Yine, İstiklâl Mahkemesi önündeki savunmasında açıkladığı gibi, Mesnevî'yi Farsça aslından İngilizce'ye çevirmiştir. Sağlığında, bu satırların yazarına açıkladığına göre, Mesnevî'yi İngilizceye çevirdiği gün postacı ona, bir İngiliz şairinin derme çatma Mesnevî çevirisini getirmiştir. Bunun üzerine Balıkçı, kendi çevirisini yırtıp atmıştır!

Bu arada, tüm Türk aydınları gibi Balıkçımız da, işgal acısını yaşamaktadır. Bu acı zaman zaman maddî acıya dönüşmektedir. «Mavi Sürgün»deki şu satırlara gözatalım:

«Bir gün Büyükada'ya gidecektim. İşim yoktu; vapurun kalkacağı saatten çok daha önce vapura bindim. Niyetim, vapurun tenha güvertesinde bir başıma oturup, Marmara tarafına bakarak, 'Hey gidi yalancı dünya!' yollu bir düşünceye varmaktı. Güvertenin en arka tarafına gidip oturdum. Benden başka kimse yoktu. Sarayburnu'nun ötesindeki açıklığa

«Deniz kıyısında yeni kiraladığım evin avlusuna girip sokak kapısını kapadım. Avludan denize açılan kapıyı açtım. Hey! Açılan kapı, birdenbire gözlerime ve gönlüme açık denizleri kıyı ve adaları verdi. Batı göğünde günün ufka veda edişi turuncu ve kıpkızıl çizgiler çekmişti, onların üstünde Bodrum Kalesi kapkara bir silûet keskinliğinde yükseliyordu. Kıyıda beyaz evler pembeleşmiş, denizin mavisi de koyu menekşe olmuştu. Dalgalar eve doğru gelirken tepeleriyle güneşin son ışığını kapıyorlar, uçlarından kırmızı kırmızı kıvılcımlar savurarak kapının iki adım ötesini pembe köpükleriyle yalıyorlardı. Köpükle kapı arasında kum ve gümüş telleri gibi parıldıyan kuru yosunlar vardı. Çocukluğumdan beri ilk defa çocuklar gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak kapıya dizüstü düştüm. Şiddetle hayret ettim. İçimde gönül açıklığı hayranlık, şükran, kıyamet kopuyordu! Parmaklarımı yosunlara, kumlara daldırdım. Güzel dünyanın yosunlarını, kumlarını, deniz çakıllarını sanki inci, pırlanta imişler gibi yüzüme gözüme sürdüm. Üstüme başıma avuç avuç akıttım. O deniz ve adalar güzellikte en aşırı hayalin cennet diye gözönüne getirebileceğinden bin kat daha güzeldi. Hele o berrak gök, uzaklarda ne munisti! Denizi, asma kabaklarının fısıltısını duyuyordum. Burada ölmiyecek kadar kuru ekmek ve suyla yaşamak saadetini özlüyordum.» diyen Halikarnas Balıkçısı *Cevat Şakir*'in (Resimde solda) 27 Temmuz 1894'te çekilmiş resmi.

dalgın bakarken, başıma bir sopayla fena halde vuruldu. Başımdaki kalpak çöktü. Başım acıdı, hayret içinde ayağa fırladım. Önümde işgal kuvvetlerine mensup bir polis dikiliyordu. Çetrefil bir İngilizceyle:

— Burada ne oturuyorsun? diye gürledi.

— Büyükada'ya gideceğim bu vapurla. Onun için oturuyorum, dedim İngilizce.

Bir an için Türk değil, yabancı olduğumdan kuşkulanarak, kibirli ve meymenetsiz suratında bir saygı belirir gibi oldu:

— Bu yer, işgal kuvvetlerine aittir! dedi[1].

Bir yandan işgal acısı, belki bir yandan da, Zekeriya Sertel'in «Hatırladıklarım»da, «Cevat Şakir'in kutsal sırrı», kendisinin Azra Erhat'a «Mektuplar»ında, «fatal gece» diye andığı olayın acısı yüzünden, içine «zehir-zemberek» kasvet çöküyordu. Yine «Mavi Sürgün»den bir paragraf:

«Bu çekilmez durumun kafama dank etmesi için tepeme sürekli işgal sopası yememe gerek yoktu. Zaten sopa yemesem de, yüzüme beyaz insan olmadığım haykırılmasa da, durumun bütün zehir zemberek kasveti içime çöküyordu. Bir gönül açıklığı, yaşama sevinci kalmamıştı; o işgal havası ve dünyasından ayrılmalıydım mutlaka. Anadolu'ya kaçmayı, özgür bir yere varmayı özlüyordum. Anadolu'ya gitmek için sağlık durumum uygun değildi. Ciğerlerimde lezyonlar vardı. Balık olup yüzüp, kuş olarak uçup o âlemden çıkamazdım; o âlemi görmeyeyim diye dört duvar arasına da kapanamazdım.»[2]

Bu nedenlerle Cevat Şakir'i, Esseyd Ahmed Muhiddin'in Rüfai tekkesine girmiş buluruz. Başkaları gibi derviş kılığını tekkede giymemekte, evden tekkeye, tekkeden eve derviş giysileriyle gidip gelmektedir.

Üzüntülü işgal yılları, Kurtuluş Savaşımızın kesin zaferle sonuçlanması üzerine geri kaldı. Cevat Şakir de, «bir kâbustan uyanır gibi oldu.» Bu sıralar, Matbuat (Basın) eski Genel Müdürü M. Zekeriya (Sertel), Resimli Ay ve Resimli Hafta adlı iki dergi çıkarıyordu. Cevat Şakir de bu dergilerde kapakları boyuyor, ayrıca resim yapıyor ve yazı yazıyordu. Bu dergilerden başka, «ismini cismini unuttuğu» birçok yerlere yazılar da yazıyor, resim ve karikatürler çiziyordu.

KADER AĞLARINI ÖRÜYOR

Cevat Şakir akılalmaz bir hızla yazıyor, çiziyordu. 100 sayfalık bir kitabı 24 saatte çevirdiği oluyordu. Nafakayı doğrultmak için, bir dergi ya da gazeteye birçok çeviri ya da yazıyı birden verdiği oluyordu. «Resimli Hafta» dergisi, 28. sayısında, Ramazan boyunca yayınlayacağı yazıları duyurdu. Bunlardan bir dizi, Hüseyin Kenan imzası ve «Hapishanede Neler Gördüm?» başlığıyla yayınlanacaktı. H. Kenan, C. Şakir'in çoğunu unuttuğu takma adlarından biriydi. Tam metnini başka sayfalarımızda sunduğumuz «Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmağa Nasıl Giderler?» başlıklı yazı, 13 Nisan 1925'te yayınlandı. Kızılcakıyamet de bu yazı yüzünden koptu. C. Şakir ve M. Zekeriya, çok önceki bir olayı anlatan ve zamansız yayınlanan bu öyküyle «halkı askerlik aleyhinde kışkırtmak istedikleri» savıyla İstiklâl Mahkemesine verildiler.

İki sanık, «idama mahkûm edileceksiniz ama sizi asmayacaklar» dedikoduları içinde İstiklâl Mahkemesinde yargılandı. Sonuçta ikisi de üçer yıl kalebentliğe hüküm giydiler. M. Zekeriya Sinop'a, Cevat Şakir, adı sanı duyulmamış Bodrum'a yollandı. Aylar süren maceralı yolculuktan sonra Cevat Şakir, «Tepedeki bir dönemeci dönünce, şırrak-guuurr diye Arşipel'in koyu çividisinin ölçülmez açıklıklara kadar yayılıverdiği»ni gördü. Hele, «heyy! Açılan kapı»nın, birdenbire gözlerine ve gönlüne açık denizleri, kıyı ve ada-

«Hellenlere ve son zamanlarda (Tevrat'ın Hıristiyan İncil'e bağlantısı dolayısiyle) Samîlerin «Beni İsrail» koluna karşı büyük bir sempati duymuşlardır. Bu duygular dolayısiyle de bir Batı - Doğu zıtlığı peydahlanmıştır. Batı - Doğu zıtlığının kökü dinsel ve eskidir. Yüzyıllarca Ortaçağ'ın zifiri karanlığında yaşayan Avrupa uluslarının bir «batılılık» bilinçleri yoktu. Papa İkinci Urbain, Onbirinci Yüzyılın başında bütün Avrupa uluslarını -Alman, Fransız, İtalyan- hepsini ilk Haçlı Seferinde bir Batılılık ve Hıristiyanlık Haçlı bayrağı altında topladı.» diyen *Halikarnas Balıkçısı* resimde; babası Şakir Paşa, annesi ve kızkardeşiyle.

ları vermesi, Cevat Şakir'in yaşamasında bir dönüm noktasının muştucusu olur. «Mavi Sürgün»de anlattığı gibi, Bodrum'daki ilk evinin kapısı, Cevat Şakir'i «Halikarnas Balıkçısı» yapan kapıdır

> *«Dizüstü düşmek, bir çeşit fırlamak, havalanmaktır. Babıâli yokuşunun boyunduruğuna vurumluş olan Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığılı dururken, onun ortasında -içinde sanki bir milyar kuş, sevinçle cıvıldaşarak- HALİKARNAS BALIKÇISI irkilip dikilmeye koyuluyordu. Yerde bir kalıp kalıyordu. Onun içinden başka bir insan kalkıyordu. (...) Yerden kalkan Balıkçı, Üsküdar'dan binlerce yıl önce ayrılmıştı. Üsküdar çarşısından omuzları çökük olarak geçen adamdan, tâ o kadar uzaktı ki. Oydu, ama tepeden tırnağa yepyeni.»*[3]

BALIKÇI ÜRÜNLERİNİ VERİYOR

Evet, Bodrum yılları Halikarnas Balıkçısı'nın yaşamında yepyeni bir dönemi oluşturur. Bu dönem, doğa ve insan sevgisinin doruğa çıktığı, her ânı yaşama sevinci ve yaratma isteğiyle dolu dönemdir. Bir yandan Bodrum'u ökaliptüsünden greyfurtuna, Bella sombrasından Fonix canariensisine bitkilerle süsleyip botanik bahçesine çevirirken, bir yandan çağlayan gibi sanat yaratıları ortaya koymaktadır. Yalnız çevirilerinin 11 bin sayfayı bulduğunu kendisi «Mavi Sürgün» de yazar.

Balıkçı'nın kitaplaşmış ilk yapıtı, 1939'da yayınlanan «Ege Kıyılarından» dır. Ondan sonra «Aganta Burina Burinata», «Merhaba Akdeniz», «Gülen Ada», «Yaşasın Deniz», «Anadolu Tanrıları», «Anadolu Efsaneleri» vd. birbirini izleyecektir. Nice yazısı da çeşitli gazete ve dergi sayfalarında kalmıştır.

BALIKÇI AİLESİ İZMİR'DE

«Sarı Kızı» İsmet, onun küçüğü Aliye ve küçük oğlu Suat Bodrum'da ilkokulu bitirmişlerdir. O zamanlar Bodrum'da ortaokul yoktur. Bu nedenle

Balıkçı ve ailesi 1947'de İzmir'e gelir. Bir süre, Naci Sadullah (Danış)ın Göztepe'deki evinde kalırlar. Daha sonra, şimdiki Amerikan Konsolosu malikânesinin karşısında bir arsa alır Balıkçı. Oraya -Bodrum'daki gibi- kendi emek ve geliştirdiği teknikle bir ev kurar. Mısırlı (sonraki Hatay, şimdiki İnönü) caddesi açılırken bu ev istimlâk edilir. Balıkçı, 232 sokakta bir arsa alır. Bu arsaya, ölünceye kadar kaldığı, şimdi eşi Hatice Kabaağaçlı'nın oturduğu Merhaba Apartmanı kurulur ve aile de buradan bir daire edinir.

Balıkçı Izmir'deyken İstanbul ve İzmir gazetelerine yazılar yazdı, turist rehberliği yaptı, sağlığındaki hemen tüm rehber kurslarında hocalık etti; engin bilgisini gürül gürül aktararak... Basın Şeref kartı aldı; «Devlet Sanatçılığı»na lâyık görüldü; Brüksel'deki Dünya Şairler Toplantısına Türkiye adına çağrıldı.

BALIKÇI İLE TANIŞIYORUM

İlk öykü kitabını doğduğum yıl yayınlamış olan Balıkçı'nın hem tüm kitaplarını zevkle, bilgilenerek, kendi doğal ve toplumsal çevremi öğrenerek okuyordum. Ama -galiba- hiçbir resmini görmemiştim.

1958 yılı Kasımında bir gün, Gümrük'ten, koştura koştura Ege Ekspres Gazetesindeki görevime gidiyordum. Sabah Postası Gazetesi kapısından bir insan çıktı. Bu insan, bastonuyla dünyaya, beresiyle gökyüzüne dayanmıştı. Bu «Balıkçı» olsa gerek diye düşünerek seslendim:

— Merhaba!

O zaman, Sabahattin Eyüboğlu'nun, «Balıkçı'ya merhaba diyen, ayakları üstünde sıkı durmalı» sözünü bilmiyordum. O'nun «Merhaba»sıyla sarsıldım. İlk şaşkınlığı atlatınca:

— Ben Şadan'ım, dedim, «senin Cova'ndan...»

— Ha, öyle mi, dedi, «gel!..»

Geliş o geliş. Ölümüne bir buçuk ay kalana dek, O'nun rahle-i tedrisinde bulundum. Yalnız bulunmakla kalmadım, o süre içinde yazdığı hemen tüm kitapları daktiloya çektim. Böylece, birçok yapıtının özgünü de bende kalmış oldu.

18 Haziran 1973 Pazartesi günü, benim yazdığım «Ege'den» öyküler kitabının iç kapağına aynen şunları yazdı:

«Şadan Gökovalı'ya arkadaşım, oğlum desem azdır. Çünkü mevcut insanlar arasında beni temadi ettirecek, daha doğrusu temadi ettirmeye en müsait insan odur.

Ölsem ölüm bana galebe çalmamış olacak, çünkü Şadan var...

Merhaba Şadan'cığım. Kaç zamandır sana burada yazmak istedim, ama, aklımdan geçen her fikri, duygularıma karşılık çok zayıf buldum. Şimdi bile duygularım, burada yazdıklarımdan çok ötedir. Selâm Sana Şadan! Cevat Şakir/Halikarnas Balıkçısı, 18 Haziran 1973, İzmir.»

Balıkçı, Güzellik Kraliçesi Günseli Başar adına verilen baloda.

Bunu, aradan handiyse on yıl geçtikten sonra ilk kez bu yazıda yayınlıyorum. Nedeni şu: Bu övgüye lâyık olup olmadığımı hep düşündüm ve açıkçası zaman zaman, bu işi, benden çok daha iyi başarabilecek kişilerin üstlenmesini bekledim. Azra Erhat Ana'nın, kimsenin sahip olup, bilincine varıp yayınlayamayacağı yapıtlar[4] dışında Balıkçı'yı, ölümünden sonra yaşatacak yaratı ortaya koyan olmadı.

Garip değil midir; Balıkçı'ya, yaşamının en verimli çeyrek yüzyılını geçirdiği İzmir sahip çıkmadı pek. O kadar ki; cenazesinin Bodrum'a götürülmesi için İzmir, cenaze arabası bile vermemiş. «Miş»li konuşuyorum; çünkü o sıra ben, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu adına görevle yurtdışında bulunuyordum.

Şu da garip değil mi? Balıkçı'nın Ankara'yla ilgisi, orada İstiklâl Mahkemesi'ne çıkması ve oradan Bodrum'a sürülmesidir. Bu böyleyken, Balıkçı'nın mezarının yapılması ve mezar çevresinin düzenlenmesi düşüncesi ilkin Ankara'da başlayıp kampanyalaştı. İşte yazının burasında ben de Balıkçı gibi, zapt-ı raptı es geçer; Prof. Dr. Cevat Erder, Vedat Dalokay, Mahmut Tali Öngören, Yaşar Tanzan ve de Cem Kabaağaç'a, «Kekik kokan, keklik kokan, Cevat Şakir işi/Kınından çekilen kılıç gibi bir» Merhaba! sunarım arkadaşlar.

DÜNYA, BALIKÇI'YI YİTİRİYOR

Adına bizim «dünya» dediğimiz gezegen, bizim «pek yanlış olarak» İsa'nın doğumuyla başlattığımız takvime göre 1971 yılını sürerken Balıkçı'nın

civan ömrüne hastalıklar bulaştı. Maddî acı vız gelir, tırıs giderdi Balıkçı'ya. O, etini kesip kasaba minnet etmezken, sözleyin, çocuklarından ya da torunlarından birisinin üşütmesinden verem olurdu.

Olurdu da, kendisi amansız hastalığa tutuldu. Bunu, doktorlardan da, elbette bizden de önce kendisi bildi. Ben örneğin, babamdan bilirim; siz, kanserli bir hastaya nasıl davranırsınız? Balıkçı, kendi kanserliyken, yakınlarına moral verirdi.

Söztemsili ben;

— Usta, dedim bir gün, «ABD'ye gideceğim.»

— İyi, dedi, «git» dedi ve ekledi:

— Dönüşte beni bulmayacaksın!

Bunu söyler söylemez, söylediklerinin beni, en azından gitmekten alıkoyacağını bildiği için, gülerek ekledi

— Şaka yahu! Şakadan anlamaz mısın? Git. Güle güle git, güle güle gel. Bilirsin, sözümü tutarım[5], yani, seni beklerim!..»

Balıkçı bir kez «ölmeden önce» öldü. Şöyle ki; doktorları dinlemeyip tura çıkmıştı. Efes'te bir Fransız grubunu gezdirirken, kendi anlatımıyla «turistlerin önünde yürek durmasıyla düşüp bayılma ayıbını irtikâp etti!» Sürdürür anlatımını Balıkçı:

«Gözlerimi açınca masmavi gökyüzünü gördüm. Ötedünyadayım sandım.

— Ötedünyanın göğü böylesine mavi olduğuna göre, ölüm korkulacak şey değil! diye geçirdim içimden.

Baktım, üstümde iki melek, bana bakıyordu. Onlardan biri:

— Comme il est bel! (ne güzel adam!) dedi.

Meleklerin Fransızca konuşmalarına şaştım. Sonradan anladım ki; ayılmaya başlıyorum ve bana bakanlar da, grubun kadın doktoruyla hemşiresi...»

Aslında gerçekten korkmazdı ölümden Balıkçı. Ecevit'e yazdığı bir mektubun bir yerinde; «Yaşam ölümden üstündür. Çünkü ölüme yaşam sığmaz ama, yaşamaya ölüm sığar!» diyordu.

22 Eylül 1971 Çarşamba akşamı söz ölümden açılınca bana sözcüğü sözcüğüne şunları söylemişti:

«Sakın mermer, beton falan istemem ha! Bir taş bulun, uzunca bir taş. Yazısız. Onu dikin mezarımın başına. Falanca oğlu falancaymış da, şu tarihte doğup şu tarihte ölmüşüm... Katiyyen yazı istemiyorum, basit bir taş. Eh, bizim tekne su almaya başladı. Şatafatı da sevmem. Tepelere, deniz gören yerlere gömülmem şart değil. Nasıl olsa yattığım yerden denizi seyredemem. Denizi ruhumda yaşatıyor, gönül gözüyle her zaman görüyorum.

Mezarın ne önemi var? Hani, kardinalin birisi mezar taşına (Burada kimse yok!) diye yazdırtmış.

«Büyükada'da dönümlerce bahçesi olan beyaz bir evde yaşardık. Çocukluğumdaki duygusallığım herkesi şaşırtırdı. Sevdiğim parçaları çalsınlar diye annemi ve kız kardeşlerimi zorla piyanonun başına oturturdum.» diyen *Halikarnas BALIKÇISI;* kızları İsmet ve Aliye ile.

Öldükten sonra ben kendime değil, toprağa, doğaya lâzımım. Galiba ruhun yaşaması da bu. Topraktan olduk, toprağa dönüyoruz. Zamanla incir mi oluruz, lâle mi, kimbilir! Ben öldükten sonra yokum. Baksana, firavunlar ehramlar yaptırdılar da, yine yoklar. Şimdi insanları donduruyorlar. Bakarsın günün birinde uzaya yollayıp yıldız yaparlar ölüleri. Yörüngeye giren bir ölü! Bittabi ısı da sıfırın altında bilmem kaç yüz... Döner durur yörüngede. Biz aya gidiyoruz diyelim; bir sürü ölü, yıldız olmuş dönüyor.

— Aaaa, Dale Carnegie geçiyor! Bak Russel'a... falan deriz di mi ya? Toprak bizi istediği gibi kendine benzetecek. Yararlı hale getirecek. Yoksa cesedin ne değeri var? Yani, ille insan bakiyesidir diye önemli mi saymalı cesedi?»

Çocuklarından dinledim :

Durumu her geçen gün ağırlaştığı halde, düşünme ve konuşmasında hemen hiç aksama olmamış. Bir gün akrabasından Adem adlı genç gelmiş ziyaretine. Onu ben sanmış :

— Hoşgeldin Şadan, demiş, ne kadar çabuk döndün? Bak işte, sayılı gün değil mi, geçiverdi.

Yattığı odanın penceresinden, bir apartman inşaatı görünüyormuş. Onu gösterip :

— Bu inşaat bitince, benim de vadem bitmiş olacak, demiş.

Gerçekten de o inşaat bitip, dairelerinden birine sahibi taşındığı gün ölecektir Balıkçı. Ama biz, ölümünden birkaç gün öncesine dönelim bir :

Son aylarda, sağ eliyle yazamaz olmuştu. Sol eliyle sağ elini tutup ona yazdırmaya çalışıyordu. Kramp giren elini masaya koyup, öteki eliyle yum-

ruklayarak çözüyordu krampı. Son günlerinde bunu da yapamaz olunca, Mehmet H. Doğan'a dikte ettirmiş «Hey Koca Yurt»un ikinci baskısının son bölümlerini. Başlayıp bitiremediği son cümle şöyle:

«— Ve gökgürültüsü...»
Doğan dostum:

— Bakın, demişti, Balıkçı'nın susuşu bile «gökgürültüsü» ile oluyor... Evet geldik, o gelmez olası 13 Ekim 1973 Cumartesi gününe
Ölürken hiç sıkıntı çekmemiş. Saatler 15.10'u gösterirken:

— Mavilikleri görüyorum, demiş. «Kokluyorum. Burnuma çiçek kokuları geliyor!»

Balıkçı, ölerek çiçek kokularına, maviliklere karıştı.

(1) Mavi Sürgün, üçüncü basım, İstanbul, Temmuz 1979, s. 18 - 19. (2) A.g.y. s. 23. (3) A.g.y. s. 197. (4) «Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı» ve «Halikarnas Balıkçısı/Düşün Yazıları». Yenileri mi? Gelecek elbette, sanıyorum. (5) Balıkçı'nın ölümünden bir buçuk ay önce yurtdışına gittim. Ölümünü, üstünden bir hafta geçtikten sonra bir telefon görüşmesinde öğrenebildim. Damadı John Noonan da ayrıntılı bir mektupla bildirdi ölümünü ve cenazesinin Bodrum'a götürülüşünü. Yurda, Balıkçı öldükten yaklaşık bir buçuk ay sonra dönebildim. Halikarnas Balıkçısının edebî kişiliği, eski Anadolu uygarlığına karşı tutkusu ve bu konudaki renkli varlığı ve eserlerinin kalıcılığı yanında, anısı da yıllar yılı elbette tazeliğini yitirmeyecektir. Halikarnas Balıkçısı ya da «Balıkçı» adıyle daha çok tanınan bu saygıdeğer kişinin asıl adı Cevat Şakir'dir. Soylu ve sanatçı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Doğum yeri olarak bazı kaynaklarda Girit, bazı kaynaklarda da Atina gösterilir. Kendisinin söylediğine göre kesin doğum yeri Girit'tir. 2,5 yaşındayken de İstanbul'a gitmiştir. Dedesi Afyonkarahisarlı Kabaağaçlızade Albay Mustafa Asım Beydir. Amcası Sadrazamlık da yapmış olan Ahmet Cevat Paşa, babası da Sefir (Büyükelçi) Mehmet Şakir Paşadır. Görüyoruz ki Balıkçı, adını amcasıyle babasından almıştır. Bu eşsiz, uçarı sanatçının, uygarlık tarihçisinin adı kadar kişiliği de babasıyle amcasına bağlı gibidir.

Sanatçı Ailenin Çocuğu

Halikarnas Balıkçısı'nın amcası Ahmet Cevat Paşa, 1851 yılında babasının görevli bulunduğu Şam'da doğmuştur. Askerî Liseden sonra o dönemin Harp Okulunda okumuş, oradan da teğmen rütbesiyle kurmay sınıfına geçmiştir. Akademiyi 1871 yılında yüzbaşı olarak bitiren Ahmet Cevat, ordudaki ilk yıllarında Saray'ın ilgisini çekerek binbaşılığa yükseltilmiştir. Bu sırada Ruslarla yapılan «Ezerçe» savaşına Aziz Paşanın Kolordu Kurmay Başkanı olarak katılmış ve Komutanı Aziz Paşanın şehit olması üzerine Kolordunun komutasını üzerine alarak olağanüstü başarı göstermiştir.

«Babamla yaşadığımız o «fatal» geceden sonra, koskoca bir dünya savaşını ve arkasından gelen Kurtuluş Savaşını «içerde» geçirdim ve yönsüz kalmış bir Miho gibi, mütareke İstanbuluna düştüm.» diyen Halikarnas Balıkçısı'nın akrabaları; (Soldan sağa) seramikçi Füreya, ressam Fahrünnisa Zeid, gravürcü Aliye Berger ve tiyatro sanatçısı Şirin Devrim.

Bundan sonraki savaşlarda da başarılar gösteren Ahmet Cevat, 1884'de Paşalığa yükselmiş, yerli ve yabancı birçok devlet nişanlarını kazanan bir asker olmuştur. Ve nihayet yıl 1892: 41 yaşındaki Cevat Paşa, Abdülhamit'in en güvendiği komutan olarak Sadrazamlık mührünü alır. Namuslu, aydın ve dürüst bir adam olan Cevat Paşa, bu vesveseli Padişah ile acaba nasıl anlaşacak? Onunla zıt düşüncelerdedir. Hafiyeler ve jurnaller döneminde bu Sadrazam, ancak 3,5 yıl görevde kalabilmiştir. Abdülhamit, Cevat Paşayı sadrazamlıktan uzaklaştırır ve evinde oturmaya mecbur eder. Sonunda 1898'de taşıdığı Mareşal rütbesiyle Şam'daki 5. Ordu Komutanlığına yollanırsa da doktorlar deniz havası tavsiye ederler. Saray, onun İstanbul'a dönmesine izin verir. Ardından önemli eserler bırakan Cevat Paşa, 9 Ağustos 1900 tarihinde Nişantaşı'ndaki evinde ölür. Yazdığı eserlerin en önemlileri; Tarih-i Askerî-i Osmanî, Tarih-i Askerî Hülâsası'dır. Yadigâr adlı bir dergiyi de 24. sayısına kadar çıkarıp yöneten Ahmet Cevat Paşa, binlerce ciltlik özel kitaplığını Millî Kütüphaneye bağışlamıştır.

Sadrazam Ahmet Cevat Paşanın kardeşi olan Kabaağaçlızade Miralay (Albay) Mustafa Asım Bey'in oğlu Mehmet Şakir Paşa, 1855 yılında doğmuştur. Küçük yaşta annesiyle babasını kaybettiği için ağabeysi ve kızkardeşiyle birlikte yakınlarının korumasıyle büyümüş, okumuş ve yükselmiştir. 1880'de kurmay yüzbaşı olarak orduya katılan Mehmet Şakir de, orduda çok başarılı görevler yerine getirmiş, bazı ataşemiliterliklerde de bulunmuştur. 1908'de Korgeneral rütbesindeyken kendi isteğiyle emekliye ayrılan Mehmet Şakir Paşa, o sıralarda «diplomat» ünvanını almış, Galatasaray Sultanisinde fahrî tarih öğretmenliği yapmıştır. Mehmet Şakir Paşa, emekli olduktan sonra Afyonkarahisar'da bir çiftlik satın almış ve buraya sık sık gidip gelmeye başlamıştır. Yine böyle İstanbul'a bir gelişinde 1919 yılının Ramazan ayında bir kaza kurşunu ile ölmüştür. Söylentiye göre Şakir Paşa'yı oğlu Cevat Şakir vurmuştur. Zekeriya Sertel'in «Cevat'ın Kutsal Sırrı» dediği olayın bu olay olduğu da belirtilir. Balıkçının Kılıç Ali tarafından beraat ettirildiği ve kendisine «Bir daha karşıma çıkma» dediği daha sonra

idam hükümlüsü asker kaçağı için yazdığı bir yazıdan dolayı İstiklâl Mahkemesinde karşısına çıkan Balıkçıyı tanıdığı da belirtilenler arasındadır.

Balıkçının Bodrum'a sürülüşü bu yazıdan ötürüdür.

Balıkçının babası Mehmet Şakir Paşa da çok değerli eserler bırakmıştır. Eserlerinden birkaçı şunlardır: Yeni Osmanlı Tarihi (Beş cilt), Tarih-i İslâm ve Osmanî (Okullarda ders kitabı olarak okutulurdu), Selâhattin Eyyübî. Bunun dışında batılı yazarlardan birkaç çeviri de vardır.

Kısaca öykülerini anlattığımız amcası ve babasının aile çevresi küçük Cevat Şakir'in kişiliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Çoğu dünya çapında ün yapmış sanatçılar bu aileden yetişmiştir. Örneğin ressam Prenses Fahrünnisa Zeyt, Nejat ve Aliye Berger, Füreya... bunlardandır.

Küçük yaşlarda mükemmel öğretmenler ve mürebbiyeler elinde yetişen Cevat Şakir ilk kez Büyükada'da mahalle mektebinde okumuştur. Resim'e karşı düşkünlüğü hemen dikkati çekmiştir. Bu okulu bitiren Balıkçı, iyi İngilizce bildiği için hazırlık sınıfını okumadan Robert Kolejin birinci sınıfına kabul edilmiştir. Burayı pekiyi dereceyle bitiren Cevat Şakir, İngiltere'ye gönderilmiş, orada Oxford'ta «Son Çağlar Tarihi» bölümünden mezun olmuştur. Bu üniversitenin kitaplığı Cevat Şakir'e çok şeyler kazandırmıştır. 1913 yılında Agnesia Kafiera adlı bir İtalyan kızıyle evlenen Cevat Şakir'in halen sağ ve torun sahibi olan kızı Mutarra Agustina doğmuştur. Cevat Şakir'in bu kızı Vatikan avukatlarından biriyle evlidir. Agnesia Kafiera adlı İtalyan kızıyle evlenmesi nedeniyle Cevat Şakir sık sık İtalya'ya gidip gelmiş, orada Latincesini ve İtalyancasını klâsikleri orijinallerinden okuyup ezberleyecek kadar geliştirmiştir. Bu arada Roma ve öteki İtalyan kentlerindeki sanat başyapıtlarını da iyiden iyiye incelemiştir.

Pilar adlı bir İspanyol kadınıyle de resmen evlenmeden yaşayan Cevat Şakir'in ondan da bir oğlu olmuş, bu çocuk 17 yaşındayken İspanyol içsavaşında ölmüştür.

Cevat Şakir'in resmen evlendiği ikinci eşi bir öğretmen olan Hamdiye Hanımdır. (Sina Kabağaç'ın annesi). Fethiye'de de anaokulunda mürebbiyelik yapan ve çok sevilen Hamdiye Hanımla Cevat Şakir çok mutlu zamanlar geçirmiş, fakat kalebent olduğu Bodrum'a giderken, Hamdiye Hanım kendisiyle gelmeyince boşanıp ayrılmışlardır.

Cevat Şakir, İstanbul'da Remide adlı çok güzel ve aydın bir kızla da önemli bir gönül macerası yaşamıştır. Balıkçı kalebent olarak gittiği Bodrum'da kendisine yeni bir hayat kurmuştur. Burada Bodrum'un karya çağındaki adı olan «Halikarnas»ı kendisine takma ad olarak almış, yazılarına Halikarnas Balıkçısı imzasını koymuştur. Balıkçının son eşi, ailesi Giritli olan Hatice hanımdır. Bu evliliğinden 3 çocuğu olmuştur. İsmet, Aliye ve Suat. Balıkçı, çocuklarını okutmak için (çok sonraki yıllarda) Bodrum'dan İzmir'e gelip yerleşmiştir.

HALİKARNAS BALIKÇISI

Halikarnas Balıkçısı bir yeni çığırdır, bir güzel düşüncenin başlangıcıdır bizim için. Anadolunun eski uygarlıklarını bilmenin, kavramanın Anadoluyu; Anadolu insanını, kendimizi anlama olduğunu, ilk uygarlık ürünlerinin; doğacı, gerçek düşüncenin, bilimin Anadolu toprağında filizlendiğini, eşkin eşkin boy attığını ondan öğrendik. İlkin o gösterdi bize Anadoluda eski çağlardan günümüze değin uzayan, geçmişimize, geleceğimize ışık tutan kaynaklara varan yolu. O gösterdi bize Anadolunun dünya uygarlığının beşiği, Yunan, Roma, çağdaş Avrupa uygarlıklarının kaynağı olduğunu. Homeros'la, Herodotos'la soydaşlığımızı ondan öğrendik. Ondan öğrendik eski Anadolu insanı ile günümüz insanı (Anadolunun bugünkü yerlisi) arasında kopmayan, için

için sürüp giden özlü bir bağın bulunduğunu. Balıkçı konuşan Anadolu-dur. Onda insan sevgisi toprakla, ağaçla, çiçekle, bitkiyle başlar. Düşün-cesi mavi olan Balıkçı'nın dünyası ışıyan yeşildir. Yaşadığı gibi düşünmeyi, düşündüğü gibi yaşamayı kendine ilke edinen, insanı gerçek bütünlüğü içinde toprağıyle, taşıyle, anlamanın yolunu açan bir aydındı. Ona göre Anadolu insanı, Anadolu toprağı, Anadolu toprağı Anadolu insanı olmanın sağladığı bölünmez bir bütündür. İnsan ancak yaşadığı toprakla kişilik kazanır. Gerçekçi düşüncenin, ayakları yerden kesilmiş, düşler evreninde uçuşan kuruntularla en küçük bir bağlantısı yoktur ona göre. İnanmak yapmak, kendini bir bütünlük içinde ortaya koymaktır onun düşüncesinde. İnsan, doğayı seven, değerlendiren, yaşadığı toprakla yüreği arasında kopmayan bir bağlantı kurandır. Sınırlı bir anlamda da olsa insan doğadır. Balıkçı bu sonuca Ege kıyılarını, Akdeniz kentlerinin eskiçağ uygarlık ürünlerini, buluntularını inceleyerek, düşüncenin süzgecinden geçirerek vardı. Anadolunun her bucağında canlı bir öykünün, mithos'un yaşadığına inanır, tarihimizi, düşünce dünyamızı onlarla aydınlatmaya çalışırdı. Sular konuşur, ırmaklar söyleşir, pınarlarla denizler gülüşürdü Balıkçının dilinde. «Su perisi Salmakis» ten İris denen «Gökkuşağı» na değin toprakla, göklerle ilgili bütün düşünce varlıkları onun elinde yuğrula yuğrula bir uygarlık ürünü, güçlü bir insan yaratması olarak biçimlenir, Anadolu'nun eski, karanlık çağlarını aydınlatan bir ışıldak oluverirdi. Suları konuşturur, dağları, tepeleri konuşturur, denizlerin dibinden çıkan eski uygarlık ürünlerini konuşturur, onlarla bugüne değin bilmediğimiz bir evrenden kucak kucak sevgiler, gerçekleri ortaya koyan, sorunları çözümleyen ışıklar getirirdi bize. Anadolu toprağına duyduğu derin, güçlü sevgi, özlü saygı onu bir yandan felsefeye, bir yandan tarihle arkeolojiye yöneltti. Onun anlayışına göre, en küçüğünden en büyüğüne değin, Anadolu'nun bütün suları, dağları birer canlı tarih, birer özlü mithos niteliğindeydi. Bunlar anlaşılırsa Anadolu anlaşılır, bunlar bilinirse Anadolu bilinir. Çevresinde toplanan insanlar arasında balıkçı, bahçıvan, demirci, yazar, ozan, köylü, kentli, dişi erkek bir yürek bütünlüğünde birleşir, bir can sıcaklığında kaynaşırdı. İnsanı düşüncede değil de gerçek yaşamı, günlük davranışları içinde sevmesi onda humanisme anlayışının aydınlığa çıkan belirtisidir. Onun dünyasında ağa, paşa, bilgin, bilgisiz, soylu, düşkün diye yalancı ayrımlaşmalar değil, yaşayan, sıcaklığını, soluğunu özümüzde duyduğumuz insanlar vardır. Bu bakımdan onda da Sabahattin Eyüboğlu'da olduğu gibi «humanisme» insan sevgisidir. Balıkçı için geçerli olan insanı yorumlamak, açıklamak değil; anlamak, sevmek, onun bütünlüğünde kendini, kendi bütünlüğünde onu bulmaktır. Onun düşüncesinde insan sevgisi birlikte yaşamaya, iç içe, öz öze olmaya dayanır. Ancak seven anlar, anlayan sever ona göre. İnsan bir sevgi varlığıdır onca. *İsmet Zeki EYÜBOĞLU*. Rolf İtaliaander'in «Varlık» dergisinde yayınlanan «Halikarnas Balıkçısı» nın sonu başlıklı röportaj'ı çevirmen Bedreddin Muz'un kalemiyle vermek, edebiyat tarihimizi olduğu kadar, Balıkçı'nın kişiliğini de aydınlatır :

Çok Yönlü Kişiliği

Mesleğim gereği bir yabancı ülkede göreve başladığım günden oradan ayrılacağım güne kadar biçimi ve içeriği ne olursa olsun Türkiye'yi ve Türk-

Her yolculuğun bir sonu vardır. Ben bunu çok iyi bilirim ve olağan karşılarım. İstediğim bir şey var yalnız. Verdiğim sözleri yerine getirmek. Bir de tasarladıklarımı yetiştirmek... Bak eskiden de böyle durumlarım olurdu. Yazarken sağ elime kramp girerdi. Sağ elimi masaya kor sol yumruğumu olanca gücümle indirirdim üzerine. *Halikarnas BALIKÇISI.*

leri anlatan kitaplar arar dururum. Bir balıkçı gibi büyük bir zevk ve sabırla yaparım bu işi. İlgim doğrudan doğruya edebiyata dönük olmakla beraber, Türk tarihi ile de ilgili çok ilginç eski kitaplar edindim. Ancak, kendi kendime büyük bir içtenlikle yüklendiğim bu görev mesleğimin bir gereği değildir veya genellikle öyle olmadığı sanılır. Son kez Konsolos olarak görevli bulunduğum Almanya'nın Mainz kentinden geçen Ağustos ayı sonlarına doğru ayrılacağımda Rolf İtaliaander'in (Akzente eines Lebens = Bir Hayatın Vurguları) adlı eseri gözüme ilişti. Sözünü ettiğim kitapta Gerhard Hauptman Knut Hamsun ve, Jean Cocteau gibi yazarlar yanında Marc Chagall, Pablo Picasso gibi ressamlar da yer almıştı. Bizim Halikarnas Balıkçısı da bu çok yönlü kişiler arasındaydı. Yüreklendim.

Rolf İtaliaander belirli bir dalda kendini tutsak etmemiş bağımsız yazar ve bilim adamlarıyla ilgili anı ve konuşmalarını almış kitabına. Rolf hakkında edindiğim kısa bilgi de şu: Önde gelen bir hümanist, bir insanlık avukatı, sevgi ve akıl elçisi, insanlar arasındaki sınırların kaldırıcısı ve bir köprü kurucusu. Baş koyduğu yol, Fransız ozanı Paul Eluard'ın şu sözüyle anlatılıyordu: «*Gördüğümü, bildiğimi ve gerçek olanı söylerim ben.*»

«Halikarnas Balıkçısı veya bir Türk yazarının dramı» başlığını taşıyordu kitabın Halikarnas Balıkçısına ilişkin kesimi. Birden içim burkuldu. Sıra bize gelince yine acıklı birşeyler anlatılacak galiba. Belki de bizim alın yazgımız bu diye geçirdim içimden. Buna karşılık, Changall için şiiri yeniden keş-

feden adam, Picasso için özel deha ve Cocteau için dünyayı büyüleyen adam vs. başlıkları konulmuştu kitabın ilgili kesimlerine. Bizim insanımızın da hayatını vurgulayan şeyler meraklandırıverdi birden beni.

«Olgunluk çağına gelmiş bütün insanları kardeşlerim ve çocukları da kendi çocuklarım sayıyorum bugün. Bu insanlar karşısında içimde derinden hissettiğim bu mutlu ve biraz da üzüntülü duygu, yüreğimi sancıtan ve yakında başa gelecek bir ayrılık duygusundan başka ne olabilir? diye başlıyor Rolf'un Halikarnas Balıkçısı ile olan anıları ve şöyle devam ediyor :

Küçük Asyalı ana tanrıça Artemis'in kutsal toprağı ve esas itibariyle bir İyonya sömürgesi olan Efes'teki buluntular Akdeniz bölgesindeki en gözalıcı buluntulardandır. Seyahat ettiğim yıllarda Güney Avrupa, Küçük Asya ve Kuzey Afrika'da önemli arkeolojik yerler gördüm. Fakat hiçbir yere, Efes'e olduğu kadar bağlanıp kalamadım. Hatta bir zamanlar (Smirna) denilen İzmir'den otomobil ile kolayca gidilebilen Efes'te o zamanlar yaşayan insanların yaşadıkları ortama da öyle bir iyi alıştım ki.. Efes, Artemis tapınağı ile İsa'dan önce 356 yılında Herostratos tarafından yakılmasına değin, dünyanın yedi harikasından biri sayılıyordu. Efes'teki Bülbül dağında ayrıca Meryem Ana'nın evi de vardır. Meryem Ana bu evde ölmüş. Amerikan turistleri için konulan (To the House of the virgin Maria-Meryem Ananın evine gider) yazılı gösterge gerçekten yürekler acısı. Efes yakınındaki Selçuk'taki bir tepede ilk hıristiyan kilisesinin yıkıntıları bulunuyor. Üç büyük azizden biri olan Yohannes de burada gömülü. Efes ününü, esas itibariyle, İsa'dan alıyor. Bu Artemis kenti sonraları bir Yohannes kenti olmuş.

Bütün bunlar şimdi anlatacağım hikâye ile ilgili. Bununla beraber, hikâyemi anlatabilmek için şunları da söylemeden edemeyeceğim. Gerçekten, çok ilginç anılarla dolu bir günü geride bırakmış ve heyecanla öğleden sonra doğruca İzmir'e dönmüştüm. Kaldığım otelin şıklığı o gün bana hiçbir anlam ifade etmiyordu. Hemen tekrar Efes'e dönerek beni derinden etkileyen bu eski dünyada yeniden derinleşmek istiyordum.

Bu arada, beklenmedik bir şekilde o akşam bir yazar ve tarihçi ile görüşmek üzere bir okuntu aldım. Önce işittiğime göre, beni davet eden kişi, «Halikarnas Balıkçısı» adında birisiymiş. Gerçek adının da Cevat Şakir Kabaağaçlı olduğunu bu vesileyle söylediler. Türk tanıdıklarıma bu yazarı akşama ziyaret edeceğimi söylediğimde, bana kendisiyle çok ilginç saatler geçireceğimi belirttiler. Olağanüstü hayal gücü bulunan, özellikle klasik mitolojinin inceliklerini bilen bir hikâyeci ve üstelik de büyük bir tarihçi olduğunu söyleyerek yazarı övdüler. Batı Anadolu hakkında kimse onun kadar bilgi sahibi değilmiş. Tanıdıklar bana yazarın, kendi çizdiği anlamlı resimlerle süslü kitaplarını gösterdiler. Türkçe bilmediğimden kitaplarının «Ege kıyılarından» ve «Uluç Ali Reis» gibi taşıdığı başlıklar benim için hiçbir

Özgürlük, eşitlik, adalet gibi sözler mermerler üzerine oyulmuş, kitapların ak kâğıtları üzerine kara kara yazılır: Hele para - pul üzerine basılarak, geçer akçe diye elden ele dolaşır. Kançay, özgürlük sözünü hiç ağzına almaz, hatta o sözün anlamını bile bilmezdi. Ama Kançay'ın gönlü, özgürlüğün ta kendisiydi. Hür olmaksa, ancak parslar, yaban kedileri, kartallar, atmacalar ve şahinler gibi yaşamakla mümkün olduğu için, Kançay da ağabeyleri olan dağların ve kız kardeşleri olan ağaçların teşkil ettikleri kalabalık aileyle birlikte, kana kana hür olarak yaşıyordu. Esmer ve yaşlı parmaklarıyle sepet örer satardı. Bulursa yer, bulmazsa, başına demet demet yaban çiçekleri takar; ahlat böğürtlen, koca yemiş, mersin gibi şeylerle idare olur, hiç mi hiç yakınmazdı. Dilenmek şöyle dursun, ortakçı diye kullanan mal - mülk sahipleri, onun dimdik boynunu tarlaların iş boyunduruğuna vuramazlardı. İş görmek, yaratmak isterdi ama, özgürlüğünü kullanacakların zararından korunmak için harcadığı can ve hayatın neresi artıyordu ki, yaratıcılığa versin? *Halikarnas BALIKÇISI.*

anlam ifade etmiyordu. Öğrendiğime göre, yazarın hikâyeleri daha ziyade deniz, balıkçılar ve denizcilerle ilgiliymiş. Özgeçmişi hakkında ayrıntılı çok az bilgi verildi. 1886 yılında Girit'te doğmuş, anası Yunanlı ve babası da Türkmüş. Birinci Cihan Savaşından önce dört yıl süre ile Oxford'da yeni zamanlar tarihi öğrenimi yapmış. Fakat hiçbir sınava girmemiş. Tanıdıklardan biri (onun gibi kişilikleri olanların sınava girmelerine gerek yok. Onu ancak Tanrı imtihan eder. Tanrı ona bilgi ve akıl vermiş. Bu da, en iyi üniversitelerin verebileceğinden bile daha fazladır. Bu akşam bu adamla beraber olabileceksiniz diye size ne kadar gıpta ediyoruz) diye ekledi sözlerine.

Nihayet mihmandarımla yola çıkarak, İzmir'in oldukça uzak bir dış mahallesine gittim. Vakit akşamdı ve sokak lambalarının ışıkları oldukça soluktu. Bir işçi ve esnaf mahallesine geldiğimi sandım. «Sosyal Konut» türünden iki katlı bir evin önünde durduk. Evin merdivenleri kısa bir süre önce boyanmıştı ve kâğıt levhacıklara taze boyaya dikkat edilmesi gerektiği yazılmıştı. Birinci kattaki evin kapısında bizi seksen üç yaşındaki ev sahibi karşılayarak hemen, içinde birçok mobilya bulunan (Türk evlerinde eskiden de oturmaya yarayan çok mobilya bulunurdu) oturma odasına aldı. Odada bulunan resimleri hatırlamıyorum. Hatta aklımda kaldığına göre, oda oldukça da çıplak bir görünüm veriyordu.

İhtiyar adamın karşısında bulunan çiçekli kumaşla kaplı bir koltuğa oturdum. Üzerinde açık flanel bir pantolon, büyük kareli bir spor gömlek

ve bir örme ceket ile ipek bir fular vardı. İngilizce konuştuk. İngilizceyi, sözcükleri seçe seçe konuşuyor ve aksanı da eski Oxford aksanına çalıyordu. Konuşmamız önce güçlükle başladı, sinirliydi ve şöyle başladı söze:

«Biliyor musunuz, bu anda çok karmakarışık bir durumdayım. Her kim ise bilmiyorum, birinin aklına bütün evi boyamak gibi delice bir fikir gelmiş. Bir de ne göreyim? Her tarafta yeni renkler. Evi yadırgadım, kendi oturduğum evimi kitaplığımı sözde düzene sokmuşlar. Ne biçim iş bu? Hiçbir şeyi koyduğum yerde bulamıyorum. Ne bir kitap ne de müsveddelerimi.. Belki bilirsiniz, resim de yaparım ben.: Bütün resimlerim kaybolmuş. Şu anda sadece önünüzde gördüğünüz resim kalmış benden. Diğerlerinin tümü boya, badana uğruna feda edilmiş. Niçin boya yapılır, niçin tozlar alınır? Sanki bu kahrolasıca yeni renklerle, güzel olan, bana ilham veren, hava veren herşeyi elimden alıp götürdüler.

Nerdeyse ağlayacakmış gibime geldi. Onu çok iyi anlıyordum. Düzen ve temizliğe meraklı ve üstelik bir ev kitaplığının o «kutsal düzensizliğinden» hiç bir şey anlamayan bir ailenin güçlüklerini hangi kitapsever anlamaz? Neyse, şikâyetlerini bitirince sinirleri biraz yatıştı da nihayet biraz uğraşısı üzerinde konuşabildik.

Halikarnas balıkçısı kendisine özgü bir tarihçidir. Köylerde kırlarda dolaşır, köylülerle yaşar, köylülerle konuşur, onların ve özellikle yaşlıların anlattıklarını dinler. İşte böyle malzeme toplar. Batı Anadolunun tarihi hakkında. Arasıra, bilimsel eserler okur. Bunu da sadece, kendi deyişiyle «bir köpeğin aradığını koklayarak bulması gibi» kendi kendini kanıtlamak için yapar. Batı Anadolu'dan övgü dolu sözlerle bahsetti. «Burası ne Küçük Asyadır ne de Avrupa'dır. Burası kendine özgü bir kıtadır. Burada Asya, Avrupa ve Afrika kültürlerinden oluşmuş tamamen yepyeni bir kültür meydana gelmiştir. Bu kültür daha uzun süre asıl anlamıyla tanınmayacak ve takdir edilmeyecektir. Bu kendine özgü dünyayı belki benim kitaplarım anlatabilecektir. O da anlayanlara tabii. Belki son bir şanstır bu» dedi.

Vereceği cevabı tahmin etmekle beraber, «niçin?» diye sordum.

«Burada Türkiye'de biz de modernleşiyoruz. Siz kendiniz de görüyorsunuz ki, herşeyin üzeri boyanıyor.» diye cevap verdi üzüntü ile.

«Burada, kendi evimde yaşadığım şeylerin, benim için sembolik bir değeri vardır. Eski şeyler kaybolup gidiyor. Yerli şarap içeceğimiz yerde Koka Kola içiyoruz. Şimdiye kadar olduğu gibi pamuk veya yün masa örtüleri yerine, artık plastik masa örtüleri kullanıyoruz. Eskiden dünyanın en iyi yün halılarını dokurduk, oysa bugün sunî halılar kullanıyoruz. Bu, İzmir'in dünyaca tanınmış ününe onur mu veriyor yani? Bir ölçüye kadar belki de Amerikalılaşmaktan ileri geliyor bütün bunlar. Ne olursa

Her yaşayan insan hayatın askeridir. Ölüm var her zaman. Ölüm hayata sığıyor ama hayat ölümü aşıyor. Hayat doğadır. Çıkarcılar, başkasının üzerinden geçinenler ölümün hayata karşı askerleridir. Şimdi ne yapalım, doğaya karşı bir düşman var yani ölüm. Bu böyle. Ama doğa alt olmuyor. ***Halikarnas BALIKÇISI.***

olsun, eski dünya işte böylece baştan başa yıkılıp, silinip gidecek. Beni en çok üzen şey de, binlerce kez kendi Türk dünyamızın diğer bütün dünyalara uydurulacağına and içilmesidir. Bir tarihçi ve yazar olarak bu aynı düzeye getirme işinden vazgeçilmesi gereğini yüksek sesle haykırmayı kutsal bir görev sayıyorum. Ancak, bir yazar aptalını kim dinler? Özellikle, Anadolu'dan çıkmışsa bu yazar» diye dert yandı.

Sözü edebiyata getirdim. Bir İtalyan şairi (Millumino d'immenso-kendimi ölçülmez ile aydınlatırım ben) demiş dedi ve böyle bir şeyi sevip sevmediğimi sordu. Gülümseyerek «çok severim ben bu sözü. Bu söz üstelik de iyi bildiğim bir sözdür. Zaten bu sözü hem daha önce yazdığım bir yazıda zikrettim ve hem de bunu bizzat yazar'ın kendisinden, yani Giuseppe Ungeretti'den duydum.» dedim.

Bunun üzerine, «Ne demek istiyorsunuz, böyle bir şey olamaz» diye karşılık verdi.

«Olur. Birkaç gün önce Hamburg'ta beraberdik» dedim.

Bu sırada yaşlı adam ayağa fırladı, beni kucakladı ve bana «işte şimdi arkadaşımsınız» dedi. Sandalyesini benim sandalyeme biraz daha yaklaştırdı. Sesi şimdi tekrar yumuşamıştı. Birbirimize bu kadar çok yakınlaşacağımızı hiç ummamıştık. Yıllardan beri sık sık buluşan dostlarımız gibi, konuşmaya başladı. Yaşlı adamın iyiliksever, uzunca bir yüzü, canlı gözleri ve başını biraz seyrekçe örten dağınık, beyaz saçları vardı. Sesi ahenkliydi ve ner-

deyse biraz kadın sesini andırıyordu. Ben sık sık tanık olmuşumdur, yaşlanan sanatçılar ve bütün yaşlı erkekler biraz yaşlı kadınlar gibidirler.

Halikarnas Balıkçısı, İtalya'da birçok kez buluştuğu Ungarettiden büyük bir hayranlıkla bahsetti. Bir süre, inceliklerini çok iyi bildiği İtalyan edebiyatından söz ettikten sonra, kendisinin de belirttiği gibi, hemen ana konuya, yani Dante'nin «İlahi Komedisi»ne geçti. Balıkçı'nın şiir ve hayata tutkusu ve Dante'nin eserinden naklettikleri, beni bir dalga gibi sarıverdi.

«Dante'nin bütün mısralarını nasıl da aklınızda tutabiliyorsunuz?» dediğimde, sanki bu çok olağan bir şeymiş gibi, bunların da önemi mi olur der gibilerinden bir el işareti yaptı ve şunları söyledi:

«Biliyor musunuz, bizden birisi «İlahi Komedi»yi baştan sona ve sondan başa doğru ezbere okuyabilmelidir. Aksi takdirde, öğrenim görmüşlükten söz edilmesi mümkün değildir. Ben ise bunları yarı uykulu bir durumda iken bile ezbere okuyabilirim.»

Tek arzum mümkün olan en kısa zamanda Efes'e dönmektir sanıyordum. Fakat, şimdi biraz gerilerde Artemis Tapınağının ve Kral Hadrian'ın evinin yıkıntıları görünmeye başladı. Bu Türk yazarı beni sürükleyerek, kendi dünyasına sokmuştu hemen. Burada, kendisiyle konuşmayı daima özlediğim bir dünya vatandaşı ile birlikteyim. Öyle sanıyorum ki, en etkin evrensellik, yazarların evrenselliğidir. Sadece Dante ve Ungaretti'den söyleşmekle kalmadık. Ezra Pound, T.S.Eliot ve W. H. Auden hakkında da çok isabetli şeyler söyledi Halikarnas Balıkçısı.

Evet, karşılıklı oturduk. Çok sevdiğimiz bilim ve şiir dünyamızın içine dalıp gitmiştik. Fakat yine de etrafımızda çocuklar, Halikarnas Balıkçısının oğulları, kızları ve torunları vardı. Bizi dinliyorlar, dedelerini okşuyorlar veya ona birşeyler soruyorlardı. Balıkçı konuşmamızı kısa bir süre kesiyor, küçüklerin sorularına cevaplar veriyor ve onları şefkatla öperek hemen tekrar konuya dönüyordu.

«Öyle sanıyorum ki, daha bir anlaşılır olmak için, Dante şurada başka bir sözcük kullansaydı belki daha iyi olurdu.» diyordu. Halikarnas Balıkçısı özellikle Dil ve Anlam konuları ile çok ilgileniyordu. Türkçeden başka çok güzel Yunanca, Latince, İtalyanca ve İngilizce konuşuyor ve yeri geldiğinde, düşüncelerini daha doğru anlatabilmek için, çeşitli dillerden deyimler kullanıyordu. Sık sık «Rolf, görüyorsunuz ki, bu dilde diğer dilde olduğu kadar etkili ifade edilemiyor.» diye beni uyarmaya çalışıyordu. Daha önce de söylediğim gibi, konuşmamız edebiyat ile ilgiliydi. Fakat o, aynı zamanda felsefe, din ve hatta ulusal ekonomiyi de konuşmalarımıza soktu.

İzmir'deki bu yaşlı yazar ve tarihçi tam anlamıyla bir ayaklı kütüphaneydi. Bütün dünyayı kendi evrenine almıştı ve mümkün olduğu kadar bütün dünyayı kavramak isteyen birisiyle konuşabildiğinden çok mutlu oluyordu.

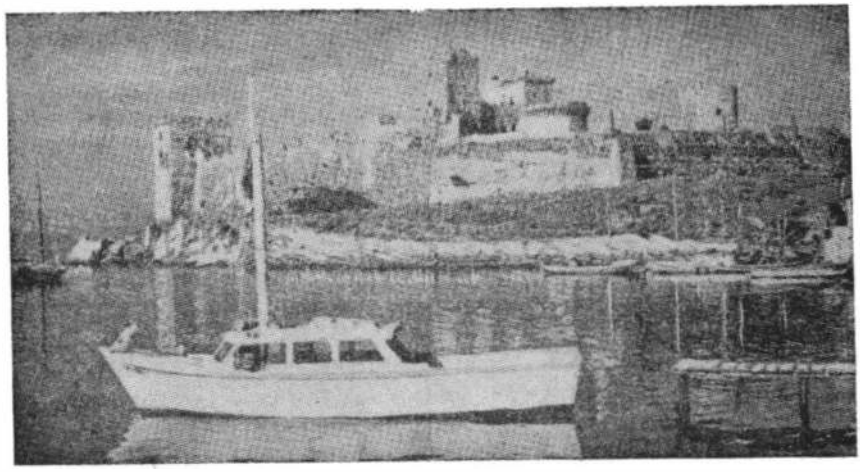

BODRUM KALESİ

Sık sık, üstü kapalı olarak, yapayalnız Bodrum adasında geçirmiş olduğu yıllardan söz etti. Bodrum, eski Halikarnassos'tu. Şimdi hiç olmazsa, yazarın takma adının nereden geldiğini biliyorum. Bir Hücreden bahsetti. Bu bir papaz hücresi mi yoksa bir hapishane hücresi mi idi? Acaba hücre kavramını o zamanlar bir dereceye kadar bu yörede çalıştığını dile getirmek için mi kullanıyordu? Buna karşılık Bodrum'daki yalnızlıktan söz açtığında, yüzü daima çok ciddi bir anlama bürünüyordu. Buna rağmen, o akşam neşesi o kadar yerindeydi ki, ben bile ezikliği gözden kaçmayan bu ada anılarının pek önemli olmadığı sanısına kapıldım.

Vakit geçtikçe, biz de acıkıyor ve birlikte nerede yemek yiyebileceğimizi düşünüyorduk. Hiç beklenmedik bir anda iki Pakistanlı çıkageldi. Bunlar da Balıkçı'ya İslamiyet ve Türkiye'deki İslam Sanatı hakkında bazı sorular sormak için gelmişlerdi. Ayrıca, bugünkü Türkiye için övgülerde bulunan saygı değer ve kültürlü kişilerdi bunlar. Fakat, Halikarnas Balıkçısı onların bu düzeysel hayranlığını hiçe sayarak, örneğin Türk müziği konusunda birçok eleştirilerde bulundu ve «Bu müzikle sessizliğin kızlığı bozuldu» dedi.

Nihayet, hep beraber bir lokantaya gitmeye karar verdik. Masada beş kişiydik. Şundan bundan konuşuldu. Fakat biz ikimiz durmadan birbirimizin yüzüne bakıyor ve tekrar Pablo Neruda, Thomas Mann, Kazantzakis veya Yevtuşenko hakkında söyleşiyorduk. Bır Pakistanlı «Genel olarak bugünkü durum hakkında ne düşündüğünü» sorduğunda, «Ben her duruma karşıyım» dedi. Bu sözle, aslında her yazarın gerçek yerini belirlediğini söyledim ona.

Yemek masasından gece yarısına doğru kalktık. Lokanta kapanmıştı.

Halikarnas Balıkçısı ayağa kalktı ve beni kucaklayarak şunları söyledi: «sevgili dostum, bana yaptığınız bu ziyaret için size teşekkür ederim. Yakında tekrar buyurun. Sizinle yaptığım bu konuşmanın benim için ne anlam taşıdığını bilemezsiniz. Siz dünyanın birçok yerlerini gördünüz. Benim dünyam ise yıllardan beri yalnız şu ıssız Anadolu'dur. Buna karşılık bir kere daha söylemek zorundayım ki, Anadolu büyük, geniş bir dünyadır. Unutmayın bunu.»

«Mavi Sürgün» e Yolaçan Yazısı

Cevat Şakir'in kalebend (sürgün) olarak üç yıllığına Bodrum'a yollanmasına; orada «Halikarnas Balıkçısı» olup çıkmasına yolaçan yazısı, Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1341 (1925) tarihli 35. sayısının altıncı sayfasında yayınlanmıştır. Kurtuluş Savaşından sonra bir süre Matbuat Umum Müdürlüğü yapan M. Zekeriya (Sertel) tarafından çıkarılan dergi, 28. sayısında, yaklaşan Ramazan dolayısıyle yayınlayacağı yazı dizilerini duyurmuştur. Bunlardan biri, «Hapishanede Neler Gördüm?» başlığı ve Hüseyin Kenan takma adıyle Cevat Şakir tarafından yazılıp resimlenmiştir. Bu genel başlık altında «Hapishanede ölenleri nasıl gömerler?» 26 Mart 1925 te, «Hapishanede deli bir mahpus, yanında yatan bir genci gece uykusunda karyola demiri ile nasıl öldürmüştü?» 30 Mart 1925 te «Hastanede üç hastayı yatağa yatırmışlar, birisinin ayağına muazzam bir taş asmışlardı» 2 Nisan 1925 te, Mavi Sürgün'e yolaçan «Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmağa Nasıl Giderler?» 13 Nisan 1925 te, «Masum ve günahsız düştüğü hapishanede katil ve cani olan Anadolu köylüsü derdini anlatıyor» da 23 Nisan 1925 te yayınlanmıştı. Halikarnas Balıkçısı, sürgüne yolaçan yazıyı, aklında kaldığı kadarıyle «Mavi Sürgün»de (s. 50 - 5) anlatır. Aradan geçen yaklaşık 35 yıllık süre, Balıkçı'nın belleğinde bazı yanılmalar oluşturmuş olsa gerek. Araştırmacı Cevdet Kudret, sözkonusu yazının aslıyla, Balıkçı'nın yanılmalarını, Nesin Vakfı Yıllığı - 1976'da (s. 567 - 592) yayınlanır. 1982'de çıkan Sadi Borak'ın «Halikarnas Balıkçısı ve Bir Duruşmanın Öyküsü» adlı kitabın 24 - 31. sayfalarında aynı yazı şöyledir:

HAPISHANEDE İDAMA MAHKUM OLANLAR BİLE BİLE ASILMAĞA NASIL GİDERLER?

«Genel savaşın sonlarına doğru tüm ülke asker kaçaklarıyla dolmuştu. Bu duruma engel olmak isteyen «iş ermiş» leri, ikide bir şiddet önlemine başvururdu. Epeyce zamandır Türkiye'nin birçok kentinde «başkalarına etkileyici ibret» olsun diye, birçok kaçak asılırdı. Hayatlarına sonverilen bu kaçaklar, kendilerinden önce yargılanıp salıverilen kaçaklardan daha

Avrupalıların İsa'dan iki bin yıl önce bir uygarlık ya da kültür yaratmış olmaları olanaksızdı. Çünkü onlar ancak Rönesans döneminde uyanabildiler ve bu uyanışları da kuzeyden değil, güneyden geldi.. Oraya da Doğudan gelmişti... Oysa Batı kültürünün beşiği Anadolu'dur. Batı çocuklarına okutulanların çoğu Anadolu'nun eski efsaneleridir. Biz burada o kültürü yaratmış olan soylar birbiriyle karışarak Akdeniz çevresinde, başka yerde görülmeyen bir uygarlıklar kalabalığı yaratmışlardır. Bu uygarlıkları inceleyenlerin çoğu Batılı olduğu için, bunlar insanoğlu tarihini, insancıl açıdan değil, Hıristiyanlık açısından ve Hint - Avrupalı olmak açısından incelemişler ve tarihi hep kendilerine doğru yontagelmişlerdir. Örneğin, Türklerin, ya da Türk soyu Türk diye anılmazdan önce, onların Sümer uygarlığındaki payları büyüktü. *Halikarnas BALIKÇISI.*

suçlu değildiler. Bunların siyaset alanına sürülmelerinin biricik nedeni, baştakilerin kızacakları zaman, kendilerinin -rastlantı sonucu- tutuklu bulunmuş olmalarıydı. Dahası var: Kaçaklar, görünüşte yargılanırlardı. Ancak üzülmesinler diye olacak, savaş divanları kendilerine hükmü tevhim etmezlerdi (bildirmezlerdi). Bunun için bu zavallılar, yargılamanın bir sonraki oturumunu beklerlerken asılmağa götürülürlerdi.

Sonbahar sırasındaydı. Kunduzlu Mehmet, Karacaörenli (Karacaviranlı) Koca Yunus, Balta Mahmut ve Işıklarlı Ümmet (Âşıklarlı Himmet) bir akşam önce, yargılanmalarının gelecek oturumunu bekleyerek, ne kadar şen ve kaygısız, vakitlerini geçiriyorlardı. Öyle ya; bunların ne kaygısı olabilirdi? Kendileri hapishanede bulundukları üç - dört ay süresince, yirmişer, yirmibeşer kez kaçmış olan kaçak sanıkları, yargı sonrası, en hafif hapis cezası bile görmeden salıverilmişlerdi. Yirmişer kez kaçanlar salıverilince, yalnız iki kez kaçmış olan kendileri mahkûm edilecek değillerdi ya!

Ne var ki; o günün akşamına doğru, kaygısızlıkları üzerine acı bir kuşku çöktü. Mahpusların akrabası, karıları, çocukları kendilerini görmeye ya da kendilerine birşey getirmeye gelince, «kapıcı» denilen mahpuslardan biri, kimin akrabası gelmişse onu iç kapıdan, «yangın var!» ünlemesine bir tavırla ünler, yani çağırırdı. Kapıcının bu sınırlı, hazin ve sürekli «ünleyişi», soğuk ve yüksek duvarlar arasında yankılanarak, her ne kadar bir ağlayışı andırırsa da, yine de mahpuslara haz vermekten uzak kalmazdı. Bu hazin ses onlara hapishaneye, ölü mezara gömüldüğü gibi gömülmediklerini anımsatır, dış dünyadan kendilerini arayan, soran, hatta seven insanlar olduğunu tekrar ederdi. Bu akşam tüm tutuklular ve özellikle savaş divanı tutuklularını üzen şey, bu ünleyişin bir-

denbire kesilivermesiydi. Birçok deneyimlerle saptanmıştı ki; ünleyen kesildi mi, müthiş bir facianın gerçekleşmesi kaçınılmazdır! Her ne zaman bazı mahkûmlar idam edilecek olsalar, idamlarından bir gün önce, haber alarak üzülmesinler diye hapishane müdürlüğü ziyaretçilerin mahkûmlarla konuşmasını yasaklardı. Sözümona böylece, kentte dolaşan idam söylentisi, mahkûmlara duyurulmayacaktı. İşte birdenbire Kapıcı'nın ünlemesi kesilivermişti.

Ama, ertesi gün birkaç kişinin asılacağı duyulmasın diye alınan bu önlem -birçok kez görüldüğü üzre- mahpuslara, şafaktan önce içlerinden bazılarının asılacağını bildirirdi. Asılacak olanların kaçaklardan olması baskın olasılıktı. İşte, dört delikanlı kaçağın beynine kuşku girmişti. Acaba içlerinden hangisi şafaktan önce asılacaktı? Bu bilinmezi çözmek için kullanılması gelenekten olan araç, «altın anahtar»dı. İşte, bu çaresizler de o yola başvurdular ve gardiyanlara dolgunca bahşiş verdiler. Gardiyanlar da kentin tüm alanlarını gezdiler. Bazı alanlara dikilmekte olan darağaçlarını saydılar. Otpazarı alanına üç darağacı dikiliyordu; kentin yukarı kesimindeki bir alana da tek bir darağacı kurulmuştu. Demek darağaçları dört tane idi. İşte o zaman zavallı Kunduzlu Mehmet, Kocaörenli Koca Yunus, Balta Mahmut ve Işıklarlı Ümmet anladılar ki, asılacak olan insanlar, ta kendileridir.

Bu anlayış üzerine bu dört çaresiz, canhavliyle kapıya yaklaştılar. Fakat kapıdan, zor kullanarak çıkmak mümkün değildi. Duvarlara baktılar; duvarları tırmanmak da olanaksızdı. Her ne kadar kurbanlık koyunlar gibi boğazlanmak istemedilerse de, kendileri için hiçbir çare, hiçbir umut kalmadığını görünce, üzgün, döndüler. Tevekkülle o günlerini beklemeye karar verdiler. Kendilerinin idamına neden olan suçtan çok daha ağırını işlemiş olanların kayıtsız koşulsuz salıverilmiş olduklarını düşündükçe acıları artıyordu. İşte, önemli cinayetler işlemiş canileri salıverdikleri ve kendi benzerlerini tahliye ettikleri halde, pek genç yaşlarında çirkin, soğuk ve şanssız bir ölümle öldürüleceklerdi. Ama bu ölümsüz ruhlu insanlar için ağlamak, çırpınmak, yakınmak ve yalvarmak, bir an için bile akla gelemeyen, gelmeyen şeylerdi. Avcı «bak kaçıyor!» demesin diye yavaş yavaş çekilen bazı yaralı canavarlar gibi, bunların her tavrında ağır davranış, metinlik ve sessiz bir anlam vardı. Bu erler, ertesi günü asılacaklarını anlayınca, öncelikle gidip yıkanmışlardı. Ölümü ve ötedünyayı, gönülleri kadar temiz olarak karşılamak istiyorlardı. Bu zavallı dörtler, tekmil eşyalarını sattılar; başlarındaki fesi, sırtlarındaki camadanı, ayaklarındaki kalçınları (üstüne başka şey giyilmek üzere abadan ya da meşinden yapılmış çizme biçiminde ayak giysisi. Derleyenin notu, bile! Bu satışa karşılık aldıkları paraları da, tutukluların en fakirlerine dağıttılar. Sonra koğusun bir köşesine toplandılar ve kendilerini ziyarete gelen öteki tutuklulara karşı davranış-

Ben iki asırda yaşamış insanım. Son 50 yıllık gelişmeleri düşünün. Son elli yıldaki gelişmeler tüm zamanın gelişmesinden fazla. Diyebilirim ki bundan sonraki 50 yılın gelişmesi bugüne dek olandan çok daha fazla olacaktır. Hız var şimdi. Daha neler olabilir diye bir soru geçer aklınızdan. Bilinmez bu. Aslında önceden tahmin edilen şeyler yenilik olmaz. İnsanların konuşmadan da anlaşma yolları bulacaklarına inanıyorum. Beyinle uğraşacak insanlar. Biliyorsunuz beyinde ve yürekte elektrik var. Bu, çok konunun anahtarı olacak. Ancak adı ve düşünülüş yolu değişse bile tanrı düşüncesi kalacak. *Halikarnas BALIKÇISI.*

larını hiç değiştirmediler. Kendilerine gelen herkese, yerlerinden kalkarak yerveriyorlar ve ellerini göğüslerine koyarak selâm veriyorlardı. Avutulması gereken sanki kendileri değilmiş gibi, kendilerini ziyarete gelenleri onlar, «ne yapalım? Zararı yok...» gibisinden sözlerle avutmaya çalışıyorlardı.

Ne zaman ki grup yaklaştı ve koğuşların kilitlenme vakti geldi. Aşağıdaki avluda gardiyanın «mahpuslar dama!» (yani koğuşa) feryadı ve anahtarla kilitlerin çıngırdayışı duyuldu. Damlar kilitlendi. Koğuşların pencerelerinden ancak Karahisar'ın kara ve kuru kayasının tepesi gözüktü. Ve bu kayanın üstüne Alâeddin Keykubat'ın yaptırdığı surlar ve kaleler seçildi. Batan güneş, Keykubat'ın burçlarını kana boyadı. Evlenmeye eğilimli olan bakireler akşamları kuleye çıkıp; «Bahtım; kocaya gidecek vaktim!» diye feryad ederlerdi. Sanki pek uzak ve aşırı bir çevreden gelen bu çığlıkları zavallı dörtler duyunca, bir şeyler, yaşadıkları bu son günün ölümüne ağlıyor sandılar. Bu ölen gün, bu gurup, son gün, son gurup idi. Şimdi gece gelecekti. Sonra? Günü, şafağı bir daha göremeyeceklerdi. Yirmi yaşlarında olan Yunus, Mahmut ve Himmet, gece düşündüler, düşündüler, birçok cıgaralar içtiler. Ama sonunda genç bedenleri doğanın yüküne dayanamadı ya da Tanrı onlara acıdı da, işkencelerini kısaltmak için uyku yolladı! Kısacası zavallılar, pencerenin yanına başlarını dayayıp uykuya daldılar. Yalnız, yirmi altı

yaşında olan Kunduzlu Mehmet ise, pencerenin yanına oturdu. Nasıl şafaktan önce ana kuşlar, yavrularına besin bulmak için uyanır ve içinde yavrularının bulunduğu yuvanın yanındaki dala konarak, şafağın sökeceği yere bakarsa, Kunduzlu Mehmet de öyle ufka bakıyordu. Ama şafağı değil, artık gecenin yoğun karanlığını görüyordu. Bir an için o karanlık aydınlanmaya başladı ve hızlı bir düş görüyormuş gibi, yirmi altı yıllık hayatının önemli olayları gözünün önünden geçitresmi yaptı. Doğduğu zaman, merhum anası, onu öteki insanlar gibi severdi; onun için ağlar, çırpınırdı. Çocukluğunda kendisine en çok etki eden şeylerden biri, ağabeyinin «Ben bir Köroğluyum dağda gezerim,/Uçan kuştan hile sezerim.» türküsü idi. Böylece kahramanlığa tutkun bir çevrede yetişmişti.

Seferberlik ilân edilince Mehmet, askere alınmıştı. Savaş sırasında Çanakkale'de defalarca yaralanmıştı. Uzun yıllar boyunca kendisi, köyüne gitmek için iki kez izin almıştı. Oysa çocuklarını çok özledi. O da etten, kemikten ve ruhtan oluşmuş bir insan değil miydi? Birinde, uzak sınır boylarına doğru trenle yollanırken tren, köylerinin ta yanıbaşından geçmişti. İşte, yüz adım ötede köyünün evlerini, dahası kendi evinin çatısını görüyordu. Uzun zamandır görmediği yavruları ta şuracıkta, o çatının altında yaşıyordu. Ama gidip de geri dönmemek vardı. Çocukları bir kez daha göreyim dedi. Arkadaşları, «sen atlarken biz havaya ateş ederiz» dediler; çünkü, kim atlarsa, vur emri vardı. Sonunda trenden atladı. Bu, işte kaçma olayı olmuştu. Şimdi de onun için asılacaktı. Derken uzaktan zincir şıngırtısı duyuldu. Bu korkunç ses onu ve arkadaşlarını zincirleyecek ve götürüp asacak olan jandarmaların yaklaşmakta olduklarını bildiren meşum bir haberdi. Zaten şimdi dış avluda adımları, hatta sesleri bile duyuluyordu. Biraz durakladılar. Dış avludan iç avluya giren kapıyı açıyorlardı. İşte gözüktüler. Artık tahta merdivenlerde ayak sesleri güm güm ötüyor, kısa kısa buyruklar veriliyordu. Koğuşun kapısı kurcalanıyor ve haşin madenî çatırtılarla kapının kilitleri ve ağır sürgüleri açılıyordu. Açık kapının çerçevesi içinde duran bir karaltı, adları okuyordu. Kunduzlu, metin tavrı ve fakat ana şefkatiyle arkadaşlarını uyandırdı. Onlar uyanınca anladılar. «Bismillâh» diyerek kalktılar. Sonra bu dört kahraman (Balıkçı, bu kahraman sözcüğünün yazıya Z. Sertel'ce eklendiğine inanırdı. D.N.), koğuşta bulunan öteki tutuklularla kucaklaşarak helâllaştılar. Gidip kelepçeleri, prangaları, zincirleri taktırdılar. Dimdik ve emin adımlarla yürüyerek hem hapishaneden, hem de hayattan uzaklaştılar...

Onlar ölüme değil, sanki düğüne gidiyorlardı. O kadar metin, o kadar vakur yürüyorlardı. Karakuşî bir emrin kurbanı olarak öldürülecek olan bu dört Anadolu çocuğunun ölümü alaya alan vakur tavırları,

bana, hapishanede yaşayanların yeni bir yönünü gösteriyordu. Burada ne bahadırlar, ne değerli insanlar da vardı.

Onlar öldüklerine değil, gürültüye gittiklerine yanıyorlardı. Hapishanede gerçek katiller keyif sürerken, onların öldürülmesi... İşte, zavallıları öldüren asıl manevî ıstırap buydu. Gittiler ve bir daha da gelmediler. O gece tüm hapishane, onların yasını tuttu...»

Halikarnas Balıkçısı hocam, ustam, pîrimdir. Dostluğumuz şöyle başlar Homeros'u çeviriyordum, İlyada'nın önsözünü hazırlıyordum ki, bir akşam Balıkçı benim görüşlerimi altüst eden bir konuşma yaptı: Homeros İzmirlidir, dehasının kaynağı Anadolu'dur, ışık Ege kıyılarından doğmuştur. Yunanistan bu yaratıcılığı sonradan kendine mal etmeğe girişmiş, Batı da bu görüşü benimsemiştir. «Yunan Mucizesi» diye bir kavram atmışlar ortaya, oysa Yunan Mucizesi değil, Ege Mucizesi vardır. Haksızlık var, onu düzeltmek gerekir Batı uygarlığının ve kültürünün kaynağı Anadolu'da aranmalıdır, binlerce yıl öncesine uzanan bu kültürün mirasçıları biziz, biz Türkler, Anadolu'nun sahipleri. Halikarnas Balıkçısı bir kültür savaşının programını çiziyordu. Ona gönüllü katıldım. Elimden tuttu, önce bana Ege'nin uygarlık merkezlerini gezdirdi: Efes, Bergama, Priene, Milet, Didyma... daha birçok eşsiz şehir kalıntıları. Anlatıyordu oraları, tarihleri, sanatları, düşünüşleri ve yaşamış insanları ile canlandırıyor; onunla da kalmıyor, bitkisinden taşına, toprağından denizine kadar bütün özellikleri ile seriyordu onları gözümüzün önüne. Kendisi Homeros oluveriyor, Herakleitos oluveriyor, Büyük İskender gibi elinde nartheks meşalesi Dionysos alaylarında koşuyor, tiyatrolara çıkıyor, Sen Jan'ın sözlerini haykırıyordu Efeslilere. Ardından gelen turist kalabalığı ağzı açık dinliyor, hayır dinlemiyor, yaşıyordu. Düşünün, binlerce yıllık yaşamı bir canlının ağzından yaşamak ne demektir! Dipdiri çıkıyorduk bu gezilerden, geçmişimizin bilincine varmış olarak, büyük insanlık serüvenini bugün de yaşayabileceğimize, yaşatabileceğimize inanarak. Bir de mavi yolculuk vardı. Mavi yolculuğa ilkin Balıkçı çıkmıştı yıllar yılı Bodrum kıyılarından, kendi yatağan sandalıyla. Sonra dostlarını da götürmüş, Cova yani Kerme körfezinde gezdirmişti. Ama tirandiller, piyadelerle yapılan bu gezilere ancak denizciler, balıkçılar, erkekler katılabilirdi, turistler, hele kadınlar hiç katılamazdı. Oysa ben öyle istiyordum ki, mavi yolculuğa gideyim. *Azra ERHAT*. Derman Bayladı'ya göre, Halikarnas Balıkçısı'nda:

Doğa Sevgisi

Çok yönlü bir kişidir Balıkçı. Hikâyeci, romancı, incelemeci, tarihçi, botanikçi, denizci, ressam, tercüman-rehber Anadolu kültür ve tanrılarının silâhsız savunucusu... Ama bütün bunların yanısıra bir başka yönü daha var Balıkçı'nın. En önemli yönü belki de.

Bir sevgi savaşçısıdır Balıkçı. Buram buram yaşama sevinci, doğa sevgisi tüter satırlarında. Bu sevinci en şiirsel biçimiyle dışa dönüştürür. Denizin ve maviliklerin şairidir. Yazdığı gibi yaşar, yaşadığı gibi yazar. İster ki baş-

kaları da sevsinler doğayı, bu sevgiyi kendisiyle paylaşsınlar. Yaşam nedir anlasınlar, yaşadıklarının bilincine varsınlar.

«Ey okuyucum, bunları yazarken kendimi tutuyorum, yoksa duygu şiddetiyle kendimi kapıp koyversem, yapmak zorunda kalacağım aşırı davranışlar dolayısiyle Türkçemizi de, gramerimizi de, kemikleri yerine gelsin diye götürüp hastahaneye yatırmalı. Ne aşırılık?!!.. Suyu fazla ıslak diye aşırı mı saymalı?» (Mavi Sürgün S. 166).

Bir coşku adamının sözleri bunlar. Duygularına sınır tanımayan, umutsuzluğu umuda, üzüntüyü sevince dönüştüren bir yaşam adamının sözleri.

Doğayla öylesine içiçedir ki Balıkçı, çevresinden soyutlayamaz kendisini. Açık açık da söyler bunu :

«Ben dolaylarımla yaşar ve onlarla beraber otururum. Oturduğum yer ister kuştüyü, ister taş, ister kayık olsun. Geçtiğim yerleri anlatıyorum, çünkü ben onların bir parçasıyım. Onları anlatmamak, Mavi Sürgün'ü senden esirgemektir.» (Mavi Sürgün S. 125).

Doğa sevgisi Balıkçı'nın hemen bütün yapıtlarında görülebilir. Sadece doğa sevgisini belirtmek, tek başına bir kitap konusu olabilir. Bu nedenle bir, iki yapıtından örnek vermekle yetineceğiz bu yazıda.

Doğa deyince... insanı, hayvanı, ağacı, taşı, denizi... hepsi girer bu tanımın içine. Balıkçı'nın sevgisi ayrım tanımaz. İnsanı da sever, bitkiyi de, hayvanı da. Yolda gördüğü bir eşeği şöyle anlatır sözgelimi :

«Menderes Nehri'nin ovasını geçiyoruz. Yakınımızda bir eşek gördüm. Ne sempatik hayvandır o. Bakışında hoyratlık, meymenetsizlik yok, insan kıtlığında âdeta insan yerine geçecek.» (Mavi Sürgün, S. 92).

Bu hayvan sevgisi, zararlı - yararlı diye bir ayrım tanımaz. Yılanın bile öldüğünü istemez. Yılan da kendisi gibi, doğanın bir parçasıdır çünkü :

«Derken 'güm...' jandarmalardan birinin silâhı patladı. Bana mı? diye arkama baktım. Meğer uyuyan bir yılanı vurup öldürmüş. Güneşlenmekte olan zararsız hayvanı niye öldürdü sanki?» (Mavi Sürgün S. 121).

Bütün doğa cıvıl cıvıl sevgi doludur, sevinç doludur. Hayvanıyla, mavisiyle, deniziyle, adasıyla... Bir «Gülen Ada» vardır sözgelimi. «Salınan ağaç, savrulan dal ve yapraklarla şakrak ada, delişmen saçlarını çalkayarak katıla katıla» güler. Adanın bir insana karşı sevgi gösterisidir bu. Yaşama sevincinden o da payını alacaktır kuşkusuz. Ne var ki, adamına göre değişir bu sevgi. Ada'nın gülüşünü görebilmek için sevmesini bilmek gerekmektedir. Yoksa Deli Davut'a gösterdiği sevgiyi, Murat Kocadağ'dan esirger Gülen Ada. Öyle ya, paradan puldan başka düşüncesi olmayan kişiyi neden sevsin Ada? Gitsin böylesi, basık otel odasında fonografını çalarak eğlensin. Nesine açık hava, mavi deniz? Gülen Ada, adamını seçmesini bilir zaten. Kocadağ'ı görünce gülmesini

Sevgi sınırlarda durdu muydu, gönül sabittir - fikir sabit değildir. Durmuştur. Buna da şovenizm derler. Gönül felce uğramıştır. - Hey Gökova, Tangır Bükü, Altmışaltı Bükler, neredesiniz? - Zaten Avrupa medeniyeti Voltaire ile bitti. Dante yurdunu severdi, amma gününün ne kadar şoven İtalyanı varsa, hepsini Cehenneme soktu. Kimileri kaynayıp söğüş oluyordu, kimileri cızbız köftesi gibi ateşte kızarıyordu, başkaları kasap kancalarına takılmış sarsılıp duruyorlardı. Cervantes İspanyolları öylesine anlattı ki, heriflerin iler tutar yerleri kalmadı. Shakespeare ne kadar kahraman varsa, topu da yabancı. İngilizlerin hepsi, Falstaff gibi, soytarı ve zevzek makulesi. Goethe, Napolyon Almanlara analarından yemedikleri köteği attığı için, Napolyon'a bayılıyordu. Rabelais, Boccaccio Hıristiyanlığın süte süt hemşehrileri oldukları halde, Hıristiyanlığı öyle gülünç bir hale soktular ki, onları okurken, Hıristiyan denince kıs kıs gülmemenin mümkünü yok. *Halikarnas BALIKÇISI*. Çizdiği resimlerden biri.

bırakır, «tepesine doladığı koskocaman kara bulutu, başına davul kadar kavuk edinir, ve deniz ortasında asık suratlı bir guluyabani kesilir.» (Gülen Ada S. 8).

Yaratıcılık sürüp gider doğada. Biz olsak da, olmasak da sürüp gidecektir. Acı haber, ölüm etkilemez yaratılışı. Doğaya can vermektir önemli olan. Yaratılışa katkıda bulunmaktır. Balıkçı'nın öykülerinde kişiler de bunun bilincindedirler sanki. Söz gelimi oğlu kadar sevdiği gencin ölümünü duyan Aptal Memiş Efe, yeni bir yaşam yaratmağa katılmaktan vazgeçmez. Attığı her tohumla toprağa gömer acısını :

«Ne dersiniz? Bir çeyrek önce çok sevdiği, oğlu saydığı gencin ölüm haberini alan adam, cinler tarafından kovalanıyormuş gibi, aceleyle cebinden tohumlar çıkarıyor ve toprağa ekiyordu. İçimden, adam aklını oynattı galiba, diye düşündüm. Toprağı çapayla, parmaklarıyla âdeta paralıyordu. Korktum doğrusu... Sıvıştım.»

«Birkaç gün sonra duyduk. Efe'yi bahçesinde ölü bulmuşlar. Önce kendi canına kıyacağını sanmışlar. Doktor muayene etmiş. Canı çıkıncaya kadar kaza kaza ve eke eke öldüğünü söylemiş. Kimbilir, ölü gibi uyuşuk tohumu, toprağın içine koymakla can mı yaratacağını sanmıştı ne?» (Gülen Ada — Aptal Memiş Efe S. 37).

Yalınkat yaşamasını bilmeyen, yaşamın değerini varlıkla ölçen kişi yaşamanın tadına varamaz ki. Gülmesini de bilmez böylesi. Öyle ya, mutlulu-

ğun tek koşulu zenginlik olsaydı, bütün varlıklıların mutlu olması gerekirdi. Ama olmuyor işte

«O sırada asfalt yolun üzerinde otomobiller bir kara kafile halinde akıyordu. Onların içindekiler hep profil oturuyorlar, hep surat asıyorlardı. Yahu Arabın derdi kırmızı pabuçtu ya. İşte istedikleri han, hamam, apartmanla otomobilleri elde etmişlerdi. Neden etekleri sevinçle ziller çalmıyordu ki herkes sevinçleriyle sevinsin.» (Gülen Ada — Çura S. 48).

Bir yanda kat kat apartmanlar, otomobiller, öte yanda omuzlarından aşağı dökülen paçavra elbiseleriyle Çingene kızı Cura... Ne var ki zenginliğin büyüsü Çingene kızının başını döndürmez. «Kız yirmi insan boyu apartmanlara yükselen insan, yapyalın insan gönlüyle yüksekten bakar.» (Gülen Ada — Cura S. 49).

Doğaya, açık denize, maviliğe tutkundur Balıkçı. Sonsuzluğa açıktır duyguları. Hem burada, hem de sonsuzluğun ötesindedir. İstanbul yabancı gelir O'na. İstanbul'un puslu havasına, kurşunî göğüne ısınamaz bir türlü. Doğa sürekli bir oluş, bir yaratılış içinde bulunduğuna göre, Balıkçı da aynı oluşun içinde bulunmalıdır. Yoksa yarını bugünün aynı olan bir yaşam Balıkçı'ya göre değildir :

«Hergün aynı saatte işe git, yolda muayyen dükkânlardan sigara kibrit al, Üsküdar'dan muayyen vapura bin, Köprü'de tramvay bekle... (Mavi Sürgün S. 4) O'nun sonsuzluğa açık, Tılsımlı Ada'yı arayan ruhunun katlanacağı işkence değildir bu.

Bu yaşam böyle sürüp gidemezdi. Bu dar çevreden bir çıkış, bir kurtuluş yolu bulacaktır. O yol gözükür çok geçmeden. Yazdığı bir öykü yüzünden başı derde girer. Hiç yoktan İstiklâl Mahkemesi, idam korkusu ve sonuçta Bodrum'a sürgün. Orası, burası derken aylarca süren yolculuk ve Bodrum'a varış, yirmibeş kuruşa kiraladığı dört odalı ev... Evin denize açılan kapısından bakınca önünde alabildiğine uzanan görünüm... Artık coşku ya da sevinç değil, hepsinden, hattâ yaşamaktan da öte birşeydir duyduğu :

Hey! Açılan kapı, birdenbire gözlerime ve gönlüme açık denizleri, kıyı ve adaları verdi. Batı göğünde, günün ufka veda edişi turuncu ve kıpkızıl çizgiler çekmişti. Onların üstünde Bodrum Kalesi kapkara bir silûet kesinliğinde yükseliyordu. Kıyıda beyaz evler pembeleşmiş, denizin maviside koyu menekşe olmuştu. Dalgalar eve doğru gelirken, tepeleriyle güneşin son ışığını kapıyorlar, uçlarından kırmızı kırmızı kıvılcımlar savurarak, kapının iki adım ötesini pembe köpükleriyle yalıyorlardı. Köpükle kapı arasında, kum ve gümüş teller gibi parıldayan kuru yosunlar vardı.»

«Çocukluktan beri ilk defa çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak dizüstü düştüm. Şiddetle hayret ettim. İçimde hayranlık! Gönül açıklığı! Şükran!.. O deniz, o adalar güzellikte en aşırı hayalin cennet diye gözönüne getirebileceğimden bir kat daha güzeldi...» (Mavi Sürgün S. 134 - 135).

Doğayı böylesine betimleyebilmek için, onu tüm boyutlarıyla içinde duymak, yaşamak gerek. Balıkçı'nın şair ruhu, doğanın şiiriyle kaynaşınca böyle duygu patlamaları olacaktı elbet. Ceza sürgün... üzücüdür bütün bunlar. Ama

sürgün, Balıkçı için iyilik olmuştur. Kendi deyimiyle «felâket suratlı bir lütuf». Babıali'den, «routine»den, İstanbul'un puslu ve «renksizliğin ta kendisi olan beti benzi kül kurşuni» göğünden kurtulan Cevat Şakir, Akdeniz'ın, Ege'nin, Arşipel'in ve büyüklü küçüklü serpiştirilmiş adaların odak noktası olarak simgelediği Bodrum'un mavisinde «Halikarnas Balıkçısı» olarak benliğini bulmuştur. Bu ad onca, yeryüzünde kendisine verilebilecek bütün ünvanlardan yücedir. Artık bütün çabası bir cennet yaratmaktır Balıkçı'nın. Yaratır da. Hatta diyebiliriz ki, Bodrum'daki o eşsiz doğa güzelliğini denizi, mavisi ve Karaada'sıyla bir kez tanrı yaratmışsa, çiçekleri, palmiyeleri, yeşillikleriyle bir kez de Balıkçı yaratmıştır.

Balıkçı bütün yazılarını kendi özünün sıcaklığında ısıtarak, kendince yaşayarak, duyarak yazardı. Türk yazınına deniz sevgisini, deniz insanlarını, deniz evrenini getiren odur. Öykümü yazacak yaşamıştır olayı, bir suyun başında, bir dağın doruğunda oluşan mithosu mu anlatacak, onun sıcaklığını duymuştur. Bu bakımdan gerçekçidir. Gerçek, insan sevgisiyle oluşan, özümlenen bir yaşam olayıdır onun yazılarında. Söyleyiş gücünün bolluğunda insanlar birbirine karışır, birbiriyle kaynaşır. Okuyucu birden seçemez olur yapıtlarında kişileri, niteliklerini. Bu insan kalabalığı, bu başdöndürücü kaynaşma çevresini saran insan bolluğunun sonucudur. Balıkçı için yazmak yaşamak, yaşamak yazmak demekti bir bakıma. Bütün yazıları sınır tanımayan, coşkun bir insan sevgisinde düğümlenir, düşüncesinin özünü insan sevgisi yoğurur. Bu derin, bu güçlü sevgi eskiçağ Anadolu insanından günümüze kalan düşünce ürünlerinde biçimlenir, yoğunlaşır. Yazılarını okuyunca yüreğini kartallaşan Anadolu sevgisinin oyduğu bir Prometheus olarak çıkar karşımıza canlar canı Balıkçı, merhabaaa. *İsmet Zeki EYÜBOĞLU*. İzmir basınında ünü çok çabuk yayılmıştı. Bir odak insan oluvermişti. Merhaba'ları çevresinde, lodosla şişirilmiş yelkenler gibi patlıyordu. Ne var ki onun ses tonu ve vurgusuyla (Merhaba) demek her baba yiğitin kârı değildi. Bu nedenle talim ediliyordu merhaba'sı. O'nun merhaba'sı, yağmuru, fırtınayı önceden haber veren gök gürültüsü gibiydi. O konuşurken her tondan sesler duyulmağa başlar, deniz dalgaları harlar, gök gürler, ağaç yaprakları hışırdar, deprem bile olurdu. Doğa ile özdeşti sanki. Doğa'nın bir parçasıydı, ya da adamlaşmış bir doğa, bir doğa başyapıtı... Anadolu onun için salt bir coğrafya değildi. Doğası, tarihi, gelmiş geçmiş uygarlıkları, kültürü, sanatı, yaratıcı insan kafasiyle bir anlam taşıyordu Anadolu. O, bu topraklarla, Anadolulu olmakla övünüyordu. Anadolu ona göre uygarlığın göbeği idi. En soylu, en büyük, en yaratıcı ve de uygarlıklar temeli bir uygarlık yurdu. HEY KOCA YURT! diye nâra salması bundandı. Tüm Akdeniz'de eşsizdi Anadolu. Dünyanın yedi sanat ve mimarlık harikasından üçünün bu topraklarda olmasından gurur duyuyordu. *Halûk ELBE*.

Bodrum Kalebentliği

Halikarnas Balıkçısı'nın Ankara'da İstiklâl Mahkemesinde mahkûm olduktan sonra sürgün olarak Bodrum'a gidişi ve Bodrum ile ilk kucaklaşışı da

ilgi çekicidir. Bazı kişilerin sandığı gibi Halikarnas Balıkçısı'nın hiçbir aşırı akımla ilgisi olmamıştı. Onun tek ve gerçek ideolojisi «Hümanizma» idi. Balıkçı Ankara'da İstiklâl Mahkemesinin ve (Kılıç Ali'nin) karşısına dört asker kaçağının idamı için yazdığı yazıdan dolayı çıkarılmıştı. Aslında kendi yazdığı yazısı da değil, bu yazıya başkalarının eklediği bir sözden. Mavi Sürgün adlı romanında bu noktayı Balıkçı şöyle anlatır

«Ben İstiklâl Mahkemesinin penceresinden mavi göklere dalmıştım. Dışarıda bütün sevinçleri ve açıklıklariyle koca yaradılış vardı. Bir ara Afyonlu Ali Bey'in «Bakın şu son cümleye» dediği kulağıma çalındı. Yine mahkemeyi dinlemeye koyuldum. Son cümleyi kâtip mi, Mahkeme Kurulundan biri mi, her kimse yeniden okudu. O cümlede idam olunan dört kişiye «Kahraman» deniliyordu. O cümleyi herhalde ben yazmıştım. Ben sadece olayı anlatmıştım. Şahıslara, bu adamları iyi ya da fena gösteren bir tek söz, bir tek sıfat kullanmamıştım. Ne var ki, artık Mahkeme huzurunda, «Amanın!.. Bu sözleri ben yazmadım, şu yazdı, bu yazdı!» diyerek çırpınmak doğrusu pek ağrıma giderdi. Zaten olmuştu olacak, kırılmıştı nacak! Ben yazdım, dedim vesselâm!.»

Bodrum Yolunda

Halikarnas Balıkçısı Bodrum'a 1,5 yıllık sürgün cezasını çekmek için yola çıkar. Ankara'dan Bodrum'a 6 ay süren maceralı bir yolculuktur bu. Yolda, ilden ile, karakoldan karakola havale edile edilen giderken kendisini şaşırtan birçok gözlemler edinir. Bakışlarıyle yüreklerini birbirlerine akıtan gençler, tutulduğu kadına aşk mektubu yazdırmak için Cevat Şakir'i günlerce alıkoyan ilgililer tanır. Asıl önemlisi Muğla - Aydın arasındaki Gökbel'in dev bir meteorun parçalarını andıran birbiri üstüne binmiş yuvarlak ve görkemli kayalıklarını görüp şaşkınlık içinde seyredişi ve Arşipel'le tanışışıdır.. Buralardan sonra nihayet Bodrum! Evet Bodrum; 25 kuruşa aylık kira ile tuttuğu ev ve o evin avlusundan denize açılan kapı. Cevat Şakir, Bodrum'u çok sevmiş, bir anda tutkuyla ona bağlanıvermişti. İşte bu denize açılan kapıyı ve sonrasını kendisi şöyle anlatır :

«Heyy! Açılan kapı, birdenbire gözlerime ve gönlüme açık denizleri, kıyı ve adaları verdi. Batı göğünde, günün ufka veda edişi turuncu ve kıpkızıl çizgiler çekmişti. Onların üstünde Bodrum Kalesi kapkara bir siluet kesinliğinde yükseliyordu. Kıyıda beyaz evler pembeleşmiş, denizin mavisi de koyu menekşe olmuştu. Dalgalar eve doğru gelirken, tepeleriyle güneşin son ışığını kaplıyorlar, uçlarından kırmızı kırmızı kıvılcımlar savurarak kapının iki adım ötesinin pembe köpükleriyle yalıyorlardı. Köpükle kapı arasında kum ve gümüş teller gibi parıldayan kuru yosunlar vardı.

Çocukluktan beri ilk kez çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak kapıya dizüstü düştüm. Şiddetle hayret ettim. İçimde hayranlık! Gönül açıklığı! Şükran.. Kıyamet kopuyor. Parmaklarımı yosunlara, kumlara daldırdım. Güzel dünyanın kumlarını, deniz çakıllarını, yosunlarını sanki inciymiş, pırlantaymışlar gibi yüzüme gözüme sürdüm, üstüme başıma avuç avuç akıttım. O deniz, o adalar, güzellikle en aşırı hayalin cennet diye gözönüne getirebileceğinden bir kat daha güzeldi. Hele o berrak gök, uzaklıklarda ne uysaldı! Denizi. asma yapraklarının fısıltısını duyuyordum. Burada ölmeyecek kadar kuru ekmek ve suyla yaşamak mutluluğunu özlüyordum.. Üsküdar'dan 6 ay önce ayrılmıştım. Üsküdar Çarşısından omuzları çökük olarak geçen adamdan, taa o kadar uzaktı ki... O idi, ama tepeden tırnağa yepyeni.

Cevat Şakir'in, «Bodrum Balıkçısı» değil de, «Halikarnas Balıkçısı» takma adını almasının da bir anlamı, bir nedeni vardır. Herşeyden önce o, masmavi yurt köşesine, zemin katlarının loş ve karanlık adı olan «bodrum» sözcüğünü yakıştıramaz! Sonra da, bu ilçemizin asıl adı Rodos Şövalyelerinin taktığı ad olan Petrum'du. Cevat Şakir ise buranın bu adını değil, buranın daha önceki yerli Anadolu halkı olan Karyalıların buraya verdiği Halikarnas adını daha çok seviyor, benimsiyordu.

Bodrum'da İlk Gece

Bodrum'da ilk gecesi korkulu geçer. Geceyarısı avlusundaki şiddetli bir patlama ile uyanır. Müthiş korkar, ürker. Hatırına sürgüne yollanan Hüseyin Cahit Yalçın'ın arabasının devrilişine dair söylentiler gelir. Birkaç dakika sonra küçücük bir ateşböceğinin ötmeye başlaması Cevat Şakir'i yüreklendirir. Sonradan öğrenir ki, kaçakçılar boş sandıkları o eve bomba atarak gümrükçüleri şaşırtıp başka bir kıyıya kaçak eşya çıkarmışlardır.

Kısa zamanda Bodrum'la ve Bodrumlularla kaynaşır. Çevrenin tarihi kadar toprak ve iklim özelliklerini de öğrenir. Burada yetişebileceğini umduğu binbir çeşit bitkinin tohumlarını büyük güçlüklerle başka ülkelerden getirterek burada yetiştirmeye koyulur. Bu yolda başına gelen ilginç bir olay şudur :

Aslında Cevat Şakir'in cezası 3 yıldır. Bunun 1,5 yılı kalebentliktir ve bu süreyi doldurmuştur. İstiklâl Mahkemesi (Masum olduğu sezildiği için olacak) geri kalan 1,5 yıllık cezasını İstanbul'da geçirmesine karar verir. Cevat Şakir bunun için «Asıl cezayı şimdi görüyordum» der. Bodrum'a öylesine bağlanmıştır. 1,5 yıl da İstanbul'da geçirip bir gün Polis Müdürlüğüne uğrar : «Benim kalebentliğim bitti. Artık Bodrum'a gidebilir miyim?» diye sorduğunda, kendisine gülerek şöyle cevap verirler :

«— Senin sürgün cezan 1,5 yıl önce bağışlanmış ki, İstanbul'a gelmene izin verildi.»

Balıkçı şaşar!...

Bir Tuhaflık Daha

Bodrum'a gitme heyecanı içinde İstanbul'dan ayrılacağı günlerde Büyükada'da Otel Ciyakomo'nun karşısındaki «Sakallı Palmiye» den tohum toplayıp Bodrum'a götürmeyi kurar.

Ne var ki başına gelecek vardır. Bu noktayı yine kendi ağzından dinleyelim :

> «... *Palmiye yüksek, tohumları da yüksekteydi. Tanrıya sığınarak palmiyeye tırmandım. Doymak bilmez bir hırsla ceplerime avuç avuç tohumlarla doldururken, palmiyenin dibinde peydahlanan birkaç kişi sert bakış ve sözlerle inmemi emrettiler. Meğerse, palmiyesine tırmandığım bahçenin içindeki bu otel mi, ev mi neyse orada Troçki oturuyormuş! Bu sert bakışlı adamlar bana «Burada ne arıyorsun?» dediler. Tohum topladığımı söyledim. (Onu sen bizim külâhımıza anlat!..) diye çıkıştılar. Gerisini tahmin edersiniz.*»

İstiklâl Mahkemesinin önüne çıkarılışımdan sonra bir de Troçki'nin bulundurulduğu bahçede yakalanmak! Hakkında binbir söylenti! Dost diye bildiği birçok kişi kendisinden yüz çevirmiştir. Fakat, üstünde durmaz bunların. Büyük bir sevkle Bodrum'a döner ve Bodrum'u Bodrum yapan çalışmalarına büyük bir şevkle başlar. Artık güzelliklere güzellikler katacaktır. Fransızca, İngilizce, İtalyanca kitaplardan, ansiklopedilerden ekmek parasından kestiği parayla orada yetişecek bitki tohumlarını getirtir bütün dünyadan. Greyfurt'u ilk o getirtmiştir Türkiye'ye.

Balıkçı'nın yaşamında, turist rehberliğini bir yana bırakırsak, yazarlığıyla resim iç içe yürümüştür. Zaten başlangıçta da geçim zorluğunu, bu iki ögeyi kullanarak karşılamıştır. Resim, onun çocukluk yıllarının ilk günlerinden başlayıp ölüm döşeğine uzanıncaya değin yaşamının bir parçası olmuştur. İzmir'de, kesintisiz dostluk kurduğumuz günler boyunca onu hep bir şeyler çizerken görmüşümdür. Küçük kâğıt parçalarına küçük figürler ya da orta boy bir kâğıta kendi çalışma anına ait bir görüntü. Balıkçı'nın ilk resim çalışmaları karikatürle birlikte yürür. Bu arada dergi kapakları da onun özel çalışmalarından biridir. Bunların örnekleri «Resimli Ay» dergilerinde çıkar karşımıza. *Turgay GÖNENÇ*. Balıkçı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) bir bilgin, bir turist rehberi, bir dilmaç ya da lâf alıp lâf satan tercüman değildi. O, gerçekler doğrultusunda gözünü kırpmadan kişiliğini yaşayan, olduğu gibi görünen, göründüğü gibi davranan bir düşünürdü. Çağında çığır açmış yürekli bir önderdi. Bir bakarsınız Antik Çağı yaşar, yapmacık Modern Çağa meydan okurdu. Sokrat olur, Platon'un karşısına çıkardı. İskender olur, hani öküz öldü ortaklık bozuldu örneği ayrı ayrı baş çeken diyadochlara çatardı. Doğuyu Batıyı karşılaştırır, olanca ağırlığını Doğudan yana, özellikle Anadoluya kor, Batının bencil davranışını batırıverirdi. Bu nedenle öne sürdüğü örnekler ve deliller öylesine güçlüydü ki; kendisini dinleyen Batılılar bile Ona hak verirlerdi. Onun

için Anadolu her alanda bitip tükenmez bir kaynaktı. *Musa BARAN.* İşte, Cevat Şakir de, kendini buluyor Bodrum'da, bu denizle sarmaş dolaş doğa güzelliği ortasında; günlük ekmeklerini alınlarının teriyle, denizle çarpışa döğüşe kazanan yoksul, yoksul oldukları ölçüde namuslu, sevilesi kucaklanası insanlar arasında. Son yarısı İstanbul'da biten sürgün hayatı, Cevat Şakir'i bir gönüllü sürgün olarak yeniden, bu kez yirmi - yirmibeş yılı bulacak olan bir güzelim yaşama sevinciyle Bodrum'a sürüklüyor. Üç yıl önce, «Üsküdar çarşısından omuzları çökük olarak geçen adam binlerce yıl uzaklarda kalmıştır. Adam yine o idi», «tepeden tırnağa yepyeniydi». Uyanmıştı, hem de «pir» uyanmıştı. Bir yandan, taşını toprağını uzaklardan taşıyıp, harcını eliyle kara kara kendine bir barınak yaparken, öte yandan, kaderlerini paylaştığı deniz insanlarının serüvenlerini, bölgenin doğası denizi, zengin söylenceleriyle (efsaneleriyle) birlikte öykülerde, romanlarda dile getiriyordu. *Vedat GÜNYOL.* Mustafa Baydar «Sanatçılarla Konuşmalar» başlıklı röportajında Cevat Şakir'i bize daha yakından tanıtır :

Balıkçı'yla Bir Konuşma

— Esas adınız ve soyadınız yerine «Halikarnas Balıkçısı»nı tercih etmenizin sebebini merak edenler var.

— Bu sorunun karşılığını hemen hemen her yapıtımda vermişimdir. Bu soruya cevap vermekten bıktım artık. Hep, «neden Bodrum Balıkçısı demiyorsunuz da, Halikarnas Balıkçısı diyorsunuz kendinize?» Çünkü o masmavi açıklık, loş kapalı bir bodruma benzemez de ondan. Haftalık ünlü Fransızca «Match» da «Halicarnasus» u Yunanistan'da sanıyor da, öyle yazıyor. Bu da bizimkilerin başka türlüsü. Oysa ki, «asus» la biten her yer adı, eski unutulmuş bir Anadolu dilindendir ve grekçe değildir. Örneğin, Halicarnasus, Asus, Parnasus v.b. gibi. O kıyılarda kayığımla gezerdim, onun için bu adı aldım. Daha önceki adımı benim haberim olmadan anam babam takmış bana. Onlara sevgimle saygım dolayısıyle o adları da kullanıyorum. Burada, İzmir'deki yurtdaşlarım Halikarnas adını beceremedikleri için «Ali karnı-aç» kılığına sokmuşlar. Onlara candan gönülden sağ olun! derim. Şunu da ekliyeyim, Halikarnas sözü Grekçe de olsaydı, onu Bodrum sözüne üstün sayardım. Burada sözü etimolojiye uzatmıyalım. «Bodrum» sözü, Sen Jan şövalyelerinin San Petro'ya adayıp «Petronium» dedikleri kalenin adından uydurmadır.

— Son devir edebiyatımızı (Cumhuriyet'ten sonraki) incelemek fırsatını bulabildiniz mi? Sizce bugünkü edebiyatımızın kuvvetli ve zayıf yanları nelerdir?

— İncelemedim, çünkü tadlarına varıyorum. Zaten bir sanatçının başka bir sanatçıyı eleştirmesi doğru değildir. Sanatçı, amacına göre kendi tekniğini yaratır, kendi yarattığı tekniği de en üstün sayar ve kıskanır. Onun için bir sanatçı başka bir sanatçıyı, ya kendi tekniğine uymuyor diye yerer, ya

da ötekinin tadına varır. Bu da öteki sanatçının amacına vardığını gösterir. Çünkü teknik ancak amaca götüren araçtır. Çam deviren aksaklıklarla iç sıkan yavanlıklar tabiî söz dışıdır. En kalburüstü eleştiriciler Lessing'le Sainte-Beuve'dür. Bunların yerdikleri yazarlar sonradan ana sana erdiler, övdükleriyse unutulup gitti. Bu eleştiriciler bugün de okunuyorlarsa, yazılarında kimi gerçeklere değinen sanatçılardır da ondan.

Biraz önce bizimkileri incelemediğimi yazdım. Ama bizimkilerle zamanımızın başka sanatçıları arasında bir kıyaslama yapabilirim. İlk önce Avrupayı bir yana bırakalım. Oradaki aydınlık, sönmüş olan bir yıldızın -uzaklık dolayısiyle- gelmekte devam eden ışığındandır. Artık ihtiyarladı. Sofistike olarak hamlaştı. Bir geçmişin ne olacağı onu inceliyen usa göre değişir. Onun için geçmişin ne olacağını keşfetmek, geleceği keşfetmekten güçtür. Neyse! Günümüzde Avrupa dışı sanat yapıtları bölgesel (local) renk ve nitelikte tiplerle dolu. Bu tipler memleketlerine göre başkaları bir yana, ortak bir özellik ve benzerlik taşırlar. Çağlarının ve yurtlarının bütün gerilik, karanlık ve bağnazlıklarının içinde, gönüllerinin ötelere yönelen, geleceğe doğru parlıyan bir yanları vardır. Ötelerin çocukları denebilir hepsine. Hemen heşeyden yoksun yurtlarında, bu tiplerin duyguları aklın egemenliğinde düzenlenmemiş bir güçlü kaos'tur. İnsan kendisine yapılan bir haksızlığa tabiî kızar; ama bir de başkasına yapılan haksızlığa ifrit olan, haksızlık düşmanlığı, hak hırsı vardır, hak ihtirası, tutkusu. Hak ihtirası bir ihtiras olmasaydı, öteki ihtiraslar onu fırtına önünde süprülen kuru bir yaprak gibi uçururdu. Bütün ihtirasları şeytana mal etmemeli. Akıl, egemenliği ispat eder ama, ikna edemez diyeceğim geliyor. Orhan Kemal'in, Yaşar Kemal'in, Kemal Tahir'le birçok başkalarının yapıtları, bu ötelerin çocukları diye adlandırdığım tiplerle doludur. Bunlar, Viva Zapata'daki Zapata gibidirler. Kıyaslama için iki tip alalım, örneğin İnce Memed'le Alexis Zorba. Bunlar en çok tanınanlar ya. İnce Memed'in dipdiriliğine karşı, Kazancakis'in Zorba'sı kitap perdesinin önünde deve derisinden yapılma bir gölge, (bir Karagöz derisi, ama tip olarak Karagöz güçlü canlı bir tiptir.) «Zorba» nın karakterinin doğal canlılığını iyice belirtmek için, onun yanıbaşına entellektüelimsi, ölü ve soluk bir solucan uzatılmıştır. Adam ikide birde -sıralı sırasız- Dante Alighieri'den cart curt eder. Zorba'nın erkekliğini sağlamak için de birkaç kadın uydurulur. Dirilik doğallık gösterilmek isteniyorsa, Zorba'nın yanına İnce Memed'i koymalıydı. Acırdım Zorba'nın haline. Yapıtın boylu boyunca da bir Helenizm gururu salçası katılmış. Burada tamamen tarafsızım. Ama tarafsız olmak, taraftarlığa üzülmemek değildir. Kazancakis Türk sözüdür diye yapıtına bir sürü kabalıklar katmış. Türkler kabalıktan arınmıştır demiyorum, ama bu çeşidi Türk malı değildir. Belli ki, Kazancakis bu sözleri Batılılara hoş görünmek, onları eğlendirmek için eserine sokmuştur. Bu gibi şeyler, yapıtın -sonuna doğru- beliren insancıl duygu yeltenişlerini bozuyor. Bunları yapmak insancıl bir sanatçıya yakışmaz. Ama bütün bunlara rağmen Batı'da Kazan-

cakis'in, «Alexis Zorba» sı bizimkilerden daha gürültülü bir alkış topladı. Neden? Avrupa uygarlığının iki kökü vardır. Birisi, deneye dayanan fen, -yani akıl yolu- öteki de Hristiyanlık. Dinsel bir zehir, çocuğun erken çağında gönlüne akıtıldı mıydı, çocuk ölünceye kadar hapı yuttu demektir. Artık onun etkisinden kolay kolay kurtulamaz, meğer ki yüksek bir kültür katına varsın. Batıda Batı uygarlığının beşiğinin Yunanistan ve Hellenizm olduğu kanısı vardır. Batı çocukları bu yolda eğitilir. Biz de Bizans'a son vermekle Hellenik uygarlığına son vermiş sayılırız. Batı -kısmen de haklı olarak- bizi ve bu arada sanatçılarımızı yadırgar. Din kimi insanları sempatik, kimi insanları antipatik kılar. Bundan ötürü batılılarda bir idiosyncrasie vardır. Batının tamamen insancıl, en erkek yapıtı «Don Quijote»dir. Onaltıncı yüzyılda Papalık, Türklere karşı bir Haçlı Deniz Seferi hazırladı. Karşılıklı din düşmanlarının kanına susamış olanlar, Lepanto (İnebahtı) da karşılaştılar. Türkler yenildi ve Haçlılar, Türk bayrağını ellerine geçirdiler. Papalık filosunda Miguel Cervantes Saavedra adlı bir delikanlı vardı. Başı Ortaçağ şövalerisi ve kahramanlık masallariyle şişkindi ve ancak bu yolda savaşılarak şana erişilebileceğini sanıyordu. Lepanto'da sol koluna üç Türk arkebüsü kurşunu yedi ve sol kolu ölünceye kadar kullanılmaz oldu. Üstelik, Türklere tutsak olarak beş altı yıl Cezayir hapishanelerinde yattı. Türklere karşı savaşmış, sakat kalmış, hapsedilmiş bu adamda Türk düşmanlığının peydahlanması pek doğal olurdu. Ama hayır! İki yandan da savaşçı olarak ya da forsa olarak küreğe vurulan masum insanların kaniyle mavi denizlerin kıpkırmızı kesildiğini görerek yüreği kan ağladı. Cervantes kendisini o savaşa iteliyen şövalyelik ve kahramanlık masallarının, şan rüyalarının ne değin boş olduğunu tâ içten duydu. Ve hapishanede Don Quijote'u -ki kendi şan ve kahramanlık düşleridir- yazmaya koyuldu. O savaşta kanlariyle denizi kızartan Türk ve Türk olmıyan binlerce insanın üzerine «Rodin»in «Le Penseur»ü gibi eğilip düşünen biricik insandır Cervantes. O kanlı gün Türk olsun olmasın onbinlerce ölenler unutuldu gitti... Onların insanlığını yâdeden bu biricik sanatçı idi. Don Quijote, evet, gülünç bir tip idi; ama insancıl sanatçı, ona da derin insancıl bir nitelik verdi kendisi gibi. İnsan Nasreddin Hoca'yı hatırlıyor. «Don Quijote» iyi bir mihenktir. Alexis Zorba ile İnce Memed bu mihenge vurulabilir. Akıl yolu güçlendikçe ilkellikler geriler, insan tertemiz salt insan olarak çıkar. Örneğin, «Kolları Bağlı Olan Odysseus» ün bağı, zinciri, minciri kalmaz. Çok tuhaftır ama, akıl yolunu «Galileo» nun kişiliğinde suçlayıp yargılayan Vatikan (sen cennete gitmek istiyorsun, kuyruğundan tutan kim? Başka yoldan gitmeyi dileyeni ne haltetmeye öldürürsün?) bugün kendi teşvikiyle yaptırdığı Lepanto savaşındaki Türk sancağını iade ediyor. Bu, ilkelliğin çaresiz kalarak akıl yolunun karşısında, paniksiz düzenli bir ricatıdır.

Mizaha gelince... Bu yoldaki sanatçılarımız Nasreddin Hoca'yla Bektaşi masallarının katıksız torunlarıdır. İnsan olup da gülmek istemiyen yoktur.

Bir eleştirmen için yaşam cehenneme benzer bir nitelik kazanmıştır. Okunacak pek çok şey var. Pek ilginç yapıtlardan istediğimden çok daha geç söz ettiğim oluyor. Önceleri gençlik dergileri çıkıyordu; bunları özenle okurdum. Bir gençte sanat yeteneğini sezersem, kitabı çıkınca onu okur ve hep izlerdim. Başkaları için bir şey söyleyemem. Ama bir kitabı karıştırırken, ilgiye değer bir yan bulursam onu sonuna kadar okurum. Yapıt kalitesiz ise ufak bir pasajını okur okumaz bu ortaya çıkar. İşte buna bakarak diyebilir ve iddia edebilirim ki, eleştiri olmasa, gelişme olmaz, yenilerin tanınması güçleşir. Bana göre eleştiri, sıkılmış limonun suyunu süzgeçten geçirerek posasından, çekirdeğinden arındırmak ve limonu kokusu, tadı, posası, çekirdeği ve vitamin bolluğuyla gözler önüne serebilme sanatıdır. *Halikarnas BALIKÇISI.*

Yukarıda sözkonusu ettiğim zehir, gülüşü etkileyemez. Gülüş her türlü zehire şerbetlidir. Bizimkiler de yaman mizahçılardır ha! Dünyanın bu çeşit kalburüstüleriyle omuz öpüşebilirler. Hattâ daha ötedirler bile... Juvenal, Rabelais, Boccacio, günümüzün de Mark Twain, Pitigrilli harmanı güldürücülerdir. Aziz Nesin dünyayı güldürdüğü gibi yurtdaşlarına da gülüşü unutturmadı.

— Vaktiyle gazete ve dergilerde çalışmış bir insan olarak bugünkü basınımızı nasıl buluyorsunuz? Basınımız, devrimlerimizin kökleşmesinde ve demokrasinin yerleşmesinde üzerine düşen görevi yapabilmekte midir?

— Asıl basın bu son birkaç yıldır başladı. Gerçek basını da yaratanlar birkaç kişi, yani dört beş kişidir. Bir örnek Çetin Altan'dır. Bu birkaç kişi basının yelkenleridir, safralar ağırdır oturdukları yerde otururlar. Yelkenleri sarıp ambarın karanlığında safraların üzerinde çürütmemeli. Bir başka deyimle, karanlık, fırtınalı gecelerde demokrasi yolunu gösteren deniz fenerleridir sanki, çakar, yolu gösterirler. Ne var ki, aydın'ın ışığı, ateş böceği gibi arkasındadır. Çünkü yolsuz karanlık, ormanlıkta baltayla, trahayla yol açacaktır. Işığı açtığı yola düşer, yolu aydınlatır. İşte bunlar basınımızın namusunu kurtaranlardır.

— Mitoloji ile tarih tamamen birbirlerinden ayrı şeyler midir, yoksa birbirlerine yardımcı olabilirler mi? Meselâ, mitolojik bilgilerden hareket ederek tarihi bazı gerçeklere varmak mümkün müdür?

— Mitoloji dindir. Vahşi insan kendisini doğanın -örneğin, şimşek, gök gürültüsü, dağ, dere, deniz, gök gibi- birçok meçhulleriyle muhat buldu. Bunlara bir Tanrılık atfetti. Yani dağ, taş, gök gürültüsü, dere, deniz, inek,

öküz, aslan, yılan, eşek, maymun, böcek, su, ateş, beygir, balık, ayı, hepsi de sırayla Tanrı oldular. (Birçok başkaları da var a). Son dinlerde bile mitoloji var, yani Tevrat, İncil ve Kur'an'da. Çünkü Anadolu Ana Tanrıçası «Hepa» yı «Pulasti» ler (ki adlarını Palestin - Filistin»e verdiler) Anadolu'dan Filistin'e taşıdılar. Hepa orada Havva Anamız oldu. Pulasti'lerin millî kahramanı Adamos ile evlendirerek Ahdi Atik, yani Eski Testaman'ı, ya da Tevrat'ı, ilk kadın ve erkek diye oradan başlattılar. Bu kanı Darwin'e kadar (durun bakalım, yüzyıl bile olmadı daha) sürdü. Mitoloji safhadan safhaya geçtikçe insan aklının anlayış katlarında nasıl yükseldiğini gösterir. Örneğin insan ilk önce taptığı puta insan kurban ediyordu. (Çoğu ilk doğan çocuğunu boğazlıyordu) Sonraları insancıl oldu, koyun, kuzu ve daha başka hayvanları kurban etmeye koyuldu. İnsan aklının ilerleyişini gösterdiği için de mitoloji tarihe yardım eder. Çünkü tarih, insan aklının nasıl geliştiğini gösteren bilgidir; yalnız cart curt, şu savaş bu kahramanlık filân değil. Sonra da insan yazı bilmediği çağlarda olayları -yani gördüklerini- kendinden sonra gelen kuşaklara anlatır. Kuşaktan kuşağa anlatılan bu hikâyelere her kuşak bir şeyler ekler, ya da çıkarır. Böylece hikâye günümüze bir efsane, bir masal olarak gelir. Bu masala «myth» derler. Masalları anlatışa da mythologie. Bu olağanüstü masallar incelenir, nelerin eklendiği, nelerin çıkarıldığı anlaşılır ve «olay, yani «gerçek» meydana çıkar. Gerçeklerin anlatılışına da tarih derler. Yani, insanın gördüğü geçirdiğinin anlatımı.

— Sizce Anadolu'da en eski uygarlık kimlere aittir? Bugünkü Türk uygarlığının Anadolu'da gelmiş geçmiş uygarlıklarla ne ölçüde bir ilişiği vardır?

— Anadolu'da en eski uygarlığın kimlere ait olduğu belli değildir. Çünkü kazı yazıldıkça önce bulunan eskiden daha eskileri çıkıyor ve görünüşe göre daha da çıkacak. Şeker suda erir görünmez, geçmişlerin etkisi de vardır görünmez; sonuç biziz.

— «Anadolu Efsaneleri» adını taşıyan kitabınızın 12 nci sayfasında, «Göç eden insan yığınları ve istilâ için yürüyen fetih orduları, hep Anadolu'nun üzerinden geçtiler. Buldukları halkı öldürmediler, fakat hep onlara karıştılar. Son olarak biz Türkler geldik ve onlara karıştık. Öyle ki, biz Amerikalılardan bile daha melez olduk. Binaenaleyh, vakit vakit Anadolu'ya gelmiş ve bu yurda kısa veya uzun uzun bir müddet sahibolmuş ne kadar insan varsa damarlarımızda hepsinin de kanı vardır» diyorsunuz. Acaba bütün bu karışmaya rağmen, yine de değişmiyen bir yönümüz kalmış mı?

— Bütün bu karışmalara rağmen değişmiyen Türkçe dili var. Ama onda da gelmiş geçmişlerin etkisi büyük. Örneğin, Türkçe baba sözüyle çocuk sözü Hititçedir. Bulgur, evlek, temel, dam ve birçok söz İyoncadır.

Başka bir gezegenden dünyanın görünüşü, hani şu ay'dan dünyanın görünüşü kitabı demiştim ya, ona da bir başlasam. Daha önce de sana söylemiştim, güzel bir görünümdür o. Oradan dünyaya bakanlar masmavi portakala benzeyen cennette niye düşmanlıklar var diye hayıflanır... Bu som güzelliği cehenneme çevirenlere içerler. Bu som güzellik içersinde ve kısa hayat süresinde iyi şeyler yapmayı özler insan. İyi yaşamayı ister. Bütün dünyada tüm gençliğin söylemek istediği de, bunalımların gerçek nedeni de budur. Zaman durmuyor, zamanla birlikte insan kafası da gelişiyor. Hayat, geriye ve geçmişe bağlanmayı bağışlamaz. Hayat, yenilik ister. Ölen her insanın kafatası, yeni insanlığın binasına taş olur. Çörçöpün yeni bitkilere gübre olması gibi bir şeydir bu... Böyle yükselir insanlık, böyle gelişir uygarlık. *Halikarnas* ***BALIKÇISI.***

— Demokratik bir idare altında yaşamamıza ve Anayasa teminatına rağmen, yine de gerçek aydınların elini kolunu bağlıyan, onları mânen, hattâ maddeten ölüme mahkûm eden bazı gizli, ya da kara kuvvetlerin varlığını iddia edenler var?

— Ne bileyim, karanlıkta kara bir el boğazımı sıkıyor, kara bir bacak çelme atıyor gibi geliyor bana. Yurtla insanlar o kadar güzel ki! Dönüp karanlığı seçemiyorum. Zaten yaş da ilerledi... Giderayak merhaba güzel insanlara...

Halikarnas Balıkçısına gelinceye kadar bizim edebiyatımızda pek öyle yaşayan doğa yoktu. Balıkçı kişi olarak gümbür gümbür bir insandı. O, doğanın bir parçası gibiydi... Bizim edebiyatımıza sağlıklı, gördüğümüz, güzel olan doğayı getirdi. Yunmuş arınmış yıldızları, yıkıntıları, ağaçları, yürüyen taşan gökyüzünü, akar suları, bir uçtan bir uca akan karanlıkları, kuşları, balıkları, toptan denizi getirdi. Balıkçı bir yaşayan, doğaya tekmil coşkunluğuyla karışmağa can atan kişiydi. İyi, kendinden, yüreğinden veren, toprak gibi, çok cömert bir toprak gibi veren kişiydi. Balıkçıyı okurken insan doğayla bütünleşmiş, doğanın güzelliğinde atan bir yürek bulur. Balıkçı hayran bir kişiydi. İnsana, tekmil doğaya. Onun doğası, insanları, kendi kişiliği gibi yaratıcı, devingendi. Onda her şey bir hız, bir devinme, bir yaratmaydı. O, edebiyatımıza denizi yarattı. Yepyeni doğalar yarattı. Bizim genç romanımız bu büyük ustadan çok şey öğrenmiştir. ***Yaşar KEMAL.***

Balıkçı'nın edebiyatıyla da isbat etmek istediği «Biz bu diyarın gerçek varisleriyiz» düşüncesinin doğruluğudur. Bu sav doğrulanırsa ne olacak? Bu soruyu Balıkçı şöyle cevaplandırıyor: (Anadolu Tanrıları'n-

dan) «İlerleyişi köstekleyen bir çok kompleksi ortadan kaldırır.» Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerine yansıyan düşünceleri, Kemal Tahir'de olduğu gibi, ölümünden sonra da çok tartışılacak, çok eletirilecek, birçok yeni düşünlere de kaynaklık edecektir. Ne Halikarnas Balıkçısı, ne Kemal Tahir, bir düşünür olarak, bir bilgin olarak ortaya çıkmadılar; bir edebiyatçı olarak yaşadılar. Balıkçı, özgün düşüncelerini kolayca anlaşılacak biçimde okura iletmekte ustalık gösterdi. Her iki yazarın da, Türk halkının sorunlarına bir çözüm yolu gösterirlerken, sınıfsal açıdan sorunları inceledikleri söylenemez; ne Batı'yı, ne Anadolu'yu, ne Türk halkını, ayrı sınıfların karşıtları içinde değil, karşıtlıkları olmayan bir bütün olarak gördüler. Değerli her aydının ölümünden sonra, onda birikip de alamadığımız ne çok bilgiyi, deneyimleri de yitirdiğimizi düşündükçe, üzüntüm daha da artar. Halikarnas Balıkçısı'nın ölümü, salt seksenbeş yıllık yorgun bir bedenin canlılığını yitirişi değil, o zengin deneyimli beyinde birikmiş ve artık bizlere bir giz olarak kalmış nice kültür değerinin de onun ölümüyle yokoluşudur. Temsilcilerinin adları daha şimdiden unutulmuş kıyıcı iktidarların sürgünlerinden birini daha, unutulmaz Mavi Sürgün'ü de kara toprağa verdik. *Aziz NESİN.*

Denizin Yarattığı Adam

Halikarnas Balıkçısı; hikâye ve romancılığımızda «deniz çığırı»nı açan, deniz adamlarının yaşantılarını tüm ayrıntılariyle anlatan büyük bir yazardır. Onu deniz, yenibaştan yaratmış gibidir. Eserlerinde; tam bir denizci gibi yaşayarak, denizi, deniz insanlarını, ömrünü verdiği Bodrum'u, kıyıları, Ege denizinin efsanelerini, Akdeniz savaşlarını, denizle ilgili herşeyi gönül aynasında odaklaştırıp coşkun bir şiir gücüyle yaşama sevincini yansıtır :

Ben yaşama sevinciyle sevinirim. Yazdıklarımda da bunu vermeye çalışırım. Ama bazı yazdıklarım bazı okuyanları ağlatıyormuş. Duygulandıkları için seviniyorum da, ağladıkları için üzülüyor, ağlamaklı oluyorum... Yaşama sevinçli olursa insanda mıymıntı bir tevekkül yerine, cesur bir davranış olur. İnsan yeryüzü tabanında -hani «terra ferma» derler,- düşüncelerinin bacakları üstünde ya dimdik durur, ya da dimdik duramaz. Ölüm kalım kadar önemlidir bu. İnsan bir gerçeği kafasında evirir çevirir, bir sorunu çözmeye uğraşır, vardığı gerçeği anlatarak ya da yazarak bildirmeye savaşır. Bildirmek fırsatını bulamazsa, bir gerçeğe varmıştır ya; yeter. Başka bir sorunu evirme çevirme sırası gelir. Buna yaşamak derler.

Yaşamak demek; yazmak, düşünmek, yaratmak demek. Sevinçliyim. Bodrum'da fidan yarattım. Kimse bilmedi ne yaptığımı. Kestiler fidanların çoğunu. Ama onlar bana bir sevinç verdi. Şimdi yazıyorum, onun sevinci var. Bu sevinçler benim. Kimse alamaz o sevinçleri benden. Ben

sevinci eyi öterim. İnsanlara ötüşümün dayanacağı bir şenlik ve esenlik yoksa kendimi «empoze» ederek değil, fakat herkese karışarak, herkesi kendim, kendimi de herkes ederek meydana gelen esenliğin sevincini öterim. Vazife yapmam o sözden nefret ederim. Vazifeten hiç bir şey yapamam. Candan yaparım. Güzelim dünyayı gören pencere varken, neden dünyanın bir parçasının resmini asmalı duvara tablo diye. Ama doğa'nın bir anı ki ebediyette durdurulmuştur, o sanattır. Yoksa panta rei...

İnsanlarla konuşmayı severim. Son kez hapishaneye girdiğim zaman savcı beni şöyle suçluyordu: «Efendim bu adam tanımadığı insanlarla konuşur». Bence yaşantının en çekilmezi kendimizde yaşamaktır. Mutluluk, esenlik çevrenin bir parçası olmaktır. Yani kendi olmayanla birleşmektir. Ne derin nefes alır insan o zaman. Doğduğumuz dünyanın hepimizin dünyası olduğunu anlamalıyız. Dünya daralmıştır artık. Dünyamızı kirletmekten, bozmaktan sakınmalıyız... Sevmekle adamakıllı alay edildi. Sağa konuldu, sola konuldu, yukarıya aşağıya konuldu. Fakat insanoğluna en sempatik gelen, insanoğlunu dünyada ne kadar sempati varsa topuyla birden sempatikleştiren şey yine ve yine bu gönül sıcaklığı ve kan ısısıdır... Doğa'nın malı olan insanı doğa, aguşlarına alıyor da «sen üzülme, sen benimsin, doğa ananın yavrususun, seni üzerler ama ben senin içindeyim haydi gül oyna» diyor, ellerimden tutup beni oynatıyor. Her sevinç'e içimde engin meydan veriyorum, ferah fahur uzansın sevinç. Zaten tabiatıyla herkesi neşelendirmeyi severim. Çünkü etrafa yaydığım neşenin angısıyla sevinirim ben de. Bir de içimden sevinç infilâk etti miydi, o zaman kıyamet kopar. Hey! Kaç yıldır, ben ümitsizliğin ve saadetsizliğin alabildiğine sevinçli sultanıyım. Size öyle sultanlığı tavsiye etmem. Çünkü yolu uzak, yolculuğu zor, yolcuların da yüreği ateş olmak gerekir. Ama, o yolculara sorarsan, başka yolculuğu istemezler... Al bir demir çubuk, «ben kuvvetliyim denirdi bana» ve iki eliyle tutunca demir çubuğu bükerlerdi. «ben de kuvvetliyim» derdim -çünkü dayanamazdım- demir çubuğu tutunca açar ve gene dümdüz ederdim. Yalnız bu olayda demir çubuk bendim... Eller küreklerde kayıkta dimdik duruyoruz, önümüzde gün doğuyor. Yüzlerimize tertemiz fecr rüzgârı esiyor. GÜN! Tanyeri hızla ağarıyor «YAŞŞA» bittabi insanı sevdim ve fidanı.

Gönülden akan sevginin yaşı yoktur. İnsanlar seven insanları seviyorlar. Benim sevgim öyle ki, mutlaka sevdiklerimi kendime üstün görmem demek. İnsanlar birbirlerine ömrünüz uzun olsun diye dua ederler. Asıl ömrünün her gününü yaşıyasın diye dua etmeli... Vakit nasıl nakit olurmuş? Vakit yaşanacak hayattır... Hiçbir hakikatin -gülüşü tardetmek suretiyle- hayatın topunun üzerine abanmaya hakkı yoktur. İn-

san dünyaya bir kez gelir. Bu gelişte de görüp göreceği tesadüf eseri kendi KONTEMPORAİN'leridir. Onun için edindiğin ihtisas gövdende yabancı bir cisim gibi yani tependeki bir şapka gibi durmayacak. Yüreğinin çarpışı ciğerlerinin soluyuşuna denk olacak. Yaratıcılık bir meziyettir. Yani bence normal insanlıktır. Hayata, hayattan aldığından fazla katan insan iyi insandır, yani insandır.

İnsan güneş ışığıdır. Yapraklar güneş engine açılmış avuçlardır. Onlar toplar toplar buğday olur, şu olur bu olur gıda olur. Beyin o ışıkla ne kadar parlarsa insan denilen ateş parçası, o kadar hayattan aldığını yaradılışa verir. Bu insanın gönülden kopan ödevi olmak gerekir... Benim sevgim, gider ayak güzel beşeriyete candan bir Allahaısmarladık demekten ibaret. Hem bilmez miyim ki benden sonra yine insanlar var yine deniz ve gök mavi. Sonra yaradılışın elindeyim, ot olurum, rüzgâr olur eserim, yağmur olur yağarım. Benim MERHABA'm, insan yüreğinden kopan sıcak bir alev gibi topraklara denizlere yayıldı. İNSANLARA

MERHABA! KURDA KUŞA, DAĞA TAŞA,
AĞAÇLARA MERHABA!

MERHABA AKDENİZ.

Halikarnas Balıkçısı; usta bir balıkçı, sünger avcısı, botanik uzmanı, iyi bir tarihçi olduğu kadar, zengin bir deniz kültürüyle yüklü bulunduğu için, konularının hemen hepsini denizden çıkarır. Coşkun, şiirli diline güvenerek üslûp ve tekniğe pek önem vermez; konu dışı bilgilerle kompozisyon bütünlüğünü bozar.

Bizden Nobel'e aday düşünülünce, Halikarnas Balıkçısı ilk aklıma gelen ad oluyor. *Yaşar KEMAL.* Balıkçı, iki elektrik akımının karşılaşınca çıkardığı şıraaak kontağı gibi, havasını buldu mu coşuyor, taşıyor, deli divane oluyor ve yazıyor. Duygularını okuyanlara aktarıyor. Onu okurken insanın dünyayı onun gibi, onun kadar sevmemesine imkân var mı?.. O, büyük, çok büyük bir şair!.. Birkaç bin yıl önceden çağımıza kadar dev adımlarıyla gelmiş sandırıyor kendini insana. *Orhan KEMAL.* Bodrum'a vardığımızın ikinci günü, bu ilçemizi halka ve dünyaya tanıtıp bugünkü Bodrum yapan Halikarnas Balıkçısı'nın vaktiyle oturduğu iki katlı, gösterişsiz evi ziyaret ettik. Şimdi burada bir Alman hanım oturuyor. Onunla konuştuğumuzda, ömrü oldukça burada kalacağını söyledi. Bodrum'u çok seviyormuş. Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir, sürgün olarak gönderildiği Bodrum'da bu evi bulur bulmaz ilk yaptığı işin, eline geçirdiği bir kovayı evin arkasındaki denizden doldurup taş avluyu yıkayarak oraya mavi serinliği getirdiğini kitaplarında anlatır. Şimdi aynı taş avluda durup hemen denize açılan arka kapıdan lacivert çevrene (ufka) doğru bakarken, Cevat Şakir'in yarım yüzyılı aşkın bir süre önce Ankara İstiklâl Mahkemesi

tarafından Bodrum'a sürgün edildiği günü anımsadım. Ankara İstiklâl Mahkemesi kurulunca, ek görev olarak orada çalışmak üzere buyruk olan üç Meclis memuru arasında ben de vardım. Mahkeme tutanaklarını biz yazıyorduk. Ve bu nedenle de her duruşmada bulunuyorduk. Cevat Şakir, sert cezalarıyla ün yapan Ankara İstiklâl Mahkemesinden herhalde çok ağır bir ceza bekliyordu ki, Başkan Ali Çetinkaya'nın «Sürgün» kararını kısaca okumasından ve : «Haydi kurtuldun. Bir daha yazma böyle şeyler» demesinden sonra birden sevinmiş, yüzü gülmüş, «Allah ömürler versin efendim» diyerek mahkeme kurulunu selâmlamıştı. Bu sahne birden gözlerimin önünde canlandı, o taş avludan denize bakarken. Ne kadar içten gülmüştü Cevat Şakir. Onun bu tatlı gülüş biçimi yaşlılığında da hiç değişmedi. *Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU*. Anadolu'nun uzak uygarlığına kendimizi bağlamayı, o uygarlığı kendi geçmişimiz saymayı bizler ondan öğrendik. *Oktay RİFAT*. Azra Erhat'a göre :

Ankara'ya ilk geldiğim gece televizyonda kültür üstüne bir açık oturum vardı. Burada Nusret Hızır'ın «total» insan konusunda yaptığı bir tanımlama dikkatimi çekti. Sonra gittim, Nusret'e söylediği sözleri yazdırdım, şöyle dedi : «Total insan kültür çevresini (infra ve superstructure'ü ile) bütün elemanlarından etkilenen, fakat aynı zamanda onları etkileyen ve böylece kendini ve çevresini değiştiren -yani çevresiyle diyalektik bir alışverişte bulunan- insandır.» Nusret Hızır şu sözleri de ekledi : «İnsan için bir yabancılaşma tehlikesi de vardır : İnsan ne fildişi kulesine kapanan bir münzevidir, ne totalit rejimlerde gördüğümüz sürüdür. İnsan sosyal varlıktır ve onu bir tehlike beklemektedir. kültüre yabancılaşma, ya kendini tamamen çekme, ya sürü olma tehlikesi.»

Total insan yani tam insan beni oldum olasıya ilgilendirmiştir ve ömrüm oldukça da ilgilendirecektir. Benim büyük talihim total insan diyebileceğimiz iki insana rastlamış ve onlarla dostluk kurabilmiş olmaktır : Biri Halikarnas Balıkçısı, öbürü Sabahattin Eyüboğlu'dur.

Total İnsan

Halikarnas Balıkçısı'nı ilkin Bodrum'da sürgün olarak görüyoruz. 1928 yılları mı neydi, unuttum. Uzun, çok yorucu bir yolculuktan sonra hiç bilmediği ve o zamanları Türkiye'de hemen hiç kimsenin bilmediği, adı bile çirkin, bir kasabaya varıyor, at ya da katır sırtında, yanı başında jandarmalarla. Bodrum'un açıklığı, koyları ve mavisi allak bullak eder onu. Cevat Şakir o zaman olgun bir adamdır, bir İstanbul efendisi, bir Babıâli yazarıdır. Bodrum kalesinde kalebent olmaya mahkûm edilmiştir. Gelir kaleye kapatılacağını sanır, ama kale bir harabedir, oraya kapatılmasına olanak yoktur, Cevat Şakir'e o gece oturacak bir ev bulunur, üç aylığı yirmi beş kuruşa, deniz kıyısında bir ev. Orada birkaç yılı var Cevat Şakir'in. Bodrum'u ve dolaylarını gezer. Yapayalnızdır, tek başına bu yabancı çevrede ne yapabilir? Kahvede memurlar tavla oynamaktadır, kendi çevresinden sayılabilecek bu adamlarla günlerini mi öldür-

sün? Öyle yapsaydı, bir «kara sürgün» olarak kalır ve cezası bittiği zaman da dönerdi. Ama öyle yapmamış, o toprağı, doğayı düşünmüş, yaşamaya koyulmuş, tüm doğa ile alışveriş kurmuş, ağaç, bitki ne varsa ve ne olabilecekse, o yıllarda Bodrum toprağına ektiği bellasombra'ları, okaliptüsleri, palmiyeleri ve daha adını bildiğim, bilmediğim bitkileri saymakla bitiremezdi Balıkçı, Latincelerini de bilir söylerdi. Balıkçı burada toprağı işlemeye koyulur, yani maddesel anlamdaki «cultura»yı, kültürü gerçekleştirir. İlk zamanları denize açılamadığı için, denize başka bir yoldan yaklaşımı sağlar : Balıkçılarla, süngercilerle, halkla alışveriş kurar, ilişki kurar. İnsanca, derin ilişkilerdir bunlar, bir baba oluverir Bodrum halkına, bir hekim, bir tarım uzmanı, her alanda kafası çalışan, derde derman bulan bir yol gösterici. Cevat Şakir burada hem alıcı hem de vericidir, ahşverişi de tümdür, bütün insanlığını ve bütün insanları kaplar.

Denize açılabildiği gün başka bir kültür alanı açılır Balıkçı'ya. Bir sandal kiralar, sonra da Yatagan diye bir sandal yapar kendine, başlar Cova'yı dolaşmaya. Bu ana kadar Balıkçı'yı çevresinden bütünüyle etkilenmiş ve bütünüyle bu çevrede bir etkiye koyulmuş insan olarak görüyoruz. Balıkçı bununla da yetinmez. Sanatçıdır, yaratıcıdır, hikâyeler, romanlar yazarak çevresiyle tüm alışverişi dışarıya yaymağa başlar. Böylece Balıkçı Bodrum'u, Ege'yi yaratıcılık alanı olan yazına sokar, mal eder.

Yıllar geçer. Halikarnas Balıkçısı, toprağını cennet bahçesine, denizini ürün maviliğine çevirdiği Bodrum'da kalamaz olur, çocukları büyümüştür, liseye gitmek ister, aradan savaş geçmiş, hayat zorlaşmıştır, tuttuğu balıkları konu komşuya dağıtmakla ailesinin geçimini sağlayamaz artık Balıkçı. Ne yapsın? Kendi eliyle yaptığı deniz kıyısındaki evi satmak, Yatagan'ı elden çıkarmak ve başka bir çevreye göçmek zorunda kalır Cevat Şakir. İzmir'e gider yerleşir. İkinci bir kez, ikinci bir yabancı çevreye ayak basar. İzmir gerçi Ege kıyısındadır, ama Arşipel, o çok sevdiği el değmemiş Adalar Denizi, mavi kıyılar değildir, İzmir bir büyük şehirdir. Bodrum kıyılarını, Knidos'u, adaları, bükleri nasıl için için tanımağa, bugünden uzak bir geçmişe dek canlı canlı tanımaya alışmışsa, öyle girişir Izmir'i ve çevresini de anlamaya, tanımaya. Önce Kültür parkında bahçıvanlık eder, diker bir sürü ağaç, bir sürü bitki ve çiçek. Sonra da kendine yeni bir iş bulmaya koyulur. Ekmek parası, geçim parası kolay mı çıkar topraktan büyük şehirde? Balıkçı bu kez başka bir alan arar ve bulur : Kılavuz, tercüman - rehber olur. Ege'yi bütünüyle ele almaya, binlerce yıllık geçmişiyle kavrayıp anlamaya ve gezdirdiği insanlara anlatmaya girişir. Hep yabancı çevrelerle karşılaşan ve aydın zekâsıyle onları aydınlatmaya çabalayan Balıkçı bu kez yepyeni ve gerçekten yabancı bir uğraş alanı içine girmiş bulunmaktadır. Gerçi Oxford'da tarih okumuştu, ama bu kez eskiden ilişki kurmuş olduğu bilim dünyası ile kıyasıya bir karşılaşma yapmak zorundadır. Ege kıyılarının bilimi, tarihi, arkeolojisi çizilmiştir Batı bilimince, Yunan uygarlığının ilk merkezi diye tanımlanmıştı, ama görüş açısı Ege'den Yunanistan'a kaymış, Batı

Âşık duygularında biraz aşırı olur. Eh, ölçüyle yalan söyle, ölçüyle doğru söyle, ölçülü inan, ölçülü sev... Allah belâsını versin bu ölçünün! İçimden nasıl esiyorsa, öyle anlatıyorum. Şu kalıba, bu kalıba göre anlatacak değilim ya... Bırak içimden geldiği gibi anlatayım... «Zamanı hep ufkî sanırlar, hayır öyle değil... Ben geçmişte yokum, gelecekte de yokum, şimdi dikine varım, yükselmesine sonsuz, derinlemesine sonsuz. *Halikarnas BALIKÇISI.*

âleminin gözünde Ege ve Anadolu önemini yitirmiş, Yunan uygarlığı, kültürü XIX. yüzyıl şairlerinin ve bilginlerinin duygusal yanlışlara yol açan görüşleri ile yalnız Yunanistan'a mal edilmişti. Balıkçı İzmir yöresinde tercümanlık - rehberlik mesleğini kurarken, o mesleğin bir yanlış yön tutuculuk üstüne kurulmasına izin vermez, bilimin bozuk düzenini düzeltmeye koyulur. Bildikleri, gördükleri, okudukları arasında tek başına köprüler kurmaya girişir, uğraşır, düşünür, yazar, bakar ve çizer, böylece ilkçağ bilimine yeni bir anlayış getirmeye koyulur. Balıkçı'nın evrensel bir kafası ve bilgisi, daha doğrusu meraka vardı. Her bitkiyi doğanın kökenlerine giderek incelediği gibi, her taşı da aynı kaynağa giden ve bütün gelişimi boyuna, bütün ayrıntıları ile izleyerek aydınlatan bir görüşü vardı. Bu uğraşında Halikarnas Balıkçısı doğa ile cebelleştikten sonra, bilimi karşısına alıp onunla yaman bir savaşa girer.

Buluntularını her geçen gün Efes'in, Bergama'nın, Milet, Pirene ve Didyma'nın anıtları karşısında dimdik duruşuyle gür sesiyle dağa taşa karşı, insanları tanık olarak haykırır.

Hayır, diye bağırır, Yunan Mucizesi yüzyıllardan bu yana Batı biliminin sandığı gibi Yunanistan'dan -kendi deyimiyle Hellenistan'dan- doğmuş değildir, Yunan Mucizesi diye bir şey yoktur, Ege Mucizesi vardır. Felsefe burada doğmuş gelişmiştir ve o, Hellenistan'a göçtüğü zaman arılığını ve yararlığını yitirmiştir. Physiologoi denilen maddeci ve doğacı düşünürler doğa ile insanı bir bütün olarak almışlar, gerçek bilimin temellerini atmışlardır. Nite-

kim XX. yüzyılda yeniden parlayıp doğan atom bilimi, insanlığa çağ değiştiren büyük düşünce Ege filozoflarının buluşudur, bu düşünce Yunanistan'a göçünce doğa bilimi kısırlaşmış, insan bilimi soyutlaşmış ve Platon gelmiş, Aristo gelmiş, soyut idea'larla insanlığı bütünlüğe doğru açtığı çığırdan saptırarak, dinlerin ve hurafelerin kucağına atmışlardır. Atina felsefesi insanlığı en az iki bin yıl geriye atmıştır.

Halikarnas Balıkçısı bu savaşında kıyasıya bir tutum takınır, Platon ve Sokrates'i karşısına alır, onlarla tartışır, dövüşür, boğuşur, ölüm kalım savaşı verir gibi cebelleşirdi. Bu kavgasını anlamak ve gereği gibi değerlendirmek zordur. Tarihin tozlarına karışmış olayları ve değerleri bunca coşku ve canlılıkla tartışmasının nedenini yanlış yorumlamak, dar bir bölgeselliğe ya da ulusalcılığa indirgemek kolaydır, ama hem Balıkçı'ya, hem de kültürümüzün gelecekteki gelişim olanaklarına kapıyı kapatmak olur.

Balıkçı'nın bu tutumu bilimsel midir, değil midir! Tartışılacak bir konu bu, ne var ki bilim kurumlarımız onu pek ciddiye almadıklarından olacak, üstünde bile durmazlar. Oysa Balıkçı önerilerinde ne kadar cüretli olursa olsun, yalnız da değildir, Batı biliminin bir bölüğü -örneğin Robert Graves- onun görüşlerine yakın görüşler savunur. Balıkçı'dan ne kalacak, ne kalmayacak, bunu ileride göreceğiz, ama bir öncü olduğu şimdiden apaçık, besbellidir, hem de bilimden öte bir alanda öncüdür: Kültür öncüsü. Türkiye'de bütün Türkiye'nin derinliğine giden bir tarih bilinci uyandırmıştır, tarihi sevdirmiş, benimsetmiştir, hem bu toprağın tarihini dar sınırları ile yalnız bir Türk ulusunun ya da ırkının tarihi olarak değil, yüzyılları kaplayan bir uygarlık tarihi olarak anlamıştır. Işık tuttuğu savlar üstünde durmağa değer, kurduğu köprülerin sağlamlığı Anadolu'da hergün bulunmakta olan ve yarın daha da çok sayıda ortaya çıkarılacak olan anıtlarla pekiştirileceğe benzer. Yakın zamanda bir Hitit uygarlığı kadar önemli bir Lykia uygarlığına tanık olacağa benzeriz. Balıkçı haklı çıkacak. Özünde haklı olduğuna hiç şüphe yok: Özde haklı, çünkü yalnız arkeolojinin buluntularıyle iş bitmez, bir uygarlık varlığı gün ışığına çıkmaz, kültür olmaz, bulguyu, gerçeği de gün ışığına çıkarmak sanatçının işidir. Kültür canlı canlıdır ve canlandırır, nitekim Balıkçı Türkiye'de turizmi kurdu, Bodrum, Ege diye bir ön bölgeyi canlandırmakla bütün yurda bu bilincin yayılmasına yol açtı. Geçmişi bilmek ve benimsemek diye bir davranış kurdu, Homeros'un yurdu bildiği İzmir'de şairin çocukluğunu bir roman gibi anlatırdı, onun ağzından Homeros gerçekten İzmirli oldu. Kültüre, giderek bilime bundan büyük hizmet olur mu?

> Şakir büyük şairdir. Hiç birimiz onun ayarında klâsik mânâsıyla, lirik anlayışta şair olamadık. *Nazım HİKMET*. Halikarnas Balıkçısı'nı okuyalı beri bende âdet oldu: Her denizli kasaba için, içine deniz fenerlerinin, fener bekçilerinin, fıkara ama namuslu balıkçıların karıştıkları hikâyeler düzüyorum. *Attilâ İLHAN*. Yazmaktan ve çalışmaktan yorulduğumu sandığım zaman Halikarnas Balıkçısı'nı hatırlar, yeni

bir hızla çalışmaya koyulurum. *Samim KOCAGÖZ.* Balıkçı her türlü yaşamı ile yani davranışları ve düşünceleri ile çağımızın en ilginç kişilerinden birisiydi. Ona uzağımızdaki bir sanatçı gibi sadece yaptıkları, ettikleri, yazdıkları açısından bakmakla yetinemeyiz. Yaşamının her yönü ile ona bakmak, ona yanaşmak zorundayız. Çünkü balıkçı yarattığı eserlerin paralelinde inanılmaz, mitolojik kişiliğini de birlikte büyütmüştür. İlk defa karşılaşan bir kimse hamuru, mayası, fırını, başka bir kişilik önünde olduğunu hemen anlardı. Bir eli yerde, bir eli gökte konuşurken, neyi anlatıyorsa, onlarla birlikte şaha kalkar, uğuldar, kükrer, ya da insanın tâ içine işleyen fısıltılardan geçerek şiirli bir suskunluk olurdu. Bu toprakları, Anadoluyu tümü ile öylesine kendileştirerek anlatmaya çalışıyordu ki, onun bu tutumu bir başka açıdan Atatürk'ün tutumuna benzerdi. Batının Yunan uygarlığı diye adlandırdığı ve dayandığı düşünce, davranış bütününün Yunan'la ilgisi olmayan Anadolu uygarlığı olduğunu söylerdi. Bugün bu topraklar üzerinde oturan bizlerin bu uygarlığın asıl vârisi olduğumuza inanırdı. Bu düşünceyi temellendirmek için bin dereden bin su getirirdi. Önümüzdeki günlerde bu kaynaklara iyilerek kimi bilir daha nice doğrulara yanaşılacaktır. *Sabahattin BATUR.* Cevat Şakir, bütün insanlığa açık, yerselliğin sınırlarını aşmış bir kişiydi. *Macit GÖKBERK.* Ne mutlu Balıkçı'ya ki Anadolu'su, ne mutlu Anadolu'ya ki Balıkçı'sı var. *Şadan GÖKOVALI.* Bence, Cevat Şakir Kabaağaçlı, gün geçtikçe önemi daha iyi anlaşılacak az bulunur yazarlardan biridir. *Sabahattin Kudret AKSAL.* Aytimur Doğan «Halikarnas Balıkçısı Üzerine» kaynakları tarıyarak özgün bir incelemeye girer :

Kültürel Sentez ve Hümanizma

Her kültür, belli bir toplumun siyasasının ve ekonomisinin -duyuş, düşünüş birliğini oluşturan her türlü yaşayış, düşünce, sanat varlıkları biçimindeideolojik bir yansımasıdır. Tarih boyunca her yeni kültür, eskisinin üzerine kurulmuştur. Çeşitli biçimlerde onu içinde barındırırlar.

Belli bir dönemden beri geçmişe dönük kültüre bakış açısı, sağlıklı bir kültürel politikayı sağlayamamıştı. Dünya emperyalist sistemin bir yansıması olarak, sosyo - ekonomik bunalımın, ülkemizde şiddetini keskinleştirerek duyurduğu günümüzde, kültürel konularda çeşitli arayışlar boy vermeye yeniden başladı. Kitlesel - devrimci kültür politikası bir yana, kimileri Osmanlı kültürüne ağırlık vererek, onu Marxizm'le kaynaştırma, yeni bir bireşime varma açısından değerlendirmişlerdir. Kimileriyse, kültürün önemini abartarak, ona belirleyici nitelikler vermeye çalışıp, Eski Anadolu Kültür ve Uygarlıklarını benimseme akımı olarak biçimlenme yoluna gitmişlerdir.

Eski Anadolu Uygarlıklarını benimseme akımı olarak biçimlenmeye yönelen yolun en etkin savunucusu ve kuramcısı Halikarnas Balıkçı'sıdır. Benimsediği kültürün ekonomik temelini Antik Çağ Anadolusunun köleci toplumunun köleci üretim biçim ve ilişkileri oluşturur, genellikle.

«Eski Anadolu Uygarlıklarını benimseme anlayışı belki bugün aydınlarımız arasında gerekli yaygınlığı kazanmış değil. Ama unutmayalım ki Atatürk'le başlayan, 'Hep bu Topraktan' dergisi ile sürdürülen Hüseyin Hilmi Bayındır'la (Tiral Tarihi, Tarihte Zeybeklik ve Musikisi) özgün buluşlara ulaşan, Halıkarnas Balıkçısı'nda coşkun bir sav biçiminde şaha kalkan bu görüş, bizim için bir varoluş kuramıdır.»[1]

Bu sav, Batı uygarlığının ve kültürünün temelini Eski Anadolu kültürünün oluşturduğunun, dahası bu kültüre sahip çıktıklarının anlatımı, buna koşut olarak da, Antik çağ Anadolu kültür ve uygarlıklarına gerçek mirasçı çıkıp, bugünkü kültürel biçimlenmemize temel alma biçiminde somutlanabilir.

> *«Batı'da küçük çocuklara, Yunan Efsaneleri diye, Anadolu Efsanelerini anlatırlar. İşte bunlar bizim elde etmek istediğimiz Batılı kültürün kökünü ve temelini teşkil ederler... Bu suretle Batı âlemi, tamamiyle yabancısı bulunduğu bir kültürün tamamiyle varisleri durumuna getirilir.»*[2]
>
> *«Batının çiçeklerini alıp, artık kurumuş olan eski ağacımızın dallarına pamuk ipliğiyle bağlamaya ne hacet vardı? O çiçekleri açan gövde ve kökler bizim topraklarımızdaydı.»*[3]

Böylece Anadolu'yu, «eski taş devrinden beri akla gelen bir uygarlıklar şelâlesi, birbiri ardına gelen bir uygarlıklar sentezi»[4] olarak değerlendirerek Avrupa Türkleri (Peçenek, Kıpçak, Kuman), Oğuzlar Selçuklar ve antik çağ Anadolu İnsanlarının kan karışımıyla Türkiye etkin birliğinin oluştuğunu ileri sürer, antik çağ Anadolu kültürünün gerçek mirasçılarının Türkiye Türkleri olduğunu sağlamış olur.

Halikarnas Balıkçısı insanların uygarlık yolunda, büyü, din ve akıl çağı olmak üzere üç aşamadan geçtiğini belirtir. O'na göre, Anadolu antik çağ uygarlığı, toplumun içinde yaşayan, kendilerini, barbar dedikleri kölelerin efendisi saymayan fizyologların uygarlığıdır. Atina'daysa, buna karşın demokratik akımla toprak sahipleri oligarkların tutuculuğu çatışma halindedir. Demokratlar insanların eşit haklara sahip olduklarını savunurlar. Burda Halikarnas Balıkçısı'nın bakış açısının ideolojik temeli belirir. O, Atina'daki (yerel olarak Atina ve Batı Anadolu kıyıları) bu toplumsal çatışma durumunu vurgularken, idealist filozofları Atina'ya atar, materyalist filozofları da Anadolu'ya çeker. Bunu yaparken diyalektik yönteme göre, birliğin iki zıt yanı olarak değil, nitelik olarak biri diğerinden çok geri olan, iki ayrı (aralarında derece değil kategorik farklılık taşıyan) öğe diye ele alır.

İşte bu ayrımlamadan gidilerek köleci toplumun, ülkelerin özgülünde biçim ve nicel değişiklikler göstermesi, öz ve nitel değişikliğe özdeşlenilir. Atina ile Batı Anadolu kıyıları ve adalar arasına uzak aralıklar çekilir. Ayrıca, bilimsel

Mitoloji safhadan safhaya geçtikçe insan aklının anlayış katlarında nasıl yükseldiğini gösterir. İnsan aklının ilerleyişini gösterdiği için de mitoloji tarihe yardım eder. *Halikarnas BALIKÇISI.*

ve kültürel gelişim, köleci toplumdan, onun sınıf ilişkilerinden soyutlanır. Bilimsel, kültürel ve toplumsal gelişimin, köleci toplum yapısında, köleci üretim ilişkilerinin üretici güçleri geliştirici niteliğiyle bağları kesiliverir. Oysa, «En eski Antik Çağ köleci devletlerin ideolojilerinin ayırıcı özellikleri dinsel nitelikleridir»[5]

«Materyalist filozoflar, demokratik biçimi içinde köleci toplumun, yani Atina tipindeki demokratik sistemin ideoloğları idiler. İdealistler ise, İsparta tipindeki oligarşik siteyi temsil ediyorlardı».[6]

Atina site devletleri kültürünün, Atina kolonileri olan Anadolu kıyı ve adalar kentlerinin kültüründen kategorik olarak ayrımlanmaya çalışılması; Halikarnas Balıkçısı'nın kültüre bakış açısından kaynaklanır. Bu aynı zamanda onu aynı kültürün iki zıt kutbu materyalist İyon Okulu ile İdealist Atina Okulu arasındaki savaşın, iki ayrı toplumsal kültür çatışmasına götürür. Böylece Halikarnas Balıkçısı, köleci demokratik Atina kültürü ve köleci oligarşik İsparta kültürü ayrımlaması yerine, oligarşik İsparta, oligarşik Atina, demokratik İyonya (Anadolu) kültürü gibi üçüz ayrımlamaya giderek, Batı - Doğu çatışmasının seslerini duyurmağa çalışır.

«Örneğin Atina'da binden fazla kölesini pir aşkına, madenlerde ötede beride kullanan oligarklar vardı. Oysa İyonya'da güneşin ne zaman tutulacağını hesaplamakla uğraşıyorlardı, o sıralarda».[7]

Halikarnas Balıkçısı'nın antik çağ Anadolu kültürüne bakış açısı ulusal ve ülkesel ayrımlamaya dayanır. Bu ayrımlamada, Doğu - Batı zıtlaşmasının etkisi büyüktür. Bu nedenle, köleci toplumun ekonomisinin geliştirici niteliği, kafa - kol emeği arasındaki ayrımlanmanın köle sahiplerinin fizik olarak çalışmaktan kurtarıp, entelektüel uğraşılara vermesi sonucu, ilkel toplumun birikimleri üzerine güçlü bir kültürün ve uygarlığın doğması, Yunanistan - Anadolu gibi bölgesel ve ulusal ayrıma çakıştırılır.

Halikarnas Balıkçısı Batı emperyalizminin kültürel politikasının şovenizme -antik çağ köleci toplumunun kültürünü Atina'ya yükleyip, dinsel ve etnik bağla kendilerine yaklaştırmalarına- tepki olarak böyle bir ayrımlamaya sapar ve

zıt kutup gördüğü Batı Şovenizmiyle temelde aynı yere varır. Bu açıdan O'nun Insanseli, sınıfsal nitelik taşımaz; soyut, burjuva insanseli olarak kalır. Batı burjuva kültür ideologları Prof. Gilbert Murray, Prof. Alfred North Whitehead'ın zıddını yapmanın doğru olacağı yanılgısına düşer.

> *«Batı, Anadolu uygarlığının maddesel yönünden faydalanırken, Atina uygarlığını da 'ölümsüz ruh' uyuşturuculuğuyla karşılaştırmıştır. Böylece işine gelen eklektik bir felsefe uydurmuştur. Bu uygarlıkları inceleyenlerin çoğu Batılı olduğu için, bunlar insanoğlu tarihini insansel değil, Hristiyansel ve İndo - Avrupasel açıdan incelemişler ve tarihi hep kendilerine doğru yontagelmişlerdir».*[8]

Antik çağ Anadolu, adalar ve Yunanistan toplumları kültürüne sınıfsal açıdan yaklaşılmaması, Batı burjuva aydınlarının şoven ve dinsel ayrımlarına tepki olarak, ulusal ve soyut insansel bakış açısı, Halikarnas Balıkçısı'nı, antik çağ köleci toplum kültüründeki köle emeği izlerini görememeğe yöneltir. Oysa zanaatçılık, denizcilik, ticaret sanat, hızla gelişmelerini, kölelerin sömürülmesine borçluydular.

Sözedilen kültürün ekonomik ve sınıfsal temellerinden soyutlanması, temelsiz bir özgür ve uygar ortama götürür O'nu; Anadolu'daki özgür ve uygar ortamın köleci toplumda hangi sınıflar için olduğunu vurgulamaz bu arada, kültürdeki köle emeği de gözardı edilir.

«Thales zamanında Thales'e karşı (Galileo'ya olduğu gibi) bir Vatikan çıkmadığına göre, ortam tam uygar ve hür bir ortamdı. Oysa Perikles'in davetlisi Anaksagoras, ay ve güneş birer tanrı değil, maddesel kütlelerdir, dediği için Atina'da ölüme mahkûm olmuştur. Tıpkı Galileo gibi...»[9]

Burada, «üretim ilişkilerinin karakteri, toplumun iktisadi düzenini belirler» üretim biçimi, «ilk önce, toplumun sınıf bileşimine bağlı olan hukuksal ve siyasal kurumları, kısaca, toplumun siyasal üst yapısını belirler. Sonra dolaylı olarak, o belirli topluma özgü olan toplumun ideolojik üst yapısını belirler,» gibi toplum bilimsel genellemelerden uzak düşer. Halikarnas Balıkçısı'nın görüşleri, sınıfsal temeller üzerine oturmaz.

Halikarnas Balıkçısı'nın, bu temelden giderek, öbür görüşleri de içinde çeşitli sakıncaları barındırır.

KÜLTÜR ATLAMASI

Halikarnas Balıkçısı, yanlış kültürel yaklaşımıyla yeni kültürün, eskinin içinden çıkarak ve eskiyi yıkarak yeni olduğunu, ondan daha ileri olduğunu değerlendirememiştir.

O'nun kültürel politikasında temel aldığı nokta belli bir coğrafi bölge içinde tarihsel olarak gelmiş geçmiş tüm toplumların karışımıyla oluşan bir etkin birlikte yatmaktadır. Bu etnik birlik; «Türkiye'nin ve Türkiye'lilerin (ki

Gide'e bakın ne diyor: «Ben, diyor, yurd sevgisinin başka uluslara karşı kin besleme olduğu düşüncesini reddediyorum. Ben, en ateşli arsıulusalcıysam da varlığımın bütün derinliğiyle bir Fransızım. Toplumcu olduğum halde bireye önem veririm. Bir insan ne kadar kişilik sahibi olursa, o ölçüde de insanlığa hizmet eder.» İşte ben de diyorum ki, tüm insanlığa hizmet etmek için barışçı bir eğitim ve kültürün bütün uluslarca benimsenmesi ve başka uluslara düşmanlık etmeyen, tüm uygarlıkların sahibi olmaya çalışan barışçı bir politikanın dünyaya egemen olması gerekir. *Halikarnas BALIKÇISI.*

bunlara kısaca Türk deniliyor) tarihi, Türkiye'de gelmiş geçmiş koşullarca etkilenmiş ve koşulları etkileyerek bütün etnik ve kültürel varlıkların tarihidir.»[10]

Avrupa Türkleri (Peçenek, Kıpçak, Kuman) kısaca Bizans, Oğuzlar, Selçuklar, Anadolu taş dönemi insanları, kanları karışınca, Anadolu'nun Türkiye Türkleri etnik birliği oluşmuş, Türkiye denilen etnik birlik, bir kültür ve gerçek yaratmıştır O'na göre. Ama tarihsel akışı içinde, Antik çağ Anadolu kültüünün kaba Materyalist ve Diyalektik niteliği, Bizans, Selçuk ve Osmanlı kültürlerinin üstünü örter. Birbiri arkasına gelen bir kültür ve uygarlıklar sentezi olarak benimsememesine karşın, Halikarnas Balıkçısı, Bizans kültürünü kötüler. Onun bir devamı olarak gördüğü Osmanlı kültürünü «at, araba ve ahır»

kültürü olarak ele alır ve önemsemez. Belirleyici olarak seçilen Antik çağ Anadolu Köleci toplum kültürünün -dar anlamda Ahilik kurumu ve kültürü olarak sınırlanan Osmanlı Feodal kültürü atlanarak- günümüz Türkiye kültürüne damgası vurulmaya çalışılır.

Bizans ve bunun bir devamı saydığı Osmanlı ve Selçuklu kültürleri, tüm maddi ve manevi nitelikleriyle, varlıklarıyla «at, araba ve ahır» kültürüne indirgenerek küçümsenirken, makinenin onu yokettiği ileri sürülür. Buna karşın Antık çağ Anadolu kültürü temel dinamizmi gereği büyütülür ve belirleyici nitelik kazandırılır.

Halikarnas Balıkçısı'nın Feodal Selçuk ve Osmanlı kültürünü atlamasındaki temel nedeni, O'nun kültüre bakış açısındaki sakatlıkta aramak gerekir. Balıkçı'nın kültürel konulardaki düşüncelerini içeren kitaplarında, Feodal toplumun bir kültürü olacağı, bu kültürün Köleci toplum kültürünün üzerine kurulup, ondan daha ileri olabileceği konusunda bir bilgi bulunamamaktadır.

«Bizanslılar, bin yıldan çok daha uzun zaman süresince Anadolu'da kaldıkları halde, sanatça değeri olan bir kırıntı bile bırakmamışlardır.»[11]

Köleci toplumun son aşamasının zorunlu sonucu Bizans'a raslar. Öyleki bir bakıma Bizans dönemi için Köleci toplumdan feodal topluma geçiş dönemi denilebilir. Bu süreç aynı zamanda nitelik olarak farklı bir kültürün birikimlerini de içinde saklamaktadır. Toplumsal tepkilerin aşırı dayatması; egemen sınıfların gericiliğini ve kültürel gericiliği doğurmuştur, bir bakıma.

Bizans'ın kültürel gelişiminin kısır olması büsbütün köleci üretim biçimlerinin çürümesinden, güçlü halk ayaklanmalarının köleci sistemin yapısını sarsmasından ileri gelmekteydi. Öyleki bu dönemde egemen sınıfların, kendisine karşıt olan ve kendisini zorlayan sınıflara, onların ilerici kültürel yapıtlarına karşı amansız bir baskı uyguladıkları görülür. Çünkü egemen sınıflar ilerici ve devrimci niteliğini çoktan yitirmişler; baskıcı ve tutucu bir kimliğe bürünmüşlerdir. Ve kültür, Roma köleci toplumunun siyasal ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişikliklere uygun olarak değişmiştir.

Bizans dönemini iki süreç içinde değerlendirmek gerekir. Birbirine zıt ve karmaşık olan bu süreçler içinde, geçiş döneminin özelliklerini görmek olasıdır.

«Daha sonraları Bizans adı ile tanınan Doğu Roma İmparatorluğu, karışık bir süreç sonunda, feodal bir devlete dönüştü.»[12]

İkinci süreç içinde Feodalist yapı içine giren Bizans, karmaşık yapısını çevreleyen koşullarınca değerlendirilmediğinden çeşitli yanılgalara da yol açmıştır.

«Ama bütün bu pislikleri, bir tavus kuşu kuyruğunun, renkleri ve göz kamaştırıcı gösteriş ve yaldızlarıyla örtülüyordu. Osmanlı saraylarıyla Vatikan, bu süslü pisliklerin çoğuna tevarüs etti.» «...Türk mimarlığı kubbeleriyle Bizanstan esinlendi.»[13–14] Osmanlı İmparatorluğunun Bizans uzantısı bir kültür olduğu Türk diline alınan önemli sözcüklerden, müziğinden, mimarlığından hattâ kimi yol bizantinizminden besbellidir.»[15]

Halikarnas Balıkçısı ile Azra Erhat

Bu aşamada Bizans ve Osmanlı kültürleri iktisadi yapı olarak genel çizgileriyle aynı, ortak özellikler taşıyan kültürlerdir. Birbirlerinden etkilenmişlerdir. Ama nicel yönden çeşitli farklılıkları içinde barındıran, yaşayış biçimleri ayrı toplumların kültürleridir, aslında.

«Oysa Bizans uygarlığı her yönünden Batılılarca Hellenizm sayılan ne varsa hepsine zıt ve düşmandı.»[16]

Doğru. Zıt ve düşman olmasının nedeni biribiriyle çelişen iktisadi sistemin ürünü olmasından ileri gelir. Şunu da belirtmek gerekir ki, aynı şekilde, H. Balıkçısı'nın da belirtmediği Antik çağ Anadolu kültürüne de zıt ve düşmandır. Çünkü biri Köleci toplumun, öbürü ise, Feodal toplumun kültürüdür. H. Balıkçısı'nın bu sosyo-ekonomik temeli bir yana iterek, Bizans kültürünü, Antik çağ Anadolu kültürünün bir devamı gibi görmesi ise, mekanik ve şovenist anlayışının ürünüdür. Burada sonuç bakımından çattığı Batılılarla birleşir.

«Osmanlı İmparatorluğunun gelişme çağındaki ekonomik yapısı Âhilere dayanır. Bu kuruluşun ekonomik temellerinin bozulmaması için, bunlar dinsel temellere dayanmıştı.»[17]

«Batı'da, 'o şan ki, Hellenistan idi' sözleri ile açıklanan Batı romantinizminin kökünde de dinsel bağnazlık vardır.»[18]

Feodal toplumun ideolojisinde kesin rol dine düşmüştür. Ortaçağın bütün uygarlıkları dinin damgasını taşır. Oysa H. Balıkçısı, bu olguyu dinsel bağlantıya indirger.

Halikarnas Balıkçısı, biçimsel olarak Osmanlı kültürünün varlığını yadsımaz. Onu, nitelik ve kapsam olarak yadsır. Biçimsel olarak Anadolu Etnik birliğinin (Türkiye) malı sayar. Aslında gözardı edilen şey; Feodalitenin bir iktisadi ve toplumsal sistem olarak kendisine özgü bir kültürü (üst yapısı) olduğu ve bu kültürün geçmiş kültürü yıkarak onun üzerinde kurulmuş, yeni ve nitelik olarak farklı daha ileri bir kültür olduğudur.

«Bu kültür mirâsını Türkiye'li insanlara kısa yollardan benimsetmek her Türk aydınının ilk ödevi olmalıdır.»[19]

Burada karşımıza temel bir yönseme olarak geçmiş kültürler arasında Antik çağ Anadolu kültürünün belirleyici niteliğe kavuşturulduğu olgusu da çıkmaktadır.

Sonuçlar bizi şu değerlendirmeye götürmektedir : H. Balıkçısı incelemelerinde her ekonomik sistemin bir kültürel üst yapısı olduğunu gözardı etmiştir. Bu da O'nun geçmişe dönük kültüre bakış açısındaki çarpıklıktan gelmektedir. Bunun sonucu ise, H. Balıkçısı'nda, Feodal Selçuk ve Osmanlı kültürünün, köleci toplum kültürünün mekanik bir devamı sayılarak, feodal kültür atlaması biçiminde yansımasıdır.

Daha önce H. Balıkçısı'nın temel ve belirleyici dinamiği kültüre yüklemeye çalıştığını, bu kültürün ise genellikle Antik çağ Anadolu kültüründen kaynaklandığını söylemiştik. Selçuklu ve Osmanlı kültürü nitelik olarak geçiştirilip, temel olarak alınan bu kültür ve uygarlığın, kapitalist çağ kültürü ile sentezi, 3. Dünya ülkeleri ideolojik kuramı ya da, Hümanizma'ya (soyut insancılık) öte atılan adımlar sayılır.

«Kültürümüzde de temel olabilirler, çünkü zaten üzerine bastığımız topraktan çıkmadırlar. Biz ilk çağ kültürlerinin doğrudan doğruya mirasçılarıyız.»[20]

Halikarnas Balıkçısı, yerel ve ulusal olarak belli topraklar üzerinde yaşamış kültürleri, tarihsel bir gelişimle kaynaşmış bir uygarlıklar sentezi olarak benimsemiştir. Nitelik olarak değişik, bir üst iktisadi sistemin kültürel olgusunu yalnızca bir sentez olarak ele almıştır. O'nca, Osmanlı kültürünü belirleyen güç, Antik çağ Anadolu kültürlerinin dinamiği üzerine, çeşitli kültürel karışımlardır. Buradan H. Balıkçısı'nın, kültürel kavrayışını geçmişe dönük kültüre yaklaşımındaki Şovenizm etkisiyle Seçmecilik üzerine oturttuğu da söylenebilir.

«Eski olan yıkılmadan yeni olan inşâ edilemez, eskinin yolu kapanmadan yenisine yol açılamaz ve eskisi durdurulmadan yenisi ilerletilemez; eski kültür ile yeni kültür arasında bir ölüm kalım mücadelesi başlamıştır.»[21]

VENÜS

O'nun kültür anlayışının özünü, sentezi oluşturan temel dinamizmin kökünü araştırmak, iyice özümlemek oluşturur. Belirleyici nitelik yüklenmiş kültürle, geri bıraktırılmışlık zincirinin kırılması gibi siyasal içerik de taşıyan bir Hümanizma kökleştirilmeye çalışılır.

«Okullarda Latince, Yunanca, öğretimin konması için yıllarca savaşanlar oldu. Bu dava geniş bir Hümanizma'nın kurulması için atılan bir adımdı. (...) Türkiye'de kökleşebilecek bir hümanizma'ya bu basit yollardan gidilmelidir bizce. İlk iş bu topraktan çıkan her şeyin bizim olduğuna inanmak, inandırmaktır.»[22-23]

Önceden belirttiğimiz gibi Halikarnas Balıkçısı, Antik çağ Anadolu'sunun kültürel olgusunu, kapitalist çağın kültürel olgusuyla sentezleyerek yeni bir bireşime varır. Bu bireşimin yansıları ideolojik ve siyasal platformda da görülür.

> *«İsa'dan 4000 yıl önce Sümerler de Batı Anadolu'lu insanlara, «Denizin kıyısındaki güneş bahçesinde yaşayan insanlar» diyorlardı. Çanakkale Savaşları'nda, tarihte siftah olarak emperyalizmi yere çalmış, o insan da, tarihin taa başlangıcından hız alan bir sesle, «Ordular, İlk Hedefiniz Akdenizdir, İleri» diye bağırmıştı.»*[24]

Emperyalist metropol ülkelerinin, burjuva yazar ve aydınlarının, dünya ülkelerindeki Ulusal ve Halk Kurtuluşu Savaşlarından övgüyle sözetmediğini; geçmişteki savaşları görüp övdüğünü belirten Balıkçı, bunu, Doğu - Batı ikilemine bağlar. Bu gerçeği de, sömürülen bir ülke olan Türkiye'li olduğundan belirtir. Gerçekten sınıfsal açıdan yaklaşılmadığından, kimi olaylar ve gerçekler, -bilinen gerçekleri, ülkeleri ve ülkelerin (geri kalmış) ülkemizle olan yapısal benzerliklerinden ötürü- benimsenir, ama, değerlendirmeler sonuçta yanılgılara varır, çözüm yanlış saptanır.

> *«İki bin beş yüz yıldan beri batının okullarında öğrencilere Marathon çatışmasının ve Thermophil savunmasının ululuğu anlatılır. (...) Günümüzde Anadolu, Küba, Çin, Cezayir, Vietnam vb. özgürlük savaşları oldu. Ama batılı ozanların Hellenistan savaşlarından başka savaşlar için Thermophil savaşı konusunda olduğu gibi heyecan saralarına tutuldukları görülmedi.»*[25]

Antik çağ Anadolu kültürünün temel dinamizmi üzerine oturan ve belirleyici nitelikler taşıyan kültürel sentez; Atatürk ve Türkiye Kurtuluş Savaşıyla birlikte, tüm 3. Dünya ülkeleri için bir ideolojik kuram düzeyine erişir. İktisadi ve toplumsal yapıyı, gelişimi belirleyici nitelik yüklenir böylece H. Balıkçısı'nda.

H. Balıkçısı'nın kuram olarak geliştirmeye çalıştığı yol, bu alanda iki temel yönseme gösterir : 1 - Ulusal 2 - Evrensel.

Ulusal platformda Türkiye, evrensel platformda ise 3. Dünya ülkeleri. Böylece bu kültürel sentez olgusu, ideolojik alanda Hümanizma adını alır. Ne var ki, bu sosyo - ekonomik temel olmayan soyut burjuva İnsansel'i olarak kalır.

Kuram olarak geliştirilmeye çalışılan bu yolun kültürel izlerinin sanat ürünlerine de yansıları gözlemlenebilir.

«Bütün engin bir ses oldu. Davet eden bir ses. Bütün varlıksa 'gel' diyen bir sesti.»[26]

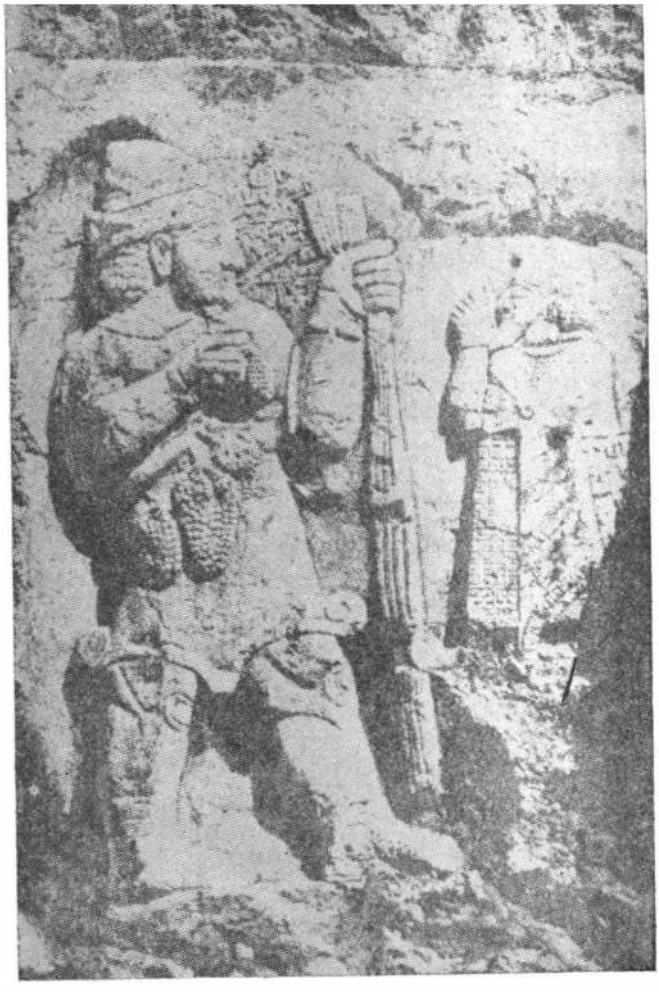

Şarap Tanrısı Bakkhos

Bu kuramın izleri, kıyılarda, enginlerin derin sularında, adalaıda, mitoloji tanrılarının çağı olarak yeniden yaratılır. Bu çağ, Ege'nin tüm gerçeklerine karıştırılır.

1 — M. Cevdet Anday, Cumh. 10 Mart 1978. 2 — A. Tanrıları, H. Balıkçısı Say. 8. Yeditepe Yay. 3 — A. Efsaneleri H. Balıkçısı, Say. 13. Yeditepe yay. 4 — A. Sesi. H. Balıkçısı, say. 155. Yeditepe yay. 5 — İ. Feodal, Köleci Top. Sol. yay. say, 85. 6 — İ. Feodal. Köleci Top. Sol yay. say, 130. 7 — A. Sesi. H. Balıkçısı. say, 33. yeditepe yay. 8 — A. Sesi. H. Balıkçısı. say, 44 - 97. yeditepe yay. 9 — A. Sesi, H. Balıkçısı. say, 58 - 59. Yeditepe yay. 10 — Anado-

lu'nun Sesi, H. Balıkçısı, Say. 9, Yeditepe yay. 11 — Hey Koca Yurt H. Balıkçısı, say, 136, Hürriyet yay. 12 — İlkel, köleci, feodal top lum, say. 148, sol yay. 13 — Anadolu'nun Sesi, H. Balıkçısı, say 141, Yeditepe yay. 14 — Anadolu'nun Sesi, H. Balıkçısı, say. 144, Yeditepe yay. 15 — Anadolu'nun Sesi, H. Balıkçısı, say. 160, Yeditepe yay. 16 — Anadolu'nun Sesi, H. Balıkçısı, say. 153, Yeditepe yay. 17 — Hey Koca Yurt, H. Balıkçısı, say. 177, Hürriyet yay. 18 — Hey Koca Yurt, H. Balıkçısı, say. 97, Hürriyet yay. 19 — Mavi Anadolu, Arza Erhat, say. 14, Bilgi yay. 20 — Mavi Anadolu, Azra Erhat, say. 14, Bilgi yay. 21 — Sanat, Ed. ve Kültür Üzerine, M. Tse Tung, say. 6, Koral yay. 22 — Mavi Anadolu, Azra Erhat, say. 10. Bilgi yay. 23 — Mavi Anadolu, Azra Erhat, say. 13 - 14, yay. 24 — Hey Koca Yurt, H. Balıkçısı, say. 27, Hürriyet yay. 25 — Hey Koca Yurt, H. Balıkçısı say, 99, Hürriyet say. 26 — Merhaba Akdeniz, H. Balıkçısı, say. —, Yeditepe yayını. Hidayet Karakuş, Halikarnas Balıkçısı'nı «Çağdaş Bir Masalcı» sayar

Çağdaş Bir Masalcı

Balıkçı'nın romanlarını okurken roman özellikleri kadar, Balıkçı'yı açıklayan yapıtlar gözüyle baktım yazdıklarına. Dahası yazdıkları böyle bir izlenim bıraktılar bende.

O her şeyden önce yaşayan ve yaşadığını anlatan, anlatmayı seven bir insandır. Çağdaş bir masalcıdır o. Bir ocakbaşı masalcısı. Sanki dizlerinin dibine oturmuşum, bana deniz insanlarının yaşamlarını masallaştırıyor. Kimi yerde de Dede Korkut'u çağrıştırdı bana nedense.

Renkli, renkli olduğu kadar da deniz ve insan sevgisiyle dolu, yaşam ve doğa tutkunu bir yazarın coşkuyla, dizginsiz bir deniz özlemini romanlarına temel yaptığını görürüz. Gerçekten o, «*Denizin yarattığı ve denizi yaratan*» (1) adamdır.

Bütün yapıtlarından yola çıkarak ruhbilimsel çözümlemeler yapılabilir kuşkusuz. Benim üzerinde duracağım nokta Halikarnas Balıkçısı'ndaki roman tavrı olacak daha çok. Bu yüzden romanlarını tek tek incelemek yerine aşağıdaki sırayla romanlarına bakmayı uygun buluyorum.

a — Romanlarında konu
b — Anlatım özellikleri
c — Romanlarında kurgu
d — Kişileri
e — Romanlarında zaman

KONU

Balıkçı'nın değişmez konusu denizdir. Aganta Burina Burinata'da Mahmut'un bir bütünsellik içinde yaşamı konu edilir. Bir deniz insanı olarak kara

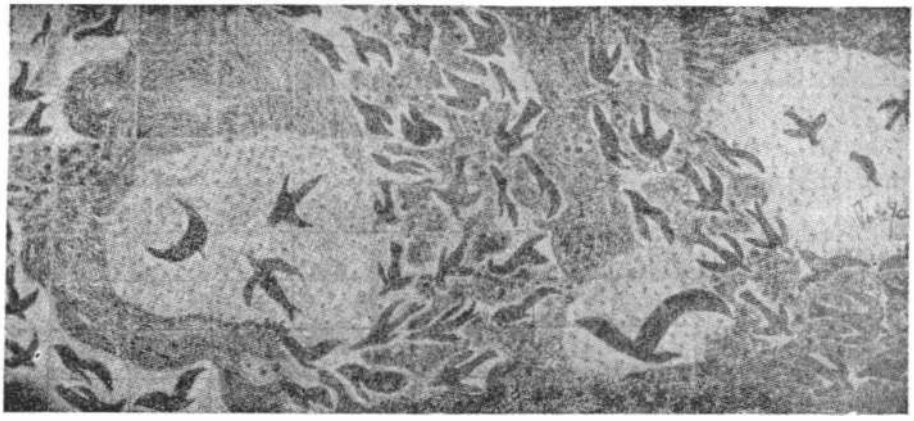

Füreya'nın Seramik Panosu

ve deniz arasında gönlü hep denizden yana olan Mahmut, uzun deniz serüvenlerinden sonra çocukluk arkadaşı Ayşe'yle evlenir. Mal, mülk kaygıları, ilişkileri içinde karada boğulduğunu sanır Mahmut. Oysa deniz onu çağırır durmadan :

> *«Gel! Gel de koynuma gir! Öpüşümle sana can vereceğim. Seni kuvvetli kanatlarım üzerinde uçuracağım; niçin orada cansız bir küme kereste gibi yatıyorsun? Ormanda ağaçken bir yerde saplanakalmaktan ve istemsiz bir ömür sürmekten hâlâ usanmadın mı? Yazıklar olsun sana! Açık hava, açık deniz ve ışığa fırla! Gel de dalgalarımla savaş, kılıç pruvanla onları biçip yenerek zaferinle mağrur, üzerlerine bin, rüzgârın gözüne işle, fırtınaları paçavralar gibi yırtarak ileri geç! Deniz ejderinin rakibi, yunus balığının gururu, denizcinin türküsü ol! Gel, benim beyaz sevgilim, gel!»* (2)

Gerçekte babası *«sakın denizci olayım deme ha»* demiştir. Mahmut'a. Mahmut önce babası tarafından Kirpici Halil Ustaya eskici çırağı verilir. Böylece denizden uzak tutmuş olacaktır. Ne ki Kirpici Halil Usta eski bir denizcidir. Mahmut'un deniz tutkusunu görünce ona denizlerle ilgili bildiklerini öğretir.

Eskici çıraklığından mahalle mektebine, mahalle mektebinden Ateşoğlu'yla balık tutmaya derken annesini razı edip amcasının kayığına tayfa yazılır bir gün. Sonra da kayıktan kayığa, gemiden gemiye geçer. *«İşin tersliğine bakın ki, o zaman İtalya bize Trablusgarp savaşını açtığı için Türk kayıkları Akdeniz'de gezemiyorlardı. Kala kala yabancı yolcu vapurlarında iş bulmak kaldı.»* Mahmut da yabancı gemilerde çalışır bir süre. Çoğu geçici işlerdir bunların. Erkek Fatma'nın ve yurdunun özlemiyle karaya döner Mahmut sonunda. Er-

kek Fatma'yı bıraktığı gibi bulamaz. Uzaktan açılan bir ateşle gözünün biri akmış, yüzü delik deşik olmuştur saçmalarla. Mahmut'un evlenelim önerisine «*hayır*» der. Israrı üzerine de ortadan kaybolur. Sonunda Ayşe'yle evlenen Mahmut bir gün, *bir daha dönmemek üzere ilk limanda kayığın birisine gemici yazılır* (2)

Ötelerin Çocuğu'nda Elif ve Çatalkaya köyünün insanlarıyla, Kardeşi Aliş'in denizci arkadaşları anlatılır.

Elif, beş kardeşin küçüğüdür. Tek oğlan Aliş vardır içlerinde. Ablaları keçileriyle, küçük bahçe ve inekleriyle yaşamlarını sürdürmeye uğraşırlar. Elif, öte ki adlarıyla Karakız ya da Tiycan başına buyruk bir yaradılıştadır. Ablaları ise birbirlerinin yüzüne baka baka eskimekte, evlenme yaşları geçmekte, gözlerini dikip baktıkları denizden bir sevgili, bir koca gelmemektedir. «*Yelkenlilerin uzaktan gelişini, can gözüyle seyrederler, kayıkların birdenbire erkek şekline girmesini, deniz üzerinden yürüye yürüye koca diye kendilerine gelmesini beklerlerdi.*»

Tiycan, dağ bayır dolaşıp deniz kıyılarında oyalanırken Kerimoğlu'nu tanır. Kerimoğlu, adı kötüye çıkmış bir korsandır. Elif'te kendi kızının sevgisini bulur. Ne ki Çatalkaya köyünün zengini Hacı Resul, Tiycan'ın peşindedir. Kerimoğlu'na tuzak kurup, öldürtür.

Yıllar sonra ilçenin yeni kaymakamı Şefik Beyi tanır bir gün Tiycan. Kadın olmanın tavındadır. Sevişirler. Ondan hiç bir şey beklemeden sevişen Elif, kaymakamın çocuğunu düşürtmek istemesini kabullenemez, ondan uzaklaşır, yardımını istemez.

Ablalarına çocuk doğuracağını açıkladığı zaman kendisine saldırırlar. Kendisini savunurken kurulu düzenin ahlâk anlayışını da yıkar Tiycan : «*Zehra benim pek kirli bir iş görmüş olduğumu, benim kaltak, çocuğumun da bir piç olduğunu söylüyor. Neden? Doğuracağım çocuğun babası yokmuş da ondan. Çünkü babası olursa, adam ölecek, çocuk da onun malına, maaşına konacak.*»

Sonunda Değirmenci Adem Dayı ile karısına sığınan Tiycan çocuğunu orada doğurur. Hacı Resul adamlarıyla değirmeni basıp Tiycan'ı ve Adem Dayıyı öldürür, çocuğu da yaralarlar.

Deniz Gurbetçileri'nde yine de dalgıçlar, deniz kurtları konu edilir. Ateşoğlu'nun kayığında ölüm pahasına ekmeklerinin peşinde koşan Karabatak Davutlar, Teleskop Mehmetler, Aliş, Selim, Kara Yusuf, Numan Reisler... vb. nin yaşama uğraşları anlatılır. Çakır Ayşe ile Balıkçı Hamza'nın aşkları, Sarraç Öksüz İmdat ile Cennet Kızın sevdaları, acı sonları denizcilerin yaşamlarına bağlanarak verilir. Deniz Gurbetçileri'nin önemli özelliklerinden biri deniz emekçilerinin sorunları yanında Karakulak Tevfik gibi işbirlikçilerin de konu edilmesidir.

Turgut Reis'le Uluç Reis romanları konu ve zaman dahası olaylar olarak ayrı düzlemde yazılmışlardır. Kişi adları dışında birçok yer ve olay Akde-

Turgut Reis

niz'deki Türk denizcilerinin bundan dört yüzyıl önceki savaşlarını yansıtır. Öylesine ayrıntılara yönelmiştir ki yazar ilginç rastlantıları her iki romanda da okumak olasıdır.

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Anlatım özelliklerini birkaç ad altında görmek sanırım doğru olur Balıkçı için.

a — Balıkçı'nın anlatımında şiir olgusu
b — Bilgilendirme
c — Gülmeceye yaslanma, gülünçleştirme
d — Toplumsal düşüncelerin sunuluşu

ŞİİR OLGUSU

«Şafağın müjdecisi, güneşin önderi sabah rüzgârı serin serin yelpazeleniyordu. Geceyi de karanlıkları da uzağa üfürüyordu. Ama yıldızlar üfürüldükçe tutuşuyorlar mıydı ne, bayağı çatırdıyorlardı. Gün doğumuna daha epeyce vardı. Sabah yıldızı doğuda, şafağın koynunda çınlayan bir gülüştü.» (3)

Betimlemelerinde şiir doruğa çıkar. Gerek doğa, gerek denizin değişik zamanlardaki görünümü onda şiir tanrısını uyandırır sanki. Yalnız şiir söyler o zaman.

Akşam oluyor, ışık şive değiştiriyordu.» (2)

«Süreyya yıldızı ile Zühre'nin ışıkları parlayan birer kahkaha oldular.» (3)

Aliş'in Çakırkız'a söyledikleri Mehmet Akif'in Çanakkale Şehitleri için söylediklerini çağrıştırmıyor mu?

«Okuması kıt, baldırı çıplak bir denizci parçasıyım ama içimdeki insan gönlü fırsatını bulsa, değil şu dalın duvarı aşan kolunda, gökte samanyolunda yürür, ceplerime pireler değil, avuç avuç yıldız doğurur, gök tavanının bütün parıltılarıyla beraber ayak ucuna düşerdim.» (3)

Deniz dipleriyle ilgili betimlemelerinde de aynı şiiri yakalarız.

> *«... deniz çiçeklerinde uyanan can duyguyla titredi. Şurada bir yıldız çiçeği uzun pedallarını renk renk açtı. Sonra, bir şeyden ürkmüş gibi pedallarını kendi üstüne devşirerek örtündü. Burada bir civan perçemi, bir çoban dağarcığı, orada bir çan çiçeği ya da gelincik, bir hercai menekşe, ta göbeklerinde bir toparlaklık gösterdiler meme gibi. Sonra utandılar ve sıkı fıkı kendi üstlerine toplanarak gizlendiler.»* (4)

BİLGİLENDİRME

Balıkçı, anlattığı konuyla ilgili bildiklerini konunun akışı içinde eritmek yerine çoğu kez ayraç açıp söyler. Buna teknik kimi denizcilik terimlerini açıklamak ereğiyle yaptığı gibi çevreyle, tarihsel geçmişle ilgili bilgileri, biyolojik kimi olguları açıklamak için de yapar.

> *«Orada Cinibizliler -eski Roma ve Hellenistik harabeler var. Halk hangi eski kalıntıyı görse ona, Cinibizlilerden kalma, der. Cinibiz, Cenova demektir. Söz Cenoveze lâfından gelir.- zamanından kalma örenler-viranlar, harabeler- var.»* (4)
>
> *«(Melat süngerlerinin delikleri küçük ve aynı boydadır. Bu sünger kadife gibi yumuşaktır.)»* (4)
>
> *«Kabadika süngerlerinin delikleri irili ufaklıdır. Yumuşaktır, ama melat kadar değil, çok sağlam süngerdir.)»* (4)
>
> *«Deniz, dalgıç elbisesinin içindeki havayı, basıncıyla, derideki delikler yoluyla kana, havanın oksijen gazını sokar. Bu suretle kan, şampanyanın içindeki fışkırtıcı gazlar gibi oksijen taşır. Fakat bu gaz kan-*

Akdeniz bütün keşiflerin, icatların anayurdudur. Kolomb, Macellan, Amerika Vespucci, Homeros, Herodot, Pausanias, Strabon, Pliny, İbni Batuta, İdris'i daha bunlar gibi nice gezgin ve kâşif hep Akdeniz kıtasının çocuklarıdır. Elle gelen düğün bayram derler. Hıristiyanlık sebebiyle büyük romantizm var batıda. Gerçek nedir bunu göstermek gerek. Dünyanın keşfi Akdeniz'den başladı. Sümerler tekerleği buldu. Bir takım hayvanlara koşuldu tekerler. Arşipelde adalarda yelkenler rüzgara koşuldu. Anadolu Akdeniz kıtasındadır. Bunun böyle bilinmesi gerekir. Gerçekleri batının önüne serince Anadolu'yu kabulleneceklerdir. Akdeniz'in ebedi gençliğinde kültürle birlikte lirizm de var. Kolomb'un gemilerinin dalgadan dalgaya geçişini ben türküye benzetiyorum. Öyledir türkü, söylendikten sonra havada mavileşir sanki. Böyle yazıyorum. *Halikarnas BALIKÇISI.*

da habbelenmiş değil, tapası alınmamış şampanyada olduğu gibi sıvının içinde erimiş bulunuyor. Yani deniz basıncı şampanya şişesinin tapası gibi, içerideki gazın fışkırmasına mani olur. Şişenin tapası kaldırılınca şampanyadaki hapsedilmiş gazların habbe halinde köpürmesi gibi dipten çarçabuk kalkan dalgıcın kanındaki oksijen de habbeler yapar...)» (3)

«*(Turgut Reis'in Sıralovaz'ı ne kadar sevdiği, orada yaptırdığı çeşmeler, camiler, mektep ve medreseler gibi hayratlan bellidir.)*» (5)

Kimi zamanda aşağıda olduğu gibi ayraç açmaya da gerek görmez.

«*Konçepçiyon kadırgası 1530 senesine doğru Barselona'da yapılan teknelerdendi. Bu teknenin yanlarındaki savaşçı köprüsünün ve baştan kıça ortasındaki forsa vardiyalarının köprüsünün üzerini bir güverte örterdi. Üst güvertenin dört beş bukaportası (yani aşağıya inen açıklıkları ve ağızları) vardı. Bunların birisi kıç kasaranın yanında idi. Kürekçilerin âmiri bu delikten emrini alır ve biri vardiya köprüsünün ortasında tekisi ta baş tarafta köprünün sonunda duran gardiyanlara düdük öttürerek passarola, yani kaptandan aldığı emri ciro ederdi.*» (6)

Özellikle bilgilendirme sırasında dağınık ve özensizdir Balıkçı. Tümce bozukluklarına sık rastlanır. Yukarıdaki örnekler de bunu göstermektedir. A. Refik Yoksulbakan bunu deniz dışına çıkıldığında, *(Orhan Kemal'in deyimiyle sevmediği konuları anlatırken)* diyerek açıklar. «*...dili bozulur, şiir bir yana, yalın dil kuralları alt üst olur, çekilmez duruma gelir.*» (1)

GÜLMECEYE YASLANMA, GÜLÜNÇLEŞTİRME

Halikarnas Balıkçısı, sevmediği kişileri, işleri, gülünçleştirerek okurun gözünde sevimsizleştirmeye çalışır. Özellikle karadaki işlerde ya da ticarette hiç

gözü olmadığından onlardan alayla söz ettiği gibi, bu işlerle uğraşanları da kendine özgü gülmeceyle yerer.

«Burada Huriye Hanımın sesi kırıldı. Burnunu çeke çeke ağladı ve gözlerini silerek devam etti.

— Memişaneler pek kötü kokuyor diye yıktılar. Ah, o canım yerleri yıkanların evleri barkları da inşallah tepelerine yıkılsın!» (2)

Helâ bekçiliği yapan kocası işsiz kalınca Huriye Hanım böyle ilenir.

Yine, köpek pisliği dışsatımı yaparak zengin olan Haşmet Bey'in düştüğü zor durum Halikarnas Balıkçısı'nın sanırım pek severek anlattığı bir durumdur.

«Koyunlar ürkünce, ona koca bir çoban köpeği tebelleş olmuştu. Kaçarken köpeğe tatlılıkla, «Kuçu! Kuçu! Kuçu!» demesi, «Hoşt! Hoşt!» demesi kadar etkisiz kalmıştı. Buram buram terler dökerek koşmuştu. Gene de köpek ona yetişmişti. Zaten daha bir adım atacak dermanı kalmamıştı. Bir et yığını halinde, yüzüstü yere serilivermişti. Köpek terlerle ıslak ensesini koklamıştı. İşte o zaman Haşmet Beyin korkudan az kalsın «Rak» diye yüreği duracaktı. «Acaba ne olacak?» diye ödü patlamak üzereyken ensesine, «Şırrr!» diye sıcak suların döküldüğünü duydu. Köpek bir bacağını kaldırıp ensesine pipisini yapmıştı.

Uğradığı felâket neydi Yarabbi? Başına ne gelirse köpeklerden geliyordu. Servet de, musibet de. Zizi'yle bozuşmaları köpek yüzünden olmuştu. Köpeğin pipisini yaptırmamıştı. Tesadüfe bakınız ki işte burada köpoğlu köpek muteber tüccarlığına edilebilecek en büyük hakarette bulunmuştu..» (3)

Kimi zaman da sanki anlatımı daha bir tatlılaşsın, güzelleşsin diye masum gülünçleştirmelere başvurur. Bu biraz da sanırım halk arasında dinlediği gülünç olayları kullanmasından kaynaklanır.

«Nusret Ağa kafasında olası ile olasızı, gerçek ile yalanı birbirine öyle karıştırmıştı ki, onları ayırd edemiyor, «Bu da olur muymuş?» diye hiçbir şeye şaşmıyor, her şeye inanıyordu. Anlattıklarına göre bir gün bahçesinin kıyısında denizde gusül abdesti alıyormuş; o yeri ıssız biliyormuş ve cenabetlikten kurtulmak için, burnuna su çekiyor, ağzını çalkalıyor ve «Çık ya cenabet!» diye cenalenen alaycı bir çocuk, «Çıkmam!» diye betliğe konuşuyormuş. Kaya arkasına giz bağırmışmış, Nusret Ağa da cenabetliğin dile geldiğini sanarak, «Sen ister çık, ister çıkma, bu soğuk suda üşüdüm artık, ben çıkıyorum!» diye cevaplayıp çıkmış.» (2)

Batı'nın birçok şaşılacak keşif ve icatları var. Hatta ay'a kadar gidilmiştir filan falan. Bu fen buluşlarını ve araçlarını, «yaratma» ve «yaşatma»dan çok, statükoyu korumak için «öldürmek»te kullanmaktadır... Bu yirminci yüzyılın başından beridir ki, Yunanistan'la üç kez karşılaştık. İlkin Türk - Yunan savaşında, sonra Balkan Savaşında, daha sonra da Ulusal Savaşta. Yunanlılar hep Yunan açısından, «tarihin akışından» söz ederler. (A.S.-9). Asıl tuhaflı, Hellenler de kendileri hakkında yazılanlara inanıp insanlıktan çıkarlar ve zavallılara hey-heyler gelir. *Halikarnas BALIKÇISI.*

TOPLUMSAL DÜŞÜNCELER

Halikarnas Balıkçısı kimi zaman toplumsal düşüncelerini kahramanların ağzından vermeye çalışsa da çoğu kez kendisi söylev verir gibi yazar düşüncelerini. O yüzden de romanlarında kimi zaman didaktik bir özellik ortaya çıkar. Bu elbette onun kendine özgülüğüdür. Ne ki kahramanların ağzından verilmiş olması bile kimi düşüncelerin, romanı roman yapmaya yetmediği biliniyor. Özellikle toplumun önem verdiği değerlerle ilgili eleştirilerini yaparken, ahlâkla ilgili görüşlerini söylerken, ya da ticareti eleştirirken, tarihsel kimi gerçeklerle günü karşılaştırmaya çalışırken ortaya çıkar bu durum.

«Şu alım satım yok mu? Dünyanın en alçak şeyi!» (4)

«Tiycan otuzunu buluncaya kadar fotoğraf, telsiz telgraf, telefon, telsiz telefon, uçak, denizaltı, kuduz aşısı ve radyum bulunmuştu. Elif otuz yıldır yeryüzünde yaşamış olduğu halde, değil bunlardan, eski tarihten beri keşif ve icat edilmiş şeylerden bile habersizdi.» (3)

«Şeref, yalnız göreneklerin filan şey, falan halde tanıdığı şeref de-

ğerinden ibaret değildir. İnsanın etinin, kemiklerinin, hücre ve atomlarının tanıdığı daha derin bir değer vardır.» (3)

«Bilinir a; müşteri gelecek, ben de üzerine çullanacağım. Ondan sonra yalancıktan gülümsemeler, temennalar. Müşteri yakalanan bir sinek gibi «cızz bızz» ederek kurtulmaya çabalarken kâr diye onun bir parçasını yemek yani geçimi sağlamak.» (2)

«Biliyorsun belki, biz çoğu patronlar gibi, herkesi parasına kul köle edenlerden değiliz. Söyledik a, insan para zorunun baskısı altında kalınca ekmeği zehir zembelek olur, ona. Bizse on-on beş denizci işbirliği ettik; birbirimize kaynaştık. Hepimizin nesi var, nesi yok ortaya koyduk. Parası az olsun, çok olsun tümümüz beraber çalışıyoruz. Kazancımıza ortağız.» (4)

«Bu arada Bodrum, Marmaris, Fethiye ile bunların güneyinde ve kuzeyindeki kıyılar denizlerini ta canevlerinden vuran bir emir geldi: Gangavalarla, zıpkınlarla, hatta formasız çıplak dalışla sünger avı yasak edildi. Sünger avlayacaklar, Türk bayrağı takmış Rum kayıklara yazılacaklar ve Rumlardan skafandarla dalmayı öğreneceklerdi. Ama Rum dalgıç armatörleri Türkleri hemen hemen kuru ekmek parasına çengelci kayıkların da kürekçi olarak kabul ediyorlardı. Rum dalgıç motorları ile Türk kıyıları süngerlerini diledikleri gibi yağmalıyorlardı. Amerika sünger piyasası «Greek silk sponges» diye Türk süngerleriyle dolup taşıyordu. Kalimnos ve öteki Ege adalarıyla Yunanistan'a milyonlar akarken, Türk kıyıları boyunca on binlerce Türk denizcisine kendi kıyılarıyla denizlerinde avlanarak ekmek paralarını çıkarmak yasak ediliyordu. Türk gümrük gemileri, Türklerin kaçak avlanmalarına, gerekirse silâhla engel oluyorlardı. Oysa denizcilerin büyük çoğunluğu Çanakkale, Galiçya ve Arabistan çöllerinde birinci Cihan Harbi süresince yurtları için savaşmış ve kanlarını dökmüşlerdi. Malum a, Anadolu, Der Saadet'in, «Mutluluk Kapusu»nun, Türkiye Türkiye olalıberi «Kan Bankası» idi.» (4)

Günlük bir gazete fıkrasının izlerini taşıyan bu anlatım Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in coşkun anlatımının biraz da kaçınılmaz sonucu olsa gerek.

ROMANLARINDA KURGU

Orhan Kemal söyleşilerinin birisinde roman için şöyle der:

«... birçok (kalın H.K.) *hatların, inceler de olabilir, mimarisi ile kurulan aynı konu, aynı sayfa içinde de olsa, bu sayfa miktarının bir en az çizgisi vardır elbette, romandır. Burada bir nokta var. Bir çok hikâyelerin aynı konu etrafında toplanmış da olsa bir araya gelmeleri roman olmaz. Romandaki kalın hatların ana vakaların çokluğu basit bir toplama ameliyesi sonucu değildir. Roman ayrı keyfiyette bir vahdettir.»* (7)

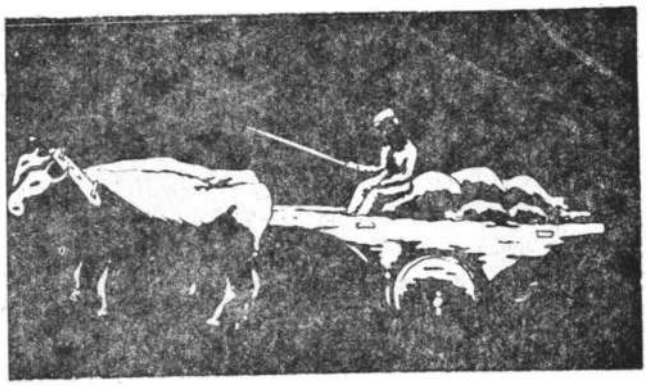

Türkiye Tarihi, gelmiş geçmiş bütün etnik, kültürel varlıkların tarihidir. Bu tarih de Anadolunun tarih öncesi geçmişinden göbek bağı kesilerek dipdiri ele alınır. Türkiye tarihini Selçuk ya da Osmanlı İmparatorluğundan, başlatmak, onu göbek bağından değil belinden sepetlemesine kesmektir. *Halikarnas BALIKÇISI.*

Bu yargı sanki Halikarnas Balıkçısı için varılmış bir yargıdır. Onun romanlarında da birçok öykünün harman edilmesi söz konusudur. Kurgulama kaygısı görülmez. Canının istediği biçimde, diline geldiği gibi anlatır anlatacağını. Bir kişi anlatırken, o kişiye bağlı bir başkasını anlatmaya, dahası ilk anlattığı kişiyi bir kıyıya bırakmaya hazırdır. Gerçi sonraları o kişiye döndüğü de olur. Ama araya giren öteki kişi ve olayların ilk kişiyle ilişkileri yok denecek kadar zayıf kalır.

Denizi, denizin güzelliğini, zenginliğini, mitolojik, biyolojik değerleriyle verirken denizden ekmek parası çıkaran, ölen, vurgun yiyen, felç olan, yoksul insanları, acımasız reisleri, denizin yalnız zenginliğine göz diken, duygusuz işbirlikçileri çoğu kez birbirine çok zayıf ilmiklerle bağlayarak olaydan olaya geçerek anlatır anlatır...

Bütünsellik taşıyan romanları denilebilir ki iki tanedir. Birisi Mahmut'un merkez kılındığı, gerçekte denizin tek seçenek olarak işlendiği uzun bir öykü görünümündeki Aganta Burina Burinata'dır. Öteki ise Turgut Reis'tir. Tarihsel olayların taban olarak seçildiği Turgut Reis'le Uluç Reis romanının hemen hiçbir ayrımı yoktur. Uluç Reis daha ayrıntılı bilgilerle dolu, gereksiz bir oyluma sahiptir. Öteki romanlarında dağınık bir anlatım, konudan konuya, kişiden kişiye geçilir. Olayların ve kişilerin bir araya gelmelerindeki nedenler zayıftır. Abartmalı birtakım olayların sıkça yinelenmesi özellikle tarihsel roman özelliğini gösteren Turgut Reis ve Ulus Reis'te kimi akıl almaz rastlantıların kullanılması dikkat çekicidir. Örneğin Turgut Reis'in savaşlarından birinde Türk denizcilerinin toplarla attıkları çakıl taşlarından birisi düşman topunun kaması arasına sıkışır. Topun ateş almasını engeller. Aynı olayı Uluç Reis'te de görürüz. Olasılık hesaplarını alt üst edecek bir rastlantı!

Ortak bir konu çevresinde toplanan insanların geçmiş ve sürdürdükleri yaşamları anlatılır. Aynı yörenin insanı da olsalar, aynı dertlere de sahip olsalar yapıtların roman olma özelliği zayıf kalır. Yaşamın karmaşıklığı, insan-

ların ve durumların gerçekliği, toplum gerçeklerinin makale özelliği gösterebilecek biçimde ortaya konması, tiplerinin Balıkçı'dan kaynaklanan müdahalelerle yetersiz oluşları belirgin özelliklerdir.

ROMANLARINDAKİ KİŞİLER

Elbette deniz insanlarıdır kişileri. Hemen tümü ülküsel bir bakışla anlatılmışlardır. Halikarnas Balıkçısı nasıl istemişse öyle olmuşlardır. Çünkü o «*kahramanlarını özgür bırakmaz.*» (1) Kötüler, zorba, düzenbaz, acımasız, sevgisiz, sömürücüdürler. İyi yanlarını göremeyiz. İyiler de masallardaki iyiler gibi sevgi dolu, birbirlerine karşı sonsuz erdemli, dünyayı anlamış, bilge ve yoksuldurlar. Deniz tutkunudurlar, karada sıkılır, denizde ölümle burun buruna yaşamaktan hoşlanır, yaşamlarının gereği de son kertede eli açıktırlar. Aynı çevrenin insanlarını yazmasının doğal sonucu olarak bir romandaki kahramanı başka bir romanda da görebiliriz. Çoğu kez aynı kişi değildirler.

Batı uygarlığında, edebiyatını bir düşünü çekirdeği çevresinde kozalandıran edebiyatçılar pek çoktur. Türk edebiyatındaysa, bir düşün bileşimine varan, ya da varolan bir düşün akımını eserleriyle doğrulamaya çalışan yazar yok gibidir. Şairlerimizi, bunun dışında bırakmamız gerekiyor. Bir düşün uğruna kalem savaşı vermiş, canlarını ortaya koymuş pek çok şairimiz vardır. Çağdaşlarımız Mehmet Akif'le, Nazım Hikmet, şiirlerini, bir düşünün çizgisinde inanla yürütenlerdendir. Türk edebiyatı düzyazıda, bir düşün doğrultusunda eserlerini üreten yazarlardan yoksundur. Bunun yalnız iki ayrığı Halikarnas Balıkçısı'yla, Kemal Tahir'dir. Bu iki yazar -özellikle son eserlerinde- inandıkları ve bir bileşime vardıkları bir düşün yoldamını yaymaya çalıştılar. *Aziz NESİN.* Halikarnas Balıkçısı takma adıyle tanınan Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886 - 1973), hikâyeci ve romancı olarak, Ege ve Akdeniz kıyılarımızın, ekmeğini çekişe döğüşe denizden çıkaran yoksul, ama namuslu insanlarının yaşam serüvenini, bu bölgelerin taşı toprağı, ormanı dağı, mitolojisi efsanesiyle birlikte, şiirsel bir anlatımın bütün sıcaklığında coşa taşa edebiyatımıza mal eden ilk ve tek sanatçıdır. Daha babasının (Şakir Paşa) elçi olarak bulunduğu Atina'da geçen çocukluk günlerinde filizlenip, Oxford'daki tarih öğreniminde daha bir gelişerek bilinçlenen mitoloji merakı, meraktan da öte tutkusu, o taşkın deniz sevgisiyle sarmaş dolaş olarak, hikâye ve romanlarına yansır. *Vedat GÜNYOL.* Ortada bir gerçek var; Balıkçı, gerek konu, gerek dil açısından, yeryüzündeki her dile, her yüreğe, sığabilecek denli güçlü bir yazar. «Denizleri anlatabilmek için önce ozan olmak gerekir.» diyen Hollandalı denizci - yazar Jan de Hartog, Bir Denizci'nin Notları adlı yapıtında, şöyle sürdürür savını: «Öyle bir insan olacak ki yeryüzünde, yüreği dünya denizlerini dolduracak denli koca, denizleri ve denizcileri, coşkuda ve kaygıda barındıracak denli yüce olacak. O insan denizler ozanıdır, insanların ozanıdır...» Balıkçı'yla yüzleşseydi eğer de Hartog, aradığı insanın Ege'de yaşadığını anlardı kesinlikle. Çok anlatılmıştır bugüne dek yeryüzü denizleri. Pa-

Balıkçı'nın Tarama Resmi.

sifik'te Herman Melville, Hint Okyanusunda Joseph Conrad, Akdeniz'de Panait İstrati, Atlantik'te Jan de Hartog ve Ernest Hemingway, kalemleriyle at koşturmuşlardır. Yine de hiçbiri formalist (biçimci) yazının katı kurallarından sıyrılmamıştır. Yaşar gibi değil, yalnızca yazar gibi yazmışlardır. *Jak DELEON.* Şadan Gökovalı, Ekim 1975 tarihli «Türk Dili»nde dil yapısını inceler :

Halikarnas Balıkçısı[1] ve Dil

Bazı incelemeci ve eleştiricilerimizin yargılarının[2] tersine dil, Halikarnas Balıkçısı'nın önemseyip benimsediği konuların başında gelirdi. Bunda, yazı ve dile önem veren bir ailenin çocuğu olması etkili olmuştur kuşkusuz. Anlattığına göre, babası yazar - devlet adamı, Kabaağaçlı Şakir Paşa ile, amcası yazar - Sadrazam Cevat Paşa'nın evinde düzenlenen protokol dışı toplantıların değişmez söyleşi konularından biri «dil» imiş. Bu söyleşileri, zaman zaman

toplantı masasının altına gizlenerek hem dinleyip hem resim çizen Cevat Şakir, özel ders de alarak, Türkçeden özge diller de öğrenme olanağı bulmuş. Büyükada Mahalle Okulu'nu bitirdiğinde İngilizce, Arapça, Farsça ve Grekçe bilmektedir. Gerçekten de, iyi İngilizce bildiği için, hazırlık okumadan Robert Kolej'in birinci sınıfına atlamıştır. Kolej'de öğrenciyken Hayyam'ın rubaîlerini ve Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin özgün bölümlerini Farsça asıllarından İngilizceye çevirmiştir[3].

Daha sonra, çeşitli olanaklardan gereğince yararlanarak Latince, İtalyanca, İspanyolca, Fransızca vb. dillerini öğrenmiştir.[4]

Bunca yabancı dil bilmesi, diller arasındaki alışverişleri, ayrıcalık, üstünlük ve altınlıkları[5] gözlemesini sağlamıştır.

Önce, Balıkçı'nın, organ olarak «*dil*» konusunda söylediklerini özetlemeye çalışalım:

«İnsanoğlu bugünkü hız çağına ulaştıysa, bunu başlıca üç organına borçludur: Beyin, el ve dil.

Ama insan, beyni yetkin; eli birçok araç-gerecin işini görür ve onları yapmasına yarar olmakla birlikte, uygarlaşmasını dile de borçludur. Tutalım ki bir başka yaratıkta -sözgelimi köpekte- insanın beyin ve eli var: Yine de o köpek konuşamaz; olsa olsa havlar. Çünkü dili, konuşmaya elverişli değildir.»[6]

Balıkçı'ya göre «*dil* (organ *ve dil* (lisan) *elele vermişler; anlaşmayı kolaylaştırarak insana, uygarlaşma yolunda harcanacak bolca zaman bırakmışlardır.»*

Balıkçı, dilin doğuşu, evrimi, etkileşimleri ve canlılığı konusuna kafasını çokça yorardı. Sümer ve Hitit uygarlıklarının gelişmesinde Türklerin; Batının gelişmesinde ise bu uygarlıkların büyük etkisi olduğu kanısına varmıştı. *Anadolu'nun Sesi*,[7] *Hey Koca Yurt*[8] adlı yapıtları ile, Anadolu uygarlığı konusunda İngilizce ve Fransızca olarak yazdığı ve daha yayımlanmamış kitapları, hep bu savın savunması niteliğini taşır. Sümer dilinin Türkçeye çok benzediğini belirtirken, Sümercede önemli sözcük ya da köklerin Türkçe olduklarını[9] söyler. Öte yandan, değişik dillerdeki benzer sözcükler üzerinde bekinerek[10] dururdu. Bunların bir bölüğünün onomatope[11] sonucu olabileceğini kabul etmekle birlikte, çoğunun dillerden dillere geçmiş olacağını savunurdu.

Görülüyor ki; Balıkçı, her konuda olduğu gibi, dil konusunda da gerçekçi ve ilericiydi. Dili canlı sayar: her canlı gibi evrimi, gelişimi olduğuna inanırdı. Derdi ki:

«Dil, biçilmiş kaftan gibi hazır olarak bir toplumun tepesine paraşütle inmez. Toplumun yapısı, yaşamı ve içinde yaşadığı ortam, dili etkileyip geliştirir.»[12]

Bu inancının uygulamaya yansıması, yapıtlarında gözlenebilir. Bir Osmanlıca sözcüğün Türkçesini bulabilsin diye -düşünme, sözlüğe bakma, telefon

Balıkçı'nın Bir Tezhîbi.

etme yolunda- saatlarını harcadığı olurdu. Son yazdıklarında kullandığı duru Türkçe, gözden kaçırılası değildir. Bazı yazı ve yapıtları, bu yazının yazarınca yeni baskılara hazırlanırken ve taslakları okunurken, sık sık şöyle derdi:

— Aman ha, gözümden kaçmış eski sözcüklerime çarparsanız uyarın beni! Türkçeleştirelim...

Anadolu'nun Sesi'ne başlarken, eskiden duralamanın asıl, değişmenin eğreti sayıldığını söyler ve «*Bugün bir insan on yıl yerinde saysa, insandan çok antika olur.*»[13] der.

Türkçeye tutkundu. Türkçenin çok zengin, türetim ve gelişime çok elverişli bir dil olduğunu hep belirtirdi. Nasreddin Hoca'nın bir öyküsünde geçen «*dolap-molap*», «*sandık-mandık*», «*yatak-matak*» vb. yakıştırmalarının Türkçeye özgü olduğunu söylerdi. Türkçenin, Eskimocadan Grekçeye, birçok dilleri etkilediği görüşünü öne sürerdi.

Bir söyleşimizde,[14] gelecekteki insanların tek dile yöneleceklerini, Türkçeyi tek dile aday gösterebileceğini söylemişti. Aynı görüşmemizde, Türkçenin bir eksikliğini şöyle dile getirmişti:

«*Türkçenin geri vitesi yok. Sözgelimi İngilizcede dress giyinmek demektir. Başına bir un getirirseniz soyunmak olur. Türkçede bu olanak yok...*»

Sözün özü; Halikarnas Balıkçısı Türkçeyi sevmekle kalmaz; yazı ve konuşmalarında «*yürek açıklığıyle*» kullanırdı. Dil konusunda yazı ve söyleşilerinde sıkça değinirdi. Tamamlayamadığı, dolayısıyle yayımlanmamış çalışmaları arasında *Anlamdaş ve Karşıt Sözcükler Sözlüğü* de vardı. Koca bir defter

EFE

edinmişti. Anımsadığı, okuduğu ya da duyduğu sözcükleri oraya işlerdi. Başka dillerde böylesi sözlüklerin çok olduğunu belirtirdi.

Tüm bunlardan sonra, sorulması olası bir soruyu gözden uzak tuttuğumuz sanılmasın. Söz konusu soru şu :

— Peki, Balıkçı'nın dili niye eleştirilirdi?

İşte yanıtı :

— Balıkçı, Türkçenin olanaklarını ve sınırlarını zorladığı için...

Bu yanıt, tezelden bir soruyu daha çağırır :

— Niye zorlardı Balıkçı, dili?

Yanıt :

— Coşkulu ve ozan[15] olduğu için...

Balıkçı'nın düz okurlarca eleştirilen bazı söz ve dizgelerinin ozan ve şiirseverlerce beğenilip övüldüğü çok görülmüştür.

Şimdi de, bu savın örneklenmesi beklenebilir

«*Sabaha doğru deniz onu kumsala tükürdü.*»[16] tümcesinin, iki «usu başında» gönüldeş arasında uzunca süren tartışmaya yol açtığına tanık olmuştuk.

Balıkçı'nın, Bodrum'la Gökova'yı anlatan konuşma ve yazılarından dizgeler aktarmak ve yorumla sizin aranızdan çekilmek istiyoruz :

«*Burada yıldızlar gürültüleriyle göğü sarsıp inletirler. Yıldız kalabalığına koca gece dar gelir. İçten gelen bir türküyü kapıp koyverin; türkü yükseldikçe mavileşir, maviler içinde erir. Buranın dağları hırlayan dağlardır, pars yapıcı dağlardır. Yükseklik burada çığlık olmuştur. Burada iklim tam insan boyundadır, insana göredir.*»

1) Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) 13 Ekim 1973 cumartesi günü saat 15.10'da ölmüş, 83 yıllık yaşamının çeyrek yüzyılını geçirdiği Bodrum'da toprağa verilmiştir. 2) Bu yargıların yargılanışı konusunda bkz. Tekrarın Tekrarı; M. Doğan, Dost Yayınları, 1972, s. 90 vd. «Halikarnas Balıkçısı'nın Yarattığı Dünya» başlıklı yazı.

3) bkz. Mavi Sürgün, 2. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, s. 26. 4) bkz. Türk Edebiyatı (cilt: III), Ahmet Kabaklı, Türkiye Yayınevi, İst. 1969, s. 636 vd. 5) Altınlık: «Üstünlük» karşıtı olarak kullanılmıştır. 6) İnsan dilinin yetkinliği konusunda bkz. «Ben Erol'un Diliyim» başlıklı, J. D. Ratcliff (Çev. Galip Atakan), Bilim ve Teknik dergisi, sayı 88, TBTAK, Ankara, mart 1975, s. 641 bd. 7) Yeditepe Yayınları, İst. 1971. 8) Hürriyet Yayınları, İst. 1972. 9) bkz. Hey Koca Yurt, s. 170 vd. 10) Bekinmek Israr etmek. 11) Onomatope: Uyum öykünmesi, taklid-i ahenk (Anlatılmak istenen şeyin sesinin taklidi). 12) bkz. Anadolu'nun Sesi, s. 21. 13) agy. s. 1. 14) Milliyet muhabiri Orhan İlhan'la birlikte yaptığımız bu görüşmenin özet-izlenimleri, Milliyet Sanat Dergisi'nin 8 aralık 1972 günlü 10. sayısında yayımlanmıştı. 15) Brüksel'de düzenlenen «Dünya Ozanlar Toplantısı»na Türkiye'den yalnızca o çağrılmıştı. 16) «Ege'nin Öfkesi» adlı öyküsünün bitişi. Merhaba Akdeniz, s. 96. Yeditepe Yayınları, İstanbul 1962.

Halikarnas Balıkçısı'nın Eserleri

Halikarnas Balıkçısı'nın en tanınmış eserleri: *Ege Kıyılarından* (hikâyeler, 1939); *Aganta Burina Burinata!* (roman, 1946); *Merhaba Akdeniz* (hikâyeler, 1947); *Egenin Dibi* (hikâyeler, 1952); *Anadolu Efsaneleri* (mitoloji, 1954); *Anadolu Tanrıları* (mitoloji, 1955); *Ötelerin Çocuğu* (roman, 1956); *Yaşasın Deniz* (hikâyeler, 1957); *Gülen Ada* (hikâyeler, 1957); *Mavi Sürgün* (anılar, 1961); *Uluç Ali Reis* (roman, 1962); *Turgut Reis* (roman, 1963); *Deniz Gurbetçileri* (1969, yılın en başarılı romanı seçildi, 1970); *Anadolu'nun Sesi* (Tarih ve Hellenizm, inceleme, 1971); *Hey Koca Yurt* (1972); *Ege'den Hikâyeler* (1972); *Halikarnas Balıkçısı* (Bütün Eserleri, 1976); *Mektuplarıyle Halikarnas Balıkçısı* (hazırlayan: Azra Erhat, 1976). Azra Erhat'a göre: «Balıkçı'nın davası, Batı uygarlığının beşiği gözü ile bakılan Yunanistan'ın gerçekte uygarlık yarışında Anadolu'nun takipçisi, olduğunu ispat etmektir. Anadolu'nun bilim, sanat ve edebiyatın anası olduğunu ispat etmektir. Bu tarihsel tezi bir yaşam boyu savunmuştur». Şadan Gökovalı'nın tesbitine göre «Balıkçı'nın çevirileri ve başka dillerdeki yazıları» onbir bin sayfayı geçer.

Balıkçı (önceleri Cevat Şakir), çeviriye çocuk denecek yaşlarda başlamıştı. (Hazırlık okumadan girdiği) Robert Kolej'deyken çeviriler yapıyor, bunları imzalı ya da imzasız yayınlıyordu. O kadar ki; Onun kitapları. Üstelik, akşam belli saatte yatma zorunluğu vardı. O, bu sorunu da, ranzasında battaniyenin altına girip, cep feneri ışığında okuyup çevirerek çözmüştü.

Sözün akış yönünü değiştirmeyelim. Kendisinin bana verdikleriyle birlikte, Balıkçı'nın, her birini yazıldıkları dillerden Türkçemize kazandırdığı başlıca 20 yapıtın listesini ve bunlarla ilgili çok kısa bilgileri aşağıda sunuyorum:

1. RIP VAN WINKLE, Washington Irving, Tan Evi Cep Kitapları 2, İstanbul 1938, 90 sayfa

2. KAZAZEDE, Guy de Maupasant, Tan Evi Cep Kitapları 7, İstanbul 1939, 88 sayfa

3. NEFSE İTİMAT, Waldo Emerson, Tan Evi Cep Kitapları 8, İstanbul 1939, 64 sayfa

4 UYKULU KUYTU MENKIBESİ, Washington Irving, Tan Evi Cep Kitapları 9, İstanbul 1939, 64 sayfa

5. KARMEN I Prosper Merimée, Tan Evi Cep Kitapları 14, İstanbul 1939, 64 sayfa

6. KARMEN II. P. Merimée, Tan Evi Cep Kitapları 15, İstanbul 1939, s. 65'ten s. 125'e

7. SÜTNINE, Luigi Pirandello, Tan Evi Cep Kitapları 20, İstanbul 1939, 64 sayfa

8. İTALYAN HİKÂYELERİ, Boccacio, M'Annunzio vesaire, Tan Evi Cep Kitapları 27, İstanbul 1939, 64 sayfa

9. SANAYİ KRALI I, Upton Sinclair, Tan Evi Cep Kitapları 35, İstanbul 1939, 64 sayfa

10. SANAYİ KRALI II, U. Sinclair, Tan Evi Cep Kitapları 36, İstanbul 1939, (s. 128'de bitiyor), (iki cilt bir arada, Kovan Kitabevi, İzmir 1962)

11. HORTLAK RİŞKAV, Rudyard Kipling, Tan Evi Cep Kitapları 41, İstanbul 1939, 996 sayfa

12. ÖLÜLER EVİNİN HATIRALARI, Dostoyevski, Tan Evi Cep Kitapları 45, İstanbul 1939, 64 sayfa

13. GÖKLERDE FUTBOL, Bernard Shaw Tan Evi Cep Kitapları 49, İstanbul 1939, 64 sayfa

(NOT Balıkçı'nın ilk öykü kitabı «Ege Kıyılarından» 1939, bu dizinin 29. kitabı olarak çıkmıştır.)

14. NOSTROMO I, J. Conrad, Millî Eğitim Basımevi, Dünya Edebiyatından Tercümeler, İngiliz Klasikleri 2, İstanbul 1946, 227 sayfa

15. NOSTROMO II, J. Conrad, Millî Eğitim Basımevi, D.E. Tercümeler, İngiliz Klasikleri 2, İstanbul 1948, 240 sayfa

16. İNSAN, ÜSTÜN İNSAN, Bernard Shaw, M. Eğitim Balımevi, Devlet Konservatuvarı Yayınları, İstanbul 1949, 303 sayfa

17. EFES Mİ, KUDÜS MÜ? HAZRETİ MERYEM'İN MEZARI VEYA ÖLDÜĞÜ YER, (Dormition), (Le Ephéese on Jerusalem), (Rahmi Zallak ve Şehber Başik ile), Ege Turizm Cemiyeti Yayınları 3, İzmir 1951, 26 sayfa

18. ESKİ FOÇA TARİHİNE BİR BAKIŞ, Felix Sartiaux, Ege Turizm Cemiyeti Yayını, İzmir 1952, 30 sayfa

Azra Erhat ve Şadan Gökovalı ile.

19. MESNEVÎ, Mevlâna Celâleddin-i Rumi, Farsçadan İngilizceye ve Latinceye. (Yayınlanmadı)

(NOT : Bize anlattığına göre Balıkçı, bu çeviriyi bitirdiği günlerde eline, bir İngilizin derme çatma Mesnevi çevirisi geçince, kendi çevirisini yırtıp atmıştır. Mavi Sürgün'deyse, bu çeviriyi bitiremediğini yazar. s. 36)

20. TURQUATTO TASSO, (Daha nice çevirisi gibi, gazetede tefrika edilmiş, kitaplaşmamıştır. Ş.G.)

BAŞKA DİLLERDE YAZILARI

Nedenini öğrenmeyi beklemeyene garip gelecek bir söz söyliyeyelim : Balıkçı, yazı ve yapıtlarının başka dillere çevrilmesine sevinmezdi. Her sanatçı gibi, mesajının başka ülkelerde, daha çok kişice algılanmasını isterdi elbette. Ne var ki; sözgelimi bir öyküsünün, sözgelimi Çekçeye çevrildiğini öğrenince :

— Kimbilir kim, nasıl çevirdi? Lirizmimin çanına ot tıkamış olmasa bari, diye hayıflanırdı.

Gerçek bir polyglottu Balıkçı. Bana öyle gelirdi ki, bir yazısını çeviremeyeceği, daha doğrusu o dilde söyleyip yazamayacağı dil yoktu. Abarttığımın farkındayım ama, bu sözü geri almak gelmiyor içimden.

TRT'de çalıştığım yıllarda, nece ve ne olduğunu bilmediğimiz plaklar, kitaplar gelirdi. Açardık telefonu Balıkçı'ya

— Sen bildiğin kadar oku, derdi.

Yalan - yanlış okumaya çalışırdık. O, başını gözünü yara yara okuduğumuz sözlerin hangi dilden olduğunu ve ne anlama geldiğini söyleyiverirdi.

1. Kendisi söylerdi; 40'lı yılların sonunda olsa gerek. Van Der Zee Seyahat Acentesi için, birkaç dilde bir EFES Kılavuzu yazmış. Bunu bulamadık.

2. Aynı konuda yani EFES hakkında kapsamlıca bir kitabı, İzmir'deki Ticaret Matbaacılık için hazırladı. Bugüne dek yayınlanmamış olan bu kitabın, bu satırların yazarı tarafından Türkçe söylenmişti, «MERHABA ANADOLU» da yeraldı.

3. Damadı John Noonan tarafından İngilizceye çevrilip, Balıkçı tarafından gözden geçirilmiş üç öyküsü Short Story International dergisinin üç sayısında yayınlandı.

4. «Hoşbulduk Selim Dede» adlı öyküsü, Almanca Merian Dergisinin Aralık 1966 tarihli Türkiye özel sayısında resimli olarak yayınlandı.

5. LE SIXIEME CONTINENT (Altıncı Kıta): Cömert rehber Balıkçı'nın Anadolu'da gezdirdiği nice ünlü kişiden biri, Fransa'daki ünlü L'Astrado dergisinin editörü Louis Bayle idi. Eşsiz anlatma ustası Balıkçı, Bay Bayle'i büyülemişti. Bayle, Balıkçı'dan, L'Astrado için, düşüncelerini özetleyen birkaç sayfa yazmayı kabul edip etmeyeceğini sormuştu.

Balıkçı, bunu çok önemsedi. Doğrudan Anadolu anlatıldığında, batılı dudak büküp geçiyordu. Oysa sözkonusu Akdeniz olunca, «elle gelen düğün bayram» örneği, ilgi çekebilirdi. Ve Balıkçı, 25 Ekim 1969 tarihli mektubu ekinde, «Le Sixieme Continent» başlıklı yazısını yolladı Beyle'e. Yazı, L'Astrado'nun 1971'de çıkan sekizinci sayısının 88 - 97. sayfalarında yayınlandı ve olağanüstü ilgi gördü. Bu yazı üzerine Balıkçı, L'Astrado'nun ilk ve tek Türk üyesi seçildi. (NOT Bu yazının Türkçesi, yakında aynı adla Bilgi Yayınlarında çıkacak kitabımızda verilecektir. Ş. G.)

6. ASIA MINOR (ÖN ASYA): Aynı yıl Balıkçı, İzmir Tercüman - Rehberler ve Turizm Derneği için «Asia Minor» adlı kitabı kaleme aldı. Kitap, İzmir Ticaret Odası ile Ege Bölgesi Sanayi Odasının yardımlarıyla basıldı. (Bu İngilizce kitabın Türkçesi de, «Altıncı Kıta» adlı kitabımızda yeralacaktır. Ş. G.)

Halikarnas Balıkçısı

7. «AN OUTLINE OF HISTORY OF TURKEY» (Türkiye Tarihinin Bir Özeti): Zamanın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı İzmir Bölge Müdürü Hüseyin Avni Sezer'in aracılığıyla, anılan Bakanlık, Balıkçı'dan, Türkiye tarihi hakkında İngilizce bir kitap istedi. Balıkçı'nın birkaç yılda tamamladığı bu değerli kitap henüz yayınlanmadığı gibi, nerede ve ne durumda olduğu konusunda kesin bilgimiz yok.

8. LA JEUNESSE ETERNELLE DE LA MEDITERANNEE (Akdeniz'in ebedî Gençliği): Balıkçı'nın «Altıncı Kıta» yazısı, umduğu yankıyı uyandırmakta gecikmedi. Dünya Düşünce Adamları Komitesi'nin yayın organı olan L'Astrado'dan (YOL) sonra, Kültürel - Artistik - Birlik'i'n yayın organı Carrefour de Provence (Kavşak) bir yazı istedi Balıkçı'dan. Dergi genel yönetmeninden gelen övgü dolu mektup Balıkçı'dan, Altıncı Kıta konusunu biraz daha açmasını rica ediyordu. Balıkçı, büyük bir coşkuyla girişti yazmaya. Bir türlü hızını alamıyordu. Ne var ki; yazı, derginin 1973 yılına ait 12. sayısına yetişemedi. Yazıyı istedikleri gibi kısaltabileceklerini belirten Balıkçı'ya, Birlik Genel Başkanı ve Carrefour Dergisi redaktörü Henri Féraud, şunları yazdı:

«Yazınızdan değil bölüm çıkarmak, virgülüne dokunmak haddimiz değildir. Yazınızı dergimize göre kısaltmak yerine, dergimizin sayfa sayısını yazınıza göre ayarlayacağız. Eminiz ki yazınız; Akdeniz uygarlığının erişilmez dile getirilişidir. Ve bu yazı, Akdeniz insanlarını birbirlerine bağlamada, Akdeniz kadar işlev yerine getirecektir.»

Yazı, Carrefour'un 1974'te yayınlanan 13. sayısında çıktı. Daha doğrusu o sayı Balıkçı özel sayısı olarak çıktı. Yazık ki; Balıkçı o sayıyı göremedi. Başyazıda Robert Ytier, «Akdeniz'in Ebedî Gençliği» ni sunmaktan duydukları gururu belirtiyor ve bu yazıyı, «Büyük Türk yazarı Cevat Şakir'in erişilmez kültür birikiminin ürünü» olduğunu vurguluyordu. H. Feraud bu yazıyla Balıkçı'nın, Akdenizlilere Akdenizi öğrettiğini yazıyordu. Aynı dergide, bu satırların yazarının Balıkçı'nın özgeçmişini, H. J. de Dianoux'un Balıkçı'ya hayranlığını, L. Bayle'in, Balıkçı'nın ölümünün ne büyük kayıp olduğunu belirten yazılarıyla Güzin Dino'nun «Mucizevî Balıkçı» başlıklı yazısı yeralıyordu. (Akdeniz'in Ebedî Gençliği yazısı da, Altıncı Kıta kitabında Türkçe yayınlanacak. Ş. G.)

7. THE MEDITTERANEAN CIVILIZATION (Akdeniz Uygarlığı): Dışişleri Bakanlığı, İzmir'de düzenlenen Akdeniz Oyunları için Balıkçı'dan, Akdeniz uygarlığı ve bu uygarlıkta Anadolu'nun yeri konusunda bir kitap istemişti. Balıkçı buna da «hayır» demedi ve kitabı hazırlayıp yolladı. Bir kamera ustamızın nefis resimleriyle süslenen bu kitap ta -ne yazık ki- hâlâ yayınlanamadı.

Bunların dışında Charles Texier'nin «Asia Minor» undan Mareşal Moltke'nin ««Mektuplar» ından, Dante'nin «Tanrısal Komedyası»ndan vb. çeviriler yaptığını biliyoruz. «Mavi Sürgün» de (s. 59) yazdığına göre, kitap çevirilerinin toplamı 11 bin sayfayı aşkındır. Bu arada «Bodrum» (Halicarnassus) u Türkçe'den başka ingilizce olarak da yazmıştır.

«Anadolu Tanrıları» ve «Anadolu Efsaneleri» ile tıpkı hemşerisi Halikarnaslı Herodot gibi Yunan denilen tanrılarını Homeros'un yarattığına, bunların Anadolu kökenli bir destanda biçimlendiğine inanan Halikarnas Balıkçısı daha ileri giderek, yalnız ilkçağ dininin değil, bilim ve felsefesinin de Anadolu'da doğduğunu kanıtlamaya girişir. Çağdaş Batı uygarlığının kökeni Anadolu'da maddeci evren görüşünde aranmalıdır. Yunan yarımadası bu bakımdan hep geri kalmış, mistik ve idealist kuramlarla uygarlığın ilerlemesine set çekmiştir. Batı'nın Hıristiyanlık etkisiyle dört elle sarıldığı ve bugünedek propagandasını yaptığı «Yunan mucizesi» bir aldatmaca, bir kandırmacadır. Özellikle arkeoloji biliminin son buluntuları çağdaş uygarlık beşiğinin Yunanistan'da değil, Anadolu'da olduğunu apaçık kanıtlamaktadır. «Anadolu'nun

Mehtaplı gecelerde bağlarda ayın donuk ışığı altında kız oynatan efeleri temsil eden Balıkçı'nın bir resmi.
(Resimli Ay, Kasım 1924)

Sesi, Tarih ve Hellenizm» (Yeditepe Yayınları, İstanbul 1971) bu tezin savunmasına ayrılmıştır. «Hey Koca Yurt» yapıtı da aynı görüşün örneklenmesidir. Bu uygarlıkların Akdeniz'e özgü olduğunda hiç kuşkusu yoktur.»

Bütün evreni saran, kavrayan bilgisiyle, genişlemesine yaşayan, derin bir kültür adamı: Halikarnas Balıkçısı. Akdeniz duyarlığı dediğimiz coşkuyu ondan iyi duyan, kavrayan ve anlatan mı var? Öykücüden çok, bir duyma, coşma ve coşturma ozanı o Homeros'tan bu yana bu duyarlığı, adına yakışır bir güzellik ve yaklaşımla dile getiren Balıkçı'yı salt öyküleriyle ele almanın ve değerlendirmenin güçlüğünü, mekanik bir inceleme tasarı uygulayarak yenmeye çalıştım. Bu tutumun, Balıkçı'nın öyküsüyle; romanları, tarih, gezi, mitoloji konusundaki yazılarının ayrılmaz bütünlüğünü zedeleme tehlikesi taşımasına karşın, tutulabilecek en nesnel yol olduğu yadsınmamalıdır. «Balıkçı'nın öykü dünyası» deyince, hemen herkesin aklına deniz'in gelmesi doğal. Gerçekten Balıkçı'yla deniz, denizin adası, göğü, insanı kaynaşmış gibidir. Adlarını bile denizden alır öykü kitapları. *Feyza HEPÇİLİNGİRLER.* Biz toprağı denizci Halikarnas balıkçısından öğrendik. Onun denizi sevmeğe çalıştığı kadar biz toprağı bütün ayrıntılarıyla sevmeğe çalıştık. Balıkçı bizim için mutlu, sağlıklı bir başlangıçtı. Bizim doğuluların temelinde çoğu kez soyutlamalar var. Kavramları, sözcükleri doğanın, insanın şiirinden çok sevmişiz, çok söylemişizdir. Balıkçı bizim ilk denize, ilk özgür doğaya bilinçle, ne yaptığını bilerek açılan yelkenlimizdir. Dünya edebiyatında da çoğu kez doğa bir tıpatıplıktır.. Bir basma kalıplıktır. Doğaya ilk başlayan büyük ustamız, ilk olarak da basma kalıplığı, yıktı. Yeni kişiliği olan, kendi kişiliğine benzeyen coşkun bir doğa yarattı. Balıkçının doğası kendi suretindedir. Bu bir edebiyat için ele geçmez bir talih, bir güzel

başlangıçtır. Bu güzel, talihli başlangıçtan sonradır ki, bizim edebiyatımız dünyaya yeni, ayrıcalığı, kişiliği olan bir dünya vermiştir. Bir Sait Faik, Balıkçı sonrasının ulaşılmaz, güzel bir örneğidir. Sait'in doğası da yaşanmış, yeni bir doğadır. Sadece yaşanmış ama gene de yeter. Hayran olunacak, olunmuş bir doğanın türkücüsüdür Sait. Balıkçının dünyası yalnız hayran kalınarak yaşanmış değil, birlikte çalışılmış, karında, yağmurunda, kışında, dalgasında, güneşinde, fırtınasında içiçe kalınmış, son damlasına kadar çalışılmış, doğanın emeğine katılınmış. *Yaşar KEMAL.* Halikarnas Balıkçısı'nın yazılarından

Ay Yıldız Sembolü

Homer'den çok önce yarı efsanesel ozanlardan Musaeus (Orfe'nin çömezi sayılıyordu. Eflâtun bu ozandan büyük saygıyla bahseder) hep heksametron'la okurmuş şiirlerini. Heksametron İndo-Avrupasal bir vezin tipinden değildir. Homer zamanında Hittitler unutulmuştur. Amazonların, Hittit savaşçı kadın papazları olduğu sanılmaktadır. Hittitlerin, Hittitlerden öncekilerin, Hittitlerden sonra Maoniyalıların, Frigyalıların, Lidyalıların, Karya ve Leleglerin bir de Girit Minoenlerin (çünkü batı Anadolu kıyılarına yerleşmişlerdi) Batı Anadolu kültürüne büyük etkileri oldu. Homer'e (ki ya Kolofon'lu, ya Sakızlı, ya da İzmir'liydi) Melesigenes dendiğine, ve Meles nehri de İzmir'de aktığına göre, Homer'in İzmirli olması ihtimali büyüktür. Homer -her kimse- Anadolu'da yüzyıllarca süregelmiş bir göreneğe uyarak İlyada ve Odisse'yi Heksametron'la okudu. Bu iki büyük yapıt Anadolu'ya yayıldıktan ancak üç yüz yıl sonra (İsadan önce 6. yüzyılda, Pisistratos zamanında Yunanistan'a geçti).

Anatanrıça başlangıçta, hem bâkire hem de ana sayılırdı (yani aynı zamanda hem bâkire hem de ana). Bunun nedeni belki yaradılışta görülen ikilikti. Örneğin, gece-gündüz, evet-hayır, dişi-erkek, tanrı-şeytan, vesaire gibi. Sonra ikiliklerin hemen hemen hepsi üçlük oldu. Örneğin sanat perileri başlangıçta ikiydi, sonra üç zerafetten (grace'dan) üç oldu, adları müz olunca da üç kaldılar, daha sonra (3 kerre 3) dokuz oldular. Ana tanrıçanın azbuçuk değişmişi ve gelişmişi olan Efes Artemisi'nin başında üçlekliğini gösteren, ya birbiri üstüne üç tacı (ya da taç yerine başına bir kule konmuşsa) kulenin bir önde bir de yanlarda üç kapısı vardı. Bundan başka Artemis putlarının belinden aşağıya üç sıra dört geni vardır. Biri önde ikisi de sağlı sollu kalçalarından aşağıya iner. Bu üçlük bâkire, 2 Kadın, 3 Anayı temsil eder. Belki bu üçleklik tanrıçanın doğurucu organının hep üçgen olarak temsilindendir. Efes'te 431 deki Meryem Ananın evsafını tâyin edecek olan konsilde, putperestlikten hıristiyanlığa dönenler, Meryem Ananın, Anatanrıça gibi hem bâkire hem de Ana olmasını istedikleri için konsil öyle karar verdi.

Anatanrıça hem bâkire hem de Ana sayıldığı zaman bâkireliği hilâl olarak temsil edilirdi. Lidyanın bu çok eski damgasında Anatanrıça hem bâkire

Venüs ve Adonis

-hilâl- hem ana yâni ayın onbeşi olarak temsil edilmektedir. Tanrıça burada yağmur yaratmaktadır, papazın yalvarışı üzerine. Resimde ise Tanrıça sonsuz bâkireliği birkaç hilâl'le temsil edilmektedir. Gene yağmur yaratmaktadır. Ama bu timsâlde anatanrıçanın dolunayın bir yanına, yanyana olarak tanrıçanın beş parmağı (daktiller) eklenmiştir. Burada ay beş çıkıntılı yıldız halinde stilize edilmemiştir daha. Diğer resim Troya'dandır. İsa'dan önce 2000 küsur yıla aittir. Bu resimde Ana Tanrıcanın bâkireliğine değil analığına önem verilmiştir. Heksametronun beş daktilleri (önceki ya-

zıda anlatılmıştır) iki toparlak arasına düzenlenerek stilize edilmiştir. Bu toparlakların biri Anatanrıçanın göbeği dünyanın göbeğini, ortasını temsil eder. Omfalos denilir ona. Delfos tapınağı Apollo'ya ait olmazdan önce Anatanrıça Kibel'e aitti. Onun için orada büyük toparlak Omfalos taşı vardı. (Tanrıçaya içki, ortası göbek gibi çıkıntılı kutsal taslarda sunulurdu. Hattâ ozan Firdevsi Anadolu'dan aldığı bilgiyle İran kahramanı Çemşid'e çevresinde yedi kat göğü temsilen yedi daireli göbekli bir tılsımlı tastan şarap içtirir. Adam içti miydi evreni görürmüş. (Ankara müzesinde Gordium (Frigya) kazılarında bulunan bu yedi daireli göbekli kutsal taşlar vardır. Hemen hemen iki şişe Kavaklıdere şarabını alabilirler. Eskiden İstanbul sebillerinde Taşdelen vesaire suları madensel taslarda böyle böbekli ve yedi daireliydi. Summer'lerin bulduğu yedi yıldız, yâni günümüzün arkaik haftası. Neyse konumuza dönelim. Yıldıza yalnız Omfalos'da değil ama zafer dalında da önem verilmiştir. «Palme de Victoire» beş çıkıntı konmuştur. Ondan başka üçlek doğum organına ufki beş çizgi, yukardan aşağıya da üç çizgi konmuştur. Afrodit'in aslı da anatanrıça Kibele'dir. Hittitler ona hem Kupapa diyorlardı hem de Hepa.

«Mavi Sürgün»de Bodrum'u, Bodrum kıyılarını, denizini, denizin rengini, günün ve gecenin bütün saatleri içinde, en ince ayrıntıları ile anlatırken, kimi gün tek başına bir sandala atlayıp hiç bilmediği küçük koylara gittiği ve o koyların güzelliği karşısında yapayalnız ağladığını yazar. İşte onun yaşamında her şey, doğanın birden bulunuvermiş, bir anda karşılaşılmış, herkese nasip olmayan, ancak sevgiliye açılan bu canlı yüzü ile başlar. Artık Cevat Şakir, coşkun bir sevdalı gibi, hem yaratılan, hem yaratan olacaktır. «Bir bakıma onun yarattığı» Bodrum'un öyküsü ile, sanatçının serüvenini atbaşı koşacaktır. Dışardan getirttiği nice bitki tohumunu, küçük saksılarda, görülmemiş bir gözetim ve özenle, nerdeyse ninni söyliyerek büyütür, fidanlarını, çiçeklerini Bodrum'un toprağına aktarır. Gün olur, fırtınalar bunca emeği silip süpürür, ama umutsuzluğa kapılmaz o, yeniden başlar işine. Cennetini kuracaktır çünkü. Onda benim gördüğüm en belirgin tutku, «can» dediğimiz şeye karşı olan derin sevgi idi. Öyle ki, insanlar, insanların karakterleri, bütün o sürgün yaşamı boyunca onu çokça oyalamamıştır sanıyorum. Yoksa bir sürgün için, herkeslerin uzaktan korkarak baktıkları bir sürgün yeri kim bilir ne tuzaklar kurardı! Cevat Şakir ise, bir kum tanesinin güzelliğinden, bir tohumun toprak altındaki kımıltısından, bir fidanın geleceğini düşlemenin büyüsünden sarhoş olarak kendini uzak tutmuştu bu tuzaklardan. Toprak ana ve deniz korumuştu onu. Bir bakıma yeni Türkiye'nin niteliğini açıklayan en belirgin örneklerden biridir, Cevat Şakir. İşi bitti sanılan, umut kesilmiş bir ülkede «inanmak» nasıl bir tansık (mucize) yarattı ise, o da sürgününü öylece cennete çevirir. Cezasını bağışladıklarında anlaşılır ki. Cevat Şakir onca yıl hiç de ceza çekmemiştir orada, tersine olarak mutluluğunu ve kişiliğini bulmuştur. Ayrılmaz oradan. Öyle ki, yeni kişiliğini tanıdıkça, bu kişiliğin toprak ve su ile nasıl kaynaştığını anladıkça, sanki kendi tarihini yeniden kurmak, kendi adını yeniden koy-

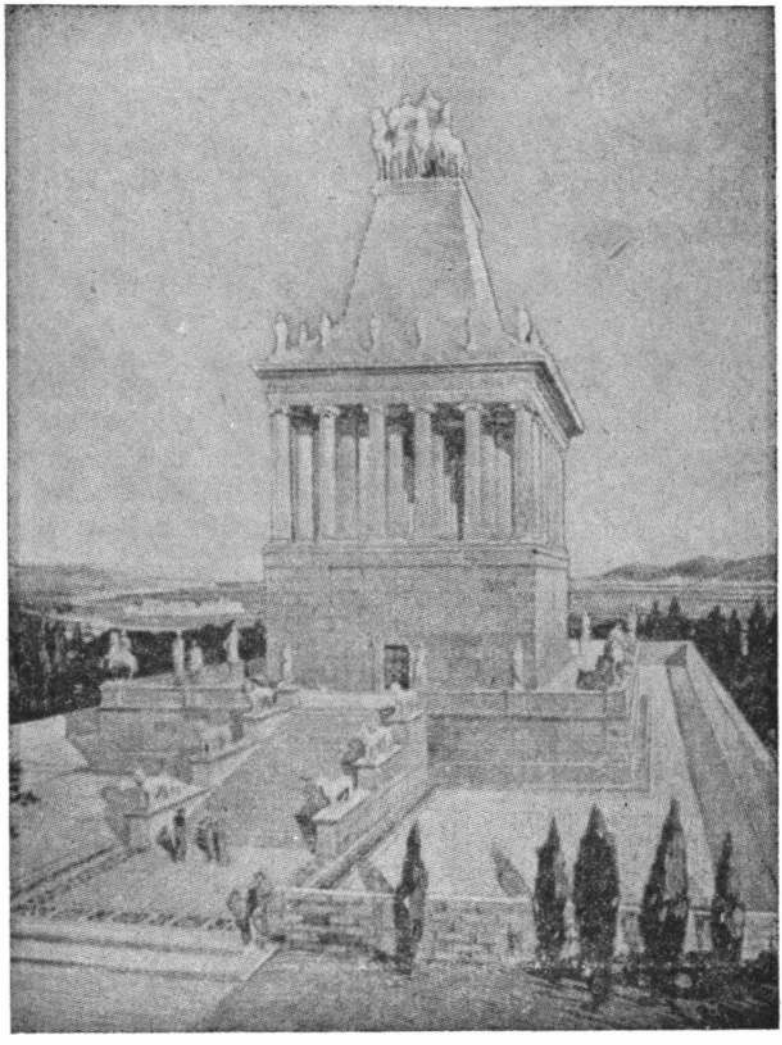

Bodrum Mozolesi

mak hevesine kapılır ve «Halikarnas Balıkçısı» olarak, taşı toprağı ile geçmişe doğru yola çıkar. Bakarsınız ki, sürgünün zincirleri, Anadolu ilkçağının kimsesiz yollarında şangırdayıp duruyor.

Yunan ilkçağı, Yunan mitolojisi, aydınlarımız arasında ona gelinceye değin epey meraklı bulmuştu kuşkusuz; nitekim Cevat Şakir de bu kaynakla daha Londra'da eski uygarlıkları okurken ilişki kurmuştu elbet. Ama «Halikarnas Balıkçısı»nın eski Anadolu üstüne konuşmasına değin bu konuda görülen durum ile, onun yaklaşımı arasında büyük bir anlayış ve tutum ayrımı vardır. Ondan öncekiler için

eski Yunan uygarlığı, Yunan mitolojisi, entellektüel bir uğraş, bir Batılı olma hevesi, bir edebiyatı süsleme aracı, isterseniz bir bilgi taslamadan başka bir şey değildi. Öyle olduğu için de kültürümüzde biraz acaip, neye yaradığı, neye yarayacağı belli olmayan bir ek olarak kalmıştır. Oysa Halikarnas Balıkçısı, bize onun toprağımız gibi, denizimiz gibi, denizimiz gibi, tohumumuz, bitkimiz, çiçeğimiz gibi bir şey olduğunu gösterdi. *Melih Cevdet ANDAY* Cumhuriyet'te yayınlanan 21 Ağustos 1967 tarihli «Tarih ve Hellenizm» başlıklı yazısı :

Anadolu'nun Sesi

Batılı açıdan Hellenizme bir de Hıristiyanlık karışıyor, ve Hellenizm Bizanslı oluyor. Buyurun size, tüm aytı bir uygarlık ve kültür. Hem de eski klâsik Grekçe ölü bir dil sayıldıktan sonra. Ama, ne var ki Sokrates'in ölümü İsa'nın ölümüne benzetiliyor ve klâsik Atina, Hıristiyanlığın müjdecisi sayılıyor. Sokrates'le Platon ve Aristoteles Sen Ogustin ve Akinalı Tomas yoluyla Hıristiyanlığa kavuşuyor. Böylece Hıristiyan Rumlar, Hellenizmin mümessilleri ve hattâ klâsik Atina kültürü, putperestlikten ziyade Hıristiyan kültürü sayılıyor. Oysaki klâsik Greklerle, Bizans Rumlarının arasındaki uygarlık ve kültür zıtlığı gibisi tarihte az bulunur.

Ya o zamanın İyonya ve Anadolusu? Onların kültür ürünlerinin çoğu Peleponessos savaşlarında çarçur olmuştu. Geride kalanları da -ki zaten pek azı kalmıştı- İskenderiye kitaplığında yandı. Bizans İmparatoru Teodos, İskenderiye Piskoposu Teofilos'a «putperestlerin kitaplarını hep yak» diye buyurunca, İyonyadan kalan yapıtlar da yok oldu. Bu emir yalnız kitaplar için değildi; klâsik heykeller de parçalandı. Fransızlar «Les absents ont toujours tort» derler. «Ortada olmayanlar hep haksız çıkar» demektir. İyonya böylece sessiz ve haksız kaldı. Ama Anadolu ve İyonyanın da söyleyeceği bir insan sözü vardır. Ona : «Anadolunun Sesi» diyoruz.

Şimdi İyonyayı, yani Anadoluyu ele alacağız. Şimdiye dek, bir sürü yavan teferruata dalmak, soy karışımına parmak basmak, onunla ilgili karmakarışık mitolojik akımları, tarihsel gerçekleri bildirmek zoru vardı. Bunlar yapılmasaydı bundan sonra yazılacaklar havada kalacaktı.

Hellenistan hakkında birçok, İyonya yani Anadolu hakkında pek az kitap yazılmıştır. Kitabın yanlışı, yanılmışı olur ama, kötüsü olmaz. Bir kitap ne denli gerçekten sapmış olsa da, sapışıyla doğru yolu göstermiş, bir iş görmüş, insanlığa yararlı olmuş olur. Ama kitap, ezberlenip, Hellenizm diye altında ezilip çürümek için okunmaz. Kitap insanoğullarına bir omuz veriştir ki, başka insanoğulları, o omuza çıkarak dimdik dinelsinler ve ufukların ötesini görebilsinler. Görmek de kendi kafa ışığıyla olur. Kendi kafa ışığında görülen gerçek ne ise, insanoğlu ona tanıklık etmek ve bireysel çıkarı dolayısiyle yalancı tanıklık etmemek zorundadır. Yalancı tanıklıkla insan yalnız yurduna değil, soluduğu havaya, içtiği suya, yediği ekmeğe, kendi canına, insanlara, taa evrene ihanet etmiş olur.

Bakkhos törenlerinden temsilî bir görüntü.

ANA TANRIÇA

Erken taş çağında, insanlar nerde olurlarsa olsunlar, ister Asyada ister Avrupada, hepsinin de taptıkları tanrı yeryüzünün ana tanrıçasıydı. İskandinavyada da, Akdenizde de bu böyleydi. Ne var ki, ana tanrıçanın adı tapınıldığı yere ve o yerde konuşulan dile göre değişiyordu. Daha önce Semele'nin Frigya dilinde ana tanrıça demek olduğu yazılmıştı. Apuleius (İ. s. 2 nci yüzyıl) Rhea, Here, Leto, Artemis, İsis ve daha başkalarının başka başka adlarla çağrılan hep aynı ana tanrıça olduğunu yazar. Rhea ile Here Türkçede «yer» yani yeryüzü, yer anası sözüyle aynı köktendir. Ama bir yerde bir adla anılan ana tanrıçanın o adı başka bir yerde, önceki yerin adiyle anılıyorsa, o ana tanrıçanın önceki yerden sonraki yere taşındığı anlaşılır. Kadının üstün olduğu matriarkal toplum düzeni, patriarkal düzene dönünce, işler karışır. Dişilerin, dişiyi de erkeği de doğurduğu gibi, Ana Tanrıçalar da erkek baba tanrıları doğururlar. Daha sonra oğulları olan tanrılar bakarsınız kocaları, babaları ya da erkek kardeşleri olur. Kimin kimden ve kimin nesi olduğu işi Holivuttaki kadın erkek yıldızlarının boşanıp evlenmeleri gibi arapsaçına döner. Bunların girdisi çıktısı işi konumuz dışındadır. Bir yerde bir adla anılan tanrıya başka bir yerde aynı adla tapıldı mı, tanrının önceki yerden sonrakine taşındığı belli olur demiştik. Anadoludan Suriyeyle Filistine hattâ Hicaza taşınan Bakkhos'sel tanrıçalardan örnek verelim:

Anadolunun Frigya bölgesinde Semele olarak tanınan Ana Tanrıça, Orta Anadoluda Kybele ya da Hepa diye anılıyordu. Güneybatı Anadolu yani Likya'da ise Likya dilinden Lat diye anılır. Hepa Batı Anadoluya taşınınca Hebe olur ve Olympos tanrılarına nektar şerbe-

tini sunan sâki olur. Ama Filistine kendi adlarını veren Anadolu göçmenleri Pulasati'ler Hepa'yı Yürselim'e (yani Kudüs'e) taşırlar. Orada Hepa Heve, yani Havva anamız olur. Yürselimin kahramanı, daha doğrusu Kan'anlıların kahramanı olan Adamos'a evlendirirler. Hepa küçük çocuk Bakkhos'u bir sepet içinde başında taşırmış; üzüm sepeti olacak. Kybele Mekkede Hubel ya da Kibel diye anılırdı ve Kureyis kabilesinin özel tanrısı oldu. Uhut gazasında Ebu Süfyan onun adına kılıç çekti. İslâmlıktan önce Kâbede bir kolu altın büyük bir putu vardı.

Likyalı Lat'ı (İngilizce lad ile lady aynı köktendir) Yunanlılar Leto'ya çevirdiler ve Apollon ile Artemis'in anası yaptılar. Apollon da Likyalı olduğu için Atinadaki bahçesine Likeum dendi; lise, lise tahsili bu sözden gelir. Leto'nun adını Leda'ya da çevirdiler; Leda kuğu kıyafetine giren Zeus'le çiftleşir ve bir yumurta yumurtlar. Gene Ana Tanrıçanın dünya yumurtasıdır bu, ama Leda'nın yumurtasından Helene doğar, Helene'nin Troyaya kaçırılması İlyada'ya konu olmuştur.

Böylece Bakkhos'a bağlantılı olan Kibel, Hubel hattâ Lat ve Bakkha anlamına gelen Mainad'lar put olarak Kâbeye dikilir. Ku'rân-ı Kerimin «Velnecm» sûresinin bir âyetinde bunların adları verilmektedir: «Efereytümül Late vel Uzza vel mennatel salisetul uhra». Burada Late putu ana tanrıça Lat'tır, Mennate ise Mainad'ları başka bir deyimle Bakkha'ları temsil eder. Bu putların kimisi tahtadan, kimisi de taştandır. Nitekim kutsal taş «hacerul'esved» kalmıştır. Bunların hepsi de dişi tanrıçalardır, örneğin Halid bin Velid bunları kılıçla kırarken içinden şeytan çıplak bir kadın olarak ve dişlerini göstererek kaçtığını görmüş.

Anadolu bu orgiya'lı taşkın törenlerin kaynağı olmakla beraber, tabiat ilminin ilk kurulduğu yerdir. Dünyada ilk defa olarak kendini özgür duyan insanoğlu gene dünyada ilk defa olarak doğa ve evrenin natüralistik, fiziksel bir yorumunu yapabilmiştir. İ.Ö. altıncı yüzyılda Thales güneş tutulmasını tutulmazdan çok önce hesaplamış ve güneş saatini de icat etmişti. Thales'le ondan sonraki fizikçiler Lavoisier'den çok ileriydiler denebilir. Hele Efesli Heraklit modern atomcuların katındaydı. Avrupa uygarlığının ana kökü olan fen Anadoluda başladı. Bunun nedenini orada insan kafasının mistik düşüncelere müsait yetişmemesinde aramalı. Anadolu düşünürleri kendilerine filozof değil, fusiologos yani fizikçi diyorlardı. Ama bunların giriştikleri gelişmenin önü kendilerine filozof diyenlerle kesildi. Heraklit «realite simdi ve buradadır» demekle Einstein'in zaman ve mesafe teorisini hazırlamış oldu. Yoksa Sokrat ve Platon'lara bugünün atomik buluşları, Einstein'in teorisi anlatılsa, adları «hikmeti seven» anlamına gelen bu filozoflar bunları deli sayarlardı. Onlar «şimdi ve buradayı» inkâr eder ve şimdiyi

Halikarnas kahramanı dünyanın ilk kadın amirali Artemisiya.

de, burayı da dünyanın yalancı görüntüleri sayarlardı. Hani şu mağara duvarındaki aldatıcı gölgeler olur şimdisi de, buradası da. Onlar realiteyi bırakıp idea'lara, gerçeksiz kavramlara kaçtılar, ama asıl tuhafı «idea» sözü bile nesnel, yani objektif bir görüştür. Neyse... İnsanoğluna yüzyıllarca zaman kaybettirdiler. Platon'un ideal akımı pek tabiî olarak neoplatonizme, sonra da dinlere karıştı. Sokrat'lar, Platon'lar cennetmekân olduktan sonra, «sofia» meşalesi Olimpiyat meşalesi gibi Bizans İmparatoru Theodosius'a verildi, o da meşaleyi İskenderiye pat-

riği Theophilos'a toka etti. Patrik meşaleyi kapınca kadıya turfanda hıyar yetiştirincesine İskenderiye kütüphanesine koşup, kütüphaneyi tutuşturdu. Ama bu konumuz dışındadır. Anlatmamızın nedeni Bakkha'lar, Silen'ler, Pan'lar ve Satir'ler alaylarıyle yukarıda anlatılanlar arasında bir ilinti olmadığına parmak basmak içindir. Bir ilinti olsaydı eğer, zeybekler dağ başında «dağlar bizimdir» diye oynıyacaklarına sim'hanede babası tutmuş Rufai dervişi gibi zikrederlerdi.

İnsan Aklı

İnsan aklı yarı uykulu - yarı uyanık, sanki bir kuyu loşluğunda, korkunç mitolojik düşler ve karabasanlar görürken uyanmış. Zaten, açık gözlerle uyanılınca, karabasanlar mı kalır? Ecinniler, devler, putlar, Tanrılar apar topar bir kaçışla yokoluverirler. O loş kuyudan yavaş yavaş, bir insan kafası ve usu çıkmış. Çıplak insan gözü sipsiftah doğa ve evrende fırdolayı gezmiş.

Thales (İ.Ö. 640 - 550) İ.Ö. 26 Mayıs 585 yılında olacak güneş tutulmasını bir yıl önce hesaplamıştı. Böyle bir hesabın yapılabilmesi, ancak yüzyıllardan beri bilginin birikmiş olmasıyla mümkündü. Bu bilgi, başka yerde değil, Anadoluda birikmişti ve Doğudan gelmişti. Hem bilgi olarak gelmişti, hem de bilgi taşıyan insanların doğudan batıya göç etmesiyle gelişmişti. Zaten Herodotos -önce de yazıldığı gibi- Thales'in ırk itibariyle Fenikeli olduğunu yazar (Kitap I, 168 - 70). Belki de Fenikeli değildi, ama bunun doğru olması ihtimali vardı ki böyle diyebiliyordu. Bu da Anadolu'da halkın ne denli karışık olduğunu gösterir. Bugün, antik çağın başlangıcındaki olayların çoğunun, hemen hemen ne zaman olageldikleri hesaplanabiliyorsa, bu, Thales'in sayesindedir.

Sinop'lu Diyojen

Bilindiği gibi, Hellenistan'ın düşünürleri - ebedî gerçekleri ve erdemin nerede olduğunu aramakla meşguldüler. Anadolulu, Sinoplu Diyojen'in Atina'da güpegündüz fenerle insan aramasını gülünecek masal saymak, gülünçtür asıl. Bir şeye, düşünmeden gülmek, çok tehlikeli bir iştir. Bu, Diyojen denilen Nasrettin Hoca'mız ve domuzuna Bektaşimsi canın ne olduğunu bilmiyoruz. Belki de Platon'a, «Masayı anlarım, ama masanın ideasını (yani ebedî masayı) anlıyamam» dediği için adam gülünç sayılmıştır. Sandık içinde yaşıyordu, deniliyor. Atina'da o sırada, Atinalıların ikiyüzbinden aşkını, sandık ve mağaramsı oyuklar içinde yaşıyorlardı. Fukara Diyojen oligark Platon gibi bir evde oturabilir miydi? Ama, oligarkların hiçbirinin Büyük İskender'e diyemediğini, o, tok sesle, «Defol oradan, gölge edip durma!» dedi.

Mısır'la Babilon'da kimi empirik bilgiler edinilmişti. Onları İyonlular öğrendiler. Ama Mısır'da, Babilon'da, günümüzün anlayışına göre «fen» de-

Hitit'lerle ilgili araştırmalar da ilk önce Suriye'den başladı. Hitit sözüne İncil'in başında birkaç kez raslanır. Hazreti İbrahim'in karısı Sarah, Hititmiş. Hitit kalıntıları izlene izlene Suriye'den kuzeye doğru gidildi ve sonunda Hitit Başkenti Hatuşaş'a Kızılırmak kavsinde, Boğazköy'de rasgelinince hayretlere kapılındı. Ondan sonradır ki Anadolu büyük önem kazandı ve orada başka uygarlıkların kökleri arandı... Bu kalıntılar, İlk Çağ Tarihini ve tarih öncesini alt üst etmektedir. Anadolu'nun bu uygarlıkları, Mezopotamya uygarlıklarından hiç olmazsa iki bin yıl öncesine çıkar. İnsanoğlu uygarlığının beşiği Mezopotamya'da sanılırken ve oradan kuzeye geçtiği düşünülürken, şimdi Anadolu çiftçileri ile sanatçılarının çok daha önceleri yarattıkları uygarlığın güneye doğru gittiğinden şüpheleniliyor. *Halikarnas BALIKÇISI.*

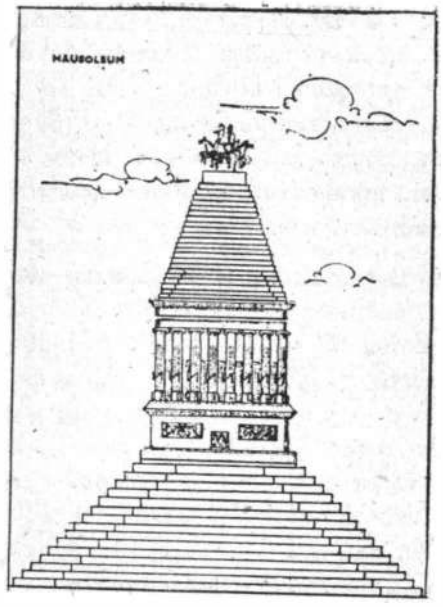

nebilecek bilgi yoktu. Mısır'da din, salt ölümden sonrasıyla ilgilendiği için, Mısır bir mezaristana dönmüştü ehramlarla. Nil suyunun kabarmasını hesaplamak için, papazlar azbuçuk astronomi bilgisi edinmişler, bir çeşit de resim yazısı icat etmişlerdi, o kadar; Sümerler ve daha sonra Semitik imparatorluklar büyüde ve kâhinlikte yararı dolayısiyle yıldızlarla ilgilenmişlerdi. Onlar da bir çeşit kunyeform yazı icat ettiler ve orada durdular.

Ölümden Sonrası...

İyonların moral tanrıları yoktu, ondan ötürü kafaları, şunu bunu yasaklayan kutsal buyruk ve yasaklarla bağlı değildi. Ölümden sonrası, öteki dünyayla ilintili -a priori- bir düşünceleri de yoktu. Bundan ötürü ölümden sonrası için kafaları, bencil korkularla ve umutlarla bağlı değildi. Ölüler, gözsüz göremez, kulaksız işitemezlerdi. Onlara «gölgeler» deyip geçiyorlardı. Çünkü onların «solid» bir cisimleri yoktu, beyinsiz ve düşünemezlerdi. Gövdenin yok olmasıyla, kişi de yok oluyordu. İyonlardan önce Mısır ve Sümerlerin empirik buluşları, bir sürü büyüsel, kabasaba mitolojiyle yüklüydü. Anadolu kafası o yükleri fırlatıp attı. Ortada papaz ve kıral da yoktu ki, insan kafası, işini gücünü bırakıp, onların müktesep haklarını savunma yolunda perişan olsun. Evet, kölelik vardı, ama kölelik'i', Atina'daki gibi, sanatları ve teknikleri, yeni toplumun yararına olan her davranışı hor gören bir üstün oilgartlar sınıfı yaratmamıştı.

İyonyalı düşünürler, kendilerine filozof demiyorlardı. Filozofos Hellenlerce, «hikmet sever» demek, yani toplumlardan uzak ve toplumlara bir lokma ekmek yararınca faydaları dokunmadan, bulutlar üzerinde oturup, aşağılık yeryüzüne boyuna moral ve metafizik inciler saçan adam demektir. İyon düşünürlerine gelince: «Fusilogos» (Fusis: doğa, logos: bilgi) diyorlardı. Logos, asıl «söz», ya da «söz eden» demektir. Çünkü, altıncı yüzyıla kadar, günümüzün anlamında «edebiyat», ya da yazı yoktu. İyonya'da yazı başladı ve yazarlarla okuyucular önce orada peyda oldular.

«Logografi» sözcük - yazanlar demektir. Daha önce hiçbir şey yazılmaz ama anlatılır, ya da türkü diye söylenirdi. «Logos» aslında budur. Ama, Iyonlarca bu sözcük, bilgi anlamında idi. Böylece Fusilogos «Doğa Bilgini» demektir. Günümüzde bu düşünürlere «Fizikçi» denir. Zaten, atom sözcüğünü de onlar uydurdukları için, onlara «Anadolu Atomistleri», yani atomcuları denir. Sonradan «Logos», başka dillerde, birkaç tümcede çevrilemiyecek kadar çok ve güç anlamlara bürünmüştür. İnsan aklı (usu) demektir, İyonyalı yazarlarca «Evrenin temel nedeni» anlamına da gelir. Sonradan, Hellen «Stoyik» leri «Logos» u tanrılaştırdılar. Sen Jan (Evanjelist) asıl İncil'in dördüncü Testamanının baş tümcesinde «Başlangıçta Logos vardı ve Logos tanrıydı ve Logos, tanrıyla beraberdi» der. Bunu İyonyada öğrenmiştir. Efesos'lu Heraklit'e göre «Logos» Kozmos'a üstün değildi ama onun özündeydi ve değişmenin, hareketin kendisinde ve kendisiyle bir olan öz yasasıydı. En özet olan «Liddel ile Scott» un sözlüğünde «Logos» u anlatmak için beşbinden çok sözcük kullanılır.

Üç Çağ

Burada şunu anlatmak zorundayız: İnsanlar uygarlık yolunda üç aşama, ya da çağdan geçmişlerdir: 1 — Büyü (ya da afsun) çağı, 2 — Din çağı, 3 — Fen çağı (buna akıl çağı da diyebiliriz). Bu aşamaların birinden ötekine geçişte, toplumların önceki çağdan tamamen sıyrıldıklarını sanmamalı. Günümüzün teknolojide en ileri sayılan toplumlarında bile din, hattâ büyü aşamasının kalıntıları vardır. Bu aşamaların üçünde de amaç ekmektir.

Halikarnas Balıkçısı'nı Bodrum'a sürgün eden yargıç, biliyor muydu böyle mutlu sonuç doğacağını? Cevat Şakir'in Bodrum'u, o yıllarda bir sürgün kasabasıydı. Fakir balıkçıların, çilekeş süngercilerin Ege kıyısında barınağı. Bunca zengin bir tarihin bugününde yoksulluk limanı. Sürgün yazar. Anadolu'da yaşamış uygarlıklara orada yakınlaştı, yaklaştı. Deniz, kum, ağaç ve taşta, toprakta, madende biçimlenmiş eski uygarlık kalıntıları arasında yaşadı. Anadolu'dan çeşitli uygarlıklar gelmiş geçmişti. Adları nice değişik olursa olsun, bu uygarlıkların tümü de Anadolu'nun uygarlığıydı. Hiç bir yenilik eski'den bağımsız değildir. Hiç bir uygarlık, eski uygarlıkların mirasını topyekûn reddedemez. Bugünü anlamak istiyorsak, geçmişe dönük bakışlarımıza bu yasayı nakşedelim. Cevat Şakir, Bodrum'da bu sırrı keşfetmişti: Anadolu

insanı, Anadolu'nun bugününe sahip olmak istiyorsa Anadolu'nun dününe sahip olmak zorundadır. Yerin altında ve yerin üstünde ne denli zenginlik varsa Anadolu'da, tümü bizimdir. Bizim olduğunu bilmek bir bilinç işidir. Ege'deki taştan tiyatroların, tapınakların, kemerlerin şurasını burasını kaplamış otları keçilerine koyunlarına yedirten bir genç çobanın dünden habersizliği ayıplanamaz. Çünkü okumuşların bilinçsizliği yanında o çobanınki çok masum kalır. Anadolu'dan tarih hazinelerini güldür güldür Batı'nın müzelerine taşıyanlara göz yummamız daha beter bir karanlığın sonucu değil miydi? Yalnız Ege'de değil, tüm Anadolu'daki tarihin sahibi Anadolu'da bugün yaşayan insandır. İşte bu bilincin ilk tohumlarını kültür çevrelerimize serpen insan, Halikarnas Balıkçısı, veya öz adıyla Cevat Şakir'dir. *İlhan SELÇUK*. Bir toplum büyük yazarlar yetiştirebilir. Ama, bir de insanın, yaşamının bütün hesabı önüne çıkarıldığı zaman aldığı bir bütünlük var. Kişilik orada beliriyor. Öyle özgün bir kişiliği vardı ki, o sevgili büyük insanın kendinden önce gelen bir kimseyi nasıl ansıtmıyorsa, nasıl eşsizce, kendisinden sonra da yerinin doldurulmayacağına inandırıyor, kendisini tanıyanları. Önce buradan duyuyor, yorumluyorum onun kaybını. Sanki büyük bir heykel kaldırıldı büyük bir alandan. Daha doğrusu gezdiği, adım attığı bütün alanlardan. Yaşayan canlı bir heykeldi o. Eski Yunan tanrılarıyla akrabaydı o heykel. Evet bir efsane kişisiydi Cevat Şakir. Bu efsane onun sayısız tutkularla dolu yaşamı, nükteleri, sözü Anadolu'daki tarihin sahibi Anadolu'da bugün yaşayan insandır. İşte sohbeti üzerine anlatılanlarla doğdu. İstanbullu, İzmirli aydın çevreler ile Bodrum'un balıkçıları, narenciye ekicileri, İzmir'in esnafı geliştirmekte bir bakıma yarattılar bu efsaneyi. Bir gün Bodrum'a yolunuz düşerse yaşlılar, kadınlar, çocuklar aralarında bir balıkçının yaşadığını hayranlıkla anlatacaklardır sizlere. *Necati CUMALI*. Balıkçı'nın kitaplarında bulunmayan bir başka yazısı

Büyük Menderes Irmağı

Hey hey, koca Büyük Menderes Irmağı!...

Böyle bir nida ile başladığım için, gelenek ve görenek düşkünü ne kadar muteber, muhterem ve muhteşem vakur ve oturaklı kalem erbabı varsa, hepsinin, «bu ne lâubalilik?» diye tüyleri ürperir. Çünkü o ciddî sözler eder, edâlı, usûl budalası precieux ediplerce her canlılık, her fırlayış ve hız hoyratlıktır. Düşünmezler ki; koca Menderes'ten sözaçıldı mıydı, insanın mutlaka deli gönüllülüğü tutar ve coşar insan. Yurdun en şanlı ırmağıdır yahu o! Hızlı suları batıya doğru, batı denilen uygarlığı götürdü; Hellenistana da, İtalyasına, Fransa ve İspanyasına da! Oradan da kuzeye, yani kabak kafalı (Brakisefa!) kuzeyli barbarlara da!

Isparta'nın kuzey batısında, Dinar'ın hemen güneyinde, Anadolunun ve Frigyanın, denizden 900 metre yüksekliğe varan yaylasında Keçiborlu kenti vardır. Onun yanıbaşında Pınarbaşı denilen küçücük göl sığınır. İşte Büyük Menderes Irmağı, ilk önce o gölün bir kıyıcığından harıl harıl boşanır. Eski-

den o göl ve dolaylarına «Avlokrene» denirdi. Çünkü, Homeros'tan yüzlerce yıl önce, «Avli» denilen flüt ilk kez oralarda biten kamışlardan kesilip yapılırdı. Eski Frigya flütü ilk kez ora, yani Frigya dağlarında angılandı. Orası dünyanın efsanelerle -belki de- en zengin köşesidir.

Kutsal Dindimos (Murat) dağı o yörenin kuzeyindedir. O dağın güney yamaçlarında da, Anadolunun büyük Ana Tanrıçası Kibele tapkısının merkezi olan Pesinus kenti yükselirdi. Kibele'ye tapınılan Kelainai kenti de Büyük Menderes kaynağının hemen yakınındadır.

Kibele'ye, Dindimos dağının adı dolayısıyle «Büyük Dindemene Ana» diye yakarılırdı. Kuş uçmaz kervan geçmez yaban dağ ve ormanların boynuzlu ve keçi ayaklı tanrısı Pan'ın hem bu yöre, hem de Kibele ile yakından ilişkisi vardı. Çünkü bilindiği gibi Pan, avli yani flüt çalardı. Ama onunu çaldığı 'avli'ye Sirinks denilirdi.

Sözümona bir gün Pan, güzel su perisi Sirinks'i, gölde çırılçıplak yıkanırken görür. Hemen ona sarılmak ister. Kız kaçar, Pan kovalar. Sirinks, Pan tarafından elegeçirilmemesi için göle yalvarır. Avlokrene gölü de, acıdığı peri kızını kamışa çevirir. Pan, o kamıştan değişik boyda parçalar kesip, bunları balmumuyla yanyana yapıştırır. İşte ondan sonra, Sirinks dediği kamışlarla dudak dudağa kalır. Pan üfledikçe kamışlardan, zavallı peri kızı Sirinks'ın yoksul sesi çıkar; Pan'ın gözlerinden de, acıyla ağır gözyaşları dökülürmüş...

Marsyas söylencesi de o yöreye aittir. Derler ki; Marsyas, Büyük Menderes'in kaynadığı yer yakınındaki Kelainai (ya da Selene) kentinde doğmuş. Kendisi, Frigya havaları yakarmış... Kibele, Pan ve Diyonizos gibi tanrılara ilâhiler düzermiş. Ve yaktığı havaları Homeros ya da Yunus Emre gibi, diyar diyar gurbetlerde taban teperek, flütüyle hazin hazin öttürürmüş. Aslında Marsyas'ın bir müzik dehası olduğunu kabul etmemiz gerek. Değişik sesler çıkarmak için ayrı boylarda kamışlar kesmek yerine, ayni kamışta delikler açmış. O zamana kadar ayrı kamışlardan çıkarılan değişik sesleri, tek kamıştan çıkarmayı başarmış. Buna flütün de, kavalın da atası denebilir.

Marsyas, batıya doğru giderken, Nissa (Sultanhisar) kentinde, Işık ve Güzel Sanatlar Tanrısı Apollon'a rasgelmiş ve Tanrı'ya meydan okumuş. Marsyas flütünü öttürerek, Apollon da lirini tıngırdatarak yarışmaya girişmişler.

Frigya Kralı Midas, bir de Tmolos (Bozdağ) yargıcı olmuşlar. Midas oyunu Marsyas'a verdiği için, Apollon tarafından, kulakları eşek kulaklarına çevrilmiş. Marsyas'a kızan Apollon, onu bir zeytin ağacına asarak diri diri derisini yüzmüş. Sözümona o deri, tarih çağlarına kadar, Kelainai'deki bir mağarada asılı dururmuş. Ne var ki; ölüm bile Marsyas'ın müzik duygu ve tutkusuna ket verememiş. Anadolunun karlı dağlarından kaval sesi bir gelinkuşağı gibi çözülüp yamaçlardan aşağı süzülünce Marsyas'ın derisi duyguyla titrer, tüyleri ürperirmiş.

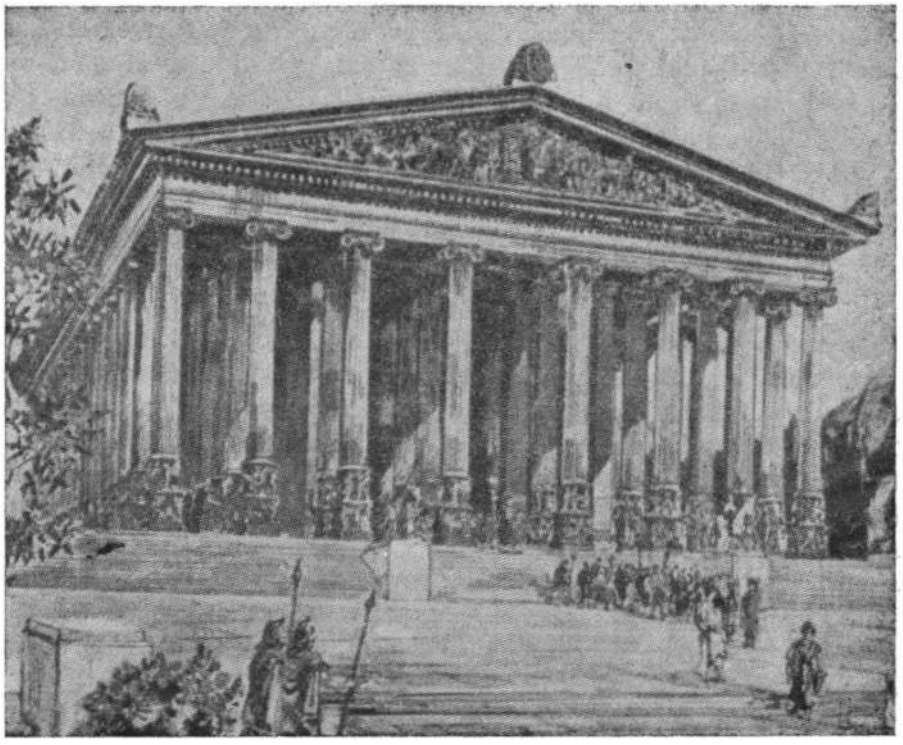

ARTEMİS TAPINAĞI

Marsyas'ın derin ve tatlı müziğinden yoksun ve öksüz kalan akarlar, pınarlar ve göl perileri, gözyaşlarıyla, Büyük Menderes'e karışan Marsyas çayını oluşturmuşlar...

Gariptir; söylenceye göre Pan da Apollon'a meydan okur. Bu söylencenin de ayni yerde geçtiğini; bu yarışmada da yargıcılığı Midas'la Tmolos'un yaptıklarını kabul etmek zorundayız. Oranın Tanrı Diyonizos ile de yakın ilişkisi vardır. Çünkü Tmolos dağı eskilerce büyük çoğunlukla Diyonizos'un yurdu sayılır. Dolayısıyle, Diyonizos'un kadınlı-erkekli alayı da o dağda ve oradaki akarlar kıyılarında «Evohe! Evohe!», yani «Zafer! Zafer!» diye çıldırtıcı bir sevinçle zilzurna sarhoş olarak, vur patlasın, çal oynasın dansedermiş. Bütün bunlar, oraların, tarihten önce gelişmiş büyük bir uygarlık merkezi olduğunu vurgular.

Pınarbaşı (ya da halkın söyleyişiyle Bunarbaşı) gölü ve o yakınlardaki Akşehir, Hoyran, Eber, Karamık, Eğridir, Burdur gölleri ve öteki göller sularını hep, dolaylarındaki, 2600 metre yüksekliğinde, doruğu dumanlı Murat

(Dindimos), Sultan, Söğüt, Ak ve Samson dağları karlarının - buzlarının dupduru erintileriyle ve yağmurlardan alırlar.

Büyük Menderes, her ırmak gibi, engin denizlerin aşkıyla; bataklık, sazlık ve kamışlıktan bir sevinç kahkahası salarak, yallah diye dışarı daheder ve olanca hızıyla koşmaya koyulur... Ne var ki; az gidip uz gidince, karşısında koca Sultandağı'nı bulur. Yüzgeri edesi gelir. Orada belini kıvıra kıvıra bir çark çevirir. «Bana dağ mı dayanır!» diye bir çığlık salar; döner, dağın üzerine atılır.

Örgü örgü saçları fıtasından uğramış benli Fadik, hasır örmek için saz keserken, Menderes'e :

— Yolun açık olsun! diye el sallar.

Menderes soluk soluğa dağ eteğine varır. Orada, iki yanındaki pembe zakkumlardan soyunarak, yapyalın ve çırılçıplak su olarak, dağın bir kovuğuna dalar. Orada apak köpüklerle kaynaşarak, görkemli girdaplarla fırıl fırıl dönerken bir ana - baba günü yaratır. Dağ altında, gökgürültüsünü andıran gürleyişiyle; çevredeki dağlar yankılanır. Sanki büyük anatanrıçanın rahipleri, koribantlar, bin davulla bin zil ve bin kudüm çalarak, Ana Kibele'yi kutsuyorlar! Fakat koca Menderes, toprağa karışıp karıldıktan sonra, dört - beş kilometre ötede topraktan dışarı fırlar. Burada yüzlerce yar'ın ve sarp derenin, sevgiyle kabaran yürekleri gibi sularını kayadan kayaya pürköpük patlata patlata Menderes'e karılıp karışmaları, büyük akarı daha da büyütüp hızlandırır.

Buralarda güneş, ırmağın en duru dibinde ışık ağları ve oyaları oynatmaktadır. Sular hışıldayıp sözülür; dahası, denize doğru uçar! Artık Menderes, uzak ufuklara dayanan Dinar ovasındadır. Yurdun bu koca akarını yeryüzü sevmektedir; ona gülümser!

Menderes, iki yakasında göveren sazlıkların açıklarında davarlarını güden çoban Hacı Mehmet'e :

— Hoşçakal! diye mavileştikten sonra, eski Kelainai kentinin bulunduğu yerden geçer.

Oraya, Kurus'tan sonraki Pers İmparatorları, sözgelimi Darius ile Kserkses birer saray yaptırmışlardır. Anadoluya geldikçe orada otururlardı iki de. Daha sonraları Selefkos soyundan Antiyokos Soter zamanında orada Apamea kenti yükseldi.

Büyük Menderes, tıpkı o günkü gibi oynak, kıvrak ve genç, Apamea öreni içinden türkü gibi geçer. Ondan sonra kordela gibi kıvrıla kıvrıla, kuzeye doğru 60 kilometrelik bir eğmeç (kavis) çevirir. İşte orası, aylı gecelerde, Anadolu'nun ortasına yayılmış bir gümüş ayça (hilâl) olur; gündüz de güneşte par - par yanan bir ateş ay olur...

Apamea'dan, yani bugünkü Dinar'dan ayrılınca; eşdeyişle eğmecin doğu ucunda, Tarih Babası Halikarnas'lı (Bodrum'lu) Herodot'un «Katarktes» (yani çağlayanlar) dediği bir su, Büyük Menderes'e kavuşur. Çoğu yazarların sav-

Edebiyat demek communion demek, birleşmek demektir. Ama sanat eseri, yaşanan günlerin görüşlerine aykırılığına bakmadan umutla yaşamaktan, umudu, barışı, insancıl görüşleri savunmaktan yılmayacaktır. Halktan, temelden, topraktan ve doğanın derinliklerinden gelmeyen, onlardan etkilenmeyen bir edebiyat geçicidir, ölümcüldür. On sekizinci Yüzyılda Fransız edebiyatının ünlüleri, dahileri diye öğretilenlere karşın bana göre Volter ve Monteskiyo'dan daha üstün olanlar Jan Jak Russo ile Didro'dur. *Ha'i'arnas BALIKÇISI.*

larına göre asıl Marsyas suyu budur. Daha batıdaki Çine çayı Marsyas değildir. (Her neyse, Anadoluda iki Marsyas suyu oluversin canım!) Bu Katarktes çağlayanları allı-güllü gökkuşakları sala sala, Menderes'in koynuna sarılır; bir billûr ve köpük kargaşalığı olur; kıyametler koparırlar. Fıldır fıldır dört döndükten sonra, kanları kaynaşan bu iki su, birbirinin suyunca gider ve birbirinin akışına uyarak, Çivril'in kuzeydoğusunda, üç küçük gölden geçer. Orada, sap yüklü öküz arabasıyla köprüden geçen Recep Ağa'nın;

— Hadi Menderes, güle güle Akdenize! diyen selâmını alıp kabul eder.

Eski tarihin, doğrudan doğruya denize akan her ırmağı gibi, Büyük Menderes de erkek sayılmıştır. Heykeli, gür saçlı ve sakallı, güçlü kuvvetli bir babayiğittir. (Böylesi heykeller İzmir ve Efes arkeoloji müzeleriyle, Miletos'taki Faustina hamamının frigidaryumunda görülebilir. Ş. G.) Deniz akmayıp da, denize akan ırmaklara kavuşan ikinci derecedeki ırmak ya da çaylar, dişi olarak simgelenirler. Hepsinin elinde, yetiştirdikleri ürünleri gösteren bir kornukopya (bereket demeti ya da boynuzu) vardır. Hepsi de bir amfora (uzun testi) su boşaltmaktadır. Testinin ağzı aşağıya eğikse, ırmağın akıntısı hızlı, testi yataysa akıntı normal, testinin ağzı yukarıya kalkıksa, akıntı yavaş demektir. Menderes'e karışan sular sayılırsa bu ırmak, harem dairesinde birkaç yüz odalık toplamış bir sultana benzetilebilir!...

Büyük Menderes, arabacı Recep Ağa tarafından uğurlandıktan sonra, usulcacık, ayaklarının ucuna basa basa bir göle girer. Bu gölün kuzeyinde vaktiyle Umenya kenti vardı. (Şimdiki Işıklı.) Menderes, gölden çıktıktan sonra, bir, denize gider gibi, bir de kaynağına döner gibi olur. Artık sarmaların, kuşatmaların, sarılıp hemen çepçevre dolaşmaların bini bir paradır. Bundan dolayı sağa - sola sapan yollara da, sulara da her dilde «Menderesliyor» denir. Sözgelimi Fransızca «La route fait meandre», İngilizcede «The river is meandring» denir... Eski Greklerin, bir bir yöne, bir aksi yöne giden

bir süsleme çizgileri vardır ki; ona da «Meandros» derler. Irmak mı o süsten, süs mü adını bu ırmaktan almıştır, belli değildir.

Herneyse... Eski Pelte (şimdiki Karayahşiler) kentinin yanında, kuzeyden, Çivril'den gelen Kufi çaya kavuşur Menderes. Artık ırmak, su çalkantısı, çırpıntısı ve cıvıltısıyla dolam dolamdır. Burada gıcır gıcır kayalarla şapır şupur öpüşür. Oradaki girintili çıkıntılı yatakta güldür güldür akar. Daha ötede kaynayan, köpüren ve eski masallarda olduğu gibi, suların, taa diplerine çekip götüren gizli akıntıları ve perili burgaçları vardır. Daha sonra İsabeyli kentçiğine varır Menderes. İşte tam orada, çıngıraklı bir kahkaha salarak, dirseği döner ve;

— Haydindı kuzeye! diye yükselir, titrer, dalgalanır, alçalır, yükselir, sık sık biçim değiştirir, koyulaşır, açıklaşır, eski Diyonizopolis'te, bugünkü Ortaköy'de, içi içine sığmaz hızıyla güneye davranır. Paldır küldür Sarayköy'e ulaşınca, orada doğudan yetişen Çürüksu'yu (eski Likus) lıkır lıkır içerek bağrına sindirir. Menderes artık Ege'den gelen serin deniz meltemlerinin tuzlu kokusunu kapmıştır; deniz, gözlerinde buram buram tütmektedir...

Hierapolis'i (Pamukkale'yi), Kolossai'yi (Honaz'ı), Denizli'yi Laodikya'yı (Goncalı'yı), Afrodisias'ı (Karacasu - Geyre'yi) hep arkada bırakan Büyük Menderes, artagelen bir atılışla kum, toprak, dal, yaprak, önüne geleni toparlayıp, kendi adını taşıyan ovaya girer. Artık sağında bıraktığı Nazilli'ye, Nissa'ya (Sultanhisar'a) Tralles'e (Aydın'a) dönüp bakmaz bile. Hele güneyinden gelen Dandalaz (Marsinos), Akçay (Harpasos) ve Çine (Marsyas) Çayı, acelesinden, ona bir yudum gibi bile gelmez! Menderes böylece, Moralı'da Menderes Manisa'sına kavuşur. Sağında Samson (Mikale), solunda da Latmos (Beşparmak) dağları, olanca görkemleriyle duvarlar gibi kalkınmaktadır. İlk çıktığı Allokrene Gölü zaman açısından binlerce, konum açısından da yüzlerce kilometre geride kalmıştır! Menderes Irmağı hem bir melek, hem de bir şeytandır! Bir yandan binlerce yıldır birçok uygarlıkları sularıyle birlikte doğudan batıya getirir. ????? Hocam yarım kalmış.

Bodrum'da otuz yıllık sürgün hayatı ile Halikarnas Balıkçısı Türk yazınında daha denenmemiş bir girişimi sonuca bağlamış bulunuyordu: Bir çevrenin yaşamını ayrıntılı gerçeklerinin tümü ile paylaştıktan sonra onu dile getirmeyi başarmıştı. Balıkçı ile balıkçılığı, süngerci ile süngerciliği, denizci ile denizciliği yaşamış, toprak, güneş, su ve hava ile karşı karşıya gelerek insan aklının madde ile sıkıfıkı alışverişinden neler çıkartabilir, yaratabilirse hepsini deney süzgecinden geçirmiş ve bu teke tek karşılaşmadan, doğa ile insan arasında, her iki varlığın da tüm yetilerini ortaya koydukları bu yaman kaynaşmadan insan, düşüncesi ve dili gereği olan ürünü vermiştir. Esin kaynağı yalnız ve yalnız yaşantısıydı Halikarnas Balıkçısı'nın. Cevat Şakir denilen adamın tüm öğeleri, içinde yaşadığı doğal çevrenin tüm verileri ile birlikte yuğrulunca, Halikarnas Balıkçısı'nın bildiğimiz romanları, hikâyeleri, resimleri ve kendine özgü, tadına doyulmaz o sözlü yaratıcılığı, yazıya dökülemeyen, teype bile alınamayan o eşi benzeri bulunmaz «dili»

Halikarnas Balıkçısı, Turist Rehberleri ve Ahmet Emin Yalman'la

doğup gelişti. Bu dil biriciktir ve karşımıza diktiği düşünce ve imge yontularından çok akışı, devinişi, sürekli gelişimi, değişimi ile değerli, önemlidir. Balıkçı ne derse desin, sözlerinin yerine ve anına göre kanatlanıp uçmasıdır bizi büyüleyen. Hep aynı şeyleri söyler sanırsınız, oysa Herakleitos'un dediği gibi, iki kez dalamazsınız onun düşünce ırmağının sularına, onu her dinleyişte bir şeyler değişmiştir, konuşan o konuşan değil, dinleyen de başka başka izlenimlerle etkilenmektedir. Herakleitos'un da geleneğini yaşatmaktadır Halikarnas Balıkçısı. Bu nasıl olmakta, yirminci yüzyılın bir insanı ne hikmet ve kerametle binyıllar ötesindeki bir düşünürü de, bir anlatıcıyı da öz ve kökenlerine varıncaya dek kendi kişiliğinde canlandırabilmektedir? Bu soruya gene Halikarnas Balıkçısının bir buluşu ile yanıt verilebilir. Herakleitos, Herodotos, Cevat Şakir üçü de Akdeniz uygarlığının ürettiği birer insandır. Coğrafya bize dünyamızda beş kıta olduğunu bildirir, oysa yanlış, uygarlık düzeyinde beş değil, altı kıtaya bölünmelidir yeryüzü. Çünkü tarihin en bulanık çağlarından günümüzedek başka türlü bir insanlık başka türden bir yaratımla çıkmaktadır karşımıza Akdeniz denilen bu çevrede. Ya nedir bu insanın özü özelliği? Gözü vardır açık ve gözle algıladığı, damarlarından dümdüz, şıp diye varır beyninin merkezlerine, oralarda da dolaşır dolanır da sanki birer soru işareti ile yansır gene. Akdeniz insanı gördüğünü düşünür, düşündüğünü dile getirir, dile getirdiğini başka insanlarla tartışır, ne kendi görüşünün, ne de başka görüşlerin tam ve son gerçek olduğuna inanır; uğraşır didinir somut gerçeğe ulaşmak için, kulak kabartır, kim ne verirse ondan alır, alır ama hemen aktarır, aktardıkça düzeltir sundukça atar, temizler, arındırır; katı, donuk, yerleşmiş hiçbir ka-

nıya, inanç ya da sanıya kapılmaz, dışardan bakar çeşitli törelere, gelenek ve göreneklere, kafasının eleğinden geçirip eleştirir onları. Kimi zaman şaşar, kimi zaman beğenir, kimi zaman yerer; kimi zaman da doğruyu bulacağım diye yanlışı benimser, yanılır, yalan söyler, aldanır, yutturur. Ama hep kafası işler, gözü dört açılmıştır, koşar koşturur. Sonsuz bir merak kemirmektedir beyninin kıvrımlarını, durmak didinmek bilmez, susmak dinlemek bilmez. Özgür kafadır, özgür insandır, doğa içinde yaşamı bitmez tükenmez bir savaştır. ***Azra ERHAT.***
28 Haziran 1963 tarihli Halikarnas Balıkçısı'ndan Sabahattin Eyuboğlu'na mektup:

Merhaba Merhaba Sabah Can
Merhaba Canım Efendim

Her zaman senden mektup alınca içim açılır açılırdı. Hattâ «hah işte Sabahattin'den mektup» derdim, -çünkü zarfın üstü daktiloyla yazılsa bile mektubu açmadan senden geldiğini bilirdim, duyardım daha doğrusu. Bu sefer de efendim, yüksek göklere alabildiğine kanat açan kartal gibi, yüreğim açıldı, ferahladı. Açtık mektubu. Mektup kasvetliydi. Kasvetin daktiloyu bile etkilemiş. «O»ların, «a»ların bile açık yerleri kapanmış. Mektubunu önüme alıp cevap veriyorum. Yekten şöyle başlıyorsun, «her bakımdan istemeyerek saygısızlık etmiş olabilirim...» Hoppala! İster isteyerek, ister istemeyerek ferah fahur saygısızlık edebilirsin. Ağzını, yüreğini ben mi kilitleyeceğim? Et be! saygıyı da, saygısızlığı da, gönlüm özlediği gibi. «Benimkisi, diyorsun, sana karşı ne de Nietsche'ye karşı Sokrates'i bir yurttaş olarak savunmaktır.» Şu Nietsche'yi ne sokuyorsun. Onun ilk Yunan uygarlığına ne kadar hayran olduğunu bilirim. Ama benim düşüncemde o yok! Ben Sokrates'le Yunan filozoflarına insan aklının Iyonya'da aldığı başka bir yöne saptırmış olduklarından şikâyetçiyim. Eh be Sabah etmeyeyim mi? Hem de başkasına değil, sana -çünkü sana yazarken kendime yazıyorum gibidir. O zaman- yani kendime konuştuğum zaman ağzıma geleni söylerim. Yetmiş türlü duvarlar arasına sıkışmış gibiyim. Eh Acanım bırak da sana bari duvarsız konuşayım, kendi kendime söylüyormuşum gibi. Yoksa alimallah sana gene yazarım ama bu sefer duyarlı yazmak olur ki, beni fena üzer be yahu! Senin de öyle bana terbiyeli edepli yazmanı istemem be, küfür mü edeceksin savur gitsin, senin de için, benim de içim ferahlasın biraz, şu sıkıfıkı ferahsızlık içinde. Hava gibi serbest, dah edelim gitsin. Çıka çıka Sabah çıkmış karşıma başında, kapkara tepesi yüksek şapkasıyle, sırtında da redingot (aslı «reading coat»dır. Bizde redingöt derler). Hani Sabah yakışsa bari. Başında kırmızı korsan mendili, yanında pala, önünde anzarotuyla yan yatmış korsan gibi çıkacaksın rahat rahat. Bunu dedimne senin yazdıklarını kabullendim sanma. Hayır! Örneğin, bak ne diyorsun, «Anadolulu filozofları da ancak Sokrates ve Platon'un açtığı batı kültürü yoluyla yeniden bulduğu-

Anadolu, bir süre doğudan gelen Pers'lerin ve «Delos Birliği» ile Peloponez savaşı süresince batıdan gelen Hellen'lerin, sonra bir süre de gene batıdan gelen Romalıların işgallerinde kaldı. Bunlar Anadolu'yu pek az etkilemişler, Pers'ler ise Anadolu'dan büyük esinlenmişlerdir. Hellen'lere gelince onların uygarlığı Anadolu'nun kötü bir taklidi olmuştur. Hellenistan'ın nesi varsa Anadolu'dan aktarmadır... Gerçekler böyle olmasına rağmen, neden Sokrates ile Eflatun, Batı'nın gözbebekleridir? Bu iki Hellen filozofu da ruhun ölümsüzlüğünü savundukları için, Hıristiyanlıktan önce Hıristiyanlığın müjdecisi sayılırlar... Belki tarihte hiç bir ulusa, Hellenistan kadar, psikolojik olsun, maddesel olsun yardım sempati görmek nasip olmamıştır. ***Halikarnas BALIKÇISI.***

muzu nasıl unutabilirsin.» İlk önce Anadolular filozof değil (hikmet sevenler, les amis de la sagesse, filu den sofias. Bizimkiler «Fusiologos»dır) hay sagesse'i sevmeselerdi de başka faydalı iş görselerdi daha iyi olurdu. Neyse. Bre yahu, insanoğlu ilerlemesini hiç olmazsa 1800 yıl geciktirdiler. Hem onları batı kültürü tanıtmadı ki. Rastgele oldu, adları sayıldı. Bütün yazdıkları, konuştukları İskenderiye kütüphanesinde yandı. İmparator Theodosius'un («Allah vergisi» adamın adı) emriyle İskenderiye patriği Theophilos (yani, Allahın dostu, adamın adı) gidip yaktı kütüphaneyi. Ama, Theophilos emir kuluydu. Asıl sorumlu, asıl yakan dünyanın ilk «Theogos»u Platon'dur (sonra halife Ömer'i suçlandırdılar, oysa ki, Ömer zamanında çoktan yanmış kül olmuştu). Sana bir resim gönderiyorum. İşte sıkıştılar şimdi de birleşmeye çalışıyorlar -les esprtis de mal- yeni dünya ve aydınlık karşısında. Şu suratlara bak şu karnaval ruhlarına bak ne rezalet! Diplomcılığiyle an şan sa-

lan müteveffa Papa Jan da, baktı ki olmayacak diplomasiyle sulhtan bahsediyor. Papalık dayansın diye Vatikan'ı modernize etmeye çalışıyor. 2000 yıllık katolik an'anesini teknolojik devrimize uydurmaya çalışıyor (yeryüzünde barış - pacem in terra) encyclik bildirisiyle. Ama yaya kaldı tarağası. Acırım! O da insan! Ama ne yapayım? Asıl yapması gereken, tepesindeki üç kat tacını St-Pierre'in kapısına fırlatmak, başından kapıp, «Ben artık insan oldum» diye bağırarak. St-Pierre'in yanındaki bir tavernaya girip güzel bir campania Romana muskat şarabı içmektir. Anadolular hakkında batı kültürü, pek isteksiz bir iki satır yazdı. Onlar antipatikti. Çünkü, Tanrıyı (teolojininkini) tanımıyorlardı, ölümsüz ruhu tanımıyorlardı. İsa'ya uyacak ya da benzeyecek isavârî bir halleri yoktu. Hah durup dururken boktan künet bir nedenle haça gerilselerdi, eni konu reklâm olurdu. Komili sabunu, Büyükdere makarnası ve Mobilgaz benzini reklâmları gibi. Batı kültürü asıl Sokrates, Platon ve Justinian'a dek onların arkalarından gidene değer verdi. Onlar hakkında kütüphaneler dolusu yazdılar. Biliyorum, ben yalnızım. Ama başım bunu görüyor. Ve gördüğümü yazmazsam, beni canlı canlı meydana çıkarmış olan yaradılışa ihanet etmiş olurum. Yazıyı da bittabi en insan saydığım ve tesadüf eseri benim devrimde yaşamış bir insana yazarım bunları. Bilirim, kızsa da vız gelir -ama tâ içinden- «Bu Cevat insafsız ama, adam haksız da değil, Allah belâsını vermesin,» der .İşte bu be Sabah! Bana kafa vermişler ki, kullanayım, midemi her gün öğle akşam yiyerek kullanıyorum a! Yalnız b... yapıyor ama. Bu b.. yapmakta haklı olması için kafayı da işletmek zorundayım. Sonra bak ne diyorsun, «Otuz yıldır Platon'un şusunu busunu Türkçeye çevirmekle uğraşan bir enayi dümbeleği olarak şunu söylemek isterim ki sana, bu adamın... gerçeklerle hiç bir ilgisi yoktur.» Bu ne biçim söz be Sabah! Otuz yıllık... enayi dümbeleği. Bak sana düşüncelerimi kısmen yazdım. Başkalarına da yazmazdım bu dâri dünyada. Sen böyle lâfları ne kullanıyorsun. Sana şu kadar sayfa yazdım. Eğer yaptığın ukalâ dümbelekliğiyse, vallaha billaha al o yazıları ukalâ dümbelekliğidir diye cart curt yırt at! Lâf mı. Her şey bilinmeli. Hem sevmem ben o adamları, ama adam muhitin şipşirin yetiştirdiği büyük bir artist. Türkiye de bilmeli onu. Bilmeli ki, onun üzerinde düşünülebilsin. Bence adam yanıldı. Ama yanılmanın büyük kıymeti var. Artık o yön anlaşıldı. Başka bir insan o yönden giderek vakit kaybetmez. Adam bir gerçek aramış. Aramış a! İşte o kadar. Büyük şey gerçeği aramak. O da gerçek arayıcılar arasında. Bu yazdıklarım doğru. Bundan ötesi doğru olmaz, bu taktirde sana ihanet etmiş olurum. Şimdi biliyorum 'yeni dünya dediğime, sen batı kültürü diyeceksin. Hayır, yepyenidir. Eskilerle yeni yapılmaz, eski elbiselerin parçalarından yamalar dikilir. Harlequi'nin elbisesine döner. Her yeni eskinin gübresi, ya da gübreleşmişi üzerinde yetişir. Biri gübre olmayınca, öteki yetişmez.' Kültüre kültür denmesi de biraz bundan olacak. Söz zıraîdir. Ama bir kültür bugün var olup yarın sönmez. Birbirinin üzerine abanır, şöyle :

Halikarnas Balıkçısı son yıllarında İzmir'de

Batı kültürü
18. yüzyıl 19. yüzyıl 20. yüzyıl Yeni kültür

Eski kültür zortlayacağını anladı mı sertleşir, toplanır, faşistleşir, öteki yeni kültürü bastırmaya çalışır. Biliyorum senin görüşün bu değil. Sağol Can Sabah. Asıl bu yeni kültüre aitsin sen. Ona tutulmuş yüreğin. Tekme atsan, protesto etsen, tıpkı oltaya takılmış orfos balığı gibi yüze çekeceksin, sende o kafa, o yürek varsa, -ki var- gelmeme edebilemezsin. Seni dogmalık carcurtçular kızdırıyor. Benim de tepemi attırırlar. Aman bir diktatör kesilirler, sert sert 'şu şudur, bu budur' diye bir konuşurlar ki, akan sular duracak. Sitir et onları. Bırakmazlar insan kendi başını kullansın. Onların başlarını kullanacaksın, kendininkini değil. Defol balkabağı. İnsanın gözünde, kendi gönlünden gelip de, kendi gönlünden kopanı vermek de. Hayır sen şunu vereceksin! dediler miydi. A be arkadaş, sen tırnağımı yaratamazken başımı yaratmaya kalkıyorsun? Sen papağan gibi cartcurt edeceğine kafanı kullan. Herkesin bir görüşü var. Zaten bir şeyin ne olduğunu anlamak için başka başka açılardan bakmalı. Bir insan ancak bir açıdan bakabilir. İki göz parale! olarak bir yöne bakabilir. Gözün ardında düşünen kafa varsa, insan birkaç açıdan birden bakabilir. Yani, iki görüşte birden bulunamayız. Yani, bir insanın bir görüşü olur. Benim de görüşüm bu. Ama şunu

da kabul etmek gerektir ki, «Yeni»nin karşısına «Eski»; yeninin canına okumak için silâhla çıkarsa öteki elinde bir kırmızı karanfille karşılayamaz. O da silâh kullanacak, ötekinin parayla yaptığı propagandayı bastıracak. Eskinin kendisini savunmaya ne kadar hakkı varsa, Yeninin de tâ o kadar hakkı vardır.

Sana, «Life»tan kopardığım birkaç sayfayı da gönderiyorum. Bodrum'da atomik buluşları öğrenebilecek kitaplar ısmarlıyor, ve o şeyleri izleyecek vakit bulabiliyordum. Burada bulamıyorum. Amma da şimşek gibi fırlıyorlar. Sana yazıda biraz bahsetmiştim. Gelecekte belki olacak diye, ben okurken olmuş bitmiş bile. Daha kimbilir gizledikleri neler var? Bodrum seyahı:
— Deli İbrahim cevap vermedi. Ama gene yazacağım. Artık nasıl olursa olur. Ne yapalım. Ben yoruldum. Burada mektubu bitiriyorum. Merhaba Sabah Merhaba. Gözlerinden hasretle öperim. *CEVAT.*

Bilmeyene zor anlatılır Balıkçı'yı dinlemenin ne demek olduğu. Derin mağaralara kapatılmış rüzgârların birden boşanıvermesi gibi konuşur desem edebiyat sanırsınız. Ama gerçekten bir rüzgâr olur Balıkçı konuşurken. Yıllar yılı içinde birikmiş yıldızlı karanlıklar, masalı ve gerçeğiyle Akdeniz, yaşanmış, tadılmış mavilikler, bir başka türlü yeşil deniz dipleri, bütün bunlar içinde öpülesi, dövülesi, övülesi sövülesi insanlar, yaratan ve sömüren insanlar Balıkçının ciğerinden palas pandıras, üfürüle tükürüle, çevrile savrula dökülür ortalığa. Balıkçı Adalar Denizine nereye nasıl bakacağını bilen bir çift dünyaya açık, uyanık, ışıklı göz götürmüş ve bu gözleri yirmi otuz yıl Anadolu'nun Akdenizle en sarmaş dolaş kıyılarına dikmiş. Bizim geçmişimizle birlikte İtalyan, İngiliz ve Fransız kültürleriyle yüklü Türk kafası Balıkçıyla gitmiş o kıyılara. İnsan, balık, yıldız ne varsa görmüş, acı tatlı, alt üst, eski yeni ne bulduysa tatmış, akla karayı, yeşille maviyi seçmiş Balıkçı o dünyada. Süngerci nasıl yaşar Bodrum'da, Balıkçıya sor; ama soğukkanlı bir anlatış, aslına tıpa tıp uygun bir süngerci bekleme Balıkçı'dan. Sevgisi bilgisini hamur gibi yoğurup dilediği şekle sokuyor. İçindeki yakamozla aydınlatıyor gerçeği. En eski ve en yeni kaynaktan, tabiat anadan yana çeker bizi Balıkçı. Öteyi, Yüceyi onun koynunda göstermek ister bize. Ne kadar uzağız hâlâ tabiattan bunca kılavuzlara ve bunca güzel sabahlara rağmen... Tabiatı hâlâ can bahasına keşfediyoruz. *Sabahattin EYUBOĞLU.* Balıkçı ile dostluğumuz, ilişkimiz, bilimsel tartışmamız, Homeros üzerine tartışma olarak başladı. Ben o sıralarda Homeros'un İlyada'sını çeviriyordum. Ve Balıkçı bir sav ortaya atmıştı. İlyada'nın İsa'dan sonra altıncı yüzyılda, İlyada metni, ya da el yazması İyonya'dan Atina'ya getirtiliyor. Ve o zaman Atina'nın hükümdarı, yöneticisi olan Sıtratos ismindeki bir adam, bu kitabın ayıklanarak, yani bir çeşit sansüre tâbi tutularak yazılmasını öneriyor ve Balıkçı diyordu ki böylece İlyada sansür edilmis oldu. Aslında Homeros'un yazdığı İlyada, Anadolu'yu tutar. O büyük savaşta, yani Troya ile Akalar arasındaki büyük çatışmada Homeros, Troya tarafını tutmaktadır. Ben o zaman bu düşünceyi, bu savı pek benimsemedim ve Balıkçı bana

Balıkçı imza gününde İzmir'de

bununu üzerine 80 sayfalık uzun bir mektup yazdı. Bu mektup, ikiye ayrılabilir ve ben bu bölmeyi de zaten yaptım. Bir grup mektubun bir yarısı, 30 sayfası sadece bu sansür konusuna ayrılmıştır. Ve bu arada çok ilginç bir yön. Balıkçı, yalnız kendi düşüncelerini değil, bütün birçok batılı kaynaklardan, birçok batılı bilim adamlarının kitaplarından aldığı alıntıları, parçaları olduğu gibi vermektedir. Bu batılı bilginlerin başında ünlü Mitograf, mitoloji yazarı Robert Graves gelir. Robert Graves'ten alıntılar çoktur. Ayrıca daha başka birçok, İngiliz, Amerikalı, Fransız bilginlerinin ne düşünceleri bu mektuba aktarılmıştır. Genellikle o zaman Balıkçı'da, bilmiyorum benim için yeni olan ve sanıyorum ki, bu mektubun yazıldığı 57 yıllarında, balıkçı Helenizm, Anadolu kültürü konusunu yeni düşünmekteydi. Bu konudaki kitapları zaten 65'ten sonra çıkmıştır. O zaman Balıkçı'da bu fikir oluşmaktaydı. Bu düşünceyi, Balıkçı o zaman yeni yeni buluyor, bu düşünceye yeni yeni eriyor diyebiliriz. *Azra ERHAT*. Halikarnas Balıkçısı'nın tüm yapıtlarında yüzyıllardır hakkı yenen «Anadolu» nun uygarlık felsefesi dile gelir.

Anadolu Kültürü

Türk Edebiyatı'nda Anadolu'yu, Anadolu uygarlığını, derinliğine ve genişliğine en iyi anlatanların başındadır Halikarnas Balıkçısı. Batının yüzyıllardır Hellen uygarlığı diye dünyaya yutturduğu uygarlığın öz Anadolu uygarlığı olduğunu ilk defa kanıtlar. Anadolu; edebiyatımızda özellikle Cumhuriyet'ten sonra büyük yer kaplar. Yakup Kadri'nin Yaban'ından Reşat Nuri Güntekin'e Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları'ndan

köy romanına kadar Anadolu çeşitli dönemlerde çeşitli yönleriyle anlatılır. Anadolu, edebiyat katında anlatılır ama, kültür kaynaklarına pek eğilinmez. Anadolu deyince hangi kültürlerin otağı olduğu konusunda tartışmalar açılmıştır. Halk şiiri, halk hikayeleri Anadolu kültürünü besleyen kaynakların niteliğini, özelliğini yansıtır. Bir çok ülkenin uygarlık kurduğu, hem özümleyip hem de kendinden bir şeyler kattığı Anadolu bu açıdan önemlidir. Anadolu uygarlığını Batı tezleri karşısında irdeleyen ilk ses Halikarnas Balıkçısı'ndan gelir. Balıkçı, Yunan uygarlığı diye tanıtılan kültürün aslında Anadolu kültürü olduğu tezini savunur. Halikarnas Balıkçısı, Anadolu Tanrıları, Anadolu Efsaneleri ve Hey Koca Yurt kitaplarında Anadolu uygarlığının kendi kaynaklarını ortaya koymuş, Yunan uygarlığı diye Batı'nın savunduğu uygarlığın Anadolu uygarlığı olduğunu ispata yakın bir oranda yazmıştır. Hiç kuşkusuz Balıkçı'nın ilgi çekici yanı, düşünce yazılarıyla birlikte hikâye ve romanlarının da belli bir oranda bu görüş doğrultusundadır. Halikarnas Balıkçısı'nın kitaplarına girmemiş yazılarından oluşan kitabı «Merhaba Anadolu» adını taşır. Halikarnas Balıkçısı'nı bize en iyi anlatanlardan Şadan Gökovalı'yı dinlemek, edebiyat tarihimiz için çok yararlı.

Balıkçıya göre sanatçı dedikoducu değildir elbette. Ama, duyduğu güzellikleri, üstün duyguları insanlara anlatmak ister. Bir bakıma sanatın temel nedenidir bu istek. Balıkçı bu istekle birbirinden güzel eserler, araştırmalar koymuştur ortaya. Fakat bir de Balıkçının yazmadıkları vardır. İşte o öykücüklerden bir kaçı

Merhaba

«Merhaba» sözcüğü Halikarnas Balıkçısının en çok sevdiği sözcüktü ve onun sevgili selâmıydı. Söze başlarken de bitirirken de, «Merhabaaa!» derdi. Hem de bu sözü büyük bir içtenlikle, yürekten kullanırdı.

Çoğu kişi Balıkçının, «Merhaba»ya niçin böyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu merak eder. Bu konuyu Balıkçı ile birkaç kez konuşmuştum. Balıkçının bir özelliği, bir söylediğini tekrarlayıp durmamaktır. Bu özelliği yüzünden her konuşmamızda merhabanın ayrı ayrı anlamlarını öğrendim. Balıkçının merhaba konusundaki görüşü, özetle şöyledir :

«Her şeyden önce erkekçe söylenişi var merhabanın. Üstelik anlamı da güzel): Rahat edin, benden size kötülük gelmez demektir. Sonra, aklımızı işimizden ayırmamalıyız. Sabah şerifler mi diyeceğiz, akşam şerifler mi diyeceğiz, allahaısmarladık mı diyeceğiz, güle güle mi diyeceğiz, düşünmeye aklımızı meşgul etmeye gerek yoktur. Bunların yerine basarım merhaba'yı olur biter.

Bir şey daha var. Merhaba sözcüğü eski harflerle yazıldığı zaman yelkenliye benzer. Belki bunun da etkisi var merhabayı sevmemde. Ayrıca merhaba bir ululama, bir yüceltme sözüdür.»

Tabanı Silinmiş Bulunca...

Unutamadığı, sonradan üzüldüğü bir anısı olarak şunu anlatmıştı :

Balıkçı, 17 Nisan 1971'de düzenlenen «Balıkçı Günü»nde Emel Gabay ile.

«Bilirsin, Hatice (son eşi) son derece titizdir. Bodrum'dayken bir gün baktım evin tabanını silecek.

«Sakın sileyim deme, hava rutubetli» dedim.

Geldiğimde taban tahtalarının yıkanmış, silinmiş olduğunu görünce tepem attı. Bir şişe zeytinyağını aldım, zevkle yere döktüm...

O an çok keyiflenmiştim. Ama, Hatice'nin üzüldüğünü görünce yaptığıma pışman oldum. Ben zaten öyleyimdir. Çabuk öfkelenirim, fakat öfkem de çok çabuk geçer...»

İnsanlara Güven: «Ağaçtaki File»

Balıkçının belirgin özelliklerinden biri de insanlara sonsuz güvenidir. 1954'ten sonra yerleştiği İzmir'de insanlara güvencini gösterecek yüzlerce olay olmuştur. Bunlardan kısaca bir tanesi şudur:

«Bir sabah zamanın hızlı gazetecilerinden rahmetli Orhan Rahmi Gökçe ile karşılaşmış. O sırada elinde dolu bir file varmış. Öğleye doğru o zamanlar kahvehane olan Ankara Palas'a (Konak'taki) girmiş. Orhan Rahmi Gökçe, o kahvehanede yazarmış. Elinde file olmadığını görünce sormuş:

«Cevat file nerede, yoksa bir yerlerde mi unuttun?»

«Pencereden bakarsan görürsün..»

Gerçekten de dolu file Ankara Palas'ın karşısında, tramvay durağının yanındaki ağacın yeni budanmış olan dalında asılıymış.

Balıkçı bunu anlatırken eklerdi:

«Fileyi ne diye elimde dolaştıracağım. Ağaca asar bırakırdım. Tramvaya bineceğim zaman da (O zamanlar İzmir'in Göztepe'sinde otururdum) ağaçtan fileyi alırdım. Zaten ağaçta asılı fileyi kim görse, sahibinin oralarda olduğunu düşünür. Ben Bodrum'dayken, evimin kapısına kilit vurdurmadım yahu!»

Sevdiği Bodrum Türküleri

Halikarnas Balıkçısı şarkıyı pek sevmez, buna karşılık türkülere bayılırdı. Hatta ilk yazılarındaki şarkı sözcüklerini sonradan hep türkü ile değiştirmiştir.

«Şarkının adı bile bizden değil, Doğu'ya ait. Türkü öyle mi ya? Adıyle havasıyle bizden» derdi. Bir gün şunu söylemişti: «Ahlı vahlı olayları hiç sevmem (Aşkın ile ta be sabah ağladım) diyor adam söz gelimi bir şarkıda. Be adam, kim dedi sana sabaha dek ağla diye? Uyu bre yahu, uyu!»

Bodrum türkülerini çok sever, «Bunlar içime işlemiş» derdi. En sevdiği Bodrum türküsü şuydu:

«Gidene bak gidene,
Boyu dönmüş fidana
Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında.»

Bu türküyü «Yaşasın Deniz» deki «Denizeri Mahmut» adlı öyküsünde Sibirya'da esir olan Mahmut'a söyletir. Bir de «Ötelerin Çocuğu»nda Haydut Kerimoğlu için yakıldığını yazdığı şu türküyü pek beğenirdi:

«Kerimoğlu kıyı boyu geliyor,
Pıt pıt etsin zenginlerin yüreği.»

Türk müziği için de «Türk müziğini seviyorum diyemem. Çünkü, Türk müziği çeşitli bakımlardan Türk müziği olmaktan çıkmıştır. Bana kalırsa Türk müziği yapmak isteyenler mehter müziğiyle halk müziğine eğilmelidirler. Bizim şarkılarımızda Bizans etkisi çok fazladır. Anadolu nice uygarlık ve efsanelerin yanı sıra müziğin de anayurdudur. Müziğe adını veren Müz'ler (Sanat perileri) Anadoluludurlar. İlk flût Keleinai'de (bugünkü Dinar dolayları) yapılmıştır. İlk gitar konserleri de İasos'ta (Milas'ta, Güllük yakınında) verilmiştir. Aslında öz Türk müziği dünyanın en kaliteli, en güçlü ve en insancıl müziğidir. Önemli olan neyin kendi müziğimiz, neyin başkalarının müziği olduğunu kestirebilmemizdedir. Hadi Merhaba.»

Faiz Almadan Tefecilik

Bir gün İslâmda faizin yasak olduğu tartışılıyordu. İslâmda faiz almadan da tefecilik yapıldığını Balıkçı, şu güzel örnekle anlattı:

«Yoksulun biri dindarlığıyla ünlü bir ağadan borç istemiş. Diyelim ki 100 lira. Ağa borç vermeyi kabul etmiş adam, hangi şartlarla borç aldığını

Klâsik medeniyeti Anadoluda kuranlar, bütün Anadoluda yaşayan halkın uzak cetleridir. Roma İmparatoru Augustus zamanında Anadolu'da yapılan ilk nüfus sayımında, Anadolu nüfusunun yirmi bir milyon olduğu anlaşılmıştır. Bugün de hemen hemen gene o kadardır. Doğudan gelen Türk ecdadı olsa olsa bir iki milyondur. Demek ki gelen Türkler, Anadolu'daki nüfusu şişirmemiş, bilâkis orada buldukları nüfusa karışmışlardır. Türkler, daha genç ve savaşçı oldukları için, artık tefessüh etmekte olan İstanbul'un Bizans İmparatorluğuna kolayca üstün gelmişlerdir. Bu arada Türkçe içine meselâ bulgur, efendi ve zeybek gibi birçok grekçe kelime alarak, Anadolu'da umumî bir dil olmuştur. Batıda küçük çocuklara, Yunan efsaneleri diye, Anadolu efsanelerini okutup anlatırlar. İşte bunlar, bizim elde etmek istediğimiz Batılı kültürün kökünü ve temelini teşkil ederler. Daha sonra, gençlik çağındaki çocuklar, klâsiklerle beslenip büyütülürler. Bu suretle Batı âlemi, tamamiyle yabancısı olduğu bir kültürün vârisleri yerine getirilir. *Halikarnas BALIKÇISI.*

sorunca, müslüman ağa şöyle demiş : «Ben faiz almam. Şimdi sana verdiğim bu 100 lira, 20 kuzu parasıdır. Senin kuzuların olduğuna göre, benim için 20 kuzu besliyeceksin. 2 yıl kadar sonra bana beslediğin o kuzuları vereceksin.»

Aradan iki yıl geçmiş, bu süre içinde 20 kuzu kocaman birer koyun olmuş ve zavallı yoksul, aldığı 100 liranın karşılığında 20 koyun vermiş para babasına. Oysa, o zaman 20 koyunun parası 1000 lira ediyor. 2 yılda 900 lira faiz. Müslümanın faiz almaması da bu!»

Sokrates - Eflatun - Aristoteles Üçlüsü

Balıkçının Sokrates Eflatun - Aristoteles üçlüsüne neden içerlediği çeşitli yazı ve konuşmalarından açıkça anlaşılır. 1972 ekiminin ortalarında bir gün söyleşirken söz dönüp dolanıp bu üçlüye gelmişti. Balıkçının gözleri parladı, gümbür gümbür konuşmaya başladı :

«Bu adamlar sağ olsa da karşıma çıksalar, insanlığı bin yıl yerinde saydırmalarının hesabını sorardım. Eflâtunculuk yalnız Hıristiyanlığı değil, tasavvuf adı altında İslâmlığı da etkilemiş. Bence tasavvuf sözü Teosofist'ten geliyor. Bu da «Tanrıyı sever» demek. Be adamlar, size Tanrıyı sevmeyin diyen yok. Ama, bunu can'ı bedenden ayırarak yapmak şart mı? Sokrates insan, «canı bedeninden ayrılınca erdeme ulaşır» diyor. Bunun İslâmlıktaki «Mutlu kablelmevt» yani, «Ölmeden önce öl» sözüyle ne ayrıcalığı var. Sokrates'in bu sözüne bakarsak, onun üstün bir bilge olduğu savunulabilir mi? Hem sonra, Sokrates Atina'da

çıkarılmış olan genel af dolayısiyle vatana hainlik suçundan yargılanamadığı içindir ki, Tanrılara hakaret suçundan yargılandı. Tanrılara hakaret denen de ruh dolayısiyle insanın ölümsüzlüğünü savunmasıydı. Yani, İslâmdaki, «Fenafillah mertebesi!» Yoksa ölürken bile;

«— Kriton, Sağlık Tanrısı Asklepios'a horoz adamıştım. Unutma!» diyen bir adam, mevcut tanrıları yok sayıp tek Tanrı fikrini ortaya atmış olabilir mı? Asıl tanrılara hakaret eden Anadolulu (Kilizmanlı) Anaksagoras'tır. Zavallı Anaksagoras, (Ay ve güneş tanrı değil, madde kütlesidir) dediği için idam edilecekti de araya Perikles'in girmesiyle kurtuldu. Onu, dönerse asılmak kaydiyle Atina'dan sürdüler.»

Sözle Davranış Bir Olmalı

Halikarnas Balıkçısının yazmayıp da anlattıklarından biri daha:

«Ukalâ dümbeleği filozoflardan biri konuşma yapıyormuş. Bir ara şöyle demiş:

— Yaşamakla ölmek arasında bir fark yoktur!

Bunu uzun uzun savunurken, bir arslan çıkagelmiş. Arslanın, kendi konuştuğu kürsüye yaklaştığını gören filozof, korkuyla kaçmış ve yakındaki bir ağaca tırmanmış. Onu bu durumda gören dinleyiciler bağırmışlar:

— Hani be üstat, ölümle yaşamak arasında fark yoktu?..

Bunun üzerine filozof, «O, konuşmada öyledir. Gerçekte ise böyledir» demiş.

Balıkçı bu hikâyeyi anlattıktan sonra ekledi: «Demek istiyorum ki, insanın sözüyle davranışı birbirini tutmalı. Tutmazsa işte böyle alaya alırlar.»

Bitmeyen Savaş

1971'lerde Halikarnas Balıkçısından dinlediklerimden biri de şuydu:

«Ben, 19. yüzyılda doğdum. 20. yüzyıla başladığımız zaman 13 - 14 yaşındaydım. Bu yüzyılın Türkiye için önemli olan tüm olaylarını yaşadım. Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, İkinci Dünya Savaşı vb..

Birinci Dünya Savaşı müstemleke elde etme ihtiyacından doğdu. İkinci Dünya Savaşı da aynı amaçtan doğdu. Savaşçı devlet ve yöneticiler amaçlarına ulaştılar belki, ama, bu kez de müstemleke olan ülkelerin, «Müstemleke olmamak» savaşları çıktı ortaya. Bu nedenle ne birinci savaş bitti, ne de ikinci olmamak» savaşları çıktı ortaya. Bu nedenle ne birinci savaş bitti, ne de ikincisi... Şimdi dünyamız adı konmamış olan Üçüncü Dünya Savaşı içinde bulunuyor.»

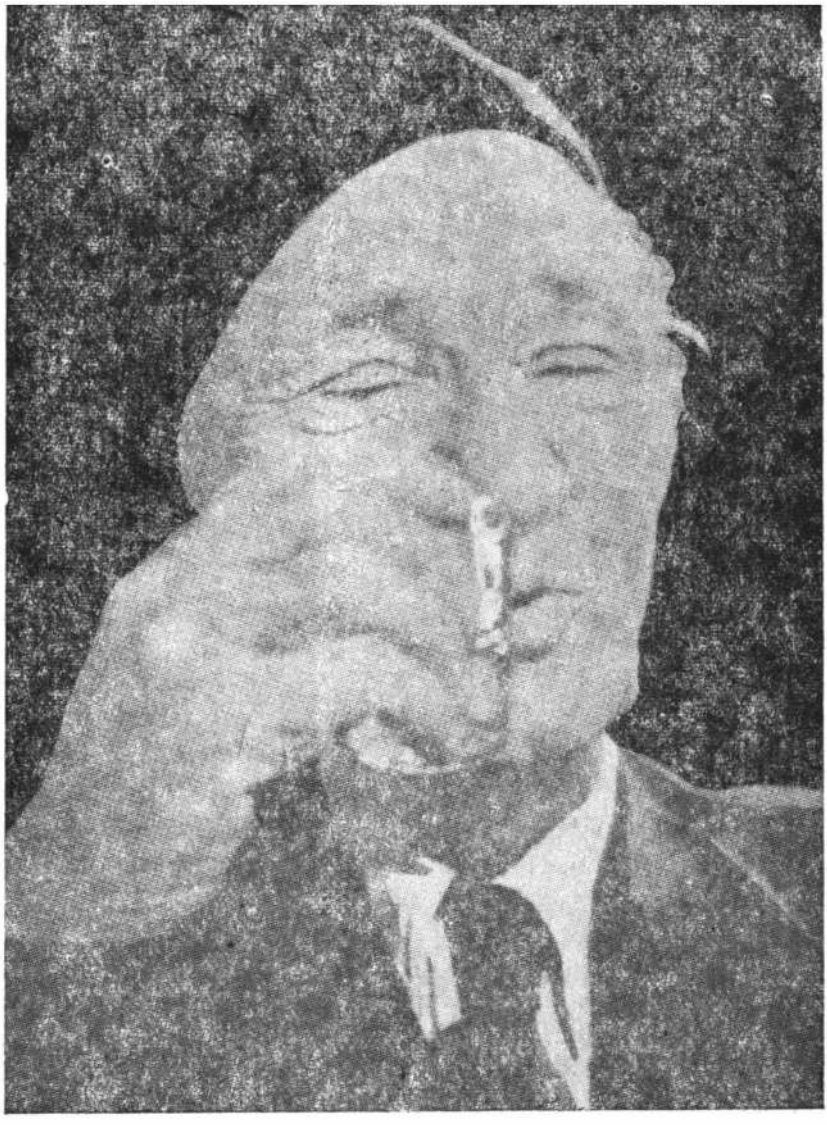

Tiyatroda Merhaba

17 nisan 1972'de İzmirde düzenlenen «Balıkçıya Merhaba» gecesinde herkesi kırıp geçiren şu öykücüğü anlattı :

«20 yıl kadar önce İzmir'de rahmetli Avni Dilligil, Şehir Tiyatrosunu kurmuştu. Macbeth'i oynuyorlardı. Akşam üstü eve doğru giderken sanatçılar yanıma yaklaşıp, «Efendim Macbeth'i oynuyoruz. Buyrun tiyatroya» dediler.

«Yahu ben şimdi yorgunum, filemi aldım eve gidiyorum. Hem ben Macbeth'i eskiden beri bilirim. Benim için yeni bir yanı yok. İngiltere'de bu piyesi, herkes bildiği halde, sadece Shakskespeare usulü konuşmayı yani diksiyonu dinlemek için gider. Ben de bu yaşıma kadar gittim. Bunu bol bol dinledim» dedimse de dinletemedim. Hayır demeye alışmamışız bir kere, hep evet deriz iyi ki erkek doğmuşuz.

Gittik oturduk ve başladık piyesi seyretmeye. Bir süre sonra ben uyuyup kalmışım. Birdenbire Macbeth oyuncularından birisi «Merhaba!» dedi. Bu bağırma üzerine ben uyanmıştım. Bir «Merhaba!» da ben patlattım.

Bu sefer de Macbeth unuttu oyunu. Piyes adamakıllı piyese benzedi tahmin edersiniz.»

Çizgili Kâğıt ve Özgürlük

Balıkçımız düz beyaz kâğıt üstünde düzgün yazı yazamazdı. Sayfanın sol üst başından başlayan satırları gittikçe aşağıya doğru sarkar, sağ alt köşeye kadar inerdi. Sonradan aklına gelen şeyleri de küçük kâğıtlara yazar sayfanın kıyılarına yapıştırırdı.

Birgün «Üstadım dedim. Çizgisiz kâğıda yazmakta güçlük çekiyorsunuz. Çizgili kâğıt alsak da ona yazsanız.»

«Olmaz!» diye haykırdı «Ben özgürlüğü severim.»

Doğrusu çizgili kâğıtla özgürlüğün ilgisini anlıyamamıştım. Ben şaşkın şaşkın bakarken o hemen şunları söyledi:

«— Ne o yahu, raydaki lokomotif gibi başkalarının çizdiği çizgi üzerine başımı koymaya mecbur muyum? Düz kâğıt üzerine dilediğim gibi yazıyorum.»

Mimoza ve Bodrum

Balıkçı, Prosper Merime'nin Karmen'ini Türkçeye çevirirken esmer İspanyol kızının tütün imalâthanesine saçlarına mimoza (Acassia Cyanophilla) demetleri takarak girdiğini okuyunca hemen aklına şu gelir:

«Neden benim Bodrumlu esmer kızlarım da saçlarına mimoza demetleri takmasınlar!»

Düşünür, Bodrum'da, mimoza yetiştirmeye karar verir ve Paris'ten tohumlarını getirtir. Bodrum sokaklarına, şuraya buraya diktiği mimozalar bir süre sonra bol çiçek vermeye başlarlar. Bir gün Balıkçı bakar ki geçen bir düğün alayında Bodrumlu esmer kızlar saçlarına mimozalar takmışlardır. Çok keyiflenir Balıkçı, mutlu olur. «Mimozayı onlar için yetiştirmiştim» diye haykırır.

Edebiyatın ne olduğunu, ondan ne beklendiğini mi? Edebiyat, çağımızda hem toplumu, hem birey olarak bizlerin düşünme, duygulanma yeteneklerimizi etki altında bırakabilen tek kurumdur. Çok önceleri din, edebiyatın yerini tutmuştu. Fakat çağımızda, doğa, evren, ölüm hakkındaki bilimsel veriler, dinlerin verdiği bilgileri geri plana attı, bunun yerine müsbet bilimlerle ortaklık kuran sanat ve edebiyat ön sırayı aldı... Bence yaşantının en çekilmezi kendimizde yaşamaktır, mutluluk, esenlik çevrenin bir parçası olmaktır, yani kendi olmayanla birleşmektir. Ne derin nefes alır insan o zaman... «Doğduğumuz dünyanın hepimizin dünyası olduğunu anlamalıyız, onun şuuruna varmalıyız. Dünya daralmıştır artık. Bu dünyamızı kirletmekten, bozmaktan sakınmalıyız» diyen Halikarnas Balıkçısı'nın rüzgâra tutulmuş hanımlar karikatürü.

Balıkçı ve Ölüm

Balıkçıyı uzunca bir süre görmemiştim. İstanbul'a genel sağlık kontrolü için gitmiş, bir süre önce dönmüştüm. 22 Eylül 1971 Çarşamba akşamı Balıkçının Hatay semtinde 232 numaralı sokakta Merhaba apartmanının üçüncü katındaki kapısının zilini çaldım.

Balıkçı salonda oturuyordu. Yüzü her zamanki gibi aydınlıktı. Meltem gibi bir gülüşme dolaştı. «Göreceğim geldi seni yahu, birkaç yol beni aramışsın üzüldüm» dedi.

Salondan oturmayıp, Balıkçının çalışma odasına geçtik. Odayı görünce şaşırdım. Düzeni değişmişti. Duvarlarda pırıl pırıl badanalıydı. Balıkçı :

— Sorma Şadan, ben İstanbul'dayken evi badana ettirmişler. Tabii duvarlara karaladığım notlar da torunlarının boy ölçüleri de silinmiş. Kitapları ise rastgele alıp koymuşlar. Şimdi ne nerede hiç bilmiyorum, diye dert yandı.

Uzun uzun konuştuk. Dışişleri Bakanlığına verdiği «An Outline of Turkish History» adlı kitap için 39 bin 275 lira telif hakkı almıştı. İstanbul'a da bu sayede gidebilmişti. Aylardır her dalgayı alabilen çok iyi bir radyoya ihtiyacından sözederdi. Baktım, iyi bir transistörle radyo da almış. «Çok ucuzmuz yahu 900 liraya aldım» dedi. Parası varken aldığı her şey ucuz gelirdi Balıkçıya.

Neyse, ona Azra Erhat'ın 8 Eylül 1971 tarihli mektubunu okudum. Sayın Erhat, mektubu Kartal Maltepesindeki Askerî Tutukevinden yollamıştı bana. Kendisine de okuduğum için bu mektuptan çok duygulandı Balıkçı. Söz döndü dolaştı ölüme geldi. Bu konuda hem düşüncelerini öğrenmek istiyor, hem de korkuyordum. Ölümü kondurmak istemiyordum ona. Kendisi açtı. Bu Balıkçının vasiyetiydi bence. Şöyle dedi:

«Yazacağım bu ama, belki yazamadan giderim, sana şimdiden söylemiş olayım: Bodrum'a gömülmek istiyorum. Bittabi orayı çok sevdim. Hayli hizmetim de geçti. Belediyeye de yazmak istiyordum ama sana söyliyeyim daha iyi: Mindost Kapısı taraflarında bir yere gömsünler beni. Yanımda Haticeye de (eşi) bir yer ayırsınlar. Sakın mermer, beton falan istemem ha. Bir taş bulun, uzunca bir taş. Yazısız. Onu dikin mezarımın başına. Falanca oğlu filancaymış da şu tarihte doğup bu tarihte ölmüşüm... Katiyen yazı istemiyorum, basit bir taş. Eh, bizim tekne su almaya başladı. Şatafatı da sevmem, tepelere, deniz gören yerlere gömülmem şart değil. Nasıl olsa yattığım yerden denizi seyredemem. Denizi, ruhumda yaşatıyor, gönül gözüyle her zaman görüyorum.

Mezarın ne önemi var. Hani Kardinalin birisi mezar taşına «Burada kimse yok» diye yazdırtmış.

Öldükten sonra ben kendime değil, toprağa, doğaya lâzımım. Galiba ruhun yaşaması da bu. Topraktan olduk toprağa dönüyoruz Zamanla incir mi oluruz, lâle mi, kimbilir? Ben öldükten sonra yokum. Baksana firavunlar ehramlar yaptırdılar da yine yoklar. Şimdi insanları donduruyorlar. Bakarsın günün birinde uzaya yollayıp yıldız yaparlar ölüleri. Yörüngeye giren bir ölü! Bittabi ısı da sıfırın altında bilmem kaç yüz... Döner durur yörüngede. Biz aya gidiyoruz diyelim; bir sürü ölü yıldız olmuş dönüyor. Aaaa, Dale Carnegie geçiyor. Bak Russel'a... falan deriz değil mi ya?

Toprak bizi istediği gibi kendisine benzetecek. Yararlı hale getirecek. Yoksa cesedin ne değeri var. Yani ille insan bakiyesidir diye önemli saymalı cesedi?»

«Anadolu Ulusları»

25 Haziran 1973'teki ziyaretimde bu dev insanı, Halikarnas Balıkçısını hiç de iyi görmemiştim. Morali çok bozuktu. Yarım sayfa yazıncaya kadar canım çıktı dedi. Teselli edici sözler söyledim. Bir yandan da «Anadolu Ulusları» konusunda anlattıklarını yazıya döküp kendisine okuyordum. Anlaşılan o kitabı kendisi yazamıyacaktı. Çeşitli yazılarından derliyor, zaman zaman da anlattıklarını banda kaydedip, oradan daktilo etmemi istiyordu. Bu arada şunları söyledi:

«Suat (oğlu), sık sık ziyaret edebilmeleri için beni İzmir'e gömmek istediklerini söylüyor. İstemem yahu, Bodrum'u severim bilirsin. Beni ziyaret için çocuklar ara sıra da olsa gezmiş, hava almış olurlar. Zaten ben saygı duruşu isteyecek değilim ya. Balıkçıya bir «Merhaba» yaraşır.

Zeybekliğe Geçiş Yemini

Bir odadan bir odaya geçemiyorum. Bakarsın yüreğim durıverir. Anadolu Ulıları'nı anlatmayı bitiremezsem, anlattığım doğrultuda tamamlarsın. Aman, dediğim gibi: Tales, Demokritos ve Homer'e ağırlık verilmeli. Ama, «Hey Koca Yurt»a bir önsöz yazmak istiyorum.»

Ve o büyük insan, koca sanatçı, doldurulmaz bir boşluk bırakarak çok sevdiği bir yurt parçası olan Ege topraklarına gömüldü, karıştı, gitti. Geride ölümsüzlükler bırakarak.

Yatağında uyur gibiydi. Oldukça zayıflamıştı. Doğrulmak istedi beni görünce. Sayılı günlerin içindeydi. Ama gözleri ölüme meydan okuyordu. «Merhaba!..» Mavi mavi bakan, mavi mavi gülen ve mavi mavi soluyan İhtiyar Balıkçı ölüme yaklaşıyordu yiğitçe. Omuzlarında 85 yılın yaşamı ve ak onuruyla. Gözlerinde özgürlüğün en anlamlı görünümüyle. Bir sigara yaktı ve daldı bir süre... Sonra kısık kısık ekledi: «Ölüme doğru gidiyorum... Ölüme!... Doğa elimi kilitledi... Doğa insafsız... İşte bir merhaba deyip gideceğim dünyadan... Sadece bir merhaba!..» Anadolu uygarlığı ile bir bütündü Balıkçı. Ölüm döşeğinde olsa bile bir türlü kopamıyordu. En son yapıtı «Hey Koca Yurt»un eksiklerle dolu oluşu oldukça etkilemişti kendisini. Sözü hep Anadolu uygarlığına getiriyor ve «Hey Koca Yurt» ile bağ kuruyordu. Sonra anlatmaya başlıyordu: «Uygarlığın beşiği Anadolu'dur. İnsanın kafası uygarlığa Anadolu da ulaşmıştır. Güneşin tutulacağını çok önceden buralarda yaşayanlar haber vermiştir. Dünün mağara insanı bugün ay'a gidiyorsa her şeyi Anadolu uygarlığına borçludur. Ünlü tarihçi Heredot bunu çok önceleri söylemiştir... Hastalığım Hey Koca Yurt'un eksiklerle çıkmasına yol açtı. Ölüme üzülmüyorum. Ama son kitabımın eksiklerle çıkmasına üzülüyorum...» Balıkçı konuşmak istiyordu ama konuşamıyordu. Ölüm adım adım yaklaşıyordu. Gözlerinden özgürlük türküleri dökülür gibiydi. Ağlar gibi, güler gibi ve uzaya mavi bir çizgi gibi, dilim dilimdi... «İnanıyorum Türk gençliğine. Onlar'a güvenim sonsuz. Her şeyi biliyor gençlerimiz. Köklü bir ulusun gençleri elbet böyle yürekli ve inançlı olur...» Bir soru yöneltiyorum bu kez ben: «Türk edebiyatı üzerine bir şeyler söyler misiniz?» «İyi... Çok iyi... Hele son yıllarda büyük gelişme içinde...» Balıkçı konuşmakta oldukça güçlük çekiyor. Vazgeçiyorum soru sormaktan. Tıkanır gibi, başım döner gibi oluyor. Bir sigara uzatıyorum Balıkçı'ya ve bir de ben yakıyorum. Sonra karşılıklı bakışıyoruz. Son bir soru var kafamda... Acaba sorayım mı, sormayayım mı?... Hayır soracağım Balıkçı'ya bunu... Sevinecek bu soruya Balıkçı... «Ya özgürlük konusu?..» «Bu çağ tuhaf, kudurmuş bir çağ. Emperyalizmin tüm evreni tutsak etmek istediği dönemler yaşıyoruz. Almanya ve Amerika insan denen varlığa köleliği benimsetmek istiyor. Olmayacak bu, yapamayacaklar. İnsanın özü, özgürlüktür. Çok değil, yakın bir gelecekte gerçek, tahtına oturacaktır. Ruh bilimle uğraşmak safsatalarla zaman geçirmektir. Asıl olan müsbet ilimlerdir. Maddedir...» *Hikmet ÇETİNKAYA*. Turgay Gönenç Balıkçı'nın son yolculuğunu şöyle anlatır:

Balıkçı'nın Son Yolculuğu

Aliş ve Mahmut...

Mavi atlasa sarılı tabutunu Cevat Şakir'in parmaklarının ucuyle taşıyorlardı balıkçılar. Sarı saçlı, bakır yanığı yüzlü genç adam ise elindeki çiçek demetini tabutun üzerine koyuyordu usulca...

«Merhaba Balıkçı!..»

Altında ise «Bodrumlu Balıkçılar,» yazısı vardı. Şimdi iskele önünde

Söyledim ya bize Nobel armağanı vermezler. Biz her şeyden önce batıya sempatik gelmiyoruz. Hıristiyan olmamamızın da etkisi var bunda. Kaldı ki Türkçe'den başka dillere iyi çeviri yapacak kişi de yok pek. Ben bir yazım başka dile çevrildi mi sevinemiyor, çokçası üzülüyorum. Bakalım kim nasıl çevirdi diye... Modern yazarlarımızı beğeniyorum, seviyorum. Doğru düşünce, güzel yazış var gençlerimizde. Bittabi hepsi benden genç. Hatta Nobel alanlardan da güçlü yazarlarımız var bizim... Ben Homeros'u severim. İzmirli Homeros bitmez, eskimez. Doğallığı vardır onun. İlk kez tanrıları insanlaştırdı... Bernard Shaw'u severim. Onun «İnsan Üstün İnsan»ını kayıkta çevirdim. O zamanlar Milli Eğitim Bakanlığı'nca basıldı. Ama çok kötü basıldı. Adımı bile yanlış yazmışlar. Ben şöyle bir eda takındı demişim, oda takımı gibi bir şey çıkmış... Dante'yi severim. Her yerini değil elbet. Bir atlet her zaman rekor kırmaz. Benden Dante'yi çevirmem istendi. Dante'nin asıl Dante olduğu yerleri aldım çevrime. Öteki safsata kısmını ne diye çevireyim. *Halikarnas BALIKÇISI.*

mavi giysiler içinde öğrenciler başları öne eğik son saygı duruşundaydı. O yorgun balıkçılar, o sünger avcıları, zincirin birer halkasıydı sanki.

«Aganta, Burina, Burinata» adlı yapıtının kahramanlarıydı. Şu kırmızı bıyıklı adam Dalgıç Aliş'ti belki, vurgunda kötürüm kalan. Şu Mahmut belki, ekmeği aslanın ağzından alan. İşte Çakır Ayşe şu ağlayan ak yaşmaklı kadın, Şu Cennet kız, şu Fatma, şu Öksüz İmdat...

Yani ezilenler, yani horgörülenler. Sırtlarından milyonlar kazanılanlar. Son kez bir «merhaba» sarkıtıyorlardı Balıkçı'ya. Aydınlık ve onurlu bir «merhaba». Elleriyle, gözleriyle, o kaya gibi sağlam yürekleriyle!..

Nerede o sömürgenler? Söyleyin nerede?

Haşmet Ulugöbek, Murat Kocadağ. Halkı soyanlar, sömürü düzeninin sürmesini isteyenler. Sanki inlerine girmişler, bir şeyler oluyor diye kaçmışlar. Ama sömürülenler 60 kulaç derinlikte ekmek parası için vurgun yiyenler. Hepsi burada onların, hepsi dizi dizi, yürek yürek.

Cevat Şakir'in romanlarındaki tipler de bunlar. Ama cenaze töreninde bilmem bize mi öyle geldi anımsadık hepsini teker teker. Anımsadığımız için yazalım dedik. Balıkçı «Gülen Ada»sında anlatır, soyguncu Murat Kocadağ'ı :

«Kocadağ'ın tavrında ve sesinde, sahip olduğu otomobillerin, emlâkin ve paraların büyük yekûnu sırıtıyordu. İnsan onunla görüşürken, bir insanla değil, fakat otomobillerle, emlâk ve arazisi ile ve para kafasıyle konuşmakta olduğunu sanırdı.»

Balıkçı, Türkiye'nin sosyo-ekonomik sorunlarını, bir başka açıdan sömürü düzenini vermiştir yapıtlarında. Öyle ustaca koymuş, öyle yalın sergilemiştir ki, çoğu kişi tedirgin olmuştur bunlardan.

Salt kendi düzenlerini sürdürmek için yapmıyacakları şey yoktur. Adam öldürürler, kadınların ırzına geçerler. Yoksul balıkçıların, süngercilerin uyanmasını istemezler. Sömürü düzeninin çarkları hep kendi çıkarları için dönsün isterler.

Deniz Gurbetçileri, Agenta Burina Burinata, Ötelerin Çocuğu'nda sık sık karşılaşırsınız bu kişilerle. Cevat Şakir, bu yapıtlarında resim resim koyar gözlerinizin önüne, bu tipleri.

Balıkçı yıllar önce tanımıştır bunları. Soygun düzeni, yıllar önce bir küçük sahil kasabasında bile, yoksul balıkçıların ve süngercilerin üzerine nasıl koyulmuş işte ortadadır.

Balıkçıyı toprağa verirken geçiyordu gözlerimizin önünden resim resim. Cevat Şakir'in «Mavi Sürgün»de anlattığı gibi trenle İzmir'e gelişi bizi 1924'lere götürdü. Bu diziyi hazırlamadan sanırım dördüncü kez «Mavi Sürgün»ü bir solukta satır atlamadan okudum. Bir başka geldi «Mavi Sürgün» Balıkçı'nın ölümünden sonra.

İnsan sevgisi bir başka türlüdür Cevat Şakir'de. Örneğin yılanın sağlık karnesi vardır ki kolay kolay unutulmaz. Balıkçı, bunu şöyle anlatır :

«Bi herif geldi Bodrum'a İstanköy'den. Eli ayağı tutmuyordu. Para kazanmak için bir yılan bulmuş. Islık çalıp oynatıyor yılanı.

Gelgelelim, Gümrükte sağlık şahadetnamesi sormuşlar. Adam «yok» deyince, yılanı gemiden doğruca ambara kilitlemişler. Zavallı adam neredeyse ağlayacak :

— Ben burada, yılan ambarda, açlıktan ikimiz de öleceğiz. Etmeyin eylemeyin diye yalvarıyorum.

Ama dinleyen kim? mevzuat hazretleri var kale duvarı gibi. Aşabilirsen aş. Mevzuat «yurda sokulmak istenen hayvanlar için sağlık şahadetnamesi sorulur» diyor...

Gittim, Gümrük Müdürüne rica ettim :

İtalya'da tarla kuşlarını hiç durmamacasına öttürmek için ateşle kıpkırmızı kızartılmış toplu iğne uçlarıyla cız diye bir gözünü, cız diye öteki gözünü de yakarlar. İki gözü kör olan tarla kuşunu bir kafese koyarlar. Mavi açık berrak göklerde hür uçmaya alışkın kuş, ilk önce gözlerini örttüğünü sandığı kapkara paçavrayı tırnaklarıyla paralamaya çabalar, zavallı kendini bir kat daha yaralar. Karanlığın gözüne yapışan bir paçavra, bir is veya kurum değil bir zindan gece olduğunu anlayınca kanat hızıyla geceyi aşmaya, güne güneşe ulaşmaya çabalar. Çırpınır, çırpınır, her kanat çalışı katı kafese çarpar acır, acır. Kara gece aşılmaz bir kara duvardır. Uçucu kanatlardan kat kat güçlü, iç hızıyla ötmeye koyulur öter öter. Gecenin öte tarafında gönlünün gününü güneşini, nur âlemini yaratır.
Halikarnas BALIKÇISI.

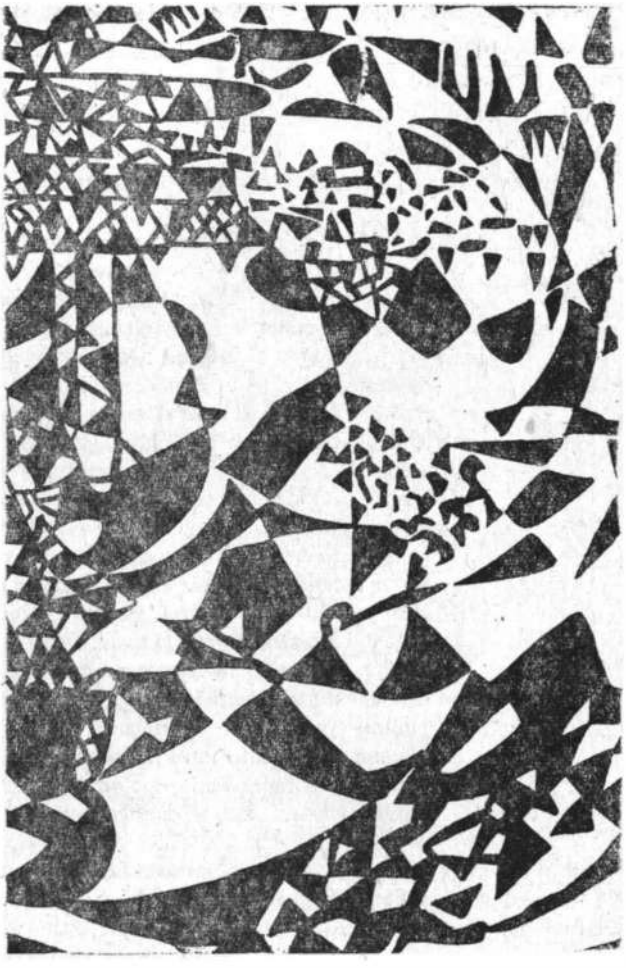

— Kanuna bak Cevat bey, sağlık şahadetnamesi getirmeden bu yılanı yurda sokamaz...

Diye diretti. «Yahu, kanunu yapan adamın aklına yılan gelmemiş...» Dinlemedi.

Çıldıracağım. Yılanda hastalık varsa bizim yılanlar da ölecek, iyi ya işte... Hem bizim birçok ülke ile sınırımız var. Bizden onlara, onlardan bize birçok yılan geçiyor. Hepsi ağızlarında birer sağlık şahadetnamesi mi taşıyor?

Sonunda :

— Madem bu kadar ısrar ediyorsun, sen bir sağlık şahadetnamesi yazıver...

Dediler bana. Öyle ya ben Bodrum'a getirttiğim çiçek ve ağaç fide ve tohumları için sağlık şahadetnamesi yazmaya alışkınım.

Aldım kalemi kâğıdı elime; yazdım.

«İstanköy'den gelen bu yılanın ne flöksera vardır, ne mildiyösü».

Anlaşılacağı gibi bu, bitkiler için yazdığım sağlık şahadetnamelerinin bir örneği. Flöksera ve Mildiyö bitki hastalığıdır.

Yılan her ne kadar ağaç köküne benzetilebilirse de, ondan bitki hastalığı olmayacağı muhakkak.

Böylece yılan Türkiye'ye sokuldu ve adamcağız hayatını kurtardı.»

Ölmeden önceki son konuşmamızda, «Ahh!... Ne acı... Doğa, en can alıcı noktada elimi kilitledi. Son söylemek istediklerimi yazamadım..» sözleriyle kesik - kesik çaresizliğini özetlerken, üzüncünün en büyük nedeninin son yayınlanan yapıtı «HEY KOCA YURT»un eksikliklerle dolu olduğunu, yeni eklemelere ise olanağı bulunmadığını bildirmişti. Ey koca Balıkçı ey!... 1925 yılında, kaleme aldığın yazılarından birinde asker kacaklarının yargılanmadan idam edilmelerini eleştirdiğin için Bodrum'a sürülmüş, burada yerleşmiş, 1945'de de bir «içki» sofrasında «valiye küfretti» gerekçesiyle son kez hapishanelerin karanlık dehlizlerine sokulmuştun. Ancak; bağnaz, çağdışı düşünceye hiçbir şekilde boyun eğmemiş, sonunda felsefenin ne denli haklı olduğunu toplumumuza benimsettirmiştin.. Elimizde yanılmıyorsam; 5 öykü, 4 roman ve birçok anı kitapların var. İnceleme dallarındaki ürünlerinle yayınlanan sayısız yazıların bunların dışındadır.. Gel gör ki, ardında bıraktığın acı özet şu: Bodrum'u Bodrum eden sensin. Akdeniz'i Türkiye'yi evrene tanıtan yine sendin. Nankörlüklerimize ne dersin? Yıllarca yaşadığın ev, sen yaşama gözlerini yumduktan sonra «müze» yapılacaktı. Yetkililerin verdikleri bu söz gerçekleşmedi. «Balıkçının Pansiyonu» diye 3'üncü sınıf bir konaklama yeri olarak kullanılıyor. Burada seni anımsatan, çerçevesini sinek pisliklerinin kirlettiği koridora asılmış fotoğrafından başkaca bir şey yok.. 23 ekim 1973'dü, 1978'in Ekim'ine geldik dayandık.. Bize «merhabaaaa» deyip çekip gittiğinde, üstüne mavi bir örtü sermişlerdi. Upuzun yattığın pencerenin önündeki karyolaya «açın, ardına kadar açın camları» dediğin yerden yağmur damlaları düşüyordu. Şimdi ise, taş yığınına dönen Bodrum'daki mezarında geceleri baykuşlar tünüyor.. Hem de, Bodrumsuz edemeyen, her tatili burada değerlendirmeyi fırsat bilen gazetecilere, ozanlara, ressamlara, romanlara ve de tüm sanatçı geçinenlere karşın.. Mezarı konusunda şu bilgiyi veriyorlar: «İşin aslını bilmeyenler Balıkçı'nın yattığı bu yeri kutsal (yatır) lardan biri olarak biliyorlar ve yılın belirli günlerinde bir çomağa bezler bağlayarak evliya niyetine dilek diliyorlar. *Aykut POTUROĞLU.* Halikarnas Balıkçısı'ndan iki öykü:

EGE'NİN ÖFKESİ

Yüksek Anadolu yaylası Toros ve Amanos'taki yüksekliğini muhafaza ederek Gökova körfezinde Ege'ye gelir ve orada tepeden tırnağa birden yıkılıvermiş gibi, bin yüz metreden yalçın ve dimdik olarak denize düşer. Denizden bakılınca uçurumun azameti, gözlere bir gökgürültüsü manzarasını seyret-

Asyadan Avrupaya ve Afrikaya yapılan, büyük küçük göçlerin çoğuna binlerce yüzyıl süresince Anadolu köprülük etmiştir. Uzak Doğudan gelen büyük kervan yolu Anadoludan geçerek Batı Anadolu liman kentlerinde Akdenize ulaşıyordu. Birinci Troyada —İ.Ö. 3000 yıl— yalnız uzak doğuda bulunan lapislazuli taşına rastgelindi. Anadolu eskiden beri bolluklu ve kalabalıklı bir yerdi. Dünyada ilk nüfus sayımı imparator Augustus zamanında Anadoluda yapıldı. O çağda Anadolu Roma İmparatorluğunun en zengin ve en aydın yeriydi. Hititler geldiklerinde Anadoluda yirmiden çok dil konuşuluyordu. Bu diller birbirinden çok sözler aldılar. Anadoluya gelen Türkler, Anadoluda buldukları dillerden birçok sözü kendi dillerine aktardılar. Örneğin (baba) ile (çocuk) Hititçedir. Bunların türkçeleri (ata) ile (oğlan) dır; kızoğlan = kız çocuğudur. İyon dilinden eve ait alınan sözler şunlardır : Domadam, frenkçede domaine, dominion, domicile, domestique, dome v.s. bizim (dam) soysopundandır. Themelion temel, aule avlu, anihtarı anahtar, (türkçe açgıç denmesi gerekir), klidi kilit, pniguri bulgur, aulaks evlek. *Halikarnas BALIKÇISI*.

tirir. Bu heybete oranla bir Yuşa tepesi, bir Aydos tepesi birer kabarcık, birer küçük sivilce kalır. Uçurum gökleri yutmuştur. Dağların hırlayan irkilişinin vahşeti yanında, örneğin İstanbul'un tepeleri sütlek inek gibi, tavuk gibi kümes yaratıklarındandır. Düşmesin diye şapkalar tutulmadan başlarımızı tepelere kaldıramıyoruz. Göklerin en uzak rüzgârları üzerine kurulu gibi duran tepelere varınca, dudaklardan bir hayret ıslığı cıvlıyor. «Bu nedir yahu?» diyoruz. Yükseklik göklerde bir çığlık olmuştur. Bin yüz metrelik uçurumun kenarındaki cin çarpmış eğri büğrü çamlar, ahtapot kolları gibi köklerle kaya çatlaklarına dolanıp apışarak, aşağıya korkuyla bakarlar.

Ege, bir devin göğsü gibi kabarıp inen soluganları ile burada bütün telâkatini gösterir. Şurada fısıldar, ötede gök gürültüsü gibi gürler, daha ötede top gibi patlar. Mırıldanır, söylenir, dert yanar, derin ahlar çeker, ağlar, inler, kızar, çılgın bağırır, tehdit savurur, uçuruma durmamacasına söyler, cevap almaz.

Ona Aksi Mahmud derlerdi. Çünkü dünyada rahat ettirici, okşayıcı, eğlendirici, hoşa gider ne varsa hepsini babasının malı gibi kendi hakkı bilirdi. Ona göre kadınların güzelliği, pamuklu yumuşaklığı, yemeklerin lezzeti hep onun içindi. Fakat bunca tamahına karşılık hiçbir şeyi sevmiyor, hiçbir şey uğrunda bir fedakârlıkta bulunmak istemiyor, hiç kimseye yardımdan hoşlanmıyordu. Kendisine göre, o meydana çıkıverince kadınlar kaldırım taşları gibi ayağının

altına yayılıvermeli, erkekler de kadıya turfanda hıyar yetiştirircesine yardımına koşmalı idiler.

Oysa hiç kimse onu tanımıyordu. İşte bütün evrene karşı içini bir kin bağlayıp kitliyordu. Ve her şeye, herkese karşı aksi davranıyordu. Bundan dolayı adını «aksi» çıkarmışlardı.

Aksi Mahmud'un o günkü seferi kendi gibi aksi gitmişti.

Çökertmede limana girerken, on metre havaya fırlayıp güm! diye top gibi düşen, bir yunus sürüsüne çatmıştı. Biri kayığa düşerek, kayığı tuzla buz edecek diye ödü patladı. Yemek için kıyı kumsalına çıkmış, orada da yumruk kadar bir büyü örümceği musallat olmuştu. Bir kayanın üstüne oturmuş, onun altından tünelden tren çıkarmış gibi upuzun bir çiyan fırlamıştı. Ötede tabakası ile ezerek öldürmeye kalkıştığı bir akrep, kuyruğunun bir vuruşu ile tabakayı delmişti. Daha ötede sivrisineklerin hem de kemiklileri ona dadanmıştı. Mahmud'un bağrında büyüye de, akrebe de, çıyana ve yılana da taş çıkaran bir zehir, bin kin hâsıl olmuştu. Bunların hepsi yetmiyormuş gibi, aksi rüzgâr onu bin metrelik Kran uçurumlarının altında bocalatmıştı.

Kran uçurumunun duvarında büyük bir mağara vardı. Aksi Mahmud, kayığı içine alır, demir atar, yan gelirim dedi. Mağaradan içeri girdi. Ama mağaranın kenarındaki çıkıntının üzerine bir ana fok, erkek fokun yosunlarla ona hazırlamış olduğu bir doğum döşeğine yatmış, birkaç saat önce yavrulamış olduğu yavrusunu, hayata doğurmuş olmak sevinciyle çarpan yüreğinin üzerine basıyor, emziriyordu. Ana fokun kara kadife gibi yumuşak ve munis bakışı biraz hüzünlü idi. Aksi Mahmud'un öfkeden gözleri dönmüştü. Zaten hıncını alacak bir şey arayan Mahmud, hazır foku bulunca koca bir sopayla başına geçti. Fok kaçamıyor, çünkü yavrusunu bırakamıyordu. Mahmud sopayı fokun başına vuruyordu. Fok bir insan gibi hüngür hüngür ağlıyordu. Yavrusunu o kısa kollariyle büsbütün koynuna basıyor, sopalardan korumaya çabalıyordu. Ana fokun memeleri ve yavrusu gözyaşları ile ıslanıyorlardı. Fok o acıklı gözleri ile bakıyor, telâşlı telâşlı anlatmak istiyordu. Kendisi gibi bir yaratıktan merhamet arıyordu. Sopayı yedikçe bir kadın gibi çığlıklar salıyordu. Kanayan ağzını açtı. Yalvardı. Mahmud, sopayla, açılan ağzın dişlerini kırıyordu. Gözlerini bir cinayet sarhoşluğu bürüdü. İçinde öldürücülük kanıksayışı şımardı. Hayvan, upuzun süren can çekişmesi sırasında Mahmud'un ayaklarına süründü. Acı kasırgaları gövdesini sarsıyorken, hayat üstü bir irkilişle irkildi. Önceleri sevgiyle ısınan o güdük badi badi kollariyle yavrusunu aradı. Gözleri patlamış, kolları yavrusunu değil, kendisine zindan kesilen dünyanın, fecaatini, bomboş karanlıklarını ve ölümü kucaklıyordu. Uçurumu dönerken Ege pek acı haykırıyordu: Mahmud ölmekte olan fokun patlak gözlerine baktı. Bir kuzunun bakışından korkan bir kurt gibi kaçtı.

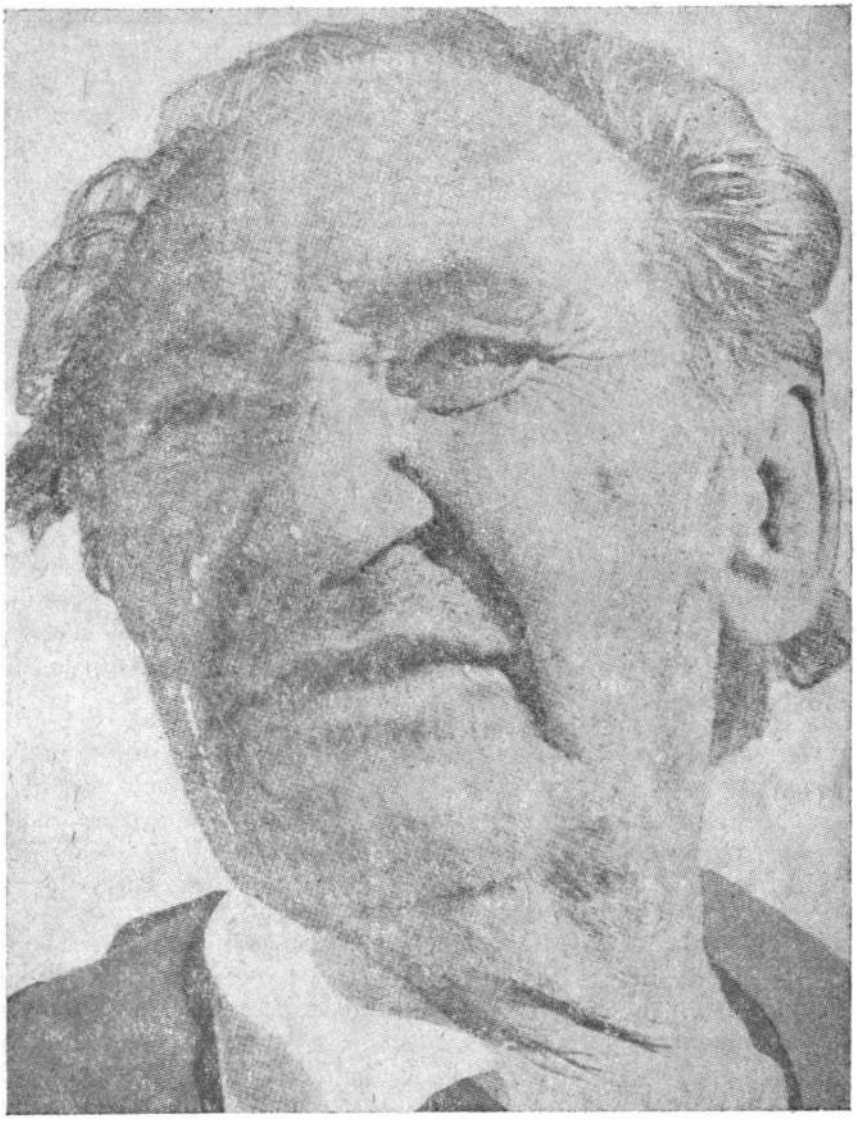

Balıkçı Son Yıllarında

Gün cumartesi idi. Gece de oluyordu. Yedi mil ötede, Şehiroğlu adasının müsteciri, dostu, Mehmet Ağa'nın karısı Emine, onu her cumartesi gecesi burunda beklerdi. Kadından pek hoşlandığı yoktu, ama herifi aldatarak kurnazlık etmiş olmak yok mu, işte bunun tadına doyum olmuyordu doğrusu. Adaya yaklaşırken her taraf zindan gibi kararmıştı. Ama denizde tuhaf ateşler

yanıyordu. Ege o akşam müstesna bir surette yakamozlanıyordu. Adaya pek yakın geldiğini gürültülerden anlıyordu. Kayığın çevresinde kuleler gibi sipsivri kayalar, ada kırıntıları ve sığlar serpiliyordu. Heybetli dalgalar homurdana homurdana gelip sığlara biniyorlardı. Sonra karanlığı yırtan bir ışık ve patlamayla binlerce şelâle boşanıyor, hırlıyordu. Aksi Mahmud dalgaları yüklenmiş olan sığların, korkunç çöküntüler yapan dalga aralıklarına, denizleri geri vermekte olduğunu anlıyordu. Fakat fısıltı, hırıltı susmadan, başka bir tarafta başka bir kaya horlamıya başlıyordu. Aynı zamanda da yüzlerce kulaç dipte esrarengiz ejderlerin binlerce gözlerle parladığı görülüyordu. Gözler sönüyor, daralıyor, dönüyor, her taraf fırıl fırıl yuvarlanan çarkıfelekler, topaçlar ve girdaplarla aydınlanıyordu. Ufkî uçuşan hava fişekleri patlıyor, madenî kıvılcımlar kızıl kızıl uçuşuyor, dört bir yanı yakamozla yıldırıyordu. Aksi Mahmud kulağını patlatan gürültüler arasında bir çığlık duyar gibi oldu. Ölen fokun, kulağında çınlayan sesi miydi? Onu, karanlıklar arasında seçen Emine'nin çağırışı mıydı? Yoksa denizlerin öfkesi miydi?

Sesin geldiği yere doğru gözlerini sivriltti. Orada sanki esen bir deli rüzgâr, yanan bir mangalın kıvılcımlarını saçıyor, alevleri öteleri dolayıp dillendiriyordu. Acaba Emine'nin ona yol göstermek için salladığı bir meşale miydi? Yoksa kükreyen bir üçlemenin rüzgârda savrulan bir yelesi miydi? İşte bunu düşünmeye vakit bulamadı. Aksi Mahmud'un dört tarafı kendi dünyası gibi kaynayan bir cehennem kazanı oldu. Havaya kaldırdığını duydu. Elinden gelseydi, dalganın boynunu ısıracak, koparacaktı.

Ama dalga çökünce kayık muallâkta kalacak değildi ya! Mahmud'un dişleri kayalara çarptı, parça parça oldu. Deniz onu aldı.

Onu kayaların diş gıcırdatan, köpürten, hırlayan çatlaklarına sıkıştırıyor, getiriyor, onu çeneleri arasında testerelemesine çiğniyordu. Sabaha doğru deniz onu kumsala tükürdü.

DENİZ OĞLU

Bodrum'un Gümüşlük köyündendi. Çocukluk ile erkeklik çağı arasında, on üç yaşında bir çobandı. Her sabah dağarcığına kumanyasını ve kavalını kor, çil çıngıraklı kara keçilerini patikalardan, dağ aralıklarına sürerdi.

Bir gün koyu mavilere bembeyaz pürüssüz bir sıyrılışla çırçıplak yükselen dorik bir sütunun gölgesine yaslandı. Başını göğe kaldırdı. Kar beyaz bir bulutçuk sütunun üzerinden geçiyordu. Sütun sanki göklerde gidiyor uçuyordu. Bilmedi neden, ama yerinde saplı katı mermer sütunun bu gidişini görünce içine bir garipsilik çöktü. Bağrında için için yanan bir gidiş özlemi vardı. O ses sanki uzak iklimlerin özlemi ile yorgundu.

Kaval keçilere bir ninni gibi geliyordu. Öğle sıcağında tembel tembel geviş getirirken, ağırlaşıp zümrüt gözlerinin üzerine kayan uykuyu, kara kirpiklerinin arasından ovaya süzüyorlardı. Ova, o yemyeşil yayılışla uzunluğunca

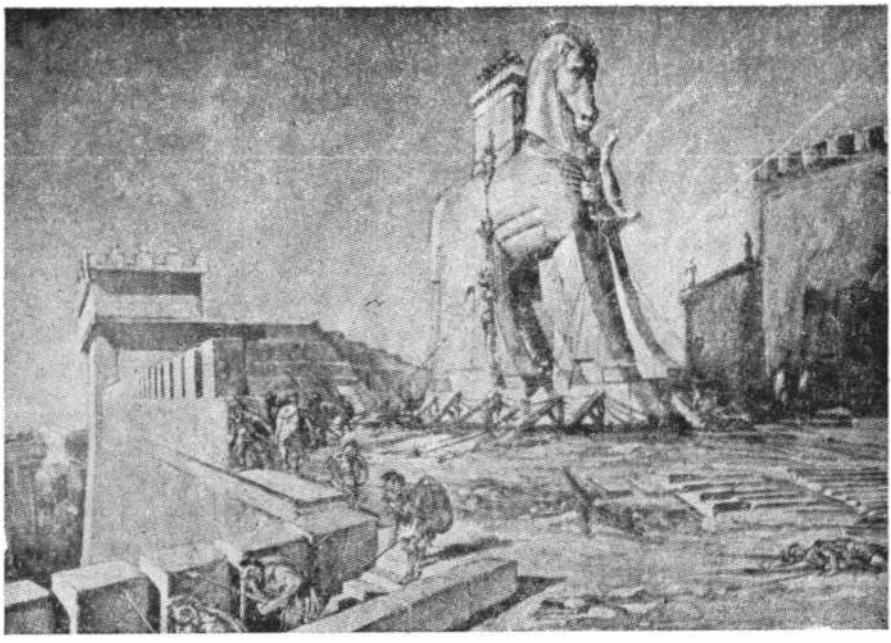

Ispartalıların Truva'yı ele geçirmelerini sağlayan ünlü tahta at.

serilmiş güneşte şekerleme kestiriyordu. Derebeyinin apak kulesi, hafif esintilerle harelenen gömgök buğday engininin ortasında, bir elif gibi dimdik duruyordu. Çocuğun gözleri birdenbire istekle yandı. «Bu ovalar, bu kule neden benim olmasın?» dedi. İçinde savaş isteği uyandı. Fakat bakışı yine dorik sütunun üzerinde uçan beyaz bulutu ve göklerde duran beyaz bulutun altında yükselen sütunu aradı. Buğday ovasını da, tarlayı tokadı da, derebeyinin kulesini de, demincecik üzerlerinden geçip gitmiş olan bulut gibi geride bırakıp unuttu. Kavalının öksüz sesi yine dereyi tepeyi sardı. O seste yine sıla rüyası vardı. Çoban o sesteki acıyı duyuyor, ama o sesin ne demek istediğini yine de anlamıyordu.

Bir gün keçileri alıp deniz kenarındaki her yanı kapalı bir koya gitti. Orası yeşil bir kâse içinde saydam bir deniz mavisinden ibaretti. Mavi, bembeyaz bir çizgi fırdoluyordu. Bu, köpük değil apak bir kumdu. Körfezciğin ortasında sular kaynayıp köpürmekte idi. Orada eski masallarda olduğu gibi denizın dibine çekip götüren gizli bir akıntı, bir perili girdap mı vardı acaba? diye düşünmesine kalmadan, köpüklerin arasından, kınından fırlayan yalın bir kılıç

kadar parlak, köylüsü Güllü kızın, gövdesi yükseldi. Kız çobanı görünce bir çığlık salarak göğsüne kadar denize daldı. Bütün koy o insan gövdesine pul pul ışıyan bir gelin elbisesi olmuştu. Kız çobanı tanıdı. Ürküntüsü dindi. Gülümsemesi ile titriyordu. Eşini yanan bir yürekle canözünden çağıran bir kuşun sesi çınladı. Çoçuk gördüğüne rüyadaymış gibi bakakaldı. Fakat o günden sonra gelip geçen günler, o günün de anısını geçmişin buğuları ile örtüp söndürdü. Çocuğun dudağındaki kavalın sesi, özlemi çekilen anlaşılmaz bir şeyin ağır daussılasıyla yüklüydü.

Aradan bir iki ay geçince, çocuk sürüsünü, kıyının açık denize bakan bir noktasına götürdü. Tâ uzaklarda Girit adasının İda dağı üç bin küsur metrelik bir kalkışla ufkun ötesinden göğe fırlıyordu. Sanki ufkun üzerine devler tarafından yığılmış demirden bir yıkıntıydı... İçine derinliğine insan kanı akmış olduğu halde, klâsik dalgalarının mavisini bir fiske bile lekelememiş. Ege denizinin üzerinde sıra sıra koyu yeşil, mor, leylâkî ve açık mavi adalar salınıyordu. Gönülden şarkı, dudaktan gülüş, çiçekten renk doğduğu gibi Ege sularından da bulutlar doğmuştu. Bunlar, sevinen denizin şarkıları, gülüşleri ve çiçekleri idiler. Bu adalara gönül veren Anadolu, yeşil çimenlik kollarını açarak onları bağrına basmıştı. Adalar denizi de adacıklar kendi güzelliklerine hayran kalsınlar diye saydam gerdanını onlara ayna yapmıştı. Mini mini adacıklar, annelerinin koynunda, salına salına kendi rüyalarına dalgın, kendilerinin denizdeki yansımalariyle beşikleniyorlardı. Denizlerde adalar! Adalarda denizler! İşte Adalar denizi buydu. Çocuk, adaları uzun uzun süzerken denizin açık mavisinin üzerinde lâcivert ürperişler süren bir sağnatın önünde küçücük bir beyaz yelkenin rüzgârın tâ gözüne volta vurmakta olduğunu gördü. Sanki orada bırakılan boş bir kalıp imiş gibi kayığı seyre daldı. Arkasında, yani karadan yana, Anadolu'nun dik ve keskin dağları, çekilmiş kılıçlar kargaşalığı halinde ağır ve koyu bulutlara yükseliyordu. Onların arasında, öteden beride yağmurların yedi renk kuşakları göklerden sarkıyordu. Tepeler birbirine öfkeyle homurdanıyorlar, ve gürültüyü zirveden zirveye gönderiyorlardı. Göklere meydan okuyan koca bir tepe, öteki dağların sövüp saymalarına fena kızdı ki, kalkıp altındakileri bir şimşekle cayır cayır yaktı. Bütün dağlar titreye titreye ona, «ağamsın» diye yankı verdiler. Kendi gönül sesleriyle baş başa kalmış olan çocuk, dört yanı gürleten tarakkada, o uzak seslerin belirtemediği şiddetli bir açıklığı çakar gibi oldu. Onda deniz vardı, karşıdaki adalar vardı, şimşek vardı, gök gürültüsü vardı. Kavalı yine üfürdü. Ateş gibi yakan bir hava çıktı. Çocuk yine bir şey anlamadı. Ne var ki, artık deniz kıyısından kendini koparamıyordu.

Bir gün tâ erkenden, keçileri kıyıdaki yamaca sürdü. Üzerine tırmanmış olduğu dağ bölmesi koca bir kayadan denizi seyrediyordu. Denizin mavisini hafif bir leylâkî buğuluyordu. Tan yeri yanıyor, renkten renge geçiyordu. Günün uyanışında tuhaf bir hal vardı. Çocuk, gün doğuşunu siftah görmüyordu.

Deniz Oğlu'nun Aşkı

En erken çağından beri o görünümün alışkınıydı. Fakat o gün gönlünde, kabuğunun içinde ışığa çıkmak üzere olan bir tohumun hali vardı. Fakat ne tohumu? Fasulya, domates, patates gibi zerzevat tohumu değil, eh menekşe gibi üstüne bir üfürülse beli kırılıveren santimental, mor kokulu, romantik çiçek tohumu hiç değil! Ya, ne tohumu?

Öyle topraklar var ki, pırıldayan güneşe, tiril tiril titreyen ışıkla cevap verir. Bu, kırılmış, tuzla buz olmuş aynalardan peyda olmuşa benzeyen bir ışık tozudur. Işığın çarpmasından kirpikler neredeyse kapanacak gibi kısılır. İnsanın dört yanı parıltı parçaları gibi buram buram girdaplanan kelebeklerle kaynaşır. Kurumuş otların arasından milyonlarca görünmez böceğin ötüşü, kasırga ışınına yakışan bir gürleyişle, kalın ve davudî davulların tarrakasına benzer. İşte o güney illerinde tepesinden tırnağına kadar zırh ve dikenle bürünmüş ejder saburluklar vardır. Saburluk o gururlu bitkisel uykusuna dalgın güneşte dimdik durur. Sekiz on yıl, gözler kapalı öylece ışık ve ateşte yansa da dimdik durur. Yaşamını toplar toplar da sekiz on yıl sonra on metre boyunda bir çiçek salar. Belki de o koca şamdan çiçek değildir. Belki de geceleyin yıldızlar dikenlerinin ucuna takılakalmış ve gündüzün çiçek olmuşlardır. Sekiz on yıl yaşamını içine toplayarak, bir çiçekle yaşamını veren saburluğun gönülden kopan o çiçeğinin sapını, ellerini kanata kanata kesenler, onu çardaklarına direk yaparlar. O deniz oğlu çoban, işte tam öyle bir çiçeğin tohumuydu.

Güneşin ateş yuvarlağı birdenbire denizden fırladı. Yıldızlar soldu. Denizi örten leylâkî buğular tel tel süzülerek vâdilere kıvrıldılar.

İşte o zaman çocuk beş kadırgayı sisler arasında hayal meyal seçebildi. Flokalar, gabyalar, trinket ve randalar ilk önce sezilmezken bir muammanın çözülüşü gibi yavaş yavaş ağarmaya koyuldular. Fakat bir sağnak buğuları kadırgaların üzerinden büsbütün siliverince bütün gemiler, tepelerinden tırnaklarına kadar ışıkla yandı. Yelkenler güneşe tutulan aynalar gibi çakıyorlardı. Gemiler parıl parıl parlayarak çocuğun önüne geldiler. Çocuk kadırgalardan apansızın, kıyametler koparan bir müziğin çalmaya başlamasını bekliyordu. Gemiler dalgalara bir çıkıp bir inerken, su kesimlerinin kırmızısını şimdi gösteriyor, şimdi köpüklerin içine gizliyorlardı. Onlar çiçek toplaya toplaya yürüyen ve saçları rüzgârda savrulurken, çocuğa şarkı söyleye söyleye eğilip irkilen beş peri kızı ilerliyorlardı.

Çocuk o âna kadar yoksul yoksul ötmüş olan kavalının anlatmak isteyip de bir türlü anlatamadığı şeylerin ne olduğunu birdenbire anladı. Çünkü kadırgaların beşi de ona doğuştan ana dilinden bile daha yakın olan bir dille konuşuyorlardı. Çocuk kendini tutamıyarak «Yaşa!» diye haykırdı. Ne derebeyinin koca beyaz kuleleri, ne güneşte ısınan buğday ovaları, ne tarlaları tokatları, ne köpükler arasından fırlayan Güllü kızın yapyalın gövdesi, hattâ ne onun gülümsemesindeki çağırıcılığı, artık çobanın gözünde değildi. Yerinde duramıyordu. Gönlünün atılışına denk bacakları olsaydı, koya tepesinden, bir Ege parsı gibi, kadırgaların, çakan yelkenlerinin içine fırlardı.

Beş kadırga bulut yelkenlerle tuğlanmış beş cengâver gibi, kıpkızıl ışıkta, yenmiş bir edayla geçip gittiler. Çocuk kavalını çıkartıp taşa çarparak parça

Tarihin, kültürün ve bilimin insanı mutsuz eden hiç bir sonucu «kanun» değildir. Boynumuz kıldan ince, alnımız ezelden yazılı değildir. Derin denize taşlar atarsın, dibe gider, göze görünmez olur. Ama yok demek değildir. Taş oradadır, dipte! Ben hep, geçmişte atılmış ve insanlığın ruhunda, bilincinde dibe çökmüş taşları gördüm ve söyledim. *Halikarnas BALIKÇISI.*

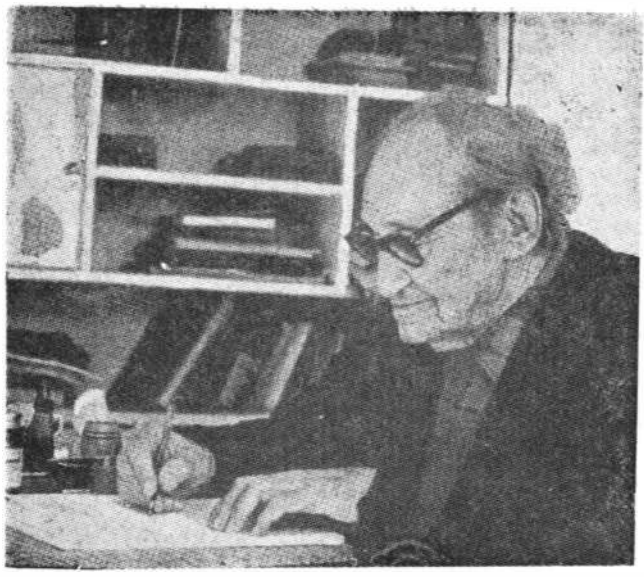

parça etti ve kayadan aşağıya sıçradı. Kadırgaların peşinden bin bir çarpıntı ve hülyayla, kıyı boyunca koştu. Kıyıda yolunu kesen sarp bir kayalığa rasgelince, kaldırıp kendini denize attı. Gemiler burunlarının altında, köpükten çifter beyaz bıyık sala sala ve ardlarında uzun uzun dümen suları süze süze, ufuktan öteye geçip gittiler. İşte o zaman çocuk kavalın sesindeki öksüzlüğün ne demek olduğunu anladı. Hıçkıra hıçkıra karaya çıktı. Artık ondan sonra, gözleri açıkken kayıp giden kayıkları hülyasında, gözleri kapalıyken rüyasında görür dururdu.

İnsan insan olalı Akdeniz insanının içini tuhaf tuhaf karıştıran duyguların doğumuna neden olmuştur. O duygular tâ üç bin yıl önce Ülis'in ağzından şöylece dile gelmişti:

«Ne oğluma karşı gönlümde coşan sevgi, ne ak saçlı babama, başımı eğdiren saygı, ne de Pnelop'u mutlu etmesi gereken tatlı can yoldaşlığı, beni derin ve açık enginlere fırlatmaktan alıkoymadı. O bir avuç kara gün dostlarımla ve biricik kayıkla bilinmeyen ufka doğru davrandım. Septe'de Herkül sütunlarını geride bıraktım. Arkadaşlarıma, ey kardeşlerim siz ki, bin bir zahmet ve acı olay arasında benimle Batıya eriştiniz, artık buracıkta durup geriye mi döneceksiniz? Şu dünyadaki birkaç günlük bilinç uyanıklığımıza, bilinmezdeki şeylerin anlayışını inkâr etmeyin. Biz dünyaya hayvanlar gibi yaşamak için gelmedik. öğrenmek, anlamak, duymak için doğduk, dedim. Bu birkaç sözüm, arkadaşlarımı, açıkların yolculuğuna öyle susattı ki, artık isteseydim bile onları bu geziden alı koyamazdım. Küreklerimiz kanat oldu ve okyanusa açıldık.»

Aradan çok geçmedi, çoban, Gümüşlüğe su almak için uğrayan bir kadırgaya, tayfa yazıldı. Beş on yıl sonra, çocuğun adını bütün dünya öğren-

miş bulunuyordu «Turgut Reis» ve yirmi otuz yıl önceye kadar, Küdür burnunu veya Pamukdere burnunu dolanıp da Gümüşlüğün önünden geçen her gemi -bayrağı ne olursa olsun— koca deniz oğlunun doğduğu yeri, ya top ateşi ile ya sancak indirerek selâmlardı.

Yaşamak, onun için «gönlü de dünyayı da aşar taşarcasına hayatla doldurmaktı». Halikarnas Balıkçısı, yaşıyor ve yaşadığını anlatıyordu, yazınımızı o sayısız, eşine az rastlanır güzellikteki yapıtlarıyle süsleyerek, içimizi dışımızı hayatla doldurarak. Bu kadarla kalmıyordu Balıkçı. O palmiyelerle, binbir çeşit çiçekli çiçeksiz bitkilerle süslediği, insanlarını kahve köşelerinde vakit öldürmekten kurtarıp, bilimin tekniğin, aklın mantığın verileriyle üretkenliğe yönelttiği Bodrum'da, dolaylarında ve de Akdenizde binlerce yıl önce yeşermiş uygarlığın kalıntılarını da değerlendiriyordu. Batı kültürünü Grek dünyasına maleden klasik görüşe karşı çıkıyor, rasyonel düşüncenin yurt topraklarımızda yeşerdiğini ileri sürüyor ve bunu, özümseye benimseye tanıtlıyordu. Çabuk ayrıldı aramızdan Balıkçı, seksen yedi yaşına rağmen. Bir genç adamdı Balıkçı. Gençliğini, kendi deyimiyle «Akdenizin gençliğine» borçluydu. Son sözünü gönlünce söyleyemeden göçtü dünyamızdan Balıkçı. Yaşasaydı, Ay'dan Dünyanın görünüşünü anlatacaktı bizlere. O dünya ki, Ay uzaklarından masmavi bir portakal gibi görünmekteydi. Ama, üstünde yaşayan milyarlarca insan onu paylaşamıyor, savaşlar kırımlarla yaşamı zehir ediyorlardı birbirlerine. Bu kırım, bu yıkım, adına emperyalizm denen o yıkılan, o yokolası açgözlülükten doğuyordu. Ne var ki, «emperyalizmin yol açtığı savaşlar barış düşüncesini oluşturmuştu. Belki uzak ama, Tek Dünya düşüncesi bir gün» gelişecekti. İşte, Balıkçının dünyamıza son sözü, son merhabası bu olacaktı. Oldu da. Merhaba Balıkçı, merhaba! *Vedat GÜNYOL*.

Bodrum Belediyesi bu evin kapısına: «Burada şu tarihten şu tarihe kadar Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir oturmuştur» diye bir plaka bile koymamış. Büyük Alman ozanı Goethe İsviçre'nin Biel kentindeki bir evde iki gece geçirmiş. O evin taş duvarında bu olay yılıyla, günüyle bugün yazılı. Aynı ozan, Almanya'da Heildelberg kentinin yamacındaki ünlü yıkık şatonun bahçe duvarının yanına gelip bu kentin güzel görünümünü ve Neckar nehrini seyreder ve düşünceye dalarmış. Bunu da güzel dizelerle saptayıp o taş duvara oymuşlar. Bodrum kentinde yıllarca oturup bu kasabaya ve Türk kültürüne büyük hizmeti dokunan ve çok sevdiği Bodrum'a gömülmesini vasiyet eden bu büyük kültür adamının evine biz küçük bir plaka koymayı çok görmüşüz. Ülkemizde «Kültür Bakanlığı» adını taşıyan bir Bakanlık var ama, çoğu insanımızda, ne yazık ki. «kültür nasibi» yok. İyi biliyorum ki ülkemizde birçok kişi benim buradaki üzüntümün derinliğine varamıyacak. Kafasının içindeki beyni, kafatası kadar katılaşmış insanlara nasıl anlatabilirsin böyle üzüntüleri!... Evden çıkınca Bodrum kabristanına gidip onun kabrini ziyaret ettik. Yontulmamış büyük, beyaz, yazısız bir piramit kayanın altında yatıyor Halikarnas Balıkçısı. Kendisinin vasiyeti böyleymiş. Tam ona yaraşan yalın, fakat anlamlı ve etkileyici bir mezar taşı bu. Işıklar içinde yatsın. *Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU*.

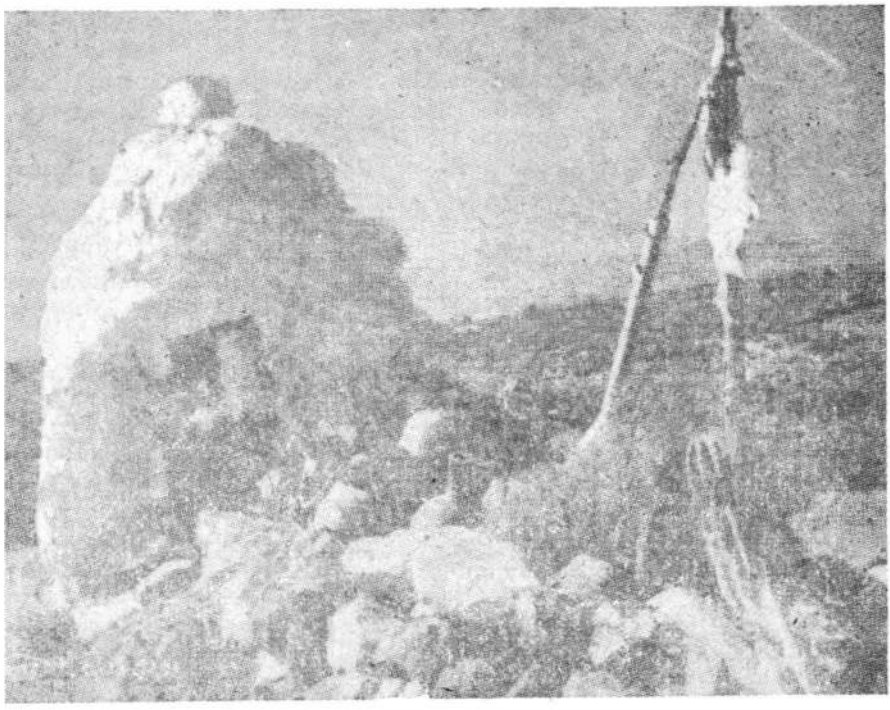

Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum Tepesindeki Mezarı...

AGANTA BURİNA BURİNATA!

Aganta Burina Burinata; özgürlüğün, güzelliğin, başkaldırının, insanoğlunun geçmişteki ve gelecekteki arayışlarının, çağdaş insancıl bakışların sergilendiği güçlü bir roman. Aganta «tut, topla, zaptet» burina burinata ise serenlerin üstündeki alt ve üst yelkenler. Geminin yola çıkmasını bildiren bir komut ünlemi: «Aganta Burina Burinata!» Balıkçı'nın kitap olarak yayınlanan en başarılı romanı sayılır. Romanın kahramanı Mahmut, ailesinin söylediklerine kulak asmadan, ailesinin bir çok kişisinin mezarı deniz olmasına karşın gene de deniz adamı olur. Yıllarca denizlerde dolaşır. Deniz adamlarının o nankör deniz yüzünden çektikleri sıkıntıyı, tedirginliği, yoksulluğu yaşar. Yine bir denizci olan babası boğulmuş, annesi ölmüştür. İçinde bir yurt özlemi başlar. Karşı koyamaz. Bodrum'a döner. Amacı çocukluk arkadaşı Fatma'yla evlenmektir. Hasım kurşunlarıyla yaralanan Fatma bilinmeyen bir yere kaçmıştır. Mahmut, zengin bir toprak ağasının kızıyla evlenmek zorunda kalır. Üç yıl zor dayanır toprak yaşamına.

Köyden Bodrum'a indiği birgün sefere hazırlanan bir yelkenliyi görüpte «Aganta Burina Burinata!» komutunu duyunca, bir daha geri dönmemek üzere: «Aganta!» diye bağırarak denizin sonsuzluğuna açılır. Halikarnas Balıkçısı'nın «Allahın Bahçesi» dediği Akdeniz insanlarının bambaşka özellikleri olduğunu, üstün nitelikleri onurla yaşadıklarını bu romanda bol bol, coşkuyla okuruz. Romandan:

Bir gece önce, sükûtun içinde, enginde boğulmuşların garipsi bir **ahı** denecek kadar hafif bir esinti dolaşıyordu. Ara sıra yelkenler bir ürperti duyuyorlarmış gibi, tuhaf tuhaf yapraklanıyorlardı. Sabah oldu. Ortalıkta insanı ürpertecek bir fevkalâdelik yoktu. Fakat ne oldu bilmem, apansızın kaptan:

— Bütün yelkenleri mayna!

Diye haykırdı. Hepimiz yelkenlere sıçradık. Göz kırpışı kadar kısa bir zaman içinde yelkenleri bağladık. Direkler ve serenler bütün yapraklarını tamamen dökmüş ağaçlar gibi çırçıplak iskeletlerden ibaret kaldılar. Kaptan ağız dolusu küfür savuruyordu. Ben yakındım, ortada korkacak bir şey göremeyince yanı başımdaki arkadaşa

— Bu adama da ne oluyor ki?

Diye sordum.

— Yahu hortumu görmüyor musun?

Diye başiyle sancak tarafımıza işaret etti. Ensemden aşağıya sanki donmuş sular döküldü ve bel kemiğim titredi. Onu siftah görüyordum.

Fakat pek yaman bir şey olduğunu, denizleri gemilerle beraber emip sömürdüğünü, ve sonra da göklere çıkarıp savurduğunu işitmiştim.

Hem hortum yalnız bir tane değildi. İki tanesi sancak bordamıza yanaşıyor, iki tanesi de denizle bulutların birleştiği koyu kurşunî mesafelerde dönüp duruyordu. Çerigo adasının uçurumları ise tam önümüzde kararıyordu. Derken efendim, taşıdıkları yağmurlarla ağırlaşan kara kara bulutlar göklerden perde perde sarkmağa koyuldular. Deniz mürekkepmiş gibi kapkara olduktan başka ufuktan ufka da korkuyla ürperiyordu. Malûm a, deniz, sevgilim idi.

İşte o gün ilk defa olarak sevgilimin korkudan tir-tir titrediğini gözümle gördüm. Hortumun bir tanesi, gökten denize devâsa bir tirbuşon gibi yılankavi hareketlerle yavaş yavaş kıvranıyordu. Bir başkası gök kubbesini yerinde tutan bir sütunmuş gibi dimdik duruyordu. Bir aralık ikincisi belini incelte incelte koptu. Aşağı tarafı tuzla buz olarak denize yıkıldı. Yukarıki kısmı ise, dili binlerce çatal bır yılan başı imiş gibi bulutlardan tepe takla sarktı. Baş aşağı bir vaziyette boynunu uzatıyor, denizin yüzünde sokacak bir şey arıyormuş gibi başını kâh bu tarafa kâh o tarafa çeviriyordu. Birdenbire gövdesini bulutlara çekerek orada terskepçe çöreklendi. Üçüncüsü bir topaç gibi fıldır

fıldır dönen bir huni iken bel çalkamağa koyuldu. Daraldı, kalınlaştı, ve yıkılmak üzere olan bir sarhoş gibi sendeliye sendeliye üzerimize doğru gelmeğe başladı. Kapkara bir dehşet kütlesiydi o.

Kaptan sanki direk tarafından korunacakmış gibi direğin arkasında duruyor ve yuvalarından uğramış gözlerle hortuma bakıyordu. Bizim lostromo Yaşar Reis bir kâğıdın üzerine «Salâtentuncina» duasını yazdı. Öteki tayfalar etrafına toplanmış, bir göğe bir denize bakıyorlar, tekbir getiriyorlardı. Yaşar Reis kırmızı saplı denizci bıçağını çıkararak, sanki onu hortumun tâ ciğerine saplıyormuş gibi, kâğıdı prova direğine sapladı. Fakat hortum büyük bir hız ve gürültüyle döne döne emdiği denizleri kara bir islim halinde göklere püskürüyor, ve gökle denizi birbirine karıştırıyordu. Hortum artık beş on kulaç ötemize yanaşmıştı. Kalınlığı iki üç yüz yaşında bir çınarın kütüğü kadar vardı. Değil bizi, fakat bütün takım taklavatıyle güverteyi, hattâ takımıyle koca kayığı bile havaya kaldırabilirdi. Şimdi kızarıyor, şimdi bozarıyor, renk renk hareleniyordu. Gökte yangın vardı da denizi göklere çekerek söndürmeğe mi çalışıyordu ne?

Lostromo Yaşar Reis'in iddiası sökmeyince tayfadan İdris -yirmi beşlik bir delikanlı idi- eline üç okkalık bir kavun kadar kocaman bir bombayı alarak provaya doğru koştu, bastonun ucunda dimdik durdu. Bombanın fitilini cıgarasıyle yakarak, «Yol ver deniz» diye bağırarak o felâket topacının içine fırlattı. Bomba kayığı sarsan bir tarrakayla patladı. Bütün Ege adaları aslanlar

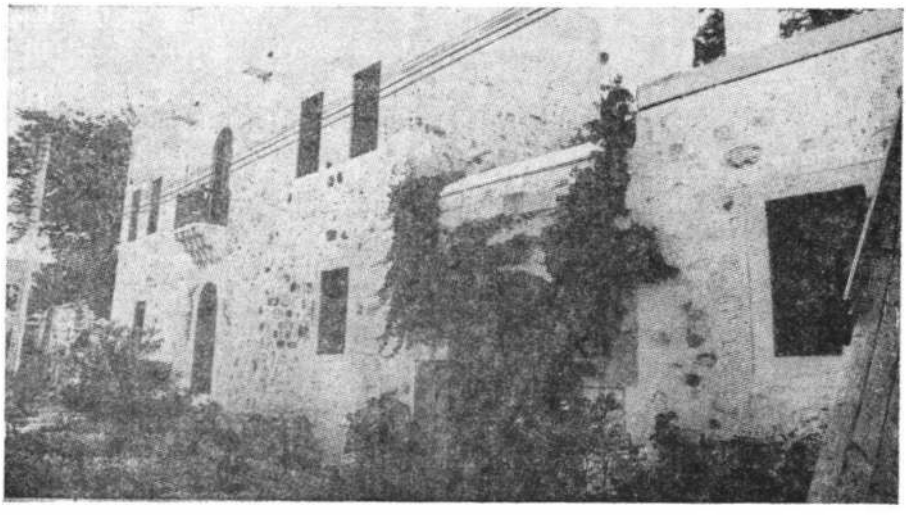

Balıkçı'nın Bodrum'daki Evlerinden

gibi kükreyerek gürlediler. Bombadan hasıl olan büyük miktarda gaz, hortumun içindeki hava boşluğunu doldurdu. Hortum kırıldı. Üzerimize şarrr diye deniz suları aktı. Fakat çilemiz bu kadarla dolmuş değildi.

Gökten kapkara bir kavis, ve o kavisten bir yağmur perdesi sarktı. Denize kaynıyan beyaz bir çizgi çekti. Bu perdenin arkasından keskin mavi kıvılcımların denize sıçradıklarını görüyorduk. Yağmur çizgisi üzerimize geliyordu. Yelkenleri açtık. Yağmurun önünde alabildiğine kaçıyorduk. Damlalar güvertede cevizler gibi şakır şukur kırılıyorlardı. Denizin yüzüne bir karanlıktır çöktü. Bir an tepemizin üstüne yeşil bir ateş şeridi indi. Kayık baston ucundan tâ kıçına kadar yıldırayan bir ateş parçası kesildi. İyi ki şimşek ıslak direkten inerek, ıslak güverte yoluyle punya deliklerinden denize inmişti, yoksa biz de kayık da kül ve kömür kesilmiş olacaktık.

Benle İdris dümendeydik. Fırtınanın sesini yenmek için birbirimize avazımız çıktığı kadar bağırarak ben ona, o bana, «Aman rüzgârı ensemizden ayırmıyalım.» diyorduk. Şimşeğin her çakışında birbirimizi insan kıyafetine girmiş dimdik duran birer alev parçası halinde görüyorduk. Doğrusunu söylemek lâzımsa ben kurtulacağımızı pek ummuyordum. Yelkenlerin çalımı fena idi. Rüzgâr tutamıyor, çoğunu boş boşuna aktıyordu. Yelken deliklerinden kaçanı da caba. Bu hep Hakkı Kaptan'ın cimriliğindendi. Oysa ki kurtuluşumuz yolumuzun hızına bağlı idi. Arddan gelen iri dalgaların kayığa atlamaması için çabuk gitmeli idik. Denizler çok kere İdris'in ayaklarını güverteden kesti. Adam elleriyle dümene takıla kalıyordu. O hal, ara sıra bana da vaki oluyordu ya. İdris, «dayan bre kardeş, domuz, (yani dümen) yabanî beygir gibi çarpıyor, şimdi boş yerine bir tekme yiyeceksin. Pek tut.» diye bağırıyordu. Ben, «çattık belâya» diyordum. O, «yağmur dursa bare. Bu kadar suyun tadı mı olur? Denize düşmeden boğulacağız.» diye haykırıyordu. Gemideki yalpaya yalpa denemezdi. Bazen sanki kayık bizim üstümüze, bazen de biz kayığın üstüne çıkıyorduk. İdris dümen yekesine yalnız avuçlarıyle değil -zaten onun da, benim de avuçlarımız kanıyordu- fakat göğsüyle de kollarıyle de sarılıyor, gövdesinin bütün yükünü dümene veriyordu. Bana, «sağlam yapış, ne göbek atıp duruyorsun? Sana doğru geliyor. Yapış, ha. Ha gayret. Sonumuz geldi galîba.» diyordu. İkimiz de birbirine sarılan sarhoşlar gibi bir sağa bir sola sendeliyorduk. Benim sinirlerim mi tuttu ne? Bir kahkahadır tutturdum. «Dümeni sancağa iskeleye bası mı var? Gemi dümen tutmuyor işte.» dedim. Gülmekten katılıyordum. Şimşek çaktıkça İdris'in, «acaba aklını mı oynattı?» diye şaşkın bana baktığını gördükçe büsbütün gülüyordum. Tam o sırada sancağımızda bir megafonun, «imdad imdad» diye bağırdığını duyar gibi olduk. Batmakta olan bir arkadaş çağırıyor idiyse onu kurtarmağa gidemezdik. Zaten birbirimize «Acaba hakikaten duyduk mu? Yoksa bize mi öyle geldi?» diye soruyorduk. Ve kendi sorgumuza katî bir cevap veremiyorduk. Çok geçmeden korktuğumuza uğradık. Yelkenler parçalanıp uçtular. Direk-

Balıkçı'nın çizgileriyle Çakır Ayşe'nin gençlik ve ihtiyarlığı.
Yukarıda: Atla, Hamza'ya gitmesi

lerin ne halde olduklarını görebilmek için şimşeği bekliyorduk. Denizin o korkunç yapayalnızlığının ortasına kendimizi kapkara bir yoksulluk parçası olarak görmek pek hoşa giden şeylerden olmadı.

Gemiciler, hafızanın fırtınada oynadığı esrarengiz oyunlardan bahsederlerdi, «adam sende» der geçer, ve inanmazdım. Bazılarının haykırışlar, çığlıklar ve kahkahalar duyduklarını, bazılarının da meselâ evdeki horozun şafakleyin ötüşünü duyduklarını söylerlerdi. O büyük tehlike anında, «şimdi kulağımda çınlıyan ses veya sözü acaba ben ne zaman işitmiştim?» diye hafızalarının buğulu derinliklerini yoklıyacak vakitleri olmazdı.

Çünkü o ana baba gününde, kurtulmak ve yaşamak kaygusu, başka her türlü duygu, düşünce veya arzuya yer vermiyecek surette varlıklarının bütününü kaplamış bulunuyordu. Ne yalan söyliyeyim? O gece annemin çocukluğumda bana söylediği ninniyi tekrar tekrar işittim. Demek ki denizin o esrarengiz çocukları yanılmıyorlardı.

O fırtınadan, sağ salim çıktıkları takdirde Allah'a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler gerek kurban alacak paraları olmadığı, gerek fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler. Evet boğulmadık. Çünkü fırtına dindi. Rüzgâr yavaşladı. Doğru, doğu cenuba dümen kırdık. Şafakleyin rüzgâr büsbütün kesildi, sonra batıya driça etti. Daha sonra şimale kaydı, yine kesildi.

KAYNAKLAR
ve
İÇİNDEKİLER

Resimli - Motifli Türk Edebiyatı Tarihi'*nin elimizdeki* «Cumhuriyetten Günümüze» *dönemi hazırlanırken, ilgili binlerce kaynak tarandı. İncelediğimiz konular, şairlerle yazarların yapıtları, binbir emekle kurulan özel arşivimiz, kitaplığımız, edindiğimiz deneyler büyük yardımcımız oldu. Daha önceki ciltlerde olduğu gibi, bugüne değin yayınlanan edebiyat tarihleri, sözlükler, ansiklopediler, antolojiler, biyografilerle monografiler, dergilerle gazeteler, anılarla anekdotlar, konuşmalarla soruşturmalar, haberlerle röportajlar gazetecilikte edindiğimiz yöntemlerle tekrar tekrar gözden geçirildi. Resimlerle motiflerin bolluğu, konularla görüşlerin zenginliği yüzünden, mizanpajımızı altüst edeceği düşüncesile dipnotlarımız metinlerle kaynaştırıldı. Kullandığımız diğer başlıca kaynaklar:*

Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1956 - 60.

ABALIOĞLU, Nadir Nadi: *Perde Aralığından* (anılar), İst. 1965.

ABALIOĞLU, Yunus Nadi: *Atatürk'ün Muazzam Eseri;* 15 Kasım 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi. *Atatürk'ün Vasıfları;* En Büyük Kaybımız, İstanbul 1938.

ACAR, Bekir: *Yolumuz; Kemalizm,* İstanbul 1967.

ADIVAR, A. Adnan: *Osmanlı Türklerinde İlim,* İst. 1970.

ADIVAR, Halide Edip: *Ateşten Gömlek,* 1922; *Vurun Kahpeye,* 1926; *Sinekli Bakkal,* 1936; *Mor Salkımlı Ev,* 1963. *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri,* İst. 1956; *Türk'ün Ateşle İmtihanı,* İst. 1962.

AKAR, Recep: *Tanzimattan Günümüze Kadar Çoğunluk Şairleri İçine Alan Büyük Orijinal Antoloji,* İst. 1963.

AKAY, Sadiye: *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* İst. 1973.

AKBAL, Oktay: *Şair Dostlarım,* İst. 1964; *Dost Kitaplar,* İst. 1967; *Günlerde,* İst. 1968 - 1971; *Konumuz Edebiyat,* İst. 1968; *Yazmak, Yaşamak,* İst. 1972; *Anılarda Görmek,* İst. 1972.

AKI, Niyazi: *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi,* İst. 1963; *Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış,* İst. 1968; *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosunda Devrin Hayat ve İnsanı, Erzurum,* 1974.

AKTUNÇ, Orhan Rıza: *Türk Edebiyatı Tarihi,* İst. 1934.

AKYÜZ, Kenan: *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara, 1958; *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,* Ankara, 1965.

ALANGU, Tahir: *Servet-i Fünun Edebiyatı Antolojisi,* İst. 1958; *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman,* 3 cilt, İst. 1959 - 1965; *100 Ünlü Türk Eseri,* 2 cilt, İst. 1974.

ALSAN, Necip : *Çağımızı Hazırlayan Düşünce*, İst. 1967.
ALTAN, Çetin : *Atatürk'ün Sosyal Görüşleri*, İst. 1965.
ALTAY, Fahrettin : *Millî Mücadele Hatıralarım;* Hayat Mecmuası; Yıl 3, sıra No : 127, İstanbul 1959. *10 Yıl Savaş (1912 - 1922) ve Sonrası*, İstanbul 1970.
ALTINER, Avni : *Her Yönüyle Atatürk*, Yayınlayan Bakış Kütüphanesi, İstanbul, 1960.
AND, Metin : *Geleneksel Türk Tiyatrosu* (Kukla, Karagöz, Ortaoyunu üzerine geniş bir monografi, 1969; *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu* (1908 - 1923), İst. 1971.
APAYDIN, Talip - BAYKURT, Fakir - KEMAL TAHİR - MAKAL, Mahmut - ORHAN KEMAL : *Beş Romancı Tartışıyor*, İst. 1960.
ARCAN, İ. Galip : *Atatürk'ün Sanatçıya Saygısı;* Ses Dergisinden iktibas, Sümerbank Dergisi, Cilt : 3, Sayı : 29, 1963.

ARIBURNU, Kemal : *Atatürk Anekdotlar - Anılar;* Ankara 1960.
ARIKBAY, Akünal : *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah Şiirleri*, İst. 1944.
ARSEVEN, Celâl Esat : *Sanat Ansiklopedisi*, İst. 1943; *L'art Turc depuis son origine jusqu'à nos jours*, İst. 1939; *Türk Sanat Tarihi*, 3 cilt. İst. 1954 - 1959.

ASLANAPA, Oktay : *Türk Sanatı, Selçuklu ve Osmanlı Hakları, Çini ve Minyatür Sanatı*, İst. 1961; *Turkish Art And Architecture*. London, 1971.
ATAÇ, Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1962 - 64.
ATAÇ, Nurullah : *Günlerin Getirdiği*, 1946; *Karalama Defteri*, 1952; *Sözden Söze*, 1952; *Ararken*, 1954; *Diyelim*, 1954; *Söz Arasında*, 1957; *Okurumla Mektuplar*, 1958; *Günce*, 1960; *Söyleşiler*, İst. 1964.
ATADAN, Makbule : *Makbule Atadan Anlatıyor;* Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, III. Kitap. Der.: Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul 1955.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*, Cilt : I (1919 - 1920) Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1961. *Nutuk*, Cilt : II (1920 - 1927), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1961. *Nutuk*, Cilt III (Vesikalar), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1967. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* I. II. III. Ankara 1945 - 1961. *Atatürk'ün Başlıca Nutukları* (1920 - 1938), Derleyen : Herbert Melzig, İstanbul 1942. *Gazinin Nutuklarından Alınmış Vecizeler;* Muhit Mecmuası, Sene : 3, No : 32, 1931. *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe :* Yayınlıyan Uluğ İğdemir, T. T. K. Yayını, Ankara 1962. *Zâbit ve Kumandan İle Hasbihal;* Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1957. *Atatürk'ün Demeç ve Söylevlerinden Bir Demet*, İstanbul 1979. *Söylev*, Kısaltarak basıma hazırlayan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul 1980.

ATAY, Falih Rıfkı : *Atatürk'ün Bana Anlattıkları;* İstanbul 1955. *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri;* İstanbul 1955. *Babanız Atatürk;* II. Basım, İstanbul 1966. *19 Mayıs*, Ankara 1944. *Çankaya* (Atatürk Devri Hatıraları), Cilt : II, Dünya Yayınları, İstanbul 1961. *Çankaya* (tek cilt halinde); İstanbul 1969. *Atatürkçülük Nedir?;* İstanbul 1966. *Kurtuluş*, İstanbul 1966.

AVCIOĞLU, Doğan : *31 Mart'ta Yabancı Parmağı*, 1969; *Devrim Üzerine*, 1971; *Millî Kurtuluş Tarihimiz*, 3 cilt, 1974; *Türkiye'nin Düzeni* (Dün - Bugün - Yarın), 2 cilt, 1974; *Panosmanizm, Panislamizm ve Pantürkizm*, 1976; *Türklerin Tarihi*, 3 cilt, İst. 1978 - 79.
AYDA, Adile : *Edebî Hatıralar*, İst. 1977; *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, İst. 1978.

AYDEMİR, Şevket Süreyya : *Suyu Arayan Adam*, İst. 1961; *Tek Adam* (Mustafa Kemal'in Hayatı), 3 cilt, İst. 1963 - 65; *İnkılâp ve Kadro*, İst. 1968; *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, İst. 1970 - 72.

AYIN TARİHİ : *Reisicumhur Hazretleri Eskişehir'den Geçerken :* Sayı : 65, 1929. *Reisicumhur Hazretlerinin Nutukları;* Cilt : 21, Sayı : 68, 1929. *Yugoslavya Seyirinin itinatnamesini takdim merasiminde Reisicumhur Hazretlerinin Nutku;* Sayı 79 - 81, 1930. *Gazi ile Mülakat :* Emil Ludwig, Sayı : 73, 1930. *Reisicumhur Hazretlerinin Seyahatleri :* 1931. *Reisicumhur Hazretlerinin Seyahatleri :* Sayı : 84 - 85, 1931. *Atatürkle Mülâkat :* Gladys Baker; Anadolu Ajansından; 1935.

BALTACIOĞLU, Ismayıl Hakkı : *Türk Plâstik Sanatları*, Ankara, 1971.

BANARLI, Nihat Sami : *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1948, 1971; *Metinlerle Türk Edebiyatı*, I, II, III. İst. 1955 - 1968.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet : *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, İstanbul 1980.

BAŞBAKANLIK BASIN - YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ *Atatürk Türk Gencinin El Kitabı*, Ankara 1972.

BAŞGÖZ, İlhan : *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İst. 1968.

BAYDAR, Mustafa : *Atatürk Diyor ki*, İst. 1951; *Atatürkle Konuşmalar*, İst. 1952; *31 Mart Vak'ası*, İst. 1955; *Yeni Türk Hikâyecileri Antolojisi*, İst. 1956; *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?* İst. 1960; *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İst. 1968; *Zoraki Diplomatın Dedikleri*, (Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile röportaj), İst. 1970; *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İst. 1974.

BAYUR Hikmet : *Atatürk :* T.T.K., Belleten, Cilt : III, Sayı : 10, Ankara 1939. *Atatürk Hayatı ve Eseri I;* Ankara 1963. 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve *Mustafa Kemal'in İki Demeci;* T.T.K. Belleten, Cilt : XXXII, No : 128, Ankara 1968.

BELGER, Nihat Reşat : *Atatürk'ün Hastalığını ve Son Günlerini Aydınlatan Konuşma;* Ulus Gazetesi 10.XI.1961.

BELLİ, Şemsi : *Makbule Atadan Anlatıyor, Ağabeyim Mustafa Kemal*, Ankara 1959.

BENNEB, George : *Kemal Atatürk; Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi*, Ankara 1938.

BERK, İlhan : *Başlangıcından Bugüne Beyit - Mısra Antolojisi*, İst. 1960; *Aşk Elçisi*, Antoloji (Başlangıçtan Günümüze Kadar), İst. 1965.

BERKES, Niyazi : *İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?* İst. 1965; *Türk Düşünüşünde Batı Sorunu*, İst. 1975; *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi*, İst. 1977.

BEYATLI, Yahya Kemal : *Aziz İstanbul*, İst. 1964; *Portreler*, İst. 1966; *Eğil Dağlar*, İst. 1968; *Siyasî Hikâyeler*, İst. 1968; *Siyasî ve Edebî Portreler*, İst. 1968; *Edebiyata Dair*, İst. 1971; *Tarih Müşahabeleri*, İst. 1975; *Mektuplar ve Makaleler*, İst. 1977.

BİLGEGİL, M. Kaya : *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar* I. Yeni Osmanlılar, Ankara, 1976.

BİNYAZAR, Adnan : *Toplum ve Edebiyat*, 1972; *Yazın ve Bilim Dilimiz* (Metin Öztekin'le), İst. 1978.

BOLAYIR, Fethi : *Tanzimattan Günümüze Edebiyatımız*, Konya 1968.

BOMBACİ, Alessio : *Türkler ve Gazneli Sanatı*, Ankara, 1962; *Gaznedeki Kazılara Giriş*, İst. 1963; *Histoire de la Littérature Turque*, Paris, 1968.

BORAK, Sadi : *Atatürk'ün Özel Mektupları;* Varlık Yayınları, İstanbul 1961. *Bilinmiyen Yönleriyle Atatürk:* Akşam Kitap Kulübü Serisi 26, İstanbul 1966. *Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları,* Çağdaş Yayınları, İstanbul 1980. *Atatürk ve Edebiyat,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.

BOZKURT, Mahmut Esat : Adliye Vekili *Mahmut Esat Bozkurt'tan Hatıralar;* Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, İstanbul 1955. *Atatürk İhtilâli,* Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1967.

BOZOK, Salih : Salih Bozok Anlatıyor; *Yakınlarının Ağzından Atatürk,* Yazan Salâhaddin Güngör, İstanbul 1944.

CEBESOY, Ali Fuat : *Atatürk'ün Yüksek Kumandanlık Kudret ve Meziyetleri; Atatürk Görüşleri ve Hatıralarla,* İstanbul 1962. *Sınıf Arkadaşım Atatürk,* İstanbul 1967.

CEM, İsmail : *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi,* İst. 1970.

CEP DERGİSİ : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1966 - 69.

CEVDET, Kudret : *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman,* C. I, II. İst. 1965, 1967; *Metinle Türk ve Batı Edebiyatı,* I, II, III; *Karagöz,* İst. 1968; *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar,* İst. 1973; *Bir Bakıma* (denemeler), İst. 1977.

CEYHAN, İbrahim : *Atatürk'e Göre Sanatkâr,* Ressam Saruri'den naklen; *Atatürk'e Ait Hatıralar,* Ahmet Hidayet Reel, İstanbul 1949.

CHAMBRUN, de Comte : Fransayı Bağlıyan Kol; *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk* III. Kitap, Der. : Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul 1955.

CUMHURİYET GAZETESİ : Keriman Halis'in Dünya Güzeli Seçilmesi Münasebetiyle *Gazinin Beyanatı :* 3. VIII. 1932. *Büyük Şefin Gençlikle Ulvi Bir Musahabesi;* 1.IV.1937. *Atatürk'ün Siyasî Dehasını Gösteren Yeni Bir Vesika;* 8.XI.1951.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal : *O'nun Göz Yaşları,* Yücel Mecmuası, cilt : XIII, Sayı : 78, 1941. *Atatürk Denizinden Damlalar,* İstanbul, 1967; *Türk Edebiyatı,* 3 cilt, İst. 1970.

ÇAMBEL, Hasan Cemil : *Atatürk ve Tarih :* T.T.K. Belleten, Cilt : III, Sayı : 10, Ankara 1939. *Makaleler Hatıralar;* T.T.K. Yayını, Ankara 1964. *Atatürk ve Ressam Çallı İbrahim :* Dünya Gazetesi, 30.8.1952.

ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz : *Akın,* 1932; *Bir Ömür Böyle Geçti,* 1933; *Tatlı Sert,* 1938; *Canavar,* 1924; *Özyurd,* 1932; *Kahraman,* 1932; *Yayla Kartalı,* 1945; *Yıldız Yağmuru,* 1936; *Han Duvarları,* 1969.

DANIŞMAN, Zuhûrî : *Yeni İslâm Dini Ansiklopedisi,* İst. 1964.

DARAGO, Reşat Nuri : *Poètes Turcs Des XVI ème, XVIII ème Siecles,* İst. 1948; *Üç Asırlık Fransız Edebiyatı* (17, 18, 19. yüzyıllar), 3 cilt, 1932.

DEĞİŞİM : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, Ankara, 1961 - 62.

DENEME : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, 1971.

DENY, Jean : *Petit manuel de la Turquie nouvelle* (René Marchand ile), 1933; *Moustapha Kemal Pacha I. Sa biographie d'après le nouvel Annuaire Oficiel de Turquie* (Revue du Monde Musulman), 1926; *Fransa ile Türkiye Arasında Edebî Mübadeleler,* 1939; *Yeni Türkive* (çev. : Sencer Kodalbaşı), İst. 1960.

DEVELLİOĞLU, Ferit : *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara, 1962.

DICTIONNAIRE BIOGRAPHIQUE Des Auteurs (2 c.) Paris, 1964.

DICTIONNAIRE Des Oeuvres (4 c.), Paris, 1962.

DİEZ, Ernst : *Türk Sanatı,* İst. 1946; *Die Kunst der Islamischen Völker.* Berlin, 1915; *Islamische Kunst,* Berlin, 1964.

DİLMEN, İbrahim Necmi : *Edebiyat Tarihi Dersleri,* C. I, II, İst. 1912; *Türk Dil Bilgisi Dersleri,* 2 cilt, 1936; 1943 *Dil Bayramında* İbrahim Necmi Dlimen'in Sözleri; T.D.K. Yıllık 1943, Ankara 1943. *Anekdot; Atatürk Anekdotlar - Anılar;* Der. : Kemal Arıburnu, 1960. *Atatürk ve Türk Dili;* Cumhuriyet Gazetesi, 10.XI.1941.

DİNO, Güzin : *Tanzimat'tan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru,* İst. 1954; *Türk Romanının Doğuşu,* İst. 1978.

DİRİLİŞ : Aylık, fikir ve sanat dergisi, İst. 1966 - 67.

DOĞU - BATI : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, 1952 - 56.

DOST : Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, 1957 - 79.

DÖNEM : Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, İst. 1963 - 65.

DURU, Kâzım Nami : *Ziya Gökalp'ten Seçme Yazılar,* İst. 1942; *İttihat ve Terakki Hâtıralarım,* İst. 1957.

DÜRDER, Baha : *Okunacak Romanlar,* İst. 1959; *Şairler, Edipler, Muharrirler,* 1967; *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi,* (Mustafa Nihat Özön'le), İst. 1967; *Roman Anlayışı* İst. 1971.

EDEBİYAT : Edebiyat ve sanat dergisi, Ankara, 1969 - 72.

EDEBİYAT DÜNYASI : Edebiyat ve sanat dergisi, 1948 - 50.

ELÂM, Ayşe : *Memduh Şevket Esendal ve Hikâyeciliği,* Tez, İst. 1968.

EMRE, Ahmet Cevat : *İki Neslin Tarihi;* İstanbul 1960. *Büyük Gazi ve Sanat* Muhit Mecmuası, 1928. *Millî Dil Şuuru Hamlesi;* Muhit Mecmuası, 1932.

ENGİN, Arın : *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri,* İstanbul 1938. *Atatürkçülük Devriminin İlkeleri,* 1953. *Atatürkçülükte Dil ve Din,* İstanbul 1955. Atatürkçülük *Savaşımızda Avrupa Kültürü Nedir ve Ne Değildir?* İstanbul 1960.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet : *Türk Edebiyatı Tarihi,* Baku, 1925; *Türk Edebiyatı Örnekleri,* İst. 1946.

ERTUĞ, Hasan Refik : *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi,* İst. 1970.

ES, Hikmet Feridun : *Bugün de Diyorlar ki,* İst. 1913.

ESER, Halûk : *Cumhuriyet Devri Hikâyelerinde Mülteliî Zümre, Meslek ve Sınıfa Mensup İnsanları Davranış Tarzları,* Tez, İst. 1953.

FETHİ NACİ : *Atatürk'ün Temel Görüşleri,* İst. 1970; *On Türk Romanı,* İst. 1971; Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, İst. 1981.

FISCHER, Ernst (Çev. : Cevat Çapan) : *Sanatın Gerekliliği,* İst. 1968.

FİKİR HAREKETLERİ : Fikir ve sanat dergisi, İst. 1933 - 1940.

GABRIEL, Albert : *Türk Sanatı ve Tarihi-i Sanattaki Mevkii,* Hayat, 1927.

GALANTİ, Avram : *Küçük Türk Tetebbuları,* İst. 1925.

GENCAN, Tahir Nejat : *Yazın Bilgileri ve Tarihsel Dilbilgisi,* İst. 1947; *Dilbilgisi,* İst. 1950 - 1951.

GERÇEK, Selim Nüzhet : *Türk Gazeteciliği,* İst. 1931; *Tiyatro Tarihi,* İst. 1944.

GIBB, E. J. W. V. : *A History of Ottoman Poetry,* c. III. London, 1905; *Osmanlı Şiir Tarihi,* 1. Bölüm, çeviren Halide Edip Adıvar, İst. 1943.

GLÜCK, Heinrich : *Türk Sanatı,* Yeni Mecmua, 59 - 60, 1918; *Die Kunst der Islam,* Berlin, 1925.

GÖKBERK, Mehmet Ali : *Edebiyat Tarihi,* İst. 1940.

GÖKBİLGİN, Tayyib : *Millî Mücadele Başlarken,* Ankara, 1959.

GÖKER, Muzaffer : *Atatürk'ün Huzurunda;* T.T.K., Belleten, Cilt : III, Sayı : 10, Ankara, 1939.

GÖKMAN, Muzaffer : *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul 1957.
GÖKSEL, Ali Nüzhet : *Ziya Gökalp'ın Hayatı ve Malta Mektupları*, İstanbul 1931.
GÖNENSAY, H. Tevfik - Hasan Âli - Hamamizade İhsan : *Türk Edebiyatı Nümuneleri*, C. I. İst. 1926; *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I., II. İst. 1941 - 1945.
GÖVSA, İbrahim Alâeddin : *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi*, İst. 1947; *Meşhur Adamlar*, 4. c. İst. 1933 - 1935.
GÖZLER, H. Fethi : *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*, İst. 1970; *Türkçe Edebiyat Bilgileri Kaynak Kitabı*, İst. 1975.
GÜNALTAY, Şemsettin : *Atatürk'e Ait İki Hatıra;* Ülkü Dergisi, Cilt : 9, Sayı : 100, 1945. *Birinci Birleşim İkinci Oturumda Yaptığı Konuşma;* Olağanüstü Türk Dil Kurultayı 1951, T.D.K. Yayını, Ankara 1954.
GÜNTEKİN, Reşat Nuri *Çalıkuşu*, 1922; *Yeşil Gece*, 1928; *Yaprak Dökümü*, 1930; *Anadolu Notları*, 1936.
GÜRER, Cevat Abbas Montrö İmzalandığı Akşam *Atatürk bu sulh zaferini Floryа'da nasıl kutlamıştı;* Cumhuriyet Gazetesi, 10.XI.1941. Cevat Abbas Gürer'den Bazı Hatıralar; *Yakınlarından Hatıralar*, Sel Yayınları 1955.
GÜVENTÜRK, Faruk *Gerçek Atatürk*, İstanbul 1962.
HACITAHIROĞLU, Abdullah Öztemiz : *Türk Edebiyatında Dini ve Ahlâkî Şiirler* (Başlangıcından Bugüne Kadar, antoloji), İst. 1963.
HALİKARNAS, Balıkçısı : *Ege Kıyılarından*, 1939; *Aganta Burina Burinata*, 1946; *Merhaba Akdeniz*, 1947; *Egenin Dibi*, 1952; *Anadolu Efsaneleri*, 1954; *Anadolu Tanrıları*, 1955; *Ötelerin Çocuğu*, 1956; *Yaşasın Deniz*, 1957; *Gülen Ada*, 1957; *Mavi Sürgün*, 1961; *Uluç Ali Reis*, 1962; *Turgut Reis*, 1963; *Deniz Gurbetçileri*, 1969; *Anadolu'nun Sesi*, 1971; *Hey Koca Yurt*, 1972; *Ege'den Hikâyeler*, 1972; *Mektuplarıyle Halikarnas Balıkçısı* (hazırlayan Azra Erhat, 1976); *Halikarnas Balıkçısı* (Bütün Eserleri, 1976); *Altıncı Kıta* (hazırlayan Şadan Gökovalı, 1982).
HANÇERLİOĞLU, Orhan : *Felsefe Sözlüğü*, İst. 1967; *Düşünce Tarihi* 1970; *Ekonomi Sözlüğü*, 1972; *Felsefe Ansiklopedisi;* 5 cilt, 1978 - 79.
HAYAT Yayınları : *Hayat Ansiklopedisi*, İst. C. I., II., III., IV., V., VI.
HAYAT TARİH : *Aylık Kültür Mecmuası*, İst. 1965 - 1972.
HEYD, Uriel : *Language Reform in Modern Turkey*, Jarusalem, 1954.
HİSAR, Abdülhak Şinasi : *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde*, İst. 1955.
HİSAR : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, Ankara, 1950 - 57; İstanbul, 1964 - 1979.
HOFMAN, H. F. : *Turkish Litrature*, A bio-bibliyographical Survey Muslim Central Asian Turkish Litrature, Leiden, 1969.
HOTHAM, David : *Türkler*, (Çev. : M. A. Kayabal), İst. 1973.
HÜRRİYET Kütüphanesi : *Dünkü Mizahımızdan Yazı ve Çizgiler*, İst. Tarihsiz.
İĞDEMİR, Uluğ : Dördüncü Birleşim Birinci Oturumda Yaptığı *Konuşma;* Yedinci Türk Dil Kurultayı 1954, T.D.K. Yayını, Ankara 1955. *Atatürk ve Tarih;* Açılış 1962 - 1963; M.T.T.B. Yayını, Ankara 1962. *Devlet Adamı, Düşünür ve İnsan Atatürk'ten Bazı Anılar;* Sümerbank Dergisi, Cilt : 3, Sayı : 29, Ankara 1963.
İLBAY, Asaf : Asaf İlbay Anlatıyor; *Yakınlarından Hatıralar*, İstanbul 1955. Anekdot; *Atatürk Anekdotlar - Anılar;* Der. : Kemal Arıburnu, 1960.
İMECE, Mustafa Selim : *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri* (1925), Ankara 1959.
İNAN, Afet - KARAL, Enver Ziya : *Atatürk Hakkında Konferanslar*, Ankara 1946. *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Ankara, 1959.

İNAN, Abdülkadir : *İki Hatıra;* Türk Milliyetçilerinin Kalemiyle Atatürk, İstanbul 1961. *Atatürk ve Dış Türkler;* Ankara 1963. *Atatürk Devrine Ait Hatıralar;* Ankara 1964. *Atatürk ve Devrik Cümle;* 1960.

İPEKÇİ, Abdi : *İnönü Atatürk'ü Anlatıyor,* İstanbul, 1968.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ : *Atatürk maddesi;* 10. cüz. Millî Eğitim Basımevi İstanbul 1960.

KABAKLI, Ahmet : *Türk Edebiyatı,* C. I. II. III. İst. 1965 - 1966.

KANDEMİR, Ferudun : *İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar,* Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul 1964. *Millî Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal, Arkadaşları ve Karşısındakiler,* İstanbul 1964.

KANSU, Ceyhun Atuf : *Atatürkçü Olmak,* Varlık Yayınevi, İstanbul 1966.

KANSU, Mazhar Müfit : *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber;* Cilt I, T.T.K. Yayını, Ankara 1966.

KAPLAN, Mehmet : *Şiir Tahlilleri,* Cilt I., II., İst. 1954, 1965; *Nesillerin Ruhu,* İst. 1964; *Büyük Türkiye Rüyası,* İst. 1969; *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri,* İst. 1973; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi,* İst. 1974; *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar,* İst. 1976; *Edebiyat* (Ders kitabı lise I. II. III.), 1976 - 78; Edebiyatımızın İçinden, İst. 1978; *Hikâye Tahlilleri,* İst. 1979.

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal : *Kompozisyon Sanatı,* 16. basım, 1982; *Edebiyat Sanatı,* 2. basım 1980; *Edebiyat Akımları,* 3. basım 1980; *Türk Şiir Sanatı,* 2. basım 1980; *Edebiyatımızda Şair ve Yazarlar,* 7. basım, 1982; *Edebî Sanatlar Antolojisi,* 1969; *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü,* İst. genişletilmiş 3. basım, 1982; *Türk Edebiyatçılar Sözlüğü,* 2. basım, 1981; *Edebiyat Terimleri Kılavuzu,* 1975; *Çağdaş Öztürkçe Sözlüğü,* 1975; *Resimli Dünya Edebiyatçılar Sözlüğü,* 1979; Resimlerle *Atatürk* (Hayatı - İlkeleri - Devrimleri, 1981); Resimli - Motifli *Türk Edebiyatı Tarihi* (1. cilt, *Başlangıçtan Tanzimata,* 1973 - 2. cilt, *Tanzimattan Cumhuriyete,* 1978 - 3. cilt, *Cumhuriyet Edebiyatı,* İnkılâp ve Aka, İstanbul 1980.)

KARABEKİR, Kâzım : *İstiklâl Harbimiz;* İstanbul 1969.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri : *Atatürk;* İstanbul 1955. *Türk Milleti ve Atatürk;* T.T.K., Belleten, Cilt : XX, Sayı : 80, Ankara 1956. *Atatürk'ün İdeolojisi;* Milliyet Gazetesi, 13.XI.1970; *Gençlik ve Edebiyat Hâtıraları,* İst. 1969; *Millî Savaş Hikâyeleri, Ergenekon,* İst. 1972; *Büyük İnkılâp ve Küçük Politika,* İst. 1974.

KARPAT, Kemal : *Türk Edebiyatında Sosyal Konular,* İst. 1962.

KAVCAR, Cahit : *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim,* 1908 - 1923, Ankara, 1974.

KAYA, Ali : *Atatürk'ün Hususiyetleri;* İstanbul 1955. *Atatürk ve Cumhuriyet;* Her hafta bir sohbet : 1970. *Bayrak, Bir Milletin İstiklâl Alâmetidir;* Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, III. Kitap, Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul 1955.

KÂZIM, Hüseyin : *Büyük Türk Lûgatı,* C. 1, 2, 3, 4. İst. 1927 - 1945.

KİNROSS, Lord : *Atatürk, The Rebirth of a Nation,* London, 1964; *Atatürk - Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* Sander Kitabevi, İstanbul 1966.

KİŞİOĞLU, Mir Hamza : *Atatürk İlkeleri ve Din,* Ankara 1965.

KOCAHANOĞLU, O. S. : *Millî Edebiyat Hareketi ve Beş Hececiler,* İst. 1976.

KOCATÜRK, Utkan : *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,* Ankara, 1971.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir : *Divan Şiiri Antolojisi,* İst. 1947; *Yeni Türk Edebiyatı,* İst. 1936; *Türk Edebiyatı Tarihi,* İst. 1964; *Şiir Defteri,* İst. 1969. *Türk Edebiyatı Antolojisi,* Ankara, 1967; *Türk Nesri Antolojisi,* Ankara, 1963.

KOÇU, Reşat Ekrem : *İstanbul Ansiklopedisi*, İst. 1944 - 1972; *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Ankara, 1967.

KONGAR, Emre : *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İst. 1976.

KÖPRÜLÜ, Fuat : *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, II. 1920 - 1921; *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basit*, İst. 1928; *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İst. 1934; *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İst. 1935; *Türk Saz Şairleri*, C. 1, 2, 3. 4. 5. Ankara, 1962 - 1965.

KÖPRÜLÜ, Orhan F. *Köprülü'nün Edebî ve Fikrî Makalelerinden Seçmeler*, İst. 1972.

KURAN, Ahmet Bedevî : *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, İst. 1915.

KURDAKUL, Şükran : *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İst. 1971, 1973; *Çağdaş Türk Edebiyatı* (Meşrutiyet Dönemi), İst. 1977.

KUTLU, Şemsettin : *Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Romanları*, İst. 1970; *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, İst. 1972; *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, İst. 1973.

KÜÇÜK, Yalçın : *Türkiye Üzerine Tezler 1908 - 1978*, İst. 1978.

LEVEND, Âgâh Sırrı : *Edebiyat Tarihi Dersleri*, İst. 1934; *Divan Edebiyatı : Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İst. 1941; *Tarih Boyunca Türk Dili*, İst. 1962; *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, Ankara, 1962; *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, 1960.

LEWIS, Bernard : *The Emergence of Modern Turkey*, Londra, 1965.

LUKACS, György : *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı* (Çev. Cevat Çapan), İst. 1969.

MARDİN, Şerif : *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895 - 1908)*, Ankara, 1965; *Türkiye'de İktisadî Düşüncenin Gelişmesi (1838 - 1918)*, Ankara, 1962.

MELZIG, Hebert : Atatürk Bibliyografyası, *Yeni Türkiye'nin Siyasî Bibliyografyası*, Ankara 1941.

MEARS, Elliot Grinnel : *Modern Turkey, a Politico - economic Interpretation*, 1908 - 1923; New York, 1924.

MEYDAN LAROUSSE : *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, 13 cilt, İst. 1969 - 1976.

MIGEON, Gaston : *Les art Musulmans*, Paris - Bruxelles, 1926; *Manuel d'art Musulman*, Paris, 1927.

MİLLÎ EĞİTİM Bakanlığı : *İslâm Ansiklopedisi*, İst. 1942 - 1950.

MİLLİYET Yayın. : *Ansiklopedik Sözlük*, İst. 1968.

MORAN, Berna : *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İst. 1972.

MORKAYA, Burhan Cahit : *Gazi Mustafa Kemal;* İstanbul 1930. *Atatürk'ün İki Cephesi;* İstanbul 1939.

MUMCU, Ahmet : *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1979.

MUTLUAY, Rauf : *100 Soruda Türk Edebiyatı*, İst. 1969; *100 Soruda Edebiyat Bilgileri*, İst. 1972; *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı* 1908 - 1972 (inceleme - araştırma - eleştiri), İst. 1973; *50 Yılın Türk Edebiyatı*, İst. 1973; *Tanzimattan Günümüze Kadar Türk Şiiri*, İst. 1973.

NAYIR, Yaşar Nabi : *Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri*, 1937; *Türk Yenilik Şiiri Antolojisi* (Tanzimattan Cumhuriyete kadar), 1954; *Yıllar Boyunca*, 1959; *Atatürk Yolu*, 1966; *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız*, 1971; *Dost Mektuplar* (Mektuplarıyla Edebiyatçılarımız), İst. 1973.

NECATİGİL, Behçet *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İst. 1968; dokuzuncu baskı, İst. 1978; *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, İst. 1971.
NESİN VAKFI: *Edebiyat Yıllığı*, 1976 - 1981, İst. 1982.
NÜZHET HAŞİM: *Millî Edebiyata Doğru*, İst. 1918.
OLCAYTUĞ, Rükneddin Fethi: *Atatürk Hakkında Düşünce ve Tahliller;* İstanbul 1943.
ORTAÇ, Yusuf Ziya: *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler*, İst. 1960; *Bizim Yokuş* (basın anıları), İst. 1966.
OZANSOY, Gavsi: *Edebiyatımızda Dünküler mi, Bugünküler mi Daha Kuvvetli?* İst. 1962 - 63; *Mısralarda Yaşayan Aşklar*, İst. 1964; *Beş Kuşak Konuşuyor*, İst. 1967.
OZANSOY, Halit Fahri: *Darülbedayi Devrinin Eski Günleri*, İst. 1964; *Edebiyatçılar Çevremde*, İst. 1970.
ÖRİK, Nahit Sırrı: *Edebiyat ve Sanat Bahisleri*, İst. 1932; *Tarihi Çehreler Etrafında*, İst. 1933; *Roman ve Hikâye*, İst. 1933.
ÖZALP, Kazım: *Millî Mücadele*, Ankara, 1971.
ÖZDEMİR, Sarıca - ÜNLÜ, Mahir - ÖZCAN, Ömer *Türk Dili ve Edebiyatı*, İst. 1972 - 79.
ÖZDENOĞLU, Şinasi: *Edebiyatımızın Beş Ana Meselesi*, İst. 1949.
ÖZEK, Çetin: *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*, İst. 1968.
ÖZERDİM, Sami N: *Bayraklaşan Atatürk, Atatürk İçin Yazılar*, Gözden geçirilmiş yeni basım, Varlık Yayınevi, İstanbul 1966.
ÖZGÜ, Melâhat: *Edebiyat Tarihi Araştırmalarında Yeni Ufuklar*, İst. 1954.
ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1934; *Türkçede Roman*, İst. 1938; *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1941; *Türkçe Tabirler Sözlüğü*, İst. 1942; *Terimler Kılavuzu*, İst. 1948; *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*, İst. 1959; *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İst. 1954.
ÖZTEKİN, Metin: *Bu Dilin Ustaları*, Ankara, 1969.
ÖZTUNA, T. Yılmaz: *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, 12 cilt, İst. 1963 - 1967; *Türk Tarihinden Yapraklar*, İst. 1969.
PANOFSKY, Erwin: *Hümanist Bir Bilim Dalı Olarak Sanat Tarihi* (Çev. Afife Batur - Selçuk Batur), İst. 1968.
PAPİRÜS: Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1960 - 1970.
PARUŞEV, Paraşkev: *Atatürk «Demokrat Diktatör»*, Türkçesi: Naime Yılmaer, İstanbul 1973.
PERİN, Cevdet: *Atatürk Kültür Devrimi*, İstanbul 1981.
PERNOT, Maurice: *La Question Turque*, Paris 1923.
PRICE, M. Philips: *Türkiye Tarihi*, (İmparatorluktan Cumhuriyete kadar), Çeviren M. Asım Mutludoğan, Ankara, 1969.
ROBINSON, Richard: *The First Turkish Rebuplic*, Massachusetts, Harward University, 1965.
SANAT DERGİSİ: Milliyet Gazetecilik A. Ş. adına, İst. 1969 - 1979.
SANAT ve EDEBİYAT Gazetesi: Haftalık, Ankara, 1947.
SANDER, Mithat Sadullah: *Edebiyat Dersleri Özü*, İst. 1945.
SAUSSEY, Edmond: *La Littérature Populaire Turque*, Paris, 1936; *Türk Halk Edebiyatı* (Çev.: İlhan Başgöz), Ankara, 1952.

SAUVAGE, Marcel : *Atatürk'ü Nasıl Tanıdım;* Fransız basınından naklen, Ayın Tarihi, Atatürk'ün vefatları, ilâve sayı, No 60, Ankara 1938.
SELEK, Sabahattin *Anadolu İhtilâli*, 2 cilt, İst. 1963; *Millî Mücadele*, İst. 1971.
SERVET-İ FÜNUN Sanat ve edebiyat dergisi, 1891 - 1944.
SEVENGİL, Refik Ahmet : *Eski Şiirimizin Ustaları*, İst. 1964; *Çağımızın Halk Şairleri*, İst. 1967. *Bizim İstediğimiz Edebiyat*, İst. 1933.
SEVÜK, İsmail Habib : *Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, İst. 1340; *Edebî Yeniliğimiz*, İst. 1940; *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, C. 1, 2. İst. 1941; *Edebiyat Bilgileri*, İst. 1942. *Tanzimattanberi Edebiyat Tarihi*, İst. 1942.
SHERRİLL : *Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik;* Çeviren Ahmet Ekrem, İstanbul 1935.
SOYAK, Hasan Rıza : *Hasan Rıza Soyak'tan Hatıralar;* Yakınlarından Hatıralar, İstanbul 1955. *Atanın Hayatına Dair Bilmediğimiz İki Hatıra;* Cumhuriyet Gazetesi 10.XI.1949. *Atatürk'ün Bazı Hususiyetleri ve Vazife Telâkkisi:* Ankara 1964.

SOYUT : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi. İst. 1965 - 79.
SPIES, Otto : *Türkische Chrestomatie aus Moderner Literatur*, Wiesbaden, 1968.
STEİNHAUS, Kurt *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, Sander Yayınları, 1973.
SU, Mükerrem Kâmil *Atatürk Bizimle*, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1979.
SVETOVSKİ, Mihaloviç : *Atatürkova Turska*, Beograd 1938.
ŞADIRVAN : Sanat ve edebiyat dergisi. İst. 1949.
ŞAPOLYO, Enver Behnan : *Ziya Gökalp ve İttihadı Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, 1943; *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, 1944; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 1950; *Kuvayı Millîye Tarihi*, 1958; *Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadelenin İç Âlemi*, 1965; *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara, 1971.

ŞİİR SANATI : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1965 - 67.
TANİLLİ, Server : *Uygarlık Tarihi* (ders notları), İst. 1979.
TANLI, Süleyman Şevket : Tarih Boyunca *Güzel Yazılar*, İst. 1947.
TANPINAR, Ahmet Hamdi : *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt. 1. İst. 1949; *Türk Edebiyatında Cereyanlar*, İst. 1959; *Yahya Kemal*, inceleme, İst. 1962; *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İst. 1969; *Yaşadığımız Gibi*, denemeler, İst. 1970; *Tanpınar'ın Mektupları* (hazırlayan Zeynep Kerman), İst. 1975; *Yaşadığım Gibi*, İst. 1976; Ahmet Hamdi Tanpınar'dan *Düşünceler, Görüşler, Özdeyişler* (derleyen Şerif Öztürk), İst. 1977.

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi : *İki Mustafa Kemal Vardır, Sözü ne zaman, neden söylenmiştir*, Yerli, Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor, İstanbul, (tarihsiz).
TEMO, İbrahim : *Atatürk'ü Niçin Severim?* Yugoslavya (İzvor) 1937.
TEPEDENLİOĞLU, Nizamettin Nazif *Bilinmiyen Taraflariyle Atatürk;* İstanbul 1959.

TERZİOĞLU, Sait Arif : Yazılmayan Yönleriyle *Kemal Atatürk*, İstanbul 1963.
TEZER, Şükrü : *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.
TOGAN, Zeki Velidî : *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İst. 1946; *Hâtıralar*, İst. 1969. *Türklüğün Mukadderatı Üzerine*, İst. 1970.
TOPUZ, Hıfzı : 100 Soruda *Türk Basın Tarihi*, İst. 1973.
YAZAR, Mehmet Behçet : *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İst. 1933.
YAZIR, Mahmut Bedrettin : *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 2 cilt, Ankara, 1972 - 74.

TÖKİN, Füruzan Hüsrev : *Osmanlı Türklerinde Fikir Hareketleri,* Ankara, 1951; *Basın Ansiklopedisi,* İst. 1963.
TUNAYA, Tarık Zafer : *Türkiye'de Siyasi Partiler,* İst. 1952; *Türkiye'nin Siyasî Tarihinde Batılaşma Hareketleri* (Müşahedeler ve Tezler), İst. 1960; *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük,* İst. 1964.
TUNÇAY, Mete : *Türkiye'de Sol Akımlar,* Ankara, 1967.
TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, Ankara, 1946 - 1969.
TÜRK DİL Kurumu : *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü,* İst. 1948; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* Ankara, 1949; *Türkçe Sözlük,* Ankara, 1966; *Cumhuriyet Yazınından Örnekler,* Ankara, 1974.
TÜRK DİLİ : Aylık, dil, edebiyat ve sanat dergisi, Ankara, 1951 - 79.
TÜRK DÜŞÜNCESİ : Aylık, sanat, edebiyat ve felsefe dergisi, İst. 1953 - 60.
TÜRK EDEBİYATI : Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, İst. 1972 - 79.
TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI : Aylık, folklor dergisi, İst. 1949 - 79.
TÜTENGİL, Cavit Orhan : *Ziya Gökalp Bibliyografyası,* 1945; *Ziya Gökalp Üzerine Notlar,* 1956; *Az Gelişmiş Ülkelerin Toplumsal Yapısı,* 1966; *Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak,* İst. 1975.
UFUKLAR, Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1952 - 53.
UĞURLU, Nurer : *Bir Çizgi : Meşrutiyet,* a dergisi Nisan, İst. 1973; *31 Mart Olayı ve Kalıntıları,* İst. 1975.
ULUBELEN, Erol : *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkler,* İst. 1967.
ULUS GAZETESİ : Romanya Dış İşleri Bakanı şerefine verilen yemekte *Atatürk tarafından yapılan konuşma;* 20.III.1937. *Türk Ordusuna Mesaj :* 30.X.1938.
UNAN, Nimet : *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Ankara, 1959.
URAZ, Murat : *Mükemmel Roman Hülâsaları,* İst. 1945.
US, Asım : *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım* (Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler); İstanbul 1964. *Hatıra Notları* (Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları); İstanbul 1966.
UŞAKLIGİL, Lâtife : *Atatürk ve Lâtife Hanım;* Atatürk'e ait Hatıralar; Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul 1950.
ÜLKEN, Hilmi Ziya : *Türk Tefekkür Tarihi,* İst. 1940; Türkiye'de Çağdaş Düşünce *Tarihi,* 2 cilt, İst. 1966.
ÜLKER, Reşit : Tanıklar ve Belgelerle *Ata'nın Bursa Nutku,* İstanbul 1967.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref : *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat;* İstanbul 1930. Atatürk Tarih ve Dil Kurumları (Hatıralar); T.D.K. Yayını, Ankara 1954. *Atatürk'ü Özleyiş;* Ankara 1957; *Diyorlar ki,* İst. 1972.
ÜNGÖR, Etem : *Türk Marşları,* Ankara, 1966.
ÜNVER, A. Süheyl : *Türk Yazı Çeşitleri,* İst. 1953; *56 Türk Motifi,* İst. 1967.
VAİDİS, Thoma : *Kemal Atatürk,* Atina 1936.
VANDEMİR, Bâki : *Atatürk'ün Cehaletle Mücadelesi;* Yerli, Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor, İstanbul, (tarihsiz). *Atatürk; Atatürk Görüşler ve Hatıralarla;* İstanbul 1962.
VARLIK : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1933 - 1982.
WELLS, Charles : *The Literature of the Turks,* Londra, 1891.
YAKAR, Aytekin : *Türk Romanında Millî Mücadele,* Ankara, 1972.
YALÇIN, Hüseyin Cahit : *Ebedî Hatıralar,* İst. 1935.
YAVUZ, Hilmi : *Felsefe ve Ulusal Kültür,* 1945; *Roman Kavramı ve Türk Romanı,* İst. 1977.

YAZMAN, Aslan Tufan : *Atatürk'le Beraber; Devrimler, Olaylar, Anılar,* İst. 1969.
YEDİTEPE : Onbeş günlük ve aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1957 - 79.
YELKEN : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1957 - 79.
YENİ EDEBİYAT : Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, İst. 1969 - 71.
YENİ GERÇEK : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1967 - 68.
YENİ İNSAN Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, İst. 1963 - 71.
YENİLİK : Aylık, edebiyat ve sanat dergisi, İst. 1952 - 57.
YENİ UFUKLAR : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, İst. 1953 - 76.
YETKİN, Suut Kemal : *Edebî Meslekler Tarihi,* Ankara, 1941; *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı,* I - II. İst. 1964; *Denemeler,* Ankara, 1978.
YİRMİNCİ ASIR : Sanat ve edebiyat dergisi. İst. 1947 - 53.
YÖN Haftalık, fikir ve sanat dergisi, İst. 1961 - 67.
YÖNTEM, Ali Canip : *Millî Edebiyat Meselesi ve Cenab Beyle Münakaşalarım,* İst. 1918; *Anadolu'da Muhtelif Çığırda Edebî Tezahürler ve İnkişaflar,* İst. 1929; *Türk Edebiyatı Antolojisi,* İst. 1931; *Ömer Seyfettin,* İst. 1935; *Edebiyat,* İst. 1938.
YURT ve DÜNYA Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, Ankara, 1941 - 44.
YURTSEVEN, Kemal *Atatürk'ün «Allah» Hakkındaki Fikri;* Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk III. Kitap, Niyazi Ahmet Banoğlu, 1955.
YÜCEBAŞ, Hilmi : *Edebiyatımızda Atatürk,* 1960; *Hiciv Edebiyatı Antolojisi,* 1961; *Faruk Nafiz : Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri,* 1974; *Neyzen Tevfik : Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri,* İst. 1976.
YÜCEL : Aylık, sanat ve edebiyat dergisi, Ankara, 1935 - 48.
YÜCEL, Hasan Ali : *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış,* İst. 1932; *Pazartesi Konuşmaları,* 1937; *İçten Dıştan,* 1938; *Hürriyete Doğru,* 1955; *Yakup Kadri,* 1957; *Kültür Üzerine Düşünceler,* İst. 1974.
YÜKSEL, Orhan : *Divan Edebiyatından Modern Edebiyata Geçiş,* Tez, İst. 1947.
ZEYDAN, Corci : *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi* (Çeviren Zeki Megamiz), 5. cilt, İst. 1328 - 1330.
ZİYA GÖKALP : *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak,* 1918; *Türkçülüğün Esasları,* İst. 1923; *Türk Medeniyeti Tarihi,* İst. 1925; *Malta Mektupları,* 1931; *Ziya Gökalp Külliyatı* (Şiirler ve Halk Masalları. Hazırlayan : Fevziye Abdullah Tansel), Ankara, 1952.
ZÜBER, Hüsnü : *Türk Süsleme Sanatı,* İst. 1971.
ZORLUTUNA. Halide Nusret : *Bir Devrin Romanı* (otobiyografik roman), İst. 1973.

İÇİNDEKİLER

GÜNÜMÜZE DOĞRU

Cumhuriyetten Günümüze 9 * Piramitin Tepesinden Tabana 11 * Büyük Toplumsal Sorunlar 12 * Cumhuriyetten Günümüze Gelirken 13 * Millî Edebiyatçılar ve Sonrası 17 * *Halide Edip Adıvar* 23 * Sultanahmet Mitingi 28 * Siyahlar Giymiş Bir Kadın 29 * «Türkün Ateşle İmtihanı» 31 * Korkunç Gece 35 * Atatürk'le Karşılaşma 39 * Bütün Teller Kesildi 42 * Duatepe 46 * Millî Mücadele Yıllarından Sonra 50 * Roman Sanatı 52 * Halide Edip'le Röpartaj 56 * Son Görüşme 68 * Halide Edip Adıvar'ın Eserleri 76 * Sinekli Bakkal 78 * *Mithat Cemal Kuntay* 87 * Mithat Cemal Kuntay'ın Portresi 88 * O Kadına 91 * Uyumak Yok 94 * Yurt Duyguları 94 * Anlamadıkları Kadına 96 * Eski Boğaziçi 97 * Beyaz Kadın 98 * Gazi'ye 98 * Varsın 100 * *Aka Gündüz* 101 * Bayan Zehra Aka Gündüz'ü Anlatıyor 102 * Aka Gündüz'ün Eserleri 107 * Almanak Bey'in Hikâyesi 108 * Uzun Mehmet 112 * Hafiyeler 113 * En Tehlikeli Mesele 113 * Dikmen Yıldızı 115 * Mavi Yıldırım 119 * Çatlak Bir Ses 123 * *Ali Canip Yöntem* 125 * Edebiyat Kişiliği ve Eserleri 127 * Dil İnkılâbı İle İlgili Bir Hâtıra 128 * Şarkın Ufukları 130 * Yalnız Bu Bir Ümit 131 * Mukaddes Ateş

131 * Ân-ı Meftûr 132 * Kış Mehtâbı 133 * Gecelerimiz 134 * Mandolin ... 135 * Yaz Görüşleri 135 * Kelebek 136 *İbrahim Alâettin Gövsa* 137 * Eserleri 141 * Kitaplar 142 * Tavâf 143 * Vatan 145 * Şairimtıraklar 145 * Sazdan Bir Âvaz 148 * Siperden Mektup 148 * Gölgem 149 * Yaralı 149 * Mühür Edebiyatı 150 * Kördüğüm 152 * *Reşat Nuri Güntekin* 153 * Fransız Okulu Anıları 154 * Reşat Nuri'nin Portresi 157 * Reşat Nuri Güntekin'le Konuşma 163 * Reşat Nuri'nin Kişiliği 167 * Tiyatromuzun Sakat ve Tehlikeli Yanı 170 * Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri 175 * Çalıkuşu 176 * Zeyniler Köyü 181 * *Orhan Seyfi Orhon* 185 * Vasiyet 185 * Edebiyatımızdaki Yeri 186 * Vedâ 186 * Gönlüm 187 * Orhan Seyfi'nin Eserleri 187 * Atatürk ve Bayrak 188 * Anadolu Toprağı 189 * Maniler 190 * Düşünce 190 * Türkü 191 * Anadolu 191 * O Beyaz Bir Kuştu 192 * Serçeler 192 * Edebiyatımızda Gözyaşları 192 * Fırtına ve Kar 197 * Sa'd - Âbâd 200 * *Halit Fahri Ozansoy* 201 * Karagöze Davet 202 * Edebiyat Kişiliği 204 * Halit Fahri'nin Eserleri 205 * Şadırvanlar 206 * Gölgeler İçinde 207 * Kâbûs 208 * Bir Hazân Gecesinde 208 * Akisler 209 * Sobanın Başında 210 * Bursa'da Akşam 210 * Son Vapur Yolcuları 210 * Git Oraya 211 * Nasılsınız? 212 * *Enis Behiç Koryürek* 213 * İlk ve Son Şiirleri 216 * Varidat-ı Süleyman 217 * İkinci Varlık 223 * Bezm-i Âlî : I. Nidâ-yı İlâhî Beyânındadır 223 * Bezm-i Âlî : XIII. Fânûs! Bu, Sana Beyândır 224 * Bezm-i Âlî : XVIII. Kelâm 225 * Bezm-i Âlî : XXXIV. Bâ'sü Ba'd-el-Mevt 226 * Şiir Dünyası 228 * Ömür 231 * Süvariler 231 * Millî Neşide 232 * Gemiciler 234 * Ey Genç Kadın!.. 235 * Düşündün mü? 236 * Eski Korsan Hikâyeleri : Venedikli Korsan Kızı 236 * Hâtıra 238 * *Falih Rıfkı Atay* 239 * Çankaya 240 * Edebiyatımızdaki Önemi

243 * Falih Rıfkı Atay'ın Eserleri 246 * «Falih Rıfkı Atay Anlatıyor» 247 * Atatürk ve Dil 250 * Yayla 254 * Allaha Ismarladık 255 * Bayrak 258 * *Yusuf Ziya Ortaç* ... 261 * Bir Gün 261 * Akbaba 262 * Edebiyatımızdaki Yeri 266 * Yusuf Ziya Ortaç'ın Eserleri 267 * İnanmak 268 * Evim 269 * Akından Akına 269 * Nöbetçi ve Yıldız 270 * Beşik 271 * Ayna Karşısında 272 * Koşma 272 * Türk Şiirinde Çığlıklar 273 * Bir Selvi Gölgesi 280 * *Şükûfe Nihal* ... 281 * Edebiyatımızdaki Yeri 281 * Şükûfe Nihal'in Eserleri 283 * Meşrutiyet Devri Çocuğu 284 * Nisyan 287 * Bir Elbiseme 287 * Bir Şey Unuttum 288 * Âşık Sazıyle 288 * Diner mi? 289 * Anadolu Kadınlarına 290 * *Ali Mümtaz Arolat* 291 * Havuz 292 * Gölde Geceler 292 * Bir Gemi Yelken Açtı 293 * Nilüfer 294 * *Faruk Nafiz Çamlıbel* ... 295 * Portresi 296 * Faruk Nafiz'in İlk Şiirleri 298 * Eserlerimin Rûhu 302 * Temâşây-ı Zulmet 304 * Muhâbere ve Muhâvere 304 * Âşiyân-ı Harâb 305 * Ben Öldüğüm Zaman 308 * Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanatı 309 * Sanat 310 * Faruk Nafiz'in Eserleri 311 * Bizim Memleket 312 * Gazi Söylüyor 312 * Kahramanlara 313 * Ebediyyet Yolunda 314 * Hayat 314 * Çoban Çeşmesi 315 * Gurbetteki Kuş 316 * Eski Saray 316 * Han Duvarları ... 318 * Han Duvarları'nın Tahlili 324 * Faruk Nafiz Çamlıbel'le Bir Konuşma 339 * Şarkın Sultanları 344 * İki Canda Bir Dert 346 * Şairler Arasında 346 * Eskilere Göre Yeniler 348 * Şairin Evinde 349 * Hisarda Akşam 353 * Üzüntü 354 * Kış Bahçeleri 354 * Kızıl Saçlar 355 * Talas Bağlarında Batı 356 * Bir Günde Bir Ömür 357 * Suda Halkalar 358 * Bir Yolcu 358 * Kıskanç 359 * Eriyen Adam 359 * Şair 360 * Koşma 360 * Şehir 361 * Bir Peri Masalında 361 * Firârî 361 * Akın 362 * Yeşile Hasret 363 *

TÜRK CUMHURİYET EDEBİYATI

Cumhuriyet Edebiyatı 371 * Kurtuluş Savaşı 373 * Kurtuluş Savaşı Edebiyatı 377 * Kurtuluş Savaşı Sonrası Edebiyatımız 379 * Kurtuluş Savaşından Cumhuriyete 380 * *Türkiye Cumhuriyeti* 385 * Cumhuriyetin İlk Yılları 390 * Atatürk'ün Kültür Cumhuriyeti 393 * Cumhuriyet Edebiyatımızda Akımlar 396 *

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

Atatürk 403 * Atatürk'ün Çocukluğu 405 * Bağımsızlık Savaşçısı 407 * *Atatürk'te Edebiyat* 411 * Namık Kemal'i Okuduğu Yıllar 413 * Tevfik Fikret Hayranlığı 414 * Atatürk ve Edebiyat 415 * Atatürk'te Sanat 421 * *Edebiyatta Atatürk* 423 * Söyleşilerinin Renkli Çekiciliği 426 * Atatürk'ün Hayat Felsefesi ve Dünya Milletlerine Verdiği Ders 427 * *Atatürk'ün Söylevleri* 430 * Gençliğe Hitap 432 * Onuncu Yıl Söylevi 432 * Büyük Söylev : «Nutuk» 435 * Ulusal Siyasa 439 * Tam Bağımsızlık 440 * Benim Kararım 440 * Din Oyuncuları 441 * Söylevi Bitirirken 442 * *Atatürkçülük* 443 * Atatürkçülüğü Anlamak 445 * Kemalizm 448 * Akılcı Bir Dünya Görüşü 448 * *Atatürk İlkeleri* 453 * Devrimcilik 457 * *Atatürk Devrimleri* 461 * Yazı Devrimi 463 * Atatürk'ün Harf Devrimi Söylevi 463 * Dil Devrimi 469 * Uygarlık Dili 471 * «İnanılan Şey Türkçedir» 472 * Osmanlıcanın Çürümüşlüğü 474 * *Cumhuriyetle Gelenler* 478 * *Samih Rifat* 481 * Güzel Aydın 482 * Asker Koşması 482 * Türk

Ocağı Gençlerine 484 * İnönü Kapılarında 484 * Akdeniz Kıyılarında 486 * Yürüyüş 488 * Marş 488 *Selim Sırrı Tarcan* ... 489 * Niçin Spor Yaparız?. 489 * Hayatta Başarının Yolları 490 * Tarcan'la Röportaj 492 * Şen Olunuz 496 * *Neyzen Tevfik* 499 * Hayatına Toplu Bir Bakış 500 * Mısır'da Yedi Yıl 518 * Kedi ile Fare Hikâyesi 521 * Nüfus Tezkeresi 531 * Allahın Varlığı 533 * Yunus Emre Edâsı 534 * Münacat 535 * Şüphe 536 * Hicivdeki Şöhreti 536 * Eşşolu 537 * Hekimlere Naz 537 * Beyitler 537 * Kıt'alar 538 * Bilir 539 * Neyzen Tevfik'in Eserleri 540 * Bana Ne 541 * Felek 543 * Afrodit 543 * Ölçü 544 * Oldukça 544 * Türk'e Birinci Öğüt 546 * Türk'e Birinci Öğüde Zeyl 552 * Türk'e İkinci Öğüt 553 * Atatürk ve Neyzen Tevfik 557 * Dört Sokak 558 * İhtiyarın Bulduğu Çare 562 * Halkın Kudreti 564 * Gene de Yaşamıştım 565 * Çalınan Kampanalar 565 * İki Tarafın Suali 566 * *Yunus Nadi* ... 567 * Gazete ve Gazetecilik 568 * Gazeteciye Talimatname 569 * «Hükümet Parası İle Gazete Çıkmaz» 570 * Gazetecilik Dersi 573 * Asla İki Cepheli Olmadı 576 * *Adnan Adıvar* 577 * Din ve İlim 579 * Üniversite Ruhu 582 * Gazete ve Gazeteciliğe Dair 585 * *Halil Nihat Boztepe* ... 591 * Halil Nihat Boztepe'nin Portresi 592 * Ben de Namzedim 595 * «Ağaç Kasidesi»nden 597 * Çıkıyor 599 * *Besim Atalay* 601 * Aşk Bana Nereden Geldi? 602 * Uşaktan Ayrılırken 605 *Memduh Şevket Esendal* 607 * Esendal'ın Eserleri 608 * Hikâyeye Başlaması 609 * Hikâyelerinin Özelliği 611 * Edebiyatsız Edebiyat 618 * Sanat Anlayışı 619 * Hikâye ve Romanları 624 * Hayat Ne Tatlı 626 * Haşmet Gülkokan ... 629 * Ayaşlı ve Kiracıları 635 * *Halikarnas Balıkçısı* 639 * Merhaba Çocuklar 640 * Okul Dönemi 643 * Ver Elini Anayurt 644 * Kader Ağlarını Örüyor 646 * Balıkçı

Ürünlerini Veriyor 647 * Balıkçı Ailesi İzmir'-de 647 * Balıkçı ile Tanışıyorum 643 * Dünya, Balıkçı'yı Yitiriyor 649 * Sanatçı Ailenin Çocuğu 652 * Çok Yönlü Kişiliği 656 * «Mavi Sürgün» e Yolaçan Yazısı 664 * Hapishanede İdama Mahkum Olanlar Bile Bile Asılmağa Nasıl Giderler? 664 * Doğa Sevgisi 669 * Bodrum Kalebentliği 674 * Bodrum Yolunda 675 * Bodrum'da İlk Gece 676 * Bir Tuhaflık Daha 677 Balıkçı'yla Bir Konuşma 678 Denizin Yarattığı Adam 684 * Merhaba Akdeniz 686 * Total İnsan 687 * Kültürel Sentez ve Hümanizma 691 Kültür Atlaması 694 * Çağdaş Bir Masalcı 702 * Konu 702 * Anlatım Özellikleri 705 Şiir Olgusu 706 * Bilgilendirme 706 * Gülmeceye Yaslanma, Gülünçleştirme 707 * Toplumsal Düşünceler 709 * Romanlarında Kurgu 710 * Romanlarındaki Kişiler 712 * Halikarnas Balıkçısı ve Dil 713 * Halikarnas Balıkçısı'nın Eserleri 717 * Başka Dillerde Yazıları 719 * Ay Yıldız Sembolü 724 * Anadolu'nun Sesi 728 * Ana Tanrıça 729 * İnsan Aklı 732 * Sinop'lu Diyojen 732 * Ölümden Sonrası 733 * Üç Çağ 734 * Büyük Menderes Irmağı 735 * Merhaba Merhaba Sabah Can Merhaba Canım Efendim 742 * Anadolu Kültürü 747 * İnsanlara Güven : «Ağaçtaki File» 749 * Sevdiği Bodrum Türküleri 750 * Faiz Almadan Tefecilik 750 Sokrates - Eflatun - Aristoteles Üçlüsü 751 * Sözle Davranış Bir Olmalı 752 * Bitmeyen Savaş 752 * Tiyatroda Merhaba 753 * Çizgili Kâğıt ve Özgürlük 754 * Mimoza ve Bodrum 754 * Balıkçı ve Ölüm 755 * «Anadolu Ululaı» 756 * Balıkçı'nın Son Yolculuğu 758 * Ege'nin Öfkesi 762 * Deniz Oğlu 766 * Aganta Burina Burinata!. 773 *

DÖRDÜNCÜ CİLDİN SONU

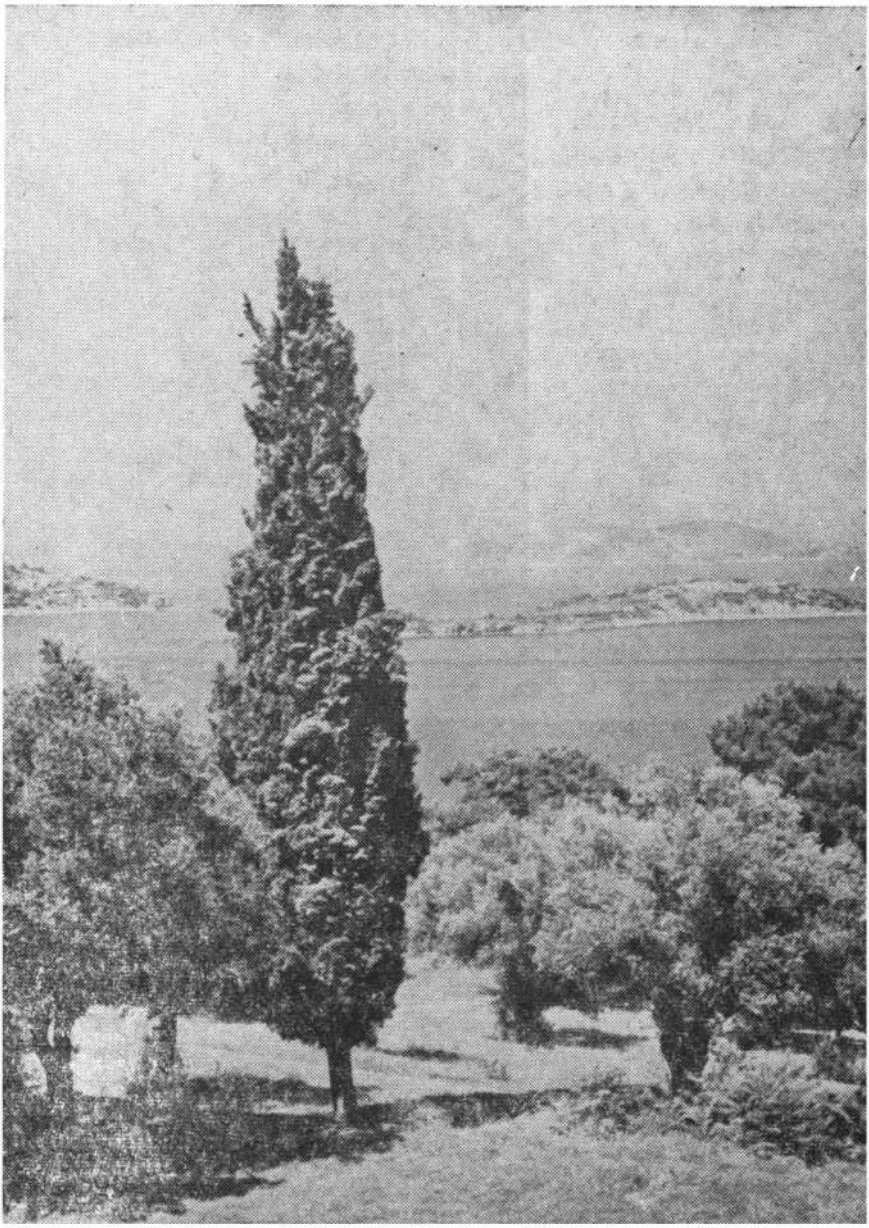

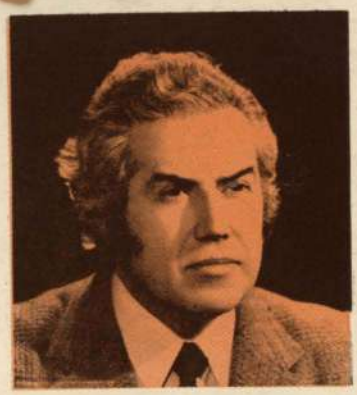

«Başlangıçtan Tanzimata», «Tanzimattan Cumhuriyete», «Cumhuriyetten Bugüne» ciltlerimizde; Türk Edebiyatı'nın gelişme, değişme nedenlerini, dil evrimini, uygarlık ürünlerini, halkımızın üstün zevkini yüzyıllarca özümleyen sanatçılarımızla yapıtlarını yaratan etkenleri, dilimizin en güzel örnekleriyle, en seçkin belgeleriyle, edebiyatımızı bütünleyen tüm bilgilerle resimli - motifli olarak, modern bir görüşle işleyen Seyit Kemal Karaalioğlu'nun yayınevimizce yayımlanan diğer eserleri :

ATATÜRK: Atatürk'ün resimlerle hayatını, ilkelerini, devrimlerini, yüce kişiliğini anlatan kitap.

EDEBİYAT SANATI: Edebiyatın yüceltici, kurtarıcı, bireyci, toplumcu, gerçekçi ve yaratıcı yönleri.

EDEBİYAT AKIMLARI: Dünya edebiyatı'na yön veren akımları örnekleriyle topluca yansıtan yapıt.

TÜRK ŞİİR SANATI: Başlangıçtan günümüze değin gelen şiir sanatımızı dönemleriyle sergileyen kitap.

EDEBİ SANATLAR ANTOLOJİSİ: Türkçemizin anlatım güzelliğini yaratan edebiyatımızdaki söz figürleri.

ANSİKLOPEDİK EDEBİYAT SÖZLÜĞÜ: Türk ve Dünya edebiyatlarını tümüyle kapsayan eşsiz dev eser.

EDEBİYAT TERİMLERİ KILAVUZU: Edebiyatla ilgili herkesin severek okuyup yararlanacağı el kitabı.

EDEBİYATIMIZDA ŞAİR VE YAZARLAR: Eserlerini hayranlıkla okuduğumuz sanatçıları gösteren kitap.

TÜRK EDEBİYATÇILAR SÖZLÜĞÜ: Resimleri, yaşamları ve yapıtlarıyla tüm edebiyatçılarımız.

DÜNYA EDEBİYATÇILAR SÖZLÜĞÜ: Resimleri, yaşamları ve yapıtlarıyla tüm dünya edebiyatçıları.

YAZMAK ve KONUŞMAK SANATI: Ortaokulların Türkçe - Kompozisyon derslerinde yararlı, yardımcı kitap.

ÇAĞDAŞ ÖZTÜRKÇE SÖZLÜĞÜ: Yeniden benliğine kavuşan dilimizin sözcüklerini topluca bulacağınız kitap.

DEĞİRMEN DÖNDÜKÇE: Gizlenen gerçek yaşamlarımızı gözlemleyen çelişik izdüşümlü öykülerin kitabı.

CEBRAİL BUZAĞISI: Folklor zenginliklerimizle dopdolu, bilinmeyen Anadolu'muzu anlatan güçlü bir roman.

KOMPOZİSYON SANATI: Konuşmak ve yazmak sanatının tüm koşulları, sözle yazının gizemli kuralları bir arada

İNKILÂP 3300